
KRINGSJAA

KRINGSJAA

REDIGERET

AF

H. TAMBS LYCHE

BIND X. — JULI—DECEMBER 1897

KRISTIANIA
OLAF NORLIS FORLAG
1897

Kristiania. Nikolai Olsens bogtrykkeri. Grændsen 2.

Indhold.

Beskrivende artikler.

Fra bogverdenen.

Digte og noveller.

Filosofi.

Forskjelligt.

Historie.

Karakterskildringer og biografier.

Kulturelle institutioner og bevægelser.

Literært.

Notitser.

Nordiske tidsskrifter.

Opdragelse.

Politik.

Psykologi, hypnotisme og lign.

Redaktionelt.

Redaktørens sofahjørne.

Religion og moral.

Samfundsspørgsmaal og sociale forhold.

Fra den tekniske verden.

Teknisk kringsjaa.

Fra videnskabens verden.

KRINGSJAA.

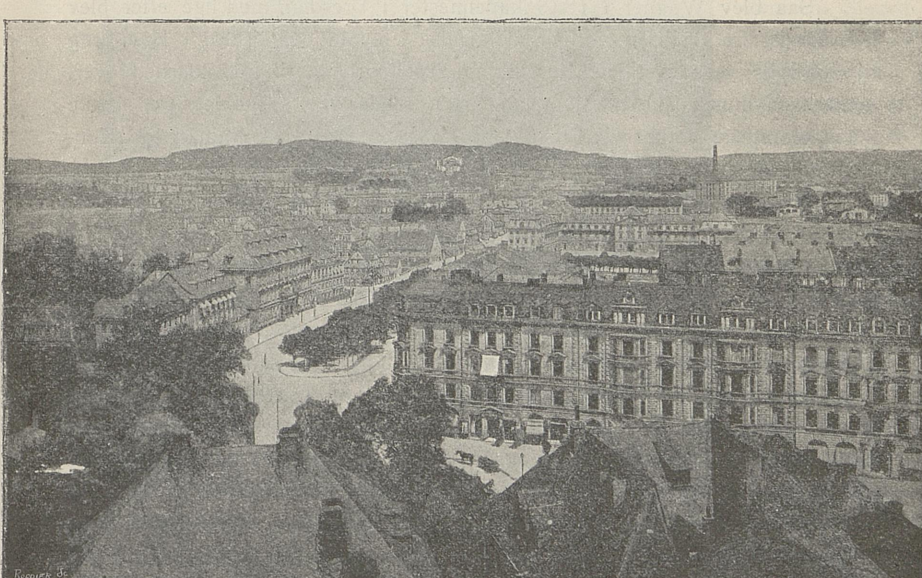
REDAKTØR: H. TAMBS LYCHE.

BIND X. 15. JULI 1897. HEFTE 1.

Wagner og Bayreuth.

Efter Georges Servieres i „*Le monde moderne*").

I Ober-Franken ved elven „Rothen Main" ligger en liden by, som indtil for 20 aar siden var omtrent aldeles ukjendt. Bayreuth er dens navn, dens severdigheder var indtil da en pent holdt gade, der bar det i Tysk-

Bayreuth.

land ikke usædvanlige navn „Friedrichstrasse", samt et hus med en tavle, der forkyndte, at her saa Jean Paul for første gang dagens lys.

Nu omstunder har navnet Bayreuth en ganske anden klang. Hvert

musikinteresseret menneske kjender det; thi paa Bayreuther grund byggede Wagner sit teater, fra den uselige by i Ober-franken begyndte „fremtidsmusiken“, som den engang kaldtes, sin seiersgang.

Lang og tung var Wagners vei, før han naaede sit Bayreuther-teater. Som den ukjendte musiker sled han for føden, dirigerede, arrangerede og komponerede. Arrangerede andres operaer, besørgede pianoudtog, blandt andet af Donizettis „*Favorita*“, skrev selv verker, som dels gjorde fiasko, dels er glemt, fordi de var andenhaandsarbeide, gjort efter Meyrbeers og Halevys opskrifter, men uden deres kraft og træfsikkerhed. Vi skal bare nævne „Feerne“ og „Rienzi“. Langsomt arbeider han sig nærmere og nærmere til de musikalske former, der skulde give udtryk for hans eiendommelige begavelse. Langt frem naaede han i „den flyvende hollænder“, endnu længere i „Tannhäuser“; men publikum og kritik havde endnu ikke klar forstaaelse af det nye i disse verker, man maalte dem med de gamle operaers maal, og deres skjæbne var høist forskjellig paa de forskjellige scener. Og hverken sangernes stemmer eller tilhørernes ører var afpassede efter dem.

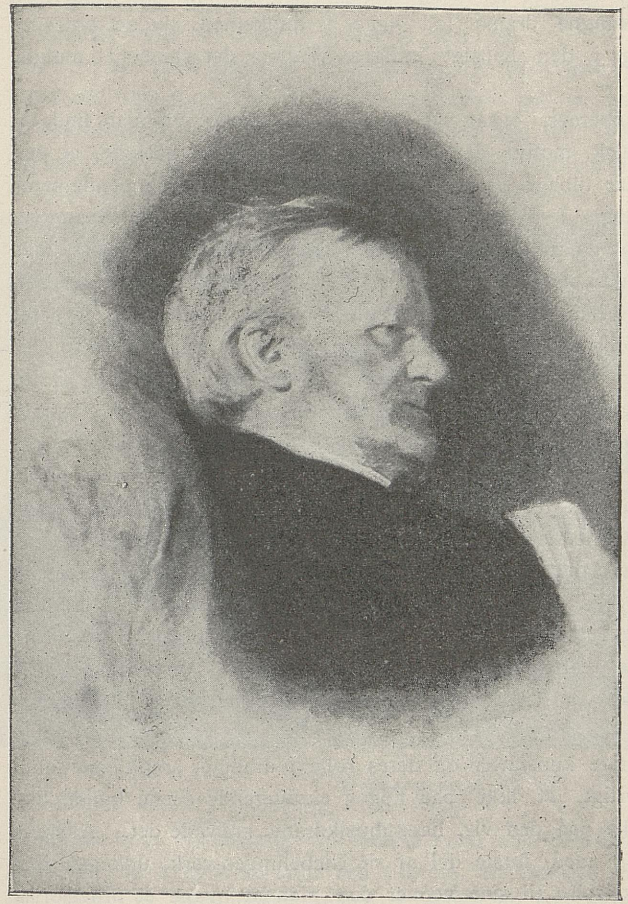
Saa blev Wagner i 1848 kapelmester i Dresden, men lige efter blev han forvist fra Sachsen, for sin deltagelse i revolutionen 1849. Han drog til Schweits, levede stille i Zurich, og der kom han til fuld klarhed over, hvad hans musikalske mission var. Han udtaler sine anskuelser i en række musik-teoretiske verker: „Fremtidens kunst“, „Opera og drama“ og „Kunsten og revolutionen“.

Han saa ud over Europas scener og følte sig greben af lede ved den pengegridske publikums-kunst, der gjorde sig bred paa teatrene verden over, og som ved tom øiens- og ørenslyst trak folk til huse. For ham stod teatrets kunst som et opdragelsesmiddel af første rang, og hans blik vendte sig derfor naturlig mod det antike teater, hvis forestillinger dannede glanspunktet ved de religiøse fester, og som samlede alt folket i begeistret beskuelse. Hvad var grunden til, at teatrets kunst saaledes havde tabt magten over menneskenes sind og var sunket ned til et blot og bart underholdningsmiddel? Wagner fandt, at grunden var denne: De forskjellige kunstarter, som den antike scene havde samlet inden sin ramme, var nu skilte fra hverandre. *Her* dyrkedes taledramaet, hvor musiken var banlyst, *der* var musiken et straalende hylle om en idé- og poesiforladt tekst, og *hist* udfoldede dekorationsmalerkunsten al sin pragt, ikke for at give ramme om en digters tanker, men for at blænde folkets øine. Maalet maatte altsaa blive at forene alle disse kunstarter i harmoni paany, lade musik og poesi, mimik og maleri tjene samme tanke, arbeide haand i haand for at skabe den store, festlig-betagende helhedsvirkning.

Og med dette maal for øie skabte han sine musikdramaer, skrev selv

baade teksten og musiken, tegnede dragter og dekorationer, foreskrev hver nuance i maskineriets og belysningens effekter.

For at finde emner til disse musikdramaer, vendte han sig til fædrelandets sagnhistorie. Først begyndte han at sysle med Fredrik Barbarosa, men fandt snart, at den gamle rødskjæggede konge hørte formeget historien til. Et bedre emne opdagede han i sagnet om *Niebelungerne*, det samme, som vi har her i norden, sagnkredsen om Sigurd Fáfnersbane og Niflungerne. Med mange afbrydelser, fremkaldt snart af mismod, snart af modgang, komponerede han sit livs hovedverk, trilogien „Niebelungernes ring", med prologen „Rhinguld". Selve trilogien bestaar af de tre dele: 1. Walkyrien, 2. Sigfried, 3. Gudernes tusmørke, og fortæller om det forbandede Rhinguld, der kommer i gudernes eie, og volder deres undergang. Mellem arbeidets begyndelse og dets afslutning ligger mer end 20 aar, fra 1850 til 24. november 1874, og i denne mellemtid komponerede Wagner ogsaa „Lohengrin", „Tristan" og „Mestersangerne i Nurnberg."

Wagner.

En vældig rolle i dette fremtidens drama gav han orkestret, det han

vilde, skulde erstatte det antike dramas kor. Det antike kor optræder snart som forklarende, snart som raadgivende, stundom udtaler det dommen over hovedpersonernes handlinger, til andre tider minder det tilskuerne om, hvad der er gaaet foran, og hvad der maa fastholdes, skal den enkelte situation forstaaes.

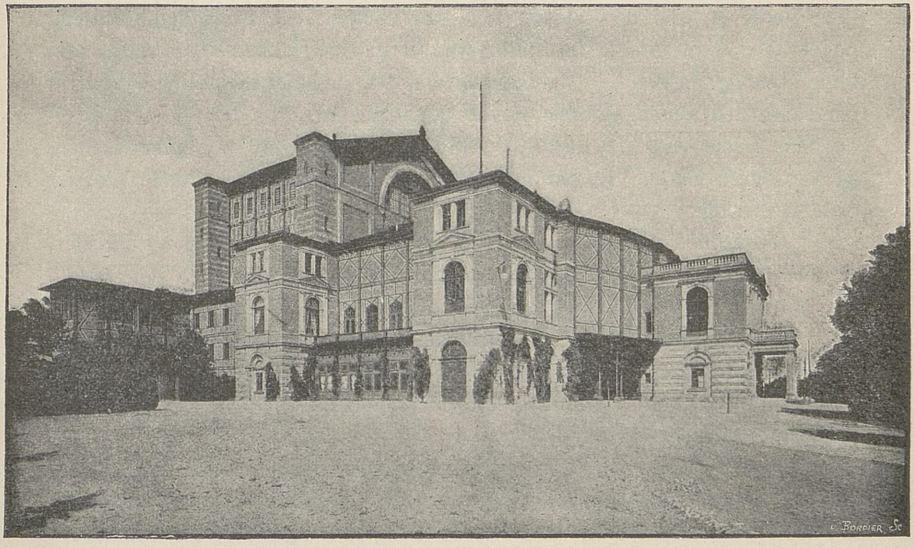
Hvad det sungne drama lod ligge i dunkelhed, skulde orkestret altsaa forklare, og i den hensigt indførte Wagner det saameget omtalte „*ledemotiv*“.

I de fleste operaer, ogsaa af ældre komponister, vil man finde et eller andet musikalsk motiv, der gjentages, oftest for at betegne, at personernes tanke gaar tilbage og mindes den stund, da vedkommende tema lød for første gang. I Wagners tidligere operaer kan hans ledemotiver kun opfattes som en udvidelse af disse rent lyriske gjentagelser, men allerede i „Rhinguld“ møder vi ledemotiverne fuldt udviklede. Hver person, hver situation har et musikalsk tema, der „betegner“ dem, er deres „visitkort“, for at bruge et upoetisk udtryk: Fanfaren er Sigfrids merke, *ét* tema betegner Völsungerne, et andet Einherjerne, et tredje Odins lanse, et fjerde guldet. Atter andre ledemotiver er tegn for en abstrakt tanke, som: nornernes bestemmelse, gudernes undergang, ringens forbandelse. Ved hjælp af disse ledemotiver kan altsaa orkesteret minde publikum om det forgangne, forudsige, hvad der skal ske, melde, at en person eller begivenhed nærmer sig, kortsagt: fortælle og forklare, hvad ordene, der synges, ikke vil eller kan sige. Hvad Wagner ad denne vei søgte at skabe, var derfor ikke „et musikalsk drama“, det kunde jo ogsaa de ældre operaer kaldes, med deres solonumre, deres duetter, terzetter og kor, som hver for sig dannede et afsluttet hele; han vilde skabe „et *musikdrama*“, hvor musiken ikke var en ledsagende tjener, men en handlende hovedperson.

Hvad de øvrige kunstarter og deres rolle i dramaet angik, saa fandt Wagner meget hurtigt, at ikke paa nogen eksisterende scene kunde han faa dem til at virke paa den vis, hans musikdrama krævede det. Allerede da han var færdig med første del af sit Niebelungen-verk, udkaster han derfor i en rundskrivelse til sine venner den plan at bygge et provisorisk teater af træ, et teater, hvor hans verker kunde opføres som et slags festspil, til publikums kunstneriske opbyggelse, og ingenlunde til pekuniær fordel for nogen. Nær Zürich havde han tænkt sig denne bygning reist, derfra skulde han faa kor og orkester, begeistrede troende sangkunstnere skulde han samle fra hele Tyskland, pengene skulde hans begeistrede, troende venner yde, paa scenen skulde hans verker opføres, ved samvirken af poesi, musik, skuespillerkunst, maleri og alle teaterteknikens effekter skulde tilskuerne i trende dage opløftes til det græske folks skjønhedsglæde,

den det fornam i Dionysosteatret, naar Sofokles og Euripides tolkedes fra scenen, medens koret sang og dansede, og al kunstens og naturens skjønhed gav baggrund og ramme til poeternes tanker. Gratis skulde tilskuerne have adgang, og naar festen var slut, skulde teatret rives ned, knuses som pokalerne, hvoraf den festlige skaal er drukket, ikke blive et kjedsommeligt skur, der stod i rækker af hverdage.

Denne plan gik ikke igjennem, og aar gled forbi, før han kom den nærmere. Da kom Ludvig den 2. af Bayern paa tronen i 1864, en mand, hvis kunstnerfantasi stundom streifede vanviddet, endnu længe før han blev erklæret for gal. Ludvig var begeistret for Wagners planer, han stillede

Wagner=teatret.

penge til hans disposition, bød ham at raade over hele hofteatrets personale, teater skulde bygges til ham ved Gastein, alt tegnede rosenrødt; da fandt de kloge og økonomiske mænd i staten og ved hoffet, at kongens og digterkomponistens fantasterier blev lidt for kostbare. Der blev slaat bom for, og Wagner drog tilbage til Schweits.

Men i 1871, da Tyskland jublede over sin franske seir, da fik Wagner atter vind i seilene, ingen hindrede Ludvig i hans lyst til at hjælpe ham, og Wagner valgte sig det lille Bayreuth til det sted, hvor festspillenes hus skulde reises. 1872 blev grundstenen lagt, til klangen af Wagners keisermarsch og Beethovens symfoni. Fire aar efter fandt aabningshøitidelighederne sted, 13. agust 1876. Keiser Wilhelm, keiseren

og keiserinden af Brasilien, storhertugen og storhertuginden af Baden, — akja, hvorfor nævne dem alle, hvis navne kastede glans over publikum! Kong Ludvig af Bayern var *ikke* tilstede, forholdet mellem ham og keiser Wilhelm var nemlig temmelig kjøligt. Første aften gaves „*Rhinguld*“, den anden „*Valkyrien*“, derefter fulgte „*Siegfried*“, tilslut „*Gudernes tusmørke*“.

Helt efter klassiske mønstre gik det dog ikke til, adgangen var ikke *aldeles* gratis: For en billet til de fire forestillinger betaltes 300 mark — omtrent 270 kroner.

De medvirkende kunstneres navne blev skrevet med guldbogstaver paa marmortavler, der hænger i teatrets forhal, og dette teater blev aldeles ikke nedrevet, da den sidste tone var sunget. Og trods den unegtelig noget høie entré bragte forestillingerne et ganske vakkert underskud, som kong Ludvig dækkede. Meningerne om det kunstneriske udbytte af dem var saare delte, men Wagner havde dog naaet frem til det, han vilde, og da hans sidste verk „*Parsifal*“ i 1882 var gaaet over Bayreuther-scenen, da var seiren sikret. Et par maaneder efter, i februar 1883, døde Wagner nede i Venedig.

„*Parsifal*“, der stiller saadanne krav til scenemaskineri og orkester, at næsten ingen anden operascene har vovet sig i kast med det, bragte Bayreuther-scenen i høi kurs verden over; hvert aar kom øgende skarer af kunstpilgrime til byen ved „Rothen Main“, og Wagners arvinger lod baade „Tristan“, „Mestersangerne“, „Tannhäuser“ og „Lohengrin“ opføre i Bayreuth. Samtidig erobrede disse arbeider sig en staaende plads paa de fleste operascener i Europa.

Sidste august feirede familien Wagner altsaa et 20-aarsjubilæum; da blev de fire „Niebelungen“-operaer opført igjen, tildels under medvirken af de samme kunstnere, som havde sunget, dengang teatret indviedes; størsteparten var dog naturligvis nye, og blandt dem, som nød den særdeles ære at blive anmodet om assistance, var Ellen Guldbrandsson, der feirede store triumfer som „*Valkyrien*“. Et par indtryk fra en saadan Bayreuther-forestilling er det, vi i det følgende skal forsøge at give en skildring af.

*
* *

Selve teatersalonen er halvrund, og naar undtages de ni loger paa „fyrstegalleriet“, er alle pladse ligedan indrettede, stoler med rørsæder. Man forsikrer, at alle pladse er lige gode, derfor koster de alle ligemeget. Orkestret, der bestaar af 120 musikere, er sænket saa dybt ned, at man hverken forstyrres ved synet af kapelmesterens taktstok eller kontrabassens hals. Intet hindrer udsigten til scenen, ikke engang en suflørkasse, den

eksisterer ikke, ligesaalidt som en lamperække, — findes den, er den i hvert fald godt fordulgt. Man ser kun det graa fortæppe, der er delt i midten og glider tilside, rulles ikke op.

Ved basunfanfarer kaldes tilskuerne til teatret, og i solstegen, klokken fire om eftermiddagen, toger folk fra alle verdensdele og med alle tungemaal opover fra Bayreuths gader. Enkelte sidder i sine vogne og sprænglæser gjennem de dybsindige „ledetraade“, som i brochyreform ikke kan savnes paa nogen Wagnertilbeders bord eller i hans hjerte. Andre tænker mest paa, hvorledes de skal sikre sig plads i restaurationen, naar første akt er endt. Og paany klinger fanfarerne, man styrter ind gjennem teatrets mange døre, ind i halvmørket fra sollyset; nu slaaes dørene igjen, ingen medlidende bagdør aabner sig for efternølerne.

I salen derinde er intet andet lys end det dæmpede skjær, der kommer fra det skjulte orkester og den skjulte lamperad. Og gravstilhed, høitidsfuld og betagende, hersker. Da lyder toner fra afgrunden, det er „die urmelodie“, den nyskabte naturs motiv, der klinger. Og tonerne stiger i styrke, de løfter sig som stærke strømme, saa glider tæppet tilside, vi ser Rhinens grønne bølger, der spiller om klipperne. Endnu ligger alt i halvmørke, vi skimter hvide legemer, der svømmer omkring, det er Rhindøtrene, — de glitrende havfrulemmer slynger sig om hverandre, og saa synger de. Og lyset øges, mens sangen toner, vi ser bølgerne glitre, og vi ser Rhinguldet, det fagre, det farlige, glimte paa klipperne i flodens dyb. I denne første scene har alt samlet sig for at fange tilskuernes og tilhørernes sind: musiken klinger, inspireret og gribende, malerkunsten har skabt en dekoration af forunderlig virkning, teatermaskineriet gjør underverker ved den maade, hvorpaa det lader Rhindøtrene svømme, hæve sig og synke, og sangerindernes lyse, straalende stemmer skinner omkap med det stigende sollys, men gjennem de lyse stemmer lyder Niebelungen Alberichs mørke røst, han staar paa en af klipperne paa stranden og kalder paa Rhinens guld.

Denne scene er et godt eksempel paa, hvad Wagner tilsigtede ved alle kunsters samvirken; og betagende er resultatet af dette samarbeide mellem poesi, musik, mimik, plastik, maleri, maskineri og belysningsteknik.

Det vilde føre altfor langt, om vi skulde analysere alle Niebelungentrilogiens stykker. Bare et par eksempler endnu.

Den unge Siegfried, — helten, der er gaaet ud i verden for at lære frygt at kjende, — har trængt gjennem flammehavet, som omgiver den sovende Valkyrie, Brunhild. Odin har kastet søvnen paa hende og tændt ilden om hende som straf for hendes ulydighed. Nu slukkes flammerne, himlen klarner, bliver tilslut én straalende klarhed, oppe paa klipperne viser Siegfried sig, i straaleglansen, — han er den personificerede solmyte, som han

staar der og lyser. I ensomme skove er han opvokset, kjender hverken livet eller menneskene, nu ser han foran sig dette sovende væsen, klædt i brynje, og han tror, det er en kriger; saa hugger han brynjens ringe itu, og merker, at det er en kvinde, han har holdt i sine arme. Og han

Wagners villa Wahnfried.

føler frygt, for første gang. Han knæler ned, i henrykt gysen, og han vækker hende med sit kys.

Ved denne scene fyldes ens sind først af musiken, den naar her noget nær det høieste, Wagner har skabt, saa af det plastiske billede, personerne og omgivelserne danner et maleri, der er en mester værdig, og

samtidig gribes og imponeres man af de lys-effekter, som saa at sige akkompagnerer situationens udvikling.

Idethele har man i Bayreuth drevet det til en udnyttelse af lysvirkninger, som ikke paa nogen anden scene, men vel at merke: disse lysvirkninger optræder ikke paa egen haand, til underholdning og forbløffelse, de er afpasset efter situationen, ledsager den, støtter den.

Som for eksempel ved Siegfrieds død. Siegfried er paa jagten naaet til Rhinens bred. I solskin stiger Rhindøtrene op af bølgerne, taler med ham, og forudsiger hans død. Saa kommer hans jagtkammerater, — og Hagen myrder helten, ved et dolkestik i ryggen. Liget lægges paa baare, der flettes af grønne grene, og medens mændene bærer den døde Siegfried bort paa sine skuldre, toner den vidunderlige dødsmarsch, der gjenfortæller heltens hele liv, den er en kjede af „ledemotiver". Og tusmørket falder, de sidste solstraaler, der glitrer over Siegfrieds rustning, mens han forsvinder, spiller ogsaa over Rhinens vande, glimrer over det guld, som steg fra grunden dernede og voldte ve paa alle veie, det som voldte hans død, — han som nu bæres bort paa venners skuldre, og hvis livs historie tonerne fortæller.

Saa lukker det graa tæppe sig sagtelig til. Og vi gaar ud i solen igjen.

*

* *

Det er en ganske forunderlig fornemmelse, man føler, naar man fra tusmørket vender tilbage til det klare lys. Om os lyder udraab paa alle sprog, dybsindige kritiker og lærde bemerkninger, mest dog begeistrede Ah! og Oh! Men de mest praktiske lader kunstbemerkningerne hvile, indtil de har erobret sig en plads i restaurationen, thi „legemet gjør ogsaa undertiden sine krav gjældende", og man trænger noget at styrke sig paa efter en Wagnerakt. Og fra restaurationens rum ser vi ned til det lille Bayreuth, som med sine 25,000 indbyggere snart sagt lever udelukkende paa og af Wagner. De fleste indfødte lever af at leie værelser ud til fremmede, de fleste butiker sælger Wagnerbilleder, Wagnerbøger og Wagnerminder, og børnene begynder, straks de kan gaa og tale nogenlunde rent, at tilbyde sig for 10 pfennige at føre de fremmede til Wagners villa „*Wahnfried*", eller til kirkegaarden, hvor Jean Paul og Franz Listz er begravne. Og vil De have endnu mere Wagner, saa gak til café Sammet, som i grundlæggelsens dage var Wagners, hans sangeres og hans musikeres stamcafé, der er nu et helt Wagnermuseum, med buster og portræter.

Men nu klinger atter fanfarerne fra de store trompeter og kalder os til en ny akt, fra dagens lys ind til „Gudernes tusmørke" i Wagnerteatrets sal.

Jerome — En fattig mand.

(Af **Mary E. Wilkins** i „*Harper's Weekly*“).

Dette er jo bare sludder,“ sagde doktoren og vilde gaa.

„Hold an der,“ raabte Bassett, „jeg vædder, hvad det skal være, doktor, paa at gutungen aldrig giver bort en eneste dollar, om han nogengang faar noget at give bort. Jeg kjender verden, jeg doktor. Snakke kan de allesammen, snakke, snakke; men naar det gjælder om at gaa ned i lommen og gjøre alvor af det, om det saa er bispen selv, saa har han en liden pen undskyldning paa rede haand og trækker sig undaf. Væd doktor.“

„Jeg vædder aldrig.“

„Hvad gaar der af Bassett ikvæld?“ hviskede sagfører Means til Lamson, „han ser ud som en forbryder for retten.“

„Han forsvarer sig mod sin egen samvittighed. Forsvaret er: Jeg kan bevise, at de alle er akkurat, som jeg selv er, naar det kommer til stykket.“

„Godt,“ raabte Bassett; „jeg er træt af al denne løse snak, om hvad denne og hin vilde gjøre, naar de havde saa eller saamange penge. Jeg vil sætte en pæl igjennem det for en gangs skyld. Hør her, sagfører Means er tilstede; han kan sætte mine ord i et lovgyldigt dokument. Jeg tror ikke, det menneske findes, som vilde give alt sit til de fattige. Og derfor siger jeg, for at tage vor unge ven her ved vingebenet i sin salige snakkeflugt, at dersom han nogensinde faar over 10,000 dollars og giver bort det hele, saa vil jeg, Samuel Bassett, give halvdelen af alt mit til fordeling blandt bygdens fattige. Jeg stiller bare én betingelse, og det er, at min kristne ven, doktoren giver det samme løfte.“ Og Bassetts øine sendte doktoren et blik fuldt af skadefrohed og hadblandet foragt. Doktoren, som var lurere og haardere i hver handel end Bassett selv, han gik omkring som en kirkens støtte og et himlens barn, medens han selv betragtedes som en ugudelig krop, der var helvedes flammer hjemfalden, — og det bare, fordi han ikke gjorde sig bedre, end han var.

„Alt det der er taabelighed, Mr. Bassett,“ sagde doktoren.

„Ja, at nogen i verden skulde give alt sit til de fattige enten for deres eller for Herrens skyld. Jamen er det taabelighed, ja. Plat umulighed. Idioti, som bare prester og kirkefolk farer omkring med. — Men det er det samme, doktor, gaar De ind paa mit forslag, saa lover jeg desuden at blive en kristen og frelse min sjæl. Doktor, jeg lægger ansvaret paa

Dem! De har det i Deres magt kanske at frelse en menneskesjæl ud af helvedesbranden nu. Vil De?“

„Jeg gaar ikke med paa saadant tøv.“

„Nei, nei doktor, det var nok det, jeg vidste. De og jeg er fuldt enige. Vi ved godt, at alt prestesnak om at give bort alt det, en eier, er fordømt sludder. Og om der fandtes nogen saadan dumrian, saa er vi to for kloge til at følge hans eksempel. Vi ved, hvad pengene er værd, vi; og det gjør ikke disse gyplingerne. Jeg vidste nok, at jeg trygt kunde stille mit forslag med *den* betingelse, doktor.“

Alle mand lo igjen, og doktor Prescott blev rød, vistnok for første gang siden han blev voksen, lige op under sin edderkopagtige tynde rødlige paryk. Øinene skjød lyn. „Skaf pen og blæk,“ raabte han, „og lad dokumentet blive skrevet, jeg underskriver.“

Bassett blegnede. Hvad motiver der end havde drevet ham saa langt, nu ønskede han sig vel ude af det hele; men det var for sent. Han fik dog udvirket, at løfterne blot gjaldt, ifald Jerome paa én gang og inden ti aars forløb blev eier af mindst 25,000 dollars og gav det hele bort udenfor sin egen familie.

Da dokumentet var skrevet og undertegnet, begav sagføreren og obersten sig sammen hjemover. „Jeg vilde give Jerome 25,000, om jeg havde dem, for at have den fornøielse at se Bassett og Prescott efterpaa,“ sagde sagføreren.

„Dokumentet har naturtigvis ingen lovkraft,“ spurgte obersten.

„Langtifra. Men det vidste hverken Bassett eller Jerome eller nogen anden der . . . .“

„Undtagen doktoren.“

„Ja, doktoren maa have vidst det, ellers havde han ikke sat sit navn under.“

„En prægtig komedie var det i hvert fald.“

„Prægtig.“

XII.

Aar er atter forløbne; Jerome har omtrent afbetalt gjælden til Merritt og desuden kjøbt skovholtet tilbage; det er gjort ved den yderste sparsommelighed og stadigt slid; Elmira og moderen har begge syet sko fra morgen til aften. Jerome har tjent mangen fattig mand baade som huslæge og sygevogter; men har han aldrig villet modtage en cent i betaling. Det vilde syntes ham som at suge blodet af ulykkelige medmennesker; han gaar blot til dem, der ikke kan betale; de andre maa fremdeles søge dr. Prescott, som i senere aar har indkasseret mangen en fattig mands hus og gaard i lægehonorar. Elmira er en mørkhaaret og mørkøiet ung kvinde

paa to og tyve aar, vakker uden at være nogen egentlig skjønhed, — en gaade for moderen og endnu mere for broderen, som slet ikke „skjønner" hende. Hun er saa underlig uinteresseret for alt, der ligger nær og burde interessere hende; hun glæder sig ikke ved noget, saavidt de andre kan se, og dog synes hun saa lykkelig og ofte saa barneglad, medens hendes egentlige „jeg" synes at leve i andre verdner. Jerome forstaar ikke: Er der slet ingenting ved søsteren; eller ligger der noget underligt dybt bag hendes manglende interesse og udenomgaaende blik?

Gaaden er enkel nok. Da Elmira netop var blevet voksen, hjalp hun til med husholdningen i dr. Prescotts hus en sommer, da de havde byfremmede. Dr. Prescotts søn Lawrence, som laa ved universitetet, var ogsaa hjemme. Lawrence lignede sin fader i bygning og i alt undtagen øinene, som var moderens. Saa man fader og søn sammen, var de saa lige som to ord i sproget, der alligevel kan have de mest diametralt mod satte betydninger, og forskjellen eller modsætningen var trods den ydre lighed tydelig for det mest overfladiske blik.

Lawrence, som kjedede sig blandt de udelukkende ældre byfremmede, opdagede, at den unge, mørkhaarede Edwards-pige, som hjalp til i huset, var vakker. *Rigtig* vakker, naar hun stod der i let sommer-husdragt med det rige, glinsende mørke haar i en svær flette nedad ryggen og skallede bønner; — rigtig vakker i sine bevægelser. Og den unge mand, som intet havde at bestille, opholdt sig gjerne i kjøkkenet og gled snart naturlig ind i rollen som assistent — særlig for Elmira. Sendtes hun ud i haven for at plukke ribs, fulgte Lawrence med og hjalp. Og saaledes gik det til, at de ogsaa drog paa flere ture sammen tilskogs for at plukke bjørnebær til desserten til aftensbordet. Og en dag hændte det, — det var en sen, gylden sommereftermiddag med glans over alt fra en sol, som allerede havde samlet de lette rosenrøde florskyer om sig til nedgangen, i paavente af hvilken al naturen syntes at holde pusten og bevare den dybeste stilhed; og luften laa mild og blød om dem i den dæmpede belysning —; de havde plukket længe i taushed de to, samtalen var ligesom af sig selv flydt ind i den almene stilhed; men tausheden blev dem snart saa uendelig talende; de følte dens ord, og begge vidste, at den anden ogsaa følte og forstod dem; og begge bøiede sig over bærbusken og plukkede ivrigere; Elmira drog sig længer bort, og hendes kinder blev røde af de ord, som tausheden hviskede; og den unge mand gled rundt busken efter hende, først sagte og skjult, saa lidt mere vovsomt og raskt, da Elmira endnu rødere trak sig over paa en anden kant af busken, — og saa var det med ét, at den unge mand havde sin arm om Elmiras liv, og at hun i øieblikket glemte at rive sig løs; før hun det kunde gjøre, havde Lawrence med den frie haand under hendes hage løftet det blussende ansigt op mod

sig og givet hendes læber et kys, som hun rent glemte at værge sig mod, ligesom hun ikke havde sanset at forbyde sine øine at sige til den freidige: „Lawrence, Lawrence; jeg er ikke vred, jeg er bare ræd, og — jeg er saa usigelig lykkelig.“

Men saa havde hun hurtig revet sig løs og var bleven bleg, medens han stod rød og klodset ved hendes side. Ingen sagde noget; hvad var der vel at sige? Hun vidste, at hendes øine havde sagt, hvad det aldrig vilde nytte hendes læber at negte. Og han — han huskede med ét, at han bare var student, og at hans fader var doktor Prescott. De fuldendte genert bærplukningen og gik taus hjem ved hinandens side.

Det var det gaadefulde ved Jeromes søster. Hendes kjærlighedsliv var vakt og levede, medens det endnu for Jerome var et lukket paradis, hvis veie og indhold var ham ukjendte som de fjerneste stjerners. Hvad under da, at søsteren syntes ham rar og uforstaaelig. „Kvinder er vel slig,“ tænkte Jerome.

Aar var gaaet siden hint første kys, og Elmira havde siden seet lidet af Lawrence, hvis moder havde anet uraad og straks efter bærplukningshistorien fundet, at hun ikke længer trængte den unge piges hjælp. Men aarene var gaaet som i en vaardags lyse drøm for Elmira — uden tanker, bare i et eneste syn: Lawrence Prescott, som han saa paa hende *dengang*.

Nu var den unge mand atter kommen hjem, og Elmira var vakrere end nogensinde. Mod hans hjemkomst havde hun gjort om til sig selv moderens brudekjole af grøn silke, som moderen havde tvunget paa hende. Et baand om halsen, en ny straahat med et par sløifer var nok til at gjøre en ung, ganske vakker, mørk kvinde henrivende. Lawrence havde med ungdommens romantiske sind, sin strenge puritanske opdragelse og en fra moderen arvet loyal og ideel natur heller ikke glemt den unge pige, hvem han følte, at han havde som mand af ære forpligtet sig til engang at ægte. Og forpligtelsen syntes behagelig nok, da han gjensaa hende.

En dag saa han hende passere vinduerne og gaa henad landeveien. Han sadlede faderens hest og fulgte efter; indhentede hende, hvor veien smøg sig frem gjennem tæt løvskog, hvis kroner overskyggede veien og gjorde det stilt derinde som i en kirke, men vakrere i det grønfiltrede solskin end i nogen katedral.

Hun skulde langt, og Lawrence fik hende til at sidde op paa hans hest, medens han førte den. De talte om gammelt, om skolen, hvor de som barn sad sammen. Og da de nærmede sig et hus, og Elmira vilde stige af for ikke at blive seet i den tvilsomme stilling, hvori hun befandt sig, tog Lawrence mod den rige, rødmende ungdom i sine arme, og i det

samme faldt hendes hat tilbage, — og ansigtet laa der foran ham som dengang ved bærbusken, bare uendelig vakrere og ildfuldere, og alt der var finest, ømmest og bedst i ham mødte alt hendes i et nyt lys. Nu blev *hun* blussende rød, medens *han* var blegere end vanlig. Han slap hende fri, men beholdt hendes haand, som han klemte haardt, — og Elmira forstod hans frimurertegn uden engang i tanken at behøve at oversætte det. Før de skiltes havde Lawrence faaet tilladelse til at besøge hende.*)

Ferierne, som havde bragt Lawrence hjem, havde ogsaa bragt Lucina Merritt fra det *college* for unge piger, hvor hun nu havde tilbragt flere aar, de sidste endog uden at komme hjem om sommeren, idet hun havde besøgt slegtninge i Vesten i ferierne eller taget til Boston med veninder og tildels med forældre.

Jerome havde under sit haarde daglige slid omtrent ganske glemt den lille pige, hvem han engang havde givet sassafras. Han havde blot levet for at arbeide og tjene penge til at afbetale gjælden. Dagens stræv havde optaget ham helt og gjældfrihed været hans eneste drøm og stadige tanke. Af omgang havde han lidet eller intet havt. Nogen kvinde, der kunde vække kjærlighed eller drøm i ham, havde han liden anledning til at møde. Han havde væsentlig, hvad kvinder angik, heftet sig ved, hvor ondt fattige mænds hustruer havde det, og hvor hurtig de gjerne blev stygge.

Lucina paa sin side havde forlængst vokset fra sin barndoms interesse for Jerome, og nye og sterke indtryk havde dækket over minderne fra hine tidlige dage. Venskaber med andre unge piger ved colleget, — de lidenskabelige venskaber, som i ungdommen dannes under indflydelse af fælles interesser og fælles livsglæde og erfaring, af at vaagne op til følelse af livets uendelige rigdomsfylde; disse og alle de tanker og hele den nye idéverden, en saadan skole aabner for et livskraftigt og nysgjerrigt sind, havde fyldt baade hendes hjerte og sjæl. Kjærlighed var for hende noget fjernt, vidunderligt, forfærdeligt, hvorpaa man ikke tænker, men som formodentlig vil komme engang i tidens fylde.

Jerome havde seet hende uden bevægelse i kirken den første søndag efter hjemkomsten. Han sad i sine egne tanker og saa hende neppe. Da

*) Efter gammel Ny-Englands og puritansk skik skal en mand, naar han synes om en ung pige, udvirke tilladelse til at besøge hende. At give denne tilladelse er i sig selv en liden opmuntring. Besøget finder sted om aftenen efter aftensbordet (amerikansk visittid) og kan uden anstød vare til midnat. Det foregaar i familiens bedste stue og efter alle selskabslivets regler. Naar en mand har aflagt stadige besøg hos en ung pige en passende tid, saa ansees de alment som bundne til hinanden, — nogen egentlig formel og offentlig trolovelse finder mindre ofte sted. De glider gradvist over i det, vi kalder trolovelse.

hun kom ind med forældrene, lagde han merke til en blaa silkekjole med roser paa, som strøg forbi ham. Kjolen slog ham som vakker. Hvem den tilhørte, merkede han neppe; skjøndt han ogsaa saa, at Lucina Merritt var kommen hjem og var i kirken med sine forældre.

Næste søndag gik Jerome ikke i kirke, fordi han skulde til et sygt barn hos en udarmet familie. Han gik i sin vanlige hverdagsdragt. Da mødte han i en sving i veien hele Merrittfamilien spadserende til kirke. Ganske pludselig befandt han sig lige foran dem, og hans øine traf i det samme og blev siddende fast ved Lucina. Hun havde atter paa den blaa silkekjole med roserne, og det lyse haar hang hende i tætte krøller over skuldrene lige til livet. Fra en straahat pyntet med et enkelt hvidt baand hang et fint hvidt slør for ansigtet. Jerome tænkte slet ikke: hvor vakker hun er, — han tænkte aldeles ikke. Han bare saa og følte noget underligt nyt, som var han med ét vaagnet i en ny fortryllende verden. Slig som solen skinnede, og fuglene sang, og det duftede af skog og mark! — Han hilste, og Merritt nikkede venlig; men intet saa han uden skikkelsen i den blaa silkekjole med det hvide slør, bag hvilket det vakreste lille ansigt skinnede. Hun gjenkjendte ham neppe, bøiede sig og gik videre, og den blaa silkekjole formelig berørte Jerome. Men bagefter talte faderen om Jerome, og hvad han havde udrettet, og hun mindedes da, at han var blevet en vakker mand. Og i kirken tænkte hun mere paa Jerome; en mandig kraftig skikkelse; og hun drømte sig tilbage til barndomsdagene og huskede den fillede, sultne men stolte gut, som ikke vilde tage imod hendes honningkage og skræmte hende med sit vrede blik.

Lucina Merritt vidste meget godt, at hun var vakker, at hun var, hvad man kalder en „skjønhed". Saavel speilet som andres beundrende blikke og veninders fortrolige meddelelser og umiddelbare udraab havde gjort hende bekjendt dermed. Men hver aften bad hun i sin aftenbøn, at hun ikke maatte blive forfængelig eller tænke paa sit ydre, men at hun maatte faa naade til at lægge meget mere an paa at blive god og til at tænke mere paa sin sjæl end paa sit legeme. Hendes skjønhed syntes hende nærmest som noget, der let kunde blive en fristelse og drage hendes tanker og hjerte bort fra de bedre ting i livet.

En aften kom Jerome sent hjem fra onkelen med et knytte nyt tilskaarne sko til syning. Moderen sad i kjøkkenet; men i bedstestuen hørte han samtale, Elmiras stemme og — en mands. Han spurgte moderen, hvem der var paa besøg hos Elmira. Moderen vilde nødig svare, gik rundt om sagen paa alle kanter. „Kunde ikke Elmira modtage besøg som andre unge piger? Var hun ikke allerede 22 aar? — Osv.

„Men *hvem* er det, mor?"

„Hvem? — Lawrence Prescott naturligvis. Vidste du ikke, at han har været ude med Elmira flere gange?"

„Lawrence Prescott! — Det er da ikke Elmiras mening at lade ham komme her oftere?"

„Hvorfor ikke, hvis han ønsker det? Lawrence er en bra ung mand?"

„Er du fra forstanden, mor? Du ved da, at doktor Prescott vilde jage Lawrence af huset, dersom han for alvor foreslog at gifte sig med Elmira. Der kan aldrig blive andet end ulykke af det. Du maa da skjønne det, mor? Det vil ende rent galt."

„Hvad *mener* du, Jerome Edwards? Pas din mund, du."

„Jeg mener bare det, at Lawrence vil blive nødt til at opgive hende og forlade hende, efterat han har bragt Elmira til at holde af sig, og hun vil blive ulykkelig for hele livet. — Jeg mente naturligvis ikke andet, mor."

„Lawrence er kanske ikke den dot, du tror, Jerome Edwards. Kanske han er mand for at følge sin egen vilje og sit eget sind."

Og moderen lukkede munden fast til og vendte stolen, som vilde hun ikke have mere snak om den ting. Jerome gik op paa sit værelse, men sad der og ventede paa Elmira; han vilde tale alvorligt med hende, siden moderen var blind.

Ved tolvtiden kom Elmira sagte opad trappen med et lys i den ene hand og sin grønne silkekjole samlet i den anden. Ved toppen af trappen saa hun pludselig Jeromes høitidelige ansigt for sig. Hun satte i et lidet skrig, sænkede øinene og stod der med blussende, men straalende ansigt og svagt leende som et genert barn, — som selve symbolet paa den unge piges første vaagnede kjærlighed.

Naturen eier sit eget tydelige sprog, som hver den forstaar, der selv har lært dets elementer, og Jerome havde nu nøglen til det. Han saa ikke længer Elmira. Det var Lucinas ansigt, han saa for sig, overgydt af den samme straalende rødme, der stiller den hele menneskehed, rig eller fattig, paa samme fod.

„Vil du mig noget?" spurgte endelig søsteren.

„Nei. Det kan være det samme. Nei, jeg vil dig ingenting, Elmira. Godnat. Sov godt." — Og Jerome gik ind og lukked døren til sit værelse. (Forts.)

Kinesisk overtro.

(Efter M. von Brandt i „*Cosmopolis*“).

Man pleier at anse kineserne for lidet mer end tobenede regnemaskiner, hvem moder natur har negtet andre følelser end glæden over vinding og græmmelse over tab; og man kunde være tilbøielig til at tro, at denne opfatning var rigtig, naar man hører de folk tale sammen immervæk om kroner og øre — eller tia og cäsh, som det heder paa kinesisk. Og dog vilde intet være falskere end en saadan dom, thi de traade, som forbinder kineseren med den usynlige verden, er langt talrigere og sterkere end selv hos de ivrigste vesterlandske tilhængere af de nye buddhistiske og teosofiske doktriner.

Aarsagen til at netop det nøgterne kinesiske folk er saa sterkt smittet af alslags overtro, maa man fremforalt søge i *shamanismen*, der med rette gjælder for kinesernes ur-religion, og som man endnu finder mangfoldige spor af saavel i statsreligionen som i det daglige liv, elementer af den er ogsaa gaaet over i buddhismen og tao-ismen. Hekse og troldmænd spillede en stor rolle i det gamle Kina og fandt plads i stats- og hofkalenderne saavelsom i herskeres og herskerinders følge. Efter Chau-dynastiets statskalender (12. aarh. f. K.) hørte hekse og troldmænd til ceremoniministeriets personale, og under sørgeoptog gik troldkarlene foran keiseren og heksene foran keiserinden. Under ofringer anraabte de aanderne om at være tilstede, og ved tørke- og dyrtid forrettede de de foreskrevne bønner og danse. At de ogsaa mangengang maatte holde for med sin person, naar noget stod paa, beviser følgende fortælling af ceremoniernes bog: I et tørkeaar lod hertug Ma kalde for sig filosofen Hsien for at spørge ham om raad. Himlen, sagde hertugen, har paa lang tid ikke sendt ned nogen regn; jeg vil derfor stille ud under solen en vanskabt person for at vække himlens medlidenhed. Hvad mener du derom? — Himlen, svarede filosofen, sender vistnok ingen regn ned, men vilde det ikke være en oprørende grusomhed at udsætte en mands vanskabte søn for solbranden af den grund? — Godt, sagde hertugen, saa vil jeg udstille en heks i solen; hvad siger du til det; — Himlen sender ingen regn ned, sagde Hsien, men skulde det ikke være en vildfarelse at haabe noget af et dumt fruentimmers kvaler?—Man ser af historien, at allerede den gang det oplyste frisind levede ved siden af den raaeste overtro.

At gjøre regn hører endnu den dag i dag til heksenes og troldkarlenes opgaver, især i Mongoliet. Men keiser Kanghi udstedte aar 1724 et edikt til mongolerne, hvori han forbød udøvelsen af denne kunst. „Naar jeg,“ sagde keiseren, „som i al ærefrygt beder om regn, dog maa

frygte, at himlen kan lade min bøn uopfyldt, saa er det virkelig uudholdeligt, at det gemene folk, naar det behøver regn, paa egen haand skal bygge altre og sammenraabe de dumme prester for at besværge aanderne og faa sit forlangende tilfredsstillet."

Endnu er det en landlig skik i Kina at udsætte mennesker i solen for at faa regn. Mangesteds bliver gudebillederne anvendt i samme øiemed; paa løvsmykkede baarer bæres de rundt om de tørrede marker, og hjælper ikke dette, saa træder guderne ind i solen og forbliver der, indtil de troendes bøn er hørt.

Heksene, som især hyppig omtales fra det tredie aarhundre f. K., frygtedes endnu mere end de lagdes for had af det simple folk. Eksempler paa, at folket angreb dem, er sjeldne. Derimod blev de ofte forfulgt og hæmmede i sin gjerning af embedsmændene. Karakteristisk for den art og vis, hvorpaa heksene, ofte i ledtog med de laveste bestillingsmænd, misbrugte sin magt over den overtroiske mængde, er historien om flodgrevens giftermaal.

Nogle hundre aar f. K. blev der sendt en ny præfekt ved navn Pao shi men til distriktet Sha sheng in Yeh. Da han indtraf paa sin post, fandt han stedet øde og omtrent forladt af beboerne. Han sammenkaldte da byens igjenblevne ældste og spurgte om aarsagen til denne rømning. Den er, sagde de, flodgrevens formæling. Det er en sælsom grund, sagde præfekten, taler frit fra leveren og fortæller mig, hvordan det hermed hænger sammen. Flodgreven, sagde de ældste, er floden Changs gud; han elsker skjønne piger og forlanger hvert aar en ny gemalinde. Faar han en, saa er han blidelig stemt imod os, sender os regn i rette tid og giver os en god høst; men gives der ham ingen, da vredes guden og oversvømmer vort land og drukner folket. Præfekten spurgte, hvem der paatog sig gudens ærinder og var mellemmand mellem ham og folket. Svaret lød, at det var distriktsheksen, hvem alle frygtede og ingen vovede at være ulydig. Hvert aar udpressede distriktsforstanderen, politimesteren og heksen i forening store summer af befolkningen og angav, at disse gik med til flodgrevens bryllup. Hvert foraar gik heksen ud over landet og søgte efter en brud; og naar hun fandt en pige af smuk skabning, saa sagde hun, at denne pige var udseet til grevens brud. Forældrene, som ikke vilde dette, maatte kjøbe pigens friladelse med en masse penge; men for fattige forældre var der ingen anden raad end at lade datteren følge heksen. Heksen lod da ved flodbredden bygge en stor pavillon, som hun udsmykkede med kostbare forhæng og tæpper. Pigen blev badet og brudesmykket og levede saa i fyrstelig herlighed i pavillonen; derpaa kom en vakker dag brylluppet, som bestod i, at bruden blev udsat i en rørbaad, som midt i floden sank under hende, hvorpaa festlighederne oven

vande var afsluttede. Folket jamrede sig over denne skat og sendte hemmelig sine døtre bort, og dette var grunden til, at stedet gav et saa forladt indtryk.

Nu spurgte præfekten, om byen nogengang var rammet af oversvømmelser. Nei, svarede de ældste, siden vi hvert aar ofrer flodgreven en brud, har vi ikke kunnet krænke ham; desuden ligger byen høit over floden. Da sagde præfekten: Siden flodguden hidtil har beskyttet Eder, saa vil ogsaa jeg næste gang forene mine bønner med Eders og være med paa brudeforsendelsen, og derpaa vinkede han dem af.

Da foraaret næste gang kom, blev præfekten underrettet om den forestaaende ceremoni, og han iførte sig sin embedsdragt og sin knap og begav sig til flodbredden, hvor allerede stadens embedsmænd, politichefen, distriktsforstanderen og borgerraadets ældste var forsamlede tilligemed alt folket. Politichefen og forstanderen førte heksen frem for præfekten, og denne opførte sig under denne præsentation overmaade overmodig. Hun var ledsaget af over tyve unge hekse, og alle var de smykket med vellugtende silkegevandter og rigt guldprunk. — Maa jeg ogsaa faa se flodgrevens brud? bad præfekten heksen, og denne lod en af sine tjenerinder hente hende frem. Da hun kom, saa præfekten, at hun vel havde nye klæder og strømper, men var ganske almindelig af ydre og uden nogen særdeles skjønhed. Derpaa vendte han sig til distriktsheksen og politimesteren og sagde: Flodgreven er en ædel herre, og naar bruden ikke er skjøn, egner hun sig neppe for ham. Den brud, som her for mig staar, er et ordinært pigebarn; vi vil udsøge en smukkere. Tør jeg derfor bede den øverste af heksene om at begive sig hen til flodguden og bringe ham dette budskab fra mig? Og dermed befol han soldaterne at kaste den gamle heks i floden. Alle tilstedeværende skiftede farve og blev saare bestyrtede. Præfekten sad en lang stund taus, derpaa sagde han: Det lader ikke til, at den gamle heks faar bragt affæren i orden, hun er endnu ikke kommen tilbage med svar; lad en af de unge hekse gaa efter hende og anmode hende om at skynde sig. Derpa kastede soldaterne ogsaa den unge i vandet; og da ogsaa denne udeblev, den næste og den derpaafølgende og saa videre alle tyve. Da sagde han: Dette er fruentimmer, og de kan ikke føre sit budskab ordentlig frem. Jeg tillader mig derfor at anmode hr. politichefen at gaa ned og forebringe greven sagen. Og øieblikkelig greb soldaterne ogsaa ham og slængte ham efter de andre, før han endnu havde faaet tid til at undskylde sig ... Saadan gjorde den salomoniske præfekt ende paa heksevældet i Sha sheng in Yeh. Han var klogere end sine europæiske efterfølgere tusen aar senere.

Ligesom de europæiske kan de kinesiske troldmænd og medier „eftervise“ stjaalne gjenstande i glaslinser eller vandspeile, men ikke altid

anvender de sin kunst til saa priselige formaal; endnu den dag i dag indeholder Pekingsaviserne hyppig beretninger om de legemsskader og dødsfald, der foraarsages ved deres djævleuddrivelser. Besættelser saavel hos enkelte personer som hos hele folkemængder er nemlig et ofte forekommende fænomen især i Manschuriet, hvor ogsaa virkelige djævledansere (shamaner) fungerer som besværgere: de bærer skjæl og ringler og klokker fæstede til sin klædning, og ved dans og larm hensætter de sig i den nødvendige ekstase, da de er istand til at bide i gloende jern eller med hænderne hente kjødstykker ud af en kogende suppegryde.

Ogsaa i Kina hersker den tidligere i Europa gjængse overtro, at broer og murverker, som er opført over et levende begravet menneske, er særdeles modstandsdygtige, og denne frygtelige overtro har i tidernes løb foraarsaget mængder af misgjerninger. Menneskeblod og fortrinsvis af netop rettede forbrydere har stor lægekraft og anvendes som kur for svindsot. Hjerte og lever af tapre mænd giver dem, som æder deraf, mod og mandshjerte, og det sker ofte, at pirater og røvere sluger raa indvoldene af de officerer, som de har slaaet ihjel. Overhoved gives der vel ingen form af overtro, som ikke har sin vide udbredelse i det himmelske rige. Slanger, tusenben, skorpioner, tudser og firben personificeres som de fem arter af gift de onde indflydelser og er farlige fortrinsvis for børn; med koste og skovler feies de ud af huset ligesom sygdomme — (derfor behøver de ikke at være overtroiske). Ræv, ilder, rotte, pindsvin og slange hører til de saakaldte fem store fé-familier, som besidder overnaturlige kræfter og ærter og plager menneskene. Enhver fremmed og overhoved enhver, der har lysere øine og let ansees for at have det „onde øie“, og børn maa vogtes for ham. For at undgaa „gudernes nid“ klæder man ofte gutter i pigeklæder, især hvor der blot er en, og han er særdeles velskabt.

Sjælen forlader kroppen og vender efter et længere ophold i underverdenen tilbage til sin gamle bolig eller — da denne gjerne er gjort utilgjængelig ved begravelse — til en anden, der netop staar ledig. Legemsløse — husvilde — aander glider omkring og søger sit offer, som de prøver at dræbe for selv at kunne slaa sig ned i dem og træde ind igjen i livet. I underverdenen bestaar det samme embedshierarki som paa jorden; gode mennesker bliver efter sin død bestillingsmænd, magistrater, dommere eller mandariner — alt efter rangen af deres fortjenester. Floder, sjøer og aaløb er befolket af aander; i hver blomst bor en fé; en myretue er et rige med konge, dronning og en henrivende prinsesse, som den lykkelige vinder, der har reddet landet for den slange, som truede det. I det hele er den kinesiske dæmonologi et saa vidløftigt kapitel, at man aldrig vilde blive færdig, om man gav sig ind derpaa. *nk.*

Armensk literatur

og lidt af den aandelige gjenreisnings historie.

(Efter **Tigrane Yergat** i *„Revue des Revues“).*

(Slutning).

IV.

Slag i slag blev i Tiflis grundlagt en mængde avis- og tidsskriftsforetagender af unge mænd, der væsentlig var uddannede ved tyske universiteter; hvad der blev skrevet om og diskuteret i disse tidsskrifter var tyske filosofiske systemer og armensk folkedigtning. Fra dale og afkroge blev en rig høst af viser og sagn indsamlet og udgivet. Der var dog i denne bevægelse ingen romantik; hvad der interesserede disse samlere og forfattere, var de eksakte kjendsgjerninger; de var positive aander. Sjælen i denne literære bevægelse var Ardzruni, der i Tyskland havde drevet indgaaende sociologiske studier. Han reiste fra Tyskland til Venedig for at perfektionere sig i sit modersmaal, da det var hans plan at grundlægge en avis i Tiflis. Hans *Mischag* begyndte at udkomme i 1872. Stivsindet og doktrinært fastslog han allerede fra sin første artikel som princip, at det at regjere er en videnskab, og at armenerne, der endda ikke var skikkede til at styre sig selv, burde opgive enhver attraa i den retning og blot tænke paa at lære. Han fjernede derfor uafhængighedsideen fra sit program og koncentrerede sin energi og sit publikums opmerksomhed om de spørgsmaal, han mente kunde løses. Han holdt det for givet, at menneskene handler, mindre under indflydelse af meninger end af de følelser, der er blevne dem tilvante, og han vilde derfor forberede en reform i ideer og meninger ved en reform i sæder. Han begyndte med at tage sig at kjøbmændene og bankierne. Idet han for kjøbmandskabet hævdede en værdighed lige med presteskabet, formanede han kjøbmændene til, at de for nationens velfærds skyld, maatte stille sig til opgave at blive de hæderligste i Asien. Samtidig erklærede han aagervæsenet krig paa kniven. Det var efter en af hans artikler imod dette, at Marie, en aagerdrivende læges hustru, forlod sit hus og kastede sig for Ardzrunis fødder. Hun havde ligesom han studeret i Tyskland. De skiltes ikke ad mere, og hele Tiflis respekterede denne i presteskabets øine illegitime intelligens-forbindelse. Ardzruni afskyede deklamation og velklingende fraser. Han viede tyve aar af sit liv til at præke mod laster, grundlægge hospitaler og teatre, beskytte forfattere og skuespillere, og sammensubskribere penge til de hungersnødlidende i Tyrkiet. Ardzruni var en levendegjørelse af vor races mandlige dyder. Enhver af os staar i gjæld til

ham for endel af vor kraft. De ivrigste patrioter hørte vel med kulde paa hans ord, men han kunde dog sige, da han skulde til at dø og overlod ledelsen af Mischag til sin livsledsagerinde: „Gjør Eder nu istand til at handle.“ Endnu en fortjeneste af sit folk har Ardzruni: ved at trække en ung mand ud af elendigheden og optage ham i Mischag, har han givet os Raffi.

V.

Det var i 1847 at Raffi fra en liden landsby ved Urmiah-søen kom til Tiflis for at gjøre sine studier, først hos Pelahianz, hvor han læste Homer og Armeniens historie, dernæst i et russisk gymnasium. Han havde neppe fuldendt sine studier, og var som andre unge begavede mennesker i Tiflis, begyndt at indtages lidenskabeligt for de tyske filosofer, da han pludselig fik befaling fra sin fader til at forlade Tiflis og blive kjøbmand. I den egenskab kom han til at gjennemstreife egne og kom i berøring med mennesker, som hans pen skulde gjengive med saa stor livagtighed.

Raffi har skildret armenernes undergang i selve Armenien. Uden at gaa nærmere ind paa hans verk, der ogsaa omfatter breve om Persien og ungdomspoesier, skal vi i faa ord prøve at fremstille de store linjer i det drama, der oprulles i *Den gale* og *Gnisterne*, romaner, som han offentliggjorde i Mischag 1875—88.

Blandt de typer, Raffi fremstiller, er først at merke kurderne: mænd, der aldrig lægger fra sig sine vaaben, aldrig tilgiver en fornærmelse, aldrig viger en haarsbred, men med koldt blod udøver den grusomste daad. Ved siden af dem har vi de tyrkiske funktionærer, slappe og udsvævende personer, foragtede og bespottede af de kurdiske høvdinger, men deres fæller og hjælpere i at plyndre de armenske bønder. Disse sidste fremstiller Raffi som et mod jorden ludende folk, der korser sig og kysser relikvier, og sagtmodige som faar taaler sine kurdiske og tyrkiske plageaander.

Hvorfor vedbliver denne befolkning at være saa passiv og saa ubevægelig? Raffi finder aarsagen hertil i den indflydelse, der udøves paa dem af famlien, presteskabet og skolen.

„Vore familier,“ siger Garo i *Gnisterne*, „har aldrig protesteret mod tyranniet. Trældommen er for dem blevet en anden natur. De lærer os, at Gud engang i den graa urtid skabte armenerne til slaver, og at vi ikke kan vige en haarsbred fra vor skjæbne. Paa skolen lærer presten os at adlyde blindt alle autoriteter; thi han staar selv overfor os som en autoritet. Han siger, at livet paa jorden varer blot en stakket tid, og at jo mere ondt, vi udstaar i denne verden, desto mere lykke vil blive os til del i det hinsidige.“ Hver dag hører bonden omtrent følgende tale af sin prest:

„Hvis nogen forfølger dig, da fryd dig i dit indre; hvis nogen slaar dig paa dit høire kind, da vend ogsaa det venstre til. Bær ingen vaaben. Den, som griber til sværd, skal omkomme ved sværd. Kristus rev glavindet ud af Petri hænder.“ Og mens bonden ordner sit liv efter disse forskrifter, lever kurderen høit paa den mad, han stjæler fra ham og skyder tæt og kraftig i veiret som et vildt træ. I retning af boglig dannelse kjender kurderen blot nogle historier om krigsmænd og helte. Hans koran er selve krigens poesi. Hans profet, hans kalifer, hans imaner var store erobrere. Hans mollah siger til ham: „Hvis nogen slaar dig, saa slaa igjen. At tage dens gods, som ikke er af din religion, er ingen synd. Paa veien til paradiset skal du dræbe dine fiender; bliver du selv dræbt, staar paradiset dig aabent.“ Muhammed har givet sit folk et sværd, Kristus har givet sit et kors: det er forskjellen mellem os og muselmanerne. Overalt hvor han skildrer disse sørgelige smaa landsbyer, hvis indbyggere, naar fienden nærmer sig, bliver uenige eller skjælver af frygt, udstøder Raffi et indignationens skrig imod bjergprædikenen, der ved at love himmelen til løn for lidelse, for resignation og for ydmyghed har bidraget sit til at sænke den armenske race ned i usseldom.

Ved hvilket middel skal disse døde sjæle vækkes til live? Det eneste middel er at sætte vold mod vold. „Ja,“ siger Raffi paa hver side af sine romaner, „udøse blod og røve næstens gods er forbrydelser, men at taale, at man plyndres, at man prygles, at taale at se sine børn uden brød: det er dog den mest oprørende af alle forbrydelser. Handlingen i alle hans romaner udgjøres af en kurdisk massakre, efterfulgt af en rask hevndaad. Og hans yndlingshelte er fredløse, der oppe fra sine bjerge organiserer og leder landsbyboernes og troppernes forsvar. En saadan er f. eks. Garo i „Gnisterne“, der skjult i et taarn, menneskene skyr af overtroisk frygt, paa egen haand opererer mod tyrkerne, naar de vender hjem med bytte fra sine plyndringstog.

Et træk viser Raffis slegtskab med de andre Tiflis-skribenter; hans helte handler aldrig ud fra pludselige indskydelser eller ud fra en romantisk følelse; de foretager aldrig noget skridt før efter lange raadslagninger, og naar kamp engang er besluttet, ved man, at ingen anden udvei er mulig. Historie og teorier indtager en stor plads i Raffis bøger, og han ofrer aldrig enten den historiske sandhed eller ideernes klarhed for noget hensyn til form eller stil. Hans ærgjerrighed er at blive forstaaet af de troskyldigste. Som fattig mand maatte han desuden leve af at forstrække hvert numer af *Mischag* med en feuilleton; heraf kommer den ofte trættende længde i hans beskrivelser og hans bøgers udseende af at være i hast sammensømmede af stykker uden indvortes sammenhæng. Der er imidlertid i hans korte skildringer af vor armenske jord en saadan duft og et saadant

liv, at man gjerne ser igjennem fingrene med hans feil. I kort begreb er hans romaner smaa folkelige evangelier, hvormed han har gjenreist for armenenerne deres nationale karakter.

VI.

Vi finder Raffis principer udtrykte i et langt voldsommere sprog i de *Sange til Friheden*, som Kamor-Katiba offentliggjorde umiddelbart efter den russo-tyrkiske krig. Denne blodige krig vakte til nyt udbrud den armenske nations had til Islam. Dalfolkene beundrede de armenske generaler, der førte an de russiske tropper. De fandt igjen og tilbad i dem sin races energi. Hos Kamor-Katibu er der ikke tale om nogen vaklen eller om nogen halvhed. Hans helte: kvinder, oldinge, ynglinger, skimtes gjennem en atmosfære af krudtrøg, og de indeslutter alle europæiske regjeringer i det had, de nærer mod sultanerne. „Lad os kjæmpe og lad os dø, siger de; lad os ved vor død afvaske vore slavemerker, saa en ny og fri slegt kan træde i vort spor."

Med Kamar-Katibas sange har den armenske tanke naaet til fuld befrielse. Gjennem Apovian, Nalbandian og Ardzruni stammer den direkte fra Rousseau, Hegel og Darwin.

I et halvt aarhundre har armenerne fulgt og deltaget i den moderne europæiske diskussion, og de har ved hjælp af den nye videnskab og de nye doktriner stræbt at vinde national selverkjendelse. De har seet sin egen folkekarakter — afændret gjennem forskjellig tids- og miliøindflydelse — i Venedigskolens historiske skrifter, i Ardzrunis artikler og i Raffis romaner.

Den armenske literatur er knyttet til det armenske folks skjæbne. Betrængt af tre monarkier, der alle er lige interesserede i at faa kvalt enhver spire til social reform, er armenerne endnu ikke kommet ud over ufredens onde dage, og det er sandsynligt, at de endnu har mange lidelser at gaa igjennem. Der er udentvil, udenfor regjeringens og diplomaternes kredse, i det civiliserede Vesten mænd, der med sympati følger den eksistenskamp, som et folk af arisk race udkjæmper midt i hjertet af Forasien, hvor det har alle betingelser for at blive et arnested for civilisation. „Vi skal ikke glemme de mænds navne, og maaske vil alene tanken paa dem faa os til at tilgive dem, der ligefrem har benegtet vor eksistens som nation og taget imod guld for vort blod. Sønner af Ardzruni og af Kamor-Katiba, det er ikke hos de fremmede, men hos os selv, vi maa hente styrke i den ulige kamp. Armenien har gjennemgaaet rædsler og tab, som det skal aartiers modigt arbeide til at gjenoprette. Lad os stole paa os selv og paa hverandre. Det er ved at slutte os sammen som brødre og glemme vore uenigheder indbyrdes, det er ved at være opmerk

somme paa alle ideelle bevægelser i Europa, det er endelig ved at kjende og vurdere stemningerne hos de barbarer, der omringer os, at vi, efterhaanden som farerne vokser rundt om os, kan vinde kraft til at beherske dem ved vor tanke og en dag beseire dem ved vore arme."

nk.

Den sidste indianerkrig.

En ganske komisk liden indianerkrig har nylig fundet sted i Kanada. Indianeren Ka-kee-maniton-wayo, hvilket betyder Almægtig Røst, havde skudt et par kjør, som ikke tilhørte ham. En bereden politisergeant kom paa hans spor og forfulgte ham. Almægtig Røst havde ingen lyst til at blive sat til mange aars strafarbeide; men politisergeantens hest var den hurtigste. Da der saaledes ikke gaves anden vei til frihed, vendte Almægtig Røst sig i sadlen og skjød politisergeanten paa stedet. Det gjorde ham til en fredløs morder. Han eftersporedes overalt, men længe forgjæves. Tilsidst fandt en afdeling politi paa et par snes mand ham. Almægtig Røst havde da to andre indianere med sig. De tre rødhuder forskansede sig paa en fjeldside i en klippehule. Politiet angreb, men sloges tilbage med kapteinen og en sergeant alvorlig saaret. Ved mørkets frembrud angreb dog de modige mænd paany; men det gik nu endnu værre. Tre mand faldt, deriblandt en søn af en britisk admiral. Til gjengjæld faldt ogsaa en af indianerne, saa der nu blot var Almægtig Røst med en eneste ledsager tilbage; men politiets chef vilde ikke ofre flere liv til ingen nytte. Der telegraferedes derfor efter forsterkninger til to forskjellige militærposter, — især efter artilleri! Imidlertid beleiredes rødhuderne.

To dage senere var der samlet henved 100 mand beredent politi med en hurtigskydende maximkanon, en ni- og en syvpunds bombekaster. Det var søndag morgen ved solopgang, at batteriet kjørtes i stilling, og bombardementet begyndte. Bombe efter bombe sendtes mod fjeldhulen, hvor „fienden" var forskanset, medens maximkanonen spyede ild og kugler. Ud paa formiddagen opløftede Almægtig Røst sin røst og sang ud, at bleghuderne gjorde det bra; men at de fik oppe sig endnu lidt, vilde de beseire Almægtig Røst. Og saa fordobledes ilden, bomberne sprang, og maximkanonen spyede, mens de hundre rifler knaldede. Til klokken tre om eftermiddagen varede bombardementet, da besluttede overkommandoen over de modige kjæmper at prøve et stormangreb. Det udførtes. De stormende naaede uskadt frem. I hulen fandt de en saaret, døende indianer, som de hurtig gjorde det af med, mens Almægtig Røst var dræbt tidligere paa dagen af en nipunds bombe. Telegrafen sendte straks i alle retninger budskab om den store seir, og Kanadas politi og militærmagt aandede lettere.

Romanes, darwinisme og teisme.

(Efter professor F. C. S. Schiller i „*Contemp. Rev.*").

Med indledning af Redaktøren.

Indtil for faa maaneder siden," skrev George John Romanes i 1878, „kunde det med fuld ret siges, at der blot kan tænkes eller gives to endelige aarsager til verdensaltet, nemlig enten *Intelligens* eller *Tilfældighed.*" Der gaves intet andet valg. Valgte man Intelligens, var man teist; vilde man ikke være teist, maatte man tro, at hele verdens-*ordenen* er det blinde tilfældes produkt. Derfor var, indtil aaret 1878 efter Kristus, teismens stilling omtrent urokkelig. Men i det Herrens aar 1878, nogle maaneder før Romanes skrev, forandredes pludselig alt dette. Fra 1878 af er teismen falden, og ateismen er omtrent logisk urokkelig. Thi i det merkelige aar opdagedes der en tredje mulig aarsag til verdensordenen ved siden af Intelligens og Tilfælde, og paa den store opdagelse er det, at Ateismen nu bygger sit — i Romanes's tanker — triste og uhyggelige palads.

Hvilken var da den store opdagelse, og hvilken er den nye aarsag, som verdensaltet kan tilskrives — den indtil 1878 e. Kr. ukjendte og uanede aarsag? Til det aar, siger Romanes, var al ateisme overfladisk og ulogisk og let at omstyrte af teisten. Men *fra* det aar af staar den som det fjeld, der kaster sin dystre skygge over al menneskeheden til evige tider.

Den store opdagelse var dobbelt, — opdagelsen af kraftens uforgjængelighed og af den kjendsgjerning, at naturlovene selv er naturlige produkter af materiens naturlige evolution. Takket være disse opdagelser kan vi nemlig *nu* tænke os, at universet har fremkaldt sig selv; hverken ved intelligens eller tilfældighed, men ved de materien og kraften (i medfør af deres væren materie og kraft) fra evighed af iboende egenskaber. Universet kan nu tænkes som en evig selvudvikling, som en ved stoffets art bestemt „voksen op af sig selv".

Dette klinger jo ikke videre nyt; men det *er* ganske nyt, siger Romanes. Før 1878 var det ligefrem vaas at tale om et ved „naturlige" aarsager frembragt univers; det lod sig i hvert fald ikke paavise. Men siden 1878 er det plent som dagen, at verdensaltet *har* skabt sig selv. Vi kan formelig bevise det, — bevise, at ingen guddommelig intelligens trænges.

Nu maa ingen forveksle dette med den gamle „overfladiske ateisme", der mente, at de evige naturlove kan forklare verdensaltets udvikling til,

hvad det er. Romanes ler ad den slags dilettantmæssige ræsonneren. Han erklærer sig enig med de teistiske tænkere deri, at naturlovene blot er ord, begreber, som vi mennesker benytter for lettere at faa en oversigt over naturen. De kjendsgjerninger, der i naturen svarer til denne lære, er aldeles ikke evige, men selv „udviklede". De kan saaledes slet ikke forklare den udvikling, hvis *produkter* og ikke hvis aarsager de er.

Nei, langtfra; det er ikke naturlovene, som forklarer verdensaltet eller har frembragt verdensordenen; men det er „naturlige aarsager". — Og saa giver Romanes os paany det syn paa verdens tilblivelse, som før er omtalt i „*Kringsjaa*". Han begynder med en materie, der blot er en ensartet atomsamling. Men i denne materie ligger visse „primære egenskaber". Disse primære egenskaber gjør, at naar to atomer et sted nærmer sig hinanden eller kommer i en vis bevægelse, saa opstaar den form af kraften, vi kalder tyngdekraft. Straks denne begynder at virke, skaber den sin egen lov, tyngdeloven — paa grund af de „primære egenskaber". Tyngdens virkninger frembringer saa sammenstød og dermed (atter paa grund af de velsignede „primære egenskaber") varme. Varmen udvikler atter paa grund af de „primære egenskaber" sine egne love. Osv. Stoffet ordner sig. Tilsidst fremstaar der, under visse sammenstød af ydre forhold og paa grund af de „primære egenskaber" ved materien, liv. Og efterhaanden paa samme vis: hjerne og kjærlighed. Alt er saa enkelt som fod i hose, — naar vi blot faar lov til at begynde med disse nyttige „primære egenskaber" ved materie og kraft, — egenskaber, som gjør, at verden *maatte blive, netop det, den er blevet.*

I virkeligheden er det da i Romanes's system disse „primære egenskaber", som bliver den tredie mulige aarsag til verdensaltet. Tilfælde, Intelligens eller „Primære egenskaber".

Men disse „primære egenskaber" er jo slet ikke andet end det, som senere kaldes naturlove. De er materiens og kraftens love, før materie og kraft er komne i bevægelse. De er naturlovene i latent (passiv) tilstand. Thi naturlovene er jo heller ikke andet end materiens og kraftens *egenskaber*. Men de er disse egenskaber i virksomhed (aktive).

Romanes har saaledes blot fundet paa et nyt navn, ikke en ny ting. Han er gaaet et skridt længer tilbage end de gamle ateister, fra naturlovene i deres aktive optræden til naturlovene i latent tilstand — materiens og kraftens „primære egenskaber".

Og disse „primære egenskaber" ved materie og kraft bestaar da simpelt hen i, at de har evne til og ifølge sin natur *maa* udvikle sig til et saadant univers, som vi ser. Med andre ord: Romanes's hele opdagelse fra 1878 gaar ud paa følgende:

Giv mig en materie og kraft saaledes beskafne, at de ifølge sin egen

natur maa udvikle sig til det univers, vi ser, og jeg kan klare mig uden gud i min filosofi.

Men hvem i al verden skal „*give*“ ham saa meget? Hvorfra skal det komme? Disse vidunderlige primære egenskaber, i hvilke det eksisterende universum ligger lige saa sikkert i frø, som grantræet i konglen, — hvorfra kom *de? Hvorledes* kom de?

Ser man ikke, at Romanes ikke har gjort andet end skyve hele problemet et skridt tilbage? Hvorfra kommer fra først af granskogen? Bare fra et lidet frø, siger Romanes. Det er den simpleste ting i verden, mine damer og herrer. Enhver kan frembringe et grantræ. Bare tag et frø, plant det paa det rette sted, og med solens og jordens og skyernes hjælp *maa* det i tidens fylde blive til et grantræ. — Ja, men *hvorfra*, kjære filosof, er det første frø med sine vidunderlige egenskaber? Ja, det antager vi som „givet“ fra evighed af, svarer vor filosof af 1878.

Hvorfra dette universum med sin stjernehimmel, sine tænkende væsener, sine blomster og elskende hjerter? — Bah, siger filosofen — simpelt som fod i hose! Det hele har vokset op af sig selv aldeles naturnødvendigt fra et lidet frø. *Givet:* kraften og materien med deres „primære egenskaber“: at maatte blive det, de er blevet, og — ser du ikke det? saa *maatte* de jo blive det, de er blevet, da?

Ja. Det er opdagelsen af den nye verdensfilosofi af 1878. Den urokkelige. Den, hvorfor teismen forlængst er falden. (Romanes er forlængst selv bleven teist). Er det ikke stort? *Giv os det, som er, i latent tilstand fra begyndelsen af, og vi greier os uden gud!* Giv os granfrøet og vi klarer granskogen! Storartet. De er flinke, de ateisterne.

Den materie og kraft, Romanes *begynder* med, er jo lige saa store undere, som det universum, som nu er; thi de indeholder alt i sig som mulighed, som fremtid, som egenskaber. Er granfrøet mindre vidunderligt end grantræet selv? Er det nogen forklaring paa vækstrigets verden at sige, at den skyldes *frø?* Er det nogen forklaring paa universets væsen at sige, at det begyndte som kraft og materie, der i sig bar det færdige univers skjæbnebestemt og planlagt? Selvfølgelig ikke. Romanes's materie og kraft — verdensfrøet, hvis produkter er sole, hjerner, blomster og hjerter — trænger lige meget til forklaring, som det, de skulde forklare. Og spørgsmaalet er bare drevet et skridt tilbage, men melder sig her som før: „Hvorfra dette verdensfrø, som i sig fra evighed af bar al den herlighed, vi nu ser — *Intelligens* eller *Tilfælde?*“ — Paa dette punkt gives der nemlig, selv *efter* 1878, ikke andre tænkelige aarsager end disse to. Den tredie — de „naturlige aarsager“ eller „primære egenskaber“ forklarer jo blot udviklingen, *efterat* hele verdensføet er „givet“; *nu* er det disse selv, som

skal forklares. Saa selv efter 1878 gives der blot ét valg paa dette punkt: — *Intelligens* eller *Tilfældighed*.

Nu det er unødvendigt at jage Romanes længer fra smuthul til smuthul. Hans store opdagelse har ingen virkning havt paa tidens tænkning. I 1878 merkes ingen pludselig omslagsperiode fra teisme til ateisme. Tvertom er det en kjendsgjerning, at siden den tid har teistisk tænkning næsten erobret sig herredømmet over alle sind. En ateistisk tænker er i vore dage — særlig i de lande, hvor Darwin og Spencer har virket mest direkte og er blevne mest enstemmig anerkjendte, England og Amerika, — en kuriositet.

Og trods Romanes's opdagelse fortsætter ganske roligt alle tænkere ogsaa efter 1878 med at tage det for givet, at der blot kan tænkes to endelige aarsager til verdensordenen — Intelligens eller Tilfælde.

I denne forbindelse er professor Schillers artikel i „*Contemporary Review*" ganske illustrerende, fordi den — skjøndt langt efter 1878 — tager det som en sandhed, intet fornuftigt menneske kan tænkes at ville modsige engang, at til syvende og sidst maa universet enten skyldes Intelligens eller blind tilfældighed. Det var da ogsaa Darwins syn, og hans teori gik ud paa, at tilfældet lod sig tænke som fyldestgjørende forklaring. Der er ingen gjennemtænkt ateisme mulig, uden at den med beraad hu forklarer sig alt, hvad der er, som tilfældets verk. Al anden saakaldet ateisme er blot slet og halvveis tænkning. Derfor er ogsaa det store spørgsmaal i grunden saa let at afgjøre ogsaa for ikke-filosofer. — Se dig om, lyt til blomstrene, tag din vens haand, hold dit barn paa fang — og spørg saa dig selv: *Ligner dette Tilfældets værk?* Hvis ikke, *er* det produkt af almægtig Intelligens. Og hvis saa, falder det let baade at tro og vise, at Den trods alle verdens ufuldkommenheder, grusomheder og mangler (verden er jo en *udvikling* — samtidig i mange retninger handlende) er ét med uendelig Godhed eller Kjærlighed. Og det er al tros kjerne. Den er saaledes lige let tilgjængelig for den ulærde som for den lærde. Den beror i første som i sidste instans paa det personlige indtryk, universet gjør paa os, om vi i det ser Tilfældets kaos eller Visdommens orden. Og fordi *dette* er sagens kjerne, har ateismen *aldrig* boet tilhuse i mange sind og vil aldrig gjøre det. Det aabne blik og det følsomme sind vil til alle tider omstyrte hver ateistisk bygning, der maatte blive reist, det være sig over opdagelser i 1878 eller i 7818. Her staar vi heldigvis ved en af de uforanderlige ting.

Darwinismen som ateistisk verdensfilosofi beror, siger professor Schiller, simpelt hen paa en misforstaaelse, paa at man har glemt, at en opkon-

strueret arbeidshypotese *kun er* en arbeidshypotese, og her gjort den til en sandhed og kjendsgjerning.

Darwin søgte en forklaring af „udviklingen“. Han blev slaaet af den rolle, kampen for tilværelsen med sit naturlige udvalg af de mest skikkede spiller i den. Han ønskede nærmere at undersøge dens rolle som aarsag til udviklingen. For at gjøre det, udelukkede han foreløbig fra sin synskreds alle andre faktorer og viede sig blot til en undersøgelse af det naturlige udvalgs indflydelse paa udviklingen. For lettere at gjøre dette, gjaldt det foreløbig at tænke sig det naturlige udvalg som den eneste aarsag til eller faktor i udviklingen. Derved vilde den hele sag træde frem i skarpest belysning. Dette er en meget almindelig fremgansmaade i al videnskabelig forskning og fuldstændig berettiget. Men for at kunne forklare udviklingen som resultat alene af det naturlige udvalg maatte han videre forudsætte, at arternes variationer er uendelige i tal, foregaar i alle retninger og uden begrænsning, aldeles vilkaarligt. Alt dette er som forskningsmetode fuldstændig berettiget. Men senere glemte Darwin selv og hans senere disciple i endnu høiere grad, at alt dette blot var løse *antagelser*. De ophøiede dem til kjendsgjerninger. De sagde: Det naturlige udvalg *er* den eneste aarsag til udviklingen, og følgelig *maa* variationernes tal og retninger være ubegrænsede. Paa denne feiltagelse beror darwinismen som ateistisk filosofi.

De antagelser, der er fuldt berettigede ved en arbeidshypotese, er i dette tilfælde i virkeligheden aldeles ubegrænsede. Der er ingen grund til at antage variationernes tal og retninger ubegrænsede, tvertom synes senere forskninger at tyde paa, at de er meget begrænsede. Og det er sikkert, at det naturlige udvalg *ikke* er den eneste aarsag til udviklingen. Ja, hvad mere er: — hvad end aarsagen til udviklingen er, det naturlige udvalg er det faktisk *ikke*. Det er bevisligt.

Sagen er jo nemlig den, at det naturlige udvalg blot er en betingelse, hvorunder alt liv henleves. Men det er slet ikke givet, at det vil frembringe nogen *udvikling*. Det kan godt tænkes, at der under det kunde herske evig stagnation. Vi har eksempler paa organismer, som under det naturlige udvalgs virksomhed har holdt sig uforandrede gjennem mange geologiske perioder. Vi ved ogsaa, at det naturlige udvalg lige let kan frembringe tilbagegang. Det har gjort det i mange tilfælde. Og med absolut vilkaarlighed og uendelig variation lige meget i alle retninger, er der ingen grund til, at der under det naturlige udvalgs virksomhed skulde have været nogen udvikling. Der er med andre ord absolut intet i denne virksomhed, der forklarer eller kan tjene som aarsag til den *udvikling*, den progression i dyreverdenen, som Darwin saa, og som teorien faktisk opfandtes *til at* forklare.

Det naturlige udvalg kan i det høieste forklare *overgangen* til *nye* arter, ikke til *høiere* arter. For aarsager til den vækst, den progression, den udvikling, som Darwin skildrer, maa man derfor søge andetsteds hen end til det naturlige udvalg. *Det* forklarer dem ikke.

Videre ved vi, at der foruden kampen for tilværelsen og det naturlide udvalg virker mange andre aarsager, som Darwin nævner, men som hans disciple let glemmer, naar de taler om „det naturlige udvalgs almagt“. Der er f. eks. geografiske og klimatiske forandringer, der giver det naturlige udvalg nyt arbeide, men selv staar ganske udenfor det.

Og en kjendt aarsag til udviklingen er *Intelligens.* Det lader sig ikke negte, at menneskelig intelligens har grebet kraftig ind i udviklingen, og det samme gjælder utvilsomt dyrenes intelligens. Det er altid værd at erindre, at den hele udvikling ikke kan tilskrives, — som de gamle teister gjorde, — guddommens direkte indgriben. Guddommelig intelligens er i tilfælde ikke alene i verden. Det kan neppe siges, at Gud har boret Mt. Cenis tunellen, eller har lagt Armenia øde. Det har i begge tilfælde menneskelig intelligens gjort. Saaledes er vistnok ogsaa forholdet hele dyreriget igjennem. Den grusomhed, hvormed hvepsen stikker kaalormen, før den sluger den, faar vi skrive paa dyreintelligensens konto. Der er en sfære af frihed, der løber gjennem hele naturen, hvor den guddommelige magt har trukket sig tilbage for at give sin skabning raaderum og alene derved udvikling og eget liv; — saaledes viser naturen sig for os.

Men indrømmer darwinisten først, at intelligens er en faktor i udviklingen, saa er døren aabnet for andre former af intelligens end de, vi kjender, — for guddommelig.

Hertil kan darwinisten svare, at vor intelligens i virkeligheden ikke gjør fra eller til, at ogsaa vi er automater, der blot handler, som det naturlige udvalg dikterer. Men da maa vi atter bede darwinisten forklare os, hvorledes da det naturlige udvalg kunde udvikle intelligens, — naar denne ikke er af nogen betydning *for* udviklingen?

Endelig maa det erindres, at darwinisten tager sin uendelighed af „variationer“ for givne. Giv mig den levende materie med en tendens til at variere i det uendelige, samt det naturlige udvalg, der piller ud de skikkede variationer, og jeg er ovenpaa, siger han. Men hvem skal give ham denne materie med tendens til uendelige variationer? Darwinisterne forklarer *the survival of the fittest,* men ikke *arrival of the fittest* (den mest skikkedes seir i livskampen, men ikke den skikkedes tilværelse og fremkomst; ikke variationerne selv). Den tager ligesom Romanes alt for givet, i latent form, og saa tror den, at den har undsluppet alle vanskeligheder. Hvad skal vi med en gud til at frembringe granskog, naar vi

har frø i lommen? Det er ogsaa darwinismen som ateistisk filosofi. Slet og ret.

Vi har seet, at under enhver omstændighed kan ikke darwinismen forklare det, den *skulde* forklare: — Udviklingen. Den kan i det høieste forklare ubestemt forandring, men ingenlunde *vækst*. Og det samme gjælder alle rent mekaniske forklaringsgrunde, som siden er fremsatte, fra Spencers lov om differentiation nedover, — de klikker alle netop der, hvor den rene og oprindelige darwinisme klikkede: som forklaringsgrund for den historiske kjendsgjerning: *Vækst, udvikling*. Her findes endnu ingen anden holdbar forklaring end planlæggende intelligens. Alt andet opløser sig tilsidst i tro paa Tilfældets evne til at skabe den fremgang, der markeres af de svømmende „maneter" til den ene side og af den menneskelige aands høieste og vakreste produkter til den anden.

Evolutionslæren i sig selv er utvilsomt en uhyre vinding for teismen. Den lader os saa at sige se ind bag verdenskulisserne, hvor vi ser aand, intelligens, plan, tanke ved hvert skridt. Den giver os først en nogenlunde værdig gudstanke — den Almægtige, hvis tanke og vilje gjennem tiderne aabenbarer sig og gjør sig kjendelig gjennem universets udvikling. Den støtter ogsaa teismen — logisk seet — derved, at den giver os et univers i vækst, hvor altsaa intet *kan* være fuldkommet. Den fritager derfor straks teisten fra at maatte paavise alle tings fuldkommenhed. Og den støtter tanken om en sammenhæng og udvikling i livet ogsaa bortenfor vor snevre horisont, og ved hvilken mange af denne verdens sorte problemer vilde finde sin løsning.

Darwins verk var rent videnskabeligt, men af uhyre vigtighed. Han paaviste, at det naturlige udvalg og kampen for tilværelsen er love, alt liv er underlagt, og han omgjorde derved evolutionslæren fra en filosofisk teori til en videnskabelig kjendsgjerning. Det er hans store fortjeneste. Evolutionslæren er gammel som græsk filosofi, men Darwin gjorde den til en blivende del af den hele menneskelige bevidsthed. „Og da jeg er en filosof, der betragter evolutionstanken i en eller anden form som den mest lovende vei til løsning af tilværelsens gaade, er jeg tilbøielig til at tro, at det i fremtiden vil blive netop i denne retning, at man vil se Darwins varigste og mest monumentale tjeneste til videnskaben og til den menneskelige slægt."

Før og nu.

(Efter „*Echo*“).

Vognfabriken Kühlstein i Berlin har for nylig arbeidet en ungarsk jagtvogn, der bevæges ved elektricitet. Elegant form og lydløs gang udmerker dette „kjøretøi uden hest“. Drivkraften er oplagret i akkumolatorer, der er anbragt under sæderne, men den strækker kun til for en fart paa et godt kvarter. Hurtigheden er omtrent 20 kilometer i timen. Vognen har plads til fire personer foruden „*motorman*“, det vil sige: „den elektriske kusk“. De sendrægtige droskehestes dage er talte, ser det mere og mere ud for, og den elektriske troldomskraft erobrer sig plads paa gader og stræder.

Men paa de store samfærdselsveie over land og hav bruser endnu dampen, skjødt, som „*Kringsjaa*“ forlængst har meldt, det elektriske lokomotiv allerede er rullet ind i virkeligheden.

Af aktuel interesse ved bygningen af de kjæmpeskibe, som nu befarer oceanet, — disse flydende byer, der magelig kunde rumme diverse norske ladesteders samlede befolkning, — er *Bellevillekjedlerne,* som har vakt adskillig opsigt i de interesserede kredse. De to vældigste sjøuhyrer, der nogensinde har vugget sig paa de blaa bølger, de engelske panserskibe „*The Terrible*“ og „*The Powerful*“, er nylig blevne udstyrede med saadanne kjedler, i hvilken anledning den engelske fagpresse har istemt store lovsange; ifølge „*Engineer*“ skal her de engelske ingeniører have skabt et rent vidunder i retning af fuldkommen dampfrembringelse. Ved andre kjedler afhænger fyringen i større eller mindre grad af det naturlige lufttræk, men ved denne Bellevillekjedel beherskes og styres forbrændingen af egne luftpumper, der sender luftstrømme hen til de steder inde i kjedlen, som ellers plejer at lide af mangel paa surstof. Og saa opstaar ingen røg, og ingen kullugt engang, forsikres det. I hvert kjedelrum findes egne reguleringsapparater, og ved hjælp af dem finder paafyldning af kul sted med aldeles matematisk nøiagtighed; ligeledes findes pumper, som med automatisk samvittighedsfuldhed leverer vand til kjedlen, alt eftersom behovet indfinder sig. Det hele er et kompleks af utrolig sindrige apparater, — men saa megen sindrighed er der anvendt, at det næsten bliver for meget af det gode. Disse maskiner kræver et mandskab, der nøie kjender hver knap og hver skrue. Og hænder det i en krig, at et par af disse „kjendtmænd“ falder fra, da kan det tilfælde indtræde, at den stolte skibskolos ligger der hjælpeløs; thi ingen vanlig maskinist kan beherske det utrolig kløgtige, men meget vanskelige apparat, hvormed en Bellevillekjedel styres.

I denne forbindelse kommer vi til at mindes en gammel historie, der seet i lys af de sidste opfindelser paa dampmaskinernes omraade tager sig dobbelt trist ud.

Det er den store filosof Leibnitz, der bruger sin indflydelse ved hove til gunst for ham, der opfandt det første dampskib, Dionysius Papin, og det gamle dokument lyder:

„Underdanigst *Pro memoria* betræffende et skibs *passage* fra Fulda til Weser.

Ansøgning til det kurfyrstelige hannoveranske geheimeraad.

Dionysius Papin, raad og medicus hos hans høihed landgreven af Cassel, er i begreb med at nedskikke over Weser et skib af en sær og usædvanlig *invention*. Men saasom han fornemmer, at de skibe, hvilke fra Cassel kommer paa floden Fulda, ialmindelighed ikke tilstedes at gaa ind i Weser, men udlosses ved Münden, og da han derfor befrygter, at vanskeligheder skal opstaa, men saasom hans skib ikke er tænkt at reise med varer, og endvidere saasom bemeldte skib er af en ganske særegen *invention*, saa beder han allerunderdanigst, at en saadan naadig forordning maatte udgaa, at bemeldte skib dennegang maa faa frit *passere* saavel der som overalt i de kurfyrstelige lande; hvilket ogsaa jeg i al ærbødighed skal tillade mig at ansøge om.

Hannover, 13. juli 1707.

G. W. Leibnitz.“

Og svaret fra det geheime raad lød saaledes:

„De geh. raader have, uden nærmere *explication*, udtalt og berettet, at de have fundet meget at betænke ved ovennævnte *petition*, hvorfor den af hans høihed kurfyrsten var bleven begegnet med et afslag.“

Nedover Fulda reiste Papin dog, men han kom bare tre mil. De andre skippere, som med forbauselse havde seet paa dette skib „af den ganske særegne beskaffenhed og invention“, som gik uden seil og aarer, de kastede sig over det og huggede det i stumper og stykker. Tre aar efter døde Papin, og hans storartede opfindelse sank i en hundreaarig søvn; men store tanker sover kun paa samme vis, som sagnet fortæller Barbarosa sover i fjeldet, de ligger stille gjemt, og vaagner paany i tidens fylde, rustede til kamp. De store tanker dør ikke, deres søvn er som sædekornets hvile i den sorte muld.

Overvunden.

Gjennem taagen, der tættere og tættere trak sig ind fra det store hav, kunde man saavidt skimte skorstenen af et dampskib, og man hørte en klokke ringe uafladelig.

Men ovenover taagen hvælved sig høi klar himmel med blanke solstraaler. Fjorden, der skjærer sig ind i fjeldrækken, laa rolig i den friske sommermorgen, med holme efter holme ind efter, udenfor fjordgabet er de aldeles hvide af den evige skuring af det vrede hav.

Yderst i skjærgaarden ligger Færø. Den er skogbevokset, og er fra gammel tid blevet benyttet til beite for udgangsfaar, deraf navnet. Udenfor, paa den yderste holme, ligger fyret, og indenfor i en vik paa selve

øen ligger en rødmalet bygning, fyrvogterens bolig. Længere inde i viken er der et ganske lidet tarveligt hus med graa umalt bordklædning; det er bygget af en fisker for en 10—12 aar tilbage. Fiskeren blev en dag væk paa sjøen, og enken solgte huset til en gammel prest, der gjerne vilde bo paa et ensomt sted og helst ved havet for sin helbreds skyld.

Fyrvogteren, en forhenværende skipper, der havde kjendt pastor Holt fra ungdommen af, fortalte, at han i distraktion „havde forgrebet sig paa sakramentet“; andre mente, at han godvillig havde taget afsked med vartpenge, fordi han følte sig i uoverensstemmelse med den eneste saliggjørende lære.

Faktum var, at pastor Holt var blevet haardt rystet af store sorger, mens han endnu var i sin bedste alder. Sin hustru havde han mistet ved fyrretyvaarsalderen; hans eneste søn havde taget sig selv af dage et aars tid efter, netop som han skulde op til embedseksamen, og en af hans døtre omkom et par aar efter ved et ulykkestilfælde. Han var ikke sterk nok til at bære disse prøvelser, og derfor blev han lidt efter lidt sygelig indadvendt og menneskesky og begyndte at tvile paa et retfærdigt forsyn. Han taalte ikke andre om sig end sin yngste datter, der da ogsaa ofred sig udelukkende for sin far.

Denne morgen stod hun og stirred ud mod havet og lytted efter klokken, som ringed gjennem taagen. Hun var klædt i en let morgenkjole, og haaret hang løst ned over skuldrene, et mørkt, rigt haar. Idet hun stod slig med den høire haand løftet over øinene, lagde man merke til de lange, magre fingre paa den knokkelsterke arm. Øinene var store, mørkeblaa, med et ængstligt udtryk, og ansigtet havde et usundt, gulagtigt skjær.

Hun gik hen og lukked op døren, der førte ud til den lille „altan“ . . . straks efter kom hendes far ud, en høi, bleg mand, med kortskaaret, graasprængt haar og skjæg. Hans stemme lød noget haard og rusten, ansigtet var blegt og rynket; men forøvrigt bar han ikke mindste præg af legemlig eller aandelig svækkelse.

— Det var da en forfærdelig ringing, sagde han og stirred ud over. Nu har de holdt det gaaende, siden klokken var tre.

— Det er nu ikke alle, som er saa forsigtige . . netop nu saa jeg masterne af et par skuder ude i taagen.

— Det er ellers uhyggeligt med denne evige taagen, bemerked han. Jeg føler mig slet ikke vel. Skal vi ikke snart have kaffe, du?

— Den staar færdig . . . jeg skal ind og skjænke op, sagde hun kort og gik ind i det lille kjøkken ved siden af spisestuen.

Den gamle stod igjen en stund og saa ud over sjøen. Saa gik han

langsomt ind og satte sig ved frokostbordet og begyndte at spise med god appetit.

— Har du sovet daarlig igjen i nat? spurgte hun.

— Ja, jeg blunded et par timer . . . sjøen, havfuglene og denne evige ringingen fra dampskibet . . .

— Men sligt maa du da være vant til nu, synes jeg?

— Ja, og saa er jeg saa bekymret for fremtiden, for *din* fremtid . . jeg skjønner nu, at det vel snart bliver uudholdeligt herude med disse naboerne.

— Vi behøver jo ikke at have noget med fyrvogteren at gjøre, og Bergan er jeg overbevist om er en bra mand.

— Hm . . assistenten . . . kunde kanske under andre forhold blevet en bra kar. Men slet selskab har ødelagt bedre mennesker end han . . jeg tror vi sælger huset og reiser, jeg . . .

— Men hvorhen da, far?

— Jeg ved ikke . . nei, jeg ved ikke.

Han var blevet i daarligt humør under samtalen, spiste derfor lidet, reiste sig og sagde kort tak for maden. Tændte saa sin pibe og tog et numer af et bekjendt teologisk tidsskrift og satte sig ud paa altanen.

Mens datteren tog af bordet, sad pastoren og læste med saadan iver, at piben slukned, noget der sjelden hændte den gamle prestemand. Saa sprat han op, elastisk som en ungdom, og raabte høit ind i stuen: „Nei, Janna, her finder jeg noget, vi maa læse!“

Hun kom ud og satte sig ved siden af ham.

— Det er forbausende, fortsatte han. Nu diskuteres alt mellem himmel og jord . . endog af teologerne. Der veies for og imod, der forkjetres ikke længer som i min tid. Hvis en prest voved at have en anden mening den gang end den autoriserede, fik han velvillige vink om at træde tilbage . . . om ikke andet fik man istand en klage fra en del menighedslemmer. Men nu . . . her er en forfatter, der netop hævder den samme synsmaade, som jeg . . blev afsat for . . . at bibelen er en samling menneskelige skrifter.

— Hvem er det, som skriver slig?

— Pastor Jørgensen, bispeemnet.

— Nei, jasaa.

— Nu begynder *det* spørgsmaal at brænde i sindene, ja . . . men nu er det noget andet, som optager *mig*.

Datteren saa spørgende paa ham, men sagde ingenting.

— Disse specielle undersøgelse er naturligvis af den allerstørse interesse, og alligevel er der spørgsmaal, der vil komme til at gribe endda sterkere ind i menneskenes liv. Hovedvegten vil ikke blive lagt paa

dogmer og dogmatiske fortolkninger af de hellige skrifter; for hvert menneske vil det blive det afgjørende, om han finder mening i sit eget liv eller ikke. Jeg spørger altsaa ikke mer: Er det sandt, at der er en treenig Gud, eller at Kristus er undfanget af den hellige aand, men det afgjørende vil blive det spørgsmaal: Er der mening i min livsførelse? Og efter det svar, hver enkelt giver, vil livsanskuelsen, deri ogsaa indbefattet den religiøse, forme sig helt naturlig.

— Men du, far . . . undskyld, at jeg siger det, men nytter det nu egentlig noget at tænke paa disse ting?

— Der er mennesker, der er nødte til det . . de er ikke paa moden . . nei, jeg ved det. Tiden er jo saa uhyre praktisk, tiden kræver koldt og haardt, at menneskene skal leve af brød alene.

Han reiste sig og gik frem og tilbage paa altanen med hænderne paa ryggen. Hun blev ordentlig nervøs, naar faren gik slig op og ned og talte saa ivrig om de evige teologiske materier. Det interessered hende ikke synderlig, men hun vidste, at faren maatte have nogen at tale med om disse ting, og derfor anstrengte hun sig af alle kræfter for nogenlunde at følge med. Han talte om, hvor forfærdeligt det var for de mennesker, der ikke passed ind i sin tid . . de som kom fortidligt, og som led, fordi deres meninger endnu ikke var mængdens.

— Jeg forstaar ikke rigtig, hvor du vil hen med alt dette. Kanske jeg skjønner det bedre, om du nævner eksempler.

— Ja, du forstaar vel, at jeg aldrig kan lade være at tænke paa, hvad der er hændt mig . . .

— Det skulde du ikke tænke saa meget paa, far . . . hvad der er hændt, er hændt . . . vi kan intet ændre, og desuden vi greier os jo.

Han var saa bevæget, at han intet kunde svare. Datteren reiste sig og gik ind i kjøkkenet. Han blev lidt ærgerlig over, at hun gik, og dette voldte, at det, de netop havde talt om, kom i baggrunden. Han tændte atter piben og fordybed sig paany i læsningen af den merkelige artikel.

Datteren kom om en stund løbende ud. Hun var øiensynlig i spænding, hendes kinder havde faaet en friskere farve.

— Du, far, vi faar vist fremmede!

Han reiste sig og saa yderst forbauset paa hende.

— Der kommer en baad . . kan du ikke se . . . borte ved holmen.

— Jo, det er rigtigt . . et helt selskab, ser jeg. Til fyrvogteren formodentlig.

— Nei, den stevner hid . . aa nu skjønner jeg det, det er fyrvogteren, som kommer igjen, han har været inde i byen nogle dage, og saa er det vel nogle af hans venner, som følger med.

— Hans drikkebrødre, mener du?

— Aa man behøver da vel ikke at være en dranker, fordi man er sammen med ham.

— Hvorfor skulde man ellers være sammen med den mand? Ja, for morsom er han ikke, og ingen ting ved han . . .

— Nei, nei, det kan nok være, men . . .

— Janna, lad os gaa ind, før de faar øie paa os. Vi vil have saa lidet at gjøre med de mennesker som muligt.

Han tog tidsskriftet, som han havde lagt fra sig paa stolen, og de gik begge langsomt ind i stuen; men datteren holdt hele tiden udkig med baaden bag gardinet.

— De trives de, sagde pastoren. Glade, sorgløse lever de sit uværdige liv, mangler intet, er ikke plaget af sorger; synder mod alle moralbud . . og alligevel . . altid friske og muntre . . uden samvittighed, uden nagende tanker. Er der retfærdighed i sligt?

— Aa, de har vel sit de ogsaa, sagde datteren, idet hun lukked døren til altanen.

Taagen laa endnu over havet. Solen var stegen høi og varm paa den blanke himmel; klokken paa dampskibet ringed fremdeles.

Om en stund steg et støiende selskab i land og stansed udenfor prestens hus. En tyk, rød herre pegte helt ugeneret op mod vinduerne og sagde temmelig høit: „Der bor han, den gamle natuglen!"

Pastoren kunde godt høre det ind, vreden kogte op i ham, men han sad urørlig paa stolen.

Den tykke herre fortsatte: „Han gaar altid ind, naar jeg kommer . . han er ikke ugle for ingen ting, ser dere!"

Følget lo af fyrvogterens udmerkede vittigheder, men en høi, brun herre, der ikke var saa lystig som de andre, bemerked: „Dere er jo gamle venner og skolekammerater?"

— Aa, venner fordrister jeg mig ikke til at sige . . . men skolekammerater var vi i hele tre aar. Vi læste til artium sammen. Han var en læsehest al sin dag.

— Og det var vel ikke De, fyrvogter?

— Nei, Gud bevare mig . . jeg strøg, jeg, og bagefter strøg jeg tilsjøs. Han vil ingen omgang have med mig nu, den gamle farisæer, og det ærgrer mig.

— De er jo heller ingen passende omgang for en prest, herr fyrvogter? kom det fra en anden.

— For en *afsat* prest kan jeg vel være god nok, for pokker. Forøvrigt . . min assistent er meget mere lastefuld end jeg, og han har da omgang med datteren!

Dermed trak fyrvogteren i klokken ved det hvidmalte stakit, og datteren viste sig øieblikkelig paa altanen, gik saa ned til porten. De letted paa hattene.

— God morgen, frøken Holt! raabte fyrvogteren.

— God morgen, fyrvogter!

Det lød kjækt, næsten muntert, som hun stod der i den lyse sommerdragt, med det rige haar opsat under en bredbræmmet straahat.

— Jeg har den ære at præsentere disse herrer for Dem; doktor Holtermann om formiddagen, eftermiddagen og natten doktor Pjoltermann! . . . Han nævnte navnene paa de øvrige herrer med mer eller mindre morsomme adjektiver, og man lo taknemmeligt eller ondskabsfuldt.

— Vi har været paa syndig rangel inde i byen, og saa skulde vi nu kymble her et par dage, om Gud saa vil. Men der er saa tomt borte hos mig, og jeg har en medfødt rædsel for alle tomme rum . . .

— Især for tomme flasker, mumled doktor Holtermann.

— Isch, den var flau! Særlig er vi ilde deran, fordi ingen af os kan stege bif. De vilde ikke være saa venlig at hjælpe os lidt derude vel, frøken? Jeg turde ikke bede Dem om dette, hvis jeg ikke vidste, at De der traf sammen med en person, som sætter overmaade stor pris paa Dem.

— Ja, jeg ved ikke rigtig . . jeg maa ialfald spørge papa først.

— Aa for et mønster af en datter De er! Ja, ja, gjør det, hils ham fra mig og sig, at han faar taale os ugudelige endnu en stund!

Hun løb ind og spurgte sin far.

— Du ved, hvad jeg mener om disse mennesker, sagde han noget mørk. Jeg skjønner ikke, at du kan have lyst til at gaa.

— Aanei, det er ikke saa overvættes morsomt just blandt disse mennesker, det synes ikke Bergan heller, men . .

— Men . . hvad mener du?

— Jeg mener, at det bliver lidt . . ensformigt at sidde her bestandig, uden omgang, uden venner . . .

— Aa, jeg forstaar, jeg forstaar. Det er en bebreidelse. Jeg har ellers intet imod, at du søger selskab. Bare ikke med disse mennesker.

— Ja, her er nu engang ikke andre her paa øen.

— Nei, derfor faar vi flytte.

— Ja, er det meningen, at jeg ikke faar lov? Jeg gaar selvfølgelig ikke, hvis . . .

Han gik op og ned paa gulvet under samtalen, saa satte han sig med et suk.

— Nei, jeg vil ikke forbyde dig det; men jeg synes ikke om det.

Hun tog sin parasol og sagde kort, men ikke uvenlig adjø, og han

satte sig til med noget oversætterarbeide. Han var i oprør, og det var ham vanskeligt at holde tankerne sammen. Henimod middag følte han sig træt og gik sig en tur omkring paa øen. Han hørte latter og høirøstet tale fra fyrvogterboligen; men da han ikke vilde gaa nærmere kunde han ikke skjelne de enkelte stemmer. Han satte sig paa en bænk, skjult af nogle bjerketrær, og snart hørte han sang og kunde skjelne melodier. Det var hans datter, der sang og spilte de sange, han satte mest pris paa . . . de han elsked mest . . . og det hos disse raa, fordrukne mennesker.

Han følte det som et forræderi, og en dyb følelse af forladthed greb ham. Han var alene paa jorden . . det havde han i grunden været al sin dag.

Men var det ikke hans egen skyld? Havde han ikke selv stængt sig ude? Han forsøgte at danne omgivelserne efter sine egne teorier, og naar de ikke føied sig velvilligen efter hans ønsker, følte han sig forurettet, næsten forfulgt. Han kjæmped mod strømmen altsaa . . .

Han reiste sig og gik langsomt hjemover. Han var sulten og fandt frem noget smør og brød, som han begyndte at spise. Derpaa gjorde han ild op paa peisen og fylde kaffekjedelen og hængte den over.

Da hørte han raske skridt udenfor og saa ud gjennem dørgløtten. Det var datteren, der kom løbende. Hun skreg imod ham: „Far, du maa komme, du maa skynde dig!"

— Hvad er paafærde?

— Fyrvogteren er syg, han faldt pludselig om, blodskummet stod ham ud af munden. Han kan ikke tale, men vi hørte ham hviske dit navn . . .

Den gamle tog hurtig af sig den lette sommerjakke, han gik i, iførte sig sin gamle sorte frakke — næsten ubevidst gjorde han det — og fulgte med hende.

Assistenten mødte dem udenfor, en høi, lys mand med et aabent og freidigt ansigt.

— Undskyld, at jeg sendte bud paa Dem, herr pastor; men De er jo vor eneste nabo, og fyrvogteren . .

— Naaja, hvordan er det med ham?

— For øieblikket ligger han i en døs. Dr. Holtermann mener, at det snart er forbi.

— Og hans venner?

— De er ovenpaa . . . blev dybt rystede, kan De vide.

Assistenten lukked op døren til den syges værelse, og presten blev staaende midt paa gulvet, overmaade forlegen. Han havde aldrig været hos nogen dødssyg, siden han tog afsked som prest, og hans anskuelser

havde forandret sig saa meget, at han ikke vidste, hvordan han skulde tale til en døende. Hvad skulde han i det hele taget der? Skulde han tale alvorlig til denne mand, der havde forspildt sit liv, eller skulde han trøste og give ham haab om en bedre tilværelse efter døden?

Han var af naturen undseelig, følte sig nu fattig og tom og absolut uskikket til at sige noget. Men noget *maatte* jo siges . . . .

Pludselig var det, som der dæmred noget for ham, en dybere mening med det hele, og det gjorde ham næsten glad. Der var dog et forsyn til, en retfærdig verdensstyrelse, menneskene kunde dog ikke leve som de vilde heller.

Fy, det var stygt tænkt. Gammeldags. Var han skadefro, hjerteløs? Var hans medlidenhed med ulykkelige tørret ud?

Assistenten havde fjernet sig for i stilhed at faa talt et par ord med frøken Janna, og pastoren var alene med den syge. Det var et uhyggeligt syn . . et rødglødende ansigt, med hængende underlæbe og blodunderløbne øine. Den syge rev uafladelig i sengteppet med den venstre haand, den høire laa død ovenpaa. Pastoren tog en stol og satte sig.

— Det staar daarlig til med Dem, ser jeg . . .

Den syge hvisked et par usammenhængende ord: „Maa dø, maa dø, ser du, og ræd!"

Presten var længe taus. Han vidste absolut intet at sige. Endelig sagde han halvhøit: „Det er ikke godt at vide, om ikke døden er os til gavn."

Den syge smilte — noget ironisk, forekom det pastoren, og han skammed sig over, at han havde sagt noget saa intetsigende. Den syge forsøgte at reise sig, og fik efter stor anstrengelse frem følgende spørgsmaal: „Er der en gud, en levende personlig gud?"

— Ja, jeg tror det.

— Fast, urokkelig? Tviler du aldrig?

Pastoren bøiede langsomt hovedet.

— Tviler gjør jeg vel; men jeg trænger Gud.

— Ja, det er det. Jeg kan ikke dø uden Gud . . jeg som har forbandet og fornegtet ham . . alt i mig skriger efter ham . . al min angst, min angst . . for det store . . sorte intet . . den evige pine!

Pastoren gik hen og tog ham i haanden.

— Jeg tror paa Gud, og paa hans søn Jesus Kristus, sagde han langsomt og med værdighed.

Den syges træk havde faaet præg af tillid, næsten glæde, og pastoren skammed sig dybt over sin egen kulde. Tænk, han trodde paa Gud, og alligevel var han misfornøiet, fordi et andet ulykkeligt menneske søgte sin trøst i den samme Gud. Han husked levende fortællingen om den

forlorne søn, denne parabel, der engang havde været ham til forargelse, og for første gang i lang tid følte han, at isen holdt paa at smelte om hans hjerte. Han som saa ofte havde ærgret sig over fyrvogterens vilde liv, og som saa ofte uvilkaarlig og næsten uden eget vidende havde ønsket, at Guds retfærdighed maatte ramme ham, sad der nu og talte til sin ondskabsfulde uven om den fred, som ikke jordlivet kan skjænke, men som vi i dybeste grund haaber og tror paa allesammen.

Det var ikke korrekt, alt han sagde; hans anden bevidsthed gjorde ofte indsigelser baade mod det ene og det andet; men han følte ingen skam ved det eller nogen trang til at rette det, det var det vakreste og det, der glæded den syge mest.

Ud paa eftermiddagen lukked fyrvogteren sine øine for altid.

Hans venner trykked pastorens haand, da de tog afsked, og takked ham hjertelig for hans kjærlighedsgjerning.

Den gamle prest var i grunden glad, da han gik hjem. Menneskene var dog ikke onde i grunden . . . den Bergan saa virkelig ud til at være en bra mand. Han følte sig overvunden ved dette møde med det virkelige liv; men samtidig følte han, at han havde vundet den skjønneste seier, et menneske kan vinde: seiren over selvgodhed og over døde teorier udenfor livet.

Havet var stille, smaa bølger blinked i solen, og udover fjorden laa en let varmedis. Men taagen var væk, og havet gik friskt og frit udenfor.

Han satte sig paa den lille altan udenfor huset og saa udover, og for første gang paa mange aar følte han over sig ligesom en luftning fra en høiere verden.

En fugl sang i træet over hans hoved, der laa høitid over sjø og land, og solen sank ned i guldbræmmede skyer bag de blaanende fjelde fjernt i vest. *Vetle Vislie.*

Tidens tegn.

„*Kringsjaa*" har ofte omtalt den tendens til større og bredere syn og opfatning og til mere samarbeide mellem forskjellige kirker, som i vore dage i Amerika mere end i Europa karakteriserer det religiøse liv. Der er omtalt, hvorledes i flere byer *alle* kirkesamfund, fra katoliker til fritænkende teister, har sluttet sig sammen om praktisk filantropisk arbeide af enhver art, og hvorledes ogsaa en række af kirkesamfund har afholdt kongresser for at enes om større sammenslutning ogsaa paa det rent

religiøse eller aandelige felt. Der er udarbeidet program og en kort grei troesformular for en saadan sammenslutning. Og arbeidet gaar fremad med rask fart.

Denne bevægelse føles ogsaa paa den teologiske undervisnings omraade. De saakaldte liberale kirkesamfund, hvoraf ét blandt andet raader over den i forbindelse med det gamle Harvard universitet staaende teologiske afdeling, har allerede længe omlagt den hele undervisning efter nye ideer. Ved Harvard er det teologiske fakultet forpligtet til at være absolut „udogmatisk" og undervise i de teologiske fag efter den almindelige objektive videnskabelige metode. Der læres f. eks. ingen lovbefalet dogmatik; men vel en dogmehistorie og dogmeoversigt for hele den kristne kirke, — paa samme vis som den naturhistoriske student lærer alle landes dyre- og planteliv og med samme upartiskhed. Undervisningen er derfor ogsaa aaben for hvemsomhelst, hvad end hans tro eller kirkeforbindelse er, og saavel blandt professorer som studenter er der mænd, som tilhører forskjellige kirkesamfund. Ved siden heraf har disse skoler (i Amerika, hvor skolen er absolut skilt fra den religiøse undervisning, er ogsaa universiteterne, der fortsætter skolens gjerning, oftest uden teologisk fakultet; de forskjellige kirkesamfund har derfor oprettet sine ofte meget rigt udstyrede „teologiske skoler" *(Divinity Shools)*, der i et og alt svarer til vor teologiske afdeling ved universitetet; kun at de er selvstændige institutioner) indført f. eks. foredrag og undervisning i samfundslære og grundige kurser i ikke-kristne religioner og i filosofiens eller tænkningens historie. Ligeledes vies megen tid til psykologiske studier.

Allerede for ca. 15 aar siden var der inden et af disse kirkesamfund paa tale at oprette en ny skole efter større maalestok end de gamle, — en art kun teologisk universitet, rigt udstyret med midler. Her skulde alt være frit; professorerne blot binde sig til at følge, hvad de finder som sandhed og lære det. De forskjellige kirkesamfund skulde skildres af deres egne mænd; og de ikke-kristne religioner skulde hver have en specialist og autoritet til foredragsholder. — Der var tilbudt store summer til planens virkeliggjørelse; men den strandede paa de smaavanskeligheder, som ofte vil lægge sig i veien for store projekter.

Nu har imidlertid tanken vokset langt ud over de „liberale" samfunds grænser, og en *presbyteriansk* skole sees nu at gjøre skridt til at omforme sig til et saadant teologisk universitet. Et af presbyterianismens ledende organer tager begeistret ordet for forandringen. Det kræver, at dogmatik skal foredrages af de forskjellige større kirkesamfunds autoriteter. Det forlanger foredrag ved specialister i de store ikke-kristne religioner. Det vil have en jødisk rabbi til at forklare jødedommen i den gamle presbyterianske skole. Det vil have en katolsk prest til at forklare helgendyrkelsen i den engang fanatisk protestantiske skole. Og det vil have tænkningens historie gjort til et teologisk hovedfag, staaende høit over skrifttolkning og sprogkundskaber.

Men ved siden af al denne lærdom og teori vil det, at det nye universitet over sine døre skal skrive: „Min søn! tab ikke din religion i teologien." Og skolens lærere skal vælges ogsaa med det for øie, at de evner at vedligeholde et naturligt, sundt friskt religiøst liv ved skolen. Der skal være daglige gudstjenester, dels ved studenterne selv, dels ved

professorerne og dels ved de største mænd paa kirkens omraader inden *alle* samfund. Saadan daglig gudstjeneste, hvori studenterne tager del, er forresten fra gammelt af en del af livet ved alle teologiske undervisningsanstalter derover. Harvard skolen har opnaaet ved disse at faa omtrent alle vor tids bedste kræfters medvirken inden den engelsktalende verden, og virkningen af en gudstjeneste ledet af og en ligefrem tale til studenterne fra mænd, hvis navne kjendes i alle engelsktalende lande — en Farrar f. eks. —, er selvfølgelig betydelig.

Men endelig skal det nye universitet paa amerikansk vis forbinde teori med praksis. Som den amerikanske ingeniør ikke bare *læser* om murforband og bjælkeforbindelser, men ogsaa selv sættes til at arbeide med dem, saa skal de teologiske studerende ogsaa have sin praktiske uddannelse. Som medicinerne sendes til et hospital, skal de sendes til forskjellige udposter og stationer i byer og paa landet — lære ved erfaring, hvad menneskene er, og hvad de trænger, og faa praktisk undervisning i den kunst at *kunne* hjælpe, at gjøre al deres viden og tro og teori praktisk anvendelig. I alle filantropiske og sociale arbeider skal de særlig uddannes.

Man er kommen saa langt mod tankens virkeliggjørelse, at fakultetet til skolens herskende chef har valgt en mand, der fuldt ud sympatiserer med disse ideer og er et geni som religiøs leder.

Men enten det denne gang gaar eller ikke, merkværdigt er det dog og i sandhed et tegn paa, at vaaren er langt kommen ude i den store verden, naar en engang saa trangbrystet, saa mørk, saa fanatisk, om end alvorlig og moralsk sterk og sund en sekt som den presbyterianske, nu omgaaes, eller et større antal inden den omgaaes, med tanker *saa* „radikale".

Er det synd at tilføie, at vort eget universitet, der nærmest hører staten til, maatte have særlig let for at foretage en saadan omdannelse af sit teologiske fakultet, — blive en teologisk uddannelsesanstalt slet og ret, uden forpligtelse til at docere nogen enkelt kirkes teologi; derfor med frihed for studenter og professorer til at have den tro, de ønsker eller maa, naar de blot er dygtige i sit fag. Saaledes at statens teologiske skole (ligesom flere allerede bestaaende udmerkede skoler i Amerika) uddannede prester og teologer for *alle* kirkesamfund i landet. Siden dette længe er gjort med største held i Amerika, er det altsaa ingen umulighed i Europa. Studenterne forbliver der i eller antager den troesform, de selv efter et upartisk teologisk studium finder bedst for sig. Saaledes fik de gjøre hos os.

Nu, om det høres næsten syndigt endnu hos os at nævne som en fremtidsmulighed, hvad amerikanerne længe har realiseret, saa *gaar klokken stadig* heldigvis, og en vakker dag kommer ogsaa *det*.

En ny gaade løst.

(Efter Eugene P. Andrews i *„Century"*).

Gaaden angaar intet mindre end Parthenon. Den løstes af en amerikaner igjen, men derfor maa det kunne gaa an at fortælle derom.

Paa østfaçadens arkitrav, som endnu staar, har længe en række af spigerhuller udgjort en uløselig gaade. Det har i aarhundrer været anseet for givet, at hullerne skrev sig fra spiger eller nagler, som i sin tid holdt metalbogstaverne til en eller anden indskrift. Men hvad bogstaverne var, og hvad indskriften hentydede til, det har været gaaden. Man har gjættet paa, at indskriften indeholdt det budskab, som Alexander den Store sendte til Athen 100 aar efter Parthenons fuldførelse og samtidig med tre hundre rustninger, som var tagne ved hans første asiatiske seiersvinding ved Granikos. Budskabet lød saaledes:

Alexander, Filips søn, og grækerne (med undtagelse af lacedæmonerne) — fra de barbarer, som bebor Asia.

Rustningerne sendtes for at opstilles til Athenes ære paa Akropolis. Det syntes da naturligt nok, at athenienserne, smigrede ved Alexanders budskab, der omtaler „grækerne" (undtagen det forhadte Spartas folk) som de seirende i Asien og lader det forstaaes, at det er i Grækernes navn, han erobrer Asien, skulde have ophængt skjoldene paa Athenes eget tempel og mellem dem skrevet det smigrende budskab.

Indskriften har nemlig været fordelt mellem en række af skjolde, som har dækket hele arkitraven.

Alt dette var dog pur gjætning. Parthenons vestfaçade er let tilgjængelig, takket være den gjenstaaende vindeltrappe, som engang førte op til toppen af den minaret, tyrkerne byggede til, da de omgjorde Parthenon til Muhammedansk moské. Minaretens top, der længe dannede det mest iøinespringende punkt af Akropolis, er forlængst nedfalden; men trappen staar.

Østfaçaden derimod staar isoleret og i ruineret tilstand. Dens arkitrav er derfor aldrig blevet undersøgt paa anden maade end med kikkerter.

I Athen er der en amerikansk skole for klassiske studier, hvortil de amerikanske universiteter giver reisestipendier. En student ved denne skole (forfatteren af den artikel, hvorfra de her givne data er tagne) stod en dag med sin klasse foran østfaçaden og paahørte et foredrag om Parthenon. Professoren omtalte spigerhullerne, skjoldene og den indskrift, som den

lærde verden i 200 aar har nøiet sig med at „gjætte“ meningen af. Dette var jo lidet amerikansk, og den revolutionære tanke slog ned i vor students sind, at det dog i himlens navn maatte gaa an at komme op til arkitraven og engang faa *afgjort*, hvad hullene betyder, og om den sekelgamle lærde „gjætning“ er rigtig.

Det var imidlertid ikke saa ligetil at udføre tanken. Stiger findes ikke i Grækenland, og heller ikke kunde man udenvidere resikere nogen høi og tung stige mod de øverste mer eller mindre løse stene. Studenten klarede det ved først at kaste en sten med en hyssinghale over arkitraven. Ved hjælp af hyssingen trak han saa en tynd snor over og omsider et solid taug. Ved dettes ene ende fæstedes en blok, hvorigjennem der løb et nyt taug. Og til den ene ende af det sidste var der fæstet et enkelt sæde. Det første taug haltes over, til blokken hang ved de øverste stenes top. Studenten kunde da tage plads i sædet og heise sig selv op og ned. Senere anvendtes en rebstige istedenfor blokken og taug no. 2.

De første flygtige undersøgelse viste straks, at den gamle „gjætning“ var feilagtig. Alexanders budskab indeholdt nemlig blot 94 bogstaver, medens der paa arkitraven maatte have staaet mindst 250. Det gjaldt da ved hullenes stilling og retning at bestemme, hvilke disse bogstaver havde været. Dette var intet nyt. Indskrifter paa templerne ved Assisi, Pergamon, Troy og Nûmes er blevne rekonstruerede paa denne maade ved hullernes hjælp.

Man vil nemlig forstaa, at der ved ophængning af saadanne bogstaver søgtes benyttet saa faa nagler og huller som muligt, og dog maatte bogstaverne fæstes godt. Det gav sig derfor straks af sig selv, horledes naglerne maatte fæstes for hvert enkelt bogstav; kun en klodrian vilde gjort det anderledes. En A f. eks. sidder fast med tre nagler, en i toppen og en ved hver fod. Find altsaa tre naglehuller i denne stilling, og sandsynligheden taler for, at der over dem har hængt et bogstav A. Der er rigtignok i græsk ogsaa et andet bogstav, der nødvendigvis maa blive opspigret paa samme maade; men dette er noget bredere nedentil, hvorfor en maaling af hullenes afstand fra hinanden bestemmer, hvilket bogstav de har holdt. Enkelte bogstaver er saaledes ganske tydelig bestemte ved hullernes indbyrdes stilling, andre kan være mere vanskelige at bestemme; men har man først fundet en del bogstaver, saa hjælper disse til at bestemme de øvrige. Havde man f. eks. *paa norsk* et ord af fem bogstaver, og man af disse kjendte første, tredie og sidste, saaledes N □ R □ E, saa vilde det ligge nær at prøve med bogstaverne O og G paa de to tvilsomme pladse; fandtes de at passe her, saa kunde man siden yderligere prøve dem andre steder, indtil vished var naaet.

I det foreliggende tilfælde fandt vor student meget snart, at der var

omtrent lige mange forskjellige spigerordninger, som der er bogstaver i det græske alfabet. Ikke flere. Her bekræftedes det altsaa straks, at hvert bogstav altid spigredes paa samme maade. Men nu vilde hullernes retning i stenene ogsaa give vink om bogstavets art, idet dettes form ofte betinger, at spigerne drives ind, ikke lodret, men under visse mindre vinkler, opad, nedad eller til en af siderne.

Studenten tog derfor afstøbninger af hele arkitraven i en art papirmasse. Fremgangsmaaden var meget enkel og gav en række plader, hvor hullerne viste sig som tapper af naglernes form og retning. Disse plader blev saa ophængt i den amerikanske skole i rigtig orden rundt væggene i en af tegnesalene. Her kunde de da studeres i skjønneste ro.

De bogstaver, der gav sig af sig selv, blev først stillede i orden; derved fremkom da ofte saa store dele af ord, at det øvrige lod sig gjætte, hvorved nye bogstaver bestemtes. Gjætningens rigtighed prøvedes saa ved, at disse bogstaver maatte passe til hullerne og ligeledes passe i andre ord, hvor en lignende ordning af huller forekom.

En anden hjælp til at bestemme bogstaverne fandtes i hullernes form. Disse er nemlig ikke runde i tversnit, men aflange, og det fandtes snart, at de altid staar med sin bredeste side paatvers af det bogstavstrøg, de skal fæste. Saaledes er bogstavet T fæstet med tre nagler, en ved foden og to ved hver ende af den store tverstreg. Men naglen ved foden har været sat med den brede side horizontalt, naglerne i den øvre arm derimod med bredsiden vertikalt.

Den første gruppe bogstaver, man prøvede sig paa, gav *autokra*. Det var klart, at man her havde en eller anden form af ordet *autokratos* („keiser“ — autokrat). Dette var jo opmuntrende, men ogsaa nedslaaende; thi det viste, at indskriften ikke skrev sig fra den græske frie tid, men fra den senere romerske periode, — den eneste, hvori Grækenland havde keisere.

Efter en del prøvning fuldendtes det fundne ord *autokratora*, og efter dette kommer Neros navn. Indskriften læstes nu snart meget let. Den lyder i oversættelse saaledes:

Raadet Areopagus og de Seks Hundres Raad og det atheniensiske folk (opreiser en statue af) den største keiser Nero Cæsar Claudius Augustus Germanicus, Guds søn. Medens Ti(berius) Claudius Novius, søn af Philinos, har kommandoen over tropperne for ottende gang, og medens han er styrer og lovgiver.

Denne Novius er velkjendt i historien. Takket være en anden indskrift af ham, der giver tidsangivelser for hans ottende aars kommando, er det muligt at datere Parthenonindskriften aldeles nøiagtigt. Den opsattes

i aaret 61 e. Kr. Paulus var netop ankommen til Rom; ti aar før havde han vandret om mellem Athens altre og ruiner.

Nero var fra ungdommen af en begeistret hellener. Det var hans ærgjerrighed at hellenisere Rom. Han dyrkede alt græsk og gav det forrangen. I aaret 60 e. Kr, indstiftede han endog i Rom femaarlige væddekampe — en fuldstændig kopi af de olympiske lege. Det er derfor naturligt nok, at grækerne i Nero saa *sin* mand. Til de olympiske lege, som skulde finde sted i 61, modtog han indbydelse og anmodedes sandsynligvis om at deltage med løfte om at blive erklæret seirherre i dem alle. Der er endog grund til at tro, at seierstegnene sendtes ham paa forhaand. Det har været i forventningen om dette besøg, at Novius har faaet athenienserne til at opreise ham en statue i selve Parthenon og opsætte den nu dechifrerede indskrift.

Men Nero kom ikke i 61. I 64 afreiste han til Grækenland; men ombestemte sig paa veien og vendte tilbage til Rom, som straks efter nedbrændte. Gjenbygningen af hans egne nyindstiftede kamplege optog ham til sent i 66. Han havde imidlertid givet ordre til, at de olympiske lege, trods ældgammel tradition og regel, skulde udsættes, til han kom. Da han endelig kom, lod han alle græske kamplege afholde i samme aar og reiste fra sted til sted; overalt deltog han i legene og blev erklæret for seirherre. Ingen vovede at kjæmpe ærligt mod ham; kun en eneste sanger forsøgte det, og han blev straks kvalt af Neros mænd.

Keiserens færd gjennem landet var som en barbarisk fiendes. Templer plyndredes; eiendom konfiskeredes; kvinder skjændedes og bortførtes, og grækerne fandt, at neppe Xerxes selv kunde have faret værre frem end deres syngende keiser — en ægte nietszchiansk figur, et „overmenneske“ med den mest robuste samvittighed. Til Athen kom han dog aldrig. Aaret efter døde den keiserlige galmand for en frigiven slaves sværd, efterat senatet havde erklæret ham for en fiende af menneskeheden. Straks efter hans død nedrev grækerne omhyggelig alle indskrifter og statuer, der var opsatte til hans ære, deriblandt ogsaa Parthenons statue og indskrift, og de kristne, som siden holdt gudstjeneste i Parthenon og malte grufulde helgenbilleder paa dets vægge, drømte ikke, at Neros forhadte navn endnu i form af spigerhuller prydede deres tempels façade.

Ingen drømte om at sætte den gale keiser i forbindelse med jordens vakreste bygverk. De lærde stod nede paa bakken og „gjættede“ paa, at indskriften omhandlede et budskab fra Alexander den Store. Indtil vor student sagde: Herregud, hvorfor staa hernede og gjætte og gjætte. Er det da ikke bedre at klyve op og undersøge sagen og faa den afgjort?

Altruria.

I et tidligere hefte af „*Kringsjaa*“ omtaltes den kommunistiske koloni *Altruria* i Kalifornia. Den grundlagdes af idealistisk anlagte dannede mennesker. Den gik meget bra i to aar, men er nu nedlagt og opløst. Grunden var dog hverken uenighed eller misfornøielse; tvertom er medlemmerne lige begeistrede som før, og de vil vistnok snart sætte nye forsøg igang. Grunden til, at den maatte opløses, var, at anlægget havde faldt meget kostbarere end beregnet; man kom derfor i en uhyre gjæld, der veiede altfor tungt paa kolonien og gjorde, at selve eksperimentet fik altfor uheldige vilkaar at virke under. Men afviklingen gav overskud, al gjæld er betalt, og medlemmerne har forladt kolonien mere begeistrede, end da de kom. Ikke nok dermed; men dens medlemmer har foretaget hyppige foredragsreiser omkring i Kalifornia og talt for store og sympatiske forsamlinger, og tusenvis af besøgende har gjæstet kolonien for at se med egne øine, hvordan livet artede sig der. Alle besøgende skal have forladt kolonien med et suk over at maatte vende tilbage til verden fra det lille jordiske paradis.

Følgen af alt dette er, ifølge en kjendt forfatter i Kaliforniatidskriftet „*Overland Monthly*“, at en betydelig del af statens bedste befolkning er bleven gjennemsyret af Altrurias ideer og principer. Koloniens navn valgtes, som det tør erindres, fordi dens samfund skulde grundes paa altruismen som det herskende princip og motiv, istedenfor som de vanlige samfund paa egoismen.

Kolonien har, siger forfatteren, i hvert fald vist, at menneskene *vil* arbeide i sit ansigts sved ogsaa af andre motiver end egoisme, — naar blot hjerte og aand eier den nødvendige udvikling. Altruria, hvor hvers arbeide gik i den fælles kasse, havde aldrig skygge af bryderi med at faa sine medlemmer til at arbeide nok. Der maatte snarere holdes igjen. Dovenskab eller skulkning kjendtes absolut ikke. Samfundet var naturligvis absolut demokratisk. Tjenere fandtes ikke. Damerne delte al huslig gjerning mellem sig, og aldrig er husholdning ført nettere og delikatere end i Altruria.

Den har ogsaa, mener forfatteren, leveret afgjørende bevis for, hvor lettende kooperativ husholdning er, og hvor let den gjennemføres. Den hele koloni paa et par hundre voksne mennesker spiste i et fælles lokale fra fælles kjøkken. De yngre medlemmer skiftedes om at være opvartere og opvartersker. Der var kun én mening blandt damerne om, hvilken lettelse det var at være kvit den daglige, opslidende husgjerning, hvor hver lille familie skal stelle for sig selv. Og der var blot én mening blandt koloniens mandlige del om, at bedre havde de aldrig spist, og hyggeligere maaltider havde de aldrig kjendt.

Arbeidet var væsentlig jordbrug. Men her, hvor det dreves i flok af dannede mennesker, gik det som leg. Arbeidet blev en daglig fest. Høslaatten var jubel, og pløining og gjødning var bare fornøielse, hvor hver arbeider kunde raabe over til en god ven. Høsten, hvori damerne tog del, blev fuldstændig festlighed.

Om aftnerne samledes de, der ønskede det, i de fælles lokaler til samtale, musik, sang, oplæsning osv. Andre søgte ensomhed eller samledes i mindre klynger og grupper i primitive hytter og telte eller under træerne og en straalende sydlandsk himmel.

At opholde sig en uge eller to i Altruria, siger forfatteren, var en hel opdragelse i god omgangstone og i virkelig dannelse, saavelsom en aabenbaring af, hvilken glad og lys ting det menneskelige liv *kan* være.

Medlem blev man det første aar ved indbetaling af 180 kroner, forevisning af vidnesbyrd for god moralsk karakter og seks maaneders ophold i kolonien paa prøve. Det andet aar ændredes det derhen, at ethvert medlem maatte overdrage samfundet alle sine eiendele og love ved udtrædelse blot at tage tilbage, hvad samfundet vilde give. Meningen var, at et saadant eksperiment blot kunde lykkes med medlemmer af en vis type. De maatte være mænd og kvinder af naturlig moralsk tendens — med en drift i selve blodet mod alt, hvad der er ret, pligt eller godt — moralske idealister med andre ord. Forøvrig lagdes der intet maal eller baand paa medlemmerne. De kunde have hvilkensomhelst meninger om alt muligt. Kun en mangel paa moralsk æresfølelse og sterk pligtsans vilde gjøre, at den, der var paa prøve, blev sendt hjem igjen.

Det er kanske ikke af veien at tilføie, at det stadige og nære samliv mellem alle koloniens medlemmer, ikke førte til nogensomhelst demoralisation; tvertom. Ingen families lykke blev undergravet, intet baand løsnedes, og koloniens argeste fiender vovede aldrig at ymte om ondt inden dens grænser.

Hvordan ørkenplanter klarer livet.

Fra Nedrekaliforniens planteverden.

(Efter Carus Sterne i „*Prometheus*“).

Landene i syd for Kalifornien, fremforalt den republiken Mexico tilhørende halvø af samme navn, kan ikke glæde sig ved et saa paradisisk klima som det, der gjør det egentlige Kalifornien til et frugtbart og ideelt opholdssted for mennesker. Da landets guldrigdom i 1848 begyndte at lokke en hel udvandrerstrøm til sig, slog en kraftig bølge af denne strøm ogsaa ind over Nedrekalifornien. De fornuftige blandt udvandrerne har imidlertid for længe siden atter overladt den triste halvø til de indianere, som midlertidig var blevet omvendt til kristendommen, og disse er atter vendt tilbage til sin gamle maaneskinsdyrkelse. De har nemlig ingensomhelst grund — som saa mange andre naturfolk i verden — til at vise solen, som udtørrer og ufrugtbargjør deres land nogen særskilt ærefrygt. Derfor dyrker de den stille, blege maane.

Den Kaliforniske halvø er slet ikke fattig paa mineraler — tvertom.

Der er guld, sølv, kviksølv, stensalt og kul i ikke ringe mængder. Men landet er saa bjergfuldt og ørkenagtigt, at nogen befolkning vanskelig kan skaffe sig næring. Floderne tørker om vinteren ganske bort, plantevæksten visner og forkrøbles, og under saadanne omstændigheder bliver det begribeligt, at den 350 mil lange halvø paa 2609 kvadradmil ikke tæller fuldt 35,000 indbyggere.

Halvøens klima er omtrent det modsatte af det egentlige Kaliforniens. Mens regntiden her falder om vinteren og vaaren, regner det paa halvøen kun om sommeren, fornemmelig i august og september. Regnet falder imidlertid ogsaa paa denne tid ganske sparsomt, næsten kun i fjeldtrakterne. En flygtig blomsterflor, som efter regntidens slutning bedækker landet i nogle uger, og enkelte kolonier, som holdes vedlige ved kunstig vanding, viser, at jordbunden ikke mangler frugtbarhed. Det er bare vand, som mangler. Nedbøren er i og for sig altfor sparsom, og den næsten lodret brændende sol ødelægger med sine ubarmhjertige straaler meget hurtig alt, hvad regnet bavde lokket frem af spirer og skud. Ved Stillehavskysten bøder havvindene noget paa regnmangelen, men henimod den Kaliforniske bugt og paa den anden side af den, fra Arizona til over vendekredsen, hersker ørkenkarakteren. Som oftest er det bjergørkenens træk, der er de fremtrædende. „Noget tristere og mere forladt,“ siger Duflot de Mofras, „kan indbildningskraften ikke tænke sig end kysterne af den Kaliforniske bugt, som vandmangelen har lagt øde.“

Skulde man nogetsteds i verden komme ihu den engelske digter Ben Johnsen's ord, at han ikke kunde tænke sig noget lykkeligt liv uden trær, saa maatte det vel være her. Thi netop her, hvor man har allermest brug for træernes skygge, mangler de, og de faa træagtige vækster, som trodser dette forøvrigt sunde klimas pinsler, danner ingen skyggende krone eller staar bladløse den største del af aaret.

Alle trær, buske og urter, som vokser i dette ekstreme klima, udmærker sig ved særskilte tilpasninger og tillempninger, uden hvilke de i længden ikke vilde kunne klare sig. Netop dette gjør den forøvrigt fattige ørkenflora særlig interessant, og i de sidste aar er den da ogsaa blevet nærmere studeret af flere fremragende botanikere. Ganske nylig har franskmændene Diguet og Poisson udgivet en beretning om Nedrekaliforniens flora, fra hvilken mange af de følgende enkeltheder er taget.

Disse ørkenstrøgs eiendommelige livsbetingelser præger sig med stor regelmæssighed i plantevækstens ydre. De forskjellige vækster kommer paa en maade til at optræde i samme dragt, selv om de tilhører vidt forskjellige plantefamilier. Der bliver en egen ensartethed over det hele, en monotoni, som ikke findes andetsteds. Mangel paa blade, haarrigdom,

torne, harpiksovertræk paa blade og stængler og som følge deraf en egen mat, grøn farve er fremtrædende træk i floraen. Ved siden heraf viser sig ofte opsvulmede stængler, hvis ved er omdannet til et kjødfuldt, saftigt væv, som i de fugtige maaneder kan oplagre mest muligt af det sparsomme vand. Det sidste er især tilfældet med kaktus- og agavearter. Det er, som om disse ørkenplanter paa en prik kjendte fysikens love for en vædskes fordampning og indretter sig derefter. Ved ikke at bære blade faar f. eks. planten en overflade, der bare er en brøkdel af, hvad den ellers vilde være, og fordampningens hurtighed staar i ligefremt forhold til overfladen. Ved haarrigdom forringes luftfornyelsen, da luften paa en maade bindes i mellemrummene mellem haarene, og fordampningen afhænger i høi grad af luftfornyelsen. Enhver har gjort den erfaring, at klæder f. eks. tørker hurtigere i vind end i stille luft under ellers lige omstændigheder. Ved hjælp af sine mange haar skaffer disse planter paa en maade en stadig stilhed omkring blade og stængler. I samme retning virker den harpiksfernis, hvormed blade og stængler er overdraget. Den hindrer ligefrem vandet fra at fordunste. Hos mange af de her hjemmehørende planter er saften slim- eller gummirig, sur, snerpende, af slet smag, skarptlugtende eller ligefrem giftig, og disse egenskaber tjener aabenbart som beskyttelsesmidler mod de dyr, der muligens kunde ville stille sin hunger eller tørst i ørkenen. Derfor vil man ogsaa i almindelighed finde, at planter, som paa anden maade f. eks. ved torne er beskyttet mod planteædende dyrs angreb, mangler denslags „medicinske“ egenskaber. Denne skiftevise optræden af mekaniske og kemiske beskyttelsesmidler hos planterne havde allerede Erasmus Darwin øie for — Charles Darwins bedstefader. Han var i denne retning et aarhundre forud for sin tid, idet han opfattede de skarpe og giftige stoffe i bark, rødder og blade som værgemidler mod dyr og opstillede den sats, at tornede og broddede vækster ialmindelighed var gode at spise, — naar tornene først var væk.

De trær, der virker mest oplivende paa den Kaliforniske halvø og de omliggende ørkenstrøg, er de fra Øvrekalifornien til Mexico udbredte Yuccaarter eller ørkenpalmer. Man kalder dem ogsaa Bayonnet-trær eller Adamsnaale paa grund af bladenes form. Af de omtrent tyve arter af denne smukke lilje-slægt, som ved sine tykke stængler og sine haarde blade modstaar det tørreste klima, er *Yucca angustifolia* videst udbredt i Sydkalifornien, og i forening med de senere omtalte cardoner er disse „den vestlige halvkugles dragetrær“ de eneste træagtige vækster, der trænger frem til de tørreste strøg f, eks. til ørknerne Mohave og Sonora. Den smukkeste her forekommende art er den træagtig forgrenede, 5—10 m. høie *Yucca brevifolia* (se figuren), der findes fra Nedrekalifornien til Arizona, Nevada og Utah og foretrækker bjergfulde strækninger i 6—1200 m. høide over

havet. Det her afbildede eksemplar af datyl cimaron, som er træets kali forniske navn, er formodentlig det største af alle kjendte eksemplarer. I almindelighed er kronen bare enkelt forgrenet og ligner da endnu mer det nu længs forsvundne dragetræ fra Orotava, der engang vakte den unge Humboldts længsel efter lange reiser og tjente de ældste tyske malere og kobberstikkere som mønster for en „palme“, naar de afbildede flugten til Ægypten.

I biologisk henseende er Yucca-arterne meget merkværdige paa grund af sit samliv med Yucca-møllet, der sørger for deres befrugtning. Dette

Datyl Cimaron.

forhold er studeret af den amerikanske statsentomolog Riley. Hverken træet eller møllet kan eksistere hinanden foruden. Uden møllet vilde træet være ufrugtbart, og uden træet vilde møllets larve sulte ihjæl. I vore haver og væksthuse bærer derfor disse trælilјer aldrig frugt, hvis ikke gartneren ved kunst kommer dem tilhjælp. Andre insekter kan nemlig ikke udføre befrugtningen, thi blomsten fordrer, hvis den skal udvikles til frugt, en ganske særskilt behandling, saaledes som netop kun Yucca-møllet kan gjøre det. Hundyret er ogsaa ganske særskilt omformet i overensstemmelse med denne specielle forretning. Det første led af begge kjævepalper er omdannet til et langt, sammenrulleligt gribeorgan, hvormed den tager blomsterstøvet af blomsten og anbringer det direkte i hulningen paa

arret, saaledes som dette blev iagttaget af Riley ved *Yucca filamentosa.* Samtidig gjennemborer hunmøllet frugtknuden paa forskjellige steder og lægger et æg i hvert hul. Det lille dyr er altsaa dobbelt interesseret i befrugtningen af disse blomster, hvis nektar tjener den selv, og hvis frø tjener dens unger til næring. Hvis dyret nemlig ikke bragte blomsterstøvet paa arret, vilde frøene ikke udvikles, og de af æggene udviklede larver, som ingen næring fik, vilde altsaa komme til at sulte ihjæl. Naar larverne er udvoksne, borer de huller i frugtkapselen, firer sig ned ved hjælp af traade, som de selv spinder, og kryber om høsten ned i jorden, hvor de spinder sig ind i et hylster og overvintrer. Kort før blomstringstiden viser møllet sig paanyt for at sikre træet frugter, sig selv og sine efterkommere næring. Noget smukkere eksempel paa samliv af gjensidig nytte mellem dyr og planter skal man neppe kunne opvise.*)

Der er gjort mange forsøg paa teknisk at udnytte yuccaens blade og stammer. Man har af de trevlede blade lavet papir og forsøgt at anvende trevlerne af de raspede og i vand udvaskede stammer som stoppemateriale. Rodskuddene er ligesom agavernes, dens landsmænd, rige paa saponin og anvendes derfor til vaskning istedetfor sæbe. Det er godt, at disse industrielle anvendelser ikke er særlig tillokkende; ellers vilde man snart berøve det træarme land sin sidste prydelse. Forøvrigt findes der i disse egne, som ventelig kan være, meget faa nyttige vækster.

Et par frugttrær er kanske omtale værd, baade paa grund af sin vækstmaade og paa grund af sine slegtskabsforhold. En figenart (*Ficus Palmeri*), som de indfødte kalder zelater, vokser — som mange figenarter pleier — paa de steile, basaltiske skraaninger, idet de omklamrer klippeblokkene med sine rødder, som de kiler ind i alle sprækker og revner for at udnytte den smule fugtighed, der maatte findes. Hos denne figenart er imidlertid rødder og grene flade, som om de var presset, og naar de krydser hinanden, smelter de sammen til en hvidlig plade. Det ser næsten ud, som en seigtflydende masse havde bredt sig ud over klipperne. Som en ren undtagelse blandt nedrekaliforniske trær, taber dette skattede frugttræ kun i sjeldne tilfælde sine blade og bærer hele aaret rundt modne, spiselige, nødstore frugter. Er det saa at undres over, at de indfødte ofte udkjæmper hele slag om besiddelsen af saadanne trær?

Ikke mindre vigtig ved sine frugter er et lidet træ, der minder baade om oljetræet og om buksbomen i udseende, og som før dyrkedes i botaniske haver under navnet kinesisk buksbom. Nuttal, som ogsaa drev botaniske undersøgelser i disse egne, saa straks, at denne plante ikke hørte til buksbomslegten og gav den derfor et eget navn *Simmondsia califor-*

---

*) Se herom „*Kringsjaa*" b. VII, h. 2, S. 126.

nica, idet han opkaldte den efter botanikeren Simmonds. Træet bærer i et læderagtigt skal en frugt, der ligner en egenød, men smager som hasselnød og er et hovednæringsmiddel for indianerne. Naar dette træ, som er et af de faa eviggrønne paa disse kanter, paa grund af altfor overdreven tørke ingen frugter bærer, er det for indianerne ensbetydende med et hungeraar. Han har da intet andet at tage til end kaktusfrugter og lignende kvælstoffattig plantenæring.

De egentlige karakterplanter for tørre lande som disse, i dette tilfælde for hele Mexico, er imidlertid fedtplanter, som i sine væv oplagrer et vandforraad, der er tilstrækkeligt i maanedsvis, og som ved sparsomme aandehuller, tyk overhud, gummisafter, harpiksovertræk osv. beskytter sig mod fordampningen i den brændende solsteg. I Mellemamerika er det især kaktus- og agavearter, der sætter sit eiendommelige præg paa ørkenstrøgene, og det er disse planter, der siden Amerikas opdagelse saa stærkt har forandret det europæiske middelhavslandskabs almindelige karakter. Det er høist paafaldende, hvordan de forskjellige planteslægter fysionomisk repræsenteres i forskjellige dele af jorden; idet de under samme livsbetingelser antager samme ydre form og voksemaade. Ligesom den nye verdens yucca'er svarer til den gamle verdens dracæner, saaledes svarer de amerikanske agavearter til de afrikanske aloëarter. Og kaktuserne, som i al sin formrigdom næsten ikke findes andetsteds end i Amerika, og som netop har midtpunktet for sin udbredelse i Centralamerika, svarer temmelig nøie til de bladløse vortemelksarter (Euphorbiaceer) i Afrikas hede strøg. En lægmand, som ser disse vortemelksplanter i drivhuset, vil uden betænkning kalde dem kaktuser, thi ogsaa hos dem er hele planten omformet til et søileformigt legeme med tornede ribber, mens de vandødsle blade ganske er forsvundne. De er omformet til beskyttende torne, mens deres arbeide med at optage og nyttiggjøre luftens kulsyre er overtaget af den grønne overhud, der bedækker den langsomt voksende stamme.

Hvorfor Afrikas kaktuslignende vortemelksarter egentlig er tornede, er man ikke ganske paa det rene med. Ligesom vore hjemlige arter er de nemlig fulde af en skarp, giftig melkesaft, der nok alene vilde afholde sultne ørkendyr fra at spise dem. Mere nyttige er tornene ihvertfald for kaktuserne, som paa faa undtagelser nær har et uskadeligt, saftigt og nærende væv, og derfor var særlig skikket til at stille ørkendyrenes sult og tørst, hvis ikke de tætsiddende torne paa forhaand forbød enhver tilnærmelse. I hele Mexico betegner man de tykke, rundagtige, ugrenede kaktusarter med fremspringende ribber, der for det meste tilhører underslægten pindsvinkaktus *(Echinocactus)*, med navnet *visnaga,* mens de forgrenede arter, eftersom de er høiere eller lavere, betegnes som *cardoner* eller *pitaya'er.* Mange af disse arter, især de saakaldte pitaya'er, er virkelige

frugttrær. Deres søde eller behagelig syrlige frugter (kaktusfigen) fortæres i stor mængde i frisk eller tørret tilstand.

Menneskets opfindelseskunst har heller ikke været raadløs ligeoverfor visnagaens tornede, kjødfulde stamme, som med en høide af 2—3 m. naar en tykkelse af 60 til 80 cm. De indfødte har opfundet et eget instrument, den saakaldte machete, hvormed de skræller tornene af, forat heste og andre dyr kan gjøre sig tilgode med det saftige stængelkjød. Ogsaa hos os bevidner jo hestene ved sin forkjærlighed for tidsler, som de først har traakket broddene af med sine hove, at tornede planter er en ganske særskilt lækkerbisken. Visnagaens krumme torne bruger indianerne ved de fiskerige kyster som fiskekrog.

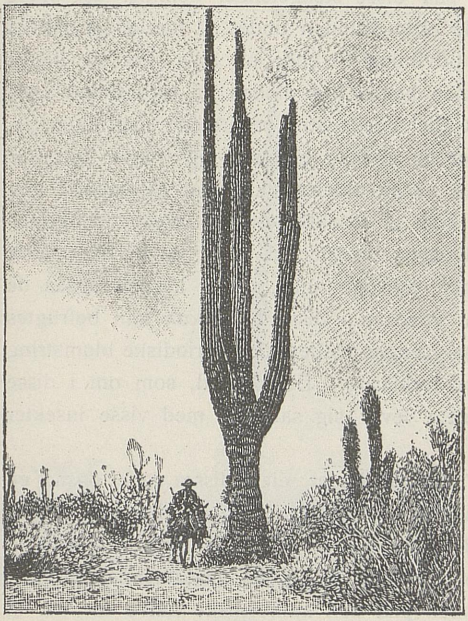
Pindsvinkaktus.

Cardonerne minder i vækst om Afrikas vortemelksarter. Kun er de mindre sterkt forgrenet. Cardonernes sparsomme grene staar høitidelig, lodret ved siden af hverandre og stiger op til en høide af 15 til 18 m. De giver, allerede seet i det fjerne, ved sin kandelaberlignende vækst landskabet et stivt høitideligt præg. Paa den kaliforniske halvø er den afbildede *Cereus Pringlei* den mest udbredte art. Den er i nært slegtskab med kjæmpekaktusen, som i Kalifornien giver anledning til særskilte fester, naar dens frugter høstes. Naturligvis maa en saa høi vækst have et støttevæv, der kan yde vinden modstand, en hulcylinder, som omslutter den svære, men lidt efter lidt forsvindende marv i det indre. Skjønt denne vedcylinder ikke er særlig sterk, gjør dens lukkede cylinderform — et sidestykke til vore hule jernsøiler — den dog anvendelig til lettere reisverk. Forøvrig tjener den som brænde. I Mexico anvender man kaktustræ paa grund af vedens smukke tegninger som smykketræ til bohave og luksusgjenstande. Det skal være smukkere end det vakreste nøddetræ.

Foruden disse store kaktuser findes der i Nedrekalifornien en mængde mindre arter, som ved sine mangfoldige og ofte ornamentale former

smykker sletter og klippeskraaninger, men som oftest ikke er af nogen nytte for mennesker og dyr. De har derfor kun interesse for botanikeren, skjønt enkelte arter ogsaa udmerker sig ved sine vakre blomster. De hvide, gule, røde og violette blomster danner ofte store hobe, som i gjennemsnit overgaar den tykke stamme. De skjønneste arter af kaktusslegten, som f. eks. *Cereus speciosissimus* og „nattens dronning" *(C. grandiflorus)*, der før *Victoria regias* indførelse betragtedes som drivhusenes største raritet, hører sikkert hjemme i Mexicos frugtbarere strøg og paa Antillerne.

I 1894 besøgte en videnskabelig ekspedition papago- og seri-indianernes land, der er dem anvist til opholdssted af regjeringen i det sydlige Arizona i nærheden af den kaliforniske golf. Landet har her den samme ørkenkarakter som ellers. Denne ekspedition opdagede endel merkelige biologiske eiendommeligheder, som fortjener at nævnes. Det viste sig nemlig, at kjæmpekaktusen og en anden søilekaktus, der af de indfødte kaldes Cina, ikke satte blomster, uden et insekt kom dem til hjælp. *Blomster* altsaa. Man kjender mange eksempler paa, at planter ikke bærer *frugt* uden insekternes mellemkomst, idet disse udfører befrugtningen, men her har man altsaa ogsaa et tilfælde, hvori selve blomstringen er afhængig af insekternes hjælp. Den omtalte Cina vokser op i mindst et halvt dusin stammer, der er 2—3 m. høie og langs ribberne tæt besat med torne. Paa den maade danner hvert enkelt træ et krat af 5—6 m. gjennemsnit, og de mange stammer vokser i flere aar uden nogensinde at sætte blomster. Først naar et bestemt insekt, hvis art ikke er fastslaaet, borer hul paa toppen og lægger sine æg i den kjødfulde masse, sker heri en forandring. Larverne lever af plantevævet og den før 8—10 cm. tykke stængel skrumper ind til en trediedel eller fjerdedel af sit forrige tversnit. Paa disse fodlange, indskrumpede topper danner sig derpaa et

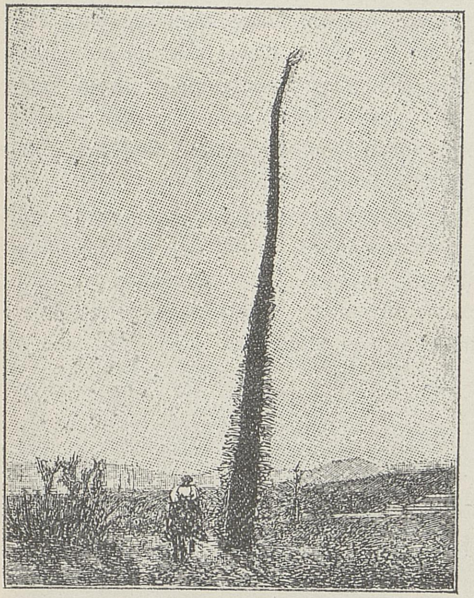
Cereus Pringlei.

tæt filter af stive børster, og mellem disse springer en pragtfuld blomst ud, der siden bærer frugt.

Ganske paa lignende maade forholder sig en anden tofrøbladet plante, som endnu ikke er botanisk bestemt — mexicanernes torontito. Ogsaa denne plante danner et krat af 20—40 stammer, der kommer fra samme rod og i aarevis udbreder sig uden at blomstre. Først naar stengelenderne viser sig opsvulmede og knudrede, kommer der smaa blade, der efterfølges af smaa, uanseelige blomster og ofte af nødagtige frugter. Disse opsvulmede stengelender viser sig ved gjennemskjæring altid at indeholde insektæg eller larver, og kun paa disse stengelender kommer der blade eller blomster. Naturligvis kunde ekspeditionen under sit foreløbige ophold i ørkenstrøget ikke følge denne udvikling til ende og ikke give sig tid til at opavle insekter af larverne, men baade hos cinaen og torontitoen viste den samme rækkefølge sig: Krat eller buske, som vegeterede uden blomster, stengelspidser angrebet af insekter og endelig blomster og frugter kun paa disse sidste. Den slutning synes altsaa aldeles sikker, at blomsterne kun kommer frem ved den pirring, som af insektkolonierne øves i stengelens indre. Maaske besørger de udvoksne insekter, d. v. s. de af hver larve udviklede fluer eller hvepse, senere befrugtningen, og er kanske ogsaa de eneste, der kan dette, ligesom yuccaen i disse egne kun kan befrugtes af yuccamøllet. Da vilde sammenhængen mellem den periodiske blomstring og disse insekters optræden være forklarlig. Det ser ud, som om i disse tørre strøg bestemte planter nøiere lever sig sammen med visse insekter end andetsteds.

Foruden disse biologiske merkeligheder eier disse egne ogsaa en underplante med ganske besynderlig voksemaade og udvikling. Det er den saakaldte cirio. Den skiller sig saa meget fra alle andre planter i sit hele udseende, at den endog forekom jesuiterne paafaldende, da de i 1751 for første gang satte foden paa den kaliforniske halvø for der at anlægge missionsstationer. Jesuiterne kaldte denne lysrette, ofte 20 m. høie vekst cirio, som betyder kjerte (af *cera* — voks), og allerede pater Clavigero har udførlig beskrevet den i sin Kaliforniens historie. Botanikerne var længe i tvil om, hvor cirioen skulde stilles i systemet. Den skyder op næsten som en søilekaktus, men med den forskjel, at den langstrakt kegleformige stamme i begyndelsen bærer blade og smaa grene, der imidlertid atter forsvinder. Bladene er af to slags. Nogle af dem omformes til torne og blir siddende paa stammen. Andre forsvinder igjen, saaledes som tilfældet er hos mange kaliforniske planter i tørketiden, der varer de tre fjerdedele af aaret. Det samme gjælder ogsaa de smaa sidegrene, der aldrig vokser ud, men kun findes som en liden dusk i enden af stengelen — vægen paa den store kjerte. Af denne dusk springer i

blomstringstiden frem en klase med straagule, uanseelige blomster. Stammen forgrener sig aldrig frivillig, og blir i det høieste undertiden gaffelformig, naar endetoppen tilfældig ødelægges. Hvad stammens bygning angaar, saa omslutter en tynd cylinder af fast, næsten benbaard ved en stor marv, og veden beskyttes paa sin side mod fordunstning af en lys pergamentagtig bark. Man troede en tid at kunne anvende den anselige marvmasse til papir, men heldigvis har den vanskelige transport hidtil beskyttet denne og andre planter mod industriel anvendelse og saaledes sparet for landet de faa trær og træagtige vekster, det eier. I skjønhed staar jo cirioen langt tilbage for ørkenpalmerne (yuccaerne), men den er dog en af de fornemste karakterplanter for disse egne.

Cirio.

Først i aaret 1859, efterat dr. Veatch bavde forelagt det kaliforniske akademi blomster af træet, blev de amerikanske botanikere Asa Gray og Kellog opmerksom paa cirioens botaniske stilling. Den viste sig at tilhøre en liden familje, hvoraf der forøvrigt kun forekommer tre eller fire arter paa begge sider af den kaliforniske golf, men ellers intetsteds i verden. Fouquieriaceerne, som er familjens botaniske navn, er nærbeslegtet med tamarisken, der hører hjemme i middelhavslandene og hyppig findes plantet i parkanlæggene. De kaliforniske fouquierer er høie tornebuske, som danner ugjennemtrængelige kjær. Naar bladene falder af, blir midtnerverne staaende som torne. De har store prægtige blomster. En af arterne bruges som levende hegn, hvoraf det allerede fremgaar, at den ingensomhelst lighed har med cirioen i voksemaade. I blomst- og frugtdannelsen er overensstemmelsen imidlertid saa stor, at den berømte Asa Gray simpelthen betegnede cirioen som *Fouquieria columnaris*.

Her viser sig altsaa igjen den før berørte fysiognomiske lighed mellem den gamle og nye verdens planteformer. I dette tilfælde er arterne ogsaa virkelig beslegtede. Mellemamerikas fouquierier svarer nemlig til middel-

havsfloraens tamarisker, fra hvilke Ehrenberg troede, den bibelske ørkenmanna havde sin oprindelse (mannatamarisken), paa samme maade som yuccaerne, agaverne og kaktuserne svarer til dracænerne, aloërne og de kaktuslignende vortemelksplanter. Alt sammen er lutter forskjellige løsninger af det vanskelige problem: med lidet vand at holde livet vedlige i et tørt klima. Man kunde hertil endnu føie mezquite-buskene, mimosearter af slegten *prosopis,* som fra de sydlige prærier i Texas lige til Kalifornien og Mexico overdrager store landstrækninger med tæt tornekrat. De leverer beboerne spiselige bælgfrugter, der ligner det bekjendte johannesbrød, og indeholder nærende sukkerholdigt kjød mellem de uspiselige frø. De svarer til Afrikas akazier og leverer ligesom disse mimosegummi, der maaske kan erstatte gummi arabicum, der nu er blevet saa dyr paa grund af de evige krige i Østafrika. Mezquite- eller sonoragummien, som kommer fra det nordlige Mexico, har under disse omstændigheder allerede vundet et betydeligt marked. Den hyppigst forekommende af disse mezquitearter danner i den nordlige del af sit udbredelsesomraade (35—36 ^{0} n. b.) kun et ganske lavt tornekrat. I landene omkring den kaliforniske golf vokser den op til et træ med tydelig stamme, skjønt den sjelden bliver mere end 6 m. høi. Der afspeiler sig ligesom i den overgangen fra Nordamerikas træløse prærier til Mexicos savanner. Klimaets indvirkning forraader sig tydelig. Ogsaa Nedrekalifornien bliver paa den anden side af vendekredsen et frugtbart land.

P. E.

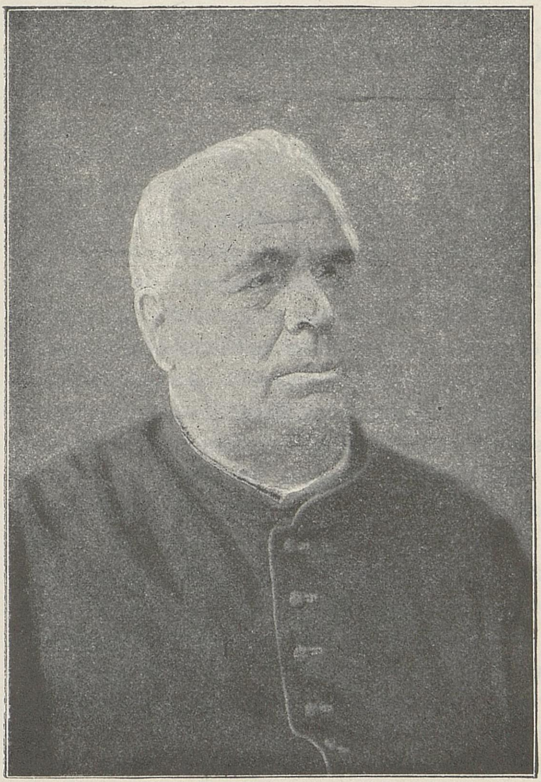
Sebastian Kneipp.

18de juni døde Kneipp i Wørishofen, den lille schwabiske landsby, som skylder ham sit verdensry. Som bekjendt er den saakaldte kneippske behandlingsmaade en art vandkur: de syge bader og bades gjentagne gange daglig, og det, som virker mest forbløffende er, at Kneipp lod sine patienter spasere paa bare fødder i det dugvaade græs hver eneste morgen. Denne kneippkur har udmerkede resultater at opvise, men disse resultater skriver sig neppe fra vandet alene, kanske naaedes de lige saa hyppig ved de fornuftige forskrifter for beklædning, mad og drikke, som „vandets apostel“ krævede, at hans syge skulde følge. Og da kneippkuren blev moderne, og modeherrer og -damer, enerverede eksistencer, begyndte at valfarte til Wørishofen og de andre kneippkuranstalter, da var det først og fremst den sunde, naturlige levemaade, der gav dem styrke og helsebod, dusch og dugg kom først i anden række.

Tusener og atter tusener har Kneipp givet sundhed igjen, og de fornuftige grundregler, han fremsatte, bør ikke forkastes; men mange af

de bade og merkelige vandmetoder, han var saa stolt af at have opfundet, vil vel forsvinde og glemmes, nu da opfinderen er gaaet bort.

Kneipp havde en klippefast tro paa sin metodes uforlignelighed, og denne hans tro paa sit benaadede kald som „naturlæge“ indvirkede paa alle dem, der kom til ham: Hans tro smittede, og som bekjendt er man halvt helbredet, straks man har faaet troen paa sin helbredelse fast i hænde. Ved siden af denne stundom rent naivt virkende selvtillid eiede Kneipp en skarp iagttagelsesevne, saa at han hurtig vidste, hvorledes han skulde „tage sine folk“, dertil et slagfærdigt, folkelig bredt humør, og stor energi.

Sebastian Kneipp.

Om hans liv er ikke meget at berette. Han var født 17de mai 1821, var en stund væver, begyndte som næsten 30 aar gammel mand at studere teologi. I 1852 blev han prest; men allerede mens han forberedte sig til sin presteeksamen, havde han faaet fat i en bog om vandkure, denne bog gav ham hans systems grundtanker, der aldeles ikke er nye paa noget punkt, og i 1886 kom saa hans berømte skrift „*Min vandkur*“, der bar den fattige landsbyprests navn over hele Europa og bragte øgende skarer af patienter til Wørishofen. Baade „*Min vandkur*“ og hans senere bøger „*Saaledes skal I leve*“, „*Mit testamente*“, „*Til sunde og syge*“ udkom i en mængde oplag og blev oversat paa de fleste europæiske sprog, Wørishofen straalede med storartede kurbygninger, og rundt i landene reiste sig kneippkuranstalter, tiltrods for, at de fleste „rigtige“ læger trak paa skuldrene af den doktorerende prest.

Og Kneipp strævede ufortrødent videre, ordinerede og styrede 8 timer daglig, reiste omkring i Tyskland og prædiket sin vandkur, prøvede den endogsaa paa pave Leo den 13de, hvis sarte konstitution dog ikke taalte den haardhændte behandling. Med usvækket kraft og godt humør arbeidede

han for sin opfindelse, indtil døden kom og gav ham ferier. Og naar tiden er gaaet, vil den objektive lægevidenskab se bort fra alle latterlige yderligheder og al ensidig overvurdering, holde sig til det gode og gavnlige i kneippkuren og give den berømte pastor den plads, han fortjener, i medicinen.

Dødens fysiologiske nødvendighed.

(Efter dr. **P. Jensen** i „*Umschau*").

Det ved vi alle, at et maal er der sat for menneskets liv og for alle de andre os omgivende organismers liv. Og selv om dette maal tidt kan synes fjernt, — det er jo sikkert, at der findes mennesker, der har levet 152, 169, ja endogsaa 185 aar, — manden med ljaaen tager dog engang alt og alle i sine knokkelarme. Disse kjendsgjerninger fortæller os, at alt *maa* dø, — døden er en nødvendighed; men i de indre aarsager til denne nødvendighed er det vanskeligt at trænge helt ind. Dog har den nyere tids øgede kunskab i naturvidenskaberne, særlig den alt gjennemtrængende udviklingslære, kastet klarhed over mangt og meget netop paa disse felter; vi formaar nu omstunder at erkjende dødens indre *fysiologiske* nødvendighed, medens man helt indtil midten af aarhundredet neppe var kommen ind paa den vei, der kunde føre til problemets løsning.

Man nøiede sig med forklaringer, der kun tilsyneladende gav klarhed; enkelte af dem høres endnu, men alle gaar de ud fra et falsk princip. Ganske som man fra før af var vant til at søge en sygdom forklaret ved *indvirkning udenfra,* naar man kjendte lidet eller intet til de sygelige fænomener i organismens *indre,* saaledes søgte man ogsaa at finde dødens aarsager i de fiendtlige indvirkninger, der kom *udenfra.* Den voldsomme død og død ved sygdom gav forbilledet for denne opfatning af dødens aarsag; og ganske analogt skulde ogsaa ved den „naturlige" død, — hvor ingen fremtrædende ydre indvirkning kunde paavises som dødsaarsag, — livet være udslukket paa grund af en ophobning af mange uendelig smaa sygdomme og uendelig smaa indvirkninger udenfra. Men konsekvensen af denne anskuelse skulde være, at formaaede man at beskytte sig mod enhver sundhedsskadelig indflydelse, saa skulde man leve evig. Som man ser, et fuldstændig umuligt resultat.

En anden opfatning var, at organismen i tidens løb slides op, ganske som de forskjellige dele af en maskine. — Og ganske vist kan en saadan opsliden være medvirkende grund, men ikke dødens hovedaarsag.

End tydeligere bliver begge disse teoriers uholdbarhed, hvis vi ser dem imod en større baggrund, ikke bare med *menneskets* død for øiet. Der har vi for eksempel *døgnfluerne, ephemeriderne;* de er paa grund af sin organismes normale beskaffenhed uhjælpelig døden hjemfaldne: de har ingen mundaabning og kan saaledes ikke tage næring til sig. Hungersdøden vilde altsaa være deres visse lod, ifald der ikke paa *anden* vis var sat grænse for deres liv, døden vilde tage dem, uden at organismen var udslidt, uden at skadelig indvirkning udenfra havde endt deres liv. Nu dør imidlertid døgnfluen ikke hungersdød, — før den er kommen saa langt, overrasker døden den, i en anden skikkelse. Ved aftenstide den samme dag, paa hvilken det færdige insekt saa lyset, finder vi dets lig. Her at tale om, at organismen er „opslidt", synes noget søgt; og skal ordet „slid" tages i en anden betydning end den vanlige, den som benyttes om maskiner og maskindele, saa er ordet i dette tilfælde betegnelse for et uklart begreb, som man faar se til at faa opklaret.

Men lad os endnu et øieblik holde fast ved den ting, at døgnfluen, paa grund af sin *normale* organisme var ude af stand til at tage næring til sig, altsaa bar i sin organisme en uundgaaelig dødsaarsag. Peger det ikke i den retning , at den levende organismes *normale konstitution* bærer dødskimen i sig? En række af eksempler kan anføres, der bekræfter denne antagelse. — Som døgnfluerne er en mængde andre insekter indrettede, — deres liv varer normalt kun en yderst kort tid, og tanken paa voldsom død, død ved organismens opslidthed eller ved skadelige indvirkninger udenfra er absolut udelukket. Endvidere har vi eksempler fra planteriget. Lad os se paa den prangende valmue: blomsten staar og gløder i sterke farver, saa følger frugten, svulmende af frø, og blomsten dør, dens liv er forbi, naar den har baaret frugt. Og dette „livsløb" faar man anerkjende som normalt; om beskadigelser udenfra kan her ikke være tale; havde saadanne foreligget, vilde blomst og frugt ikke udviklet sig til den svulmende rigdom. Men blomstens naturlige død er betingelsen for, at frugten kan dannes, og frøkapslen maa gaa tilgrunde, for at de modne frø skal kunne naa ud i det frie og udvikle sig normalt, til blomst, til frugt — til død.

Dette sidste eksempel minder os om den kjendsgjerning, at det endogsaa kan være til gavn for den hele organisme, at enkelte af dens dele dør, i dette tilfælde betinger frøkapslens tilintetgjørelse valmuens fortsatte eksistens. Og vi har her ret til at antage, at naturen har indrettet disse deles organisme saaledes, at en bortdøen i rette tid er *sikret.* Lad os, før vi gaar nærmere ind paa dette, se en smule paa de organiske væsners sammensætning i sin almindelighed.

De bestaar som bekjendt af levende elementærdele, *celler*, der vistnok

tildels er afhængig af hverandre, men dog lever paa en vis sit eget afsluttede liv. — Derfor gjælder ogsaa for cellen dødens lov, som alt liv er underlagt, — ogsaa for cellens vedkommende møder os dødsaarsagens problem. Og ser vi paa den enkelte celle, møder vi det samme paany: *Celler og cellekomplekser dør, og deres død er nyttig for den hele organisme.* Deres død gaar ind som et led i organismens udvikling, betinger den, om beskadigelse eller slid er der ikke tale. Saaledes sker det inde i planter, at levende cellesubstans, — protoplasma, — gaar tilgrunde, men de cellevægge, der omsluttede den døde protoplasma, slutter sig sammen, vinder i styrke; de mellemrum, der skiller dem, visner bort, og „ligenes hylster“ danner de fine rør, hvorigjennem planten suger luft eller vand. En mængde af levende celler i „rumpetroldenes“ hale er ifølge froskenes udviklingsplan normalt viet til døden, og det samme gjælder om en række af celler og cellekomplekser hos de organismer, hvis udvikling foregaar gjennem saakaldt *metamorfose;* hele lemmer, som organismen eiede paa ét udviklingstrin, forsvinder, naar den træder ind i det næste, og disse cellers død staar altsaa i uopløselig forbindelse med organismens normale udviklingsstadier. Men ingen vil vel paastaa, at disse ændringer, der bringer den normale udvikling tilveie, er naaet gjennem slid eller beskadigelser. Skulde det færdige, høitudviklede insekt være fremkommet ved, at larven er blevet beskadiget eller fortæret af slid?

De samme fænomener møder vi hos talrige høiere dyr og hos mennesket ogsaa. Medens den hele organisme udvikler sig, fuldstændig normalt, dør enkelte af dens organer. Den forøvrig i mange henseender gaadefulde thymuskjertel begynder at dø stykke for stykke, længe før organismen har naaet høidepunktet af sin udvikling. Hos mennesket begynder denne kjertel at svinde allerede ved det 3. aar efter fødslen, og dette organ, der engang veiede henimod 30 gram, er omtrent totalt forsvundet, naar mennesket er blevet 30 aar. Og ser vi paa menneskets udvikling under fostertilværelsen, øges eksemplerne uophørlig, jo mer man søger. Altsaa møder vi paany: cellers og cellekompleksers død som nødvendigt led i den normale udvikling.

Endnu en vigtig art af levende substans' død maa nævnes: Halvparten eller mer af den levende substans i en række kjertelceller gaar tilgrunde ved, at kjertlerne udfører sine normale funktioner, den at udsondre forskjellige vædsker; og den døde masse bliver til en del af den udsondrede vædske. Her er altsaa den levende substans saaledes organiseret, at endel af den stadig maa dø, forat den kan frembringe sine lovbestemte produkter.

Dette sidste fænomen leder os endelig over til den kjendskjerning, der er af grundlæggende betydning ved løsningen af vort problem. Det

er en kjendt sag, at overalt i organismen dør levende substans bort, saa at enhver organisme inden kort tid vilde være et lig, om ikke samtidig levende substans dannedes paany ved assimilation. Da den normale levende organisme paa denne maade stadig dør *delvis*, saa maa denne *delvise* død vel adskilles fra den endelige, *fuldstændige*. Den sidste beror paa, at den stadige nydannelse af levende substans *ophører*. Og problemet: den naturlige døds aarsag, tilspidser sig i det spørgsmaal: *Hvad er grunden til, at organismen efter en vis tids forløb ikke mere formaar at frembringe levedygtig, levende substans?*

De ovenfor nævnte kjendsgjerninger har for det første lært os, at den levende substans' naturlige, almindelige død ligger begrundet i dens egen organisation, uden at ydre beskadigelser eller maskinmæssig slid kan tilskrives væsentlig indflydelse. Men hvad nu denne organisation angaar, saa maa det huskes, at den stadig ændres, i en og samme organisme, og denne stadige forandring betinger organismens udvikling. Hos mange organismer sker disse forandringer saa raskt, at man let kan følge dem, som for eksempel hos planterne; hos andre, hos de høiere hvirveldyr, hvis liv er længere, sker forandringerne kun lidt efter lidt, næsten umerkeligt. Men der *er* forandring, fremskridt, udvikling. Og der er al grund til at tro, at den udvikling, den hele organisme gjennemgaar, ogsaa gjenfindes hos den enkelte celle.

Hvorledes fremkaldes nu disse stadige forandringer? Det blev ovenfor fremhævet, at i den levende celle dør levende substans uophørlig, og ny opstaar. Derved er der mulighed for fremadskridende forandringer i den levende substans, idet den ny opstaaede er en smule forskjellig fra den, der er gaaet tilgrunde. Disse forandringer følger i begyndelsen en opadstigende linje, for at udtrykke tingen grafisk, og fører til øget produktionsevne hos substansen; men saa bøier linjen nedad igjen, den nydannede substans bliver ringere baade i kvantitet og i kvalitet, den begynder at blive alderdomssvag, kommer mer og mer til at ligne det livløse stof, den stammer fra. Og saaledes er altsaa den levende substans' død den naturligste afslutning paa dens udvikling.

Den naturlige døds aarsager er de samme som udviklingens aarsager, og som udviklingen ligger begrundet i den levende materies konstitution, saa gjør døden det ogsaa. Ligesaa vist som mennesket, selv under de allergunstigste betingelser ikke kan bevare en evig ungdom, ligesaa vist skrider han ad alle udviklingens trin nærmere og nærmere mod døden. Den levende organisme har faaet udviklingens gave, den faar tage dødens gave i tilgift.

Af de enkelte cellers liv afhænger de høiere, mangecellede organismers liv, og saaledes ogsaa menneskets. Begynder de celler, der danner

et eller andet vigtigt organ, at ældes, saa de ikke kan udføre sine opgaver med behørig kraft, da kommer hele organismen til at lide under dette. Minker for eksempel arbeidsdygtigheden hos hjertets muskelceller, saa maa hele legemet tage følgerne paa sig; hænder det nu, at andre af legemets organer er blevne alderdomssvage, — og saadan „semil atrophie" indtræder stundom først hos lungerne, stundom hos tarmer eller nyrer, — da bliver disse bragt under endnu ugunstigere livsvilkaar, og da stanser livsuhret snart i et organs celler, snart i et andet, og den hele organismes almindelige død er begyndt.

At ydre beskadigelser kan virke ved siden af de naturlige dødsaarsager, og gjør det saare hyppigt, er selvsagt. Men hvad *opslidniugen* angaar, saa kan det slaaes fast, at den levende substans ikke er udsat for nogen opslidning af den art, vi møder hos maskiner; thi karakteristisk for den levende substans er jo netop, at den fornyes uafbrudt. En anden sag er det, at arterievæggenes elasticitet svinder en smule med aarene paa grund af blodets stadige tryk, og at de talrige skillevægge i lungerne undergaar en del tilsvarende forandringer, der foraarsages ved de gjentagne udvidelser under aandedrættet; men disse fænomener spiller kun en høist underordnet rolle blandt aarsagerne til den naturlige død.

Tesla lader atter høre fra sig.

Signal- og kraftoverføring uden forbindelser.

Nikola Tesla har atter ladet høre fra sig. Samtidig med den italienske opfinder Signor Marconi har ogsaa han i flere aar eksperimenteret med at „telegrafere uden traad", hvad forresten ældre læsere af „*Kringsjaa*" vil mindes fra tidligere artikler om ham og hans mange underlige opfindelser og forsøg. Han talte endog for flere aar siden om at overføre Niagaras kraft *uden traad*. Men nu har han faaet *apparaterne færdige* til telegrafering uden traad paa længere hold. *New York* dagbladet „*The Sun*" har først ved et interview pumpet opfindelsen ud af ham. Dagbladsinterviewer har imidlertid en verdensvid berømmelse for at kunne rumme megen fantasi og vidtformede tanker. Fagskriftet „*Electrical Review*" har derfor ogsaa opsøgt ham og faaet hans bekræftelse paa alt, hvad „*Sun*" fortæller. Her gjengives derfor uddragsvis beretningerne fra begge hold.

I „*Sun*“ siger Tesla:

„De apparater, som jeg nu har færdige. kan sende forstaaeligt bud uden traad, gjennem selve jordmassen, paa en afstand af omtrent 30 km. Jeg har baade sendt og modtaget budskaber med dem og tør med vished sige, at *dette problem nu er løst.*

Jeg vil nu straks gaa ifærd med at bygge større og sterkere apparater af samme art. Med disse haaber jeg at kunne sende forstaaelige budskaber uden traad til alle steder paa jordkloden, Jeg talte om dette med professor Helmholtz allerede i 1893. „Ja, det er muligt,“ sagde han; „men der vilde kræves stor kraft.“ *) Det glædede mig at høre disse ord fra den store lærer, glædede mig, at han ikke erklærede tingen umulig og uudførlig, som saamange andre dengang gjorde. Jeg fortalte ham ikke dengang, at hvad kraften angik, var problemet allerede løst.

Jeg ser mere end et kommercielt fremskridt i denne opfindelse. Den vil bringe nationerne nærmere sammen; den vil fremme internationalismen. Jeg tror ikke, at kobber og traade vil gaa af brug; tvertimod venter jeg, at disse vil faa mere at gjøre end før, — som sporveiene skaffer jernbanerne mere trafik, og telegrafen postvæsenet mere korrespondance. Vistnok kunde der benyttes millioner af mine apparater, uden at ét sæt vilde forstyrre de andre; men jeg tror alligevel, at en betydelig del af telegraferingen fremdeles vil ske ved traadnet.

Jeg tænker mig sagen i fremtiden ordnet saaledes: Fra alle større politiske, kommercielle og intellektuelle centre vil der med mine apparater blive sendt budskaber om alt, hvad der forefalder, ud gjennem jordmassen. Disse vil forplante sig jorden rundt i alle retninger og kunne optages hvorsomhelst med mine apparater. Men dette tænker jeg mig blot gjort i de samme og andre mindre centre, hvorfra saa meddelelserne, som nu, vil blive fordelt videre gjennem traadnettet.

Mine eksperimenter giver mig ogsaa grundet haab om, at det vil lykkes mig at konstruere apparater, som paa samme maade uden traad eller kabel kan overføre *kraft* hvorsomhelst, gjennem selve jordmassen.“

Saavidt Tesla. Det sidste betyder, at der ved alle vore fossefald f. eks. vilde blive opsat maskineri, som tog fossens kraft og sendte den ned i jorden. Herfra kunde saa tilsvarende maskineri hente den op hvorsomhelst i landet. Vi vilde tømme fossens kraft ned i jordens skjød som i et reservoir, og saa derfra hente den op igjen hvorsomhelst i den forønskede mængde!

Merk, at i aaret 1877 synes ikke dette tusen-og-én- nats eventyr

*) Siden den tid kan elektrisk kraft opdrives i ganske andre mængder, end man da anede.

længer nogen absolut umulighed, Tvertom peger kjendsgjerninger og forsøg imod det.

„*Hvorsomhelst i landet*" — skrev jeg. Det er ukorrekt. De to sidste ord maa stryges. Kraften kunde, saavidt vi endnu kan se, lige godt hentes op igjen i Danmark, i Bolivia eller i det indre af Java. Med andre ord, naar Teslas drøm og haab bliver virkelighed, saa frigjør han al bunden kraft og giver den til *menneskeheden*, men han tager den ud af *nationernes* eie. Hans opfindelse vil internationalisere drivkraften; omstyrte endog det nationale særeie; den betinger med nødvendighed industriens og handelens verdensorganisation, den hele menneskeheds sammensmeltning til *ét samfund*. De er radikale samfundsomkalfatrere, de opfindere, og staal og jern og hvirvlende hjul prædiker broderskabets evangelium med en overbevisende kraft og en omvendende virkning, som det end ikke er seet i de største religiøse vækkelsestider. Og den, som sendte de gamle profeter, har vel en finger med i dette ogsaa? Han værdiges vel at gjøre brug af en Tesla med og at forkynde sin vilje gjennem fossefald, turbiner og dynamoer, naar menneskene ikke vil høre den i hjerternes slag og seernes drømme.

Tesla taler imidlertid videre om muligheden af ved sine apparater at sætte jordmassen i slige svingninger, at hele kloden eksploderer! Det er noget for pessimisterne, Schopenhauers disciple og alle, som finder jordlivet usselt. Da kunde man *handle og leve efter* Schopenhauers filosofi (hvad mesteren var saa ræd for at komme til at gjøre) og de pessimistiske teorier, — et tryk paa knappen, og forbi var det med den civilisation, som saa fordømmes, med hele menneskeheden og kloden selv. — Stiger saa ikke oplysningen? . . .

Faar Tesla sine apparater i orden, tør det nok derfor blive nødvendigt ved international streng lov at forbyde alle pessimister at nærme sig apparaterne. Kun „garanterede optimister" vil blive ansatte i telegrafens tjeneste. *Jeg* agter at ansøge om stillingen som nordeuropæisk telegrafdirektør, siden jeg kan levere en lang række af de mest glimrende attester fra uvillige mænd for, hvad der nu i vort land er synd imod den hellig aand: — optimisme.

„*The Sun*" ledsager Teslas meddelelser med følgende ord: „Det er klart, at opfinderens apparater bestaar af en eller anden form af hans *oscillator*.*) Han fortæller, at det er mange aar siden, han først kom paa tanken om at telegrafere uden traad. Han var da i Budapest, hvor han satte op telefonledninger. Til sin overraskelse opdagede han, at han under-

*) For beskrivelse se „*Kringsjaa*" b. V., h. 9.

tiden i telefonen kunde høre de over en nærliggende telegrafkabel sendte telegrammer . . . Han fortalte ogsaa om adskillige vidunderlige forsøg, han har foretaget. Med sin oscillator har han saaledes sat en fire tommer tyk staalring i vibration. Vibrationerne er selvfølgelig uendelig smaa, af den størrelse, lys- og varmevibrationer er. Han anvendte liden kraft. Dog virkede disse uendelig smaa, men utallige vibrationer saaledes, at staalringen snart fløi i to. Det er paa den maade, han vil sprænge jordkloden. En anden gang sendte han lignende vibrationer ind i en staalstang, en tomme i kvadrat. Meget snart begyndte stykke efter stykke af stangen at rives løs og slynges bort.“

Og „*Electrical Review*“ tilføier til alt dette:

„Vi har personlig fra Tesla, som fremforalt er forsigtig og konservativ i sine udtalelser, modtaget forsikring om, at telegrafering uden traad nu er en *fastslaaet kjendsgjerning*, og at der i metode og principer intet findes, som kan hindre saadan telegrafering mellem meget fjerne punkter. Han har allerede konstrueret apparater, som endog paa betydelig afstand optager de afsendte signaler uden forstyrrelse af jordmagnetisme eller andre jordstrømme. Og dette *gjøres med forbausende liden drivkraft.* Tesla ønsker, naturligt nok, endnu ikke at give offentligheden sine apparaters konstruktion; men han lader det forstaaes, at deres princip gik ud paa systematisk at forstyrre jordmassens elektriske ligevægt og derved frembringe i den svingninger, der hvorsomhelst vil kunne aflæses. Morses 60 km.s eksperiment havde i sin tid langt mindre grundlag, tryghed og løfte i sig end vore dages „traadløse“ muligheder.

Det er øiensynligt, at denne Teslas fremtræden skyldes Signor Marconis heldige eksperimenter, og „*Kringsjaa*“ tør jo ikke absolut indestaa for den store og hidtil ubeskyldte opfinders sanddruhed og paalidelighed; men, som man ser, tages hans ord for gode i et stort fagskrift, — og forresten faar vi jo *snart* se, om der kræves nogen diskonto paa dem. Vidunderligt er det i hvert fald at høre, hvad denne mand tør sige, som har et verdenskjendt navn at resikere, og som vel har eksperimenteret mere med og saa at sige levet mere i og med elektricitet af den her omhandlede ytringsform og under den anvendelse af den, hvorom der er tale, end nogen anden levende, med mindre det er Edison.

En saadan mands bestemte udtalelse vil naturligvis altid have sin store interesse, og det er vel vor skyldighed foreløbig at tro ham. Bedre „autoritet“ gives der i hvert fald ikke paa *det* felt.

„Dronningdømme“.

I anledning af dronning Victorias jubileum og hendes lange, kloge regjering anstiller engelske aviser den betragtning, at en konstitutionel krone i vore dage er tryggest paa en bra og klog kvindes hoved, og at det derfor nok kunde lade sig høre at foreslaa, at tronen blot skulde kunne arves af kvinder.

Den kvindelige personlighed vækker en sympati, en ridderligheds-følelse og en frivillig loyalitet mod tronen, som det moderne monarki i høi grad trænger. Dertil kommer, at den moderne monarks første og sidste egenskab maa være „takt“, og denne har gjerne en kvinde i rigere mon end en mand. Hun har den som instinkt. Er hun samtidig klog og en kvinde, for hvem mænd, som mænd, maa have respekt og sympati, saa vil hun ofte kunne øve betydelig indflydelse og mangen gang dæmpe og udjevne farlige konflikter. Kort sagt, et „dronningdømme“ synes de engelske aviser en langt bedre ting end et „kongedømme“.

Hvad der gjælder dronning Victoria, gjælder forresten ogsaa i høi grad om den moderne kvinde paa de andre arbeidsfelter, hvor hun har trængt ind. Det er utvilsomt, at naar hun som prest, politiker, sagfører eller læge ofte vinder glimrende seire, saa skyldes dette ikke *alene* hendes evner, men ogsaa tildels netop den kjendsgjerning, at hun *er kvinde.* I hvert fald er dette tilfældet i Amerika — den moderne og reelle ridderligheds land. Alle veie jevnes for den kvindelige arbeider; den jalousi, uvilje, bitre modstand, hver mand maa møde og øde meget af sin energi paa, bøier af for kvinden. Man vil endog nødig være uenig med hende; fremforalt vil ingen mand paa nogen maade saare eller skade hende. Og det maa jo indrømmes, at det giver en uhyre fordel fremfor den mandlige kollega, der aldrig spares for en eneste af de torne, som vokser langs hans vei. Den ene maa altid kjæmpe, slaa ned, skyve tilside, ofte vade gjennem et hav af uvilje, bøigagtig modstand, ondskab; den anden bæres paa hænderne; hvor hun gaar, spredes der bløde tæpper for hendes fod; solvarm velvilje omgiver hende paa alle kanter.

Jeg har havt anledning til at iagttage dette specielt overfor kvinden som prest. Der er i Amerika kvindelige prester, som har udrettet store ting. De har gaaet i spidsen, været „radikalere“ end nogen mand, banet nye veie, og dog samlet *alle* om sig; ikke én røst er blevet hørt at knurre. De har blot behøvet at udkaste en idé, og ti gode pengemænd har slaaet kreds om sin kvindelige prest og spurgt: „Hvormeget behøves der?“ De har derfor bygget prægtige, moderne, levende og arbeidende kirker; har samlet forskjellige troesbekjendelser, hele byer om sine ideer. Kort sagt, de har arbeidet med et held og med resultater, som ingen mand, hvor dygtig, hvor veltalende og hvor udmerket han end er, kan opvise mage til. Deres evner er bra; men heller ikke mere. Men de er kvinder — helt ud „kvindelige kvinder“, med kvinders bløde stemme, kvinders uegennyttige hengivenhed og sympati og kvinders større egthed og naturlighed i alle de høiere, finere og renere følelser. Og derfor er de blevet

baaret paa hænderne. Lad nogen prøve at kritisere dem —! Lad nogen lægge dem vanskeligheder i veien, — ud af byen med ham!

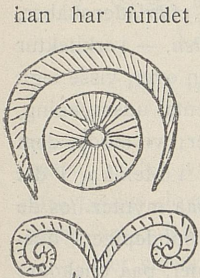
Interessant er det forresten, at kvinderne selv følger mændene i denne ridderlighed mod den kvindelige arbeider. Og børnene med. Der skabes en sympati og loyalitet om prækestolen, der formelig varmer endog den tilfældige mandsperson, som en dag slippes ind der for at holde et foredrag. Sæt en saadan kvinde til prest, og der er ingen fare for tomme kirkestole. Mand, hustru og børn, alle skal de i kirke, om saa himlens sluser er aabne.

Dette skaber jo lette arbeidsforhold. Men hvem vil klandre det? Er det ikke godt, at arbeidet bliver gjort, og er det ikke mange penge værd bare at faa denne ridderlighed og velvilje vakt overfor, hvad der er godt og rent og høit?

Det hellige sprog.

(Efter **Emile Soldi** i *„Revue des Revues“).*

For nylig udkom i Paris en tyk bog, 400 kvartsider med 900 illustrationer. Bogen hed *„det hellige sprog“*, dets forfatter kaldte sig Emile Soldi, — han heder egentlig Emil Soldin og er af dansk oprindelse, — og i sit store verk, „sit livsverk“, forkynder han, at han har opdaget et tegnsprog, der er udbredt alverden over og leverer beviset for menneskehedens og civilisationens enhed og derved for hele verdens broderskab. Desværre aabenbarer han ikke, paa hvilken maade han har fundet tegnenes betydning; i sin bog leverer han blot den fiks færdige fortolkning. Hans verk, der unægtelig virker „forbløffende“, har vakt stor opsigt i Paris, selv blandt lærde alvorsmænd, og i den artikel, Emile Soldi har skrevet til *„Revue des Revues“* resumerer han dets hovedindhold. Det er merkeligt, om end ikke overbevisende.

Tegning no. 1.
Broderier paa bretagnske kvinders huer.

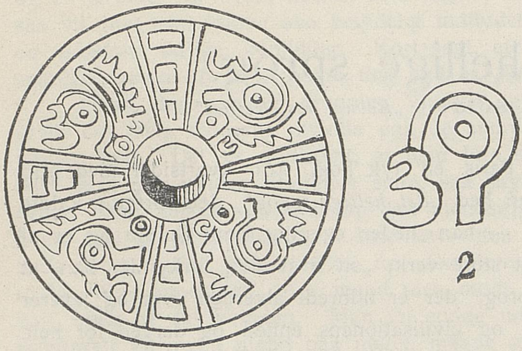
* * *

Et helligt sprog! Et ukjendt, mystisk verdenssprog! Kan saadan en tanke være mere end en fantastisk flyvegrille! Vi kjender jo alle jordens sprog, dem vi ikke kan tolke idag, lærer vi sikkert at tolke imorgen; vi kjender de store hovedstammer, fra hvilke alle disse tungemaal grener sig ud, vi kjender selv de skjulteste rødder; — hvad er det da for et hemmelighedsfuldt sprog, der skal findes bag eller ved siden af de kjendte?

Jeg mener, at jeg har fundet spor af et saadant sprog, og jeg har

kaldt det: „det hellige sprog“, med samme ret som de gamle religioner kaldte de skrifter „hellige“, der aabenbarede filosofiens og religionens sandheder for de troende. At de gamle har eiet bevidstheden om, at et saadant sprog fandtes, fremgaar af Apulejus’ fortælling: *Metamorfoserne,* hvor helten Lucius skildrer sin indvielse i Osiris-mysterierne; der heder det blandt andet: „Fra helligdommens dybeste kammer fremtog ypperstepresten bøger, skrevne med ukjendte tegn; og de indeholdt udtog af de hellige formularer. Men disse tegn var billeder af dyr, og de var cirkler og knuder, snoede linjer, punkter, buer og linjer krummede som et vridbor; og de kunde ikke tydes af de profane. Af disse bøger lærte jeg alt det, der maatte gjennemgaaes, før jeg kunde faa den store indvielse.“

Her er det sprog, hvis spor jeg har fundet, og hvis tegn jeg tror, jeg har tydet; det sprog, der fortalte de indviede om livets ophav, om religionens grundsandheder og om livet efter dette; det sprog, der engang var menneskehedens fælleseie, fordi alle var indviede i det, det sprog, paa hvilket den første hymne løftede sig, til livet og til lyset, der er livets ophav.

Tegning no. 2.
1. Diskos fra Mexiko.
2. Et af diskosens hoveder, i forstørret maalestok.

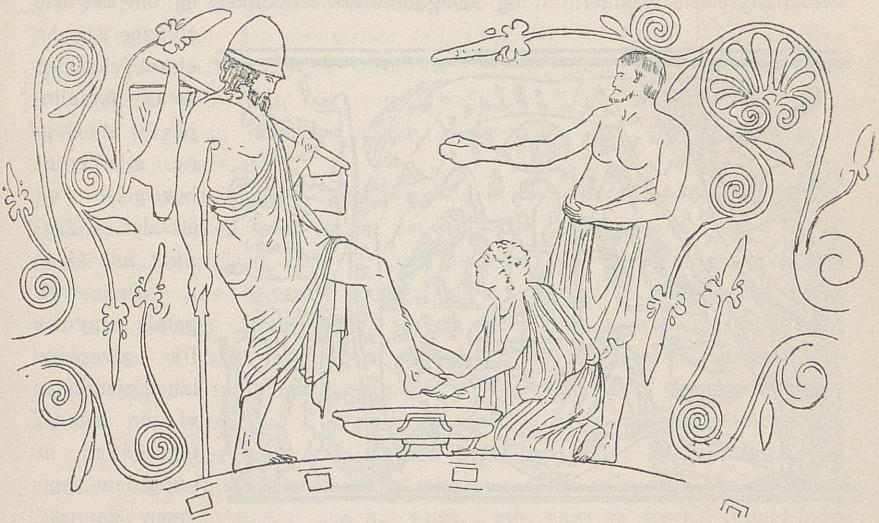
Men dette sprogs tegn er ikke at søge i bøger eller i de forgangne tiders andre skriftlige efterladenskaber, men i *kunsten,* — i arkitektur og ornamentik. Der findes nemlig hos alle folkeslag, verden over, visse tegn og figurer, der gaar igjen som grundformer for al ornamental udsmykning, en række spiralformede eller rette linjer, punkter og cirkler; vi møder dem indhugne paa klipper og gravstene, i Indien, i Bretagne, i Mexiko, i det mørkeste Afrika, — paa vaser fra det gamle Grækenland, paa mynter hos de gamle etrusker, paa orientalske tepper, paa bretagnske bondepigers huepynt, paa luksusgjenstande hos de høiest civiliserede nationer, paa pilekogre og spydskafter hos vilde negre. Det er disse geometriske dekorationstegn, der danner, om jeg saa maa sige: bogstaverne i dette hellige billedsprog, der gik forud for alle de andre og engang var verdenssproget.

Det er denne ornamentskrift, vi møder i de ægyptiske hieroglyfer, men paa obelisker og mumiekister træffer vi tegnene, først efterat de har gjort den lange vandring fra at betegne en *tanke* til at betegne et *ord*

eller en *lyd;* og hvad videnskaben hidindtil har magtet at tyde, er kun, hvad de lyd- og ordbetegnende hieroglyfer har at fortælle.

Jeg nævnede, at vi finder dette sprog ogsaa i arkitekturens verker, og dets smukkeste aabenbaring her er den græske kunst. Men vor tid formaar kun at beundre linjernes skjønhed, massernes harmoniske forhold; for de indviede aabenbarede disse linjer den dybeste filosofi, forklarede himlens og jordens høieste mysterier.

Men dette hellige sprog bruger ikke bare linjer og punkter og andre tegn som udtryksmiddel; det taler ogsaa gjennem den maade, hvorpaa gjenstandene er *anbragt* og *ordnet.* I de gamle grave al verden over er

Tegning no. 3.
Spiralen, tegnet for lys og intelligens. Odysseus gjenkjendes af sine tjenere.
(Græsk vasemaleri).

vaser, perler, vaaben og smykker anbragt paa en eiendommelig vis, efter ufravigelige love. Og for den indviede var hver gjenstand et led i den store forkyndelse om livet og dets tilblivelse, om døden og opstandelsen.

Det sidste ekko af det hellige sprog klinger os imøde fra den kristne ikonografi, og vi skal nu se lidt paa betydningen af sprogets enkelte tegn; det ligger da nærmest at betragte de geometriske ornamenter, og se bort fra arkitekturens linjesprog.

* * *

I en liden afhandling som denne er det ugjørligt at nævne alle de tegn, det hellige sprog besidder, — tegnenes tal er henved 500. Her skal

vi kun behandle 3 af de vigtigste, se paa deres betydning, og se, hvor ledes vi møder dem overalt.

De 3 tegn er:

Vædderhornene, tegnet for den styrende vilje.

Den runde skive, tegnet for solen eller lyset.

Halvcirklen, tegnet for den mystiske hule, helligdommen.

Disse tegn finder vi broderet paa kvindernes huer i Bretagne, nærmest i den lille by Pont-l-Abbé, hvis indbyggere i aarhundrer har holdt fast ved sine merkelige dragter og underlige skikke. Naar kvinderne der gaar til fest og dans, straaler fra deres broderede pandesmykke solens tegn, verdensstyrelsens vædderhorn og helligdommens halvcirkel, og om det hele slynger sig en cirkel fyldt med smaa skraalinjer for at betegne stjernernes bevægelse og straaler. (*Tegning no. 1*).

Tegning no. 4.
Den himmelske sæd. (Ægyptisk papyros).

Paa ældgamle mynter fra alverdens lande gjenfinder vi de samme tegn; ved at sætte dem sammen dannes nemlig de saare primitive hoveder, der smykker disse pengestykker! Hjerneskallen dannes ved tegnet for den mystiske hule, halvcirklen; næsen og antydning af mund ved vædderhornene, tegnet for den styrende vilje; øiet ved solens tegn, den gjennemborede skive. Dette billede har jeg kaldt „det kosmiske profil“, og sætter man ind de filosofiske og religiøse begreber, disse tre figurer betegner, vil man forstaa den dybe grundtanke, der taler ud af de naive billeder.

I en senere periode udstyres disse hoveder med tydelige læber, haar og skjæg; hvert træk i billedet er et kosmisk tegn, der føier nye træk og nye tanker til den filosofiske og religiøse lære, billedet forkynder.

Paa en skive fra Mexiko fortæller disse tegn den hele skabelseshistorie: Selve skiven, en gjennemboret diskos, er solen. Ud fra dens midtpunkt gaar fire straaler, fyldt af de figurer, der betegner de livgivende

atomer, og mellem disse straaler ser vi fire hoveder, dannede af skive, vædder horn og halvcirkel. *(Tegning no. 2).*

Af andre vigtige tegn eier det hellige sprog:

Punkter, der udtrykker livets og sjælens inderste væsen.

Spiraler, der betegner lysets skabelse og intelligensens lov. *(Tegning no. 3).*

Cirkler, der betegner himmellegemernes bevægelse, sjælenes reise til sol og maane, re-incarnationen, sjælens hemmelighedsfulde forvandling og den himmelske harmoni.

Endvidere tegn for de *livgivende atomer*, de tegn finder man paa gravstenene for at forkynde opstandelsens lære.

Tegnet for den *himmelske sæd, (Tegning no. 4)* for *ildens tænder*, og det *formende vindpust*, altsammen en symbolik, der ligger vor forestillingskreds saa fjernt, at vore arkæologer, trods tradition og gamle skrifters fingerpeg ikke ser andet i disse figurer end tilfældige udslag af en naiv skjønhedssans.

Men disse figurers grundtræk og disse tegns sammenstilling er for ensartet al verden over til, at det hele kan betragtes som et spil af tilfældet eller fortolkes ved, at „den menneskelige hjerne er ens overalt.“ Vi kommer ikke fra, at her ligger en arv bevaret fra menneskets første tid; men medens vi har taget i arv fra de gamle en række videnskabelige ideer, har vi ikke løftet den arv af religiøse og filosofiske tanker, der skjuler sig i den gamle ornamentik, vi forstaar ikke den kunstneriske algebra, hvis symboler, x, y og z, gjemmer de første civilisations-elementer.

„Der findes mange sandheder begravne under de gamle templers ruiner,“ siger L. Mènard, „vær ikke bange for at trænge ind til dem.“ Det er et saadant forsøg, jeg har gjort i min bog, og jeg har fundet frem til en række gamle, evig-unge sandheder.

Og „det hellige sprog“, der blev forstaaet af den hele verden, og med sine underlige tegn fortæller om en tid, da den ganske jord eiede samme tro og samme haab, skulde det ikke være en manende røst om, at det verdensbroderskab, der engang bestod, atter burde kunne fødes iblandt os? De tusenaarige hymner, der i det hellige sprogs tegn priser livet og skjønheden, hvis deres sandheder kunde bindes sammen med de nye fremskridtes dogmer om socialt broderskab, da skulde af denne forening skabes fremtidens, menneskehedens religion.

Redaktionen er ikke ansvarlig for de ideer og synsmaader, der forekommer i optagne originale artikler eller i de fra udlandets tidsskriftpresse hentede opsæt. Den medtager alt, der bør kjendes af den læsende almenhed, enten den er enig med vedkommende forfatter eller ei. — Redaktionens egne meninger finder man i de redaktionelle artikler og under „Redaktørens sofahjørne“.

Kringsjaa.

Kristiania, 7. juli 1897.

Fredsforhandlingerne i Konstantinopel lader til at skulle blive en permanent institution. Saavidt det er muligt at dømme, er man for øieblikket ikke kommet et skridt længer end ved forhandlingernes begyndelse. Sultanen spiller fuldstændig komedie med det forenede Europa. En dag heder det, at han har givet efter paa dette eller hint punkt, saaledes at forhandlingernes afslutning nu er nær. Næste dag faar vi vide, at et andet hovedpunkt fastholdes lige bestemt som før, saa det har smaa udsigter med forhandlingernes afslutning. Tsaren har personlig grebet ind og tilraadet sultanen at slutte fred paa Europas betingelser; men sultanen, som har keiser Wilhelm paa sin side og lidet frygter fra Europa, har blot givet et overmaade høfligt svar og fastholdt sine krav. Hvad det særlig staar paa, er *Thessaliens* skjæbne. Den tyrkiske regjering synes absolut uvillig til at opgive den erobrede del af Thessalien, og udsigterne synes virkelig at pege i retning af, at de tilsidst faar beholde det. Det er øiensynligen den tyrkiske politik at trække forhandlingerne i langdrag, til alle mennesker bliver trætte og kjede af dem og finder hvilkensomhelst løsning bedre end deres fortsættelse, og til Grækenland selv ikke længer magter at fortsætte den kostbare krigstilstand, hvori landet nu maa holdes, men udmattet og ruineret gaar ind paa Thessaliens afstaaelse for at faa fred. Det er vanskeligt at se, hvorfor ikke denne tyrkiske politik skulde seire. Grækenland kan ingen modstand opbyde, og nogen europæisk magt vil neppe paatage sig at drive tyrkerne ud af Thessalien. — Enkelte telegrafiske antydninger lader os ane, at løsningen vil komme i den form, at tyrkerne faar lov at holde Thessalien besat, indtil en vis del af krigsomkostningerne er betalte. Det vil tage mange aar, og naar den tid kommer, *er* Thessalien en fuldstændig tyrkisk provins, græsk-venlige kristne er slagtede ned eller paa anden maade skaffede af veien. Sultanen erklærer, at det under disse omstændigheder er en moralsk umulighed for ham at rømme Thessalien, og hvem bryder sig vel *da* om med magt at drive tyrkerne ud? Al verden vil have glemt den hele sag. — Saaledes ser det fødererede Europas beskyttelse ud! Grækenland lagde sin sag i dets hænder, og der afgaves høitidelige løfter om, at ikke en kvadratmil beboet græsk landomraade skulde blive afstaaet. Derfor indestod de seks vældige verdensmagter. Men magterne spaar, og sultanen raader; naar den sidste siger, „jeg vil“, saa faar nok de andre smukt bøie sig og give efter — alle løfter og garantier tiltrods.

Prins Louis Napoleon skal have meldt sig som liebhaber til Kretas fyrstetrone, og keiserinde Eugenie er i Konstantinopel for at tale hans sag hos de mægtige der. Paa **Kreta** er iøvrig stillingen uforandret; magterne er magtesløse, og deres løfter og proklamationer har endnu den hele vei til virkeliggjørelse at tilbagelægge.

Der kommer et ildevarslende forlydende, om at præsident Mc Kinley skal have instrueret den nye **amerikanske** gesandt i **Madrid** om at forestille den spanske regjering, at de Forenede Stater ikke kan tillade, at krigen paa Kuba bliver en fast institution, og

at øen lægges øde og dens befolkning gjøres til gjenstand for udsultning. Han skal ogsaa udtale, at med mindre der indrømmes øen fuldt selvstyre efter kanadisk mønster og saaledes, at *spanske tropper bortdrages,* vil de Forenede Stater af den offentlige mening i landet blive nødsaget til at gribe aktivt ind. Med andre ord: „Ærede regjering af Spanien, I har valget mellem at give kubanerne fuldt selvstyre under spansk flag, eller efter en krig med de Forenede Stater at afstaa øen til os. Vi *haaber,* at I er fornuftige og vælger det første.“ — — Alt dette er endnu blot et rygte, som dog er meddelt i de store verdensblade uden at være blevet officielt dementeret af den amerikanske regjering. Nogen sandhed er der derfor vistnok i det. Og det er heller ikke andet, end hvad de Forenede Stater under omstændighederne skulde være forpligtet til at gjøre.

Den stemning i Spanien, som vil fortsætte krigen paa Kuba til det yderste, skal tabe terræn. Det liberale parti vil tilstaa kubanerne et vist maal af selvstyre; men det antages ikke, at nogen spansk statsmand vover at opfylde det amerikanske krav og give øen fuldt selvstyre efter de britiske koloniers mønster. Der aabner sig saaledes en mulighed for en ny stor krig mellem Spanien og de Forenede Stater. Og der gjættes paa, at Spanien i en saadan krig vil faa en mægtig allieret, nemlig keiser Wilhelm, som i den anledning har udbredt sig om den „amerikanske fare“, og som har lyst til at give sin flaade lidt praktisk krigsøvelse og naturligvis nødig kan finde sig i at staa udenfor en saa interessant verdensbegivenhed som en spansk-amerikansk krig. Krigens følger blev Spaniens fuldstændige ruin og dets tab af alle kolonier.

Den **tyske keiser** har iøvrig foretaget en del forandringer i sin regjering. Den gamle regjering var for liberal og parlamentarisk. Den holdt ofte mere med keiserens modstandere i parlamentet end med keiseren selv. Den stod som en hindring mod hans vidtflyvende planer. Nu skal den „renses“, og mere brugelige redskaber sættes ind i steden — folk, som er villige til at drive de mest enorme flaadebevilgninger og de mest reaktionære foreningslove igjennem, og som, i tilfælde parlamentets flertal er gjenstridigt, vover at følge keiseren, ogsaa naar han for sit folks vel og til Herrens ære regjerer uden parlament.— Han spiller et dristigt spil, den unge keiser; han burde erindre, at Tysklands keiserkrone er lidet prøvet endnu og sammensat af saa mange forskjellige enkeltheder, at den vistnok endnu en tid burde haandteres med forsigtighed.

— Menneskene er engle, og menneskene er dæmoner. Ved et jernbaneuheld nylig i England udvistes der eksempler paa en moralsk kraft og en egte kristendom, der i og for sig maatte kunne forsone mangen pessimist med livet. En ung pige med det ene ben afbrukket bad dem, som ilede hende tilhjælp, om at lade hende ligge og først opsøge dem, der var værre farne. Andre, som selv laa halvknuste i vraggodset, hjalp efter evne til at befri naboer, som laa i endnu værre stillinger. En tiaarig gut, der var svært tilskadekommen, bad hjælperne opsøge hans moder, men ikke fortælle hende, hvordan det var fat med ham. Under skovbrandene i det amerikanske Vesten, har lokomotivførere og fyrbødere flere gange ladet sig omtrent stege paa sin post for at prøve at føre toget gjennem ildhavet. Og af lignende beretninger lod der sig fremdrage talrige. Hvem er det, som da vover at tale i almindelige udtryk om „menneskenes daarlighed“. Der er daarlige mennesker, desværre, usle, egoistiske,

feige, lavttænkende; men, som sagt, der er ogsaa engle i kjød og blod — saavel mandlige som kvindelige. Og de er ikke saa faatallige, som man skulde tro ved at læse moderne literatur.

— Storhed er ofte beundringsværdig, især naar den som hos Gladstone er ispæd med en god portion ligefrem, „*barnslig*“ godhed, — om man saa vil. Geniet henriver os alle. Hvert hjerte banker hurtigere overfor en eller anden kunstform. Et vakkert landskab, en blank solhimmel kan give os følelsen af, at det „Nye Jerusalem“ *er* steget ned til jorden. Men for mig i det mindste er der intet i verden — i fantasi, i drøm eller virkelighed, saa stort, saa fagert, saa helligt, saa overvældende som en smule simpel, men egte menneskelig *godhed*. Den hæver barnet over keisere og statsmænd. Den gjør den lille selvforglemmende folkeskolelærerinde større, end nogen Cæsar kan drømme om at blive. Den lyser op i de mørkeste kroge og lægger templets hellighed over gadens smuds og forretningslivets travlhed. Dens nærhed stemmer til bøn, bekjendelse og lovsang. Den er den Høieste vandrende om iblandt os. At træffe den hvorsomhelst, under dannelsens glatteste lag eller under det mest raabarkede ydre, er livets største glæde og velsignelse; at bøie knæ for den er at hædre sig selv.

— For nogen tid siden havde jeg den lidt blandede og yderst overraskende fornøielse i et større dagblad at læse om mig selv som typen paa den mest yderliggaaende og fanatiske modstander af al høiere dannelse og kultur. Jeg vilde al høiere oplysning tillivs; jeg vilde bare beholde vor folkeskole og nivillere al dannelse ned til dens niveau. Skal man storle eller bedrøves over saadan merkværdig misforstaaelse af alt, hvad man vil, drømmer om og arbeider for? „*Kringsjaas*“ ældre læsere vil i hvert fald forstaa, hvorledes denne fremstilling stiller alle ting paa hovedet. Den var imidlertid utvilsomt gjort i god tro og fra hold, hvor der ikke næres spor af uvilje mod mig personligt. Det var en ret og slet misforstaaelse, som bladet lod mig berigtige i dets spalter; men hvem læser eller merker sig „berigtigelser“, især naar de forsynes med en fornuftig „hale“?

Der er saaledes ingen tvil om, at i enkelte kredse af bladets læsere og videre udover vil jeg herefter og til min dødsdag, forsaavidt der med navnet forbindes nogensomhelst idé, staa som en af landets værste, radikaleste og mest fanatiske modstander af alt, hvad der smager af høiere dannelse eller kultur. En noksaa underlig rolle at komme i! Morsomt er det naturligvis ikke; men det hører dog til livets mindre onder og plager. Imidlertid synes det mig (den slags ting merkes først, naar de kommer en selv nær) at kaste et væld af lys over den maade, hvorpaa i det hele mænd, der deltager mere eller mindre i det offentlige liv, faar sit pas paaskrevet og sit billede malet.

Som det i dette tilfælde er gaaet mig, gaar det naturligvis de fleste, ofte vistnok meget værre. De kjendes i store kredse som præcis det modsatte af, hvad de er; de tillægges ideer, de selv hader som pesten; de beskyldes for et arbeide, der er diametralt modsat det, hvortil de har viet alle sine kræfter; de tillægges en vilje, som er deres stik modsat.

Det billede, deres navn vækker, er den fuldstændigste forvrængning og ofte den polare modsætning af, hvad de er. Saa er det utvilsomt i sin almindelighed; thi mit tilfælde er neppe nogen enestaaende udtalelse.

Og moralen er: Naar du om en mere eller mindre kjendt personlighed hører, at han er dette eller hint stygge, vil det og det forfærdelige, hylder de og de umulige ideer, saa tro det slet ikke, men lad tvilen raade, til du har undersøgt forholdet nærmere. Han er kanske ikke mere af alt dette forfærdelige, end jeg er al høiere dannelses fanatiske modstander.

Og der er en moral no. 2. Hvis du selv deltager i nogen offentlig diskussion, saa drøm aldrig, at du kan undgaa at blive totalt misforstaaet og fordømt for tanker, du aldrig har tænkt. Om du i de klareste, greieste ord i sproget nedlagde den enkle paastand, at sneen i oprindelig normal tilstand er hvid, saa kan du trygt modtage et hvilketsomhelst væddemaal paa, at der vil møde op dem, som vil skjælde dig ud, fordi du har sagt, at sneen *ikke* er hvid.

Det er verdens underlige veie.

— Endnu to af „*Kringsjaas*“ læsere har indsendt ti kroner hver til anvendelse paa den i artiklen om en kulturel indremission antydede maade. Opgave over anvendelsen vil senere komme. Fra en tredie læser er der modtaget et tilbud om med 100 kroner at bidrage til organisationsomkostningerne for et kulturarbeide som det antydede. Under disse omstændigheder, og da de gode eksempler vistnok vil bringe endnu flere tikroner og kanske hundrekroner med, vil der forhaabentlig udover høsten blive gjort forsøg paa at sætte verket igang. Opmuntringer, tilskyndelser, tilslutning til tanken modtages derfor fremdeles med glæde i ovenantydede former.

At leve, det er at have retfærdighed, sandhed, fornuft, hengivelse, oprigtighed, sund sands, pligtfølelse smedede sammen med ens eget hjerte, saa de banker gjennem ens aarer med hvert pulsslag. At leve, det er at kjende sit eget værd, vide, hvad man kan og burde gjøre. Livet er samvittighed.

Victor Hugo.

Teknisk kringsjaa.

— Det i „*Kringsjaa*“ *) udførlig omtalte forsøg med elektrisk drift paa en vanlig hovedbanegren i staten Connecticut i Amerika, der som nævnt i sidste hefte har faldt glimrende ud, ledsages i det store fagskrift „*Electrical World*“ af følgende kommentar, som det ogsaa henstilles til alle vore egne autoriteter at bide godt merke i. Det bør ogsaa fremhæves,

*) „*Kringsjaa*“ var saa heldig at kunne bringe en udførlig omtale af dette forsøg fra bedste hold (kompaniets præsident) efter den *lokale* amerikanske dagspresse, forinden selv den amerikanske fagpresse havde hørt noget derom.

at saavel dette sidste forsøg som de tidligere af samme banekompagni anstillede benytter en *tredie skinne* som ledning istedenfor den ved sporveie vanlige luftledning. Denne Tredie-skinne-metode har for sterkere trafik, tungere baner og for *landet* vist sig luftledningssystemet aldeles overlegen, saaledes at der neppe længer for større anlæg kan blive tale om udgift til stolper og luftledning. Den tredie skinne lægges, som læserne vil erindre, yderst enkelt og billigt.

„*Electrical World*" skriver:

Det er umuligt at overvurdere den epokegjørende betydning af treskinne forsøget i Connecticut. Dets afgjort heldige udfald vil lede til den øieblikkelige overgang fra damp- til elektrisk drivkraft paa en hel række af kortere baner . . . Det vil gjøre uvurderlig pionertjeneste ved at paavise paa en maade, som ikke lader skjulested tilbage for tvilene, elektricitetens uhyre fordele over dampen for en vis klasse af trafik.

Notitser.

— Det er slemme tider for høiadelige. Flere saadanne har forgjæves prøvet sin lykke i Amerika. Den belgiske grev Henri de Somery druknede sig nylig i Montreal, fordi han ikke længer holdt ud at fortjene sit brød som kjører for et vaskeri. Den franske grev de Cembles, som i nogen tid har tjent sit brød som „elevatorboy" — elevatormand i en forretningsgaard i New York, tilbyder nu at sælge sin titel for 300,000 kroner. Det er jo dog billig pris for en garanteret ægte grevetitel af god gammel fransk familie. Er der ingen landsmand, som vil reflektere paa tilbudet? Salget realiseres paa den maade, at greven øieblikkelig vender tilbage til Frankrige med kjøberen, som han der adopterer som sin søn, hvorpaa han ogsaa straks efter alle lovens former overdrager familiens navn og titel til „sin søn". Meningen er da nærmest, at en eller anden rig vordende svigerpapa skal kjøbe titelen til sin svigersøn som brudegave til datteren. Svigerpapa betaler, og svigersønnen adopteres af greven. Formodentlig er denne moralsk eller fysisk saa umulig, at han ikke har haab om at kunne sælge *sig selv* med titelen til en formuende og forfængelig kjøbmandsdatter. Med grevens person paa kjøbet bliver vel titelen for dyr til hvilkensomhelst pris. Langt mere fristende for den unge pige maa det jo ogsaa være at faa titelen særskilt uden personlige heftelser og saa selv kunne vælge den person, som skal gaa med den. Grevens tilbud er en genistreg og viser, at aand, dygtighed og evne til at klare sig brillant i en snever vending endnu hører den stolte franske adel til.

— Den amerikanske regjering har ved sine træbygninger begyndt at anvende en ny patenteret proces, der gjør træet uforbrændeligt. Man har forgjæves forsøgt at nedbrænde saadanne træhuse. De er ogsaa med absolut held prøvede i England. Omkostningerne kjendes endnu ikke.

— Frelsesarmeen i New York er blevet dømt, fordi den fører et „uordentligt" og for naboskabet forstyrrende hus. Dommen vækker stor opsigt, og de fleste store blade tager parti *for*armeen.

Nikolai Olsens bogtrykkeri.

KRINGSJAA.

REDAKTØR: H. TAMBS LYCHE.

BIND X. 31. JULI 1897. HEFTE 2.

Dresden.

(Efter **Auguste Marguellier** i *„Le Monde Moderne“*).

For mit minde staar Dresden i et smilende lys af sol og ynde. Kanhænde syntes smilet mig dobbelt lyst, den kokette ynde dobbelt tiltrækkende, fordi jeg kom fra Berlin, — byen med de bestemte linjer og den militære, nypudsede pomp over alle bygninger, — og Dresden er saa lidet militær; over dens elegante rokokko-huse hviler der en duft

af de 18de aarhundre, og dens tage med karnapper og kvister tegner sig saa sart og lystigt mod foraarshimlen. Saxens hovedstad besidder i hvert fald en skjønhed og en finhed, der maa virke fængslende paa enhver, der i natur og i kunst gribes mer af intim stemningsfylde end af pompøse massevirkninger.

Den rummer bygninger og mindesmerker med fantasifulde linjer og forsiringer, der eier en grasiøs yppighed; og disse bygninger og mindesmerker grupperer sig harmonisk langs bredderne af Elben, som flyder mellem terasser og skyggefulde alléer; i dens gader hersker et liv, som akkurat er bevæget nok til at give én følelsen af, at man befinder sig i en storby, men som er fri for de ubehageligheder, storbygadernes trafik volder én; og de mange kobbertækte tages letgrønne skjær, den grønlige nuance, saamange huses farve har, og de mange grønne trær paa aabne pladse og i gaderne, og elvens grønne bølger, alt hyller byen ind i et slør af sart grønt, som virker behageligt paa øiet, hvor det end falder. I dette milde skjær staar byen for ens minde.

Og her i dette kokette juvelskrin fra rokokkotiden er der da samlet en rigdom af verker, frembragt af genier og „skjønaander". Her dyrkes endnu alle kunster med en hellig iver, der sætter sit stempel paa hele byens liv og gjør dagene i dette „Florens ved Elben" til en række uafbrudte nydelser.

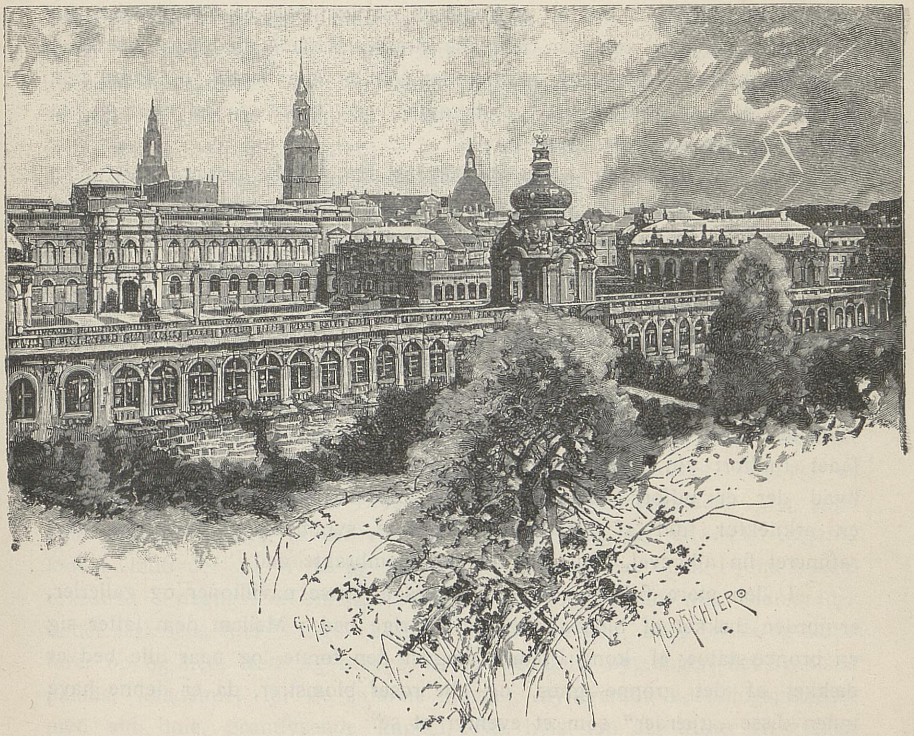
Det materielle livs brutale eller bare prosaiske sider er her i Dresden ligesom skjøvet bort i skyggen; og mens andre byer synes at være optaget med forretninger og arbeide, synes Dresden omtrent helt og holdent at være viet de ædle nydelser alene. Derfor har den ogsaa stadig en fremmedkoloni fra alverdens riger og lande, en koloni paa omkring 12,000 sjæle. Og de indfødtes mest fremtrædende karaktertræk er deres elegance, deres kunstsind og deres smilende evne til at nyde alt skjønt. Taine har sagt om dem, at de er de mest franske af alle tyskere, deres finhed er lige langt fra nordtyskernes noget steile hovenhed som fra østerrigernes barnslige, aabenhjertige gemytlighed. Og i Dresden finder man det reneste, smukkeste sprog i det ganske Tyskland.

*
* *

Saxens hovedstad var oprindelig en liden fiskerby, anlagt omkring 1200. Nu tæller den 300,000 indbyggere og deles af Elben i to skarpt adskilte dele: Den nye by i nord, den gamle i syd og vest, og fire broer forbinder gamlebyen med nybyen.

I virkeligheden er nybyen den, der blev først anlagt; men den brændte totalt ned i det 18de aarhundre, og den by, der reiste sig paa den brændtes ruiner, fik saa navnet „den nye".

Denne nye by virker betydelig mer beskeden end den gamle, den paa Elbens sydside. Slaaende er modsætningen, naar man kommer fra nordkanten, passerer over Augustusbroen og saa befinder sig paa slotspladsen i gamlebyen. Rundt omkring møder øiet hele grupper af paladser, kirker og andre stolte bygninger, og statuer i rigeste fylde. Der stiger trappen op til den Brühlske terasse, der løfter sig den katolske slotskirke med sine to statelige etager, med søiler og statuer og sit slanke taarn,

Zwinger.

der ligger slottet, bygget halvt i renaissance, halvt i rokokkostil, og der lukkes pladsen af malerigalleriets lange renaissancefaçade, over hvis tag man kan se de elegante silhuetter af *Zwinger*-pavillionerne hæve sig og St. Sofia-kirkens gotiske taarne. Tilhøire ser vi hofteatret i samme stil som galleriet, bygget i halvcirkel, med noble rene linjer og med et firspand af bronce høit paa frontispicen; men foran det staar Gøthes og Schillers statuer, og midt paa pladsen straaler kong Johans rytterstatue, i forgyldt bronce.

I det pragtfulde teater dyrkes først og fremst operaen, og særlig er de Dresdener Wagneropførelser berømt Tyskland over; med den ypperlige Scheidemantel i spidsen præsterer kunstnerne her et spil og en sang, der vil være uforglemmelig for enhver, der har overværet en af disse forestillinger. Og hvor høit Dresden selv sætter denne kunstanstalt fremgaar af det faktum, at kongen — det vil sige staten — hvert aar giver 1 million kroner til operaen og den katolske kirkes kapel.

Hvem kjender ikke Dresdens malerisamling, det verdensberømte „Dresdener-galleri“? Det er et kunstens skatkammer, af mesterverker fra gammel og ny tid, og over dem alle straaler Rafaels madonna; værelset, hvori det billede er anbragt, er indrettet som et lidet kapel, og foran den skranke, der er opstillet ved det berømte verk, tager man uvilkaarlig sin hat af, og alle stemmer dæmpes.

Det naturhistoriske, antropologiske og etnografiske museum har fundet plads i den saakaldte *Zwinger*, der ligger bag maleribygningen.

Denne Zwinger bestaar af seks pavillioner i den saakaldte rocaille stil, hvor forsiringerne er muslingskaller; disse pavillioner er forbundne ved lange gallerier med pragtfulde portaler, over hvilke den kongelige krone hæver sig paa toppen af en løgformet kuppel, der bæres af søilegrupper. Og hele dette bygningskompleks, der virker som en fantasifuld teaterdekoration, var egentlig tænkt som forgaard til et slot! Hvorledes vilde saa dette slot ikke blevet, om den geniale arkitekt Poepelmann havde faaet fuldført sin plan! Det vilde blevet et fépalads uden lige. Men hvad der er udført, danner Dresdens mest karakteristiske bygning, med en arkitektur fuld af rigdom og eleganse, svulmende og vellystig, men raffineret fin alligevel, som den tid, der frembragte den.

I den store firkant, der indgjærdes af disse pavillioner og gallerier, er jorden dækket af blomsterrabatter og rige bed. Mellem dem løfter sig en bronce-statue af kong Fredrik August den første, og naar alle bed er dækket af det grønne græs, og alle roser blomstrer, da er denne have inden disse „gjærder“ som et eventyr at se.

*

* *

Saa fristende det end kan være, skal jeg dog ikke fordybe mig i beskrivelsen af det kongelige slots indre, der svulmer af luksus, som alle rokokkotidens slotte; heller ikke af „Den grønne hvælving“, der gjemmer de kongelige skatte, en samling kostbare kunstsager, snurrepiberier, juveler og antikviteter; der findes madame Pompadours uhr, et spilleverk med et utal af bevægelige figurer, der staar Luthers drikkebæger, og der ligger Gustav Adolfs bibel. De sachsiske krondiamanter hviler ogsaa der. Men

vi begiver os fra dette juvelfyldte rum gjennem et overbygget galleri hen til slotskirken.

Det er en katolsk kirke; thi medens størsteparten af Saxens indbyggere er lutheraner, saa er kongefamilien katolsk. Bygningens indre svarer til dens pompøse ydre: I modsætning til middelalderens gotiske kirker, hvis arkitektur synes født af drømme og brændende bønner, hvor hver søile og hvert taarn i ulegemlig slankhed synes at søge bort fra jorden, hvor forsiringernes kniplingsverk ligesom svømmer bort i mystiske visioner, og religionens inderste sjæl taler til os gjennem bygningens linjer, i modsætning til denne kirkestil har denne Dresdener hofkirkes renaissance-arkitektur kun forstaaet katolicismens ydre side, og har kun forsøgt at give en pragtfuld ramme til de religiøse ceremonier. Her er det ligesom om alting synger, — men intet beder. Og hofkapellets triller og dets fioliners og harpers kunstfærdige velklang staar i udmerket harmoni med denne kirkebygnings pompøse akkorder.

*
* *

Tæt ved kirken hæver sig en trappe, der smykkes af statuer forestillende „morgen“ og „aften“, „dag“ og „nat“; den fører op til den Brühlske terasse.

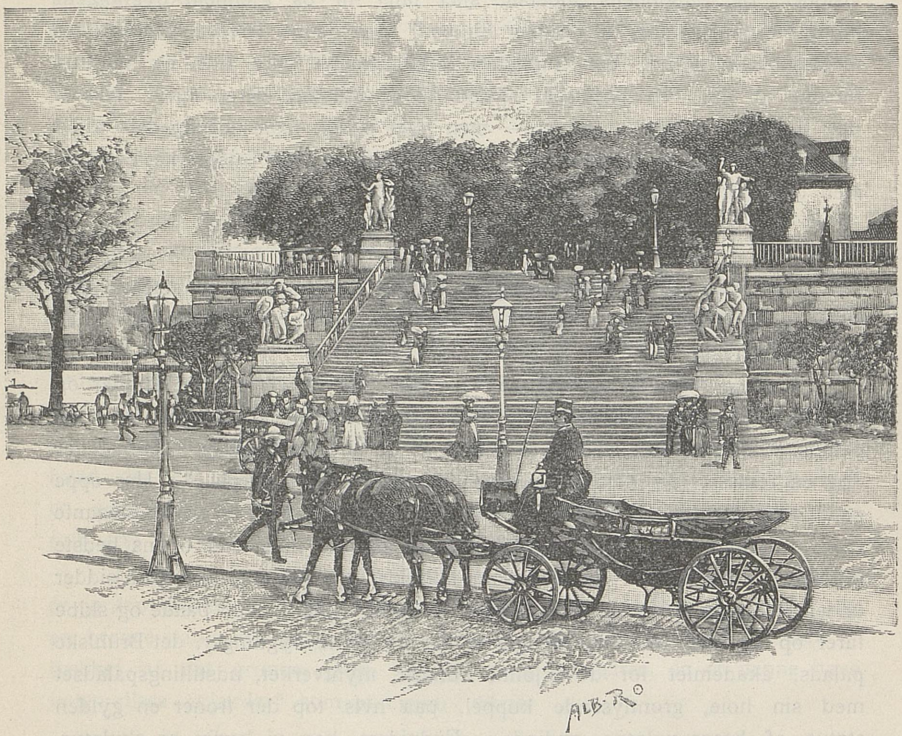
Engang var denne terasse en række af haver, grotter, statuer og fontæner, som grev Brühl, August den tredies minister anlagde foran sit palads. Tiderne har ændret adskilligt af de Brühlske anlæg. Tilbage er dog en terasse, der danner Dresdens vakreste promenadeplads. Her oppe paa denne forhøining er der en allé af skyggefulde trær, en række elegante kaféer indbyder til hvile og forfriskning, og her musicerer byens bedste orkestre. Prægtigst er billedet, som udbreder sig for én, naar man sidder under terassens trær: Lige nedenfor os ruller Elben, hvor baade og skibe farer op og ned, frem og tilbage, vi ser de stolte bygninger, det Brühlske palads, akademiet for de skjønne kunster, myntverket, udstillingspaladset med sin høie, grøntlysende kuppel, paa hvis top der troner en gylden statue af berømmelsens gudinde. Endvidere kan vi herfra se skulpturmuseet, hvis sale gjemmer en rigdom af verker fra de forskjellige tider og lande, længere borte ser vi synagogen, en bygning holdt i streng, romansk stil, og den botaniske haves huse og trær.

Og medens tonerne fra orkesteret sender efter os en kaskade af glade valserytmer, begiver vi os ind i den indre by.

Hovedgaden er *Johannesgaden*, en gade fuld af liv og handel; den fører os til en liden plads, hvor byster af digteren Gutzkow og komponisten Otto staar paa hver sin side af en stor broncestatue, der forestiller Theodor Kørner fremsigende sine krigssange. Denne Tysklands Tyrtæus var nemlig

født i Dresden, og hans lille fødehus oppe i den nye by er omdannet til et helt museum af Kørnerrelikvier.

Gaar man over denne lille plads, naar man frem til Dresdens „Boulogneskov"; den lyder navnet „Bürgerwiese", borgerengen. Store trær og lange alleer kranser vidtstrakte græsplæner, anlagt efter engelsk mønster. Og her promenerer til fods, til hest og til vogns byens borgere, og stundom blander hoffets vogne sig i livet under træerne paa Bürgerwiese.

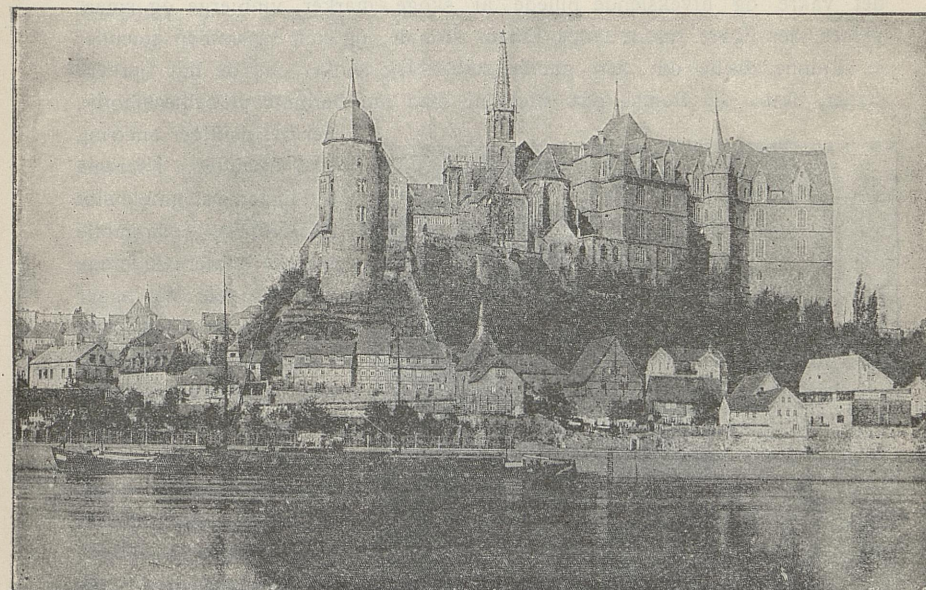

Opgang til den „Brühlske terasse".

Alt her synes at melde om fred og livsglæde. Og dog var det paa disse steder, at Napoleon i 1813 to hele dage kjæmpede mod de allierede tropper. Da laa der hauge af lig mellem de gamle ege, og græsplænerne flød af blod.

Midt i den store park reiser sig en liden pavillion, den indeholder en samling af kirkelige minder fra Saxens middelalder; og den lille pavillion staar og speiler sine kokette trapper og sin rokokkofacade i en liden ind sjøs vande, som svanerne sagtelig glider igjennem.

Fra Bürgerwieses alleer og stille skogdyb vender vi atter ind til byen igjen. Paa vor vandring gjennem gadernes virvar møder vi statuer af konger og fyrster, men mest gribes vi af Rietschels bekjendte Lutherstatue paa Nytorvet, foran den protestantiske Vor Frue kirke. Det Luthersbillede er berømt i alle protestantiske lande, sterk og begeistret staar han der, den tætbyggede broder Martin og trykker sin bibelbog ind til sit bryst. Foruden den store Vor Frue kirke vender en anden merkelig bygning ud til Ny-Torvet. Det historiske musæum, *Johanneum.* Det gjemmer blandt mange andre merkeligheder ogsaa Tillys, Karl den tolvtes og Peter den

Albrechtsburg.

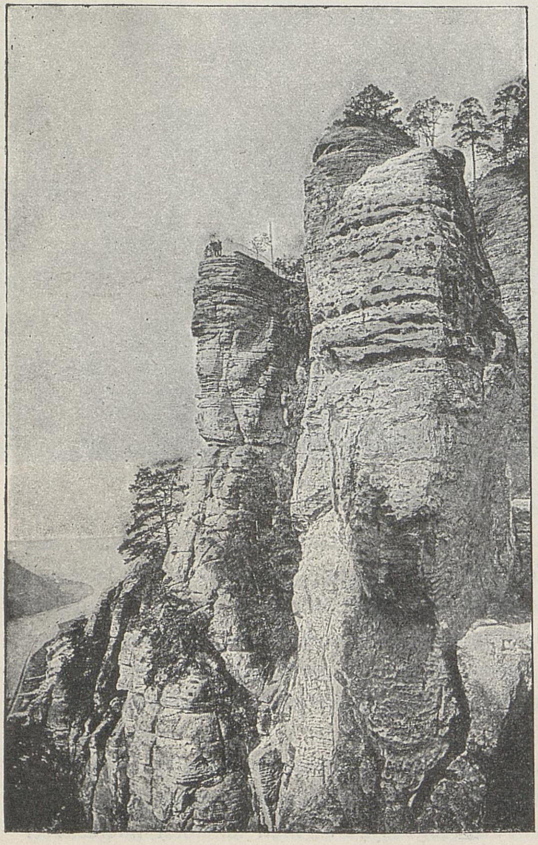
stores kaarder; Gustav Adolfs køllert, gjennemhullet af den kugle, der fældte ham ved Lützen; de støvler, Napoleon bar i slaget ved Dresden; desuden en stor samling skydevaaben og fremfor alt: et rigt museum af porcellænsgjenstande, omkring 19,000 stykker; side om side staar mesterverker fra Kina, Japan, Indien, Frankrige og Saxen, delikate sager fra fabriken i Meissen, helt fra Böettgers første forsøg indtil vore dages frembringelser.

I biblioteket, som slutter sig til musæet, findes blandt andre sjeldenheder ogsaa Guttenbergs bibel, trykt i 1448, som man anser for at være den første bog, trykt med bevægelige typer. Men af størst interesse er dog en bog, skrevet af Albrecht Dürer: „Det menneskelige legemes pro-

portioner". Med en beundring, der voksede med hvert blad, jeg vendte, har jeg beskuet denne bog, hvor hver tegning, ja hver linje fortæller om den uendelige, kjærlighedsfulde indgaaen, med hvilken Dürer studerede naturen, og gjennem dette aldrig trættende naturstudium naaede han sin kunsts sikre, aldrig svigtende grundlag.

* * *

Har vi saaledes kastet et blik paa byen, saa fortjener Dresdens omegn en speciel omtale. Jeg mener ikke byens nærmeste omgivelser, det vakre og afvekslende billede af skoge, marker, vinbjerge og smaavillaer, der ligger spredt langs Elbens strande, og som tilsammen spænder et skjønhedsbælte om den gamle stad. Jeg tænker paa de lidt fjernere steder, først og fremst paa Meissen med sin berømte porcellænsfabrik, der beskjæftiger omkring 750 arbeidere. I samme by ligger det gamle slot *Albrechtsburg*; de gamle saxiske fyrster residerede der, og som det ligger oppe paa en liden høide lige ved floden, virker det rigtig som en ridderborg fra lehnsherrernes tid, med mure, der kunde skjærme røverriddere og deres skjønne fruer, og tykke nok til at taale drukne svendes og væbneres vilde skraal, men med det gotiske kirkespir løftende sig slangt op over karnapper og taarntage.

Fra det „saxiske Schweiz": „**Bastionen**".

Men i syd for Dresden ligger det forunderlige land, der kaldes: „Det saxiske Schweiz", et land, der er opfyldt af klipper, hvis former er som hentede lige ud fra et eventyr; som huggede

af jætters sværd staar klippeblokkene og lyser i aftensolen; enkelte af disse fjeldstykker staar for sig selv, andre samler sig sammen til komplekser, der mest af alt minder om kolossale fæstninger og slotte. En saadan fæstning er det, billedet viser. 210 meter over Elben løfter sig denne sandstensfantasi, der bærer navnet „bastionen", — en bastion, skabt for giganter, dannet i et lune af den gigant, der kaldes naturen.

Og sandelig, man kan ikke tænke sig en omegn, der ved sin vildhed lader Dresdens ynde komme sterkere frem, end dette saxiske Schweiz, hvis steile klipper er den rakeste modsætning til Dresdens rokokkosnørklede koketteri.

Hjemve.

Sibiriske erindringer.

(Efter Adam Szymanski i „*Revue Bleue*").

Det var i aaret — men det kommer jo ikke an paa datoen, det er tilstrækkelig, at fortælle, at hændelsen indtraf i begyndelsen af november, i Jakutsk ligeefter min ankomst til denne frostens hovedstad. Termometret viste ÷ 35 R. Jeg tænkte med skræk paa min næses og mine ørens fremtid; thi de var nylig udvandrede fra vestlige lande og havde allerede flere gange taust protesteret mod det uvante klima. Nogle dage iforveien var en af vore kolonister Peter Baldyga død paa hospitalet, og netop denne morgen skulde vi vise ham den sidste ære og stede hans livstrætte lemmer til hvile i den frosne jord.

Jeg ventede blot paa en kamerat, som havde lovet at komme og sige mig, naar begravelsen skulde finde sted; han kom ogsaa snart, og da jeg havde tildækket hele ansigtet undtagen øinene, gik vi ud til hospitalet, som laa udenfor byen. Paa tunet bag de andre bygninger laa en middelstor lade, ligskuret, og det var der Baldygas legeme laa. Døren blev aabnet, vi traadte ind, og det nøgne og kolde rum fyldte os alle — vi var ti ialt — med en ubestemmelig uhygge. Uvilkaarlig saa vi paa hverandre: vi stod her ansigt til ansigt med dødens triste virkelighed, blottet for al den udvortes pomp og pragt, som gjerne ellers dækker dens forfærdelige grimace. Her i denne lade, hvor der hverken fandtes bord eller bænk, men blot fire hvidkalkede mure, laa liget udstrakt paa jordgulvet, som var flækket af sne, og ogsaa paa linklædet, som var bredt over det, laa der snefnug i folderne, og mod alt dette hvide stak den

dødes sorte moustache besynderlig skarpt af. Legemet var helt stivnet og for bekvemmere at faa lagt ham i kisten, bar man det hen til døren.

Jeg skal aldrig glemme Baldygas ansigt, som jeg skimtede det i det blege dagslys, da man havde fjernet sneen derfra. Over de stive træk var der bredt et udtryk af gribende haabløshed, og de vidaabne øine syntes at rette mod himlen et bebreidelsens og forbandelsens blik.

— Den afdøde var en kjæk mand, sagde en af de hosstaaende, som bemerkede det indtryk, Baldygas fysionomi gjorde paa mig; han var bestandig mand paa sin post, ivrig i tjenesten og hjælpsom mod dem, som var fattigere end ham selv; men det kan ikke negtes, at han var en stivnakket person, ja vil De tro, at han ligetil det allersidste fuldt og fast troede, at han skulde gjense bredderne af Nareff, den lille flod i hans hjemland. Først i sin dødsstund har han vel maattet medgive, at han havde næret en illusion.

Imidlertid var den dødes saa at sige forstenede levninger lagt i kisten og sat paa en liden slæde forspændt med en jakutisk hest, og da syersken Natacha, som for anledningen udførte prestens funktioner, var begyndt at læse Ave Maria, saa stemte vi alle i med skjælvende røst. Derpaa satte vi os i bevægelse; kulden holdt paa at stivne blodet i vore aarer og nødte os til at skynde os.

Endelig kom vi til kirkegaarden. Vi kastede nogle klumper frossen jord paa kisten, greb spaderne og fyldte graven, og snart var en liden jordhaug det eneste vidne om Baldygas eksistens i denne verden.

Men selv dette beskedne monument vil kun blive af kort varighed. Snart kommer vaaren, og den lille jordhaug vil smuldre hen for sol og regn og dækkes med ugræs og vilde blomster. Og af dem, som var med, vil om nogle aar en del være døde og andre adspredte rundt om i verden. Det vidste Baldyga, og vi, som fulgte ham, vidste det, og vi vendte tause tilbage til vore hjem.

*
* *

Dagen efter begravelsen blev kulden endnu uudholdeligere; og et saa tæt snetykke indhyllede jorden, at jeg neppe kunde skimte et eneste hus i den lille gade, hvor jeg boede. Solen var ikke istand til at trænge gjennem dette triste dække, men luften var saa fortættet af den forfærdelige kulde, at ihvorvel ikke et menneske viste sig udenfor, kunde jeg høre sneen knirke langt bortenfra under gaaende fødder. Vi var traadt ind i en af disse sibiriske kuldeperioder, i sammenligning med hvilke de berømte polarvintre blot er en behagelig spøg. En ubeskrivelig skræk bemægtigede sig alle skabninger, og alt levende gav sig i følelsen af sin uendelige afmagt over til den fortvilelsens resignation, hvormed dyret venter døden, naar det ser hver udvei til frelse afskaaren.

I over en time havde jeg siddet foran et paabegyndt arbeide, men var ikke istand til at skrive en linje. Pennen faldt mig ud af haanden, og tankerne gled bort. Forgjæves satte jeg al min vilje mod min uoplagthed, og forgjæves erindrede jeg mig lægens kloge forskrifter. Hidtil havde jeg budt sygdommen en næsten heroisk modstand; nu følte jeg kræfter, energi og haab forlade mig. Hjemveen fortærede mig. Ofte havde jeg allerede ligget under for den gjækkende drøms fortryllelse, hvordan skulde jeg samle kraft til at staa imod den idag? Fristelsen var stærkere, og jeg selv svagere end nogensinde før . . . Væk da med frost og fortvilelse, væk med den jakutiske virkelighed! Jeg kastede pennen, og indhyllet i en sky af tobaksrøg gav jeg min indbildning frie tøiler, og den trak mig afgaarde, langt afgaarde med lynets fart. Bort over stepper og sneørkner, over bjerge og floder til mit hjemland. Jeg saa de gyldne agre bølge for vinden, og sletter og skove nynnede de gamle erindringers viser i mine øren. Mine nerver kvægedes ved drømmen om mit hjemlands sol og jord, og frostens tænderskjærende dæmon stod glemt og udstængt udenfor. Jeg fortabte mig i mine fantasier, saa jeg hverken saa eller hørte noget af det, som var rundt omkring mig.

Saaledes gik det til, at jeg heller ikke lagde merke til, at døren gik op, og nogen kom ind; jeg saa ingen, før jeg merkede den tætte kuldedamp, som, hver gang man gløtter paa en dør, trænger som en sky ind i det opvarmede rum med den indtrædende. Jeg for op af mine tanker og spurgte:

— Hvad er det du vil?

— Det er mig, lille far; jeg er vildthandler.

Jeg slog øinene helt op. Øiensynlig havde jeg foran mig en liden polsk landsbyjøde; det var let at kjende typen trods den besynderlige rénpels, hvori han var indballet. Den, som engang har seet en slig jøde i hans eget land, vil kjende ham igjen blandt Patagoniens bjerge ligesaavist som paa de jakutiske stepper. I dette øieblik var tilsynekomsten af et sligt væsen mig ikke ubehageligt; det brød ikke tvert af mine drømme, men faldt næsten sammen med dem. Det var noget helt hjemligt ved fyren, og hans kjendte sprog klang sødt i mine øren. Jeg blev siddende og se paa ham.

Jøden forholdt sig en stund ubevægelig, derpaa gjorde han helt omkring og gik tilbage til døren for at kaste af sin ubekvemme overklædning. Da det var gjort, kom han igjen hen til mig. Jeg huskede nu, at jeg ikke havde svaret ham og blev ræd for, at han skulde have misforstaaet min taushed og begynde at brede ud sine varer. Jeg skyndte mig at trække ham ud af vildfarelsen.

— Hør kjære dig, gode ven, sagde jeg, hvor er det, du vil hen? Gjør dig ingen unyttig umage; gaa din vei, og himlen bevare dig!

Jøden betænkte sig et øieblik, derpaa begyndte han ilfærdig at tale med en hæs, næsten brusten stemme.

— Det gjør ingenting, om I ikke kjøber noget af mig. Ser I, jeg har alt været her længe, meget længe . . . Men lige til idag har jeg ikke vidst, at I var her. I er altsaa fra Varsjava? Først igaar fik jeg vide, at I alt har boet her i fire maaneder. For en skade, at jeg ikke har vist det før, jeg skulde isaafald have været og hilst paa jer for længe siden. Idag har jeg søgt efter jer en god time; jeg har været lige ved udkanten af byen, og derude er der kulde nok til at fryse helvedes flammer. Undskyld, undskyld, jeg vil ikke forstyrre jer, blot et ord, farlil, blot et bitte lille ord.

— Hvad ønsker du af mig?

— Jeg vilde bare pludre et lidet øieblik med jer.

Dette svar forbausede mig egentlig ikke. Mange folk pleier at komme for at snakke med en friskt ankommen. Det er folk med forskjellige interesser; der er enkelte rene nysgjerrige og snakkesalige, men mange haaber ogsaa at faa høre nyt fra forældre eller venner; andre vil snakke politik, og jeg tør sige, at politik og sociale spørgsmaal havde en særegen tiltrækning for de fleste af mine besøgere. Min nye gjests ønske forundrede mig derfor ingenlunde, og om jeg end paa min side ønskede at befri min stue saa snart som muligt for stanken af hans pels, saa indbød jeg ham alligevel til at tage plads.

Den brave fyrs øine lyste af glæde, og uden videre omstændigheder satte han sig ned i en stol. Alle racens særegenheder havde givet møde for at komponere hans ansigt. En svær køllenæse, sat lidt paa skjæve, blinkende, gjennemtrængende øine, spidst skjæg og en lav pande indrammet af tæt haar. Alligevel gjorde dette ansigt besynderlig nok ikke noget ubehageligt indtryk: maaske det resignerede smertens udtryk, som stod præget i det, og som først havde slaaet mig, meddelte dette bizarre fysionomi en vis skjønhed.

— Hvorfra kommer du, hvad hedder du, og hvad gjør du her? Sig mig ogsaa med det samme, hvad du ønsker at faa besked om af mig.

— Farlil, jeg er Srul fra Lubartoff. I kjender kanske Lubartoff i nærheden af Lublin eller idetmindste ikke saa langt derifra. Hos os, ser I, der pleier folk at sige, at det er langt ifra; men nu synes jeg, det er nærved, aa ja, ja, saa rent nær ved.

— Har du været her længe?

— Ja ja, længe, — tre aar omtrent.

— Men det er ingen lang tid. Jeg kjender folk som har levet her

i tyve aar. Ja, jeg har truffet en gamling fra Vilna, som har levet her sine halvhundrede aar Se, sligt kalder man længe min gode ven.

Jøden holdt næsten paa at blive vred.

— Hvad dem angaar, sagde han, saa har jeg ingenting at sige. Men jeg har været her i lang tid.

— Du er kanske alene, siden tiden falder dig saa lang?

— Nei, jeg har en kone og et barn, — en pige. Jeg havde fire børn, da jeg vandrede derhennefra, men for en reise, du miskundelsens Gud! Vi har traadt landeveiene i et helt aar. Ved I, hvad det ord et aar vil sige, farlil? Tre børn døde i en uge. Tre børn? en bagatel! . . tre børn. Jeg ved ikke engang, hvor de ligger begravne, thi der hvor vi vandrede, var der ingen kirkegaard for vore. Jeg er en Chassid. I ved, hvad det vil sige . . . jeg overholder strengt loven . . . og Gud har lagt sin haand saa tungt paa mig!

Han holdt inde i dyb bevægelse.

— Min ven, under slige forhold har den ting lidet at sige; for resten er al jorden Guds jord, mumlede jeg som en slags trøst.

— Guds jord, skreg han. Hvilken Gud? Min Guds ialfald ikke. Nei, farlil, sig ikke sligt, det er en synd. Dette Guds jord? En jord, som aldrig tør eller tiner, er en forbandet jord og skabt alene for ulvene. Gud vil ikke, at nogen skal leve der. Havde han villet, vilde den ikke været som den er, forbandet, forbandet, forbandet!

Og opreist, med sammenknugede næver og øinene fulde af lyn, gav han sig til at spytte, hvor han stod og stampe i den jakutiske jord, indtil han atter sank ned i stolen, udmattet over at have givet sin galde frit løb.

Alle forviste, hvilken religion eller nation de end er af, afskyr Sibirien, men jeg havde endnu aldrig været vidne til en slig paroxysme af had. Aabenbart havde denne fanatiske Chassid dyrket det med skinsyg omhu. Imidlertid gjenvandt han straks, vant som han var til livets haarde skole, sin koldblodighed og fortsatte med rolig stemme:

— Undskyld, lille far, men jeg faar aldrig snakke med nogen om dette —, og hvem skulde jeg ogsaa snakke med?

— Er der da ingen jøder i landet?

— Jøder? ja men hvilke jøder! Ingen af dem overholder loven!

Da jeg frygtede et nyt udbrud af hans raseri, stansede jeg ham paa spranget og spurgte ham braat, hvordan jeg kunde være ham nyttig, kort og godt, hvad han vilde mig.

— Jeg vilde vide, hvad man taler om derover, lille herre. Det er saa mange aar siden, og jeg ved ikke, hvad som sker derover.

— Det er ogsaa et forlangende. Jeg kan ikke fortælle dig alt i

ét træk, og forresten ved jeg ikke, hvad der interesserer dig mest. Er det kanske politiken?

Jøden forholdt sig taus til dette, og da jeg tænkte, at han som saa mange andre interesserede sig for politiken uden at kjende ordet, gav jeg mig til at levere min saa ofte opramsede lekse om Europas tilstand i almindelighed og vort lands i særdeleshed. Men jøden blev heraf blot utaalmodig.

— Det er altsaa ikke dette, du vil vide, spurgte jeg.

— Nei, jeg har aldrig tænkt over den slags ting, svarede han oprigtig.

— Nu, jeg forstaar, du kommer vel for at høre nyt om dine troesbrødre og deres handel og vandel?

— Mine troesbrødre? de er sikkerlig lykkeligere end jeg.

— Er det da markedspriser, du ønsker besked om?

— Hvad skulde de angaa mig? Her kunde jeg alligevel ingenting kjøbe, selv om jeg fik det til halv pris.

— Men hvad vil du da, for fanden?

— Jo, ser I, jeg ved ikke rigtig, hvordan jeg skal forklare tingen: Men forstaar I, undertiden saa tænker jeg og grubler jeg og spekulerer jeg, saa Riska, min hustru, siger til mig: Srul, hvad er det i veien med dig? Og hvad skulde jeg vel kunne svare hende, siden jeg ikke selv ved, hvad som er i veien med mig? Folk vilde kunde gjøre nar af mig, føiede han til og saa mig granskende ind i ansigtet, som om han havde mig mistænkt for at more mig over ham.

Men jeg lo ikke. Min nysgjerrighed var bleven spændt, thi det var aabenbart, at noget arbeidede i min nye bekjendt, uden at han selv formaaede at gjøre sig regnskab for, hvad det var; ialfald var det ham vanskeligt at forklare sig i det sprog vi talte sammen. For at komme ham tilhjælp sagde jeg, at jeg aldeles ikke var optaget, og at vi godt kunde sidde en times tid endnu og passiare. Jøden takkede mig med et blik, som gik mig til hjerte, og efter et øiebliks reflektion begyndte han igjen:

— Naar reiste I fra Varsjava?

— Henimod slutten af april efter den russiske kalender.

— Var det varmt eller koldt?

— Det var mildt. Jeg var alt begyndt at bruge sommerklæder.

— Ja, ser I, og her fryser det!

— Kan det forundre dig. Har du alt glemt, at hos os i Polen grønnes træerne ved denne tid, og markerne tilsaaes!

— De grønnes, mumlede Srul, og hans øine lyste. Træerne grønnes — og her fryser det!

Nu begreb jeg, hvad han vilde. Men for at blive sikker i min sag, tiede jeg stille for at nøde ham til at tale.

— Og sig mig, er det nu hos os . . . slig . . . Men ser I, jeg kan ikke komme paa ordet, jeg har glemt polsk, sagde han for at undskylde sig, dette Israels barn, som aldrig havde kunnet det! Det er ganske hvidt som ærter, men det er høiere, det skyder op om sommeren i haverne, nær husene, rundt omkring lange stokke . . .

— Snittebønner?

— Ja, snittebønner! Der har vi det, just snittebønner! gjentog og gjentog han, som om han vilde mase ordet ind i sin hukommelse.

— Ja vist er der vel snittebønner og det i mængdevis. Findes der ingen her om sommeren.

— Her! I tre lange aar har jeg ikke seet noget grønt; jeg lyver ikke! Ja nogle slags bønner, men slige som med tugt at melde . . .

— Vore svin i Polen ikke vilde æde, fuldendte jeg.

—Netop som jeg vilde have sagt, sagde han henrykt. Og endda er de sjeldne og dyre.

— Er I saa glad i snittebønner?

— Jeg tænker saa ofte paa dem; jeg ser dem for mine øine, som de voksede som en skov rundt mit hus. Her ser man aldrig noget lig nende. Og hør, sig mig ogsaa om der endnu findes slige smaa fugle derover, ganske bittesmaa fugle — han maalte med fingrene i luften — sorte, yrsmaa . . . se nu kan jeg ikke komme paa navnet igjen! I fordums dage var der mængder af dem; hele flokke strøg forbi mit vindu. Men hvem lægger merke til slige smaa skabninger? Ser I herre, jeg troede heller aldrig, jeg skulde komme til at tænke paa dem. For her, her kan ikke engang kraakerne holde hus om vinteren, end sige slige smaa pipkræ. Men derover hos os lever de som i fordums tid, ikke sandt, lille herre?

Jeg svarede ikke, ihvorvel jeg nu ikke kunde nære nogen tvil længer: denne gamle jøde, denne fanatiske Chassid var ligesaa hjemtraa som jeg selv, vi led begge af den samme sjælenød. Denne pludselige opdagelse af en lidelsesfælle bevægede mig besynderlig; jeg klemte den ukjendtes hænder i mine, og det blev min tur at stille ham spørgsmaal efter spørgsmaal.

— Saa det er dette, du kom og vilde tale om? Det er ikke de grusomme mennesker, din triste skjæbne, din elendighed, du tænker mere paa, men det er solen, luften, det blaa . . . skovene, jorden derovre? Du vil, at jeg skal fortælle om, hvordan det er i Polen ved foraarstid.

— Ja, ja lille herre, javist. Det var netop derfor, jeg kom. Og han klemte mine hænder igjen, og et barnagtigt smil gled over hans livsslidte ansigt.

— Hør du, broder!

Og Srul hørte efter, og hans mund gled op, og hans øine hængte sig fast ved mine. Hans tindrende blik varmede mig og lokkede mig af læberne farverige ord, som den fattige djævel begjærlig sugede til sig og gjemte i sit hjerte. Og da jeg taug, slog jøden hænderne for sit ansigt og hulkede: Ve mig, ve mig, og store taarer trillede nedover hans skæg. Og der blev vi længe siddende og graate sammen.

*

* *

Meget vand har rundet i Lena siden dengang og mange taarer over ulykkelige forvistes kinder. Men endnu ser jeg i søvnløse nætter for mig Baldygas stive træk og den gamle Chassid Sruls gule, fortrukne og taarevædede ansigt. Og naar jeg længe har holdt dette fantom for mig, synes jeg, jeg ser jødens blege læber aabne sig halvt, og en haabløs stemme mumler i mit øre:

— Oh Jehova! hvorfor lægger du din haand saa tungt paa dine trofaste? *nk.*

— Chicago universitet har blandt andet en art professorat, vel udstyret med egen kapital, hvis indehaver er forpligtet til at drive videre studiet af de forskjellige religioner og at virke for at gjøre de forskjellige religioners tilhængere bekjendte med hinanden. Indehaveren udnævnes blot for et begrænset tidsrum, efter hvis udløb han afløses af en anden. Den nuværende indehaver har nylig bereist Indien, hvor han har studeret Brahmanismens praktiske virkninger og samtidig holdt foredrag ved universiteter og høiskoler over kristendommen, som en moderne liberal og dannet tænker, men begeistret kristen opfatter den. Samtidig drog han for sine indiske tilhørere (for det meste brahminer) sammenligninger mellem kristendommen og brahmismen fra et saa upartisk og objektivt standpunkt, som det ligger i menneskelig magt at indtage. Efter sin tilbagekomst har han holdt foredrag ved Chicago universitet, over hvad han har lært og seet. Hans indtryk samler sig i øget begeistring for det Nye Testamentes kristendom, ikke som ligestillet med andre religioner, men som deres fuldkommengjørelse ligesom den er jødedommens. Professoren er den tidligere præsident for religionsparlamentet i Chicago, saa man vil forstaa, at han er en sjelden fordomsfri og høit agtet personlighed.

— Et stort dagblad har opdaget, at *mænd* i vor tid hurtig degenererer, medens kvinderne i samme grad udviklles. Det spaar derfor, at vi snart vil se kvinder i de ledende stillinger i forretnings- og statslivet, og at i det kommende aarhundre vil kvinden herske, og manden tjene. Det er, mener bladet, tobak, alkohol og løse moralske principer i det hele, der er aarsag til det mandlige kjøns totale forfald.

Gamlingen paa næsset.

Doktoren boede oppe i fjeldsiden lidt, lige ved landeveien, som forbandt landhandlersted med landhandlersted fjorden indover.

„Ja," sa doktoren, „De kan altid spørge gamle Lekanger nede paa næsset, om han vil leie Dem det ledige huset ud for sommeren, men jeg tror det ikke. Han er snodig, det er han. Og han har endnu ikke villet leie huset ud til nogen. Der har været mange fra Bergen og villet leie, — der er jo pent; men nei —! Det var i det huset, den voksne sønnen boede, som døde for tyve aar siden. Gamlingen holder det huset helligt fra den tid."

„Hvor gammel var den sønnen?"

„Ja — han var vel paa Deres alder. Den gamle er en hardhaus, en trassigpomp, forstaar De. Rig gammel slegt, stammer fra de første i landet. Men steil, paastaaelig. Sønnen — ja, han var altsaa voksen, fireogtyve aar, han var hjemme i ferien og boede i det huset. En flink fyr var han, den første paa seminariet og felespiller, saa alle jenter var gale efter ham. Gutten kjeder sig naturligvis blandt de gamle. Han vil ud i fjorden og skyde teist og alker. Han finder frem en gammel forladningsbøsse, ser, at den trænger til grundig pudsning og ber sin far om penge, saa han kan faa bøssemageren paa eksercerpladsen til at fiffe geværet op.

„Nei, eg *vil* det ikkje!" siger gamlen. „Det geværet far, har eg brugt sjøl, saa kan sagtens du bruge det. Eg ve' kje vite nokke utav dette her moderne. Ve' du 'kje ha' geværet, som det er, saa kan du late bli. Eg seier ikkje mere . ."

Gutten kjendte gamlen sin, han svarte ikke noget videre, men han ladede bøssen, og bad fa'ren se paa den sjoren borte i rognen der. Nu sigtet han paa den. Han sigtet, la fingeren mod aftrækkeren og — tumlede bagover, faldt med hodet i græsbakken. Geværlaaset var sprunget, guttens ansigt oprevet. Der blev hjernebetændelse og operation, gutten døde. Men — som sagt — De kan jo spørge," sluttede doktoren.

Fra doktorens have saa jeg lige under mig de to smaa hvide huse nede paa næsset. I det yderste boede gamlen selv med sin kone. Jeg gik nedover. Veien var steile stentrappetrin. Jeg kom ned til to lukkede nøst. Ingen baad var paa lunnerne. En liden smal vig med sandbund skar sig ind mellem nøstene og det skarpe næs, hvor gamlingen tronede i det ene af de to hvide huse. Jeg saa ham deroppe, han stod i uldtrøie med sæler over og hænderne i bukselommen, og han nikkede ikke, da jeg tog hatten dybt af og bukkede mig.

Jeg gik stien rundt vigen og klatrede op. Han stod der fremdeles og modtog mig med et grættent — haanligt — forbløffet udtryk.

„Goddag," sa jeg.

„Goddag far," sa han afventende.

Jeg pustede og saa udover fjorden og strøg sveden af panden. Han betragtede mig med forbauset spydige øine. En gammel høi ludende kal med hvide lokker, et i udtrykket stenet ansigt, men hvor alligevel alle træk var posede og hang; under hagen var der paa listerbondemaner en krans af skjæg, skiddenhvidt skjæg.

„No far, er han ude og gaar?"

„Her er forbandet vakkert!" sa jeg og saa udover. Det var blank fjord milevis udover og brune skjær og en vældig koncert af farver, hvor solen holdt paa at gaa ned.

„Kor gammel er De, far?" spurgte han. Da jeg vendte mig, stod han og betragtede mig helt kjærlig. Hans blikke havde oldingeøines svømmende mathed. En smule spydighed var der i mundrynkerne.

„Jeg er fireogtyve aar."

„Ve' kje De stige ind, far?"

„Jo tak."

Da vi var kommen ind, sa jeg:

„Jeg vilde høre, om jeg kunde faa leie her i sommer."

„Nei, det vil eg slettens ikkje. Eg *vil* ikkje leie væk."

„Nei, nei," sa jeg — „jeg har jo bare spurgt. Men dette sted vilde passe saa godt for mig. Derfor —"

„Ka er De for nokke, daa?"

„Jeg er student, og saa skriver jeg i aviser. Og nu havde jeg tænkt at lave en bog."

„Ja saa far, kan De digte ogsaa?"

„Ja, storartet."

„Ja, denslags vil eg ikkje vide nokke utav. Seie meg — *digte!* Ka nøtte gjør Dokker!"

„Nei vist, men naar vi kan faa lidt penge for det af og til, saa er det da noget, det ogsaa. Jeg vilde helst være jernbanemand, jeg, for min part, men siden jeg engang har begyndt med skrivehaandværket, saa — saa tror man ikke paa, at jeg duer til nogenting."

„De er vist ikkje saa dum, som De ser ud til, De!"

„Nei, jeg er ikke dum."

„Ja, eg faar snakke med konen," sa gamlingen og gik ovenpaa, op en hønsetrappe.

De kom ned sammen, og jeg fik huset, som stod ledig efter sønnen.

* * *

Om kvælden gik gamlingen og jeg ned til nøstet og trak ud færingen og rodde indover til øren for at hente mit tøi. Aftenbrisen fra land kom jagende og smaakrused sjøen, og jeg spurgte, om vi ikke skulde ta seil.

„Nei — ikkje nokke seil.“

„Ja, men det gaar meget fortere end at ro.“

„Nei, eg *vil* det ikkje.“

Saa maatte vi ro den fjerdingsvei.

Paa hjemveien la jeg aarerne og tog op en flaske og glas og spurgte, om jeg maate faa lov. Gamlingen vippede skraaen udenbords og smurte sig om mundvigerne og tog en og to og tre.

„Disse doktrane er nokken ubehjælpelige karer,“ sa han.

„Hvorfor det,“ sa jeg.

„Ja, ikkje han, som er her no. Han skal være god, seier di. Men den andre —! Føja mei!“

Jeg vendte mig mod fortoften, hvor han sad. Der var baade taarer og gnister i hans blik, saa jeg turde ingenting sige.

„Men De,“ sa han og holdt inde med roingen. „Tror De, at der er nokke liv efter dette? Tror De, at han sidder der og er dommer over far sin?“

„Jeg ved ikke,“ sa jeg og maatte le.

„Ja le De far!“ sa han bryskt og huggede til aarerne igjen.

„Nei, nei, nei!“ bad jeg oprigtigen. „Jeg tror næsten ogsaa, at vi lever igjen, naar vi er død. Men da synes jeg, vi maa bli meget større, ellers er det ikke noget værd at fortsætte. Jeg mener: Hvis en, som har været ude for uretfærdighed her, benytter sin stilling paa de himmelske skanser til at sprøite svoveldunster paa det jordkryb, som har gjort ham livet hernede surt, saa — — ja, saa bør man ønske sig fri for al himmelfart.“

Gamlingen rodde lidt, før han igjen talte, og da var det bare for at lade mig forstaa, at en dram til — —

*
* *

Jeg havde pakket mine sager ud og lavet stuen istand. Der faldt blaat maanelys over bakken op mod doktorhuset, og hele fjeldsiden ovenover laa som i troldsøvn i nattelyset. En tynd fos hang ned som filtred sølvtraad.

Jeg gik ud, jeg tænkte paa sønnen, som havde sovet i samme seng, som jeg skulde sove i. Jeg gik udover næsryggen og satte mig paa en knaus. Henover laa fjorden i maaneglans. Der var endnu lidt bris.

Gjennem det svartblaa felt løb der en lang søile af sitrende dirrende gulddukater helt hen under klippen, hvor jeg sad.

Jeg saa og saa paa den lange, spillende, skiftende søile af gult, og jeg glemte, at jeg sad her. Jeg sad med aabne øine og saa bare hav og himmel og maane og tænkte ingen ting.

Og oppe i luften saa jeg skikkelser, og jeg syntes høre musik. Jeg vendte øinene op, og der kom de som ned gjennem en krybbe: ansigter, sjæle, jeg kjendte. Jeg turde ikke gnide øinene, for jeg tænkte, da blir synet borte. De, jeg saa, var afdøde venner og veninder. De saa uendelig lykkelige ud, stille og forklarede, og de vinkede til mig ikap: Kom, kom! Det liv paa jorden er altid noget, men dette udenfor er langt saligere. Kom bare! Men i vrimlen saa jeg et ansigt, et stort høitideligt ungt ansigt. Det trængte sig frem blandt de andre og kom tilsidst helt ned mod mig. Jeg syntes, det mindede om den gamle odelsbonde oppe i stuen. Ansigtet kom tæt mod mig, og det var som lufttrækket fra et par vinger. Jeg hørte, at det hvisked: Sig til far, at jeg har det godt. Sig til far, at jeg venter paa ham. Her er godt. Sig det.

I det samme huskede jeg det med geværet, og jeg rystede mig op og gned øinene.

Udfra mig og langt udover sjøen laa endnu den lange spillende søile af guld. *Gabriel Finne.*

Verdens kostbareste bog.

Den kostbareste bog i verden er vel de Forenede Staters officielle historie over borgerkrigen. Den har til hensigt at samle for fremtidens forskere og interesserede alt, der er af betydning vedkommende krigen. Alle dagsbefalinger, alle troppebevægelser, alt muligt meddeles der nøgternt og upartisk, uden kommentar, efter de officielle kilder for begge krigførende parters vedkommende. Og alt er ordnet logisk og kronologisk, saa det udgjør en virkelig historisk fremstilling af krigens gang. Verket skal udgjøre 112 bind med et atlas indeholdende 178 karter. Alt er udført paa den bedst mulige maade. Verket er rigt og udmerket illustreret, efter de bedste metoder og i de bedste anstalter, med portræter af arméchefer, billeder af landskaber osv.

Hvert bind koster regjeringen 100,000 kroner. Det hele verk vil altsaa, naar det er færdigt, have kostet 11,200,000 kroner. Hidtil er der udbetalt henved 9 millioner, hvoraf omtrent det halve for trykning og indbinding og resten i forfatterhonorarer til de mange forskjellige medarbeidere fra de to dengang krigførende sider.

Det kostbare verk sendes indbundet og gratis til alle offentlige biblio-

teker i landet (hvorledes man forholder sig overfor større udenlandske, biblioteker, vides ikke). Der er paa den vis uddelt til dato 1,400,000 bind. Til private sælges verket for 1.80—3.30 pr. bind, kostbart indbundet. Atlasset derimod koster 81 kroner. Bøgerne sælges eller erholdes blot direkte fra de Forenede Staters krigsministerium.

Ukjendte literaturer.

I.

Afghansk literatur.

(Efter *„Revue des Revues“*).

Kun lidet kjendt er afghanernes land, og lidet kjendt er landets literatur. Den har imidlertid en vis betydning som udtryk for et fantasifuldt folks stemninger, og dette udtryk savner hverken kraft eller originalitet. Grunden til, at den afghanske literatur ikke er bleven kjendt og studeret, er først og fremst, at kun dens ringeste og mindst værdifulde del er bleven nedskrevet, resten er „mundtlig literatur“, om det udtryk kan anvendes.

Mellem disse to grupper af den afghanske literatur, den skriftlige og den mundtlige, er der et svælgende dyb befæstet. Den skriftlige er den lærde, der intet bud bærer om, hvad der rører sig hos folket, en flittig andenhaands literatur, der stræver at gaa de udenlandske, oftest persiske forbilleder en høi gang og kun opnaar at blive respektabelt, men interesseløst efterligningsarbeide.

Den mundtlige er folkedigtningen, der i hundrer af aar har levet paa folkets læber; dens første spor kan ikke følges, dens viser og sange bærer for det meste intet forfatternavn, de har i aarenes løb „gjort seg sjøl, for de kom rækendes paa en fjøl“; men de flyder videre nedover tidens strøm og huskes ligesaa meget med hjerte som med hoved.

Den skrevne literatur.

Noget stort bibliotek vil de afghanske bøger ikke danne, og langt tilbage i tiden gaar denne lærde bog- og skriftavl ikke, knapt nok op til det 15de aarhundre. I den sydøstlige kant af landet var man mest genegen til at drive literær syssel, der laa landet mest aabent for indflydelse fra Indien, nærmest fra Delhi, og bøgerne, man skrev sammen, var af historisk, mystisk og undertiden ogsaa af poetisk indhold.

Den rareste af alle afghanske bøger skildrer et erobringstog, der blev foretaget omkring 1420, af Yusufzaierne, som senere satte sig fast i

Kabul. Denne historiebog er bleven Afghanistans adelskalender og gyldne bog. Thi bogen, der er forfattet af Yusufzaiernes lovgiver, Sheik Mali, indeholder en panegyrisk fortegnelse over alle de stamfædre og slegter, som deltog i hint seierstog, deres fulde titler, genealogi og embeder. Disse stolte annaler holdes saa høit og i ære, at ingen profane blikke faar beskue dem; Sheik Malis efterkommeres vigtigste gjerning er at passe paa sin store stamfaders bog og grav i Kolustan.

Ved siden af dette historiske hovedverk staar Bayazid Ançaris skrifter; de er saare frisindede; han haaner baade Islam og Koranen, viser sig at være kjætter og kommunist, men var trods alt høit beundret af sin samtid. Hans literære konkurrent er Akhun Dorvezos, der i et pompøst sprog fortæller Afghanistans historie, og selv roser sig af sin rettroenhed, som dog de senere forfattere har sat et stort spørgsmaalstegn ved. Et afghansk ordsprog siger: „Der findes tvende arter af vantro. Den ene er som Bayazids, aabenbar for hvert øie, den anden er som Akhun Dorvezos', tilsløret og dulgt. Den første kan du vogte dig for som for en brølende tyr, den anden er farlig som slangen skjult i græsset."

Mirza Ançari, Bayazids sønnesøn, gik i bedstefaderens fodspor og skrev bøger, men af poetisk indhold. Han var sterkt paavirket af den persiske digter Chiraz's sange, hvis vellystige, farveprægtige lyrik nok kunde faa en digteryngIings hjerte til at svulme. Efterligningerne er ikke videre vellykkede: I Chiraz's sange er der en luft, der er tæt af duft fra alle Persiens roser, der er en overdaadig kunstfærdighed i formen, som minder om haremspigernes strengespil, en stemning saa mættet af elskov og duft og deilighed, at ordenes flom bølger og bruser. Det kan den afghanske sanger ikke gjøre efter. Hans kunstfærdighed er utrolig klodset, kun nu og da finder han et kraftigt og gribende udtryk for sine følelser. Afghanerne regner ham dog for sin kunstpoesis klasiker og beundrer vildt hans symbolistiske sange, hvor kjærlighed til Gud og til piger blandes uopløselig om hverandre. Nær ham sætter afghanerne Kushâl Kâhn, en mand af mange og sterke ord. Her et eksempel paa hans klingende billedsprog. „Der er et rige, saa stort, saa vidt, det er ordenes rige, de millioner fagre og høitklingende. Og jeg sætter mig paa min krigshingst, og i min haand løfter jeg poesiens banner, frem styrter jeg, og i galop erobrer jeg mig alle de fagre ord!"

Disse to poeter virkede i det 17de aarhundre. Fra en senere tid har man Ahuah Shah, der indførte smaadigtene, saaledes som inderne yndede dem, læredigte, fabler og lyriske udbrud.

* * *

Den uskrevne literatur.

Det er i Kabuls, Kandahars, Gazins eller Herats gader. Mængden glider frem og tilbage, puffes og stødes, enkelte skal til sit kjøbmandskab, andre skal til moskéen, atter andre skal kun til bazaren, snakke med kjendinger og se paa butikerne; og luften er fuld af støv og larm og støi.

Da løfter sig pludselig en stemme, og al larm dæmpes, mængden standser op og samler sig.

En sanger, en vandrende „minstrel", slaar sine strenge, og om ham flokker sig tilhørere af alle stammer, stænder og aldre, det er et folkelivsbillede, eiendommeligt og farverigt: der staar pathaner, med regelmæssige udtryksfylde ansigter, halvvilde shimwarier, afridier med stolte turbaner og blaa silkekaftaner, som holdes sammen af bælter, hvor dolke og pistoler glimrer; der er kizilbachis med sine røde fez, arabere og hinduer; mellem mændene trænger sig kvinder, fattige, uden slør, og rige, med tilhyllede ansigter og kaaber, som lyser og laver af silkebroderier, guld og juveler. Alle lytter, mens han synger, den vandrende *dum*, saa kaldes de afghanske folkesangere; thi der er ingenting, orientalerne er saa „gale" efter som sange og eventyr.

Blandt disse gadesangere er der mestre, der indbydes til fyrstesønners bryllup og overlæsses med gaver; men som oftest er de mænd af ringe stand, haandverkere, kjøbmænd og arbeidere, der synger for at hjælpe paa sine knappe indtægter. Og dette gjør, at om man end beundrer dem som sangere, respekteres de ellers lidet nok; thi afghanerne kjender kun to livsstillinger, der fortjener hæder: Krigerens og agerdyrkerens stand. Og den agtelse og hæder kan den vandrende sanger ikke synge sig til, naar hans stilling forresten er arbeiderens og haandverkerens, end ikke om han sang saa fagert som „de huris, der sjunger i Paradis, til Guds og profetens glæde."

Men høre paa ham gjør de alle, mens han slaar *rebab'ens* strenge og kvæder om Jabads og Ma-Muslims datters elskov, eller om Adam Khân og Durkhani, — Afghanistans Romeo og Julie.

De fleste af disse sange har den indiske *ghazeles* form, flesteparten af sangerne er ogsaa afghaniserede indere, og kvadene er snart af erotisk, snart af historisk, mystisk eller satirisk indhold, ikke sjelden har de et religiøst anstrøg; men mest yndet er de historiske sange og de erotiske ballader.

De historiske sange.

I disse sange gjemmer folket sine minder, men som objektivt historiske dokumenter maa de ikke betragtes; de er snarere kun et udtryk for det speilbillede, de historiske begivenheder kaster i folkets sind, og følgelig

fordeles lys og skygge ofte temmelig vilkaarligt, og personer og begivenheder, som historien enten slet ikke kjender eller kun behandler ganske løseligt, rykkes i folkesangenes billeder helt frem i forgrunden. I disse sange er der larm af vaaben og trompeter, de elektriserer afghanerne, som Marseillæsen, Riego-Hymnen og Rakoczy-marschen har elektriseret Europas folk, og alle øine luer, og brystet gaar tungt paa dem, der lytter, naar gadesangeren synger de stolte historiske sange. Her er en af dem, ghazelen om Muhamed-Jan og hans kamp mod engelskmændene. Desværre er det ikke til at undgaa at baade den og de efterfølgende digtprøver ved oversættelsen mister meget af sin karakteristiske glans.

„Saa kjæmper han uden at standse, den gjæve Muhamed-Jan, han kjender ei flugt og han kjender ei hvile!

De stormede mod landets grænser, de grumme fremmede mænd, der kom fra de fjerne lande, og vilde røve vort hjem. Vort Kabul vilde de tage, men helten stansede dem!

Sværdet han svang for dem, der elsker den sande Gud og har lære og lov fra profeten. Med hæder han dækker sit hoved, med saar han dækker sit bryst, og over hedningers skare han vælter evindelig skam!

I Sagars helved er hedningers sted, og dyb er den svælgende afgrund. Men saamange hedninger fældede helten, at pladsen bliver trang for dem, der slikkes af flammernes tunger.

Men han stiger høit paa den stige, hvor Allahs vidner de gaa. Hvert trin har de røde rosers farve, og helten stiger mod himlens port til purpurleiet i Paradis-salen!

Thi han kjæmpede uden at standse, den gjæve Muhamed-Jan, kjæmpede for Allah, for land og for hjem, og kjendte ei flugt eller hvile!“

Den religiøse sang

har oftest en klang af sorg, og afghanerne elsker den høit, den stemmer nemlig sammen med den melankoli, der er et grundtræk i folkekarakteren. Stundom indeholder disse religiøse sange kun betragtninger over livets intethed, bønner til Gud og sorg over den svundne tid, undertiden fortæller de hellige historier, og nærmer sig de bibelske legender.

En af de bekjendteste religiøse sange er denne:

„O menneskebarn, se, verden forsvinder, ære, rigdom, storhed og kraft, alt er kun tomhed, idel tomhed, det maal, som det føres mod: Intet, det store intet!

Gud herren du glemmer, o menneskebarn, og sanker dig graadigt, hvad jorden byder, som skulde du nyde til evig tid de skatte, du hvileløs samler! Du ændrer dog ei din natur, og den er at dø og forsvinde. Thi

graven er dit fædreland, den er det maal, som venter dig, det store intet er enden paa alt!

Saa fæst da din tanke ved Herren din Gud, han er den eneste, som vil række dig en haand, naar døden kommer. Da skal ingen ven kjendes ved dig, alle skal være dig imod, og ingen findes, som dig husvaler.

Ensom skal du gaa ind ad dødens port, og bøi dit øre til min læbe, jeg vil hviske dig en sandhed: Det store intet er enden paa alt.

Som dine venner er gaaet bort, skal og du; dit sted er støvet, og graven det land, som dig venter. End er din time, end kan du gjøre godt; men naar ligklædet hyller dig ind, hvad kan du da gjøre? — Saa brug din tid og din time, ikke til at søge hæder, — thi den er idel tomhed; ikke til at søge rigdom, — thi den skal dine arvinger graadig gramse; ikke til at gjøre larm, — thi den skal dø som et ekko mod gravens vægge; men til at søge herren og gribe hans haand. Den alene kan holde dig oppe i det store mørke.

Thi om du er khan eller emir, fattig eller fakir, om din livs sti er stenet og støvet, eller strød med guld og roser, ved veiens ende venter dig liglagen og det store intet."

Den erotiske ballade.

Naar tilhørerne har faaet nok af melankolien, lægger sangeren *rebab'en* bort, thi dens strenge klinger dybt og klagende, og saa synger han om elskov og glædelighed. Og personerne i disse sange, der handler om trofast kjærlighed og dens mangehaande gjenvordigheder, er for det meste af historisk oprindelse, men romantiserede i tidernes løb. En af disse elskovsballader er den omtalte sang om Adam Khân og Durkhani, men den er for lang til at citeres saaledes, at man faar virkelig følelse af, hvor dramatisk den bygges op fra trin til trin. En anden meget yndet elskovssang er ghazelen om *„fakiren og prinsessen"*.

„Og det var fakiren Fayaz, han gik for kongen at staa: „Konge, giv mig til hustru din datter, skjøn Shirinai!"

Og kongen svarede fakiren: „Min datter skjænker jeg dig; men først skal du fylde syv brønde med ædelstene og guld."

Fakiren gik til havet og knælede paa havets strand, og alle de stene i havet var, blev til rubiner og kostelige stene. Saaledes er kjærligheden.

Han fyldte de syv brønde og sagde til kongen paa ny: „Konge, giv mig til hustru din datter, skjøn Shirinai!"

Og kongen svarede fakiren: „Min datter skjænker jeg dig; men først maa du faa det salte hav til at bølge imod mit slot."

Da bøiede fakiren sit hoved og hulkede bitterlig. Saa tog han hakke paa skulder og vandrede til havet hen.

Og han slog paa bjergets tinde, og se den sank, og bjergene skiltes, og havets vande strømmede ind over land. Saaledes er kjærligheden.

Og fakiren gik mod slottet, og havets bølger fulgte ham. Da blev kongen bange, og han bad en listig, ond kvinde om hjælp. Men kvinden tog den skjønne Shirinais klæder, gik fakiren imøde og raabte: „Fakir, du kan ikke faa den skjønne Shirinai til hustru; thi mens du betvang havet, er hun gaaet til Paradis!"

Og kjærligheden, der har magt til at skabe rubiner af havets stene, og lede bølgerne over bjerg og dale, den stansede hans hjertes slag. Thi saaledes er kjærligheden."

De egentlige *elskovsviser*, uden „historisk" baggrund, vil vanligvis forekomme os temmelig usmagelige. De er fulde af skruede ordspil, overdrevne sammenligninger, en masse svulst og overlæssede billeder, minder i mange stykker om gammel italiensk musik, hvor melodierne næsten forsvinder under et tæt kniplingsverk af forsiringer og snørklerier. Men disse billeder, som vi finder søgte og stemningsødelæggende, er afghanerne fuldt fortrolig med, han anser dem for absolut nødvendige, naar visen skal være sirlig, og han følger deres behændige anbringelse med behagelig anspændelse. De omskrivninger og sammenligninger, der synes os overlæssede og snørklede, danner i de indfødtes øine kun en tilbørlig indfatning af den elskedes billede.

Den mest bekjendte erotiske lyriker er Mira, han er afghaner fra fødslen af, kunde hverken læse eller skrive, men kunde udenad i hundrevis af gamle elskovssange og digtede selv mange nye. Her er den berømte *Zakhmai,* den vise, der falder hver afghansk yngling lettest paa læben, naar han længes efter sin elskede.

„Her sidder jeg ensom i min sorg og sukker efter hende, som mig saarede.

Hun er saa mild, saa hjertens mild. Men ud af mit bryst har hun revet mit hjerte og baaret det bort, da hun fra mig gik, saa mild, saa hjertens mild!

Fattig sidder jeg i min ensomme sorg, fattig som en tigger. Mit liv er en død, kun min veninde er helsebod for mig. Hun er den helsebods drik, der kan frelse mit liv, en drik af æbler, af honning og af perler, en drik saa mild, saa hjertens mild.

Hendes skød bærer æblet, hendes læber eier honning, og tændernes rad er perler!

Dig vier jeg min tjeneste, du fjerne elskede; i mit hjerte har jeg reist dig et altar, der knæler jeg ved morgengry og ved aftenstide, og hver stund den lange dag. For dig, som har røvet mit hjerte, saa mild, saa hjertens mild!"

Foruden ghazelen benytter den afghanske poesi ogsaa den saakaldte *çar baita,* en firlinjet strofe, som undertiden forbindes med ghazelen. En anden versform er *miçra'en,* der ofte antager en næsten epigrammatisk karakter.

Her er en saadan miçra:

„Min ære og min hæder, mit hoved og mit gods, alt vil jeg give min elskede for dine øine to!

Røv min ære og tag mit gods, men vis mig blot dine øine! Saa siger jeg: „Vis mig dem engang til, saa kan I tage mit hoved!“

Roser er dine læber, perler de tænder hvide. Og hvis dig himlens engle fik se, de glemte for Allah at synge, de flagrede alle til jorden ned, de knælede for dig, de sang for dig, og savnede ei himlens salighed: De saa jo dine deilige øine!

Jeg skrev et brev, jeg skrev den elskedes navn. Men mine taarer faldt paa det hvide blad og slettede ud dit navn. Og taarerne faldt i mit hjerte, der brændte de ind dit navn.

Jeg ved, at du ikke tænker paa mig, og jeg synes, at alt er nat. Men blot duften af dine læbers roser naar til mig, bliver det morgen med sol. Skjøndt jeg ved, at du ikke tænker paa mig, at dine læber ikke kan nævne mit navn, fordi du har glemt det!

Tag mit gods, tag mit hoved, min hæder, glad jeg ofrer det alt, om jeg dine øine faar se!“

*
* *

En flittig og samvittighedsfuld forsker har Afghanistans literatur fundet i den nylig afdøde historiker James Darmester. Nye vuer aabnes ganske vist ikke ved studiet af den afghanske literatur, men den er en hidtil omtrent lukket krog af verdensliteraturen, en krog, som det dog har kuriositetsinteresse at kige ind i, og studiet af den giver adskillige karakteristiske træk til dette halvkjendte afghanske folks aandelige fysiognomi.

En ny praktisk anvendelse for „drager“.

I næste maaned drager et parti amerikanske forskere ned til Ny Mexiko for at udforske den saakaldte *Mesa.* Denne er en høislette af sandsten, som hæver sig med lodrette vægge fra den omgivende alkalislette. Det har hidtil vist sig ugjørligt at klatre opad disse vægge; sletten er derfor aldeles ukjendt land. Men man antager, at dens undersøgelse vil have stor betydning for arkæologien og antropologien, idet den ansees for at have været et hjem for „huleboere“ eller klippeboere i geologiske

tider, før komancher, apacher og navajer trængte ind i landet. Af og til falder der nemlig ned stykker af sandstensklippen, og med disse følger der gjerne potteskaar af den art, som altid findes sammen med andre spor af de første huleboende mennesker.

Nu vil professor Libby af Princeton universitetet forsøge at komme op paa høisletten. Han vil først prøve at skyde en line over den paa et enkelt smalt punkt, for saa ved dens hjælp at heise op en rebstige; men gaar ikke det, vil han stige op ved hjælp af drager.

Man ser saaledes, at vi ikke alene nu virkelig kan flyve, — om end kunsten endnu er i sin allerførste begyndelse; men ogsaa at denne nyfundne evne meget snart tør berige vor viden med værdifulde faktorer, som uden den vilde forblevet skjulte.

De indiske fakirer.

(Efter Mirza Zealddin Akmal*) i *„Die Zeit“*).

Ordet *fakir* stammer fra arabisk og betyder oprindelig: en som lever i afsondrethed.

I middelalderen stod Arabien i ry for at besidde en slags spiritualister, som de indfødte kaldte fakirer. De skilte sig i to klasser: *maskains* og *maskakkins;* de første var lærere i teologi og kunde ved hjælp af en hemmelighedsfuld magt undervise sine disciple paa flere mils fjernhold. Efter muselmanernes indfald i Indien blev ordet fakir forplantet didhen, og de indiske spiritualister, som tilfældig kom i berøring med muselmanerne, blev ogsaa betegnet som fakirer. Ihvorvel de muhammedanske spiritualister i Indien endnu fører dette navn, saa forstaar man dog til dagligdags ved en fakir en professionel tigger. I Europa, hvor man først fik sin kundskab om orientalske videnskaber gjennem arabiske skrifter, anvender man uvilkaarlig benævnelsen fakir paa alskens østerlandske spiritualister.

Fakirernes videnskab er ikke saa systematisk som de gamle indiske spiritualisters, men enhver udøver paa egen haand de kunster, som han indvies i ved familieskrifterne, men lærer andre teoretisk blot en ringe del af det, han selv ved. Den gamle indiske lærdom og filosofi stod uendelig høit, men den kunde ikke naa den høieste grad af fuldendelse, fordi dens teori og praksis desværre ikke helt stemmede sammen. Materien spillede for vore forfædre ingen rolle, og efter hele sin aandsretning var de henvist til at beskjæftige sig alene med det usynliges verden. De var utvilsomt

*) Se 15. maiheftet iaar.

klare og sterke aander og har løst de vanskeligste abstrakte problemer, som det materialistiske Europa i aarhundrer forgjæves har bemøiet sig med. Med muselmanernes invasion i Indien foregik der en af de mægtigste omvæltninger i kunst, videnskab og filosofi, som verden nogensinde har seet. Paa den ene side stod den daværende verdens mest materialistiske folk, — et folk, som endog forestillede sig paradisets glæder i skikkelse af jordiske nydelser; paa den anden side et folk, der i utallige aarhundrer havde været tæt omsløret af fantasiens slør. Under saadanne omstændigheder var en forbindelse mellem den indiske og arabiske aand umulig. Vort deduktive system af teorier forekom araberne endnu latterligere end deres materialistiske lære vore indiske filosofer. Den høieste indiske visdom gik ifølge disse gjensidige misforstaaelser tilgrunde, og i den indiske literatur gjorde indflydelse af arabiske ideer sig kjendelig. Ved et saa absolut kontrastforhold var det ingen let opgave at forene den syntetiske indiske aand med den analytiske arabiske videnskab og bringe teori og praksis til at harmonere. Derfor gik aarhundrer hen, før de gammelindiske bøger atter droges frem af mørke og glemsel for at smykke bibliotekernes reoler; de kom omsider atter til hæder og værdighed og gjenoplivede paany racens abstrakte tankeevne. Intet under, at denne literære revolution fik stor indflydelse paa det almindelige aandelige liv.

Familier dør ud, og nationer gaar tilgrunde, derfor er det ogsaa umuligt, at videnskaber, der blot bestod i praksis og blev mundtlig overleveret fra person til person, skulde have holdt sig i over 2000 aar. Over mangen praktisk kunst fattes der i vor literatur meddelelser, og dog er den den eneste kilde, hvorfra vi kan hente oplysning om vor gamle visdoms oprindelse og historie, saavel som det folks tænkeart, der affødte denne visdom.

Jeg vil nu forsøge at forklare, hvorledes den muhammedanske epoke fik indflydelse paa den spiritualistiske indiske verden. *Sadats* — en religiøs sekt, som bestod af fakirer, der forstod at helbrede visse sygdomme, blev forplantet til Indien. De indiske dervisher hører til den samme art mennesker. Efter vore historikeres mening er saavel fakirer som dervisher efterfølgere af Jerusalems spiritualister; men fakirerne ændrede sin metode, da de kom til Indien og traadte i forbindelse med de derværende spiritualister, mens dervisherne derimod holdt sig til sine gamle forbilleder. Da fakirerne kom til Indien, var deres teoretiske kundskaber lidet sammenhængende. De forstod blot at helbrede et par sygdomme. Deres metode hvilede paa falske principer; thi istedenfor at forøge sin kraft, forsøgte de at styrke sin tro, og som følge deraf forsømte de alle andre væsentlige punkter. Deres kure bestod i tre forskjellige metoder: *Salvig, Dem* og

Ganda. Salvig er en anordning af ord, bogstaver og tal efter følgende plan:

4	9	2
3	5	7
8	1	6

som adderet i hvilkensomhelst retning giver 15. Dette eller noget lignende giver man patienten at bære paa kroppen klæbet til den syge legemsdel.

Efter *Dem*-metoden udtaler man trylleformler over patienten og aander paa ham. *Ganda* er en kulørt snor, som man binder patienten om hænderne; den anvendes især som middel mod feber. Saa latterlige disse kure maa forekomme den europæiske læser, saa er det dog en kjendsgjerning, at de næsten aldrig forfeiler sin virkning, hvor troen paa dem var tilstede og virkede som medicin; og de stod heller ikke den ægte spiritualismes principer fjernt, men da ingen teori laa til grund for dem, saa gik den værdifulde tanke tabt i unyttig udvortcshed.

Den indiske teoretiske spiritualisme laa for høit for fakirerne, og de indiske spiritualister saa med ringeagt ned paa disse metoder, som forekom dem at være udslag af tosset overtro. Men da fakirerne kom mere i berøring med de brede lag af folket og gik mindre hemmelighedsfuldt tilverks, blev de mere viden berømte. Dog kunde fakirerne ikke komme langt ad den analytiske og materialistiske vei, de fulgte, og blev snart nødt til at tage sin tilflugt til de syntetiske spiritualisters hemmelighedsfulde verker. Omsider optraadte de som kyndige og lærere, og fra hin tid af har fakirerne og de indiske spiritualister altid arbeidet sammen.

Yogis-vismændene indsaa, at en videnskab, som grundede sig paa det aandelige alene, ikke kunde forblive fri for feil. Fakirerne derimod, hvem man havde lært, at mennesket intet formaaede ved sig selv, og at alene Gud virkede gjennem ham, at sædvanlige mennesker ikke kom længer end til en vis grad af aandelighed, og blot apostle og profeter var istand til at naa til de høiere grader af spiritualisme, — disse fakirer begyndte nu at erfare, at menneskene alle var lige af naturen, og at enhver, som blot ivrig stræbte efter de himmelske goder og væbnede sig med uforsagthed og god vilje, var istand til at overstraale selve profeterne. Fakirernes metoder forbedrede sig ogsaa efterhaanden, og som det af spiritualismens senere historie fremgaar, opgav de ogsaa de unyttige og overtroiske lægekure. I det ellevte aarhundre havde fakirerne følgende skik: For at gjøre sig ufølsomme for kulde, maatte de ved midnat staa i en strøm og ufravendt rette blikket paa lyset i en liden lampe, som de medbragte. Som en lysende gjenstand tjente lampen til at hypnotisere den person, der var

ude for at hærde sig. Fakirerne fulgte denne rescept i to aarhundrer uden at indføre den ringeste forandring eller forbedring, medens de indiske Yogis udleded en almindelig lov deraf nemlig: at lampen ingenlunde er det eneste instrument, der kan benyttes til dette formaal, men at alle blinkende gjenstande kan fremkalde den samme virkning.

Enhver videnskab og enhver religion er naturnødvendig underkastet mange forandringer, eftersom den udøves af mennesker af forskjellig art og forskjellige evner. Brahmanismens tre guddomme — Brahma, Visjnu og Sjiva — blev hver for sig dyrket af forskjellige sekter. I tidens løb fik disse sekters trossætninger organisk sammenhæng og bevarede sig gjennem tradition. Ogsaa spiritualismen undergik en lignende forgrening, idet den blev udøvet af folk med forskjellig religiøs bekjendelse. De sekter, som troede paa Brahma og nærede en virkelig høi og ren livsanskuelse, hævede denne videnskab til en beundringsværdig høide. De mere materialistisk-sindede Visjnudyrkere gik haand i haand med fakirerne, og ihvorvel deres niveau neppe var høit, forsøgte de dog at bringe harmoni mellem teori og praksis. Sjivabekjenderne endelig saa, da de blev gjort bekjendt med spiritualismens underbare kræfter, blot natsiden i billedet og foretrak spiritualismens underordnede metoder for de høiere og hævede dem til en del af sin religion. De kaldte sig *Yogis* og er i Europa kjendt som fakirer.

Sjivatilbedernes specialitet er at udsætte sig for alle slags legemlige pinsler og plager; de gjør sin hud haard mod lidelser og anser dette for den eneste vei til at redde sig fra de evige straffe. De har sit hovedkvarter i Kohi-Abu, et bjerg i Mellem-Indien, i hvis huler de har sine hemmelige boliger, hvor de underviser de udvalgte disciple i den praktiske spiritualisme. I almindelighed hemmeligholder de sine metoder, og de optager heller til disciple saadanne unge folk, som de tilfældigvis vælger paa sine vandringer, end saadanne, som ivrig trænger sig ind paa dem for at afnøde dem deres kunst. I enkelte tilfælde skal de ogsaa have kjøbt børn for at opdrage dem i læren. Saadanne disciple kaldes *bevas* og forraader aldrig, hvor de har faaet sin uddannelse. Firti aar er det sedvanlige tidsrum, disse yogis maa tilbringe i de underjordiske hvælvinger.

Yogis har splittet sig i tvende sekter. Den ene hærder sig vistnok mod fysiske lidelser, men tilføier sig ikke frivillig legemlige skader. De mest bekjendte af denne art er de levende afguder, de sovende og de hængende fakirer. At fremstille levende gudebilleder er den sværeste af deres præstationer. De begynder i en tidlig alder at øve sig derpaa og lever til den ende blot af melk og tørrede frugter. Naar de er bleven helt hjemme i sin kunst, saa er deres krop saa smidig og sterk, at de

kan indtage og holde sig i en hvilkensomhelst stilling; for det meste efterligner de dog de forskjellige gudebilleders holdning og forbliver i disse gjerne sælsomt forvredne stillinger i dagevis eller løber slig i milevis. Bava Lackmann Dass, en yogi, som ifjor optraadte i London, forbløffede det engelske publikum ved efterhaanden at indta 48 forskjellige stillinger, og bestyreren for det kongelige akvarium, hvor disse forestillinger fandt sted, udlovede en høi pris for den, der kunde efterligne nogen af disse stillinger. Han blev ogsaa stillet tilskue i St. Georgs hospital, hvor en professor holdt et foredrag for studenterne og beviste, hvor anatomisk umulige fakirens kunststykker egentlig var.

De sovende fakirer forekommer mindre hyppig, men har fra tid til anden vakt megen interesse. Ogsaa de faar sin uddannelse i de samme underjordiske huler og har arvet sit system fra Kapila, Yogas stifter. Blandt de gamle indiske spiritualister gjaldt en vedholdende søvn for en forøvelse til spiritualismen og blev holdt hemmelig. Yogis og de sovende fakirer betragter den som en del af sin religion. Yogisøvnen udøves af spiritualisterne for vilkaarlig at kunne afbryde sansernes virksomhed og sjælen derved komme i rapport med den høiere bevidsthed. Den tjener ogsaa til at læge visse sygdomme. Forberedelsen er i mange maader beslegtet med selv-suggestion. Saavel yogi'en som hypnotikeren lægger vegt paa koncentration af tanken. Fuldstændig afholdenhed fra fast næring og delvis afholdenhed fra naturlig søvn er betingelser saavel for en hypnotisk bortrykkelse som for yogisøvnen. Om fakirerne ved man, at de ofte lever dagevis uden næring, men uden vand eller melk kan de jo ikke leve. Selv i saadanne tilfælde, hvor de lader sig levende begrave, træffer man forholdsregler for at skaffe dem den fornødne luft og fugtighed.

Almindeligst er de hængende fakirer. De øver offentlig sine kunster, dog ikke gjerne paa steder, hvor for mange mennesker er samlede og helst paa ensomme steder. De har meget tilfælles med de tyrkiske dervisher. Omtrent tyve personer, — de hængende fakirer og musikanterne med iberegnet, — indfinder sig paa en bestemt plads. Naar besværgelsesformlerne, der ledsages af sagte musik, begynder at virke paa fakirerne, giver de sig til at dreie sig rundt, og eftersom musiken bliver vildere, forøges deres egen vildskab, indtil de endelig i en tilstand af vanvittig henrykkelse pludselig gribes af de omstaaende og klynges op i trærne, hvor de bliver hængende og sprælle ofte i ti eller tolv timer. Det er interessant at iagttage, at de, naar de omsider løftes ned igjen og kommer til bevidsthed, ikke har anelse om, hvad der har passeret dem.

Sjivatilbedernes anden sekt er ubetinget den eiendommeligste. Man kjender ogsaa i Europa til de forskjellige arter af selvpinsel, de paalægger

sig. Mange udsætter sig nøgne for solbranden; andre staar dage i træk paa en fod, andre strækker armene op og bliver staaende aaret ud i denne stilling, til lemmerne er skrumpet ind og tømt for blod, eller de gaar med hænderne lukkede, indtil neglene gror igjennem haanden.

nk.

Sterke-Nils.

(Af O. A. Øverland).

Omkring aar 1730 boede der paa en liden plads Rullerud under gaarden Groven, der ligger lige i nærheden af Brunkeberg kirke i Øvre Thelemarken, et par husmandsfolk, som hed Ole og Aaste. Om Ole har man ikke stort at fortælle; han synes nu ogsaa paa det nærmeste at have været slig, som folk er flest. Men efter Aaste, konen hans, og hendes styrke spørges der ikke saa faa frasagn. Hun var liden, men hun var og god, siger folk, og man vil vide, at det var efter hende, den ene af hendes sønner arvede sin mageløse styrke. Det er om denne, der i sagnet lever under navnet Sterke-Nils, jeg her vil fortælle, væsentlig efter, hvad H. G. Heggtveit har meddelt i sin samling af norske sagn (Ørebibliothek 10—14) og de prosaiske anmerkninger i Jørn Telnes's digtcyklus *Sterkenils* (udg. af Norske Samlag 1877).

*
* *

Det lader til, at der har været noget framifraa ved Nils helt fra hans fødsel af.

Aaste gik nemlig i aannearbeide paa Grovejordet, da veerne kom over hende, og hun fødte da gutten under en stor ask, som stod der; denne fik senere hen navn efter Sterke-Nils og kaldtes Nils's ask.

Om hans barndom ved man ikke stort. Men der fortælles dog, at han blev opfødt med mærremelk, og man vil vide, at det var deraf, han blev saa sterk.

Da han endnu var en fremvokstring, flyttede hans forældre fra pladsen Rullerud*) til pladsen Ramskeid under gaarden Heggtveit i Brunkeberg, ½ mil fra Groven.**)

*) Pladsen Rullerud er nu lagt ind under gaarden Grovens jorder; men hustufterne kan endnu sees.

**) Paa denne gaard hændte det engang, at Aaste ret fik syne, hvor sterk hun var. Hun kom med en tønde rug ind paa badstuen; men da hun skulde hive sækken ind paa bænken, var hun for stutt, og den faldt ned for hende flere gange. Da blev hun sint: „Du vil narre mig, du, men jeg skal ikke narre dig, jeg,“ sagde hun, og dermed tog hun den med begge hænder og kastede den ind paa bænken, saa at det rent søkk i badstuevæggen.

Da Nils var paa det nærmeste voksen, kom han i tjeneste hos hr. Ole Nilssøn Sporv, der fra 1736 til 1753 var sogneprest i Siljord, hvor han har efterladt sig et meget vakkert eftermæle. Nils var godslig og tjenstvillig; men det var nok ikke saa ganske frit for, at hans medtjenere i førstningen gjerne vilde have ham en smule tilbedste. Engang, da biskopen var ventende til Siljord i visitats, bad prestekonen ham om at gaa til Aarnoteren*) efter skuresand. Nils spurgte sig for, hvor meget han skulde tage, og fik til svar, at han kunde hente saa meget, som han orkede at bære. Han tog da en tøndesæk og lagde i vei. Om en stund kom han tilbage med fuld sæk. Da var han saa tung paa foden, at staburstrappen sprak, da han gik opover den. Han slængte sækken fra sig paa gulvet, og det rystede og knagede i hele huset. Efter den dag lod hans medtjenere være at holde ham for nar.

I Svartdalsgrænden i Flatdals anneks boede der paa denne tid en mand, der hed Steinar, var bekjendt videnom for sin styrke, uvørenhed og ryggesløshed og gik under navnet Svartdalskjæmpen. Steinar var en djærv fyr, der stjal baade kreaturer, som laa paa sæteren, og korn fra badstuen, og sidstpaa gjorde han sig endog skyldig i kirkeran. Presten, hr. Ole Sporv, satte ham da i rette derfor og angav ham for øvrigheden; men dette tog Svartdalskjæmpen ham saa ilde op, at han passede presten op paa hans kirkevei, rev ham af hesten og mishandlede ham i den grad, at det var med nød og neppe, han slap derfra med livet og maatte længe efter holde sengen.

Den næste gang, hr. Ole skulde til annekset, ansaa han det for raadeligst at tage sin gaardsgut med, og Nils skulde da ogsaa tilgagns faa vise, hvad der boede i ham. Bedst de drog opover til Flatdal, mødte de atter Svartdalskjæmpen, som øieblikkelig overhøljede sin sjælesørger med de gemeneste raaheder. Nils slap heller ikke fri; men det skulde Svartdalskjæmpen bittert komme til at angre. Thi Nils tog ham, som han bare havde været en gutunge, og smurte ham ordentlig op. Om det var Svartdalskjæmpen, som siden blev rettet for kirkeran og morderisk overfald paa hr. Ole, kan jeg for øieblikket ikke sige; men der spørges i ethvert fald ikke, at han fortrædigede presten eller hans gaardsgut tiere.

Men efter denne dag fæstede navnet „Sterke-Nils“ sig ved prestens tjenestegut.

Det var ikke bare Sterke-Nils's husbond, som fandt en haandsrækning af ham nyttig og paa rette sted. Der var ogsaa andre, som følte sig tryggest, naar Sterke-Nils vilde slaa lag med dem.

---

*) Aarnoteren er et fjeld, som ligger tre fjerdinger sydvest for Siljords kirke i Nordgarsmarken. Der findes god skuresand, og der er mange, som den dag i dag henter af den.

Engang skulde en rig bonde fra Siljord til et skaale-bryllup i Hjartdal; men da der var von om, at der vilde blive krangel og slagsmaal med hjartdølerne, fik han Nils til at følge med. Det bar da i vei med dem, og i de første dage gik alt baade pent og vakkert for sig til et thelemarksbryllup at være. Men da det led mod slutten af gjestebudet, og folk var blevne rigtig øre og fulde, saa var det ogsaa ude med freden i bryllupsgaarden. Man røg op i slagsmaal, og dette holdt man paa at drage silgjordingen op i. Nils syntes, det var bedst, at han ikke var med paa det, tog ham i fanget og satte sig borti bænken overfor langbordet med ham. Men de kamplystne hjartdøler lod det ikke blive dermed. De gav sig nu til at tirre Sterke-Nils, saa han blev sint. „Vil de komme, skal nok jeg rydde vei," sagde han. Dermed tog han under langbordet og løftede det op med den ene haand og deisede med den anden til bordskiven, saa den kløvnede, og hver del drev til sin kant. Da blev det stille i laget, og ingen havde lyst til at give sig i kast mere med de to fremmede fra Siljord.

Medens Nils tjente paa prestegaarden, vendte han sin hu til en jente ved navn Anne, der tjente paa gaarden Li, og hende besøgte han da om lørdagskveldene. Paa prestegaarden var der dengang en hund, som hed Fallan, og paa gaarden Gjuve fandtes der en tispe. Naar nu Nils skulde til Anne, stellede Fallan det altid saa, at den kom til at slaa ham følge, og dette syntes Nils, som rimeligt kan være, var nok saa rart. Som han da engang i maanelyse rendte paa ski bortover Klokkerstuemoen, og Fallan diltede med ved siden af, hørte man Nils tralle følgende vers til en hallingslaatt:

„Nils aa Fallan reste bort fri,
Nils aa Fallan reste bort fri,
Fallan te Gjuve, Nils te Li,
Fallan paa husko, Nils paa ski,
Endaa kom Fallan førr te si.*)

Det drog imidlertid længe ud, før Nils og Anne kom sammen.

Da Nils var 22 aar gammel, i aaret 1732, blev han skreven til soldat, og han stod som unggut i Fredriksværn.

I denne tid øvede han mange karsstykker, som der endnu gaar frasagn om.

Engang væddede man 10 daler med ham om, at han ikke var god for at bære tre tønder salt op paa et loft. Sterke-Nils gjorde det og vandt væddemaalet; men trappen knasede i stykker under ham, da han steg paa.

*) Denne slaatt blev ofte spillet af Nils's søn Olav Gullbak, som var spillemand, og hver gang, han gjorde det, sagde han: „Dæ æ, heilede, visa etter far, du! daa han fridde te mor."

Det var just paa denne tid, Fredriksværns fæstning blev bygget. En dag holdt seks mand paa at mase med en stor sten, som skulde op paa muren, uden at det lykkedes dem. Nils kom just til. Han bad da karerne gaa tilside og tog selv tag i stenen. Han sank i jorden til ankelen; men stenen greiede han og det fint ogsaa. Men da kommandanten hørte om dette karstag, sagde han, at stenen skulde staa som et minde herom inde ved fæstningsporten, og der skal den staa den dag idag er, siges der.

Efter at være kommen tilbage fra Fredriksværn, giftede han sig med Anne og ryddede op pladsen Langedal, som ligger i Trollebotn, et trangt til Siljord hørende dalføre, som ligger bortenfor fjeldet, sydvest for Silgjordvandet. Anne var en flink og ferm kone, liden og skrap, men flittig og ihærdig som mauren. Man fortæller, at hun gik fra Langedal over fjeldet til Nes, en god halv mil, hvor hun skar sit maal, og saa gik hjemover igjen samme dag.

Hvad Nils angaar, drev han nok mest paa med tømmerhugst og kjøring for Aall paa Ulefos; han eiede nemlig hest en tid, og den havde han arvet efter sin fader.

Da Nils var ti aar gammel, fik hans fader af Svein Groven en liden blak folunge, som var otte dage gammel. Den havde mistet moderen, der oppe paa sæteren var snublet i sin helle og havde kjørt sig en staur i maven. Blakken blev opalet med melken af Blaageit, og den og Nils var meget gode venner. De kunde ligge og sove sammen i Solbakken under en skindfeld, og Blakken hvilede lange stunder i Nils's arm, medens han strøg og klappede den, som om det havde været en liden bror. Og Blaageit var sig ogsaa sine pligter bevidst, lader det til. Naar Nils lokkede paa Blaageit og sagde: „Blaageit! Blaageit! Naa maa du koma heim, vesle folen æ tysst!“ saa svarede den straks oppe i berget og kom springende hjem. Nils melkede den da og gav folen drikke. Det blev en gild hest af Blakken, og Ole havde den saa længe, han levede. Han drev frem meget tømmer med den og tjente gode penge. Men til trods for, at han var nødt til at kjøbe hvert eneste høstraa, Blakken skulde have, var den altid fed og i godt hold.

Na Nils var atten aar gammel, mistede han sin moder Aaste. Da ligfærden skulde gaa for sig, gik Nils ned i stalden til Blakken, klappede den og græd, og Blakken strøg ogsaa sit hoved ind til ham, og Nils saa da, hvorledes store og tunge taarer randt af hestens øine. Græd hesten, fordi Nils græd? Eller savnede ogsaa den Aaste, som havde givet den saa mangen brødskorpe og grødbit?

Da Blakken var 25 aar gammel, døde Ole, og den gik nu over til Nils, og han havde den i mere end 5 aar. Godt behandlet, som Blakken var bleven al sin tid, gjorde den endnu fuldstændig nytte for sig. Men

sidstpaa blev den saa støl, at det var en barmhjertighedsgjerning at lade den slippe. Anne var ikke istand til at være hjemme den dag, Blakken skulde dø, og selv var Nils ikke god for at skyde den, men maatte overlade det til en kjending, Sundre Dale, at gjøre det. Blakken blev begraven i haugen nedenfor buret, og paa dens grav plantede Nils et træ.

Saa meget Anne og Nils kavede og stred, hver paa sin kant, sad de bestandig smaat i det. De havde to børn, Olav og Gjermund; den yngste, der var opkaldt efter en broder af Nils, var dog ikke mere end aarsgammel, da han døde. Grunden til, at de aldrig kom længere end til at have det fra haand i mund, var vistnok først og fremst den lange tid, Nils maatte gjøre militærtjeneste.

I Fredrik V.s dage var som bekjendt Danmark og Norge meget nær kommen i krig med Rusland, hvis keiser, Peter III, var hertug over en del af Holsten og gjorde paastand paa arveret til halve Slesvig. Krigen blev i sidste øieblik afværget ved den tronrevolution, som krævede Peters rige og liv. I 4 aar (1758—62) var kongen nødt til at holde store troppemasser i Holsten. Af nordmænd fandtes der saaledes her mellem 13 og 14,000 mand.

Blandt dem, som saaledes udkommanderedes, var ogsaa Sterke-Nils, der bl. a. en tid skal have gjort tjeneste paa flaaden. Allerede Wille fortæller i sin Siljords beskrivelse, at han for grev Dannerskjold og andre høie herrer skal have aflagt overordentlige prøver paa sin styrke. I sagnet lever mindet om forskjellige af hans karsstykker.

En dag, heder det, kom kongen kjørende i en gild vogn med to heste for. Han havde hørt om, hvilken kjæmpekar han var, og spurgte ham, om han kunde holde vognen, naar han slog paa hestene. Nils spyttede i næverne, og slog dem i vognen og tog spændtag i en stolpe; saa slog man paa hestene, der tog saa forsvarligt i, at sand og sten sprutede op om dem; men de magtede ikke at komme af flekken. Kongen blev saa glad over at have en slig kjæmpe i sin tjeneste, at han gjorde ham det ene tilbud mere glimrende end det andet, om han vilde træde ind i livvagten; men Nils stundede bare efter at komme hjem, og saasnart han kunde, strøg han ogsaa afsted.

Da han paa hjemveien kom over Kilaasene, bøiede han ned en liden furu og hug toppen af den. Furuen voksede op til et stort træ og staar endnu den dag idag med afhugget top.

Nils var en arbeidskar, hvis mage man skulde have det vanskeligt for at finde. Han kunde hugge 3 tylvter svært tømmer om dag, stundom endog 3½ tylvt. Sjelden hvæssede han øksen, han drev den ind i furulæggen, om den var aldrig saa sløv, og var den af de bedste, saa trængte den ind lige til skaftet. Var da øksen rigtig skarp, saa var det vanske-

ligt at faa skaftet til at holde, naar han skulde rykke den ud; da rak han ikke stort mere end at skjæfte øksen og gjøre nye skaft, sagde han.

Men saa var det ogsaa en grovvoksen, men vakker kar. Paa laavedøren paa gaarden Dale har han skaaret ud sin haand i dørfladen, og en slig lab har neppe nogen seet. Inde i haanden har han skaaret sit navn:

Min haand er god
Nils Ols søn.

Engang han gik hjem fra skogen, saa mødte han en binne, som røg paa ham. Nils tog da ryggetag med den, og det var nok ikke frit for, at det knagede baade i ryg og sideben paa mutter, da Nils klemte til. Saa tog han kniven og kjørte i hjertet paa den, saa den laa død paa flekken.

Naar Nils var i Skeen, fik han af og til anledning til at vise, hvad kar han var.

Engang var der kommen en engelsk skude derhen, og kokken ombord paa den var saa sterk, at han kytede af, at ingen kunde maale sig med ham. Man fik da Nils til at prøve styrke med ham. Men engelskmanden var ful. Han havde klippet sig snau, var nøgen til beltestedet og vel indsmurt med sæbe, saa det ikke var muligt at faa tag paa ham. Saa rendte han som en væder med hovedet foran lige mod Nils og tog ham om livet. Nils kunde intet tag faa. Da blev han sint: „Enten skal du have ryg som en kar eller ører som en gris," sagde han, tog saa engelskmanden om ørene med begge hænder, løftede ham op efter dem og slængte ham saa mod jorden med slig kraft, at han blev liggende i uvit. De, som stod og saa paa dette, hujede og roste Sterke-Nils; engelskmanden var efter den dag ikke fuldt saa kaut og kry, som han før havde været.

En anden gang var Nils i Skeen for at kjøbe brødkorn for sommeren. Saa kom han ind til en kjøbmand, som gjerne vilde se en prøve paa, hvor sterk Nils var. „Du skal faa tre tønder rug af mig," sagde han, „hvis du er god for at bære dem 300 skridt." Nils tog rugsækkene og lagde dem ihop, slog et reb om dem og stak et jernspet opunder rebet. Saa skulde han til at gaa. I det samme kastede to af kjøbmandens folk en halv gris ovenpaa børen: „Nu har du grøn," sagde de, „der har du ogsaa sul." Det slog bugt paa jernspettet, da den halve griseskrotten kom til; men Nils gik de tre hundrede skridt lige godt for det og vandt væddemaalet. Saa let tjent sommerkost havde Nils aldrig før vidst af.

Nils var en skræk for Thelemarkens slaaskjæmper, som aldrig skulde skryde af sit møde med ham.

Paa gaarden Lonar i Bøhered boede i den tid brødrene Thorbjørn

og Ambros, der var viden om berygtede for sin vildskab, kranglevorenhed og slagsmaalslyst. Det fortaltes ogsaa om dem, at der randt troldblod i deres aarer. En gang havde de været paa Kongsberg marked og kom gode og fulde kjørende tilbage over Meheien. „Af veien! Af veien!“ raabte de til hver og en, som de mødte, og det var ikke at bede for andet, end at man maatte ud i snefonnerne ved siden. Saa kom Sterke-Nils gaaende. „Af veien! Af veien!“ skreg Lonarkjæmperne. Men Nils lod, som han hverken hørte eller saa, og Lonar-gutterne kom da busende lige paa ham i fuldt firsprang. Da hesten var lige indpaa, stemmede han rolig akselen mod bringen paa hesten, som braastansede og skakede tilbage saa hvast, at de, som paa slæden var, kom drivende framstupes over agterenden paa gampen. Men saasnart de havde sundet sig lidt, satte de som to forsultne skrubber bent paa Nils. Men han tog det med ro, greb en i hver haand og rystede dem godt og vel en stund. Da han syntes, det kunde være nok, lagde han dem overende og hvælvede slæden og hesten over dem, saa de blev liggende i aavælte. „Naar I nu kommer hjem,“ sagde han, „kan I sige, at I har mødt Sterke-Nils.“ Dermed ruslede han videre, som om intet var hændt.

Nils var aldrig nøie om at yde en haandsrækning, naar den kunde tiltrænges.

Paa Finneie i Drangedal havde flommen engang taget kværnhuset og kværnen og kjørt den fast i en bergklove i aaen. Nils kom gaaende forbi, just som 6 mand stod og bengede og brød med væger og jernstaurer for at faa den løs; men lige nær var de. Nils sagde da, at hvis de gik fra, skulde han prøve. De gjorde da saa. Han vadede ud i aaen, rykkede den løs med et eneste tag og kom bærende op med den i fanget.

Det var gaaet Nils godt, saa længe hans gode og trofaste hustru Anne levede. Men hun døde fra ham, og hvad han havde tabt i hende, fik han tilgagns føle, da han giftede sig igjen. Hans anden kone Eli Napasto var nemlig en ondskabsfuld kvinde, rigtig et stort trold. Man vilde vide, at Nils ikke havde havt synderlig hu paa at tage hende heller, og at mange havde advaret ham mod hende; men hun havde givet ham en kjærlighedsdrik og havde saaledes faaet sin vilje frem.

Saa skulde det da hænde saa ilde engang, at Nils mistede styrke og helse.

I Gaasebrekke, et stykke op for gaarden Ytre Nes paa Siljordsvandets vestside,*) laa der et stort mastetræ, som tolv karer en dag prøvede paa at lunne frem og løfte paa tømmerslæden. Dette var de ikke istand til. Disse karer havde engang været sammen med Nils i en dovning paa

*) Andre siger, at det var i Kivledalen, det hændte, hvad her skal fortælles.

gaarden Øverland, hvor de havde opført sig slig, at Nils havde fundet sig beføiet til at jule dem op og jage dem af gaarde. Nils var den samme dag, de holdt paa at lunne frem mastetræet, just paa tømmerhugst lige i nærheden, og nu var karerne slyngelagtige nok til at spille ham et slemt puds til tak for sidst, under skin af at faa den godmodige Sterke-Nils til at gjøre dem den tjeneste at tage et tag i med. Da de bad ham om en haandsrækning, var der ikke nei i hans mund. Han huggede sig en forsvarlig lund og fulgte med ned i Gaasebrekken, hvor han skulde løfte under midten af mastetræet sammen med dem. Men bedste de løftede, slap karene paa en gang taget, saa hele tyngden af mastetræet kom til at hvile paa Nils alene. Det gav et sæt i den sterke mand; saa blev han kridhvid som en dødning, idet han skjønte, hvad kjeltringernes mening var, og udbrød: „Hvorfor gjorde I dette? Jeg fik saa vondt et slit!" Men endda holdt han mastetræet alene, slængte det saa tilside og satte i fuldt sinne efter slubberterne, som tog tilbens og lagde ind i skogen. Nils følte nu, at det paa det nærmeste var forbi med ham. Han maatte næsten krybe hjem til pladsen sin, og da graat og hikstrede han som et barn: „Nu har jeg mistet magten og helsen min," jamrede han. Saa var det og.

Efter denne dag maatte Nils gaa i stak og stavre sig fra gaard til gaard og fra bygd til bygd og bede sig frem. Endnu i slutningen af syttiaarene levede der folk, som kunde mindes den skrøbelige kroken, som gik i stak og som fik plads i kubbestolen fremved gruen, naar han kom til gaards. En af de gamle syntes saa skjellig, han endnu kunde se de svære labberne, som Nils lagde frempaa knæerne sine.

Men endda Nils gik der som et helseløst vrag, saa var han ikke at spøge med.

Da han slig vandrede omkring, kom han ind paa en gaard ude i Bøhered, hvor der sad nogle kjæmpekarer ved bordet og drak. Nils satte sig i en kubbestol indved gruen. Paa peisen hang der en gryde, der tog 3 kvarter og var fuld af kogende lud. Konen paa gaarden bad da karerne, som sad ved bordet, at de vilde hjælpe hende med at løfte gryden af. Nils rakte da en finger under hadden paa gryden, svingede sig i stolen, løftede gryden af og satte den paa gulvet, ret som om det havde været en barnegryde. Da kjæmpekarerne saa dette, saa maatte Nils sætte sig bort til bordet og faa sig skjænk, han med.

Med Eli Napasto havde Nils en søn, som var opkaldt efter ham og i dagligt lag gik under navnet Vesle-Nils. Han var faderens øiesten.

Nils's naboer var Hølje og Gunhild Napasto; de havde to sønner, af hvilke den ældste, Eyvind, allerede var voksen. Nils, Hølje og Eyvind var gode venner og vel forligte til enhver tid; men Eli og Gunhild var

to alen af et stykke, ondskabsfulde og sladderagtige og opsatte paa at sætte fiendskab mellem mændene. Nils var dog for godmodig og snil til at ændse, hvad Eli til enhver tid gav ham ind; men det var ikke tilfældet med Hølje og Eyvind, som lyttede alt for meget til, hvad Gunhild havde at fortælle. Sidstpaa skulde der ikke stort til, for at uvenskabet skulde bryde ud i lys lue.

Vesle-Nils og Høljes yngste søn kom en dag i klammeri, og Høljes søn puffede da Vesle-Nils udfor en fjeldskrænt, saa han slog sig. Dette saa Nils, og i sin harme over denne uvørenhed gav han Høljes søn dygtig ris. Gutten kom bæljende hjem og klagede over, at Vesle-Nils havde puffet ham udfor, og at Sterke Nils havde dængt ham. Saa bar det ihop med kjærringerne; men Gunhild trak det korteste straa, og Eli dyppede hende tilgagns i myren.

En stund efter stod Sterke-Nils i smedjen uden at ane noget ondt. Da er der en, som slaar i væggen, saa hele smedjen ryster. Nils saa ud: der stod Hølje og hans søn Eyvind, som lovede ham alt det, som ondt var, fordi han havde jult op gutten, og fordi Eli havde skamfaret Gunhild. Nils blev sint og dultede til Hølje med næven, saa han faldt i svime om paa bakken. Men straks angrede han, hvad han havde gjort; han rakte ham haanden og vilde hjælpe ham paa benene igjen. I det samme drev Eyvind til Nils med en stor knudret briskestok. Kvistene paa denne var afhugne saaledes, at de stod ud fra stammen skarpe som knivodde, og da de var tørkede i solen, var de haarde som ben. Piggene trængte ind i hjernen paa Nils, der sank til jorden. Han blev bragt hjem og laa i tre dage uden bevidsthed og uden at nyde andet end koldt vand, som man hentede til ham fra en kilde, som senere kaldes Sterk-Nils-Olla. Straks før solnedgang den tredie dag drog han sit sidste suk. Nils var omkring 70 aar gammel, da han døde.

Det var i aaret 1801, dette tildrog sig.

Eyvind blev dømt til slaveri paa livstid. Men han havde mange rige skyldfolk, som søgte om benaadning for ham, og det lykkedes da ogsaa disse efter nogle aars forløb at bede ham fri. Forholder det sig saa, som sagnet vil vide, at hans frigivelse staar i forbindelse med en forøgelse i kongefamilien, maa Eyvind være sluppen ud af slaveriet enten i 1805 eller i 1808.

Humor.

Amerikanerne er humorister, — de har alle en snev af Mark Twain i sig og vil have sin spøg selv over de alvorligste ting, hvad der ikke hindrer dem fra at føle disse lige dybt. Dette forstaar sjelden forfattere om Amerika. De gaar f. eks. hen og tager presseudtalelser alvorligt, hvor enhver amerikaner blot finder den overdrivelse og den spøg, som han forlanger som daglig kost. „*Kringsjaas*“ redaktør har endog seet et amerikansk vittighedsblad citeret her hjemme for ramme alvor, — hvor det slog i en drøi skrøne om vestlige forhold!

Og her er et andet tilfælde. Den engelske forfatter Charles Reade var i Amerika. Han fandt den amerikanske presse udmerket. Den fortalte alt, hvad der hændte med eksemplarisk korthed og greihed. Men han havde en indvending mod den, den mangled ærefrygt, den behandlede alvorlige temaer for letsindig. Se her, sagde han til en ven. Noget saadant kunde aldrig skrives i England om saa sørgelig en begivenhed; og han læste: „Jacob Thompson, vor udmerkede medborger, som lagde sig op en formue ved handel med syltede svinehaler, kom igaar ind i Johansens smedje med fem pund af Sutters bedste krudt i baglommen. Han gik ud igjen gjennem et hul i taget. Nærmere om begravelsen, saasnart liget kan blive samlet sammen fra nabotomterne.“

Forfærdelig letsindigt, mente Charles Reade, at skrive slig. Det gik aldrig i England.

Historien er en variant af en af dagspressens staaende spøgeemner. Hvert større dagblad har sin „morsomme mand“ — en mindre Mark Twain. Man finder sig endog i en spøg fra prækestolen. Og den politiker, som ikke forstaar at gyde lidt forsonende humor over sine hidsige udfald, kommer ingen vei.

Naar vi herhjemme tager alt dette saa stramt alvorlig, minder vi om skotlænderen, som ikke kunde forstaa en spøg. „Du vilde ikke kunne faa den ind i dig,“ sagde hans dødstrætte amerikanske ven, „om jeg fyrte den efter dig fra en Kruppsk kanon.“ — — „Nei . . . nei . . . men det gaar da ikke an at skyde en spøg ud med kanon . . . vel?“

Et nihilisthjem.

Af Friedrich Dernburg.

(Autoriseret oversættelse af Tyra Bentsen).

Regnet strømmede ned, vandet piskede os i ansigtet og sprøitede op i vognen til os fra gadens sølepytter. Vi kunde næsten ingenting se, — af og til kastede en brændende petroleumslampe sit matte skin paa et lidet træhus eller et plankeverk; forlængst var vi

komne ud i forstaden, — men fremdeles humpede det lille kjøretøi over sten og vand.

Jeg havde udtalt til en af mine venner, at jeg ønskede at lære et nihilisthjem at kjende, og nu var vi altsaa paa veien derud. Mens vi rullede afsted, gjorde min ledsager, journalisten, mig i al korthed bekjendt med de personligheder og forhold, jeg skulde komme i berøring med.

I dette nihilisthjem var *han* en ung tekniker, ansat ved en af Moskaus jernbaner, *hun* af en rig familie, havde været gift med en aristokrat, men havde forladt mand og børn og selskabelig omgang for at leve livet, som hun selv vilde.

Nu standsede vi ved en bagport ved siden af en statelig bygning, en „dwornik“ aabnede, og vort kjøretøi rullede ind i gaarden, hvor hest og kusk famlede sig videre fremover i mørket. Endelig efter at vi atter havde passeret en slags gade, standsede vi foran en liden pavillon-udseende bygning, i hvis øverste vindu et lys kom tilsyne. Vinduet aabnedes, og en kvindelig stemmme raabte: „Hvem der?“

„Det er mig, Peter Alexandrowitsch, jeg har en herre med mig, som ønsker at tale med Gregor.“

„Godt,“ sagde stemmen, „der skal blive lukket op. Værsgod, kom nærmere.“

Vi hørte i det indre en jernstang slaaes tilside, en gammel kvinde i slusket paaklædning lukkede op; hun lyste ned paa en liden trætrap, som vi steg opad. Gjennem fløidøren kom vi lige ind i leiligheden.

Vi stod foran husets herskerinde. Hendes væsen havde noget eiendommelig paafaldende. Hun gik os ikke imøde, men blev staaende med haanden støttet paa bordet. Lampen, som var dækket af en halvt opslaaet skjærm, belyste en slank høi skikkelse iført en sort tunika med et belte om hofterne, det mørke haar var kortklippet, et bredt russisk ansigt, lav pande, øinene skjultes bag en blaa lorgnet.

Ved første blik troede jeg at have for mig en dame paa omtrent de 50; da hun begyndte at tale, gik jeg lidt lavere ned i min taksering og kom tilslut ned til midten af de 30.

Saa hævede hun haanden og rakte os den.

„Vær hilset, Peter Alexandrowitsch, og ogsaa De, min herre,“ sagde hun med et spørgende blik paa mig. „Hvad fører Dem til os!“

Min ledsager forestillede mig. „En herre fra Berlin, som ønsker at lære vort land og folk at kjende, — journalist, som vilde sætte pris paa Deres og Gregor Petrowitsch' bekjendtskab.“

„Forstaar,“ sagde damen, „journalister studerer samfundets natside, men det gjør ingenting. Jeg skal gjerne hjælpe Dem med at finde denne

natside. Gregor er ikke hjemme, men jeg venter ham hvert øieblik. De drikker forhaabentlig saalænge en kop the."

Paa hendes raab bragte den gamle samowaren og nogle glas. Medens fruen tilberedte theen, benyttede jeg tiden til at studere det merkelige værelse, hvori vi havde taget plads.

Det var klart, at hele leiligheden bestod af en eneste ikke meget høi, men temmelig lang sal. Under loftet mellem vinduerne var anbragt kunstfærdige stukarbeider paa blaa grund. Sidevæggene dannedes af skabe og boghylder, som var skjøvet sammen; ogsaa en spansk væg af falmet silke med scener fra det italienske marionetspil havde fundet anvendelse. Grønne forhæng, som hang paa snorer, repræsenterede døre til høire og venstre.

Det sædvanlige spørgsmaal, om vi ønskede theen sterk eller svag, — fruen serverede os den selv med den lette gratie, som kun læres i det bedste selskab.

Mit øie faldt paa en palet i hjørnet af dette nøitrale værelse.

„De maler?" spurgte jeg, for dog at sige noget.

„Ja jeg maler, og De vil forbauses over at høre, hvad jeg maler. Jeg maler blomster, men jeg søger ingen forglemmigeilyrik i blomsterne, heller ingen tysk maaneskinssentimentalitet. Det, som fængslede mig til blomsterne, det, som er saa henrivende ved dem, det er deres sandhed. Forholdene lyver, menneskene lyver, ja selve dyrene lyver i Rusland. Jeg kunde fortælle Dem eksempler, som vilde forbause Dem. Men merkværdig nok er det endnu ikke lykkedes hos os at faa blomsterne til at lyve. De taler altid aabent ud; hvad de er, hvad de vil, deres hele væsen, deres længsler og ønsker bærer de ganske aabent tilskue."

„Aa, hvor jeg hader løgnen," vedblev hun, tog den blaa lorgnet fra øinene og hvirvlede den heftig om i luften med snoren. Jeg saa, hun havde blaa øine, der stod i eiendommelig kontrast til det mørke haar.

„Løgnen har forgiftet mit liv, som den har forgiftet hele Rusland, fra den øverste embedsmand, som stjæler statens penge, medens han prædiker om Ruslands vel, — til den sidste muschik, som kysser popens haand, medens han i sit hjerte forbander og foragter ham. Og vort samfund! Gjennemsyret af løgn! De studerer jo vor historie. Jeg gjør ingen hemmelighed af *min*, ligesaalidt som — —"

„Som blomsterne," fuldførte jeg.

„Det var ikke netop, hvad jeg vilde ha sagt, men lad gaa. I mit hjem holdtes 20 heste, 30, 40, 50 tjenere, jeg ved ikke hvor mange, jeg har aldrig talt dem. Kun ved jeg, at de stod og laa overalt, indtil vi skulde bruge dem, da var ingen at finde. Ringe kunde vi ikke. Vi brugte ikke klokkestrenge, vi skulde klappe i hænderne. Min bedstefar døde

hjælpeløs i sit palads omgivet af sin tjenerskare. Under et slaganfald havde han slæbt sig hen til døren, men han havde ingen kraft til at klappe i hænderne eller raabe, — saaledes fandt man ham liggende en time efter, da kunde han ikke reddes. — Jeg var meget stolt over vort store hus med silketapeterne og sølvlysekronerne. Da jeg var seks aar, havde jeg en tysk barnepige, som jeg ikke kunde like, og for hvem jeg — som børn pleier — pralede med vor herlighed: „hjemme hos dig ser det vel ikke slig ud." Den lille tyske pige saa paa mig med et blik, som jeg aldrig skal glemme. Hun trak roligt silketapetet tilside og viste mig den mængde støv og smuds, som laa der bag.

Siden den tid havde jeg faaet frygtelige øine, og jeg saa altid efter i krogene. Modsætningen mellem det, man udvendig kunde se, og det, som var indenfor, havde grebet mig. Jeg saa denne modsætning overalt.

Det var ligefrem en dobbelt tilværelse, vi førte. I vore selskabsværelser glimrede og straalede alt, i vore dagligværelser laa alt hulter til bulter, og støvet blev i høiden kun feiet fra det ene hjørne til det andet.

Jeg har lært at hade uordentlighed, men jeg har aldrig havt kraft til at være ordentlig selv. Det ligger i vor race, og det er stærkere end os selv. Endnu den dag idag kan jeg ligesaalidt holde denne hytte i orden, som de 50 tjenere vort palads. Se bare selv."

Hun pegede paa stolene og sofaerne, som var fuldpakket af bøger, malersager og klæder. Jeg syntes, jeg saa et smil af tilfredshed om hendes mund, da hun pegede paa dette virvar.

Et par yndige smaa sko havde vovet sig forlangt frem, de laa næsten fremme ved bordet.

„Børnesko," sagde jeg.

„Nei, slet ikke, mine egne. — De tviler? Det skal De faa se."

I et nu havde hun strøget tøflerne af fødderne og var sprunget ind i de utrolig smaa sko. Hun sprang op og stampede med fødderne. „Barnestreger!" raabte hun med sin dybe stemme. — Saa fortalte hun videre:

„Ved dinéerne, vi gav, blev der serveret paa forgyldt service. Papa, som var en gammel general, likte i familiens kreds at rode om i fadene med sine hænder og at øse i sig suppen lige fra terrinen istedenfor først paa tallerkenen. Jeg vil helst ikke komme ind paa lommetørklæde-kapitlet, derfor vil jeg skaane Deres tyske øren. I kjøkkenet skulde jeg aldrig komme. Naturligvis sneg jeg mig derhen, saa ofte jeg kunde. Jeg saa overkokkens paryk og tjenerens skobørste ligge ved siden af stegen. Det faldt aldrig nogen ind at skjule det. Min mor vidste neppe, hvor kjøkkenet laa, hun var tilfreds, naar kokkepigen ikke drak sig fuld, eller naar intendanten ikke stjal altfor ilde.

Min mor havde ét lyst øieblik. Det var, da hun besluttede at sætte mig ind paa et kvindeligt gymnasium, som dengang netop stod i blomstring.

Gymnasiet var en god tid for mig. Der var en vis sving over det hele, over lærere og elever, som rev mig med. Paa tre maaneder havde jeg indhentet og sprunget forbi alle mine kammerater. I tre maaneder holdt jeg mig paa denne høide, saa følte jeg, hvorledes nogle af mine kammeraters langsomme arbeide holdt mig tilbage — det var tyske og polske damer, — og saa begyndte jeg at tabe interessen. Dertil kom, at min mor blev mistænkt, fordi hun holdt mig paa en liberal anstalt. Saa blev jeg under et eller andet paaskud udmeldt. Jeg havde netop lært nok til at kunne tale med om meget. Men fra en grundig dannelse blev jeg afskaaret. Dermed var jeg moden for selskabslivet.

Min videre literære uddannelse indskrænkede sig til, at jeg slugte et utal af nye franske romaner. — De vil idethele bemerke, at alle de franske romaner, der udkommer, ligger omkring i alle fornemme russiske huse.

Jeg ved ikke, om De har beskjæftiget Dem med det spørgsmaal, hvordan man gifter sig i Rusland. Ethvert samfund kan man bedømme ud fra ægteskabsspørgsmaalet, og i kjærnen af det russiske ægteskab sidder den store russiske hoved- og centralløgn. Fra brudeparrets forældre, brudeparret, vennerne, slægtningerne, tjeneren, ja til presten og kirkesangeren, saa siger enhver netop det modsatte af, hvad han tænker. Hvad brudgommen vil, er hævet over al tvil: han vil penge. Hun er for ham en bisag.

Dette vidste jeg. Jeg havde læst det, hørt det, sagt mig det selv utallige gange, og alligevel dumpede jeg selv lige op i det. Vi var tre søstre, jeg den yngste. Jeg er, som De ser, mørk, mine søstre lyse, forresten ligner vi hverandre ikke mere end De og jeg. Blandt vore friere var en vakker beleven mand, udmærket danser, aandrig kurtisør, og han drev det til at gjøre kur til os alle tre paa samme tid. Min ældste søster giftede sig med en rig kjøbmand; i bryllupped svor fyrsten, at jeg egentlig havde været den elskede gjenstand. Jeg enfoldige troede ham.

Kort derefter var min tilbeder sporløst forsvunden fra synskredsen. Efter en tids forløb modtog jeg et brev, som var skrevet — efter hans sigende — ved hans mors sygeleie, til hvem han var ilet; hans elskede mor vilde dø roligere, skrev han, naar hun vidste hans fremtid og lykke sikret ved vor forbindelse. I sin døende mors navn besvor han mig at række ham min haand. Jeg svarede paa stedet ja i en patetisk skrivelse, hvori jeg bad om den døende mors velsignelse til vor forbindelse.

Straks derefter kom fyrsten tilbage. Brylluppet blev bestemt. Fyrstens

mor saa jeg først ved brylluppet. Det var en liden person med falske krøller og sminke, som trods sin alder klædte sig som en kokette og lugtede utaalelig af moskus. Hun var aldeles frisk, havde overhovedet aldrig været syg. Fyrstens brev var skrevet i gjældsarresten.

Jeg sagde Dem, jeg vilde hjælpe Dem at opsøge det russiske samfunds natside. Jeg overlader det til Dem, hvor De vil søge den, hos mig, som endelig har revet over de utaalelige lænker af løgn og nederdrægtighed, eller hos min meget korrekte ægtefælle, hvem man jo ikke kan fortænke i, at han offentlig holder en maitresse, efterat hans kone saa skammeligt har forladt ham.

Vort bryllup blev holdt paa et af vore godse. Om høsten vendte vi tilbage dertil. Min mand gjenoptog et forhold med en kvinde, med hvem han tidligere havde levet. Jeg græd af raseri, men jeg taug. Efter det første snefald foretog vi en kjøretur. Ved en bøining af veien gjorde tjeneren os opmerksom paa en gjenstand, som laa borte ved veikanten, og som var næsten bedækket af den faldende sne. Tjeneren blev sendt hen for at undersøge, hvad det var, og rystede den brune masse, som med møie reiste sig op. — Det var presten, som nogle maaneder iforveien havde viet os, aldeles drukken og forfrossen. Jeg havde ofte seet drukne prester, hvem har ikke seet det? Men jeg havde aldrig følt andet end modbydelighed ved det. Men det syn, da presten skulde reises paa benene, forekom mig saa uimodstaaelig komisk, som en saa udmærket satire paa mig selv, at jeg begyndte at le. Siden har jeg ikke holdt op at le.

De vil kanske kunne bevise, at de ord, som dette dyriske menneske — indhyllet i et gyldent gevandt — mumlede over mig og fyrsten i kirken, havde en tryllekraft, som fratog mig frihed og selvstændighed for resten af mit liv. Bare skade, at jeg ikke kan tro det.

Hele denne kjæde af løgn, som smedes om alle mennesker, holdes heldigvis kun sammen af ringe. Brister en ring, saa falder det hele til jorden og gaar i tusen knas. Da jeg saa presten løftes op af sneen, følte jeg, hvorledes lænken brast indi mig.

De forsøgte at lappe det sammen ved at minde mig om børnene. Jeg kan ikke sige, at jeg hader dem, som jeg hader deres far. Men jeg ser i dem hans billede, hans løgnagtige, hykkleriske billede. Verden forlanger, at jeg skal hykle moderkjærlighed, men dermed er jeg færdig ligesom med denne papyros —.“

Hun kastede den udrøgte cigaret og tændte sig en ny.

„En kop the til!“ spurgte hun, idet hun uden nogen overgang fra den lidenskabelig ophidsede tone faldt over i den almindelige selskabstone.

Straks efter hørte vi nogen gaa i døren nedenunder. Mandsskridt

hørtes i trappen. En høi kraftig mand traadte ind i værelset, han havde et paafaldende lidet hoved, brunt krøllet haar; han var mellem de 20—30, det fuldstændig barberede ansigt gjorde kanske hans udseende yngre, end han var. Over hele hans skikkelse hvilede noget selvtilfreds og behageligt, som han forstod at føre over i den lidt trykkede atmosfære. Han hilsede paa min ledsager som paa en god bekjendt, og tog min nærværelse som noget selvforstaaeligt. Han var et interessant eksempel paa den eleganse og mageligbed, hvormed en russer forstaar at føre sig.

„De bringer vel Deres ven“ — sagde Gregor Petrowitsch, efterat han havde erfaret hensigten med mit besøg — „for at vise ham noget dynamit. *Pas si bête,*“ lo han, „den vil De ikke finde hos os. Hvis min ven vil vise Dem dynamit, maa han føre Dem til politistationen; der foregaar sammensværgelser nu for tiden.“

„Og hvad tænker De at gjøre for at bringe Deres tanker til udførelse?“

„Vi vil slet ingenting gjøre, vi vil vente, til den gamle bygning ramler sammen, man behøver ingen briller for at se, hvordan revnen bliver større for hver dag. Her har De en mand for Dem,“ han viste paa Peter Alexandrowitsch, „som formaar at hjælpe Rusland. Jeg ved ikke, om han har sagt Dem, at han er liberal. Den reaktionære vind, som blæser over Rusland, har tyndet de liberales rækker. For ikke længe siden vilde alle være liberale, idag lusker de udenom det navn, alle som bare kan. Og hvis ikke den kløgtige Katkow fra tid til anden snuser op en enkelt liberal og forkynder ham paa første side i sit blad som lands- og høiforræder, saa kunde man tro, de døde fuldstændig ud,“

„Hvormed skal saa Rusland hjælpes?“ spurgte jeg.

„Hvordan kan De spørge, naturligvis med en konstitution,“ lo det radikale brushoved; „den indretning vil bli saa kraftig som —“

„— Prestens trylleord,“ faldt Marie Wassiliewna ind.

„— Eller som papiret, hvorpaa den er trykt,“ føiede Gregor Petrowitsch til.

„De kan gjerne holde paa at spotte,“ sagde min ledsager, „den dag, da Rusland faar sin konstitution, vil det staa i række med kulturstaterne.“

„Hvor Rusland da vil staa, det vil jeg ikke bryde mit hoved med. Jeg tror bare, at der ikke vil eksistere en godsbesidder mellem Weichsel og Ural et halvt aar efter det første tingvalg.“

„Hvor vil de da være?“ spurgte jeg.

„Saa akkurat kan jeg ikke sige det, hvad godsbesidderne angaar, ikke engang hvad dem angaar, som straks vil blive slaaet ihjel! Men hvad godserne angaar, saa har jeg en ganske bestemt mening. De vil

være i bøndernes hænder. Det skal jeg naturligvis ikke sørge over, men jeg er ikke naiv nok til at vente paa det øieblik, da den herskende klasse i Rusland tilintetgjør sig selv."

„Deres venners dynamit har tilføiet disse klasser endnu mindre skade," sagde den liberale ikke uden bitterhed.

„Naa, vi skal lade vore venner i fred," lo Gregor Iwanowitsch. „De er alle godt forsørget, lutter pensionærer hos tsaren, med tilladelse til at jage zobel eller hver dag at gaa en time op og ned i fængselsgaarden. Hvis De har noget, som skal besørges der, behag at lade mig det vide; hvem ved, hvor snart jeg kan være istand til selv at udføre det."

Og atter lo han, som havde han gjort den uskyldigste vits.

De store hunde, som bevogtede huset, sprang hylende op efter os, da vi traadte ud af døren. Med møie blev de af den tilkaldte dwornik tilbagedrevne med en stor pisk.

Foran porten ventede fremdeles vor kusk. Fra den lille gammelhollandske blanke hat, som bæres af hele den russiske kudskestand, flød vandet ned som af en tagrende. Man skulde have troet, at hele fyren maatte være opblødt som en papfigur. Men han havde ikke et eneste ærgerligt ord. Med et gemytligt grin sagde han:

„Gud giver regn."

„Gud giver ogsaa sol, broder," sagde min ledsager.

„Kanske," sagde kusken og lod pisken falde paa hesten. Og kjøretøiet humpede videre over sten og søle tilbage til byen.

Aalholm slot.

Det var en graakold formiddag, da jeg steg ind i en skranglende indelukt postvogn, der skulde kjøre fra Nykjøbing ned til den lille kjøbstad Nysted paa Lollands sydvestlige hjørne.

Forrige aften havde jeg givet en forelæsning i en af Nordjyllands byer, deltaget i en munter seksa og derpaa tumlet hele natten i jernbanevogne og paa dampfærger over Belterne.

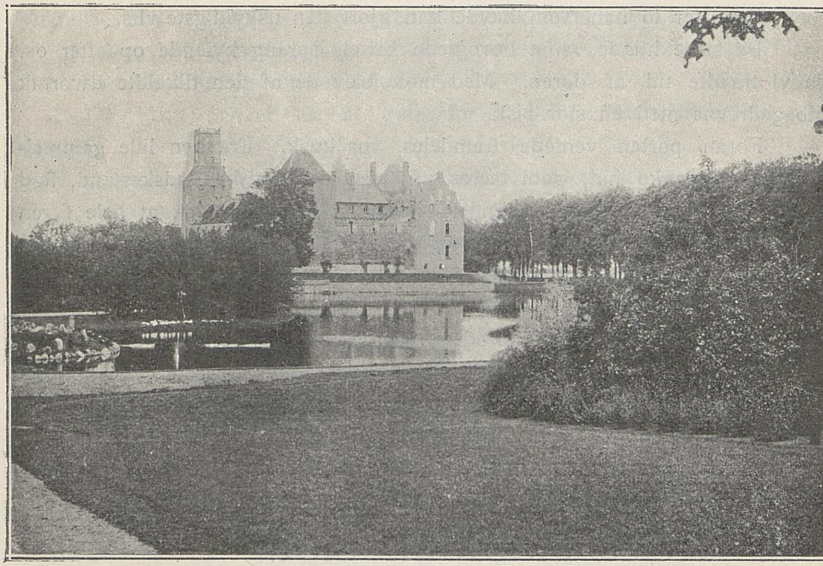
Af den grund var jeg netop ikke i perlehumør, da formanden for industriforeningen presenterede sig for mig ved min ankomst til hotellet i Nysted.

„Om jeg ikke havde lyst til at se mig lidt omkring i byens omegn?"

„Jo tak", svarede jeg høfligt, men tænkte i mit stille sind, at det neppe vilde være umagen værd.

Til min behagelige overraskelse fik jeg dog ikke ret heri. Thi efterat have spadseret lidt omkring i den venlige lille kjøbstad og passeret det stadselige hus, som tilhører etatsraadinde Munch -- enke efter digteren Andreas Munch — kommer vi ned til havnen, hvor Østersjøens friske pust strømmer os imøde.

Og paa en idyllisk baggrund af bøgeskove reiser sig et ærværdigt, statseligt slot — et minde fra riddertiden, da borgen som en lyttende forpost speided udover havet mod Rygens kyster, hvor Svantevitzes horder lured paa bytte og rov.

Aalholm slot.

Her har vi *Aalholms* ældgamle slot restaureret og fornyet af dets nuværende eier, grev Raben-Levetzau.

Da kong Svend med tilnavnet Grathe ifølge historieskriveren Hvitfeld i 1151 bygged „paa de smaa inseler allevegne befæstninger at forhindre sørøfuere, som da plagede Danmark," har Aalholm sandsynligvis været blandt de første. Og her var det, at den lumske bygmester maatte dele Danmarks rige med sine medbeilere Knud og Valdemar for derefter at lade snigmordersværdet under et gilde i Roskilde overhugge det baand, som han selv havde knyttet.

Senerehen pantsatte den usleste af Danmarks konger Erik Menveds broder C h r i s t o f f e r II Aalholms slot og hele Lolland til grev Johan af

Holsten. Under et besøg paa Lolland 1333 tog 2 herremænd kong Christopher tilfange og førte ham til Aalholm slot i det haab at faa store belønninger af den holstenske greve. Heri blev de dog skuffet, og Christoffer fik sin frihed tilbage.

Paa Aalholm var det, at de pomerske hertuger i 1359 anerkjendte Valdemar Atterdag som lensherre.

Valdemars søn og Margrethes bror Christoffer residerede paa Aalholm til sin død i 1363 i egenskab af *dux lolandiæ.* Han var som bekjendt det sidste mandlige skud af Svend Estridsens kongestamme.

I 1376 sluttede kong Olaf — Haakon den 6te og Margrethes søn — paa Aalholms slot et forbund med hertug Bugislav af Pommern mod hanseaterne og Albrecht af Mechlenburg, der flere gange havde forsøgt at indtage slottet.

Under Erik af Pommerns regjering var en af datidens mest oplyste og intrigante adelsmænd, Henrik Krummedige, lensmand paa Aalholm. Denne mand blev senere forflyttet til Norge, hvor han som bekjendt snigmyrdede Knud Alfsøn — et af sideskuddene paa Harald Haarfagres kongestamme.

Senerehen gik Aalholm slot gjennem mange hænder. Blandt andet har 2 dronninger havt slottet til enkesæde. I aaret 1725 kjøbte Emerentia von Levetzau, enke efter geheimeraad Johan Otte von Raben, Aalholm med flere omliggende godser og oprettede et grevskab, som blev kaldt Christiansholm, og i denne families eie har Aalholms slot været siden den tid.

Andreas Munch blev gift med en pleiedatter af den afdøde grev Julius Raben, og derved kom han til at tilbringe sine sidste leveaar i Nysted.

Det indre af Aalholm slot er overordentlig pragtfuld og udstyret med en sjelden smag og kunstsans, specielt de gemakker, hvor slotsherren og slotsfruen residerer. Fra taarnene kan vi se udover hele Lolland og Falster hen til Rygen og den mecklenburgske kyst med dens hvide kridtbjerge.

I et af taarnene blev jeg vist det værelse, hvor kong Christoffer sad fangen.

Hvælvede kjeldere findes paa flere steder, og i den sydlige fløi har man endnu bevaret slottets middelalderlige præg.

I den vestlige fløi ligger de gamle skumle fængsler, og kunde de massive murvægge tale, blev der vistnok stof til mange historiske romaner.

W. Coucheron-Aamot.

De sidste ti aars undersøgelser af hjernens substans og virksomhed.

(Efter fyrst Krapotkin i „*Nineteenth Cent.*").

I.

Den bekjendte russiske socialisthøvding, fyrst Krapotkin, hvis livsskildring „*Kringsjaa*" ved en tidligere leilighed har givet, er i sandhed en merkelig mand. Ikke alene har han som geograf og selvstændig videnskabelig forsker indlagt sig betydelige fortjenester; men med en alsidighed og evne til at interessere sig for alt mellem himmel og jord, der i vor tid er sjeldne nok, sætter han sig nøie ind i de forskjellige videnskabsgrenes fremgang, og fra tid til anden leverer han i de store engelske tidsskrifter glimrende samlende oversigter over det ene videnskabsfelt efter det andet. For hvert af dem har han øiensynligen sat sig nøie ind i al foreliggende literatur af betydning. Han staar som den intenst interesserede, forstaaende, men lidt udenforstaaende iagttager, der lettere end de inden feltet arbeidende forskere, som har fordybet sig i enkeltheder, kan overse det hele og give det det rette perspektiv.

Han er en mand, hvem al viden interesserer og al fremgang begeistrer, fordi han i det alt ser øget rigdom og velsignelser for menneskene. Han glæder sig lige meget over spanieren Ramón y Cajals nye opdagelser i hjernemassen som over Nansens nordpolsfærd eller en stor social reform gjennemført i England, i Italien eller i Japan.

I det sidst udkomne hefte af „*Nineteenth Century*" leverer han saaledes tre artikler under fællestitelen „De sidste aars videnskab". Den første artikel omhandler undersøgelserne af hjernens substans og virksomhed, den anden „Sortedøden", den tredie „Slangebid". Med hver artikel følger henvisninger til en hel literatur, som forfatteren har gjennempløiet, fordøiet og her giver summen og moralen af.

II.

Der er nu praktisk enighed blandt lærde og tænkende mænd om, at tanker og følelser ogsaa har sin rent materielle *mekanik*. Der tænkes ikke en tanke, uden at der foregaar en atomændring, en mekanisk eller kemisk proces i hjernen. Alt det, vi kalder *aand*, har, forsaavidt den findes i denne verden inkarneret, sin mekaniske og materielle side, uden hvilke ingen har seet eller opdaget den. Om forbindelsen mellem den fysiske og den aandelige proces kan der opstilles og bliver der opstillet forskjellige teorier. Materialisten siger, at tanke og aand er *produktet* af den fysiske

proces i hjerne og nerver. Dualisten, som tror, at aand og materie er to artsforskjellige *ting*, mener, at den fysiske proces i hjernen blot er et parallelt udtryk i materiens sfære for, hvad der samtidig foregaar i aandens rige. De to er ikke afhængige af hinanden, hver er noget for sig. Endelig har vi den tredie forklaring — monistens, for hvem materie og aand er ét —; han mener, at de to processer, den fysiske og psykiske blot er samme ting seet fra forskjellige sider — udsiden og indsiden af tingen. Her er vi imidlertid inde paa den blotte og bare gjætnings omraade. Men hvilken teori vi end vælger, maa vi have lige stor interesse af at faa størst mulig klarhed over de fysiske processer, der *altid* i det mindste *ledsager* (og vel ikke udelukkende som en overflødighed) tanke og følelse. Det er dermed, videnskaben beskjæftiger sig.

Vi ser lynet slaa ned i et træ i nærheden. Vi stanser uvilkaarlig i vor gang, blegner og løfter en haand som for at beskytte vore øine. Derpaa vaagner vor bevidsthed helt, og vi løber hen til træet for at se, om et barn, vi saa i dets umiddelbare nærhed, er truffet. Eller vi begynder at tænke paa en ven, som engang har fortalt en haarreisende historie om lynslag; eller paa regnet, som snart vil komme, og som trænges saart for høsten; eller paa elektriciteten; eller paa lynslagets naturskjønhed.

Nu, psykologen kan paa sin vis studere og forklare disse idéassociationer; men saa kommer fysiologen til og spørger mere nærgaaende. „*Hvorfor* hændte alt dette? Og *hvorledes* hændte det?“ Hvilke forandringer fandt sted i øiets nethinde; hvorledes meddeltes disse forandringer til nervesystemet? Hvilke nerver var i virksomhed? Til hvilken del af hjernen overførtes nerveirritationen? Hvad bevirkede den der? hvad foregik i hjernemassens celler? *Hvad* bevirkede, at gamle halvforglemte tanker pludselig atter dukkede op? Hvorledes opbevares gamle tanker i hjernen, og hvorledes fremkaldes de paany?

Det er disse spørgsmaal, de sidste 10 aars hjernevidenskab har søgt med betydeligt held at besvare. Længe syntes problemet umuligt. At afgjøre, *hvad* der fandt sted i hjernen, naar vi tænker, syntes ugjørligt. Vi kunde blot sige, at *noget* af rent materiel art altid foregik der. En af de største vanskeligheder bestod deri, at vi ikke var istand til mikroskopisk at se og bestemme nervesubstansernes indre, finere struktur.

De senere aar har paa alle biologiske felter vist os, at det ikke nytter at studere *livet* „i det store“. Det er i de mikroskopiske celler, i stoffets fineste trevler, at gaadernes løsning findes. Det samme gjælder nerver og hjernesubstans; det er de smaa celler, hvoraf nerverne bestaar, som maa lægges tilgrund for det videnskabelige studium. Men endnu for ti aar siden syntes dette studium haabløst, fordi disse nerveceller overalt

omgives af en flettet væv af allerfineste nervefibre, og denne fibervæv vilde mikroskopet ikke hitte rede i. Man tænke sig et stykke tyk filt, der er vævet, ikke af tykke haar, men af millioner af de mikroskopisk fineste fibre grenende sig ud i alle retninger, — og man forsøge saa at følge og udrede hver fiber! Det var dette, som maatte gjøres. Det merkelige er, at det ogsaa blev gjort, særlig af anatomikeren His. Man frembragte f. eks. kunstig bortvisnen af en enkelt nervefiber paa et punkt og kunde saa følge den visnende fiber paa kryds og tvers gjennem „nervefeltet". His studerte ogsaa de enkelte nervecellers embryologiske udvikling. Det havde tilsidst lykkedes at finde rede i de hvide bundter af nervefibre; men den graa substans i hjernen og rygnerven trodsede alle anstrengelser.

Da var det, at den videnskabelige verden i 1885 modtog den glædelige efterretning, at det var lykkedes italieneren Golzi at opdage en ny metode for farvning *) af mikroskopiske præparater, og at han ved denne metodes hjælp kunde se og følge de enkelte nervefibre ogsaa i den graa substans. Metoden prøvedes og forbedredes noget af andre og gav snart ganske uanede resultater ved eksperimenter anstillede af His, Lenhossék, van Geleuchten, Retzius, Sala og især den spanske anatomiker Ramón y Cajal og veteranen Kølliker. I løbet af de følgende ti aar blev „*nervefeltet*" ganske udredet; og hjernesubstansens og rygnervens struktur — baade graa og hvid substans — fuldt aabenbaret, hvorved den viste sig at være noget ganske andet, end man havde anet.

Det er nu afgjort, at de forskjellige dele af nervesystemet bestaar af millioner af mikroskopiske nerveenheder, der alle er konstruerede efter samme plan. Navnet *nevron* er foreslaaet og temmelig almindelig antaget for disse nerveenheder. Som alle andre celler bestaar ogsaa nervecellerne af protoplasma og har en materiel kjærne og en endnu mindre kjerne inden denne igjen, medens de naturligvis er af meget forskjellig størrelse og af form kan være runde, stjerneformige eller pyramidale. Men en typisk nervecelle er deri forskjellig fra alle andre celler, at den som regel har to slags *udvekster*. Til den ene side vokser der ud korte grene af nøgen graa protoplasma, som kun dækkes af protoplasmakorn eller atter

*) Naar et dyrisk eller vegetabilsk stykke cellevæv skal mikroskopisk undersøges, maa der først skaffes et uhyre tyndt gjennemsigtigt stykke deraf. Derpaa benytter man sig af den kjendsgjerning, at naar dette stykke cellevæv dyppes i farvemidler, saa farves forskjellige dele mere og mindre sterkt. Ved at benytte forskjellige farver kan man saaledes faa blodkar, fibre og mulig eksisterende baciller til at træde meget tydeligt frem i forskjellige farver. — Golgi fandt, at ved at haardne et stykke nervevæv i en opløsning af caliumbikromat og derpaa lade det ligge i 24 timer i et bad af sølvnitrat, udfældes der rødt sølvkromat i enkelte af cellerne, som derved med alle sine tilhørende fibre bliver meget tydelige.

udsender korte sidegrene, saa det hele ligner en mikroskopisk mose. Disse udvekster har man døbt dendroner. Til den anden side vokser der ud en eller flere nervefibre; disse er som regel længere end dendronerne — fra en brøkdel af en millimeter til en meter. Deres forgreninger er ogsaa længere, og de er glatte og faste, bestaar som regel af en tynd traad af graa substans i et tyndt beskyttende hylster af gult, fedtet stof. Alle disse fibre ender i en mængde smaa tynde forgreninger af ubeskyttet graa substans.

Man har ogsaa fundet, at dendronerne nærmest fører ydre paavirkninger *til* cellen, medens nervefibrene fører dem videre *fra* cellen til andre dendroner og celler, eller til muskler eller hjerne.

I en frosk f. eks. er alle forgreninger faa og korte; i en rotte og endnu mere i et menneske er forgreningernes tal uendeligt. Alle celler, ligetil de store pyramidale celler i den graa hjernesubstans, der er sædet for det høieste aandsliv, er bygget efter denne samme plan; forskjellen bestaar blot i forgreningernes tal og i forbindelserne med andre celler. Hele menneskets „sjæleliv", dets tanker, følelser, indtryk bevæger sig saaledes inden rammen af disse nevroner med deres mosagtige protoplasmagrene og lange traadagtige nervefibre. Den hele uendelighed af tanker, indtryk og følelser opnaaes ikke ved forskjellige konstruktioner, men udelukkende ved den uendelighed af forskjellige *forbindelser*, som kan tilveiebringes mellem disse millioners millioner af nevroner.

Det maa erindres, at nerve*systemet* som helhed er bygget efter en meget enkel plan. Der er tre centrale dele: *Hjernen*, rygnerven og en række sekundære „centralstationer", de saakaldte nerveganglier. Ikke ethvert indtryk naar til hjernen, — den er hovedkontoret, som ikke bliver bryd med alleslags smaa rutinedetaljer. En række indtryk naar kun et af ganglierne, hvorfra der saa sendes ordre til en muskel eller lignende om at udføre en vis bevægelse som svar paa „indtrykket". En saadan handling udføres ganske ubevidst og uvilkaarligt, som naar noget kildrer under foden, og dennes muskler til forsvar trækker sig sammen. Andre ydre paavirkninger naar frem til rygnervens og hjernens bagre del, *cerebellum*. Og endelig naar en udvalgt del lige frem til hovedkontoret for at konferere med chefen selv — vort „jeg" —, til hjernen eller dens væsentlige del, *cerebrum*. Denne bestaar igjen af to ligeartede halvdele, en høire og en venstre, og hver halvdel bestaar af hvid substans (væsentlig nervefibre), der fuldstændig dækkes af en *cortex* af graa substans (væsentlig celler). Smuler af graa substans findes ogsaa i andre dele af hjernen, og rygnerven bestaar af to traade af graa substans indhyllede i hvid substans.

Sæt, at den høire haands hud irriteres, f. eks. ved et ubetydeligt brandsaar. Hver del af huden, alle sanseorganer og alle indre legems

dele forbindes med det centrale nervesystem ved et netverk af nervefibre. Irritationen vil derfor straks overføres langs en eller flere nervefibre til en nevroncelle i et nerveganglion. Fra denne nevroncelle sendes saa „irritationen" videre langs fibre til, lad os sige, rygnerven, hvor de med sine udækkede protoplasmaender omvikler en rygnervenevrons dendroner. Fra rygnervenevronen kan der saa direkte og alene sendes et „svar" paa irritationen langs en nervefiber til en muskel i venstre arm, saaledes at vor venstre haand bevæger sig over til den høire og klør saaret. Dette sker da ganske ubevidst, uden at vort „jeg" underrettes derom. Eller der kan fra rygnervenevronen udgaa to forskjellige fibre, en til venstre arm med ovennævnte følge, og en anden op langs rygnerven og enten direkte eller via en anden nevron til en af de pyramidale celler i hjernens graa cortexsubstans. Denne fibers udækkede protoplasmaforgreninger vil da omvikle hjernecellens dendroner og overføre indtrykket til dem. Da er vort „jeg" underrettet; fra den pyramidale celle udgaar der nu bevidste nerveimpulser saavel til øine som arme, og vi *undersøger saaret*. Men den ene pyramidale celle er atter ved et netverk af fibre og dendroner forbundet med en række af de andre pyramidale celler, og disse er — paa en os endnu absolut ukjendt maade — de magasiner, hvor gamle indtryk og minder opbevares. Flere af disse bliver da ogsaa ved den ene nerveirritation sat i virksomhed, og saaledes vækkes idéassociationer og tanker, mindet om at olje er godt for brandsaar osv.

Samtidig med alt dette har imidlertid andre nervefibre overført irritationen til de ganglier, som staar i forbindelse med hjerte, blodkar, haarrødder og alle indre organer. Er derfor saaret slemt nok, bliver den umiddelbare virkning: blegning, haarreisning, taarer eller lignende.

Nu, alt dette kan „forklares" materielt eller spirituelt; men sagen selv er en kjendsgjerning. *Saaledes* forplantes indtryk, saaledes opstaar tanker. Nerveimpulsens kraft, eller dens elektriske virkninger, er endog bleven maalt, idet den passerer de forskjellige nervefibre; og dens gang fra celle til celle, til den naar visse hjerneceller er fulgt skridt for skridt. Ja man har endog *iagttaget* cellernes virksomhed og observeret indtrædende træthed. Alt dette er saaledes ikke teori, men alment anerkjendt videnskab og fuldt irettelagt faktum.

III.

Følgerne af disse undersøgelser er mange og betydningsfulde.

Hver nevron er saaledes en selvstændig enhed og kan tænkes som en egen organisme, der besidder et selvstændigt liv, irriteres udenfra og bevarer disse irritationer ved bevægelser, der udgaar fra den selv. Idet nu forskerne tog sit udgangspunkt i de enkleste nevronsamlinger, saaledes

som de findes baade i de laveste dyr og i de ufødte fostre af de høiere, blev det dem muligt skridt for skridt at følge *nervesystemets evolution* til altid høiere former og samtidig iagttage, hvorledes *„aandslivet“ udvikles nøiagtigt i samme forhold som nervesystemet.* Fint nervesystem, megen „sjæl“; enkelt nervesystem, liden eller ingen „sjæl“. Alle detaljer er endnu ikke udredede; men det væsentlige er færdigt.

Allerede i meget lave dyrearter grupperes nevronerne i ganglier, hvor de indbyrdes forbindes med hinanden. Et ganglion kan opfattes som en yderst enkel hjerne uden pyramidale celler og derfor uden erindring. Men en vis art af bevidsthed maa det give derved, at alle indtryk og impulser samles og forbindes. Dyret er en psykisk *enhed.* Det har et „jeg“; men dettte „jeg“ lever blot i øieblikket; enhver bevidsthed udover øieblikket mangler.

Gaar vi saa et skridt videre til de lavere leddyr, som orme, saa finder vi et ganglion i hvert segment, men samtidig fibre, der forener de forskjellige ganglier langsefter og samles i en bundt nervestof, som vokser rundt de indre ender af lugte- og synsorganerne — den første begyndelse til en hjerne. Følgen heraf er, hvad man let kan overbevise sig om, at baade har dyret en vis samlet bevidsthed og samtidig hvert segment sin specielle bevidsthed. Det er en art organisk føderation. I de høiere dyr af denne art, som bier, hveps og myrer, er der allerede en virkelig hjerne, som ved fibre forbindes med alle dele af legemet; men ogsaa her har hvert segment ved sit ganglion en egen bevidsthed. En halshugget græshoppes legeme vedbliver en tid at lægge æg.

Først i hvirveldyrene opnaar hjernen en absolut herskende stilling, saaledes at alle andre dele af nervesystemet blot bliver til underkontorer og tjenere for den. Og først i dem opdages de anatomiske træk, som svarer til en mere udviklet aandsvirksomhed. Ikke endnu i fisk og krybdyr, men derimod i fugle og pattedyr er synsnervernes indre ender forbundne gjenem et netverk af fibre med hjernens graa cortex. Den sidste er altsaa bevis paa og sædet for erindringsevnen. Følgen af denne forbindelse er da, at fugl og pattedyr ikke blot *ser*, men ogsaa forstaar, hvad de ser og sætter det i forbindelse med tidligere indtryk og ideer. Fisk og krybdyr derimod kan ikke sætte synet i forbindelse med nogen erindring; kan derfor ikke tænke over, hvad de ser. De blot ser. Den sultne slange glider henover den mus eller frosk, den har forfulgt, straks denne lægger sig stille; den forstaar blot dyret, naar det løber eller hopper. Spurven derimod bemerker straks, at de smaa papirbiter, som kastes til den, ikke er føde. Den har seet baade korn og papir før, og kan lægge to og to sammen. Dens lille „jeg“ er ikke begrænset til øieblikket, men knytter fortid og nutid sammen. Den husker. — Det menneskelige barn

fødes til verden uden denne forbindelse mellem synsnerven og den graa cortex med dens pyramideceller. Forbindelsen opstaar først i barnets anden maaned, og fra den stund begynder en ny æra i dets aandelige udvikling.

Først i pattedyrene og fremforalt i mennesket er det dog, at den graa cortex opnaar nogen betydeligere udvikling, og at tusenvis af fibre forbinder indbyrdes de enkelte celler. I de høiest udviklede mennesker bliver disse fibre talrigst, der er de flest mulige forbindelser mellem de enkelte celler, og det er derfor sandsynligt, at disse fibres mangfoldighed og udvikling er af større betydning for intellektuelt liv end hjernens størrelse og vægt.

Tusenvis af nerveimpulser eller nervebølger *(nevrocymer)* flyder stadig gjennem hele nervesystemets celler og fibre. Hvad disse impulser eller bølger er, *ved vi endnu ikke.* Vi ved blot, at en nervecelles elektriske spænding ændres, naar den er i arbeide, og at kemiske forandringer samtidig finder sted i cellens protoplasma. Amerikaneren professor Hodges og englænderen dr. Manns undersøgelser viser, at enhver nervecelle efter en tid at have været i virksomhed bliver betydelig forandret — overanstrængt. Der opstaar tomrum i protoplasmaet, og det materielle centrum skrumper sammen; den maa da absolut have nogen tids hvile — især søvn, — hvis den ikke skal visne hen og blive ubrugelig for godt. En enkelt hjernecelle kan dog være overanstrengt, medens nabocellerne er i god stand; deraf kommer fordelene ved fra tid til anden at skifte arbeide eller virksomhed; man hviler de før brugte nerveceller, medens et andet sæt anvendes.

De nye opdagelser kaster videre nyt lys over selve tænkningens proces. Denne bestaar som bekjendt i en rækkefølge af billeder, minder eller ideer. Det ene billede, det ene minde fremkalder det andet. *Hvorledes* sker nu dette?

Det er alment erkjendt, at de store pyramideceller i hjernens graa cortex er de magasiner, hvor alle disse minder, tidligere indtryk og ideer opbevares. *Hvorledes* dette sker, er, som før omtalt, *en uløst gaade.* Der ligger imidlertid alle tidligere indtryk og ideer som fotografens lager af gamle negativer. Hver pyramidecelle synes at opbevare sin egen art af billeder eller minder, thi man har iagttaget, at ødelægges en saadan enkelt celle, saa tabes ogsaa erindringen om en vis klasse af ting eller ord. Men da nu disse celler omslynges af og forbindes ved et millionfoldigt netverk af nervefibre, hvorledes gaar det da til, at ikke alle celler arbeider paa en gang og tømmer ud hele sit lager af minder samtidigt?

Spanieren Ramón y Cajal var den første, som løste denne gaade.

Han har mikroskopisk paavist, at om end nabonevroners dendroner og fibre synes at omslynge hinanden fuldstændig, saa *berører de dog ikke* hinanden til stadighed; der er et rum imellem dem under almindelige omstændigheder. Dette rum udgjør kanske blot en tusendel af en millimeter; men det er der og hindrer nerveimpulserne fra at forplante sig direkte og stadigt fra celle til celle. For at saadan forplantning skal kunne finde sted, maa dendroner og fibre bringes i absolut kontakt med hinanden, bringes til at berøre hinanden. At saadan kontakt stadig oprettes er utvilsomt, men hvorledes det sker, er endnu delvis gjenstand for gjætning. Som regel kan vi jo blot undersøge den døde nevron, og her er der ingen berørelse; denne opstaar blot i den levende organisme i tankens sekund. Aligevel er noget opnaaet. Italieneren Tanzi*) har iagttaget, at naar der gaar en „impuls“ gjennem en nervefiber, har dette blandt andet den virkning, at *forlænge* fiberen, saaledes at den *kan* berøre dendronerne. — Widersheim har endog studeret en arbeidende hjerne; han benyttede hertil *Leptodora hyalina*, et lidet skjældyr (crustacæon), hvis hind og legeme er saa gjennemsigtige, at den lille levende hjerne med lethed lod sig iagttage. Han fandt, at hjernecellerne er fuldstændig som levende væsener; de forandrer form, skifter plads (inden et meget begrænset omraade), udsender nye forgreninger, strækker dem ud og trækker dem tilbage igjen.

Og Ramón y Cajal henleder opmerksomheden paa, at rummet mellem nevronernes fibre og dendroner ikke er tomt, men udfyldes af en mængde smaa stjerneformige celler med fjerlignende forgreninger — *nevroglia*-celler. Tidligere troede man, at disse afgav næring til nervecellerne; men den spanske forsker tillægger dem et langt vigtigere hverv. Det er disse, mener han, som afbryder og slutter kontakten mellem de enkelte nerveceller og derved gjør ordnet tænkning mulig. Under normale forhold tjener de til at *isolere* hver enkelt celle og dens forgreninger fra alle naboceller. De er *ikke-ledere for nervestrømmen*. Det er derfor takket være dem, at vi har lidt ro i hjernen, at ikke alle celler paa en gang vælter alt sit indhold ud. Men under visse endnu dulgte omstændigheder sammentrækkes disse nevroglia-celler; de trækker da de fjerlignende forgreninger til sig, nervefibrene forlænges, og strømmen eller impulsen kan passere frit fra nervecelle til nervecelle. „Fikse ideer“ kommer deraf, at de isolerede nevroglia-celler i en bestemt del af hjernen er lammende og sammenskrumpede, saaledes at de der liggende pyramideceller stadig staar aabne

*) Man lægge merke til internationalismen i alt videnskabeligt, i alt høiere arbeide i vor tid. Spaniere, italienere, amerikanere, tyskere — den ene griber ind i og fuldstændiggjør den andens arbeide. Udenfor politiken er vor menneskehed allerede en samlet enhed, — den digterdrøm har *vi* oplevet at se virkeliggjort. *Red.*

og tilgjængelige for hver strøm eller impuls, der vækker liv i hjernen. Disse pyramidecellers indhold kommer derfor altid frem, saasnart der opstaar lidt større liv i hjernen.

Naar vi sover, spreder nevroglia-cellerne alle sine forgreninger ud. Hver celle hviler da i fuldstændig isolation; det er kun ved tilfældige forstyrrelser, at der her og der opstaar en kontakt og en strøm — og derved den tilfældige, vandrende tænkning, vi kalder drøm.

Naar vi tænker, foregaar der et uendeligt arbeide i hjernen. Nevroglia-cellerne slutter sine fjerlignende forgreninger sammen og udvider dem atter; strømme aabnes og lukkes i alle retninger. Den ene celle efter den anden forbindes med andre. *Hvad* det er, som tilsidst bryder og opretter bestemte kontakter og *ordner,* dirigerer det hele — det er endnu ikke kjendt; det har endnu undsluppet baade mikroskop og kemiske reagenser.

Kaffe og the er „inspirerende", stimulerer det intellektuelle liv, fordi de har den virkning at forøge protoplasmaets sammendragende og forgrenende virksomhed. De bidrager altsaa til at øge kontakternes tal og dermed idérigdommen. Hypnotisme, hysteri og lignende fænomener bliver ogsaa lette at forklare, efterat vi først ved, at forbindelsen mellem nerve- og hjernecellerne kan afbrydes og atter oprettes.

For tyve aar siden gjentog og adopterede en stor anatomiker, Hyrtl, angaaende hjernens struktur og virksomhed en retning fra det syttende aarhundre: *obscura textura, obscuriores morbi, functiones obscurissimæ* (angaaende hjernens struktur befinder vi os i mørke; angaaende dens sygdomme befinder vi os i endnu dybere mørke; angaaende dens virksomhed er mørket absolut). Nu er det første og vigtigste skridt gjort. Strukturen kjender vi, og nyt lys er kastet over tankens processer. Det er ikke for meget at sige, at vi nu befinder os paa tærskelen til en ganske ny forstaaelse af den fysiologiske side af „aand" og sjæleliv,*)

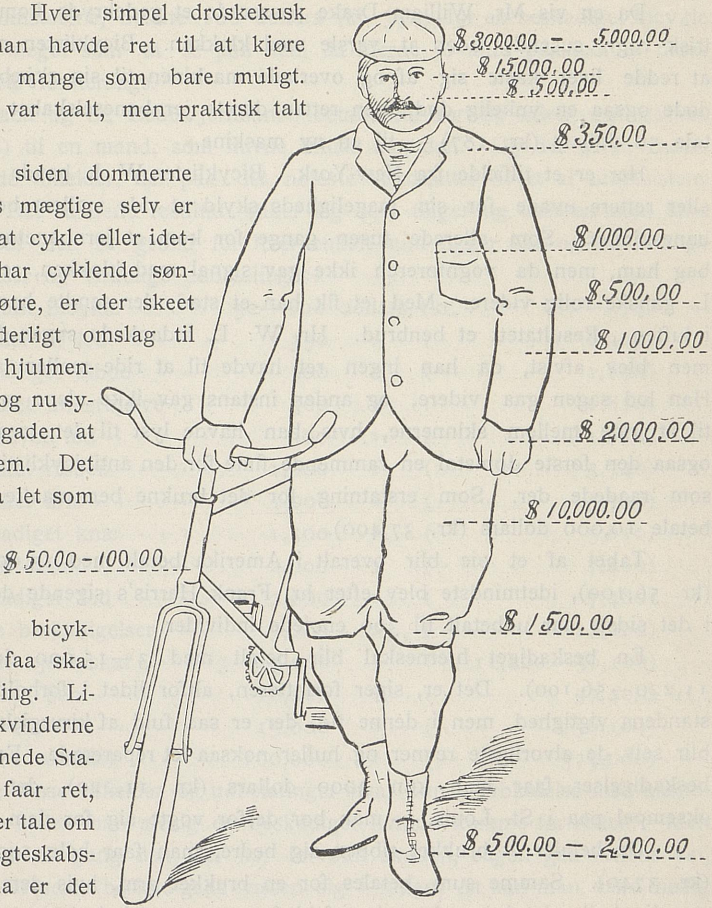
Hvad koster et menneske?

Nu ved man altsaa endelig, hvad en bicyklist er værd. Mange mennesker tror rigtignok endnu, at alle bicyklister tilsammen ingenting er værd, men det er imidlertid en kjendsgjerning, at en bicyklists lemmer tilsammen har en værdi af 100,000 dollars (kr. 374,000).

*) Alle forskere og større tænkere i vore dage slutter gjerne sine oversigter paa denne maade, med en profeti — „vi er paa tærskelen til store ting."
Red.

Hr. Frank Harris, medlem af ligaen, har holdt nøiagtig bog over den amerikanske domstols afgjørelser, og resultatet er de foran nævnte 100,000 dollars.

Endnu for kort tid siden var det meget vanskeligt for en bicyklist ad rettens vei at faa skadeserstatning. Bicyklisterne var gadefærdselens stedbørn. Hver simpel droskekusk syntes, han havde ret til at kjøre over saa mange som bare muligt. Bicyklen var taalt, men praktisk talt retløs.

Men siden dommerne og byens mægtige selv er begyndt at cykle eller idetmindste har cyklende sønner og døtre, er der skeet et vidunderligt omslag til gunst for hjulmenneskene, og nu synes hele gaden at tilhøre dem. Det er nu saa let som fod i hose for paakjørte bicyklister at faa skadeserstatning. Ligesom kvinderne i de Forenede Stater altid faar ret, naar der er tale om brudt „ægteskabsløfte“, saa er det ogsaa med bicyklisterne, naar talen er om beskadigelse. — Damer ser man imidlertid aldrig optræde som klagere for retten. Og hvorfor? Det skal vi senere komme tilbage til. Først nogle besvarelser af det spørgsmaal: Hvad er en bicyklist værd?

Frank Bourne i Brooklyn kolliderede i Prospekt-park med en elegant ekvipage. Han kjørte langsomt ned ad gaden, blev indhentet af vognen, overkjørt, kastet af bicyklen, og derved fik han skulderen af led. Naa,

en skulder af led er jo ingen forfærdelig ting, men domstolen dømte vognens eier til at betale en skadeserstatning af 300 dollars (kr. 1309) og desuden reparere bicyklen.

Brooklyn er som bekjendt de elektriske sporvognes by, og det er paa mange steder rent livsfarligt at krydse gaden.

Da en vis Mr. William Drake passerede et gadekryds, kom en elektrisk vogn susende uden at varsle med klokken. Bicyklisten maatte for at redde livet kaste sig af og overlade maskinen til sin skjæbne. Den døde ogsaa en ynkelig død, men retten dømte jernbaneselskabet til at betale 50 dollars (kr. 187) — til en ny maskine.

Her er et tilfælde fra New-York. Bicyklisten W. L. havde den vane eller rettere uvane for sin mageligheds skyld at ride mellem begge jernbaneskinner. Som allerede tusen gange før kom et jernbanetog susende bag ham, men da vognføreren ikke gav signal med klokken, red hr. W. L. ganske rolig videre. Med et fik han et stød, der sendte ham høit op i luften. Resultatet: et benbrud. Hr. W. L. indankede sagen for retten, men blev afvist, da han ingen ret havde til at ride mellem skinnerne. Han lod sagen gaa videre, og anden instans gav ikke alene manden ret til at ride mellem skinnerne, hvis han havde lyst til det, men det gav ogsaa den første domstol en rammende finte for den antibicyklistiske aand, som raadede der. Som erstatning for det brukne ben maatte selskabet betale 10,000 dollars (kr. 37,400).

Tabet af et øie blir overalt i Amerika betalt med 15,000 dollars (kr. 56,100), idetmindste blev efter hr. Frank Harris's sigende denne sum i det sidste aar udbetalt til 300 enøiede individer.

En beskadiget hjerneskal blir betalt med 3—15,000 dollars (kr. 11,220—56,100). Det er, siger forfatteren, altfor lidet i forhold til gjenstandens vigtighed, men i denne tid, der er saa fuld af kirurgiske undere, blir selv de alvorligste revner og huller noksaa let reparerede. For „indre“ beskadigelser faar man kun 3000 dollars (kr. 11,220), det har man eksempel paa i St. Louis, — man bør derfor vogte sig for dem.

Da betaler et brukket ribben sig bedre, man faar hele 1000 dollars (kr. 3740). Samme sum betales for en brukket arm, hvis den blir fuldstændig helbredet igjen, i modsat fald faar man en hel del mere. Mest anbefalelsesværdig er at blive fuldstændig invalid. Men bør tragte efter ikke bare at brække alle lemmer, men ogsaa at anskaffe sig en liden hjernerystelse, saa man blir arbeidsudygtig resten af sit liv. Kan man det, faar man ifølge dom 100,000 dollars (kr. 374,000). Men endnu er der svært faa, der har været saa heldige at indkassere 1ste gevinst.

Der er allerede blevet fældet saa mange domme til gunst for bicyklisterne, at der af den slags sager nu forefalder færre og færre, tiltrods

for, at bicyklisterne falder ligesaa hyppig som før. Jernbane- og sporveisselskaber har nemlig for største delen kommet overens med den skadede uden rettens hjælp, thi paa den maade kommer de billigere fra det.

Den humoristiske Chauncey M. Depew, Præsident for New-York Central-jernbaneselskab forsikrede nylig en interviewer, at han, for at undgaa domstolene, betalte 100 dollars (kr. 374), for en beskadiget bicykle uden saa meget som at se paa den, da eierne jo altid paastod, at deres maskine var førsterangs.

Omaha og St. Louis jernbanen betalte for kort tid siden 2000 dollars (kr. 7480) til en mand, som havde knust haanden. Og der gives endnu en mængde tilfælder, der paa det nøieste værdsætter hvert af bicyklistens lemmer. Det samlede resultat stiller sig som følger og læseren maa ikke glemme, at der til grund for hver enkelt sum ligger saa og saa mange domfældelser og virkelige udbetalinger:

Itubrudt bicykle	50—100	dollars	(kr. 187—374)
Skulder af led	350	»	(- 1,309)
Beskadiget albue	500	»	(- 1,870)
Brukket underkjæve	500	»	(- 1,870)
Forstuvet fod	500	»	(- 1,870)
Brukket ribben	1,000	»	(- 3,740)
Brukket arm	1,000	»	(- 3,740)
Beskadiget knæ	1,500	»	(- 5,610)
Knust haand	2,000	»	(- 7,480)
Beskadiget fod	2,000	»	(- 7,480)
Indre beskadigelser	3,000	»	(- 11,220)
Knust hjerneskal	3--15,000	»	(- 11,220—56,100)
Brukket ben	10,000	»	(- 37,400)
Tabt øie	15,000	»	(- 56,100)
Total invaliditet	100,000	»	(- 374,000)

Alle disse tilfælder og udbetalinger staar kun i forbindelse med mænd. I Amerika lader man aldrig en beskadiget kvinde komme for retten. Men lader en enkelt gang den, der har forvoldt skaden, sagen gaa rettens vei, og viser det sarte beskadigede væsen sig i retten, da kan man være hellig forvisset om, at de galante edsvornes mening vender sig mod den anklagede, og han maa ikke alene betale en høi skadeserstatning, men i regelen ogsaa noksaa store sagsomkostninger.

Det er derfor intet under, at de amerikanske hjulmænd og hjulkvinder bliver behandlet med den største respekt af droskekuskene derborte.

Smuglerkneb.

(Oversat af Aagot Holst).

Smugleri drives i alle land, som har toldvæsen, og skjønt det er at overtræde „selvgivne love" og at snyde fædrelandet, betænker dog selv ikke de bedste borgere og borgerinder sig paa at gjøre sig skyldige deri. Det betragtes ikke som nogen „egentlig" forbrydelse.

Selv en saa god moralist som Adam Smith beskriver smugleren som „en person, der omend han utvilsomt krænker sit lands love, dog ofte er ude af stand til at krænke den naturlige retfærdigheds love, og som i alle henseender vilde have været en udmerket borger, hvis ikke hans lands retsbegreber gjorde *det* til en forbrydelse, der aldrig var tænkt at skulle være det".

Nærværende artikel skildrer en del af de smuglerkneb, som anvendes eller er blevne anvendte i England. En del af dem er ganske sindrige, og ikke liden opfindsomhed er anvendt paa dem.

Der kan ingen tvil være om, at den eneste maade at udrydde smuglingen paa er at nedsætte tolden og forenkle lovene, saa at vindingen bliver for liden til, at det kan lønne sig paa den maade at udsætte sig for farer og ubehageligheder. Siden de dage, da smugleren af den gamle skole med sit skib, sit mod og sine pistoler fandtes overalt langs kysterne, er ogsaa toldlovene blevne uendelig meget enklere, og tolden uendelig meget mindre. Derfor er smuglingen ikke mere noget haandverk, og den, som nu drives, og som er et udslag af den gamle nationalsvaghed, er simpel og smaalig sammenlignet med den, der dreves i gamle dage. Kjækhed og mod har veget pladsen for listighed, og istedenfor de ladninger af vin og kniplinger, der engang blev smuglet ind af dristige vovehalse, har vi nu et par elendige haandfulde tobak, der bliver omhyggelig gjemt af meget almindelige og alt andet end heltemæssige personer, som sandsynligvis i mange tilfælde vilde vige tilbage for enhver anden ulovlig handling og blive yderst fornærmede, om man beskyldte dem for noget sligt. Ikke destomindre er de kneb, som benyttes, yderst sindrige. Den artikel, som det i England mest dreier sig om nu for tiden, er tobak, skjønt brændevin og eau-de-cologne ogsaa stundom frister til lovovertrædelse.

Den frimodige og strævsomme bryggearbeider gjør sig skyldig i mere end et fiffigt kneb, og da det ogsaa ofte hænder, at han har tilvendt sig tobak og brændevin uden at erlægge betaling for samme, bilver der holdt skarpt opsyn med ham. Lad os tænke os ved dok-portene,

naar en arbeider nærmer sig for at gaa hjem, og lægge merke til, hvad der gaar for sig.

For almindelige øine ser han baade skikkelig og uskyldig ud, klæderne er dygtig slidt, og skidden er han i ansigtet. Men som han nærmer sig porten, faar dette samme ansigt et sligt udtryk af barnslig uskyld, at det maa vække opmerksomhed. Han ser saa altfor uskyldig ud, og desuden hinker han lidt, følgelig stanser konstablen ham. Var vi ikke blevet gjort opmerksom paa det, havde vi aldrig lagt merke til, at vor arbeider gaar med ualmindelig store støvler. Men konstablen har seet det og gjør en hentydning hertil. Den uskyldige dokarbeider mumler noget ubestemt noget om ligtorne, og bliver øieblikkelig budt en stol, og er meget mod sin vilje nødt til at trække støvlerne af for at hvile fødderne. Støvlerne er belagt med tobaksplader.

Dette kneb med tobakssaaler er meget almindeligt; og da det er umuligt at undersøge hver enkelts støvler, smugles der ind ikke saa lidet paa denne maade. Sjømænd bruger samme fif som dokarbeiderne.

Her kommer nok en uskyldig dokarbeider. Han ser hverken tilhøire eller tilvenstre, men lige frem for sig med et udtryk, som om han gjenkaldte sig sin lykkelige barndom. Alligevel bliver han stanset, og konstablens haand griber ham om armen. Noget ved denne vækker lovens tjeners opmerksomhed, han stikker haanden op under ærmet og haler frem en underlig tingest, som arbeideren ser paa med den største forbauselse, akkurat som om han ikke kunde begribe, hvorledes den var kommet der. Og hvorledes kan den vel have kommet derind? Det er et stykke bambusrør, næsten en fod langt, med den ene ende aaben og den anden lukket med en guttaperkakapsel. Det er ikke noget ulovligt ved et stykke bambusrør med en guttaperkakapsel, men naar røret er fyldt med kognak, kan ikke det samme siges.

Denne sidste dokarbeider var en kundskabsrig mand. Naar han tog bambusrøret og stak det med den aabne ende ned i brændevinsankeret, blev det øieblikkelig fyldt, fordi han først havde presset luften ud med guttaperkakapslen.

Den ærlige sjøgut er kanske værre til at smugle end dokarbeideren. Tobak er naturligvis hans største svaghed. Duk ned i seilskibenes dybeste dyb, naar de ligger i Londons dokker, helt ned, hvor luften er tyk af tjære, og hvor den skidne lygte ikke kan frelse de besøgende hoder fra mangen stød. Her ligger hauge af taugverk, alt tjæret, i den skjønneste uorden. Har man imidlertid vundet folkenes tillid, er kanske en af dem dum nok til at rode frem det „rigtige“ taugverk og holde det under næsen paa en, saa at man selv i den tjærefyldte luft i rummet kan merke, at

det lugtede af — noget ganske andet. Der er ikke saa faa pund tobaksruller, som ligger der.

Hvis skibet gaar paa Holland eller andre steder, hvor tobaksfristelsen er særlig sterk, kan vi faa se noget andet ogsaa, — et fif, som vi ikke tror er almindelig kjendt blandt toldbetjentene, og som vi herved afslører til deres belærelse. Rundtom paa dækket pleier der gjerne at ligge endel „fendere“ — nogle uformelige tingester af taugverk, som bliver hængt ud over skibssiden, forat hindre denne i at skrabes mod kaien eller andre skibssider, naar skuden gaar ind i dokken. En ærlig fender er fyldt med optrevlet taugverk og sligt noget, men beklageligt nok er ikke alle fendere ærlige. Tobak er udmerket som indmad, og den er lige god at røge, om den er blevet klemt lidt mod skibsplankerne.

Vedkubber og træstykker slænger ofte omkring baade paa dækket og nedenunder. Det er ikke vanskeligt for en nævenyttig mand at hule ud en vedkubbe og forsyne den med et saa fiffigt laag, at en umistænksom fyr aldrig vilde opdage det engang. Men man vilde jo kjende, at den var underlig let og hørtes hul ud, derfor maa den fyldes med noget. Og ingenting er igjen bedre end tobak.

Sjøgutten er som oftest musikalsk, og til hans yndlingsinstrumenter hører harmonikaen og trækspillet. Der er mange mennesker, som hverken foretrækker det ene eller andet af dem og helst saa dem udslettet af jordens overflade begge to; men sjøgutten liker i almindelighed trækspillet bedst, fordi det rummer flest cigarer. Det er ikke saa længe siden, at en frimodig Neptuns søn maatte tage en langvarig afsked med sit trækspil, — fordi det indeholdt 300 cigarer og to pund tobaksplader. Disse sager forbedrede ikke tonen; men de gjorde instrumentet langt mere værdifuldt.

Folk bruger langt mindre snus nu, end i gamle dage, saa det næsten ikke lønner sig at smugle ind denne artikel mere. Da forbruget var større, pleiede dygtige kjøbmænd at indføre snus, som var presset sammen og givet udseende af at være oljekager, som man bruger at fodre kjør med. Saa lagde man snuskager blandt oljekagerne, og lugten var det eneste middel, ved hvilket man kunde kjende dem fra hverandre. En toldbetjents næse er en meget nyttig, tjenstlig indretning.

Saa har vi kulstykkefiffet, som ligner det, der brugtes med vedkubberne. Man vælger et stort kulstykke, hugger et pent, glat stykke ud af det og huler møisommeligt ud det indre, til hele kulstykket er hult, — og da det vilde være synd, om dette kunstfærdige arbeide skulde ødelægges ved et tilfældigt stød udenfra, fylder man hullet med tobak eller haardpakket snus. Saa lægger man det glatte stykke, som man først huggede af, pent over, klæber det til med beg, og siden helliger eieren det sin varmeste omhu.

Hulhed karakteriserer de fleste ting, som skal skjule forbudne varer, og en heldig toldbetjent maa isandhed synes, at denne verden er et hult sted. For faa aar siden blev et af de heldigste hule kneb opdaget paa toldboden. — Kosteskafter blev indført i store mængder til landet, og én kjøbmand især lod til at gjøre gode forretninger med dem. Men en vakker dag kom der en ladning kosteskafter, som ingen gjorde fordring paa. Der gik flere dage — uger — maaneder, — men ingen eier meldte sig. Kosteskafterne blev sat bort i en krog, og et tykt lag af støv lagde sig paa dem. Vinteren kom, og en kold morgen fandt to af toldbetjentene, at de ikke havde noget at bestille. Dette er jo ikke usædvanligt for regjeringens tjenere, det har hændt før; men morgenen var virkelig altfor kold til at man kunde sidde stille og læse „*Times*", og saa faldt de gode mænds øine tilfældigvis paa kosteskafterne. Det bedste var ubetinget at faa sig en liden fægtning, — vaabnerne var jo forhaanden, lidt for lange var de nok; men det gjorde jo ikke saa meget. Og saa begyndte de at fægte med den bedste vilje af verden. Men kampen stod ikke længe paa, for pludselig gik atten tommer af det ene kosteskaft, og en hale af cigarer for gjennem luften. Og ved nærmere eftersyn vidste det sig, at stokkene var hule og fyldt med cigarer og haardpakket tobak.

Engang blev der gjort et forsøg paa at smugle ind banknoter af tvilsomt værd i hule blyanter. En mand med en pennekniv forsøgte engang at spidse disse blyanter, og saaledes gik denne plan i vasken.

Med hensyn til brændevinssmuglingen har der været ført en stadig krig mellem smuglerne og toldbetjenterne, om hvem der kunde overgaa den anden i udspekulerthed. Og autoriteterne har i almindelighed gaaet af med seiren. Kampen har mest dreiet sig om oljekander. Først brugte man de oljekander, som man ser i handelen. Disse indeholdt netop saa meget olje, at naar man førte en blære fuld af brændevin ned igjennem spundshullet, blev kanden ganske fuld. Og saa kunde toldbetjenten lugte paa oljen eller hælde ud nogle draaber uden at blive klogere. Men saa lærte de sig til den kjedelige vane at stikke omkring nede i oljekanden med en kjæp, og derved brast baade de skjønne illusioner og svineblæren.

Saa begyndte man med dobbelt bund. Dette gik for en tid, indtil smuglernes graadighed blev større end dens forsigtighed og lod dem indrette det underste rum næsten ligesaa stort som det øverste.

Men saa fandt man paa noget, der skulde lede den kjedelige, undersøgende kjæp paa vildspor. Kanden saa tilsyneladende meget almindelig og uskyldig ud, — som alle slige ting pleier. Men indeni var der et rum til oljen, som oppe fra spundshullet af var en eller to tommer i diameter og saa gradvis udvidede sig, saa at bunden var otte tommer i gjennemsnit. Og dette var saa fult afpasset med hensyn til længden og vidden af aab-

ningen, at kjæppen kunde naa helt ned til bunden og blive ført om til alle sider uden at komme nær de falske vægge. Men rundtom denne koniske oljebeholder var det flydende stof brændevin og ikke olje. Dette var jo meget klogt udtænkt, men det blev alligevel opdaget.

Brændevin smugles ofte ind i svineblærer, og man har mer end engang fundet disse gjemt i en dames dragt. Blærerne er i almindelighed temmelig sterke, men undertiden springer de desværre læk. Dette hændte nylig en elegant klædt dame i Dover. Hun havde holdt sig for sig selv paa overreisen, og man antog, hun ikke var ganske frisk. Hun havde bare en liden vadsæk med sig, den blev undersøgt og snart leveret hende igjen, og hun begav sig skyndsomt videre. Det var jo ikke noget underligt heri, men hun førte sig saa besynderligt, — hun vraltede. Man havde kanske ikke fæstet sig videre ved vraltningen heller, havde der ikke pludselig udbredt sig en sterk brændevinsstank, og der viste sig en vaad vei efter den vraltende dame. En gik efter det ulykkelige menneske, og mens den lille strøm udvidede sig til en hel dam, formaaede han hende til at underkaste sig en kvindelig assistents undersøgelse. Saa fik man vide aarsagen til baade skyndsomheden, vraltningen, lugten og dammen. Omtrent tyve lange svineblærer fulde af fin cognac havde prydet et af den ulykkelige dames underskjørter, og en af blærerne var desværre sprunget læk.

Damer har ofte med held bragt smuglergods med sig i sine skjørter og liv, og krinolinen og „løitnanten" var som skabt i denne hensigt. Tournurer fyldt med brændevin, og skjørter stoppede med tobak er velkjendte ting. Graadigheden er det, der ogsaa her somoftest leder til opdagelsen.

Historien om Calais-Dover spædbarnet er velkjendt. Det var bestandigt saa elendigt, stakkars lille ting! Og det maatte bestandig have slør for ansigtet til beskyttelse mod vinden. Men alligevel reiste det bestandig frem og tilbage mellem Frankrige og England med sin mor; — det skreg aldrig, og underligt nok vokste det aldrig ud af de lange kjoler. Toldbetjenterne — gifte mænd for det meste — kunde ikke skjønne det. Og en gang vovede den mest gifte blandt dem at insistere paa at blive forestillet for den interessante lille skabning. Det var meget vanskeligt at overbevise den omhyggelige mor om hans venskabelige hensigter; ja, han maatte endog bruge lidt magt forat overbevise sig om, at spædbarnet hovedsagelig bestod af tobak og kniplinger.

Klokker og uhre svarer man ikke told af i England; men det gjør man i Frankrige. Dette førte til et sørgeligt uheld, som hændte en fransk dame, der havde kjøbt sig et fortryllende stueuhr i Schweitz og prøvede paa at bringe det over grænsen i sin tournure. Det var jo en glimrende idé, og det vilde have løbet heldigt af, hvis ikke klokken høitideligt havde

slaaet tolv i samme øieblik, som damen forsikrede den høflige *douanier,* at hun ikke eiede toldpligtige varer med sig.

Men engang betalte man told af uhre i England ogsaa, og da pleiede man som oftest at smugle dem ind i en bog. Man aabnede bogen paa midten, skar ud runde huller gjennem en hel del af bladene, saa at uhrene bekvemt kunde lægges nedi dem, fæstede nogle hele blade over og lod endvidere nogle blade være løse i begyndelsen og slutten af bogen til ens aandelige opbyggelse. Det maatte jo være en ubehøvlet toldbetjent, som vilde tage bogen ud af hænderne paa en herre eller dame, naar de netop sad fordybet i den.

Brød-knebet er ogsaa omtale værd. Du gjør en solid papirpakke af dine cigarer, bager dem ind i en deig og steger det saa som et andet brød. Men naar snushanerne kan udgrunde selv dette fif, — og det har de gjort, – hvad bliver saa tilbage? Og derfor er det, at engelske gutter i franske skoler bestandig faar de hjemmefra sendte kager i opskaaren stand.

For nogle og seksti aar siden, da landet blev herjet af kopperne, kom der mange ligkister til London med ordet: „Børnekopper" skrevet udenpaa med røde bogstaver. Naturligvis var der ikke mange, som brød sig om at undersøge indholdet, hvilket var meget fordelagtigt, thi dette bestod somoftest af finere brændevin, som blev bragt iland paa Sussexkysten og befordret videre i ligkister.

Endnu forsøger man naturligvis undertiden at smugle i stor maalestok. Det største forsøg herpaa, som vistnok mange gange havde været kronet med held, før det endelig blev opdaget, blev afsløret for nogle aar siden. En uhyre dampkjedel blev sendt over fra fastlandet og reiste mer end engang frem og tilbage — for at gjøres istand. En, der havde sine tanker om denne kjedel, delagtiggjorde en toldbetjent i disse, — med den følge, at den uhyre tingest blev stanset, netop som seks heste langsomt trak den opover en gade i østkanten af London. Den var til randen fyldt med tobak.

Et tarvelig og velkjendt smuglerkneb er at pakke de sager, man ønsker at skjule, i tinbokser og sænke dem ned under vandet, mens man lader et lidet kork- eller vedstykke flyde ovenpaa forat vise, hvor boksen befinder sig. Og der ligger de da, mens toldbetjentene undersøger fartøiet. Redningsbøier og redningsbælter er heller ikke altid af kork; tobak svarer ogsaa til hensigten, ligeledes i gamle dage silke.

Saalænge den menneskelige natur ikke forandrer sig, og saalænge tolden er til, saalænge kommer folk i større eller mindre grad til at smugle. Nedsættelse af tolden gjør som sagt al smugling smaalig og ubetydelig.

En ny „ballon captif“ til krigsbrug.

Den militære luftskipperafdeling i Berlin er fornylig fremkommet med en ny militærballon, som nærmest er at betragte som en forbedring af de saakaldte *drageballoner*, der allerede i lang tid har været anvendte; disse

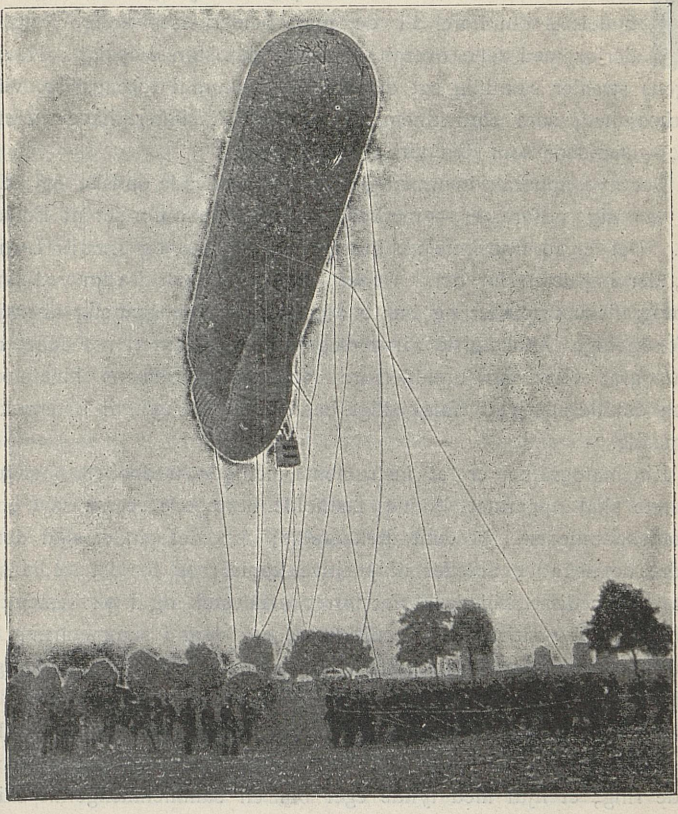

Den nye „ballon captif“.

nye balloner har en form, der i høi grad afviger fra de vanlige balloners. De ser, som tegningerne viser, nærmest ud som store opblæste kjæmpetarmer, — sammenligningen er ikke smagfuld, men den er træffende; denne tarmlignende figur svæver paa skraa i luften, og i dens nedre ende befinder

sig en uformelig madras, en pude, fyldt med luft; hvor puden og tarmen støder sammen, er gondolen anbragt.

Dette ikke egentlig vakre luftskib staar i forbindelse med jorden ved et taug, der er fæstet til en vogn, og det skal tjene til udsigtsstation, hvorfra man i felten kan faa oversigt over fiendens stilling og bevægelser; da disse balloner jo kan flyttes, kan altsaa udsigtsstationerne veksle plads paa slagmarken alt efter øieblikkets krav, og fra gondolen er der tillige

Den nye ballon stiger tilveirs.

elefonforbindelse ned til jorden. — Bundne balloner har man allerede for længe siden forsøgt at anvende som udkigspunkter i krig, men den før anvendte kugleformede ballon var altfor meget udsat for vindens indvirkning, gjorde saa pludselige bevægelser, at det var noget nær umulig at beholde et bestemt punkt i sigte. Efter en række eksperimenter har man nu fundet den form, billederne viser: den aflange ballon, der holdes i skraa stilling, forbundet med det pudeagtige tilhæng, der paa en vis fungerer som ror; denne form har vist sig meget tilfredsstillende, men taaler naturligvis forbedringer.

Kinematografen.

Det nyeste mekaniske under.

(Efter „*Prometheus*").

I de sidste maaneder har i Europas storbyer været forevist en opfindelse, som hører til de mest bemerkelsesværdige i nutiden og derfor med rette overalt har vakt den største opsigt. Havde ikke Røntgens straaler samtidig sat det store publikum i forbauselse, vilde den opmerksomhed, som blev kinematografen tildel, sikkert have været meget større, — saa stor som den virkelig fortjener.

Det nye apparat, hvormed de mest forbløffende optiske og mekaniske undre lar sig udføre, er — merkelig nok — ikke opfundet af Edison eller Tesla. Det er to franskmænd, brødrene Auguste og Louis Lumière i Lyon, der har æren for det. De er forresten kjendt fra før ved sin fabrik for fotografiske tørplader og har endog vundet videnskabelig anerkjendelse ved forskjellige fotokemiske undersøgelser. Apparatet har faaet navn af kinematograf efter sin umiddelbare forgjænger, Edisons kinetoskop, fra hvilken det dog er vidt forskjelligt baade med hensyn til konstruktion og virkemaade.

Kinematografen er et instrument med en tredobbelt opgave. For det første skal apparatet kunne fastholde bevægede scener ved en række fotografiske billeder i bestemt rækkefølge; for det andet skal det kunne forandre de negative billeder til positive kopier; og for det tredie skal det kunne kaste disse billeder i forstørret maalestok og i en bestemt rækkefølge paa en lys skjærm, saa tilskuerne ser dem i sammenhæng som en levende, i øieblikket foregaaende handling. Dette er nemlig muligt, naar billederne følger hinanden med bestemt hurtighed. Aarsagen til en saadan sammenflyden af flere hurtig paa hinanden følgende synsindtryk ligger i, hvad man kalder øiets træghed. En glo, der svinges hurtig rundt, blir en lysende ring; et hjul med tynde eger blir en sammenhængende skive osv. Det er kun i den sidstnænte egenskab, at kinematografen hidtil er blevet det store publikum bekjendt.

Til lettere forstaaelse af, hvad kinematografen har til formaal og virkelig præsterer, maa vi med nogle faa ord omtale, hvad der før er udrettet paa samme omraade. Den har sit ældste forbillede i det gamle legetøi, zootropet. I dette legetøi blir en række tegnede billeder ført forbi øiet ved en eller anden rask bevægelse og flyder derved sammen til en eneste. Enhver har seet et stykke pap med en fugl paa den ene side og et bur paa den anden. Naar papstykket dreies rundt med passende hastig-

hed, ser man fuglen siddende inde i buret. Dette er i al enkelhed kinematografens princip.

Videnskabelig betydning fik det nævnte legetøi, da Muybridge i San Fransisco, Marey i Paris og Anschûtz i Lissa istedetfor tegninger begyndte at anvende *fotografiske billeder.* Dyr og mennesker, som foretog enkle bevægelser, fotograferedes, og ved passende sammenstilling af billederne blev bevægelserne reproduceret. Især fik disse eksperimenter betydning ved de bidrag, som derigjennem leveredes til studiet af en bevægelses enkelte faser. Marey's smukke undersøgelser over fuglenes flugt er almindelig bekjendt.

I modsætning til de tre nævnte forskere, som havde indskrænket sig til gjenfremstilling af ganske enkelte bevægelser, men sikkerlig inspireret af dem lagde først Edison den dristige plan til sit fono-kinetoskop. Dette apparat skulde fotografisk gjengive hele scener, og ved at sættes i forbindelse med fonografen skulde det ogsaa kunne gjengive de lyd af forskjelligt slags, som hørte til. Man skulde ikke bare kunne *se* handlingen levende foran sig, men ogsaa *høre,* hvad der foregik. Et møde i det engelske parlament f. eks. skulde ved fonokinetoskopets hjælp kunne overværes som fuld virkelighed i Japan eller paa Ny-Zeeland. En ballet, udført i San Fransisco, skulde ved trykning paa en knap naarsomhelst kunne fremstilles paany i Kristiania, saa man saa de optrædende lyslevende for sig og hørte orkestermusiken.

Fono-kinetoskopet er efter sin oprindelige plan aldrig blevet virkelighed. Kinetoskopet derimod, som reproducerer den *synlige* del af en handling, har været forevist næsten i alle verdens byer (ogsaa i Kristiania), enten alene eller i forbindelse med fonografisk musik. Kinetoskopets fremskridt ligger i dets evne til at fremstille en længere række af bevægelser. Med det formaal for øie var det ikke længer muligt, som Marey og Anschutz, at benytte en række kameraer, og heller ikke kunde det nytte at lade billederne optage paa en dreiende skive. De mange hundre billeder, som er nødvendige til fremstilling af en handling, der kun varer nogle faa minutter, kunde kun fremstilles i et dertil indrettet kamera ved afrulling af en papirremse, der var overdraget med det nødvendige fotografiske stof. Hvordan Edisons kinetoskop i enkelthederne var indrettet, har man aldrig faaet vide. Imidlertid er det et noksaa ufuldkomment apparat. Tilskueren maa kikke ind i apparatet, et helt publikum kan altsaa ikke se paa engang; billederne er i meget liden maalestok og en ubehagelig, dirrende bevægelse forstyrrer illusionen.

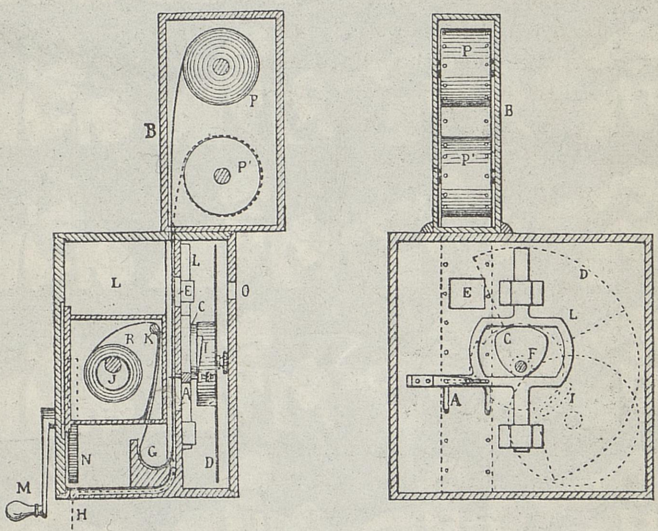
I forhold til Edisons apparat betegner kinematografen et ganske overordentligt fremskridt. Idet billederne næsten i legemsstørrelse projiceres paa væggen, er de samtidig synlige for et stort antal tilskuere, som

derved bliver i aandelig forbindelse og gjensidig kan udveksle de mod tagne indtryk.

Usedvanlig enkel og simpel er den konstruktion, der sætter appatatet istand til paa engang at løse sine tre forskjellige opgaver. At alle tre processer foregaar i samme apparat er naturligvis en stor fordel. To eller tre forskjellige apparater kan ikke funktionere sammen med den samme grad af nøiagtighed som et eneste, der er enkelt, greit og hensigtsmæssig indrettet, og det er netop kinematografen. Den er indrettet saaledes, at den paa en baandformet, bøielig plade optager 15 billeder i sekundet. For en handling, der varer bare et eneste minut, vil apparatet altsaa frembringe ikke mindre end 900 billeder. Som projektionsapparat kaster den billederne i klar belysning paa væggen nøiagtig i samme tid, som anvendtes til deres optagelse. Ved øiets førnævnte træghed flyder de i hurtig rækkefølge tilsynekommende billeder sammen til et eneste, der viser sig i stadig bevægelse. Man ser f. eks. en jernbanestation. En del reisende venter paa toget. Pludselig kommer der bevægelse i billedet. Nogle af de reisende gaar frem og tilbage paa platformen, andre vandrer ud og ind ad døren til stationsbygningen. Langt henne i baggrunden kommer toget tilsyne, det kjører hurtig paa, stanser, konduktørerne aabner dørene, reisende stiger ud og ind, stræver med tøiet, søger efter bybud og bærere — toget sætter sig atter i bevægelse, platformen tømmes lidt efter lidt, og forestillingen er slut. — Eller man ser porten til en fabrikbygning. Portneren aabner den. Der kommer først endel formænd ud, saa en og anden arbeider og arbeidersker, som puffer hinanden for at komme frem og iler bort i forskjellige retninger, endelig en og anden efternøler. Porten lukkes. Forestilingen er atter slut. — Denslags scener har opfinderne fremstillet i store mængder og reproduceret dem med ligefrem forbløffende naturtroskab. Saa overraskende virker en saadan billedrække, at man ved at lære kinematografens indretning nærmere at kjende neppe er istand til at tro, at det er dette simple apparat, der præsterer noget saa overordentligt. Men netop i denne enkelhed ligger apparatets betydning. Den gir haab om, at kinematografen snart vil være et let tilgjængeligt verktøi, der kan tjene de forskjelligste formaal, deriblandt kanske ikke mindst de videnskabelige.

Kinematografen bestaar af tre smaa, sammenføiede kasser og vises paa billederne i vertikal-, transversal- og horisontal- snit. Den øverste kasse, der paa figurerne er betegnet med B, indeholder kun to ruller, P og P'. P' er bestemt til at optage de negative billeder. Den her oprullede papirremse glider over forskjellige ruller ned gjennem apparatet og rulles tilslut op paa valsen J efterat have optaget billederne paa en maade, som nærmere skal omtales. Naar dette er gjort, sættes papirrullen tilbage til P',

og valsen P forsynes ligeledes med en papirremse. Naar haandtaget dreies, gaar begge ruller samtidig gjennem apparatet, den nye inderst, og som følge heraf opstaar der paa den nye papirremse positive billeder. Disse oprulles alene paa J; de negative billeder følger den prikkede linie og gaar gjennem aabningen H ud af apparatet. Naar rullen med de positive billeder flyttes fra J til P, er kinematografen færdig til brug. Naar billederne optages, staar der i aabningen O et passende objektiv; naar de overføres til positive billeder, er aabningen fri, saa dagslyset uhindret slipper ind, og naar billederne skal projiceres paa væggen, sættes atter objektivet paa sin plads, mens rummet L oplyses af en passende lampe,

Kinematografen.

hvis lys ved hjælp af reflektorer kastes paa hvert enkelt billede. Billedet opstaar altsaa under alle omstændigheder paa det med E betegnede sted. I alle tilfælde iverksættes papirremsernes bevægelse ved regelmæssig dreining af sveven M.

Forsaavidt er den hele indretning særdeles enkel og let forstaaelig. Indeholdt imidlertid kinematografen intet andet, vilde skarpe billeder ikke kunne komme istand hverken ved optagelsen eller ved projektionen. Det er klart, at for hvert øieblik et billede optages eller projiceres, maa papirremsen befinde sig i absolut ro, da der ellers istedetfor den ønskede virkning kun vilde opstaa et sammenflydende virvar af lysstriber. Apparatet har derfor en særskilt indretning, som raader bod herpaa. I den tid af $^{1}/_{15}$ sekund, som er nødvendig til billedernes optagelse eller fremførelse,

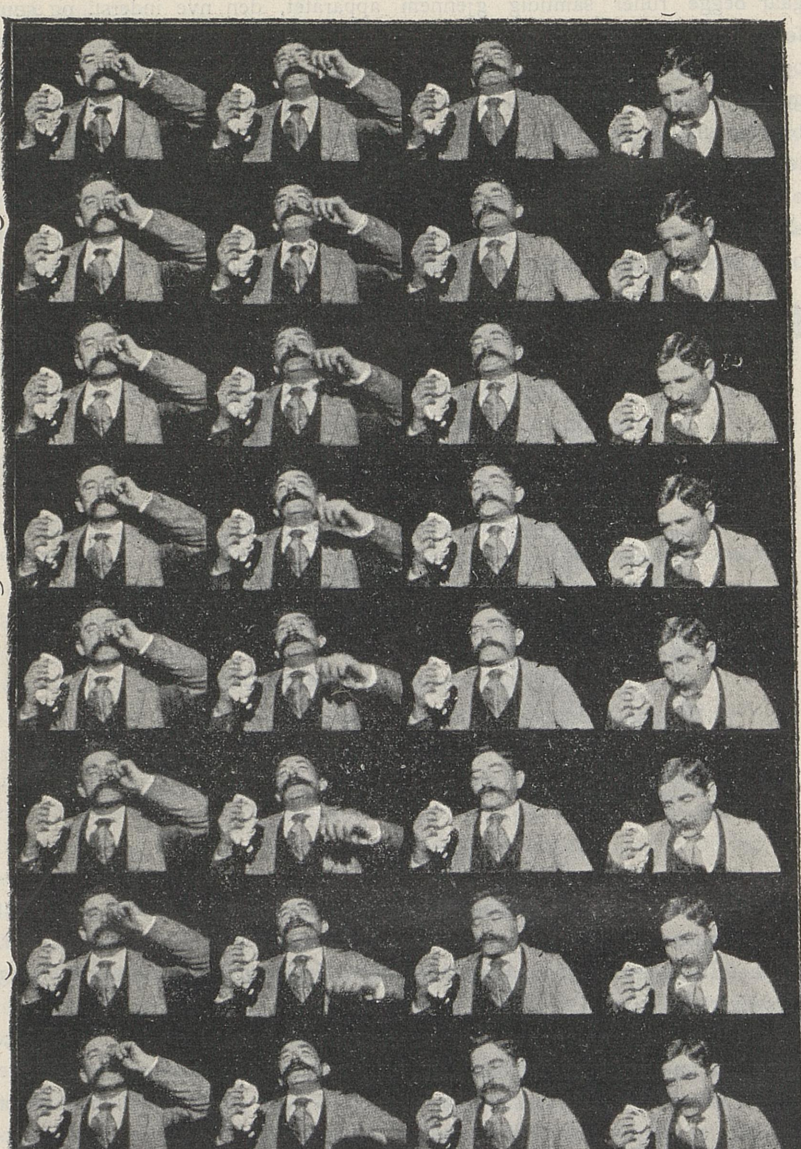

Fig. 2.

Fig. 3.

bevæger papirremsen sig ikke kontinuerlig. I to trediedele af tiden, altsaa i $^{2}/_{45}$ sekund, staar den absolut stille, mens den nødvendige bevægelse udføres i $^{1}/_{45}$ sekund. Dette opnaaes paa en meget sindrig maade ved en til apparatets hovedakse fæstet trekantet ekscenter, hvis forskjellige stillinger sees af billederne. Det er let at indse, at denne ekscenter maa bevæge den ramme, hvori den gaar, stødvis. Den sætter herved kloen A paa hovedfiguren i bevægelse; denne griber paa to punkter ind i huller i papirremsen og trækker den rykvis frem gjennem apparatet.

Men heller ikke dette vilde være nok til at faa istand rigtige optagelser og projektioner. I første tilfælde maa papirremsen, som jo er ømfindtlig for lyset, hvergang den bevæges, beskyttes mod det lys, der falder ind gjennem objektivet, og i andet tilfælde maa under bevægelsen det lys, der kommer fra lampen bag billederne, afskjæres. For at opnaa dette findes der foruden ekscenteren paa hovedaksen en cirkelrund skive, hvoraf en trediedel omtrent er skaaret bort. Ved hver omdreining af sveven bevæger denne skive sig foran objektivet. Naar papirremsen er i ro, lader den udskaarne del af skiven lyset slippe igjennem, naar papiret bevæger sig, stænger skivens massive del alt lys ude. For efter behag at kunne ordne belysningens varighed, er skiven, som fig. viser, sammensat af to dele, der kan forskyves i forhold til hinanden. Den udskaarne del kan altsaa gjøres større eller mindre, eftersom man ønsker det.

Afbildningerne 2 og 3 viser i formindsket maalestok de positive billeder paa en papirremse af Lumières kinematograf. For pladsens skyld er remsen, der fremstiller en mand, der nyser, delt op i 8 stykker; „nysingens udvikling“ ser man ved at følge billederne ovenfra nedad.

Hvad kinematografen er istand til at præstere, behøver vi ikke at spilde mange ord paa. Vore læsere vil let kunne udmale sig, hvorledes dette sindrige apparat vil kunne benyttes paa de mest forskjellige maader. „*Kringsjaa*“ har allerede før indeholdt meddelelser om kinematografens forskjellige anvendelser.

Dens betydning kan neppe overvurderes. Vi har ret til at vente os meget af den, ikke bare i retning af underholdning, men ogsaa i alvorligere formaals tjeneste. *P. E.*

Taushedens psykologi.

(Professor **Scipis Sighele** i *Die Zukunft*).

Ligefra Plutarchs tider til den hr. Talleyrand tilskrevne vittighed er man ikke bleven træt af at betegne sproget som den kunst at skjule tankerne.

Og dog siger Maeterlinck med rette: „Sproget er altfor ofte, ikke som franskmanden siger kunsten at skjule sine tanker, men kunsten at kvæle tanken, saa der ikke bliver noget at skjule.“ For ham gjælder endog tausheden som det vigtigste middel til sjælelig forstaaelse . . . „Vi taler kun i de timer, hvor vi ikke lever, hvor vi føler os langt borte fra al virkelighed. Og saasnart vi taler, er der noget, der giver os en anelse om, at et eller andet sted slaaes der i for os døre, der fører ind til det guddommelige.“ Saa taler nu en digter og symbolist; dog forbliver i det mindste saameget sandt og bekræftet gjennem den daglige erfaring, at vi ofte taler for at holde tanker nede.

Man tier ikke gjerne første gang, man er sammen med en fremmed; den konventionelle samtale tjener til at opretholde afstanden mellem mennesker. De fleste ord flyver hen uden at efterlade spor eller indtryk, blotte formler uden betydning; tausheden derimod har næsten altid betydning. Det talte ord forholder sig til tausheden, en vis art taushed i hvert fald, som det almindelige til det sjeldne, det overfladiske til det dybe. Sproget har sine uforanderlige værdier, sine givne størrelser og faste former. I disse former stivner tankernes flod for at forlade dem prægede, ligesom sølv og guld maa blive til myntsorter for at have nogen betydning for vareomsætningen. Maaske gjøres sagen anskueligere ved at betragte forholdet mellem forskjellige kunster og deres gjenstand. Sproget forholder sig til følelserne og tankerne paa en vis som skulptur og maleri til det tænkte eller virkelige forbillede. Vi bliver nødt til, ved ord som ved linjer, omrids, farver, former at koncentrere vor opmerksomhed paa et punkt, kun at høre, hvad man siger os, og kun at se, hvad man viser os. Musiken staar derimod friere ligeoverfor sin gjenstand, den fører alt efter den enkeltes sindsstemning med sig en uendelig glæde, der kan stige til den høieste livsfryd, og en uendelig tungsindighed, der kan gaa ned til den dybeste melankoli. Enhver har vel selv engang følt denne kunsts besnærende magt, hvorledes alle sjælens strenge vibrerede, og tanker meldte sig, der indtil da havde ligget dybt nede i hans sind. En saadan troldom er hverken skulpturen eller maleriet givet, fordi vi ved statuen eller gruppen, ved det malede landskab eller den malede scene altid er bundne til et vist emne, en vis hændelse, en vis tilstand; fantasien holdes i tømme. Ligner sproget disse kunster, saa ligner tausheden musiken; sproget siger os noget bestemt, men det kan ikke sige alt. Schopenhauer udtrykker det saaledes: „Ord og begreber vil altid være tørre, thi saa er deres natur. Det vilde være daarskab, om vi ventede, at ordene og den abstrakte tanke skulde give, hvad den levende anskuelse gav, den som fremkaldte tanken:

tanken i forhold til [illegible]kuelsnn er som en mumie, og ordene er laaget paa mumiens kiste. Her [illegible] grænsen for den aandelige meddelelse: det bedste udelukkes."

Hinsides denne grænse ligger tausheden, som frastøder og tiltrækker os som en hemmelighed, om hvilken vi ikke ved, hvad enten den bringer os sorg eller glæde. Mange mennesker søger hele sit liv igjennem at undgaa steder, hvor tausheden hersker. De er selskabelige, fordi de intet har i sig selv og derfor skyr det at være alene. Derimod vil den elske og søge ensomheden, der er istand til at belive den med sine tanker og forstaa dens tause stemme. Helt opfyldt af denne erkjendelse er *Carlyle* som i sin „Herosdyrkelse" taler om, taushedens store rige, der rækker op over stjernerne, og om de [illegible]e forkjæmpere, der spredt rundt om i verden tænker i taushed, haaber i taushed og arbeider i taushed hver paa sit omraade." De er for ham „jordens salt". Historien har kun to gange givet tilnavnet den tause, og dog, hvor mange store mænd er ikke lige værdige dertil som Vilhelm af Oranien og Moltke! Thi hvert stort verk bliver undfanget i taushed, og skinsygt vogter tænkeren og kunstneren den hemmelige skat i sin sjæl, indtil værket er fuldendt. Den, der er altfor villig til at indvie os i sin kjærligheds fryd eller smerte, har i regelen kun havt ubetydelige oplevelser; jo større og dybere vort indtryk var, desto mindre oplagt er vi til at meddele os. Den store lidenskab er den klare krystal, som hvert ordenes aandepust bedugger — ligesaa den store ide. Kun en Don Juan fortæller enhver om sine elskovseventyr, og kun en dilletant i kunst eller videnskab underholder al verden med sine bøger, sine digte, sine billeder. Den daglige omgang lærer os ogsaa, at de, der taler hyppig og uopfordret, i almindelighed er mindre værdt end de, der er karrig paa ord. Ikke med urette betegner man med „stum smerte" den høieste ytring for menneskelig kummer, og man taler ogssa om den store kjærligheds „tause lykke".

Carlyle sammenligner en nation, der har faa af dem, han betegner som jordens salt, med en skov, der bestaar af stammer, grene og blade, men uden rødder og derfor snart maa ophøre at være en skov. Ligedan gaar det den enkelte, der udtømmer sig i ord; han ligner en blomstrende gren uden rødder. Foruden den tilbageholdenhed, der udspringer af sjælestorhed, gives der jo mange andre former af taushed, overhovedet indeholder hele følelsesskalaen ingen følelse, der ikke kan udtrykkes med taushed. Den fuldstændige dorskhed er ligesaa meddelsom som den høieste intelligens, thi ordene tørres snart ud der, hvor ingen tankens kilde flyder. Enhver, der er istand til at fordybe sig i sig selv, har oplevet Zarathustras stille time: „Viseren flytter sig, mit livs ur drog aande — aldrig hørte jeg slig stilhed om mig: saaledes at mit hjerte forfærdedes." Intet ord formaar fuldstændig at udtrykke smertens majestæt eller kjærlighedens fortryllelse; hvert ord virker plumpt, som naar man stryger støvet af en sommerfugls vinge. Elskeren behøver ingen ord, — aanden taler stum til aand.

nk.

Nikolai Olsens bogtrykkeri.

KRINGSJAA.

REDAKTØR: H. TAMBS LYCHE.

BIND X. 15. AUGUST 1897. HEFTE 3.

Kerkyra.

(Efter Pierre de Coubertin i „*Le Monde Moderne*“).

Barbarerne har givet den navnet Korfu.

Men de, som kjender denne ø, der gjemmer sig i bløde soltaager, holder ikke af det navn. Thi dets to stavelser er korte og haarde, de klinger som hammerslag mod stengrund, mod kold granit

langt mod nord; men det græske navn Kerkyra synes blødt og vuggende som det joniske hav, der glider sagtelig ind mod øens grønne strand.

Seiler man langs den albanske kyst, med dens steile fjelde, dens ufrugtbare jord og dens vældige linjer, og saa pludselig, naar fjeldene viger, opdager det smilende Kerkyra, da føler man sig slagen ved modsætningens magt: Det sidste albanske forbjerg, man seilede forbi, synes at aabne døren ind til endnu vildere lande, endnu mørkere klipper, og saa ligger der den lille smilende ø, hvor alle høider lyser grønt og hilser velkommen, hvor skogene med blinkende bække synes at vugge i takt med de skvulpende bølgers gladeste melodier, og nede ved vandet ligger fæstningen, gammel og graa, men elskværdig ser den ud alligevel, som en smilende olding, der vil lære ungdommen at smile til livet.

Den stakkars gamle fæstning. Den forsøger endnu at se kraftig ud og bærer med anstand vegten af sin lange historie. Dens mure er sunkne, dens taarne har slaaet revner hist og her, men Sanct-Marcusløven lyser endnu over dens port, og dens smaa soldater mindes fortidens stolte dage. De bor i kaserner, som er altfor store for dem, og slentrer om i den bylignende fæstning, hvor der er to kapeller og et hospital, haver fulde af levkøier, og depoter i ruiner. Og over al denne hensmuldrende herlighed vaier Grækenlands blaa-hvide flag.

Der er lande, hvis geografi fortæller deres historie, — Kerkyra hører til dem. Selve dens beliggenhed udpeger den til at blive et stridens æble mellem grækerne og italienerne. Den blev taget af romerne før den kristelige tidsregnings begyndelse, taget tilbage af grækerne, givet til venetianerne under korstogene, gik over til kongeriget Neapels besiddelser, kom tilbage til Venedig; to gange besatte tyrkerne den. Saa blev den et fransk „departement“ under Napoleon, og i 1815 dannede de allierede af den og dens søsterøer en uafhængig stat under Englands protektorat. Dengang var jonerne rige og lykkelige, paa en vis da, thi deres hovedstad blev residensstad. Men deres hjerter var ikke med i glæden, de følte sig fremdeles som grækere. Hellenismen fødtes, og til det nyskabte Hellas, der begyndte at leve sit eget nationale liv, vilde de joniske øers folk vende tilbage. Der var bare det kjedelige ved tingen, at Grækenland var fattigt og svagt, England var sterkt og rigt; hvad der dog ikke hindrede jonerne i at fremsætte sine krav: Vi og fastlandets græker hører sammen. Fra London sendte man en kommissær, der skulde undersøge disse „ubillige krav“. Vedkommende kommissær var ikke bare en stor mand, han var ogsaa en retfærdig mand. Han bar navnet Gladstone. Han fik meget snart den overbevisning, at disse menneskers krav var ikke saa urimelige endda, og enden paa sagen blev, at da Georg I besteg den græske trone, fik han til foræring, hvad de græske øer i 30 aar havde

krævet som sin ret: 14. november 1863 gav Kerkyra med glæde afkald paa sine uafhængigheds prærogativer og blev græsk af navn og af gavn.

Den „engelske tid“ har dog sat mange spor baade i indbyggernes karakter og i byens udseende. Enkelte bygninger er holdt fuldstændig i samme stil som de engelske herresæder, og i byens „palads“ hænger en række portrætter af senatspræsidenter fra hin periode: Alle er de klædt og friseret efter engelsk mode, bærer engelske ordenstegn og er placerede om de engelske kongers billeder. Kun deres navne med de mange klingende konsonanter forkynder, at den ene af dem er født paa Zante, den anden paa Kefalonia. Enkelte af de lord-kommissærer, England sendte over for at hævde „protektoratet“ over *De syv øer*, har faaet sine statuer i Kerkyra. Tre saadanne mindesmerker staar paa den store esplanade; først og fremst maa man mindes Thomas Martlands statue, han kaldtes „King Tom“, mens han „regjerede“, og endnu lever hans populære minde. Saa følger Frederick Adams statue, den ligner mest af alt en operettegeneral, men manden selv var en overmaade alvorlig og flink mand, der „regjerede“ fra 1823 til 1832. Lidt længer borte hæver sig en obelisk, den er viet mindet om Howard Douglas (1843).

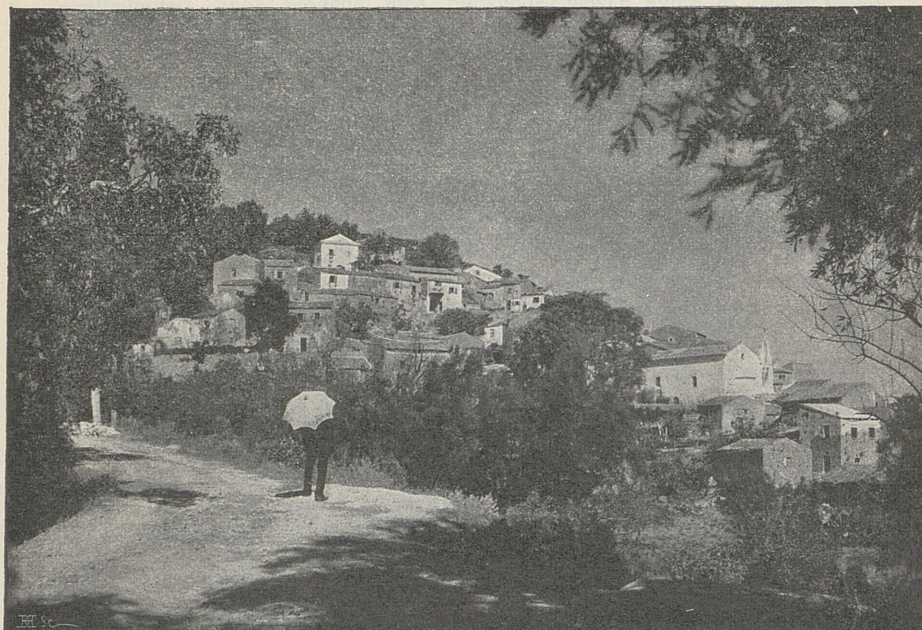
Paa esplanaden kneiser endvidere en prægtig bygning, det joniske universitetsbibliotek; den er reist af engelskmændene. Hele denne hovedgade bærer et absolut engelsk præg, saadan ser de ud, de gader, engelskmændene anlægger i alle sine kolonier. Og stiger man ind i byens første hotel, „hotel St. Georg“, da er man midt inde i det gamle glade England, — senge, borde, stole, lysestager, væggenes billedrige tapeter og litografierne i slidte guldrammer, alt minder om Dickens og Themsen. Fra hotellets veranda kan man om søndagseftermiddagene se ud paa græsklædte volde, hvor byens ungdom spiller — cricket. Cricket, dette saare ugræske og kavengelske spil er øens favorit-leg. Men denne engelske leg præsenteres i ny-græsk „oversættelse“. Man spiller med en elskværdig ladhed, som engelskmændene vilde korse sig over, spillerne kaster hverken vest eller trøie, det hele gaar for sig uden spænding og danner nærmest en art karikatur paa denne kraftkrævende sport. Luften er fuld af latter og glade raab, og stundom kaster samtlige spillende sig paa maven i græsset og passiarer. Fra sin høie pidestal ser Frederick Adam ned paa denne blasfemiske cricket-leg, man venter hvert øieblik, at han skal stige ned og gribe ind i sagerne, god gammel englænder, som han var.

* * *

Fra denne engelsk-græske by kjører vi ad ikke udmerkede veie ud i omegnen. Og hvad der først af alt slaar os, er den ting, at det hele land er saa at sige overskyllet af roser. Op af dette rosenhav dukker

unge piger med mørke øine og mat gylden hud, og gamle oliventræer, ofte saa gamle, at de ikke bærer frugt, men de brede grene skygger blødt over rosenhavet.

Spredt om mellem roserne ligger hvide huse, slængt om rent som ved et lystigt lune, og stundom skyller rosenhavets bølger helt op til det spidse tag, dækker den diminutive veranda og slaar ind ad de smale vinduer. Her i disse hvide huse bor glade mennesker, hvis hvede gror frodigen i oliventræernes skygge, gror saa frodig, at den stundom kan

Landsby paa Kerkyra.

skjæres to gange om aaret. Hvorfor skulde de saa ikke være sorgløse, plukke roser, le, synge og danse. Kommer de tunge arbeidstider, leier de hjælp fra Albanien.

Ja, de danser gjerne, de kjære mennesker, men mest af alt elsker de at gaa i processioner til St. Speridion eller en anden helgens ære. Disse processioner er sande folkefester, hvor man forgjæves vil søge en eller anden religiøs følelse: Det er livsglæden alene, som hersker og regjerer. Og disse lystige processioner af glade mennesker og smilende munke, der tripper i takt med muntre lovsange om en fed helgens billede,

de farter øen om fra landsby til landsby. Fanerne vaier, og sangene klinger, mængden jubler, og der er fest i huset.

Hvor religionen kan tage forskjellige former i samme land! Den tanke maa paatrænge sig den, der møder et saadant lystigt kirketog paa Kerkyra, men som samtidig har i friskt minde en eller anden stor høitid i Athen, paaskenatten for eksempel. Hvor virker den ikke ædel og hellig! Alt folket knælende i bøn foran erkebispen, som saa forkynder den evige store nyhed: „Kristus er opstanden!" Og for hvert hjerte i denne knælende forsamling eier de ord en symbolsk betydning: „Grækenland er opstanden!" saa tolkes de i hver grækers sind. Thi paaskefesten er der en fest, hvor kristendom og nationalitetsfølelse forbinder sig med hinanden til en uopløselig enhed. I den stille uge gjennemleves mindet om Grækenlands mørke dage og lange lidelser, saa kommer paaskedagen med triumf over dødens mørke, med det gjenopstandne folks glæde.

For at kunne føle saaledes, maa et folk have lidt. Kerkyra har nok ogsaa lidt og blødet, men dets ø eier saa megen sol, og der gror saa mange roser, blødt vifter vinden fra havet, og hveden gror frodig under de gamle oliventræer. Derfor læges alle saar saa let, derfor bliver folkets kirkelige høitidsdage lystige processioner med faner, der smelder i den friske bris, og med muntre hymner, hurraraab og pistolskud med løst krudt.

* * *

Disse processioner giver øens kvinder anledning til at iføre sig sine merkelige, straalende nationaldragter; ellers er der knap anledning, thi mændene er forfærdelig skinsyge. De fleste kvinder er vakre, men deres dragter er hæslige: overlæssede med tunge brogede stoffe, kjæder, medailloner, ringe og søljer ser kvindfolkene nærmest ud som vandrende bazarer, og ved hvert skridt, de gjør, rasler og klingrer al denne overdaadige metalpryd. Vansirer dragten kvindernes legemer, saa gjør deres hovedpynt det samme med deres hoveder: Sit haar sætter de op over metalbukler, efter at have gnedet det rigtig forsvarlig ind med pomade, der stinker ganske overordentlig fælt i solheden. Enkelte kvinder bærer over det venstre øre en stor buket hvide blomster, de gifte har desuden en slags lav turban, og over alt dette høiner sig det hvide slør.

Men naar de er simpelt klædt, i hverdagsdragt, da er Kerkyras kvinder vakre at se paa. Og de er ikke vanskelige at faa kig paa: Ruller en vogn forbi ude paa veien, saa kaster de tên og vævskyttel og styrter ud for at se, hvem der vel kommer kjørende idag; smaapigerne løber paa bare ben rundt i engene og samler i hast buketter af roser og sterktduftende vilde neliker, dem de smilende rækker den reisende, som

Kvinde i festdragt.

betaler for at se deres smil og slænger deres blomster.

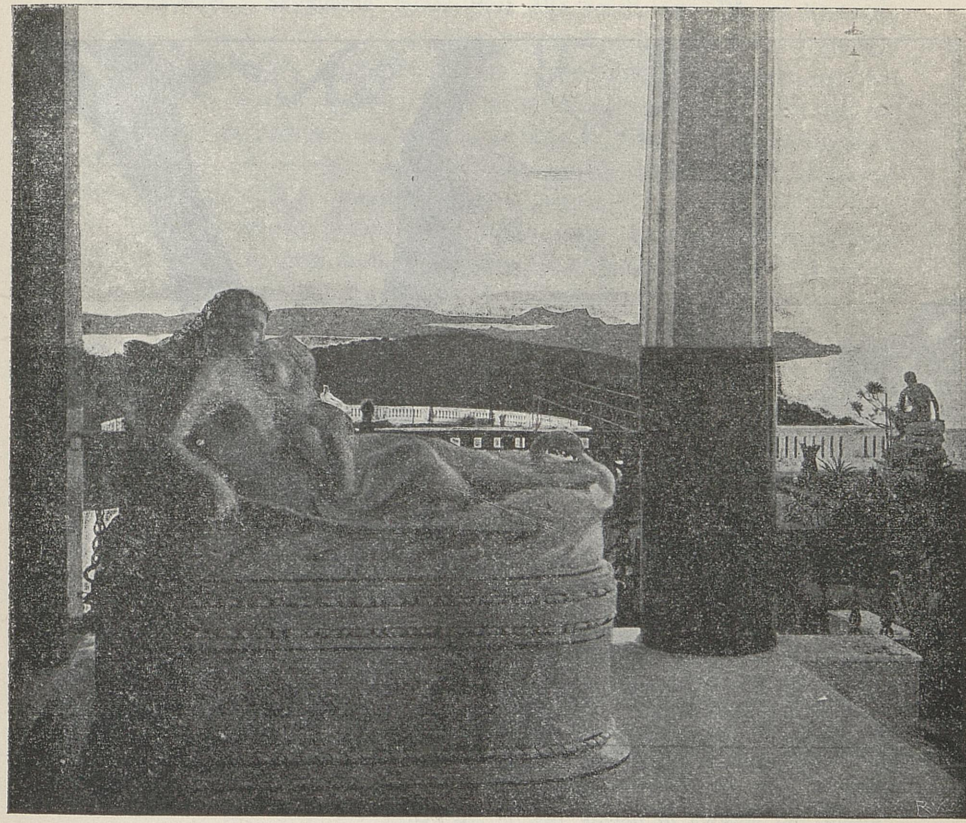
*

Af blomster eier øen forøvrigt en uendelighed af arter, men roser i alle farver dominerer. Denne jordbund synes skabt til at drive alle blomster frem i en rentud tropisk fylde, og i den kongelige have mødes ens øine af et blomstertrylleri, der minder om feernes haver i vore barneeventyr. Midt i dette blomstrende Eden ligger saa det kongelige lystslot, en lav, langagtig bygning, der i meget minder om de rige planteres huse borte i Indien eller i Syd-Amerika; mellem blomsterfyldte buskadser slynger veiene sig fra dette lidet prangende slot ned til vandet, hvis viger er fulde af vandliljer, der væver et tæppe over bølgerne.

Undertiden bor kong Georg her, og her er flere af hans børn fødte. Men i de senere aar synes han at have glemt veien hid. For at trøste de gode kerkyrenser har han til gjengjæld sendt dem den østerrigske keiserinde Elisabeth.

Et stykke ovenfor byen løfter sig det hvide slot, hvor keiserinden stundom tyr hen for at ruge over sin sorg, et marmorpalads, der er hel-

liget mindet om Achilles. Her er den homeriske helt hædret i malerier og statuer, selve slottet bærer navnet *Achilleion.* En vældig marmorstatue fremstiller den døende Achil, et maleri viser ham staaende paa sin stridsvogn udenfor Trojas mure, relieffer fortæller overalt episoder af hans historie, og ud af alle disse billeder aander en ømhed, som selv ikke den stærkeste beundring for Homers geni eller Achils storhed kan forklare. I

Achilleion.

denne Achilleskultus aabenbarer sig en sorg mer levende, en kjærlighed mer varm end den, oldtidens døde helt kunde indgyde, og Achilles er kun et symbol: Dengang erkehertug Rudolf levede, var han sin mors stolthed, hun pleiede altid at sammenligne ham med Achil; nu, da han er død, en død i mørket og uden ære, søger hans mor en underlig trøst i at sammenblande de to, Achilles og Habsburgerhusets arving.

Dette maa besøgerne have klart for sig, ellers bliver hele Achilleion et eneste søgt fantasteri, et udslag af halvgal originalitetslyst.

Her lever altsaa den østerrigske keiserinde i lange tider, ganske alene, modtager ingen, streifer stundom omkring i bjergene, eller hun sidder paa en høi marmorterasse, hvis balustrade er overgroet af vilde roser, fletter sit lange haar og stirrer over mod Albaniens kyst, som kan sees i det fjerne. Haven, der omgiver Achilleion, er forresten ikke ret

Pontikonissi.

hyggelig: Den eier en hel del mørke lunde og steile skrænter. Mellem disse træer skimter man statuer, blandt andre en af Byron og en af den døende Heine. Men disse lunde afbrydes af rokokkobalustrader, af stive alleer og symetriske bed, en kolossal bommert af den italienske arkitekt, der anlagde haven og paladset. Nu virker det selv for masivt, dets omgivelser tildels for kultiverede. Og det var tænkt som en drøm, det skulde eie en fantasis lethed, en gravhvælvings rene linjer, det skulde virket som et kapel og som en apotheose.

Gaar man fra Achilleion ned til havet, svinder symboliken, inkognitoet løftes. Der staar en statue, ikke af Achilles men af erkehertug Rudolf selv. Hans billede i relief er indhugget paa fodstykket af en knækket søile; ved den sidder en vinget genius, hvis ansigt og stilling aander sorg og vrede.

Nu synker solen, og fjeldene løfter sine sorte silhuetter mod den røde himmel. Skyggerne falder over alle roser, over Byrons byste og Rudolfs knækkede søile, alt svinder sagtelig bort og glider ind i mørket. Men endnu dvæler solens sidste lys over Pontikonissi-klostret, et henrivende lidet kloster ude paa en smilende holme, et kloster, hvis sted er valgt af glade munke, og som synes ligt en villa, viet behageligt liv i skogskyggen, et lystslot, hvor brisen blæser sagtelig ind mættet af havets friske lugt og duft af strandens roser.

Der svandt den sidste straale, natten, sval og stille, sænker sig over den smilende ø, hvis fæstning synker i grus, hvis folk forstaar at smile, at synge, at danse og at gaa i procession, og hvis jord, saa elsket af de glade mennesker, eier saa altfor mange urter med bedøvende sød duft, saa altfor blød mos under oliventrærne, saa altfor villig hvede og saa altfor mange roser.

Jerome — En fattig mand.

(Af Mary E. Wilkins i „*Harper's Weekly*“).

XIII.

Et par dage senere kom der indbydelse til Jerome og Elmira fra Lucina Merritt til et fødselsdagsselskab. Al landsbyens ungdom var buden. Det var første gang paa lang tid, Lucina feirede sin fødselsdag hjemme; men nu skulde hun ogsaa slaa sig ned der; colleget var hun færdig med. Første gang var det ogsaa, at Jerome og Elmira var budne til et „rigtigt“ selskab. Jerome havde ingen lyst til at gaa, men Elmiras og moderens sammenlagte list og bønner fik dog tilsidst udvirket hans samtykke. Med mindre han gik, kunde jo ikke godt søsteren gaa heller, — og Lawrence skulde naturligvis did.

Efter at have givet sit samtykke sneg Jerome sig op paa sit værelse og aabnede en liden jernbeslaaet trækasse med dobbelt laas. Den havde tilhørt faderen og rummede nu Jeromes sparepenge mod betalingsterminerne. Han tog ud en del sølv og sneg sig atter ned og ud af huset med en følelse, som om han havde stjaalet pengene. Han begav sig videre til den

lille by henved en snes kilometer borte; der gik han til en skrædder og lod sig sy en selskabsdres efter den tids mode med hvid silkevest. Det var første gang i sit liv, at Jerome tænkte paa, hvorledes han saa ud, eller gjorde noget for at pynte sig.

Underlig fremmed følte han sig i de nye klæder, da han selskabsdagen kom nedenunder for at inspiceres af moderen. Hun blev helt forbauset og fik sine egne tanker ved at se de nye, fine klæder; glad blev hun ogsaa ved at se, hvor overraskende godt hendes søn tog sig ud, naar han blev lidt opklædt. Elmira fulgte med en hvid mousselinkjole, som hun havde faaet til omgjøring af en tante. Den passede bedre end den grønne silke til et sommer-theselskab, mente moderen. Og meget godt tog hun sig ud i alt det fine, hvide, flaksende stof.

Elmira gruede for den høitidelige indtrædelse i selskabet. Jerome følte sig heller ikke let tilmode, men gik freidigen paa med en følelse af, at mere end livet kunde han jo ikke miste. De var sent ude, og omtrent det hele selskab var samlet, da de ankom. Ved synet af de oplyste vinduer, bag hvilke selskabsklædte skikkelser strøg frem og tilbage, tabte Elmira ganske modet og vilde helst have vendt om; men Jerome tog hende ved armen og skridtede paa med følelsen af at marschere over slagmarken lige under fiendens mest ødelæggende ild. Hoveddøren stod vid aaben, og lys og stemmer strømmede ud i haven.

„Skal vi banke paa, naar døren staar aaben, Jerome, eller skal vi gaa lige ind? Ved *du*, hvad der er det rette?"

Jerome værdigede ikke at svare. Han løftede bare den tunge dørhammer og gav to, tre dundrende slag med den. Smaa fødder kom trippende ned ad trapperne, og ansigter kigede ned og ud fra aabne døre, for at se, *hvad* det var, og *hvem* der kom, og inde i værelserne stilnede samtale og stemmesur af.

En pige tog imod dem, og efterat have faaet ydertøiet af skred de to søskende under forskende blikke fra alle kanter frem gjennem storstuen til den ene side af den, hvor Lucina mellem sine forældre modtog sine gjæster.

Lucina kjendte ikke Jerome igjen i den nye puds. Hun havde tænkt meget paa ham, siden hun sidste søndag mødte ham, men altid enten som hun erindrede ham som gut, eller som hun da havde seet ham i arbeidsdragt. Denne velklædte, helt statelige herre eiede hun i sin erindring intet billede af. Hun stirrede derfor instinktmæssig paa den nyankomne for at prøve at gjenkjende ham. Pludselig gik det op for hende: dette var jo ingen anden end Jerome — Jerome, som hun havde gaaet og tænkt paa hele ugen, Jerome, hendes legekammerat; og dermed strømmede det ustyrlige blod til kinderne og spredte sin rødme helt ned over den

bare hals, og øinene sloges ned for det stive, hypnotiserende blik, som nu Jerome til gjengjæld gav hende. Rødmen over hendes kinder og hals, der hun stod i alt det bløde, flagrende hvide og lyseblaa, tog sans og samling fra ham. Han saa intet uden den rødmende Lucina; hørte bare en fjern summen af stemmer og saa en baggrund af hvidt og sort. Og Lucina rødmede mere og saa atter op med et slags bønligt skræmt og dog lykkeligt blik: Se ikke saadan paa mig. Og Jerome sansede sig og prøvede at sige noget, og sagde ogsaa noget; men hvad i al verden det var, kunde han aldrig mindes; heller ikke, om han havde hilst paa Merritt og frue eller glemt det. Merritt saa hans befippelse, men tilskrev det med andre en feilagtig aarsag. Han drog Jerome tilside: „*Never mind,*“ sagde han; „det er bare de nye klæderne, som gjør det; gaa nu hen og snak ordentlig med hende.“ Og Jerome adlød.

Han vilde ikke have kunnet fortælle stort om det selskab. Han erindrede bare, at der var lyst og en mængde mennesker, som svævede frem og tilbage; hvem der var der, havde han ingen anelse om; han saa Lawrence et par gange med Elmira; men det eneste, han havde bestemt indtryk af — og det hele var mest som en drøm — var, at Lucina Merritt havde ført ham omkring. De havde danset sammen, og de havde siddet i en sofa og gjenkaldt sig gamle barndomsminder, og Lucina havde mindet ham om den sassafras, han havde givet hende, og Jerome tilbød spøgende at bringe hende mere fra samme sted næste søndag aften, hvis han fik lov. Han skulde faa lov; men vilde han saa tage imod et stykke honningkage fra hende? Ja, saamen, baade ct og to. Og de havde drevet gjennem et bølgende hav af hvide dragter, og gjennem den aabne dør ud paa den store græsplæn foran huset under de gamle almetrær. Men her blæste det lidt; vinden tog fat i Lucinas lette dragt og viftede med en bundt af hvidt og blaat om Jeromes knær, medens samtidig de lange krøller *virkelig* streifede hans ansigt.

„Det er for koldt her ude,“ sagde Jerome da; „er det ikke bedst, at vi gaar ind?“

Men Lucina følte en bitte liden fornærmelse, fordi Jerome huskede paa at være saa omsorgsfuld for hendes helbred netop nu.

Før de skiltes, var de, uden at noget bestemt var sagt, blevne enige om, at Jerome skulde besøge hende og *familien* næste søndag aften. Det var saa længe siden, han havde aflagt Merritts nogen visit, — og de var dog hans bedste venner og velgjørere.

Saasnart alle gjæsterne var komne, forsvandt Merritt selv og hans tre venner i et indre værelse, hvor kortene og punchebollen ventede dem. Lucina havde selv ordnet det saa, at faderen og de tre gamle, de eneste ældre, som var indbudne, kunde faa sig en rolig og hyggelig aften. I

dagens anledning havde hun pyntet punchebollen med en blomsterkrans og fløi stadig ind til dem for at se, at de havde det hyggeligt. Oberst Lamson klagede dog stygt.

„Neigu om jeg havde gjort det for nogen anden dødelig end Lucina, du," sagde han til Merritt.

„Hvad vilde du ikke gjort?"

„Stuet mig selv ind i denne habiten, vel, Se her du?" og obersten borede tre fingre op under vesten, og viste, at den sad som en hanske og klemte som et snørliv. „Puh . . . Har ikke havt den paa, siden vi bar stakkels Tom Pell til jorden. Jeg troede s'gu ikke, det havde gaaet; men med yderste forsigtighed saa — ja jeg er vel hel og anstændig endda, vel?" Og han dreiede sig rundt til inspektion . . . „Men danse i den — nei, pinedød om jeg det gjør. Det blev for uanstændigt, ser du. Jeg vilde komme tvers igjennem den."

XIV.

De første dage efter selskabet gik Jerome i en underlig sindstemning. Han følte sig disorienteret, beruset; det var umuligt for ham at opfatte noget klart og nøgternt. Alt nært syntes underlig fjernt og fjerne ting nære. Der rasled af en kvindes dragt bagom ham, medens han arbeidede; en hvid skikkelse syntes skjult midt inde i almetræets tætte løv. Jorden var saa underlig grøn, saa solbestraalet, og alting traadte frem med saadan tydelighed, at det næsten smertede at se det. Fuglenes sang lød som aldrig før, og menneskene saa bedre ud og saa underligt paa ham. Hvor vakker dog verden var, og for en lyst det var at leve! Han trængte ikke søvn; kunde ikke sove; tankerne var for vaagne; mad behøvedes heller ikke, — hvem kan spise eller sove, naar solen straaler slig over alle marker, og timerne drager forbi fuldladede af svimlende herlighed?

Moderen var bange, han var syg, og tilraadede baade det ene og det andet gode lægemiddel. Han maatte have feber, mente hun; kinderne brændte. Og Jerome saa sig i speilet og følte sin egen puls, — han følte sig lidt „rar", det var utvilsomt.

Imidlertid kom søndagen, og da Jerome fra sin plads i kirken saa Lucina Merritts ansigt kige frem under sommerhatten, skjønte han, hvad der feilede ham — „det er nok kjærlighed, dette," sagde han til sig selv. Og i det samme følte han, som reiste der sig en gjennemsigtig, men uigjennemtrængelig mur mellem ham og den øvrige forsamling. Hvor *han* var, var der mørkt og koldt. Han stirred ud i forsamlingen, hen mod Lucina, — det var en anden verden, en verden af lys og varme, som aldrig kunde blive hans; thi *han var en fattig mand.*

Aldrig havde Jerome følt fattigdommen som i dette øieblik. I senere

aar havde han fundet sig vel tilrette i den beskedne velstand, familien havde skabt sig. Hans tanke paa fattigdommen havde mest været baaren af medlidenhed for de mange, som havde det meget værre. Nu blev med ét hans velstand til armod; han var selv blandt de fattigste, — blandt dem, man maa have medlidenhed med; dem, man i det høieste er god mod, men som har sin verden for sig, hvorfra ingen drømmer om at tage dem ud og over i den anden. Lucina tilhørte hin anden verden. Hun var rig. Hun var bydannet. Og hun var vakker som ingen anden. Hver og én af de bedste mænd, de rigeste, de nobleste, de høiest dannede vilde kappes om at erhverve en saadan perle. Hvad havde *hans* tanker med hende at gjøre?

Der kom Prescott op kirkegangen; Lawrence sidst, fint byklædt og førende og følende sig som fuldblods gentleman. Deres stol var lige foran Merritts. Lawrence hilste smilende paa Lucina efterat have sat sig, og hun bøiede hovedet alvorligt til gjengjæld. — Ja, Lawrence, han var den eneste i landsbyen, som kunde se saa høit. Og Jerome led, der han sad i gudshuset, alle jalousiens og selvmedlidenhedens bitre kvaler. Men da gudstjenesten var over, var hans beslutning fattet. Han vilde ikke gaa til Merritts den aften. Han kunde det ikke. „Jeg maa blive kvit disse tanker, før de faar fastere tag paa mig," sagde han til sig selv. „De maa ikke faa vokse; de maa plukkes op med magt og slænges væk. Jeg maa ikke tænke paa hende. Jeg maa ikke se hende."

Det var ikke paa deres ulige kaar i tilfælde af ægteskab, Jerome tænkte; saa langt var endnu aldrig hans tanker fløine. Det var blot det, at kjærligheden selv var umulig, utænkelig mellem dem, fordi de tilhørte to forskjellige verdner. Han kunde blot gaa tilgrunde i en meningsløs, haabløs følelse for hende. Aldrig kunde hans kjærlighed faa ringeste værd i hendes øine. Nei, her var blot én ting at gjøre — holde sig væk fra en sfære, hvor han ikke passede; kvæle følelser, hans fattigdom gjorde til dumhed og fræk anmasselse. Naturligvis.

Og Jerome tog fat paa det arbeide at kvæle den nyvakte følelse og rive den lille Lucinas billede ud af sit ærlige, arbeidsfyldte hjerte. Han kjendte ikke den gamle prædikers ord om saadant arbeides absolute haabløshed — „ikke mange vande kan slukke kjærlighedens ild."

Det faldt ikke Jerome ind at tænke paa, at Lucina vilde blive videre skuffet eller saaret, fordi han ikke kom. Den absolute selvudviskning er ligesaa hensynsløs mod andre, som den brutaleste selvhevdelse. Hvor kunde det have nogen betydning for hende — *hende,* den hvide prinsesse, som Lawrence Prescott og alle byernes unge mænd vilde kappes om at vise opmerksomhed, om *han* kom der søndag aften eller ikke. Formodentlig havde hun glemt det hele for længe siden. Det var bare af medlidenhed

og velvilje for den lille fattiggut, hun havde leget med, at hun havde syntes at ønske, at han skulde komme. Kanske var endogsaa Lawrence Prescott der ikvæld.

Da aftenen kom, droges han imidlertid afsted henover veien til Merritts. Det var i grunden benene, som først tog ham afsted, og kun efter de første modvillige skridt var det, at han fandt paa en undskyldning for, at han gik der: — han havde lyst til at se, om Lucina havde ventet ham eller ikke.

Jerome gik ud fra sin snevre landsbyerfaring. Naar en ung mand kom for at besøge en husets datter, blev lysene tændt i bedstestuen, og der fik de to holde til. Han vilde nu se, om det lyste i Merritts stadstue. Det faldt ham ikke ind, at Merritts og den byopdragne Lucina kunde følge andre skikke. Han gik forbi og saa, at det bare lyste i familiens dagligstue. Hun ventede ham altsaa ikke. Han saa ikke den hvide skikkelse, som med et graat shawl over skuldrene sad paa dørtrinet og stirrede udover veien.

Det var naturligvis Lucinas mening, at hun vilde budt Jerome ind i dagligstuen, hvor de alle sad med oberst Lamson som gjæst. Hun vilde aldrig have kunnet drømme om at gaa alene ind i stadsstuen med ham; men en længsel efter dog at se ham et øieblik alene havde drevet hende til at tage plads paa dørtrinnet. Der sad hun og stirrede efter sin barndomsven. Hver gang hun hørte skridt, for hun sammen. Og hun drømte sig atter tilbage i de gamle dage og huskede blandt andet, hvorledes hun havde bedt Gud tage sig af Jerome og give ham sko og honningkage og alt andet, siden han ikke vilde modtage det fra hende. Omsider saa hun Jerome komme og reiste sig halvt; men han gik forbi. — Han kom vel tilbage, tænkte hun, og ventede fremdeles. Men hun begyndte at føle sig tung og trist, sørgmodig — gud ved, hvorfor —; det var ikke langtfra, at hun kunde grædt.

Imidlertid kom Jerome tilbage, men gik atter forbi. Da trængte taarerne sig frem. Havde hun da paa nogen vis fornærmet ham. Havde hun kanske ikke sagt nok om hans komme selskabsaftenen? Havde hun sagt det for koldt, saa han var bleven fornærmet, som i gamle dage, da han ikke vilde have kagen? Hun gjennemgik i erindringen alt, hvad der var blevet sagt af dem begge. — Jo, det havde vist været for lidet og for koldt.

Moderen raabte hende ind; det blev for kjøligt at sidde ude. Hun kom ind i det oplyste værelse smilende og med en prægtig frisk farve efter den kjølige aftenluft. Baade faderen og obersten stirrede paa hende med lidenskabelig øm beundring og med en vis mild sørgmodighed, som hos faderen skyldtes den instinktmæssige følelse af, at han kanske ikke

længe fik beholde hende saa ganske for sig selv, og hos obersten gamle længsler og minder.

Da hun havde sagt godnat til de to mænd, og moder og datter var gaaet ovenpaa, sad obersten og stirrede opmerksomt ind i tætte røgskyer og nikkede aandsfraværende til, hvad hans ven sagde.

„Abigael følger hende overalt som en høne med en eneste kylling,“ lo Merritt.

Obersten nikkede. „Hun minder mig lidt om min hustru, da hun var paa hendes alder.“ — Det var første gang, nogen havde hørt Lamson omtale sin hustru. Merritt saa hen paa ham. „Det maa have været et haardt slag,“ vovede han stilt og mildt. Obersten nikkede.

„Ingen børn?“ spurgte Merritt om en stund.

„Nei.“ Obersten dampede afsted og hyllede sig ind i røg. Merritt saa en stund stjaalent paa ham og dampede saa ogsaa i stilhed paa sin pibe. Om en stund brød Lamson atter tausheden i en lidt friskere tone: „Nu, Eben, jeg haaber, du faar beholde hende en stund.“

„Hvad mener du? Hun ser da ikke sygelig ud?“

„Sygelig? Nei; men ved du ikke, at naar en ung pige blomstrer ud paa den vis, bliver der nok af dem, som prøver haveporten?“

„Vis vas, Lamson, med din haveport! Jeg skal nok holde dem væk — rakkerne. Til *den* engang kommer, som er hende værd, — og han skal ved gud i himlen være anderledes, end du og jeg og andet skrab var i vor ungdom, du. Det kan du forbande dig paa. Men det har ingen nød endnu; alle saadanne tanker er fremmede for Lucina; hun ved ingen kjærere mand i den hele verden end sin far. Og en stund faar vi da vel have det slig, vil jeg haabe.“

Merritt reiste sig, tog et par slag over gulvet og stansede foran Lamson:

„Men kommer der en ung mand, som er hende værd, og som hun vil have, — saa skal vist ikke hendes *gamle* far staa hendes lykke iveien, du. Jeg skal skyve hende med begge hænder over i hans arme — — den kjæltring.“

XV.

Der gik tre uger, hvori Jerome ikke saa Lucina. Han undgik alle de steder, hvor der var fare for at møde hende.

En dag kom Lawrence Prescott over og bad om at faa tale med ham alene. Han vilde sætte broderen ind i sin stilling til Elmira. „Jeg holder af hende,“ sagde han, „men jeg ser ingen udvei til at sætte hus endnu. Du forstaar, at far ikke vil give mig nogen hjælp til dette. Jeg

maa vinde frem selv, fuldende studeringerne og faa en lægepraksis. Jeg har forklaret Elmira det hele, og nu vil jeg, at du skal forstaa det."

„Ved din far om det?"

„Mor ved om det, og hun raadede mig til ikke at sige noget til far foreløbig, ikke før jeg er færdig med universitetet; da vil han kanske optage det bedre, mente hun."

„Der er andre, som din far vil, du skal gifte dig med?"

„Der er det; men det nytter ikke. Der er bare Elmira for mig, lad andre være saa rige og saa vakre, de vil."

„Men du har været lidt sammen med en anden? — — Jeg saa dig ride ud . . . ."

„Aah! med Lucina Merritt. Det betyder ingenting," sagde Lawrence leende.

„Det betyder noget, dersom hun troede det," svarede Jerome med det gamle lyn i øinene.

Lawrence stirrede forbauset paa ham. „Hvad i al verden mener du, Jerome?"

„Jeg mener, at min søster aldrig gaar nogen anden i veien, eller gifter sig med en mand, som har saaret en anden."

„Nei, hør nu her Jerome! Dette er vaas. Jeg bryder mig ikke mere om Lucina Merritt end om alle andre vakre ting, og hun bryder sig ikke det mindste om mig. Vi red sammen, fordi vi er de eneste i landsbyen, som rider; det er det hele. Jeg ved nok, at Lucina er hele egnens skjønhed, men man gifter sig vel ikke med alt det, som er vakkert, og du maa da se, at der er noget ganske andet ved Elmira end ved Lucina Merritt. Mere liv og mere tække . . . . Ja, det maa du vide bedst, som er hendes broder. Har du seet slige øine som Elmiras paa nogen anden?"

Jerome grov i jorden med den ene fod og iagttog resultatet meget nøie; han turde ikke møde Lawrences øine, for det jublede af glæde i ham, ved hvad der blev sagt. Han havde hele tiden været jaloux og misundelig paa Lawrence og saa ham allerede som Lucinas kaarne elsker. Men samtidig forekom det ham jo idiotisk at sammenligne Elmira med Lucina. Elmira var vist en rigtig snil og bra pige — og hans søster. Men herregud — der er da forskjel paa gartnerens deiligste theroser og tusenfryden i haven.

„Elmira er en snil, bra pige," svarede han.

„Der findes ikke hendes lige, Jerome."

— Samme dags aften havde de to søskende en fortrolig samtale. Jerome betroede søsteren, at han aldrig vilde gifte sig, at han derfor haabede, han kunde hjælpe hende og Lawrence til et hus og indbo, naar tiden kom. (Forts.)

Os selv.

(Af Redaktøren).

Patriotisme er en udmerket dyd under visse rationelle begrænsninger. Den patriotisme, som udspringer af den naturlige kjærlighed til hjemlig grund og hjemlige omgivelser, og som samler sig om ønske og bestræbelser for ved liv og arbeide at bidrage til at gjøre dette hjem lysere, fagrere og rigere, — den er al ære værd; den er hellig: den er religion. Og vi tilgiver den let enkelte overdrivelser i dens værdsætning af de hjemlige ting. Vi forstaar, at „hjemmebrygget mjød smager bedst“, selv om det er en slettere vare, end de fremmede lande byder os. Men denne overdrivelse maa ikke gaa altfor vidt; den maa ikke blive rent ud latterlig; thi da vil patriotismen let blive til skylapper, som indsnevrer menneskenes synskreds, og til en hemsko paa den rent menneskelige udvikling.

Vort land er endnu et socialt og kulturelt nybygge; vor begeistring for dets samfund maa nærmest bygges paa de betingelser, det eier for *fremtidig* udvikling. Det er, faar vi haabe, „fremtidens land“. Det er et ufærdigt, ubygget land; men hvor det har begyndt at gjære af nye ting, haab og tiltag. Til en saadan gjæringsperiode hører der ensidigheder og latterlige overdrivelser — en slingren frem mellem yderligheder. Vi har endnu ikke paa noget omraade fundet vor ligevægtsstilling. Der er ingen ro i sindene; intet, som er fastslaaet; intet, som menneskene i kampens og prøvelsens dage helt tør falde tilbage paa, læne sig til. Alt er flydende, gjærende, skiftende, uklart, ubestemt.

Det er, forekommer det mig, den aandelige og sociale stilling hos os for tiden — aldeles gjennemgaaende. Vor literatur er præget deraf, — der kruser vakre smaabølger henover overfladen, men ingen tanke stiger op af dybet; klar, hel, straalende, samlende. Vor politik er præget deraf. Det private samtaleliv. Den enkeltes inderste liv, — de store principer, som hersker over et menneskeliv og giver det form, de store ideer, som et menneske lever for og glemmer døden over, de findes ikke. Der er kun tanker, meninger, indtryk, et sammensurium af lidt af hvert uden enhed, uden gjennemtænkthed. At være „frigjort“ vil sige at kunne tale overfladisk og letsindigt om emner, som det alvorligt levende menneske anser for hellige. Endog vort „frisind“ bærer dette præg af overfladiskhed og uklarhed. Intetsteds et gjennemtænkt, klart syn paa liv og forhold. Intetsteds det sikre, greie, faste ord eller det klare overblik. Overalt blot smaaglimt af dit og af dat.

Selvfølgelig er der mangfoldige enkelte undtagelser; her tales blot om forholdene *i sin almindelighed*.

Hvad der netop hos os mangler endnu, saaledes som „*Kringsjaa*“ oftere har nævnt, er disse faa enkle principer eller grundideer, hvori systemer mødes, partimodsætninger forsones, og hvor selv de bitreste modstandere finder det fælles udgangspunkt og den gjensidige forstaaelse, uden hvilken al diskussion blot bliver unødig trætte og taabelig tidsspilde. Det er netop ogsaa et saadant sæt af for alle selvindlysende grundprinciper eller af alle dyrkede ideer og idealer, der skaber det, vi sammenfatter under ordet kultur. Den er ikke blot læsning; den er ikke blot viden. Der kan være belæsthed uden lige og dog ingen kultur; der kan være viden om alle ting mellem himmel og jord og dog ingen kultur. Ved kultur forstaar vi netop al videns og alt livs indordning under visse principer og deres inspiration fra visse altbeherskede idealer. Kultur er harmoni, enhed. Ikke ensformighed naturligvis. Uendelig variation i enhed og harmoni. Lige lidt ensformig som universet, principfast og ét som det er, er ensformigt. Det er netop først, hvor de store grundprinciper er fundne og fastslaaede, at livet ud fra dem evner at udfolde sig i al sin naturlige rigdom og variation, fordi de *er* de naturgivne rødder for alt høiere menneskeliv, fordi de peger paa den eneste vei, ad hvilken livets *udvikling* er mulig. Vrag eller glem dem, og vi har blot et lidet kaos af ideer og livsytringer, hvor intet vokser eller breder sig ud, men hvor alt stadig forringes og smelter sammen.

Det er som i naturens rige: saml tusen grannaale; der bliver dog ikke den livsrigdom, som naar et eneste frø lægges i jorden og bringes til at vokse; det vil frembringe mange gange de tusen grannaale. En eneste haandfuld blandet frø giver et rigere liv end tønder af indhøstet vækst. Naturforskerne fører naturens yrende liv tilbage til stadig færre og enklere grundideer, principer eller kræfter; enkelte reducerer den hele livsrigdoms ophav til et halvt dusin enkle faktorer. De givne, — og alt maa følge — al den myldrende rigdom, vi ser. Paa anden vis kunde den heller ikke komme. Netop saaledes er det ogsaa i aandens og kulturens verden. Der bliver ingen livets rigdom og frie udfoldning, forinden vi har plantet den rette sæd, forinden vi har fundet og lagt ned i folkejordbunden de store, men enkle grundprinciper, der giver alt menneskeliv fasthed og organisk udviklingsevne.

Enhver historisk kultur har selvfølgelig været bygget paa denne vis, — rundt nogle faa enkle ideer, der giver den præg og skinner frem gjennem al livets rigdom.

Skal der nogensinde hos os vokse frem en høiere organisk kultur, hvori alt folket samles, en kultur, som har sine rødder i folkets blod og

tænkesæt, og ikke blot er en kulturens politur og resultater indført andensteds fra og lært udenad hos os for den gode tones skyld, — skal det ske (og hvem ønsker og haaber det ikke?) da er det først og fremst til disse grundideer, vi maa række frem. De maa gaa op for folket; de maa forkyndes over landet, til de gaar menneskene ind i blodet og banker i hvert pulsslag; de maa høres fra prækestolene, de maa blive den stiltiende forudsætning, hvori prest og menighed mødes; de maa være det fælles grundlag, hvor alle politikere findes og forstaar hinanden; de maa klinge gjennem al vor literatur, — ikke fordi forfatterne føler sig under nogen tvang til at skrive saaledes og ikke anderledes, men fordi forfatterne *er* nordmænd og børn eller deleiere i den fælles kultur; de maa blive selve det nationale særpræg — *norskheden*.

Og disse ideer angaar selvfølgelig de livets dybeste spørgsmaal og ting, som den lidet tænkende smiler ad og overser. — Livets vilje og mening med os, og vor plads i livet. Er vi her blot til lyst og leg, eller er der en smule af evigdybt alvor i menneskets liv? Gjælder det blot om at følge sin egen lyst og vinde sig saa megen „moro" som muligt ud af livet, eller maa lyst og lyster tøiles og disciplineres under bevidstheden om pligter og opgaver? Er hvers lille „jeg" den afgud, som skal dyrkes hensynsløst og helt, eller er der hensyn ogsaa til andres vel, lykke, følelser og behag? Og er der nogen samlet mening i alt det alvor, i al den selvdisciplin, som pligt og hensynet til andre paalægger? Er martyrens død en dumhed eller et trin paa livets stige? Lønner den sig, al denne gode mænds og kvinders selvopofrelse og selvforsagelse for godheds skyld, — lønner den sig, ikke materielt eller kommercielt seet, men paa nogen maade; er der *mening* i den, eller er den blot dumhed?

Kort sagt: det er religionens og moralens dybeste og tilgrundliggende tanker, det gjælder. Det er her, vi savner klarhed, her den maa findes. En klargjørelse her, en vækkelse, en forkyndelse, som evner om faa enkle og alle indlysende principer at samle os alle, — det er det, vort norske fædreland i vor tid dybest trænger. Før dette kommer i en eller anden form, bliver der intet rigt, frugtbart liv, ingen virkelig national eller hjemmevoksen kultur.

Med en national kultur forstaaes ikke her opgalvaniserede rester af en fortids „kultur". Jeg for min del tror ikke paa nogen saadan galvanisering tillive af det, som har været og har havt sin tid. Jeg tror ikke, vi faar en national kultur ved at klæde os i vadmel eller indføre igjen uddøende skikke. Jeg har lidet tilovers for den nationalitet, som blot kan vise sig i klædernes snit og visse forældede udtryksmaader. National kultur i den forstand, at den skulde være, ogsaa i det ydre, væsensforskjellig fra den almene verdenskultur, — tror jeg ikke paa. Stillet valget mellem en

saadan og verdenskulturen vilde jeg for mig og mine vælge den sidste. Vi maa være mennesker først, patrioter siden. Vi maa have del i alt tidens bedste liv og ikke paa nogen kant spærres ude fra det ved unyttige nationale spærremidler eller særegenheder. Vi lever heldigvis i en tid, da der gives en verdenskultur og et verdensborgerskab, og vi maa først og fremst leve i og under disse.

Hvor kommer da det „nationale“ ind? I den *maade,* hvorpaa vi tilegner os og oparbeider det almenmenneskelige kulturliv; i de medfødte betingelser, hvormed vi ser det; i de særegenheder ved temperament og tankegang, som natur, historie og tradition afsætter, og i det egne bidrag, vi ved de samme særegenheder evner at levere til verdenskulturen. Og endelig deri, at det kulturelle liv *ikke* er noget, vi blot tager færdiglavet udenfra og polerer vort selskabsliv med; men noget, som baade, hvad de fælles almenmenneskelige træk og de nationale særegenheder angaar, har sine faste rødder, sine udgangspunkter — de enkle principer og ledende ideer — i vort eget sind og skind.

Hvad der af national stræben gaar udover dette, er, tror jeg, i vor verdenssamlende tid, dødsdømt paa forhaand, unyttigt, hemmende og skadeligt.

Fransk, tysk og engelsk kultur er i store træk den samme fælles europæisk-amerikanske kultur, og dog, hvor klare og bestemte er ikke de nationale særegenheder og præg! Og dette uden kunstige forsøg paa at „nationalisere“. Hvert folk har seet livet paa sin vis, ud fra sine medfødte og uundgaaelige særegenheder; hvert folk har besvaret de store livsspørgsmaal paa sin vis; de har flittig lært og laant af hinanden — og dog, hvor forskjellig er ei engelsk aandsliv, som vi ser det i engelsk literatur, fra tysk eller fransk?

Den forskjel er naturlig, nyttig og helt af det gode. Den gjør livet rigere uden at isolere eller sønderbryde dets enhed. Paa lignende vis bør det ogsaa os nordmænd, fødte rent inde i den moderne verden og derfor istand til at udnytte de andres erfaring og derved give dybere, alsidigere svar paa de store spørgsmaal, at se livet an med *vore* øine, selvstændigt og frit, men ikke blindt og ubelært af de andre, og give verden vort syn derpaa.

Hvad der hos os skaber haab, hvad der giver grund til at vente noget af vort folk paa dette omraade, er netop det faktum, at vi endnu ingen hjemmefæstet kultur eier, — at vi *er* komne til sent i tiden. Engelskmænd har sin karakter og sin tankegang dannet. De ændrer den neppe af sig selv — neppe paa slegtled. Franskmænd og tyskere ligedan. Vi har den fordel nu at kunne lære af alle disse, prøve, vælge og vrage, undgaa deres ensidigheder og mangler, se deres overfladiskhed, trænge

dybere ned og i vort lille land skabe en kultur, plantet fast, dybt og sikkert paa tankens bundfjeld og udfoldende sig med en frihed og alsidighed, en friskhed og bevidst kraft som intet andet sted. Det er utvilsomt en *mulighed;* om det vil blive noget mere, vil de næste 20—30 aar afgjøre. Griber vi ikke muligheden snart; eier vi ikke evnerne dertil, saa tager et andet og mere energisk folk opgaven op. For mig er det denne mulighed, der er det mest haabefulde og inspirerende ved alt, hvad der samler sig om navnet Norge. Evner vi ikke at gribe den; evner vi ikke i vort lille land at bygge en saadan fast, lys og bidragsrig kultur, — da synes mig vort lands fremtidsudsigter lidet lokkende og lidet inspirerende. Jeg for min del haaber paa den, trods alt det smaahakkende arbeide, al den splittelse, forkjætrelse, strid og smaalighed, som er vort folks forbandelse og plage, og som sandelig ikke skal kunne bygge noget kulturliv.

Og nu *patriotismen.* For al patriotisme, der siger: „Jeg elsker dette landet“, bøier jeg mig ærefrygtsfuldt; den patriotisme, der siger: „Lad os bygge dette landet“, og som lægger haand og skulder til og *prøver* at gjøre det, vil jeg efter bedste evne hjælpe til at udbrede. Den patriotisme, der siger, „lad os *blive* et foregangsfolk“, elsker jeg. Men den, der vil indbilde os, at vi nu *er* det, hader jeg som en pest over menneskenes sind, fordi det er en løgn, som blinder og hemmer. Vi staar i mange ting saa uendelig tilbage. Og fremforalt i den finere dannelse, i den dybere forstaaelse, i den sædernes mildhed, i den livets solvarme, der er kulturens vakreste frugter. Der breder sig i vort offentlige og i vort private liv endnu en raahed, et barbari, en kras materialisme, en hjerternes haardhed og grusomhed, et sjælens mørke, en sindenes uimodtagelige haardhed, som kanske kun den helt føler og ser, der har seet livet under lysere og kulturelt viderekomne forhold. Men dette maa vi vide og forstaa. Vi bakser i et helt hav af urbarbari. Det boltrer sig i presse og i literatur, og hele vort liv præges deraf. Og præget er stygt — stygt uden en eneste formildende omstændighed. Det kaster et mørke over vort liv, som de store digtere ikke har skildret mørkt nok i drama og novelle.

Ibsens og Bjørnsons storhed og Nansens daad har sat os en del fluer i hovedet. Det er stort og godt at eie disse mænd; men vi maa heller ikke overdrive den betydning, det har for os. Vore aviser fostrer med sine beretninger om „Vore digtere i udlandet“ yderst falske forestillinger i denne henseende. Vi indbilder os, at hele udlandet ligger paaknæ for Ibsen og Bjørnson og i dem dyrker „lyset fra Norden“ og hilser det frigjørende ord. Det er nok langtfra saaledes. Vi har gjennem disse to digtere evnet at give et værdifuldt bidrag til den høieste verdensliteratur,

— det er meget; men videre gaar det heller ikke. For „Udlandet“ er Ibsen kun en af mange. For faa aar siden var det Tolstoi og russisk literatur, der var paa mode, nu er det Ibsen og norsk; imorgen bliver det bøhmisk eller spansk. Og i Frankrige som i England vil i det høieste vore store digtere finde plads blandt de mange større digtere, som der kjendes og hyldes. Vi maa erindre, at de store kulturfolk er rigere ogsaa paa storhed, end vi er. Hvor vi har ét geni, har de mange.

Desuden — en svale gjør ingen sommer. Og norsk literatur og aandsliv som helhed holder nok desværre ikke, hvad vore store digtere har lovet; men er isteden bedrøvelig fattigere sammenlignet med de kulturfolks, hvis standpunkt vi maa naa frem til, vil vi blive noget foregangsfolk.

Og til en anden side —. Hvor dette skrives, ser jeg paa en hotelveranda i et vakkert landskab en flok unge piger og et par gutter, seksten til nogle og tyve aar. „Herrerne“ smatter naturligvis ustanselig paa sine cigaretter, og de byder „damerne“, af hvem et par ogsaa damper ivrig afsted. *Det* er desværre, for en ikke liden del, blandt de yngre slegter hos os blevet „frigjorthedens“ og det „frie sinds“ væsentlige symbol — og væsentlige indhold. Det og evnen til at glemme alle de hensyn, som dannelse af hjerte eller aand kræver. Evnen til at tale „frit“ om delikate emner; hos damer ogsaa evnen til at lade sig tiltale lige frit af hvemsomhelst uden rødmen, til at kunne høre paa alt uden blusel, læse alt, boltre sig lidt i det, som det, saalænge verden staar, vil være mangel paa finfølelse og dannelse at berøres af. Men tendensen gaar desværre netop mod at undertrykke al naturlig finfølelse, forraa og forgrove særlig kvindenaturen, gjøre livets store ting til smaatterier, hvor feilgreb eller overtrædelse er af liden betydning. Det er den bedrøvelige „overgangstid“ — de gamle holdepunkter, som ikke længer duer, de nye, som endnu ikke er fundne, og saa driver det hele, eftersom vinden blæser. Frihed er fremtidens luft, og kvindens „frigjorthed“ vil neppe „*Kringsjaas*“ læsere anse mig som en modstander af; men for kvindens forraaelse eller forgrovelse har jeg for min del sandelig ingen sympati. Lad hendes finfølelse og delikatesse og hendes krav paa hensynsfuldhed fra mandlig omgangs side heller blive større end mindre med den øgende frigjorthed. Der er intet iveien derfor. Vidste jeg ikke, at det saa var, havde jeg ikke heldigvis seet det, laa det ikke for mit syn i „sagens natur“, saa vilde jeg formodentlig kjæmpe med næb og klør for den gamle „kvindelighed“ mod al verdens „frigjorthed“.

Lad os blive enige om at betragte enhver mangel paa finfølelse, enhver forraaelse, hverken som frigjorthed, modernitet eller storsindethed,

men slet og ret som slet opdragelse og daarlig opførsel. Nu kunde jo „overgangstiden“ gjerne faa lov til at nærme sig sin afslutning.

Lad os til en liden begyndelse i vort kulturarbeide prøve at modarbeide raaheden, vrangviljen, bitterheden og ondskaben iblandt os. Kultur og dannelse er ikke stort andet end praktisk kristendom og mangfoldig anvendelse, i form af hensyntagen til andre, af det store bud i loven. Lad der blive virket for, at det hos os som i andet dannet selskab bliver utilladeligt at tale ondskabsfuldt om en fraværende. Lad enhver holde sig for god til det. Naar saadan tale begynder i en kreds, saa nedlæg en bestemt om end høflig protest, — vis tydelig, at det mishager. Lad os som andre folk prøve at se lidt godt hos vor nabo og drage det frem. Du skal behandle en person som et maleri, som Emerson har sagt, — giv ham den heldigst mulige belysning. Øg ikke bitterheden og hadet, men modarbeid dem. Maatte der vokse op udover landet en ny slegt med lysere sind og varmere hjertelag mod næste og landsmænd, velvillig, mild, hjælpsom, hensynsfuld. Det er derved, livet bliver rigt og værd at leve. Og saa kan vi omsider *blive* et foregangsfolk i demokratisk dannelse, i lyst og friskt liv, i klar tænkning og fast vilje, i en kultur, som eier den anglosaksiskes sundhed og kraft uden dens trangheder, men med den poesi og det dybsind, som utvilsomt udgjør karaktermerker ved vort folk — fjeldenes, fjordenes, vinternattens og de herlige sommerkveldes gjenskin i menneskesjælen.

Keiser Wilhelms nye fantasi.

Det er, som man vil erindre, ikke længe siden, at den eiendommelige tyske keiser komponerede et symbolsk maleri, der forestillede Europa og den kristne civilisation truet af Orientens barbari. Den „gule fare“ kaldte keiseren det. Han saa i aanden Kinas 400 millioner organiserede til en krigsstat à la Preussen, og han regnet ud, at i det tilfælde kunde Kina erobre hele Europa og udrydde dets høie civilisation fra de kruppske fabriker til galger og skafotter. Hans symbolske maleri skulde aabne Vestens øine for denne grufulde fare og samtidig føre til en europæisk føderation til fælles forsvar mod Orienten — *og England.*

Saavel tidligere som senere tillod den aarvaagne keiser sig ogsaa at henlede verdens og sine regjerende kollegers opmerksomhed paa den „røde fare“ — socialismen. Ogsaa mod denne vilde han organisere en hellig alliance af alle Europas stormagter. Mod socialismen — *og England.* Naar England altid medtages som en selvfølgelig fiende af „Europa“, saa er det først og fremst, fordi England staar keiser Wilhelms ærgjerrighed og

Tysklands vekst som kolonirige iveien, men ogsaa fordi England aldrig vil gaa med paa slige hellige alliancer. Det vilde aldrig være med paa nogen antisocialistisk hellig krig, og det frygter ikke og vil ikke udfordre „Orienten“. Kort sagt: det staar overalt keiser Wilhelms store verdensvide planer imod, — ler ad dem, spøger med dem. Derfor er England erkefienden, som aldrig maa glemmes.

Nu har imidlertid den meget bevægelige keiser kommet til den overbevisning, at hverken den gule eller røde fare behøver at frygtes. Nei, den fare, som nu truer Europa og som kalder til samling i en hellig alliance, -- det er „den amerikanske fare“. Det er de Forenede Stater, som er fienden! Derfra trues alle samfundsordenens grundstøtter. Det er mod de Forenede Stater, Europa maa ruste og samle sig, mod de Forenede Stater — *og England.* Det skulde vel ikke være keiser Wilhelms underlige skjæbne at blive det ufrivillige redskab til at samle hele den anglosaksiske race til et verdensforbund?

Hvorfor der truer saadan fare fra de Forenede Stater? Jo, fordi Unionen viser tegn til at ville opgive sin isolationspolitik og kaste sig op i verdenspolitiken og blande sig i „Europas indre affærer“. Men det vilde bringe op i europæisk politik et høist forstyrrende element; thi det amerikanske samfund er grundet paa ideer og principer, der er de hohenzollerske og preussiske diametralt modsatte, og det amerikanske folk tænker og føler paa en maade, der vilde bringe kaos i alle regler og forhold i Europa. De er børn af et oprør og en revolution. De lever uden keiser, og de forbistrede mennesker klarer sig godt foruden en saadan ting. Det er samfundets undergang, der vil blive en følge af amerikansk politisk indflydelse i Europa.

Og derfor maa Europa træde i gevær til vagthold mod faren fra Amerika — *og England.* For England tror naturligvis heller ikke paa denne fare, men ler frækt ad keiserens høiærværdige frygt og naadige omsorg for menneskehedens bevarelse.

Vi kan saaledes nu imødese et nyt symbolsk maleri fra den merkelige keisers haand — Amerika, *Grækenland* og England som de farlige uhyrer, og sultanen og keiser Wilhelm som civilisationens frelsende riddere.

Aarhundrets meteorologiske fremskridt.

(Efter Henry Smith Williams i „*Harper's Monthly*“).

I.

Det er forbausende, naar vi tænker efter, hvor ung og ny vor moderne videnskab og civilisation er. Vi bryster os af vor overlegenhed over kineserne, men gaa tilbage til middelalderen, og det er Europa, som repræsenterer barbariet og Kina kulturen. Ældre er ikke Vestens overlegenhed. Ældre er ikke dette vældige netverk af

tanker, institutioner, samfærdselsveie, denne vældige bygning, som vi kalder den moderne civilisation. Den begynder først at tage bestemt form med renaissancen og reformationen. Og endnu længe efter Luthers tid forblev Europa en temmelig barbarisk verden. Man vedblev at jage og brænde hekse. Og de fleste videnskaber eksisterte ikke endnu.

Inden det aarhundre, vi skriver, falder dampens saavelsom elektricitetens og hele maskinteknikens historie. Inden et eneste aarhundre! Gaa blot hundre aar tilbage i tiden, og diligencen er det bedste kommunikationsmiddel, — dampskibe, jernveie, telegraf er ukjendte; haandverket er endnu ikke afløst af maskinindustrien. Paris og London er forholdsvis smaa og fæle, usunde byer. De Forenede Stater har 3 millioner indbyggere.

Og med videnskaberne er tilfældet næsten det samme. Gaa hundre aar tilbage, og vi forbauses over de fleste videnskabsgrenes elementære og tildels kvaksalveragtige forfatning. Gaa 150 aar tilbage, og vi staar nær de første begyndelser til de ordnede, systematiske moderne videnskaber. Saa nyt og ungt er det hele. Og endda taler vi om „vor gamle verden".

Forfatteren af den nedenfor refererede artikel minder os atter om, at vor civilisation blot endnu er i spædbarnsalderen, idet han giver en oversigt over meteorologiens historie. Vi gaar omtrent hundre aar tilbage i tiden for at komme til begyndelserne; ikke længer.

„Et forbausende mirakel er netop skeet i vort distrikt," skrev Mr. Marais, en værdig fransk borger, fra sit hjem i L'Aigle, den 13 Floreal, aar 11, — hvilket oversat til den af revolutionsmændene „afskaffede" kristne tidsregning vil sige 3: mai 1803. — Miraklet bestod deri, at en mængde mennesker i fuldt dagslys saa en „ildkugle", der svævede hen over markerne og sendte en regn af smaa sten henover disse.

Dette „mirakel" kom ganske opportunt, idet den videnskabelige verden netop ivrig diskuterede spørgsmaalet om, hvorvidt lynilden nogensinde optræder i den her nævnte kugleform, hvorvidt de saakaldte „kuglelyn" eksisterer. Mange paastod at have seet dem; der fremvistes endog den udslyngede materielle „tordenkile", der ofte opbevaredes som en hellig sten i kirkerne. Men videnskabens mænd var mest tilbøielige til at tvile, og mod slutningen af det attende aarhundre benegtede flertallet af det Franske Akademis medlemmer muligheden af, at disse stene kunde „være ført til jorden af lynilden". Det vil sige, de betvilede i det hele, at stenene skrev sig fra ekstrajordiske steder.

Men i 1802 havde englænderen Edward Harvard i en afhandling hevdet, at det maa medgives som en bevist kjendsgjerning, at der virkelig undertiden falder stene ned paa jorden fra „himmelen" — oftest eller altid

ledsaget af lynild. Fænomenet maatte medgives, hevdede han, om det end var absolut uforklarligt.

Afhandlingen vakte opsigt. Da derfor Marais forkyndte sit „mirakel“, sendte det Franske Akademi den unge videnskabsmand Jean Baptiste Biot til aastedet for at studere underet. Resultatet blev, at den metalliske „tordenkile“ — meteoret eller aeroliten — overførtes fra miraklernes til videnskabernes omraade. Disse stenes eksistance betviledes ikke længer. Men forklaringerne for deres tilværelse var endnu mange og underlige.

Nogle videnskabsmænd mente, at stenene dog skrev sig fra jorden, idet lynilden selv havde smeltet stoffe og formet stenene, saa slængt dem op i luften og atter ladet dem falde ned. Denne teori gik dog snart af mode. Andre mente, at de dannedes i luften af gasarter under lynets indflydelse. Og atter andre mente, at de kastedes ud af jordens egne vulkaner. I begyndelsen vilde ingen videnskabsmand af navn høre om nogen ekstra-jordisk oprindelse for disse stene. Det var *for* fantastisk. Menneskene havde endda ikke lært, at naturen er yrfuld af fantasi, og at ingen dødelig kan maale sig med den paa det omraade heller. — Dog efterhaanden fremsatte astronomerne Olbers og Laplace en teori om, at stenene var udslyngede fra maanens vulkaner. Længer bortefra kunde de umulig være komne.

Kun én videnskabsmand var dristig nok til at gaa videre. Han mente, at stenene skrev sig fra det store verdensrum, at de enten var stykker af havarerede verdner eller samlinger af oprindeligt „*verdensstof*“, som endnu ike havde dannet større verdner. Han hevdede ogsaa, at de faldne stene og de saakaldte „stjerneskud“ er fænomener af samme art, at de sidste blot er, som vi nu ved, meteorer, der farer gjennem de høiere luftlag.

Denne mand var tyskeren Ernst F. F. Chladni, som allerede havde fremsat sin teori i 1794, da omtrent hele den videnskabelige verden benegtede endog de faldne stenes tilværelse.

Naturligvis blev saa „fantastisk“ en teori uden videre skudt tilside. Videnskabsmænd saa lidet i dens favør, og den ikke-videnskabelige verden fandt teorien (som altsaa har vist sig at være sandhed) „ateistisk“ og religionsnedbrydende. Hvorfor? tør enkelte spørge. Jo, fordi det at tale om havarerede verdner og paa maafaa faldende stene i verdensrummet var at benegte verdensaltets fuldkommenhed og dermed Guds tilværelse!

Maaneteorien maatte snart opgives, da man fandt, at stenenes fart var altfor stor til, at de kunde have naaet den ved fald fra maanen. Desuden holdt man netop paa at enes om, at maanen ingen virksomme vulkaner har. Derimod holdt de fleste fremdeles fast ved forskjellige teorier om, at stenene skrev sig fra jorden selv. Elektriciteten holdt netop

paa at vække forundring; det var da naturligt at „forklare“ meteorstenene, som „sandsynligvis dannede i luften ved *elektriske kræfter*“. I 1823 udgav en fremragende meteorolog, Thomas Forster, et betydeligt verk, og i dette er meteorstenene blot jordiske skabninger, der dannedes i luften. Det er blot 74 aar siden.

Og saaledes forblev det til 1833. Da hændte der noget, som afgjorde sagen og fastslog den moderne opfatning af meteorstenene. Der var et stort fald af meteorstene, og under iagttagelsen deraf fandt den amerikanske videnskabsmand Denison Olmsted, at alle stene syntes at komme fra et fælles bestemt punkt paa himlen. Og dette punkt skiftede stilling *sammen med stjernerne*. Det hørte altsaa stjernehimlen, verdensrummet, og ikke de øvre luftlag til. Betydningen af denne iagttagelse anerkjendtes straks overalt, og meteorets kosmiske oprindelse var fastslaaet. Naturligvis ikke helt. Der er altid en overforsigtig eller aandelig lammet kreds, som udgjør al fremgangs efternølere. De vedbliver at protestere og holde paa det gamle, efter at al verden er i bevægelse og giver deres protester en god dag. Saaledes ogsaa her. Der var en del meteorologer, som endnu i nogle aartier vedblev at holde paa meteorets rent jordiske oprindelse. De var bange for den anden teoris ateistiske tendenser, og de fandt sine kolleger altfor „radikal“.

Altsaa endnu for blot en menneskealder siden var der videnskabsmænd, som holdt paa, at meteoret blot er af jordisk oprindelse. Men da det store fald gjentog sig som af Olbers og Newton forudsagt i 1866, og meteorregnen fremdeles udgik fra det samme punkt paa himmelhvælvet, — saa kvaltes al protest og tvil, og den „fantastiske“, „radikale“ og „ateistiske“ teori var alment anerkjendt videnskab, som ingen længer turde sige et muk imod.

Siden har spektroskopet bekræftet den absolute lighed mellem meteorstene og „stjerneskud“ og har forbundet dem begge med saa fjerne kosmiske tilværelser som kometer og nebula. Og Chladnis vilde drøm om et „verdensstof“ er funden sand. Rummet er opfyldt af disse omfarende fragmenter af materie, der kanske aldrig har tilhørt noget ordnet verdenssystem, og Marais' „mirakel“ gjentager sig i vor atmosfære flere millioner gange pr. dag, — saa talrige er disse fragmenter af „verdensstof“, der falder ind mod vor jord eller passerer dens vei.

II.

Var meteoret for vore fædre et mirakel, saa var *Nordlyset* noget endnu vidunderligere og langt frygteligere. Et prægtigt nordlys var gjerne et varsel om krig, pest og andre onde ting. Vi læser derom i Makkabæernes bog: „Hele byen over saa man,“ heder det, „ryttere i guld-

brokade og med glitrende lanser ride gjennem luften i store masser. De stødte sammen, og skjoldene blinkede, spyd, lanser og sværd skinnede, og pilene fløi, mens luften skinnede af gyldne prydelser og bidsler."

Men den nøgterne yankee Benjamin Franklin, der viste, at Jupiters „tordenkile" blot er en „ganske almindelig" elektrisk gnist,*) forklarte ogsaa nordlyset „naturligt". Det var, mente han, en udladning af elektricitet fra de polare snesamlinger gjennem de høiere, tynde luftlag til ekvator. Franklins teori blev dog overseet, og en række andre fremsattes. Biot antog i 1817, at det bestod af elektriseret jernstøv, der var kastet ud fra Islands vulkaner! Spørgsmaalet er endnu ikke afgjort, men den herskende teori har gaaet tilbage til Franklin og kun snuet hans om. Man antager, at nordlyset er en elektrisk strøm gjennem de høiere luftlag, men kommende fra og udviklet ved ekvator og derfra gaaende til de magnetiske poler.

Nordlys staar i nøie forbindelse med jordmagnetismen. Har man iagttaget et prægtigt nordlys, saa kommer der sikkert, hvad Humboldt døbte en „magnetisk storm". En saadan storm giver sig ikke tilkjende for vore sanser, vi merker den ikke. Den ytrer sig blot ved at drive spilopper med kompasnaalen og med elektriske ledninger. Og magnetiske storme og nordlys staar igjen i en endnu ganske uforklaret forbindelse med solpletterne. Jo flere solpletter, desto mere nordlys og magnetisk storm. Solpletterne naar sin største talrighed regelmæssigt hvert 11te aar. Hvert 11te aar har vi derfor ogsaa prægtige nordlys.

Astronomen Herschell mente, at solpletterne influerer direkte paa veiret paa vor klode. Tanken fik dog længe sove, indtil den i senere tid er gjenoptaget. Saaledes erklæres der at være en tydelig forbindelse mellem solpletterne og overstadigt regn med deraf følgende oversvømmelser i India. — Og det tør vel hænde, at fremtidens meteorologi vil finde betydelige veirfaktorer i solpletterne, i nordlys og jordmagnetisme. Men foreløbig holder denne videnskab sig strengt til jordiske forhold, skræmt af fortidens kvaksalveri med at tyde veir og vind af stjerner og maane.

III.

Til forstaaelse af, hvor ny den egentlige meteorologi er, maa det være nok at omtale, at det var først i 1816, at man forstod teorien for vanddampens opsugelse i og afgivelse fra luften for skydannelser, regn og dug. Og først i 1817 klargjordes det, at de isotermiske linjer (varmebreddegraderne) løber ganske anderledes end de geografiske breddegrader, at f. eks. Boston i Amerika paa Roms breddegrad har en vel saa kold vinter som Kristiania.

*) Hvad en „ganske almindelig" elektrisk gnist er, ved endnu ingen.

Man stod omkring aarhundrets begyndelse overfor spørgsmaalet om, hvorledes vand findes i luften. Man fandt det der, men kunde ikke forklare dets tilværelse. Franklin mente, at luft opløser og opsuger vand, omtrent som vand opløser salt. Fordampning bestod da i, at luften opsugede vandet. Men det paavistes snart, at vand fordamper hurtigere i lufttomt rum end i luft, og dermed faldt den teori. Erasmus Darwin mente, at luften indeholdt en del vand i opløst form, som Franklin foreslog, men ogsaa en del i „kemisk forbindelse med varmestof."

Først i 1801 paaviste John Dalton, at vandet findes i luften som en selvstændig gas — vanddamp. (Og altsaa hverken „opløst i luften" som salt i vand, eller „kemisk forbundet med varmestof"). Den nye teori blev længe og ivrigt bekjæmpet. Luke Howard i 1803 holdt paa, at vanddampen dog er forbundet med „varmestof". Dug dannes, ved at „varmestoffet" udskilles fra vanddampen og trænger ind i den kjølige gjenstand, hvorved vandet bliver alene tilbage paa overfladen. Skyer, mente Deluc og Saussure, bestod af indhule vanddraaber — en art vandballoner. Langt frem i aarhundrets begyndelse hevdedes det af mange, at duggen dannes ud af jorden — ikke af luften.

Først i 1816 gav en amerikaner, Wells, den rette forklaring af dugdraabernes dannelse: at luften afkjøles fra jorden, og at derfor vanddampen fortættes, hvorved den afgiver varme og saaledes søger at udjevne temperaturerne. I forbindelse med Daltons teori om, at vandet er i luften som en selvstændig gas, var dermed det hele problem angaaende vandets liv i luften løst.

Aaret efter udgav Alexander Humboldt en afhandling over *de isotermiske linjer og varmens fordeling over jorden.* Varmens fordeling faar her en glimrende og grundlæggende behandling; men af størst vigtighed var de nye isotermiske linjer. Man havde før forsøgt at trække saadanne linjer; men det var ud fra teorier om, hvordan de *burde* gaa. Matematikeren Euler regnede derunder ud, at „ved ekvator bør kulden om natten være dobbelt saa streng som ved polerne om vinteren." Den teori, den teori! den kan spille selv et matematisk geni mangt et puds. Richard Kirwan udregnede „temperaturen for hver breddegrad". Men Humboldt lod teorierne sove for en stund og *forhørte sig angaaende de virkelige forhold.* Hans linjer var med andre ord *faktiske* temperaturlinjer, baseret paa iagttagelse, og *derfor* lod der sig aflede nye og bedre teorier *fra dem.* De viste ved et eneste blik, at der er love og grunde for alle deres uregelmæssigheder. Den gjennemsnitlige aarstemperatur for et sted stiger saaledes ved naboskab til en *vestlig kyst;* ved kystens opstykning i halvøer mellem fjorde og kyste; ved aabent hav mod nord eller varmeudstraalende fastlandsflader mod syd; ved beskyttende fjeldkjæder mod de

kolde vinde; ved jordbundens tørhed; ved klar himmel om sommeren og ved en varm havstrøms nærhed. I det hele afhænger varmens fordeling af fordelingen af land og hav.

Man har beregnet, at Golfstrømmen tilfører Nordeuropa en fjerdedel af den varme, som solen giver, saa ifald Golfstrømmen forandrede retning, vilde hele Nordeuropa atter fryse til. En saadan forandring af Golfstrømmens retning kan finde sted blot ved en ubetydelig ændring i passatvindenes retning. Saadan ændring mener man oftere *har* fundet sted; den vilde sende Golfstrømmen sydover. Det samme resultat for Euroupas vedkommende vilde følge af, at Panamaeidet sank ved et eller andet vulkansk udbrud. Paa solidere fod lever ikke vi nordeuropæere.

IV.

Allerede Humboldt skildrer de væsentlige lufstrømme eller vindretninger. Luften ved ekvator ophedes, stiger tilveirs og drager som en øvre luftstrøm mod polerne, medens kold luft fra disse glider i en lavere strøm mod ekvator og danner passatvindene. Men den varme øvre luft afkjøles i den tempererede zone, synker ned og fortsætter paa sin vei mod polerne nær jorden som „modpassat“. Den kolde luftstrøm fra polen — passaterne — bøies af mod vest, fordi de paa sin vei til ekvator stadig naar punkter med større omdreiningshastighed og derfor bliver „liggende tilbage“. (Først fastslaaet i 1793). Af samme grund bøies „modpassaterne“ mod øst. — Længer var man ikke kommen ved aarhundrets begyndelse. Lokale vinde turde man ikke befatte sig med.

Først i 1827 paavistes det, at alle luftstrømme, al vind er underkastet lov og det en ganske enkel lov. Heinrich W. Dove paaviste nemlig, at enhver vind selv den mest lokale, kommer under indflydelse af jordens omdreining, hvorved den selv faar en roterende bevægelse ligesom passaterne og det hele luftlag i dets ekvatorial-polare cirkulation. Derved opstaar der hvirvelcentre i de større luftstrømme, — ligesom man ser de smaa hvirvelstrømme i en større, raskt flydende elv.

I 1835 fandt franskmanden Poisson den lov, at *ethvert legeme, der bevæger sig i en ret linje og i en hvilkensomhelst retning henover jordoverfladen, vil paa grund af jordens rotation bøie af fra den rette linje — tilhøire paa den nordlige og tilvenstre paa den sydlige halvkugle.* Men betydningen af Poissons lov blev ikke forstaaet, før amerikaneren Ferrel paany opdagede den og paaviste, hvorledes den forklarer alle luftstrømninger, fra de ekvatorial-polare til de rent lokale vinde. Ligesom den hele jordiske luftmasse sees, naar den betragtes underét, at føres i en hvirvel omkring hver af polerne, saaledes tager alle mindre luftstrømme ogsaa form af hvirvler om et lokalt „stormcentrum“. Det følger ogsaa

af denne lov og luftmassens bevægelse, at alle stormcentre og lokale hvirvler paa den nordlige halvkugle bevæger sig mod nordost (lokale forhold kan fremkalde enkelte lovlydige undtagelser). Følgen heraf er, at amerikanerne har langt bedre og sikrere veirbureauer end Europa, — fordi enhver storm der kan følges over hele fastlandet og vil være opdaget, længe før den naar østkysten; medens i Europa stormen kommer uforvarende ind fra havet. Veirforudsigelserne bestaar nemlig endnu væsentlig blot i ved telegrafens hjælp at opdage disse lokale stormcentre og hvirvler, før de har naaet frem til os. Det er ikke mere forudsigelse, end naar jernbanen averterer, at den ankommer did og did til den og den tid.

Naar der her tales om *lokale* hvirvler, maa det erindres, at de blot er lokale i forhold til den hele luftmasse. En enkelt kan være mere end 1500 km. i tvermaal, og en liden en er 3—500 km. i tvermaal.

Men stor eller liden, en saadan hvirvel, — og al vind er altsaa del af en hvirvel, — opfører sig bestandig paa en af to vis. Den bestaar aldrig af concentriske luftstrømme; den danner altid en spiral; enten strømmer luften i en spiralstrøm ind mod centret, eller paa samme vis ud derfra. I første tilfælde kaldes hvirvlen en cyklon, i det andet en modcyklon. Cyklon har her intet med vindens styrke at gjøre; en svag sommerbris kan være del af en saadan tusen kilometers cyklon i denne ordets rent tekniske betydning.

„Stormcentret“ selv er i tilfælde blot et punkt af cyklonen, hvor luften ved ophedning er bleven lettere end i de omgivende egne — lav barometerstand. Følgen heraf er nemlig, at den tyngre luft fra omgivelserne glider ind mod dette punkt, hvor der er mindre vegt — forholdsvis tomrum, — og saaledes opstaar hvirvlen, idet den indstrømmende luft stadig, ifølge Ferrels lov, bøier af til høire. Hvirvlens spiralstrøm bevæger sig altsaa altid fra venstre til høire. En person, der stiller sig med ryggen mod vinden, har altid stormcentret paa venstre haand.

Vanddampen i luften spiller ogsaa en stor rolle ved disse cyklondannelser og derved ved al vinddannelse. Den føder cyklonen, er vindens drivende kraft paa samme vis, som den driver dampmaskinen. Idet nemlig luften paa et punkt ophedes, stiger den tilveirs og afkjøles. Derved fortættes vanddampen, som under sin fortætning afgiver store varmemængder; Tyndall anslog, at et pund vanddamp ved fortætning til skyer og vand afgiver nok hede til at smelte fem pund støbejern. Man vil altsaa let forstaa, at der paa denne vis udvikles store varmemængder, som atter opheder luften og dermed øger vindens omfang og styrke. Over et voldsommere stormcentrum hviler der altid en samling skyer; det er den fortættede vanddamp, stormens drivkraft. Mange meteorologer mener, at ingen sterkere vind vilde kunne holde sig vedlige mere end et øieblik

uden denne faktor, og tornadoen eller den populære „cyklon“, der er voldsomme hvirvler med meget liden radius — for tornadoens vedkommende blot nogle fod, — kunde ikke eksistere uden den kondenserende vanddamp, der følger den i form af en tung skyhætte.

Modcyklonen har til centrum et punkt med tung luft eller lav barometerstand. Følgen er, at luften glider *ud* i alle retninger. Den udglidende luft bøier atter af tilhøire, og følgen bliver en spiral med bevægelse fra høire til venstre — modsat cyklonen. Men her er der tydeligvis en tendens til udjevning og spredning af den ophobede kraft, medens den indglidende luft ved cyklonen samler energi. Modcyklonen er derfor som stormskaber af forholdsvis liden betydning.

Det er derfor væsentlig med cyklonerne, at „veirbureauerne“ befatter sig. Deres væsentlige arbeide bestaar i at gjøre jagt paa dem ved telegrafens hjælp, studere dem og lære deres retning at kjende, før de naar frem til stedet. Stormvarslerne beror blot paa, at vi mennesker kan kapløbe med stormen ved telegrafens hjælp. Til forudsigelser af anden art og af større rækkevidde er man endnu ikke naaet; men meteorologien er blot en begyndende videnskab endnu, og ingen kan vide, hvad der vil blive muligt, naar alle de data, som nu samles i alle verdensdele, er ordnede, granskede og lagt til grund for opdagelsen af nye almenlove. Meteorologien som fuldvoksen videnskab hører mere fremtiden end vor egen tid til. Den forudsætter det internationale samarbeide, som heldigvis tiltager med hver dag.

Asias Lys

eller den Store Forsagelse — Gautama Buddhas liv og lære.

Fortalt af en indisk buddhist.

(Af **Sir Edwin Arnold.** — Den versificerede oversættelse af Ragna Kristensen).

Det verk, hvoraf her skal gjengives det væsentlige indhold og en betydelig del i versificeret oversættelse, udkom i 1880, vakte straks levende opmerksomhed og fik en læsekreds saa stor som nogen moderne bog. Siden er det blevet oversat paa, jeg tror 11 andre sprog, deriblandt svensk, men naturligvis ikke norsk. I det oprindelige sprog er det udkommet i talrige billige folkeudgaver, og faa er vistnok de læsende englændere eller amerikanere, som ikke kjender og har glædet sig ved Sir Edwin Arnolds „Asias Lys“.

Forfatteren har i mange aar opholdt sig i India og har med sympati

og digterisk indblik saavelsom med betydelig lærdom søgt at sætte sig ind i Buddhismens virkelige væsen. Han er bleven greben af det store og ophøiede, det ømt dragende og milde i Gautama Buddhas, grundlæggerens, personlighed. Og at skildre denne personlighed, hans livsløb og lære blev for ham et kjærlighedens arbeide. Det syntes ham, at vestens folk burde kjende ham — den, i hvis navn 500 millioner af vore medmennesker søger frelse —, og at et pust fra hans milde, altfavnende aand maatte kunne virke for „lys og mildhed“ ogsaa i det hæsblæsende, fredløse, haardskallede Vesten. Han valgte til skildringen digtets form, vel mest fordi han ikke agtede at skrive nogen nøgtern og kritisk historie, men blot at vise os vestboere Buddha saaledes, som den intelligente buddhist ser og forstaar ham. Derfor har han ogsaa lagt det hele i en indisk buddhists mund. Digtets form gjorde ogsaa, at han slap det næsten uoverkommelige, kritiske arbeide med at skille sagn og legende fra nøgtern historie. Han har taget stoffet, som han forefandt det, og lader Buddhas person aabenbares for os i legendens parabler saavelsom i den nøgterne historie. Den sidste har „*Kringsjaa*“ tidligere givet, saavidt den endnu er udredet.

Man maa altsaa ikke her søge nøgtern historie saalidt som nogen kritisk absolut korrekt tolkning af Buddhismen. Vil man studere denne nærmere, faar man søge hen til de lærde granskeres verker, hvoraf der heldigvis er en overflod. Men man vil i Sir Edvin Arnolds digt faa et i store træk ganske korrekt billede baade af Gautama selv og hans lære. Man vil se dem, som en intelligent discipel ser dem. Man vil faa et klart billede. Og man vil faa et lidet pust af den ømhedens og mildhedens aand, som er det særegne drag ved denne jordens mest udbredte, og af de store religioner, den ældste og stadigste religion. Gautama levede omkring 500 aar før Kristus, og der er ingen tvil om, at det liv, han forkyndte, *da* var det høieste, hvorom mennesker havde hørt tale. Saalidt som der er tvil om, at kristendommen har givet verden et endnu fyldigere, fuldkomnere ideal. I saa henseende maa man ikke være i tvil om forfatterens eget standpunkt; for ham er buddha den høieste aandslærer *næst efter* Jesus af Nazareth. Han har for at undgaa misforstaaelse paa det udtrykkeligste gjort opmerksom paa, at hvor dybt man end beundrer Orientens store religioner, kan kun blindhed for det tilvante hindre en fra straks at se kristendommens overlegenhed over dem alle — ganske upartisk og nøgternt betragtet. Men der ligger ord og aander begravne i disse Østens religioner, som er i harmoni og i slegt med det bedste og høieste i evangelierne, og som det vil være en berigelse for vort eget aandsliv at blive gjort bekjendt med; det er en kraft med „lys og mildhed“, som ikke maa forsmaaes, som netop ved sin nyhed og uvanthed for os vestboere virker desto mægtigere.

Nyttigt og af interesse er det ogsaa netop at se de store lighedspunkter mellem alle disse religioner, mellem de store himmelvendte seeres budskab. Vær en god buddhist — og sandelig du er ikke langt fra det Gudsrige, Jesus af Nazareth forkyndte. Vær en god kristen, og hinduen vil sige: sandelig du er ikke langt fra Nirvana. Her, paa høiderne, — i de store læreres liv og ord — udviskes grænserne, og religionerne falder sammen til Religion. Herligt er det ogsaa at se, at hvert søgende, sandhedselskende sind, som i tidernes løb har stirret ud i rummet efter Sandhed, har fundet det samme. Jesus, Buddha, Laotze, Konfucius — kineser, jøde, hindu, til de forskjelligste tider, de forskjelligste veie, det *liv*, som de finder at være det ene rette for os mennesker, den *vei*, vi har at vandre, derom raader der enighed. Alle religioner har de samme bud, den samme livsens vei. Er der ikke styrke netop i dette, at vi saaledes finder, at hvor man end begynder, med hvilkesomhelst forudsætninger, har man seerblik nok, klarsyn nok, saa slutter man ved det samme maal. Sandheden er blot en, og den er absolut, ikke relativ. Der er ikke en ting sandt for mig, en anden for dig; en ting ret i India, en anden i Norge; hvad der er sandt, er evig sandt for os alle; hvad der er løgn, er løgn for os alle; hvad der er ret for en, er ret for alle. Der er noget i verden, som er absolut og evigt. Den lære bærer en sammenligning af de saakaldte „hedenske“ religioner med styrke ind paa os.

Et par sætninger af forfatterens fortale bør gjengives. „I dette digt har jeg, ved hjælp af en antagen buddhistisk discipel, søgte at skildre det liv og den personlighed samt antage den filosofi, der tilhører hin ædle helt og reformator, den indiske fyrste Gautama, buddhismens grundlægger. — For en generation siden kjendte Europa lidet eller intet til denne Asiens store religion, der dog havde eksisteret gjennem 24 aarhundrer, og som idag, hvad der angaar dens disciples antal og det areal, hvorover den er spredt, overgaar alle andre religioner. 475 millioner mennesker lever og dør i troen paa Gautama Buddha; desuden har hans lære øvet dyb indflydelse paa andre hundrer af millioner, som dog ikke er af „hans kjød“. Gautamas personlighed maa synes os, paa én undtagelse nær, den høieste, mildeste, helligste, ædleste i det menneskelige aandslivs historie. „Han var,“ siger Bartholemy St. Hilaire, som iøvrigt grovt misforstaar ham, „inkarnationen af alle de dyder, han forkyndte; ikke et øieblik i hans liv fornegter sig hans endeløse kjærlighed, hans mildhed, hans absolute selvforglemmelse.“ Og skjønt han altid sagde sine disciple, at han intet var, som det ikke var givet hvert menneske at blive, har dog hans disciple dyrket ham som én gud og frelser. Strømme af blomster tømmes daglig paa hans titusen smykkede altre, og millioner læber gjentager daglig: „*I*

Buddha søger jeg min tilflugt.“ — Mit maal er naaet, ifald læseren opnaar et nogenlunde tro billede af denne ædle fyrstes personlighed og af ham lærer almene træk. Bogen er inspireret af ønsket om at bidrage til at øge den indbyrdes forstaaelse mellem Øst og Vest.“

Siden har forfatteren skrevet Jesu liv og lære paa samme maade under titelen „Verdens Lys“; men det nye verk — saa langt vanskeligere — opnaaede blot en *succés d'estime* og neppe nok det.

I.

Den Hellige Skrift om den herre Buddha, Verdens frelser, kaldet fyrst Siddârtha her paa jorden; paa jord og i himmel uden lige; den viseste, bedste, mest elskede, af alle tilbedte, — Nirvanas og Lovens lærer.

Hans fødsel fandt saalunde sted.

Regenter fire tæt under høiest sfære bor;
de styrer verden; under dem er zoner,
os mere nær, men høie dog, hvor salig døde aander
bor trende gang' ti tusen aar, saa fødes atter.

I hin høieste sfære ventede Buddha, da der paa hans person viste sig de fem tegn paa, at han atter skulde fødes paa jorden. Da sagde aanderne:

„Nu stiger Buddha ned at hjælpe verden.“
„Ja,“ talte han, „jeg gaar at hjælpe verden;
for sidste gang jeg gaar. Thi fødsel, død
ei mere er for mig, — for *hver*, som loven kjender;
jeg stiger ned iblandt Sakaya folket
ved Himalajas snetop længst mod syd,
hvor fromme folk og retkjær konge bor.“

Den nat drømte dronning Maia, kong Suddhôdanas hustru, der sov ved sin mands side, en underlig drøm. Det syntes hende, som faldt der en herlig stjerne fra himmelen; seksarmet var den og rosenrød af farve. Den skinnede mod hende og trængte ind i hendes liv. Da hun vaagnede, følte hun en fryd og salighed langt over, hvad nogen jordisk moder evner føle. Og

henover jorden straalte alt et herligt lys
før dæmring; bjerge skalv, og bølger stilned;
hver blomst, som pleier aabne sig ved dag,
sprang ud ved nattetid. Ja, ned til dybest helved
den dronnings jubel rak, ret som naar sol
i dystre skove sænker guld; ind i hver krog
sig baner vei en hvisken: „Alle I,

I døde, som skal leve; levende, som dør,
staa op og haab og hør! Født nu Buddha er!"
I dødens riger spredte disse ord en liflig fred;
høit banked verdens hjerte, og en vind
strøg frisk som aldrig før henover land og sjø.

Drømtyderne fandt om morgenen ud, at drømmen tydede paa, at der skulde fødes en gut, et helligt barn, fuld af visdom og af naade; til al jordens frelse skulde han fødes; befri menneskene fra uvidenhed og herske over al verden, — ifald han *vilde* herske.

Under et helligt palmetræ i slotshaven fødte dronning Maia i tidens fylde sit barn. Træet bøiede sine grene til en løvhytte om hende, og jorden under det drev med ét frem tusen blomster som et leie. Da barnet skulde bæres til slottet, kom de fire høie himmelregenter ned og paatog sig bæreres skikkelse for at bære barnet paa dets første jordiske vandring. Saaledes vandrede guderne blandt menneskene den dag, uden at menneskene vidste det; thi al himlen jublede af glæde for jordens skyld over den herre Buddhas fødsel. — Men drømmetyderne fortalte kongen, at hans søn skulde blive en stor fyrste, en seirrig kriger, en vis regent, og der blev glæde i det hele kongerige og holdtes fest med lamper og flag i dage og i nætter, og prinsen døbtes Savârthasiddh, *Den i alt velsignede* eller *Den alt velsignende* — for kortheds skyld *Siddârtha.*

Blandt slottets gjæster var ogsaa en gammel, graanet, hellig mand, forlængst døv for verdens larm, men desto mere lydhør for himlens røster. I bøn under det hellige figentræ havde han hørt dwaernes sang ved Buddhas fødsel. Kongen hilste dybt den hellige mand; thi godhed staar over magt; og dronningen lagde sit barn for hans fødder. Men oldingen udbrød: „Ei saa, min dronning!" — Selv faldt han derpaa ned for barnet: „O, barn, jeg tilbeder dig. Du er den, der skal komme. Du er Buddha, som skal forkynde Loven. Vel skal jeg aldrig høre dig, men jeg er glad, at mine øine har skuet dig — redningsmanden for al verden. — Vid, o konge, dette er den blomst paa slegtens træ, der springer ud kun en gang i mange tusen aar; men som, naar den er udsprungen, fylder jorderig med visdoms duft og kjærligheds honning. Velsignet være du og dit hus, hvem denne salighed er forlenet. Men vid, at et sværd dog vil saare dine lænder for denne lykkes skyld, og du, o dronning, er nu for hellig for denne jord, derfor vil du om syv dage uden smerte forlade den."

Efter syv dages forløb døde dronning Maia, mens hun smilende sov, og steg op til himlen, hvor talløse aander tilbeder hende og i hende den straalende moder.

Gutten voksede til og forbausede naturligvis alle sine lærere ved en ulært visdom, ved spørgsmaal, der ei kunde besvares, og daad, som overraskede. Men dog holdt Buddha sine samvittighedsfulde lærere høit i ære.

— — — — — I al sin tale
beskeden var han, skjøndt saa vis; af væsen fyrstelig,
dog mild mod alle var han; hensynsfuld
ømhjertet, men dog af dristigt blod.

Saa frygtløs rytter fandtes ei i skaren,
der muntert jog de flygtende gazeller.
Mer dristig styred ingen kjører vognen
i væddestriden gjennem slottets gaard end han.
Dog midt i legen kunde gutten standse
og lade dyret redde sig; han stopped op
i løb halvvundet, naar den flinke hest
tungt snapped efter luft, hvad heller vennen
sig tog af nederlaget nær; kan hænde og
en dunkel drøm hans tanke fangen tog.
Med aarene tog herrens medynk til,
ret som et træ fra to smaa bløde blade
skal naa at skygge vidt omkring. Men neppe
har barnet end af smerte, sorg og taarer vidst
mer end det blotte navn, thi tingen ei
tør nærme sig til nogen fyrste.

En dag hændte det, at en flok vilde svaner fløi henover den kongelige park mod Himalajas fjerne toppe. Prins Devadatta, vor Herres fætter, lod en pil flyve fra sin bue mod flokkens fører, og denne sank saaret ned paa græsset, hvor Herren selv opfangede den. Fuld af medlidenhed ved synet af blodet paa de hvide fjær og fuglens angst og smerte, tog han den ifang og beroligede den ved milde haandstrøg, trak saa pilen ud og lagde kjølige blade og honning paa saaret, mens hans egne taarer blandede sig med fuglens blod. — Da kom Devadatta til og bad om fuglen som sit bytte: — „Jeg bragte den ned; den er min.“ „Nei,“ svarede Herren alvorsfuldt og mildt, „min er fuglen, — den første af titusen levende ting, som skal blive mine ved kjærlighedens herskerret. Thi nu ved jeg det — føler det saa herinde —, at jeg skal lære menneskene at elske og være barmhjertige. Jeg skal blive den stumme verdens tolk og talsmand, og drive tilbage den flom af ondt og grusomhed, som fylder verden.“

Sagen om hvem fuglen tilkom, Devadatta, som havde bragt den ned, eller Buddha, som havde frelst den, blev imidlertid henvist til afgjørelse af hofretten. Den var delt i sine meninger, indtil en gammel prest reiste sig og sagde: „Har livet værd, da har den mere eiendomsret til den levende ting, som frelser dens liv, end den, som tager det. Giv prins Siddhârta fuglen.“ Alle fandt dette klogt og ret; men da kongen siden søgte presten for at hædre ham, var han sporløst forsvunden, mens en slange saaes glide ud af salen. Guderne kommer ofte saaledes. Hermed begyndte den Herre Buddhas barmhjertighedsverk paa jorden.

En anden dag tog kongen for første gang sin søn ud af paladsets fredede haver, for at han skulde se livet blandt menneskene. Det var vaar, og markerne pløiedes og saaedes. Et lyst og vakkert billede frem-

bød sig for prinsens øine. Fra landsbyerne lød bryllupsklokkerne; fugle sang, og latter og spøg gjenlød i luften. Alt tydede paa rigdom og glæde. Jorden selv var blomsterdækket og frisk som en brud. Men Herren saa dybere og saa

den torn, der vokser ved al livets roser,
at bonden sveder haardt nok for sin løn:
for lov kun til at leve; mens blidøiet oxe drives
igjennem dagens flammetimer frem
af svøbeslag paa fløielslænder. Han og saa,
hvor øglen slugte myren, slangen øglen
og glenten begge to; en tyvjo røved
en fiskejo for, hvad den havde fanget.
Tornskaden jaged nattergalen, som forfulgte
juvelbesatte sommerfugl, til overalt
hver var en morder, og blev myrdet selv.
Liv næred sig af død. Det første skjønne syn
afsløredes, blev sammensværgelse
om myrderi; fra ormen op til mennesket,
som dræber selv sin næste. Dette syn, —
den sultne plogmand og hans arbeidsdyr
med halsen fuld af blemmer efter aaget, —
livstørsten eggende til hidsig kamp —
Siddâhrta saa det alt og sukked: „Slig den er,
den lykkelige jord, de tog mig ud at se?
Hvor bittert er ei bondens brød! Hvor haard
er oxens lod! I hver en krog hvor vildt
gaar kampen ei for stærk og svag! I luften feides,
selv vandet har ei fristed.“

Dreven af denne aabenbaring af den livets haardhed og grusomhed, der synes at høre livets eget væsen til og ei er noget blot og bart tilfældigt, som med lethed kan reformeres bort, gaar saa Buddha hen under et helligt træ og grunder der over „Livets Syge“, og hvad dens aarsag er, og hvad dens hjælpemiddel. Og her naaede han det første trin paa *Veien* til fred og frelse. Saa dyb var hans tanke, saa uendelig hans medlidenhed for alt, der lider, at aanderne som drages af disse ting, som stene af jordmassen, droges ned mod Buddha og tilbad ham. Og træets skygge, hvori Herren sad, ændrede ikke stilling, medens dagens timer gled. Den, som fandt ham der og saa dette under, hørte ogsaa ud af træets blomstervæld en røst, som sagde: „Før skyggen løftes fra prinsens hjerte, ændrer sig ei min skygge.“

(Forts.).

Hvorfor mænd ikke gifter sig.

(Efter Kate Gonnett Wells i „*North Am. Rev.*").

Overskriftens spørgsmaal diskuteres i vor tid overalt. Nærværende artikel drøfter det fra amerikansk synspunkt, — ogsaa der mener man nemlig at iagttage en voksende ulyst hos mænd til at indgaa egteskab om end ikke i samme grad som i den gamle verden, idet de økonomiske hindringer der virker mindre. Som man af artiklen vil se, fremhæver derfor ogsaa forfatterinden en række andre aarsager, der vistnok hos os er af liden betydning *endnu*.

Forfatterinden tilhører en gammel og ledende Ny Englandslegt, er selv en aldrende gift kone, der med sin mand deltager aktivt og energisk i alle filantropiske og reformatoriske bevægelser. De hører Bostons kulturelle og sociale aristokrati til, og om hendes absolute „kvindelighed" vilde der vist intet spørgsmaal blive i noget selskab i verden.

Hun finder seks væsentlige aarsager til, at mænd viser mindre lyst til at gifte sig. De er: 1. *De større udgifter forbundne med at stifte familie.* 2. Hvad amerikanerne kalder „*Sommerpigen*", — den unge (?) pige, man møder ved alle badesteder, sommerhoteller osv., hvis selskab er behageligt, som ønsker at have en opvartende kavaler og halvveis „elsker" i sommertiden, men som heller ikke ønsker, at det skal gaa videre. 3. *Den voksende oplysning* og mere udbredte dannelse og kultur. 4. *Sportslivet.* 5. *Klublivet.* 6. *Mænds voksende beskedenhed.*

— Det *koster betydeligt mere* i vore dage end tidligere for en mand af middelklasserne at gifte sig og stifte familie. Den vordende hustru nøier sig ikke længer med det liv, hendes moder førte. Hun vil leve mere bekvemt, mere menneskeligt — og arbeide og slide lidt mindre. Og manden vil ogsaa, at det saa skal være. Han vil ikke gifte sig uden at kunne give sin hustru en tryg og behagelig tilværelse og sine børn en god opdragelse. Og alt dette kræver en god indtægt, som han vil være sikker paa, før han indlader sig paa alvor overfor det andet kjøn. Det maa i sammenhæng hermed erindres, at det i vor tid er kvinderne, som former den „offentlige mening".

Dette gjælder naturligvis blot de mænd, der lever og handler som rationelle og moralske væsener. Der er andre — baade mænd og kvinder, — som indgaar egteskab med mindre tanke paa fremtiden end himlens fugle, naar de parres. Jo mindre disse har at gifte sig paa, desto lettere gifter de sig; thi desto mindre forstaar de vanskelighederne. At disse egteskaber ofte ender i kjærlighedens død, er ikke mere, end man maatte vente. I

det hele har han vistnok al ret den prest, som siger: Jeg mistror al kjærlighed, som ikke omgjærdes af forstand og samvittighed. Lidenskaben er en flygtig fugl, dersom den ikke har parret sig med menneskets hele rationelle eller aandelige væsen.

— Mindst ligesaa vigtige som den økonomiske aarsag er de fire næste — „*Sommerpigen*", øget kulturliv, sports- og klubliv.

Sommerpigen er en absolut ødelægger af egteskab og i det hele af al dybere og alvorlig følelse overfor det kvindelige kjøn fra mænds side. Hun er vakker, passende solbrændt, klædt i hvidt, kvik og sund og let, og viser sig mod en baggrund af skov eller blaat hav og med bedaarende dragende øine. Hun er taalelig belæst, kan tale med om alt mulig, være sentimental og være god kammerat i baad eller paa fodtur. Hun er første mand ude af baaden efter endt fisketur, og hun hænger saa bedaarende ømt ved sin kavalers arm, naar de i maaneskinnet spaserer langs havstranden eller lytter til musiken fra hotelverandaen. Hun giver sine smaa hænder at lege med, og undertiden, naar sæsonen nærmer sig sin slutning, tilladelse til et kys. Dermed er maal og grænse naaet. Hun flagrer bort for at drive sin daad med en anden mand næste aar. Hun knuser et par unge uerfarne hjerter paa sin vei, men mændene lærer snart at tage hende efter hendes værdsætning af sig selv. De leger med hende den leg, hun byder, og finder den overmaade morsom. Det er billigere end egteskab, om der er aldrig saa mange kjøreture eller rideture, og det er tryggere — og mere afvekslende. Hvor der bliver af gamle „sommerpiger", er endnu en uløst gaade.

Men erfaringer af denne art vænner snart en mand af med at tage kvinder og kjærlighed alvorligt, og han taber desuden, i dansen fra den ene sommerpige til den anden, evnen til at elske nogen enkelt blivende og dybt. Dette sidste er gjerne den virkelige grund, naar en mand, der i sit liv har elsket mange sommerpiger, undskylder sit blivende ungkarlskab med, at han ikke har fundet nogen, som vil have ham.

— Saa er der den *almindeliggjorte høiere opdragelse,* der virker ad forskjellige veie. Den øger kravene til livet saavel hos kvinder som mænd, og den øger mistænksomhedens og fornuftens plads paa lidenskabens bekostning. Derved bliver den sjælen i den økonomiske hindring og er saaledes vigtigere end denne. Desuden gjør den, at baade mand og kvinde bliver mere kræsne i sit valg, de forlanger samstemmighed i intellektuel udvikling, i interesser og idealer. Det er ikke længer en mand nok, at han har fundet et vakkert ansigt, hans intellektualitet, hans dannelse, hans kulturinteresser kræver ogsaa at tilfredsstilles af den kvinde, han vælger. Og det er ikke længer nok, at en bra mand i gode omstændigheder erklærer sig villig til at egte en kvinde. *Hun* vil ogsaa veie

og prøve sig selv og ham. Hendes større aandelige udvikling stiller nye krav til den mand, hun skal *kunne* elske og tro sig istand til at elske eller endog taale for livet. Og den sociale udvikling har gjort hende økonomisk uafhængig af manden. Den dannede kvinde kan ugift have det ligesaa lunt og hyggeligt gjennem livet som den gamle ungkarl. Har hun interesser i en eller anden retning, kan hun endog følge disse mere helt og frit, om hun forbliver ugift. Naturligvis opgiver hun ikke disse fordele for et godt ord. Den mand, der nu skal kunne lokke hende ud af hendes jomfrubur, maa have andet at lokke med, end det eneste, at han er et mandfolk og kan underholde hende. De ridderlighedens og kvindelighedens tider, da det var saaledes, kjærligheden ytrede sig, og egteskaber stiftedes, er heldigvis allerede en begraven fortid.

Videre virker den høiere dannelse til, at mænd og kvinder først senere i livet end tidligere staar færdige til egteskab. I Amerika er det nu blevet alment, at saavel unge mænd som kvinder ønsker en *college-* eller universitetsuddannelse, selv om de bagefter agter at blive kjøbmænd eller farmere. Folkeskolesystemet gjør adgangen dertil let for alle. En ung mand kan derfor sjelden tænke paa at gifte sig, før han er henimod de tredive, og da har forstanden faaet overtaget over impulserne og sanserne. Den unge kvinde har sjelden afsluttet sin opdragelse, før hun er godt oppe i tyveaarene, og da staar heller ikke hun der som det uskyldige, tankeløse bytte for det første det bedste frieri.

Endelig virker den høiere dannelses spredning til at afdæmpe den brutale sanselighed og de rent dyriske drifter, der før saa ofte var det alter, foran hvilket egteskabet i virkeligheden blev stiftet. Jo mere kultur en mand eier, desto mindre er der i ham af dyret og dets raahed. Lidenskab er et ord, der altfor ofte misbruges, idet det benyttes som ensbetydende med raa sanselighed og sterke dyriske drifter. Selvfølgelig er dette meningsløst. Lidenskaben bliver ikke mindre, men blot renere og heller større og intensere, naar vi hæver os over dyrets niveau. Kulturen udrydder sanselighedens raaskab; men den uddyber og forsterker alle lidenskaber, og levner sanseligheden selv ren og fager nok for engle.

— Saa er der *sports-* eller *idrætslivet,* — i det hele den dyrkelse af sundhed, af legemlig kraft og spænstighed, af et friskt legeme, som nu gaar al verden over og er særlig sterk i engelsktalende lande, hvor den har gjort universiteters og høiskolers idrætsliv til en vigtig del af deres samlede tilværelse, og hvor den endog har drevet kirkerne til at indrede gymnastiklokaler i sine kjelderetager. Der er ingen tvil om, at den legemets sunde, alsidige og kraftige udvikling, som er en følge heraf, ogsaa har bidraget til at formindske den abnormt og sygelig udviklede kjønsfølelse,

der før var en vigtig faktor i egteskabsstiftelser, samtidig som der er vist mennesket andre rent fysiske glæder end den sanselige elskov.

Da sports- og idrætslivet fuldt ud deles af kvinderne, da ingen moderne opdragelsesanstalt for piger længer er uden gymnastiklokale og et vel udviklet idrætsliv, har lignende resultater vist sig blandt kvinderne og gjort dem endnu mere uafhængige af egteskab.

— *Klublivet*, i forening med de platoniske venskabsforbindelser med kvinder, hvortil vor tid giver saa langt rigere anledning end tidligere, er ogsaa en vigtig faktor til at holde en yngre mand borte fra alteret. Klubben giver ham et komfortabelt hjem, hvis tjenere sørger for hans bekvemhed og velvære vel saa godt som den ømmeste hustru. I klubben har han alle aviser og tidsskrifter mod den ene, han som gift mand kan holde. Og hans platoniske kvindebekjendtskaber fører ind i hans liv det element af *das Ewig Weibliche*, som ellers kunde drive ham til egteskab.

— Den sidste større aarsag er *mænds voksende beskedenhed*. Denne er en følge af kvindens fremskridt i senere aartier. Den almindelige mand ved nu, at hans søster og hendes veninder ofte ved mere, end *han* ved,*) at de er mere alment intelligente, kan tale om literatur, saa han er væk, og om det kniber styre en forretning, føre en sag, fylde en kirke vel saa godt som han og hans brødre. Før har han talt meget om „kvindens overlegenhed“ (som engel); nu er det ikke frit for, at mangen enkelt mand har faaet føle mangfoldige kvinders absolute overlegenhed over *ham*, — og det har indpodet i den mandlige slegts sind en beskedenhedens og ydmyghedens aand overfor kvinden, som det er en glæde at iagttage, om den end ofte nu gaar vel vidt.

Men denne beskedenhed er ogsaa en hindring for mange egteskaber, idet manden nu er mere frygtsom for at tilbyde en kvinde egteskab, han føler sig uværdig og er bange, han ikke kan give hende alt, hun har ret til at kræve. Det er ikke længer som i gamle dage, da en mand mente, at enhver kvinde stod rede til at egte ham, blot han vinkede eller erklærede sig villig.

Alle disse faktorer — de større krav til livet og de deraf opstaaende økonomiske betænkeligheder, den øgede dannelse, som udrydder de rent dyriske drifter og giver forstand og god smag en fremragende plads i livet, idræt og sport, kvindens økonomiske uafhængighed af manden og de mange interesser, der nu ogsaa hos hende staar ved siden af elskov og sanselighed, mandens voksende beskedenhed — alt virker utvilsomt til at gjøre egteskaberne noget mindre talrige, men til gjengjæld sundere, solidere og lykkeligere.

---

*) Faktisk i Amerika. — *Red.*

Og *er* det saa, at en høiere uddannelse og alsidigere interesser gjør kvinden mindre tiltrækkende i mange mænds øine, saa virker utvilsomt ogsaa *det* som en hindring mod de mange egteskaber. Derfor opgiver dog neppe nogen kvinde de glæder, som tidens viden, kultur og liv giver hende, og som hendes evner har vist sig at være istand til at dele og nyde.

Alvorlig talt er vel summen af det hele den, at baade mænd og kvinder — lad os trygt sige: *heldigvis* — i vore dage stiller større fordringer baade til livet og til hverandre. Kvinden har fundet nye interesse- og glædessfærer. Hun *kan* — ligesom manden — leve et meget lykkeligt, gavnligt og rigt liv som ugift. Der skal derfor større tiltrækning hos manden til for at bevæge hende til egteskab, — og det er dog blot af det gode. Og manden er heldigvis ogsaa bleven mere nøieseende. For begge er livet blevet saa meget rigere, at elskov og giftermaal ikke længer som før er den ene altopslugende interesse. Er *det* at beklage, — hvad det naturligvis *ikke* er, — saa er alt høiere aandsliv af det onde; thi den virkning har det altid. Til gjengjæld bliver det moderne egteskab mere helt og fuldstændigt. De to bliver mere for hinanden end før.

Medens i gamle dage giftermaal for manden var en tilfældighed, en nødvendig bisag ved siden af hans forretninger — en professor tog sig en kone for at faa sine klæder holdt i orden og have et hjem —, saa er det nu enten en ting, som undværes, eller en sag, der skjænkes livets og sjælens bedste del. Professoren søger sig nu en ledsagerinde gjennem alt det liv, der er hans. Og medens egteskabet for kvinden før nærmest betød *forsørgelse*, — indgaaes det i vore dage sjelden fra hendes side uden af sterk og lidenskabelig *kjærlighed*. Intet andet kan lokke eller friste hende til det; thi hun kan forsørge sig selv godt.

Er der derfor nu noget færre egteskaber, er det blot, fordi de sigtes skarpere, og de daarlige, ubetænksomme lavtgrundede egteskaber indgaaes sjeldnere. De mange uværdige motiver, der før skabte dem, falder bort. Der stiftes færre, fordi de nu stiftes mere udelukkende af hel og ren kjærlighed, — og derfor eier utvilsomt ogsaa vor tid mere hjemlig lykke, mere hel glæde i forholdet mellem hustru og mand, medens kjærlighedens varme og ømhed ogsaa meget oftere end tidligere varer til graven. Kjærlighedens roman slutter heldigvis ikke længer som i alle vore fædres bøger ved alteret, og ikke engang naar haaret bliver graat og gangen ustø. Og *den* vinding alene kan være værd en ubetydelig aftagen i egteskabernes tal. Lad disse være færre, — af *kjærlighed* er der unegtelig *mangfoldigt mere.*

Om torvmyrer og om torv som brændsel.

Af **Adolf Dal**, realkandidat.

I.

Enhver vil visselig kjende til, hvad det er, vi kalder myrer, disse vaade, sumpige steder, bevoksede med et fattigt plantedække, som kun giver foden en svag og gyngende støtte, og som man kun i nødsfald vover sig ud paa, stadig i angst for at synke saa langt nedi, at det bliver for sent at komme op.

I virkeligheden er ogsaa myrene halvflydende, et slags blanding af vand og planter eller planterester, hvor det første, vandet, indtager den største del. Ovenpaa har vi et tarveligt, ensformigt plantedække, nedenunder planternes døde rester; indholdet er som en tynd grød. Men ligesom intet vand er uden bund, saa er heller ikke myrene det, og under dem finder vi tilsidst den faste jord i form af sand, grus, ler eller fast fjeld. Dybden er temmelig forskjellig fra de grundeste, som er $1/2$ meter eller mindre, til de dybeste, som neppe hertillands er mere end 8 m. dybe.

I almindelighed er plantedækket saa fast, at vi trygt kan begive os ud paa det; kun enkelte myrer og enkelte steder paa andre, hvilke oftest giver sig tilkjende ved aabne vandhuller, er saa bløde, at vi maa holde os borte. Idet vi nu begiver os ud paa en vandring paa myrene, vil vi først holde os til, hvad vi kan se paa deres overflade.

Myrene er helt overgroede med planter, men disse viser en stor forskjel fra dem, som gror paa det tørre land. Naar vi træder ud paa en myr, forandres plantedækket med ét slag. Fra den høie, tætte barskog med bunddækket af blaabær og anden lyng, blaaveis, hvidveis, skogstjerne og andre planter, faar vi med en gang kun lave vekster som mos og stargræs og kun hist og her et forkrøblet bjerke- eller furutræ. Men mos og græslignende planter er dog det, som er det mest fremtrædende, og som giver myren dens præg.

Vandrer vi nu over flere myrer, faar vi et bestemt indtryk af, at paa enkelte er mosen fremherskende, paa andre de græslignende planter. I almindelighed kan vi kalde de første for *mosemyrer*, de sidste for *græsmyrer*. Den mos, som findes i saadan mængde paa de første, er saa eiendommelig og merkværdig, at det nok lønner sig at tage den nærmere i øiesyn. Den har forskjellige farver røde, grønne, gulhvide, og vokser i tætte tuer. Den er elastisk, saa den giver efter for fodens tryk, men løfter sig atter op, naar foden er væk. Den er altid vaad og fugtig og holder vandet tilbage som en svamp. Tørrer vi den og dypper den i vand,

suger den atter vandet i sig, ganske som en svamp, saaledes at den kan optage mange gange saa meget vand, som den selv veier. Disse moser har en høist merkværdig organisation. Som alle andre moser har de ingen rødder, men den nedre del af deres stængler er duppet ned i vandet, og eftersom toppen vokser, dør de nedre dele bort og visner; men resterne bliver liggende igjen og opfylder rummet nedenunder. Tager vi en enkelt plante ud og betragter den, finder vi i midten en stængel og rundt om den bladbesatte grene, som delvis trænger ud over stængelen. Stængelen og bladene er tæt besat med smaa, mikroskopiske porer, store nok til at vandet ved haarrørskraften kan blive suget op gjennem dem; paa denne maade suges der stadig vand fra de nedre dele og op i de øvre, og denne opsugning foregaar meget raskt, saaledes, at om vi hænger en saadan mosplante med den ene ende i et glas med vand og den anden ende udenfor kanten, saa vil vandet dryppe ned fra den ydre ende, og glasset vil tilslut blive tømt. Disse moser udgjør en afdeling for sig af mosernes store og artrige klasse, og de er selv i sit ydre saa aldeles skilt fra alle andre slags moser saavel som fra alle andre planter, at vi aldrig kan tage feil, naar vi først engang har seet dem. Vi kan kalde dem for *torvmoser;* paa grund af deres blege, hvidlige farver kaldes de ogsaa for *hvidmoser.* Hvor omstændighederne er gunstige, vil saa godt som alle andre planter forsvinde, da de ikke taaler den fugtighed, som disse moser altid fører med sig. Ved en nøiere betragtning vil vi nok kunne udfinde, at der er forskjellige arter af dem, men de er hinanden saa lige, baade i udseende og livsforhold, at det vilde være aldeles overflødigt for den nærværende betragtning at bryde sig om at søge at skille dem fra hverandre.

Spredt ud over hele myren med sine lange rødder nede i mosen, finder vi desuden en hel del næsten bladløse stængler, alenhøie, med en hvid ulddusk i toppen, der minder om en bomuldsdot. Det er den saakaldte myruld. Langsefter mosen finder vi tranbærene krybende, — med de fine, aflange, læderagtige, paa undersiden hvide blade, — om forsommeren med sin smukke, røde blomst hævet ret op, udpaa høsten med det store, røde bær paa den traafine stilk liggende blødt paa den myge mosetue. Hist og her ser vi som dugdraaber glitre mellem mosen i solskinnet; det er soldugplanten med sin rankskaftede hvide blomst; de glitrende dugdraaber kommer af en væske, som den udskiller paa sine haarede blade; denne plante er meget merkelig, for den hører til de saakaldte insektædende. En myg eller et andet insekt, som uforsigtigen sætter sig paa bladene, hænger fast i den klæbrige væske; bladet, som er rødt og langhaaret, krummer sig sammen om det og aabner sig først, naar insektets bløde dele er fordøiet og optaget i bladet, og kun den haarde hud ligger igjen. — Men hvor myren er tørrere, udbreder lyngen med sine violetrøde blomster sig over

store strækninger, og sommesteds finder vi ogsaa multebærplanten med sine brede foldede blade, medens lyse laver kan gjøre enkelte strækninger helt hvide med sine skinnende krogede grene. Paa høiere steder kommer ogsaa dvergbirken til. Hist og her kan man finde et ensligt furetræ eller en bjerk, men paa egentlig myr bliver de alle forkrøblede og vokser saa langsomt, at en mandshøi busk kan være over 100 aar. Foruden disse planter har vi en del brune græslignende, der ogsaa bidrager til at give myren dens præg; og dette er, naar vi overser det hele, et brunt, trist øde, som ikke engang oplives af det rislende vand.

Men vi har ogsaa en anden sort myrer, af et betydeligt livligere udseende, hvor græslignende planter er de overveiende, *græsmyrene*. Det er ikke egentlig græs, men det saakaldte stargræs med trekantede stængler; torvmoserne er her trængt ofte ganske tilbage, eller findes ialfald kun i underordnet mængde; derimod kommer der ofte andre mosarter, som imidlertid ikke har et saadant paafaldende særpræg som torvmoserne, og som heller ikke optræder i saadan dominerende mængde. Ofte er store strækninger af disse myrer bedækket med høiere eller lavere silje- eller vidjekrat, og der risler næsten altid vand mellem stargræssenes høie og grønne tuer. Medens de første, mosemyrene, er ganske flade som et vand eller svagt hvælvede som en kage, saa har græsmyrene altid en hældning, efter hvilken vandet silrer, og seet paa afstand er deres udseende grønt og friskt.

Torvmyrene er helt igjennem bygget op af planterester, idet de vekster, som har levet der, stadig blev overvoksede af den evindelig voksende mos og af den begravet i en vaad grav. Men i vand, hvor luften har vanskelig og langsom adgang, der kan planterester holde sig i uendelige tider uden at bortsmuldre ganske. For at faa et indblik i torvmyrens indre, maa vi begive os ud, hvor man har gravet grøfter for at blive kvit det overflødige vand, som er til hinder for deres benyttelse i de forskjellige retninger, eller vi kan benytte et torvbor, det er et sæt jernstænger, som kan skjødes sammen, nederst forsynet med en hul cylinder, som kan hente prøver op fra de forskjelligste dybder. Ved en saadan undersøgelse kan vi komme efter, om de planter, som nu vokser paa myren, danner den helt igjennem, eller om der har vokset ogsaa andre paa de samme steder, hvis rester vi nu kan gjenfinde og derved faa oplysning om en saadan torvmyrs historie.

Vi vil tænke os, at vi undersøger en almindelig mosemyr. Den ligger som oftest omgiven af lave skraaninger, saaledes at bunden danner en flad skaal, og selv ved den mest overfladiske betragtning vil det paatrænge sig iagttageren, at denne skaal engang har været vandfyldt. Men

svært dybt har vandet ikke været; ialfald ikke dybere end at vandplanter, som vi nu tildags ser vokse paa foddybt vand, slige som vandliljer, bottengræs og den store græsart strandrør, der er meget over mandshøide, har kunnet trives; det blomsterløse skovgræs, en plante, som ikke er egentlig græs, men som tilhører et meget lavere trin paa planternes udviklingsstige, og som har sine vigtigste slegtninge i forbigangne jordperioder, finder vi ogsaa paa saadanne steder. Men ved det, at disse planters rester stadig synker tilbunds og fylder vandskaalen, bliver denne tilslut aldeles opfyldt og andre planter, de aller fleste af det græslignende stargræs, breder sig mere og mere ud over pytten. Vi kan se saadant foregaa den dag idag, og vi kan ogsaa, naar vi gjennemgraver en myr, se disse planters rester i dens indre lag. Især er de omtalte høie strandrør og skovgræssene let igjenkjendelige. Men naar pytten saaledes er overgroet, og den ikke er gjennemstrømmet af rindende vand, saa indfinder torvmoserne sig og breder sig efterhaanden ud over det hele og kommer til at udgjøre den største del af myrens indhold, og sammen med den kommer de andre planter, som vi har seet findes paa mosemyren. Som vi før har seet, vokser mosen stadig i toppen og dør bort nedentil; men de visne rester bliver under vandet, og saaledes hobes stadig lag paa lag. Disse rester af mosen faar en brun farve og er det, vi kalder torv, idet der dannes eiendommelige brunfarvede stoffe, som for endel ogsaa opløses i vand og gjør vandet i torvmyrene brunt.

Men det er slet ikke alle myrer, som har et lag med udelukkende vandplanter underst; thi hvor torvmoserne finder gode livsvilkaar, der kan de komme paa selve skogbunden og vokser saa efterhaanden op, og den omkringstaaende skog maa gaa tilgrunde. Derfor finder vi paa bunden af saa mange myrer baade stammer og stubber af trær, som har vokset der.

Saaledes kan vi følge myrenes vekst helt fra den første begyndelse og til nutiden. En myr bestaar af mange forskjellige væsener og individer, men den kan alligevel betragtes som et enkelt samfund eller en slags stat og kan bedst lignes med koralkolonierne; den vokser og udvider sig som et enkelt væsen, og naar betingelserne bliver for ugunstige, f. eks. naar den ved grøfter tørres ud, dør den og gaar tilgrunde, idet der dannes muld.

Men vi kan ogsaa i torvmyrene finde ting, som giver os fingerpeg om, hvordan den øvrige tilstand i landet har været; ti mange af de trær og urter, som vokste paa myrenes bredder, er blevne opbevarede i dem, enten helt eller delvis, og vi kan paa denne maade temmelig nøie følge en stor del af vort plantelivs udviklingsgang, og af planteveksten kan vi slutte os til dyrelivet og til temperaturen og veirlaget i det hele.

Torvmyrene udgjør en del af den nuværende jordskorpe, og undersøgelsen af dem maa hænge sammen med undersøgelsen af den øvrige jordskorpe. Den videnskab, som beskjæftiger sig med dette, kalder vi *geologi*. Geologien lærer os, at jordens historie er meget lang, og at jordskorpen har undergaaet mange forandringer, og at der paa den har levet mange forskjellige sorter dyr og planter, som har afløst hinanden, idet de gamle er forsvundne, og nye er komne op. Alle disse forandringer har krævet tid, en tid saa lang, at vi ikke kan gjøre os forestiling derom, og hvis tal i aar ikke kan paa nogen maade angives. Først i den aller sidste, og i forhold til det øvrige, høist ubetydelige del af denne tid har vi de nuværende torvmyres historie De tilhører altsaa jordens aller nyeste og yngste dannelser. Netop før denne jordens sidste eller yngste tid indtraf den periode, som vi kalder istiden, da et sammenhængende isdække strakte sig ikke alene over hele den skandinaviske halvø, men over umaadelige dele af Rusland, Danmark, hele Nordtyskland, Holland og de Britiske Øer. Isen drog sig efterhaanden bort, men den blev liggende længst over den skandinaviske halvø, der i utalte aar var som det nuværende Grønland. Al plantevekst var selvfølgelig under dette isdække forsvunden, og myrenes dannelse kunde først begynde, efterat isen var borte.

Men en saadan is, kanske 1000 m. tyk, smelter ikke af med en gang, og vi maa tænke os, at store ismasser endnu laa over halvøens indre, medens planteveksten atter begyndte at vandre ind. Thi under istidens begyndelse, da isen vokste udover, blev planterne fortrængt sydover, hvor de holdt sig, og da saa isen atter gik tilbage, saa at der blev bart land, rykkede planterne atter ind og besatte jorden. Vi maa erindre, at alle saadanne forandringer gaar uhyre langsomt. Men klimaet var endnu raat og koldt, og kun planter, hvis hjemsted er i de aller nordligste egne, de saakaldte arktiske, rykkede lige efter isen.

De lavere dele af vort land var da bevokset omtrent som høifjeldene nu, og store isbræer strakte sig lige ned til havet; vi finder ogsaa rester af de dalevende arktiske planter begravne under myrene.

I de underste lag af de ældste myrer finder vi saa dvergbirk og bjerkestammer, som viser, at de har været omgivne af bjerkeskog, furen var endnu ikke kommen; thi bjerken taaler adskillig strengere klima og danner skoge længer mod nord end furen. Men længere op i myrene finder vi furerester med de planter, som pleier at vokse i fureskoger, og endnu længer op finder vi endog ek og hassel. Alt dette er tegn paa, at klimaet stadig er blevet varmere. Dog har vi i den sidste del af torvmyrenes udvikling atter et tegn paa, at klimaets varme er gaaet tilbage; thi paa mange steder finder vi ek og hasselrester, hvor vi nu ikke finder disse trær før langt søndenom. Vi har i dette tydelige tegn paa, at

varmen efter istiden har gjort en svingning opad og nu atter er i nedadgaaende, og hvis vi gjør dette til gjenstand for nærmere granskning, viser det sig, at varmegraden dengang var omtrent 2 grader høiere end nu.

Vor granskning viser os altsaa, at vor jord og forholdene paa den ikke er saa uforanderlige, som man ofte er tilbøielig til at tro; det er kun den stakkede tid, vi lever i, som kan bibringe os den forestilling. I virkeligheden er alt i en stadig forandring.

Torvmyrene kan ogsaa fortælle os om andre veirforandringer, som er foregaaet. Vi har seet, at i de egentlige torvmyrer begynder mosen over det lag af vandplanter, som danner bunden, og den strækker sig derfra og op til overfladen. Men i mange, ja vi kan maaske sige de fleste myrer er ikke dette moslag aldeles ensartet; det viser forandringer. Thi et stykke over bundlaget finder vi et helt lag tæt besat med stubber af store træer, aldeles som det skulde være stensat, og ved siden af stubberne ligger de omvæltede træer. Der har altsaa vokset skog paa myren, og det ofte tæt skog af store, prægtige træer. Men dette kan ikke have fundet sted, ifald myren har været i den vaade tilstand, vi nu ser den i; den maa have været tør, saa at træer har kunnet trives. I saadant tørt veir trives ikke mosen; den vokser næsten ikke, men forraadner stærkt. Dette finder vi omkring stubberne, medens i de andre lag, som er dannet i tider, hvor væden var større, der har mosen vokset stærkt og er derfor hurtigt dukket under vand, hvor den er bleven bedre bevaret. Saadanne lag af stubber finder vi baade 2 og 3 over hinanden som tegn paa, at saadan har tiderne vekslet. Vi kan gaa fra myr til myr og gjenfinde disse lag, saa de omtalte vekslinger er noget, som har fundet sted over store strækninger, ialfald over hele det østenfjeldske Norge. Det er i et af disse lag, at vi, som omtalt, finder ek og hassel; da har veirlaget, som nævnt, været omtrent 2^0 varmere end nu. I de lag, hvor der er bare mos, finder vi planter, som tyder paa, at der har været et klima omtrent som nu paa vestlandet med meget regn og væde. Saaledes har veirlaget vekslet; forandringerne har, som man ser, ikke været meget store, men dog tilstrækkelige til aldeles at forandre landskabets præg.

Ogsaa et andet træk i vort lands udseende kan vi af vore torvmyre se, er i den senere tid forandret. Naar vi nutildags kommer 900 à 1000 meter tilveirs; omtrent den dobbelte høide af Frognersæteren, saa ophører næsten al trævekst, vi har for os de umaadelig store træbare fjeldvidder. Saa har det ikke altid været. Over Dovrefjelds og Hardangerviddens nu brune vidder har der, det kan vi se af resterne i torvmyrene, vokset skog, fureskog, og det en høi og slank fureskog, med jevne smukke træer, saa-

danne som vi kan se dem paa de bedste furemoer; her paa høifjeldet kan vi se stammerne ligge ved siden af sine rødder, næsten i hvert eneste myrhul. Denne fureskog har gaaet mindst 300 meter eller 1000 fod høiere op paa fjeldet end nu, og Norges fjeldvidder var da som lavlandet nu dækket af den susende fureskog, og kun de høieste tinder stak op af det mørke skoghav. Men veirforandring først og saa senere dertil menneskehaanden har gjort, at disse skoge er gaaet tilgrunde, og skogen trækker sig i vore dage med en desværre altfor stor fart nedover fjeldsiderne. Men denne stærke fart er menneskenes skyld.

I størst udstrækning findes torvmyrer i jordens tempererede strøg. I de hede jordegne er forraadnelsen for stærk til, at de kan danne sig uden af og til i de høiere fjeldegne; i de aller koldeste egne er paa den anden side varmen ikke høi nok til, at torvmoserne trives i den grad, at de danner egentlige torvmyrer. Over den nordtyske lavslette og i Nederlandene findes derimod torvmyrer af en uhyre udstrækning. Vestenfor Elben er landet milevidt kun en eneste sammenhængende myr. Mil efter mil strækker det brune ensformige land sig; gjennem kanalerne kan vi reise time efter time uophørlig og uden afbrydelse mellem de brune torvvægge, og saa langt øiet kan naa, findes kun myr; som paa havet er horisonten begrænset af den træbare myr, hvor øiet saa godt som intet har at hvile paa; kun der, hvor der gaar en kanal, kan man faa se en kolonists enslige straatække hus. Mod disse udstrækninger bliver vore egne myrer smaa. (Forts.).

Den franske aand.

(Efter **Alfred Fouillée** i *„Revue des deux Mondes“*).

Den bekjendte franske psykolog og sociolog, hvis lære om *les idées-forces* eller om bevidstheds-virksomhedens indgriben i den mekaniske verdensudvikling udgjør et af de dygtigste forsøg paa at slaa bro over det uhyggelige gab mellem aarsagsloven og viljefriheden, har i senere tid søgt at fremme den videnskabelige løsning af den indviklede gaade: massens psykologi. Et led i denne undersøgelse er udredningen af, hvad man forstaar ved „folkeaand“. Nærværende afhandling forsøger at give et anskueligt syn paa den „aand“, der er forfatterens nationalitet egen.

I.

I en knap formel at trænge sammen en talrig nations væsen maa paa forhaand afvises som en haabløs anstrengelse. Mindst af alt bør man tænke paa at finde den hele nations karakter udtrykt ved opsummering af eiendommeligheder hos de enheder, hvoraf den er sammensat. Gjennemsnits-typen er ikke det sande billede af et folks aandelige grundtræk. Folkeaanden er ikke et passivt, mekanisk resultat af enkelttræk, der træder frem hos de forskjellige grupper og enkeltvæsener, som tilsammen danner nationen. Tvertom er den selv en virkende kraft, der behersker alle de mange særtendenser, som tid om anden og hist eller her søger at gjøre sig gjældende. Nationens aand er den udødelige grundrod, som altid kan gribes levende inderst inde i alle de livsytringer, hvori nationen erkjender sit væsen sterkest udtrykt. Derfor møder den en søgende iagttager ikke bare i samtidens mylrende livsformer, men fremfor alt i folkets historie. Et folks aand er ikke netop „folkets" aand; flertallets viljesudtryk, mængdens døgnstemninger gjengiver ikke i og for sig nationens egte karakter. Meget mere maa man gaa paa spor efter nationens aand hos det faatallige udvalg af folket, som gjennem tiderne bestemmer nationens skjæbneafgjørelser. Den élite, hvis tanker leder den samlede nations tanker, hvis vilje bliver nationens vilje, udgjør selvfølgelig bærerne af de kjendemerker, der renest udtrykker nationens sande væsen, den evig levende aand.

Til alle tider har den franske nation havt ord for at eie et sensibelt temperament. Franskmanden fødes med et arvet overskud af spænding i nerverne og de sensitive centrer. Den sangvinsk nervøse drives af en naturlig afsmag for nedslaaende fornemmelser og en tilsvarende trang til oplivende indtryk. Lystighed og glæde ligger franskmanden for. Han er øiebliksbarn. En dyb lidenskab har han svært for at blive greben af; saa meget lettere henrives han til svulmende begeistring. Fanges hans hu af en ny tanke, straks strømmer hans stemning efter.

Som sine keltiske forfædre har franskmanden et udadvendt sind. Dette er jo ogsaa et udslag af sangvinsk-nervøst temperament, som ytrer sig i straalende meddelsomhed. Er et større antal mennesker besjælet af denne samme livlighed, opstaar der hurtig en overstrømmende samfølelse, en smittende gjensidig suggestion. Franskmænd har altid trang til at føle sig i samklang med hinanden. Ensomhed trykker dem. De fatter ikke, hvorledes man kan være lykkelig alene. Og kjender de sig selv tilfreds, tror de, at ogsaa andre maa være det. Alverden maa føle, som Frankrige føler. Franskmænd er proselytmagere. Men det hænder jo, at denne elskværdige trang til at sætte fart i andre virker trykkende og tyrannisk.

Omvendt hænder det, at franskmænd af mistillid til sin overbevisningsevne, og fordi det skorter dem paa kraft til at byde, slaar om og for kortheds skyld vælger at stemme sine egne følelser efter andres.

Dette temperament avler optimisme. Med godt humør følger gjerne haabefuldhed; fremtiden ofres gladelig for nutiden; selvtillid ledsages af tillid til alt og alle. En franskmand ler hjertelig; hans sind er optaget af andre, trykkes ikke af selvbetragtning, — tyskeren og englænderen kan ikke le; hans munterhed stagges ikke af frygt for at volde latterens gjenstand ærgrelse — spanieren og italieneren tør ikke le.

Gallerens vilje har let for at udlade sig; den gaar lige paa, skyr omveie. Hans mod slaar tidt ud i dumdristighed, hans frihedstrang savner tugt og age. Men bruser han let op, saa gaar han ogsaa fort træt og falder snart tilbage i det dagligdagse luntetrav. Det kan dog siges et saadant temperament til ros, at dets færd er ligetil og aaben; hykleri og beregning ligger ikke for den, som er rask i vendingen og fattes udholdenhed. Men til gjengjæld lokkes en slig natur, af lyst til at glimre, ind paa veie, der ikke strengt følger sandheden. Af lutter livlighed sætter man farve paa det, som falder for tørt at udsige.

Trangen til at slippe ud med det samme forleder til at tage det vel let med alt det smaatteri, som kræver møisommeligt pirkestræv. Grundig gjennemarbeidelse plager den, som helst vil have sin dom rede fluksens. Derfor tales der med en vis føie om fransk overfladiskhed. Dog skal det ikke glemmes, at man ved første øiekast kan faa en vel saa rigtig opfatning som ved en langtrukken undersøgelse.

Anskuelig klarhed er det uomgjængelige krav for et saadant naturel. Dunkelhed byder imod. En velordnet tankegang og enkel udtryksmaade fanger derfor franskmandens hjerte; han foragter den, som svøber vage stemninger i ord, der flyder ud i taage. Hans indre syn besættes ikke af hallucinerende fantasier; det virker fornuftmæssig og konstruerer efter logikens love grundmurede tankebygninger heller end flimrende luftslotte i indbildningens rige.

Almene ideer bliver den kjæreste gjenstand for saaledes syslende hjerner. I Frankrige har alskens samfundsrettende tanker den bedste jord at gro op i. Er noget sandt, maa det ogsaa omsættes i liv. Den rene beskuelse er for fattig for den utaalmodige og den, som ikke kjender betænkning. Men hænder saa galt, at det antagne dogme er falsk, render ivreren ogsaa panden mod væggen.

Kom et folk med disse medfødte egenskaber under den latinske kultur, maatte det havne i rationalisme, i fornuftdyrkelse. Romerstaten og dens afløser, romerkirken, gjennemførte hver paa sit aandelige omraade en fornuftmæssig organisation, hvis maal var at omfatte verden med et

logisk system af almengyldige love. Udfra denne arv skabte den franske forstand sig en urokkelig filosofisk overbevisning om, at den ganske virkelighed er til at forstaa, om ikke ved vor endnu ufuldkomne videnskab, saa ialfald ved fremtidens efterhvert mere fuldkomne. Germanerne erkjender derimod grænser for fornuften baade nedad og opad, henfalder derfor dels til naturalisme, dels til mystik. Den franske aand taaler ikke grænser for fornuftens rige. Den opløser alt og forbinder alt. Den søger den alt omsluttende sammenhæng, den alt løsende matematiske formel. Geometri er den franske yndlingsvidenskab. Franske hjerner leger med tunge ideer og dybe forhold, til de tager form i blinkende ordkrystaller; *esprit* er et fransk ord.

Ligesaa *bon sens*. Dybde og vidsyn kan fattes den franske forstand, men aldrig svigtes den af sansen for det positive, øieblikkets krav. Den sunde fornuft har dog let for at hemme oprindeligheden i at slaa igjennem; Gøthe har rigtig bemerket: intet folk har i samme grad sans for og skræk for det latterlige. Hvad der er altfor personligt, støder den gjængse smag og vækker smil til den sunde borgerforstands forsvar.

I disse let skitserede træk gjenkjendes det traditionelle billede af fransk aand.

II.

Sproget er for nationen, hvad ansigtet er for individet; det speiler dens karakter. Sprogets former regulerer forestillingernes bevægelser, har den tyske filosof Hartmann bemerket. Den franske aand har romernes sprog at udtrykke sig i; men den har tildannet det efter sine krav, glattet alle dets høitidelige folder ud. I franskmandens mund glider den fordums latin let og bøielig, rap og knap. Lig et finstemt instrument negter det at præstere mislyd. Hvert ord har sit faste indhold, hver tanke har sit præcise udtryk. Ingen stemning, intet indfald faar flytte ordene om; fornuft og klarhed har hals og haand over ordføiningen; logikens lov forbyder en fransk forfatter at skabe sig et eget sprog. Selv for at udtrykke den mest personlige stemning maa det franske sprog anlægge en vis upersonlig, universel dragt. Det lægger altid hele horisonten aaben og fri. Taaget dunkelhed, voldsom kraft, sammentrængt mangetydighed skyr det som noget fiendsk og modbydeligt. Derfor har dette sprog ogsaa erobret den verden, som maa lægge sin gjennemførte dannelse for dagen i ydre former.

Alligevel er franskmanden ikke nødvendigvis objektiv i sine udtalelser. Hans logisk og æstetisk uklanderlige udtryksmaade stemmer ikke altid med det virkelige forhold. Udelukkende analytisk er det franske sprog ikke; det har et vist hang til den syntese, som søger det mest retlinjede

udtryk. Det forenkler den sammensatte virkelighed, det stryger kanterne bort, arrangerer symmetrisk, dækker over uklarheder. Den franske sætning er ikke spændt stramt over virkelighedens knudrede overflade; den tilhugger denne jevn og regelmæssig, saa den kan smutte nemt ind i det stive hylster. Buffons berømte: „stilen er manden“ er kun altfor fransk en sandhed. Saa klart kan der skrives, at indholdet bliver uklart.

Det hænder derfor, at det lette og spænstige franske sprog lægger sig som en tvangstrøie om tanken.

I vore dage har enkelte forfattere derfor prøvet at lempe lidt paa sit modersmaal for at befri det for noget af dets geometriske stivhed; der er vaagnet en berettiget trang til nyt liv, frisk bøielighed. Denne trang kan have givet sig udslag, som falder i det latterlige; men den er der og vinder nok bugt med vanskelighederne. Det maa nemlig ikke glemmes, at det franske sprogs adel aldrig lader sig omstyrte af revolutionsmænd.

III.

Den aandfulde forfatter antyder saa, hvorledes baade katolicismen og rationalismen er franskmanden i kjødet baaren, hvorledes han maa være „ærens“ selvskrevne ridder og finder sig bedst tilrette i troen paa statens og myndighedernes almagt, hvorledes han foretrækker talefrihed for handlefrihed, hvorledes han drømmer om at kunne spare sig for en møisommelig evolution ved at foranstalte en hovedkuls revolution — alt af lutter hang til retlinjede formler. De matematisk anlagte hoveder overser al naturlig ulighed; samfundet tænker de sig som en samling individer af ens værdi, ikke som en levende organisme; den overfladiske og rent logiske individualisme har derfor lige let for at fange deres hjerter som den ligesaa overfladiske og abstrakte socialisme, der nu er paa moden.

Den franske aands overlegenhed saa vel som dens mangler kommer klarest tilsyne i den nationale literatur fra dens begyndelse og til dens samtidige periode. Efter englændernes og tyskernes mening er franskmanden et altfor upersonligt væsen, altfor indtagen i det sociale liv til at skabe virkelig poetiske verker, og da især lyriske; ja hans overdrevne civilisation er endog uforenlig med den høiere poesi. Det er sikkert, at det sociale liv og især da hoflivet i lange aarhundrer forhalede frembruddet af lyrismen i Frankrige. Men senere har nationen dog havt sine store lyrikere, ihvorvel deres sans for den klassiske form sjelden har fornegtet sig. Og forresten har ogsaa det sociale liv sin poesi; det er ikke alene det ensomme og over sig selv rugende individ, som interesserer digteren; jo høiere udvikling et samfund naar, desto mere bør poesien beflitte sig paa at blive social og sandt menneskelig.

Den franske literatur er i det store taget hverken genegen til natura-

lisme eller mysticisme; den er og bliver intellektuel og social: dette er dens overveiende egenskaber. Den franske literaturs sociale karakter er iøienfaldende og er belyst af andre, — forfatteren henvender især opmerksomheden paa Brunetières literærkritiske studier —; han vil derfor nøie sig med at paapege dens intellektualisme. Den franske literatur er tilbøielig til at betragte væsener og personer under den synsvinkel, som gjør dem mest begribelige for forstanden; det er fremforalt deres bevidste og „lyse“ side, som den stiller i relief; altsaa de passioner og ideer som kommer til bevidsthed om sig selv, og som psykologerne kalder „motiver“. Men det ubevidste liv, de dyb, hvoraf disse motiver blot er aabenbaringer, har været lidet gjennemtrængt af de franske digtere og forskere. De franske teaterfigurer betragter sig selv, medens de føler og handler, ja det stikker dem at ræsonnere lærd og flinkt over deres egne passioner og handlinger; de siger ogsaa paa sin maade som Descartes: Jeg tænker, altsaa er jeg til, og jeg er blot til der, hvor jeg tænker mig selv. Hermed hænger det sammen, at det fysiske miliø udviskes i skildringerne til fordel for det sociale. Det har taget lang tid for natursansen at udvikle sig i den franske literatur, i den grad har det intellektuelle og sociale liv slugt alle andre interesser.

Et andet træk ved personerne i denne literatur er, at de har en fiks og færdig karakter, saa de let kan beskrives og defineres. Men selve karakterens udfoldelse og vekst, dens „vorden“ gjennem successive forandringer, har faa eller ingen i Frankrige beskrevet. De digtede personer er enige med sig selv, de eier en logisk balance, som sjelden om nogensinde forulempes. Til de tre klassiske enheder: handlingens, tidens og stedets har franskmændende endnu føiet *karakterens*.

Endnu er det et væsentligt træk at merke ved det franske teater, og det er, at ikke alene omsætter enhver passion og enhver villen sig til en idé, men enhver idé omsætter sig umiddelbart til handling.

Her som i andre tilfælde skjelner disse folk nødig mellem indfald og udførelse. Hamlet er en ukjendt type paa denne scene; ingen fransk helt drømmer: han føler, vil og handler og fremforalt: han taler. En kjæde af beslutninger og udførelser, vekslende og dog logisk, udvindes for tilskuernes øine, lige til katastrofen afslutter kriserne som et sidste og velfunderet ergo.

Med den franske aands forkjærlighed for det, som er fuldendt, overensstemmer sansen for formen. Saalidt i literatur som kunst tilsteder franskmanden „de gode hensigter“, naar de ikke har fundet en tilsvarende god udførelse. Han forlanger stil. Derfor kan heller intet i verden maale sig med fransk prosa, ikke engang den græske og romerske fra den bedste tid.

IV.

Valget af en folkeheros er af den største betydning for folkenes psykologi. Heroerne er racens typiske ekemplarer og de idealiserede mønstre, som den holder frem for sig selv. En tysker har med rette sagt, at en nation af Napoleoner aldrig har kunnet eksistere, men at det var et øieblik, da enhver franskmands hemmelige ønske var at være en Napoleon. Denne ideale Napoleon var forøvrig langt fra at ligne den historiske, — som vi endnu den dag i dag efter saa mange modstridende studier ikke tør smigre os med at kjende. Vercingetorix, Karl den store, Ludvig den hellige, Jomfruen af Orleans, Bayard, Henrik den fjerde, Turenne, Condé, Mirabeau, Napoleon — se disse er Frankriges store helte, hvis fysiognomi, virkeligt eller fantastisk, er kjendt af alle landets børn. De mest populære er Jeanne d'Arc og Napoleon, og den sidste er opreist som en personifikation af den Store Revolution og den franske *gloire*. Det er altid ved mod og dødsforagt, ved uimodstaaelig fremstormen, ved sjælsstorhed og chevaleresk aand, ved hengivelse for fædrelandet eller menneskeheden, ved kjærlighed til „frihed“, til „klarhed“ og til „fremskridt“, at Frankriges heroer har tryllet folkets fantasi. Det har altid havt for sig et ridderlighedens ideal, og om Frankrige i skepticismens, nytteprosaismens, finanskorruptionens og en trang interessepolitiks periode skulde miste dette ideal, saa vilde det dermed have mistet sin virkelige moralske kraft. *nk.*

Alkoholens fysiologi.

(Efter prof. C. F. Hodge i „*Popular Science Monthly*“).

I aarhundrer har meningerne været meget delte med hensyn til alkoholens fysiologiske virkninger, og for at komme til en endelig afgjørelse har man eksperimenteret med mennesker gang paa gang, slegt efter slegt, i større og mindre maalestok.

Mennesket er imidlertid det mest komplicerede, det mest variable og tillempningsdygtige af alle væsner, og for menneskets vedkommende har problemet vist sig altfor indviklet for videnskabelig udredning. Enkelte mennesker gaar tilgrunde ved alkohol, andre gaar ligesaa fuldstændig tilgrunde uden, og det samme gjælder ligesaa sikkert for fremgang og velfærd. Autoriteter paa dette omraade indrømmer, at endog statistiken over drukkenskab er altfor forvirrende til at finde rede i.

Den eneste maade, hvorpaa man kan faa en virkelig videnskabelig

udredning af sagen, maa altsaa være, at man fra begyndelsen af bortskaffer alt, som forvirrer — det vil sige: man udfører sine eksperimenter med dyr, som er enkelt nok organiseret til, at aarsag og virkning paa ethvert punkt kan stilles i det rette forhold til hinanden. Ad eksperimentet og iagttagelsens vei maa nemlig dette spørgsmaal som ethvert andet løses. Enkelte vil kanske paastaa, at alkoholproblemet mere afhænger af moral, religion eller social etik end af den fysiologiske videnskab, men derved misforstaar de kun fysiologien, hvis endelige maal er intet mindre end at opdage de love og betingelser, hvorunder den høiest mulige menneskeype kan udvikles.

Forfatteren har foretaget tre rækker af eksperimenter, en med gjær, som han ikke lægger synderlig vegt paa, fordi der bevislig er encellede organismer, som trives udmerket i absolut alkohol, dernæst en med katter, som mislykkedes ved indtrædende sygdom, og endelig en med hunde, som han i sin artikel gjør nærmere rede for. Han indrømmer selv, at hele hans arbeide paa dette omraade kun er en spæd begyndelse, og at eksperimenterne er for faa og for specielle til deraf at drage almene slutninger. Men paa den anden side er han overbevist om, at det netop er paa denne vei alkoholspørgsmaalet kan finde sin endelige løsning.

Den 27de april 1895 fik forfatteren to par hvalpe af spanske fasanhunde. Hannnerne var brødre, falden under den samme tispe, og hunnerne søstre, men efter en anden, ikke nærbeslegtet tispe. Alle fire var tilfældigvis født den 22de februar 1895. De var saa lige hverandre, som det var muligt at faa dem, hannerne sorte og hunnerne røde.

Det vil spare baade tid og forvirring, hvis vi allerede nu døber hundene og anvender deres respektive navne i den følgende redegjørelse. Søstrene kalder vi Topsy og Tipsy, brødrene Nig og Bum. Tre af dem veiede næsten lige meget, noget over 2 kilogram, Nig derimod var et halvt kilogram lettere end de andre. I omtrent to uger blev de alle nøie undersøgt for at afgjøre, hvilke af dem var bedst skikket til behandling med alkohol. Af hunnerne var Tipsy den livligste og muntreste, af hannerne vesle Nig. Om Bum er det paa denne tid noteret, at den var en smule sky og stille. Paa den anden side viste den sig betydelig overlegen i helse, kraft og anlæg. Da dvergvekst foraarsaget ved alkohol var et af de vigtigste spørgsmaal, som skulde afgjøres ved eksperimentet, og Nig allerede stod betydelig under de andre i størrelse, blev det endelig afgjort, at Tipsy og Bum skulde trakteres med alkohol, mens de to andre skulde tjene som kontroldyr.

Eksperimenterne begyndte den 12te mai, idet Tipsy og Bum hver fik seks kubikcentimeter kemisk ren alkohol, opblandet til 40 pct. styrke med vand, og tilsat deres frokost. Ingen virkning var at spore. Alkohol-

mængden blev følgelig daglig øget til den 24de mai, da de fik 25 kubikcentimeter hver. Denne dosis foraarsagede temmelig synlig beruselse, men ikke sansesløshed. Begge hunde var næste morgen ligesaa kvikke og muntre som ellers. (Fig. I).

Jeg havde først tænkt at fortsætte eksperimenterne med let daglig beruselse for begge prøvedyr, men efter samraad med en kollega bestemte jeg mig til, hvad jeg nu tror er det heldigste, at give saa store daglige kvanta som muligt uden derved at fremkalde merkbare tegn paa fuldskab. Rationen blev følgelig minsket til femten kubikcentimeter, der efterhaanden øgedes til 20 $cm.^3$ (den 20de juli), og eftersom hundene vokste helt op til 35 $cm.^3$ for hver, i januar maaned. Hundene var da praktisk talt fuldvoksne. Det viste sig umuligt senere at øge alkoholmængden mere end 5 $cm.^3$ — altsaa til 40 $cm.^3$, som er det kvantum, de nu faar. Den 21de februar 1897 veiede Bum 9.95 kg., Tipsy 10.06 kg. Tilsyneladende er altsaa det største kvantum alkohol, der i dette tilfælde har kunnet gives uden at frembringe synlig beruselse, fire kubikcentimeter pr. kilogram legemsvegt.

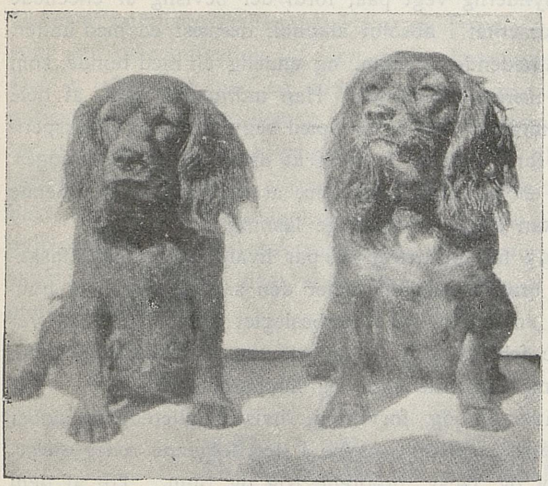

Fig. I. **Tipsy og Bum.**

For en mand af sytti kilograms vegt skulde dette svare til en alkoholmængde af 280 $cm.^3$ daglig taget paa engang. Dette er noget over 220 gram, mens den høieste fysiologiske grænse for mennesket almindelig sættes til ca. 45 gram. Der tales her om absolut alkohol, og de anførte tal svarer omtrent til den tredobbelte mængde af maadeligt sterkt brændevin. Der kan naturligvis være uenighed om, hvorvidt dette er for meget eller for lidet, men om det ikke netop er den gyldne fysiologiske middelvei, saa er det alligevel sikkert indenfor den fysiologiske ydergrænse, hvad hundenes fuldkomne almenbefindende har vist.

Hvad enkeltheder ved ernæringen angaar, faar hver af hundene i sit eget fad lige store mængder af fast føde og melk klokken seks om aftenen. Alkoholen er fuldstændig blandet med dette maaltid. Om

morgenen faar hver en hel Spratt-Kjæks. Dette er den faste diæt, der imidlertid ofte forstærkes med godt kjød, kogt eller raat, og med tilstrækkelig mange gode kjødben. En stor, solrig, renlig gaard; et godt tørt hus, som ofte desinficeres; rent, koldt vand tre gange om dagen i varmt veir; tørre senge med overflod af ren halm og sagflis; omhyggelig og regelmæssig pleie mod snyltere, baade indre og ydre, — alt dette maa have bidraget til at gjøre eksperimentet i saa henseende fysiologisk ideelt. (Fig. II).

Hundene blev altid veiet før frokost, i begyndelsen daglig, senere hver uge. Lige til nimaanedersalderen holder Bum sig tyngre end Nig. Topsy er øiensynlig bestemt til at blive en meget mindre hund end

Fig. II. **Tipsy, Topsy, Bum og Nig.**

sin søster. Den 21de februar 1897, altsaa to aar gamle, veiede de som følger:

Nig	10.52 kg.	Topsy II . .	10.63 kg.
Bum . . .	9.95 »	Tipsy	10.06 »

Begge alkoholisterne sees altsaa at være noget lettere end kontroldyrene, 5.4 pct. De normale dyr har altsaa et lidet forsprang for de andre, men det er tvilsomt, om fire hvalpe, selv under normale omstændigheder, vilde vokse mere ensartet og vise sig mere jevnlige efter to aars forløb. Det vilde være vold paa sandheden, i dette tilfælde at paastaa, der var indtraadt nogen veksthindring som følge af alkohol.

Med hensyn til eksperimentet i sin almindelighed har jeg kun at tilføie, at, med undtagelse af Topsys tilfældige død og en ubetydelighed

for Bums vedkommende, har hundenes helbred været fuldkommen lige fra eksperimentets begyndelse til nu. De to alkoholister har ikke altid spist, hvad der blev budt dem, sandsynligvis fordi de har været roligere end de andre, men praktisk talt har ingen af hundene gaaet noget maal over. Efter Topsys død var jeg saa heldig at faa en hun til af samme kuld, altsaa Tipsys søster, og skjønt denne for en tid havde levet i forskjellige forhold fra de andre, var den i form, vegt og udvikling en langt bedre sammenligningsgjenstand for Tipsy end sin søster.

Imidlertid er der noget andet, vi maa lægge merke til, end den rent

Fig. III.

fysiske vekst, vi her har berettet om, noget, som staar i sammenhæng med de dybeste psykiske funktioner i dyrelivet. Hvordan er vore forsøgsdyrs kjøns- og forplantningshistorie?

Første gang fik Topsy unger, mens Tipsy ingen fik. Mr. Browning, som velvillig har overladt mig hundene og er en stor kjender, har undersøgt sagen for mig og fundet, at Tipsys forhold under dens omstændigheder er sjeldent og forekommer kun i ca. 10 pct. af tilfældene. Dette skulde altsaa tyde paa en tendens til ufrugtbarhed hos alkoholiske dyr. Men undersøges sagen videre, maa denne mening straks opgives. Næste gang kommer Tipsy nemlig med ikke mindre end syv hvalpe. I tredie sæson kommer Topsy II for første gang med fem, Tipsy for anden

gang igjen med syv hvalpe. Sammenligner man de enkelte kuld, veiede Tipsys første tilsammen 1.47 kg., i gjennemsnit 0.21 kg., Topsys tilsammen 1.08 kg., i gjennemsnit altsaa 0.216 kg. Topsy havde ogsaa den mindste hvalp — 120 gram; Tipsys mindste veiede 190 gr. Tipsy kunde ogsaa smigre sig med at have bragt den største hvalp til verden — 265 gr. Topsys største veiede 260 gr. Den sidste af Tipsys hvalper var dødfødt, alle Topsys levende. (Fig. III).

For menneskets vedkommende har Demme og for hundes vedkommende Mairel og Combernale forsøgt at vise, at deformitet, degeneration, især omfattende hjernen, og flere uregelmæssigheder af nervøs karakter kan foraarsages ved kronisk alkoholisme hos forældrene. Vi har ogsaa den ofte anførte beretning af Morel om en familie, som ved alkoholisme degenerede lige til idioti og til uddøen i fjerde led.

Med disse ting i minde er det af interesse at bemerke, at to af Tipsys hvalper havde hareskaar paa begge sider, mens alle Topsys var normale. Dette kunde maaske opfattes som en støtte for de nævnte forfatteres udsagn, men det bør ogsaa bemerkes, at man i saadanne tilfælde først kan drage slutninger efter mange gjentagelser og efter fuldt paalidelig kontrol. Den mindste af Topsy II's hvalpe viste den samme deformitet i endnu høiere grad.

Af første kuld kan altsaa enhver af mødrene glæde sig ved fire velskabte, levende hvalpe, og Tipsys er paa ingen maade underlegne. Af Tipsys andet kuld (1ste februar 97) var tre vanskabte, to dødfødte, og de gjenværende to viste sig ikke levedygtige. Dette kan maaske vise en fremskridende degenaration, men det er bedst at opsætte alle slutninger, til et større materiale foreligger.

Efter dr. Billings' raad begyndte jeg med tre hundyr af samme kuld et paralleleksperiment, hvori jeg istedet for absolut alkohol anvendte de tre almindeligste spirituøse drikke — brændevin, vin og øl. Hundene fik navn derefter: Frisky (whisky), Winnie (vin) og Berry (beer-øl). Jeg tænkte først at give dem de respektive doser som drikke, men da dette viste sig ugjørligt, blev spirituosaen ligesom før tilblandet aftensmaden. Naar de skulde have samme alkoholmængde som de to andre, viste det sig, at føden paa grund af alkoholens fortyndede form blev svært vandig, og dette havde uheldige følger. Alle disse tre hunde fik eczém, Berry i sterkest grad. Dette anser jeg for en direkte følge af den vandige føde. Det er nemlig almindelig bekjendt, at man netop af hensyn til hudsygdomme maa undgaa at give hvalpe vandig mad. I begyndelsen var alle tre kvikke, lovende hvalpe, men, som billedet viser, vokste de efterhaanden op til meget bedrøvelige skikkelser. (Fig. IV).

Men lad os vende tilbage til vore første forsøgsdyr. Skal vi nu nærmere gjøre rede for deres sjæleliv, saa merker vi paa engang, at vi mangler passende udtryk og midler til sammenligning. Af den grund er her taget med saa mange billeder som muligt. Enhver, der er nogenlunde fortrolig med hundeansigter, vil af billederne bedst selv kunne danne sig en forestilling om forskjellen i de normale og alkoholistiske hundes aandelige habitus.

Først efterat de havde faaet alkohol i næsten to maaneder, blev det tydelig, at Tipsy og Bum var noget roligere end de andre. Dette blev efterhaanden mere og mere merkbart. I september fandt man dem ofte sovende i skyggen, mens Topsy og Nig legede livlig. De begyndte tillige

Fig. IV. **Frisky, Winnie og Berry.**

at vise en krybende, skjælvende frygtsomhed, der ikke kunde være foraarsaget ved min behandling af dem. Praktisk talt har de nemlig aldrig modtaget andet end opmuntrende kjærtegn fra min haand.

Hvad temperament og sindelag angaar lader ingen af hundene noget tilbage at ønske. Bortseet fra deres frygtsomhed kan jeg ikke erindre, at hverken Bum eller Tipsy nogensinde har været uhøflige mod mig. De har aldrig vist sig hverken sinte eller tyvagtige, hvad man ikke kan sige, hverken om de to Topsier eller om Nig. Men disse sidste er meget muntre. Der er idetheletaget, som det ogsaa fremgaar af billederne, (Fig. V) over Tipsy og Bum et anstrøg af bedrøvelse, som nok til sine tider kan forsvinde, men dog er det fremherskende træk. Hvor det gjælder om at opretholde sine rettigheder i hundehuset mangler imidlertid ingen af dem

mod og energi. I maanedsvis efterat de havde begyndt at vise sin karakteristiske frygt, var begge alkoholisterne større og sterkere end sine kamerater.

Skinsyge har været et fremtrædende træk hos begge Topsierne og hos Nig, Bum og Tipsy derimod har aldrig vist noget tegn hertil.

Jeg havde først tænkt at prøve hundenes intelligens ved deres evne til at lære kunster. Dette opgav jeg imidlertid af flere grunde. Jeg lærte dem bare deres egne navne, at komme, naar man kaldte eller plystrede, samt af grunde, som siden skal meddeles, at „hente".

For at maale deres daglige bevægelse kjøbte jeg Waterburyure, som jeg indrettede slig, at de kun gik, naar dyret rørte paa sig. Urene blev anbragt i dertil særskilt konstruerede halsbaand og aflæst hver aften præcis

Fig. V. **Topsy II og Nig; — Tipsy og Bum.**

kl. 6. Det viste sig, at Bum kun udviklede 71 pct. af Nigs aktivitet, og Tipsy kun 57 pct. af Topsys.

For at prøve dyrenes styrke, oplagthed og modstandskraft havde jeg lært dem at hente, at apportere. Jeg brugte baller, som blev kastet hurtig efter hverandre over gaarden, og der blev holdt nøie regnskab med, hvor mange gange dyrene prøvede, og hvor mange gange apporten lykkedes den. I gjennemsnit udviklede herunder alkoholisterne kun 51.9 pct. af de normale dyrs virksomhed. Ved et senere forsøg viste det sig, at Bum lagde sig 6.7 gange for at hvile, mens Nig gjorde det én gang.

Disse endnu altfor utilstrækkelige eksperimenter agter forfatteren at fortsætte, og *„Kringsjaa"* vil forhaabentlig senere kunne fortælle mere om de fire hundes skjæbne. *P. E.*

En besynderlig hær.

(Efter *„Harper's Monthly"*).

Hæren er udrustet til at kjæmpe mod en art bladorm, et insekt. Den er af betydelig størrelse og fuldt organiseret, disciplineret, bevæbnet og uniformeret. Den holdes paa benene af staten Massachusetts og staar under kommando af chefen for jordbrugsdepartementet.

Ormen eller insektet, der gjennemgaar den vanlige udvikling gjennem larve og puppe til sommerfugl, kaldes zigeunerormen eller zigeunersommerfuglen. Den har sit egentlige hjem i dele af Europa og Asien. I Rusland har den lagt hele distrikter øde, medens dens æg ofte bliver en saa dan plage — de lægges i slibrige klaser over gader, husvægge, gulve og fortouger, og udsender en afskyelig stank —, at en landsbys beboere maa ud *en masse* med spader og vogne for at skuffe og kjøre æggene bort. I hjemlandet har dog dyret sine naturlige fiender, der holder det nogenlunde inden grænser. Men for 26 aar siden overførte en fransk forsker et større antal larver til de Forenede Stater, til omegnen af Boston. Det heder, at meningen var, at parre det med silkeormen i haab om derved at opnaa en mere haardfør og for de Forenede Staters klima passende silkespindende orm. Deraf blev det imidlertid intet. Derimod spredtes insektet hurtig i det naboskab, hvor det var indført. Æggene lægges som nævnt i klaser, og hver saadan æggeklase indeholder omkring 600 æg. Man vil deraf forstaa, at formerelsen foregaar med utrolig hurtighed. Man har regnet ud, at afkommet af et eneste saadant insektpar paa otte aar vilde forslaa til at opæde det hele vekstrige i de Forenede Stater, — hvis de fik frit løb.

I de første ti aar, efterat de blev sluppet fri, udgjorde de dog blot en rent lokal plage; men i 1889 optraadte de pludselig i massevis og sværmede ind over en af smaabyerne i Bostons nærhed. Alt grønt blev opædt, skyggetrærne i gaderne ribbede, og æggeklaser hang i slibrige masser over grenene, faldt ned paa fortaug og gade, laa over hustagene og dryssede over væggene. Haver, parke, ager og eng — alt ødelagdes, og plagen spredte sig som en pest til de omliggende store løvskoge.

I den lille by *Medford* maatte kommunen straks væbne sig mod ondet. Huseierne skrabede æggene af vægge og tage og samlede ofte skjæppevis af dem paa egen grund. Foruden hvad der saaledes samledes, kjørte kommunen bort fra gaderne otte store vognlæs af æg.

I 1890 maatte *staten* optage kampen mod det lille insekt. Der medgik dog to aar, før man fik kampen ordentlig organiseret og vaagnede

til fuld bevidsthed om dens alvor. I 1892 var 570 kvadratkilometer skog og land i Bostons nærhed befængt med den nye pest. Staten sørgede da først for at isolere dette distrikt, hvor den derpaa overtog kommandoen. Der organiseredes under jordbrugsdepartementet en liden armé. Den øverste kontrol udøves af en „zigeunerormkomité“, der sorterer under jordbrugsdepartementet. Den hele distriktsadministration staar under en „feltdirektør“ (field-director), den øverstkommanderende. Under ham er der en art generalstabschef — „superintendent“ med to „vicesuperintendenter“, en for hver halvdel af distriktet. Videre har hver vicesuperintendent under sig flere „overinspektører“, og hver af disse igjen flere „inspektører“, der hver staar i spidsen for en afdeling paa ti mand.

I begyndelsen førtes kampen med arseniksprøiter; men det viste sig, at insektet ikke tog sig nær af arseniken; det taaler i forhold til sin størrelse ti gange saa store arsenikdoser som et menneske. Man maatte tilslut, efter at have prøvet mange ting, sætte væsentlig lid til udryddelse for haanden af æg og dyr. Hvert træ undersøges, og hvor man ser æggeklaser, klatrer en mand op og samler dem ind. Hver tomme grund gaaes over paa den maade 3—4 gange hvert aar. Først kommer en afdeling mænd, der blot tager det værste; det vil sige alt, hvad de ser; men de er mænd uden særlig uddannelse eller talent for at opdage æggeklaserne. Efter dem kommer saa en afdeling mænd med speciel uddannelse og længere erfaring. De undersøger paany hvert træ og finder altid en mængde æg, som den første afdeling havde overseet. Saa kommer en tredie afdeling af endnu mere dygtige og erfarne mænd, og endelig ofte en fjerde.

Det er heller ikke blot hvert træ, som paa det omhyggeligste maa undersøges, men ogsaa huse, haver, marker og ikke mindst søppelkasser og gjødselhauge.

Tildels benyttes under kampen petroleumgassprøiter — sprøiter, der udspyr en ualmindelig hed ildstraale. Denne rettes paa æggeklaserne, der saaledes fortæres paa den allersikreste maade. Almindelig varme overlever derimod æggene. Petroleumssprøiten benyttes især til at rense stengjærder og stenrøse. Dyrenes vaner er ogsaa blevne nøie studerede for at finde deres svage punkter og for saaledes desto lettere at kunne bekjæmpe dem. Saaledes har man fundet, at larverne holder til i træerne om natten og forsyner sig af bladene, medens de om dagen søger ned til jorden og skjuler sig paa skyggefulde steder rundt træstammerne. Heraf har man benyttet sig. Rundt træstammerne i en mands høide fra jorden fæstes en art skjærm af tykt papir. Under denne leirer da larverne sig om dagen og kan dræbes imag. Man har ogsaa forsøgt at fange han-

nerne blandt sommerfuglene for saaledes at hindre æggenes befrugtning. De fanges i tusenvis i fælder, hvor lokkemidlet er en hun.

Forsøg med at indføre og akklimatisere insektets naturlige fiender har derimod faldt mindre heldigt ud. Man maa stole ganske paa menmeskemagt. Til dato er der dræbt for haanden ca. 4 billioner larver.

Resultaterne af denne kamp er efter fem aars forløb, at pesten er bleven fuldstændig afgrænset. Udenfor det nævnte distrikt er den ikke kommen, og af dette er de to trediedele nu omtrent ganske renset, — saaledes, at der blot er 190 kvadratkilometer tilbage, som endnu herjes af pesten, og ogsaa her er der bælter, som er rensede, medens den overalt holdes under kontrol, saaledes at den lidet ødelægger.

Nordiske tidsskrifter.

Samtiden. — Juni—juli. — *Carl Schøyen:* Skogdyb; *J. E. Sars:* Kristian Fredrik og Karl Johan; *W. Gabrieledi:* Den græsk-tyrkiske krig; *Dr. E. Løseth:* François Coppée; *H. Brandt:* Engelsk literatur; *Edmond Planchut:* Opstanden paa Philippinerne; — Beatrix-Legenden fra det XIII aarhundrede.

For kirke og kultur. — *Chr. Bruun:* Olav den hellige; *N. Teisen:* Forelæsninger over teismens filosofi; *Olaf Holm:* Kapital og arbeide; *Anton E. Schønbach:* Om Henrik Ibsen; *Chr. Bruun:* Trondhjems domkirke og Olavsdagen; *I. Wallender* Ur Sveriges moderna skönlitteratur.

Fridom. — Med friske kræfter; *Krapotkin:* Den private foretagsomhed; Salsvare; Ymist.

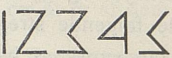
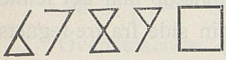
Syn og segn. — Våre byer og deira folkesetnat. Av *bankdirektør H. E. Berner;* Telemarki og Sætisdalen. Av *Vetle Vislie;* Snikjedyr. Av *Embr. Strand;* Nytt ljos yver gamle gaator.

Nordisk tidsskrift för vetenskap, konst och industri, utgifven af Letterstedtska föreningen. — *S. A. Fries:* Den profetiska poesiens ursprungliga form; *Tornebladh:* Bankfrågan; *Hammerskjöld:* Karl XII og Karolinerna; *C. F. B.:* Herbert Spencers stora filosofiska arbete; *Axel Olrik:* Det norrøne sprog paa Shetland og den nordiske kultur; *J. Bergmann:* Verldens fåfänglighet, Dikt af Bernhard fra Clairvaux; *Eva Früxell:* Lyckans hägringar; *I. Ottosen:* Danmarks riges historie; *Oscar Montelius:* Danske bøndergaarde.

Finsk tidsskrift for vitterhed, vetenskab, konst og politik. — *O. Reuter:* Sinnrika utväger; *A. Y.:* Ur Leo Tolstois privatliv; *J. Leopold:* Bjørnsons „Over Evne“ 2. stykke; *A. Krook:* Tvänne dikter af Robert Burns; *Fritz Arnheim:* Et och annat från de tyske historikernas möten i Frankfurt 1895 og i Innsbruck 1896; *G—g. N.:* Internationella konstutställningen i Stockholm; *K. K.:* Tidsinddelingen; *F. Furuhjelm:* Landtdagsöfversikt; *Ernst Gråsten:* Helsingfors' theatrar.

Taltegnenes oprindelse.

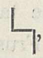
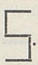
I en afhandling om taltegnenes oprindelse bemærker Hermann Schubert, at han ikke kan føre nogetsomhelst bevis for, at taltegnene er fremkomne ved en abbreviation af talordene eller som en stenografisk gjengivelse af disses lyd. Det er i det hele umuligt at paavise direkte taltegnenes oprindelse fra deres nuværende form. Man kan kun forklare sig dem ved at gjøre sig klart, hvor store forandringer taltegnenes form har undergaaet i tidernes løb. Saadan forandring har de indiske, arabiske og romerske taltegn undergaaet ligesaavel som vore egne. Først efter bogtrykkerkunstens opfindelse blev tallenes form fastslaaet, men før den tid havde de allerede undergaaet saadanne forandringer, at man i det 14. aarhundre ikke var istand til at læse tal fra det 13de.

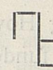
Den berømte engelske matematiker C. Frusher Howard bemærker i sin bog „*Art of Reckoning*“, at der hviler et fuldstændigt mørke over taltegnenes oprindelse. Han synes nærmest at hælde til den anskuelse, at de stammer fra Salomons segl paa følgende maade   — og til sammenligning fremstiller han taltegningerne, som de skrives henimod aar 1400, saaledes: *1, 2, 3, 4. 5, 6, 7. 8, 9, 0.* Men skjønt man vistnok kan forme de taltegn som man nu benytter, eller ialfald tegn, der ligner disse, ud af kong Salomons segl, synes jeg, at man herved er paa gal vei. Man glemmer eller gaar forbi en simplere løsning, en mere naturlig og langt nærmere liggende forklaring af, hvorledes vore taltegn er opstaaede. Allerede før jeg læste Schuberts og Howards teorier, havde jeg tænkt over disse emner, og jeg tror at have fundet den rette løsning.

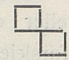
Der er ingen tvil om, at taltegnenes opfinder har fulgt et bestemt system ved sammensætningen eller dannelsen af talfigurene; med andre ord: han har ikke valgt de forskjellige tegn vilkaarligt, men ud fra et princip eller en grundide. Der er navnlig tre hensyn, han herved har maattet tage.

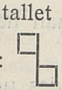
1. At betegne hvert tal med en *enkelt* figur, og saaledes undgaa de romerske tals besværlige sammensætninger.
2. At undgaa lighed med tidligere bestaaende geometriske tegn, bogstaver eller musiktegn.
3. At danne tallene i overensstemmelse med den bevægelse, der falder naturligst for den skrivende (det rent grafiske hensyn).

Vore taltegn er oprindelig dannede af rette streger. Denne metode gjør sig ogsaa gjældende i de første romerske zifre. Men forskjellen bestaar deri, at i disse sidste konstrueres tegnene i grupper, hvor hvert enkelt beholder sin form, medens i vort system hvert tal gjøres til et enkelt tegn. Ved dannelsen af de romerske talbetegnelser benyttes atter baade addition og subtraktion, medens alene addition benyttes ved dannelsen af vore. De fremkommer alene ved, *at man tilføier en streg til det i talrækken nærmest foranstaaende tegn.*

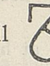
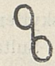
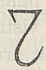
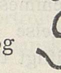
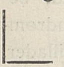
Ligesom i det romerske system betegnes det første tal i vor zifferrække ganske naturlig og ligefrem ved en lige lodret streg |. Til derpaa at betegne tallet *to* fandtes der fire forskjellige veie ┐, ┌, ┘ og └, og af disse veie var det naturligt at vælge den sidste, den horisontale streg til høire ud fra den første lodrette streg, hvilket stemmer bedst med den skrivende bevægelse fra venstre til høire. Dannelsen af tretallet følger herpaa som af sig selv , hvorpaa vi faar firetallet ved at tilføie en lodret streg over denne figurs sidste linje, . Ved tallet fem gjør det hensyn sig gjældende at danne et naturligt udgangspunkt for tilføielsen af de følgende streger, og tillige at undgaa kollision med de andre talfigurer. Man synes at have lagt tallet tre til grund, saa man netop faar det femte ziffers form ved at trække en vandret streg til hver sin side fra tre-tegnets nederste og øverste punkt saaledes: . Ved sekstallet forenes de to nederste vandrette streger ved en lodret linje, og man faar en letskrivelig enkel figur af denne form: .

Syv-tegnet beholder denne figur, — kun lader man der den øverste vandrette streg gaa i modsat retning og til venstre — ud fra figurens lodrette hovedlinje, og derfra en streg tilføiet lodret nedad: .

Ved at lukke ogsaa den øverste af de to derved frembragte kvadrater ved en streg, faar man otte: .

Ni-tallet dannes paa samme maade med to firkanter forbundet med en streg: .

Saaledes har taltegnene oprindelig seet ud; men de har i tidernes løb faaet de skarpe kanter slebne af, ligesom gamle myntstykker, hvis præg er blevet halvt udvisket. De tegn er selvfølgelig blevet mindst forandrede, hvor det „grafiske“ hensyn ikke fordrede nogen afrundning eller sløifning af figurernes kanter og linjer, saaledes som taltegnene 1 og 4.

Tegnene og er bleven mest forandrede. Deres forandring til deres nuværende form har gaaet for sig paa den maade, at man først har erstattet de rette linjer med kurver og kvadraterne med ringe, saaledes: blev til , til , hvorpaa man har gaaet over til efterhaanden at nøies med antydning af tegnenes nederste ringdannede dele: og . Syvtallets forreste og øverste lodrette streg er gaaet over til at blive et slags — lidet „forslag“, senere undertiden udeladt, men undertiden bibeholdt i typer og skrift, — og det samme gjælder ogsaa den sløifede bue paa begge taltegnenes nederste dele, idet mange endnu den dag i dag skriver og , hvilke former er bevarede gjennem tiderne som et slags „rudimenter“ af de oprindelige former. Taltegnene   og har kun undergaaet ubetydelige forandringer derved, at de skarpe hjørner er blevne afrundede, og at to af dem: og har faaet et „forslag“ 2 og 3 ligesom det første tegn 1.

Ovenstaaende er i hovedtrækkene en oversættelse af et manuskript, som jeg har faaet i hænde af en provst, Olafus Olafsson til Lundor, et sogn i det sydlige Island. Artikelens forfatter fortalte mig en dag i forbigaaende i en samtale, jeg havde med ham i Reykjavik, at han havde fundet taltegnenes oprindelse, og det bestyrker mig i min tro, at denne hans forklaring er den rigtige, at jeg, da dette emne kom paa tale, uden veiledning fra hans side straks gjættede paa hans forklaring og tegnede de forskjellige primitive talfigurer med min pegefinger paa et billardbords klæde. —

Vi kom da overens om at offentliggjøre denne vor „opdagelse“, og et manuskript, som han allerede havde forfattet, blev lagt til grund derfor. Men ligesom jeg føler mig overbevist om, at denne simple, naturlige forklaring af taltegnenes oprindelse er den rigtige, ligesaa forbauset er jeg over, at ingen tidligere synes at være kommen over problemet.

Einar Benediktsson.

Reykjavik, Island.

Redaktionen er ikke ansvarlig for de ideer og synsmaader, der forekommer i optagne originale artikler eller i de fra udlandets tidsskriftpresse hentede opsæt. Den medtager alt, der bør kjendes af den læsende almenhed, enten den er enig med vedkommende forfatter eller ei. — Redaktionens egne meninger finder man i de redaktionelle artikler og under „Redaktørens sofahjørne".

Kringsjaa.

Kristiania, 9. aug. 1897.

Fredsforhandlingerne, der er blevne en permanent institution i det sydøstlige Europa, beskjæftiger fremdeles i væsentlig grad telegrambureauerne. Det er nu mange uger og maaneder siden, at „fredens endelige afslutning ventedes en af de første dage", og at den tyrkiske regjering havde „vist eftergivenhed paa de omtvistede punkter og under tryk fra tsaren havde rettet sig efter magternes fordringer", og fremdeles vedbliver vi omtrent anden hver dag at faa telegrammer af samme indhold. Om der forfattes et nyt telegram hver gang, eller om det er det samme telegram, som bureauerne har liggende og sender ud i verden fra tid til anden, er det ikke godt at afgjøre uden nøiagtig gjennemgaaelse af de sidste maaneders avisbunker. Det vilde i hvert fald være god økonomi at benytte et og samme telegram, og der kan visselig ikke være noget til hinder derfor.

Faktum er nok, at stillingen er ganske uforandret. Sultanen fører Salisburys „fødererede Europa" en prægtig runddans efter næsen. Keiser Wilhelm er vedblivende hans gode ven og trofaste støtte, der ihærdigt modarbeider de andre magter og holder den kronede morders arme op, for at han skal kunne slaa ned desto lettere og mere uforstyrret de „oprørske" kristne befolkninger i hans rige. Aarsagen til keiser Wilhelms underlige opførsel angives at være, ikke blot den ham egne lyst til at vække opsigt og blande sig effektfuldt i alt, men ogsaa og ganske væsentligt tyske pengemænds haab om at gjøre affærer i Tyrkiet og udbrede tysk indflydelse der ved hjelp af det venskabelige forhold mellem den kristenmyrdende sultan og den kristenhedsbeskyttende *Kaiser*.

Sultanen opgives at have gaaet ind paa at rømme Thessalien. Det er magternes eneste seir og vinding i Konstantinopel, saalænge fredsforhandlingerne har staaet paa. Men vel at mærke: Sultanen har blot gaaet ind paa, at han *engang i tiden* vil rømme Thessalien, at det ikke formelt og høitideligt skal indlemmes i hans rige; men denne indrømmelse er vistnok lidet mere end et nyt fiffigt træk fra hans side; thi samtidig hevder han paa det bestemteste, at tyrkiske tropper skal holde Thessalien besat som pant for krigsomkostningerne, indtil disse er betalt. Da de neppe vil blive betalt i nogen overskuelig fremtid, betyder den hele udbasunerede „indrømmelse" blot dette, at sultanen tillader, at det i den høitidelige fredstraktat faar hede, at Thessalien skal tilbagegives Grækenland, medens han alligevel faktisk beholder det og engang i fremtiden faar sit herredømme høitidelig bekræftet.

Keiser Wilhelm støtter dette sultanens krav. De andre magter prutter med sultanen; de vil blot indrømme Thessaliens besættelse, indtil en vis del af krigsomkostningerne er betalt. Formodentlig bliver der engang indgaaet et kompromis om det punkt, men efter al sandsynlighed af saadan beskaffenhed, at Europa og Grækenland maa nøie sig med seire, der bestaar af ord og løfter, medens sultanen, trods alle „indrømmelser", beholder det, han har, det vil sige, det meste af Thessalien.

Den tyrkiske regjering føler sig ogsaa nu sterk nok til at søge at vinde Kreta tilbage og „gjenoprette ordenen" der. Afsendelsen af en flaade og hær har dog magterne foreløbig modsat sig. Formodentlig vil der blive ført en diplomatisk krig ogsaa om Kreta, og al sandsynlighed

taler for, at magterne ogsaa i den vil trække det korteste straa.

Det heder dog fra god kilde, at Rusland og Østerrig skal være komne til enighed om Tyrkiets deling, naar tiden kommer.

Paa **Kuba** ligger nu ifølge *officielle spanske* beretninger over 20,000 soldater syge. Det vil uofficielt, men sandheden tro sige, at den største del af hæren er syg og demoraliseret, og at den før i „*Kringsjaa*“ gjengivne skildring af dens forhold har været ganske korrekt. Forøvrig er intet nyt hørt derfra; muligens betyder tausheden, at der finder fortrolige underhandlinger sted mellem den spanske og amerikanske regjering.

Paa den **engelsk=indiske** grænse er der udbrudt oprør mod engelskmændene. Hvor alvorligt det er, vides endnu ikke. Det er uaar og deraf følgende hungersnød (som forøvrig den engelske regjering har gjort kjæmpeanstrengelser for at afhjelpe), der har vendt folkets sind, som vanligt er, mod dets herskere.

Det **preussiske** regjeringslovforslag om at give politiet myndighed til uden videre at opløse møder og foreninger, som efter den tilstedeværende politifunktionærs mening synes at true den offentlige fred og ro, er endelig og for iaar afgjørende forkastet af landdagen. Det heder dog, at forslaget vil blive fremsat igjen næste aar.

Vidtstrakte nye **guldfelter** er fundne i Yukandalen i Britisk Kolumbia paa grænsen mod Alaska, og guldfeberen raar nu langs hele Stillehavskysten.

„Naar Gud slipper en af sine tænkere løs i verden, da skjælver al helvedes hær“, siger Emerson. Utvilsomt; det er til tænkeren, til den klare, kolde, nøkterne, vidtskuende forstand, vort haab staar. Mere og mere lærer erfaring os, at saaledes er det. Det er altid forholdsvis let at vække følelserne hos menneskene, at varme hjertet, at tænde lidenskaberne, baade de gode og onde; men at uddybe forstaaelsen — aa, det er et langt, langt lærred at blege; det er aarhundrers verk. Og det er saa forholdsvis taknemmeligt et verk at tale „hjertets sag“ til hjerterne, at være midtpunktet for en lidenskabernes brand. Resultaterne kommer og sees saa hurtig. Takken følger øieblikkelig. Man bæres frem paa et hav af popularitet. Ganske anderledes med den stille tænker, hvis tanker digtere og talere sidenefter lever paa i hundre aar og vinder folkenes beundring ved, — ingen lægger merke til ham. I mange aar sidder han som Emerson eller Carlyle ganske alene og absolut upaaagtet. Saa samles der efterhaanden om ham en ganske liden kreds. Naar han hvidhaaret stavrer mod graven, begynder det først at hviskes over landet: „Sandelig, her har været en stor mand iblandt os — en konge i tankens og aandens evigt voksende rige.“ Og saa slænges der hurraraab og popularitet til den dødstrætte vandrer, — og naar han endelig drager bort, faar han et marmormonument. Aldrig bølger der ham imøde et saadant hav af varme og beundrende kjærlighed, som det, den kjender saa vel og formelig fraadser i, hvis felt her i verden er følelse og hjerte.

De har alle sin berettigede plads. Ingen kan undlade at beundre det talent, der smelter tusen haardskallede hjerter i en eneste stor følelse, og svinger aand og tanke op i en mægtig uegennyttig begeistring eller opofrende daad. Men den, der det gjør, har sin løn. Og, som sagt, det er

forholdsvis let arbeide; men at faa menneskene til at tænke klart, til at forstaa sig selv og livet, det er vanskeligere. Og af mangel paa denne forstaaelse og evne til klar tænkning, skeier ofte følelsesprofeternes virke ud. Det skaber begeistring for daarlige tanker, det vækker til daad, som paa forhaand er dømt, fordi den er taabelig, — imod naturens urokke lige orden.

Det er netop ved at se, hvorledes menneskene øder god begeistring, egte følelse paa daarlige eller umulige sager, hvorledes de ødelægger eget verk ved uklar tænkning og manglende forstaaelse, hvorledes livet i det hele formørkes, pinliggjøres, forskjærtses af mangel paa *intellektuel udvikling* — trods de bedste følelser og det ypperste hjertelag, — det er netop dette, der øger ens respekt og ærbødighed for den stille, rolige tænkers verk. Fra sit studerkammer rydder han veiene for os alle, bryder aandens lænker, opvarder stierne i ødemarkerne, frelser os fra tusen dumheder og lægger den trygge grundvold for bedre tider. Han er høvdingen — den øverstkommanderende, hvis vink alle de andre blot udfører. Tak faar han omtrent aldrig, ære først ved gravens rand, og hans liv er ofte bitrere, end fængsel og pinebænk kunde gjøre det. Menneskeheden løftes aldrig op uden ved de enkelte store aanders lidelse og hengiven af sit liv for sandhed og for brødre. Fremskridt er ingen billig vare. Hver tomme er kjøbt med blod og taarer. Hver tanke, vi eier, hver vinding i aandens verden repræsenterer et menneskeliv ofret for det heles bedste, — frit og villigt ofret.

Thi er det saa, at helvedes hær skjælver, naar en tænker slippes løs i verden, saa er det ogsaa vist, at den nedre verden da opbyder al sin magt og evne for at knuse tænkeren og umuliggjøre hans arbeide. Evangeliernes lidelseshistorie kan tages som symbol for alle tænkeres og aandshøvdingers liv. Ad tre veie finder vi her, at „helvedes hær“ opbyder al sin magt for at bøie eller knække den dristige, som vil sprede Dagens lys i Mørkets Rige. Det er tænkerens evige tragedie, vi her har for os. Nazaræeren staar der blandt menneskene med det aabne øie, som ser, hvad der for alle andre er skjult. Han ser deres samfund og liv bygget op paa hule løgne eller ydre former og overfladiske regler. Og han ser den evige sandhed, som vilde gjøre menneskene fri og lykkelige, tydeligt som vi ser veien under vor fod, himlen over os. Ingen anden ser den. Ingen anden røst i verden forkynder den. Alt skulde synes saa greit og let. Det kan blot være nødvendigt at forkynde, hvad han ser, saa maa menneskene ogsaa se det. Thi er ikke sandheden vakker? Griber den ikke baade sind og hjerte? Er der ikke himmelsk løftning i den, sang som af englekor i dens ord?

Og han forkynder. Han øser ud af sit hjerte og af sin sjæl, det han føler, at den Evige Kjærlighed har nedlagt deri som et budskab til menneskene. Han drager op til Jerusalem, den hellige stad, hvor alle de lærde mænd mødes, hvor al nationens aand og visdom samles. Det er til disse han vil give sit budskab; de vil naturligvis lettest forstaa det og dybest paaskjønne det. Det er jo, hvad alle de profeter, hvis grave de pynter, og hvis ord de dyrker, har lært eller fremholdt.

Men de lærde mænd forstaar aldeles ikke. De skriftkloge vender et dødt øre til. Hvad vil han, denne arbeidsmand, „som aldrig har studeret?“

Ak, skriftkloge mænd i alle tider! Ikke al viden vindes ved „studier“, og ikke alt studium bunder i bøger.

Hovedstadens aand og visdom vender ham ryggen, ler ad ham, spotter ham, forarges, naar han peger paa deres feil og skrøbeligheder. Han gjentager forsøget flere gange, men afvises stadig. Et par skriftkloge alene sniger sig til ham om natten, slagne af et eller andet ophøiet og genialt i hans ord. Men massen af den lærde og aandfulde verden finder hverken aand, lærdom eller sandhed i det kristne evangelium. Den for arges, vredes, og reiser sig tilslut for at knuse den dristige under sin hæl.

Lige meget er de styrende imod ham. De styrende og de skriftkloge — alt hvad høit og dygtigt, tiden eiede, stod ham imod indtil døden, ikke haardt stridende, bare med foragt og dyb haan. „Han havde jo ikke studeret?“

Men folket da? Den store mængde. Ja, den hørte ham gjerne. Men den gav ham ogsaa den dybeste sorg; thi den „forstod“ ikke. Ikke engang naar han talte i parabler. Den misforstod ham saa grundig, at den engang vilde „gjøre ham til konge“. Endog den nærmeste kreds, disciplene, forstod ham ikke. Hvilket sorgens hav der ligger i de ord, han engang rettede til dem: „Forstaar da ikke I heller?“

At vide: her er sandheden, som lyksaliggjør, som skaber lys for mørke, varme for kulde. Og saa se, at ingen fatter den, ingen kan eller vil se den. Man bliver staaende og raabe ud i det tomme uforstaaende rum. Kan der tænkes for et stort hjerte dybere sorg og smerte.

Hvad mængden ikke kan forstaa, er netop det nøkterne, rolige, alsidige i evangeliets ord. Dets ophøiethed. Fanatisme forstod den godt. Havde Jesus raabt: „Til Jerusalem, til Jerusalem; følg mig did for at grunde Guds Rige“ — saa havde de fulgt og kristendommen tabt. Havde han raabt som Johannes: „Forsager alt, faster og beder; klæder eder i sæk og aske,“ — saa havde de forstaaet og adlydt; thi saadan er altid verden; men saa havde vi ingen kristendom havt. „Det dragende ved Jesu lære er dens milde fornuftmæssighed“, *(sweet reasonableness)* sagde Matthew Arnold. Det er utvilsomt saa. Den undgaar fanatismens blindskjær til alle kanter, ophører aldrig at være mild og fornuftig, selv naar den løfter os ind i æterens rene solhav. Men den nøkternhed og tankens klarhed og ligevegt er det netop, menneskene har saa vanskeligt for at fatte. De har saa let for at blive fanatikere — svinger stadig mellem ligegladhed og ensidig fanatisme. Da Jesus istedenfor at kalde engles hærskarer til sin hjælp forkyndte, at han maatte gaa døden imøde, da forstod heller ikke disciplene. Skulde ikke Messias stride som en Herrens løve? Alene Johannes havde merkelig nok fattet, at en ny lære og en ny tid stod for døren, en der i modsætning til profeternes forudsigelser om Messias som en Guds løve, skulde karakteriseres ved en Messias, der var som et „Guds lam“. — — —

— Ja, jeg for min del hader fanatisme, hader ensidigheden, hader alle forsøg paa og alle tilløb til at lade følelserne tage ord og tømme fra den nøkterne, guddommelige fornuft, hader al begeistring, som kun flyder paa et skum af oppisket „følelse“, som ikke ledes af klar og sikker tænkning og bagom sig har en seig vilje. Jeg mistænker hurraraabene over vinglassene. De har løiet saa mange tusen gange. Den begeistring, de

skulde tolke, varer neppe, til morgensolen rinder, og sættes den paa prøve, befindes den at være bare luft.

Nei, lad fornuften faa første plads. Naar den har vist vei, naar den har klargjort ideerne, *saa* lad hjertet pumpe hede og lidenskab ind i hver aare og hjernecelle, saa lad blodet gløde bagom de store tanker.

Der skrives i den sidste tid om „intellektualismen" (overudvikling af tankelivet) og om nødvendigheden af at vende tilbage fra den. Det er muligt, at der gives kulturcentre ude i verden, hvor en overudvikling af tankepaa følelseslivets bekostning *har* fundet sted inden visse smaa kredse; men sandelig om det er tilfældet noget sted i Norges land. Sandelig om vi tænker formeget eller fører for intenst et intellektuelt liv. Nei, intellektualisme til at opveie vort sterke, om end for det meste indestængte følelsesliv og vort kunsttemperament, det er netop, hvad vi trænger mest og vil trænge i en menneskealder endnu. Der er ingen fare for, at vi skal blive for kloge eller for forstandige.

Mere, mere *intellektualisme!*

Ny literatur.

V e t l e V i s l i e: *Solvending.* — Alb. Cammermeyers forlag. — Kristiania. — Kr. 3.20.

Bogens eneste mangel fra mit standpunkt er, at den er skreven paa landsmaal — en mangel, fordi den derved ikke vil blive saa alment læst, som den absolut fortjener. Dog kan den ogsaa trygt anbefales dem, der blot med nogen vanskelighed læser „maalet"; de vil her, ligesom i *Haugtussa*, finde et sprog eller en sprogbehandling saa fager for øre og sind, at de vil læse bogen med fornøielse alene af den grund. For landsmaalsliteraturen er den jo en skat.

Men sagen er, at bogen er af den art, at det faar liden betydning, i hvilket maal den er skreven; den fortjener læsning paa alle hold, og den *maa* læses af enhver, der vil følge vort aandslivs samtidige udvikling. Det er en alvorsfuld bog, en stor bog og — det faar ikke hjælpe om ordet har tabt i kurs ved misbrug: — en *sund* bog. En bog, hvori forfatteren giver os sit bedste mandsliv, former sit kunstverk ud af bittert vunden og dyrt kjøbt erfaring, skreven ud af sit hjertes hjerte, — det føles og det spænder strengene i alle bogens kapitler.

„*Solvending*". — Menneskene gaar i vinterens lange, mørke maaneder og ser dagene bliver kortere, — Nattens rige altid større. Og humøret synker. Tankene sortner. Mørkere og mørkere. Men saa vender solen og begynder atter at glide nærmere. Dagene længes. Lyset taar øget magt; det varmer og straaler, der følger opstandelse og jubel efter det, og, før man ved ordet af det, er vaaren kommen, og livet staar smykket som en brud for alteret.

Derfra er titelen hentet. Men det er om aandens liv, mørke og sol, bogens fortælling handler.

Hein, den underlige fremmede i bygden, sønnen af Eyvind Vegard, har vokset op under forhold, som har berøvet ham al tro paa livet, paa Gud og paa menneskene — mest paa menneskene. Han har seet, som den gamle salmedigter, den uretfærdige blomstre i landet og trives, medens den retfærdige undertrykkes og lider. Han har seet det altsammen paa nært hold, følt det. Hvor Allivet ler af dyd og ret og giver sine rigdomme og sin velsignelse til den sterkeste, den haardeste, den mest selviske. Han har seet uret ske, værre end djævle kunde udtænke; men ingen Gud stansede den eller straffede den. Hans fader og Knut Kamben var i sin tid venner og kompagnoner; men Knut var den slueste og haardeste; han fik narret til sig det bedste, og han vokste og blev stor i magt og i anseelse blandt menneskene, mens det for Eyvind Vegard gik tilbage. Han stræevede og han sled; men det gik ikke; altid kom der noget eller nogen og rev ham tilbage, netop som han holdt paa at komme ovenpaa. Omsider dømtes han, uskyldig, for falsk; efter hans død blev den skyldige aabenbaret. Han sad i fængsel. I sin yderste nød gik han til vennen, Knut, og bad ham hjælpe sig paa fode; men vennen vilde ikke, endda Eyvind laa paa knæ for ham og tag af alt sit hjerte. Da gik Eyvind Vegard hen og styrtede sig i „Falkedjupet". Datteren sank til kvinders laveste helvede; men sønnen voksede op under disse minder og omgivelser og med faderens paalæg om at søge hevn. Det borede sig altsammen ind i hans sind og sjæl. Det syntes ham, som var Uretten den herskende i verden, og som gik alle de gode tilgrunde; medens Gud, om han var til, bare sad og lo ad det hele. Han bragtes til at hade alle, hvem det gik godt i verden, alle rige, alle mægtige; til at tvile paa al godhed. Han levede i mørke; saa bare livets natside. Det gjorde ham omsider ond og bitter. Han fostrede hadet i sig selv. Han foragtede alt og alle. Han blev haard og grusom. Forsaavidt var hans skjæbne manges; men tanken paa hevn gav alle disse følelser en dæmonisk magt — endog en vis satanisk storhed.

Som velholden mand vender han hjem til hjembygden, dels dreven af længsel, dels for at søge hevn. Ovenfor Kambegaarden ligger det store, dybe „Myrkevatne", og afløbet gaar forbi gaardene. Fra Knut, som ikke kjender ham under det paatagne navn, kjøber han faderens gamle gaard og brugsretten til Myrkevatnet. Nede i bygden er der gruber. En engelskmand kommer for at drive disse og faar Heins tilladelse og opmuntring til at opdæmme Myrkvatne og drive maskinerne derfra. Det er Heins plan at sørge for, at dæmningen en dag springer og begraver Kamben under flom og udglidninger. Saadan vil han hevne sig.

Imidlertid har han mødt Knuts datter Aashild. Han drages mod hende, det gode i ham tør op under hendes øine; men han søger hende ogsaa for at øge hevnen, vinde hendes kjærlighed og gjøre hende ulykkelig for livet. Han vil føre hendes sjæl ind paa de vilde stier, stjæle hendes tro; gyde gift i hendes sind; indpode i hende fra sine egne aarer tvilen paa alt, mistanken til alt, bitterheden mod alt. — Og saa følger en række af vakre kapitler, hvori ondskaben i ham brydes med den rene, fuldgode sjæl, som lever i hende. Han vil kaste tvil i hendes sind; men det er for sterkt og helt; den præller af; derimed faar hun tvil ind i hans. Det gode i ham vaagner. Har han aligevel taget feil i sin tvil, i sin ondskab? Har Aashild ret? *Er* der godhed? — Kampen staar ikke længer alene

mellem ham og hende; hun har ført dem over paa fiendens egen grund; det er i ham selv, de værste brydninger nu foregaar — tro mod tvil; tvilerens voksende mistanke om sin tvils hulhed. Vi ser den helt "svartsynte" strides som med Guds engle inden sin egen sjæl. De lammer ham, saa han synker tilbage for sin egen gjerning, og han hader dem derfor, og kaster dem ned; men Aashilds øine og lyse lokker sender dem paany til ham. Tilsidst *vil* han gjerne *tro*. Gjerne tro, at der er godt til i verden, at Gud er og er god; bare han kunde. Men han har seet saa meget stygt. Skulde det gaa, maatte han møde nogen, som var helt god, og som eied troen. Og da maatte han prøve og friste dem til det yderste for at se, om deres tro og godhed var egte. Derfor prøver og frister han nu Aashild.

Han fuldfører sin hevn i en art raseri, fremkaldt netop ved følelsen af at tabe overfor de nye kræfter. Kamben glider ud; Knut reddes, men hans uskyldige hustru, som Hein ikke vilde noget ondt, mister livet. — Knut reddes af Hein selv, bedt derom af Aashild. Og ondskaben har opbrugt sin kraft. Aashild seirer. Solen vender tilbage. Ved sin „Sylvelins" magt er han trukket ud af Mørket og sat i Lyset. Ved hendes hjælp og gjennem hendes person ser han pludselig, hvor han har taget feil, hvor han har dømt halvt og overfladisk, hvor meget godt der dog er i verden. Troen vender tilbage.

Hein er kunstner, og han tør nu haabe, at han, tvileren, den Svartsynte skal faa være med om at synge „lovsongar for den endelause Kraft, som gjeng gjenom Allheimen." Kanske var han først dertil „laga", han spotteren, tvileren. Hvorfor ikke. Han havde bare gjort oprør mod sine egne gamle *tanker om* Gud. „Skyna alt. Det hev me gjenge og stunda etter, alle me svartsynte og tvilende. Ljos yver vort eige Liv. Eg i minsto. Meining med min eigen Lagnad, og dermed større Maal for mitt Arbeid enn evig aa riva ned, større Tankor aa tena en dei, eg fyrr hev træla for . . . . Den gamle Tidi syng paa sitt siste Vers, gjenom Lufti høyrest alt Tonarne av den ny. Eg hev høyrt Amen langt burte; men eg hadde so mykje aa sviva etter . . . . No vil eg lya . . . no vonar eg alt."

I disse Heins ord har vi vistnok lov til at læse ogsaa forfatterens eget sind. Bogen selv er en tone fra den ny tid med sin sterke tro paa menneskelig godhed — grundlaget for al dybere, inderligere Gudstro, med sin tegning af kraftige menneskeskikkelser, kraftige baade i ondskab og i godhed, med sin fine kunst over det tema: Det godes seir, med sin vakkert og prægtigt udførte skildring af et *godt menneske*, som ikke bukker under, af en god og ren kvinde, der interesserer os ikke ved sin sterke sanselighed, ikke ved sin lette eftergivenhed for hver stundens impuls, men ved sin sterke, sunde, fjeldfriske renhed og godhed.

Forfatteren er at lykønske med det vakre verk, — et sprog, som fint og blødt følger de skiftende stemninger og ofte gjør prosaens linjer til skjær poesi, — og med, hvad der ligger bagom det. Og efter hans „Solvending" og med hele hans sind „lyaende" efter de sterke, opbyggende toner, har vi vel al grund til fra ham i de dage, som kommer, at vente mangen sterk og vægtig bog — kanske en jublende lovsang til den Kraft, som gaar gjennem Allheimen, og som bedst aabenbares iblandt os i en

Aashilds væsen. „I det ansigt har jeg seet Gud" — forfatteren kunde gjerne have benyttet de ord af Bunsen som motto for sin bog. Og deres tal er heldigvis tusenfoldigt, som samstemmer deri. Vort syn paa livet, vor religiøse tro beror i det hele mere, end de fleste aner, paa de erfaringer, vi har været saa heldige eller uheldige at gjøre blandt vore medmennesker. Har man engang faaet øie paa det hav af egte godhed, som findes der, saa er tvilen magtstjaalen og udkastet for alle tider.

Læs bogen. Stift bekjendtskab med disse to i vor literatur temmelig enestaaende skikkelser, den fredløse Hein, og Aashild, den første *gode kvinde* (af Synøves, Agnes's slegt), vi nu paa længe har mødt i vor literatur, men fast tegnet, levende og virkelig.

Knut Hamsun: *Siesta.* — Skitser. — Gyldendalske boghandels forlag. — Kjøbenhavn. — 1897.

Hamsun er en udmærket „fortæller". Det er vistnok som saadan, at han har sin væsentlige styrke. Hvor han kan fortælle frit, uden at være bunden af plan eller hensigt, om ting, han har seet, oplevet, drømt eller opfantaseret, der bliver han altid underholdende, altid frisk og original. Han besidder en misundelsesværdig evne til at „fortælle morsomt", interessere os for det, han fortæller om, overraske, bestyrte, fremkalde latter. Han er ikke saa lidet af en norsk Mark Twain, og hans „Amerikas aandsliv" burde nærmest sammenstilles med M. Twains „*Innocents Abroad*". Hans uhyrlige overdrivelser, hans ensidigheder, hans raske slutninger og generalisationer fra en enkelt erfaring eller et enkelt syn, hans lige raske og uforfærdede domme over alt mellem himmel og jord, baseret alene paa øieblikkets indskydelse, lysten til at sige noget forbløffende, til at være modsat alle andre — er lige mange egenskaber, der for den frie „historiefortæller" er uundværlige. Saaledes opfattet — som frie udgydelser til en kameratkreds over en cigar og en toddy — bliver ogsaa hans bog over det „moderne Amerikas aandsliv" en glimrende bedrift — en fortrinlig og morsom „historie", om hvis „sandhed" det vilde være ligesaa taabeligt at spørge som om den latterskabende anekdotes. Selve bogens titel og udgivelse er jo under denne synsvinkel en glimrende „historie" — til at le sig fordærvet af; ikke mindst fordi al Nordens kyndige kritik tog den alvorligt! Forfatteren havde jo blot opholdt sig et par aar derover blandt landsmænd og var kommet det moderne Amerikas aandsliv omtrent saa nær, som jeg er kommen de gode martianeres. Men det var unægtelig storartet gjort at faa kritik, autoriteter og publikum til at gaa saa grundig tilvands. *A fine practical joke,* som Amerikanerne vilde sige.

Forfatterens senere *romaner* kan jeg for min del umulig sætte saa høit som „Amerikas aandsliv". Der er utvilsomt baade kraft, talent og dertil poetisk temperament i dem; thi Hamsun er digter og sanger saavelsom fortæller; ved siden af hans morsomheder og lyst til at være skøieragtig eier han en dyb og intens følelse for naturen; og han er idealist, ømhjertet, begeistret idealist inderst inde, med idealistens store krav og længsler; men han er bleven skuffet i sine idealer og er derved bleven pessimist og kyniker — det vil sige en idealist med vrangen ud.

Men trods alt dette bliver hans romaner usammenhængende, langtrukne — bare enkeltheder, der hænger sammen som løs sand. Intet herredømme over stoffet, ingen klarhed over sin egen tanke, og, takket være venners og kritikeres stadige smiger, liden selvkritik med deraf følgende evne til at vælge og vrage

mellem sine indfald og skjære bort det overflødige stof. Endog „Sult“ har han gjort sit bedste for at ødelægge ved at udtvære og fortsætte den med endeløse gjentagelser, længe efter at han havde fortalt sin historie og burde sat punktum. For denne mangel paa selvkritik og for udtværetheden i alle hans senere bøger bærer dog publikum og kritiken den væsentlige skyld. De har gjort sit bedste for at skjæmme ham bort og opmuntre alle hans svagheder, indtil han utvilsomt er kommen til den for en forfatter farlige tro, at alt, hvad der stikker op i *hans* hjerne, er for værdifuldt til at stagges, er guldkorn, som et stakkels publikum vil være ham taknemmeligt for alle dets dage.

Forfatterens *dramaer* synes ligesaa svage som romanerne. Deres popularitet er vistnok et af de ufattelige fænomener, hvormed ethvert publikum forbauser eftertiden. Formodentlig er i Hamsuns famlende, uklare, hoppende tankegang, hans paraderende frigjorthed for alle hensyn, baand og ældre ideer, i hans gjøn med alt, hans tvil paa alt og hans (ikke originale, men meget moderne) apotheose af den udelukkende sanselige „kjærlighed“, — om vi tør benytte ordet om en blot og bar dyrisk naturdrift — noget, som falder sammen med en stor mængdes aandelige tilstand i vort land og i vor tid. Seet saaledes bliver de hamsunske dramaers popularitet et interessant kulturfænomen, som den fremtidige historiker vil udnytte til belysning af vor tids aandsliv.

Mig forekommer i det hele Knut Hamsun som en stærk og hensynsløs kraft — ubetinget den største blandt alle skrivende mænd og kvinder af de yngre slegter i vort land —, der uheldigvis ved manglende ledelse udenfra og indenfra og ved overdreven ros i sin forfatterbanes første aar er kommen ud paa veie, hvor hans kraft ved udtværethed, tankens uklarhed og manglende gjennemarbeidethed for en stor del ødes. Det, han skriver — han, modstanderen af al problemdigtning —, bliver pamfletter og stridsskrifter eller literære kuriositeter, istedetfor hel og gjennemarbeidet kunst, som det vistnok er hans høieste ærgjerrighed at frembringe. — I dramaerne tager han fat paa problemer, som det neppe ligger for ham at løse eller engang skildre og klart forstaa. Alvor og gjøn ødelægger her gjensidigt hinanden.

I denne sidste samling skitser derimod har vi fuldt og frit og til fuldkommenhed i det mindste en side af Knut Hamsun, den ypperlige fortæller. Alvoret har han her ladet passe sig selv. Problemer existerer ikke. Han bare fortæller, skrøner, digter og fantaserer, fordi det morer ham, og han dertil er skabt. Det er lette sager; man husker dem ikke længe; men man fordriver et par behagelige varme sommereftermiddage med at læse dem. Bedst passer de til en hængekøie eller efter en god middag. Det er „sommerlæsning“, men noget for sig og udmærket af den art. Og den kan trygt anbefales til dem, som „ligger paa landet“. Titelen er for én gangs skyld betegnende: „Siesta“. — Hvad han fortæller *om?* Aah om fluer og skydsheste og gale fruentimmer eller galere mandfolk. Skruer løs har de allesammen — baade skydshestene og den „ganske almindelige flue“. Men det passer netop til sommervarmen. Nei, der er ikke stort indhold; men det er godt fortalt; man læser og morer sig, og eftermiddagen gaar. Alle personer tænker og taler paa hamsunsk — ligetil skydshesten og fluen; alle benytter de det velkjendte hamsumske sprog og pludselige tankevendinger, der første gang, man hører dem, unegtelig virker friskt og morsomt, men dog omsider begynder at trætte lidt, især naar endog skydsheste tager til at plapre dem efter. Og en kjedelig ting er der altid ved Hamsun: han har vistnok faaet den ulyksalige tro, at det er noget rigtig stort og karsligt af og til med mageløs frækhed at tvinge ind paa det læsende publikum

ord og tanker, som let kunde undgaaes, og som støder de fleste dannede menneskers æstetiske om ikke deres etiske sans. Det er den gamle barnslige tro, at det er „kjækt“ at tygge tobak og „spytte brunt“, som gaar igjen. Til saadan naivitet og taabelighed er virkelig Knut Hamsun altfor god. Han maa vide, at der kræves ikke længer „mod“ til at sige den slags ting til et norskt publikum, at det tvertom krydrer, og øger bogsalget; men at der kræves mere „mod“ til at *lade være at* sige dem overfor et publikum, som tildels bedømmer en forfatters storhed og kjækhed efter hans frækhed i denne retning. Nærværende bog har dog ogsaa lidet heraf.

Amund Helland: *Lofoten og Vesteraalen.* — Om disse landsdele har der hidtil været faa oplysninger tilgjængelige. Professor A. Helland har nu gjennem „Norges geografiske undersøgelse“ udgivet en beskrivelse med ovenstaaende titel.

Aarbog udgivet af den geografiske undersøgelse. Den indeholder en almenfattelig, af dr. Reusch forfattet fremstilling af, hvad vore geologer har udrettet i aarene 1890—95.

Norske klassikere. — 12te hefte. — H. Aschehougs & Co.s forlag.

Fram over Polhavet. — 20—25de hefte. — H. Aschehoug & Co.s forlag.

N. J. Sørensen: *Fredsvennen Klas Pontus Arnoldson.* — Olaf Norlis forlag.

Elisabeth Schøyen: *Hellig Olaf,* historisk fortælling. Illustreret af Th. Kittelsen. — J. M. Stenersen & Co.s forlag.

Folkelæsning no. 2: *Træk af livet under havfladen.* Af Kristine Bonnevie. — Grøndahl & Søns forlag.

M. Goldschmidt: *Poetiske skrifter.* — 29de hefte. — Gyldendalske boghandels forlag.

Pouchet: *Naturens vidundere.* — 22de hefte. — Det nordiske forlag.

Esperanto. — Som svar paa flere forespørgsler angaaende lærebøger i det oftere omtalte verdenssprog Esperanto, oplyser vi herved om, at følgende lærebøger er udkomne og faaes i boghandlerne:

Lärbok med eksempel och öfningar. Af P. Nylén. — 40 øre.

Esperantisk-svensk ordbok. Af Nylén. — 75 øre.

Esperanto. — Et korrespondens- och turistspråk. — 10 øre.

Lärbok i verldsspråket Esperanto. Af G. H. Backmann. — 60 øre.

Lærebog i det internationale Esperantosprog. Af Chr. Nielsen. — 65 øre.

Maanedskriftet „*Linquo internacia*“ udkommer i Upsala og koster 3 kr. aaret.

Socialismens problem VI. Annie Besant: *Industrien i den socialistiske stat.* Oversat fra engelsk af Francis Wolff, cand. mag. — Ragnvald Paulsons forlag. — Bergen.

Tegnebog for folkeskolen og nybegyndere. Med forklarende tekst og nationale forbilleder. Udarbeidet af kapt. H. Angell. — 3die oglag. — Biglers forlag.

K. Feilberg, rektor: *Til mysteriets teori.* — J. Chr. Abelsteds forlag. — Pris kr. 1.50.

Johan Bojer: *Olàf den Hellige.* Drama — Alb. Cammermeyers forlag. — Kristiania.

C. Georg Starbäck: *Testamentet.* Historisk fortælling i tre afdelinger. — Alb. Cammermeyers forlag. — Kristiania.

Notitser.

Den 17. mai holdtes der i Dublin et „maalstevne". Det er jo naturligt, at de irske patrioter i deres kamp for national selvstændighed føler mangelen af et eget sprog og det ydmygende ved, at deres mest veltalende patriotiske udgydelser imod England er holdt i klassisk engelsk. De forstaar naturligvis, at et eget irsk sprog vilde være halv seir for den „nationale sag". Og derfor arbeides der da for at gjenreise det gamle irske sprog. Irerne er for saa vidt heldig stillede, som sproget ligger færdigt med en rig literatur; de slipper at lave det sammen. Ved „maalstevnet" den 17. mai var der udsat ni præmier for digte, essays osv. i det gamle sprog. Der indleveredes 108 konkurrance-besvarelser. En af præmierne tildeltes betegnende nok et essay med overskriften „Sprogets indflydelse paa nationaliteten". Men mon de gamle kloge irere nogensinde vil opgive den rige arv af kultur, aandsliv og samfund med verden, som de besidder i sit engelske modersmaal? — thi det er modersmaal for alle irer, som det saakaldte dansk-norske er modersmaal for alle byfødte nordmænd.

— *Kvinder som opfindere.* De Forenede Staters patentkontor giver i sin sidste indberetning ganske interessante oplysninger om, hvorledes kvinder i øgende mængde tager plads i opfindernes række. Dette patentkontor blev oprettet i 1790, men det varede hele 20 aar, førend en eneste kvinde udtog et patent; først i 1809 skeede det, da tog en kvinde patent paa en metode, ved hvilken man skulde kunne væve straa sammen med garn eller silke. I 1826 kom 14 kvinder og udtog patenter. Saa tog det kvindelige opfindertalent sig en lang søvn, lige til den store krigs tid, da vaagnede det, og da var det mest patenter paa opfindelser, der angik krigsvæsen og sygepleie, som blev udtagne. Efter den tid vokser de „kvindelige patenter" for hvert aar. I 1870 var der 60, i 1880 mer end 90, i 1890 over 200. De fleste af disse patenter vedkommer beklædningsgjenstande, i de sidste 2—3 aar er der blevet patenteret 160 beklædningsopfindelser. Saa kommer 100 patenterede kogeapparater fra kvindehaand, 55 møbel-, 40 vadske-, 30 sy- og spinde-, 20 opdragelses- og kuffertpatenter. — Forøvrigt har det kvindelige opfindertalent ogsaa kastet sig over barnevogne, bicycler, korketrækkere, kurve, skjærmbredter, toiletartikler og skrivemaskiner. Men — betegnende nok: De fleste patenter angaar *forbedringer* ved allerede før opfundne sager. Manden tager de store tag, — kvinden gaar efter, pudser og pynter, men det er jo „kvindehaandens" gjerning.

— *„For 3 minuters samtale betales 10 øre".* Saadan lyder indskriften paa talestationernes telefonapparater. Men det er mer end vanskeligt at passe disse 3 minuter, — man kan jo ikke staa med uhret i haanden den hele tid. Nu har imidlertid et Berlinerfirma lavet et *telefonuhr*, som med klar klokketone forkynder, at den tarifmæssige tid er endt. Man trykker paa en knap, naar telefonforbindelsen er istand, og straks sætter viseren sig i bevægele, uhret behøver aldrig at trækkes op, og hvergang der trykkes paa knappen, begynder viseren at gaa fra sin banes begyndelse. Og saa løber mund og viser omkap, indtil klokkens lyd forkynder: „Tiden er ude".

— Mirakelmanden Francis Schlatter skal have frivillig sultet sig ihjæl.

Nikolai Olsens bogtrykkeri.

KRINGSJAA.

REDAKTØR: H. TAMBS LYCHE.

BIND X. 31. AUGUST 1897. HEFTE 4.

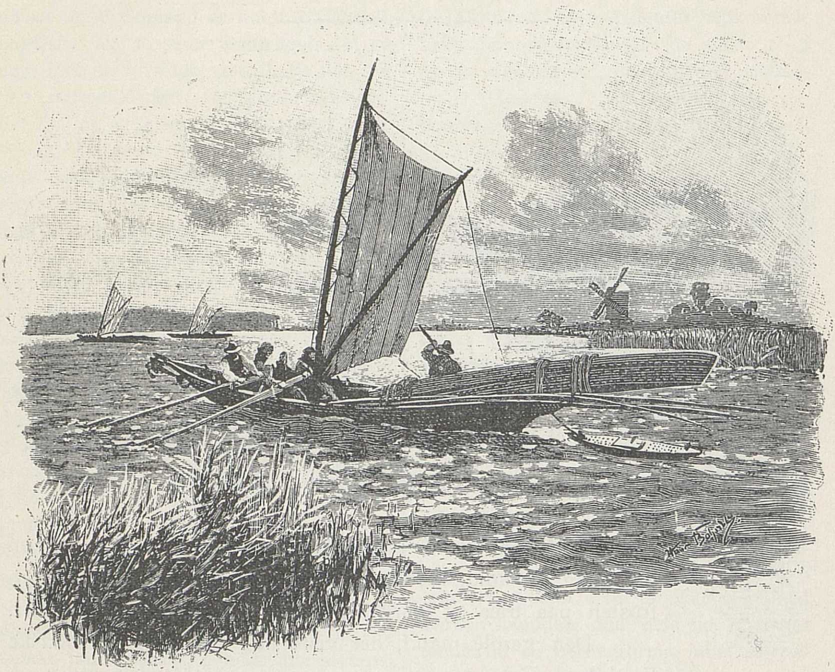

Fiskerne i Brandenburg.

(Efter **Ph. Neukomm** i *„Le Monde Moderne“)*.

Den første gang, jeg var i Sans-Souci, var en vinterdag, — kold, men med tindrende solskin, som lod rimfrosten paa trær og marker glitre som tusener af diamanter. Den gamle mand, der viste mig om i den filosofiske Fredrik den stores *petite maison*, var særdeles elskværdig, — en besøgende, der kom ved vintertid, var en merkverdighed, der burde behandles med omhu, og han viste mig med indgaaende nøiagtighed hver detalj i alle disse rokokkorum, hvor Voltaires — eller som føreren sagde: Hr. von Voltaires aand synes at svæve over alt. — Endnu opfyldt af rokokkofilosofi og sirlige hyrdebilleder satte jeg mig i en sporvogn for at kjøre, hvorhen vognen bare vilde rulle, — jeg havde nemlig en god times tid at vente, før jeg kunde komme tilbage til Potsdam, — og vognen kjørte mig udover sletter, hvor bondegaarde laa spredt, og satte mig af ved et lidet, uddød vertshus. Saa fortsatte jeg veien tilfods, uden maal eller med, og jeg fik lyst til at forsømme toget til Potsdam og istedet bare vandre ad ukjendte veie, henover disse sletter, som forsvandt der langt ude i horisonten. Sletter,

sletter, landeveie og plovfurer, der syntes at fortsætte i det uendelige, at gaa lige ind i den blaagraa vinterhimmel, hist og her en liden skog, en bondegaard og en vindmølle, og langt borte slottet Babelsberg, hvis engelske taarne tegnede sig mod himlen. Det var mit indtryk af landskabet, jeg vandrede gjennem, mens der samtidig steg op i mit minde billedet af Voltaires og Fredriks kokette slot og sindrige vers, — men pludselig, da jeg var kommen forbi en liden skogstrækning, befandt jeg mig foran et billede, som skjænkede mig en af de største overraskelser, mit lange turistliv har

Over Mark=Brandenburg=sjøen.

givet mig: Der laa en sjø med blanke vande, krandset af lysstammede birke, hvis hvide grene stod og skinnede som sølv.

Det er kun nordens lande, der eier saadanne landskaber, der saa at sige er mættede med en skjær og tungsindig poesi, hvis linjer og farver eier en ubeskrivelig jomfruelig ynde. I Sverige og i Rusland har slige landskaber kanhænde den blødeste sarthed og griber derfor dybest; men her i Brandenburg, hvor øiet kun er vant til sand og sletter og sletter og sand, fanger de ens sjæl med en pludselig magt, fordi man ikke ventede dem.

Da jeg havde beundret denne første sjø, fik jeg den idé, at jeg

vilde se den næste og den næste igjen; her er mange af dem, thi elvene Spree og Havel er paa disse kanter igrunden kun en række af sjøer. Og paa en af disse mine opdagelsesreiser fandt jeg, som en lykkelig Columbus, der stevner mod ukjendte egne, den vældige indsjø med de rige fiskerier og den vide horisont, Mark-Brandenburg-sjøen.

* * *

Det er aften, vandet, himlen og birkene har et slør af blege farver, af rødt, violet og gult. Sagtelig skvulper bølgerne, og langsomt glider baade forbi, enkelte med seil, andre med aarer, atter andre stages frem, somme har baade seil og aarer. De glider forbi den venlige gamle vindmølle, som vifter sagte til dem med sine vinger. Fiskerbaadene søger hjem til natten, bøier mod bredden, hvor de høie siv viger knitrende tilside og stryger varsomt langs farkostens sider; og mellem sivene skal baadene sove, som de venetianske gondoler langs Rialtoen.

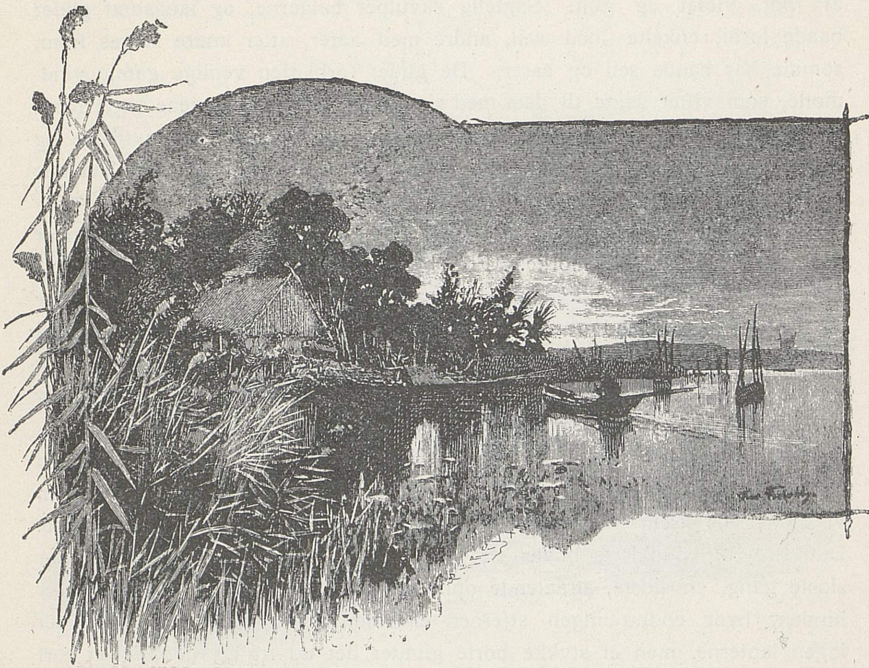
Og natten er nær, endnu er der rødme paa himlen, men den svinder for det graanende tusmørke. Fra bondegaardene høres endnu larm, af klaprende vognhjul, af kjør, som brøler; men al støi svinder lidt efter lidt; nu er der stilhed overalt. Selv vinden, som strøg over sletterne, da dagen svandt, ogsaa den har lagt sig. Vor stygge lille baad sætter bent ind mellem de høie siv, der slaar os i ansigtet, før de bøier sig under vore aarer, og skjærer saa gjennem et tæppe af vandliljers brede blade. Det er den korteste vei bort til det lille hus ved stranden, der hvor vi skal finde nattely. Der springer fisk rundt om os, og vor baadshage, som vi stager os frem med, sætter hele fiskeverdenen i angstfuld bevægelse. Dunklere og dunklere bliver det om os. Nu favner dagen jorden for sidste gang, en sidste, straalende opblussen, saa stiger nattens skygger over himlen, hvor endnu ingen stjerner er kommet frem. Paa baaden lyser ingen lanterne, men et stykke borte glimter det ud fra en rude, det er vort fyrtaarns lys, did stevner vi, og snart er vi ved maalet.

Snille folk tager imod os, tager saa vel imod os, som de formaar. Et tarveligt maaltid bliver hurtig lavet istand: Fisk er hovedretten, efterpaa spiser vi kirsebær af et stort fad. Og saa tilsengs.

Merkværdig, saa nysgjerrige saadanne reisende kan være! „Hvad skal jeg faa se, naar jeg vaagner?“ Det er tanken, man sovner ind med, — det er den tanke, som former og farver ens drømme, og i graalysningen er jeg oppe for at studere dette ukjendte lands hemmeligheder.

Udenfor mit aabne vindu vælter sig endnu den tætte morgentaage, men den letter med hvert minut, og med et fortryllende koketteri viser den lidt efter lidt de skatte, den har skjult. Nærmest stranden staar sivene saa tæt, at vandet synes en eng med grønne straa, men mellem straaene

skimter jeg nu baade, der ligger fortøiede, og fiskekister, med sindrige huller paa alle kanter. Og over denne eng af svaiende siv flyver de tidlig vaagne libeller, der ryster sine vinger, som solen endnu ikke har spredt sit guld over. Men fra myr og mose stiger der en summen og en hvislen, først ganske svag, men den øger i styrke, det er en symfoni af boblende vand, af græshoppers „sang“, af fluers og humlebiers summen. Og sivene har faaet liv, de svaier i vinden og suser som de skjælvende strenge. Men længere bag løfter landet sig svagt, og bakkeskraaningen er bevokset med

Fiskerhus.

birk og pil; der sidder fuglene, de netop vaagnede, og synger morgensang i munden paa hverandre.

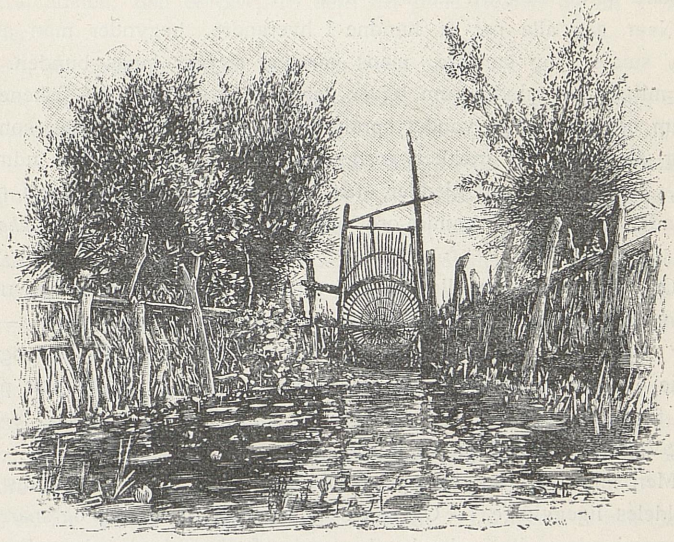
Nu merker jeg, at folkene i huset allerede er oppe: Fra kjøkkenet trænger lugt af nykogt kaffe. Mændene skal ud paa fiske, og straks de er afsted, skal koner og piger tage aarene og ro til Berlin — eller til en af de sjøer, der ligger nærmere Berlin, med den fisk, der er fanget igaaraftes eller i nat. Derfra skal saa fisken pr. dampskib eller jernbane føres til sit endelige bestemmelsessted.

Først skal altsaa fiskekisterne tømmes, de ligger og flyder i en indgjærdet vig; saa gaar turen til teinene og de mange ruser, som samler

saa mange lettroende fiske i sit troløse garn, for at udtrykke sagen poetisk. Ruserne danner en hel skog af staur og stænger, ved et ganske enkelt system af stokke kan de sænkes og hæves, billedet viser det princip, hvorefter de er anlagt: Fra det aabne vand leder en gang, der stadig bliver smalere og smalere, ind til rusen, — veien didind er let, men ud igjen fører ingen.

Min vert trykker en stang ned, saa hæver sig den kjæmpestore ruse: Den er fuld af fisk, alle er fornøiet med udbyttet af nattens „lille fiske". Og nu afsted til „det store".

Vi vender først tilbage til huset, — halvt blændede af den guld-

En ruse.

glands, som imidlertid har bredt sig over vandfladen. Ved bredden straaler vandliljerne i tusen farver, og fra den lave hytte mellem træerne stiger en blaalig røg, stille og fredelig, op mod morgenhimlen.

Et fad fisk og poteter er frokosten, — den skynder man sig med at spise, for dagen er kort, og der er meget at gjøre. Kvinderne, i rødt skjørt og hvide huer, gaar ned til baadene, som skal føre fisken til byen, seilet er alt heist og slaar mod masten med smaa utaalmodige slag. Jeg havde først havt til hensigt at følge med kvinderne; men siden dagen ogsaa bød paa „stort fiske," saa ændrede jeg min beslutning. Storfiske er nemlig noget, som ikke gaar for sig hver dag, det var et særlig held, der havde givet mig anledning til at overvære det.

Min vært og hans sønner tog plads i sin baad, — en pram uden

kjøl, i baadens bund laa deres not, omhyggelig ordnet og istandsat; den var meget primitivt indrettet: langs den ene kant var der fæstet flydere af siv, istedetfor kork, langs den anden flintestene med hul i, — de var istedetfor bly. —

Et saadant „storfiske" er en „ko-operativ" forretning, hvori mange fiskere deltager, og derfor saa vi ogsaa meget snart en hel del baade, lig vor, der stævnede mod samme maal fra alle kanter af strandbredden. Langsomt og tungt bevægede flaaden sig fremover, — thi baadenes last var svær, nettene og stenene er ikke lette varer; — saa lagde de sig i halvcirkel, alle disse lave prammer, spærrede sjøen i hele dens bredde, idet hver baad bandt sit garn sammen med sin nabos.

Naar saa alle net er bundne i hverandre, begynder man at gjøre cirklen smalere og smalere, mens garnene stryger langs bunden. I det stadig mindre og mindre rum bliver der uro og sprællen, — fiskene kaster sig frem og tilbage, og vandet sprøiter, mens smaafisk sprætter som sølvstjerner derover. Nu trækkes garnet ind, — fisket har været udmærket: karper, braser, aal og gjedder, tæt som sild i tønde, spræller i nettene, og minder en om det gamle ord om Garonne: „*Der findes ikke vand, der er bare fisk.*"

Op fra denne sprællende, sølvglitrende masse stiger der underlig knurren og mumlen. „Fisken klager sin nød," siger min vært. — Men der er ikke lang tid til at anstille betragtninger over fiskene og deres skjæbne, — vi maa skynde os afsted igjen. Med et sidste blik paa vor del af fangsten, sa' jeg:

„Vakkert fiske idag, — ikkesandt?"

Men min vært trak bare paa skuldrene og sa „Tsja." — Hans sønner stod aldeles ligegyldige. — Og saa sætter de sig til aarene, og snart har vi naaet en vig, hvor de andre baade ogsaa efterhaanden samles. De ordner sig alle side om side, som til en mønstring, — og det var ogsaa en mønstring, som skulde foregaa. Paa stranden viste der sig en stor mand, klædt i oljeklær, men han bar store guldbriller paa næsen. Med en embedsmæssig og mægtig mine besaa han den ene baad efter den anden, regnede over, takserede hver enkelt baads udbytte og noterede i en lommebog resultatet af sin taksationsforretning. Paa smaa sedler skrev han derefter tallet op igjen og rakte det til baadenes førere, — de stod alle med blottede hoveder, ærbødige i holdning og miner. Da inspeksjonen var endt, og den fornemme herre i oljetøi havde trukket sig tilbage, stævnede baadene tværs over sjøen igjen.

„Hvad var det for en mand?" spurgte jeg, da vi var komne tilstrækkelig langt bort fra bredden. — Jeg troede nemlig, at det var en eller anden

slags kongelig kommisær, fiskeriinspektøren eller noget i den retning. Men jeg tog feil.

„Det er adels-intendanten,“ svarede min vært; „han tæller fisken for adelen. Han noterer, hvormeget fisken er værd, og om kvælden maa vi bringe ham pengene.“

„Hvad? — Fisker I ikke for jer selv da?“

„Nei.“

„For hvem da?“

„For adelen vel.“

„Hvad for en adel?“

„Aa, adelen, den er nu flere den; en prins er der, og en greve og to baroner.“

„Ah, jeg forstaar, — de har leiet fiskeretten.“

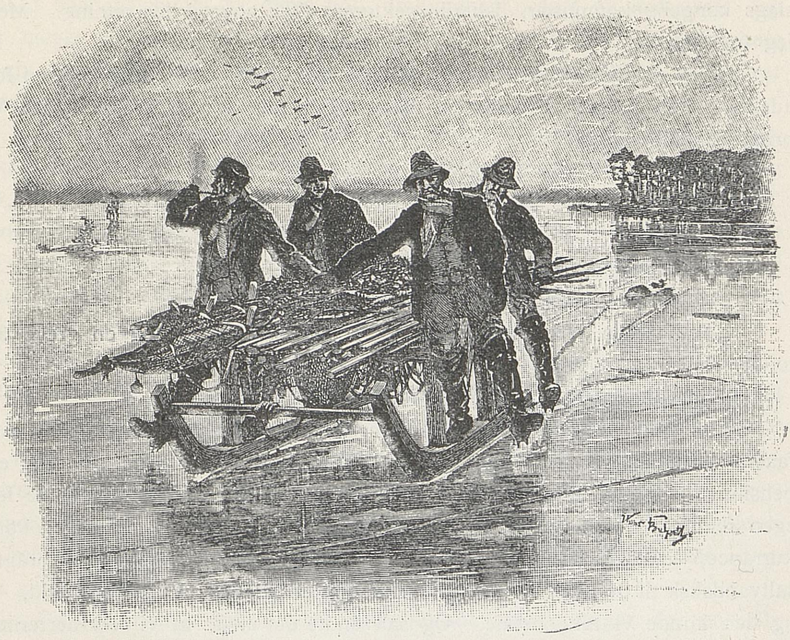
„Nei da! Fisket og fisken tilhører dem. Det er et priveligium, de har faaet, akkurat som man ellers giver en adelsmand et ordenstegn eller en pension. — Før i tiden leiede man fiskeretten ud til os, og vi fiskede for egen regning. Men saa kom der tunge tider, med lidet fisk og megen kon kurrance, — fisk fra andre lande, og fremfor alt: — jernbanene bragte saltvandsfisk til de byer, vi før forsynede omtrent alene. Vi gjorde gjæld, — og den kunde vi ikke betale. Og saa endte det med, at vi blev herrernes fiskere, — vi er som vore forfædre: vornede hovbønder, selv om vi ikke bære det stygge navn.“

Der blev stille, da han endte sin tale. Jeg vovede ikke at bryde tausheden, og tause rørte de unge sønner aarene. Saa brød den gamle selv stilheden: Han løftede sit hoved og sa', som om han var vendt tilbage fra en drøm:

„Nei, De skulde komme hid om vinteren! Da fisker vi paa isen, og da er her morro. Da bruger vi ikke baade, men store kjælker, til at føre vore redskaber og garn paa. Hvert kjælkelag hugger sit hul i isen, fem meter mellem hvert hul; saa sætter man sine garn ned i vandet, fisken render i, og man trækker op en Guds velsignelse af mad. Stundom forbinder vi garnene under isen og laver en kreds om fiskeflokken akkurat som nu i sommertiden; saa deler vi byttet og sælger det saa dyrt som mulig, — til indtægt for adelen, naturligvis. Hjemad bærer det saa ved kvældstid; da gaar det til paa følgende vis: Paa vore store støvler har vi braadder, og den ene fod sætter vi paa kjælkens meier, med den anden spænder vi i isen og giver kjælken fart, — over kjælken holder vi hverandre i hænderne, og hjemad gaar det med en vis hastighed, — naa, de penge, vi har tjent med slæb og slid skal jo ikke gjøre os saa tunge, at farten sinkes!“

Paa hjemveien traf vi kvindfolkene.

„De stakkarne,“ sagde min vært, „har det endnu værre end vi, — de

Hjemad over isen.

tjener nemlig ikke en skilling. Hvad vi kan faa ind paa fisken over den takst, intendanten har skrevet paa sedlen, det gaar i vor egen lomme, — men *alt*, hvad de faar ind, gaar lige til de adelige. Naa, det staar jo engang saa i kontrakten vor."

For et trist land, trods blinkende vande og vide horisonter! For et beklagelsesværdigt folk, der træller under herreret og privilegier, som synes at høre hjemme i det 17de aarhundre og ikke i vort! Det er den tanke, som følger mig, hvergang jeg mindes de store sletter og de stille søer, hvor sivene sang, og vandliljerne vuggede, — og hvor de trælbundne Brandenburgske fiskere trak sine garn. —

En barnerepublik i Amerika.

(Efter P. d'Amfreville i „*Revue des Revues*").

De to tre bittesmaa republiker i verden har i de sidste par aar faaet en konkurrent, der overgaar dem i lidenhed. Andorra og San Marino er vældige samfund i sammenligning med republiken Freeville i staten New York. Der lever en hel befolkning under en fuldstændig fri og demokratisk

forfatning, som den har givet sig selv, og denne befolkning tæller blot et eneste voksent menneske, nemlig præsidenten William George, en New York'er filantrop, der tillige er republikens grundlægger. Freeville's landomraade er blot 48 acres, og antallet af indbyggere, gutter og piger i alder mellem tolv og sytten aar, er 200. De forpligter sig ved indtrædelsen i dette samfund til at blive der sytti dage, men mange forlænger opholdet, og der er gjerne endda et halvt hundre igjen af dem, naar vinteren indtræder. Den udøvende magt ligger i præsidentens hænder, og han har tillige et absolut veto over Kongressens beslutninger.

Kongressen er sammensat af et senat og et repræsentanternes hus. Medlemmerne af disse to forsamlinger vælges ved almindelig stemmeret, senatorerne for to uger, repræsentanterne blot for en uge. Hvad den dømmende myndighed angaar, saa udøves den af civile domstole, hvor dommere, udnævnte af præsidenten, fører præsidiet. Enhver anklaget borger stilles for en jury, der er sammensat af hans ligemænd. De straffe, der idømmes, er fængsling eller bøder. Politimagten beklædes af et permanent korps, som rekruteres blandt borgerne ad konkurrancens vei.

Republikens myntsystem har lighed med det gamle spartanske: pengestykkerne er cirkelrunde blikslanter med følgende indskrift: *George Junior Republic*, og forestiller værdier fra en cent til en dollar. Statsbanken modtager borgernes sparepenge, indrømmer laan og giver renter, samt udbetaler embeds- og bestillingsmandens løn efter regjeringens anvisning.

Republikens offentlige bygninger er tre i tallet og er byggede af træ. Om sommeren opfører man telte. Præsidenten, Mr. George, residerer paa Kapitol. I justits-paladset holder ogsaa kongressen sine møder, der har endvidere politiet sin station, og der er fængslet. I den tredie bygning findes banken og postkontoret.

Alle borgere modtager undervisning i republikens skoler, med undtagelse af de ældste og viderekomne, som besøger den høiere skole i Dryden, tre mile derfra. Biblioteket indeholder 600 bind. Endelig findes der et *College,* som ledes af gutter over seksten aar, og hvor der holdes forelæsninger.

Alle borgere faar ivrig opmuntring til at arbeide, men dovenskab straffes ikke. De ikke-producerende opdager snart sin vildfarelse ved at melde sig ind i dette samfund, thi de nødes til at leve af almisser og spise ved de fattiges bord, hvor blot den strengeste nødtørft raader, og for at undgaa ydmygelse fortrækker de. Til gjengjæld faar de arbeidende god løn, de bedste 90 cents, de mindre øvede 50 cents om dagen. Gutterne driver jordarbeide og snedkring, andre er restauratører eller handlende; pigerne syr, vasker og fører husholdningen. Man arbeider aldrig mere end halve dagen; resten anvendes til leg og læsning. De fungerende embedsmænd er selvfølgelig fritagne for kropsarbeide.

I begyndelsen truede en frygtelig finanskrise at ødelægge den unge republik. Regjeringens penge faldt i kurs, thi udgifterne oversteg indtægterne, og enkelte borgere nedsank i fattigdom, medens andre som virkelige kapitalister levede paa deres arbeide. Syerskerne og opvarterskerne truede med at gjøre streik, og det hele saa sort ud. Da foreslog regjeringen en kopskat af en dollar pr. hode og en formueskat af 5 prc. paa summer over 5 dollars, der indsattes i banken.

Lovforslaget indbragtes i repræsentanternes hus, hvor det energisk blev bekjæmpet af den rigeste borger i Freeville, en ung mand paa sytten aar ved navn Dover. Han var anslaaet til at besidde en formue paa 200 dollars og var desuden eier af en restaurant, samt spekulerede i bonbons og gummiballer. Han erklærede, at det var uretfærdig at beskatte de flittige og økonomiske borgere til fordel for de dovne og letsindige, og saa villig som han var med paa den første del af lovforslaget, kopskatten, saa bestemt maatte han modsætte sig enhver formues- og indtægtsskat. Voteringen gik ogsaa i hans favør.

Da det naturligvis har været grundlæggerens plan at give de vordende amerikanske borgere praktisk politisk og social opdragelse, havde han i alt anlagt den lille republik efter den stores mønster. I begyndelsen var derfor den lovgivende magt udelukkende i gutternes hænder; men efterhaanden gjorde stærke kvindeemancipatoriske strømninger sig gjældende, og det endte med, at pigerne opnaaede valgbarhed.

Republiken har selvfølgelig ogsaa sin armé. Denne bestaar af tre kompagnier og kommanderes af en oberst. Armeen er imidlertid en civil borgervæbning, alene tamburen har uniform og distinktioner.

Mr. George er en religiøs mand; han holder desuden paa streng adskillelse mellem stat og kirke, og i hans republik griber regjeringen i ingen henseende ind i søndagsskolens anliggender. Borgerne holder den vedlige og undlader aldrig at besøge den, — det er det hele.

Hvem ved, slutter forfatteren, om ikke Freeville's frie samfund vil drage til sig børn af de borgere, som nu selv er der, og deres igjen gjennem generationer, saa denne Lilleputrepublik vil øve en mægtig kundskabs- og ansvarsopdragelsens gjerning blandt Amerikas fri borgere. *nk.*

Læger i oldtiden.

(Efter *„Der Zeitgeist“)*.

Af alle videnskaber er vel lægevidenskaben den ældste. Det er jo saare naturligt, saasom selvopholdelsesdriften er en meget gammel drift, og i kampen for tilværelsen vanker der mange vunder baade legemlige og aandelige; altsaa gjælder det at finde lægemidler, hele saarene for at kunne gribe til vaaben igjen snarest mulig. Nu har vi jo ikke midler til at følge lægekunstens spor helt tilbage til dens allerførste begyndelse, til menneskehedens grønneste eller graaeste barndom; men i det samme vi naar indenfor den historiske overleverings grænser, opdager vi lægekunsten, og da har den allerede naaet en vis udvikling, hvilket jo tyder paa urgammel bestaaen.

I vore dage er det nu engang saa, at lægevidenskab og religion egentlig ikke synes at være sterkt forbundne; i de gode gamle dage der-

imod hængte de to paa det nøieste sammen; hos alle kulturfolk havde lægekunsten en religiøs-mystisk karakter, lægerne var prester baade hos inder, ægypter, jøder og græker. Men foruden *den* „medicinske“ kundskab, som var af rent mystisk art og satte alle guder og halvguder i bevægelse, bare det gjaldt at kurere mavesmerter, fandtes der ogsaa en mere jordisksindet, der arbeidede med salver og urter; forholdet var noget nær det samme som det, der nu eksisterer mellem den lægekunst, som arbeider udelukkende ved bøn og haandspaalæggelse, og den, der bruger piller og badesteder. Mærkes maa det dog, at i oldtiden havde ogsaa den „verdslige“ lægekunst et sterkt religiøst drag, og der var mellem den rent mystiske og den mer videnskabelige ikke det svælgende dyb befæstet som mellem vore dages „tro og viden“.

Fra de gamle *indiske* læger har man opbevaret en medicinsk traktat, der er affattet med stor sagkundskab, men der er bare den kjedelige ting ved traktaten, at filologerne ikke er enige om, hvorvidt den skriver sig fra det 14. aarhundre før Kr. eller fra det 1. efter.

Naar det gjælder *ægypterne,* har vi fastere grund under fødderne. Ikke bare har vi opbevaret en række læresætninger fra de ældste græske læger, og deres verker kan betragtes som „citatskatte“ fra de ægyptiske lægers skrifter; men de nyeste forskninger har givet høist merkelige oplysninger om den ægyptiske lægekunst, dens teori og praksis, oplysninger fra direkte kilder, fra indskrifter og papyrusruller.

Ægypten var en prestestat, hvor alt sattes i forbindelse med guderne og fik religiøst præg; saa var selvfølgelig alle læger af prestestand, og ligesaa selvfølgelig kom overjordiske væsener til at spille en stor rolle ved alle sygdomme og helbredelser. Sygdom opstod næsten altid ved, at det stakkars menneskebarn blev besat af en ond aand, og lægens vigtigste opgave blev ved kraftige besværgelser at drive aanden ud. En søile, som nu opbevares i Paris, fortæller om en prest ved Chunsus tempel, der var saa sterk i lægekunsten, at Ramses den 12. i 1260 f. Kr. sendte ham til Asien for at helbrede en asiatisk kongedatter, der plagedes af allehaande sygdomme. Og presten besvor og manede, saaat aanderne ikke alene forlod prinsessen, og hun blev frisk, men før de forsvandt, priste de ærbødigen baade presten og hans gud.

Men foruden besværgelser og amuletter kjendte de lægekyndige Osiris-prester ogsaa andre maader og midler til sygdommes helbredelse. Den bekjendte papyrusrulle, som Ebers har fundet og tolket, giver talrige oplysninger om lægekunstens praktiske udøvelse, behandler temmelig indgaaende enkelte sygdomme, særlig de i Nilegnene saa udbredte øien- og hudsygdomme, giver udførlige diæt-forskrifter og anfører enkelte recepter, der alle udmerker sig ved den masse ingredienser, de forlanger til hvert

medikament: 20—30 rare sager, kamelmøg og krokodilleæg og lignende delikatesser maa til, naar det skal have ordentlig klem.

Takket være ligenes balsamering besad de ægyptiske læger adskillige anatomiske kundskaber; men virkelig sønderskjæren af ligene, i medicinsk øiemed, var selvfølgelig forbudt; det var jo netop for at beholde dem saa hele og uskadte som mulig, man balsamerede dem.

Paa et omraade var dog ægypternes læger store: De lavede skjønheds-bevarende midler, som beholdt sit ry, længe efter at de ægyptiske læger paa alle andre felter var sat i skygge af grækerne. De samme midler, som de skjønne kvinder i Memphis eller det hundredportede Theben anvendte i den fjerne oltid for at bevare sine tænders hvidhed og sin huds friske lød og derved tækkes sin herre, dem satte atter Roms keiserinder sin lid til, naar en eller anden charlatan i Isisprestens gevandt forordnede dem.

*

* *

Med handelsvarer kom ogsaa videnskaber og kunster fra ægypterne til grækerne, og fik hos dem en udfoldelse, som de aldrig havde naaet hos de i tusen religiøse regler indsnørede ægyptiske videnskabsmænd.

Ogsaa hos hellenerne stod lægekunsten oprindelig i den allernøieste sammenhæng med religionen: Asklepios, Apollos søn, var medicinernes gud, ved hans templer, der oftest laa paa høie, friske steder, hvor vinden viftede og kilder sprang, — rene sanatorier altsaa, — byggedes sygehuse og badesteder, hvor guden selv gik om og lægede, naar patienterne laa og sov nær hans alter.

Medicinens hemmeligheder var arvelige i enkelte prestefamilier, de udviklede sig lidt efter lidt til ordener og selskaber, og af disse selskaber udgik de berømte læger. Hippokrates var medlem af et saadant medicinsk selskab, han var en *asklepiade*. Det var ham, der har opstillet den gyldne regel, at kun ved at iagttage sygdommene kan man skabe sunde lægevidenskabelige teorier, og iagttagelse maa være basis for enhver rationel behandling. Hans ry gik saa vide om lande, — han var ved sin død i 371 før Kr. saapas verdensberømt, som nogen mand kunde blive det paa den tid, og sagnet fortæller, at bier byggede kube paa hans grav, og deres honning var for lægende balsam at regne.

Lidt efter lidt forlod de græske læger den strengt religiøse grund; men de bevarede dog en art laugsmæssigt samhold og lovede ved ed ikke at bryde ud af rækkerne. Mange aars læretid og praktisk øvelse under en ældre mesters opsigt skulde der til, før det høiærværdige laug optog en ny læge, og de, som var „indenfor“, passede godt paa, at de nyes tal ikke blev for stort, saa konkurrancen skulde trykke priserne ned. Og de

græske læger stod i høi anseelse, og deres honorarer var smukke. Græske læger blev søgt baade i østen og vesten, perserkongerne holdt høit lønnede græske livlæger, og ingen af de smaa asiatiske despoter kunde undvære en græskfødt hofmedicus. Stundom tog en by en bekjendt læge i sin tjeneste og betalte ham udmerket, men foruden disse „statsfysikus'er" fandtes der en hel del læger, der praktiserede frit, slog sine boder op paa gader og torve, blandede sine mediciner og udførte sine kure for folkets øine, modtog selv de rige patienter og de vanskeligste tilfælder, — fattigfolk og løbende forretninger besørgedes af slaver eller disciple.

* * *

Allerede 219 f. Kr. slog en græsk chirurg, Archagatos, sig ned i Rom. Ogsaa her havde lægekunsten oprindelig ligget i presternes hænder, senere begyndte enkelte slaver og frigivne at optage konkurrancen, de brugte allesammen visse stereotype recepter; men Archagatos's ankomst gjorde revolution i faget. Han var til en begyndelse heldig med et par vanskelige kure, og som man ved fra landdistrikterne: En ny læge, der med held udfører et par kure, udnævnes med engang til underdoktor, man valfarter til ham fra alle kanter, og han skovler penge ind. Saadan gik det ogsaa Archagatos. Han blev dagens helt, til hans bod kravlede alt, hvad der var sygt og daarligt og desuden havde fuldt op af sølv og guld, paa offentlig bekostning byggede man ham en ny bod ved den aciliske korsvei, ja han fik endogsaa romersk borgerret, hvad der var saare sjeldent i de dage, naar talen var om ikke-latinere. Men saa blev han nok alt for energisk: Han brugte sin kniv og sine glødende tænger saa tidt og saa ubarmhjertigen, at folket flygtede saa raskt, deres syge ben tillod dem, og Archagatos fik tilnavnet „slagteren". Tilslut henvendte man sig ikke til ham uden i ganske fortvilede tilfælder, hvor patienterne alligevel vilde være død „af sig selv". Da kunde han jo ikke gjøre galt værre.

Desuden var der i mellemtiden strømmet til Rom en smuk flok græske læger, lokkede af rygtet om Archagatos' held; men de optraadte saa markskrigende, at de hurtig fik et stygt ord paa sig for humbug. Gamle Cato giver derfor sin søn det raad: „Fly de græske læger; thi visselig har de svoret, at de vil dræbe os tilhobe, enten ved sine evig skravlende tunger eller saa ihvertfald med sine forgiftede medicamenter."

Men trods Catos sterke ord udøvede Archagatos og hans efterfølgere stor indflydelse paa den romerske lægekunst. Lægekyndige græske slaver kjøbtes til huslæger hos de rige, og i grækernes lægeskole oplærtes frie romere i kunsten.

Henimod republikens slut optraadte en læge, Asklepiades fra Bithynien; han gjorde stor lykke i Rom, takket være sine kundskaber,

sin omhyggelige behandling af de syge og ikke mindst: sin ægte græske tungefærdighed og en passende dosis humbug. Saaledes kom han kort efter sin ankomst tilfældigvis forbi et baal, hvorpaa man skulde brænde en nys afdød. Asklepiades saa straks, at manden aldeles ikke var død, men bare skindød, og det lykkedes ham „at opvække den døde.“ Dette udførte han saa effektfuldt, at man var færdig til at dyrke ham som en gud. Hans behandlingsmaade udmerkede sig forøvrig ved gjennemført simpelhed: Han forkastede alle „kraftige“ midler og kurerede næsten bare ved bad, massage, faste, gymnastik og bevægelse i fri luft. Det var netop den slags, romeraristokratiet trængte til: Svimlende luksus, udsvævelser, byens overbefolkning og mange andre ting arbeidede tilsammen paa at gjøre de engang robuste romere til et folk af svæklinge, feber herjede, nervøsitet, øiensygdomme og mavesygdomme greb om sig, — fornuftig diæt, bad og frisk luft, forstod Asklepiades, var midlerne til at reparere de romerske levemænd, af begge kjøn, flikke dem sammen, saa at de endnu en stund kunde nyde livet, — i svimlende luksus, nydelser og udsvævelser.

*

* *

Lægernes honorarer var ofte meget betydelige; Stertinius, keiser Claudius's livlæge, havde af sin privatpraksis en indtægt af omtrent 90,000 kr. pr. aar. Og da honorarerne steg, begyndte en betænkelig charlatanisme at brede sig, hver læge fandt paa nye vidunderkure, som altsaa var de eneste, der duede. Da Antonius Musa havde helbredet keiser Augustus ved koldtvandskur, kom det kolde vand til høi ære, men da keiserens onkel døde under en koldtvandskur, var der ingen mere, som gav en styver for det kolde vand, nu var det varmt vand, som alene kunde læge. Enkelte læger fandt paa at leie et teater, og under tilskuernes applaus udførte de vanskelige operationer for aaben scene. Disse underholdende læger blev snart beskyldte baade for giftblanderi og mord i stor skala, og lidet nyttede det, at der blev udnævnt overlæger, som skulde holde øie med de øvrige lægekunstneres bedrifter: lægestandens anseelse var i stadig dalen, Hippokrates og hans skoles sunde læresætninger var glemt, og fra Ægypten kom i det første aarhundre efter Kr. skarer af mystiske Isisprester, som ved overtro og vidundermageri vilde fordrive alle sygdomme. Haand i haand med dem arbeidede kvaksalvere og astrologer fra Lilleasien og de indfødte ignoranter, der drev lægekunsten rent haandverksmæssig, med et par arvede recepter, de ikke forstod, med amuletter og trylleformularer. Og der opstod læger som Thessalus, der oprindelig havde været væver, men løb af lære, og siden forkyndte uden nogen ansigtets blussel, at man paa et halvt aar kunde lære alt, hvad der behøvedes for at blive en

dygtig læge. Og han beviste sin tro af sine gjerninger, han var selv en tidlang Roms mest berømte læge.

* * *

Da kom der nyt liv i lægekunsten, ogsaa dennegang fra Ægypten: Universitetet i Alexandria havde paa Augustus's tid en ny blomstring, ogsaa paa medicinens omraade. Hippokrates's grundsætninger blev fulgt, de anatomiske kundskaber udvidedes, en række udmerkede lærere skabte en ny medicinsk æra, — og her uddannedes den berømte Claudius Galenus, der optraadte i Rom i slutten af det 2. aarhundre efter Kr., hvis lære gjorde epoke i lægevidenskaben og bragte den ind paa nye baner.

Som man ser, tog det god tid, før lægekunsten kom bort fra de overtroiske drømmerier og de raa haandgreb og naaede frem til videnskabelige grundsætninger, og kun meget langsomt udviklede sig i oldtiden en egentlig lægestand, der virkelig var sin opgave voksen. Men lad os nu endelig ikke se med altfor overlegen foragt paa hin tid, der troede paa hemmelige lægemidler, markskrigende reklamer og helbredelser ved guddommens eller andre overmenneskelige væseners indvirkning. Der findes nemlig fuldstændig tilsvarende fænomener midt iblandt os den dag idag, og vil vel altid findes, indtil mennesket bliver et ublandet forstandsvæsen, for hvem det hemmelighedsfulde ikke har nogen tiltrækning, og for hvem troen ikke kan gjøre undere.

Hyrde- og vægterfugle.

(Af Carus Sterne i *„Prometheus“*).

Herodot, som havde bereist Ægypten, fortæller for første gang en merkværdig iagttagelse fra dyreriget: Krokodillen lever i fiendskab med alle dyr, og paa en eneste nær, trochilos'en, flygter ogsaa alle fugle for den. Med denne lille fugl derimod holder krokodillen venskab for de tjenesters skyld, som den er vant til at modtage af fuglen. Naar nemlig krokodillen hviler paa strandbredden og aabner sit frygtelige gab med de truende tandrækker saa vidt, den kan, for at indaande den milde zephyr, saa kommer trochilosen dristig hen til den, spaserer uden frygt omkring i gabet paa den og renser det for blodigler, som har suget sig fast ved tandkjødet og i svælget. Dette bereder naturligvis krokodillen saa megen lettelse og fornøielse, at det ikke falder den ind at tilføie fuglen nogen skade.

Denne med sandheden fuldstændig overensstemmende beretning af „historiens fader“ blev udgangspunktet for talrige mere eller mindre uvittige fabler. — Aristoteles holder sig endnu indenfor det sandsynliges grænser. Thi han taler kun om krokodillens taknemlighed, idet den ved varsomme kjævebevægelser lader fuglen forstaa, naar den igjen vil lukke sit gab. Men Plinius har allerede komponeret en hel roman. Efter hans beretning skal trochilosen, som man i Italien kalder fuglenes konge, flyve ind i gabet paa krokodillen, hvor den først renser tandkjødet og dernæst svælget for igler og snegler. Dette kildrer krokodillen paa en behagelig maade, og i velbehag aabner den gabet mer og mer, indtil den tilslut sovner ind med vidaaben mund. Dette øieblik benytter den lurende ichneumon, farer som en pil ned gjennem svælget og sønderbider indenfra maven paa det dyr, som den udenfra ingen skade kunde gjøre.

Denne roman var imidlertid ikke dydig nok. Det var jo ikke pent af den lille fugl saa rolig at lade alt dette ske og derved paa en maade selv blive den indirekte aarsag til sin kammerats død. Derfor digtede Aelian i sin „Dyrehistorie“ videre. Trochilosen ydede vægtertjeneste for den sovende krokodil: saa snart en ichneumon viste sig, skreg fuglen høit op og hakkede krokodillen paa næsen, for at den skulde vaagne. Denne historie er saa bleven gjenfortalt i det uendelige og danner et smukt kløverblad sammen med den om muslingvægteren, der tager bolig i muslingskallet og underretter sin vært om alle farer og lækkerbiskener, der nærmer sig, og den om lodsfiskene, der tjener de halvblinde hvalfiske som veivisere. Aelian gnider ovenikjøbet betænkelig sin næse over det spørgsmaal, om man skal rose eller laste den taknemlige fugl, fordi den saaledes redder den onde krokodille.

Da historien ved denneslags tilsætninger tilslut var bleven altfor eventyrlig, bestred man den senere ganske og gjorde derved, som i saa mange andre tilfælde, den gamle Herodot bitter uret. Da nemlig Geoffroy de Saint-Hilaire i 1798 kom til Ægypten og spurgte folk om dette, blev venskabet mellem krokodillen og den lille fugl ikke alene bekræftet, men han fik snart se det med egne øine. Alfred Brehm, der som bekjendt boede en aarrække ved Nilen, siger i sine „Reiseskisser fra Nordostafrika“: „Med krokodillen lever kun en fugl paa venskabelig fod, den lille pilsnare strandløber (*Pluvianus ægyptiacus*), som araberne kalder krokodillevægter. Den er af en vagtels størrelse og er broget. Sin sikkerhed grunder den paa bevidstheden om sin hurtighed. Uden betænkning løber den op paa ryggen af det sovende uhyre og spiser de der siddende igler og vandsnegler. Kommer der et menneske, saa skriger den høit op og advarer derved, uden at ville det, den sovende krokodille.“ Siden saa

Brehm gjentagne gange, hvorledes fuglen ogsaa rensede gabet paa krokodillen og bragte den paa flugt ved sit skrig.

Med den Brehmske paastand om, at fuglen *ubevidst* advarede sin „madmor“, er det saa sin egen sag. Vi ved, at en hel række af fugle, der gjør landdyr tjenester af tilsvarende art, idet de renser dem for bremse- og andre insektlarver, ligeledes har den vane ved høie skrig at gjøre sine verter opmerksomme paa den truende fare. Der danner sig øiensynlig et vist fællesskab i interesser mellem fuglene og deres madleverandører, og for det græssende dyr, der holder sit hode nede i marken, kan den høitsiddende, skarpsynte fugls aarvaagne opsyn kun være i høieste grad ønskeligt. Saadanne varselskrig er eiendommelige for mange dyr, og om de end fra først af kun har været udtryk for skræk, saa har de dog vistnok meget snart antaget karakteren af virkelige varsku. Den, som engang har iagttaget kyllinghønens skrig, naar høgen nærmer sig, og murmeldyrets piben, der efterfølges af alle kammeraternes hurtige flugt, kan ikke være i tvil herom.

Ligesom vore stære og hyrdefugle *(Pastor roseus)* befrir vore kvæghjorder for utøi, saaledes yder de beslægtede larveædere, *Buphaga africana* og *Erythrorhyncha,* bøflerne, kamelerne, elefanterne, næshornene, flodhestene osv. den samme tjeneste. Man ser dem i flokke paa hovederne af dyrene, siddende som hakkespætter paa en træstamme, eller løbende om for at plukke insekter og insektlarver ud af huden paa dem. I virkeligheden er det ikke saa ganske faa arter af mindre fugle, som søger sin næring blandt de insekter, der snylter paa de større pattedyrs hud. Og naar de overalt modtages med velvilje og glæde, hvorfor skulde saa fuglene ikke til gjengjæld yde sine venner tjenesten ved et aarvaagent vagthold?

For husdyrhjordenes vedkommende er en saadan vægtertjeneste naturligvis overflødig, og de fugle, der besøger dyrene, er ogsaa vant til menneskets nærhed. Men ude i vildnisset har mange af disse fugle beholdt den vane, naar fare nærmer sig, at udstøde et skingrende skrig, som af vedkommende firføddede dyr øieblikkelig forstaaes og besvares med ilsom flugt. Den bekjendte elefant- og næshornjæger Gordon Cumming kalder derfor den rødnæbbede larveæder for „næshornets bedste ven“ og forsikrer, at den aarvaagne fugl mere end en gang har gjort ham det umuligt at krybe næshornet paa skudhold. „Tykhuderne,“ siger han, „forstaar fuglenes varsku meget godt. Dyret reiser sig, ser sig om til alle sider og styrter derpaa afsted. Ofte har jeg tilhest forfulgt et næshorn i milevis og sendt det et stort antal skud, før det styrtede til jorden, men under hele forfølgelsen holdt nogle fugle trolig ud hos det lige til sidste øieblik og erindrede mig uvilkaarlig om matroserne paa dækket af et stormjaget skib. Fuglene klamrede sig fast paa dyrets ryg og sider, og kun naar en

af mine kugler traf uhyrets skulder, fløi de for et øieblik en seks fod op i luften, udstødte et høit allarmskrig og slog sig straks efter ned paa sin gamle plads. Undertiden hændte det, at de nederste kviste paa træerne, mellem hvilke næshornet styrtede afsted, sopte dem af det levende dæk, men hvergang var de snart efter paa sin post igjen. Ikke sjelden nedlagde jeg tykhuderne midnatstid ved deres drikkesteder, og fuglene holdt da ud hos dem til morgenen, fordi de troede, at deres kammerater sov bare. Naar jeg da nærmede mig, anstrængte de sig, før de greb til flugten, til det yderste for at vække næshornet af dets dødssøvn."

Det fremgaar af denne skildring, at vedkommende fugle har vænnet sig næsten udelukkende til denne ernæringsmaade og af den grund er blevet uadskillelige fra de dyr, de lever paa, skjønt det er meget forskjellige dyr, de viser sine kjærlighedstjenester — elefanter, okser, kameler, antiloper osv. Udenfor deres mellemafrikanske hjemstavn, f. eks. i Kaplandet og Abessynien forstaar kvæget ofte ikke at vurdere forvildede larveæderes tjenester, men bliver rasende, naar de nærmer sig. Kvæget paa disse kanter lider nemlig som oftest af bylder og saar efter snyltere, som ikke i betids er blevet afplukket, og et fuglenæb rodende om i disse saar er vel neppe egentlig nogen nydelse. Næshornjægernes vrede over larveæderne minder om det had, mange af vore egne jægere nærer mod skogskjærer og skjærer, som skræmmer mangt et stykke smukt vildt ved sine skrig, naar de er i nærheden af jægeren. Uden at træde i nærmere berøring med vedkommende dyr gjør enkelte fugle ved sin aarvaagenhed virkelig vægtertjeneste. Zebrahjorden giver nøie agt paa den afrikanske struds's skrig, og det samme skal være tilfældet med Pampas-hjortene ligeoverfor den amerikanske struds, og med Kaukasus-stenbukken overfor kongehønen. For Kaukasusbeboerne har det stadige samliv af disse to sidste dyr været saa paafaldende, at de, som Radde beretter, søger grunden i den antagelse, at kongehønen lever af stenbukkens gjødsel. Sandsynligt er det imidlertid, at det er stenbukken, som søger den aarvaagne fugls selskab.

Man undervurderer aandslivet hos dyrene, hvis man vil opfatte deres varselskrig kun som udtryk for individuel frygt. Disse skrig maa fornuftigvis mere være beregnet paa andre, altsaa først og fremst paa vedkommende dyrs artsbeslegtede, end paa vægteren selv, der jo kun havde at flyve afsted for at bringe sig i sikkerhed og ikke vinder nogetsomhelst ved sit skarpe skrig, men tvertimod kun henleder fiendens opmerksomhed paa sig.

Endnu mere psykologisk merkværdig og vanskelig at forklare maa det synes, naar mange større fugle viser et eget instinkt til at tage ganske fremmede dyr, med hvem de tilfældig kommer sammen og ikke har nogen

merkbar nytte af, under sin omsorg. Dette træk er især fremtrædende hos visse sumpfugle, f. eks. hos tranerne, som allerede i vild tilstand viser et overskud af intelligens, der ikke lader sig nøie med omsorgen for sine egne, men ogsaa tager fremmede dyr under sin pleie. Bliver vor hjemlige trane f. eks. fanget og indlemmet i en hønsegaard, føler den sig ved god behandling snart som hjemme. Den føler sig alt det andet kræ uendelig overlegen og opkaster sig til de svages beskytter og ordnens haandhæver. De mennesker, den omgaaes, slutter den sig til som ven og spasmager, idet den søger at glæde dem med dans og muntre kaprioler. Som den forstandigste hund vogter den kvæget, skiller de stridende, straffer de ulydige med sit kraftige neb og er ikke spor ræd for hundene, som den aabenbart opfatter som staaende langt under den selv. I maaske endnu høiere grad vises disse egenskaber hos den afrikanske paafugletrane, der forøvrig er en virkelig pryd for gaardspladsen. Ogsaa heirene viser en lignende begavelse, og „*Revue Scientifique*" fortæller i sit nr. for 2. januar iaar om en heire, der efter tabet af sin hun frivillig meldte sig til landsbyjæternes tjeneste og passede paa kvæget. Da en dag to kalver var forvildet, og heiren ikke kunde greie at føre dem hjem, holdt den i timevis vagt hos dem, indtil de blev fundet. Var der forspændte heste, som blev urolige af at staa og vente i gaarden, søgte den at bringe dem til fornuft ved at hugge dem med næbbet i næsen, og kranglevorne husdyr, som forstyrrede gaardspladsens fred, drev den uden videre fra hinanden.

En nær slegtning af tranen, trompeterfuglen eller agamien, findes ved mange af de indianske landsbyer ved Amazonfloden, hvor den optræder som ordensstifter og kvægvogter. Fuglen har en sammentrængt, gaaselignende krop, mørk fjærklædning med grøn- eller rødligt farveskjær og staalblaat bryst. Schomburgk iagttog den i skogene lige til Venezuela og Britisk Guyana midt inde i hjorder paa 100 til 200 stykker, og disse hjorder forlader den aldrig frivillig. Denne fugls gang er saa bededagsmæssig, langsom og gravitetisk, at man bliver høilig forbauset ved af og til at finde den, ligesom tranen, opførende vilde indianerdanse, idet den med sænket hode hopper lystig omkring. Bliver agamien forskrækket, udstøder den et eiendommeligt, dumpt varselsskrig, der efter indianernes tro er en bugtalerpræstation, og heraf har den faaet navnet trompeterfugl. Den lader sig merkværdig let tæmme og oplære til vægter for gaardspladsen, hvis indvaanere den siden forsvarer med det største mod, ofte paa bekostning af sit eget liv. Den opkaster sig paa en maade til en slags velvillig tyran og forlanger af alle sine underordnede, selv af hundene, ubetinget lydighed. Man kan trygt betro baade firbenede og tobenede til dens omsorg.

Hver morgen driver den hønsene og ænderne til deres beitesteder,

og om aftenen fører den dem atter tilbage, idet den som en ganske almindelig hyrde skrider efter sin hjord. Agamien lærer hurtig sin herres stemme at kjende, adlyder ham øieblikkelig og er meget begeistret for hans kjærtegn. Er dens herre borte, er den bedrøvet, hilser ham hjertelig velkommen, naar han vender tilbage, og er skinsyg paa alle og enhver. Især er det derfor hunde og katte, den lægger for had. Nærmer et saadant dyr sig, farer den som oftest løs paa det, idet den slaar vingene sammen og bearbeider det med næb og fødder, til det tager flugten.

Hvad der især gjør agamien værdifuld som vægterfugl, er dens skarpe sted- og orienteringssans. Den tager aldrig feil af veien og bringer om kvelden altid den betroede hjord fuldtallig tilbage. Ogsaa i zoologiske haver overtager den villig førerskabet for fjærkræet, som betroes den.

Ogsaa den med agamien beslegtede slangestork, som er udbredt over store dele af Sydamerika, og som gjør nytte ved at udrydde slanger, indlemmer man gjerne som ung i hønsegaardene. Den vænner sig nemlig allerede efter et par dages forløb til mennesker og beskytter dyrene, hvad den saa meget lettere kan, som den tilbringer natten i høie trær og paa hustag, hvorfra den let kan holde udkik. Skjønt man lader den gaa fuldstændig fri, vender den altid tilbage til den gaard, hvor den har overtaget vægtertjenesten. I Berlins zoologiske have har den ogsaa vist sig som veirprofet, idet den foran regnveir uophørlig udstøder sine skrig under de mærkværdigste halsvridninger. Af fugle, som ligner agamien, findes der i Sydamerika flere, og de benyttes alle af indianerne som vogtere for husdyrene. Inde i de tætte skoge, hvor det vrimler af større og mindre rovdyr, kan saadanne hyrder nok trænges.

Det vilde være et interessant psykologisk problem at undersøge, hvorledes denne beskyttelsestrang muligens kan have udviklet sig. Man vilde i denne drift maaske finde noget beslægtet med den menneskelige ærgjerrighed, der hos skabningens herrer utvilsomt er en af de sterkeste drivfjære for sociale fremskridt. Ærgjerrighedens høieste maal er at herske over andre, og tilfredsstillelsen af en saadan herskerlyst synes at høre til de sødeste af alle følelser, thi ligesaa ofte som de regjerende betoner sit embeds byrder, ligesaa sjelden hænder det i virkeligheden, at en sund hersker frivillig nedlægger scepteret. Meget sjelden antager imidlertid herskesygen saa beskedne former som hos tranerne og de andre hyrdefugle. Den sidste grev Gruyeres ved Freibrug i Schweiz, som førte tranen i sit navn, sit vaaben og — man kan gjerne føie til — i sit hjerte, var en saadan gammel vægterfugl. Da han nemlig ikke mere kunde beskytte sine lensfolk, kaldte han dem sammen i slotsgaarden, løste dem høitidelig fra deres ed og forsvandt for aldrig at vise sig mer. *P. E.*

Gaa i ring.

(Efter Ernst Krause i *„Umschau“*).

At bevæge sig i en ret linje synes ikke at ligge i menneskets natur; thi selv naar en mand gaar henad en banet vei, begynder han at gaa i zikzak, straks han falder i tanker og ikke holder sit maal uafbrudt for øie. Hos berusede eller hos personer, der lider af nervesvaghed, er denne zikzakgang allermest paafaldende; — og den maa opfattes som udslag af en i naturen bundende lyst til at vige ud fra den rette linje, gaden byder én at følge. Derfor er filosofer og andre, der har let for at glemme sine omgivelser og deres krav, stærkt tilbøielige til denne „fremgangsmaade“. I sin bog „Sandhed og digtning“ fortæller Gøthe om den berømte Senckenberg i Frankfurt am Main, at han bevægede sig gjennem Frankfurts gader i saa skarpe zikzaklinjer, at man sagde om ham: „Han maa bestandig vige tilside for deres sjæle, som han før tiden har bragt paa kirkegaarden.“ — Senckenberg var nemlig en meget søgt læge.

I nær sammenhæng med denne zikzakgang staar et fænomen, som flere psykologer og fysiologer, blandt andre Francis Galton, har studeret gjentagne gange. Man vil hyppig have iagttaget, at naar nogen skal gaa et langt veistykke i ubanet terræn, i taage eller gjennem ørken og prærier, og han ikke tar sol og stjerne eller kjendte merker som retningsvisere, da vil han istedetfor at naa det maal, han mente at nærme sig, beskrive en cirkel og sluttelig i en videre eller trangere bue naa tilbage omtrent til samme sted, hvorfra han gik ud.

Hyppigst bliver dette fænomen iagttaget ved folk, der er ude og plukker bær eller ved i veiløse skoge, — og fra denslags „kredsvandringer“ har ogsaa folkesagnene hentet enkelte træk, og folketroen har søgt *sin* forklaring paa sagen. I Oberpfalz siger man, at naar nogen gaar i ring ude i skogen eller i sneen, da har han traadt paa troldgræs *(polypodium vulgare)* og det er skyld i hans ringgang. Samme tydning finder man i Tyrol, Thüringen og mange andre egne, og mange lystige historier om dette emne er skabt paa folkets tunge. Da man saa let forfeilede sin hensigt, at skjære gjennem skogen i en lige linje, blev den i menneskenes fantasi til en hemmelighedsfuld labyrinth, og talrige eventyr beretter om, hvorledes man ved hvide stene eller frøkjerner, som man strøede ud, maatte betegne sin vei. — Denne kredsgang pleier altid at gaa *med* solen, altsaa i samme retning som viseren paa uret. Dette blev forklaret derved, at mennesket altid har vænnet sig til at vige unda tilhøire, — og

nu traf man i skogen en masse trær, som skulde viges for, — man veg til høire og trods alle forsøg paa at gaa lige frem, kom man mer og mer til høire. — Dette, at mennesket helst viger til høire, skal være iagttaget ogsaa paa andre steder end i skogen: Den, der gaar i en gang, som deler sig, vil næsten uvilkaarlig følge fortsættelsen tilhøire; — i offentlige bygninger har man fundet ud, at hvor to trapper fører op fra en vestibule, der vælger de fleste trappen tilhøire.

Dette kan maaske til en vis grad have sin rigtighed; men denne forklaring, at man helst *viger* til høire, træffer ikke sagens kjerne, — thi netop paa aabne sletter og træbare prærier, hvor der ikke behøves nogensomhelst vigen unda, fordi der *intet* er, som hindrer fremmarschen i lige linje, — netop der forekommer denne gaaen i ring aller hyppigst. Derfor skal prærievandrerne være saa sterkt henvist til at betragte den saakaldte *kompasplante (Silphium laciniatum)*, hvis blade har kompasnaalens egenskab: deres ene ende peger direkte mod nord, den anden mod syd. Man maa her mindes, hvorledes Rosseau raadede sine elever til, at de i skogen altid skulde betragte træstammerne, — de vilde skjønne, hvor nord og syd var, naar de saa, hvilken side af træstammerne der var mosedækket, og hvilken ikke.

Fysiologer og anatomer har søgt grunden til denne kredsgang ganske simpelt deri, at menneskets høire side, høire haand og høire fod, er bedre udstyret end venstre, i almindelighed kraftigere udviklet. Men skulde nu dette, — der ganske vist er bevist, hvad armene angaar, — ogsaa slaa til for benenes vedkommende, da maatte man altsaa antage, at høire ben skridtede kraftigere ud end venstre, — og da blev resultatet, at man vilde gaa i ring mod *venstre,* ikke mod høire. Derfor har ogsaa andre fysiologer og anatomer hævdet den modsatte anskuelse; at menneskets *venstre* fod er en liden smule længere end høire, og er dette tilfældet, saa har man jo her en udmerket forklaring paa menneskets tilbøielighed til at gaa i ring, naar intet tvinger til at gaa den lige vei.

Der er bare den kjedelige side ved sagen, at det kun er yderst faa anatomer, der har forfægtet den venstre fods overlegne længde; og de maalinger, de støtter sin antagelse paa, er for det første ikke mange, og for det andet: den gode vilje til at naa et paa forhaand antaget resultat kan indvirke selv paa de mest samvittighedsfulde maalinger.

Det kan i denne forbindelse ikke være uden interesse at pege paa, at oldtidens inder, germaner og kelter og sandsynligvis samtlige arier marscherede omkring sine templer eller personer, de vilde hædre, og denne „hellige kredsgang“ skeede altid tilhøire, det vil sige: man beholdt altid under rundgangen den hellige ting eller person paa sin høire side. Og grunden har vel været den, at man ansaa denne maade at bevæge sig paa for den

naturlige. I de gammelindiske sange og heltedigte bliver denne kredsgang til høire *(pradaxinam)* meget hyppig omtalt. De gamle germaner vandrede 3 gange rundt sine templer og altere, og bestandig *med* solen; ja, de mente, at det vilde bringe forfærdelige ulykker, særlig storm og uveir, om man foretog disse vandringer i modsat retning. Om kelterne ved vi, at de vandrede om sine helligdomme fra øst til syd, hvorfor denne tre gange gjentagne ringvandring kaldtes „sydveien“ — „*de as-iul*“ Og i visse egne af Tyskland, hvor husets helligdom, den store gryde, hænger frit midt i familiens stue, — i enkelte dele af Westfalen og i Saterland for eksempel, — der har den skik endnu holdt sig, at den unge kone, første gang hun betræder huset, vandrer tre gange rundt den hellige plads, — og vel at merke: med solen.

Ved de romerske circuslege og væddeløb holdt den skik sig stadig, at man red og løb med solen; man gjenfinder den i det moderne circus, men nu er den naturligvis uden noget religiøst eller praktisk motiv. De gamle gav som grund for sin høiremarsch, at alle festlege oprindelig var indstiftede til solens ære, hvorfor dens billede ogsaa var anbragt i midten af hver circusarena, — en tanke, vi gjenfinder helt ned i renæssancetidens planetbilleder; de viser os „planetsolen“ som „regent“ for festlege, som væddeløb, ringrenden, diskoskasten og turnering.

Ogsaa hos folkeslag, der ikke hører til arierne, har de fleste religiøse lege og danse sin oprindelse fra soldyrkelsen, for eksemsel i Japan, hvor man ved hellige danse lokker solen frem fra den hule, hvori den bedrøvet har trukket sig tilbage, naar vinterdagene bliver lange. Denne skik svarer fuldstændig til de gamle grækeres, romeres og germaners „labyrintdanse“, hvormed de hilste solen den første vaardag. Og tilhøiere gaar alle disse danses figurer.

Spørgsmaalet er bare, om der ikke bag alle disse hellige marscher tilhøire og religiøse løb og danse „med solen“ ligger en fysiologisk grund, — den samme, der bringer mennesket til at gaa i ring, naar det mister veien gjennem skog og over sletter, — den samme, som i dommedagsbeskrivelserne stiller de retfærdige til høire, de uretfærdige til venstre, — og som i børnemund kalder høire haand for „den pene haand.“

Spørgsmaalet venter endnu paa sin løsning, — og „ringgangen“ har endnu ikke fundet sin helt fyldestgjørende forklaring.

Om torvmyrer og om torv som brændsel.

Af **Adolf Dal**, realkandidat.

II.

Vi har altsaa seet, at torvmyrene helt igjennem bestaar af planterester, og at deres dybde er forskjellig, lige fra ganske grunde helt op til 8 meter. De planterester, som findes, har undergaaet en forandring, saaledes at deres indhold paa kulstof er blevet større, end den var oprindelig, medens andre dele har gaaet sin vei. Torven, som myrens indhold kaldes, bliver saaledes en mellemting mellem ved og kul, og naar vi tager den op og tørrer den, bliver den altsaa skikket til at brændes, og optagningen af torv til brændsel er derfor en af de vigtigste anvendelser, man har af torvmyrene. Men før vi gaar videre ind paa de maader, man udfører dette paa, vil vi kaste et blik paa de materialer, vi benytter os af for at skaffe os den varme, vi trænger, dels til opvarmning af vore boliger, dels til frembringelse af kraft til vore maskiner.

De brændematerialer, som omtrent udelukkende benyttes, er ved og kul samt koks og gas, hvilke to sidste slags faaes af stenkul. Ved og kul er sammensat af tre grundbestanddele, nemlig surstof, vandstof og kulstof, og af disse er det det sidste, som det væsentlig, naar man ser hen til varmenytten, kommer an paa. Kulstoffet er fast og sort. At dette sorte kul findes i det hvide træ, er en let sag at overbevise sig om, thi alle har seet, at naar træet opvarmes sterkt, saa bliver det sort, og dette sorte er kul. Ved opvarmningen uddrives nemlig bestanddelene surstof og vandstof; disse er luftformige og usynlige for øiet. Sammen med endel af kulstoffet danner de andre luftformede legemer, som gaar bort; disse er brændbare, og naar veden brænder, er det disse luftarter, som danner det, vi kalder flammen; men resten af vedens kulstof ligger igjen og gløder. Thi naar kul, der er rent, brænder, danner der sig ingen flamme. Af kulstof indeholder almindelig gran eller furuved omtrent halvparten.

Stenkul, som er rester af jordverdenens plantevækst, indeholder de samme bestanddele; men ved de indvirkninger, som den i tidernes løb har været udsat for, er endel af de flygtige dele, vandstof og surstof, gaaet sin vei, saaledes at stenkul er meget rigere paa kulstof, — dette udgjør næsten $^9/_{10}$ af almindelig stenkul, og i den saakaldte antracit er der endnu mere.

De øvrige planter er sammensat omtrent som veden; naar planterne hobes paa hinanden, saaledes som tilfældet er i en torvmyr, undergaar de

efterhaanden forandringer, der bringer dem i sammensætning og udseende nærmere til stenkul. Det er dette, som er foregaaet med torven, der gjennemsnitlig indeholder $^3/_5$ kulstof. Da det som nævnt er væsentlig indholdet paa kulstof, det kommer an paa, vil ogsaa som brændemateriale torven staa omtrent midt mellem ved og stenkul.

Den vigtigste anvendelse, man har gjort af torvmyren, er som allerede nævnt til brændsel. Vi kalder dette brændsel for brændtorv eller bare torv. Menneskenes oprindelige brændsel er ved. Men jo mere befolkningen tiltager, og især naar der danner sig tætte centrer som byer, hvor der ogsaa i almindelighed opstaar industri, der kræver meget brændsel, der gaar skogene tilbage og bliver utilstrækkelige til det stadig stigende behov. Man maa da se sig om efter hjælpemidler, der kan erstatte veden. Ligesaa paa de steder, hvor naturen ikke frembringer skog.

Fra urgammel tid har torven været et af de midler, man har grebet til. Den ældste beretning, man har om torvdrift, skriver sig fra den gammelromerske forfatter Plinius, der levede i det 1. aarh. efter Kristus. Han skrev om et folkefærd, chankerne, der boede i det nuværende Nordtyskland, at „de ælter med hænderne dynd, som de tørker i sol og vind, og som de derefter brænder for at varme sine kuldegysende kropper.“ Ogsaa i vort land har torvdriften været kjendt i lang tid, især paa vestlandet, hvor de mange skogløse egne ligefrem har tvunget folk dertil. Bekjendt er fortællingen om Ragnvald Møre-jarls søn, Einar, som paa Harald Haarfagres tid reiste over til Ørkenøerne. Af mangel paa ved paa disse træløse øer lod han skjære torv, hvorfor han blev kaldt Torv-Einar. Rimeligvis har han kjendt kunsten hjemmefra. Ogsaa paa andre steder i sagaerne omtales torvskjæring.

Torven kan imidlertid ikke benyttes saaledes, som den tages op af myren. Dertil er den for fuld af vand. Vandet udgjør nemlig mere end $^4/_5$ af myrens indhold; man maa derfor først tørke den, saaledes at vandindholdet kommer ned til $^1/_5$. Man udfører denne tørkning ved solens og vindens hjælp, idet man udbreder torven paa marken (eller myren, hvad der er det almindeligste). Den enkleste form for optagning af torv er den, at man skjærer den ud med spader, saaledes at den faar en regelmæssig, murstenslignende form.

Myren maa til dette arbeide være gjennemgravet med grøfter, saaledes at noget vand kan rinde væk, og overfladen blive nogenlunde tør. Torvstykkerne udbredes derefter paa myren for at tørke og bringes saa i hus og er da færdige til at brændes. Torv, som er fremkommen paa denne maade, kaldes *stiktorv* efter tilvirkningsmetoden.

Nu er det ikke overalt i myrene, at man kan med fordel optage torv; man maa holde sig til de steder, hvor torven er mørk, og planteresterne har undergaaet megen forandring, saaledes at indholdet af kulstof er forholdsvis stort. Der, hvor torven er lys og meget lidet forandret, vil den tørrede torv blive let og af liden værdi som brændsel. Det er derfor ikke hver myr, som egner sig som brændtorvmyr.

Imidlertid bliver saadan stiktorv næsten altid noget let, og den indtager derfor et uforholdsmæssigt stort rum i forhold til den varme, som den kan yde. Desuden er den ofte løs, og den smuldres derfor let adskillig op under førsel. Man har derfor til forskjellige tider søgt at forbedre den ved at lade raatorven, d. v. s. den torv, som optages af myren, undergaa forskjellig slags bearbeidelse i maskiner. Herved bliver torven æltet og sammenknadet omtrent som ler i en lermølle, hvorved dens enkelte smaadele bliver klemt nærmere til hinanden, og den bliver i det hele fastere og faar en større varmenytte. Den saaledes malede torv bliver da enten formet i passende stykker af maskinen selv eller efterpaa ved haandkraft og derpaa tørket paa sædvanlig vis.

Denne maskintilvirkede torv er meget bedre end stiktorven.

Her tillands bruges meget torv paa vestlandet og nordenfjelds. Dette bliver væsentlig stiktorv. Enhver, som har myr, optager brændtorv til sit eget brug og lidt til salg, omtrent som enhver, der har skog, hugger ved i den.

Paa østlandet foregaar tilvirkningen mere fabrikmæssigt og ved maskiner, men i forhold til, hvad der trænges, er det ikke meget. Salgsværdien af det hele bliver ikke stort mere end 30 tusen kroner.

I Sverige, Danmark, Nordtyskland og fremforalt Holland drives torvtilvirkning i en ganske anden udstrækning. Som eksempel kan jeg nævne, at en enkelt fabrikant i det sidstnævnte land aarlig sælger torv for $^1/_2$ million kroner eller 16 gange saa meget som alle vore østenfjeldske fabriker tilsammen. En anden fabrik sammesteds sælger for 300 tusen kroner osv.

Men saa er hollænderne ogsaa mere foretagsomme og fremforalt mere patriotiske, end vi er. De siger som saa, at naar de kan faa torv, som er tilvirket i deres eget land ligesaa billig og billigere end stenkul, saa er det aldeles unødvendigt at sende pengene til England. Saadan gjør ikke vi hertillands.

I 1893 indførte vi stenkul og koks for over 10 millioner kroner, og indførselen er siden den tid tiltagen i en betydelig grad, saa at den nu udgjør ca. 1 million ton til en værdi af 14 millioner kroner. Om kun halvdelen af dette blev erstattet af indenlandsk torv, saa vilde dog 7

millioner kroner være sparet og anvendt til indenlandsk arbeide. Lad os tænke os halvdelen af vor kulimport erstattet af indenlandsk torv; der vilde da behøves rundt 1 million ton torv, og sætter vi arbeidsudgifterne til kun $2^1/_2$ kr. pr. ton, saa vil dette i rene arbeidslønninger være omtrent $2^1/_2$ million kroner. Efter et aars indtægt af 1000 kr. giver dette levebrød til 2500 arbeiderfamilier; desuden har vi fortjenesten ved fragtning, omsætning osv. Disse penge gaar nu til udlandet. Hertil kommer, at folk samtidig vil faa billigere brændsel. Man ser, at der ligger store opgaver og venter paa kapital og foretagsomhed til løsning.

Torv er nemlig et udmerket brændsel, som i de aller fleste tilfælde fuldt ud kan erstatte stenkul. Til husbrug er den bedst at benytte i ovne, som er indrettede til ved- eller kulbrug, derimod bør den ikke benyttes i koksovne. Nogen ubehagelig lugt behøver man ikke at frygte, naar kun ovnen er tæt og trækker godt. I de store byer i Tyskland, f. eks. Berlin og i Hollands største by Amsterdam foruden i en mængde andre benyttes stadig en mængde torv til den almindelige husfyring, baade af de mere og af de mindre bemidlede klasser. Der er derfor intet, som skulde være til hinder for, at vi ogsaa her i landet, baade i og udenfor byerne kunde benytte torv som det daglige brændsel.

Ogsaa til fabrikbrug har torven udenlands en overordentlig udbredelse. Vi behøver ikke at gaa længer end til vort naboland Sverige for at finde en mængde fabriker, hvis dampmaskiner fyres med torv. Hos os gjøres dette kun paa ganske enkelte steder; man kjører heller stenkul op gjennem landet med jernbane.

Ved et vel anlagt og fornuftigt drevet torvverk vil man kunne fremstille torv til en pris af 3 kroner pr. ton (1000 kg.). Ved det største torvverk i Danmark sælges den for 6 kr. for samme vegt; men man forstaar, at den jo godt med rimelig fortjeneste kan sælges endnu billigere. Hertil kommer saa omkostninger ved fragt. Regner vi nu, at der trænges godt og vel $1^1/_2$ gang saa meget torv som stenkul, saa er det indlysende, at den vil blive betydelig billigere end stenkul, hvis pris her i byen nu er kr. 18 pr. ton. Naar man har god torv, vil der altsaa gjennemsnitlig trænges vel $1^1/_2$ gang saa meget af den som af stenkul, og da torven desuden er meget lettere, saa maa man bruge saa meget mere torv, regnet efter maal; gjennemsnitlig vel 3 gange saa meget. Dette er en af de største ulemper ved torvens benyttelse, da man maa have større oplagsrum og større ildsteder. Man faar desuden en aske, som er meget let, og som derfor indtager et stort rum, saa at den kan blive noget brydsom; men man kan selvfølgelig ikke undgaa alle ulemper, og torven er forøvrigt et meget rensligere og behageligere brændsel end stenkul.

Paa mange forskjellige maader har man forsøgt at brænde kul af torv, ligesom man af ved brænder trækul. Den metode, som er den enkleste, er at brænde torven i miler, paa samme maade som man brænder trækul af træ. Trækul benyttes meget til udvinding af metaller af malmen og andet, og det har været ønskeligt i de lande, hvor der findes nogen torvdrift af betydning, at kunne faa torvkul isteden, da trækulsbrændingen tager svært paa skogen.

En mile er en rund sukkertopformig haug, som dannes af de opstablede torv- eller vedstykker; ovenpaa lægges et dække af græstorv, for at ikke luften skal faa for megen adgang. Derpaa antændes milen indenfra. Af den grund, at luften har saadan utilstrækkelig adgang, brænder kun de flygtige dele, som giver flamme, op, medens kullene med askeindholdet bliver tilbage. Paa denne maade tilvirkes i Tyskland og delvis i Sverige en mængde torvkul.

Ligesom man af stenkul ved ophedning i lukkede kar, de saakaldte retorter, fremstiller lysgas og desuden af resterne af kullene faar koks, saa har man ogsaa paa flere steder anlagt lignende fabriker for torv, hvor man anvender den gas, som man faar ved torvens ophedning. Gasen anvendes ikke netop til belysning, men man udvinder forskjellige produkter af den som tjære, asfalt, parafin, kreosot, ædiksyre og salmiak. Til rest faar man da kul af en meget god beskaffenhed, og resterne af gasen, som ikke kan benyttes til noget andet, anvendes til retorterens ophedning.

Fornylig er man ogsaa hertillands begyndt at fabrikere torvkul efter en metode, som imidlertid er grundlagt paa et ganske andet princip. Torven ophedes nemlig under tryk, og derved kommer de tjæreagtige stoffer ikke til at undvige, men bliver for størstedelen i torven, som imidlertid undergaar en sterk forandring og kommer til i adskillig grad at ligne stenkul. Dette slags torvkul brænder med flamme.

Foruden de økonomiske fordele, som vilde komme vort land tilgode ved en saadan udviklet torvdrift, er der ogsaa et andet forhold, som ogsaa er af den aller største vigtighed, ja maaske det, som burde paakalde den aller største opmerksomhed. — Det væsentligste af vor daglige husfyring i byerne, den største del af vor fabrikdrift, af vore byers belysning, al vor kommunikation, baade tillands og tilvands er grundet paa stenkul, og alt dette vil gaa rent istaa, om tilførselen af dette vigtige produkt skulde ophøre eller vanskeliggjøres og indskrænkes. Vi kan neppe tænke os, hvordan forholdene under saadanne omstændigheder vilde arte sig. Vort land har nu levet i absolut fred i over 82 aar, og det er vort haab, at denne tilstand vil vedvare; men ingen kan garantere det, ligesaalidt som nogen kan sige os, hvordan vilkaarene for vor tilførsel da vil være. I krigsaarene i aarhundrets begyndelse spillede kultilførselen ingen videre rolle,

hverken i den ene eller anden retning; men nu, da vi kan sige, at de væsentligste institutioner i vort samfund bæres af stenkullene, (krigsflaaden f. eks.) vil en saadan afstængning kunne blive skjæbnesvanger.

Men ogsaa i fredsaar kan vi, ofte ganske føleligt, merke denne vor afhængighed af udlandet. En isblokade i fjorden eller en almindelig kulgrubestreik i England og Skotland bringer straks kulpriserne op og forvolder forstyrrelser. Det bør være vor opgave ogsaa i denne henseende at søge at gjøre os saavidt uafhængige af udlandet.

Fra Yankeernes land. — Rosernes fest.

Det har før været omtalt i „*Kringsjaa*", hvorledes flere af de frugtdyrkende kolonier og byer i det fjerneste Vesten i de Forenede Stater har udviklet et næsten idealt lyst og venligt samfundsliv med gjentagelse i vakrere former af Sydeuropas karneval og vinhøstningsfester. Det hele samfundsliv samler sig mere end hos os om naturen og dens udvikling. De store festdage er atter, som i oltiden, *natur*festdage — umiddelbar glæde og taknemmelighed for naturens gaver og skjønhed. Over hele de Forenede Stater feirer kirkerne en vaarfest eller blomsterfest med en speciel gudstjeneste og blomsterprydede bygninger. Og om høsten har man de Forenede Staters mest nationale familiefest — „Taksigelsesdagen". Julen er atter delvis en midtvinterfest.

Men i de nævnte distrikter langs Stillehavskysten har man yderligere indført en art karneval med gadeoptog osv., helliget stedets fornemste naturprodukt. Et sted krones saaledes aarets festlighed af den store „vinfest", et andet sted af „kornfesten", et tredie af „potetesfesten", et fjerde af „ferskenfesten", osv. I samtlige optog spiller da festens frugt en herskende rolle, men ellers arter disse fester sig meget ligt. Almen dannelse og fattigdommens fravær med den jevne velstand giver disse fester et gjennemgaaende lysere og mere stilfuldt præg, end de kan opnaa i Sydeuropas blandede klassesamfund. Det hele samfund med autoriteterne i spidsen samler sig om festerne.

I staten Washington og dens hovedstad Tacoma feiredes iaar for første gang „Rosernes karneval". Statens guvernør eller præsident kronede karnevalets dronning, og et unionskrigsskib beærede festen med sin nærværelse paa hovedstadens havn pyntet med roser fra mastetop til vandlinje. Det samme var tilfældet med andre større skibe paa havnen, medens der gjennem gaderne og forbi dronningen strømmede et endeløst tog af blomsterdekorationer, blomsterkastende unge piger og roser i flommevis. Naturligvis var skolerne med og opvartede festens dronning med blomsterkastning og sang.

Kvindens stilling før og nu.

(Efter **Frederich Boyle** i „*New Review*“.)

Forfatteren mener i gamle ægyptiske, indiske og kaldæiske dokumenter at finde god grund til at tro, at kvinden engang har indtaget en socialt langt høiere stilling, end hun gjør i det moderne Europa. Hendes historie siden hin graa oldtid har været en jevn nedgangens historie, indtil den nyeste tid atter har begyndt at gjengive hende de rettigheder og den stilling, som hun engang havde.

Det er allerede betegnende, at kvindens stilling var bedre i de tidligste, homeriske græske tider end i senere aarhundrer af græsk civilisation. Det ægteskabelige samliv var i det tidlige Grækenland rent og fortroligt, og de to ægtefæller synes at have staaet omtrent jevnbyrdige ved hinandens side.

Men langt høiere stod dog kvinden blandt de gamle hinduer, ægypter og kaldæer. Vedaerne sidestiller de to kjøn i de religiøse ceremonier, noget hvortil de større kristne kirkesamfund endnu ikke paa langt nær har naaet frem. Her er en betegnende bøn fra de gamle vedaer: „O, I Guder! Giv os to ægteviede, som sammen ofrer dette diskoffer, vort daglige brød, og sæt os istand til længe at ofre til Eder! Lad os aldrig mangle brød! Vi ofrer Eder det bedste, vi har! Giv os børn . . . . . Giv os velstand! Lad det times os at leve langt frem i aarene! — Guderne elsker et saadant ægtepars dyrkelse; deres sæd formeres, og de tjener guderne“.

Hustruen baade tog del i offerets tilberedelse og i selve offerceremonien. Mange salmer i Vedaerne er forfattede af kvinder. Der var endog kvindelige prester — ikke hysteriske orakelprestinder som i Grækenland, men prester sideordnede med de mandlige, lærde, vise og indflydelsesrige. Kvinder deltog i brahmanernes forsamlinger, talte i forsamlingerne og var undertiden blandt rigets lærdeste „vismænd“. Saa verden gaar neppe tilgrunde, ifald kvinden atter i vore dage gjør det samme.

Blandt de høibaarne arier valgte den unge pige „blandt mange friere den, hun elskede“. Der var ogsaa kvinder, som *foretrak* at leve ugifte, og som frit gjorde det; de var da ganske selvstændige og besad eiendom i eget navn.

Manus love skriver sig fra en langt senere tid, men den gamle følelse overfor kvinden er dog endnu tilstede. „Hvor kvinden holdes i ære, er guderne tilfreds“, heder det. Men med den tidligere sidestilling af mand og kvinde er det dog allerede forbi. Allerede *saa* tidligt og i India var nedgangen begyndt.

Anderledes finder vi det i den gamle akæiske civilisation i Chaldæa og i det gamle Ægypten. Allerede i aaret 3800 f. K. — datoen er utvilsom — havde det akæiske folk (beslegtet med de moderne tyrker) her naaet en civilisationens høide, som det kristne Europa ikke havde begyndt at nærme sig 5000 aar senere.

Senere i tiden erobredes landet af semitiske horder, der dog tilegnede sig det erobrede folks kultur, religion og viden. Skjøndt semiternes sprog var et andet, studerede de omhyggelig de gamle akæiske bøger og opbevarede dem for os. Disse bøger tilhører alle literaturbrancher, historie, religion, etik, lovkyndighed, astronomi, medicin, fortællinger, etc. Men overalt finder vi kvinden som mandens lige, — eller som professor Sayse siger: „Hun stod i virkeligheden *over* manden i alt, hvad der angik familien“. Naar de to kjøn nævnes sammen, skrev de gamle akæer: „Kvinde og mand“. De senere semitiske oversættere ændrede alle saadanne tekster til: „Mand og kvinde“ — en sprogændring, der er betegnende nok. Den semitiske oversætter næred nemlig den dybeste ærefrygt for den akæiske teksts ordlyd, — men alligevel: saalangt som til at skrive: „Kvinde og mand“ *kunde* han ikke gaa. Det var ham *for* revolutionært.

Det semitiske folk var assyrerne. Blandt dem var hustruen mandens eiendom, og døtrene solgtes. Saa dybt stod den semitiske civilisation under den foregaaende akæiske. Dog vedblev mange akæiske love at gjælde. Hustruen kunde have eiendom i eget navn. Vi har i vor besiddelse bøger tilhørende et stort assyrisk bankierfirma, Egibi, i Babylon. Vi ser deraf, at gifte kvinder drev allehaande forretninger paa egen haand, optog laan hos „Egibi og sønner“ i eget navn, o. s. v. — Selv moderne engelsk lov staar tilbage for dette. En enke arvede uden videre sin afdøde mands hele formue.

I det gamle *Ægypten* fortæller allerede historikeren Diodorus, at hustruen altid har den første plads og største magt i alle ægteskabskontrakter. Manden lovede at adlyde hende i alle ting. Dette var vel lidt overdrivelse af Diodorus. I hvert fald udtalte manden aldrig noget saadant løfte; men alle de dokumenter, vi har fundet, viser, at kvinden i hvert fald stod manden absolut sidestillet og inden familien helst som dens hoved. Gifte kvinder havde eiendom i eget navn og afsluttede kontrakter og handler, uden at deres mands navn nævntes. Først da Ægypten efter Alexander den stores tid kom under græske herskere, ændredes dette, idet en af disse, Ptolemæus Philopater med et pennestrøg „satte kvinden paa sin rette plads“ og gjorde mandens samtykke til en betingelse for alle kontrakters gyldighed.

En fader i det gamle Ægypten opfordrer paa følgende maade sin nygifte søn til ikke at glemme sin gamle moder: „Gud selv har givet dig hende. Ligefra begyndelsen af var du hende en tung byrde, hvormed jeg

ikke kunde hjelpe hende. Fra din fødsel af gjorde hun sig til din slavinde. I tre aar diede hun dig ved sit bryst, og da du blev større, tillod hun sig aldrig at klage: „Hvorfor maa jeg bære alt dette"? Hun fulgte dig hver dag til skolen med mad og drikke. Og nu, da du selv har hustru og hjem, maa du mindes din hjelpeløse barndom og al den omsorg, som din moder har givet dig. Lad hende aldrig faa aarsag til klage mod dig, til at løfte sine hænder til himlen mod dig. Thi sandelig, Gud vilde hevne hende".

Professor Maspéro kommer til den slutning, at kvinden stod friere og høiere og var mere hædret og agtet i det gamle Ægypten 1400 aar f. K. end i noget andet tidsrum af vor jords historie — før eller siden. Og dette gjaldt netop mest *folkets brede lag*. Datteren arvede ligt med sine brødre, hustruen var herskeren i huset; manden var næsten blot hendes første og privilegerede gjæst. Hun kom og gik efter behag, talte med hvem, hun vilde, gik utilsløret blandt mænd. Børn kaldtes efter moderen som „familienavn".

Blandt *grækerne* derimod finder vi, at kvinderne levede saa isoleret, at de endog talte et eget forenklet „ammestuesprog". Intet kan bedre vise den kløft, som her skilte de to kjøn.

Men hvad er nu aarsagen til denne kvindens høie stilling i en fjern oldtid og til hendes senere tab af den? Der er gjættet paa jernets opfindelse. Jernvaaben gjorde krige hyppigere og øgede derved slavernes (og slavindernes) tal og mandens vigtighed for samfundet. Men forklaringen strækker ikke til; idet den gamle akæiske befolkning ogsaa kjendte jernet og var et erobrerfolk. Man har ogsaa gjættet paa semitiske erobreres foraaende indflydelse; men der var ingen semitiske erobrere i India, og dog sank ogsaa der kvinden i anseelse og stilling.

Enkelte har hevdet, at ligestillethed mellem kjønnene er det naturlige blandt de *primitive mennesker;* men dette modsiges af alt det kjendskab, vi har til vilde eller primitive folkeslag, hvor kvinden gjerne er slavinde og eiendom.

Vi tvinges til at tro, at hun gradvis ved et langt kulturarbeide var blevet løftet ud af denne primitive „naturtilstand", hvor den nævesterke er enehersker, til en stilling sideordnet med mandens og høiere, end hun endnu har gjenvundet den.

Det er da sandsynligt, at dette kulturarbeide skyldes et enkelt folk eller en enkelt race, og at kvindens høie stilling i India, Ægypten og Kaldæa er lært og indført fra hint ene folk.

Dette folk maa da have været de gamle akæer. Fra dem er den høie kultur (hvis maal er kvindens stilling, der igjen nøie maaler rettens

forhold til magten og sædernes mildhed eller haardhed) gaaet over til India og Ægypten, det er resterne af den, som endnu kaster lys over den oldgræske, homeriske tid.

Men disse andre folk, naar undtages ægypterne, kunde ikke holde sig paa den gamle høide. Historien blev længe og i visse retninger i det mindste en nedgangens historie, indtil vor nyeste tid atter gjennem kvindens forbedrede stilling viser, at vi nærmer os en ny og høi kulturperiode.

Ruslands forvandling.

(Efter Anatole Leroy-Beaulieu i *„Revue des II Mondes“.)*

Det spørgsmaal, hvorvidt nationernes sociale bygning er afhængig af deres økonomiske udvikling, bliver for hvert aar mere aktuelt; thi vestens fabriker og maskiner trænger frem snart sagt gjennem hele verden og skaber stadig nye industrilande. Kan f. eks. en stat som Rusland, der tilegner sig Vest-Europas videnskaber og opfindelser saavelsom dets industrier og maskiner, kan det gjøre dette uden dybt at forandre sine sociale vilkaar og med eller mod sin vilje nærme sig de vestlige samfund? Det samme spørgsmaal vil snart reise sig for Japans vedkommende og om ikke altfor længe maaske ogsaa for Kinas.

De russiske slavofiler har i et halvt aarhundre sagt og gjentaget, at Rusland i sine folketraditioner og i sine gamle indretninger (mir og landsbykommuner) besad elementer til et samfund og en kultur, der skulde være de vesteuropæiske samfund og kulturer overlegne. Enkelte har endog vovet at fremstille den russiske agrarkollektivisme som det eneste middel til at forynge ogsaa det gamle Europas visne folk. Ifølge slavofilerne skulde Rusland blot behøve at forblive tro imod sig selv og beholde sin mir og sine gamle fællesbrug for i tidens løb at frembringe et samfund, der kanske var mindre glimrende, men langt sundere og kraftigere end vore vantrevne samfund i vesten. Imod denne russiske nationalromantik kan man indvende, at i denne maskinernes tidsalder vil ingen høi civilisation kunne opstaa uden store byer og uden stor industri; og selve forholdene i tsarriget synes at skulle knække ethvert fremtidshaab om en bondecivilisation og et patriarkalsk samfund. Moskva, den gyldne hovedstad, med de 400 kirker, har omgjordet sig med et sort bælte af skorstene, og dette nye Moskva begynder at føle utilstrækkeligheden af agrariske recepter mod det moderne industrisamfunds onder. Selve Ruslands og den russiske civilisations udvikling gjør de profeter tilskamme, der forkynder at frelsen er

at holde paa de primitive slaviske institutioner. For et snes eller et par snes aar siden, da de russiske godsherrer fra sin veranda iagttog de fjerne lyn fra vestens uveir, pleiede de at trøste sig med, at den slaviske verden i sin indre struktur eiede et bolverk mod de europæiske folks politiske revolutioner og sociale rystelser. Landsbykommunernes fælleseiendom skulde være en modgift mod socialismens og anarkismens giftstoffe. Men Alexander II's sidste regjeringsaar, terroristernes miner og bomber har altfor klart bevist, at det var uklogt at stole paa den russiske jords foregivne uimodtagelighed for smitstoffe.

Nu er heldigvis de dage forbi, da bomber sprang foran tsarens vogn; komplotterne der endda var hyppige i Alexander III's første regjeringsaar er fuldstændig indstillet under Nikolai II's regjering. De revolutionære har tabt modet; arbeidet for at opnaa politisk frihed er ialfald blevet mere taalmodigt. Men derimod foregaar den sociale omvæltningsproces med stadig øgende fart; rigets indre bygning gjennemgaar en forvandling; og med eksempler fra andre nationer i minde tør vi tro, at hvis Rusland skal komme til at gjennemgaa en politisk omvæltning, saa vil det først være efterat den sociale omvæltning er fuldbyrdet. Og den sociale udvikling hænger paa det nøieste sammen med den økonomiske. Vore dages Rusland er med rette stolt over sin industri; men hverken de to hovedstæder eller provinserne forudser, hvor sterkt og afgjørende den beundringsværdige industrielle udvikling vil virke tilbage paa de sociale vilkaar.

Om det har sin rigtighed, at mir'en og landsbykommunerne er et bolverk mod indtrængelsen af samfundsomstyrtende ideer, saa kan dog dette bolverk alene forsvare bønderne og deres marker; byerne og industridistrikterne vil fremdeles blive liggende aabne for de indsivende revolutionære sofismer.

Men nu er Nikolai den andens Rusland ikke længer noget udelukkende agerland; det er ogsaa et storindustriens land; det har lagt vind paa at blive dette, og det har lykkedes. Med den industrielle udvikling reiste der sig i Rusland andre sociale spørgsmaal, andre økonomiske problemer end landbrugsspørgsmaalene. Rusland kan ikke længer betragtes som en umaadelig landsby, udelukkende befolket af landarbeidere. De rygende skorstene reiser sig over agerlandet og truer med at revolutionere de nationale skikke og lidt efter lidt frembringe en befolkning, der i et og alt er lig de andre industrilandes.

Der danner sig i hjertet af Stor Rusland, i de gamle Moskoviters rige, som en følge af de økonomiske fremskridt og den industrielle udvikling en klasse af fabrikarbeidere, for hvem jordspørgsmaalet trænges tilbage i anden linje eller bliver helt ligegyldigt. Vistnok tilhører mange af dem, ja udentvil de fleste landsbykommunen; men opholdet fjernt fra deres landsby, og

deres indkvartering i svære verksteder bringer dem lidt efter lidt til at antage nye vaner og nye ideer; efter loven er de fremdeles indskrevne i bondeklassen, men mange af dem har ophørt at være bønder, mujiker. Der gror op, rundt om de to hovedstæder og i de andre fabrikbyer et arbeiderproletariat, endnu i sine første begyndelser og uden nogen egentlig klassebevidsthed, men allerede ved enshed i behov og livsvilkaar i slægt med Vestens arbeiderproletariat.

Denne arbeiderklasse, som lidt efter lidt skiller sig ud fra bondemassen har den keiserlige regjering gjort alt for at skabe og forøge. Den er for en stor del regjeringens eget verk; Rusland har anstrengt sig af alle kræfter for at blive en industristat, og det er eneherskeren som har fremmet disse anstrengelser, formodentlig uden at tænke paa hvilke konsekvenser de vil faa. Intet er blevet forsømt; tsardømmets økonomiske udvikling har været drevet som et systematisk arbeide, og ministrene gjør sig i sine indberetninger til den unge keiser *til* af, at rigets industrielle produktion allerede indbringer mere end agerbrugets.*)

Industrien har været sterkt begunstiget af den keiserlige regjering; det er den, som høster fordel af den høie beskyttelsestold, der har hersket i aarevis. Landbruget og de landbrugende klasser, fremforalt landadelen, er bleven ofrede til industriens bedste. Den kjærlighed tiltrods, som tsarerne altid i ord bevidner sin tro adel og sine tro mujiker, har de dog altid i sin økonomiske politik ensidig beskyttet industriens interesser. Men med eller mod sin vilje har de derved viet den russiske arbeiderbefolkning til det samme liv og de samme levevilkaar, med andre ord til den samme sociale udvikling, som Vesteuropas arbeiderproletariat.

Som selve Rusland og som den russiske industri saaledes drives den moskovitiske arbeider under disse livsvilkaar til at modernisere sig, europæisere sig, tilegne sig nye ideer, hvilket vil sige at revolutionere sig. Arbeidsfordelingens princip som økonomisk lov trænger ind i det gamle Rusland, adskiller bonde og arbeider og skaber af industriarbeiderne og jordarbeiderne to skarpt skilte sociale grupper.

Ministre og publicister, de mænd, som har fremskyndet Ruslands industrielle udvikling, synes ikke at have forudfølt alle konsekvenser af sit arbeide. De har alene tænkt paa at berige sit land og gjøre det uafhængigt af fremmed produktion og har ikke forudseet, at opførelsen af disse svære fabriker med skyhøie skorstene vilde hidføre forandringer, for ikke at sige omvæltninger, i det gamle Ruslands sociale organisme. De har ikke vist

---

*) Saaledes heder det i finansministeren Wittes indberetning til tsar Nikolai II for budgetaaret 1896: „Rusland udvikler sig med fart fra en rent agerdyrkende periode til en industriel: Værdien af den industrielle produktion overskrider 2 milliarder rubler, medens totalsummen af agerdyrkningsprodukter blot udgjør $1^1/_2$ milliard pr. aar“.

den samme egoistiske forudseenhed som de kinesiske mandariner, som i det øiemed at bevare Kinas sociale ubevægelighed i det længste har modsat sig vore opfindelser og vore jernveie. For dem, som ingen forandring ønsker i de bestaaende forhold, for de ægte konservative, er de himmelskes metode den eneste ufeilbarlige. Industrien er en stor revolutionsmager. Damp og elektricitet er frygtelige magter, hvis virksomhed ikke indskrænker sig til det mekaniske omraade; de omformer ikke alene de ubesjælede raastoffe, metaller, bomuld, uld og silke, men de omformer ogsaa de menneskelige samfund ved at forene menneskene i nye grupper, ved at klumpe dem sammen til kompakte masser, og ved at opvække i dem nye følelser, nye behov, nye ønsker, som deres masse, deres tætte fælleskab giver en frygtelig magt. I denne forstand kan det siges, at de industrielle revolutioner forbereder de økonomiske. Visselig vil Rusland og Stor-Britannien endnu længe saavel i social som politisk henseende være ved hver sin pol af Europa, men det bør dog erindres, at de store sociale og politiske forandringer i England og Skotland i dette aarhundre fremforalt er blevet hidførte ved industrien og maskinerne.

Da Rusland bestemte sig til at skaffe sig en lignende industri som de vestlige lande, dømte det samtidig sig selv til at gjennemgaa de samme sociale forviklinger og kampe som Vestens folk.

II.

Endnu pleier den russiske fabrikarbeider at være knyttet til sin hjemstavn, landsbykommunen. Til sin izba vender han tilbage for at dø. Han er kommen til byen og fabriken for at forøge sine indtægter og skaffe sig mynt til at udrede de tunge skatter, som hviler paa den frie bonde. Ofte nedlægger han arbeidet og vender tilbage til sin landsby i onne- og høsttiderne; resten af aaret overlader han markarbeidet til sin kvinde og sine børn. Der er landsbyer, især i de nordlige guvernementer, som i maanedsvis blot er befolket af kvinder og børn og oldinger. Dette mellem industri og landbrug delte liv betragtes af russiske patrioter som en fordel for Rusland og et privilegium for den slaviske race; men de glemmer, at der ogsaa i Vesten, ligetil i Gammel-England var en tid før maskinernes tidsalder, da vævere og spindere var bønder, som levede i sine landsbyer og paa sine torp og paa engang dyrkede jorden og var industriarbeidere. Det vil ikke vare længe, før den industrielle udvikling i Rusland gjør denne dobbelte eksistens umulig. Som forholdene nu er hindres fabrikdriften af de regelmæssige arbeidsnedlæggelser i sommer- og høstmaanederne. Thi disse skader arbeiderne maaske i endnu høiere grad end arbeidsherrerne. De er skyld i den lave løn og de elendige vilkaar, som bydes arbeiderne, da fabrikanterne ikke kan betale det samme for midlertidigt som for stadigt

arbeide. De som bliver hele aaret ved fabriken faar ogsaa bedre dagløn end vinterarbeiderne. Og paa samme tid som daglønnen minsker, øger daglængden, saa den russiske fabrikarbeider ofte arbeieer fra 15 til 18 timer i døgnet. De nomadiske arbeidere har vanskelig for at drive rimelige fordringer gjennem hos arbeidsherren, der alene tænker paa at berige sig og ikke før nu af nogen lov blev paatvungen den mindste omsorg for sine undergivne. Han trøster sig med at mujikerne kan komme til kræfter igjen om sommeren i landsbyen, og styrter de, kommer der aligevel nye igjen om høsten til hans fabrik.

Daarlig mad, daarlige klæder, daarligt hus, daarlige over vesteuropæisk forstand er disse arbeideres kaar. De stuves sammen i baraker, saa modbydeligt skidne og usunde, at neppe indiske kulier vilde tage tiltakke med dem. Ofte maa de sove paa gulvet i selve fabrikerne i den ophedede og usunde luft og maa ikke forlade fabrikens enemærker, thi fabrikanten nærer med rette frygt for deres nomadiske undvigelsestilbøieligheder; derfor beskytter han sig ogsaa ved strenge kontrakter, som underskrives for arbeiderne, uden at de forstaar et muk deraf. Vistnok har de ingen respekt for kontrakter, men loven og gendarmerne bibringer dem snart en fornemmelse af deres alvor.

Imidlertid er bondearbeideren i storindustrien en forældet social type, som ikke længe vil kunne bestaa. I Rusland saavel som i Vesten vil fabrikarbeidet naturlig skilles fra markarbeidet. En ny arbeiderklasse holder paa at danne sig og løse de baand, som endnu binder den til landsbykommunen.

Mujiken er lidet individualist, enten han arbeider paa marken eller i fabrikerne, hans personlighed udvisker sig gjerne i et fællesskab; han har skræk for at være alene og har trang til at være knyttet til sine ligemænd. Den store patriarkalske familie under en *ældstes* autoritet har udviklet hans sociale instinkter. Naar derfor mujiken forlader landsbyen og søger arbeide, slutter han sig til et *lag*. Fjærnt fra hans izba og landsby træder arbeidslaget i familiens og kommunens sted. Med sine kommunistiske tendenser er dette den nationale form for association. Det har ingen skrevne statuter, men dets organisation hviler paa mundtlig overenskomst og traditionelle regler.

Navnet paa dette slags arbeidslag er *artel.* Det paatager sig arbeider af enhver sort og ledes af en *ældste,* der slutter kontrakter og modtager og uddeler arbeidslønnen. Medlemmerne af en artel danner en familie, koger i den samme kjæmpegryde og spiser ofte af det samme kjæmpetrug. Foruden mands-arteler er der ogsaa arteler bestaaende af kvinder eller børn. I disse nationale organisationer kan man sige, at den russiske mujik

har spiren til lignende indretninger som de engelske *trade unions*, indretninger, der er mægtige til at forsvare arbeidernes professionelle rettigheder.

Imidlertid bringer den industrielle udvikling ogsaa det med sig, at den patriarkalske karakter af disse arbeidslag forvanskes. Den *ældste* forvandler sig ofte til en entreprenør, der blot har sine egne interesser for øie og leier arbeidere til lav pris og leier dem ud igjen til en fabrik og stikker broderparten af deres løn i sin egen lomme. Virkelige *trade unions* har vanskelig for at danne sig, saa længe industriarbeiderne endnu ikke udgjør nogen mere selvbevidst social klasse, og styrelsen hindrer ogsaa med vold og magt saadanne organisationer, i hvilke den med rette ser arnesteder for revolutionær agitation.

Staten har dog under Alexander III begyndt at lægge sig mellem arbeider og arbeidsherre. I intet land er heller en saadan indblanding naturligere; thi for mujiken, enten han er bonde eller fabrikarbeider, staar tsaren som den fader, der har at sørge for alle sine børns velfærd og frihed. I Rusland, hvor det private initiativ er saa lidet udviklet og saa let mistænkeligt, forlanger man alt ovenfra, fra statsstyrelsen. Den keiserlige regjering har været sig dette krav bevidst, og loven har udstrakt sin beskyttelse til kvinder og børn i fabrikerne og har sat en grænse for arbeidsdagen. Der er ogsaa ansat statslønnede fabrikinspektører, som har at vaage over lovenes overholdelse og arbeidernes økonomiske og sanitære interesser. Ulykkeligvis er landet altfor stort og inspektørerne altfor faa, til at dette tilsyn kan blive tilstrækkelig virkningsfuldt. Desuden har russerne enten de er arbeidere eller herrer liden respekt for loven, men megen ærbødighed for autoriteterne. Imidlertid er en hel social lovgivning under udarbeidelse, og arbeiderspørgsmaalene spiller en stor rolle i den offentlige diskussion.

Det skulde ikke forundre, om dette land, der er vant til at se ethvert initiativ komme fra oven, en vakker dag vovede sig længere ud end Europas mest demokratiske lande paa statssocialismens farefulde bane.

Ideen om stats-forsynet udvikler sig let af det russiske begreb om en patriarkalsk regjering; der ligger ingen hindringer hverken i traditionerne eller i sederne eller i den almindelige tankegang.

Men hvordan end den fremtidige sociale lovgivning bliver i Rusland, saa er det sikkert, at hverken ukaser eller love i lang tid vil kunne sinke fabrik-mujikens forvandling til europæisk arbeider, moderne arbeider. Denne forvandling foregaar allerede for vore øine, og konsekvenserne deraf vil blive mange og store. Nye klasser med den „nye aand“ i blodet vil vokse op i Ruslands skjød. Og den autokratiske magt vilde lide et ynkværdigt nederlag, om den prøvede at kvæle denne aand, som den selv har fremmanet ved at fremme den industrielle udvikling. Den vil i sin tid

faa erfare, at folkenes udvikling er underlagt historiske love, naturlove, som hverken selvherskeres vilje eller love kan byde trods.

Det er gjennem industrien endnu mer end gjennem de videnskabelige fremskridt og udspredelsen af almenkundskaber, at de nye arbeider- og borgerklasser, den nye aand, baner sig vei. En social forvandling af det vældige rige vil blive følgen og tilligemed den den politiske forvandling, som universitetsungdommen har drømt skulde komme fra „intelligensen.“

nk.

I badesæsonen.

(Efter dr. med. **Mehler** i „*Nord und Süd*).

Naar sommeren nærmer sig, og varmen kommer i veiret, bliver det et brændende spørgsmaal i alle kredse, særlig i de mere velstaaende: Til hvilket bad skal vi drage iaar? Og her har huslægen en vanskelig opgave; han skal foreslaa det bad, der ikke bare medicinsk talt er det bedste for familien, men som ogsaa ved den der herskende „badetone“ stemmer mest med hans patienters tarv og forhold; — han skal paa den maade forene det nyttige med det behagelige. — Fra rent medicinsk synspunkt maa det naturligvis medgives, at et ophold ved et bad, der er passende i alle henseender, er af ganske overordentlig betydning; og heldigvis er der i almindelighed ikke saa voldsom fare ved, at man kommer til et bad, der ikke er „absolut passende“.

I det øieblik, dette kommer „*Kringsjaa*“s læsere i hænde, er spørgsmaalet: Til hvilket bad skal vi reise? vel praktisk besvaret af de fleste, der overhovedet vil til bad, og vi skal derfor indskrænke os til en del rent teoretiske betragtninger over bade, uden at indlade os paa ondskaber mod „den verden, hvor man bader sig“.

Spørger man nu, hvori badenes store nytte egentlig bestaar, da maa man først skille mellem de to hovedkategorier, der i daglig tale gjerne slaaes sammen under fællestitelen: bad. Paa den ene side har man de steder, der er udstyrede med kilder, der virker — eller siges at virke — helbredende; paa den anden side de saakaldte *sanatorier*, hvor luften skal være det vigtigste helbredelsesmiddel.

Enkelte bades kilder kan helt fra Arilds tid glæde sig ved et grundfæstet ry. Det ved man al verden over, at Karlsbad bruges mod leversygdom, Schwalbach mod blegsot og Kissingen mod altfor stor fedme. Hvad saaledes den praktiske erfaring forlængst har vist, har senere teorien forsøgt at bevise, og den har ogsaa fundet, at der overalt gjemmes en sand og rigtig kjerne i den gamle tro paa disse kilders helsebringende kraft. Man maa imidlertid ikke tro, at det altid er saa ligetil en sag at forklare disse kræfters indflydelse. Kogesaltet i kogesaltkilderne, gytjens og manæternes „kraft“ trænger f. eks. aldeles ikke ind i huden og begynder sin helbredende virksomhed inde i legemet; men ved den irritation,

som badet udøver paa huden, forhøies blodets tryk, blodcirkulationen øges, og paa denne vis bliver badet den hele organisme til nytte.

Men dermed er aldeles ikke badenes lægedomskraft udtømt. En række af andre faktorer spiller med. I første række maa nævnes: *Man faar hvile ud fra det daglige livs arbeide.* Legemet, der er overarbeidet, overnervøst „udkjørt“, faar komme til ro og samle nye kræfter. Dertil kommer saa det lange ophold i fri luft. Netop saadanne syge, der ellers maa sidde meget og arbeide i indelukkede rum, de blomstrer lystig og rask op, naar de er ved bad, selv om deres „bad“ indskrænker sig til dovenskab og spadserture.

Den rigtige diæt, — den saakaldte kurmæssige diæt, er det tredie høivigtige moment, — særlig spiller det en stor rolle ved de bade, der besøges af folk med mave- tarm-, og leversygdomme. Gigtsvage og sukkersyge hører ogsaa med til dem, for hvem badenes diæt er af vigtighed. Hvis disse syge det hele aar igjennem kunde ernære sig paa samme vis, som de gjør de par uger, de ligger ved bad, behøvede de sandsynligvis aldrig at smykke badestedernes gjæstelister. Men naar de er hjemme, kan de ikke modstaa fristelserne, de maa spise sine yndlingsretter, selv om de ikke „bekommer dem vel“; Men naar de ligger ved bad, er der intet, der kan føre dem i fristelsen, der findes ingen mad, som strider mod kurens grundtanker. Ved siden af den kurmæssige ernæring staar den kurmæssige bevægelse — spadserture osv. efter bestemte regler, — samt „den kurmæssige fordøielse“, der fremkaldes ved klogt afmaalte doser af stedets mineralske vand. — Lægger man til alt dette ogsaa den ting, at de fleste badesteder ligger friskt til, men samtidig lunt og skjærmet mod farlige vinde, saa har man omtrent alle de faktorer, der samvirker til det gunstige resultat.

Det ligesaa udmerkede resultat, mange *luftkuranstalter* kan opvise, peger imidlertid paa, at en kilde aldeles ikke er nødvendig for at opnaa helbredelser. Ligesaalidt som kemiske midler eller plantemediciner er nok til at læge en eller anden sygdom, hvis ikke ogsaa ernæringen, hudpleien o. l. bliver ordnet efter tilfredsstillende regler, — ligesaalidt vil Karlsbader- eller Emservand, drukket hjemme, frembringe de resultater som det samme vand, nydt ved badestedet; — thi det er ikke vandet alene, der virker helsebringende.

Saa et par ord om *høifjeldssanatorier.* De udmerker sig ved en luft, der kun eier liden fugtighed og kun øver ringe tryk. Høifjeldsklimaet bevirker øget blodtilførsel til huden og lungerne, øget hjerteenergi og øget bloddannelse som følge af den sterkere appetit, — med andre ord: Alle livsfunktioner bringes til at arbeide med større kraft. Da høifjeldsklimaet imidlertid, som deraf vil forstaaes, kræver en vis modstandskraft hos organismen, bør kun de opsøge høifjeldssanatorierne, der i det hele og store er friske, men som kun trænger en energisk „opstrammen“ af den hele organisme.

Af alt dette vil man forstaa, at man bør tage en læge alvorlig paa raad med, naar man skal vælge sig et bad, — naar man vil underkaste sig kur og ikke bare „gjøre kur“. — Er *det sidste* hensigten med et badebesøg, da er der hensyn at tage, som det ligger udenfor denne artikels ramme at pege paa.

Ukjendte literaturer.

II.

Kretas folkesange.

(Efter professor **J. K. Mitsotakis** i *„Revue des Revues*).

Folkets sange er et klingende ekko af folkets sjæl. De giver udtryk for de moralske følelser, der rører sig i folket, viser som i et speil, folkekarakteren, dens higen, dens idealer og dens svagheder. Dette slaar til ikke mindst for Kretas vedkommende.

I kretensernes folkesange gjenfinder vi deres uudslukkelige kjærlighed til friheden, deres brændende had mod al fremmed vold, deres glæde over vaaben og vaabenlarm, deres gjæstfrihed og den steile stolthed, som undertiden har større magt over dem end selv den mest brændende elskov.

Men ved siden af alt dette gjenspeiler disse sange ogsaa racens feil: Dens tilbøielighed til ørkesløshed, dens mistænksomme, hadefulde sind, og dens smaatskaarne forfængelighed.

De fleste af de kretensiske folkesange besynger de helte, der kjæmpede mod tyrkerne, fortæller deres bedrifter og deres tragiske død. Enkelte af disse heltesange skriver sig helt fra forrige aarhundre; thi, hvad der maaske er lidet kjendt: Kreta har eiet sine „klefter" akkurat som Grækenland. De var imidlertid lidet talrige, og længe kunde de ikke i sine bjergkløfter modstaa tyrkernes magt, — derfor har deres bedrifter kun sat svage spor i historien, — i sangene lever de dog endnu. Og disse heltesange bruges nu meget ofte som festsange og danseviser,*) — en rolle, de forøvrig deler med kjærlighedsviserne. — Heltesangene danner de vandrende sangeres, *Tragondistadernes*, hovedrepertoire; de vandrer med sin lyre under armen, — som Homer i gamle dage, — ud over olivenmarkerne og paa stierne mellem agrene, og synger og spiller ved alle de landlige fester, kretenserne holder saa af at feire. Midt paa marken tar de plads, og folket lytter gjerne og med glæde; der falder taushed over de hvilende mænd og kvinder, naar de traurige forspil klinger og indleder den monotone melodi; ja selv om det er i vildeste festdage, Tragondistaden stemmer sin lyre, stille bliver det straks i flokken. Et ganske karakteristisk træk forresten: Midt i glæden lytter man gjerne til sange om de faldne heltes hæder.

*) Sammenlign hermed det faktum, at de nordiske kjæmpeviser og heltesange i middelalderen anvendtes som akkompagnement til runddanse, og de lever endnu som danseviser paa den færøiske ungdoms læber.

Helst synger de vandrende sangere om Vergas. Han kjæmpede i forrige aarhundre, og mest kjendt er hans kamp mod den tapreste af alle tyrker, Hassan. Han dræbte Hassan, men hans slave, en neger, lod han beholde livet: Den neger trodde sig fortabt og skalv som et vaggende siv. Han sagde: „Du skal ikke frygte, jeg skjænker dig frelse og liv. Du neger skal dine landsmænd fortælle om tapperhed mellem Kretas fjelde.“

En anden kjendt vise er den om Michalis Vrachos, der fulgte efter Vergas som guerillakrigens fører, fyldte de tyrkiske embedsmænd med fortvivlelse og alle kretensiske dale med sit ry. To af hans fæller var forrædere, derfor faldt han tilslut i tyrkernes klør; men saa elsket var han, at syv af Kretas adelsmænd tilbød at løskjøbe ham for hans vægt i guld. Tyrkerne vilde imidlertid ikke slippe ham, og saa blev han henrettet. Og sangen fortæller om hans stolte afsked med sin moder:

„Moder, du skal ikke fælde nogen taare,
naar jeg dør, — jeg dør jo for mit land.
Du skal lægge laubær paa min baare,
smile stolt, det skal du, hvis du kan.“

Sin lille datter giver han i sin brorsøns hænder med de ord:

„Vokser hun op og blir dydig og fager
giv hende da en mand, der er tapper som jeg.
Lær hende at mindes mig i sorg og i glæde,
da vil hun føde sønner taprere end mig.“

Nu kommer vi saa langt ned som til 1770, da Katerina II. hidsede Pelopones til oprør, og admiral or Coco viste sig med sin flaade i de græske farvande. Kreta blev som elektriseret og greb til vaaben, Daskalo-Jeannis hed folkets fører, og hans stadige raab til sine fæller var: „Jeg skal hente russerne!“

Og han raabte til Rusland, men tyrkerne kom istedet; de faldt ind i Sfakia, skjændte og brændte, tvang folket til at betale kopskat, og Sfakioterne, som før den dag havde været den første blandt Kretas stammer, frie mænd, uden skat og tyngsler, og streifet saa mægtige som konger om mellem sine bjerge, — nu blev de trælbundne som de andre kretensere. Og tyrkerne fôr fælt frem mod dem: En af Sfakioternes høvdinger blev flaaet levende, — og foran ham blev der sat et speil, forat han kunde se, hvorledes huden langsomt blev slidt af hans bryst.

Efter reisningen i 1770 fulgte skrækkelige tider, hvis sorger og veklager ogsaa har fundet sit ekko i viserne, — vel at mærke: i viser, som først lød langt senere, thi i tyrketiden taug sangen paa folkets læber. Først i 1811 vover viserne sig frem, da synger de i første række om „oprørshøvdingen“ Logios, der kaldte folket til kamp mod sine under-

trykkere; de tegner hans skjønhed og kraft, fortæller om, hvorledes han sendte bispen af Herakleion en kasse, fuld af — tyrkehoveder:

„Her ser du, hvad friheden meier ned,
naar folket tar hævn for al kval, det led!“

slutter visen.

Men en anden vise besynger hans mandige død for fiendehaand. Og de følgende aars folkesange er fulde af vaabenlarm, af forbandelse over fienden, de drypper af blod, de bølger af lovprisende ord om helte, der har navne saa klingende som disse: Saridantonis, Delijanakis, Kurmusis, Prosopapadakis og Anagnostis. Men fremste pladsen har den forhenværende præst, Xepapas, der kasted

„— bønnebog og sid og talar
og lod sig glavind hvæsse;
først paa de vantro sværd han bar,
og naar som straa de fældte var
sang selv han dødens messe!“

Da saa efter mange aars kampe, Kreta i 1830 *ikke* blev indlemmet i det nydannede kongerige Grækenland, var skuffelsen kolossal, og viserne skjælver af raseri mod vestens konger og diplomater:

„I konger fra vesten, vi trodde paa eder —.
Bedragne sidder vi nu og græder.

I kunde skjænket os frihed og lykke,
I lod tyrkernes aag paa vor nakke trykke.

Ifald I vilde, som I det kunde,
i havet laa længst de vantro hunde.

Men Kretas sag lod for guld I falde.
Forbandet være I alle, alle!“

Og i disse haltende rytmer, som vi her i oversættelsen har forsøgt at gjengive, og som forøvrig ikke gjør noget afbræk i den rytmiske kraft, hvormed disse sange foredrages, truer sangeren vestens fyrster med hævn paa dommens dag:

„Men naar basuner til dommen tone,
da skal vi mødes for Herrens trone.

Men guld og magt kan der lidet nytte,
til retfærds klage vil Herren lytte.

Og naar han byder Jer at forklare —
da — England, Frankrige! — Hvad vil I svare!“

Og saa som folket kun lidet er istand til at gjøre logiske og diplomatiske distinksjoner, er denne vise gravet frem af glemslen nu i de sidste

maaneder og har i det forløbne halvaar hørt til en af øens populæreste. Den har jo ogsaa en vis aktualitet. —

I en anden sang fra samme tid siges det, at grunden, hvorfor Kreta endnu var under tyrkerne, var den, at dets folk var opløst i indbyrdes kampe. Visen tror, at Pelopones blev frit, fordi det var et enigt land:

„Morea kjæmped og ofret sit blod
dets mænd har seiret: Thi enig' de stod.

Morea kjæmped med ild og blod
sig frem til frihed: Thi enigt det stod."

Hertil er kun at bemærke, at med enigheden paa Morea var det temmelig smaat bevendt. Der kjæmpede Zaimis mod Colocotronis og Colocotronis forfulgte Maurocordats; ja endogsaa samtidig med uafhængighedskrigen rasede borgerkrige paa Pelopones.

Thi alle grækere er af samme race og har samme feil.

Fra kongeriget Grækenlands oprettelse indtil i 1896 har Kreta gjort oprør ialt 7 gange. Af disse „oprør" var folkereisningen i 1856 den mægtigste. Da proklameredes Kretas forening med Grækenland, og i de to aar, kampen stod paa, havde øen hele Europas sympati, fik understøttelse baade i penge og i vaaben fra Grækenland, og alt saa meget lovende ud. Denne folkereisnings høvdinger, Chatzi Michalis og Criaris er heltene i en hel cyklus viser. De synger om Chatzis eventyrlige tapperhed og ligesaa eventyrlige flugt fra den tyrkiske fæstning i Kanea, og de priser samtidig hans mildhed mod de tyrkiske fanger:

„Hvad kan de vel for, at de kjæmper mod os,
naar sultanen hid dem sender?
de jages til kamp og de piskes til hug
mod en frihed, de selv ikke kjender".

Mildhed og klogskab priser sangene derimod ikke hos Criaris. „Han var en løves sjæl i en mands legeme." Naar kampen begyndte, fik han bersærkerraseri, styrtede frem uden at se til høire eller venstre. Men denne kampmaade synes i høi grad at ha imponeret folket. Viserne om Criaris er dobbelt saa mange og dobbelt saa lange som de om „den vise Chatzi".

* * *

Foruden de heroiske viser eier Kreta ogsaa en mængde elskovsviser. De er fortrinsvis anvendte som danseviser. En forsanger stemmer op, saa griber mænd og kvinder hverandre i hænderne, danner kjæde eller kreds og danser frem og tilbage eller i ring til visens toner. Vakre er de ikke alle disse sange, det er langt fra. Og enkelte har for at faa klingende rim givet afkald paa hvert spor af mening. Men de fortjener dog at nævnes

som karakteristiske udslag af folkets tankegang og syn paa livet og kjærligheden.

Thi i disse sange viser kretenserne et paalideligt billede af sit temperament, sine sæder og skikke. I disse viser optræder den skinsyge ægtemand, der støder sin kone og en uskyldig uerfarende mand ned, fordi han har seet hustruen smile, — et smil, der gjaldt ikke den forbipasserende, men ægtemandens billed — i speilet. Der finder vi den unge pige, som blir slaaet til blods, fordi hun gav fire roser til den unge jæger, der bad hende om to. Men hendes strenge moder saa, hvad pigen fandt paa, fortalte det til hendes tolv brødre og hendes atten fættere, — og sammen med hendes fader og moder slaar de pigebarnet halvt ihjel — for at hævde familiens ære. — Til de smaa piger synges denne sang som en alvorlig formaning om at være forsigtig og tilbageholden mod hver eneste mand, blufærdigheden er det dyreste eie, en kvinde har og det, der lettest tar skade. Men naar den synges til dans, da ler de unge kvinder, som træder ringdansen til dens rytmer, — de ved jo, at *fuldt* saa strengt gaar det dog ikke til.

Men de kretensiske kvinder er strenge af sæder, — særlig lar de sig vanskelig bedaare af tyrkerne. Mange viser feirer de kydske møer, der gav sig selv døden, fordi de ikke evnede at værge sin ære mod en tyrkisk voldsmand, — og særlig populær er sangen om pigen, der druknede sig, fordi en pascha vilde have hendes kjærlighed som løsepenge for hendes fangne kjæreste:

„Heller vil fangen han dø end i live være,
naar frihed skal kjøbes for hans elskedes ære.

Og heller vil jeg ligge som død paa havets dybeste grund,
end jeg vil smudses med kys af den vantro mund.

Heller vil jeg dø, før det atter gryr af dag,
end jeg vil kjøbe min lykke for saa hæsligt et favntag".

* *
*

Det er naturligt, at under saadanne forhold maa *kjærlighed til vaaben* udvikle sig til en høi grad. Kretenserne har ned gjennem alle tider været kjendt som flinke til at arbeide vaaben, engang var det deres glæde, senere tvang den haarde nødvendighed dem dertil. Nu er det saa, at naar en gut naar skjels aar og alder, da er det hans varmeste ønske at eie en god bøsse. For at naa frem til det maal, paalægger de fattige gutter sig alle optænkelige savn, og denne lidenskab for vaaben skaffer sig ofte fuldtonende udtryk i folkesangene:

„Høiest i verden holde du
din bøsse og din pige!
begge de ligge dit hjerte næst,
i værd de være dig lige.

Lyster det tyrken din pige at ta',
maa for din bøsse han vige.
Men har din gode bøsse du tabt,
da mister du ogsaa din pige"!

Ud af disse vaabenviser aander ofte en stærk stolthed, — men denne vakre egenskab har saa let ved at vokse sig op til overdrivelse, der stygt skjæmmer den kretensiske folkekarakter. Denne kjæphøie stolthed, der eier et æresbegreb, saa rent latterlig steilt, feires i en række høit yndede sange. For eksempel den om elskeren, der tror sig forurettet, — hans pige har danset to gange med en anden mand. Den stolte elsker gaar til sjøs, fanges af sjørøvere, mens hans trofaste forlovede vil give al sin formue for at kjøbe ham fri; men elskeren svarer:

„Heller jeg træller i slaveri,
end for dit guld jeg vil kjøbes fri.

Heller jeg lænket gaar livets vei,
end frihed og tak jeg vil skylde dig.

Naar roserne blomstrer paa havets bølge,
først da vil jeg dig i brudeseng følge".

Men ved siden af denne hæslige stolthed finder vi ogsaa i de kretensiske viser vidnesbyrd om en af folkets nationaldyder: gjæstfriheden.

„Der falder sne i dale,
det stormer paa fjeldetind;
der kommer en fremmed vandrer
mor, — jeg vil lukke ham ind",

synger sønnen.

„Selv eier vi ikke brødet,
hvorfor da hente en gjæst"?
„Mad faar vi glædelig laane
af ham, som bor os næst"!

„Hvad skal vi gi ham at drikke?
vin findes ei i vort hus"!
„Jeg tar mine sidste piastre
og kjøber af vin et krus".

„Men seng kan vi ei ham byde,
og hvor skal han saa gaa til ro"?
„Jeg gir ham plads ved min side
mit leie har rum til to".

Denne gjæstfrihed, som visen besynger, grunder sig ikke alene paa de lidt primitive livsformer, der hersker paa øen, og de faa gjæstgiversteder,

der findes; den bunder først og fremst paa den oprigtige glæde, kretenseren føler ved at modtage en gjæst i sit hus. — Derfor øver han gjæstevenskab næsten som en religion.

Saadan er det lille folk dernede, — det som stormagter og tyrker nu skal „paceficere“, — og saaledes tegner det sin karakter i sine folkeviser.

Hvordan kan vandet naa op i trætoppene?

(Efter **Francis Darwin.**)

Dette spørgsmaal har været gjenstand for megen diskussion og uklarhed. Francis Darwin, den berømte naturforskers søn og medarbeider, nu en af Englands mest fremragende plantefysiologer, har ved „British Associations's“ sidste møde i Liverpool over dette emne holdt en forelæsning, som vi her efter „*Nature*“ gjengir i noget forkortet skikkelse.

Spørgsmaalet om saftstigningen i planter er i de allersidste aar indtraadt i et nyt stadium. De undersøgelser, der har ført til dette resultat, er saa betydelige og omfangsrige, at vi mest mulig maa undgaa de ældre synsmaader. Det vil imidlertid for oversigtens skyld være nyttigt at gjenkalde i erindringen de vigtigste udviklingstrin af emnet.

Vi har to spørgsmaal at besvare: 1) Ad hvilke veie stiger vandet op? og 2) Hvilke kræfter foraarsager stigningen?

Det første spørgsmaal har gjennemgaaet mange mærkelige omskiftelser. Flerheden af ældre forfattere antog, at vandet bevægede sig i karrene. Malpighi og Ray hævdede, at karrene tjente som luftveie, mens vandet gik gjennem ved fibrerne. Hales spekulerede paa, om ikke vandet steg op mellem veden og barken, og om det ikke muligens førtes rundt i dampform istedetfor i flydende tilstand. I vort aarhundre hævdede igjen i 1835 Treviranus karrene som vandledningsapparater, mens De Caudalle holdt paa cellemellemrummene. I Balfour's „Botaniske Haandbog“ omtales baade kar, celler og cellemellemrum som ledningsorganer. En forandring i botanikernes opfatning indlededes i 1867 ved Sachs's store autoritet. Han optog Unger's anskuelse, at vandstigningen foregik i cellevæggenes fortykninger i form af unbibitionsvand — indleiret vand. Efter dette fulgte der en reaktion mod Sachs's teori, en reaktion, som fremdeles vedvarer.

Det andet spørgsmaal har en ligesaa omskiftelsesrig historie, som ialmindelighed ikke staar for botanikernes regning alene. Denne historie karakteriseres af løshed i ræsonnement, uklarhed med hensyn til fysiske love

og en almindelig tendens til at undgaa problemet eller til at bevæge sig omkring det i en taage af „livsvirksomhed“, „haarrørskraft“, „Jaminske kjæder“, „osmose“ og „barometrisk tryk“.

Vi springer over alle disse teorier og de forskjellige vidnesbyrd for og mod for med engang at gaa over til Strassburger's store værk om „Ledningsbanerne“ (1891), hvori han med beundringsværdig mod og genialitet har gjennemarbeidet problemet paanyt, anatomisk saavel som fysiologisk. Efter min mening er det vanskeligt at rose Strassburger's svære arbeide for meget.

Hans almindelige synsmaader er nu vel kjendt. Han overbeviste sig ved eksperiment, om at vædsker kan hæves til større høider end de til barometertrykket svarende, selv i stammer, som er afskaarne, og hvori de levende elementer paa forhaand er dræbt. Aarsagen til stigningen kunde altsaa hverken være barometertryk eller rodtryk eller skyldes virksomheden af levende elementer i veden. Hans slutninger kan gjengives i følgende form:

1. Vandets stigning afhænger ikke af levende elementer, men er et rent fysisk fænomen.

2. Ingen af de fysiske forklaringer, vi hidtil besidder, gjør tilstrækkelig rede for kjendsgjerningerne.

Man har dadlet Strassburger, fordi hans bog ender med denne erkjendelse af vor uvidenhed. Deri er jeg uenig. At slaa fast saa tydelige, om end negative slutninger paa dette gaadefulde omraade er efter min mening et fremskridt af betydeligt værd. Om han virkelig *har* fastslaaet sine slutninger, maa naturligvis blive en skjønssag, vi ikke her skal indlade os paa. Den første af hans satser maa vi imidlertid tage lidt nøiere under overveielse, fordi det er her veiene skilles. Er vi paa dette punkt enig med Strassburger, faar vi søge efter de virksomme fysiske kræfter; er vi uenige med ham, har vi at opsøge den ukjendte virksomhed af de levende elementer.

Schwendener indvender mod Strassburger, at selv om en *sammenhængende* vandsøile ikke af lufttrykket kan hæves til større høide end ca. 10 m. (hvad der svarer til barometertrykket), kan det dog tænkes, at vand opdelt i flere smaa søiler, som i den Jaminske kjæde, maa kunne stige høiere. Dette kan maaske være en alvorlig indvending, men for os gjælder det først og fremst at afgjøre, om det er fysiske kræfter eller levende elementers virksomhed, der betinger stigningen. Det har været indvendt, at cellerne i de af Strassburger under eksperimenterne anvendte stammer maaske ikke var ordentlig dræbt. I enkelte tilfælde brugte han forgiftning, i andre tilfælde langvarig kogning for at tilintetgjøre livsvirksomheden i cellerne, og det er vanskelig at indse, hvorfor ikke disse fremgangsmaader skulde være fuldt paalidelige. Vi har desuden Strassburgers ligefremme

udsagn om, at de levende væv viste sig tydelig dræbt, og det maa vel altid ogsaa veie en del. Endelig har Strassburger et rent teoretisk argument, som udelukker muligheden af levende elementers virksomhed. Har de den betydning, som enkelte botanikere tillægger dem ved saftstigningen, bør vi nemlig i selve plantens bygning ved omhyggelig undersøgelse finde særegenheder, som tydelig peger paa, at saadanne funktioner eksisterer. Vi burde f. eks. finde ledningskanalerne afbrudt stykkevis af levende elementer, der kunde virke som en række af pumpestationer, den ene ovenfor den anden. Men dette er ikke tilfældet. Det maa altsaa være blandt de rent fysiske kræfter, vi har at søge forklaringen til saftstigningen, og det er i den retning Dixon og Joly har lagt sit arbeide.

Disse to plantefysiologer har nylig for første gang gjort gjældende den synsmaade, at vandets stigning op i trætoppene beror paa dets eiendommelige evne til at modstaa strækning. For de fleste botanikere er tilstedeværelsen af denne egenskab en ny tanke. En forestilling om, at vandsøilen skulde kunne hænge i rørene som faste legemer og ligesom saadanne føre nedover det drag, der blev øvet i deres øverste ende ved fordampningen i bladene, er for de fleste af os som at forestille sig et taug af sand. Men Askenasy, som uafhængig af de to andre er kommen til den samme ide, har gjort sig fortjent til botanikernes taknemmelighed ved at anføre vidnesbyrd for, at denne egenskab hos vandet virkelig eksisterer. Der er af fysikere og kemikere gjort forsøg, som viser, at vand, selv naar det er opblandet med luft, er i besiddelse af en betydelig strækningskohæsion. Under visse omstændigheder har Dixon og Joly fundet, at det drag, vandet kan modstaa, svarer omtrent til syv atmosfærers tryk. Hvis derfor bladene i toppen af et høit træ kan øve det nødvendige drag opad, synes det sikkert, at dette drag gjennem vandet i stammen kan overføres til jordbundens niveau. Er nu dette muligt, og kommer der ikke andre faktorer til, som er uforenlige med teorien?

Solheden foraarsager fordampning af det vand, der er indleiret i bladkjødets cellevægge. Dette vand erstattes af nyt, som udtrækkes af cellesaften, der derved koncentreres. Denne koncentration vedligeholder igjen cellens sugende (osmotiske) kraft, som atter virker som et drag paa vandet i rørene. Dette er den moderne teori om saftstigningen i dens simpleste form.

Vi kan imidlertid ikke gaa nærmere ind paa denne teori uden at gjøre rede for den modstand, der øves mod vandets strømning gjennem veden. Det er nemlig tydeligt, at det arbeide, bladene udfører, ikke bare indbefatter løftningen af en given vædskesøile, men ogsaa overvindelsen af den modstand, der øves mod dens bevægelse.

For denne modstands vedkommende er undersøgelserne meget mangelfulde. Janse fandt, at der for en art furu krævedes trykket af en vand-

søile, som var ti gange længere end vedkommende træstykke, naar saftstrømningen skulde foregaa med normal hastighed. Nägeli kom til det resultat, at en atmosfæres tryk (760 mm. kviksølv) vilde presse vandet gjennem friskt naaletræ med en hastighed af 180 mm. i timen. Hvis vi antager en meter i timen som den gjennemsnitlige hastighed af saftstrømmen, vil der efter Nägelis forsøg altsaa kræves et tryk paa mindst 5 atmosfærer for at frembringe en saadan hastighed. Og sætter vi i Janse's eksperiment modstanden (i vandtryk) kun til 5 gange længden, er det tydeligt, at der ved et træ paa 40 m. høide vil være en modstand af 20 atmosfærer at overvinde (= trykket af en vandsøile paa 40 × 5 m.) Et saadant tryk vilde nok de osmotiske kræfter kunne udvikle, men naar vi kommer til et træ af 80 m. høide og en modstand af 40 atmosfærer, begynder sagen at blive alvorlig. Maaske er saftstrømmens normale hastighed mindre end forudsat. Det er saaledes beregnet, at den i en høi bøgestamme kun var 2 m. pr. dag. Maaske er ogsaa modstanden fundet for stor; iallefald er den tilsyneladende meget større end, hvad fysikerne har fundet ved vandets bevægelse i haarrør af glas.

Holder vi imidlertid fast ved de her anførte værdier for modstand og strømhastighed, vil det osmotiske tryk i høie trær ikke strække til. Der er forskjellige maader, som tjener til maaling af dette tryk, men som vi her ikke skal gaa nærmere ind paa. I almindelighed varierer det mellem 3 og 20 atmosfærer; den høieste fundne værdi er sandsynligvis 21 atmosfærer. Forskjellige eksperimenter viser, at det osmotiske tryk i høi grad lemper sig efter omstændighederne, men om denne tillempning er stor nok til her at komme i betragtning, er et andet spørgsmaal. Efter min mening er modstandsspørgsmaalet en vanskelighed, som den moderne teoris forfattere ikke har taget tilbørligt hensyn til. Kan det ikke vises, at modstanden er mindre end fundet i de anførte eksperimenter, maa vi aabent tilstaa, at vi for øieblikket ikke kjender osmotiske kræfter, der kan antages at have vundet til større høide end 40 m.

Fremdeles fordrer teorien aabenbart, at der skal være sammenhængende vandsøiler fra blad til rod, fordi et brud paa søilen vilde være det samme som en feil i maskineriet. Dette kan i førstningen synes rimeligt nok, men er i virkeligheden en voldsom omvæltning af alle vore gjængse synsmaader. Sachs og andre har stadig paastaaet, at rørene indeholdt store mængder af luft, især naar transpirationen var livlig. Strassburger har undersøgt dette, uden hensyn til den moderne teori, og fundet, at der næsten altid er luftblærer tilstede, dog færrest i de yngre væv, hvori især saftstrømningen foregaar. Skal den nye teori desuagtet holde stik, maa vi enten antage, at transpirationsstrømmen kan passere forbi luftblærerne, eller

ogsaa at de leilighedsvis luftfyldte ledningsrør atter kan blive sammenhængende vandsøiler ved opløsning af luften.

Som vi ser, er det hele spørgsmaal endnu meget langt fra sin endelige løsning. Men Dixon, Joly og Askenasy fortjener tak, fordi de uden at øge vanskelighederne har indført en ny synsmaade, som herefter maa tages i betragtning: vandets modstand mod strækning.

Huxley har laant af Goethe udtrykket „virksom skepsis“. Det passer udmærket paa nærværende spørgsmaals stilling i øieblikket, naar vi fortolker det som en tilstand af tvil, hvis frugt er virksomhed, og vi samtidig oversætter virksomhed med eksperiment. *P. E.*

I et hus, hvor det spøger.

(Efter Miss **A. Goodrich-Freer** i *„Nineteenth Cent“.)*

Forfatterinden er medlem af det engelske *Society for Psychical Research* (Forening for Psykisk undersøgelse), hvis 690 medlemmer indbefatter en række af Englands bedste navne paa alle felter fra Gladstone og finansministeren Arthur Balfour (for tiden selskabets præsident), blandt politikere og statsmænd til professorerne Sidgwick, Balfour Stewart, Sir William Crookes, Oliver Lodge, Thomson, Alfred Russell Wallace, Langley (flyvemaskinopfinderen) i den lærde verden, en række læger med berømte navne, kunstnere, forfattere og journalister, hvis navne og karakter har fortjent ry.

Forfatterinden har ingen teorier og er yderst skeptisk — saa skeptisk, at hun allermindst stoler paa sine egne øine og øren. Hun fortæller om sig selv, at hun nyder en fortrinlig helbred, et godt humør og maa siges at være ganske normal tilsinds, hvad der ogsaa fremgaar af hendes artikel. Spøgelsefrygt sees hun at være absolut fri for. Allehaande hysteri hader hun.

De fænomener, hun skildrer, iagttoges foruden af hende selv samtidig af henved 30 andre personer, samtlige dannede, friske, normale og intelligente mennesker. De var dels officerer, dels forfattere, forretningsmænd, geistlige, læger, rentenister eller adelsmænd. Ingen følte frygt eller nervøsitet. Fænomenerne iagttoges af de forskjellige personer uafhængigt af hinanden; de omtaltes mindst muligt; de indtraf til de forskjelligste og mest uventede tider, og de iagttoges meget ofte af personer, som ikke før var underrettet om deres tilværelse.

Det hele gik saaledes til: — Det Psykiske Selskab havde i længere tid havt sin opmerksomhed henvendt paa huse, hvori det efter rygtet skulde

„spøge". Man ønskede at bringe paa det rene, hvad aarsag dette fænomen kunde have — kaste klarhed over det. Selskabet nedsatte endog en egen komité til at arbeide paa dette omraade — jage husspøgelser. Særlig arbeidede en Mr. Podmore og oberst Taylor dermed. Den første kom til det resultat, at flerheden af „spøgelser" bestaar i eller skyldes uskikkelige eller hysteriske unge piger. I det hele maa det erindres, at samtlige personer, hvorom der her er tale, er dygtige skeptikere og flinke vantroende, hvis høieste ønske det er: først at kunne reducere selve fænomenet til det mindst mulige og siden at kunne finde en „ganske naturlig" forklaring for det hele fænomen.

Imidlertid viste det sig yderst vanskeligt at faa ordentlige vidnesbyrd om spøgelsehistorierne. Resultaterne af undersøgelserne blev derfor i det hele lidet tilfredsstillende. Da vilde heldet, at oberst Taylor i indeværende aar fik leiet paa tre maaneder et hus, hvori det hed, at det „spøgte".

Huset er en større engelsk herregaard, velbygget, moderne indredet med elektriske apparater, varmt-vandsledninger osv., en mængde værelser, prægtig beliggenhed og lyse, livlige omgivelser. Huset selv er lyst, venligt og aldeles blottet for de traditionelle mørke kroge, skumle trappegange, tapetdøre og vindeltrapper. Det udgjør, siger forfatterinden, et yderst behageligt, venligt opholdssted, hvor samtlige gjæster hyggede sig, trods spøgeriet, og hvor ingen af dem, trods underlige syn og røster, fodtrin og støi, vilde betænke sig paa at sove hvorsomhelst. Der var saaledes ingen uhygge, som stemte sindet til spøgeriets modtagelse.

Da oberst Taylor forhindredes fra straks at tilflytte huset, gik en del af leietiden tabt. Forfatterinden flyttede først derind den 3. februar for at sætte alt istand til modtagelse af saadanne gjæster, som maatte ønske at komme. Hun var der fra 3. februar til 9. april, da huset toges i besiddelse af et andet selskab af psykiske undersøgere; den 28. april afreiste disse, og forfatterinden opholdt sig der atter med sine gjæster fra 28. april til 19. mai. Blandt hendes gjæster var professor Oliver Lodge og seismologen professor Milne foruden flere andre videnskabsmænd.

Gjæsterne var ikke bragt sammen efter noget bestemt princip. En del var interesserede i undersøgelse af allehaande „okkulte" fænomener, andre var blot indbudne som personlige venner og kom uden kjendskab til spøgeriet for at tilbringe nogle dage paa landet.

Forfatterinden ankom selv med en veninde og en kammerpige sent om aftenen den 3. februar. Et større tjenerpersonale befandt sig da allerede i huset. De to damer fik værelser ved siden af hinanden med en aaben dør mellem værelserne. Pigens værelse var atter lige ved siden af disse to. I den del af bygningen sov ellers ingen. Tjenerne opholdt sig i en anden del af huset.

Lidt før tre om morgenen vaagnede forfatterinden. Veninden, der havde ligget vaagen i nogen tid, bad hende da at lytte. Gjennem huset lød der en høi klingende lyd — nærmest som om en svær jernstang blev slaaet med en drabelig træklubbe. Lyden syntes at komme langt borte fra, men var alligevel saa sterk og drønende, at den syntes at maatte vække alle i huset. Den syntes at forplante sig diagonalt gjennem bygningen. Støien gjentoges med mellemrum i hele to timer, i hvilken tid begge laa vaagne og lyttede til den. Der var undertiden blot et enkelt slag, til andre tider to eller tre, tilsidst fulgte der slag paa slag ustanseligt. Damerne stod ikke op og gik ud, da de var advaret mod muligheden af, at spøgelserne kunde have „kjød og blod" og være mindre behagelige at møde. Da de endnu var ganske ukjendte i bygningen og alene, vilde de intet resikere. Senere gjennemvandredes huset af gjæsterne til alle tider.

Klokken halv fem hørtes stemmer i samme etage, hvori damerne sov og tilsyneladende i pigens værelse. Klokken fem ophørte stemmerne, og veninden søvnede. Klokken halv seks hørte forfatterinden dem atter. Klokken otte bragte pigen morgenthéen. Hun havde sovet daarligt, fordi hun havde hørt stemmer og skridt hele natten i damernes værelser. De havde ikke været af sengen, havde talt lidet og da blot hviskende.

Ingen af damerne kjendte paa forhaand spøgefænomenernes art. Lyd og stemmer var derfor fuldstændige overraskelser. Huset er solid bygget. Der er ikke „lydt"; tvertom viste forsøg, at det er meget vanskeligt at blive hørt fra et værelse til et andet. Forfatterinden læste i sit værelse saa høit, hun kunde, uden at man i næste værelse kunde høre en lyd. Dunken i væggen hørtes i naboværelset blot som en fjern pikken. — Ingen havde været i pigens værelse, og ingen tale havde fundet sted der.

Dette var indvielsen i spøgehuset.

Siden hørtes støi og stemmer jevnlig, og skikkelser saaes. Der var dog for gjæsterne ingen uhygge ved det hele, — stedet og omgivelserne var saa lyse og venlige, at det hele blot fik præg af noget underligt, uopklaret, men slet ikke uhyggeligt.

Der opholdt sig i det hele i huset 32 gjæster, 21 herrer og 11 damer. Enkelte var der i mange uger, andre blot nogle faa dage. Af de 32 var der 22, som „hørte eller saa noget". De andre ti, som for det meste kun aflagde korte besøg, hørte og saa intet. Den ene af disse sov brilliant i et værelse, hvor syv andre gjæster var blevet holdt vaagne hele natten af støi og stemmer. Han hørte intet, men erklærte ogsaa, at han „kunde sove under et jordskjælv". En anden var en journalist, der sjelden fik sove en hel nat i ro; her havde han anledning dertil og benyttede den. Spøgelserne var øiensynligen ogsaa bange for journalister og mulige interviewer; thi i løbet af de to døgn, han opholdt sig der, hørtes eller saaes intet af

nogen af gjæsterne. To andre af dem, der intet hørte, holdt sig vaagne hele natten i spændt forventning, men skuffedes. De var overbeviste om, at det hele skyldtes levende personer og var beredte til at gribe dem. En femte hørte og saa intet bestemt i de tre nætter, han sov i den del af huset, hvor det spøgte, men var dog fornøiet ved den fjerde nat at blive flyttet over i en anden del af bygningen. Den sjette og syvende var medlemmer af det Psykiske Selskab. De hørte og saa intet i løbet af ti døgn, hvori andre saa og hørte meget. De øvrige var der blot i kort tid og til tider, da heller ingen anden hørte eller saa noget.

Foruden de 22 gjæster, som hørte en hel række af underlige lyd, iagttoges ogsaa disse af tjenerne, der paa forhaand intet vidste om spøgeriet. Forfatterinden fortæller, at da hun opdagede, at tjenerne havde „hørt noget", blev hun virkelig ræd — ikke for spøgelserne, men for tjenernes spøgelsefrygt. Hun ventede daglig, at hele personalet skulde reise sin vei og gjøre det nødvendigt for gjæsterne at opvarte sig selv. Men de opfangede imidlertid gjæsternes aand og blev villige medarbeidere med dem i at gjøre iagttagelser og nøgternt berette derom.

De lyd, som hørtes, klassificerer forfatterinden paa følgende maade: 1. Fodtrin. 2. Stemmer. 3. Banken. 4. „Klingende" larm. 5. Dump faldende larm. 6. Eksplosion.

1. *Fodtrinene* er hørt af otte forskjellige personer ganske uafhængigt af hinanden, — tildels ogsaa af to, tre, fire og fem personer samtidigt og under omstændigheder, da det syntes absolut umuligt at forklare sig deres oprindelse. F. eks.: — Tre damer hørte samtidig tydelige fodtrin „ovenpaa" til en tid, da gjæster og tjenere alle var nedenunder. Det var midt paa dagen. — To damer hørte tidlig en morgen fodtrin rundt den ene seng. En hund i værelset syntes ogsaa at høre dem: thi den fulgte fodtrinene med øinene. — Tre personer hørte atter fodtrin i værelset lige over dem; for sikkerheds skyld blev dette straks aflaaset. Skridtene vedblev. Værelset var tomt. — Fire personer hørte samtidig skridt „ovenpaa". Der var ikke noget „ovenpaa". — Tre personer sad sammen i en straalende oplyst dagligstue, optagne af et livligt spil; der var ingen tanke paa spøgelser. Pludselig hører alle skridt, der kommer ind ad døren i samme værelse, gaar rundt dette og passerer mellem de tre personer og kaminilden faa tommer fra bordet, ved hvilket de alle sad.

Fodtrinene beskrives af alle som „haltende", „slæbende" eller „lamme".

2. *Stemmerne* hørtes næsten jevnt den hele tid. Som oftest syntes de at representere monoton høitlæsning. Mange af gjæsterne troede, at forfatterinden blev læst i søvne hver aften. En af dem var saa overbevist herom, at forfatterinden stængte ham inde i sideværelset, mens hun paa

sit eget værelse i vidners nærvær læste høit af al magt. Vedkommende hørte ikke en lyd. Stemmer hørtes ogsaa i det frie i forbindelse med „synene".

3. *Banken.* Denne hørtes af otte personer og beskrives som heftig banken paa dør eller væg som af en, der vilde indlades. Den ligned ikke spiritisternes aande-signal-banken.

4. *Den klingende larm* er allerede skildret. Ofte lignede den larmen af metallaaget over en vældig kogende jernkjædel. Den var altid høi og vibrerende.

5. Den *dumpe faldende larm* fik iagttagerne til at tænke sig, at noget tungt maatte have faldt i gulvet.

6. *Eksplosioner.* — Disse beskrives dels som skud, dels som lignende den lyd brændende bjælker frembringer, idet damp og gasarter sprænger træet. Enkelte, som ikke kjendte til spøgeriet, mente, at krybskytterne i eiendommens skov var temmelig braakende af sig. Det var paa en tid, da der intet var at skyde.

„*Synene*" iagttoges blot af fem personer og var meget sjeldnere end de hørbare fænomener. De saaes dog flere gange samtidigt men uafhængigt og paa forskjellige steder af baade to og tre personer. Imidlertid omtaler den forsigtige forfatterinde ikke disse fænomener nærmere, fordi fem vidner synes hende vel lidet, især da hun selv var hovedvidnet. Hun har nemlig, frisk og normal, som hun er, ligefra barndommen af, „seet" mange underlige ting, som andre ikke ser. Men yderlig skeptisk, som hun ogsaa er, har hun havt liden tiltro til sit syn i denne henseende. Hun mistror alt, hvad hun selv ser. Anser det nærmest som noget rent subjektivt — tankeoverføring, indbildning, forventning eller lignende.

Selvfølgelig søgte forfatterinden og hendes gjæster efter alle tænkelige forklaringer af „naturlig art". Man tænkte nærmest paa spøg eller fantestreger fra „aander" af kjød og blod. Derfor ransagedes huset paa alle vis. Væggenes tykkelse maaltes; nøiagtige planer over den hele bygning med vægges og gulves indre, osv. skaffedes tilveie. Den største del af tiden laa der dyb sne rundt huset, hvad der gjorde det let at undersøge, om der var spor af levende væsener omkring dette — efter en nat af spøgeri indendørs eller i det frie. Rørledninger, osv. undersøgtes ogsaa. Man forsøgte at efterligne spøgelselydene. Og det hele hus gjennemstreifedes til enhver tid af natten af spøgelsejagende gjæster. Videnskabsmænd og erfarne psykiske undersøgere gjorde sit bedste for at finde paa mulige forklaringer. Ingen fandtes, der paa nogen maade lod sig holde. Professor Lodge kom der for at prøve, om han kunde finde nogen rent fysisk forklaring, men reiste igjen med den besked, at der „intet var at gjøre der for en fysiker". Andre videnskabsmænd foreslog dog visse prøver, der

skulde afgjøre lydenes objektivitet. Saaledes foreslog professor Milne at benytte et af de fine instrumenter, der maaler og tegner jordskorpens svingninger under jordskjælv. Han mente, at det sikkert vilde aftegne vibrationerne i huset, hvis lydene virkelig var objektive *lyd* og ikke blot subjektive fænomener. Uheldigvis kom disse forslag for sent til at blive bragt i udførelse. Men snart vil nok spøgelserne i gamle huse faa baade fotografiapparater og jordskjælvmaalere paa jagt efter sig, — og spørgsmaalet vil da blive afgjort, om de *er* eller *ikke er* udenfor iagttagerens eget sind.

Den fornuftigste „forklaring", der fremsattes, kom fra en journalist — „*Times's*" korrespondent. Han opdagede straks, at der rundt hele huset, der hvor tag og vægge mødes, løb et trangt indelukket rum, hvori elektriske traade og rørledninger havde sit blivende sted. Rummet var saa stort, at en mand kunde krybe rundt hele huset derigjennem. Dog maatte han have lys med sig for at finde vei mellem rør og traade, undgaa at brænde sig, indvikles i traadnettet eller falde ned gjennem det tynde gibstag. Timesmanden mente, at en eller anden spøgefugl holdt til der og frembragte lydene dels ved at læse høit, dels ved at sparke mod bjælker, dels ved at slaa paa tagbjælkerne med en svær træklubbe og endelig dels ved at rulle kroketkugler gjennem rummet.

Forklaringen har imidlertid det imod sig, at fænomenerne er iagttagne gjennem en lang aarrække ved nat og ved dag. „Spøgefuglen" maatte saaledes have taget sig „spøgen" meget alvorlig, ofret sit liv paa den — krøbet om i det trange mørke rum til de forskjelligste tider, ofte i timevis og døgnvis gjennem mange aar. For at komme ind der, maatte han videre hver gang snige sig ubemerket ind i et hus fuldt af gjæster og tjenere, passere hovmesterens soveværelse, stige opad trapperne til anden etage, gaa forbi en række soveværelser, klyve op paa loftet, gaa igjennem to tjenerværelser og ved døren til et tredie skrue løs en plankelem 3 fod høi og 2 fod bred, der gav den eneste adgang til det omtalte rum. Da forfatterinden og hendes gjæster aabnede denne lem, viste den desuden tydelige tegn paa ikke at have været afrskruet paa lang tid.

„*Times*"-forklaringen kræver saaledes vel megen indbildningskraft og tro til „spøgefugles" alvor, ihærdighed og tusenkunstneragtige dygtighed. Den vilde heller ikke forklare alle fænomener. Disse staar der saaledes for øieblikket blot som *fænomener*, iagttagne af henved 30 mere end almindelig intelligente, dannede, normale mennesker, deriblandt ikke faa med verdenskjendte navne. Nogen forklaring gives endnu ikke. Ingen har for alvor forsøgt nogen.

Forfatterinden oplyser til slutning, at samtlige gjæster var sunde og ganske normale personer. Havde nogen vist tegn til ophidsethed eller

hysteri, vilde hun, siger hun, trodset alle høflighedskrav og straks sagt vedkommende farvel og beordret en vogn for ham eller hende.

Hun er paa det bestemteste imod, at andre end absolut sunde og normale mennesker vover sig ind paa dette for nerver og sind saa farlige undersøgelsesfelt; finder det modbydelig at se kvinders hysteriske anfald udnyttede til „interessante iagttagelser“ eller aandemeddelelser; men maa dog tilstaa, at et „medium“, fru Piper, med hvem det Psykiske selskab har eksperimenteret, er absolut forbausende og præsterer ting, som hverken hypnotisme, tankelæsning eller andre nogenlunde naturlige aarsager kan forklare. Fru Piper er til dagligdags en mild, rolig, beskeden kvinde, der gaar mest op i sine smaapiger og deres tøi, som hun stadig arbeider med. Men undertiden falder hun gjennem hysteriens port i en „Trance“. Og hun forvandles da absolut. Hun kalder sig „Dr. Phinuit“, og den milde, rolige kvinde er blevet til en mand med en høi, braakende stemme, et ondt ansigtsudtryk, grovkornet, udannet tale og en slu, gjennemtrængende intelligens. Forvandlingen er fuldstændig, fra ansigtsudtryk til stemme, tankegang og sinds*evner*. Og „dr. Phinuit“ taler utvilsomt til den vildt fremmede besøgende om ting, der er absolut ukjendte af noget levende væsen.

Fænomenet — den stille kvindes ofring gjennem hysteriske anfald til tidens nysgjerrighed efter det okkulte — er afskyeligt.

Men forklare det — og alt det andet — hvo der kan!

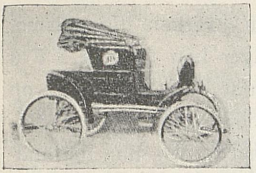
Vognen uden heste er nu en kjendsgjerning.

(Efter J. B. Walker i „*Cosmopolitan*“).

Tidlig i aaret 1896 udsatte tidsskriftet „*Cosmopolitan*“ en præmie paa 12,000 kroner for den bedse „vogn uden hest“. Der fremmødte et betydeligt tal af konkurrenter; bedømmelseskomitéen bestod af lutter landskjendte navne, deriblandt chefen for de Forenede Staters ingeniørvæsen. Udfaldet var ikke lovende og faldt under de fleste forventninger. Vognene viste sig upaalidelige paa daarlige veie, og enten for tunge og klodsede eller for svage. De elektriske motorvogne faldt aldeles igjennem. „*Cosmopolitan*“ forkyndte som resultat, at den *brugbare* motorvogn endnu ikke var funden, men forhaabentlig snart vilde komme.

Det var vaaren 1896. Ni maaneder senere var der fuldt „brugbare hesteløse“ vogne at leie paa New Yorks torve og gader for almindelig trafik og ikke blot som kuriositeter, i hvilken form London og Paris

allerede i flere aar har seet dem. Og 11 maaneder efter konkurrancen forkyndte det store *Pope Manufacturing Co.*, der i Amerika gik og gaar i spidsen for bicyclefabrikationen, at nu var de over forsøgenes tid, hvad en brugbar motorvogn betræffer; de tilbød sig at levere overalt i de Forenede Stater lette og behagelige motorvogne, hvis absolute brugbarhed og paalidelighed under alle forhold, hvor vogne nu bruges, de *garanterede*.

Den elektriske vogn.

Samtidig indbød de pressens folk og andre interesserede samt fagkyndige til at aflægge et besøg ved deres fabrik i Hartford i Connecticut og *selv prøve vognene*.

Disse prøver har faldt glimrende ud. Vognen skildres som en ideal motorvogn. Den er elegant af form og bygning, som man kan vente sig det af den Nye Verdens første cyclefabrik. Intet maskineri stikker frem her og der og ødelægger udseendet. Der er ingen petroleum- eller benzinlugt; thi den drives ved *elektricitet*.

De *elektriske* motorvogne har hidtil ligget haabløst tilbage for de andre. Vanskelighederne ved at bygge en paalidelig elektrisk motorvogn syntes uoverstigelige. Men nu *er* de overstegne. Der er bygget en i alle dele ideal motorvogn, som drives *elektrisk*. Dermed er stjernerne blegnet for alle de opfindere, som har spekuleret i andre driftsmaader.

Den nye vogn kan løbe 50 km., forinden batterierne atter maa fyldes. Den gjør 26 km.'s fart i timen og stanser da fuldstændigt, naar bremserne sættes paa, inden den har løbet 1½ gang sin egen længde, — hvad der udgjør 15 fod. Mekanismen er saa enkel, at et barn kan greie den og styre vognen, og alt gaar saa let, at den svageste kvindehaand uden mindste anstrengelse kontrollerer vognen. Driften koster 1¼ cent pr. engelsk mil, — det vil sige ikke fuldt 3 øre pr. km.

Vognen i fuld gang.

Besøgende fagfolk har til det yderste udnyttet indbydelserne til selv at kjøre vognene og prøve dem paa alle optænkelige vis. De har kjørt i skarpe vinkler over høie jernbaneskinner; gjennem dyb søle; op bratte bakker og ned igjen med fuld fart, indtil de pludselig har sat bremserne paa og braastanset; kjørt om skarpe hjørner med fuld fart; kjørt bagover; osv., osv.

Vognen viste sig i alle dele udmerket. Det eneste „men“ ved den

er, at den er *dyr;* meget dyr. Prisen opgives ikke; men den er blot for rigfolk endnu. Det staar tilbage at forenkle den, saaledes at hestene kan afskaffes og sendes til dyrehaverne og muséerne. Man ser imidlertid, hvor hurtig det gaar. Vi kan ikke længer regne og maale med aar; det er *maaneder,* det nu gjælder.

Den sorte død — og vaccination mod slangebid.

(Efter fyrst **Krapotkin** i *„Nineteenth Cent.“*)

I.

Pesten „Sortedøden“ staar lige for Europas døre. Ikke en hvilkensomhelst form af pest, men den samme „sortedød“, (byldepest) som i keiser Justinians tid herjede Konstantinopel, i middelalderen borttog den ene fjerdedel af Europas folkemængde og i det syttende og attende aarhundre aflagde forsjellige dele af vor verdensdel forfærdelige besøg. Efterat den i 1844 havde forladt Ægypten, ansaaes den for at være udslukket; men den vedblev at gjære og leve i forskjellige dele af det indre Asien, og i 1894 holdt den fra den kinesiske provins Yunnan sit indtog i Kanton, hvor den paa faa uger kræyede 60,000 ofre. Derfra spredtes den til Hongkong og aaret efter til øerne Haïnan og Macao, i 1896 til Formosa og samme høst naaede den Bombay. I den store indiske by fandt den alle betingelser for at udbrede sig — sult, overbefolkning og daarlige sundhedsforholdsregler. Fra Bombay spredtes pesten ved jernbane og veinet til de forskjelligste kanter af India. Officielle rapporter viser, at distrikterne Surat, Kolaba, Thana, Karach og Hyderabad er smittede; det vil sige, pesten har naaet grænsen af Beluchistan. Den ventes nu daglig i Afghanistan, hvorfra den ganske utvilsomt vil rykke videre til Turkestan, Persien og Lilleasien. Allerede har den russiske pestkomité meldt et tilfælde i Tauris, nær den kaukassiske grænse, og, som forholdene nu er, vilde ikke hele Ruslands krigshær og al verdens vagter og bajonetter ved grænserne kunne hindre pestens indtrængen i Europa. Med mindre en eller anden bacille kommer os tilhjælp og aabner krig mod pestbacillen, vil Europa endnu engang blive herjet af sortedøden, og smitten vil dennegang komme over land, hvad der gjør faren langt større og udsigterne mørkere, end om det blot gjaldt smitte ad sjøveien.

Heldigvis er pesten ikke længer det hemmelighedsfulde, hevngjerrige væsen, som den var for vore fædre. Dens aarsag og udbredelsesformer er nu velkjendte. Den er en smitsom sygdom, hvor sygdommen bryder

ud meget kort efter den modtagne smitte. Fra fire til seks dage efter at man er bleven smittet, indtræffer et pludselig tab af kræfter, ofte en fuldstændig synken sammen i forbindelse med høi feber. En byld viser sig og vokser hastig til et ægs størrelse. Døden følger meget hurtigt, eller, hvis den ikke det gjør, er der en chance for langvarig og smertefuld heldbredelse; men chancen er meget liden, idet dødeligheden endog under heldigste vilkaar, hvor alt, som gjøres kan, bliver gjort for patienten, sjelden er under 75 pct. eller fire af fem angrebne.

Smittestoffet overføres paa mangfoldig vis — gjennem saar eller rifter i huden, gjennem maden eller gjennem aandedrættet. Støv fra et smittet hus dræbte hurtig alle rotter i et andet hus, — de døde alle af pesten. Det er paavist for flere aar siden, at pesten gjerne angriber rotter og mus, før den tager fat paa mennesker. I Kanton samledes i en enkelt del af byen 24,000 rotter døde af byldepest. De angrebne rotter og mus bærer saa igjen sygdommen fra hus til hus og overfører den paa menneskene. I Kanton viste det sig, at de, som boer paa floden i husbaade, ikke angribes af pesten. At de gaar fri den tilskrives den kjendsgjerning, at rotterne fra land ikke fik overført smitten. Endog rige kantonesere flyttede derfor ud paa floden og boede i baade.

Ikke blot rotter, men ogsaa svin, gjeder, bøffeloxer, slanger og sjakaler angribes af pesten og hjelper til at udbrede den.

Saasnart pesten brød ud i Hongkong, indfandt den store japanske*) bakteriolog Kitasato og franskmanden Yersin sig paa stedet. De paaviste begge meget hurtigt, at det i pestbylderne vrimler af baciller. Disse rendyrkedes, og deres dræbende virkning paavistes ved indsprøitning paa dyr. Sortedødens *aarsag* var dermed funden, — altid det første nødvendige skridt for at finde veien til helbredelse.

De fandt videre bacillerne i rotter og svin, i døde dyr, i de syges opspyt saavelsom i byldenes afsondringer. Ogsaa fluer, myr og myg faar pesten og spreder den videre. Yersin fandt, at indsprøitninger fra fluer, der havde opholdt sig i hans laboratorium, straks fremkaldte pesten hos marsvin. Støvet i smittede huse og endog selve jordbunden rundt dem yrer af baciller.

Dette var resultaterne af Kitasatos og Yersins arbeide i 1894. Der paabegyndtes nu straks ved Pasteur institutet i Paris en række eksperimenter for at finde midler til at bekjæmpe den nyopdagede bacille, og allerede i juli 1895 kunde tre forskere Yersin, Calmette og Borel samtidig melde,

---

*) Man lægge mærke til, hvorledes ikke alene alle Vestens folk er som en nation paa det videnskabelige omraade, men hvorledes endog det fjerneste Østen, det unge Japan, allerede er med i arbeidet paa lige fod med de andre. *Red.*

at de havde opnaaet meget lovende resultater. Den metode, som fulgtes af samtlige disse tre bakteriologer, var den samme, som havde vist sig saa udmerket ved bekjæmpelsen af difterit. Man gjør først et dyr uimodtageligt for smitten og indsprøiter saa dettes blodserum paa de syge. Efter mange forsøg fandt man, at naar pestbacillen ophedes til 58° C. taber den sin dræbende kraft og kan indsprøites paa en kanin uden at sætte dens liv i fare, mens den da frembringer en svagere form af sygdommen. Efter adskillige saadanne indsprøitninger taaler kaninen en indsprøitning af baciller i naturlig tilstand.

Efterat dette var opnaaet, gjaldt det at prøve, om et saadant dyrs blodserum vilde virke som helbredelsesmiddel mod pesten. Det viste sig, at saa er tilfældet. Det helbredede sygdommen, efterat den først var frembragt hos andre dyr.

Det næste skridt var at benytte heste istedenfor kaniner for at opnaa større mængder af serum. Yersin vendte saa tilbage til Bagindien, hvor han i en liden hytte og en stald grundede et nyt „Pasteurinstitut“. Det gjaldt nu om at erholde større mængder af virksomt serum. Grei som den hele serumbehandling teoretisk er, maa det erindres, at den praktiske fremstilling af et rent og virksomt serum er en yderst vanskelig opgave, der kræver aars erfaring og megen dygtighed, og som dog i de bedste hænder kan slaa feil. Indsprøitningen maa ordnes saaledes, hvad doser og tidsmellemrum angaar, at hver enkelt af dem giver en feberreaktion, uden at dog det kostbare dyrs helbred maa lide det ringeste, og medens alligevel hver ny indsprøitning maa indeholde en større portion af giften end den næst foregaaende. I de bedste hænder vil kun en del af de benyttede dyr give et tilstrækkelig virksomt serum, medens de andre vil give et for svagt præparat, og naar serumkuren mislykkes, skyldes det gjerne serumets svaghed.

I januar 1896 viste pesten sig i Hongkong; men Yersins heste havde da blot givet meget smaa mængder af et tilstrækkelig stærkt serum. Først i juni modtog han otti flasker fra Paris, og med disse begav han sig straks til Hongkong. Her var dog pesten omtrent stanset, og han stod i begreb med at afreise til Amoy, da en af de kinesiske studerende ved den katolske mission fik pesten. Den unge mand ansaaes fortabt; Yersin fik derfor lov til at behandle ham. Der indsprøitedes tredive kubikcentimeter serum, og næste dag var det klart, at mandens liv var reddet.

Yersin reiste derpaa til Amoy, hvor han behandlede tre og tyve patienter med sit serum; af disse *reddedes de en og tyve.* Samtidig var dødeligheden ved hospitalerne uden serumbehandling 80 pct. af alle angrebne. Det bør ogsaa tilføies, at de to patienter, som døde for Yersin, var halvveis i døden, da de bragtes til ham; de havde havt sygdommen

i fem dage. Imidlertid ansaa Yersin sit serum for endnu at være for svagt. Det blev ogsaa meget snart opbrugt.

Sidste januar drog Yersin og Koch til Bombay, hvor russeren doktor Hoffkine og den engelske bakteriolog Hankin sluttede sig til dem.*) Yersins rapport offentliggjordes i april. Femti tilfælde var blevet behandlede fra marts til den 3. april. Serumet var fra Paris, men var for svagt, saaledes at tre og fire indsprøitninger maatte gjøres. Resultaterne var alligevel meget gode. Af sytten tilfælde, som behandledes paa den første dag efter sygdommens udbrud, døde kun to, resten helbrededes. Af andre sytten, som behandledes paa sygdommens anden dag, døde seks. Af tolv, som først kom under behandling paa sygdommens tredie dag, døde seks, medens seks reddedes. Tre patienter behandledes paa sygdommens fjerde dag; af disse reddedes blot den ene. En, der behandledes den femte dag, døde.

Det viser sig altsaa, at naar serumbehandlingen foretages den første dag efter sygdommens udbrud, er dødeligheden blot 12 pct.; for de to første dage 21 pct. Det er at beklage, at serumet atter er opbrugt, og at fremstillingen endnu er saa usikker og langvarig.

Russeren Hoffkine eksperimenterer samtidig med forebyggende vaccination mod sygdommen. Han siger, at han har opdaget en vis vaccine, som enten forebygger angreb af sygdommen eller gjør disse meget svagere. Op til den 2. april havde han vaccineret ca. 6200 personer.

Der er i det hele al grund til at tro, at serumbehandlingen mod „sortedøden“ vil vise sig ligesaa heldig, som den har gjort overfor difterit. Benyttet i forbindelse med Hoffkines vaccination og passende sundhedsforholdsregler har vi derfor nu udsigt til i det mindste at kunne formindske virkningerne af Sortedødens næste besøg i Europa.

II.

Vaccination mod slangebid.

Serumbehandling af slangebid maa nu ansees som et fastslaaet led i den moderne medicin. Og naar det erindres, at alene i India dør der hvert aar 20,000 mennesker af slangebid, saa vil man forstaa betydningen af denne nye opfindelse.

Allerede i 1888 opdagede Kaufmann, at et dyr kan „hærdes“ mod slangegift ved at underkastes gjentagne indsprøitninger af meget smaa doser af selvsamme gift. Senere bekræftedes dette af andre forskere; men opdagelsen fik ingen øieblikkelige praktiske følger, da det jo var ugjørligt at

*) Franskmand, tysker, englænder, russer, japaner arbeidende under ét flag, kjæmpende menneskehedens fælles sag mod sygdom og pest. — Begynder ikke digterdrømmene at gaa i opfyldelse? Lever vi ikke allerede delvis i „Menneskehedens republik“? *Red.*

vaccinere og revaccinere hele Indias befolkning. Franskmanden Calmette eksperimenterede derfor en tid for at finde en kemisk modgift mod slangegiften. Men dette førte ikke til noget. Imidlertid slog man ogsaa paa dette omraade ved Pasteur institutet ind paa serumbehandlingens vei, og i februar 1894 kunde saavel Calmette som Bertrand og Physalix samtidig forkynde, at de havde opnaaet tilfredsstillende og lovende resultater ad denne vei.

Fremgangsmaaden er omtrent den samme som ved serumbehandling af byldepesten. Der indsprøites paa en kanin smaa doser af afkræftet kobragift (ophedet til ca. 100^0 C.). Efter nogle indsprøitninger taaler kaninen ren og usvækket kobragift i store nok doser til ellers at dræbe otte dyr af dens slegt paa øieblikket. Kaninens blodserum benyttes derefter med held som modgift mod bid af slangen. Kaniner, der var døende som følge af kobragift, tilfrisknede paa faa timer efter foretagen indsprøitning. I september 1894 fandt Calmette, at kaninerne kan erstattes af æsler. Det stod nu blot tilbage at skaffe tilveie tilstrækkelige mængder af virksomt serum. Dette arbeide paatog Pasteur institutet i Lille sig.

Englænderen dr. Fraur, der havde drevet sine forsøg ganske uafhængigt af franskmændene, men med samme resultater, fandt ogsaa, at indpodning med kobragift beskytter ikke alene mod bid af kobraen, men ogsaa mod flere andre slangearter.

I juli ifjor gjentog Calmette efter indbydelse sine eksperimenter i London for en specielt nedsat kommission. Dennes indberetning udtaler, at „det er fuldt bevist, at serumbehandlingen mod slangebid formindsker dødeligheden i betydelig grad, naar den blot anvendes straks efter biddet". Dens brug saavel paa mennesker som dyr anbefales.

Siden er serumet prøvet i flere tilfælde i India og med ligefrem forbausedne heldige resultater. Kobraens bid virker næsten øieblikkelig dræbende, men man har frelst personer, som allerede har ligget døende, bevidstløse, med neppe følbar puls og uden pupilreaktion mod lyset. En trettenaarig pige, der befandt sig i denne tilstand, fik en indsprøitning af tyve kubikcentimeter og viste et par timer senere tydelige tegn paa bedring. Efter et par dages forløb var hun frisk. — Hun blev bidt mellem 3 og 4 om eftermiddagen, og indsprøitningen foretoges først klokken 7.30 om aftenen. Slangen var den dræbende *Naja haje.*

I det hele lover serumbehandlingen paa de forskjelligste sygdomsomraader i betydelig grad at formindske lidelsen og dødeligheden blandt menneskene. Om dr. Kochs tuberkulinindsprøitninger som lægemiddel mod tuberkulosen i dens forskjellige former lover forfatteren en senere oversigtsartikel.

Asias Lys

eller den Store Forsagelse — Gautama Buddhas liv og lære.

Fortalt af en indisk buddhist.

(Af **Sir Edwin Arnold.** — Den versificerede oversættelse af Ragna Kristensen).

II.

Da prinsen var atten aar gammel, gav kongen ham tre herlige nybyggede paladser at bo i, — et for den kjølige vinter, et andet af kold marmor for den hede sommer og et tredie for vaaren. Deilige haver omgav dem alle, og alt blev gjort, som gjøres kunde, for at adsprede og more prinsen. Men til sin sorg saa kongen, at denne fremdeles gik tanketung og sorgfuld om blandt herlighederne. Med sorg saa han det, fordi drømmetyderne og vismændene jo havde sagt, at han skulde blive en stor konge og kriger og beherske verden, — ifald han vilde; eller han skulde blive en grubler og asket og opnaa, — gud ved hvad godt. Hvad godt kunde der vel ad den vei naaes, hvor alt opgives og tabes? Derfor sammenkaldte kongen sine viseste mænd og forelagde dem sagen, — hvad skulde man vel finde paa for at adsprede prinsen og holde ham borte fra de tanker, som førte ham den gale vei, der var en fare for land og rige?

De ældste svared: „Maharaja, elskov
skal løse ham af tungsind. Væv kun spind
af kvinders troldom om hans tomme hjerte.
Hvad kjender denne vakre dreng til skjønhed, —
til øine, som la'r himlen glemmes, og til læbers balsam?
Skaf hustruer og yndige veninder; —
de tanker, som ei lænker tvinge kan,
helt let kan bindes af en piges haar.

Raadet syntes alle godt; men hvorledes skulde man vel faa prinsen vakt til kjærlighed. Hvorledes finde et ansigt, der syntes *ham* en himmel? Selv vilde han ikke røre sig for at finde det, og hvem kunde vælge for ham? Da foreslog en anden, at kongen skulde give en stor slotsfest. Alle rigets unge piger skulde indbydes til deltagelse i saadanne lege og legemsøvelser, som høver mænd og kvinder af ædlest blod. Prinsen skulde uddele præmierne. Naar da de fagre præmievindere passerede prinsens trone, skulde vise mænd nøie merke sig hans ansigt, om nogen evned at drive tungsindet fra hans kind og øine. Paa den vis kunde man vælge for prinsen med hans egne øine og narre ham ind i lykkens land.

Saa blev det vedtaget, og festens dag oprandt. Kapilavastus unge piger flokkedes til slottet, hver med det mørke haar nys glattet ud og bundet i perler og silkebaand, og med glinsende øienvipper; alle nylig fra parfumerede bad, klædt i livlige farver; de smaa hænder og fintformede fødder rødfarvede. Et herligt syn var det, denne samling af Indias

skjønhed. Da legene var over, drog seiervinderne en for en forbi prinsens trone med nedslagne øine; mildt og sorgfuldt gav han hver en gave, og de vise saa ei øiet for et eneste sekund fange lys af elskoks ild. Tilsidst var der kun den unge Yasôdhara tilbage, da de, som sad nærmest prinsen, saa ham rykke til og blive opmerksom, idet den straalende pige nærmede sig.

En himmelsk aabenbaring, med en gang som Parvatis,
som hindens øine er i elskovstid, var hendes blik;
ei ord kan tolke hendes aasyns fagerhed. Hun alene
besvared fuldt — med sine hænder korsvis over brystet
og nakken lige rank — det blik, som drengen sendte.
„Er der en pris for mig?“ hun spør og smiler.
„Jeg gav dem alle bort,“ Siddâhrta svared, „tag
dog denne, kjære søster, ved hvis skjønhed
vor lykkelige by sig glæder.“ Og han løser
et kjæde af smaragder af sin hals og fæster
om hendes mørke, silkebløde liv de grønne perler.
Han saa i hendes øie, hun i hans
og ved det blik sprang kjærligheden ud.

[Meget senere, da prinsen var bleven vidende om alt, blev han spurgt om, hvorfor hans hjerte vaagned straks ved synet af Yasôdhara, og han svarede: „Fordi jeg i et tidligere liv var en jægers søn, og hun en pige, jeg gav mit hjerte, og saalænge vi fødes, dør og atter fødes, maa det, som har været, evig gjentage sig“].

Men vismændene fortalte kongen, hvad de havde seet, hvorledes prinsens vemod flygtede, og kjærlighedens glød spredtes over hans ansigt ved synet af yppersteprestens datter Yasôdhara.

Det blev da besluttet at søge Yasôdhara som prinsens brud. Men nu er det skik blandt Indias høie adel, at den, der søger en pige som brud, først maa udfordre al rigets mandlige ungdom til kamp om hende, og den, der seirer i kampen, fører hende hjem. Saa blev der ogsaa gaaet frem her. Dagen for væddekampen kom, og prinsen indfandt sig blandt rigets bedste ungdom paa sin hvide hest Kautaka; fremmed og fjernt stirrede han paa det brogede billede omkring sig, indtil han fik øie paa Yasôdhara, da

han lo af glæde, trak i silketømmen,
sprang fra den brede ryg, fra Kautaka, og raabte:
„Til denne perle ene den er værdig,
som er den værdigste! Er jeg dumdristig,
som hende søger, da vis det nu rivaler!“

Først var der bueskydning, og skjøn Yasôdhara trak det guldindvirkede slør tæt for øinene for ei at se det, ifald hendes beilers pil gik feil. Men prinsen fandt alle buer for svage, til de bragte ham et gammelt arvestykke, smedet af sort staal med indlagte guldtraade. Den kunde ingen spænde uden prinsen, og fra den fløi hans pil ret til maalet.

Saaledes gik det i alle andre prøver, indtil rivalerne erklærede sig beseirede. Da reiste Yasôdhara sig, og med sløret for sit ansigt og en krans af mograblomster i haanden skred hun gjennem skaren af unge mænd til prinsen. Hun bøiede sig for ham, blottede sit ansigt, hang kransen om hans pande, ludede sit hoved mod hans bryst og hviskede: „Nu er jeg din."

Da saa tiden var inde, stod brylluppet. Men kongen stolede ei paa kjærligheden alene til at binde prinsens sorgtunge tanker. Han byggede for ham et fépalads og fyldte det med fagre danserinder, med musik og munterhed og alt, hvad der kan adsprede ungdommens sind.

Slottet laa i det milde klima ved Himalajas fod. Mod nord saaes de høie fjelde

> med sine pletfri, hvide vægge
> i steile rader ordnet mod det blaa;
> forunderlig, en verden for sig selv,
> et løftet univers af top og tind,
> af ryg og række, skraaning grøn og snelagt kam,
> af glatte gab og kløfter, sprængte sprekker.
> Op førtes tanken klatrende utrættelig, indtil
> den syntes staa i himlen talende med guder.
> Hvor sneen slutted, voksed mørke skoge
> med kniplinger af fossefald og slør af skyer;
> end lavere gror rosen-eg og store furuskoge,
> hvor ekko svarer panth'rens skrig, fasanens kalden.
> Paa stenen klapprer faareklov, og ørnen
> høit fly'r i kreds; men foran skogen sletten
> laa lys som bønneteppet lagt ved foden
> af guders alter.

Gjennem herlige haver vandrede man frem til den indre port af marmor

> med lyserøde aarer huggen, af lazursten var dørens karm
> og tærsklen alabaster, døren af sandeltræ
> med rigt udskaarne slyngninger, — et kunstverk.
> Ad denne ind til høie haller, skyggefulde lunde,
> man gik med lyst; op pragtfuld trappegang
> igjennem galleriers fine gitterverk
> og søilegrupper, hvor fontæner dansed
> af lotus og nelumbo rammet ind.

Her var alt fred og glæde. Men allerinderst mellem de hundre haller, var der et kjærlighedens tenmpel, hvorpaa kunst og fantasi havde ødet al deres yderste evne. Forhallen var af marmor med himlen til tag og en krystalklar fontæne i midten.

Saa svalt som sommerdag paa sne at træde
det var at dvæle her. Guld sænked solens straaler,
i krog og niche trængende sig ind.
De tegned skyggen blødt, sølvskinnende og mat,
som stansed selve dagen og blev aften
i elskovs taushed her ved templets port;
thi porten lukked for den dyre perle, —
et rum saa smukt, saa sødt, et verdens underverk.
Fra vinduet faldt lys af parfumerte lamper
og spredtes dæmpet over gyldne tepper, silkesenge,
belyste purdah-teppets tunge pragt,
der ene løftes for den deiligste paa jorden.
Her kjendte ingen til, om dag, om nat det var;
thi altid strømmed ind et lys mer klart
end solopgang, blødt dog som skumring er,
og altid aanded luftning sød som morgenen
saa glædesvækkende, dog sval som midnats pust.
Ved nat og dag lød lutens suk, ved nat og dag
var dækket bord med frugt saa frisk som dug,
og med sorbetter kjølede af Himalajas sne,
mens bagverk bødes frem saa fint som smag ved af,
til palmens melk i egen kop som elfenbenet hvid.
Ved nat og dag løb om en udvalgt flok
af danserinder, cymbelspillersker og mundskjænk —,
fint byggede de var som kjærlighedsgudinder,
de vifted prinsens pande, naar han faldt isøvn,
og vaagned han, hver tanke leded de til glæde;
det hvisked af musik imellem blomster;
til elskovssang smaa kjælne alfer dansed, mens det klang
af klokker fæsted fast til anklen; arme vifted
i takt med sølverstrenges toner, mens essenser
af myrrha og champac og den blaa røg
af brændte krydderier hylled ind hans sjæl,
saa den blev stille hos Yasôdhara. *Saaledes*
Siddâhrta levede i glemsel.

Videre havde kongen befalet, at inden slottets grænser maatte ingen nævne sorg, død, sygdom eller alder. Tabte nogen humøret derinde eller blev syg, straks blev de i stilhed forviste fra prinsens nærhed. Og rundt paladset byggedes tre høie mure, i hver mur en metalport, som det tog hundre mands kraft at aabne, og ved hver port sattes en paalidelig vagt, der havde ordre til ikke at lade nogen slippe ud, var det end

prinsen selv. Saaledes søgte man at holde den Herre Buddha fra hans store verk og lænke ham i lykkens gyldne lænker.

III.

I dette jordiske paradis levede da den Herre Buddha en lyksalig række af maaneder og aar og kjendte intet til verdens ve og lidelse uden saaledes, som den sovende i sine drømme kan lære fantastiske verdener at kjende. Thi ofte hændte det, at han, mens hans hoved hvilte mod Yasôdharas bryst, hørte røster, der raabte paa ham, og en smerte, hvis aarsag han ikke kjendte, greb hans hjerte og bragte hans ansigt til at straale af en medlidenhed, der lignede en guds. Da blev Yasôdhara bange, indtil fyrsten atter bortjagede hendes taarer ved et lykkeligt smil. En gang var et strengeinstrument blevet staaende i en aaben dør, og vinden legte med strengene og fremkaldte musik fra dem. Men i musiken hørte Herren aanders røster, der blandt andet sang:

Hør, vi er røster af de vilde vinde,
som sukker for den fred, vi ei kan finde.
Med os maa dele lod den ganske jord,
hvis klageskrig vi hørte, hvor vi fôr.

Hvorfor, hvorfra vi er, I ei kan finde,
ei livets udspring, ei hvor det mon svinde.
Fra tomheden, som I, saa kommer vi; —
hvad glæde eies vel paa stenet sti?

Hvad lykke bor i dine glæders vrimmel,
som ei forgaar med kjærlighedens himmel?
Thi livets vei er vindens vei, hver klang
de brudte noder af en evig sang.

O Maias søn! Paa vore veie lange
vi lærte kun at sukke klagesange
om store sorger i de mange land,
om graadfyldt blik og angst hos barn og mand.

Men du, som frelse kan, nær er din time!
Den bange verden venter paa at kime
den ind; men snubler end paa smertens vei.
Op, Maias barn! Vaagn op og slumre ei!

Se, vi er røster af de vilde vinde;
søg du, som vi, o prins, fuld fred at finde.
Af kjærlighed forlad den, du har kjær!
Barmhjertige, du vor forløser vær!

Saa sukker vi henover sølver strenge
til dig, som glemte jordens ve saa længe;
vi feier bort, imens vi drager hen
de fagre skygger, hvormed du leger end.

En aften senere lytted fyrsten til et gammelt sagn om fjerne lande og tider. Sagnet mindede ham om vindenes røster, og til Yasôdhara sagde han: „Giv fortælleren din fagreste perle som tak; men du, som er min perle, er da verden virkelig saa stor, og er der hjerter i tusen- og millionvis, talløse som stjernerne, der ikke er lykkelige, som vi, men blot kjender smerte og ve? O Yasôdhara, hustru! der maa være mange, mange i verden, hvem vi skylder at hjelpe og elske. Jeg føler det nu, — en ulykkelig, klagende verden staar udenfor vore døre og venter paa hjælp, medens vi sidder her og soler os egenkjærligt i vor egen lykke. Mit hjerte føler en smerte, som selv dit kys, min elskede, ei kan bortjage. — Jeg maa se denne verden. Lad der sendes bud til Channa, min staldmester, at min vogn skal gjøres istand; imorgen kjører jeg ud for at se verden."

Dette fortaltes straks til kongen.

„Det ske", saa talede den gode konge,
„men lad herolder gaa omkring og byde,
at byen skjuler, hvad der støde kunde
et følsomt blik, og lad ei blind, ei krøbling,
ei nogen syg og ingen alderstegen,
ei svagelige, ei spedalske folk sig vise."

Saa blev da hovedstaden i hast gjort ren og smykket med flag og blomster som til fest, mens glade skarer den næste dag fyldte gaderne for at hilse paa prinsen; men alle syge og gamle og alle, hvis udseende eller hvis klager kunde bringe disharmoni i billedet, blev efter kongens ordre holdt borte. Prinsen kjørte frem i en prægtig vogn trukken af to snehvide okser, og folket jublede om ham. Oprigtig glæde fyldte hans bryst ved dette syn. „Herlig er verden og fuld af velvilje og kjærlighed", sagde han til Channa, som kjørte ham. „Jeg har intet gjort for disse mennesker, og dog elsker de mig; de kan dog ikke se og føle min kjærlighed for dem. Fagert maa det være at styre et rige, hvor alle er saa lykkelige. Og hvor lidet, Channa, der dog skal til for at gjøre mennesket lykkeligt. Se hvor lykken straaler ud af deres smaa hjem! Herefter vil jeg undvære meget, siden det ei behøves for at være lykkelig. Men kjør ud af byporten, Channa, og lad mig se mere."

Og fulgt af den glade, jublende mængde kjørte prinsen videre ud paa landet, da

lige midt i veien
en gammel, knoklet mand med solbrændt, rynket hud,
der hang som dyreskind paa bare benet,
smaat stavred ud fra hulen, hvor han holdt sig.

Hans ryg var krum af lange tiders vægt,
og øienranden rød af tidlig taarerust,
fordunklet var hans blik, hans kjæve tandløs;
krampagtig mimred munden, da han blev dem var
med et, — de mange folk og al den stads. Den ene haand
holdt om en stav til hjælp for stive ben,
den anden pressedes mod ribbensraden,
som løfted sig og gispende drog aande.
„Almisse", stønned han, „giv mig lidt godtfolk!
Nu snart en dag, maaske imorgen, dør jeg."
En hoste tvinger ham at tie, dog han strækker
sin haand end ud og klynkende gjentager:
„Almisse! Giv mig noget!" . . . .

Da sprang prinsens tjenere til og vilde kaste oldingen af veien, men prinsen raabte: „Rør ham dog ei!

Sig Channa, hvad vel dette er?
Det ligner fast en mand, skjønt han saa bøiet gaar,
saa frygtelig elendig, saa bedrøvet!
Kan nogen fødes slig? Hvad mener han med det:
„Imorgen eller dagen derpaa dør jeg?"
Har han ei mad? Benraden kan jo sees!
Hvad ondt kan være hændt det arme væsen?"

Og Channa svarede: „Dette, prins, er blot en gammel mand. For femti aar siden var hans ryg ret, og hans øine straalende, men

Tyvagtig tiden suged ud hans marv,
knæbøied kraften, pinte ud hans vid og vilje.
Hans lampe er brændt tør, og vægen bliver sort;
det liv, han har, er kun den sidste gnist,
der lyser svagt mod enden. *Slig er alderdom.*
Agt ei paa dette mer, o høie prins."

Men prinsen vilde vide, om dette var noget enestaaende eller sjeldent, at tiden saa mishandlede en mand, eller om det var den almene lod. Og Channa maatte svare: „Saa bliver de alle, prins, — de glade, som jubler om os, ifald de lever saa længe." „Ogsaa jeg, Channa, vil jeg se saaledes ud, ifald jeg lever, — og Yasôdhara." „Ja, ædle fyrste."

Da bød prinsen kort: „Vend og kjør mig hjem; jeg har seet, hvad jeg lidet drømte om."

Mørk og trist vendte prinsen tilbage, og intet kunde mere opmuntre ham, ei engang Yasôdharas smil. „Finder du da ei længer trøst og glæde i mig?" spurgte tilsidst denne sørgmodigt, da hun forgjæves havde søgt at opklare prinsens ansigt.

„O, kjære“, sagde han, „*slig* trøst, at sjælen
sig vaander ved den vished, at *den* og forgaar.
Yasôdhora, vi begge vil bli gamle!
Ei elske mer, ei elskes, blive svage, bøiede!
Og stængte vore læber end for kjærlighed, for liv
saa tæt, at nat og dag vor aande bliver ét, —
ind vil dog tiden trænge, tære ud,
min lidenskab, din ynde, ret som natten
fra fjeldet røver solens roser røde.
Jeg saa dem falme hen umerkelig,
og al min sjæl ved dette syn blev mørk,
og al min sjæl nu stunder mod at finde
for kjærlighed en redning, saa dens sødme
fra morderens, fra *Tidens* greb, kan rives.“

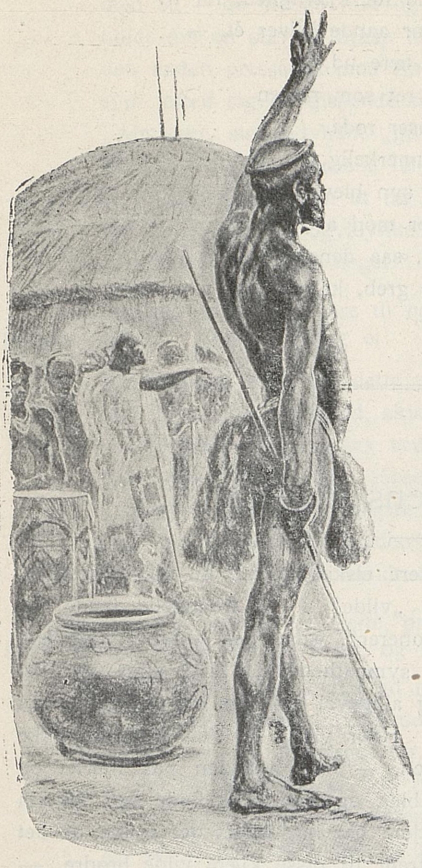
(Forts.)

Civilisationens frugter.

Kan De tænke Dem noget mere elskeligt, end de første forskere, civilisationen sender til de „vilde“ i de fremmede lande, — „civilisationens frygtløse pionerer“, som det heder i formelen. Hvor interessante er de ikke, hvor sympathetiske! Sult, tørst og allehaande anstrengelser har de døiet, og alligevel viser de sig saa milde, saa værdige, beskedne og taknemmelige. Hvor yndig tar den hvide sig ikke ud ligeoverfor negeren eller rødhuden, — med haanden paa hjertet og blikket mod himlen staar han i tablaa og kan ikke finde ord for sin lykke. Helt fra hans spædeste barndom har han huset det ønske, at det maatte vorde ham forundt at naa frem til disse kjære vilde brødre, — hans hjem var i den anden ende af verden, skilt fra disse brødre ved have, ved snefjelde, ved bjerge og ørkener, men hans sjæl var i evig uro. Endelig er han naaet frem til sin ukjendte familie, — ja familie! Thi har vi ikke den samme fader? Og han peger paa solen. Og den samme moder? Og han peger paa jorden.

„Min konge sender mig som gesandt til eders udmerkede folk, hvis ry er naaet til de hvide mænds og deres konges øren. En del smaa gaver har han givet mig med, og dem skal jeg have den fornøielse at overrække i hans navn.“

Og han overrækker høvdingen et uhr, et legetøi, som viser tiden, — høvdingens yndlingshustru faar et stykke broget silketøi; høvdingens mandlige afkom, for saa vidt det er legitimt, faar lommeknive med korketrækkere, det kvindelige messingringe og perlebaand. Saa lar den længtende opdager en spilledaase klinge, og der er megen forbauselse og glæde. Det er morgengaverne, indledningen til den store fryds- og fredshymne. Om aftenen sender han raketter i veiret, og stjernerne regner ned over „de vilde brødre".

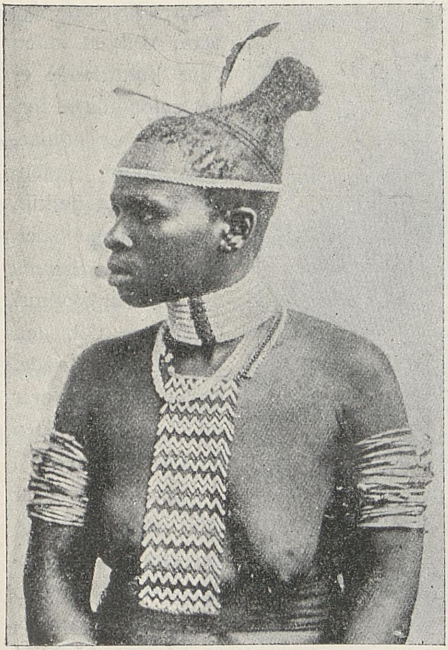

Saadan skildrer Elisé Reclus — et medlem af den saameget omtalte slægt — et kulturmenneskes indtrædelse i et nyopdaget land. Og disse manøvrer, der alle foretages for at vinde velvillie, er i høieste grad oprigtige: at vise oprigtig sympathi er det sikreste middel til at vinde den; og vinde sympathi det maa disse opdager-eventyrere.

Civilisationens pionerer er altid forvovne og intelligente, ofte helte, undertiden endogsaa gode og ærlige mennesker. Dengang disse civilisationens bud og forløbere kom alene eller i mindre skarer, vandt de ikke sjelden hjerter: Mexikanerne kyssede skibet, som førte Spanierne til Mexiko, de holdt de hvide for udødelige guder og førte de deiligste indianerinder til dem for at vinde deres naade. I Afrika modtog Malchsgacherne den første franskmand ved at kaste sig for hans fødder og bede ham træde paa deres legeme. Dengang Cook og Bougainville kom til Indien, blev de modtagne som guder, og festerne til deres ære var som de store Bakusfester i fortids dage. Sjømændene blev ført til nationalhelligdommen og forestillet for gudebillederne, og folket sang og dansede.

I sin afhandling i *Societé nouvelle* „Hvorledes civilisationen civilicerer i Australien" skilder saa Reclus, hvorledes den første skibsladning deporterede ankom did 1787, hvorledes i løbet af 50 aar Storbritanien oversvømmede

landet med 100,000 galeislaver, hvorledes kolonisationen skeede efter det princip, at det australske land var et herreløst jordstykke, *res nullins.* Kronen belønnede straffangerne, naar de opførte sig godt, med jord eiendomme, fordelte mellem dem anvisninger paa 2—3 hektar land. De hvide ansigter jog vestens sorte mod østen, sydens negre mod norden — og beseirede paa den maade allesammen. De „vilde" daarer troede, de viste sin fædrelandskjærlighed ved at bekjæmpe nabostammer, — og den seirende stamme træder i de hvides sold: Ved hjelp af en flaske rum hverver en officer en hel hob kraftige negre; han spjaaker dem til med en uniform af let flonel, prydet med gyldne tegn og underlige zirater, han lærer dem saavidt forskjel paa høire og venstre, stikker dem et gevær mellem hænderne og kanske en liden hest mellem benene. Saa gjør et dokument denne trup til stemmeberettigede borgere af kolonien, konstituerer dem som staaende og legitim krigsmagt, og gir dem absolution for ethvert mord, de maatte begaa — „i embeds medfør".

Den vilde svulmer af stolthed, takket være denne uniform og dette hemmelighedsfulde dokument. Han er ikke mere en neger, han synes sig en gud lig,. og han higer efter at faa bevise det, — ved at skyde en gammel kammerat en kugle gjennem panden. Forfængeligheden skaber rasende.

Dette er „civilisationens" gang mellem de vilde. Den dræber, den ødelægger, — og dens ødelæggelse og dens mord blir ikke færre, ikke mindre modbydelige, fordi om den undertiden ogsaa døber sine ofre, før den tramper dem ned. Dens høieste triumf er at gjøre hjerterne slette, og demoralisere karaktererne, — sønderbryde de love, naturbørnene selv har fulgt, og som for dem er moral, — og saa sætte lovløshed istedet.

Og de vilde, hvem civilisationens frugter, brændevin og venerisk syge, ikke dræber, dem dræber de hvides geværer, i de sortes haand. Om de hvide kolonister selv havde myrdet de vilde, hidset sine blod-

hunde paa dem og skudt dem ned, da vilde vore følelser sikkerlig blit saarede, — nu lyder ingen høirøstet dadel: Det er jo bare sorte, som morer sig med at dræbe sorte.

Ved hjælp af vore geværer, vore kugler og vort krudt, — undertiden i vore uniformer og med et patent som „civiliseret mand“ i sin patrontaske.

Man skal være lidt varsom overfor det begreb: civilisation; som det arter sig derude, er det ikke saa ganske et idealt begreb. Og det er en skjæbnesvanger feiltagelse at sætte kolonisatorisk interessepolitik lig med civilisation. Men det gjøres frisk væk, ikke mindst i de frasefyldte parlamentstaler. Men den, som ser dybere, ved, at inden vore kulturlande er det netop alle de forhold og de kredse, der falder indenfor begrebet politik, som danner den *mindst civiliserede del* af vor kultur. Og denne del, den mindst civiliserede, er det netop, vi fører ud i verden. Den politiske „streber“, — som jo dog er den modbydeligste del af arten, — træder frem for den nøgne vilde som repræsentant for kulturen! I den henseende er tingene snarere blevet værre end bedre siden Cortezes dage, og mangen troesfanatiker fra gamle dage var et mere idealt væsen end de paagaaende kolonialstrebere, der som opdagere og desligeste trænger sig frem nu tildags.

Noget andet er de mærkelige — og traurige — resultater, vi ser, naar naturfolk kommer i berøring med virkelig, ægte civilisation, af hvad art den nu end kan være; vi ser da en tragedie fuldbringes, en tragedie, vi blot kan konstatere, ikke hæmme. Civilisationen virker som en hemmelighedsfuld gift: Den mangler evne til, — og mulighed for at passe sig ind i forholdene. Og selv der, hvor man altsaa ikke kan lægge civilisa-

tionen tillast, at den med velberaad hu tramper ned det land, den trænger ind i, lægger det med flid helt øde for at dyrke det paany, selv der virker den som herjende farsot mellem de folk, den gjæster. Saadan vilde det gaa, om jorden blev koloniseret af bare uegennyttige naturforskersjæle, ikke en eneste vindesyg kjøbmandssjæl der imellem; — dette fænomen skjuler sig i den tætte dunkelhed, som endnu omhyller saamange af de dybeste biologiske problemer.

Den hadske naturforskers paradokser prædiker en lære, vi ikke vil sige ja og amen til; men han udtaler ogsaa ting, som desværre ikke kan benægtes, ting, som vil veie tungt i vægtskaalen, naar opgjørets dag kommer, og civilisationen skal gjøre regnskab for sine frugter.

*
* *

De billeder, vi idag bringer, fører ganske vist ikke et saa heftigt sprog, som Reclus afhandling; men det fortæller dog bedre end mange ord om det „civilisatoriske“ arbeide, der uden hensyn tramper ned den kultur, der forefindes i de „vilde lande“, og til gjengjæld sætter en karikatur, saa hæslig, at man ikke ved, enten man skal le eller græde af den. De to af vore billeder viser “vilde“, smykkede med nationale prydelser, fuldgyldige udslag af en skjønhedssands, der ganske vist ikke er vor, men dog i al sin naivitet har baade maal og midler. Det tredie viser de indfødte, efterat „civilisationen“ har rørt ved dem, erobret deres land og sendt dem til den nærmeste europæiske koloni for at søge arbeide. — Unægtelig noget smagløse civilisationsfrugter.

Merkelige fund og opdagelser.

Den sidste tid har været usædvanlig rig paa merkelige oldtidsfund og opdagelser vedkommende menneskets tidlige historie. *„Kringsjaa“* har tidligere omtalt de interessante udgravninger i det nordlige Babylonien, der har bragt for dagen verdens ældste by og civilisation. Det er den gamle by Nippur, der er blevet udgravet, og man har naaet med vished en tid, der ligger 3800 aar f. K. Allerede da havde Chaldæas merkelige folk lært at benytte bue og hvælv i sin bygningskunst. I næste hefte vil fundet af *„Jesu Ord“* blive omtalt. — I korthed skal her videre nævnes to opdagelser af betydelig interesse.

Seton-Karr har i Øvre-Ægypten fundet vidtstrakte flintegruber med rester af gamle flintevaaben. Gruberne strækker sig tvers over ørkenen i en længde af over 30 km. og ligner ruiner af mægtige byer. De maa have været store nok til engang at forsyne hele jordens forhistoriske befolkning

med vaaben. Ægyptologen Flinders Petrie slutter af de nye fund, at der boede mennesker i Øvre-Ægypten for 200,000 aar siden.

En anden opdagelse af interesse bestaar i *kinesiske* indskrifter, der findes paa gamle bygninger i Hermosillo i Mexiko. De synes at bevise, at kineserne for 2000 aar siden var i Amerika. Samtidig, og ganske uafhængigt, er der fundet saadanne spor af kinesere og japanere paa øerne i Stillehavet, at en kinesisk-japansk civilisation maa antages at have blomstret paa disse øer for 2000 aar siden og formodentlig i forbindelse med hin tids centralamerikanske civilisation.

Muligens tør vi haabe i den nærmeste fremtid at blive istand til at forstaa civilisationens første opkomst og udvikling — til at faa en verdenshistorie, som virkelig *er* en verdenshistorie og ikke som nu blot omfatter en brøkdel af verden og lader resten ligge i dybt mørke eller som irriterende uløste gaader, en verdenshistorie, der behandler menneskeheden underét, forklarer saavel Amerikas gamle civilisationer som Sydafrikas og Stillehavets ruiner, viser os, hvor en virkelig kultur først begyndte, og hvorledes den udvikledes og spredtes.

— Paa den berømte East Riverbro, den store hængebro, der forbinder New York med Brooklyn, er der som bekjendt en vældig trafik af vogne og fodgjængere. For at lette færdselen og for at gjøre adgangen til broen lettere, har man nu lavet en art bevægelig trappe, der fører fra jorden op til broen, og som gjør det muligt at naa op, uden at man behøver selv at gjøre et eneste skridt opover. For ikke at bryde altfor pludselig med den gamle tradition, har man foreløbig ladet den gamle trappe, ad hvilken man maatte klatre møisommelig op fra trin til trin, blive staaende. Det kunde jo tænkes, at enkelte yndere af legemlig bevægelse kunde savne den altfor dybt. Den nye „elevator“ bestaar af en skraaning med 25 graders helding. Over denne skraaning, denne „bakke“, glider et endeløst tæppe, der bevæges ved en sindrig mekanisme. Tæppet er besat med smaa tværbretter, saa at der paa den maade dannes en art trappe, paa hvis trin fodgjængerne tar plads. Og nu bevæges altsaa menneskene i høiden, mens tæppet glider opover skraaningen; under denne opgliden holder de sig fast i et rækværk, der ogsaa bevæger sig samtidig med tæppet. — Bevægelsens hastighed beløber sig til 25 meter i minutet, og er akkurat saa pas langsom, at den tillader en bekvem paa- og afstigning. En saadan elevator, hvis tæppe har en bredde af $^1/_2$ meter, kan befordre 3000 personer i timen. Gjorde man tæppet $3^1/_2$ meter bredt og lavede et tilstrækkeligt antal rækværk, vilde man kunde bevæge 15000 mennesker i timen. Men ingeniørerne er bange for, at en saadan belastning vilde hængebroen ikke kunne taale.

Redaktionen er ikke ansvarlig for de ideer og synsmaader, der forekommer i optagne originale artikler eller i de fra udlandets tidsskriftpresse hentede opsæt. Den medtager alt, der bør kjendes af den læsende almenhed, enten den er enig med vedkommende forfatter eller ei. — Redaktionens egne meninger finder man i de redaktionelle artikler og under „Redaktørens sofahjørne“.

Kringsjaa.

Kristiania, 25. aug. 1897.

Den **spanske** førsteminister, *Canovas* blev, som aviserne har meldt, skudt den ottende i denne maaned af en anarkist, som paastod, at han gjorde det for at hevne de barbariske pinsler, hans aandsfæller er blevet underkastet i spanske fængsler. Noget andet motiv eller nogen videreÂrækkende sammensværgelse synes der ikke at have været. Og man maa erindre den vel konstaterede og dæmonisk udspekulerede grusomhed, som de spanske autoriteter har anvendt overfor de, tildels paa noksaa svage beviser til fængsel dømte anarkister. Der er mange slags „anarkister“, farlige revolutionære, gale mordere og de mest harmløse drømmere. De spanske autoriteter behandler dem alle paa samme hensynsløse og ophidsende brutale maade. At da baade de skyldige og uskyldige iblandt dem paa sin side oprøres og hidses til gjengjæld og hevn, er ikke mere, end man maa vente af den menneskelige natur. At det gaar ud over en mand, der formodentlig har havt lidet eller intet med anarkisternes fængsling og straf at bestille, er kun et nyt eksempel paa den „Retfærdighedens“ blindhed, som Hamsun har skrevet et nyt drama om, og som de gamle kaldte den „blinde skjæbne“. Mordet har selvfølgelig vakt intens forbitrelse, megen sympati for den myrdede og en fornyet frygt for disse mænd, der kalder sig samfundets fiender. Det vil formodentlig føre til internationale forholdsregler mod anarkister. At disse vil vise sig virksomme, tror vel ingen, som har læst historie. De vil blot avertere og gjøre propaganda for anarkismen. Derimod vil utvilsomt de gjentagne blinde og infame mordforsøg mod uskyldige og brave personer, der gjøres fra anarkistiske hold, skabe en offentlig mening og følelse imod dem, der vil give deres propoganda liden jordbund, reducere taalmodigheden med dem til et minimum og udrydde enhver gnist af sympati for den mand, der kan paaføres befatning med en bombe eller lyst til at „virke for sin sag“ ved med kniv eller revolver at myrde mænd, hvis eneste forbrydelse er den, at de indehaver det embede, hvortil samfundet har kaldet dem.

Allerede heder det, at Spanien har gjort de andre magter forslag om fælles optræden mod alle anarkister og om deres forvisning til en international straffekoloni. De europæiske fastlandsmagter skal med undtagelse af Schweitz være gunstig stemt for forslaget og have givet det sin tilslutning. Frankrige betænker sig dog endnu, men Frankriges vilje er i saadanne ting ikke i Paris men i St. Petersburg. England og de Forenede Stater derimod gaar neppe med paa noget saadant forslag; derimod er det nok sandsynligt, at disse gjentagne mord og mordforsøg fra en liden klik af mænd, ogsaa vil tvinge disse lande til skarpere tilsyn med og behandling af alle, der mistænkes for anarkisme.

Frankrige har sendt sin præsident paa en hyldningsreise til St. Petersburg, hvor han er bleven naadigt modtagen af tsaren. Denne naade er gaaet franskmændene aldeles til hovedet, saa de overtræffer sig selv i nationalt spytslikkeri overfor den mægtige hersker, hvis magt er en fornegtelse af alt, hvorpaa franskmændene tror, og hvorfor de og deres fædre i hundre aar har kjæmpet. Førsteministeren telegraferer

i anledning af Faures naadige modtagelse følgende, som forhaabentlig er sludder, da det ellers vilde være en national skam: „Kabinettet har den ære at udtrykke for præsidenten den dybe bevægelse, som det føler ved efterretningen om den storartede modtagelse . . . . . . Vi beder hr. præsidenten overfor Hans Majestæt Keiseren at udtrykke vor og hele det franske folks *ærefrygtsfulde taknemmelighed* derfor.“ — Tiderne har vendt sig. Det lyder, som om det kunde være skrevet i Napoleon den stores tid fra et af de franske lydriger, som han oprettede, angaaende dets fyrstes modtagelse i Paris af „De Franskes Keiser“. Nu er det Frankrige, der som tro og lydig bundsforvandt sender sin præsident til St. Petersburg og jubler i vilden sky, fordi tsaren allernaadigst har behaget at kysse Mr. Faure — *to hele gange*. Stakkar det Frankrige, vi engang alle dyrkede og beundrede!

Den **tyske keiser** kom dog Faure i forkjøbet og aflagde tsaren et pragtstraalende besøg før denne. Han blev ikke naadigst kysset som en underordnet, men paa lige fod omfavnedes og kyssedes de to keisere, (Faure blev blot kysset, fik ikke lov selv at kysse) og Wilhelm havde endog lært sig et par russiske ord, hvormed han gjorde stor effekt. Forhaabentlig har Faure lært endnu mere russisk.

Fredsforhandlingernes lystige farce opføres fremdeles daglig i Konstantinopel; men selv telegrafbureauerne er nu blevne kjede af de ensformige telegrammer om, at forhandlingerne kan ventes afsluttede, og udsender nu sjelden noget nyt om dem. Man har næsten glemt, at der gives noget saadant. Sultanen er naturligvis fremdeles den seirende. Det heder nu, at ogsaa Rusland støtter Tysklands og sultanens krav om, at Tyrkiet maa beholde Thesalien — indtil videre. Det skal nu alene være England, der holder fast ved de hellige løfter, Europa svor Grækenland, om at ikke en tomme beboet landomraade skulde det tabe. For denne sin hæderlighed udskjældes nu England stadig i den tyske presse og af de tyske telegrambureauer. Formodentlig giver ogsaa det tilsidst tabt, og sultanen faar sin vilje, takket være keiser Wilhelms venskab — og *da* bliver der en ende paa fredsforhandlingerne. — Oprømt af sit held og styrket ved tsarens smiger og keiser Wilhelms trofaste venskab synes nu ogsaa sultanen at forberede en del større blodblad, dels i selve Konstantinopel og dels i provinserne. Det er atter armenierne, som skal slagtes. For at faa en undskyldning for at begynde, har autoriteterne arrangeret en pseudo-armensk sammensværgelse og fundet en del bomber. Dette er allerede benyttet til at arrestere en mængde armeniere. Og man kan da nu vente den videre udvikling af arrangementet, der er velkjendt fra de tidligere blodblad. — Kreta er ogsaa glemt. — Men sultanens nye planer og magtstilling skal allerede have begyndt at fremkalde en bevægelse inden hele den muhamedanske verden, som tør blive et middel til at hevne, paa et par i det mindste af stormagterne, den infame og ynkværdige optræden, som de har gjort sig skyldige i overfor Kreta, Grækenland og den „kronede morder“. Det heder, at allerede det i India udbrudte oprør tør skrives delvis paa denne bevægelses regning.

En række krigerske stammer langs den **britisk=indiske** grænse mod Afghanistan har nemlig reist sig mod englænderne og har tildels slaaet og overmandet de forholdsvis smaa garnisoner og vagtposter. Større troppestyrker vil dog snart være ved grænsen. Emiren af Afghanistan, — der atter staar under russisk indflydelse, — mistænkes for at staa bagom oprøret. Man er endog saa overbevist derom, at der

kræves en formel krigserklæring mod ham.

I **Sudan** rykker de britisk-ægyptiske tropper atter frem. *Abu Hamed* er indtaget og besat.

Der kan med det første ventes alvorligt nyt angaaende de **Forenede Staters** indblanding i Kubaspørgsmaalet. Det heder, at den nye amerikanske gesandt i Madrid vil udtale, at det amerikanske folk kræver, at de spanske tropper trækkes bort fra den for godt, og at denne stilles i samme forhold til Spanien, som Kanada til England. Vil den spanske regjering ikke indvilge i dette, saa maa de Forenede Stater paa egen haand tage videre skridt, — det vil paa ikke-diplomatisk sige: yde kubanerne virksom hjelp og med magt sørge for, at spanierne bliver udjagede. Med andre ord: Enten beholde Kuba paa samme vilkaar som, England har Kanada, eller miste det. Vælg!

Overfor et barbari og en udygtighed, som den spanierne lægger for dagen i Kuba, og hvormed de ruinerer et vakkert land, kan man ikke andet end billige en saadan optræden fra Washingtonregjeringens side. Dens stilling vil styrkes ved, at den intet forlanger for sig selv, at den er fuldt villig til at lade det spanske flag vaie over Kuba, naar der blot gjøres en ende paa vanstyre, grusomhed og barbari, og kubanerne faar anledning til at leve som mennesker og, om de evner det, atter bringe sin ø paa fode.

Teknisk kringsjaa.

— Prof. Elihn Thompson skriver i et amerikansk tagskrift om de praktiske muligheder for ingeniørvidenskaben i *flydende luft*. Denne kan nu fremstilles i store mængder meget let og ligefremt. Den vedbliver at være flydende endog under almindeligt atmosfærisk tryk. Da den jo blot er uhyre sterkt komprimeret luft, vil enhver, der kjender noget til anvendelsen af komprimeret luft, let forstaa, at man her staar overfor en ny drivkraft, mægtigere og lettere at haandtere end den vanlige komprimerede luft. Vandfald, som Niagara, der anvendes til elektrisk overføring, vil f. eks. i den del af døgnet, da fabrikerne som regel staar stille, og det elektriske maskineri derfor ogsaa staar ørkesløst og unyttigt, mens vandfaldets kraft faar undvige, kunne benyttes ved hjelp af det elektriske maskineri til at fremstille flydende luft, som saa siden kan afgive sin kraft paa stedet eller sendes i rør eller beholdere lange veie for andre steder at benyttes til at drive maskiner, som vi nu benytter kul. Flydende luft giver os med andre ord et udmerket middel til at magasinere i øieblikket og paa stedet overflødig kraft til brug senere eller andenststed.

Som elektriker ser ogsaa professoren en anden praktisk mulighed i flydende luft. Den vil kunne benyttes til at isolere elektriske kraftoverføringer, fra hvis kabler der nu ved utilstrækkelig isolation undslipper 10—15 pct. af kraften. Afkjøling ved flydende luft reducerer dette tab til en forsvindende brøkdel af det anførte tal og sætter samtidig traadene istand til at overføre større elektricitetsmængder, end tversnittet ellers berettiger dem

til. Forfatteren mener, at det krafttab alene, som saaledes forhindres — den derved indsparede kraft maatte være tilstrækkelig til at fremstille al den flydende luft, som trænges til at isolere ledningen. Denne skulde da lægges i rør fyldte med flydende luft. Vindingen vilde bestaa i de betydelig større kraftmængder, som uden at forstørre ledningen lod sig overføre.

Notitser.

— *Over Atlanterhavet paa tre dage.* — Dette er noget, som skal virkeliggjøres indeværende høst. Der er ikke tale om nye skibstyper eller kraftigere maskiner. Overreisen skal gjøres af de vanlige store transatlantiske dampskibe. Den korte tid opnaaes blot ved at benytte en kortere vei end den almindelige. Den nye route bliver fra Liverpool til St. John paa østkysten af New Foundland. Det er denne strækning, der vil medtage tre dage. Over New Foundland gaar man pr. jernbane til vestpynten og sætter der over med store dampfærger til Kap Breton paa fastlandet. Fra Kap Breton har man saa jernvei til New York eller hvorsomhelst i Amerika. Man slipper altsaa med tre døgns sjøreise.

— Byen Birmingham eier nu samtlige sporveie inden sine grænser, tillige gasverket, elektrisk lysanlæg, vandverket og badeanstalter. Den kjøber ogsaa for kommunens regning alle de levnetsmidler, som sælges paa byens torve eller markeder. Den bygger arbeidsboliger og leier dem ud. Den eier og driver et stort gaardsbrug, et trykkeri og et uldvæveri. Den „gjør i æg“, og den eier og driver pantelaanforretninger. I 1871 var byen en af de skidneste og slettest styrede i verden. Men det aar begyndte det „nye system“. Den er nu den reneste og best styrede af alle større byer. („*Eight-Hour Herald*“.)

— De kooperative foreninger i Storbritanien og Irland har nylig holdt sit ni og tyvende aarsmøde. Der er nu 1750 saadanne foreninger med en million medlemmer, en aktiekapital paa 315 millioner kroner, en omsætning paa 1000 millioner og et aarsudbytte paa 100 millioner, der fordeles blandt medlemmerne, samtidig som de havde faaet alle varer til nedsatte priser.

— New Yorks typografiske forening agter at grunde en farmerkoloni nær byen. Medlemmer, der er uden arbeide, vil der finde et godt midlertidigt hjem og anledning til midlertidig fortjeneste i markedsgartneri.

— Da Mark Twain først blev gjort bekjendt med, at den europæiske presse holdt paa at skildre ham som „døende i fattigdom“, svarte han: „Ja-vist er jeg døende — som alle andre; men det gaar vel ikke hurtigere nedover med mig end med de fleste“. Med hans fattigdom forholder det sig saa, at han ved sit forlæggerfirmas (hvori han var deleier) fallit tabte alt, hvad han eiede, og kom i en meget betydelig gjæld til firmaets kreditorer. Denne gjæld anser han sig moralsk forpligtet til at betale og dermed stræver han nu. Hans indtægter er naturligvis ikke smaa. „*New York Herald's*“ indsamling til hans fordel var beregnet paa denne gjælds afbetaling, men Mark Twain stansede indsamlingen.

Nikolai Olsens bogtrykkeri.

KRINGSJAA.

Redaktør: H. Tambs Lyche.

BIND X. 15. SEPTEMBER 1897. HEFTE 5.

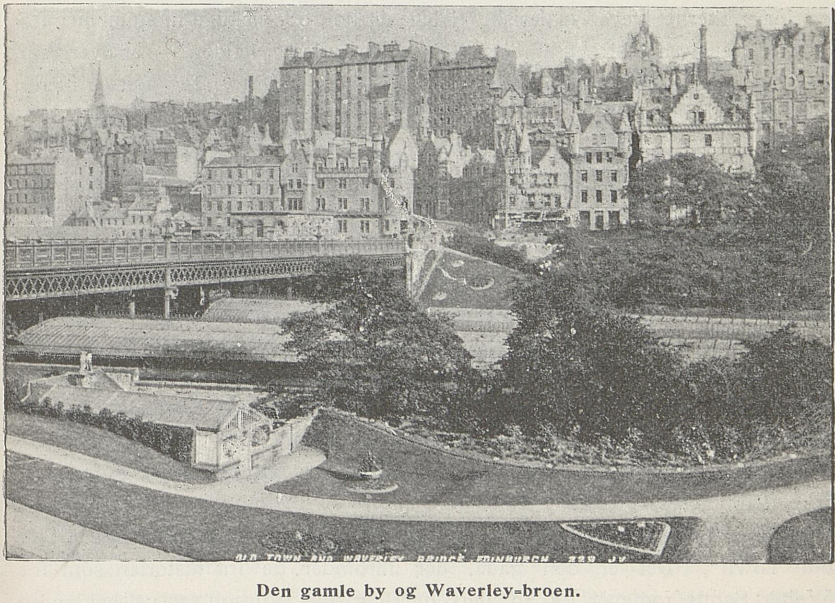
Edinburgh.

(Af Oscar Julius Tschudi.)

I.

Hvilken er den smukkeste by i verden?

Dette spørgsmaal lod det britiske „Kringsjaa“ — „*The Revue of Reviews*“ — engang opkaste og henstillede til sine læsere og læserinder at besvare samme.

Den gamle by og Waverley=broen.

Som man kunde vente, blev svaret adskillig blandet: Nogle gav Paris skjønhedsprisen, andre foretrak Luzern, atter andre Venedig — Salzburg — Neapel — Genf osv.

Et langt overveiende antal stemmer, — om jeg ikke husker meget feil — henimod 90 pct. — holdt imidlertid paa Skotlands hovedstad — Edinburgh.

Naturligvis — denne selvorganiserede skjønhedsdomstol kunde ikke gjøre krav paa fuld upartiskhed: Tidsskriftet var engelsk; ialfald de fleste af de afgivne stemmer kom fra folk, tilhørende den britiske race; og en vis race-partiskhed kan meget vel tænkes ogsaa her at have gjort sig gjældende, ikke at tale om, at smag og behag jo kan variere meget.

Jeg mener saaledes selvfølgelig ikke, at den nævnte dom kan betragtes som inappellabel. Jeg tror dog, at enhver — han tilhøre hvilkensomhelst nation eller race, — der har været paa stedet, vil indrømme, at Edinburgh er en vidunderlig smuk by.

Men nogen smilende skjønhed er Edinburgh ikke. Klimaet er raat og fugtigt, luften jevnt graa, og en uafladelig taage hviler over byen. Den kan sammenlignes med en deilig kvinde, men tilsløret og forgræmmet.

Og de folk, som færdes der, staar i samklang dermed: der er noget haardt og koldt over deres ansigtsudtryk, noget stivt og kantet over deres bevægelser. De mangler glædens smil paa sine læber og solens mærker paa sine kinder.

Edinburgh ligger terasseformig, og her og der midt imellem gaderne og husrækkerne hæver maleriske fjelde sig høit op, vældige monumenter fra naturens egen haand; et af disse — „Arthur Seat“ kaldet — er over 800 fod høit og ligner en løve i form; et andet er 4 á 500 fod høit og bærer paa sin isse et prægtigt slot — Edinburgh Castle.

Omkring dette slot grupperer det gamle historiske Edinburgh — „The old Town“ — sig til tre sider. Til den fjerde side skraaner deilige parkanlæg ned mod det nye Edinburgh — „The new Town“ — og danner det ene parti af det moderne Edinburghs hovedgade „The Princess Street“, som natur og kunst, rigdom og smag har forenet sig om at gjøre til et pragteksemplar af en gade, kanske den smukkeste i verden.

Denne gade er for Edinburgh, hvad „Karl Johansgade“ er for Kristiania, „Unter den Linden“ for Berlin og „Les Champs-Elysées“ for Paris. Den er beaumondens gade, lapsernes og modedamernes „Kurland“, knudepunktet for dagdriverliv, luksus og overdaadighed.

„Princess Street“ er Edinburghs smukkeste og eleganteste gade, men ikke den interessanteste.

Den interessanteste gade i Edinburgh ligger i den gamle bydel, „The old Town“. Det er den gade, der forbinder de fra historien som fra Walter Scotts romaner og Schillers og Bjørnsons skuespil saa vel bekjendte to slotte: „Edinburgh Castle“ og „Holyrood Castle“, — det første stolt og majestætisk kneisende høit oppe paa fjeldets top, — det andet liggende

nede i dybet ved foden af et andet, endnu mægtigere fjeld, det ovennævnte „Arthur Seat“.

Denne gade, der bærer tre forskjellige navne, — øverst oppe „Lawnmarket“, midtpaa „High-Street“ og endelig „Canongate“, — var i det 16de og 17de harhundre aristokratiets gade. Her residerede samfundets spidser, jarler, hertuger og biskoper. Her holdt adelen sine fester og udfoldede den katholske kirke sin glands, den reformerte sin simpelhed og fanatisme. Her var hovedscenen for de politiske og religiøse stridigheder, — for bryd-

„Princess street.“

ningen mellem stat og kirke, mellem papister og presbyterianer, mellem Maria Stuart og John Knox.

Endnu er her fuldt af historiske bygninger. Her er f. eks. Skotlands gamle parlamentsbygning, nu benyttet som retslokale, ligeoverfor St. Goles's prægtige kathedral, fra hvis prækestol John Knox tordnede mod papismen. Og gaar vi videre nedover gaden, passerer vi nærsagt for hvert skridt huse, inden hvis vægge historiske bekjendte mænd og kvinder har bevæget sig og skjæbnesvangre scener har været udspillet. Her ligger den bygning — dengang Edinburghs magistrats residents, — hvor Maria Stuart efter sin tilfangetagelse fandt sit første fængselsrum, og hvor hun tilbragte sin sidste

nat i Edinburgh under taarer og i angst og bæven, medens den raa og grusomme pøbel peb og hujede udenfor og stak op mod hendes vinduer et stort hvidt banner med billede af lord Darnleys dræbte legeme. Der det hus, hvor den ovennævnte reformationens forkjæmper, Maria Stuarts modstander, den skotske nations fører og helt i det 16de aarhundre levede og døde. Tæt derved den bygning, der tjente til opholdssted for Oliver Cromwell under hans ophold i Edinburgh. Saa følger hus efter hus, i tidligere aarhundrer boliger for de rigeste og mægtigste skotske familier, jarlers og hertugers herresæder.

Og saa endelig — som en værdig afslutning paa denne minderige gade — ved udgangen af samme — det ovennævnte slot, „Holyrood Castle“ med Maria Stuarts og lord Darnleys værelser i omtrent samme forfatning og med samme udstyr, som dengang de levede, elskede og led.

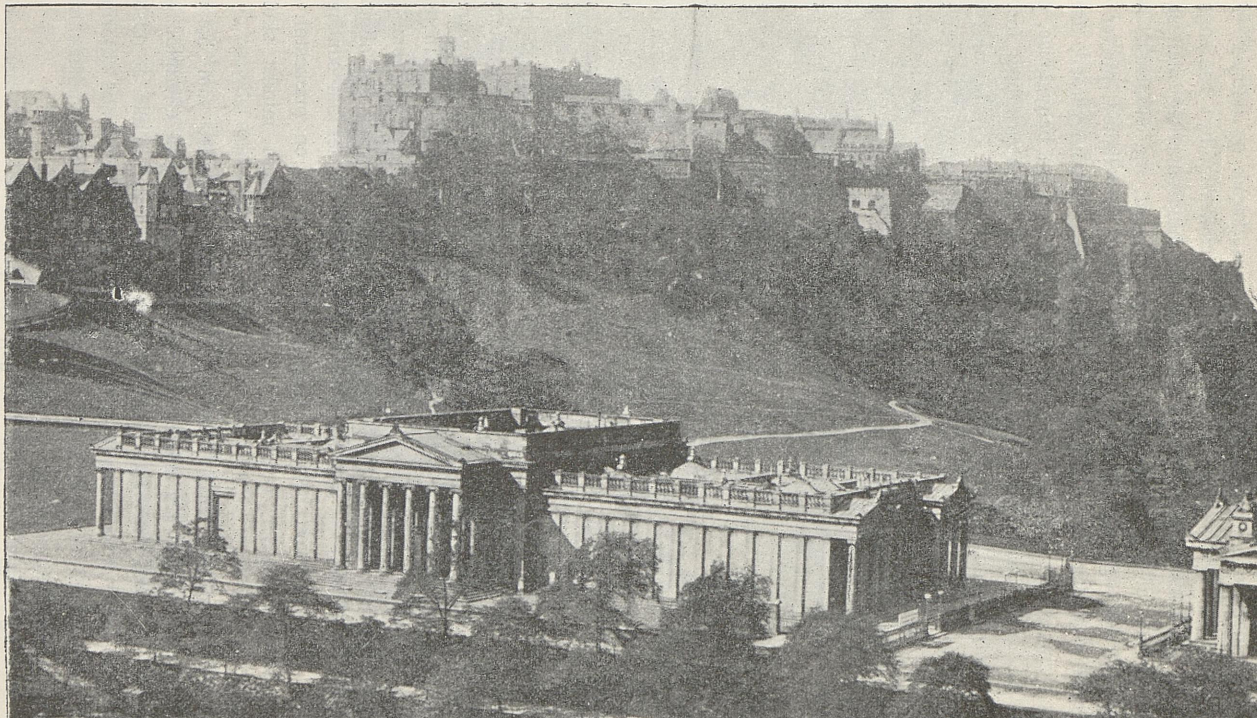
I henseende til livet har denne historiske gade imidlertid fuldstændig skiftet karakter. Slotterne ligger øde; de har forlængst tabt sin gamle, oprindelige bestemmelse og er gaaede over til væsentlig at tjene som museer og antikvitetssamlinger. Og de gamle adelsboliger! De stolte jarler af Panmures residents benyttes nu til jernstøberi. De mægtige og pragtelskende hertuger af Qveensberrys herresæde er fortiden — asyl for husvilde. Og paa lignende maade med dem alle.

Adelen har trukket sig væk fra denne gade. Rigdommen ligesaa. Istedet har fattigdom, trældom og elendighed i alle skikkelser holdt sit indtog. Den fordums saa fornemme, aristokratiske gade er sunket ned til en af de fattigste, smudsigste og jammerligste kvarterer i hele byen. *Sic transit gloria mundi.*

Men liv og færdsel er her endnu. Navnlig i den del af gaden, der kaldes „High-Street“, i virkeligheden det livligste og mest befærdede strøg i hele Edinburgh. Den er nu centrum for al den grovere trafik — baade af hæderlig og uhæderlig art. Her myldrer det af fanter og drukkenbolte, stinker det af brændevin og pjalter, smuds, elendighed og laster. Her florerer de simple sjapper og pantelaanerforretningerne. Her er sluskernes og skjøgernes yndlingspromenade, lommetyvenes børs, afholdsprædikanternes domkirke. Her er hver aften som et stadigt marked med skraal og skrig, ravende mænd og kvinder, alskens dingeldangel og hurlumhei.

Fra det historiske „High-Street“ med sine mange minder om personer og begivenheder, som ligger aarhundrer tilbage, med sin nutids-fattigdom og elendighed — til det moderne „Princess Street“ med sine nye pragtbygninger, sin eleganse, rigdom og luksus! Det tager knapt to minutter at komme fra den ene gade over i den anden. Og dog hvilken overgang! Som fra en tidsalder til en anden, fra en verden til en helt forskjellig.

Forresten ikke bare i de to ovennævnte gader, men overhovedet er

Nationalgalleriet og „Edinburgh Castle“.

Edinburgh kontrasternes og modsætningernes by, — som et janushoved saa at sige med to ansigter med høist ulige ansigtstræk og udtryk. Paa engang den mest regelmæssige og den mest uregelmæssige by; paa engang høist antik og høist moderne; fuld af historiske mindesmærker, men samtidig paa høiden af den nyeste tids udvikling; elegant, rig, pragtfuld, religiøs og moralsk og dog skrigende af nød, smuds, elendighed, pjalter og laster; med gader, brede, snorlige og glatte som Pariser-boulevarder; andre bratte og smale som sæterstier i vilde fjeldegne; med en bebyggelse, der varierer fra den fuldkomneste symmetri til en formelig labyrinthisk forvirring og frembyder de skarpeste og pludseligste overgange og de mest forbausende situationer: Som f. eks. denne, at et og det samme hus ved sin nedre etage vender ud til en gade og ved sin øvre til en helt anden og i et ganske andet strøg. Og ret som det er, synes man at have byen paa engang for sig, over sig og under sig: folk gaar og vogne ruller lige forbi ens fødder, medens man samtidig ser en lignende trafik foregaa høit over ens hoved og dybt under ens fødder. — — —

* *
*

Edinburgh har gjennemgaaende et alvorligt, høitidligt præg. Den er presternes og kirkernes by par excellense. I folkemængde neppe saa stor som Kjøbenhavn og knapt dobbelt saa stor som Kristiania har den over 150 kirker og bedehuse. Regnes den med Edinburgh sammenhængende havnestad Leith med, naar tallet af kirkelige bygninger over 200.

I størsteparten af disse holdes der gudstjeneste tre gange hver søndag, først om formiddagen, saa ved middagstider og endelig om aftenen. Og fuldt er det regelmæssig, — fuldt ikke bare — som i storbyerne i Skandinavien og Tyskland — væsentlig af kvinder og oldinger, men at folk i alle aldre, ikke mindst af kraftig mandom og livsfrisk ungdom.

Saa mange kirker der end er i Edinburgh, nok synes der aligevel ikke at være. Ialfald er det ikke blot inden disse, at der om søndagen prædikes. Nærsagt hvert befærdet gadehjørne gjøres til en prækestol, og religiøse sammenkomster holdes paa steder, hvor man mindst skulde vente det.

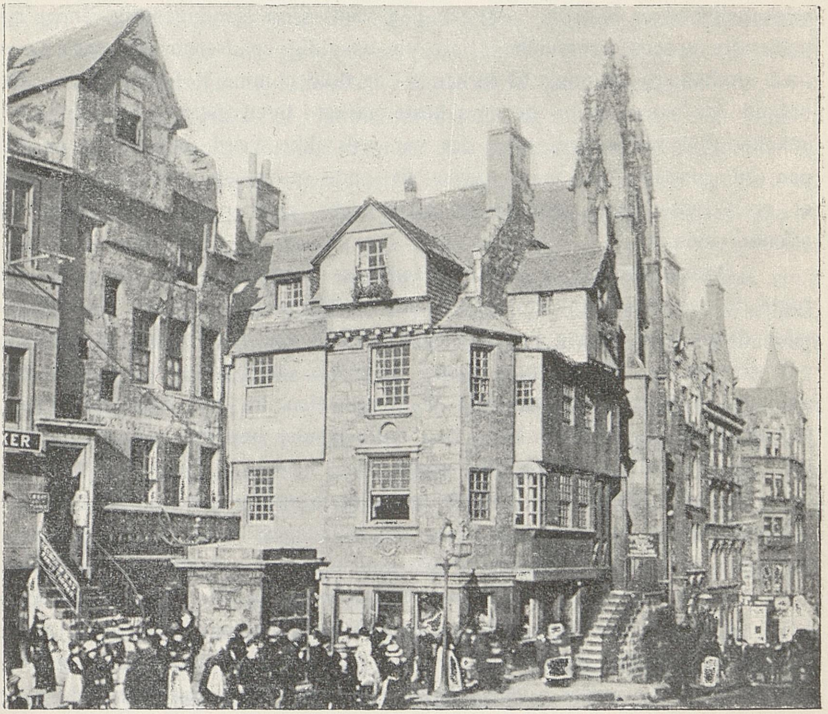
Som illustration hertil kan tjene følgende episode, som hændte mig den første søndag, jeg tilbragte i Edinburgh. Ud paa eftermiddagen gik jeg mig en tur, nærmest, maa jeg bekjende, i den tanke at opsøge et forlystelsested, en concertsal eller lignende, hvor jeg kunde tilbringe aftenen. Jeg kjendte nemlig ikke da endnu rigtig den fulde udstrækning af søndagens helligholdelse der.

Efter lang forgjæves søgen faar jeg øie paa en hel masse mennesker, som staar udenfor en port og med øiensynlig længsel venter paa at faa

slippe ind. Og over porten ser jeg malet med store bogstaver ordet — circus.

„Ah! ha!“ sagde jeg til mig selv. „Circus er dog tilladt om søndagen i denne kirkelige by. Presten og hesten er altsaa Edinburghianerens kjæledægge!“

Jeg for min part har aldrig været nogen ynder af circusforestillinger. Men her blev min nysgjerrighed alligevel vakt. Jeg stillede mig i queue

John Knox' hus.

og ventede taalmodig, til dørene blev aabnede, og fulgte saa med strømmen ind. Her blev jeg meget overrasket ved at se, at ikke bare hele tilskuerpladsen, men ogsaa det til circusopvisning bestemte rum hurtig blev fyldt til trængsel af mennesker. Og min overraskelse steg, da alle disse folk — der var vist 5 a 6000 tilstede, — begyndte at istemme en salme, hvorefter en geistlig herre steg op paa en tribune og gav sig til at præke.

Istedet for til en circusforestilling var jeg altsaa uafvidende kommen ind i en — kirkelig forsamling. Ikke at jeg blev skuffet. Paa ingen

maade. Det var et baade interessant og opbyggeligt møde. Men situationen forekom mig unegtelig lidt eiendommelig.

Al anden trafik end den kirkelige er standset om søndagene. Selv kafeer og spiselokaler holdes stængte, saa man, om man ikke foretrækker at sulte, maa sørge for at faa sine materielle fornødenheder tilfredsstillet hjemme paa sine egne værelser. Kommunikationsmidlerne er ogsaa sat ud af virksomhed. Jernbaner og dampskibe hviler. Ligesaa sporvogne og lignende. Ingen post udleveres; ingen aviser udkommer. Al slags selskabelighed er banlyst. At gaa paa visitter om søndagen til venner og bekjendte ansees upassende. Selv en uskyldig spadsertur — naturligvis med undtagelse af gang til kirken — er ikke comme il faut. Under mit ophold der *) var endog de smukkeste parker i byen afstængt for publikum; enkelte stod vel aabne, men det var nok ikke værd at lade sig se der paa en søndag, om man havde sit gode navn og rygte kjært. Her er et avertissement, som en af Edinburghs præster lod indrykke i en offentlig avis:

„Ondskabsfulde og samvittighedsløse mennesker har udspredt det rygte, at jeg har været at se i Qveens park**) paa en søndag. Jeg tilbageviser denne beskyldning paa det bestemteste. Jeg tager aldrig spadserture paa en søndag. Tillad mig ogsaa at tilføie, at skjønt jeg ved at gaa gjennem parken vilde betydelig forkorte veien fra mit hjem til kirken, saa undgaar jeg at gjøre det. Lad mine fiender bevogte mig, om de har lyst, og de skal se, at jeg taler sandt.“

Det puritanske præg kommer naturligvis stærkest frem om søndagen. Adskilligt deraf er dog igjen ogsaa om hverdagen. Grundtonen er langtfra heller da nogen lys og glad, men gjennemgaaende mørk og pietistisk.

Ganske naturligt, at theatret ikke kan trives der. Der findes idethele en 2—3 theaterbygninger, der efter forholdene idethele gjør et overmaade tarveligt indtryk og fører en ret indgetogen tilværelse i temmelig afsides liggende gader. Om nogen national skotsk dramatisk digtning eller skuespillerkunst er der ikke tale. Heller ikke om nogen fast scene. Det er ambulerende, væsentlig Londoner-skuespillertrupper, der under stadig — i reglen ugentlig — veksling udfører den side af livet i Edinburgh.

Tidligere havde Edinburgh rigtignok en ret vakker theaterbygning og beliggende i et elegant strøg. Men det varede bare en stakket tid. Vedkommende theaterkompagni gik fallit, og bygningen blev solgt til et — kirkesamfund. Nu gjør dette Thalias fordums Tempel tjeneste dels

*) D. e. ca. 6 aar siden. Nu — for et par aar siden — skal dog, efter hvad jeg har hørt, denne rigorøse bestemmelse om parkens lukning om søndagen være ophævet.

**) Navnet paa et parkanlæg i Edinburgh.

som almindeligt bedehus dels som et slags universitet for theologiske studerende.

Med vel saa stor ret som man kalder ungdommen i Kjøbenhavn for „skuerspillergal“, kunde man vist kalde Edinburghs ungdom for „præstegal“. Præsten er i Edinburgh paa en vis maade, hvad løitnanten er i Berlin: Ungdommens ideal, repræsentanten for den livsbane, der synes den skjønnest og attraaverdigst. Ikke at den er den mest indbringnede i økonomisk henseende; men den, der snarest fører til ære, indflydelse og magt; indirekte ogsaa ofte til rigdom. Den skotske præst har nemlig overmaade let for at gjøre, hvad man kalder et godt parti; er altsaa forsaavidt tilsvarende til løitnanten i flere lande end i Preussen.

Den theologiske er imidlertid ingenlunde nogen letvindt bane i Skotland; tvertimod forbunden med mangehaande vanskeligheder. Og det allerede fra første færd: studietiden er overmaade lang derover, i reglen længere end baade for juristen og medecineren. Heller ikke er præstens stilling nogen dansen paa roser saaatsige. Ganske vist, skotten er villig til at se op til og beundre sin præst. Men det er ingen blind beundring. Der stilles samtidig store fordringer til præsten. Ve ham, om han støder an mod loven eller sædvanen; da rammer ogsaa opinionens fordømmelsesdom ham haardere end nogen anden.

Og hvilke krav der stilles til hans prækener! Baade kvantitativt og kvalitativt. Tilhørerkredsen er i regelen baade oplyst og kritisk. Den skotske præst ansættes ved valg af menigheden, og konkurrancen er gemenligen ikke liden. Man nøier sig ikke saa let med banale talemaader ligesaalidt som med den langtækkelige prækemaade med de stereotype himmelvendte blikke og den affekterede slæbende tone, som kun er altfor almindelig i visse andre lande.

Jeg tænker, vore theologer vilde have ret godt af at foretage sig en prædike-studie-reise til Edinburgh. De kunde vist lære adskilligt derover baade i formel og reel henseende. De skotske prækener er i regelen kanske mindre doktrinære end vore egne, men saa er de mere praktiske. De gnager ikke saameget paa de gamle elementære sætninger om syndefaldet i Adam, gjenopreisningen i Christo og retfærdiggjørelsen i troen. De hviler nok gjennemgaaende paa ortodoksiens grundvold; men de har viklet sig ud af dens barnesvøb; de synes ikke saameget at tilsigte indprentning af doktrinære læresætninger, men meget mere at gjøre theorien anvendelig paa livet.

Foruden de egentlige theologiske professionister — den egentlige præstestand, — er der en hel del mennesker, som driver theologisk dilettantisme, om jeg saa maa faa lov til at kalde det — m. a. o.: der benytter sine ledige stunder til at optræde som prædikanter, bibeludlæggere og lign.

Inden de øvrige akademiske fakulteter er saadan „diletantisme“ adskillig udbredt. Navnlig inden det medicinske, der tildels ligefrem gaar haand i haand med det theologiske: En hel del studerende ved Edinburghs universitet uddanner sig samtidig til læger og til theologiske missionærer.

End ikke det gamle kjendte tyske ordsprog: „Die Juristen sind böse Christen“ synes at slaa til i Skotland. Det er slet ikke noget særsyn der at finde medlemmer af den juridiske verden — baade inden den studerende og den praktiserende klasse — optrædende som lægprædikanter eller lignende. (Forts.).

En indianerchef om sin race og dens fremtid.

(Efter **Simon Pokayon**, *den sidste høvding for Pokayon-grenen af Pottawattamistammen* — i *„Forum“.)*

Det hænder ofte i nattens stilhed, naar al naturen synes at sove omkring mig, at der kommer en sagte banken paa mit hjertes dør. Jeg aabner, og en stemme spørger: „Pokayon, hvordan er det med dit folk, hvad vil dets fremtid blive“? Og jeg svarer: „Ingen dødelig kan trække sløret tilside og sige, hvad fremtiden vil bringe. Det kan alene guddommen. Men det er givet mennesket at kunne tilnærmelsesvis dømme om fremtiden ved nøie at studere fortid og nutid“. For at kunne dømme om den røde mands fremtid, maa vi studere hans nuværende evner og stilling i forbindelse med den herskende race, der i antal overgaar ham i dette vore fædres land i et forhold af 300 til 1.

Lad os da først undersøge, om den røde mand besidder eller mangler troskab, medfølelse, velvillighed og taknemmelighed — de himmelfødte dyder, der er nødvendige til kristen karakter eller civilisation. Men lad mig først og straks faa minde om, at indianeren og hans karakter hidtil alene er blevne skildrede og fremstillede af den herskende race, og menneskenaturen er ikke anderledes nu, end da den vise Salomon skrev, at „Den, som først har ordet i en sag synes alle har ret, — indtil modstanderen kommer tilorde“. Hidtil har kun den hvide mand talt om indianerne og det „indianske spørgsmaal“. Vi har staaet ligesaa stumme og forsvarsløse som frelseren for sine dommere.

Man erindrer det første møde mellem de hvide og os. Det var i 1492, da et af Kolumbus's skibe havde strandet paa en af de koribbiske øer. Kolumbus og hans mænd svæver i stor fare for at miste skib og ladning. Da sender opdageren mænd iland til øens høvding for at bede

om hjælp. Den røde mand lytter til de hvides sørgelige fortælling, og hans hjerte røres; han græder af medfølelse og befaler sit folk at ile til de hvides undsætning. Hundre baade med tusen par sterke arme og nøgne legemer sværmer om det strandede skib og bærer dets ladning iland. Ikke en knap forsvinder. Spansk historie vidner, at intetsted i verden kunde Kolumbus have mødt varmere gjæstfrihed. Rørt skrev Kolumbus selv til sin konge om disse røde mænd: „De er et mildt, kjærligt og ubegjærligt folk, saa fredsommeligt i alle dele, at jeg sværger for Deres Majestæter, at der ikke i den hele verden kan gives bedre mennesker eller et mere frydfuldt land. De elsker sin næste som sig selv; deres tale er altid øm, mild og ren, ledsaget af venlige smil; og nøgne som de er, er deres hele adfærd og opførsel anstændig og værdig al pris“.

Historikeren Peter Martyr skriver følgende om dem: „Jorden er blandt dette folk ligesaa fuldt fælles som solskin og luft. „Mit og dit“ — al elendigheds ophav — kjendes ikke iblandt dem. De lever i en nøisomhedens overflod som i et jordisk paradis. Retfærdighed øves til stadighed blandt dem uden bøger, uden love og uden dommere. De holder ham for at være en ond, lav og skadelig person, som finder fornøielse i at gjøre, hvad der bringer sorg eller lidelse over en anden“.

Viser ikke dette — og de første aar af amerikansk historie i hvide mænds bøger vrimler af lignende fortællinger —, at den røde mand af naturen besidder muligheden for alle de dyder, som kræves af en kristen karakter og civilisation?

Men mine læsere vende saa bladet og betragte billedets anden side! Hvor er der blevet af disse røde mænd, den talrige koribbiske stamme? Den forsvandt hurtigt; paa faa tiaar var den væk. Den gode biskop Las Casas fortæller derom som følger: „Med mine egne øine har jeg seet kongeriger ligesaa fulde af folk som en kube af bier, og nu, hvor er de? De fleste er faldne for sværdet eller for slavedrivernes pisk under spanjernes hensynsløse jagen efter guld“.

Men enkelte af koribberne flygtede over havet til Florida, hvor de fortalte de derboende stammer, at der over havet var komne hvide mænd, som til vaaben havde torden og lynild, men som var grusomme, vindesyge, hevngjærrige og uden mildhed eller evne til at elske andet end guld. [Saaledes saa de hvide ud for den røde mand; saaledes tegnede *de* deres billede]. Disse hvide havde dræbt eller gjort slaver af de indfødte og pinte og plagede de gjenlevende tildøde i sin vanvittige guldtørst.

Og denne fortælling gik som en budstikke fra stamme til stamme og fra wigwam til wigvam over hele det nordamerikanske kontinent. Kan det saa undre nogen, at den røde mand snart mødte den hvides kugler med

løftet tomahawk, at han overfor en overlegen fiende med saadant rygte anvendte al den list og sluhed, han evnede at opdrive?

Noget senere lander Ponce de Leon i Florida. Rygtet om spanjernes adfærd paa Koribberne har endnu ikke naaet hans landingssted. Skovens sønner modtager ham som en hædret og velkommen gjæst. Han overværer deres „Blomsterfest“ og henrykkes af deres milde sæder og varme gjestfrihed.

Men et par aar senere vender han tilbage for at kolonisere det land, hvoraf hans første besøg havde givet ham saa udmerket et indtryk. Imidlertid har ikke alene rygtet om hans landsmænds adfærd paa Koribberne nu naaet stedet; men der er ogsaa koribbiske flygtninge tilstede. Og da spanjerne er vel iland, styrter der nu væbnede skarer af røde mænd over dem og anretter et blodbad, som i mange aar standsede videre kolonisationsforsøg. Ponce de Leon, der saa de koribbiske flygtninge, maatte i nederlaget erkjende hevn og gjengjæld for hans landsmænds grusomhed i Vestindien. Det er unødvendigt at forklare, hvorfor og hvorledes de fredsommelige og milde koribber saa hurtig blev krigerske og hevngjerrige. Det være nok at sige: „Berøv en mand af værd friheden, og som hvepsen, der stikker den haand, som holder den fast, vil han benytte alle de midler, naturen stiller til hans raadighed, for at gjenvinde friheden“. — Det er en kjendsgjerning, at omtrent alle europæiske reisende, som i det første aarhundre efter Amerikas opdagelse bereiste dets kyster, bærer vidnesbyrd om den røde mands fredelige og gjestevenlige karakter, saalænge han ikke blev grusomt og uretfærdigt behandlet af de hvide.

Men da den hvide kolonisation for alvor begyndte i de Forenede Stater, var der allerede en tradition blandt vore fædre, som fortalte om, hvorledes en hær af hvide mænd var komne paa krigssti østenfra lige til Dakota. De var grusomme og hjerteløse, sagde vor tradition; dræbte den fredelige røde mand og opbrændte hans wigwammer. De søgte — saa hed det i traditionen — efter „guld, som var deres gud“. Da de ikke fandt det, drog de ned ad Mississippifloden og saaes aldrig mere.

Traditionen har vel blot samlet i et enkelt billede det indtryk, som de første guldsøgende hvide eventyrere gjorde paa vore fædre, hvor de kom. Husk, landet havde været den røde mands fra Arilds tid. Pludselig kommer de hvide ind paa hans enemerker med overlegne, uimodstaaelige vaaben. Den røde behandler dem først som hædrede gjæster; men hans gjæstevenlighed gjengjældes paa den maade, at de hvide brænder ned hans fredelige landsbyer, mishandler og myrder i massevis kvinder, børn og mænd, bortfører andre som slaver. Og disse plyndretog krydser landet i alle retninger som slavekaravanerne senere gjennemkrydsede Afrika. Kan nogen undres over, at vore fædre fyldtes af indignation, af had og tilsidst af hevntørst — for fædre, brødre, søstre, hustruer myrdede eller bortførte, land

røvet, hjem ødelagte? Den røde mand *blev* hevngjerrig. Han lærte grusomhed. Han vænnede sig til at bekjæmpe en hundre gange overlegen fiende med list. Den overlegne, haanende brutalitet, hvormed de hvide nedslog hans egne, lærte han at gjengjælde i enkelte tilfælde — hundres død, landets tab paa ét hoved — med udspekuleret grusomhed.

Saa maa man atter erindre, at Nordamerika samtidig koloniseredes af flere europæiske magter, som rivaliserede og kjæmpede indbyrdes om herredømmet. Omsider stod kampen væsentlig blot mellem engelskmænd og franskmænd. Begge parter benyttede den røde mand til at rage kastanjerne af ilden for sig og som syndebuk, naar noget galt var paa færde. Øvedes der grusomheder ved grændsen, fik vi skylden; medens det dog ofte var de hvide og ikke altfor humane eventyrere, der forøvede dem; ofte var det ogsaa hvide mænd, som planlagde overfald og grusomheder og kun benyttede indianerne som verktøi, ophidsede dem dertil ved fagre løfter om belønning i land og frihed. Vilde englændere eller franskmænd vinde en fordel over modparten uden at resikere for meget, saa hidsede de en indianerstamme op til overfaldet. Lykkedes dette, tog de hvide al fordel og lagde alt ansvar paa vore fædre, der næsten altid bedroges. Lykkedes det ikke, maatte vore fædre undgjælde med liv og frihed, medens de virkelige forøvere trak sig tilbage bag deres ryg og retfærdiggjorde sig ved at udskjælde den røde mand. Man maa forstaa, at fik indianeren blandt de hvide ry for list, underfundighed og upaalidelighed, saa har ikke den hvides ry blandt os været bedre. Vor erfaring om den hvide mand kan for et langt tidsrums vedkommende opsummeres i to ord: hjerteløshed og upaalidelighed. Man gav os løfter blot for at bryde dem. Man narrede os med beraad hu til foretagender, som man siden fordømte.

Den franskkatolske geistlighed danner det eneste lyspunkt i hin første tids historie. Den røde mand har kun godt at sige om den katolske prest. Han var altid vor ven og beskytter, og han vandt tidlig mange iblandt os for en tro, som viste sig for os i et ædelt liv. Den engelske protestantiske geistlighed var ikke gjennemgaaende saa venligsindet mod os; men der var ogsaa ædle undtagelser blandt den — præster, som har æren af at have afdæmpet racekrigen og hindret mangen grusomhed paa begge sider.

Intet viser bedre den røde mands virkelige karakter end William Penns erfaring med ham. Den ædle kvæker mødte vore fædre som brødre. Han behandlede dem retfærdigt, og de to racer holder i 75 aar side om side i Pennsylvania uden at stridsøksen opgraves. Det heder om den mellem Penn og vore fædre sluttede traktat, at den er den eneste i historien, som hverken er beseglet af en ed eller nogensinde er bleven brudt.

Ny Englandsstaterne og den atlantiske kyststrækning sydover var dengang befolkede af Alganquin-slegten, hvortil min egen stamme — Pottawatta-

mierne — hører. I Kanada syntes en tid de to racer under den fransk-katolske geistligheds indflydelse at smelte sammen. Men længer syd aabnedes kampen straks af de hvide, som jagede vore fædre længer og længer tilbage mod det indre. Fædrene trak sig først eftergivende og fredsommeligt tilbage; men omsider kom de paa denne vis ind paa andre stammers land, hvorimod disse protesterede. Det blev da for vore fædre en selvopholdelsens nødvendighed at gjøre holdt og forsvare sig og sit land mod de hvide erobrere. Men vi var for faa og vore vaaben for svage. Vore landsbyer brændtes, og vort folk nedslagtedes af en fiende, hvis antal syntes uendeligt. Fædrene maatte opgive den haabløse kamp og drage vestover til Indiana, Michigan og Wisconsin.

Saa kom krigen mellem Frankrig og England og England og kolonierne, hvori vi stadig blev brugt og belastet med skylden for al grusomhed. Ogsaa min egen stamme var med i den sidste krig. General Proetor, den engelske øverstkommanderende i Nordvesten, lovede vor heltemodige Tecumseh, at hvis han vilde samle sine krigere og kjæmpe for englænderne, skulde Michigan tilhøre de kjæmpende stammer til evig tid. Her var en sidste anledning til at gjenvinde et land, hvori vi kunde leve. Vi var fredløse og hjemløse allevegne. Vi samlede os under Tecumseh — Ottawaer, Chippewagoer, Pottawattamier og Miamier. Vore fædre kjæmpede som helte. Og man maa dog indrømme, at deres sag var større og helligere for dem, end amerikanernes var for dem. De sidste kjæmpede blot for en af sine rettigheder; vi for enhver ret; for vor tilværelse; for vort fødeland og for vore fædres grave, det helligste, vor race kjender.

Men vi tabte, og Tecumseh faldt. Vore fædre indsaa nu, at videre kamp var haabløs; vi maatte enten lade os udrydde fra jorden eller modtage fiendens fredsbetingelser. De bestemte sig til at bede om fred, og i 1813 begroves stridsøksen for stedse fra Alganquinstammernes side.

Der kom en tid noget senere, da jeg fast troede, at hele min race vilde blive udryddet. Det gjærede blandt de vestlige stammer, som var drevne til fortvilelse ved at blive jagede vestover til lande, hvor det var umulig for dem at vedligeholde livet. Sult drev enkelte til at stjæle kvæg fra de hvide. Til straf nedskjød de hvide enhver rød mand, de fik øie paa, og pinte de fanger, de greb. Dette vakte raseri blandt vore mænd, og det forlangtes fra alle hold, at man endnu engang skulde samle alle røde krigere til kamp mod den hvide undertrykker. Jeg gjorde alt, hvad der stod i min magt for at hindre saadan adfærd. „I kunde lige saa godt marschere ned i en ildspyende vulkan i haab om at slukke den med jere tomahawker, som at gjøre noget forsøg paa at drive den hvide mand tilbage“, sagde jeg til mine brødre. „Lær eders sønner overalt, at herefter er for den røde mand krigsstien ensbetydende med grav og undergang“.

En historisk oversigt giver saaledes som resultat, at da de hvide kom til vore kyster, var vi et mildt og tillidsfuldt folk, der med lethed kunde blevet opdraget og udviklet til en ædel type af mandighed og menneskeværd. Isteden blev vi altfor ofte nedhuggede og hakkede sønder og sammen. Vi finder videre, at de kjæmpende hvide magter stadig benyttede sig af vore fædres lettroenhed og tillidsfuldhed til at bruge dem til at udføre det grovere og uslere krigsarbeide, som de selv ikke vilde bære ansvaret for, og at de saaledes oplærte fædrene til brugen af ildvaaben, til krig og til grusomhed.

Det benegtes nemlig ingenlunde, at den røde mand undertiden er blevet dreven til hevngjerrig og grusom handling, om man end ikke maa tro alt, hvad sagnet derom beretter. Desuden: der er mænd af min egen stamme, som deltog i den amerikanske borgerkrig paa Nordstaternes side. Flere af dem toges tilfange og opholdt sig i flere maaneder i Sydstaternes krigsfængsler, og hvad de der saa af grusomhed, har aldrig eiet sidestykke i den vildeste grænsekrig med skalperkniv og tomahawk. Og dog; man sige ikke, at Sydstaternes folk derfor er særlig grusomme. Jeg er overbevist om, at havde Nordens folk været i Sydstatsfolkets sted og under deres forhold, det vilde opført sig ligedan. Det var fortvilelsen paa den haabløst tabende side, som var skyld i grusomheden. Ingen fornuftig person, der kjender historien, vil negte, at der døde ti gange flere af sult, nød og grusom behandling i Sydens fængsler, end mit folk har dræbt siden Amerikas opdagelse. Jeg minder om disse ting ikke for at dømme Sydens folk; men for at vise, at *grusomhed og hevngjerrighed er resultater af krig og ikke af race eller nationalitet*, og at der af naturen ikke findes nogen uoverstigelig kløft mellem den røde mand og den kristne civilisation.

Forfatteren gaar saa over til at omtale de Forenede Staters nyere politik overfor den røde mand — at opdrage ham og behandle ham trofast og retfærdigt, istedenfor at bekrige ham. Den nye politik glæder ham: „Himlen være lovet! takket være en del gode mænd og kvinder, som har kastet det Nye Testamentes lyskaster ind i nationens hjerte, er nu deres politik overfor os i aand og gjerning ganske forandret". Han omtaler de nye skoler og colleger for indiansk ungdom og de glimrende resultater, de allerede har givet. Han beklager blot, at den amerikanske regjering nu er altfor snil mod den røde mand; den behandler ham som en regjeringens specielle protegé. At være rødhudet er nu det samme som at have regjeringen til sin tjeneste og være garanteret sit levebrød uden arbeide. Regjeringen uddeler nemlig levnetsmidler blandt indianerne, og forfatteren finder, at det fostrer dovenskab og lediggang. De høie priser, regjeringen loyalt har betalt for enkelte stammers land, har ogsaa gjort mange af dem rige,

og med rigdom, klager forfatteren, er der kommet egenkjærlighed og guldtørst.

Alkohol er dog for tiden indianernes værste fiende. „Før jeg omgikkes hvide, troede jeg, at disse ikke var saaledes i den sjælløse tyrans magt som den røde mand. Men jeg har siden lært, at den grusomme forbandelse gjør slaver af den hvide i hans palæ saavelsom af den røde i hans wigwam, af høvding og fyrste, af vild og vismand. Jeg fatter ikke, hvorledes det gaar for sig, at den hvide race, som i sine verker synes næsten guddommelig, ikke evner at ødelægge dette djævelskab, som den selv har skabt, og hvis magt naar ind i stortingssale og retsværelser, universiteter og kirker — overalt ødelæggende.

Hvad nu endelig vor races fremtid angaar, synes det mig afgjort, at den med tiden vil tabe sig i den herskende race ved at smelte sammen med denne. Hvor usmageligt det end er for os, som hører racen til og elsker den, vi maa medgive, at saaledes maa det gaa. Hvide, hvem det smager ilde, kan trøste sig med, at der er mangen brav og ædel mand iblandt dem, i hvis aarer der rinder indiansk blod. Der er dem, der er stolte deraf. Da jeg saaledes i Chicago under verdensudstillingen havde den ære i mit folks navn at overrække borgermesteren (Harrison) et kopi af den kontrakt, hvorved min fader i sin tid solgte det land, hvorpaa Chicago ligger, til de Forenede Staters regjering for $2^1/_2$ øre maalet, svarte borgermesteren blandt andet: “. . . Jeg modtager dette dokument fra en indianer med desto større respekt og taknemmelighed, som der i mine egne aarer flyder en indianers blod. Jeg er her som et levende vidnesbyrd om, at ogsaa en indianer har lidt værd i denne verden“.

Det synes som om en blanding af de to racer i hvert fald øger den fysiske styrke, som tilsidst er grundlaget for al aandelig energi. Lad ingen forstaa mig, som om jeg førte ordet eller agiterede for de to racers sammensmeltning. Jeg er blot en gammel mand, som erkjender det uundgaaelige. Man spørger mig ofte: „Pakayon, tror du, at den hvide og den røde race engang udgjorde en fælles slegt“. Mit svar er: „Derom ved jeg intet. Men at dømme efter det nærværende, *vil* de engang gjøre det“.

I midten af det næste aarhundre vil utvilsomt alle „indianerreservationer“ og alle stammeorganisationer være forsvundne. Den røde mand vil bo spredt iblandt de hvide, og de to racer vil flyde sammen. Ved sammengiftning vil vort folks blod tabe sig i den herskende races ligesom flodernes vand i det store havs; og ufødte slegter vil læse i historien om skovens søn, den røde mand, og forgjæves spørge: „Hvor er han“?

Lamarck og Ny-Lamarckismen.

(Efter prof. **Ludwig Büchner** i *„Revue des Revues“.*)

De store mænd, der er fremme for sin tid, bliver sjelden forstaaede af sine samtidige og lægges gjerne i graven uden at nyde sine ideers triumf. Længe efter skjænker en ny slegt dem den hyldning, som blev negtet dem i levende live. Paa denne gode gamle regel har vi et slaaende eksempel i franskmanden Lamarcks skjæbne. I begyndelsen af dette aarhundre, det vil sige længe før Darwin, fastslog denne geniale forsker principerne for udviklingen i den organiske verden, de samme principer, som nu er almindelig anerkjendt, men dengang stod i skjærende misforhold til det grundfæstede doktrin om arternes uforanderlighed. Før ham havde blot nogle ganske faa lærde vovet at fremsætte den mening, at de nuværende livsformer gjennem en række transformationer kunde have sin oprindelse fra fortidige former. Men de havde ikke kunnet overvinde den herskende fordom, og Lamarck selv fik opleve, at hans modstandere drog sig nytte af nogle svage punkter i hans bevisførelse for at latterliggjøre hele hans system. Den filosofiske naturforklaring, som Lamarck fremsatte, maatte vige for den empiriske skole, hvis fornemste repræsentant var den store Cuvier. Efter den mindeværdige debat, der fandt sted den 21de januar 1830 i det parisiske videnskabsselskab mellem Cuvier og hans kollega Geoffroy Saint-Hilaire, hvilken sidste var en af de mest glimrende forkjæmpere for den filosofiske retning, efter denne debat, hvori Cuvier gik af med seiren, gik der 30 aar hen, før Darwins berømte arbeide om arternes oprindelse paany bragte spørgsmaalet foran den videnskabelige høiesteret og æskede en kjendelse, der denne gang gik mod Cuvier.

Den arme Lamarck fik ikke den glæde at bivaane sine ideers seier. Han døde ulykkelig og forglemt 1829, efterat han i de sidste 17 aar af sit liv havde været synet fuldstændig berøvet paa grund af smaakopper. Han blev 85 aar gammel. Forøvrig vilde neppe Darwins glimrende seier have givet ham megen glæde og tilfredsstillelse, thi Darwin fulgte en ganske anden vei i sin søgen efter en forklaring af arternes udvikling end den, hans forgjænger havde fulgt. Lamarck havde pegt paa individernes spontane aktivitet som den væsentlige forklaringsgrund til udviklingen; Darwin lagde ingen vægt paa denne, men hævdede, at individet passivt var gjenstand for visse transformerende indflydelser; dog var han enig med den franske naturforsker i alt det, som angaar arveligheden, tilpasningen efter omgivelserne og andre punkter. Desuden gaar han et skridt videre end Lamarck ved sit berømte doktrin om det naturlige udvalg i kampen for livet.

Ogsaa Darwinismen, der i begyndelsen blev saa beundret og hævet saa til skyerne, undergik tidernes og kritikens misgunst. Man begyndte med at drage i tvil den almindelige gyldighed af det naturlige udvalg og dets indflydelse paa dannelsen af nye arter. Man gik vistnok ikke saa langt som til at tvile paa selve udviklingshypotesen, der har sit sikre filosofiske grundlag; men om de forskjellige principer, der bestemmer udviklingen, herskede der de mest modstridende anskuelser.

Under disse omstændigheder var det naturligt, at man kom til at huske paa Lamarck, og at man spurgte sig selv, om hans teori ikke i mange punkter var rigtigere end Darwin's. Resultaterne af disse undersøgelser har ført til dannelsen af en Ny-Lamarckisk skole, der har vundet tilhængere især i Amerika. En af de mest fremtrædende er professor i sammenlignende anatomi ved universitetet i Pensylvanien E. D. Cope, som i sit fortrinlige arbeide om de oprindelige aarsager til den organiske udvikling (Chicago 1896) har givet den store franske forsker en fuld oprejsning. Lamarck er den første, siger Cope med rette, som har bevist, at naturen ved at begynde med de mindste for at ende med de største, har frembragt alle arter af dyr, idet den gradvis har forbedret deres organisation. Lamarck angiver som oprindelige aarsager til forvandlingen hovedsagelig brugen eller ikke-brugen af forskjellige organer gjennem rækker af slegtsled og overførelse af disse forandringer ved arv. Som et slaaende eksempel paa denne virkning af brugen eller ikke-brugen af organer, nævner han visse huledyr, som er blinde, fordi deres synsorganer som en følge af det vedvarende ophold i mørke, er bleven svækkede og omsider har tabt al sékraft. Han viser, at disse dyrs unger har meget store øine i forhold til kropsstørrelsen, medens de i en fremrykket alder taber ethvert ydre spor af synsorganer, og han har ogsaa bevist, at de samme dyr i fostertilstanden har delvis normalt udviklede øine.

Endydermere har Lamarck, som professor Packard ved Brown-University bemerker, før Darwin havt øie for betydningen af det naturlige udvalg. Men hans syner og opdagelser har været spottede og misforstaaede. Saaledes naar han siger, at de fugle, som har været nødt til at søge sin føde i vand, lidt efter lidt har tilpasset sine eiendommeligheder efter dette behov, saa mener han ikke dermed, at en og samme fugl efterhaanden har tilegnet sig vadefødder og en lang hals, men at dette resultat først er opnaaet efter en lang række af generationer gjennem et reciprokt udvalg af de mest skikkede individer. Paa samme vis forholder det sig, naar man tillægger Lamarck den mening, at girafen ved stadig at strække sig efter de høieste bladgrene har faaet sin langstrakte hals. Lamarck indskrænker sig i virkeligheden til at hævde, at da girafen lever i et tørt og græsløst land, maa den strække hals for at ernære sig af blade, og at denne be-

vægelse ved at gjentages gjennem en lang række af generationer omsider har havt til følge, at dyrets forlemmer saavelsom hals er bleven forlænget. Darwin forklarer denne eiendommelighed af den omstændighed, at enkelte individer, som tilfældidvis var begunstiget med noget længere hals end de andre, i dyrtid eller tørke overlevede de andre, og at deres særegne velskikkede bygning forplantedes over paa efterkommerne. Men dette naturlige udvalg i kampen for livet er ikke en virkelig aarsag eller et aktivt princip. Det er blot et udtryk, som angiver en række af de faktorer, som allerede var opdagede af Lamarck, skjønt denne ikke havde til sin raadighed de moderne specialvidenskabers mægtige hjælpemidler. Disse faktorer er: de foranderlige omgivelser, vane, klima, jordbund, næring, temperatur, lys o. s. v. og deres fortsatte indflydelser paa organismerne gjennem lange tidsspand; endvidere *behovet* (i den forstand Lamarck anvendte dette ord); brug eller ikke-brug af organer; kampen for livet (mindre vel preciseret end af Darwin), arveligheden, de geografiske modifikationer o. s. v.

Lamarck forkastede ogsaa teorien om de store geologiske katastrofer og revolutioner, der stod i kurs lige indtil *Lyell.* Han var en ivrig fornægter af ideen om en særegen livskraft (vitalitet), han erklærede, at instinkt blot var en konsekvens af en nedarvet vane, at cellen er moder til alt organisk liv, og at nervesystemet frembringer alle fornufthandlinger. Endelig hævdede han, at viljen aldrig er fuldstændig fri.

Man ser hvor langt Lamarck i sine ideer om naturens filosofi er fremme for sin tid, og siden Darwin, der ellers er saa retfærdig, ikke har skjænket sin store forgjænger retfærdighed, saa beror det uden tvil paa, at han, som Packard bemærker, ikke havde studeret hans verker grundig nok. Packard kalder Lamarck en profet, der levede halvthundre aar forud for sin tid. Allene hans fortræffelige arbeider over den systematiske zoologi skaffede ham samtidens anerkjendelse og navn af Frankriges Linné.

Ihvorvel der ikke synes at herske nogen principiel modsætning mellem Darwinismen og Ny-Lamarckismen, og ihvorvel man kan anse den ene som en fuldstændiggjørelse af den anden, saa kan man visselig være forberedt paa, at der fra Darwins talrige tilhængere kommer protester, tiltrods for at Darwin selv har erklæret, at han har lagt altfor liden vægt paa den af Lamarck saa sterkt hævdede indflydelse af livets ydre forhold paa naturens transformationer. „Den store feiltagelse, som jeg har begaaet, skrev Darwin den 13de okt. 1876 til professor Moritz Wagner i München, er at jeg ikke har lagt tilstrækkelig vægt paa den direkte indflydelse af næring, klima osv. — en indflydelse, der er fuldstændig uafhængig af det naturlige udvalg. Da jeg skrev min bog, var jeg ikke istand til at finde noget direkte bevis for direkte indflydelse af livets ydre forhold paa arten. Nu er der en overflod af beviser af denne slags“.

Og den ovenfor nævnte Packard siger i sin bog: Darwinismen har et svagt punkt og lider af inkonsekvense i den henseende, at den betragter individuelle eller tilfældige modifikationer som begyndelser til nye arter; dette kan af og til foregaa, det er vist, men det er isaafald blot en undtagelse, som bekræfter regelen. Darwin har blot løftet en flig af det store naturmysteriums slør, medens Lamarck har afdækket det solide grundlag, hvorpaa det „naturlige udvalg“ hviler. *nk.*

Jesu ord — et nyt dokument.

I Ægypten, hvor allerede saa mange vigtige oldtidsdokumenter er fundne, og hvor man har al grund til at tro, at der endnu kan blive bragt for dagens lys skrifter, som vil faa den største betydning for vor fulde forstaaelse af kristendommens historiske oprindelse og tidlige udvikling, er der nylig fundet et enkelt papyrusblad, som har vakt betydelig sensation i den lærde og teologiske verden. Bladet, der er slemt tilredet, siges af de lærde at maatte skrive sig fra aarene 150—300 e. K. Det tør saaledes føre os længer tilbage i den kristne historie end noget andet nu eksisterende manuskript. Det vil sige, andre manuskripter haves blot i yngre kopier, om end deres *indhold* naturligvis gaar tildels meget længer tilbage.

Som bekjendt opstod der i den tidligste kristne kirke om Jesu person og lære en hel række af skrifter, hvoraf uheldigvis de fleste er gaaet tabt, og blot vore fire evangelier har overlevet det „naturlige udvalgs“ haarde prøvelse og blevet til de eneste autoritative kristne kildeskrifter om Jesu liv og ord.

Blandt de tabte eller vragede skrifter er *Ægypternes Evangelium, Filips Evangelium, Evas Evangelium, Hebræernes Evangelium, De Tolv Apostles Evangelium, Peters Evangelium, Jakobs Evangelium, Thomas's Evangelium, Matthias's Evangelium, Ebioniternes Evangelium* og *Popias's fremstilling af Herrens Ord.* Af disse har vi dels smaa fragmenter, dels citater i andre opbevarede verker, dels omtaler af dem, hvoraf vi kan danne os nogen idé om, hvad de i sin helhed har været, medens *Jakobs* og *Thomas's* Evangelier kjendes og eksisterer i deres helhed; det sidste dog muligens forkortet. De befatter sig med Jesu afstamning og barndom. *Hebræernes, Ebioniternes, De Tolvs* og *Peters* Evangelier har i form i det mindste lignet de fire, som vi har i det Nye Testamente. *Ægypternes Evangelium* har indeholdt Jesu og apostlenes esoteriske lærdomme; af det

kjender vi blot en del fragmenter. *Filips Evangelium*, hvoraf vi blot eier et eneste fragment, synes at have været et gnostisk (teosofisk) produkt, formodentlig omhandlende Jesu ord efter opstandelsen. Af *Evas Evangelium* har vi blot et enkelt citat, der dog bekræfter den idé, titelen giver, at dette skrift har havt lidet med Jesu jordliv at bestille.

Det fundne papyrusblad viser ved sin karakter, at det ikke kan have tilhørt noget af de her nævnte skrifter. Det er saaledes et for den kristne oldliteratur aldeles nyt dokument, hvorom vi før intet har vidst. Netop dette er kanske det merkeligste ved det hele fund, idet det viser, at vi endnu tør finde gamle dokumenter, hvis tilværelse ingen engang har anet, men som vil kaste nyt og værdifuldt lys over evangelietiden. En samtidigs indtryk af Jesus og hans lære *tør* saaledes endnu komme for dagen.

Det nye dokument viser sig at indeholde en række udtalelser af Jesus, uden synlig logisk sammenhæng eller nogen sammenknyttende fortælling — blot spredte ord. Det fundne blad er merket 11. Hvis vi kan antage, at ogsaa de øvrige blade i samling eller bog har havt lignende form og indhold, vil „*Jesu Ord*“ være en passende titel for det hele.

Spørgsmaalet opstaar da, hvorledes og naar denne samling er bleven til. Er den ældre eller yngre end vore fire evangelier? Er den en oprindelig samling eller nedskrivning af Jesu ord, paa grundlag af hvilken siden kanske flere evangelier er blevne til, eller er den selv blot en samling af Jesu ord hentet fra flere af samtidens evangelier, — omtrent som om vi i vor tid tog ud af de fire evangelier alle Jesu direkte udtalelser for at samle dem for sig i en særskilt bog? — Dr. M. R. James, som behandler emnet i „*Contemporary Review*“, er af den sidste opfatning.

Et næste spørgsmaal bliver saa, om papyrusbladets indhold maa antages at indeholde *virkelige* udtalelser af Jesus, som vi saaledes herefter faar indlemme i vor opfatning af ham og i kirkens lære om ham, — eller om indholdet delvis kan være senere forvanskninger, hvorpaa den førnævnte af kirken vragede literatur er saa rig? — Dette spørgsmaal faar paa grund af indholdets art ikke liden betydning for kirken og vil utvilsomt i den nærmeste fremtid blive ivrig diskuteret. Indholdet er nemlig af saadan karakter, at det enten maa bortfortolkes symbolistisk og figurligt til ingenting, eller det maa i meget væsentlig grad ændre vor opfatning baade af Jesu personlighed og af hans lære. Begge bliver mindre og trangere.

Bladet indeholder syv „Ord“ af Jesus, og disse er:

1. Og da skal du se klart at kaste ud skjæven, som er i din broders øie.

2. Jesus siger: Med mindre I faster til verden, vil I ingenlunde finde Guds Rige. Og med mindre I helligholder Sabbaten, skal I ikke se Faderen.

3. *Jesus siger: Jeg stod midt i verden, og i kjødet saaes jeg af dem, og jeg fandt alle mennesker drukne, og ingen fandt jeg tørstig iblandt dem; og min sjæl er bedrøvet over menneskenes børn, fordi deres hjerter er blinde.*

4. ... *[Ødelagt eller utydeligt]* ... *tiggeri* ....

5. *Jesus siger: Hvorsomhelst der er* .... *og der er en* .... *alene er jeg med ham. Løft stenen, og der vil du finde Mig; kløv træet, og der er Jeg.*

6. *Ingen profet anerkjendes i sit eget land; heller ikke helbreder en læge dem, der kjender ham.*

7. *[Dette „Ord" ligner Matt. V. 14: „I er verdens lys; en stad, som ligger paa et bjerg, kan ikke skjules". Men papyrusen har „en stad, som ligger paa toppen af et bjerg, kan ikke skjules"]*

Som man ser, gjør det andet „Ord" sjælens frelse og adgangen til Guds rige afhængig af, at man faster og fornegter verden samt helligholder Sabbaten (naturligvis efter de gamle jødiske regler — holder Sabbatslovene, de eneste, som fandtes, og som der saaledes kunde være tale om). Dette staar jo absolut i strid med vore evangeliers Jesus.

Om det tredie „Ord" er det at bemerke, at Jesus her taler om sit ophold i verden som noget, der har været — „jeg *stod* midt i verden; i kjødet *var* jeg, osv." Dette kunde jo blot siges *efter* opstandelsen.

Den sidste del af det femte „Ord" har et fuldstændig panteistisk tilsnit, men vel at merke en panteisme, som betyder, at *Jesus selv* er i alle ting.

Det synes underligt, at der paa enkelte hold er tilbøielighed til at tillægge disse „Ord" i og for sig nogen større betydning. De viser sig dog (hvor de afviger fra det kjendte) saa tydelig ude af harmoni med alt, vi ellers ved om Jesus og hans lære, at det er umulig at forene dem med det billede, vi før eier af Nazaræeren. Lige tydelig synes de at stemple sig selv som et produkt af den teologisk-filosofiske spekulation, der saa hurtig tog fat paa det kristne evangeliums indhold og omformede det efter spekulationernes skiftende behov. Det var saaledes en række af de før nævnte skrifter, som opstod, og til samme klasse har vel dette hørt. Man gjætter paa, at det er samlet af og for en jødisk-filosofisk sekt, der har forbundet gnostisk spekulation med agtelse for den nedarvede jødiske lov og skik.

Den tanke, som af enkelte er udkastet, at vi her har den oprindelige Jesus og kristenlære, at de begge var strengt lydige mod den jødiske lov, og at det først var med Paulus, at kristendommen befriedes fra denne tranghed og blev den frie, altomfattede universalreligion, vi kjender fra vore egne evangelier, — kan trygt karakteriseres som absurd og absolut grundløs.

Tanken er jo ikke ny og har sin grund i, at vi ved, at Paulus kjæmpede med andre af apostlerne for at holde kristendommen fri fra den vidtløftige jødiske lov. Man kan ikke pludselig lade et enkelt papyrusblad fra 150—300 e. K. omkaste det hele indhold af fire evangelier, som vi med vished ved fører os helt tilbage til 60—70 aar e. K. Vi kan ikke uden videre tage papyrusbladets Kristusbillede og sætte isteden for disse evangeliers som det oprindelige. Naar man opmerksomt har læst Pauli breve, finder man det desuden i det hele umuligt, trods al beundring for den drabelige stridsmand for en aandelig og universal kristendom, at tillægge ham eller hans indflydelse de vakreste og høieste ord i evangelierne. Man maa være enig med Paulus selv, at han blot var mand for at bære videre og energisk forsvare den „frihed", han havde lært og vundet af en, der var betydelig større end ham.

Hos Tolstoy.

(Efter E. H. Crosby i *„Progressive Rev".*)

Forfatteren opholdt sig i 1894 i nogen tid hos Tolstoi i dennes hjem i Tula. Flere af hans meddelelser er ganske interessante. Tolstoys datter fortalte ham, at efter hver ny bog, som faderen udgiver, tilbringer familien en spændt og ængstelig tid i frygt for at blive sendt til Sibirien. Keiseren havde læst hans bog „Guds rige er inden i Eder", der er temmelig haard mod fyrster, og bød efter læsningen, at Tolstoys navn aldrig mere skal nævnes ved hoffet. Da keiserens omgivelser tilraadede den store forfatters fængsling, svarede tsaren: „Nei, han betragtes som en apostel nu; jeg vil ikke gjøre ham til martyr."

Tolstoy skriver ikke alene selv; men oversætter ogsaa mange ting fra andre sprog for at lade sine landsmænd faa nyde godt af, hvad der i fremmede literaturer har glædet ham selv. I 1894 holdt han saaledes paa at oversætte den kinesiske filosof Lao-tsze — naturligvis blot fra de engelske og tyske udgaver af hans skrifter. Tolstoy var begeistret over den merkelige kinesers vakre lære.

Merkelig nok holder Tolstoy paa, at den, der ikke „elsker Gud", heller ikke kan elske sine medmennesker. „Dersom du ikke elsker Gud, hvad grund har du saa til at elske din næste?" spurgte han. Beretteren svarede med citatet: „Den, der ikke elsker sin broder, hvem han har seet, hvorledes kan han vel elske Gud, hvem han ikke har seet?" Men Tolstoy saa ikke sagen i det lys. Kristi guddom holder han for at være en „stor feiltagelse", der berøver Jesu personlighed en stor del af dens umiddelbare magt over sind og hjerter.

Hans literære smag afviger ofte fra alle kritikeres og ikke sjelden ogsaa fra den almene menings. Han sætter ganske ukjendte forfattere op over literaturens stormestre. Okkulte fænomener interesserer ham slet ikke.

Hans politiske meninger maa nærmest karakteriseres enten som anarkisme eller en barnslig og uerfaren drømmers naivitet. Han foretrækker lynchjustits for lovformelig henrettelse. Om kvindesagen mener han, at hjemmet er kvindens sfære; men at det er en feil at tvinge hende ind der. Hun skal gives fuld frihed, saa vil hun af sig selv forblive i kjøkken og barnekammer.

Han er en dyb beundrer af Henry George og siger, at ifald tsaren bad ham om raad med hensyn til Ruslands ophjælp, vilde han svare: „Benyt Deres magt til at afskaffe den private eiendomsret til jorden og indfør Henry George's enkeltskatsystem. Og naar det er gjort, skal Deres majestæt nedlægge kronen og give folket en fri forfatning."

24 timer.

Efter *„Nouvelle revue"*.

I sommerruterne paa de belgiske jernbaner iaar er der indført timeinddeling fra 0 til 24. Efter disse ruter begynder dagen — ved midnatstid med 0, og indtil middag tæller man timerne paa vanlig vis, til 12 altsaa; men saa begynder „det rare": Da tæller man videre klokken 13, 14 osv. Mærkelig er betegnelsen for midnatstimen; den kaldes ikke klokken 24, men klokken 0. 24 anvendes, hvis et tog begynder sit løb om dagen og naar sin sidste stasjon ved midnat. Ellers ikke.

I denne nye timebetegnelse har Belgien fulgt tre andre stater, nemlig Italien, Canada og Britisk-Indien. Der har de 24-timers-tiden ikke bare paa jernbanerne, men ogsaa ellers i det offentlige liv. — Alle andre landes jernbaner har stillet sig meget kjølige ligeoverfor denne ordning i tidsbetegnelsen.

Ældst er 24-timers systemet i Britisk Indien; der blev det indført for 30 aar siden af jernbaneselskabet i Calcutta. Lidt efter lidt udbredte dette nye system sig til alle de andre selskaber derborte, ja i Gangesdalen fandt det endogsaa anvendelse i det borgerlige liv.

Betydelig senere, først i sommeren 1886, gjorde den kanadiske pacifikbane eksperimenter med de 24 timer paa en mindre jernbanestrækning; senere blev dette system indført paa den hele banelængde, og snart fulgte *intercolonial railwayselskab* pacifikbaneselskabets eksempel.

I Europa har den nye timetælling kommet til offentlig anvendelse kun i Italien. Her blev den indført i telegraftjenesten i 1859 af direktør Bona; 1ste november 1893 blev den sammen med mellemeuropæisk normaltid indført i jernbanetjenesten.

Hos de andre staters jernbanestyrelser er meningerne om det nye tidssystem meget delte — tilhængere og modstandere staar mod hverandre; men én ting er man enig om, at tvingende nødvendighed for 24-timerssystemet foreligger ikke. Det kan forøvrig være af interesse at se de grunde, der anføres for og imod „24 timer".

Mod det anføres først, at det vil blive uhyre vanskeligt at bryde med den gamle timetælling, som alle kulturfolk har benyttet helt fra de ældste tider. Og det vilde blive en kostbar historie, naar alle uhrskiver skulde ændres og alle slaguhre indrettes slig, at de kunde kime til klokken 24.

Hertil kan indvendes, at i de to store lande, Italien og Britisk Indien, er disse vanskeligheder blevne overvundne, og det med lethed. Og vore uhres skiver kan uden vanskelighed indrettes til brug for den nye timetabel; den simpleste maade er, at man forsyner skiven med en dobbelt talkreds. Den yderste kreds er den nuværende, fra 1 til 12, den inderste gaar fra 13 til 24, anbragt saaledes, at 13 staar under 1, 14 under 2 osv. At inddele skivens cirkel i 24 afsnit ved siden af hverandre har derimod vist sig i høi grad upraktisk, tallene kunde ikke sees ordentlig, og dertil kom, at en saaden cirkelinddeling krævede en forandring af uhrenes mekanik. *En* forandring af uhrenes indredning kræver dog den nye timetælling: Slaguhrene maa faa sit klokkeværk ændret, — men den forandring lader sig saare let udføre, er allerede udført i en række italienske kirker, for eksempel i Venedig.

Til gunst for den nye tidsinddeling anføres, at den er mere logisk, klar og videnskabelig end den gamle, hvorfor den ogsaa er anbefalet indført af flere lærde selskaber, blandt andre af *Royal Astronomical* i London. Endvidere byder den publikum, der benytter telegraf og jernbaneanstalter, store fordele, da den hindrer en række hyppige feiltagelser ved de nuværende tidsbestemmelser: Nu kommer mennesker styrtende kl. 8 om formiddagen for at reise med tog, der skal gaa kl. 8.5 om eftermiddagen, og de indfinder sig 11.55 om kvælden for at reise med det tog, der gik ved migdagstid kl. 12. Thi de streger og desligeste, med hvilke jernbaneruterne adskiller formiddagens og eftermiddagens timer, kan let oversees, og desuden: de forskjellige lande bruger forskjellige betegnelser. Og hvor let kan ikke en ved en trykfeil forsvunden streg under minuttallet anrette den sørgeligste forvirring!

Men alle disse grunde holder kun daarlig stik. Ganske vist, det maa indrømmes: den nye timetælling er mere logisk; men for det praktiske livs behov er den gamle logisk nok: Tillæggene „morgen", „middag" og „aften" falder alle mennesker saa let paa læben, at de sandsynligvis vilde blive hængende ved de nye tidsbetegnelser ogsaa. Man vilde spise middag kl. 14½ eftermiddag, indbyde sin ven til en liden aftens kl. 20 aften og klage over, at det nye teaterstykke først sluttede kl. 24½ midnat! Hvad trykfeil angaar, saa vilde en bortfaldt streg gjøre lige saamange galskaber da som nu: Skulde et tog gaa kl. 17.50 og et bortfaldt 1-tal lod ruten fortælle, at det reiste klokken 7.50, saa var skandalen der lige stor. Hvad endelig den ting angaar, at de forskjellige lande bruger forskjellige betegnelser for at skille dag- fra nattetimerne, saa vilde det jo være rimeligere og greiere at blive enig om samme betegnelse i alle lande, end for den sags skyld at faa istand et nyt timesystem, som i høiden kun er jævngodt med det gamle.

Altsaa: foreløbig lader vi klokken gaa til 12, — og er den komme saa langt, saa gaar den samme vei om igjen!

De nye guldfund i Alaska.

(Efter *„Harper's Weekly"*.)

Opdagelsen af de nye guldfelter i Alaska, hvorom dagspressen har bragt underretning, skyldes en tilfældighed. Guld er længe blevet vasket i Alaskas dalfører af en del ihærdige guldsøgere, som har trodset det arktiske klima. En af disse var George Cormac, som i tyve aar havde opholdt sig under Polarkredsen i haab om at finde guld, men uden at have fundet stort mere end til sit underhold. Vaaren 1896 drog han op til sammenstødet af Yukonfloden og dens biflod Klondike for at fiske laks, hvoraf det gjerne vrimler paa det sted og til den aarstid. Han kom der i juni maaned, men fandt ingen laks. For dog at udnytte den møisommelige tur, begyndte han at søge efter guld i en del bækkeleier nær Klondikes udløb i Yukon. Han vidste, at der var søgt der før, og at erfarne mænd havde sagt, at der intet guld fandtes i betalende mængder nordenfor Yukonfloden og allermindst paa britisk side, hvor han da befandt sig. Han vilde alligevel prøve, da han intet andet havde at tage sig til. Han begyndte ved kanten af en liden fjeldstrøm 5 km. fra Klondikes munding. To indianere var med ham som leiede arbeidere. Søgningen foregaar her paa den vis, at der tændes et baal om kvælden, der i nattens løb tør op nogle tommer af den endnu frosne jord. Om dagen spades saa den optøede jord op. Efter ti dages forløb naaede Cormac paa femten fods dybde fjeldbund og forbausedes her ved rige guldfund — 200—400 kroner i store guldkorn pr. „pande".

Den sidstnævnte beregningsmaade er den i primitive guldsøgerkolonier vanlige. „Panden" er en blikpande med skraa sider og 13—14 tommer i diameter. Den fyldes til to trediedele med den guldførende jord, hvorpaa guldsøgeren holder den i en flod eller i en dam og ryster den paa en egen maade, saaledes at vandet bortfører de lettere bestanddele, men lader de metalliske og tungere tilbage. Man siger da, at den og den jord giver saa og saa meget pr. pande.

Da Cormac var kommen saa langt, var det omtrent forbi med hans levnetsmidler. Han sendte da en af indianerne til det nærmeste settlement, *Forty Mile Post*, henved 100 km. borte over snedækkede fjelde. Indianerne skulde ikke alene hente levnetsmidler, men bar ogsaa breve om fundet til Cormacs venner paa stedet. Adskillige drog straks afsted, men uden ordentligt verktøi. Alligevel kunde nogle af dem efter tre maaneders forløb vende tilbage til *Forty Mile Post* med flere tusen dollars værd af guldstøv i lommerne. Derved begyndte guldfeberen. *Forty Mile Post* havde da 1500 indbyggere; tre dage efter var der ikke femti beboere tilbage; resten var paa vei til de nye guldfelter i en temperatur, som allerede nu var faldt til ÷ 47 ⁰ C. Det maa erindres, at ophold og klima under Polarcirkelen paa det amerikanske fastland og langt indlands, som dette er, er noget helt andet end i vort eget land. Klimaet er som i det indre af det nordlige Sibirien. Alt er frosset, sneen ligger aaret rundt i de fleste fjelde, og landet er et vildt fjeldland. Temperaturen gaar ofte om vinteren ned til

÷ 57 ⁰ C. Og dog er vinteren langt lettere at bære end den korte sommer, da termometeret paa et par ugers tid farer fra de dybe kuldegrader og til 35 ⁰ C. i skyggen. De vældige snemasser smelter paa en uge, og luften fyldes af vanddamp fra snemasser, tøende jord og endeløse sumper, sjøer og elve. Atmosfæren er stadig fuld af hed vanddamp som en røg — det er som et varmt badeværelse, — og i denne hede og fugtighed yrer der af insekter. Der er en egen art store moskitoer, hvoraf luften formelig sortner, saa hænder og ansigt til stadighed maa beskyttes af handsker og slør.

Det varte alligevel ikke længe, før omtrent hele den spredte guldsøger- og fisker- og jægerbefolkning langs Yukondalen var paa vandring til guldfelterne. De først ankomne bemægtigede sig hurtig to smaa elvedrag, som de døbte, det ene Bonanzaelven og det andet Eldorado. Og navnene synes denne gang at passe. En britisk officiel landmaaler, som tilfældigvis var tilstede, forhindrede al trætte om grunden ved at forelægge søgerne et for alle antageligt forslag, hvorefter dalførerne udstykkedes i paralelle stykker tvers paa dalen og hvert 500 fod langt efter dalretningen. Stykkerne blev da fra 600—1000 fod brede. Af de 300, som straks fik stykker i Bonanzadalen, har ingen paa de følgende seks maaneder, hvorom vi har underretning, vasket ud mindre end 20,000 kroner i guld ved de mest primitive midler og næsten uden anden hjælp end af egne hænder. Enkelte har vasket ud over $^1/_2$ million paa de seks maaneder, og man vil af det om fremgangsmaaden anførte forstaa, at det blot er en forsvindende brøkdel af hvers eiendom, som endnu er rørt. Mange af stykkerne er allerede værd millioner. *Hvor* righoldige stykkerne er, vides endnu ikke, saalidt som hvor vidtstrakt det guldførende felt er; men man har grund til at tro, at feltet er umaadeligt, og at grunden er endnu rigere, end den allerede er bevist at være. Enkelte steder har man faaet 3000 kroner af en enkelt pande, og guld er fundet ikke blot som grove korn, men i klumper af indtil en middelstor potets størrelse. Jordsmonnet ligner fuldstændig det, hvori de bedste kaliforniske guldfund blev gjort.

Paa faa uger var der paa stedet vokset op en by med et par tusen indbyggere. Den døbtes *Dawson* efter den landmaaler, som først kortlagde egnen. Befolkningen vilde dog snart have sultet, havde ikke en ung Kaliforniafarmer, som var med, havt den gode idé at sætte al den kapital, han eiede og kunde opdrive — henved 10,000 kroner — i levnetsmidler, som han førte med til Dawson. Derved frelstes det lille samfund for at sulte ihjel i vinterens løb, mens farmeren blev millionær. Da nemlig faa havde kontanter, tog han delvis betaling i aktier i de rige grundstykker. Han fik saaledes andel i seksten af disse og vil til næste aar være mange. dobbelt millionær.

Rygter om de nye guldfund begyndte at høres sydover, men vandt liden tiltro. Det var først, da firti guldgravere i juli maaned iaar vendte tilbage fra felterne og landede i San Francisko med lommer og poser fulde af guldstøv og guldklumper, at feberen spredtes langs de Forenede Staters Stillehavskyst. De firti mand bragte hjem som udbytte af seks maaneders arbeide fra 20,000 til 500,000 kroner i solid guld, samtidig som de var eiere af grundstykker i guldfelterne, der vel nu i mange tilfælde er millioner værd.

Blandt de hjemkomne firti er ogsaa et par svensker. Nils Anderson

forlod i 1895 sin hustru og flere smaa børn, idet han ved hjelp af et laan paa 1000 kroner kom afsted til Alaska. Hustruen har siden underholdt sig selv og familie samt betalt renter og afdrag paa laanet. Da hun nylig mødte sin mand paa bryggen i San Francisko, bar han to store poser, en i hver haand, og i poserne var der over 400,000 kroner i guld — seks maaneders arbeidsudbytte. En anden svenske vendte hjem med over 150,000 kroner. En syttenaarig gut medbragte over 25,000 kroner foruden eiendomsret til et godt grundstykke i feltet. Han vilde først ture pengene bort og saa reise tilbage og hente mere. En anden forlod for to aar siden sin hustru og kunde da blot give hende 70 kroner til familiens fremtidige underhold. Nylig modtog hun telegram om, at hendes mand var hjemkommen med 350,000 kroner i lommen.

Naturligvis er alle priser i gulddistrikterne fabelagtig høie. Vanligt arbeide — gravning — betales med 56 kroner pr. dag eller kr. 5.60 pr. time. Men saa koster ogsaa levnetsmidler og klæder derefter. Et par helstøvler koster 90—100 kroner. Mel koster kr. 2.20 pundet, og tarveligste kost er ti kroner dagen.

Adkomsten til guldfelterne er meget besværlig. Der er fra San Francisko to veie. Den ene er: med dampskib til St. Michael ved Yukonflodens munding og derfra med fladbundet floddamper op floden lige til felterne. Denne vei er den letteste, men længste og dyreste. Den medtager firti dage. Den anden vei er: med dampskib til Juneau City i det sydlige Alaska (lidt nordenfor Sitka), derfra med en liden damper til Dyea og saa videre over land gjennem Chilkovtpasset og over indsjøer og elve til Yukon. Hertil medgaar 30 dage, og den største del af den strøm af guldsøgere, som til vaaren drager nordover, vil vælge denne vei.

Asias Lys

eller den Store Forsagelse — Gautama Buddhas liv og lære.

Fortalt af en indisk buddhist.

(Af Sir Edwin Arnold. — Den versificerede oversættelse af Ragna Kristensen).

Hele den nat sad prinsen søvnløs og trøstesløs. Men kongen, hans fader, drømte underlige drømme, som en vis mand udlagde saaledes, at hans søn inden en vis tid vilde vandre ensom bort og blive en religionens lærer. Efterat have hørt dette, satte kongen dobbelt vagt ved sin søns slotsporte og skjærpede alle bud, der tjente til at holde ham fængslet i paladset. Men hvem kan hindre det fra at ske, som *skal* ske, og hvem, om han end er konge, kan drive skjæbnen en haarsbred fra dens vei?

Efter nogen tids forløb ønskede prinsen atter at kjøre ud i byen; men denne gang sendte han bud til faderen, at han ønskede at se den, som den til dagligdags var. Og faderens raadgivere mente, at denne anden erfaring kanske kunde udslette følgerne af den første. *Et* stygt syn maatte oprøre mere end de mange stygge, byen ellers bød; thi men-

neskets hjerte og sind sløves hurtig ved gjentagelser; det vænner sig snart til alt, og omgaaes død og sorg, sygdom og nød uden at ænse den, og uden at dets egen lykke formørkes deraf.

Saa kom det sig, at prinsen klædt som en kjøbmandssøn og ganske ukjendt atter med et lidet følge gik ud i byen og blandede sig med folket.

Nu saa de byens lys- og skyggesider,
saa gaden summende ved middagstid.
Der sad grønthandlere med benene ikors,
og kunder vandred om med mynt i tørklæ'r.
Der vanked ordstrid nok om pris og vægt.
„Afveien!" kuske skraaled, stenhjul ramled,
og sterke, dovne okser drog paa tunge læs,
mens bærere gik syngende med palankinen;
sved drypped fra brednakkede hamaler,
Fra brønden mødrene bar vand paa aag,
mens barnet med de sorte øine hang paa ryggen.
Om bagerens confect fløi fluesværme,
og væveren slog flittig traade sammen;
igang var møllehjulene, og hunde
paa affald lurede. Den flinke vaabensmed
med tang og hammer klinked vaabenskjorter.
Med stang og puster smeden stod
og gløded jernet i de røde kul. Opmerksomt
sad børn om guruen*) i halvkreds ordnet;
Sakya-børnene sang hele mantras, —
om større og om mindre guder lærte de.
I solen bredtes farvet kjortel ud,
end vaad fra karret, grøn, orange, rosenrød.
Soldater klirrende med sværd og skjold passered,
kamelens driver humped op og ned.
Forbi gik snart bramahnen stolt, snart krigersk ksatriga
og ydmyg sudra; flokkedes til trængsel
man hist at se en snaksom slangetæmmer
sno dyrene til smykke om sit haandled,
og hidse dødens tro gifttandede budbringer
til voldsom dans ved klang af vild musik.
Hist ryttere med trommer og med horn
red malte gangere med silkesadel
at følge til sit hjem den unge brud.
Til guden sneg en kone sig med kager, blomster

---

*) Lærer og prest.

at bede for sin husbond i det fjerne
hvad heller om en søn ved næste barsel. I boderne
stod blikkenslagere og hamred messing
at forme lamper skaaler ud. Saa gik de langsmed templet
og langsmed portene til floden, over broen
bag byens mure.

De havde passeret portene, da de ved veikanten hørte en klagende stemme, der raabte: „Hjælp, o hjælp og løft mig op, ellers dør jeg her."

Et usselt kræ det var, et vissent skal,
i støvet vred han sig til døden syg
hans ansigt pletter bar af ildrødt udslet,
paa panden stod den kolde sved, hans mund
fortrukken var — et smertens billed —.
Af vilde øine stirred angsten ud;
han stønned, greb i græsset efter hjælp
at reise sig; men halvveis oppe, faldt han om
med skrig af smerte: „Ve mig, ve!
O, hjælp dog mennesker!"

Prinsen løb straks hen og løftede den syge op, lagde hans hoved i sit fang, trøstede ham med milde ord og øine og spurgte:

„Broder, sig, hvad er det?
Hvad ondt har hændt dig, hvorfor falder du? —
Hvad kommer det af, Channa, at han stønner, —
kan neppe tale, klager sig saa saart?"

Channa foklarte, at denne mand var greben af ondartet pest. Blodet i hans aarer blev til gift og alle nerver til saamange smertens veie. Hvert øieblik syntes han at maatte dø, og døden vilde være ham en velsignelse; dog kom ei døden, før smerten havde pint ham i mange dage og livet var suget ud af ham indenfra; da først faldt den ydre livsskal sammen. Men prinsen maatte vogte sig; pesten kunde smitte ham selv; den havde ingen agtelse for personer. — „Er der mange, hvem dette hænder?" spurgte prinsen. „Herre", var svaret, „dette er noget, som i tusen former kommer til de fleste mennesker — sygdomme, pest, feber, udslet, indre beskadigelser; alt kjød er dem underkastet."

„Og kommer saadant uden varsel?"
Ham Channa svared: „Lig en listig slange
det stikker, før man ser, er stribet morder lig,
som lurer paa os bag karunda-busken.
Det kan og lignes med det lyn, der sparer
den ene, fælder ligegodt hans nabo."
„Da lever mennesket hver dag i frygt?"
„Det gjør det, prins."

„Ei nogen sige tør: jeg sover nu
i fred inat, til morgendagen rinder?“
„Det tør ei nogen.“
„Og slutten paa de lidelser, som kommer
og selv bestemmer tiden for sit komme, er da den:
et nedbrudt legeme, bedrøvet sind
og alderdommen?“
„Ja, hvis man holder ud til da.“
„Men hvis man ei kan bære byrden længer,
ei bære vil, og søger at bli' kvit den; —
sæt ogsaa, at de bærer, — blir som denne mand
for svag til andet end til stønnen, lever dog,
og bliver gammel, ældre, — sig, hvad da?“
„Da dør de, prins.“
„Dør?“
„Ja tilslut man dør.
Ei nogen ved hvorledes eller naar.
Kun faa blir gamle. Flest en sygdom faar, —
men alle dør. Se, der er netop døden!“

Og idet prinsen løftede sine øine, mødte de et ligtog. Han hørte de bitre veklager, saa ligets uhyggelige træk og stod ved, mens baalet tændtes, og flammen indhyllede legemet.

Da spurgte prinsen: „Maa da alt,
som lever, ende saa?“
„Ja, ædle prins,
alt ender saa“, kvad Channa; „han paa baalet,
hvis rester er saa smaa, at selve ravnen
flyr skrigende og sulten fra hans ben, —
han drak og lo, han elsked, nød sit liv;
da kom — hvo ved — et pust af stormen,
et feilsteg paa den bratte vei,
et slangebid, et stykke nøgent staal,
en planke, som faldt ned, en feber, som ham greb, —
henfaret livet var, og manden død.

Ei smag, ei følelse den døde har. Kysset paa hans læber føler han ei. Han hører, ser ei. *Er* ei mer.

De, som han elsked,
forladte jamrer; selv hans krop maa bort,
der ud har tjent som lampe for hans liv,
at ikke orme holde skal paa den et maaltid.

Se, det er kjødets skjæbne:
de høie, lave, gode, onde — *alle dør*.
Men derpaa, læres der, begynder atter liv,
hvor og hvorledes dog ingen ved; men hjerter slaar
paany; maa skilles atter, og baalet flammer: --
saa er al livets saga."

Da vendte Herren sine øine op mod skyen, og en guddoms

taarer skinned i det blik mod himlen;
til jord det droges ned af himmelsk medynk tændt
— fra jord til himmel, og fra himmelen til jord han saa,

som om hans sind søgte et eller andet sted et bindeled, der gav forstaaelse mellem dette og livet, og med opadvendte øine raabte han

i glød af al den kjærlighed, han eied,
af haabets hellighed, der aldrig slukner:
„O, verden, du som lider ondt,
o, kjendt og ukjendt, brødre af ét blod
i samme net af døden, sorgen fanget,
af livet som til begge disse binder.
Jeg ser og ved, hvor uden ende er al jordens angst,
dens glæder skygger kun, dens bedste gaver
bedrager kun, de værste martrer.
Thi glædens slut er smerte, ungdoms slut er alder,
og kjærlighed fortabes, liv blir død;
og død blir atter liv, som lænker
hver til sit hjul igjen, at svinges rundt
af blindt behag og sorg, som ei er blind.
Det blændverk har og narret mig engang;
jeg livet deiligt fandt, en solbeskinnet strøm,
som altid gled i uforandret fred.
Se, floden danser mellem blomsterbredder
saa tankeløs og legende afsted;
den skynder sig — hvorfor? At helde sit krystal
udi den lede salte sjø. Men sløret brast,
som blinded mig. Jeg er og en af dem,
som skriger op til guderne, men høres ei,
hvad heller ændses ei. Dog *findes* hjælp etsteds!
Mon disse guder ei har magt at redde,
skjønt vel de hører trætte læbers raab, —
mon selv de trænger hjælp? Ei raabe lod
jeg den, jeg kunde hjælpe! Har da Brahma skabt

verden for i sorg og nød at glemme den?
Om han almægtig er og ændser ei dens nød,
er han ei god. Og er han ei almægtig,
er han da Gud? — Hjem, Channa, hjem igjen!
Nu er det nok; mit øie har set nok!“

Da kongen hørte dette, lod han stille vagt
i tre afdelinger ved havens port:
„Ei nogen maa gaa ud, ei nogen træde ind,
før dagene i drømmen vel er talte.“

IV.

Men da tidens fylde var inde, skeede Herrens afreise, og der blev klage i det gyldne slot og sorg over land og kongehus, men til alt kjød kom frelse og den lov, der frigjør.

Blødt synker over sletten den indiske nat
mens fuldmaanen lyser i Chaitra Shuds maaned,
da mongaen rødmer, og asakaens knipper
sødt dufter i vinden ved Ramas fødsesldag;
alle marker glæder sig og hver en by med dem.

Mildt kastede maanen sit sølvskjær over landskab og slot, og mellem søilerader og portaler naaede dens straaler ind i paladsets indre kamre og skinnede over saa herlig en klynge af indiske piger, at man kunde tro sig i paradiset blandt hvilende devi. Alle de vakreste og mest trofaste var der,

hver skikkelse saa yndig i hvilesød søvn,
at let man kunde tro: „her er perlen for alle“,
om ei ved hendes side en anden terne laa
langt smukkere og smukkere, til blikket sværmed om
som ved en fest for skjønhed, hvor det kan streife frit
og træffe bare perle ved perle.
I skjødesløs ynde med bløde, brune lemmer,
dels skjulte, dels blottede de laa, mens det glansfulde haar
var bundet tilbage af blomsterkrans og guld
eller flommed frit og yppig om nakkens bue ned.
Sovende de laa efter lykkelige dont,
i drømme lullet ind. — — — —

— — — — — — — — — — — — — — —

— — — Fra taget hang lamper i kjæder af sølv;
der brændtes kun vellugtende olje.
Lig maanestraaler sænked de lys blandt skygger ned
og dvæled ved den fuldkomne ynde,

ved barmens stille hvælving og den sminkede haand,
som snart hang løst, snart knyttes let,
ved lokkehoder lyse og mørke;

Midt i al denne skjønhed sov prinsen og Yashôdhara. Den sidste, der sovnede ind lykkelig i bevidsthed om det barn, hun snart skulde føde, foruroligedes af ildevarslende drømme, vaagnede forstyrret og bad prinsen bortjage hendes frygt. „Vær ved godt mod Yashôdhara“, sagde denne, „hvad der end maatte hende, du ved, at jeg har elsket og elsker Yashôdhara. Men

høit hvælvede sig brynet, bag aabne læber sad
de tænder saa fine som perler paa en snor,
som atlask øienlaage, hvis lange vippers rad,
nu sænkede, sig smyger ind til kinden.
Ved glatte smale fødder er klokker hængt i baand,
saa nu og da det klinger fint til søvnen.
Du ved, hvor jeg har grublet i denne lange tid,
en frelse søgt for verden, den jeg skued.
Hvad ske der skal, maa ske, naar timen kommen er.
Men er det andres længsler, som drager mig ud,
og sørger min sjæl for andres sorger —
døm selv, hvor mine tanker da maa dvæle her
ved disse kjæres liv, som mit forskjønner,
ved dig, du dyrebare, du frommeste, min viv;
du er mig altid nærmest, du moder til vort barn,

— —

som er det elskeligste i vor slægt
og ypperst blandt de gode, ømmest
blandt alt, der føler ømhed; min blandt alle.

— —

— — — Vær vis paa ét:
at altid har jeg elsket dig, og vil dig altid elske;
hvad for hver én jeg søger, søges mest for dig.
Men du maa være trøstig; griber sorgen dig,
vær trøstig dog i troen paa: der findes
en vei til fred, som gjennem smerte vindes.
Og tag i dette favntag her, hvad kjærlighed
kan tænke ud af tak, — og signet være du!
Det lyder fattigt, kjærligheden selv er arm;
kys dog min mund og drik ind disse ord,
at dybt de gaar til hjertet, og du ved,
hvad ingen anden ved. Som du ei nogen elskes,

thi jeg dig elsker, jeg, som skatter liv saa høit.
Prinsesse, hvil! Nu staar jeg op at vaage."

Prinsessen sovnede, men drømmen foruroligede hende endnu, og stjernerne indtog den stilling, de vise længe havde forudsagt for frelsens nat, som om de sagde:

„Inat er valgets stund.
Vælg fyrstens eller frelsens veie: bliv
den mægtigste blandt konger eller gaa
alene uden krone uden hjem — og jorden hjælp!"
Endvidere kom til hans øre atter
hin hvisken ud af mørket, sang advarende,
som dengang luftens guder kvad i vinden.
Og visselig var guders øine vendt
paa Herren, der han saa mod stjernevrimlen.

„Jeg gaar herfra", han taled, „timen slaar.
O, dine læber, kjære sovende, mig kalder lydt
til det, som signer jorden men maa skille os.
I fjerne tause sphærer læser jeg i lyn
det budskab, jeg er valgt at bringe. For dets skyld
jeg kom herned, og hen mod det har alle dage, nætter,
mig ledet vist; thi kronen tar jeg ei,
som kunde blevet min; det rige jeg forlader,
som venter kun at se mit vaabens glimt.
Paa blodigt hjul ei rulle skal min vogn
i seierstog fra kampens plads, til jorden
er fuld af røde vidner om mit navn.
Da vælger jeg at gaa med taalsom fod
dens sti i støvet, og dens store øde
skal være bolig min, dens usle kryb min ven.
Min klædedragt skal bli' som de forstødtes,
barmhjertighedens gave kun min mad;
min bolig bliver uden anden pragt,
end dunkle hule eller krattet byder.
Og alt maa ske for hint det saare skrig,
som stiger til mig op fra livet selv,
fra alt det kjød, som aander, saa min sjæl er fyldt
af medynk med al jordens svare sygdom.
Helbrede vil jeg, om jeg midlet finder
i høieste forsagelse og kamp.
Thi hvem af smaa og store guder har

medlidenhed og magt? Hvem har den seet?
Hvad har de gjort til hjælp for sine slaver?
Hvad bøn har hjulpet eller hvilket offer
af korn og olje? Sig, hvad det har hjulpet
at slaa ihjel det arme offerdyr, at reise
de skjønne templer, føde præsterne og kalde
paa Vishnu, Shiva, Surya, som redder
slet ingen, ei den værdigste.
Har nogensinde I ved guders haand
gaat fri for livets sorger, livets savn,
for febers gløden eller febers gysen,
for langsom synken hen i vissen alder,
for dødens sorte gru? (Forts.).

Det Røde Kors' forbund i Amerika.

(Efter *„North. Am. Rev.“*)

Den internationale organisation „Det Røde Kors“ har i de Forenede Stater taget en anden form end i Europa. I Europa gaar som bekjendt organisationens opgave, i det mindste væsentlig, ud paa at skaffe hjelp for de saarede paa slagmarken og i det hele formindske krigens barbari. Alle magter har anerkjendt selskabet og dets symbol, et rødt kors paa hvid bund.

I 1882 sluttede ogsaa de Forenede Stater sig til de magter, der ved traktat har anerkjendt selskab og flag. Men idet der nu organiseredes en amerikansk gren af det „Røde Kors“, blev dennes program straks gjort mere omfattende end de europæiske selskabers. Det var en kvinde, Miss Clara Bortau, som havde udvirket de Forenede Staters tilslutning til det internationale forbund, og det var hun, som udkastede den nye plan og gjennemførte den.

Det amerikanske Røde Kors' forbund indskrænker sig ikke til hjælp i krigstilfælde, det er en national organisation, rede til at yde øieblikkelig hjælp i større ulykkestilfælder til enhver tid. Dets arbeide og virksomhed er saaledes i fuld gang ogsaa i fredstid. I brandtilfælde staar det rede til at træde støttende til, ifald dets hjælp kræves. Det har allevegne sine læger og sygepleiesker. I tilfælde af større ulykker, som udglidningen i Værdalen, kan det øieblikkelig telegrafere anvisnig paa pengehjælp og samtidig sende sine folk afsted.

Det var Miss Bortaus mening at indlemme den hele nation i organisationen, eller i det mindste alle inden den, som føler forpligtelser overfor medmennesker og i ulykkens stund gjerne vil staa dem bi. Lan-

det skulde organiseres amts- og byvis. Planen er dog ikke bleven helt gjennemført, væsentlig fordi der mange steder allerede eksisterede organisationer under andre navne, der fyldte opgaven saa godt, at der ikke var plads for den nye forening.

Bedst er organisationen hidtil blevet gjennemført i den vestlige del af staten New York i Monroe County, hvor omtrent den hele befolkning er indtegnet som medlemmer. Disse lokale grene af selskabet sørger altid for at have kontante pengebeholdninger staaende i banken. I pludselige ulykkestilfælder er nemlig 100 dollars paa selve ulykkesdagen ofte værd mere end 1000 en uge efter. Straks en større ulykke sker et eller andet sted i Unionen, kan derfor de lokale grene telegrafere til præsidenten for det Røde Kors, Miss Clara Bortau: — „Træk paa os for saa og saa meget.“ Præsidenten med assistenter tager gjerne første tog eller ekstratog til stedet, og pengemidlernes benyttelse kontroleres af dem, der gjøres regnskab for hver øre, og hvad der ikke trænges, sendes tilbage til vedkommende foreninger.

Da saaledes byen Johnstown i Pennsylvania for ca. 10 aar siden ødelagdes ved en dæmnings brud og en hel større bybefolkning pludselig stod hjemløs og uden levnetsmidler, var Clara Bortau straks paa stedet, hvor hun blandt andet paa ulykkesdagen fra Monroe County Røde Kors modtog følgende telegram: „Træk paa os straks til et beløb af 20,000 kroner“. Hun svarte: „Jeg trækker paa Monroe County Røde Kors straks til et beløb af 30,000“. — Og foreningen telegraferte tilbage: „All right“.

Naar saadanne større ulykker indtræffer, staar gjerne alle mennesker rede til at give og hjælpe. Penge strømmer da ind til de Røde Kors' foreninger, som opmaganiserer den i øieblikket kanske overflødige gavmildhed til brug ved næste leilighed eller ved mindre ulykkestilfælder, hvor hjælpen gjerne flyder mindre rigelig.

Paa denne maade staar der altid penge og folk rede til øieblikkelig hjælp, hvorhelst hjælp trænges. I Amerika, hvor den private gavmildhed i ulykkestilfælde neppe kjender grænser, er det kanske den skarpe og forstandige kontrol med uddelingen, der er vel saa tiltrængt som midlernes indsamling. I saadanne tilfælder som oversvømmelsen i Johnstown eller jordskjælvet i Charlestown telegraferer ofte de større byers borgermestre og børser øieblikkelig anvisninger paa titusenvis af dollars, mens fuldlastede hjælpetog straks udsendes fra nabobyerne. Ved den sidste Mississippi. oversømmelse telegraferede Clara Bortau fra ulykkesstedet: „Send udsædskorn, ikke penge“. Telegrammet naaede ikke før Chicago, end en grosserer i sædekorn lod et tog laste med 40,000 kroners værdi af forskjelligt udsædskorn. Med toget, som sendtes som „ekstra“ paa hans bekostning, lod han medfølge mænd til at forestaa uddelingen og fremsendelsen.

Det hænder der ofte, at hjælpen bliver ganske overflødig. De forulykkede afslaar videre hjælp; de har allerede faaet mere end nok.

I vort land derimod, hvor større ulykker ikke er sjeldne, og hvor den øieblikkelige private gavmildhed paa grund af forholdene aldrig kan slaa til, vilde utvilsomt en national organisation i lighed med det amerikanske Røde Kors, være til stor nytte — særlig om vi først kunde finde vor Clara Bortau til at lede den.

Ved dygtig hus-for-hus agitation maatte omtrent den hele befolkning kunne indskrives i en saadan forening. Kontigenten kunde let graderes efter evnen til at give, saaledes at de lokale foreninger stadig vilde sidde inde med forholdsvis rigelige og øieblikkelig disponible midler. Foreningen maatte vel hos os organiseres by- og bygdevis. Naturligvis maatte der arbeides lidt, skulde det blive til noget. Det nytter ikke at gjøre som de fleste af vore mange udmærkede foreninger, der øiensynlig ligger paa sit grønne øre og venter paa, at godhjertede mennesker skal tage sig tid til at opsøge dem, faa rede paa, hvad de er, og melde sig ind. Der sidder jo mange af os rede og villige til at støtte og bidrage til de formaal, som der ogsaa hos os skal eksistere visse foreninger for at fremme; men hvem der repræsenterer disse foreninger, — og hvor de er at finde, er det som oftest for brysomt at faa rede paa. Og saa beskedne er de, at de aldrig bryr os paa nogen vis.

Det her omhandlede arbeide synes at egne sig bedst til at tages op af kvinder, som jo desuden faktisk har bedst tid. Mænd er for optagne af det daglige brødstræv; de har liden tid til at tænke paa andet end det, som bringer mynt i familiens kasse. Deres hustruer og døtre faar repræsentere familiens altruisme og uegennyttige virksomhed. Desuden: kvinder kan bedre samle penge.

Men tages sagen op af dygtige hænder og paa den rette maade, kan den sikkert regne paa almen tilslutning og paa mænds loyale støtte med pung og ord.

Skulde ikke *Sanitetsforeningen* kunne udvide sit program i denne retning, eller kan den ikke godt dele sin virksomhed, og sine interesser?

De Forenede Staters sociale organisation.

(Af Redaktøren.)

Vi møder i de Forenede Stater en organisation af samfundet, der er ganske forskjellig — grundforskjellig fra den, vi kjender fra Europa, og som i store træk er fælles for samtlige vesteuropæiske lande. Det er netop denne forskjel, der gjør det saa vanskeligt rigtigt at bedømme begivenheder og bevægelser derover. Vi ser dem altid i lys af *vor* samfundsorganisation og tænker os, at de der maa være og virke, som de vilde arte sig her, ifald de overføres til os. Men dette er gjerne en fuldstændig feiltagelse. Omgivelserne er der noget andet end hos os. Den hele samfundsbygning er i bund og grund forsjellig fra vor — ikke blot politisk, men paa alle livsfelter. Den politiske forskjel er i virkeligheden den allermindste og den mindst betydningsfulde.

De karakteriserende træk ved den amerikanske samfundsbygning kan opsummeres i to udtryk: *demokrati* og *decentralisation* med mang-

foldig variation. Og de to hænger paa det nøieste sammen, i hvert fald er et virkeligt demokrati i et stort land utænkeligt uden decentralisation.

Vi ser forskjellen bedst ved en foreløbig sammenligning mellem vor tids to store republiker, Frankrige og de Forenede Stater. I det første land er republiken ingenlunde ensbetydende med folkeligt selvstyre; i det andet land er den det. Forsjellen ligger i mere end det franske samfunds centralisation og det amerikanskes decentralisation; men den ligger for en stor del netop deri. I Frankrige samler alt liv sig om Paris. Den er landets centrum paa alle livsfelter. Den, der besidder Paris, behersker Frankrige. Derfor er ogsaa statskup og revolutioner saa forholdsvis lette i det land. Eventyrere eller revolutionære har blot at bemægtige sig den ene by, vinde over dens garnison og gadebefolkning og bemægtige sig regjeringsbygningerne, — og *landet* er erobret. Med Paris falder hele administrationen i statskupmandens eller revolutionens hænder; thi alle administrative traade samles i Paris. Den hele embedsstand udsendes og udnævnes derfra. Det lokale selvstyre, som findes, er overalt i høieste instans underordnet den centrale administration, der kun er Pariserregjeringens verktøi.

Og det er ikke alene politisk og administrativt, at Paris er centret, hjertet, herskerinden. Alt aandsliv drages til og samles i Paris. Den er det militære, det kommercielle, det industrielle, literære, kunstneriske, pædagogiske centrum. Den er jernbanecentret. Den er Frankriges baade hjerte og hoved.

Ganske anderledes er det i de Forenede Stater. De har intet centrum; men isteden en hel række af centre. Ingen by er for Amerika, hvad Paris er for Frankrige, London for England eller endog Kristiania for Norge. Hovedstaden Washington er blot en middelsstor by paa 250,000 indbyggere. Den spiller absolut ingen rolle i Unionens liv uden som sæde for de unionelle departementer. Men politikens *gang* dikteres mere fra New York, Philadelphia og Chicago end fra Washington. Den sidste er *kun* regjeringens residents, — en vakker, stille by, hvor man næsten føler sig udenfor Amerika, hvor man intet merker til det amerikanske samfundslivs sterke puls — kanske den mindst amerikanske af alle amerikanske byer. Paris er Frankrige; Washington er netop *ikke* Amerika.

Og udenfor politiken har Washington absolut ingen betydning. Intet repræsentativt aandsliv samler sig der. Ingen store forlæggere sender sine bøger ud derfra. Ingen drømmer om at reise til hovedstaden for at „uddanne sig“. Den eier ikke engang et nationalt universitet, kun sekteriske høiskoler. Kommercielt er den betydningsløs; industri eier den omtrent ikke og kan derfor glæde sig ved en ren luft. Byen bestaar af departementsfolk, politikere og dem, der lever af disse. Det er kun for

det høiere selskabsliv, at den eier nogen betydning. Den sætter tonen, hvad middage og baller angaar.

Hvad der i Amerika kommer nærmest til nationale centre i europæisk forstand, er New Yorks stilling som Unionens *væsentlige* finantsielle centrum og Bostons som det kulturelle. Men selv ikke i disse to tilfælde er paralellen fuldstændig. For det første er det saaledes blot paa enkelt livsfelt, at disse byer indtager nogen central stilling, og for det andet er denne langtfra saa fuldkommen, som det europæiske hovedstæders. Den amerikanske bogverden flyder vistnok for en stor del fra Boston; men New York og Chicago sees ogsaa hyppigt som forlæggeres og forfatteres hjemsted. Og alle de store byer har sine selvstændige kulturcentre. Store, vel udrustede universiteter ligger spredt over hele Unionen, og — et andet eksempel paa decentralisationen: universiteterne og de høiere læreanstalter samler sig ikke blot i de store byer; de bedste og største universiteter og høiskoler ligger ofte i smaabyer langt fra nogen storby, eller endog fuldstændig „paa landet“.

Reiser man i de Forenede Stater, opdager man straks alene af de paa jernbanen falbudte aviser, at landet ikke eier noget enkelt centrum. Et par hundre kilometer fra New York ser man ikke længer New York aviser. Deres distrikt ender der. Reiser man nordover, falder man ind først med Hartford, saa med Springfield aviser og endelig med Bostons storblade. Drager man vestover, afløses snart New York aviserne af Albany, Buffalo og Cleveland aviser, indtil man naar Chicagoavisernes distrikt. Gaar man mod syd, støder man straks paa Philadelphia- og Washington aviser. Der er mindst halv hundre store journalistiske centre, hvis dagblade indtager samme rang, og som blot rent undtagelsesvis evner at trænge ind paa hinandens gebeter.

Man opfatter i Europa gjerne de Forenede Stater som ensformighedernes land. Hvad der har skabt denne opfatning, er ikke godt at sige — formodentlig stueteorier — sikkert er det, at det er netop det modsatte af det rigtige. De Forenede Stater er den endeløse variations land; intet andet moderne samfund er saa differentieret eller eier en slig livets mangfoldigartethed.

Vender vi tilbage til det politiske felt, finder vi atter, at Washington blot er en af 45 hovedstæder. „Men det er dog hovedstaden over alle hovedstæder,“ svarer enkelte; „alle øine rettes i politiken mod den; faa bryder sig om enkeltstaternes hovedstæder, der vel nærmest svarer til vore stiftsstæder“. Atter en radikal feiltagelse. De store dagblade befatter sig overalt meget mere med, hvad der foregaar i enkelstaternes parlamenter end i Washingtons. De første staar befolkningen langt nærmere,

og deres beslutninger har større praktisk betydning. Thi enkeltstaternes hovedstæder svarer *ikke* til vore stiftsstæder; men til hvad Kristiania, Stockholm og Kjøbenhavn vilde forblive, ifald de tre riger indgik i et federeret forbund, saaledes at hvert land beholdt sin nuværende regjeringsform, lovgivning og selvstændige administration, medens Unionen blot overtog visse bestemte og ganske faa fællesinteresser. Netop saaledes er nemlig forholdet der.

Enkeltstaternes officielle titel er gjerne „republik" — republiken Massachussetts, republiken Karlifonia. Og hver af dem har sin fuldstændige forfatning og *sin egen lovgivning for alle livsfelter* med egne domstole i tre instanser. Hver stat har sit parlament, der giver de love, hvorunder statens borgere lever. Statens egne domstole dømmer endelig i alle sager, ogsaa i mordsager, og statens guvernør eller præsident har benaadningsret. Hver stat har sin egen hær, sit eget vaaben. Og vel at mærke, flere af staterne var til som selvstændige samfund, før Unionen var paatænkt, — nøiagtig som tilfældet vilde være i en skandinavisk Union. De opgav blot til fælles bedste visse nøie bestemte funktioner, som overdroges Unionsregjeringen. Alt andet forbeholdt de sig selv. Fleres grundlove er ældre end Unionens. Dennes konstitution er snarere kopieret fra enkeltstaterne end omvendt.

Ingen embedsmænd med undtagelse af toldfunktionærer og postmestre udsendes fra Washington: ingen unionsembedsmand har noget at sige overfor en stats adminastration, ikke engang præsidenten. Omtrent alle embedsmænd vælges af den befolkning, de skal tjene; de øvrige ansættes af de saaledes valgte. Man kan leve en livstid i en stat uden at se en unionel embedsmand (undtagen postmesteren) eller komme i berørelse med unionel lov. Heller ikke militæret, som i Europa overalt repræsenterer centralisationen, mødes her. Den lille unionelle armé ligger væsentlig paa grænsen mod Mexiko og paa indianerterritorierne; resten tjenestgjør som garnisoner i nogle faa fæstninger. Man kan reise i mange aar paa kryds og tvers i Unionen uden at se en unionssoldat, derimod ser man ofte staternes uniformer og arméer.

Der gives ingen borgermestre eller fogder udsendte fra Washington. Alle borgermestre vælges af byernes befolkninger, og ingen autoritet udenfor byen kan kontrolere valget. Det samme gjælder de tilsvarende embedsmænd paa landet.

Staternes guvernører, titelen, der er af historisk oprindelse, er misvisende (præsident vilde nøiere angive dens indhold), vælges ligeledes af statens vælgere. Unionsregjeringen har intet med valget at gjøre; den hverken udskriver det, bekræfter eller installerer den valgte. Det hele er en blot og bar statsrang. Og guvenøren er statens høieste chef. Han

har ingen overordnet, og intet med Washingtonregjeringen at bestille, staar i ingen forbindelse med den. Præsidenten kan hverken give ham ordre eller raad; maa i det hele ikke blande sig i statens indre anliggender.

Kort sagt: forholdet er fuldstændig det samme som om Norge, Sverige og Danmark indgik et forbund saaledes, at der ingen anden ændring gjordes i hvert riges nuværende organisation, end at visse funktionærer, nemlig myntvæsen, toldbeskatning, postvæsen og administration henlagdes under en Unionsregjering. Hvert land vilde ellers beholde sine institutioner og egne love. — Følgen er, at naar man i de Forenede Stater krydser grænsen mellem to stater, kommer man straks ind under andre love. Dette faktum oversees altfor ofte, naar vore egne aviser taler om den eller den mærkelige „Amerikanske“ lov eller institution. Der er 45 amerikanske lovgivninger, fra en gammel stat som Massachusetts, til et nybygges som Oregons eller Nevadas, fra en demokratisk stat som Jowas til en aristokratisk som Virginias eller Lousianas.

Men i denne vrimmel af politiske centre taber Washington endnu mere af sin betydning. Massachusettsmanden omfatter de to lovgivende huse i Bostons gamle stortingsbygning med ganske anden nære og aarvaagne intereresser end kongressen, som aldrig kan komme ham nærmere, end naar den vedtager nye toldtariffer.

I denne politiske decentralisation ligger da ogsaa det amerikanske demokratis styrke. Lad os derover tænke os det umulige — en Napoleon, der forsøger et statskup. Sæt at han bemægtiger sig Washington og jager Kongressen fra hinanden. Folkets liv vilde ikke berøres deraf. Intet regjeringsmaskineri vilde gaa i staa, intet af det falde i hans hænder. Det væsentligste administrative maskineri sorterer under statsregjeringerne eller er ganske lokalt. Staternes guvernører, der intet har med Washington at bestille, vilde sidde lige trygt og styre sine stater som før. De enkelte statsparlamenter vilde straks sammentræde og vedtage forholdsregler mod usurpatoren. Selv om denne kunde raade over den hele Unionsarmé, vilde de nærmest Washington liggende stater inden 24 timer kunne angribe unionshovedstaden og usurpatoren med en veløvet statshær mange gange talrigere end unionshæren og vel saa godt udrustet med artilleri og kavalleri.

Skulde et statskup lykkes, maatte eventyreren først have sikret sig alle de 44 guvernørers medvirken. Og det er en utænkelighed, al den stund de 44 altid fordeles omtrent jevnt mellem de to politiske partier. Sikrede han sig blot en del af disse, vilde de andre øieblikkelig reise kampen for konstitutionen, og magtmidler og vaaben vilde ikke mangle dem.

Heller ikke maa man tænke sig de enkelte stater som rent arbitrære

landstykker. Tretten af dem er ældre end Unionen, har ældre historie og ældre særtraditioner end den. Alle er de stolte af sin egen natur og sine egne traditioner. Massachusettsmanden er nok amerikaner først og fremst, men vel at merke, han har den ære at være en amerikaner fra Massachusetts. Massachusetts' historie og dets folks nedarvede karakter og dyrkede tradition er vidt forskjellige fra det nærliggende Virginias f. eks., skjøndt Virginerne er lige saa stolt af sin stat. Det ene sted har vi fra begyndelsen af et etisk-religiøst demokrati, det andet et stolt aristokrati med mere æstetik og mindre etik.

Man skal vanskelig kunne finde større modsætninger end mellem den demokratiske yankee og den aristokratiske sydstatsmand, eller mellem den literære bostoner og New Yorker mægleren. Den elastiske politiske organisation gjør det videre mulig for disse forskjelligheder at vedblive og give sig udtryk i institutioner og dagligt liv i en ganske anden grad, end det er mulig i noget europæisk samfund, hvor loven er én, institutionerne overalt de samme og embedsstanden knyttet til den ene hovedstad.

En stat kan være lovløs eller i oprør, uden at de 43 andre stater næsten gider tænke derpaa, — der er hverken oprør eller lovløshed hos dem. Forbundsregjeringen kunde være raadden og korrupt, — dens magt er saa liden, den har saa liden direkte befatning med folket, at det neppe vilde føles; man vilde ærgre sig lidt derover, le derad og se til, at statsregjeringen ikke fulgte eksemplet.

Forskjellighederne uddybes ved landets mangeartede natur. Det maa erindres, at de Forenede Stater indbefatter uhyre slettelande, men ogsaa Alpelande, norske landskaber, danske, franske, italienske — en hel verdensdel i naturlig beskaffenhed; arktiske vintre og middelhavsklima; elg og aligator, blaabær og vindruer, ener og appelsiner, lyng og ananas. Der er fjeldbefolkninger, hvis liv tilbringes i vilde fjeldlandskaber, og hvor de korsikanske familiefeider endnu er i fuldt flor. Der er brunede sydlændinge med mørke, lidenskabelige øine og hedt blod, og lyse, seige nordboer. Og der er naturblandinger, Europa ikke kjender, fremkomne tildels ved vintertemperaturernes lavhed paa fastlandets østkyst. Landskaber som i Ny England, hvor den vilde vinranke omklynger vor norske birk, og børnene sanker blaabær og spiselige kastanjer i samme skog. Alpelandskaber i Syditaliens sommerklima. Vældige skoge, hvor endnu øksens klang er ukjendt.

Vi kan til oversigt dele landet i 6 store dele, med hver sin særegne natur — de nordøstlige stater, Ny England, New York og Pennsylvanien — rige skog-, fjeld- og bakkelande med et prægtigt klima og en herlig natur. De sydlige stater øst for Mississippi med sydlandsk klima, men meget forskjellig naturlig beskaffenhed, fra Tennesses alpelande til Louisianas og Floridas sletter. De centrale stater eller Mississippidalen — væsentlig

en eneste ensformig slette, men dog med undtagelser som Wisconsin, der eier vakre fjeld- og skogpartier. De nordvestlige Stater ved Stillehavskysten, der i Washington og Oregon har stater med en rig skognatur og et prægtigt klima. De sydvestlige Stater, der i Kalifornien har et land med et ideelt klima og en prægtig natur.

Langs vestkysten har vi, bør man erindre, Klippebjergenes vældige fjeldkjæder med den vidunderlige Yellowstonedal i nord. Ind for østkysten har vi Alleghanyfjeldene med sine paralelle rygge og afstikkere, der saavel mod syd som nord skaber vidtstrakte og maleriske fjeldlandskaber, vrimlende af vakre indsjøer. (Forts.).

Belles tilbedere.

(Efter Frances Courtenay Baylor i „*Cosmopolitan*").

Min niece Belle May er en fuldendt amerikansk skjønhed, til og med af den mest nationale type; hun har et udseende saa aristokatisk som nogen regjerende monark; hendes teint er af fineste, sarteste slags, og der er udbredt over hele hendes fremtræden en bestemthed, som man finder den hos patricierne, men hun er fuldstændig fri for denne klasses almindelige stivhed. Tvertimod hun er livlig, taler høirøstet, og hvad temperament angaar, har hun et meget uroligt og variabelt, der kastede hende fra den ene yderlighed ind i den anden. Det havde hun efter *os* naturligvis.

Min svigerinde, Belles moder, havde i sin tid været vaskepige, da min broder lærte hende at kjende og kort efter egtede hende til almindelig bestyrtelse for hele familien; hun var som sagt vaskepige; men hun var en meksikansk, og det er jo altid bedre, end om hun havde været en irsk. Forøvrigt, hvad ynde og livlighed angaar, kunde hun godt have været Spaniens datter. Da min broder havde samlet sig endel millioner dernede, kom han reisende hjem med sin unge kone, som alle maatte indrømme var sød og indtagende; det eneste, vi igrunden kunde have at udsætte paa hende, var at hun røgte cigaretter. Stakkels Leoncita! Hun skulde levet i en senere tid, og hendes cigaretter vilde kun have forhøiet hendes ynde, øget hendes tiltrækning og gjort hende afholdt i ethvert selskab, livlig som hun var. Men de dages selskabelighed taalte ikke røgende damer; jeg glemmer aldrig det forundrede blik, jeg fik fra hendes smukke, mørke øine, da jeg fandt mig beføiet til at underrette hende om, at hun som dame ikke maatte pleie denne vane. Det var ikke passende, et ord, der syntes

at være hende ganske fremmed og ubegribeligt. Dog de fleste ting tilgives fremmede; Leonctia blev modtaget, ja endog godt modtaget, om det nu var millionerne eller hendes elskværdighed, der hjalp hende frem. Men hun trivedes ikke i det urolige New York; alt var fremmed, koldt og stygt her; ingen sydlandsk varme! Helst vilde hun sidde i sin gyngestol indhyllet i et sjal, spise crêmechocolade og drømme sig tilbage til sit fødelands varme sommer. Hun talte altid med begeistring om sit lands skikke, praktiserede fuldt ud sine landsmænds dovenskab og skinsyge og faldt omsider tilbage til sin egen religion igjen. Belle havde sin moders mørke øine, men udtrykket i dem var faderens.

Det skyldtes væsentlig moderen, at hun fik sin uddannelse ved franske og italienske klostre, og det var nu ved hendes død, at Belle da kom hjem til os for at bo sammen med sin bestemor, sin sygelige onkel Robert og sine fire ugifte tanter Ellen, Anne, Margaret og Henriette. Da hendes fader tilbragte sin meste tid i Mexico og Texas, blev det i et større familieraad bestemt, at barnet, som vi kaldte hende, skulde blive boende hos os. Da Belle gjorde sin første indtrædelse i vort hus, var hun netop atten aar gammel, talte fire forskjellige sprog, spilte nydelig piano, sang passabelt og havde alle sine kjoler fra Worth.

Hun var sin faders eneste barn og havde overflod af penge. Intet under derfor, at denne unge dame tog baade os og selskabet med storm. I løbet af tre dage var hun mamas erklærede yndling, og onkel Robert glemte over hende baade lever og lunge en hel maaned. Mine søstre kaldte hun „de kjære gamle“, men mig, der kun var 25 aar, tog hun til sin fortrolige, jeg var den nødvendige sikkerhedsventil for alle hendes urolige tanker. Hun var tilbedt af tjenerne, som hun tyraniserede. Paa vort gamle ordenshus vendte hun ganske op og ned, og vi maatte finde os tilrette med den nye tingenes tilstand, saa godt vi kunde. Og vi fandt os i alt; thi hun bragte saa meget liv, ungdom og skjønhed i huset, at vi fandt uroen fuldstændig erstattet. Vi fandt saaledes en dag vort dagligværelse med et fuldstændig nyt fysionomi, vor middag blev henlagt til om aftenen osv. Men det var jo smaating, „hun var jo vor kjære broders eneste barn,“ og saa som søster Margaret sagde: „vil det ikke vare saa længe, — hun er saa vakker.“ Og denne spaadom syntes virkelig meget snart at skulle gaa i opfyldelse. Blandt alle de unge herrer, der nu var blevet husvenner hos os, som Belle udtrykte sig, var der en især, hun syntes at foretrække, skjønt han i mine øine var den mindst tiltrækkende af dem alle. Hans navn var Edmund White — en høi mørk, mager mand, stiv, værdig og kjedelig, dertil yderst trættekjær. Han var kasserer i en bank oppe i byen og kom regelmæssig ud til os om aftenen og gik igjen præcis klokken ti. Naar han var i sit livligste og gemytligste hjørne,

kunde han nedlade sig til at aflægge den stive mine og ofre sig lidt for den almindelige underholdning. Han opkvikkede os da ialmindelighed med teologiske og historiske disputer; han var nemlig ivrig presbyterianer. Han havde en pen liden privat formue. Hans klæder var altid dadelfri ligesom hans moral. Hans hænder altid kolde, ja klamme. Der var tre ting, han sukkede for her i denne verden. Det var Belle, en smuk tenorstemme og at kunne overvinde dansekunstens vanskeligheder. Han var ganske ung, men saa ud som en middelaldrende mand, dertil sang han komiske sange med et saa bedrøveligt udtryk og en saa rallende fæl gravrøst, at jeg haaber, jeg aldrig nogengang skal høre magen. Slig var Mr. White, og saaledes syntes han at behage Belle umaadelig. Aften efter aften kunde hun sidde med dette menneske til eneste underholdning, og jeg kunde inde i sideværelset, hvor jeg sad, høre hende, hvorledes hun passiarede og fortalte, lo og spøgte som et barn, medens jeg af og til hørte nogle dybe grynt fra ham, imellem et eller andet udraab af beundring. At hun ikke forgik af kjedsomhed! men nei, tvertimod, hun var aldrig saa straalende, som naar hun kom ind til os efter en saadan White-aften; over hendes ansigt laa seirens glæde, og hun priste nu i høie toner alle hans udmerkede egenskaber. Hvor var han ikke „aandrig, intelligent, henrivende“! Jeg forstaar det ikke, der maatte være noget ved hans væsen, der berusede hende, som champagne beruser, og han, ja jeg har aldrig seet en mand være saa rent forhekset, som han var af hende. Han tabte fuldstændig hovedet, hvad en mand aldrig bør gjøre, hvis han haaber tilsidst at vinde „sit hjertes kjærlighed“.

Saaledes gik da et par maaneder, da Belle en aften tog Mr. White med ind til os og fortalte, at nu havde hun forlovet sig med ham, hvorefter hun rolig gik hen og forsynede sig med makroner, hengav sig ganske til nydelsen af dem og overlod til sin forlovede at klare situationen og modtage familiens lykønskninger. Ingen af os var overrasket; onkel Robert havde alt i stilhed forhørt sig om Mr. White med det tilfredsstillende resultat, at der ingenting var at høre om ham; alt blev ordnet paa nogle minutter, hvorefter vor nye slegtning trak sig tilbage; klokken var nemlig ti. Da jeg allerede var gaaet tilsengs, kom Belle ind til mig, det lange sorte haar opløst udover den elegante morgenkjole; hun tænkte slet ikke paa at sove endnu, og hun holdt nu ogsaa mig vaagen langt udover natten med lovtaler over den elskede. Han var en næsten for hengiven, fin og ideal natur, saa rent storartet begavet, og hun selv rent vildt overmenneskelig lykkelig, det kunde ikke udsiges med ord. Hvorledes havde hun kunnet leve før, da hun ikke kjendte *ham*? Havde jeg nogensinde kjendt en mand saa storartet begavet og indtagende? Ved 3 tiden maatte jeg give hende en lampe i haanden og skyve hende ud af døren,

medens hun hele tiden pratede væk om hans storhed, sin egen lykke osv., og min sidste tanke var, før jeg sovnede: „Nu gudskelov er da Belle saagodtsom gift og vel forsørget, og vi kan igjen se frem til et hyggeligt roligt familieliv.“ Men jeg kjendte ikke Belle dengang, ingen af os kjendte hende. Havde vi vidst, hvad der skulde komme, skulde vi ikke behandlet Mr. White, som vi gjorde. Mama græd rørt over ham og velsignede dem begge af hele sit gode gamle hjerte. Onkel Robert kjøbte en nydelig diamantstjerne som brudegave. Mine søstre gav Belle alle sine fine kniplinger og kassimirsjal, og jeg forærede parret mit kjæreste møblement i Ludvig 14.s stil. Hendes fader telegraferte varmt bevæget. Kort sagt: vi rent overgik hverandre i elskværdighed mod de nyforlovede, uden at det gjorde noget synlig indtryk paa Mr. White, der var lige stiv, kold og kjedelig. Hans beundring overfor Belle var rigtignok lige stor, men os havde han intet med; det skulde da være, at han bragte os til fortvilelse med argumenter og lange taler. Naar Belle tilfældigvis ikke var inde, og han begyndte at lægge ud for os om et eller andet socialt spørgsmaal, holdt jeg med ham i tykt og tyndt i haab om saaledes at stanse hans tales strøm. Men onkel Robert begyndte at hade ham. Han var saa utaalmodig, han stakkel, og var inderlig bedrøvet over Belles sørgelige valg. Mine søstre havde aldeles holdt op at komme ned om aftnerne. Men naar Belle kom ind i stuen, afbrød hun simpelthen hans tale, hun havde ham fuldstændig i sin magt, og hun følte godt og nød denne magt; hun havde sin største glæde af rigtig at undertrykke ham, indtil endog hun i sin egenkjærlighed fandt, det gik for vidt, og at han var altfor ynkelig i sin fuldstændige underkastelse. Engang fik hun ham til at drikke blæk. Jo, virkelig, jeg saa det med mine egne øine. Ved en anden anledning havde hun en del unge damer hos sig, og den ulykkelige kasserer fik ogsaa adgang for at morre damerne. Det gjør mig ondt at sige det, men min niece gjorde det samme, som Anna af Østerrige har gjort og tusen efter hende: Hun lod sine veninder gjemme sig bag et skjermbret, og nu brugte hun alle sine heksekunster paa stakkels Mr. White og fik ham tilslut til at slaa en kolbøtte paa kaminteppet. I det næste øieblik hørtes en styrtsjø af latter, og damerne stormede frem. Med et rasende blik og en drøi ed forsvandt Mr. White *for aldrig at komme igjen.* „Jeg kunde ikke udstaa ham, tante Henriette,“ betroede Belle mig senere. „Jeg *maatte* blive ham kvit, og dræbe ham kunde jeg jo ikke. Det er synd for mit udstyrs skyld, skjønt saa har jeg det jo færdig til badereisen isommer. Godnat da, du kjære, gamle pige. Aa, men han var igrunden sød.“

*

* *

Hele familien var naturligvis ganske bestyrtet over denne pludselige ophævelse af forlovelsen, og det kun en maaned før bryllupet, og vore forskjellige meninger om sagen stemte ikke ganske overens, ja var paa mange punkter endog stik modsatte. Mama skjød skylden over paa Mr. White, og onkel Robert var nok af hendes mening, mine søstre mente derimod, at Belle havde holdt ham ganske ordentlig for nar, og at hun herefter aldrig vilde have nogen chance for at gjøre et saa godt parti. Jeg holdt min mening for mig selv, hvilket faldt mig let nok, da ingen lod til at have mindste interesse af at høre den. „Stakkels Belle," sukkede onkel Robert, „dette var en sørgelig historie for hende; hvor skammeligt maa han ikke have baaret sig ad, naar hun fandt dette fortvilede skridt nødvendig." Men Belles følelser var ikke saa dybe, som onkel Robert tænkte. Det var vel en seks uger efter, da vi begyndte at høre en hel del om en vis kaptein Hunt fra artilleriet, der var stationeret paa guvernørens ø, hvor Belle jevnlig var i besøg, og hvorfra hun stadig kom hjem fuld af begeistring over arméen. Hun interesserede sig nu udelukkende for ekserciser, officerer, uniformer, musikkorps og — — kaptein Hunt, en efter hendes udsagn enestaaende hyggelig herre og et udmerket menneske. „Og saa vakker, tante," betroede hun mig, „en Adonis, ganske som heltene i Quidas romaner."

I mai maaned allerede reiste vi ud til vort landsted, og Belle drog til Newport sammen med en fru Fitz-Povle. Hun selv var straalende fornøiet over sit ophold der og skrev begeistrede breve, men vi likte det ingenlunde, da det var der, grunden blev lagt til Belles anden forlovelse og skilsmisse.

Allerede tidlig i august kom hun reisende ud til os med sin pige, sin kuffert og — kaptein Hunt. For alt dette gjorde hun regning paa vor aabne gjestfrihed, der ogsaa med glæde blev hende og hendes følge tilstaaet. Hun saa forresten nydelig ud i sin flotte, moderne sommerkjole og den lille kokette pariserhat. Sød var hun ogsaa; der var over hele hendes væsen noget indtagende mildt og tankefuldt. Hun var som forvandlet. Kaptein Hunt var ganske rigtig en Adonis, en stor, rødmusset, fornøielig for ikke at sige lystig Adonis. I selskabslivet var han meget eftertragtet, alles yndling og ganske vist et stort tab for alle mødre med giftefærdige døtre. Han dansede som en tysk husar og havde kun sin gage at leve af; han var gallant, høflig, helt igjennem militær. Imellem kom han ridende ud til os, og naar han saa skulde afsted igjen, og hans ordonans holdt den urolige hest udenfor, for vi alle til vinduet; vi vilde ikke undvære den nydelse at se kapteinen svinge sig i sadlen, straks have hesten i sin magt og stoltelig gallopere bort. Og denne Mars' søn havde, som det syntes, ligesaa stor magt over kvinden som over sine heste. Jeg

forundrede mig høilig over Belle; hun var ligefrem føielig og myg overfor ham, ikke tale om at modsætte sig hans ønsker. Hun syntes altid smigret ved hans opmerksomheder, var sød, havde en vindende venlig maade at omgaaes ham paa, der fuldstændig gjorde det af med ham. Kort sagt, en dag blev der os meldt, at nu var de forlovede. Belle slog armene om mig ude i forstuen og betroede mig bevæget og med taarer omtrent det samme, som dengang Mr. White var helten, (hvilket jeg var hensynsfuld nok til ikke at minde hende om). Hun var nu fuldstændig lykkelig. Kapteinen kom hver aften og opførte sig meget korrekt og smukt, kaldte moder for bestemoder, onkel Robert ved hans fornavn, talte interessant om militære interesser, og vi maatte jo alle blive indtagne af saa megen skjønhed og aand, skjønt han rimligvis ikke satte os stakkels civile mennesker synderlig høit. I hele seks uger ødte han alslags gaver paa Belle og hele familien. Han foranstaltede seilture for vor skyld; han tog os med i teatret. Han gav frokoster og middage for os; ja, han sendte endog sin egen læge op, for at han skulde kurere hans kjære bestemoders kardialgi. Onkel Robert gjorde han ti aar yngre ved alle sine fortællinger og oplevede eventyr. Han tog Ellen om livet og holdt Margarets haand i sin, til hun blev ganske rød, kort sagt, vi havde en følelse af, at han ikke alene var Belles forlovede, men en speciel ven af hver især af os, og vi glædede os alle over vor indtagende nye slegtning. Nu blev nye arbeider sat istand; der skulde ikke mangle bryllupspresenter. Jeg gav dem min fint udskaarne buffet, der havde særlig høi værdi for mig. I det hele fik vi istand en stor del kostbare og udsøgte ting (vi manglede jo ikke penge) og glædede os til nu snart at overække det til det lykkelige par. Om en maaned skulde bryllupet staa.

Alt syntes os nu klappet og klart, og min forskrækkelse var derfor stor, da Belle en aften kom styrtende ind i mit værelse. Hun havde været i selskab, slængte sin hat og kaabe fra sig og udbrød i fuldt oprør: „Det er forbi mellem Charlie Hunt og mig! Jeg har brudt min forlovelse! Urimelige, tyranniske menneske! Ikke tillade mig at danse runddanse! Og tænk dig: han vilde ikke reise til Europa paa bryllupsreise! Og saa gjenstridig, han vilde aldeles ikke give sig! Han spiller jo desuden violin som en gademusikant og vil have mig til at akkompagnere sig i timevis. Og saa vilde han, jeg skulde lære at lave mad; kanske for at *jeg* skulde gaa i kjøkkenet, naar vi blev gifte. Jeg sagde, han ikke skulde danse med Julie Miller ogsaa, men naturligvis gjorde han det da netop. Aa, det skrækkelige menneske! Ved du, hvad han siger? Jo, at koner *skal lære at adlyde.* Som om jeg bryr mig om at adlyde nogensomhelst.“ Jeg lyttede aandeløst til alle disse klagemaal. Af alle disse beskyldninger mod den stakkels kaptein var der kun én, der fandt

virkelig gjenklang hos mig. Han spilte nemlig violin aldeles grusomt, og for os, der alle var musikalske og havde nydt en god uddannelse i musik, havde det ofte været en sand lidelse at høre paa hans præstation paa dette gebet. Men at hæve forlovelsen af den grund! Vi forsøgte alle at tale hans sag hos Belle, men hun vilde ikke høre et ord. Hun lod sig ingenting byde og befale. Det var forbi.

Ordonansen kom tilbage med vore presenter; bestillingen paa udstyr blev taget tilbage, og alle vore gode venners brændende nysgjerrighed dæmpedes ikke det mindste af dette, men fik ny og god næring. Belles fader spurgte pr. telegraf om, hvad der nu var iveien, og truede med at komme østover, hvilket han imidlertid ikke gjorde. Familien kom sammen til smaa hemmelige konferrencer, to og to eller tre og tre, blev enige, atter uenige, og aldrig har vi ført mere livlige og interessante diskusioner. Og vi var saa fuldstændig optagne af vort emne, at vi gjorde os skyldige i distraktioner, der aldrig ellers forekom. Mama kom ind i morgenkjole og tøfler, onkel Robert glemte sin paryk, og alle var meget spændte paa at se, om det blev godt igjen, eller om det var alvor med det opslag. „De er saadant et smukt par," sagde mama beklagende, „Belle, mit barn, du er i sandhed meget, meget ulykkelig. Men lad ikke dette græmme dig for meget; hold dig oppe i din sorg og gjør os ikke alle bedrøvet." „Hvad tror du, Henriette," hviskede Margaret til mig, „tror du ikke, vi kunde faa dem forsonet igjen." „Jeg tror *det*," svarede jeg, „siden du nu vil høre min mening, at vi ikke behøver at blande os op i dette; lad Belle bare faa en maaneds tid til raadighed, og hun vil greie det udmerket selv, uden hjælp af sine kjære tanter." (Forts.)

Et nyt universitet — grundet og bekostet af et enkelt tidsskrift.

„Kringsjaa" har tidligere udførlig omtalt de institutioner udenfor skoler og universiteter, som man i de Forenede Stater har grundet for at sprede kultur og viden blandt folkets store masser og blandt alle aldersklasser. Den største af disse institutioner, der ogsaa har afdelinger i England og andre europæiske lande, samt i Japan, bærer navnet *Chautauqua* efter det sted, hvor den har sit nationale hovedsæde. Dens virkemaade og organisation beskreves i sin tid udførligt. Den er en art populært universitet. Fakulteterne bestaar væsentlig af virkelige universitetslærere. Disse anordner studieplaner for hvert aar for de forskjellige klasser af elever.

Disse følger studierne *i sine egne hjem*, dels ved at læse de bøger, hvortil planerne henviser, dels ved at følge de forklaringer og foredrag, som offentliggjøres i institutionens tidsskrift. Der er lokale organisationer eller kredse, hvor desuden eleverne møder og under en leder diskuterer og indøver studierne. De lokale kredse tilser ogsaa de aarlige skriftlige eksamener, som afholdes.

Denne del af virksomheden udfyldes saa ved talrige tre maaneder lange sommer- eller ferieskoler. Disse afholdes gjerne i det frie, i telte, i en eller anden naturskjøn egn. Her holdes der da foredrag over aarets emner ofte af mænd med verdensry inden sine respektive fag. Institutionen er rig og kan saaledes anskaffe sig de bedste lærerkræfter, der i det hele kan opdrives. Ved disse mundtlige foredrag suppleres da aarets øvrige arbeide paa en meget heldig maade.

Det er omtalt, i hvilken uhyre udstrækning den adgang til videre uddannelse, som saaledes bydes, bliver benyttet.

Imidlertid synes man at føle trang til endnu en institution af lignende art, men med en del forbedringer.

En saadan er nu planlagt og træder i virksomhed den 1ste oktober iaar. I spidsen for den staar en af Amerikas dygtigste universitetspræsidenter — den tidligere mangeaarige præsident eller chef for staten Rhode Islands universitet, *Brown University*, et af Amerikas bedste. Han omgives af hjelpere og raadgivere eller fakulteter for de forskjellige fag. Samtlige vælges blandt landets dygtigste kræfter.

Den nye institution er døbt *Cosmopolitan University*. Al undervisning vil gives absolut *gratis*. Og ganske interessant er det, at det hele er grundlagt og bekostes af et enkelt tidsskrift — tidsskriftet „*Cosmopolitan*", der ganske vist med sine 300,000 abonnenter og kolossale avertissementsindtægter maa have vakre indtægter. Men interessant er det dog at se eierne, istedenfor at putte disse indtægter i sine lommer, resikere dem paany i et saa storslagent og kostbart foretagende, *hvor der ikke er en eneste øre at tjene,* hvor alene interessen for folkeuddannelsen kan bevæge dem til at kaste sig ind.

Foreløbig vil altsaa tidsskriftet betale universitetets betydelige udgiftsbudget. Det er dog grundlæggernes mening, saasnart det praktisk har vist, hvad institutionen kan udrette, at søge ogsaa andre interesseredes støtte. Haabet er, at ogsaa *Cosmopolitan University* snart vil have sine store kapitaler — rigmænds gaver.

I sin virkemaade vil det nye universitet følge i *Chautauquas* spor; men det vil blive strengere, mere videnskabeligt.

Det drømmer naturligvis ikke om at konkurrere med de vanlige universiteter. Det indtager bevidst og i egen erkjendelse som i sine avertisse-

menter en lavere rang end disse. Det er til for dem, der føler trangen til mere end en skoleuddannelse uden at have raad eller tid til at ligge ved et vanligt universitet. Paa den anden side har det intet tilfælles med vore folkehøiskoler, idet den undervisning, som gives, og de lærere, som virker, er de samme, som mødes ved de almindelige universiteter.

I en anden retning vil den nye institution være *mere* end de gamle universiteter. Det vil nemlig virkelig omfatte *al* viden. *Alt* skal kunne læres der. Det vil have et teknisk saavelsom et teologisk og naturvidenskabeligt fakultet. Det vil være et vanligt universitet, teknisk elementær- og høiskole, handelsgymnasium og adskilligt andet. Alle afdelinger med sine egne chefer og dygtige faglige lærerkræfter.

Men ikke nok hermed; det nye universitet vil ogsaa tage specielt hensyn til hver enkelt elev eller studerende og hans lyst, trang og forudsætninger.

Ved indmeldelsen opgiver enhver foruden vanlige personlige dato, ogsaa hvad han ønsker, og hvad han paa forhaand ved og har læst. Hans tilfælde gjøres da til gjenstand for speciel omtanke af lærerpersonalet, hvorefter han modtager et personligt brev med raad og en for ham udarbeidet studieplan.

En inginiør finder f. eks. frem i livet, at hans teoretiske kundskaber er vel smaa. Han vilde gjerne fuldstændiggjøre dem; men han er i praktisk arbeide og har ingen tid til at reise til tekniske høiskoler, føler sig ogsaa for gammel til det. At udarbeide nogen studieplan selv er ham vanskeligt, at følge den vilde blive endnu vanskeligere. Nu skriver han udførlig til det nye universitet; modtager en studieplan for aaret, — hvad der skal læses og læres hver uge, hvilke bøger der bør benyttes, o.s.v. Han modtager ogsaa universitetets egne foredrag, forsaavidt de angaar hans fag, og kan naarsomhelst skrive til det efter forklaringer, hjelp, raad eller vink. Har han lyst, kan han senere prøve sine egne fremskridt ved at underkaste sig en eksamen.

En ung mand maatte tidlig tage ud i livet for at tjene sit brød. Han er „ved handelen" og er flink, men savner tekniske kundskaber. Han ser hundre veie aabne, dersom han bare vidste lidt mere. Men et handelsskolekursus falder for dyrt, skal det monne noget. Nu melder han sig ind i *Cosmopolitan University*, og indmeldelsen betyder for ham et løft, der neppe kan værdsættes i penge.

En anden opdager for sent i livet, at han har anlæg for advokatur; han er ved handelen og vantrives. Det vilde været „for sent" i vore ældre samfund. Nu melder han sig ind i *Cosmopolitan*; faar sin studieplan, læser om nætterne, tænker om dagene med den energi, der følger interesse

og modenhed, og om nogle aar kan han tage sine eksamener hvorsomhelst og er kommen paa sin rette hylde i livet.

Det samme gjælder for teologi og medicin. De færreste mennesker er kanske klare over sine egne evner i de aar, da man hos os maa træffe det endelige valg af livsstilling.

Atter en anden ønsker ikke nogen faguddannelse, men føler sterkt sin mangel paa høiere almendannelse. Han har blot middelskolen som grundlag, og har siden læst lidet. Nu vilde han gjerne indvies i en lidt høiere og fuldstændigere viden, specielt faa den uddannelse i de almene elementer, som kræves for at kunne læse med forstaaelse og tænke selvstændigt uden at komme ud paa vildsomme veie. *Cosmopolitan* vil staa ham til tjeneste, levere ham hvert aar en studieplan og anbefale ham passende læsning.

Man vil af dette forstaa det nye universitets plan. Betryggelsen for at det vanskelige arbeide vil blive udført samvittighedsfuldt og ikke udarte i nogen retning, har man altsaa i læreres og lederes karakter og faglige dygtighed. Der er ingen billige lærekræfter, ingen overfladiskhed i undervisningen, blot en billig undervisnings*metode*.

Læserne vil vistnok ogsaa straks se det uhyre virkefelt, en saadan institution maa have i hvert land, særlig i en overgangstid som vor, da den største sag i alle lande kanske netop er det store folks, demokratiets hurtigst mulige og fuldstændige uddannelse.

Den, der er kjendt med vore egne forhold, vil vide, at intet sted trænges en saadan institution mere end hos os. Vi har netop tusental af dygtige kræfter, som gaar tilspilde eller fortærer sig selv, fordi de mangler og maa mangle den elementære eller høiere uddannelse. Vi træffer stadig paa skakkjørte og skaktænkte individer, der har grublet sig ind i allehaande galskaber og ensidigheder, fordi de maa tænke, men savner betingelserne for at kunne gjøre det. Et populært og frit universitet vilde rette paa alt dette og sprede blandt folket den visdom og fortanke, som skaber klare tanker og derved et sundt og sterkt liv, den kultur og dannelse, som beseirer raahed og barbari og gjør livet fagert og mildt.

Netop vi trænger en saadan institution. England og Amerika har saa meget andet, der gjør omtrent samme nytte; vi har intet. Derfor har vi utvilsomt ogsaa det største fond af uklar tænkning og forspildte evner ved siden af en temmelig vidstrakt graa og haabløs uvidenhed.

Hungersnød og pest i Indien.

(Efter A. S. Pereira i *„Zukunft“*).

Oprøret langs Indiens grændse har gjort Indien til dagens aktuelle land. Og jordbunden derborte synes at være sørgelig vel skikket til at lade oprør gro og udbrede sig. Om situationen giver efterfølgende artikel af A. S. Pereira ganske god besked; mærkes maa det, at hans brev var skrevet, før oprøret udbrød, og før hungersnøden og pesten rigtig havde taget fat; men hans forudsigelser har desværre alle slaaet til.

„Medens vicekongen af Indien forlystede sig med en kolossal picnic paa de rige indiske rajahers bekostning, — med andre ord: medens han gjorde sine officielle reiser gjennem de indfødtes stater, — udbredte han uden nogen ansigtets blussel den efterretning til alle ender og kanter af landet, at der ingen grund var til nogensomhelst bekymring, og at hungersnøden var langt borte fra Indiens, ja fra mulighedens grændser.

Men vi, der ikke hører til „de officielle“, læste med forbauselse hans taler, dem alle aviser refererede stenografisk; ja med saare stor forbauselse; thi vi saa tydelig, hvorledes hungersnøden kastede sin skygge ind over landet. Dette var for nogle maaneder siden, — og nu slaas det hele Indien, fra landegrændse til landegrændse med sin dødsfiende. Hvorfor vicekongen saalænge har lukket sine øine for de sande forhold, ja, det er en hemmelighed for os alle. Selv er han ikke sin stilling voksen, det er forlængst en kjendt sag; men om sig har han dygtige raadgivere i stor mængde, folk, der har tilbragt størsteparten af sit liv i Indien og gjennemlevet de tidligere hungersaar med al deres forfærdelighed, — og tredivefyrti aars erfaring har dog lært disse mænd at tyde hungersnødens forløbere. For faa maaneder siden søgte man at stagge endel af os europæere, der udtalte, at det vistnok var paatide, at regjeringen indførte korn; vi blev udtrykkelig advaret mod at give „overdrevne skildringer af situasjonens vanskelighed,“ — mens man samtidig søgte at aflokke os løfter om personlige opofrelser; og vidt og bredt blev det proklameret, at tilliden til regjeringen var saa fast som nogensinde.

Skulde kanhænde dette give en nøgle til regjeringens forhold ligeoverfor den sig nærmende hungersnød? Selv vilde regjeringen nødig overtage nogensomhelst risiko, — den bad privatfolk besørge det fornødne. Ja, den stillede sig saa at sige helt paa kornmonopolisternes side, idet den erklærede, at den ikke vilde blande sig i kjøbmandsforretningerne, — den overlod med andre ord pladsen til spekulanter og kornpugere, indfødte kjøbmænd og grækere, der har skrabet til sig alt det korn, der endnu var

tilbage i landet. Disse udmærkede mennesker anede, at nøden nærmede sig, anede den kanske før nogen anden, — og fra landsby til landsby har deres agenter fløiet om, kjøbt op hvert korn, kjøbt aks paa ager; nu har de bugten og begge enderne, og i enkelte dele af landet har de drevet priserne saa skjændig op, at de ikke var høiere i den forfærdelige hungersnød i 1877 og 1878. Mange folk, særlig i de nordlige provindser, har paa den maade været tvungne til at lade sit korn føres bort, og selv leve af en suppe, der er kogt paa blade af vilde planter.

I enkelte dele af nordvest-Indien har indflydelsesrige hinduer og hvide missionærer forsøgt at sætte en skranke for kornmonopolisternes bestræbelser derved, at de bragte kornforraad ind udenfra og solgte til underpris; men disse bestræbelser har virket som draaber i hav, og det eneste virksomme middel vilde være, at vicekongen fastsatte en maximalpris for korn og tog forholdsregler, der sikrede import af en tilstrækkelig mængde levnetsmidler og paa den maade hindrede nøden i de forskjellige egne. Sker ikke dette, da findes der kun et middel til at standse monopolisternes bedrift. Og det middel vil komme til anvendelse, naar det udhungrede folk taber taalmodigheden, og fortvivlelsen griber det.

Rolig er hinduen, forvovenhed eier han lidet af, knapt nok initiativ; men det hænder dog, at han henrives til at „gjøre noget“. Og faktum er, at man allerede i flere provindser har reist sig til modstand mod kornhandlerne. I Agra har der fundet et helt oprør sted, flere mennesker blev dræbt, og en stor mængde korn blev røvet. Opstanden begyndte en dag, da kornhandlerne simpelthen lukkede sine boder, idet de erklærede, at herefter kom de til at tabe korn for 10 rupier for hver 1 rupi, de solgte for, — den hungrige hob, som beleirede gaderne, vilde bryde ind og røve, ifald de ikke med engang laasede sine døre. Da tog folket sagen i sin egen haand, brød ind, tog hvad de fik fat i af korn, — og politiet stod magtesløst mod dette raseri. Ja, der var dem i hoben, som ønskede politiet velkommen: „Bliver vi arresterede og bragt i fængsel, saa dør vi da ikke af hungersnøden!“ raabtes der.

Og hvad der skeede i Agra har gjentaget sig paa mange steder. Med hungeren gaar lovløshed haand i haand. I aar har regjeringen intet gjort for at møde hungersnøden; snarere har den ved de rettigheder, den har indrømmet monopolisterne, hidset til forbrydelse af farligste art.

* * *

Hvad er det nu, der har hidført hungersnøden? For at finde svar paa dette spørgsmaal, maa man kaste et blik paa Indiens landvæsensforholde i det hele taget.

Det vigtigste næringsmiddel er ris, — af risen er landets indbyggere

absolut afhængige. De saar den to gange om aaret, om sommeren og om vinteren. Desuden dyrker de talrige arter bælgfrugter, samt oljefrugter og mais; disse høstes om vaaren og efteraaret. I aaret 1895 regnede det meget mindre end det pleier, i hvert fald meget mindre end rishøsten krævede det, hvorfor sommer- og vinteravlingen stod langt under et middelsaar. Saa skeede det i september 1896, at regnen hørte totalt op, og landet led frygtelig af vandmangel. Følgen var, at forraadene fra 95 og 96 var yderst kummerlige. Og vandmangelen varede til februar 97. Nu har da agerdyrkerne sat alt sit haab til den nye udsæd af ris, men den kan de først høste i august. Saaledes havde altsaa skoen trykket i lang tid, og de stakkars mennesker havde ikke andet at gribe til end at gjøre alt til penge forat kunne kjøbe korn. Men længe kunde deres pengemidler ikke strække til, — og nu er vi naaet til det punkt, da hvert korn er forsvundet fra oplagene, og ingen penge findes til at kjøbe nyt for.

For nu at vise, hvormeget alvorligere tilstanden er i aar, end den var under forrige store hungersnød, skal jeg angive nogle tal fra den egn af Bengalen, hvor jeg bor. Tallet paa de mænd, der daglig fik arbeide for at gjøre nøden mindre følelig, beløb sig i aaret 1874 i

januar	maaned	til	20,180
februar	—	-	87,181
marts	—	-	106,683
april	—	-	197,442
mai	—	-	223,991
juni	—	-	140,765
juli	—	-	110,262
august	—	-	101,111

Uddeling af understøttelsespenge uden ydet arbeide begyndte i februar 1874 og indtil 7de marts understøttedes paa den maade 14 fattige her i distriktet; sit maximum naaede disse understøttelser i de 14 dage fra 8. til 22. august, — da naaede de understøttedes tal 9,568. — Men lad os nu se paa tallene ved denne sidste hungersnød: Allerede i december 1896 fik 12,579 arbeide for at lindre deres nød, — i januar var de saaledes hjulpnes tal vokset til 30,000, og samtididig beløb de, der levede af velgjørenhed alene, sig til 2,650. Og i dette forhold har disse sørgelige tal vokset.

Vort distrikt er oversaaet med indigofabriker; arbeidet begynder i juni, da er tusinder beskjæftiget med indigoens bearbeidelse, og disse folk hører selvsagt ikke til dem, der erholder arbeide for at lindre nød. Men i aar viste tallene paa dem, for hvem indigofabrikerne var aabnet som en nødudvei, allerede ved slutten af januar et tal, der i uhyggelig høi grad over-

steg tallene fra 1874, og man kan forestille sig, hvor forfærdelig tilstanden bliver, naar ogsaa aarets sommeravling slaar feil.

Men hvad der driver hungersnøden til den farlige høide, er som sagt det faktum, at de indfødte mangler penge til at kjøbe levnetsmidler for. Hjælpemidlerne er: at indføre korn og skaffe de udhungrede masser arbeide, saa de for arbeidslønnen kan kjøbe saapas mad, at de kan holde krop og sjæl sammen,

Men det er i sig selv en kjæmpeopgave.

I de tidligere hungersaar var nøden altid indskrænket til en liden del af landet; og der fandtes andre store korncentrer i landet, fra hvilke hjælp kunde hentes. Og alligevel: Hvor uendelig mange menneskeliv gik ikke tilgrunde! I den sidste store hungersnød døde 5 millioner! Men iaar er hele landet hjemsøgt, — fra Kap Comorin til Himalayabjergene; og selv om alverdens kornmagasiners indhold blev øst ud over Indien, det vilde ikke være mere end netop nok til at stille disse millioners hunger. — Havde regjeringen for en tid siden, i september eller oktober forrige aar, da hver erfaren iagttager saa hungersnøden nærme sig, skabt store korncentrer hele landet over, da vilde meget ha været reddet. Ja, havde — havde! Nu er det for sent; før kornet kommer og kan blive uddelt, er tusener og atter tusener døde.

* * *

Men en ulykke kommer sjelden alene: Vi har at kjæmpe med nok en hjemsøgelse, der vil ødelægge folket lige forfærdelig som hungersnøden, — en hjemsøgelse, mod hvilken vi heller ikke har vaaben til at værge os med. *Pesten* har allerede sat sig fast i Bombay, den raser i Karachi og drager indover landet, — flere tilfælder har vist sig i Agra og Penschab. De officielle beretninger fortæller, at allerede den 2den februar var der 112 pesttilfælder i Bombay, deraf 86 med dødelig udgang, — og den breder sig ogsaa mellem europæerne. I de europæiske aviserne er tallet paa pestens ofre ikke angivet saa høit, som det i virkeligheden er. Faktum er for eksempel, at i maanederne september 96—februar 97 var tallet paa de, der i Bombay døde af pesten 10,000 — de officielle beretninger i den europæiske presse fortalte 3000. At de officielle beretninger gjør saadanne feil, sker dels med hensigt, for at skjule det virkelige forhold, dels fordi de indfødte gjør alt mulig for at fordølge hvert tilfælde af pest, — af frygt for „*Segregation Laws*“.

Daglig fortæller de forskjellige aviser de frygteligste scener. En „gujerati“-korrespondent skriver, at paa forbrændingsstedet i Sonapore brændtes 19 lig før kl. 11, 6 andre stod og ventede paa at blive brændt, — umiddelbart efter fulgte 11 andre; neppe var det ene lig brændt til

aske, saa fulgte det andet efter, — en endeløs række af døde, — og det i Sonapore! Mellem parserne har dødsfaldenes tal øget saa stærkt, at gribbene, der holder til ved „taushedens porte“, ikke mer kan greie de masser af lig, som ophobes. Alle optænkelige midler er bragt i anvendelse for at standse pesten, og nylig blev en forunderlig fest holdt i Bombay. Den blev holdt for at sone den vrede, man troede, Kalika Dwi, Shivas mægtige gemalinde var betagen af, — og denne vrede mente man, havde sendt pesten over Bombay. En del af festens sælsomme ceremoni bestod i, at byen Bombay blev omgiven af en elv af — melk.

Skulde pesten naa Calcutta, da vil den decimere stadens befolkning, thi Calcutta er den usundeste by i Indien, og hele den indiske handel vil da faa et dødeligt stød.

Undre skulde det da ikke, om folket i fortvivlelse over alle disse ulykker reiser sig, ikke for at forsone guders og gudinders vrede, — men reiser sig i raseri mod det fremmedherredømme, som unægtelig har adskillig del i den fortvivlede situasjon.

Og med disse muligheder for øie, trykkede af hungersnødens og pestens jerngreb, ser vi mod udgangen af det skrækkens aar 1897.“

Gapalpore i Bengalen.

Lord Byron og grækerne.

(Efter F. B. Sanborn i „*Scribner's Mag.*“).

Den fornyede interesse i England for Lord Byron som forfatter, der har tilkjendegivet sig ved en ny udgave af hans verker, vil opfriske i erindringen den del af hans liv, der gjorde ham mest ære — hans deltagelse i den græske revolution af 1821. Han havde helt siden sit første besøg i Grækenland — 10 à 12 aar tidligere — præket oprør mod tyrkerne, og hans digte havde været en mægtig impuls til det unge Europas begeistring for en sag, der i saa høi grad appellerede til det romantiske element i den menneskelige natur. Med en lunefuldhed, der var karakteristisk for ham, negtede han i samtale ofte, at han nærede nogensomhelst begeistring for den græske uafhængighed; men hans gjerninger taler for ham tydeligere end hans ord.

De fleste efterretninger om hans liv i Grækenland har vi fra hans to nærmeste omgangsvenner der, nemlig George Finlay, en ung mand, der kom lige fra sine juridiske studier ved et tysk universitet, fuld af begeistring for den græske sag, samt Dr. Julius Millingen, der pleiede Byron under hans sidste sygdom.

Finlay fortæller om sit første møde med Byron følgende: Jeg traf ham i byen Metaxata i Kefalonien i oktober 1823. Da jeg kom til hans hjem, fik jeg høre, at han for øieblikket var ude paa en ridetur, og jeg blev vist ind paa hans værelse for at vente paa ham. Værelset var knapt og meget tarvelig møbleret; i et hjørne stod et bord dækket til middag, i i et andet et større bord helt bedækket med bøger, ogsaa paa gulvet laa bøger, blandt hvilke jeg bemerkede næsten alle Walter Scott's romaner, en Grækenlands historie og en engelsk oversættelse af Pausanias. Efter nogen tids forløb traadte Byron ind og betragtede mig med et skarpt og jeg troede at bemerke ængsteligt blik. Jeg rakte ham et anbefalingsbrev, jeg havde til ham, og han satte sig ned for at læse det, idet han fremdeles tog mig skarpt i øiesyn. Mig var denne modtagelse alt andet end behagelig; siden forklarede han, at han var bleven slagen af min store lighed med Shelley. „Jeg troede, De var Shelleys aand." Vi talte næsten udelukkende om Grækenland, om folkets eiendommeligheder, om vanskelighederne ved at reise i landet og om oldtidsminderne. Jeg bad om at faa nogen oplysning om de græske partiers stilling paa Morea, den fik jeg øieblikkelig, og i samtalens løb bemerkede han, at jeg var altfor ungdommelig begeistret. „De har altfor meget Schwärmerei." Videre sagde han: „Min mening om grækerne er helt uforandret; jeg troede rigtignok ikke, at de saa snart vilde have opnaaet, hvad de har; men jeg troede altid, at de fortjente friheden, og de har bevist det. Men forøvrig er tyrkerne meget bedre fyre, meget hæderligere." Han ytrede dette sidste i en ligegyldig, temmelig affekteret tone, og jeg lagde siden merke til, at han anlagde denne tone, naarsomhelst han ytrede noget, der kom uventet for hans tilhører. Det hændte flere gange, at han begyndte paa en sætning, som viste, at emnet havde optaget hans hele sind, men saa lagde han straks baand paa sig selv og afbrød sætningen med et ligegyldigt smil eller fuldendte den i denne affekterede tone, sandsynligvis af frygt for, at hans tunge skulde røbe hans hjerte eller for at undgaa at røbe digteren. Jeg forlod ham henrykt over at finde en saa stor mand saa elskværdig, men i mit inderste forbauset over, at forfatteren af „Childe Harold" og „Manfred" skulde have sagt saa lidet, der var værdt at bevares i erindringen.

Det var i november 1823 fremdeles i byen Metaxata, at den unge læge Julius Millingen første gang traf Byron. Ligeoverfor ham var Byron mere sarkastisk i sin dom over grækerne og mere pessimistisk i de grunde, han angav for sin deltagelse i striden. Millingen fortæller:

Jeg fandt Lord Byron paa sin balkon indsvøbt i sin Stuartkappe hensunken i den deilige udsigt med Ætoliens blaa fjelde yderst ude i horisonten. Han sagde til mig: „Grækerne er maaske det mest fordærvede

folk i Europa, et folk, der til sine egne laster føier undertrykkernes samt de daarligheder, der følger med slavestanden."

„Hvorfor kjæmper de da for dem, my Lord?"

„Syg af fornøielser, mere træt af at skrive end publikum af at læse mig, følte jeg trang til at give mine tanker en helt ny retning, og min fantasi blev vakt ved den militære banes heder og fare. I hvert fald har jeg fundet et middel til at undfly en scene, hvor den rolle, jeg spillede, var blevet mig uudholdelig kjedelig."

Baade Millingen og Finlay havde dannet sig en ugunstig mening om de mere oplyste grækere, allerede forinden de udgav sine erindringer om Byron; rigtignok havde de en bedre mening om det almene folk, der efter deres opfatning fortjente bedre førere. Men man bør erindre denne deres ugunstige mening, naar man læser deres gjengivelse af Byrons udtalelser om de to græske førere Mavrocordato, den mest berømte af de daværende græske statsmænd, samt Mavromichali, en gammel, tapper mand, hovedet for en familie, der ydede fædrelandet store tjenester. Finlay siger:

„Ingen bedømte grækerne rigtigere end Lord Byron, men der var heller ingen, for hvem de i høiere grad røbede sin egoisme. Mavrocordato underrettede ham om, at han kun kunde være til nogen nytte paa et sted, nemlig paa Hydra; thi Mavrocordato opholdt sig selv paa denne ø. Mavromichali brugte tydeligere ord, nemlig at den rette maade, hvorpaa Byron kunde hjælpe Grækenland, det var ved at laane ham, Mavromichali, £ 1000; hermed vilde det ottomanske riges fald være sikret. Enhver af de græske førere hævdede sin egen samt Lord Byrons udmerkethed, men de skadede sin sag ved altfor veltalende at dvæle ved en eller anden vens eller medbeilers forbrydelser."

Byron opholdt sig en tid i Metaxata i Kefalonien, forinden han satte over til Grækenland; thi han vidste, at grækerne var splittet i mange partier, og hvert vilde kræve ham for sig; derfor vilde han holde sig tilbage, indtil han kunde danne sig sin egen dom om den bedste fremgangsmaade. Han forstod, at landet maatte have en fast regjering og understøttede fyrst Mavrocordato, fordi denne for øieblikket repræsenterede den nationale regjering.

Han satte ogsaa stor pris paa denne fyrste, skjønt han undertiden behandlede ham temmelig skjødesløst. Finlay fortæller et eksempel herpaa:

„En aften da jeg var hos Lord Byron, traadte Mavrocordato ind og afbrød digteren i hans samtale. Byron modtog ham meget kjøligt, svarede temmelig uvillig paa hans spørgsmaal og forandrede idelig det emne for samtalen, som fyrsten stadig kom tilbage til. Tilslut reiste Byron sig ærgerlig og begyndte at gaa op og ned i værelset; da grækeren ikke forstod dette vink, sagde han til mig paa engelsk: „Jeg skulde ønske, denne

besværlige fyr snart vilde forsvinde; han minder mig om de Londonerjøder, der hjemsøgte mig i min ungdom." Mavrocordato forstod engelsk men overhørte fornærmelsen og trak sig lidt efter tilbage, høflig og smilende som altid. „Men fyrsten forstod uden tvil hvert ord, De sagde til mig, my Lord," sagde jeg. „Ja det haaber jeg, han gjorde", svarede Byron.

Det græske folk kjendte intet til Byrons feil og svagheder; det havde en ædel opfatning af ham og hans deltagelse i deres kamp. En af de unge mænd, der af blot og bar beundring for Byron stillede sig under Grækenlands fane, fortæller et eksempel herpaa: „Jeg satte engang over bugten ved Salamis med en almindelig sjøkaptein og hans folk. Underveis tog jeg frem et bind af Byron og læste deri. Vinden blæste bladene op, og kapteinen fik øie paa portrættet foran i bogen og gjenkjendte det. Han bad om at faa laane bogen et øieblik og saa længe og tungsindig paa det, derpaa kyssede han det og rakte bogen til sine mænd, der gjorde det samme, og alle sagde: „Han var stor og ædel."

Baade Finlay og Millingen udtaler sig om de store modsætninger i Byrons karakter. Millingen siger om ham, efterat han havde kjendt ham saavel frisk og sund som under hans sidste sygdom: „Han kunde i løbet af en dag antage flere forskjellige skikkelser; han kunde være den mest grætne og den muntreste, den mest melankolske og den gladeste, den mest barnagtige og den fornuftigste, den mest irritable og den blideste".

Finlay udtaler sig i samme retning: „Det syntes som om to forskjellige sjæle vekselvis tog bolig i hans legeme, en feminin fuld af sympati og en maskulin, udmerkende sig ved en sjelden klar dømmekraft. Hans opførsel kunde synes høist lunefuld, men hans meninger var meget bestemte. Han viste ofte en sjælens oprigtighed og en kjærlighed til sandhed, som bragte ham til at afsky sig selv lige meget som han afskyede andre for det, han kaldte hykleri. Engang sagde han til mig: „De er en ung mand og kan trænge til en god læresætning: stol aldrig helt ud paa folk som har graa øine." „Men Deres egne er jo graa, my Lord." „Tro ikke, at jeg danner nogen undtagelse fra regelen. Det vilde have været godt for mange, der har havt med mig at bestille, om de havde holdt sig til denne læresætning."

I begyndelsen af januar 1824 drog Byron fra Metaxata over til Missolonghi; i det usunde klima i denne by begyndte han snart at føle sig uvel. Den 22de januar oplevede han sin sidste fødselsdag. I denne tid talte han ofte om en spaadom, der var udsagt om ham, nemlig at han maatte vogte sig for sit 37te aar. Han fortsatte at drikke i voldsom grad. En aften, da han havde nydt meget spirituosa, faldt han om paa gulvet i et anfald af krampe, han skar tænder, og fraaden stod ham udaf munden

Han blev aareladt af Dr. Millingen; den smerte, som fulgte hermed, irriterede ham, og han klagede: „Alt i denne verden er smerte.“ En dag under sygeleiet spurgte han sin doktor: „Tror De, jeg ønsker at leve længer? Nei jeg er inderlig kjed af tilværelsen og hilser døden velkommen. Kan livet vel give mig nogen glæde mere, har jeg ikke nydt det til overmaal? Faa mænd kan leve hurtigere, end jeg har gjort, jeg er bogstavelig talt en gammel ung mand. Jeg var neppe bleven mand, før jeg naaede berømmelsens høieste tinde; livets behageligheder har jeg nydt under enhver form. Jeg har reist, jeg har tilfredsstillet min nysgjerrighed, jeg har tabt enhver illusion. Jeg har drukket livets nektar, nu er det paatide at slaa bærmen ud. To frygtelige forestillinger plager mig nu: jeg tænker mig selv langsomt svindende hen paa et sygeleie eller ogsaa endende mit liv som Swift — som vanvittig. Gud give, den dag maatte komme, da jeg kunde styrte mod tyrkerne med sværdet i haand, da skulde jeg finde en hurtig og smertefri død — alle mine ønskers maal.“

Han talte ofte om sine planer for grækerne med sine venner: „Jeg vil blive i Grækenland, indtil det er sikret mod Tyrkiet eller er faldet for overmagten. Al min formue skal bruges i dets tjeneste. Naar landets skjæbne er afgjort, vil jeg forlade det. Men en tjeneste vil jeg først gjøre dem. Jeg vil kjøbe et skib, og grækerne skal udnævne mig til sin gesandt, og jeg vil reise til de Forenede Stater og faa den fri, oplyste regjering der til at give eksemplet til at anerkjende Grækenland som en uafhængig stat. Naar det er gjort, maa England følge efter, og omsider vil Grækenland kunne indtræde i sine rettigheder som et medlem af det store samfund, det kristelige Europa.“

I marts indtraadte der en bedring i Byrons sygdom, og i april aftalte han med fyrst Mavrocordato at drage til en kongres af grækere, hvor alle forholdsregler baade forsvars og angrebs for det kommende felttog skulde aftales. Men døden hindrede ham i denne hans plan.

Han døde den 19de april 1824, paaskemandag efter grækernes tidsregning. Paasken er hos grækerne en fest forbunden med megen jubel og glæde, men glæden forvandledes denne gang til sorg. Alle kontorer og butiker holdtes lukkede i 3 dage; den 3die dag blev hans legeme balsameret i Missolonghi. Hans statue staar paa en marmorsokkel, med en indskrift, der vidner om Grækenlands store taknemmelighed.

Naar man tænker paa Lord Byron, røres hjertet ved mindet om hans kjærlighed til Grækenland, og hvor den fremmede vanker i dette land, vækker landskabet erindringen om den digter, der saa vakkert formaaede at beskrive det. Byrons minde gjør Missolonghis usunde sumpe til et valfartssted for mange. *nk.*

Der er to veie til lykken, — vi kan enten slaa af paa vore ønsker og fordringer, eller forøge vore midler til at tilfredsstille dem. Begge veie fører til maalet, og hver enkelt faar selv afgjøre, hvilken han vil vælge og hvad der for ham er lettest. Er du doven, syg eller fattig tør det nok falde dig haardt at slaa af paa dine fordringer til livet, men endnu haardere vil det formodentlig falde dig at forøge midlerne til deres tilfredsstillelse. Er du energisk, frisk og ung tør det falde dig lettere at skaffe midler til at tilfredsstille dine ønsker end at slaa af paa dem. Men er du klog, saa gjør du begge dele samtidig, enten du saa er fattig eller rig, ung eller gammel, syg eller frisk. Og er du meget klog, saa gjør du begge dele paa en saadan maade, at dine omgivelsers og samfundets almene vel og lykke befordres baade ved dine nedsatte fordringer og ved dit arbeide for at tilfredsstille de gjenværende. Benjamin Franklin.

Store violinbyggere.

(Efter **Franz Fridberg** i *„Zeitgeist".)*

Den sidste opfindelse paa strygeinstrumenternes omraade er violinen. I gamle dage havde orkestret kun 3 slags strygeinstrumenter: *Viola di braccio*, nutildags kaldet bratsch; *Viola di gamba* (violoncellen) og *Violono* eller contra basso.

Disse sidste instrumenter havde kun tre strenge, hvad de ogsaa nutildags for det meste har i Italien. Deres klang er paa langt nær ikke saa dyb som vor bas, hvad der gir de italienske orkestre en klar og velklingende, men i vore ører utilfredsstillende klang. De her anførte instrumenter tjente blot til at ledsage sangen, thi der fandtes helt ned til det sekstende aarhundre ingen soloinstrumenter. Først en tysker ved navn Kaspar Tieffenbrucker kom paa den tanke at bygge et instrument, hvis klang lignede den menneskelige stemme saa meget som muligt. Man maa erindre, at indtil langt ud i det sekstende aarhundre blev musikken hovedsagelig dyrket i kirkerne, og sangen udelukkende udført af kastrater, hvis stemmer klang meget høiere end kvindestemmer.

Tieffenbrucker drog med sin opfindelse til Brescia, hvor han forandrede sit navn til Gaspard Duiffopruggar. Hans violiner blev meget snart berømte, og han selv kom til stor ære. Og saa hersker violinen indtil den dag idag som dronning over alle andre instrumenter.

Duiffopruggar-violinerne bliver nu ikke mer benyttet som koncertinstrument. De er for store og uhaandterlige for den moderne teknik, deres klang er ogsaa, skjønt af kostelig vellyd, for dunkel og lidet rig for vore store koncertsale. De er omtrent ikke i handelen og findes kun i privatsamlinger eller i museer. En ægte Duiffopruggar staar nutildags i høi pris,

for det første paa grund af sin kunsthistoriske betydning, for det andet er disse violiners hoder, der enten forestiller Christus eller bygmesteren selv, saa fuldendt skaaret, at de gjælder for rene undere i træskjærerarbeide. Duiffopruggar var egentltg krusifiks-skjærer, og i dette tyskernes nationale haandværk var han vidt og bredt bekjendt som den første. Og hvad der ikke mindst bidrager til disse instrumenters høie værd, er de med forskjellige helgenbilleder bemalte bagsider; thi den, som malede dem, er ingen ringere end — Leonardo da Vinci. Desforuden er de kunstnerisk udstyret med forskjellige zirater i guld og perlemor, og paa kanterne (væggene) staar der næsten paa hver eneste en med gyldne bogstaver skrevet et vakkert vers. Et af de mest poetiske er dette:

„*Viva fui in sylvis, sum dura occisa securi.*
Dum vixi, tacui, mortua dulce cano“.

(„I skogene levede jeg, da fældte mig den skarpe øks. Som levende taug jeg, død synger jeg sødt“.)

*
* *

„Hvori ligger egentlig den italienske violinkunsts hemmelighed“, hører man ofte, at der blir spurgt. Alle nutidens instrumentmagere og overhovedet alle, som interesserer sig for violinen, har brudt sit hode med det spørgsmaal uden dog at komme til mer end et negativt resultat. Den franske instrumentmager I. B. Vuillaume, der levede fra 1799—1875, kom hemmeligheden nærmest. Han tog for omtrent 200,000 francs instrumenter, ødelagde dem, og lod saa hver eneste trevl undersøge af kemikere. De 200,000 francs og mere til tabte han rigtignok, men til gjengjæld tjente den slu franskmand senere mange millioner, idet han skuffende ligt imiterede italienske instrumenter og solgte dem for ægte. Englænderne kjøbte de fleste. Men selv de bedste imitationer kunde sjelden skuffe den fine kjender.

Mange er af den mening, at italienernes hemmelighed ligger i lakket. Men nu er det en bekjendt sag, at Straduarius kun har malet sine violiner med ganske almindelig rød farve. Sælsomt nok er det jo, at farven med tiden fik en uhyggelig glødende glands. Af dette skulde man jo kunne slutte, at der laa en hemmelighed gjemt enten i farven selv eller i farveblandingen, — en hemmelighed, som kommer ind under det store kapitel: „Hvad menneskene har glemt“.

Udentvil har lakket indflydelse paa violinens toner. En nylakeret violin vil aldrig klinge, fordi den er fugtig, og fordi vægten af den paasmørte lakmasse hindrer træets vibration. Italienernes lak er i tidens løb dels bleven afslidt, dels har det amalgameret sig med træet, saa at det nu ligesom danner en del af det. Det vibrerer med, men virker tillige som dæmper mod det raa træs altfor store bevægelse, og deraf kommer den bløde, fulde tone.

Andre mener, at det ligger i træets kvalitet. Det er ogsaa meget sandsynligt. Straduarius og Guarnerius har omhyggelig udsøgt sig det ældste træ, de kunde finde, og derpaa ofte ladet det ligge i 30 aar, før de brugte det. Straduarius har lavet sine bedste violiner af et gammelt billardbord, som han kom over i et eller andet pulterkammer. De gamle italienere kunde ogsaa, ved at slaa paa træet med en hammer, høre paa klangen, om det egnede sig til at fabrikere instrumenter af. Men denne evne synes ogsaa at være forsvunden med de aar, som svandt.

Skal den italienske violinbyggerkunst altsaa være en evig hemmelighed? Er den i det hele taget en *hemmelighed?* Den synes mig snarere en kunst, der opstod, blomstrede og forsvandt, som saa mange andre kunster. Den bildende kunst naaede sin høieste blomstring i det sekstende aarhundre, tonekunsten naaede sit høidepunkt i første halvdel af dette, — nu befinder den sig i „fremadskridende tilbagegang“, — og violinbyggerkunsten naaede sin blomstring i slutten af syttende, begyndelsen af attende aarhundre. Geniet er en guddommens inkarnation, der stiger ned paa jorden, lyksaliggjør menneskene og forsvinder igjen, men efterlader sig værker, hvorved de skiftende slægter glædes uden at kunne udgrunde geniet. Et saadant guddommeligt geni var Antonius Straduarius, der levede fra 1644—1733, hans lærer Nicolo Amati (1596—1684) og hans af Gud benaadede elev Joseph Antonius Guarnerius del Gesù 1683—1745. Mærkværdig nok er disse tre heroers tonekarakter ganske forskjellig, skjønt de tilhører en og samme skole. Straduari-violinen klinger glødende, berusende, fuld af straalende pragt, den jubler og stormer frem i ungdommelig vildhed, river os med som ved en usynlig magt. Guarneri er roligere, mildere af en uendelig blødhed. Dens tone har en dunkel farve, en forunderlig mildhed og en dæmpet melankoli. Den stemmer overens med Guarneris tilnavn. „Del Gesù“ kalder han sig, og fromt toner hans violiner.

Begge disse mesteres anseelse staar lige høit, enkelte foretrækker den ene, enkelte den anden. Jeg f. eks. kunde bryde ud i taarer bare ved at høre en tone af Guarneri.

Mester Amatis violin er en elskelig jomfru med rosenrød teint og sarte former. Den er ikke skabt for den store verden. Saa fortryllende og frisk dens klang end er, den er dog for blyg og kydsk til at gjøre sig bemærket i et stort orkester. Men den, som engang har hørt en ægte Nicolo Amati, vil aldrig kunne glemme denne milde sfærernes harmoni. Naar sværmere taler om sin violin som om sin elskede, kan de dermed kun mene en Amati.

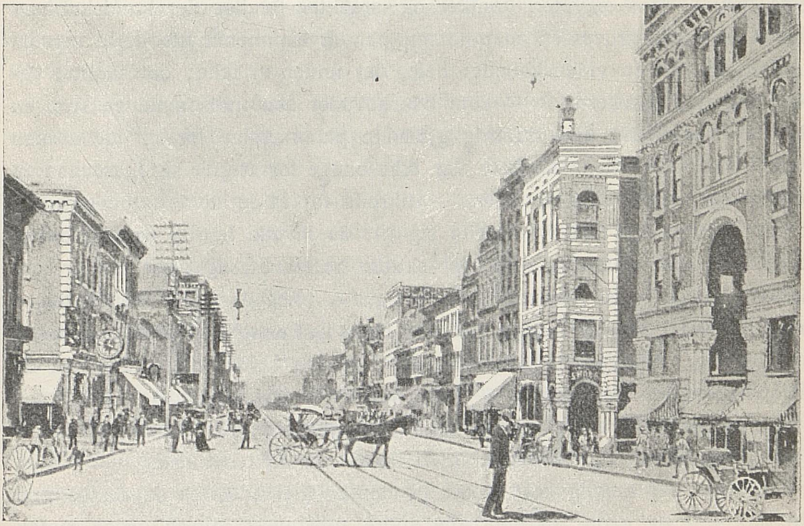
Æren for at ha' bragt den tyske violinbyggerkunst i stor anseelse tilkommer tyroleren Jakob Stainer, født 1621, død vanvittig 1683. Hans violiner staar i fortræffelighed paa høide med Amatis. De er ogsaa saavel

i farve som i bygning svært lig sine italienske kolleger, skjønt — mærkværdig nok — de to mestre mødtes aldrig, ja vidste slet ikke noget om hinanden. Mester Stainer kom høit paa straa. Erkehertug Leopold ophøiede ham paa grund af hans store kunstnerstand til — erkehertugelig kammertjener! Stainer-violiner stod i slutten af forrige aarhundre høiere i pris end de største italienske mestres og var ogsaa meget sjeldnere. Følgende tilfælde, om hvilket den „*Musikalische Korrespondenz*“ i Speyer i aar 1791 ved at fortælle, vil bekræfte denne kjendsgjerning:

Da fyrst Wenzel Lichtenstein som udsending fra keiser Karl den 6. reiste til Frankrig, bad han sin ven Greven af Trautmannsdorf om, at han maatte faa med sig den berømte violinspiller Georg Stetzetzky, der var i hans tjeneste. Greven gav tilladelse, men kunstneren, der ikke havde nogen god violin, vilde ikke reise med, uden at han fik en Stainer-violin. Man forsøgte paa alle mulige maader at skaffe en, men forgjæves. Da kom tilfældigvis en dag op paa slottet i Trautmannsdorf en gammel musiker, der spillede paa en storartet Stainer-violin. Midt under spillet afbrød greven ham og spurgte ham, om han vilde sælge violinen. „Nei“, svarede den gamle, „thi hvis man tog violinen fra mig, havde jeg intet at leve af“. Greven gav ham først 50 dukater for hans spil og sluttede derpaa følgende overenskomst med ham: 300 gulden for violinen, hvert aar en klædning, al den mad, han daglig behøvede, samt hver dag et maal vin og to maal øl, fri bolig, ved og lys, 10 gulden om maaneden, hvert aar 6 skjæpper frugt og endelig saa mange harer, som han behøvede for sit kjøkken. Efter denne overenskomst fik Stetzetzky violinen som foræring. Men den gamle mand levede endnu over 16 aar og fik i denne tid følgende af grevens kasse:

For violinen	300	gulden.
Presenter	100	—
Maanedlig 10 gulden	1920	—
Daglig kost á 20 kreutzer	1946	—
100 gulden aarlig til en klædning	1600	—
1 maal vin daglig á 12 kreutzer	1168	—
Aarlig 800 maal øl á 4 kreutzer	853	—
Aarlig 6 skjæpper frugt á 3 gulden	288	—
Aarlig 6 favner ved á 3 gulden	288	—
Lys, daglig 1 kreutzer	97	—
Fire aar efter ham fik hans tante fremdeles 6 skjæpper frugt	72	—
og for hendes skyld fik en fattig enke ½ favn ved og 4 gulden til husleie	22	—
Den samme erholdt ogsaa hver maaned gulden 1.30 og desforuden 6 kreutzer	78	—
Dette blir tilsammen	10,380	gulden.

Tidsskriftet *„Europa, Kronik for den dannede Verden“* for aaret 1860 stadfæster denne sum og føier til: Denne violin kom senere hen i forskjellige hænder og tilhører nu hr. Chronsel i Wien, der i aaret 1854 villig laante den bort for at den kunde bidrage til festlighederne ved keiser Franz Josephs bryllup. Det var sidste gang, der blev spillet offentlig paa denne violin.

En typisk amerikansk forretningsgade i nyere bydele.

Om de vises sten.

(Efter **Oskar Widman** i *„Letterstedska föreningens tidsskrift“*.)

Al videnskabelig forskning, men særlig al naturvidenskabelig, foregaar ved iagttagelse og spekulation. Gjennem iagttagelsen indvindes de fakta, der udgjør kundskabens indhold, gjennem spekulationen findes de love, teorier og systemer, der gjør kundskaben til videnskab.

Men der har gaaet aarhundrer hen, før menneskene fandt ud, at disse to skulde gaa haand i haand. Man vilde engang saa gjerne lade de fantastiske spekulationer spille en alt beherskende rolle, og i kraft af faa og

utilstrækkelige iagttagelser byggede man en teori, som blev omgivet med store navnes nimbus, ophøiedes til troessats, — og holdt sig aarhundrer gjennem.

Eksempler paa dette kan hentes fra alle videnskabers historie, men klarest fortælles det, naar vi studerer læren om *de vises sten*.

Skal vi finde denne læres udspring, maa vi søge tilbage til kemiens allerældste tider. — Kemien er en forholdsvis ung videnskab, — knapt 2 aarhundrer er hengaaet, siden den flød ind i et strømleie, der virkelig førte til et maal. Men denne mægtige flod, der nu befrugter store omraader af vor tids blomstrende materielle kultur, har sine kilder i den fjerneste fortid. Hos ægypter, føniker og israeliter fandtes der kundskab om enkelte kemiske processer, men forsøg paa at sammenknytte disse spredte kundskaber til et videnskabeligt hele, det finder vi ikke; det samme var forholdet hos grækerne, — som overhovedet den møisommelige stræven efter at naa frem til forklaring gjennem planmæssige forsøg laa antiken saare fjern. Men dens tænkere var ikke bange for at give sig ikast med de mest høitstrævende spekulationer, — tiltrods for at de havde faa eller ingen exakta forsøg og fakta at støtte sig til; de lavede teorier om materiens væsen, om de elementer, verden skulde bestaa af, og disse teorier gav datidens kemi dens karakteristiske præg, — prægede ogsaa den kemiske forskning ned gjennem mange sekler. Hvor fast enkelte af disse anskuelser har sat sig, fremgaar af den ting, at vi endnu i vore dage taler om de aristoteliske „fire elementer“, — *jord, ild, luft* og *vand*.

Fra denne lære om de fire elementer udviklede sig teorien om *metallernes forvandling*, og af denne igjen læren om *de vises sten*.

Findes der nemlig ikke andre elementer eller udelelige substanser end jord, ild, luft og vand, da maa alle andre substanser, altsaa ogsaa metallerne, være sammensat af to eller flere af disse elementer. Og da maatte man ved at indføre eller borttage visse elementer kunne forvandle et metal til et andet. Som bevis paa denne antagelses rigtighed anførte man messing, der i de tider ansaaes for et metal saa godt som noget andet. Allerede Aristoteles vidste, at smeltede man kobber sammen med en art zinkholdig jord fra *Mossin*ørknen, saa fik man et gult metal, — hvis navn blev hentet fra samme sted som det, hvor den zinkholdige jord fandtes. Og da dette metal havde guldets mest iøinefaldende egenskab, farven nemlig, saa gav det en fast grund for haabet om, at guld kunde fremstilles ad forvandlingens vei. — Saa blev da strævet for at forvandle uædle metaller til ædle, til guld og sølv, det særlig karaktergivende for hele middelalderens kemi, for den saakaldte *alkemistiske* tidsalder. Det var netop kunsten at gjøre guld, der fra først af kaldtes *kemi*. Dette ord er vistnok oprindelig nord-

ægyptisk, chêmî, og er navnet paa Ægypten; men det betyder ogsaa: *sort*, saa at kemi skulde betyde: den *ægyptiske* eller den *sorte* kunst.

Det varede imidlertid ikke længe, før læren om metalforvandlingen suppleredes med læren om *de vises sten* Man opstillede nemlig den teori, — som snart gik over til troessætning, — at metallernes forædling blot kunde foregaa ved hjælp af en substans, hvis tilværelse man forudsatte, og som skulde eie den egenskab, at dets nærhed alene forvandlede metallerne til sølv og guld. Ogsaa denne lære kan føres tilbage til Aristoteles; han tror nemlig, at der foruden de fire nævnte elementer findes et femte, der var af en mere aandelig art og gjennemtrængte hele verden. Under navn af „quinta essentia“, det femte element, gjennemtrænger det hele middelalderen og er naaet til vore dage under formen — *kvintessens*.

Naar begyndte man at sysle med alkemien? — Spør man de gamle alkemister, forkynder de, at den kunst er næsten saa gammel som menneskeheden. For at hædre sin kunst og fremstille den som en himlen velbehagelig gjerning hævdede de, at næsten alle bibelens fremtrædende personligheder havde været alkemister. Dette hængte ogsaa nøie sammen med tidens skolastiske aandsretning. Moses var alkemist, han forvandlede jo guldkalven til en vædske, som han gav Israels børn at drikke. Ligesaa Salomo, apostlen Johannes, som skulde have lært den kunst i bjergværkerne paa Patmos, endvidere Plato, Aristoteles, Tacitus, ja endogsaa Kleopatra! Alle skal de egenhændigen have syslet med guldmageri.

De første virkelig paalidelige optegnelser om, at man har syslet med guldmagerkunst, skriver sig fra det 3. aarhundre efter Kristus; forfatterne til disse optegnelser boede i Ægypten, og som sin lærer nævnte de en vis Hermes Trismegistos; efter ham kaldtes kemien „den hermetiske kunst“, gik senere over til betegnelse for hemmelig, tillukket og skjult, — ordet lever endnu, men uden mystisk biklang, i vort „hermetisk lukket“, og „hermetik“! — Sandsynligvis er Hermes Trismegistos kun en mythe.

Ved det aleksandriske akademi dreves guldmagerkunsten teoretisk og praktisk; den fra begyndelsen af hemmelighedsfulde lære blev gjort endnu dunklere ved at udstyres med den nyplatoniske læres mystik. — Og mere klar blev den ikke, da astrologer og stjernetydere fra Babylon blandede sig ind i den; af babylonisk oprindelse er saaledes den antagne vekselvirkning mellem planeter og metaller: *guldet* staar i forbindelse med solen, *sølvet* med maanen, *kobber* med Venus, *bly* med Saturnes, *kviksølv* med Merkur o.s.v. I overenstemmelse hermed benævnes metallerne efter planeterne helt ned til slutten af det 17. aarhundre, — og endnu bevarer sproget enkelte minder om denne sammenhæng, — merkurialsalve for kviksølvsalve kan man endnu høre.

Fra ægypterne gik alkemien over til araberne, der erobrede Ægypten, og da de havde sat sig fast i Spanien og der skabte en række lærdomscentre, hvortil hele Europa strømmede, dyrkedes alkemien med allerhøieste iver; fra araberne skriver sig ogsaa betegnelsen alkemi, idet de satte sit sprogs bestemte artikel *al* foran det ægyptiske *kemi*. Og fra universiteterne i Cordova, Sevilla og Toledo banede alkemien sig vei til de øvrige europæiske lande, hvor den dog først i det 13. aarhundre skulde naa sin høieste udvikling.

Særligt ry og en autoritet, der beherskede hele middelalderen, vandt den arabiske læge og alkemist Dschafar, mere kjendt under navnet Geber. Hans skrifter er fulde af kundskaber og eier en ikke ringe grad af klarhed; han var den første, som skilte rene metaller fra legeringer og ved at beskrive fremstillingen af kunstigt salt kan han siges at have virket grundlæggende for den hele organiske kemi. At han tror paa stjernernes indflydelse paa metallerne, er selvsagt.

I Vesteuropa spredtes alkemien hurtigt, nærmest gjennem mænd som Albertus Magnus, Roger Bacon, Arnoldus Villanovus og fremfor alle gjennem Raimundus Lullus, som skal have forfattet over 400 arbeider, og det tiltrods for, at han bestandig laa paa reiser, — og ifølge sagnet skal han have forvandlet 50,000 pund kviksølv, bly og tin til guld og skjænket al denne herlighed til Edvard den 1. af England.

At alkemien fandt god jordbund i Vesteuropa havde ganske naturlig sin grund i, at den skolastiske autoritetstro, der netop paa den tid stod i høieste flor under Thomas Aquinas og Duns Scotus, havde forberedt marken udmærket for alskens overtro. Alkemi og filosofi gik fortræffelig i spand sammen.

Skjøndt paverne i begyndelsen gjorde front mod alkemien, var det dog især kirkens mænd, der først bemægtigede sig den; men tanken om at fremstille de vises sten og derved vinde sig guld og magt, trængte snart ud over de stille klostermure, og lang tid gik der ikke, saa havde den hemmelige videnskab dyrkere inden alle samfundsklasser. Adel og geistlighed, munke og soldater, guldmagerkunsten syslede de alle med; fyrsterne holdt hofalkemister, selv søgte de stundom personlig at berige den fyrstelige kasse ad denne „ikke længere usædvanlige vei“, — kortsagt: Alkemien var paa god vei til at blive en virkelig landeplage.

Men i midten af det 17de aarhundre optraadte dog den mand, der viste kemien ind paa sundere og lysere baner; da udtalte Robert Boyle de ord: „Kemien skal som al sand videnskab sætte sin kraft ind paa at anstille forsøg, samle iagttagelser og ikke opstille teorier uden først at have prøvet de deraf berørte foreteelser.“

Hermed havde Boyle tændt et lys, der bragte alkemiens stjerne til at blegne; men det gjorde den kun langsomt, — saare langsomt.

* * *

Hvilke egenskaber tillagde man nu „de vises sten", og hvorledes bar man sig ad for at fremstille den?

Ovenfor er nævnt, at læren om metallernes forvandling skrev sig fra Empedokles' lære om de fire elementer. Metallerne var sammensatte af dem, — men middelalderen antog tillige, at de eiede andre „nærmere" bestanddele. Disse metallernes nærmere bestanddele var først og fremst svovel og kviksølv. Ved at ændre den kvantitative sammensætning og specielt ved at „rense" kviksølvet kunde de saakaldte „umodne" eller „syge" metaller forvandles til „sundt" metal — guld.

Men for at metalforædlingen skulde lykkes, var det imidlertid ikke nok at ændre kviksølvkvantumet og rense det; der behøvedes ogsaa saakaldte *mediciner,* hvoraf der fandtes flere af forskjellig „kraft og dyd". Medicinerne af første klasse formaaede ganske vist at forandre uædle metaller, men deres virkning havde kun ringe bestandighed; medicinerne af anden klasse gav de uædle metaller visse af de ædles egenskaber; først ved hjælp af medicinen af tredje klasse fremkaldtes den egentlige metalforædling. Denne herlige medicin betegnedes som „de vises sten" eller „den store elixir", kaldtes ogsaa „magisterium", mesterstykket. Og hvorledes denne medicin skulde frembringes, ja det beskrives vistnok i mange alkemistiske værker, — men beskrivelserne er alle holdt i en saa mystisk dunkelhed, at almindelig formørket forstand ikke kan fatte et pluk af det hele.

Almindeligvis antog man, at guddommelig hjælp var nødvendig, om arbeidet skulde lykkes, og man anraabte derfor stadig Gud om bistand ved „fremstillingen af guld". Troen paa, at visse kemiske processer befordredes af bønner, kan forresten ogsaa have sit udspring i, at det i ældre tider var sædvanlig, at en kemisk operations varighed bestemtes efter længden af de bønner, man rak til at fremsige, mens den stod paa; og saa har sandsynligvis mangen en, som paa anden eller tredje haand erholdt de mærkelige recepter, i hvilke tiden var bestemt efter et vist antal paternoster, taget paternosterne for hovedsagen og kogningen for bisag.

Forøvrig anraabtes alle mulige gode og onde aander til at hjælpe ved arbeidet. Ogsaa stjernernes konstellation spillede en vigtig rolle, hvorfor en rigtig adept (saa kaldtes de i kunsten indviede) ogsaa maatte kunne astrologi.

De praktiske forsøg udgik vanligvis fra den tanke, at de vises sten blot kunde fremstilles trinvis. Fra raamaterialet, *materia prima*, kom man

gjennem en række operationer til materier, der bar de søreste navne, som „ravnens hoved", „den hvide svane", og tilslut til „de vises sten".

Men det var denne „*materia prima*", som voldte vanskeligheden, havde man bare den, saa var resten forholdsvis let. Men hvor var den at finde? Man søgte den overalt, i metaller, i jord, i vand, i luft; ja, man kom paa de mest eventyrlige tanker: snart sagt ingen del af planteriget, dyreriget eller mineralriget var uprøvet, — og ingen dyriske vædsker var sikre mod at betragtes som materia prima. Som et særlig godt raamateriale nævnedes en tidlang stenkulstjære, — en anden gang søgtes materia prima i — urin!

Var „de vises sten" fremstillet, da vidste man med det samme, hvilken skat der var vunden. Smeltede man uædelt metal i en digel, eller tog man kviksølv og kastede op i det et lidet gran af hin vidunderlige sten, da forvandledes det hele i et øieblik til guld. Med 1 vægtdel af de vises sten forvandledes 1000 $\times$ 1000 vægtdele til guld, siger Roger Bacon.

Men de vises sten eiede ogsaa andre herlige egenskaber, der var endnu mærkeligere end den her nævnte: Den var en universalmedicin, der skjænkede sundhed og et langt liv. Derfor kaldtes den ogsaa *den store panacè,* der kunde give gamle ungdom igjen. Ved hjælp af de vises sten var det, at det gamle testamentes patriarker havde naaet sin svimlende høie levealder. Ja, de vises sten eiede endogsaa „moralske" egenskaber: Ved den forvandledes onde mennesker til gode, den kunde uddrive onde tanker, gjøre hjerterne sagtmodige og gudfrygtige og skjænke visdom og dyd.

Ved dens hjælp forsøgte man at gjenopvække planter af deres visnede rester, og særlig strævede man ved de vises sten at skabe levende væsner, de saakaldte *homunculus.* Men hermed er ogsaa vanviddets høidepunkt naaet.

At de vises sten virkelig skal være funden af lykkelige alkemister, var i flere aarhundrer en sag, der var hævet over al tvivl. Der findes endnu i musæerne rundt i Europa en mængde mynter, der siges at være gjort af „alkemistisk guld". Kristian den fjerdes „livmedicus" Harbach slog i 1647 dukater af selvlavet guld, -- de bærer indskriften: Vide mira Domini!" hvilket betyder „se herrens under!" — og var de af „selvlavet" guld, var underet nok værd at se. Paa keiser Leopolds dukater af aaret 1675 læste man:

„Af Wenzel Seylers pulver helt underfuld
Er jeg af tin forvandlet til røden guld."

Dette „røde guld" viste sig ved nærmere eftersyn at være nærmest — tin. I Stockholms myntkabinet findes en dobbeltdukat, der paa den

ene side bærer Karl XII billede, og paa den anden læses paa latin: „dette guld er ved kemisk kunst fremstillet af O. A. v. Paykull. 1706“. Ifølge landshøvding Urban Hjärnes forsikring har den berømte alkemist Paykull i arresten lavet dette guld af 6 dele bly og 1 del af et „ukjendt pulver“.

Det var ikke at undres paa, at fyrsterne under disse omstændigheder satte stor pris paa alkemisterne, — de var som skabt til at fylde de altid tomme statskasser. Det gjaldt altsaa bare at finde en flink adept, — og den der var mistænkt for at være forfaren i guldmagerkunsten, kunde naarsomhelst risikere, at han blev tvungen til at stille sin kunst i fyrstens tjeneste; han kastedes i fængsel og pintes, hvis han ikke godvillig benyttede sin kundskab til fyrstens nytte. — Fængslet aabnede sig idetheletaget let for alkemisterne: Man maatte jo ogsaa forhindre, at de gik til fremmede lande med sin herlige gave.

Var saaledes de alkemistiske professionisters stilling lidet misundelsværdig, saa fortjente dog de fleste rigeligen den daarlige behandling, man gav dem. Thi guldmagernes laug rekruteredes for en stor del af svindlere, der først ved taskenspillerkunster vandt tillid og skaffede sig fyrstegunst og landery og senere skjændig bedrog de tillidsfulde. Og fik man fat i guldmageren, der vilde snige sig bort fra opfyldelsen af sine løfter, da var straffen den vanlige: Han klædtes i en dragt, overtrukken med bladguld, og blev hængt — i en forgyldt galge.

* *
*

Mørk og mystisk er alkemiens historie; men den eier dog enkelte lyspunkter. Enkelte nye metoder og kemiske opdagelser stammer fra den, og flere gjordes der sikkerlig, men man skjænkede dem ikke tilstrækkelig opmærksomhed; den, der søger efter en guldmynt, overser let en ædelsten, der ligger paa hans vei.

Kemiske metoder som destillation, sublimation og krystallisation har sin oprindelse fra de alkemistiske studier. Blandt opdagelser i den *uorganiske* kemi, der falder inden alkemisternes periode, kan anføres en række metallurgiske processer, der særlig angaar kviksølv, guld, tin, antimon, kobber og vismut. I 1669 opdagede alkemisten Brand fosforet.

Af *organiske* præparater blev blot faa bekjendte, blandt dem er alkohol og ether de vigtigste. Hvilken betydning alkemisterne tillagde alkoholen fremgaar deraf, at de kaldte den livets vand — *aqua witæ*. Navnet alkohol møder man først hos Libavius i slutten af det 16. aarhundre.

Paa det tekniske omraade har man fra den tid at notere to meget vigtige opdagelser: krudt og porcelæn. Porcelænet opdagedes af alke-

misten *Bøtticher,* som August af Sachsen først adlede og derefter kastede i fængsel, — fuldstændig efter tidens opskrift altsaa.

Man kan nu spørge: Hvorledes stiller vore dages kemi sig til læren om metallernes forvandling og de øvrige problemer, som alkemisterne søgte at løse ved hjælp af „de vises sten“?

En metalforvandling forudsætter, at metallerne er sammensatte legemer. For at kunne tilveiebringe en metalforvandling, maa man kunne opløse metallerne i deres enkelte bestanddele og ved studiet af disse bestanddeles egenskaber og forholde forberede den vordende synthese. De kraftigste hjælpemidler til sønderdeling af de sammensatte legemer er varme og elektricitet; i de senere aar har det lykkedes at fremstille elektriske strømme af hidtil uanet styrke og samtidig en varme, der gaar op til 3500 grader. Men tiltrods for anvendelsen baade af varme og elektricitet har man ikke kunnet iagttage en eneste antydning til adskillelse af elementerne i almindelighed og saaledes heller ikke af metallerne. Under saadanne forhold er der blot ringe sandsynlighed for, at det ved hjælp af hidtil kjendte kræfter skal lykkes at sønderdele metallerne. Ifald elementerne *er* sammensatte, saa maa man sikkerlig vente længe, før man naar til at faa denne sammensætning forklaret, i hvert fald vente, indtil man opdager en ny form af energi, der evner at fortsætte arbeidet paa det punkt, hvor elektriciteten har udtømt sine kræfter. Men stiller man sig paa den faktiske erfarings faste grundvold, da maa det for tiden slaaes fast, at metallernes sønderdeling kan ikke udføres, — og det vil sige: *metalforvandlingens problem er uløseligt.*

Men kemien har slaaet ind paa andre veie, — den vil ikke mere forædle metaller, men *emner*. Paa *den* vei skaber den guld og lægemidler, — ad denne den ydmyge planmæssige forsknings vei har man fundet frem til „de vises sten“.

Teknisk kringsjaa.

— Det nyeste paa stadsingeniørvæsenets omraade er et anlæg i Shoreditch, en del af London, hvor byens affald, som man før ikke vidste, hvorledes man paa en for sundheden ufarlig maade skulde blive kvit, *opbrændes.* Men idet det opbrændes, nyttiggjøres den derved udviklede varme til at drive dampmaskinerne for stedets elektriske lysanlæg. Man opnaar saaledes to ting paa en gang: at blive affaldet kvit paa bedste maade, og at gjøre det saaledes, at det giver udbytte.

Redaktionen er ikke ansvarlig for de ideer og synsmaader, der forekommer i optagne originale artikler eller i de fra udlandets tidsskriftpresse hentede opsæt. Den medtager alt, der bør kjendes af den læsende almenhed, enten den er enig med vedkommende forfatter eller ei. — Redaktionens egne meninger finder man i de redaktionelle artikler og under „Redaktørens sofahjørne".

Kringsjaa.

Kristiania, 9. sept. 1897.

For øieblikket ser det virkelig ud til, at de langvarige **fredsunderhandlinger** nærmer sig en afslutning. Og mod de flestes forventning lader det til, at Tyrkiet vil blive nødsaget til at tilbagelevere Thesssalien til Grækenland. Dette resultat vil i saa fald ene og alene skyldes England. Alle de andre magter har været villige til at lade sultanen beholde Thessalien som pant. England alene har halsstarrigt modsat sig dette brud paa Europas høitidelige løfter og erklæringer og har holdt sit til Grækenland givne ord. Det alene har trofast ført Grækenlands sag og har vist sig som dets eneste ven med fare for derved at blive indviklet i fiendskab og kamp mod hele Europa. Det har, kort sagt, her opført sig hæderligt og beundringsværdigt. For sin stilling har det da ogsaa faaet høre ilde fra det øvrige Europa, særlig fra det tyrkervenlige Tyskland. Det er blevet bebreidet England, at det er dets skyld, at forhandlingerne ikke endnu er afsluttede. Og det er sandt paa en maade. De øvrige magter vilde nemlig for længe siden have godkjendt sultanens krav og saaledes bragt alt i orden. Det er Englands urokkelige hevdelse af, at Thessalien skal forblive græsk, som har forlænget forhandlingerne, — eller det er de andre magters manglende vilje til at staa sammen med England og holde ord.

Til gjengjæld for, at det faar beholde Thessalien, maa Grækenland finde sig i ligesom Ægypten at blive stillet under europæisk formynderskab eller finansiel administration.

Paa **Kreta** er stillingen uforandret. Magterne har nu ophævet blokaden, og kampen paa øen er gjenoptaget. Formodentlig vil sultanen sende flere tropper derned og sørge for at formindske den kristne befolknings antal.

Om stillingen paa **Kuba** skriver en korrespondent for et af de engelske storblade efter en omhyggelig undersøgelse af forholdene, at general Weylers regimente faktisk er værre end dets rygte. Det er slet og ret barbari. Der anvendes pinebænk og marterredskaber overfor krigsfangerne; uskyldige nedskydes udenvidere, og retfærdighed eksisterer ikke længer under det spanske flag paa øen. Dennes østlige del er fuldstændig i oprørernes hænder og administreres af dem. Den vestlige del, som endnu i navnet beherskes af spanjerne, er aldeles ødelagt. Beboerne er fordrevne og sulter ihjel i store usunde leire eller indhegninger, hvortil de er sammendrevne. Det øde land gjennemtreifes af oprørernes korpser i alle retninger. De spanske tropper vover sig sjelden udenfor byernes mure og befæstninger. Oprørerne herjer i selve hovedstadens forstæder. Weyler selv er faktisk talt indespærret i Havana, hvor han hevner sig paa mistænkte fredelige kubanere. Den spanske arme er for det meste i hospitalerne. Soldaterne dør i massevis eller udygtiggjøres for livet.

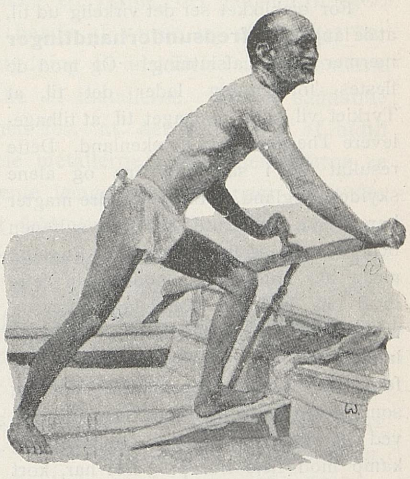
Endog yderst konservative forsigtige storblade i de Forenede Stater begynder nu at tage ordet for Unionens bestemte indskriden. Elendigheden har nu varet længe nok, mener de; „vi har givet Spanien tid nok til at befæste sit herredømme; tiden har blot vist, at Spanien ikke formaar at kue oprøret, at det

blot evner at ødelægge baade sig selv og øen. Det er derfor bedst nu at sige stop og give Spanien valget mellem eftergivenhed overfor kubanerne eller øens fuldstændige tab — ved de Forenede Staters mellemkomst.

Oprøret blandt de **indisk=afghanske** grænsestammer er meget alvorligt. Flere britiske fortgarnisoner er blevne overumplede og nedsablede, og et af grænsepassene er i oprørernes hænder. Den indiske regjering forbereder sig til at rette et føleligt slag mod de oprørske stammer og tugte dem alvorligt for eksemplets skyld. *Det* er den engelske kolonialpolitik: — størst mulig frihed og tolleranse, ingen undertrykkelse; men reiser en stamme sig, saa lad den føle hele det Britiske Riges magt. Derved sparer man et snes nye krige, som en svagere fremgangsmaade utvilsomt vilde fostre.

Den **tyske keiser** har atter til sine landsmænds bedrøvelse talt. Han har atter forklaret, at han er indsat til tysk keiser af Gud og er hans statholder; at han ikke skylder nogen anden end Gud regnskab for sine handlinger, at hverken parlament, ansvarlige ministre eller folk kan fritage ham for hans ansvar for Gud eller derfor foreskrive ham hans handlinger. Med andre ord: han føler sig som uindskrænket hersker, der blot benytter ministre og parlament, saalænge det behager ham. Hindrer de ham i at udføre hans egen vilje (der er Guds vilje), saa maa han af frygt for Gud jage dem alle did peberen gror og regjere uden dem. „Vi sympatiserer", skriver et konservativt engelsk blad, „med den forstandige del af den tyske nation i dens skamfølelse over at maatte læse saadanne udtalelser fra sin keiser". Gudskelov, at vi hverken er tyskere eller russere; thi da vilde skam og ærgrelse drive et altfor haardhændt spil med nerverne. Det er dog ganske bra at leve i et frit land alligevel — bedre for nerver og sindsro i det mindste.

Franskmændene er lykkelige i disse dage. Deres præsident er kommen tilbage fra tsarens by kysset og med keiserens ord for, at de to lande er „*allierede*". Ordet „allierede nationer" blev nemlig benyttet saavel af præsidenten som af keiseren ved et par skaaltaler. Det er første gang, tsaren har tilladt ordets benyttelse. Det er en slags offentlig deklaration af republikens tro-

Japansk baadmand.

lovelse med tsardømmet. Præsidenten forsikrede, at de to lande forfølger de samme idealer i civilisation — hvilket maa være hyggeligt at høre for franskmænd, som endnu ikke har glemt de stolteste perioder i deres lands historie. Man har dog merket sig, at tsaren betonede, at de to magters alliance gjaldt *fredens* opretholdelse. Det antages paa mange hold, at Frankrige har betalt brugen af ordet „allierede" med en art formel opgivelse af al tanke om at vinde Elsass-Lothringen tilbage ved Ruslands hjælp. Alliancen indbefatter ikke noget saadant. Rusland forpligter sig formodentlig blot til at be-

skytte Frankrige mod *nye* angreb fra Tysklands eller Tremagtsforbundets side. Formodentlig indbefatter den ogsaa løfter om gjensidig støtte i andre verdensdele. Men det væsentlige er utvilsomt, at Frankrige bliver Ruslands militære bundsforvandt og bankier, saaledes at tsaren altid kan regne paa i tilfælde at kunne møde sine fiender med to arméer — baade den franske og den russiske. Utvilsomt har ogsaa tsaren forbeholdt sig, at det franske udenrigsdepartement intet skal foretage af betydning uden at raadføre sig med ham. Frankriges udenrigspolitik vil med andre ord blive dirigeret fra St. Petersburg, der bliver en art overhovedstad for Frankrige.

— Jeg maa gjøre læsere af „Jerome“ en undskyldning, fordi feuilletonens fortsættelse er udeblevet i to hefter. Det er det *norske jernbanevæsens* skyld. Sagen er, at originalen ligger i en kasse bøger, som, naar dette læses, vil have været i Vestbanens varetægt i gode 4 uger. Den strækning, kassen i det hele har havt og har at tilbagelægge, før jeg faar se den her i byen, udgjør 200 km. — Saasnart den faar fuldendt sin lange og besværlige reise, vil fortsættelsen af „Jerome“, der nu nærmer sig slutningen, komme.

Religionskonferancen i Stockholm.

Som aviserne har meddelt, er der netop i Stockholm under navn af „religionsvidenskabelig kongres“ afholdt en religionskonferance, noget i lighed med (om end efter sterkt formindsket maalestok) religionsparlamentet i Chicago. Det var dette, der gav tanken til mødet i Stockholm. Forholdene er dog endnu ikke hos os saa frie og fremskredne, at en fuld efterligning ansaaes mulig. Man maatte begrænse mødets program. Noget frit stevne af fremragende delegerede fra al verdens religioner, saaledes som man havde faaet det istand i Chicago, turde man ikke her tænke paa. Det blev ikke engang et alkristeligt stevne. Det blev kun en fri protestantisk konferance væsentlig af skandinaviske teologer og med en del indbudne fremmede gjæster. En jødisk rabbi havde dog faaet adgang. Mødets arrangører synes at have været lidt bange for, trods denne programmets indsnevring, at vække anstød ved altfor megen frihed og videnskabelig tolleranse. Dette kom blandt andet frem, idet oplæseren af Max Müllers indsendte foredrag indledede med en del apologetiske bemerkninger om den store forskers teologiske rettroenhed.

De fleste foredrag mindede da ogsaa ganske om et vanligt evangelisk prestemøde, kun at en lidt friere aand, end kanske almindelig, hvilte over forhandlingerne.

Noget særlig nyt venter man sig vel sjelden fra disse kongresser; endog parlamentet i Chicago bragte ingen ny viden, ingen nye ideer; alt, hvad der fremkom, var forlængst del af det teologiske studium ved mere moderne presteskoler. Udbyttet af disse kongresser bestaar i den vide popularitet, de giver til de der fremsatte ideer. De er et led i folkeopdragelsen, et populært kursus i religionsvidenskab, som pressen hjelper til at bringe til de tusen hjems døre.

Chicagoparlamentets nytte laa saaledes dels i den vide popularitet,

det pludselig gav ideer, som før havde ligget gjemte i studerværelser og teologiske læresale, men dels ogsaa i det glimrende bevis, *det* gav, for at det menneskelige broderskab er sterkere end al meningsforskjel endog i religionen, og for at der er noget i alle religioner, som er fælles for dem alle, noget — og det vigtigste og dybeste —, hvori alle deres bekjendere mødes.

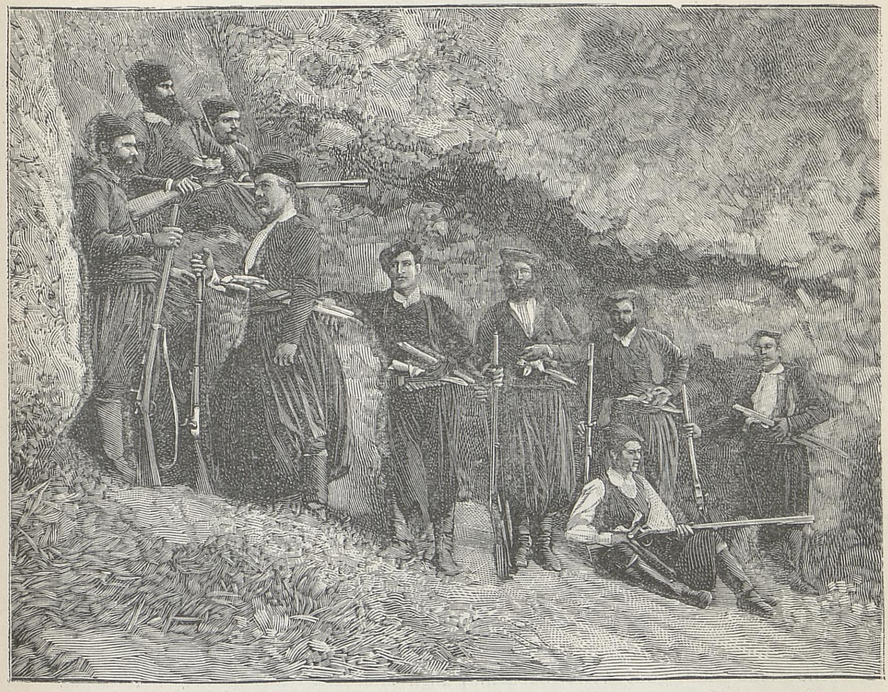
Det sidste kunde ikke komme frem i Stockholm, hvor ikke engang den katolske kirke var repræsenteret. Foredragene var ogsaa ofte altfor apologetiske og dogmatisk farvede til at kunne fortjene navn af objektiv religionsvidenskab. Saa meget pudsigere lød det derfor, da en del af mødets mænd ønskede, med forglemmelse af Chicagokongressen, som havde banet vei for mødet, og som dets første foredragsholder Max Müller lovpriste i de varmeste og mest begeistrede ordelag, at døbe det den „første religions*videnskabelige* kongres", og henstille til den efter samraad med Chicagomødets ledende mænd forlængst planlagte kongres i Paris i 1900 at konstituere sig som det lille Stockholmmødes efterfølger istedenfor som Chicagostevnets.

Hvorfor skal dog menneskene undertiden være saa blottede for sansen for perspektiv og forhold?

Man vilde undskylde denne fremgangsmaade derved, at stevnet i Stockholm savnede de store populære møder, der udgjorde en del af Chicagoparlamentets tiltrækning, og hvor alle religioners mest fremragende repræsentanter forklarte sine standpunkter. Stevnet i Stockholm skulde være mere *udelukkende* for religionsvidenskabelige forskere, lærere og fagmænd, var vel meningen. Dette fremgik dog hverken af programmerne eller af mødets sammensætning. Chicago kunde selvfølgelig opvise en ganske anderledes repræsentativ samling af teologer end Stockholm, og programmerne og deres udførelse var visselig ikke til fordel for Stockholm, hvad det objektivt videnskabelige angaar. Chicagoparlamentet var et frit religionsstevne, det gav virkelig nyt stof for religiøs forskning, det bragte kjendsgjerninger sammen, det gav os religionsvidenskab saavelsom religion som en levende ting fra første haand; det løftede os op i en almenmenneskelig og almenreligiøs atmosfære, hvor mænd som Max Müller passede ind. Konferancen i Stockholm mindede langt mere om de aarlige prestemøder, som de store amerikanske kirkesamfund hvert aar afholder. Programmet svarte til disse møders teoretiske del. De er vel saa videnskabelige, og de kan ofte glimre med mere kjendte og imponerende navne end Stockholmmødet. Lidt større beskedenhed og anerkjendelse overfor, hvad der var gaaet forud, havde derfor ikke skadet ved denne leilighed.

Glædelig som mødet var i alle henseender, var det dog efter Chicagoparlamentet altfor konfessionelt og elementært. Flere af foredragene vilde passet bedre paa vanlige prestemøder eller i teologiske læresale for aarets studenter. Det maa ogsaa paa grund af de faa udlændinge nærmest betegnes som et *skandinavisk-protestantisk* religionsstevne. Som saadant var det baade interessant og en yderst glædelig begivenhed. At det vil bidrage i høi grad til ogsaa hos os at udbrede kjendskab til den nyere religionsforskning, som forlængst i andre lande har sat merke i tanke- og aandsliv, er vel utvilsomt. Det vil følges af en ny literaturgren i vort sprog paa dette omraade. Og det er paa tide, at vi her kommer lidt

efter. Mødet vil utvilsomt ogsaa øge tolleransen og *den* virkelige liberalitet, der er lidet andet end dannelse, taalmodighed og forstaaelse. Det vil bidrage til, at naar der atter i de nordiske lande afholdes et internationalt religionsstevne, vil det, som Chicagoparlamentet, aabne sine døre paa vid væg for *alle* repræsentative mænd og forskere, der tror paa en høiere og ædlere magt end den menneskelige vilje og lyst.

Oprørere paa Kreta.

Forskjellige meddelelser.

Den verdensberømte elektriker Prof. Forbes mener, at Ægypten maa udnytte den kraft, som representeres af de store fald i den øvre Nildal. Han tror, at den elektriske teknik nu fuldt ud evner at overføre denne kraft til alle dele af landet, og den er mere end tilstrækkelig til at drive alle jernveie og fabriker og til at erstatte dyr og dampkraft ved de agervandings anlæg, som Ægyptens natur nødvendiggjør overalt. Vandfaldene vil med

andre ord kunne erstatte kul og muskelkraft og blive den nationale kraftkilde, saaledes at Nilen i dobbelt forstand vil blive Ægyptens livsnerve. Professoren taler om overføring paa afstande af hundrevis af kilometer. Han opholder sig for tiden i England, men vender i september tilbage til Ægypten for at foretage nøiagtige maalinger og beregninger og forelægge regjeringen en udarbeidet plan. — Eied vi blot ogsaa hos os det geni, som evner at se og faa andre til at se, hvorledes vore vandfald systematisk kunde omformes til nationale kraftkilder og til varige guldgruber!

Notitser.

— Dr. Starr-Jordan regner ud, at hvert barn i vor tid maa i den engelske konge Alfred den Stores tid have havt 870,672,000,000 levende stamfædre og i Vilhelm Erobrers tid 8,598,094,592. Beregningen er ligefrem nok. Hvert barn har to forældre, fire besteforældre, o.s.v. — Tallet fordobles med hvert slegtled. Men nu støder vi paa den vanskelighed, at der selv i Erobrerens tid ikke var saa mange mennesker i verden, som hvert barn skulde have stamfædre. Vanskeligheden er dog blot indbildt, og beregningen ikke ganske korrekt. Den sidste gaar nemlig ud fra den falske forudsætning, at de forskjellige tilbagegaaende linjer af forfædre aldrig har blandet sig ved egteskab, hvad de naturligvis har. Barnets bedstefader paa mødrene side og bedstemoder paa fædrene side kan godt være søsken, derved vilde straks tallet paa stamfædre i 3die led tilbage reduceres fra 8 til 6. Jo længer man gaar tilbage, desto flere saadanne sammenslutninger og reduktioner vil der finde sted. Men forfatteren mener dog, at hver nulevende engelskmand nedstammer fra hele den engelske nation paa Alfred den Stores tid, at han har hele det daværende folks blod i sine aarer, fra kongens til den usleste tiggers.

— I vor elektriske tidsalder benyttes en mængde guttaperka, og opdagelsen af en ny guttaperkaplante i fransk Sudan har vakt megen glæde. Planten er en art lian, *Litophila alba,* som forrige aar blev opdaget af Sarrazin, han fandt den i Bolerja og Sankaran, og der forekommer den i saa store masser, at man regner, at den pr. aar kan levere 100,000 kg. guttaperka. Saften udvindes ved, at der gjøres et T-formet indsnit i stengelen og den endnu grønne frugt; den samles i kalebasser, koges ind ved langsom ild og leverer da en guttaperka, der let lader sig forme og er en meget slet elektricitets-leder.

— En større brand i byen Pittsburg i Amerika har givet anledning til at iagttage ildens virkninger paa de moderne høie bygninger med alle bærende dele af staal. Staalrammerne stod tilbage, men kun de. De stod lige til taget. Murene var faldne og alt andet opbrændt. Det skulde saaledes vise, at disse bygninger staar ganske godt mod ild og fremforalt hindrer dens spredning.

— Domme paa ubestemt tid eller til forbryderne viser tydelige tegn til moralsk bedring, er indført flere steder i de Forenede Stater, sidst i staten Indiana, hvor man er begeistret over det nye systems virkninger. De saaledes løsladte fanger staar dog under politiopsyn en vis tid.

Nikolai Olsens bogtrykkeri.

KRINGSJAA.

REDAKTØR: H. TAMBS LYCHE.

BIND X. 30. SEPTEMBER 1897. HEFTE 6.

Vaardage ved Lago Maggiore.

(Efter **Adolphe Ribaux** i „*Le Monde Moderne*").

Ud af St. Gothard-tunnelens mørke ruller toget, — ens øie blændes af solen, der kaster en fos af lys ud over den lille by Airolo, — og saa begynder farten nedover mod syd, mod lys og vaar. Wagonens vinduer slaar man ned, og mild, vaarvarm, strømmer luften

Locarno.

ind i kupeen; endnu et par mørke tunneler, og smilende grøn aabner sig for en Levantine-dalen, fra hvis bund landsbyen Faido løfter sit slanke klokketaarn, — nu er det ikke til at tage feil af: Her er klimaet et

andet, her er naturen mer ødsel i sin gavmildhed, — her er *la bella Italia* ikke fjernt.

Snart til høire, snart til venstre for jernbanelinjen bugter Tessino sig, — fra fjeldene ruller talrige fosse, der stænker sølv over klipperne, og i hvis støvfine vandsprøit solen tegner regnbuer; rundt om ligger vakre landsbyer, med klingende navne og gamle, freskosmykkede kirker; de ser saare sydlandske ud, med sine flade tage og sine grønne vindusskaadder. Hvor forskjellig fra de schweitziske landsbyer, vi nys forlod! — Ogsaa vegetationen har skiftet, — for de sorte graner ser vi kastanjer med de hvide blomsterlys, morbærtrær med de runde kroner, bredbladede figentrær og vinranker overalt.

Og alle trær staar i fagreste blomstring, tæt og saftig sidder alle blade, vinrankerne danner skyggende tage over alle verandaer, dækker med løv og kviste hver mur og væg, — og vi er dog endnu kun i begyndelsen af mai.

Men toget ruller forbi Bellinzona, der ligger skjærmet af tre gamle slotte, og her deler linjen sig; den ene gren gaar mod Lugano, — den anden gjennem sletten om Tessino, ned mod *Lago Maggiore*. Ikke langt fra sjøen deler den sig paany, — hovedlinjen gaar til Luino og Genua, en sidelinje gaar til Locarno.

*
* *

Locarno, Lago Maggiore, Isola bella! Disse navne er som et: „Sesam luk dig op!“ Ved deres klang aabnes fantasiens gyldne porte, et eventyrland i sol og skjønhed viser sig, og malerens og digterens hjerte slaar i beruselse. Ikke bare malerens og digterens, — nei hver der forstaar at inddrikke naturens skjønhed, føler sit hjerte slaa i frydefuld takt ved tanken paa disse steder.

Endnu igaar saa man ængstelig op til himlen og spurgte, om skyerne vilde drage forbi eller om næste dag vilde bringe uveir; endnu igaar frygtede man aprilveirets ustadighed og maiveirets luner. Og man kjører paa jernbane et par timers tid, — og man befinder sig i vaarens land, i et foraar fuldt af friskhed og mild varme, — i forsommers herlighed ved foden af den evige sne.

Det lille Locarno er af de byer, man holder af, straks man har seet dem. Staden tæller knapt 3500 indbyggere, ikke har den pragtbygninger, ikke flotte hoteller, og ikke teater; dens kunstnydelser indskrænker sig til, at den nu og da gjenlyder af sange, som omvankende neapolitanske trupper afleverer. Og dog eier den en betagende magt, en mild, bedaarende ynde, som fængsler en fremmed til dette fattige sted.

Mange „seværdigheder“ eier den ikke, den lille by: Den har et

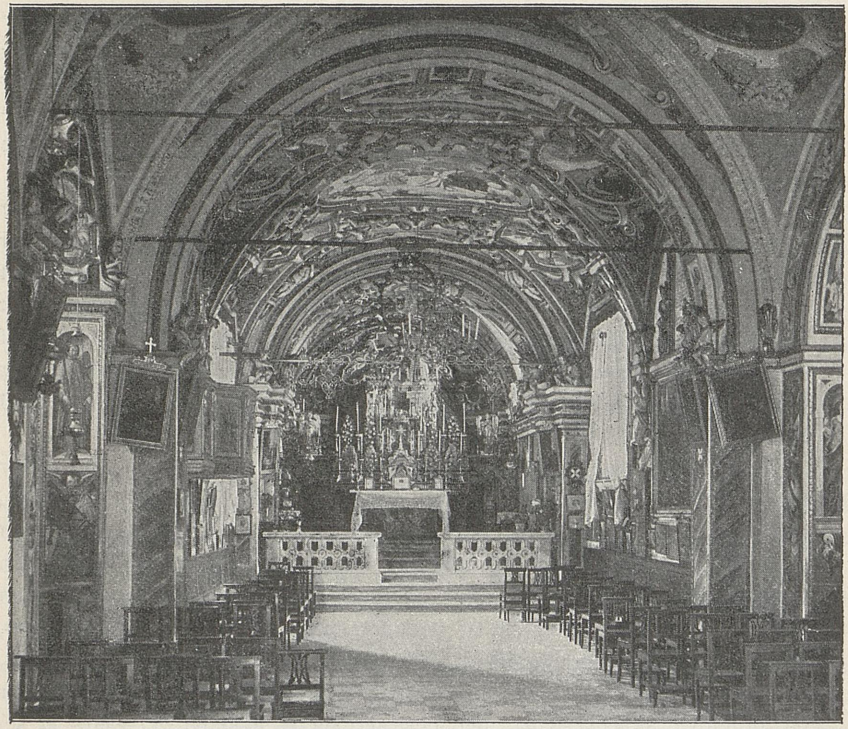
torv, hvor der findes et par søilegange, — derhen flytter kafeerne sine stole og borde, og man drikker sin kaffe i søilers skygge og ser ud paa den ikke meget store plads, der om dagen ligger øde og tom, men om aftenen belives af sang og glad ungdoms kurtise. Byens raadhus, *il palazzo*, er et gammelt slot, — engang var det en imponerende bygning, — nu ligger det for størsteparten i ruiner; saa eier stedet desuden en ganske vakker kirke, Sanct Antonio, hvis linjer er rene og ædle, og hvis dekorationer er smagfuldere end de, man vanligvis træffer i de italienske smaabyers gudshuse. — Gaderne er oftest trange og krogede, de uregelmæssig byggede huse er der lidet stas ved; men gjennem porthvælvingerne kan man stundom se ind i kokette gaardsrum, hvor smaa fontæner plasker, hvor buskadser af palmer og laurbær skygger, og hvor slyngroser og jasminer kravler op om alle søiler og danner et duftende dække over de lave balustrader.

Og stille er byen, — saa helt utrolig stille, at den stundom virker som sovende eller død. Da kan man i dens ene ende høre en sang, der synges i den anden, — man kan over den ganske stad fornemme hvert ord af de viser, roende folk stemmer op langt ude paa sjøen, høre hvert klimpr af guitarstrengene dertil. — Ja Locarno sover, en søvn fuld af fagre drømme, sover stille i sin lune krog i ly af kastanjer og ranker, og Lago Maggiores sagtelige skvulpen nynner dens vuggevise og synger til dens drømme.

En gang hver fjortende dag vaagner byen, — til markedsdag; hver anden lørdag kommer bønder fra fjeldene og fra dalen længere oppe, handler, danser og holder et forfærdeligt leven; i boder og telte, som slaaes op, spiser de og drikker vin til. Og den vin flyder rigelig, den svage landvin, der presses, ikke af druer, men af vilde bringebær; men over byen lægger sig et lag af røg, der stiger fra kogovne og komfurer, stillet op paa pladser og hjørner, og gaderne er fulde af lugt af stegt fisk, af makaroni og polenta; men paa torvet, i disse improviserede spiselokaler og primitive skjænkesteder, der bevæger sig et folkeliv, vel værdt at se, fuldt af farver, afveksling og original naivitet, som det er. Og over det hele er der en ubunden glæde, varmblodige børns støiende, sangfyldte munterhed.

Der kan man studere Tessino-befolkningen, der saa tidt bliver haardt bedømt og saa sjelden bliver kjendt og forstaaet; thi der viser den sig som den er, og den vinder ens sympathi. Det er varmblodige folk, det er sandt, — kolde hoveder finder man kun saare faa af; politik er de svære til at blande sig i, den driver de med ren fanatisme, den reneste personpolitik, for hvilken sager ikke eksisterer. Hvor heftig politisk interesseret disse mennesker er, kan man forstaa af følgende: En bonde fra Tessino-

dalen var reist over til Amerika, hvor han havde det godt og vel i alle maader, — men han reiste tilbage til Locarno, da tingvalgdagen kom, — hans eneste ærind at stemme! — Men brave, arbeidsomme folk er de, hæderlige og ædruelige. En hel del af dem drager om vaaren over St. Gothard til Schweitz, tilbringer sommeren der og tjener føden som stenhuggere og bygningsmalere; nøisomme er de og formaar at lægge sig penge op, vender som „forholdsvise millionærer“ tilbage til sine landsbyer, naar vinteren

Det indre af klosterkirken Madonna del Sasso.

kommer, lever gemytlig med sin familie, danser, gaar i kirkelige processioner, drikker landvin og rister kastanjer.

Saadan er de gode folk i Tessinodalen og saadan er folkene i det deilige Locarno.

*

* *

Rundt om byen gaar et bælte af smaa landhuse og villaer, — mange af dem er smaa paladser, — og hver af dem synes skabt af en kunst-

ners drømme, skabt til at huse den stilleste, inderligste lykke. Hver af dem har sin have, og man behøver bare at bese en eneste af disse haver for at forstaa, hvorledes himlen og temperaturen er gunstig stemt mod Locarno. Aarets middeltemperatur er 11.7°. Straks man kommer did, gribes man af et ubeskriveligt velvære, — luften vifter om en som bløde kjærtegn og hele ens væsen giver sig modstandsløst over til en næsten vellystig mildhed. Lukket inde og skjærmet af fjelde synes stedet at være et umaadeligt, naturligt drivhus; og jeg, som sad og hutrede i Zürich og Luzern, jeg fandt mig selv igjen om aftenen siddende ved et bord i friluft, udenfor en af disse Locarnovillaer, hvor jeg drak min the, mens duften af citroner bølgede om mig fra alle kanter.

Sandt at sige saa kræver dog citroner og oranger en liden smule pas, hvor mildt klimaet end er i Locarno. Men er træets plads lun, og binder man lidt halm om grenene i vintermaanederne, saa kræver de ikke mere; da glitrer og straaler de „gyldne oranger frem fra det dunkle løv“, straks vaaren kommer, — træerne staar dryssende fulde.

I Locarno er vegetationen en evig fest. Hele vinteren gjennem blomstrer *calyanthus janonica* og kamelia, i februar kommer de første violer. Hvert tog gjennem St. Gothard bærer mod nord kasser fulde af blomster, — violer først og fremst; — lidt mere initiativ end de italienske blomsterhandlere raader over, og blomsterhandelen fra Locarno vilde blive en guldgrube. Der vokser Alpelandenes blomster side om side med Rivieraens, — landet er et paradis for botanikere. Vildt vokser der den røde lilje, og venushaar og den pragtfulde engelbregne; i haverne finder man 20 meter høie magnoliaer, bambus, azalier og roser, — roser overalt. De strækker sine rige grene paa alle kanter, giver hver villa, hvert hus, ja hver mur et skjær af ungdom og ynde. Det lønner sig at ofre time efter time paa disse blomsterfantasier, der rummes i Locarnos haver, — og de haver aabner gjerne sine porte for enhver, der kommer som blomsterelsker. — Det synes som om naturen i et gavmildt lune har villet hælde alle sine skatte udover denne krog af jorden, — med sine blødeste melodier har den vugget den i søvn og sender sit rigeste solguld over dens drømme.

*
* *

Men foruden sine villaer og haver eier Locarno nok en juvel, — og den alene er værd, at man for dens skyld drog gjennem St. Gothard. Det er helligdommen *Madonna del Sasso,* der ligger paa en høi fjeldknaus, omtrent en halv times vei fra byen. Til Madonna del Sasso gaar vanligvis den fremmedes første tur fra Locarno.

Jeg steg did op en tindrende morgen. Luften var ubeskrivelig klar og gjennemsigtig, fjeldenes linjer og skogenes farver traadte frem saa

skarpt, at hver nuance og hver krumning tydelig kunde sees; ikke en sky var at se paa himlen, over den deilige dal var hvælvet en azurklokke, saa betagende dyb og høi. Oppe fra fjeldtoppen klang Madonnas klokker — det var en søndag morgen, — og fra Locarno kom en ganske anselig masse mennesker vandrende ad den krogede vei opover til kirken.

Den sidste del af veien er en trang zikzaksti, hegnet ind af mure og smykket med en utallighed af smaa bedestationer, hvis vægge er dækkede af freskomalerier.

Og nu staar vi da ved den gamle kirke. Den blev i 1480 bygget af en minoritermunk, frater Bartolomeo. Han var meget from og meget begavet med aabenbaringer, samme Fra Bartolomeo, og en stjerneklar sommernat, da han laa i bøn i sin celle i det Locarner minoriterkloster, mens natten var svanger af duft og nattergalen slog elskovssyge triller, havde han et herligt syn: Over klippen deroppe, hvor kirken nu staar, hvilede en overjordisk klarhed, — frem af lyset traadte den hellige jomfru, omgiven af syngende serafer.

Ved dette syn var det tydeligt, at stedet udvalgtes til plads for kloster og kirke, — og fem aar efter bar den begge dele. Hvorefter frater Bartolomeo opslog sig en eneboerhytte i nærheden, minoriterne sang sine salmer i klosterkirken, og pilgrimstogene begyndte at vandre op ad Locarnerhøiden til Madonna del Sasso.

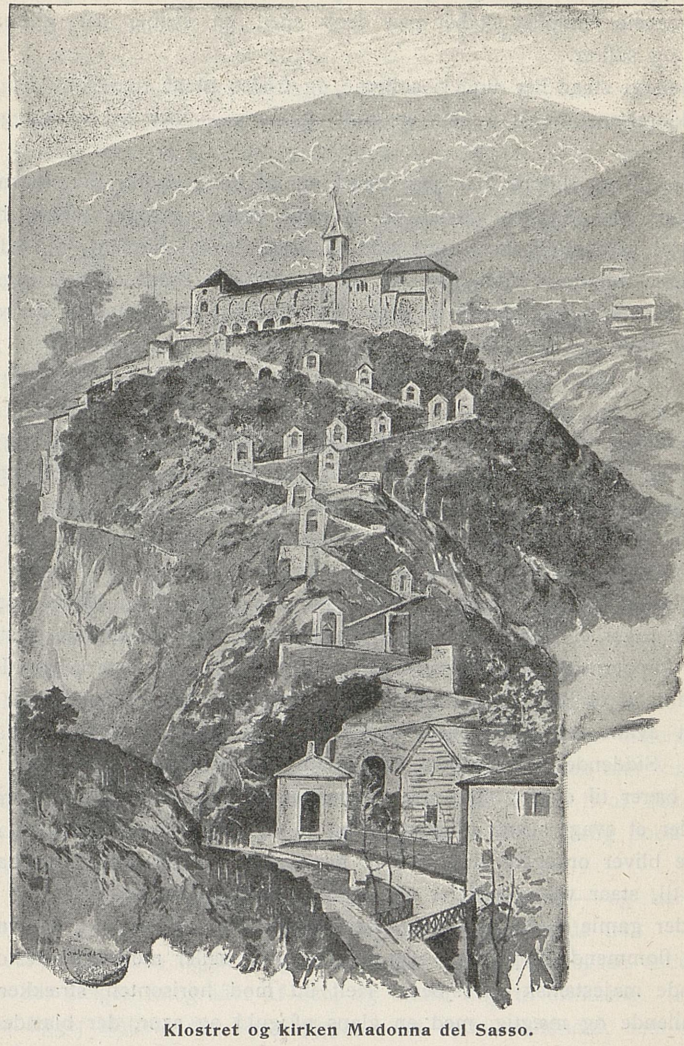
Vi træder ind i kirken, hvor messen netop læses. Stor er kirken ikke, høi til hvælvet er den heller ikke, og den masse af billeder, der dækker dens vægge, er kanske lidt for stor; men der er ingen smagløsheder at se, og blandt malerierne er der adskillige, som har virkeligt kunstværd.

Kirken er fuld af folk, rundt om knæler man; kvinderne bærer, som i Milano, mantiller, hvis folder de forstaar at ordne med meget koket smag. Mange vakre er der blandt dem, — udtryksfulde og fine ansigter. Gjennem de farvede vinduer kommer solstraaler, der gyder en mild strøm af straaler over de andægtige ansigter og de foldede hænder; op i lysstriberne stiger skyer af virakrøg, der snor sig i blaalige spiraler op om søiler og billeder; den hele scene eier en ynde og poetisk mystik, der betager, — ikke mindst fordi den er fri for hvert stænk af tilgjorthed og komedianteri.

Men vi gaar ud igjen, ud i den høie buegang og ser udover landskabet.

For en dag! Det er, som om ogsaa naturen holder søndag, — thi alt er saa rent, saa fagert og saa stille som en første kjærlighed. Ikke en lyd bryder stilheden, — den dæmpede sang, der toner fra kirken, den lille lyse kvidren fra en svale, der sidder paa kanten af sin rede deroppe

mellem søilehovedets forsiringer, glider ind i stilheden, synes ligesom at være stemt sammen med den. Og om os breder sig et panorama, hvis storhed vanskelig kan beskrives. Nærmest breder sig byen og dens villaer,

Klostret og kirken Madonna del Sasso.

— en række af terasser, skraaninger, oversaaet af blomster, roser først og fremst, — og i denne varme sol sender de ud strømme af duft; mellem alle disse farver ligger saa byens huse, badet i solstraalerne. — Løfter vi blikket, møder vi tilvenstre St. Gothards vældige masse; til høire den

bjergkjæde, der hegner Lago Maggiore ind; lige imod os har vi andre fjelde, og hvor de aabner sig, skimter vi svagt den lombardiske slettes side marker og det frugtbare Brianza, men under os, i dalens bund, ligger Lago Maggiore, dens bølger glider sagte ind mod de deilige strande, og hvert svageste vindpust skaber paa dens speil en stribe, der glitrer af turkiser og safirer.

Men vi staar her under søilerne og fristes til at sige som disiplene paa forklarelsens bjerg: „Her er godt at være, — her vil vi bygge os en hytte!"

Paa denne klippe har jeg drømt om at blive munk, minoritermunk i Madonna del Sassos kloster, — glemme ære, kjærlighed, had, haab, glemme al verden og vende mit sind til beskuelse af himlen, — af denne klare, høie himmel. Men det var en drøm kun. Snart efter er jeg paa veien nedover igjen, forbi de smaa kapeller paa stien mellem de rosendækkede mure.

* *
*

Addio, Locarno! Jeg har taget farvel med de hvide huse og haverne, med klostret og skovene, der bar saamange slags trær og blomster, at mit gamle botanikerhjerte maatte med vold rives løs fra dem. — Morgenen er saa blikstille, at vi ikke heiser seil paa vor baad — den staar ud over sjøen kun drevet af taktfaste aareslag.

Tilhøire og tilvenstre kranses Lago Maggiore af smaabyer, op fra dem alle rager et slankt klokketaarn; enkelte af dem har kravlet et stykke op paa klipperne, andre har sjøen lige ind til deres torv. Fra byen Luino tager vi med et lidet dampskib, — en hvidmalet, elegant baad, der som en stolt svane seiler bortover vandet, der nu synes at være et hav af purpur. Siddende paa dækket kan man fornemme duft af roser, som vinden bærer til en fra stranden, — stundom glider en duft af oranger med eller et svagt stænk af jasmin; og jo længer vi seiler sydover, desto stærkere bliver orangens duft derude paa vandet. Hvert sted, hvor baaden lægger til, staar vakre kvinder og brune gutter paa bryggerne, — og overalt er der gamle slotte og gamle taarne, kokette terasser og en vegetationens flommende yppighed. Og jo længer vi seiler mod syd, desto mer straalende majestætisk blir sjøen. Helt ud mod horisonten strækker den sig, smilende og mægtig, med en glans af guld og azur, der blænder ens blik, og som dog eier en usigelig vellystig ynde. Mygt smyger den sig ind mod klipperne, glitrende glider den med skvulpende slag ind mellem de smaa viger, — og ude paa dybet løfter den sig til lange rolige bølger, der stiger og synker som et roligt aandende bryst.

Og mens man sidder derude, vugget paa denne vidunderlige sjø,

omgivet af disse skjønhedsfulde kyster og med denne himmel hvælvet over sit hoved, synes livet en kun stille glæde, og man fornemmer kun en lyst, den at kunne stanse tidens løb, fastholde for evig tid disse herlige flygtige timer.

* * *

Paa sine utrættelige farter fra den ene kyst til den anden stævner vor baad ind til Intra, en venlig liden by med et par fabriker, men deres røg formaar ikke at smudse landskabets lyse farver. Fra Intra gaar det til Laveno, hvorfra der er en god halvtimes vei til Palanzo, en vei, der er en eneste nydelse; thi *Punta di Castagnola* er en Edens have, man skulde tro sig under troperne, naar man vandrer mellem disse bambus- og palmelunde, mellem disse buskadser af mimoser, jasminer, sjucca'er og roser. I dette paradis ligger villaer med hvide søilerader, med statuer, hvis marmorlemmer lyser frem fra det mørke løv eller klædes og dækkes af roser og ranker. Man vandrer gjennem et eventyr, som vor barndoms bøger fortalte det. Palanza selv byder kun lidet seværdigt. Skjøndt — hvilket museum eller hvilken opera kunde være mere seværdig end den udsigt, Palanzo byder? Mod øst skjærer Sanct Orfano-bugten ind, mod vest Laveno-kysten. Og i syd smiler *Barromeøerne*, lokkende som nymfer, der stiger af badet.

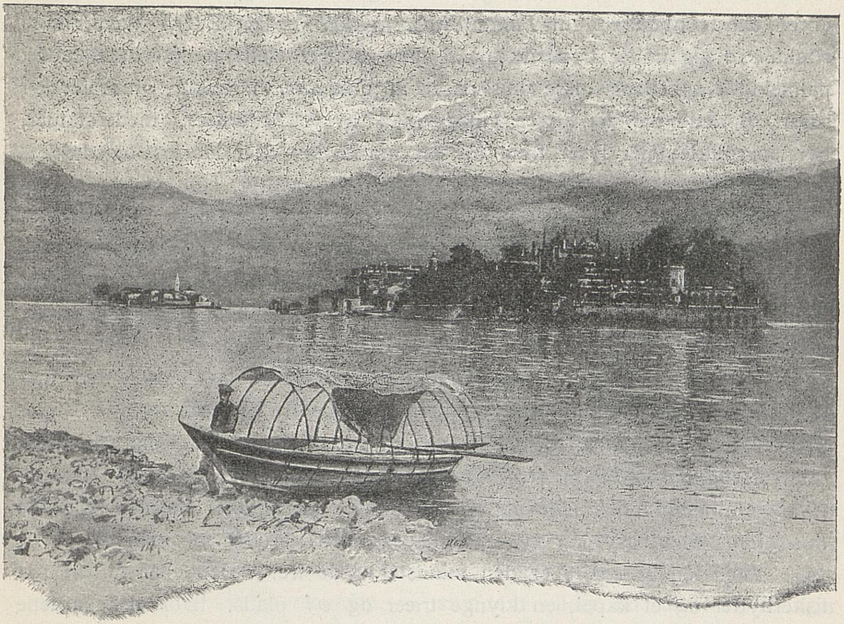
Jeg leier en baad, og paa mindre end tyve minuter har den muskelstærke unge baadfører bragt mig hen til de tre berømte øer. Vi stiger iland paa *Isola madre*, der eier en storartet park i engelsk stil, med orangeri og citronplantninger, alt tjener som ramme om et øde *palazzo*. — Du milde himmel, lade en saadan bolig staa forladt! Kunde ikke det hus gjøres til et asyl for syge eller sorgfulde, — eller for malere?!

Isola dei Pescatori er den mindste af de tre. Den eier kun et par fiskerhytter og et kapel, en klynge træer og en plads, hvor fiskegarnene tørres. Men for en drømmeagtig stilhed, for en forunderlig poesi eier den ikke, den fattige lille ø!

„*Isola bella*, signor!“ siger manden ved aarerne, — og bare af ordenes klang forstaar jeg, at den er dronningen blandt de tre.

Paa stranden ligger et par smaa hoteller, der er ogsaa endel boder, hvor der sælges fotografier af øen, og andre ting til erindring. Paa nordsiden ligger slottet, der blev bygget i det 17de aarhundre, dets sale med mærkelige møbler og gamle malerier har imidlertid kun ringe interesse; men de billeder, ens øie fanger, naar man ser ud af de høie vinduer, har saameget mere. Man ser ud over haver, der er anlagt paa ti terasser, — og hver smule muld er i baad ført til øen. Nu vokser der hele alleer af kamelier og rododendrer, citrontræer og azalier, laurbærtræer og korkeg,

— en vegetation saa yppig, at selv Mellem-Italiens frugtbareste strøg ikke viser dens mage. Ved hvert skridt møder man nye og ukjendte planter, hver bøining af stierne viser orgier af roser, af alle blomster, som nævnes kan, — her holder naturen en overdaadig triumffest. Mellem løvet skimter man stundom sjøens azur og man mindes den blaa grotte paa Kapri. Turtelduer flyver om i frihed, — de er næsten lige saa tamme som duerne paa St. Marcuspladsen i Venedig, — de hopper helt frem til den fremmede, saa flyver de ind mellem træerne igjen og kurrer elskov inde i skyggen.

Isola bella.

Fra den øverste terasse har man en udsigt, som ikke lettelig kan beskrives. Som et speil uden en eneste brist ligger sjøen, og den speiler en himmel, som vi kjender den fra Corregio og Rafael, — det er Italiens himmel. Man glemmer de statuer af tvilsom skjønhed, der gjemmer sig mellem løvet, man glemmer slottets tvivlsomme rokokkoforsiringer og alt det andet, hvormed menneskehænder har forsøgt at skjæmme al øens deilighed. Her taler naturen selv, — og dens tale formaar menneskenes værk ikke at overdøve. Om de uskjønne statuer slynger vedbend og roser sit dække, laurbær og palmer skjuler paladset; om os flyver sommerfugle, røde og hvide, de er som blomster, der har faaet liv, over mure og ballu-

strader blomstrer theroser og jasminer, og i træerne lyser gyldne oranger. Det er Hesperidernes have, der har aabnet sig for os.

Nu flammer himlen op som i en vældig purpurbrand, sjøen synes et flammehav, hver vindusrude i byen lyser som en ild. Solen falder. Men lidt efter lidt gaar dette purpur sagtelig over i rosa, i amethyst, i lila og opal, med sarte skjælvende overgange glider det over i det dybe mørkeblaa, og de første stjerner tændes.

Længe streifede jeg om paa stranden, mens stjernerne tændtes paa himlen og lys i alle huse, og snart stemte en nattergal op sin længselsfulde serenade inde i en magnolie-lund. Kun én ting savnede jeg: Jeg ønskede én med mig, med hvem jeg kunde dele denne aftens berusning; — var det end min bitreste uven, naar denne skjønhed fangede os ind i sin trolddom, vilde vi gaa ved hinandens side som bror hos bror.

Den nye revolution i industrien — vandkraft istedenfor kul.

(Efter „*Spectator*".)

Det anseede konservative engelske ugeblad „*Spectator*" indeholder en artikel om vandkraftens nyere udvikling, dens fortrængning af kul og damp som industriel drivkraft og den revolution, som derved vil bevirkes i mange landes økonomiske stilling. „*Kringsjaa*" har oftere indeholdt opsæt herom; men da det for vort land er en livs- og fremtidssag, kan der vanskelig blive for meget af de vidnedsbyrd, som skulde mane os til vaagenhed og handlefærdighed.

Det nittende aarhundres sidste aar bringer os en nyhed og omvæltning, der ikke mindst for England tør være af større betydning end nogen anden forandring eller nyhed, som det opfindelsesrige aarhundre har bragt.

Omvæltningen indledes ved den slaaende udvikling, som vandkraftens elektriske anvendelse i de *sidste seks aar* har undergaaet i Europa og Amerika — en udvikling, der synes at pege mod en nær fremtid, da *vandkraft og dynamo vil erstatte kul og dampmaskine i industriens tjeneste.* Men naar dette sker, maa ogsaa de industrielle centre flytte sig fra de lande, som eier kul og derved i sin tid blev industrilande, til de lande, der eier kullets moderne rival — vandfald.

Det er væsentlig den elektriske teknik, vi skylder muligheden for

anvendelse af vandkraft i industriens tjeneste efter større maalestok. Før 1890 var kun yderst lidet gjort i denne retning. Nu anvendes der allerede flere hundre tusen hestekræfter i industriens tjeneste ved elektrisk overføring fra vandfald.

Anvendelse af vandkraft i industriens tjeneste er vistnok en gammel viden. Siden Arilds tid har vandhjulet drevet møller og sagbrug. Men først nu i disse allersidste aar er denne uhyre kraftkilde bleven anvendelig i større udstrækning.

Efter dampmaskinens indførelse gik brugen af vandkraft hastig tilbage, væsentlig fordi den nye industri krævede kraftmængder, som det gamle vandhjul ikke var istand til at levere. Tidligere ansaaes et brug eller en fabrik, der anvendte 100 hestekræfter, for usædvanlig stor. Saalænge kunde ogsaa vandhjulet levere den nødvendige kraft; men da saa dampindustrien udviklede sig saaledes, at en fabrik krævede flere hundre og op til tusen hestekræfter, blev anvendelsen af vandkraft ved vandhjul umulig.

Dertil kom den store ulempe ved vandkraften, at dens bedste kilder laa i temmelig utilgjængelige egne, fjernt fra havet. I Norge f. eks. fossede vandfaldene tusenvis af hestekræfter — det vil sige penges værd — udover fjeldsiderne, men ingen kunde tænke paa at bygge fabriker langt fra havet i trange fjeldpas. Det lønnede sig bedre at bygge fabrikerne ved havet og drive dem med indført kul.

Men nu har to tekniske opfindelser bortryddet begge disse vanskeligheder. Den ene er *turbinen*, den anden den *elektriske kraftoverføring*.

Turbinen muliggjør anvendelse af ganske andre kraftmængder og faldhøider end forhen. Medens et vandhjul sjelden kunde anvendes med større faldhøide end 20 fod, anvendes turbinen ved Niagara for faldhøider paa optil 210 fod og i Kalifornia paa 1400! Og faldhøiden er en væsentlig faktor i kraftmængden. Vi finder derfor ogsaa, at medens det gamle vandhjul blot kunde afgive op til 100 hestekræfter, anvendes der nu ved Niagara turbiner, *som hver giver 5000 hestekræfter*!

Hertil kommer saa den elektriske kraftoverføring, der kan optage disse uhyre kraftmængder paa de mest utilgjængelige steder og føre dem til bekvemme industricentre mangfoldige mile derfra. Saa billig er mange steder vandkraften, at den saaledes overført kan (iberegnet krafttab ved overføringen) leveres paa afstande af fra *15—160 kilometer* billigere end samme kraftmængde kunde skaffes tilveie af kul.

Man erindre, at det blot er seks aar siden, at denne kraftanvendelse kom igang. Nu anvendes der paa denne vis i de Forenede Stater, *naar alene de større anlæg tælles med*, 75,000 hestekræfter, der med det første vil blive forøget til 15,0000. Dertil kommer ganske talrige mindre anlæg.

Efter Amerika kommer det lille Schweitz med 32,000 hestekræfter, der snart vil blive 48,000. Saa Frankrige med 18,000, der snart vil være forøget til 30,000 (naar anlægget ved Lyons er færdigt). Tyskland staar her langt tilbage; det har blot et større anlæg, der dog, naar det er fuldt færdigt, hvad det endnu ikke er, vil give 16,000 hestekræfter. Italien derimod anvender 18,000 hestekræfter af sine vandfald. Norge og Sverige opfører forfatteren med 10—20,000 hver.

Forfatteren omtaler saa videre, at denne konkurranse fra den nye vandkraftindustri allerede føles i de store dampindustrielle lande. Den tid synes snart at maatte komme, da vandkraft og elektrisk overføring vil byde paa saadanne fordele, at mange store virksomheder vil flytte til de lande eller egne, hvor de findes. Man tør saaledes imødese en fuldstændig industriel udvandring til nye lande med deraf følgende sociale og politiske omvæltninger.

Saaledes anskues forholdene af nøgterne kjendtmænd i England. Man vil vel da forstaa, at det ikke længer kan oversees som fantasteri, naar normænd drømmer om og forkynder *muligheden* for, at vort land kan blive et betydeligt industriland, og at det i sine vandfald kan finde den guldgrube, som vil gjøre det til et velstaaende om ikke netop rigt land. „*Kringsjaa*“ har før omtalt ønskeligheden af, at vi har øinene aabne for disse forhold, saaledes at vi staar rede til at udnytte det gunstige øieblik og ikke ved sendrægtighed og søvngjængeri lader industrien paany slaa sig fast hos mere foretagsomme om af naturen mindre rigt udstyrede nationer. Da kunde let leiligheden blive spildt. Norge er jo ikke det eneste land med vandfald.

Glædeligt er det at se, at statsmagterne saavelsom private synes at have øinene fuldt aabne. Men det er dog mindre kommunale og nationale, parlamentariske eller kongelige *kommissioner*, vi trænger, til udredning af en sag, som nu begynder at foreligge noksaa godt udredet fra verdens bedste fagmænd, — mindre det end virkelige praktiske forsøg foretagne med administrativ økonomi.

Professor Newcomb om stjernernes afstande.

Den berømte amerikanske astronom og matematiker, prof. Simon Newcomb holdt ved indvielsen af Flowerobservatoriet i Pennsylvanien den 12te mai iaar en tale, hvoraf vi efter „*Nature*“ gjengiver følgende uddrag.

Spørgsmaalet om stjernernes afstande er af særlig interesse i forbindelse med det kopernikanske verdenssystem.

Den største indvending mod dette system, mere følelig maaske for astronomerne selv end for andre, var mangelen paa nogensomhelst paaviselig parallaxe for stjernerne. Parallaxe er vinkelforskjellen mellem en stjernes stillinger maalt fra to forskjellige punkter. Hvis jorden beskrev en saa uhyre stor cirkel rundt solen, som Kopernikus paastod, maatte stjernerne udenfor solsystemet, efterhvert som jorden bevægede sig fra den ene kant af sin bane til den anden, synes at have en tilsvarende bevægelse i modsat retning og saaledes synes at svinge frem og tilbage, eftersom jorden bevægede sig den ene eller anden vei. Den kjendsgjerning, at ikke den ringeste svingning af denne art kunde sees, var fra Ptolemæus's tid det grundlag, hvorpaa læren om jordens ubevægelighed hvilede. Vanskeligheden blev simpelthen overset af Kopernikus og hans nærmeste efterfølgere.

Et vidnesbyrd om, hvor stærkt denne vanskelighed siden føltes, har man i titelen paa en bog, som blev udgivet af den danske astronom Horrebow for omtrent to aarhundrer siden. Denne flittige iagttager, en af de første, som brugte et instrument, der ligner nutidens meridianapparater, tog den beslutning om muligt at finde stjernernes parallaxe ved at iagttage de mellemrum, hvormed et par stjerner paa modsatte himmelstrøg passerede hans meridian til modsatte aarstider. Efter som han selv troede at være kommen til et heldigt resultat, offentliggjorde han sine iagttagelser og slutninger under titelen „Copernicus Triumphans“. Men ak! hans samtidiges skarpe kritik viste, at hvad han ansaa som en svingning af stjernerne fra aarstid til aarstid — det var kun en feil i gangen af hans ur, en feil, som skyldtes den forskjellige temperatur om dagen og om natten, hvorfor uret var udsat. Maalinger af selv de nærmeste stjerners afstand mislykkedes fuldstændig for de astronomiske forskere, indtil Bessel og Struve fremstod i den første del af vort aarhundre.

Over visse dele af problemet om universets udstrækning kastes der endog i vore dage fremdeles nyt lys. Flere og flere vidnesbyrd synes at antyde den sandsynlighed, at den sammenhængende række af mindre og

mindre stjerner, som vor stadig øgende teleskopiske kraft gjør synlige, ikke ligger i større og større afstande, men at vi virkelig ser vort universes grænser*). Denne sandsynlighed giver forskjellige spørgsmaal i forbindelse med stjernernes bevægelse en ganske særegen interesse. Meget muligt vil disse bevægelser blive fremtidsastronomernes store problem. Endog nu vækker de tillive tanker og spørgsmaal af den mest vidtrækkende karakter.

Jeg har sjelden følt en mere behagelig fornemmelse af hvile, end naar jeg ved at krydse oceanet i sommermaanederne søgte en plads, hvor jeg kunde ligge alene paa dækket, se op til stjernebillederne, med *Lyren* nær Zenith, lytte til maskinens slag og prøve at beregne, hvor mange hundre millioner aar vort skib vilde behøve, hvis det fortsatte sin fart uden nogensinde at stanse, for at naa stjernen X i Lyren. Det er et slaaende eksempel paa, hvor vanskeligt man har for at gjøre brug af sine kundskaber, naar jeg fortæller, at jeg mangen gang har tænkt paa, hvor behagelig man kunde tilbringe disse hundremillioner aar paa en reise til Lyren, uden at det nogensinde har faldt mig ind, at vi virkelig gjør denne reise med en hastighed, i forhold til hvilken dampskibets fart er den rene sneglegang. Gjennem hvert aar, hver time, hvert minut siden menneskets første optræden paa jorden, gjennem pyramidebyggernes tidsalder, gjennem Cæsars og Hannibals tider, gjennem den tid, der er medgaaet til hver eneste begivenhed, hvorom historien beretter, har ikke bare jorden, men solen og hele solsystemet med den ilet afsted gjennem rummet henimod den stjerne, jeg nævnte, paa en reise, som vi hverken kjender begyndelsen eller enden paa. For hvert klokkeslag, hvori menneskeheden har eksisteret, har den reist afsted paa denne maade med en fart, som vi ikke kan bestemme nøiere end ved at sige, at den sandsynligvis er mellem 8 og 15 km. i sekundet. Vi er i dette øieblik tusener af mile nærmere stjernen X i Lyren, end vi var for nogle minutter siden, da jeg begyndte denne tale, og for hvert fremtidigt sekund, gjennem utalte, fremtidige aartusener vil jorden og alt paa dens overflade for hvert minut, som svinder, være i hundrevis af kilometer nærmere denne stjerne eller det punkt, hvor den nu befinder sig. Naar kommer vi did? Sandsynligvis paa mindre end en million aar, maaske om en halv million. Nøiagtig kan vi ikke sige det, men komme did maa vi, hvis naturens og bevægelsens love vedbliver at være, hvad de er. At komme op til stjernerne var filosofens tilsyneladende forfængelige ønske. Den hele menneskehed realiserer imidlertid paa en vis maade dette ønske saa hurtig, som man med en fart af 8—15 km. i sekundet kan gjøre det.

---

*) Om dette noget dunkle punkt er Newcomb opfordret til nærmere at forklare sig. „*Kringsjaa*“ skal naturligvis i sin tid optage denne forklaring, hvis den kommer.

Jeg har henledet opmerksomheden paa denne bevægelse, fordi den maaske i en ikke fjern fremtid kan give en tilnærmelsesvis løsning af det omtalte problem om universets udstrækning. Skjønt det har lykkedes astronomerne i dette aarhundre at maale et stort antal stjerners parallaxe, viser dog de nyeste undersøgelser, at der er meget faa — maaske neppe mere end et snes — stjerner, hvis parallaxe og følgelig ogsaa hvis afstand er bestemt med tilnærmelsesvis sikkerhed. Mange parallaxer, som er maalt af iagttagere omkring midten af aarhundret har vist sig urigtige ved nærmere prøvelse; de er simpelthen blevet til intet. Andre er blevet betydelig reducerede, og stjernernes afstande altsaa i samme mon forøgede. Jo nærmere en stjerne er, desto større er nemlig dens parallaxe. Saa langt vore maalinger naar, kan vi kun sige om stjernernes afstande, naar de faa undtages, hvis parallaxe er ordentlig bestemt, at de er umaalelige. Radius i jordens bane, en linje paa over 150 millioner km., ikke alene svinder os af syne, før vi naar did ud, hvor hovedmassen af stjerner befinder sig, men den bliver til et saa forsvindende punkt, at den forstørret med de mægtigste instrumenter i vore dage ikke vilde kunne maales, selv om vi bringer vore fineste metoder i anvendelse. Her kommer solens bevægelse os til hjælp. Den bevægelse, hvorved vi som nævnt uophørlig føres afsted gjennem rummet, giver sig tilkjende ved en bevægelse af de fleste stjerner i modsat retning — just som man ved at kjøre gjennem et landskab med et jernbanetog ser huse og træer paa begge sider tilsyneladende bevæge sig den modsatte vei. Det er klart nok, at denne tilsyneladende bevægelse vil være større, jo nærmere gjenstanden er. Derfor kan vi danne os en forestilling om stjernernes afstand, naar vi kjender denne bevægelses hastighed. Man har fundet, at flertallet af stjerner af sjette størrelse, de mindste, som er synlige for det blotte øie, bevæger sig med en hastighed af omtrent tre buesekunder i aarhundret. Da dette maal ikke giver nogen klar forestilling for dem, der ikke er fagmænd, saa lad mig anføre, at to stjerner paa himlen for et øie med gjennemsnitlig synsevne vil vise sig som en eneste stjerne, med mindre de er skilt ved en afstand af 150 til 200 buesekunder. Lad os saa tænke os stirrende paa en stjerne af sjette klasse, som er iro, mens vi selv, som allerede nævnt med hele solsystemet føres afsted med en hastighed af 8—15 km. i sekundet. Lad os mærke os dens stilling paa himlen i dette øieblik, og lad os dernæst gjøre det samme 5000 aar længer fremme i tiden. Et godt øie vil da netop være istand til at se, at der er to stjerner afmærket istedetfor en. De to vil være saa tæt ved hinanden, at intet tydeligt rum imellem dem kan skjelnes uden kikkertens hjælp. Stod der virkelig to stjerner, vilde de tilsyneladende berøre hinanden.

Det skyldes de kraftige teleskoper, som kan forstørre saa smaa tilsyneladende afstande, at denne bevægelse af solsystemet er bleven bestemt i den korte tid af 150 aar, hvori nøiagtige observationer af stjernerne er bleven udført.

P. E.

Kuba — Weylers felttog.

(Efter Crittenden Marriott i *„Arena“*.)

Forfatteren har opholdt sig i Kuba fra januar iaar til slutningen af april. Han fulgte som korrespondent de spanske hære og stod i forbindelse med oprørernes styrke. Hans korte redegjørelse for stillingen samstemmer fuldstændig med alt, hvad der forresten fra paalidelige iagttagere kommer til os fra øen. Hans artikel er skreven den 1. juni.

Den kubanske krigs andet store felttog har nu naaet sin æreløse afslutning. Regntiden har begyndt, spanjernes militære operationer er indstillede, flere tusen mand er sendt tilbage til Spanien og den regulære armé trukket tilbage fra det indre og koncentreret i de større kystbyer, hvor den vil ligge i ro til ud i oktober.

Dette Weylers felttog har i alle henseender været et af de merkeligste, som historien kjender. Det er en krig uden slag; der har ikke staaet et eneste slag paa Kuba siden vaaren 1896. De ildfulde kampe, som officielle rapporter og blade skildrer med saadan detalj, har aldrig fundet sted. De er ret og slet spanske skrøner.

Det er en krig, hvor den angribende hær paa 260,000 mand staar overfor en liden, vigende guerillastyrke paa 12—40,000 mand, og hvor den dog omhyggelig bevarer to trediedele af sit mandskab bag fæstningsmure, trochaer og andre forskansninger.

Det er en krig, hvor der for hver dræbt oprører falder to spanjere og dør fire af sygdom. Og det er en krig, hvor angrebshæren synes at vende sit mod og sit krigsraseri væsentlig mod de fredsommelige og forsvarsløse borgere i landet, og hvor en hel nation af saadanne skyldløse fredelige mennesker systematisk og brutalt sulter ihjæl.

Det er videre en krig, hvor moderlandet selv ødelægges; dets kredit er opbrugt og dets gjæld saa uhyre, at den i aarrækker vil hindre Spanjen fra at indtage en plads blandt de ledende eller mere fremskredne nationer. Og dog er det ogsaa en krig, i hvilken de spanske officerer tjener sig formuer, stjaalne dels fra kubanerne, men mest fra moderlandet, og i

hvilken endelig den høistkommanderede general officielt erklærer, at han nu har gjenoprettet fred og spansk herredømme paa Kuba, medens hvermand ved, at oprørerne er talrigere og mægtigere end nogensinde, og at general Weyler selv neppe tør vove sig udenfor hovedstadens porte, idet oprørerne endog frit og uantastet herjer Havanas forstæder.

Oprørerne paa sin side undgaar slag og indskrænker sin krigsførelse til pludselige overfald, hvorved et snes spanjere fældes, hvorpaa oprørerne skyndsomt forsvinder i sine fjelde.

Begge sider ødelægger systematisk landet for at berøve modparten alle eksistensemidler. Oprørerne afbrænder sukkermarkerne, og spanjerne brænder eller jevner med jorden alt andet.

General Weylers store felttog i provinsen Santa Clara foregik paa følgende vis. Generalen forlod Havana den 19. januar med 16,000 mand (det er betegnende nok, at af 260,000 spanske soldater paa øen kan blot en saa liden styrke disponeres, naar det gjælder et afgjørende felttog), som han paa sin vei forøgede til 25,000. Han naaede byen Santa Clara den 1. februar og udstedte straks ordre om, at hele provinsens fredelige landbefolkning skulde drives sammen i bevogtede leire. Den 9. februar marcherede han videre til Placetas og Sancti Spiritus — større byer. Tre uger senere vendte han tilbage til Havana uden at have kunnet tvinge oprørerne til et slag. Den 8. marts fik han ordre til at underhandle med oprørerne. Uheldigvis blev han nu forkjølet og maatte holde sig inde, hvorfor alle spanske operationer foreløbig stansedes. Den 28. marts naaede han atter Cimpregos, hvorfra han sendte tre kubanere som underhandlere til general Gomez. Denne negtede at modtage dem og erklærede at ville hænge dem, ifald de kom ind i hans leir. General Weyler foretog saa en del parademarcher frem og tilbage i endnu to uger, hvorpaa han den 22. april officielt erklærede ro og orden gjenoprettede i provinsen Santa Clara.

Medens dette foregik, overskred Gomez og præsident Cisneros i januar den centrale trocha fra Jucaro til Moron og angreb byen Arroyo Blanco. Garnisonen forsvarede sig dog godt og blev den 3. februar undsat af Weylers avantgarde. Gomez sendte da general Rodriguez afsted med en afdeling for at omgaa Weyler, komme bagenom hans hær og herje de to vestlige og mest spanske provinser, Matanzas og Havana, som nu ved Weylers afmarch til Santa Clara var forholdsvis forsvarsløse. Dette udførte Rodriguez med stort held og hjalp derved til at gjøre Weylers felttog saa absolut og komisk virkningsløst, som det blev.

Gomez selv gad ikke trække sig tilbage for Weylers fremrykkende armé. Han sendte præsident Cisneros og hans raad tilbage i sikkerhed, men slog selv leir blot 15 kilometer fra byen Arroyo Blanco og lige i Weylers vei. Der har han siden været, som Gud og hvermand har vidst,

i stadig aaben forbindelse med udenverdenen, og Weyler har intet forsøg gjort paa at fordrive, fange eller knuse ham.

Spanjerne har sendt ud telegrammer og rapporter om tre slag, som skulde have staaet her, næsten paa samme sted, og hvori spanjerne skulde have vundet glimrende seire, og Gomez blevet tilintetgjort (avislæsere tør mindes at have læst telegrammer af denne art i de forløbne maaneder). Først blev han slaaet og tilintetgjort i ét slag, saa i et nyt slag no. 2 paa selvsamme sted og endelig i et slag no. 3 ogsaa paa samme sted. For hver „seier" blev Weyler komplimenteret. Den eneste kommentar, der trænges til denne spanske seirvinding pr. telegraf, er, at Gomez fremdeles ligger i leir *paa samme sted*, medens spanjerne har trukket sig tilbage fra hans naboskab. Sandheden er naturligvis, at der intet slag har staaet, der har kun fundet enkelte forpostfægtninger sted; men spanjerne har ikke villet rette det afgjørende angreb paa oprørernes hovedstyrke, som denne i maanedsvis indbød til.

Næsten alle iagttagere omtaler de spanske soldaters pure ungdom og stupide udseende. De tre fjerdedele er formodentlig under 21 aar og 95 pct. under 25. De er for det meste bondegutter, som man har taget direkte fra plougen og skibet over til Kuba for at dø af sumpfeber og vanrøgt. De ældre og øvede soldater har den spanske regjering beholdt hjemme af frygt for revolution og karlistoprør.

Disse unggutter dumper ned i det fremmede land, hvor gul feber og kopper deler herredømmet over aarets maaneder nogenlunde ligt mellem sig. De behandles af sine officerer med den yderste grad af brutalitet, plyndres af kommissariatdepartementet, sultes og klædes slet. Hvad kan man forlange af saadanne soldater?

Jeg har seet et helt kompagni græde som børn, fordi en af dem havde faaet brev hjemmefra, hvad der havde givet dem alle hjemve. Jeg har seet en generalmajor slaa en soldat over ansigt og skuldre med en pisk, fordi soldaten ikke havde seet hans høihed nærme sig og derfor ikke havde hilset hurtig nok. Og jeg har seet et halvt dusin spanske soldater krybe gulvet over i et kaffehus efter kobbermynter, som en amerikansk korrespondent foragteligt slengte ud i denne menneskeklynge paa gulvet, — en klynge af Spanias stolte forsvarere.

Der er en slaaende forskjel i udseende mellem officerer og soldater. Man vilde neppe tro, at de hørte samme race til. Det er klasseforskjellens forbandelse. Officererne hører overklassen, soldaterne den raa underkuede masse til. For en amerikaner er denne forskjel paa kjøbmandssøn og bondegut forbausende. Officererne er den vakreste mandstype, jeg har seet. Ikke høie, men velbyggede, intelligent udseende, høfligheden og forekommen-

heden selv i det borgerlige liv, men dog grusomme og paa bunden raa. Soldaterne er tunge, klodsede, tungnemme med dumme, udtryksløse ansigter, daarlig bygning og trods sin ungdom allerede bøiede af arbeide.

Men lasterne har de to fælles, og ynkværdige laster er de. Jeg taler ikke længer om deres grusomhed, djævelsk som denne er; men om deres korruption, feighed og haabløse løgnagtighed. Fra den høieste til den laveste er de spanske embedsmænd og officerer paa Kuba korrupte — korrupte i en grad, hvorom man vanskelig kan gjøre sig nogen forestilling uden at have været paa øen. Man spøger i Havanas gode selskab over, at Weyler har tjent et par millioner kroner paa krigen. Kjøbmænd har vist mig i sine bøger posteret bestikkelsessummer til Weyler og andre spanske generaler. Oberster beholder paa listerne snesevis af døde soldater, hvis løn de selv indkasserer. Kapteiner og løitnanter foretager unødvendige jernbanereiser med sine tropper og sender saa ind forfalskede regninger over udgifterne. Kommissariatdepartementet plyndrer baade soldaten og skatkammeret. En høiere officer er netop hjemkaldt under anklage for at have modtaget 150,000 kroner for at ændre sin marchlinje og undgaa en kamp med oprørerne. Ni tiendele af oprørernes ammunition kjøbes nu — *af de spanske officerer i de oprindelige kasser, hvori den kommer fra Spanjen.* Det er ikke løse rygter, jeg gjengiver; men hvad jeg ved og har seet.

Og officererne er feige og undgaar helst kamp. Jeg har selv seet dem paa et veleskorteret jernbanetog, hvorpaa et halvt dusin oprørere fyrede paa langt hold, — jeg har seet dem i fuld uniform krybe under vognsæderne og skjule sig, medens lokomotivføreren fik ordre til at sætte mere damp paa og trods den betydelige eskorte flygte fra disse mænd, som den spanske armé er udsendt for at fange. Det er kun, naar den spanske officer faar en fredelig borger bundet til et træ, at hans bryst svulmer af mod og krigersk raseri. At dræbe forsvarsløse og fredelige fanger er den første artikel i hans militære troesbekjendelse.

De officielle rapporter, som officererne sender til Havana om sine krigsoperationer er nok til at bevise deres løgnagtighed. Naar f. eks. en oberst fortæller „officielt“, at hans regiment i tre samfulde dage var udsat for en dræbende ild fra en skjult fiende; men at han tilsidst stormede opover fjeldsiden, hvor fienden skjulte sig, erobrede tre seigt forsvarede forsvarslinjer og dræbte femti oprørere (hvis lig deres flygtende kammerater altid fører bort med sig) — alt med et eget tab af *en saaret, ingen døde;* saa trænges der jo ingen militær uddannelse til at forstaa, at dette er sludder og løgn. Men netop denne rapport er sendt, og andre ligesaa umulige sendes stadig ind til general Weyler fra hans officerer.

Alt dette er ikke hemmeligheder. I Havana kjender alle mennesker

til det; de faa hæderlige officerer har indberettet forholdet til regjeringen i Madrid, og hjemlandets blade har omtalt det. Ingen benegter det; men den spanske regjering svarer dog blot ved at sætte de redaktører under tiltale, som aabent omtaler sagen.

Det er visselig en underlig fremgangsmaade for en angribende styrke at lægge to trediedele af sit mandskab bag fæstningsmure. Men det er netop, hvad spanjerne gjør. Mindst to trediedele af den spanske armé ligger garnisoneret i byer, fæstninger eller ved trochaer og har aldrig affyret et skud, med mindre oprørerne har opsøgt og angrebet dem. Thi disse garnisoner gjør aldrig udfald. Det er et ufravigeligt princip, at de *ikke* maa gjøre det. Rundt byerne er der gjerne en ring af smaa stenhuse, der forsvares af syv, tyve eller de største af femti mand (i telegrammerne heder de „forter"). Husene omgives af løbegrave og forbindes ved andre løbegrave. Ogsaa inde i byen er der befæstede huse med sine garnisoner.

Oprørerne kan færdes rundt byen; det falder aldrig disse garnisoner ind at gjøre et udfald for at jage dem væk. Ja, det hænder endog stadig, at oprørerne falder ind i saadanne velforsvarede byer for at herje og plyndre. Kommer de nær et „fort", saa bliver de beskudt; men holder de sig udenfor „forternes" skudvidde, kan de plyndre i absolut sikkerhed. Alt hvad garnisonens kommandant gjør, er at lukke sig godt ind og telegrafere et eller andet sted hen efter en af de „marcherende" afdelinger, der har til opgave at operere i aaben mark. Naar den ankommer, er byen plyndret og oprørerne i sikkerhed.

Særlig trygge er oprørerne, naar de foretager disse herjetog om aftenen; thi ingen spansk afdeling vil forlade sit opholdssted eller begive sig ud i luften om natten. Kommandantens telegram bliver der da intet hensyn taget til før næste morgen, saa oprørerne har hele natten for sig. Dette: at sky natteluften er ogsaa et ufravigelig princip i den spanske krigsførelse. Jeg ved, hvad jeg taler om, for jeg har selv to gange været tilstede i større velbefæstede byer, medens oprørerne i ro og mag herjede og brændte betydelige dele af dem — absolut uforstyrrede, skjøndt garnisonen var betydelig talrigere end oprørernes styrke; men den laa roligt og saa paa fra sine „forter"; den hørte jo ikke til de "marcherende" afdelinger; hvad der foregik, vedkom den derfor ikke.

Endnu besynderligere er hint enestaaende udslag af spansk krigskunst trochaen. Der er to saadanne, den centrale mellem Jucaro og Moron og den vestlige, der skiller provinsen Pinar del Rio fra resten af øen. De bestaar af en sammenhængende række forskansninger og forhindringer, staaltraadgjerder, stenmure og løbegrave tvers over hele

øen fra hav til hav. I regelmæssige afstande ligger de ovenomtalte „forter“; forternes garnisoner forlader heller ikke her sine bygninger; men bagenfor trochaen staar en del „marcherende afdelinger“, der i tilfælde skal tilkaldes, hvor de trænges. Det hele apparat er klodset i yderste grad og har kostet uhyre summer og tusenvis af menneskeliv. Fra den vestlige trocha alene er 2—3000 soldater blevne sendte til hospitalerne hver maaned.

Disse kostbare verker har vist sig aldeles virkningsløse. De skulde hindre oprørerne fra at trænge over dem. I virkeligheden har de ingen hindring frembudt. Oprørerskarer har stadig krydset dem. Vælger de natten dertil, kan det gjøres ganske trygt. Garnisonerne vil da blive siddende i sine forter, og de „macherende afdelinger“ vil ikke røre paa sig, før dagen gryer. Imedens har oprørerne naaet sikkerhed.

I april overskred negerhøvdingen Quintin Bandera fra øst til vest den centrale trocha med 500 mand. De officielle spanske bulletiner beretter, at han selv faldt under det „frugtesløse forsøg“, og at hans styrke blev aldeles opløst og ødelagt. Et par dage efter fandt general Weylers armé paa den anden side trochaen sig overfor den „døde“ neger og hans „ødelagte“ styrke. Merkelig nok stod der atter et „stort slag“, hvori negeren og hans mænd „aldeles tilintetgjordes“. Nogle dage senere var han dog naaet helt vest til Havana og overskred ogsaa imag den vestlige trocha og trængte ind i Pinar del Rio. Atter leverede spanjerne den længst døde og tilintetgjorte neger et „stort slag“, hvori han dog nu blot blev „slagen og tvungen til at trække sig tilbage“. Atter noget senere var han aligevel langt vest i Pinar del Rio, hvor han paany blev „haardt saaret og hans tropper adsplittede“ i det tredie „store slag“ spanjerne fandt det nødvendigt at levere ham efter hans „død“. Formodentlig har han faldt baade 2 og 3 gange siden — i telegrammerne.

Dette er blot og bar afskrift af de officielle rapporter. Fire gange paa tre uger blev manden dræbt, haardt saaret og hans afdeling aldeles tilintetgjort, medens han dog trængte 450 km. frem paa spansk grund og naaede sit bestemmelsessted. De fire lykkelige officerer, som „aldeles tilintetgjorde“ den lille styrke paa 500 mand, har utvilsomt forlængst modtaget sine forfremmelser eller ordener derfor.

Men det mest besynderlige i denne besynderlige krig er spanjernes behandling af *pacificos* — de absolut fredelige borgere, der ikke har villet paa nogen maade deltage i kampen. I de fire vestlige provinser er den hele fredelige landbefolkning blevet drevet sammen i store leire eller usle byer, hvor den lever i hytter af palmeblade, omtrent uden mad eller klæder og uden ringeste sanitære forholdsregler i et klima, der under heldigste vilkaar er dødbringende nok. Vi kan regne, at de fire provinser har

1300000 indbyggere, hvoraf 650000 er landboere. Af disse lever kanske 50000 under oprørernes flag; resten eller 600000 er drevne fra sine hjem og samlede i disse befæstede leire. Man vil let forstaa tilstanden der nu i regntiden. De eier ikke eksistencemidler; hvordan de vedligeholder livet, er simpelt hen for et civiliseret menneske ufatteligt. Mange bliver det vel heller ikke, der nogensinde vender tilbage til sine afbrændte hytter og hjem.

Og disse mennesker er i fuldeste maal, hvad de spanske navne antyder — *pacificos*, de absolut fredsommelige. Vi tænker os gjerne kubanerne som en hidsig natur, der let griber til kniv eller revolver. Det er aldeles feilagtigt. Befolkningens store masse er til det fortvilede fredsommelig, tam, myg og eftergivende. De bærer alt heller end griber til vaaben. De lader sig jage fra sine hjem, ser dem afbrændes, ser sin slegt mishandles; men de finder sig i alt heller end at gribe til vaaben. De minder om den russiske bondes sløvhed. Spark dem, skjæld dem ud, slaa deres hustru i ansigtet, — de finder sig i alt uden at røre en finger. Der findes, som englænderne vil sige, ikke *spirit* i dem. Jeg har talt med dem i de store indhegninger. De beretter de ynkeligste historier, men uden vrede, uden en knytning af hænderne, uden saameget som et uærbødigt ord mod spanjerne. De tager det hele som en skjæbnens bedrøvelige tilskikkelse, som man maa prøve at bære med taalmod.

Det er overfor saadanne mennesker, at den spanske soldat bliver modig. Her vaagner hans energi, og hans øine flammer stolt og vildt.

Hvorledes befolkningen er bleven saadan? Det er et rigt land og et varmt, svækkende klimas langvarige indflydelse sammen med det spanske militærdespoti og den absolute mangel paa oplysning. Negerne er noget bedre end de hvide. De *kan* vredes. De vil slaaes, dersom man sparker dem altfor haardt. *Derfor* er det ogsaa, at negerne er i flertal i den forholdsvis lille kjæmpende styrke af oprørere, som spanjernes umulige tyranni har samlet. Byernes beboere er jo meget mindre afslappede end landbefolkningen, og i fjeldene i de to østlige provinser, hvor oprøret har sin hovedstyrke, finder man tildels en anden karaktertype. Undtagelser er der naturligvis ogsaa; men det bør heller ikke skjules, at en betydelig del af oprørernes styrke bestaar af sydamerikanere og centralamerikanere samt af udvandrede og nu hjemvendte kubanere. Selve oprøret sattes igang af disse.

Hvad har saa spanjerne hidtil opnaaet? Lægger vi Weylers egne rapporter tilgrund, saa har han nu gjenoprettet ro og orden i de fire vestlige provinser. De to store østlige provinser har han ikke engang besøgt; de er absolut i oprørernes magt, og det bør erindres, at det sidste

kubanske oprør, som varte i *ti aar* indskrænkede sig hele tiden helt og holdent til disse to provinser og endte med oprørernes seir og en overenskomst, som Spanien straks brød.

Men Weylers rapporter er ikke meget paalidelige. Man maa dog være ham tak skyldig, fordi han ikke ogsaa har erklæret det spanske herredømme gjenoprettet i de to østlige provinser. Det maa opfattes som en storslagen selvbeherskelse.

I virkeligheden gjennemstreifes alle fire vestlige provinser af oprørsbander og den allervestligste Pinar del Rio, hvor det nu snart er et aar siden Weyler proklamerte ro og orden ganske gjenoprettede, kræver endnu 30000 spanske soldater for at holde de faste punkter mod de derværende oprørere! Det er omtrent paa samme vis de andre provinser er kuede. I Santa Clara, den centrale provins, har Gomez fremdeles uforstyrret sit hovedkvarter.

For den, der har seet forholdene, synes det utænkeligt, at Spanien skulde kunne vinde bugt med oprøret; men landet vil snart være ødelagt for slegtled — og det samme vil være tilfældet med Spanien selv.

Asias Lys

eller den Store Forsagelse — Gautama Buddhas liv og lære.

Fortalt af en indisk buddhist.

(Af **Sir Edwin Arnold.** — Den versificerede oversættelse af Ragna Kristensen).

Thi skriften synes tydlig at lære
ei hvor og hvoraf, men at engang livet
sin rundgang har begyndt, har klattret op
fra møl og myg, fra orm og slange, fisk,
fugl, ragget dyr til mand, aand og halvgud, gud;
saa ned igjen til jord og myg; vi er i slægt
med alt, som til er; kunde én blot fly
forbandelsen, da skulde verdens alt
ved ham befries for uvidenhedens gru,
den i hvis skygge frygt og grusomhed slaar bo.
— Blev én kun frelst!
Det maatte kunne ske!
Og hjælpen skaffes maa! I vinterstorm
før frøs man sig ihjel, til ild blev slaat
af flintesten, der skjulte koldt sit eie,

den røde gnist, den holdt af solens brand.
Man slugte kjød som ulv — til én fandt korn;
det voksed før som ugræs, er nu livets brød.
Man brøled, plappred, til en tunge talen tog,
og flinke fingre lyden bandt til bogstav.
Har mine brødre gode gaver mon, som ei
igjennem søgen, kamp, opoffrelse blev vundne!
— Hvis en var født til storhed og til lykke,
udstyret rigt med helbred og talent,
bestemt til hersker — konge over konger —
hvis en, der ei var træt af livets lange dag
men end stod frisk i ungdomsgry, ei overmæt
af elskovs søde fest men hungrig end —
hvis en, der ei var slidt og rynket, resigneret
men munter i den ungdom og den skjønhed,
som verden eier, trods de mange onder;
én for hvem døren aaben var til jordens skatte —
just en som jeg, der lider ei,
der savner, sørger ei, undtagen for det savn,
der ei er mit paa anden maade end som slægtens medlem; —
hvis denne ene, der saa meget fik at give,
alt lagde ned for menneskenes fødder
og derpaa vied sig til sandhedssøgen, —
han tvinge maatte gaadens løsning frem,
om den i helved lured, skjult i himlen var, —
vel muligt at den dvæled ganske nær. —
Da vilde sikkert, om først sent, langt frem,
hvert forhæng løftes for hans speiderblik,
hver vei sig jevne for hans saare fod,
det vindes vilde da, hvorfor han tabte alt,
og døden vilde se sin seierherre.

Den lod blir min; thi jeg har alt at miste
og elsker, hvad jeg eier: i mit bryst
jeg kjender alle hjerters slag, som lider,
de, som jeg kjender, ikke kjender, mine og de mange
som mine bliver, millioner fler —
de alle reddes skal ved offeret, jeg yder.
O, stjerner, I, som kalder, se, her er jeg!
O, jord for dig og dine er min ungdom til,
min trone, alle glæder, gyldne dage, nætter,

mit lykkeslot — og, ak, din favn min dronning,
det dyreste af alt, jeg giver hen. Dog ogsaa dig
jeg redder, naar jeg redder hele jorden;
og det, du bærer i dit unge liv,
vort barn, vor elskovs endnu skjulte blomst,
som jeg ei vente tør at se og signe.
Barn, hustru, fader, folk, o, I maa dele
en stakket stund min angest denne time,
at lys maa bryde frem, alt kjød maa kjende loven.
Nu ser jeg snart min vei, nu vandrer jeg herfra.
Ei kommer jeg tilbage, før det søgte fundet er,
— hvis trofast kamp og søgen fører frem."

Han rørte med sin pande hendes fødder, sænked
det afskedsblik, der himlens elskov rummed,
paa hendes stille ansigt end i søvnen taarevædt.
Tre gange gik ærbødig han om leiet,
som var det ham et alter; med sin haand
mod brystet vil han dæmpe hjertets slag;
„thi", sagde han, „jeg aldrig mer skal hvile her!"
Tre gange vil han gaa, men vender tre gang' om
saa sterkt han elsked, og saa sterk var hendes ynde.
Da drog han kappen over hodet, vendte sig
og løftet purdah tæppet op: der hviled tyst
i saadan søvn, som vandlilier kan sove
den yndigste af alle haver, Indias pigeflor. —

— — — — — — — — — — — — — —

„Saa kjær jeg har jer mine smaa veninder,
vemodigt er det at forlade jer; men gaar jeg ei,
hvad andet møder os end alderdom
foruden trøst, og død foruden taal.
Se, saa som søvnen nu, skal engang døden
jer gribe; rosen visner, men hvorhen gaar da
dens duft, dens pragt? Naar lampen bliver tør,
hvor flygter flammen hen? Hvil tungt, o, nat,
paa lukket øielaag, vær disse læbers segl,
at ingen taare eller sorgfuld røst mig standser.
Jo lysere de før mig gjorde livet,
des bittrere den tanke er, at de og alle
kun skue skal som planterne et vist tal somre

— saa mange regnbyger, frostnætter, vintre,
saa mange løvfald, fulgt af vaarens løvspræt,
om ikke øksen inden da dem fælder. Det vil jeg ei,
om alle mine dage blev som guders,
naar folket alt i mørket klaged sig,
og derfor venner siger jeg farvel!
Fordi mit liv er skjønt, jeg gir det hen og gaar
at søge frem til fred og ukjendt lys!"
Med sagte trin Siddârtha steg forbi
de sovende og gik i natten ud. Dens øine
ham fulgte med aarvaagent kjærligt blik,
dens aande kyssed kappens fold.
Smaablomsterne, som lukket stod og vented daggry,
alt aabned fløielskalken fin at vifte vellugt
fra skaale gyldne, skaale lyserøde; over landet
fra fjeldene i nord og syd til havet
en skjælven jog, som følte jordens sjæl
sig rørt af nye haab. I skriftens bog,
som os fortæller om vor Herres liv, der staar,
at himmelsk rig musik klang gjennem luften
fra skarer hvide, skinnende, som fløi i flokke
mod øst, mod vest, og selve natten lyste
mod nord, mod syd, og verden glæded sig.
Selv jordens fire frygtede regenter
steg parvis ned ved porten to og to
med sine legioner lyse aander
i rustninger af sølv, af guld, safir og perler;
de vogted paa den ædle prins, der stod
med blikket fuldt af graad mod himlen løftet
og munden lukket strengt ved dette forsæt,
der sprang af ubegrændset kjærlighed.

Saa kalder fyrsten sin staldmester Channa og beder ham sadle gangeren Kantaka: „Thi nu er timen kommen, da jeg maa forlade dette gyldne fængsel, hvor mit hjerte har boet som fange — forlade det for at finde sandheden, den jeg herefter for al verdens skyld vil søge, til den er funden".

Channa søger bedrøvet at holde ham tilbage, minder ham om det rige, som venter sin konge i ham; men prinsen svarer: „Til dette er jeg født og ei til fyrstekrone. Det rige, som jeg vil, er større end mange lande". — Atter minder Channa ham om fader og hustru og besværger ham af kjærlighed til dem at blive; men prinsen svarer, at netop hans kjærlighed driver ham til at forlade dem og forsage den glæde, deres selskab giver ham.

Endelig maa Channa sadle hesten, og prinsen rider afsted fulgt af sin staldmester. Den hellige skrift fortæller, hvorledes devaerne spredte usynlige tæpper under hestehovene, saa ingen lyd vækkede den sovende by; de svære metalporte rullede de lydløst tilbage, og hestene gav de vinger, saa da morgenen kom, var prins og staldmester langt fra hovedstaden. Da dagen gryede, steg prinsen af, kyssede Kantakas hoved og takkede Channa for hans hjælp: „Dette, som du har gjort mod mig, skal bringe dig velsignelse og blive al verden til velsignelse. Vær forvisset om, o, Channa, at jeg altid elsker dig for din trofaste kjærligheds skyld“.

Saa afførte prinsen sig alle sine juveler og kostbare klædningsstykker, som han gav til staldmesteren, skar sit fagre haar af med sværdet, som han derpaa ogsaa gav til Channa og bad denne ride tilbage til hans fader, kongen, og sige:

„Siddârtha ber ham glemme sig, indtil
han tifold prins tilbagevende vil med visdom
i stille gransken vunden og i kamp for lys.
Og seirer jeg, da se! Al jorden bliver min!
min gjennem offer, sig ham — min ved kjærlighed.
Thi *haab for mennesket er kun i manden selv;*
og ingen søgte før, som jeg nu søge vil,
der gav min verden for at redde verden“.

Dansende fugle.

(Efter A. Stefan i *„Echo“*.)

For kort tid siden har en naturhistoriker ved navn Hudson, der har boet i Sydamerika over 20 aar, offentliggjort en bog, hvori han beviser, at visse fuglearter udfører bevægelser, der fuldstændig svarer til det, vi kalder dans. Og ikke det alene. Da vi i almindelighed pleier at spille til vore danse, saa vover heller ikke fuglene at hengive sig til denne nydelse uden akkompagnement. De synger, og hvis naturen ikke har givet dem nogen stemme, saa forsøger de med næb eller vinge at frembringe lyd, der erstatter dem sangen. Trods begge de sidst nævnte instrumenters høist ufuldkomne beskaffenhed, lykkes det dem dog at faa frem de mest forskjellige lyd, der snart minder om en trommes hvirvel, snart om piskeknald, eller det høres ud, som om de skjærer tænder.

Mange fugle gjør det altsammen i skjøn forening, og præsterer derved en musik, der er svært primitiv, men dog maa betegnes som et tilstrækkelig akkompagnement til deres rytmiske bevægelser.

Hvad enkeltdans angaar, saa er den konstateret hos flere fuglearter

ved La Plata, i særdeleshed hos den saakaldte *Rupicolonus*. Denne fugls dansesal befinder sig under fri himmel og bestaar af en flad mosbevokset plads, der er omgivet af buske og omhyggelig renset for sten og grene, der kunde være til hinder for de befjedrede danseres yndefulde *pas*. Her samles et stort antal fugle. Er selskabet fuldtalligt, saa træder en hanfugl med sterkt farvede fjer og en haardusk paa hovedet frem i midten af pladsen og begynder med udbredte vinger og nedhængende hale at udføre en række bevægelser, der næsten minder om vor menuet. Lidt efter lidt blir danseren endnu ivrigere, fuglen hopper og dreier sig om sig selv paa den forunderligste maade. Er den saa endelig træt, trækker den sig tilbage, af aktøren blir en tilskuer, mens en af hans kammerater indtager hans plads. Naar man læser dette, kunde man være fristet til at holde Hudsons fortælling for en god spøg. Men tiltrods for, at hans omfangsrige og samvittighedsfulde verks alvorlige og strengt videnskabelige karakter udelukker enhver saadan tanke, vil man dog med tilfredsstillelse høre, at en anden naturforsker, ved navn Bigy-Wither, har konstateret omtrent det samme. Han fortæller, at han engang i Brasiliens skove hørte en sjelden vakker fuglesang. Indianerne, der var med ham, vidste straks, hvem virtuosen var, og opfordrede Wither til at følge dem langsomt og forsigtigt. Paa samme tid forsikrede de ham, at han skulde faa se et høist mærkværdigt skuespil. Efterat de lydløst havde sneget sig frem en stund, naaede de en aaben plads. Paa stenene og grenene rundt omkring sad en skare smaa rødtoppede fugle, som alle udførte en høist eiendommelig dans. Mens en af dem, musikeren, rolig sad paa en gren og sang de lystigste melodier, slog de andre, danserne, takten med vingerne, dansede livligt med fødderne og ledsagede desforuden sangen med en dæmpet kvidren. Det hele gav indtryk af en konsert med dans, hvor hver deltager syntes at more sig storartet. Det vilde have været interessant at se slutten paa denne underlige underholdning, men de sky fugle blev desværre skræmt af en af indianerne foraarsaget støi, og fløi fra hinanden i alle retninger.

Mange fugle bliver efter Hudsons iagttagelse i luften istedetfor at bevæge sig paa jorden, og udfører der bevægelser, der er dansen svært lig. Det er tilfælde hos en finke, som man af den grund har kaldt *Oscillator*, den der svinger sig omkring. Den beskriver i farten en fuldstændig kurve paa omtrent 20 meters længde. Naar den er kommet til endepunktet, vender den sig pludselig og flyver akkurat den samme vei tilbage til udgangspunktet. Dette gjentager sig flere gange efter hinanden. De sorthodede ibis'er i Patagonien har dog en vane, der er endnu rarere end nogen af de før nævnte. Disse fugle er af en kalkuns størrelse og skulde derfor være mere alvorlige og satte. Men det er slet ikke tilfælde. Efter aftensmaden forsamles ibis'erne sig for i skjøn forening at begive sig til det sted,

hvor de skal tilbringe natten. Men underveis styrter de sig pilsnart ned paa jorden, og fylder luften med skingrende skrig, saa man nærmest skulde tro, at de pludselig var bleven vanvittige. Neppe har de berørt jorden, saa flyver de igjen lodret op i luften, for saa øieblikkelig at vende tilbage til jorden. Naar de saa tilslut er trætte, begiver de sig til ro.

Nogle argentinske rikser og især deleshed Ypecaha-riksen maa ligeledes nævnes. Deres mødested er i regelen en liden af siv omgivet ø, hvorpaa der befinder sig en sump. Finder en fugl, at tiden er kommen til dans, udstøder den en og samme tone tre gange efter hverandre, — det er „opfordring til dans“, og straks ser man sivet bevæge sig, og den ene rikse efter den anden spadserer frem. Naar selskabet tæller 15—20 stykker, begynder de en koncert, hvis lige man sjælden faar høre: de udstøder øresønderrivende bedøvende skrig, med vidt ubredte vinger og aabent næb, som de løfter høit i veiret, styrter de som gale afsted i alle retninger. Dette er altsaa snarere en vild jagen omkring end egentlig dans. Denne forestilling varer 5—10 minuter, saa skilles de rolig ad og vender tilbage til sit arbeide igjen, — de er ligesom brave arbeidere, der uden sine koners vidende har tat sig en glad dag og derefter forsigtig lister sig tilbage til det hjemlige bo og den daglige dont. Jakanaerne, der udmærker sig ved sine sporer og sine lange tæer, kjender et lignende tidsfordriv. De forsamler sig i store tætte skarer og istemmer saa en korsang, der udmærker sig ved korte, overordentlig skarpe toner. Samtidig begynder de sine danseøvelser, under hvilke de bevæger vingerne op og ned, snart ganske langsomt, snart med rivende hast.

Ganske enestaaende og derfor saa meget interessantere er den vane, den langsporede vibe har. Denne fugl foranstalter koreografiske øvelser, som ogsaa landets indfødte kalder dans, — en dans der kræver tre deltagere og som synes at fornøie de tre dansende i overordentlig høi grad. Derfor holder de temmelig ofte sine dansemoroer, oftest dog ved fuldmaane. Hannen og hunnen lever sammen som et lykkeligt par, og sit rede har de altid bygget paa et lunt og godt sted. Men i sin huslige ro bliver de fra tid til anden forstyrret af en gjæst, der indlogerer sig i ægteparrets bolig og opfører sig saa ugeneret, som om han befandt sig i sit eget hjem. Redets oprindelige beboere synes dog ikke at ta ham dette ilde op, — hvad de fleste andre fugle vilde gjøre. De smaa viber modtager sin gjæst med glædedrukken sang, under ham de bedste stykker af føden, optræder i det hele uhyre gjæstfrit. Og saa gaar de i gang med dansen, — kanske det netop er for at faa udføre denne trekantede francaise, de med saadan fryd modtager den fremmede, nødvendige trediemand.

Moroen aabnes med sang af vært og værtinde; derpaa stiller gjæsten sig bag de to, — det er opstilling til første tur, — hvorpaa de alle tre

begynder at frembringe en uafbrudt række snurrende og skrattende toner, og samtidig bevæger de sine fødder, hastig, og i absolut takt med musiken. Fra tid til anden udstøder „lederen“ en gjennemtrængende lyd, — da „changeres“ der, de to hjemstavnsberettigede fugle viger bag ham og akkompagnerer den fremmedes skrig med en række lyd, der mest af alt minder om trommehvirvler. Naar saa denne forlystelse har varet længe nok, løfter gjæsten pludeslig vingerne i veiret og blir staaende aldeles ubevægelig i den stilling, bent op og ned. De to andre stiller sig nøiagtig paa linje med ham og „blæser sig op“. Tilslut bøier alle tre sine hoveder, indtil næbbene naar jorden; i den stilling bliver de en stund staaende, stemmer saa op en dæmpet sang. Dette er vibernes maade at takke for dansen paa. Gjæsten vender nu tilbage til sit hjem, og fra dansens fest vender vært og værtinde tilbage til sin rede. Men næste gang fuldmaanen straaler, trædes atter dansen lystigen af de tre mærkelige dansere.

Men man behøver jo ikke at gaa saa langt som til Sydamerika for at se dansende fugle. Vor hjemlige tranes dans er saa god, som den vel kan ønskes, fuld af ynde, af latterlighed og forfængelighed, — og alle disse dansende fugle viser tilfulde, at lysten til at bevæge sig rytmisk til tonernes klang er nedlagt i naturen; — som fuglene følger en naturlov, naar de træder dansen i maaneskin, saa gjør den unge pige det, naar hun pyntet og glad hvirvler sig i en vals.

Edinburgh.

(Af Oscar Julius Tschudi.)

II.

Forøvrigt er det ingenlunde bare inden den akademiske stand, at den theologiske „diletantisme“ drives. Nærsagt inden hver stand og hvert lag i samfundet findes noget af den. Saa er der noget sted, hvor den reformatoriske theori om det almindelige presteskab kan siges at være realiseret, saa maa det være i Skotland og specielt i Edinburgh.

Med det kjendte ord for øie: „Du kan ikke tjene gud og mammon“, vil man maaske være tilbøielig til at indbilde sig, at Edinburgh ikke har rum for verdslige og materielle bestræbelser. En saadan slutning vilde dog være meget forhastet. Det er ikke muligt at se andet, end at man derover trods al kirkegang og gudsdyrkelse eftertragter mammon med fuldkommen saa stor iver og intensitet som noget andetsteds. Sluere han-

delsmænd, dygtigere og mere foretagsomme forretningsmænd end skotlænderne skal man vist have vanskelig for at finde. Der er ganske vist i Skotland overmaade megen præken om ikke at samle sig „liggendefæ, som møl og rust fortærer" osv., men kjendsgjerningerne viser samtidig en ophobning af rigdomme, som staar i skjærende modsætning til theorierne. Neppe nogetsteds i Europa er større kapitaler samlet paa enkelte hænder; intetsteds er forskjellen mellem rig og fattig, høi og lav mere skrigende og hjertesønderrivende.

Gudsdyrkelse og mammondyrkelse synes at trives frodig side om side i Skotland. Skotten er paa engang den nidkjære prædikant og den beregnende forretningsmand. Han udfolder en missionsvirksomhed, som er ganske enestaaende; samtidig ogsaa en handelsvirksomhed, som i sin art er ikke mindre storartet. Han forsyner hedningelandene med præster og bibler, men ogsaa med aagerkarle og whisky. Han forkynder for hedningefolkene Christi skjønne lære om fattigdommens og ydmyghedens velsignelse („salige er de fattige" osv.); men han viser dem ogsaa faktiske eksempler paa en graadighed og et hovmod, som de stakkels vilde vel neppe tilforn har anet, menneskelige væsener kunde være besjælede af.

Der er vist megen ægte religion i Skotland. Men vist ogsaa overmaade megen skinhellighed og hykleri. Netop den store kirkelighed synes at avle stort skinvæsen. At gaa i kirke er der i stor udstrækning en mode — og en maade at skaffe sig et præg af ydre respektabilitet og anseelse blandt menneskene paa, — i mange tilfælde noget formelig business-like.

Forretningsaanden og mammondyrkelsen træder endog frem i selve gudshuset i Skotland. Gaar man ind i en kirke der, er det første, der møder øiet og øret — penge og pengeklirren. I kirkens forhal staar en eller flere pengediske, hvor det er ufravigelig skik og brug, at enhver, før han gaar videre, kaster en mynt. Pengediskene bevogtes af „Cerberusser", regelmæssig i skikkelse af ældre værdige herrer i sorte klæder, — — saakaldte „Elders" (ældste), ogsaa en slags geistlige personer, medlemmer af kirkestyrelsen, — der med argusøine synes at vaage over, at ingen undlader at betale for indgangen. Og selv naar man vel har sluppet forbi pengedisken og ind i det allerhelligste, bliver man ofte, tildels paa en mindre behagelig maade, mindet om penge og penges værd i denne skrøbelige verden. Pladsene i de skotske kirker pleier nemlig at være bortleiede til bestemte familier mod en regelmæssig afgift. Følgen er, at de, der ikke har nogen leiet stol, bliver at betragte og behandle som en slags udkast-klasse, der vel ikke nægtes adgang, men gemenligen anbringes for sig selv og saa langt bag, at det kan blive vanskeligt eller endog umuligt at følge med. — —

*

* *

Ligesom Edinburgh er kirke-, saa er den ogsaa bibel-by par excellence. At sige, at bibelen der findes i hvert et hus eller hjem er neppe nok til at betegne det sande forhold. Jeg dømmer fra egen personlig erfaring. I det første hus i Edinburgh, hvor jeg havde logis, laa bibelen i pragtudgave — der, i parenthes bemærket, havde kostet 5 £ (vel 90 kr.) — paa pianofortet i mit værelse. Min værtinde var en fattig enke, der levede af at leie ud værelser. Senere flyttede jeg til en familie i ret gode kaar. Paa det værelse, jeg der fik, laa der ikke mindre end fire bibler i forskjellige udgaver.

Og ikke bare indendørs, ogsaa udendørs træder dette træk frem. Karakteristisk er det f. eks. at se, hvorledes gade-betlerne i Edinburgh bærer sig ad forat paakalde folks opmærksomhed og barmhjertighed. Det sker paa den maade, at de staar eller sidder med en opslaat bibel foran sig og læser høit op et stykke af profeten Esaias, Davids salmer eller et andet kapitel af den hellige skrift.

Skotten er da ogsaa „bibelsprængt" som intet andet folk. Heller ikke stiller han sit lys i saa henseende under en skjeppe. Han udøser af sin bibelkundskab ved alle leiligheder, — baade i tide og utide, offentlig og privat. I kommunale og politiske forsamlinger er det slet ingen sjeldenhed derover at faa høre en flom af bibelcitater, navnlig fra det gamle testamente. Bibelsteder drøftes og diskuteres paa tomandshaand og i selskabelige sammenkomster — i damernes theselskaber ligesaavelsom ved toddybordet i herrelagene. Skotten er i regelen taus, indesluttet og kold. Ved første glas i selskabet er stemningen trykket; ved andet begynder samtalen at indledes og ved det tredie glas kommer theologien op, det vil sige: nu er stemningen paa det høieste. Da bliver der iver og ekstase, en endeløs diskuteren og ræsonneren, et skyl af skriftsteder og spidsfindigheder, et vræl og et vrøvl, saa man for den sags skyld gjerne kunde tro sig hensat i et norsk selskab, der er kommet ind paa politiken, bare med den forskjel, at derover er det bibel-, her grundlovsparagrafer, der flænges og endevendes.

Sikkerlig er ostentationen med bibelen ofte ikke andet end skin og humbug. En reisende fortæller, at han en dag i en privatmands bibliotek blev opmærksom paa to pragtbind, det ene paa ryggen mærket som det gamle, det andet som det nye testamente. Han fik tilfældigvis lyst til at se lidt nærmere paa dem og tog dem i det øiemed ud af boghylden. Men hvor stor bliver ikke hans forbauselse, da han istedetfor den hellige skrift finder — et dusin fine havanesere. De to saa høitidelig udseende bind viste sig nemlig at hænge sammen og at danne et — cigaretui.

Imidlertid — man vogte sig for at betragte undtagelsen som regel. Som regel er bibelen for skotten visselig „ei blot til lyst" men „bøgernes

bog“ i mere end figurlig forstand, fra den tidligste barndom hans læse- og lærebog i hjem, i skole, i kirke.

Den skotske literatur — baade i poesi og prosa bærer ogsaa øiensynlige mærker deraf. Jeg skal ikke indgaa herpaa. Det vilde føre for vidt. Tillad mig kun i et par ord at pege paa et enkelt eksempel i Thomas Carlyle, Skotlands mest fremragende forfatter i dette aarhundre, — rector magnificus ved Edinburghs universitet, — saa typisk en Skotte, som vel kan findes; en original selvstændig tænker, der ikke lod sine intellektuelle evner binde af formler eller bekjendelsesskrifter hverken af den ene eller den anden art. Han var langtfra nogen ortodoks i almindelig forstand; neppe har nogen kritiseret kirken og dens mænd skarpere end han. Men han var samtidig dybt religiøs, — øiensynlig opfyldt af bibelens aand og — ord. En prædikant ikke i doktrinær theologi, men i aand og sandhed. Han er bleven kaldt profet. Og ikke uden grund. Han minder i mere end en retning om de gammeltestamentlige profeter: først ved sin selvstændighed, sit mandige mod og uforfærdede djervhed i uden persons og partis anseelse at revse tidens laster og humbug; dernæst — endog i selve stilen. I den grad, at man næsten kunde fristes til at tro, at Thomas Carlyle har taget profeten Esaias til literært mønster. Maaske har han det ogsaa, mere eller mindre bevidst.

* *
*

Kirken repræsenterer i Skotland mere end blot det religiøse element; for en stor del tillige det politiske og sociale; i høiere grad vistnok end i nogen anden stat i Europa.

Dette er heller ikke uden sin historiske grund. Skotlands historie siden reformationen har væsentlig været kirkehistorie; dets forfatningsstridigheder kirkekonflikter.

John Knox staar som prototypen i denne udvikling. Han er Skotlands religiøse reformator. Men ikke det alene. Han er tillige den demokratiske bevægelses bærer i det 16de aarhundrede ligeoverfor kongemagten i Skotland; prest, men samtidig statsmand og frihedshelt. Han var bleven for skotten omtrent, hvad „der alte Fritz“ for preusseren og Gustav Adolf for svensken.

Siden Realunionen med England for et par aarhundrer siden, — hvor rolig og fredelig har ikke Skotlands politiske udvikling artet sig. I fuldstændigste modsætning til Irland!

Udvortes seet er unionen af samme art for Skotland som for Irland. De er begge forenede med et større og mægtigere rige under i alt væsentligt de samme formelle eller statsretslige vilkaar. Skotland har ligesaalidt som Irland noget politisk selvstyre. De skotske love udgaar lige-

saavelsom de irske fra — London. Og i parlamentet i London er Skotland slet ikke stærkere repræsenteret end Irland, snarere svagere. Af parlamentets repræsentanter — ialt ca. 670 — yder Irland en kontingent af 103, Skotland bare 72.

Og dog — hvor forskjelligt, ja modsat har ikke foreningen virket for hvert af disse lande! Skotland er under foreningen med England og ialfald tildels som følge af den blevet oplyst, rigt, blomstrende, fredeligt, lovlydigt, lykkeligt som neppe mange lande i Europa. Irland derimod er under en ligeartet forening med det samme England blevet uciviliseret, fattigt, elendigt, ulykkeligt, uroligt, hærjet af kampe og revolutioner i en grad, der heldigvis søger sit sidestykke.

Den eneste gang i de sidste aarhundrer, at Skotlands nationale liv kan siges at have været i brand, var i anledning af — en kirkelig konflikt. Det var i 40-aarene af indeværende aarhundre. Den egentlige foranledning var spørgsmaalet om menighedens ret med hensyn til præstevalget. Statsautoriterne var af en mening, — de kirkelige myndigheder af en anden. Enighed var ikke at opnaa. Resultatet blev, at 451 præster paa en og samme dag traadte ud af statskirken, gav afkald paa sine embeder, sine indtægter osv. $^1/_3$ del af Skotlands menighedslemmer fulgte dem øieblikkelig. Der blev ved privat foranstaltning samlet millioner af penge, bygget hundreder af kirker. Og ud af krisen fremstod — Skotlands frikirke, en i mange henseender fuldstændig saa mægtig og indflydelsesrig institution som statskirken.

Edinburgh er heller ikke nogen egentlig hovedstad uden i kirkelig henseende. Politisk er den kun en provinsby. Skotlands politiske hovedstad er — London. Her støbes den skotske lovgivning, og her er overhovedet centralcentret for Skotlands civile styre. Det er sandt, der er ogsaa i Skotland i de senere aar vakt en politisk saakaldet Home-rule-bevægelse efter mønster af Home-rule-bevægelsen i Irland og gaaende ud paa at skabe en større politisk selvstændighed for Skotland og ifølge dermed et eget skotsk parlament i Edinburgh. Nogen synderlig fart har denne bevægelse dog neppe endnu faaet for Skotlands vedkommende. Heller ikke synes den at være af nogen særdeles indgribende betydning. De skotske Home-Rulere er meget beskedne i sine fordringer ialfald efter norske begreber. De sigter ikke paa nogen skilsmisse fra England. De vil bare, at Skotland skal selv have det bestemmende ord i sin egen indre lokale forvaltning. Selv de radikaleste af dem vil ikke bryde enheden og forbindelsen mellem de forskjellige britiske elementer i forhold til udenverdenen. —

Men kirken har Skotland for sig selv. Her er intet fællesskab med England. Her er ubetinget skotsk selvstyre. Den skotske kirke — dette

gjælder statskirken ligesaavelsom frikirken — styres efter særegne kirkelige (presbyterianske) principer og har en egen organisation med saakaldte kirke-sessioner, presbyterier og synoder som de forskjellige forvaltningstrin. Kirkens øverste organ kaldes generalsynoden, der hvert aar i Mai maaned træder sammen i Edinburgh.

Statssuveræenen lader her møde ved en repræsentant, — et medlem af Skotlands høieste adel. Denne tager for nogle dage sin bolig i det gamle ovenfor nævnte slot „Holyrood castle“ (Maria Stuarts fordums residents) og holder fester for generalsynodens medlemmer. Og fra dette historiske slot — mødestedet for Maria Stuart og John Knox i det 16de aarhundre — udgaar paa generalsynodens aabningsdag en statelig procession, hvilken under fuld musik og under eskorte af militær og politi bevæger sig først til st. Goles's kathedral — „John Knox's kirke“ — og derfra til synodens forsamlingshal.

Den kirkelige generalsynode er Skotlands „storthing“. Og at den af befolkningen opfattes saaledes, derom vidner den store og udbredte interesse, hvormed dens forhandlinger følges. —

* * *

Edinburgianeren ynder selv at kalde sin by „det moderne Athen“ eller „Nordens Athen“.

Jeg for min part tror, det vilde være vel saa træffende at kalde den „det moderne Jerusalem“. Lad være, at den i det rent udvortes, i beliggenhed, plastiske monumenter, søilehaller, statuer og lignende livløse ting kan minde om gamle Hellas's kunststad.

Men livet og aanden er Jerusalems. Med sit fremtrædende kirkelige præg, sit tempel- og bibelvæsen, sine mange prester og profeter, skriftkloge og pharisæere, sin rigorøse sabbatsordning osv. minder Edinburgh efter min formening mere om Jødernes gamle hovedstad end om det glade kunstelskende Athen.

Overhovedet forekommer skotten mig paa en vis maade at være for den moderne kristenhed, hvad jøden var for den gamle hedendom: en udpræget repræsentant for det religiøse element i samfundslivet — theologen par excellence.

Lad være, at i samtidens Skotland ligesom oldtidens Jødeland meget af det, som bærer religionens stempel, bare er skin. Bag dette gjemmer sig dog sikkert ogsaa en ægte kjerne, og rører sig stærke og inderlige religiøse bestræbelser og bevægelser, hvis bølgeslag rækker langt ud over Skotlands grændser.

De Forenede Staters sociale organisation.

(Af Redaktøren.)

(Slutning).

Endnu et punkt vedrørende den politiske decentralisation: Ligesom Unionens hovedstad blot er en middelstor by uden betydning forøvrig, saa er oftest ogsaa enkeltstaternes hovedstæder smaabyer, tildels blot rene landsbyer. Hovedstaden i staten New York er *ikke* byen New York, men Albany. Hovedstaden i Illinois er ikke Chicago, men den lille by Springfield. O. s. v.

Man erindre samtidig, at storbyerne heller ikke altid er de store undervisningscentre, og man vil kanske kunne gjøre sig en ide om livets spredthed og mangfoldighed derover. Man tage for sig en enkelt stat. Den største by har blot kommerciel og industriel betydning. Statens universitet ligger i en ganske anden del af staten i en vakker, idyllisk smaaby. Og dog er universitetet blandt Unionens største og rigeste. Hele den lille bys liv samler sig naturligvis om det. Den bliver helt og holdent en universitetsby og dens hele atmosfære gjennemtrænges af bevidstheden derom.

Paa endnu en anden kant af staten ligger hovedstaden, en anden smaaby, hvor politikerne driver sit spil. Andre smaabyer og landsbyer har høit anseede læreanstalter, tekniske skoler, høiere læreanstalter for unge piger eller mænd, forberedelsesskoler for universitetet, osv.

Og hvert amt har igjen sit centrum og sin egen selvstændige regjering, der følges med endnu større interesse end statens, fordi den kommer borgernes lommer og interesser nærmest af dem alle.

Som antydet indskrænker da decentralisationen i Amerika sig langtfra til det politiske liv. I Europa er omtrent alt offentlig liv politisk. Vore aviser falder sjelden paa at skrive redaktionelt om andet end politik. Alle offentlige mænd er naturligvis politikere. I Amerika er forholdet et andet. Politik, — varieret som den er og fordelt paa Union, stat, amt og kommune, — er dog blot en af mange interesser, blot et enkelt hjørne af det offentlige samfundsliv. Aviserne skriver redaktionelt om meget andet end politik, kanske mindst om politik. Mange borgere bryder sig temmelig lidet om politik og lever dog et intenst offentligt liv. Politikerne er hverken de eneste eller de mest agtede af Unionens offentlige mænd.

Ved siden af det politiske felt staar for det første det kirkelige. De store dagblade ofrer mere spalterum paa kirkelige efterretninger end paa nyt fra Kongressen, og den fremragende geistlige har intet at misunde

Washingtonsenatoren, hvad popularitet, indflydelse eller magt angaar. Kirkerne indtager som bekjendt i Amerika en ganske anderledes ledende stilling end i Europa. Den offentlige mening og folkets tænkesæt formes langt mere fra prækestolene end fra stortingssal eller redaktionskontor. Kirken er der ei blot en religiøs og etisk magt, men den væsentlige kulturmagt. Den drager til sig vel saa mange dygtige talere og offentlig interesserede mænd som politiken. Den giver for den ædlere form af ærgjerrighed et videre og mere betydningsfuldt virkefelt.

Der er ingen statskirke. Det hele kirkelige liv ligger atter udenfor politik og embedsverk, har intet med staten at skaffe. Kirken er en stat for sig i staten, — en vældig organisation med uhyre egne pengemidler, lovgivende forsamlinger, egne budgetter, egne embedsmænd — og et mangesidigt og intenst liv, der absorberer mangfoldige kræfter og tilfredsstiller tusentals ærgjerrigheder. Rettere sagt: der er ikke én vældig kirkelig organisation, men mange. Der er mindst et dusin eller et snes store, statslignende, rige kirkesamfund, — hvert som en liden nation for sig — paa det ene kirkelige omraade —, hvert med sine store mænd, sine nationale, stats- og amtsvise møder, der omfattes med levende interesse. Alle vældige kulturmaskiner. Og — teorien slaar atter feil: Denne kirkens opstykning i store og smaa samfund har ikke ført til smaaligt kjævleri og bitter religiøs kamp, men tvertom til en i Europa ukjendt tollerance, der dog gaar haand i haand med levende loyalitet mod det samfund, som staar ens eget standpunkt nærmest. Religiøse kampe kjendes næsten ikke udenfor de fra Europa overførte kirkemedlemmer. Derimod virker delingen til at skabe en prægtig kappestrid i al god gjerning mellem kirkerne, og der er ingen tvil om, at de amerikanske kirker skylder sit energiske liv og sin store indflydelse netop til delingen i flere samfund og alles lighed og selvstændighed overfor staten.

Kirken optræder ofte som statens tugtemester, og presten styrter politikeren ved at appelere til dybere følelser, end denne kan naa. Det er sjelden, at amerikanske kirker blander sig i partipolitik; men de arbeider ufortrødent paa at hæve det hele politiske liv og pisker uret eller usselhed inden begge partier. Og prestens ord gaar videre og dybere end redaktørens, fordi han har forstaaet at skabe sig en mere selvstændig stilling og være mere loyal mod en høiere aand.

Ved siden af kirker og stater staar atter de mange forskjellige opdragelsesinstitutioner, fra folkeskolen, som henligger under hver stat og har sine egne mænd, sine egne felter for ærgjerrighed og omfattes med levende interesse, gjennem et utal af private og offentlige colleger og høiskoler til et snes store universiteter. Disse er igjen selvstændige samfund. De eier sine egne kapitaler, bevilger sine egne budgetter, styres ofte uden statsindblanding af delegerede og bestyrelser valgte af samtlige levende *tidligere studenter*.

Og universiteterne og den høiere undervisning har atter sine store mænd og et vidt felt for den høieste ærgjærrighed. Den amerikanske professor indtager en social stilling som neppe i noget andet land. Han er første mand overalt. Hans ord veier tungt. Han er godt lønnet og høit hædret.

Endelig er der forskjellige opdragende institutioner, der ligger ganske udenfor skolernes felt — vældige organisationer for at sprede viden og kultur straks og hurtigt blandt den store mængde — vandrende universiteter. Ogsaa her er der et vidt felt for ædel ærgjerrighed — berømmelse at vinde, godt at gjøre — store rige organisationer, som atter er en art samfund for sig.

Vender vi os saa til det praktiske liv, møder vi den samme decentralisation og differentiering — den samme næsten endeløse variation. Ogsaa her udgjør stat og politik blot en liden del af det offentlige samfundsliv. Som bekjendt er saaledes i Amerika jernbane- og telegrafvæsen ikke statsaffærer men ganske private industrier. Men nu har de Forenede stater et jernbanenet næsten lige saa stort som den øvrige verdens tilsammen; man vil da let forstaa, hvilke uhyre forretninger og store selvstændige samfund de større jernbanekomplekser bliver. De store kompagniers præsidenter er mægtige som europæiske fyrster, de kommanderer arméer af en størrelse som Europa blot kjender i krigstid. Ogsaa her er der naturligvis store, aabne felter for dygtighed og ærgjerrighed, medens intet embede kan tilfalde nogen som belønning for *politiske* tjenester.

Det samme gjælder telegrafvæsen og de store ekspres- eller pakkepostkompagnier. Byernes gas- og vandværk saavelsom sporveisnettene er igjen som oftest private forretninger. Samtidig er de vanlige industrier organiserede efter en maalestok, der gjør mange af dem til samfund som et europæisk fyrstedømme.

Men alle disse hundre og tusen selvstændige samfund krydser og overligger hinanden. Samme mand hører til mange af dem. Som ingeniør er han embedsmand i et stort jernbanekompagnis tjeneste, — det er hans ærgjerrighed at blive overingeniør eller muligens præsident for kompagniet; faa politiske stillinger kan byde paa en saadan tillokkelse —; som religiøst interesseret er han med i styrelsen af en presbyteriansk kirke (lad os sige) og sendes af denne som delegeret til den aarlige nationale „presbyterianske kongres“, hvor hans forstandige tale (telegraferet til alle store dagblade) gjør ham til en af det hele kirkesamfunds betroede mænd; som student er han indvalgt i et af de store universiteters styrer og møder sine aarskammerater hvert aar eller femaar; som politiker er

han demokrat og en af sit partis førere paa stedet; hans kolleger i kirkestyret tilhører det modsatte politiske parti — i politiken bekjæmper de hinanden, i religionen staar de skulder ved skulder; videre er han frimurer eller medlem af et andet „broderskabssamfund“ af lignende art; i kommunen er han en af de radikale uafhængige, som finder feil ved alt og arbeider for, at byen skal overtage sporveie og kulsalg; han bor i New York stat, eier en farm paa stillehavskysten og en liden sommerhytte i Florida; hans dagblad kommer fra New York, hans tidsskrifter fra Boston, hans religiøse ugeblad fra Chicago, og desuden abonerer han paa et par ugentlige „organer“ for specielle „ideer“ eller „sager“, som han interesserer sig for. Thi af disse sidste vrimler der. Der gives neppe den tanke eller den fantasi i den menneskelige hjerne, som ikke har sit velredigerede organ. Spiritismen har flere, teosoferne har sine; der er flere organer for etisk kultur, for socialisme i alle former og grader, Henry Georgeisme, „fri kjærlighed“, anarkisme, osv. i det uendelige. Og rundt hver idé er der en „bevægelse“. Der agiteres, arbeides, bygges, prøves. Jernbaner, kirker, kommunistiske samfund — med samme iver, energi og praktisk sans bygges det alt. Hvad vi blot drømmer om, prøver amerikanerne at realisere.

En norsk ven, der havde opholdt sig mange aar i de Forenede stater og beundrede deres forholde, kunde dog ikke finde sig ganske tilrette der og angav som grund, at samfundet var for stort, for varieret; han kunde ikke samle det inden sin synskreds, kunde ikke faa oversigt over det, kunde aldrig blive færdig med det og forstaa det. Der blev altid liggende noget overraskende udenfor. Han følte sig tabt, forvildet i det; saa ingen holdepunkter; det trættede at se paa det, trættede at leve i det. Han vilde foretrække mindre, enklere og derfor mere overskuelige forhold.

Dette er utvilsomt det indtryk, den fremmede, der virkelig prøver at forstaa det amerikanske samfund, først og længe vil modtage. Man skal kjende det godt, før helheds- og enhedsindtrykket kommer, og den samlende oversigt bliver mulig, der giver forstaaelse og samtidig giver tillid, tryghed og ro i det livsmyldrende folkesamfund.

Belles tilbedere.

(Efter **Frances Courtenay** i „*Cosmopolitan*“).

(Slutning).

Og jeg fik ret. Allerede fjorten dage efter skjønte vi, at nu var Belle kommet over sit tab og sin „store sorg“.

Det var paa denne tid, Gluck-Scarlatti-musikforeningen begyndte sine konserter, og den første vilde vi alle som en overvære, selv bestemoder gik med, da hun nødig gav afkald paa den slags nydelser. Konserten var omtrent forbi, da en herre kom og indtog den tilfældigvis ledige plads ved siden af Belle. Det var en ikke helt ung mand, der ganske vist overalt vilde tiltrukket sig en vis opmerksomhed; thi et styggere ansigt har vel aldrig siddet paa en høi, velproportioneret figur. Af deres samtale hørte jeg, at han var en fremmed, og at han vistnok var den fine verdensmand; deres samtale blev ført paa fransk, men da jeg bøiede mig lidt frem for bedre at se ham, slog han over til italiensk. Da Belle spøgefuldt gjorde ham opmerksom paa, at jeg ogsaa forstod dette sprog, fortsatte han paa tysk. Jeg følte, jeg blev rød af ærgrelse, jeg havde saavist ikke tænkt at lytte. Og jeg vendte mig til min søster og ofrede hende og musikken hele min opmerksomhed resten af aftenen. Ved konsertens slutning forestillede Belle Mr. Reymond, hvorefter hver især af os blev hilset med denne elegante herres dybeste kompliment. Jeg fik nu høre, at han havde truffet Belle i Europa og var henrykt over at se hende igjen i hendes eget land. Senere fik jeg af Belle høre, at han nok egentlig var af amerikansk familie, men havde faaet hele sin uddannelse i Belgien; hans fader var i sin tid drevet i landflygtighed fra et land, der kun kunde ernære en Washington og lignende smaatskaarne mænd. Jeg fik nu ogsaa høre, at Mr. Reymond var ligefrem et geni, original, elegant og meget rig; han havde gjort kur til hende over i Europa; han var en vel kjendt advokat, og var nu af den belgiske regjering sendt herover i forretningsanliggender. „Han er aandfuld, bedaarende, ikke sandt?“ Jeg havde vel lagt merke til hans elegante figur, hans hænder og fødder? Hvor morsomt, at hun havde truffet ham igjen! Var det ikke som en hilsen fra det deilige Europa, der hvor alting var bare musik, smag, farve, kort sagt — vidunderligt? Naar mon han vilde aflægge visit?

Den fik vi næste dag, og kort tid efter havde vi den ære at have Mr. Reymond til middag, og det varede ikke længe, før han regelmæssig tilbragte sine aftener hos os. Belle var nu fuldstændig pariserinde. De sang Massenet sammen, diskuterede Zola og Maupassant, og gik i operaen

sammen; deres samtaler flommede over af begeistring for europæisk kunst, europæiske skikke, og skjønt hans udseende kun indgjød mig afsky, maatte jeg beundre hans brillante konversationstalent og deres interessante samtaler; aldrig er vel en kvinde bleven hyldet paa en mere behagelig og elegant maade, aldrig nogen mand paa en behændigere maade bleven opmuntret. Vort hus blev et mødested for alle fremmede i New York, konsuler og andre, efter ti om aftenen var huset overfyldt; diplomater fra Washington kom gjerne ved tolvtiden, skuespillere, hvis navne vi kun kjendte fra plakaterne, bredte sig i vore værelser, og der kom hele flokke af besynderlig udseende langhaarede mænd — tynde og melankolske, det var de unge musikere, der alle spilte et eller andet instrument til fuldkommenhed. Mellem alle disse mennesker bevægede Belle sig som en dronning, tiltalte alle i deres eget sprog, graciøs og straalende, smilende og bedaarende.

Da fire maaneder var gaaet paa denne maade, følte jeg, at nu holdt Belle paa at forlove sig igjen. Og ganske rigtig. En dag ved frokosten slog hun sine arme om onkel Roberts hals, lagde sit blomstrende lille ansigt fortrolig op mod hans snusbrune frakke og hviskede:

„Jeg gav Mr. Reymond mit ja igaar, onkel! Nei, jeg er ikke god nok til at leve her i Amerika. Og saa var Hector *saa* hjertelig og *saa* overtalende, at jeg maatte give efter. Snak ikke om de andre til mig, kjære; det er ikke pent. Hvorledes kan ogsaa nogen vide paa forhaand, hvad der kan hænde!"

„Ganske sandt, min pige," sagde onkel Robert, idet han omhyggelig satte stolen tilrette for hende, medens mine søstre hver især stræbede med slet undertrykte tegn paa misbilligelse; Anne var den eneste som kom tilorde:

„Nei, kanske dette vil være det bedste for dig. Du er saa—saa—"

„Afskyelig naturligvis," skjød Belle ind, idet hun knuste sit æg; „aa, jeg ved meget vel, hvad I alle tænker om mig; men nu har jeg fundet netop den rette mand for mig, jeg vil aldrig komme til at kjede mig med Hector, og den kvinde maa vel være lykkelig, som kan sige det om sin mand. Han er jo ogsaa saa fin og dannet. Hørte du ikke igaar, Henriette, hvorledes han deklamerede Coquelins monolog af —."

„Spar mig, Belle, for mere begeistring, indtil alt er vel afgjort."

„Henriette, du er da rar! Kan ikke fisk smage godt idag, fordi om kjød var det bedste igaar? Tænk at jeg virkelig skal egte denne storartede mand; ja, min lykke er da endelig sikker. Du maa da se, at han tilbeder mig?"

Og det syntes han i sandhed at gjøre. Juvelerne, han sendte, var storartede. Han var altid opmerksom, altid elegant, og dog blev min afsky for denne mand større for hver dag. Jeg sagde mig ofte selv, at

jeg gjorde ham uret, men jeg kunde ikke hjælpe det. Lidt rart var det, at alle udtalte hans navn paa fransk, skjønt han jo *var* af amerikansk oprindelse. Tilsyneladende var han franskmand fra top til taa, — en franskmand opdraget i Belgien. Mod familien var han elskværdig nok, ja hjertelig, men da vi havde kaptein Hunts elskværdighed i frisk minde, forholdt vi os temmelig reserveret overfor denne nye nevø; det blev især mig, der blev udsat for hans underholdning, da mine søstre altid meget behændig fik trukket sig tilbage, naar han kom. Til min skræk gjorde han sig virkelig ogsaa særdeles umage med mig, trak mig stadig ind i samtalen, spurgte mig endelig tilraads i enkelte ting; mit rolige væsen har formodentlig opirret ham; thi „der finder jeg nok desværre min fiende," havde han engang ytret til Belle. Men mange rare ting fandt jeg ud om Mr. Reymond, medens jeg sad derinde med mit arbeide om aftenerne. Han løi ganske forskrækkelig, og det ikke altid saa fint heller; dertil var han meget egoistisk og kunde trods den ydre høflighed være temmelig raa og simpel af tænkemaade; han savnede vel den ærefrygt og respekt for kvinden, der er vore amerikanske mænds største pryd. Jeg var alvorlig bekymret for Belle, der øiensynlig var baade blind og døv. Jeg maatte finde en anledning til at advare hende.

Da kom vore venner Welbys, der havde været paa reise i Europa, tilbage. De hørte om Belles nær forestaaende giftermaal, og Mr. Welby kom en dag og bad om en privat samtale med onkel Robert, til hvem han oplyste følgende: „Man siger, at denne mand allerede har en kone i Europa, at han er en af de værste spillere paa kontinentet og nok en helt igjennem uvederhæftig person." „Send Belle op til mig," hviskede onkel Robert til mig, da han kom ned til frokosten; „Mr. Welby var her, han kjender *ham* og er rent forskrækket for Belles skyld; han kom hid meget velvillig for at advare os. Dette er en meget kjedelig historie, Henriette. Vi maa ikke have mere af den slags. Vor gode familieære bliver ligefrem sat paa spil af denne taabelige pige. Hendes fader kunde gjerne komme; han lader sig simpelthen trække ved næsen af hende — stoler altfor meget paa hende. Jeg vil ikke have hende her længer; er meget misfornøiet med denne sag; har heller aldrig likt denne mand." — Heldigvis var dog denne affære ikke kommet udenfor familien, og her blev den forholdsvis rolig afviklet. — „Løgnagtige skurk! En anden kone! Og tre hundre tusen frc.s i spillegjæld! Den belgiske regjering har slet ikke sendt ham, naar det kommer til stykket. Han vilde kun søge sig en rig arving! Og den gamle idiot Beyns i Washington, han vidste alt og saa rolig til med en skuldertrækning: „Det kommer ikke mig ved!" Det er afskyelig!" Det var Belles ord, da hun omsider blev saa rolig, at hun kunde tale om det. Mr. Beyn var en diplomat fra Washington;

han kom jevnlig over til os og syntes at staa paa en særdeles god fod med saavel Belle som Mr. Reymond. Og saa var kapitlet Reymond tilende.

* * *

Det var let nok for onkel at sige: „Jeg vil ikke have mere af dette!“ Men det var ingen let sag at blive kvit alle Belles beundrere. Hun maatte isaafald have reist fra os, og der var virkelig ikke noget andet sted, hun godt kunde bo. Der behøvedes ogsaa bare en omfavnelse og et kys til fra hendes side for ganske at blidgjøre onkel Robert og bestemor. Men Belle selv kom ikke saa snart over denne fornærmelse. Hun afskyede nu alle mandfolk. Men som det snart skulde vise sig, gjengjældte disse ingenlunde hendes følelser. Hun vilde nu trække sig tilbage fra al selskabelighed og kun leve for musiken, og i det øiemed engagerede hun en musiklærer, som skulde være aldeles enestaaende dygtig og tog saa meget regelmæssig sine to timer om ugen. „Har du nogensinde seet et saadant hode?“ spurgte hun mig engang ivrig. Nei det havde jeg ganske vist ikke. Det var uhyre, og hvert haar strittede ret ud. Han var forøvrigt høi og slank af figur, havde stive, forlegne manerer, et anstrengt udseende, sjælfulde blaa øine og en mund, som straks vilde gjøre hver kvinde til hans ven. Som vi snart erfarede, spilte han som en engel. Belle bad ham engang om at blive og spille for hende. „Ønsker De virkelig at høre mig?“ spurgte han med blussende ansigt. „Ja, forfærdelig!“ Og han satte sig hen og spilte Chopin. Han spilte henrivende og havde i et øieblik taget os alle med storm. Til vor entusiasme havde han imidlertid kun et keitet, forlegent blik, medens han vendte sig til Belle og spurgte sagte: „Synes *De* om ham?“ „Om jeg synes om Chopin? jeg tilbeder ham, og De spiller som en mester!“ — Behøver jeg at fortælle mere? Fra denne dag af var hr. v. Kellners hoved Belles maal, og at forstyrre det lykkedes hende meget snart. Hun fortalte mig alt om ham. Han var baron, alle hans slægtninge høitstaaende hofmænd; han selv havde været officer, havde i en duel dræbt sin modstander og maatte derfor flygte til Amerika. Dette var nok ingen opdigtet historie heller, men virkelig sandhed, og da vi jo ikke kunde behandle denne baron som en almindelig musiklærer, til og med da han spilte saa deiligt, blev resultatet, at Belle tilbragte mere tid sammen med ham end strengt taget nødvendig. Vi lærte alle at holde af ham, og han, stakkels gut, forelskede sig haabløst i vor smukke Belle og var redningsløst fortabt. Han kunde sidde en hel aften og bare stirre paa hende; blev bleg, bare hun spurgte ham, hvad klokken var, og rød, naar han hørte hendes trin i trappen. Aldrig har jeg seet en tilbedelse mere taalmodig udholdende, mere sørgelig haabløs. Belle frydede sig naturligvis over igjen at have erobret et godt,

troskyldigt hjerte, hun tilgavns kunde sønderrive. Hun var storartet i sit uimodstaaelige koketteri og sin kolde egoisme. Hun havde jo formelig geni i den retning. Jeg blev saa forbitret, naar jeg saa, hvilken virkning det havde paa den stakkels mand, at jeg gjorde noget meget dumt, — — jeg advarede ham nemlig mod hende. Jeg sagde ham, at hun ikke var hans følelser værd, hun vilde aldrig komme til at gjengjælde dem. — Alt naturligvis med det sædvanlige resultat: — han beundrede hende tusen gange mere og foragtede mig. — Hans svar var: „Er det virkelig denne engel, De taler saaledes om? Det er jeg — jeg, Heinrich v. Kellner, der ikke er værdig at være den matte, hvorpaa hun tørrer sine fødder“. „Godt, godt“, sagde jeg saa rolig, som det var mig mulig, „har De lyst til at blive trampet paa, er De vistnok kommet til den rette pige“. — Og nu kom der en ulykkelig tid for den unge mand. Belle var forlængst kjed af denne ubegrænsede hengivenhed, og han tryglede og bad os alle om at hjælpe ham at overtale hende til at høre hans hjerteudgydelser. Sammen med tyske venner gav han hende serenader, han citerede digtere, han spilte for hende det bedste, han kunde, han græd og tryglede, — alt forgjæves naturligvis, da Belle vidste, han var fattig. Hendes svar blev nei — bestemt nei. Den stakkels baron fortvilede nu rent; næste gang han kom, — han opgav endnu ikke alt haab, — besvimede han i salonen. Om aftnerne kunde vi se ham drive op og ned udenfor huset, lægge blomster, digte og noder ved vor dør, ja det gik endog saa vidt, at han engang kom farende ind til os og, da Belle negtede at se ham, trak frem en pistol, som han vistnok rettede mod sig selv, men ved ubehændighed streifede kuglen Margaret og knuste derefter et billede paa væggen. Nu blev vi for alvor forskrækket; jeg greb vaabenet og fik baronen ud af døren. Han sagde grædende farvel til os alle, og vi saa ham ikke mere. Tre maaneder efter hørte vi, at hans stilling i verden var betydelig forbedret. Hans ældste broder var død, og vor v. Kellner havde nu arvet baade tittel og penge. Belle satte et fortrydeligt ansigt op, da Mr. Beyer fortalte dette. „Hvorfor skrev han ikke til mig“, sagde hun. „Mademoiselle“, svarte Mr. Beyer, „Kellner som saa mange andre fandt Dem tilbedelsesværdig, men — absolut uden hjerte“. — Men hvorledes kunde han ogsaa vente det, — skjønheder har jo aldrig hjerte; de bare knuser andres.

*

* *

Nu kunde jeg nævne som Belles tilbedere en lang række af mænd, af hvilke imidlertid neppe nogen er synderlig omtale værd. Den mest taalmodige og ihærdige af dem var kanske en dr. Bronson. Han blev fuldstændig tyranniseret af Belle, ofte rent ud irettesat af hende for derpaa altid at blive trøstet af os. Han var forøvrigt et godt menneske, tjenst-

villig og uegennyttig, gavmild mod fattige, skjønt hans midler ikke var store. Han tænkte vistnok aldrig for alvor, at Belle nogen gang vilde komme til at besvare hans kjærlighed, men han vilde ialfald være ved hendes side og vise sig som hendes tro ridder for det tilfælde, at hun skulde faa det indfald at gifte sig med ham. — Paa denne tid var der to andre herrer af Belles bekjendtskab, der stadig laa i feide med hinanden for hendes skyld — doktoren betragtede de begge som ganske uskyldig og ufarlig. — Mr. Van Muysen var en velhavende ung parvenu, der uden nogensomhelst berettigelse satte dette „van" foran sit navn; han havde to kjøreheste og ridehest, men forstod hverken at kjøre eller ride; han satte sin ære i at være korrekt klædt efter sidste mode, og vilde helst søge at glemme sine tarvelige slegtninge, der boede ude i en landsby i nærheden. Han var den yngste af Belles tilbedere, og hun behandlede ham med stor overlegenhed, han var jo ganske nyttig mangengang; hun dansede kotillon med ham, spiste de bonboner, han sendte, og tog imod hans blomster. Han derimod levede nok i det sikre haab engang i tiden at føre Belle til alteret; hvis han imidlertid kunde ytre noget om dette til hende, afviste hun ham kort og sagde, han kunde reise tilbage til sine slægtninge i Hoboken, hvis han ikke var fornøiet; noget han vel tog sig ivare for at gjøre; han taalte alt af Belle; hun var jo dog saa smuk og stilig; det var en stor ære, at faa lov til at kjøre hende i den høie firehjulede vogn, især da hun kjendte og hilste paa saa mange fra den fine verden. — Imellem inviterede han ogsaa os andre ud at kjøre, men vi blev bange, da først onkel Robert kom hjem med brukket ben og saa Margaret med et par ødelagte ribben. Vi spurgte Belle, hvordan hun kunde vove sit liv paa denne maade. „Tror du virkelig, jeg lader Bobby kjøre for mig"? svarede hun; „nei, det kunde ikke falde mig ind; jeg tager altid selv tømmerne og fortæller ham, at jeg ikke er assureret". „Men han skulde ikke have lov til at have heste, naar han ikke forstaar sig bedre paa at kjøre; han ødelægger jo folk". „Han har dræbt sin bedste ven; ødelagt sin broders ene øie; men hvad er slægt og venner for ham? Naar vi bliver gifte, tante Margaret, skal *vi* kjøre sammen hver dag". „Det betakker jeg mig sandelig for", svarede Margaret, „*jeg* har faat nok af det". „Og du tænker virkelig for alvor paa at ægte denne gut"? spurgte Anne. „Det ved hverken han eller jeg noget om endnu", svarede Belle fuldt alvorlig. „Saa er der jo ogsaa Senor Martinez", tilføiede hun eftertænksomt; „det er muligt, jeg tager ham". „Det lille kubanske afgudsbillede, gammel nok til at være din bedstefader, skinsyg som en tiger og gul som voks"? skreg Margaret. „Nonsens; han er en meget behagelig mand, dygtig og interessant; jeg ved, han er vel set ved dronning Kristinas hof. Du liker ham naturligvis ikke, fordi du ikke forstaar hans sprog, og han ikke dit. Jeg synes meget godt om ham". Jeg

var rent bestyrtet ved at høre dette; thi jeg forstod nu, at Belle allerede havde bestemt sig. — Senor Porferio Bustanente Dioz y Martinez var godt og vel sytti aar gammel og umaadelig rig. Han blev et let offer for Belles bedaarende egenskaber, men fra hendes side troede vi rigtignok, det kun var et udslag af godt humør, naar hun taalte denne gamle sorte morians underholdning aften efter aften. Og han kom trolig, altid med en buket til Belle, en meget høflig hilsen til os og et bistert blik henimod de to unge herrer van Muysen og doktoren. Det var dog især den første, der var ham en torn i øiet; han taalte omtrent ikke at se den unge blomstrende mand, og vi skjønte meget snart, at saaledes kunde det ikke gaa, uden at en ulykke vilde ske; noget maatte gjøres. Men Belle vidste at indrette sig. — Alle hendes formiddage tilhørte herefter Bobby van Muysen, medens Senor Martinez tilbragte hver aften hos hende. Saaledes var alt godt arrangeret, modstanderne tilstrækkelig fjernet fra hinanden, og familien sov nogenlunde roligt igjen.

Men saa en dag kom der et telegram fra Belles fader og gjorde hurtig en ende paa denne tingenes hyggelige tilstand. En stor ulykke var overgaaet vor broder; hans gruber stod 15 fod under vand, og han havde derved tabt flere millioner; han meldte nu, at han kom østover.

Da van Muysen aflagde sin visit den næste dag, blev han modtagen med den besked, at Belle laa tilsengs af den voldsomste nervøse hodepine og ingen kunde se den dag. — Ikke desto mindre modtog hun om aftenen samme dag, iført sin bedste pariserkjole, — Senor Martinez; nu straaled hun af smil og ynde og var livligere end nogensinde. Inden otte dage var de forlovede. Ikke før var alt ordnet, end han viste sig som den tyran, han i virkeligheden var; Belle fik ikke foretage et skridt paa egen haand; med et sandt jerngreb holdt han tøilerne i sin haand. Han vilde bestemme over hendes tid, hendes klædedragt, ja over hendes religion. Paa samme tid overøste han hende med gaver og beærede hende, saa ofte der var anledning, med sin tiltrækkende nærværelse. Ikke længe efter stod bryllupet. De blev viet i kathedralen, der ved den anledning var fuld af nysgjerrige; bruden var blegere end brude er ialmindelighed; og med meget mere grund end brude i almindelighed; der flød nok ogsaa endel taarer, de eneste, jeg nogensinde har seet den stakkels pige udgyde. — Vi vendte hjem til vort hus, som vi igjen satte i den gamle orden, og vort liv gled efter et par dages forløb ind i den gamle rolige ensformighed; en glimrende, bevæget episode var nu forbi.

Det var ikke ganske frit for, at vi i begyndelsen fandt det lidt ensomt og trist i huset, som ikke mere oplivedes af Belle og hendes tilbedere. Onkel Robert gik fuldstændig op i sin gigt, mine søstre var stadig fraværende paa møder og i komitéer, mama kjedede sig øiensynlig, og jeg følte, at for

mig var en interessant beskjæftigelse afbrudt. — Det gjorde heller ingen forandring, da vi i tidens løb fik høre, at Belle nok var mere en tugthusfange end en lykkelig ung kone. Besøg fik hun ikke lov til at modtage, — fik aldrig gaa ud uden sin Porferio; var bestemt negtet at korrespondere med nogensomhelst, endog sine nærmeste slægtninge. Ja, jeg er sikker paa, der lever ikke nogen ulykkeligere kvinde for tiden end Belle; for saa vidt har alle hendes tilbedere faaet grundig hevn.

Om stigmatisering.

(Af dr. Carl du Prel.)

I.

Aanden er legemets produkt, tanken en udsondring af hjernen — saa siger materialismen. Ligesom med saamange af materialismens paastande, behøver vi kun at stille ogsaa denne paa hovedet, saa har vi sandheden. I virkeligheden er sjælen legemets arkitekt, legemet sjælens instrument. Men en af de kjendsgjerninger, som beviser aandens herredømme over legemet, fantasiens plastiske virkninger paa organismen, er *stigmaet*. I den katolske kirkehistorie berettes der, at troende mennesker, som med stor glød og inderlighed fordybede sig i Kristi lidelseshistorie, erholdt paa sit legeme en plastisk efterligning af de samme saar, Kristus selv fik: naglegabet i hænder og fødder, striberne i huden efter piskningen, saarene efter lansestikket i siden og efter tornekronen paa hovedet. Ofte optræder stigmatiseringen paa alle disse steder, undertiden blot paa enkelte, særlig hænder og fødder. Saarene er ofte kun antydede, men ogsaa ofte ganske plastisk udprægede, saaledes at f. eks. selve naglerne er efterlignede ved kjøddannelser inde i saarene paa hænder og fødder. Afsvækkede tilfælde forekommer ogsaa, hvor blot smerterne af piskningen og korsfæstelsen blir følt, uden at noget egentlig stigma opstaar. Margarethe Columna havde det synlige saar paa den høire side, men af de andre usynlige kun smerterne. Hos Blanca af Gazinan derimod var blot den ene fod stigmatiseret.

Den lange række af helgener og benaadede personer, som blev stigmatiserede, aabnes af en mand, Franz af Assisi i aaret 1224. Af hans mange efterfølgere tilhører det overveiende flertal det kvindelige kjøn. Saaledes endnu i den nyere tid Katharina Emmerich, Maria Mørl (hvem jeg som gut saa i byen Kaltern) og Louise Lateau. Hos Franz af Assisi finder vi ogsaa straks det ovenfor nævnte superlativ. „Paa hans hænder

og fødder var der nemlig“ — siger Gørres — „saar efter naglerne, saaledes som han nylig selv havde seet paa den korsfæstedes billede; samtidig var ogsaa hans høire side ligesom gjennemboret af en lanse. Saarene aabnede sig i ekstremiteterne, var af betydeligt omfang og blødede. Midt i saarene igjen var der af kjød og cellevæv dannet ligesom nagler, lignende nagler af jern, sorte, haarde, faste, med hovedet øverst og tilspidsede nedenfor og ligesom bøiede, saaledes at man kunde lægge en finger mellem dem og huden. De kunde bevæges til alle sider, men ikke trækkes ud, hvilket den hellige Klara erfarede, da hun efter hans død forsøgte at drage en ud, men var ikke istand dertil .... Saarene i siden var dybe og store, tre finger brede, ligesom afrundede ved en sammentrækning af kjødet og ofte vædende hans hænder med blod. Aldrig gik der koldbrand eller forraadnelse i disse saar, og aldrig anvendte han noget lægemiddel mod dem.“

Hvad den katholske kirke har gjort ud af stigmatiseringen, er bekjendt nok: et mirakel til forherligelse af den alene saliggjørende kirke. Vi behøver ikke at opholde os ved denne forklaring. Et mirakel, som lykkes snart fuldstændig, snart blot halvt, og som gaar i staa i sin begyndelse, er en modsigelse, og de eksisterende gradsforskjelle i stigmatiseringen opfordrer os til at se os om efter en subjektiv aarsag til dette fænomen. Men denne gradsforskjel i stigmatiseringen beror paa fantasiens og følelsernes styrke hos vedkommende. Stigmatisering forekommer tilmed ogsaa i kjætterhistorien, og den har altsaa overhovedet ikke noget at gjøre med katholicismen som saadan. Endvidere kan den frembringes ad kunstig vei — altsaa har den heller intet at gjøre med begrebet „hellighed“. Men et *mystisk* fænomen er den, forsaavidt som sjælen her viser sig som legemets arkitekt, legemet altsaa som sjælens produkt; og *dette* bidrager til en løsning af menneskegaaden, som er aldeles modsat materialismens.

Derfor er stigmatiseringens fænomen af den største videnskabelige interesse.

Hvad forklaringen af fænomenet angaar, saa er det mærkværdige tilfælde indtraadt, at den ældste forklaring var den rigtige, medens de mest overfladiske bedømmelser tilhører den moderne tid. Meningernes vekslen er ikke netop altid et fremskridt. Allerede i det trettende aarhundre finder vi nemlig hos Jacobus de Voragine, den gyldne legendes forfatter, blandt de fem aarsager til den hellige Frantz af Assisi's saar anført som den første: den glødende fantasi. Heri samstemmer ogsaa senere Agrippa von Nettesheim med ham. Ligeledes siger den i Rom aar 1600 brændte filosof Giordano Bruno: „Vi ved, at nogle har bragt det saavidt i denne art af aandelig forvirring, at de ved sin brændende fantasis

glød paa sit eget legeme har ladet fremkomme hin gjennemborede Guddoms saar, hvis form og udseende de havde indpræget i sin erindring".

Mærkværdig nok finder vi den rigtige forklaring — nemlig den psykologiske ud fra en dominerende forestilling, forbundet med en heftig religiøs grebethed — hos katholiken *Gørres*, som vistnok netop derfor ikke har kunnet undgaa bebreidelsen for naturalisme fra teologernes side. Han siger: „Først og fremst finder vi som den nødvendigste og derfor ogsaa i alle tilfælde uden undtagelse indtrædende forudbetingelse fra sjælens side: en overordentlig deltagelse og den allersmerteligste medfølelse med det menneskes lidelser, hvem den har taget til gjenstand for sin kjærlighed".

Nu kalder Gørres vistnok denne fantasiens eksaltation blot for stigmatiseringens „forudbetingelse"; men for enhver, der kjender fantasiens plastiske skaberkraft, er det klart, at i denne fantasi ligger stigmatiseringens egentlige aarsag.

Hvad nu disse moderne forklarere angaar, som intet ved om aandens ideoplastik, — skjønt enhver hypnotisør i vor tid kan bevise den, — og som kun anerkjender legemets indflydelse paa aanden, men ikke det omvendte, — saa er de nødsagede til overhovedet at *benægte* stigmatiseringens fænomen. Disse herrer, for hvem virkelighedens grænse falder sammen med deres egen horizonts', gaar alle frem efter den samme recept: hvad de ikke forstaar, det *er* ikke, men beror paa skuffelse og bedrag. Virchow, der blev indbudt til at komme og undersøge Louise Lateau i Bois, foretrak at fælde en dom a priori om sagen. I et foredrag 1874 i Breslau for de forsamlede tyske naturforskere og læger siger han: „Enten maa det være et bedrageri eller et under". At et tredie kunde være muligt, nemlig ideoplastik, og at netop dette tredie foreligger, har han ikke indseet. Siden Virchow kundgjorde sit dekret, *er stigmatiseringen bleven kunstig frembragt i hypnosen.* Derimod er det af ham opstillede alternativ omstødt, og det er *bevist*, at hint tredie foreligger. En tilbagekaldelse vilde her vistnok være paa sin plads, — men jeg har intet hørt om en saadan.

II.

Stigmatiseringen viser, hvad ogsaa mange andre fænomener lærer, at indbildningskraften kan blive plastisk formende skaberkraft. Det katholske specialtilfælde kræver ingensomhelst anden forklaring end de øvrige tilfælde. Den psykologiske grundlov, paa hvilken alle disse fænomener hviler, er den, at mennesket gjennem sin indbildningskraft besidder evnen til at gaa op i et andet væsens tilstand paa en saadan maade, at han føler denne tilstand med. Allerede i ordet „medlidenhed" er denne grund-

lov meget godt udtrykt; det er en „liden med“. I regelen forbliver den indskrænket til følelsessfæren, men kan ogsaa fremkalde en speciel virkning paa de tilsvarende legemsdele, fordi alle vore organer staar i anatomisk og fysiologisk sammenhæng med centralnervesystemet. Hver hjernecelle, som er bevæget af forestillinger og følelser, stræber efter at realisere disse. Medlidenheden kan i følelelsessfæren optræde i en voldsomt forøget grad, naar den virkende forestilling har en særlig evne til at rive med sig, eller vedkommende er i en udpræget grad modtagelig for heftige sjælsindtryk. Ved stigmatiseringen virker begge aarsager sammen. Dr. Wienholt fortæller om en kvindelig somnambul, hvis modtagelighed var saa stor, at fortællingen om andres lidelser fremkaldte de samme lidelser hos hende. Saaledes forekommer da ogsaa i den kristelige mystik saadanne hellige, som naar de i ærefrygt dyrkede martyrers minde, følte martyriets forskjellige kvaler med. Og hvor meget mere egnet til at frembringe denne virkning maatte ikke forestillingen om Kristi lidelser være, af hvilke den religiøse følelse fordum blev ganske anderledes fyldt og grebet end i vor tid. Mange hellige, hos hvem det ikke kom saa langt som til stigmatisering, følte dog, naar de fordybede sig i Kristi lidelseshistorie, en stærk smertefornemmelse i de tilsvarende legemsdele. Hos Katharina Emmerich forblev processen hele tre aar igjennem i følelsessfæren, indtil omsider stigmatiseringen viste sig.

Naar saadanne forestillinger er forbundne med heftige bevægelser i følelsessfæren, saa hænder det ogsaa *udenfor* det religiøse liv, at de smerter, som er gjenstand for intens medfølelse, lokaliseres og fast indpræges hos vedkommende person. Nogle eksempler herpaa skal nævnes. Et ungt menneske paa fjorten aar, der saa paa en henrettelse ved „radbrækning“, fik blaa flækker paa de legemsdele, hvor forbryderen var bleven truffet. En mand, som saa en anden blive slæbt ved fødderne efter en vogn, følte øieblikkelig heftige smerter i sine egne fødder og forblev halt i hele sit liv. En moder saa sit barn blive overkjørt paa gaden af et kjøretøi, hvis hjul knuste hovedet. Hun besvimede. Da hun igjen kom til sig selv, følte hun saa heftige smerter i den øvre del af hovedet, at hun ikke taalte den svageste berøring. Efter to aars forgjæves behandling blev hun magnetiseret og helbredet efter to seancer. En dame saa et barn gaa ud af en jernport, som faldt igjen, saa at hun blev grebet af en heftig angst for, at barnets fødder kunde være knust. Dette skede ikke, men hendes følelse var saa stærk, at hun kun med møie blev hjulpet hjem, og paa hendes ankel viste der sig røde rænder. Den næste dag hovnede foden op, og hun maatte holde sengen flere dage.

Alle sterke, levende forestillinger kan opnaa det sanselige indtryks magt, f. eks. blive til hallucinationer og fremkalde forandringer i legemet.

At det herunder kommer til stigmatisering, viser sig ogsaa udenfor kirken. En søster af en til spidsrod dømt soldat følte i eksekutionens øieblik langt fra ham og under en slags ekstatisk tilstand de slag, som traf broderen. Hun jamrede og stønnede, indtil hun faldt afmægtig om og blev bragt tilsengs. Det viste sig da, at der paa hendes legeme randt blod fra saar som efter en sønderflængning. En mand, som kom meget træt hjem fra en fodtur, syntes at han saa et dragelignende dyr vælte sig i rendestenen. Han blev yderst forfærdet og følte straks i den høire skulder dyrets smertelige greb. Han løb hjem; paa hele høire side af brystet dannede der sig et pleuraixsudat, af hvilket manden døde flere maaneder efter. Denne mand kunde naturligvis være blevet helbredet ved hypnose; hvad som fremkaldes ved selvsuggestion, kan atter gjøres godt igjen ved fremmedsuggestion.

„Besatte“, som tror sig plagede af dæmoner, viser paa legemet ofte spor efter slag. Om Kristina von Strommeln heder det, at hun i adventen 1282 blev plaget af 12,000 djævle, af hvilke en med et lansestik spiddede hende til jorden. Den, som kjender fantasiens plastiske skaberkraft, vil vistnok overlade kirken de 12,000 djævle, men samtidig holde det for mulig, at hun, som der berettes, beholdt dette saar indtil dagen før jul, som naturlig nok bragte hende paa andre tanker. Men naar det videre heder, at det blev hende aabenbaret gjennem djævlene, at disse af Gud havde faaet befaling til at plage hende, for at hendes døde bedstefar derved skulde blive udløst af skjærsilden, saa kan en saadan gyselig metafysik kun foranledige tvileren til at slaa barnet ud sammen med badevandet, d. v. s. afvise selve kjendsgjerningen sammen med denne forklaring. En saadan skjelnen mellem kjendsgjerningerne og deres kirkelige forklaring er det ganske særlig nødvendig at foretage indenfor den kristelige mystik.

Ogsaa blodige rænder i huden forekommer hos „besatte“. Deres fantasis plastiske magt kan endog gaa saa vidt, at der ved „djævel-uddrivelsen“ viser sig blodunderløbne bogstaver paa deres legeme som tegn paa vedkommende dæmons udfart. Hos en „besat“ nonne fra Louviers fik dæmonen af besværgeren befaling til at fare ud under raabet „Vive Jésus sur la croix“! (Leve Jesus paa korset!) Man fandt derefter paa nonnens bryst disse ord i røde bogstaver samt korsets tegn som stigma, og omend noget blegnede var de dog synlige endnu femten aar efter. Det er forstaaeligt, at netop i de ekstatiske tilstande, da fantasien hersker uindskrænket og ikke forstyrres af nogen refleksion, indtræder disse virkninger; thi fænomenet forekommer allerede i den almindelige drøm, under hvilken fantasien jo har denne overmagt. Hufeland fortæller saaledes, at en syg kvinde om morgenen havde de tydeligste rænder i huden, efterat

hun om natten havde drømt om slag, hun havde faaet. Den hellige Hieronymus fortæller, at han i drømme blev pisket, fordi han elskede profane skrifter, særlig Cicero, saa meget, og at han, da han vaagnede, havde rænder paa sit legeme.

III.

Den religiøse stigmatisering er altsaa kun et specialtilfælde under stigmatiseringen overhovedet, og da den blir aldeles tilstrækkelig forklaret ved den psykologiske aarsag, foreligger der ingen nødvendighed for at søge nogen anden. Stigmatiseringen forekommer dog i den samme form ogsaa udenfor kirken. Til lægen Billot sagde hans kvindelige somnambul, at en engel havde indtrykket korsets tegn paa hendes arm. Hun sov derpaa ind. I søvne syntes hun at lide meget, og korsets tegn traadte frem. Ogsaa i Jansenisternes sekt forekommer stigmaet: En af de konvulsionære fra St. Médard var saaledes det levende billede af Kristi lidelse. Han holdt sine arme ubevægelige, som korsfæstede. En heftig smerte, baaret med heroisk taalmodighed, malte sig i hans ansigtstræk, i de døende øine og i legemets skjælven. Snart blev ansigtet dødblegt, de halvlukkede øine syntes udslukkede, og hovedet faldt ned paa brystet. Hos andre konvulsionære dannede der sig saar paa hænderne ligefor tilskuernes øine. I et brev herom heder det, at 200 konvulsionære blev stigmatiseret og følte heftige smerter, naar man berørte dem paa de steder, hvor Kristus blev gjennemboret. En skeptiker fremsatte allerede i hine dage dette spørgsmaal: „Ved man, hvorledes en moders fantasi kan indpræge et fødselsmærke paa hendes barns legeme? Hvorfor skulde ikke vor egen fantasi kunne bevirke det samme paa vort eget legeme?“

Ligeledes forekommer — hvad den i orientalsk literatur vel bevandrede dr. von Arnhard forsikrer mig, — stigmatiseringen ogsaa blandt muhamedanerne paa den maade, at hos troende, som inderlig fordyber sig i Muhameds levnet, fremkommer de saar, profeten fik i sine slag.

Vi besidder alle i vaagen tilstand den vistnok ikke vilkaarlige evne til at kunne — ved hjælp af de tilsvarende ideer — sætte de vasomotoriske nerver i bevægelse og fremkalde blodkongestioner. Skam, vrede, glæde bringer os til at rødme. Mange mennesker kan ogsaa vilkaarlig lokalisere disse kongestioner. Professor Kluge siger, at flere af hans bekjendte bare ved tanken formaar at fremkalde betændelse i de legemsdele, de ønsker. Mantegazza fortæller om sig selv, at han i en vis periode af sit liv var istand til at fremkalde rød hud hvorsomhelst paa sit legeme blot ved at tænke ihærdig paa vedkommende sted. Gaar vi et skridt videre, saa har vi stigmatiseringen, som ingenlunde bestaar deri, at blodet skulde sønderrive karrene, men at det blir afsondret som sved af porerne.

Luise Lateau havde fra barndommen af fordybet sig i Kristi lidelseshistorie, og hun gjennemgik dens hele forløb. Fra aaret 1868 faldt hun i ekstase med religiøse visioner. Derefter kom saarene frem, først paa brystet, derefter paa hænder og fødder, tilsidst paa panden. Medens saarene blødte, laa hun følelsesløs. Hendes ansigtsudtryk og bevægelser syntes at tyde paa, at hun var vidne til dramaet paa Golgatha. Aandedrættet var neppe hørligt, pulsen slog 70 slag. Ofte gaar fordybelsen for sig ogsaa paa den maade, at stigmatiseringen sindbilledliggjør andre scener af dramaet. Det er f. eks. som om de med møie slæber paa korsets byrde, eller de holder under visionen af Kristi piskning hænderne sammen bag paa ryggen, som om disse virkelig var sammenbundne med et reb, saa at man forgjæves bestræber sig for at skille dem ad. Lidelseshistoriens instrumenter, ikke bare korset, viser sig paa legemet. Mange lægger fødderne over hinanden ligesom Kristus paa korset eller viser hændernes fastspigring. Katharina Emmerich havde fra ungdommen bedt til Herren, at han maatte trykke korsets tegn fast ind paa hendes bryst, hvilket hun forøvrigt ikke mente i ydre forstand. Men i *ekstasen* skede det i ydre forstand, og bloddraaber trængte frem. Ogsaa rænder i huden af hudstrygningen viste sig svarende til visionen. Den som læser denne nonnes liv — i den udførlige tre-binds udgave af Schmøger — vil saa meget mindre tvile paa denne stigmatiserings ægthed, som Katharina Emmerich ogsaa i andre henseender var mystisk anlagt. Hun var søvngjængerske. Ofte forlod hun om natten sin celle, og man fandt hende sovende ved kirkemuren eller ved kirkedøren med udbredte arme. Hun var sensitiv, kunde se den odiske udstrømmen fra hænder og fødder og adskilte odisk helbredende planter fra giftige. Hun havde visioner med transscendentalt tidsmaal, i hvilke hendes hele livshistorie fremstillede sig. I kirken fandt man hende ofte paa steder, hvor det syntes umuligt at naa hen. Hun stod i magnetisk rapport til sin skriftefader, læste andres tanker og gjennemskuede deres karakter. Hun var psychometrisk anlagt og fjerntskuende. Hun havde en „indre røst“ ligesom den sokratiske dæmon.

Den psykologiske grund og oprindelse viste Katharina Emmerichs saar allerede deri, at de aldrig afsondrede materie eller blev betændte og heller ikke helbredes de, da lægerne rykkede frem med sine plastre istedenfor med modsuggestioner. Sad eller laa hun i sin seng, saa korsede fødderne sig uvilkaarlig over hinanden, ligesom krucifiksbilledets fødder, saa at hun, naar man raabte hende ud af ekstasen, pleiede at jamre: „Jeg kan ikke, jeg kan ikke! hjælp mig løs! Jeg er naglet fast“! Blodet fra hendes saar flød altid i den retning, det maatte tage hos den korsfæstede.

IV.

Da stigmatiseringen kun er virkeliggjørelsen af en dominerende forestilling, en intens selvsuggestion, saa holder processen altid skridt med den samtidige vision. Netop derfor kan det paa forhaand siges: Hvad der lykkes selvsuggestionen, maa ogsaa kunne opnaaes ved fremmedsuggestion, og dermed staar vi da foran den kunstige eftergjøring af stigmaet i hypnosen, hvorved istedenfor den naturlige ekstase sættes den kunstige, hypnotiske søvn, og istedenfor selvsuggestionen fremmedsuggestionen.

Lad os først tage det fænomen, som gaar forud for selve stigmaet: at kun Kristi smerter føles med, uden at det kommer saa langt som til plastisk fremstilling af saarene. Nu vel, disse smerter paa fem forskjellige legemsdele har Liébault (professor i Nancy) frembragt ved *post*hypnotisk suggestion, og smerterne vedblev, saalænge han havde forlangt det. Men ogsaa selve stigmaet kan indtræde. For flere aar siden har lægerne Mesnet og Dujardin iagttaget hysteriske syge, hos hvem bogstaver og indskrifter, som man med en blyant paatrykkede deres hud, udviklede sig, blodunderløbne, til reliefformer, der holdt sig flere timer. De kaldte dette fænomen autographisme. Professor Forel siger: „Hos en sygepasserske lykkedes det mig i løbet af meget kort tid (nogle faa minutter) at fremkalde korsformige, articaria-lignende røde flekker ved suggestion og ved at markere med en stump spids smaa kors paa forarmen“. Professorerne Bourru og Burot har ved suggestion frembragt næseblod og blodsved hos en hypokonder, der var lam og følelsesløs i hele den høire side. Den ene af de to videnskabsmænd tegnede med en stump gjenstand sit navn paa den hypokondres arme og befalte: „I eftermiddag klokken fire skal De sove ind, og de linjer, som jeg nu tegner paa Deres arme, skal bløde.“ Paa den fastsatte tid sovnede han. Paa den venstre arm fremkom bogstaverne røde og forhøiede og aftegnede sig skarpt mod den øvrige blege hud. Fra nogle linjer trængte bloddraaber frem. Paa den høire, lamme arm viste sig intet. Senere har Dr. Mabille seet den samme person i hysteriske anfald, og da viste det sig, at fænomenet ogsaa kan fremkomme ved selvsuggestion. Den syge gjentog nemlig under anfaldene med høi røst de ham før paa andre steder givne suggestioner, og nu fløđ atter blodet fra de gamle linjer.

Stigmaets rent psykologiske oprindelse viser sig ogsaa deri, at der ikke blot opstaar blodunderløbne saar, men — alt efter suggestionens indhold, — ogsaa andre forandringer i hudvævene. Dr. Bybalkin gav en sekstenaarig haandværker følgende suggestion: „Naar du er vaagnet, skal du fryse, — du vil da varme dig ved ovnen, og paa den linje, jeg nu

markerer paa din arm, skal du brænde dig. Du vil føle smerter, armen bliver rød, og der opstaar et brandsaar". Og saaledes skede det. Han udstødte et skrig, da han rørte ved ovnen, som *ikke* var opvarmet, og der opstod en brandblære.

Ogsaa blærer af anden art kan paa denne maade frembringes. Focanchon lagde et stykke almindeligt papir med paastrøget gummi paa en piges arm, og indgav den suggestion, at det skulde virke som et trækplaster. Paa armen opstod et saar som af et virkeligt plaster. Dumontpailler lagde frimærker paa og opnaaede ved suggestion en heftig blodtilstrømning. Ogsaa hedeblærer fyldte med serum blev fremkaldt paa samme maade.

Det bedste bevis for saadanne stigmatas rent psykologiske oprindelse viser sig i krydsprøven: anbringer man et virkeligt trækplaster, som *maatte* fremkalde en blære, saa blir dog dette forhindret, hvis den suggestion gives, at det her er tale om et andet slags plaster. Focanchon paasatte en kvindelig somnambul et virkeligt plaster, en spansk flue, med den suggestion, at det ikke skulde have nogen virkning. Og ganske rigtig: virkningen, psykisk neutraliseret, udeblev. For at gjøre eksperimentet eksakt, var plastret blevet delt i tre dele. Den ene del blev lagt paa hendes venstre arm, den anden paa hendes høire, og den tredie paa en anden syg kvindes legeme, som netop behøvede en spansk flue. Pigen blev nu hypnotiseret, og Focanchon suggererede hende, at plastret paa den venstre arm ingen virkning skulde have. Ved bandagernes aftagning var den venstre arm aldeles uforandret, paa den høire rød hud med begyndende blæredannelse. Plastret blev igjen lagt paa, og efter tre kvarters forløb fandt man den venstre arm fremdeles uforandret, medens den høire nu havde tydelige blærer. Den tredie del af plastret, som var blevet anbragt paa den anden syge, havde paa otte timer trukket en stor blære.

Som resultatet af alle disse beretninger fremgaar, at stigmaet er en kjendsgjerning, som kun uvidenheden kan benægte, men ogsaa, at denne kjendsgjerning, selv naar den gaar for sig i den religiøse sfære, er af ren psykologisk oprindelse. Den teologiske udlægning er altsaa forfeilet, og det af Virchow opstillede alternativ „mirakel eller bedrageri" hører ingensteds hjemme.

Men da vildfarelser — især naar de er dækkede af et berømt navn, — nedarves ligesom en evig sygdom, saa er heller ikke i vor tid det naturlige og kunstige stigma endnu overalt anerkjendt som kjendsgjerning. Da dr. Moll 1887 i Berlins medicinske selskab holdt et foredrag om den ved *fremmed*suggestion under hypnosen bevirkede kunstige stigmatisering, og drog en parallel mellem denne og de religiøse ekstatikeres *selv*suggestive

stigmatisering, saa opnaaede han ikke at vække interesse, men derimod „stor munterhed“.*)

Om nogle aar vil de dengang saa lattermilde herrer le igjen, men da kun over tvilerne, som ikke vil tro paa stigmaet.

Hjernelys.

Et medlem af Yale-universitetet i Newhaven, Mr. E. W. Scripture, har sendt New Yorker tidsskriftet *„Science“* en høist eiendommelig meddelelse. Den angaar det af alle kjendte fænomen, at man i mørket eller med lukkede øine kan se visse lysbilleder. Disse billeder har man hidindtil betegnet som „retinallys“ eller „nethindens specifike lys“, og man har antaget, at de frembringes af selve nethinden, paa grund af visse kemiske processer, der foregaar i nethinden. Men nu tror Scripture, at han kan omstyrte denne antagelse, og klart bevise, at de omtalte lysfænomener udgaar direkte fra hjernen.

De lysbilleder man kan iagttage, naar øinene er lukkede, optræder under forskjellige former, snart som bølgerækker, snart som ringe, der følger hinanden, udvider sig og forsvinder. Desuden er hele lysfladen altid mer eller mindre fyldt af en vis ubeskrivelig belysning. Ifølge Scriptures paastand ser man bestandig blot et lysbillede og ikke to, hvad der burde være tilfældet, hvis lysbilledet udgik fra begge øines nethinder. Hertil kunde ganske vist svares, at det kanske er to alligevel, men de dækker hinanden paa samme vis, som tilfældet er, naar man ser med sine to aabne øine; men udgik lysbilledet fra begge øine, burde jo ogsaa af lysfænomenerne et *plastisk* billede formes, — og saa er ikke tilfældet.

Det andet argument, Scripture anfører mod lysbilledernes opkomst fra nethinden, grunder han paa følgende faktum: Ser man paa en gjenstand, — f. eks. paa den *„Kringsjaa“*-side, man i dette øieblik holder i haanden, og trykker man saa med en finger paa det ene øie, da „forskyves“ bogens sider og alle sidens linjer. Det samme sker ogsaa med de saakaldte „efterbilleder“, der opstaar paa en hvid flade, naar man vender blikket did efter at have stirret skarpt og længe paa en gjenstand; selv disse „efterbilleder“ forskyves, naar man trykker paa det ene øie. Men de lysbilleder, man ser med lukkede øine, forskyves ikke; og deraf drager Scripture den slutning, at de ikke kan udgaa fra øinene selv. Dertil kommer, at disse lysbilleder ikke rører sig, om man vender sine luk-

*) *„Kringsjaa“* har før omtalt, at Du Prels bitre udfald mod moderne videnskabsmænd for overlegen uvidenhed overfor alle disse fænomener, i hvert fald blot kan gjælde hans landsmænd. I 1882 læste *„Kringsjaas“* redaktør selv i en teologisk uddannelsesanstalt som lærebog ved siden af foredragene den engelske dr. W. Carpenter's (af Londons universitet) *Mental Physiology*, hvori en flerhed af de her af Du Prel nævnte tilfælde gives og hvor det alt behandles paa vanlig naturvidenskabelig maade. Det hele var dengang i anglosasksiske høiere *læreanstalter* og universiteter intet nyt.

Red.

kede øine hid eller did, — trods øinenes bevægelser bliver lysbillederne staaende paa sin plads, og først en tid efter viser de en tilbøielighed til at flytte sig til den kant, hvor man vendte øinene hen.

Disse er de beviser, Scripture anfører for sin paastand om at „retinalbillederne“ ikke udgaar fra nethinden. Han mener, at de skriver sig fra de hjernecentre, hvorhen man forlægger mindet om synsbilleder. Til støtte herfor fremholder han i særdeleshed, at Johannes Müller paa forskjellige steder har paapeget den lighed, der findes mellem disse lysbilleders form og drømmenes vanlige figurer. Han holder det ogsaa for muligt, at de synshallucinationer, der opstaar ved brug af visse beruselsesmidler, f. eks. hadschisch, blot er modifikationer af „hjernelysets“ vanlige fænomener. Han har ogsaa gjort den erfaring med sig selv, at et billede, han bestemte sig til at se med lukkede øine, altid viste sig, i mere eller mindre tydelig form, i midten af lysfænomenet.

Det staar nu kun tilbage at undersøge, hvorvidt ogsaa alle andre mennesker kan gjøre samme merkelige iagttagelse paa sig selv.

Keiser Wilhelms diplomati.

(Efter *„Fortnightly Review“*.)

En anonym forfatter, der synes at være fuldstændig inde i forholdene, har i septemberheftet af *„Fortnightly Review“* en artikel om den tyske keisers uheldige udenrigspolitik.

Da han overtog regjeringen og afskedigede Bismarck, havde denne gjort Tyskland til det europæiske fastlands ledende stat. Alle politiske traade samledes i Berlin. Bismarcks ord var afgjørende for europæisk politik.

I de 7—8 aar, der er forløbne siden Bismarcks afskedigelse, er alt dette forandret. 1. Tyskland har tabt, og som det synes, haabløst tabt den ledende stilling i Europa, som Bismarck havde givet det. 2. Rusland har indtaget dets plads; St. Petersburg er nu, hvad Berlin var, før keiser Wilhelm blandede sig i tysk politik. 3. Frankrige har vundet Rusland som allieret — en alliance, Bismarck altid og med held søgte at forhindre. 4. Tremagtsforbundet er næsten opløst. 5. Det baand, Bismarck havde knyttet mellem Rusland og Tyskland, er ophævet, og 6. England er ogsaa drevet til at indtage en fiendtlig stilling til Tyskland.

Kort sagt: Tyskland har tabt sin lederstilling i Europa og staar næsten isoleret. — Naar man hermed sætter i forbindelse, at keiseren kun har levet for at gjøre Tyskland til verdens midtpunkt og for at danne alliancer, saa vil hans statsmandskunst være skildret tilstrækkelig haardt og fordømmende.

Det hele er ogsaa et slaaende eksempel paa den enkelte mands evne og indflydelse. Intet er forandret, siden Bismarck afskedigedes, uden at Bismarck ikke længer styrer det tyske statsskib, medens roret føres af den unge, uheldige keiser.

Efter den tysk-franske krig indsaa Bismarck, at den eneste alvorlige fare laa i de franske hevnplaner. Heldigvis for ham var det ogsaa alene dem, der alvorlig truede den europæiske fred. Han søgte derfor at forbinde Europa imod den eneste mulige fredsforstyrrer Frankrige, og han omgav sig med en saadan kjæde af forbundne, at det franske folk ikke længer for alvor kunde tænke paa at bryde freden.

Han dannede tremagtsforbundet, og han traf en separatoverenskomst med Rusland, samtidig som han sørgede for at skille Frankrige haabløst fra England. Den franske nation stod saaledes absolut alene.

Han opnaaede disse diplomatiske seire tildels ved den argeste list. Saaledes opmuntrede han England til at sætte sig fast i Ægypten, idet han vel vidste, at det derved vilde vække et intenst Englandshad i Frankrige, saaledes at der ikke kunde blive tale om nogen engelsk-fransk alliance. Ligeledes gav han Frankrige at forstaa, at det trygt kunde tilegne sig Tunis. Hans plan hermed var at gjøre Italien til Frankriges uforsonlige uven og derved gjøre tremagtsforbundet muligt.

Efter tremagtsforbundets dannelse laa den eneste fare i, at Frankrige kunde afslutte en modalliance med Rusland. Dette forebyggede Bismarck ved selv at afslutte en hemmelig overenskomst med tsarriget — en overenskomst, der vistnok var forræderi mod Østerige, men en glimrende seir for Tyskland. Den forpligtede Rusland til neutralitet i tilfælde af en fransk revanchekrig, og den forpligtede Tyskland til neutralitet i tilfælde af et hvilketsomhelst (ogsaa østerigsk) angreb paa Rusland.

Der skulde vistnok kunst til at holde disse tildels modstridende alliancer sammen; men Bismarck formaaede det og var Europas chef. Han fortæller selv, at den gamle keiser ofte leende sagde til ham: „Jeg vilde ikke for meget godt være i dit skind. Du minder mig om en beridder, som, medens han danser paa en galoperende hest, kaster med fem kugler paa engang uden at miste nogen af dem“.

Da den nu regjerende keiser besteg thronen, reiste Alexander III. til Berlin for at tage forholdene i øiesyn. Han havde en lang samtale med Bismarck, efter hvis slutning han sagde: „Ja, jeg er ganske enig med Dem og har den dybeste tillid til Dem; men er De ogsaa ganske sikker paa at forblive ved magten?“

Spørgsmaalet gjorde Bismarck et øieblik ganske stum, han stirrede paa keiseren i haabløs forbauselse og svarte saa omsider: „Ganske vist,

Deres Majestæt. Jeg er ganske sikker paa, at jeg forbliver minister, saalænge jeg lever."

Fem maaneder senere var den gamle statsmand afskediget. Tsaren havde øiensynligen straks forstaaet den unge keiser og har ikke faaet noget videre tilovers for ham. Bismarcks afskedigelse frembragte i sig selv kulde i St. Petersburg. Da den hemmelige traktat samtidig var udløben, og Caprivi, som fandt den at være uærlig politik, ikke vilde fornye den, var bruddet mellem Rusland og Tyskland fuldbyrdet.

Caprivi havde haabet at kunne vedligeholde den gode forstaaelse med Rusland ogsaa uden den hemmelige traktat; men det viste sig umuligt. Tsaren saa sig straks om efter en ny allieret, og tilnærmelserne mellem Rusland og Frankrige begyndte.

For at opveie den nye fransk-russiske forstaaelse søgte saa Caprivi en tilnærmelse til England. Dette land indgik en særalliance med Italien, og en protokol undertegnedes i England af lord Salisbury og den tyske udenrigsminister, hvori Englands og tremagtsforbundets interesser erklæres identiske.

Op til dette punkt havde saaledes Tyskland intet tabt, tvertom hvilte nu dets alliancer paa ærligere og derfor tryggere grund. Mod den fransk-russiske alliance stod tremagtsforbundet sterkt støttet af England.

Men saa gjorde keiseren en ny vending. Hofintriger og familiedifferencer indgjød ham et intenst had til England, der styrkedes ved dette lands samtidige kolonialpolitik. I oktober 1894 maatte Caprivi træde af, og en ny udenrigspolitik inaugureredes nu under fyrst Hohenlohe. Man søgte atter raad hos Bismarck, hvis organer i pressen paabegyndte en rasende ordkrig mod England. Og i vrede sendte keiseren sit epokegjørende telegram til præsident Krüger. Epokegjørende fordi det for lange tider skilte Tyskland og England. England var den eneste magt, Tyskland kunde benyttet som modvegt mod det fransk-russiske forbund, og denne magt stødte keiseren ved sit telegram (og den politik, der laa bagom det) haabløst fra sig. England tabte ingen tid med at lade verden forstaa, at herefter var Tysklands skjæbne det ligegyldig. Det har siden nærmet sig baade til Frankrige og Rusland. Dermed var det ogsaa forbi med Tysklands magt og ledende stilling. Keiseren havde haabet at kunne gjenoprette den gamle overenskomst med Rusland; men deri tog han feil. Den russiske udenrigsminister, fyrst Lobanoff drog øieblikkelig fordel af den tyske keisers dumhed og drev Rusland frem til den lederstiling, Tyskland tabte ved sit fiendskab mod England.

Siden har keiserens liv været en række fortvivlede forsøg paa at gjenoprette det tabte. Han har forsøgt paa alle vis at indsmigre sig hos tsaren. Og han har dels af had mod England, som saaledes er blevet

den uskyldige aarsag til hans eget politiske nedfald og diplomatiske fjasko, dels for atter at gjenerobre for Tyskland dets ledende stilling, søgt at samle Europa i en mod England rettet alliance. Han har villet udnytte den almene uvilje mod England, ligesom Bismarck i sin tid udnyttede frygten for fredsforstyrelse fra Frankriges side, til at samle et mægtigt forbund med Tyskland som centrum og ham selv som chef. Hans lidet tiltalende optræden i den græsk-tyrkiske affære som sultanens ven og barbariets opretholder var blot et led i denne nye politik. Hidtil har den dog ikke havt held med sig.

Selve tremagtsforbundet er blevet svækket ved de to andre magters formindskede tillid til keiser Wilhelm og ved tabet af Englands støtte. Østerige har derfor allerede søgt at sikre sig *udenfor* tremagtsforbundet. Det har truffet en særaftale med Rusland angaaende det orientalske spørgsmaal. De to magter har efter al sandsynlighed enedes om ikke at gaa til krig over noget Balkanspørgsmaal, videre om at vedligeholde det Tyrkiske rige i det længste og tvinge sultanen til indre reformer, og endelig om, naar engang det Tyrkiske rige falder sammen, at dele dets efterladenskaber paa Balkanhalvøen efter en vis bestemt linje paa kartet, saaledes, at Østerige faar Saloniki og Rusland Konstantinopel. — Ved denne forstaaelse er faren for en russisk-østerrigsk konflikt omtrent bortryddet og dermed ogsaa Østeriges motiv for at være med i tremagtsforbundet næsten forsvundet.

Dette er saaledes nu temmelig magtesløst, og Tyskland staar næsten ligesaa meget alene, som Frankrige i Bismarcks dage. Det er resultatet af den unge stortalende keisers diplomati. Der hviskes endog nu om muligheden af en fransk-engelsk-russisk forstaaelse, saaledes at Frankrige godkjender Englands ret til Ægypten og England Frankriges til Tunis. En saadan forstaaelse vilde pludslig stille Tyskland aldeles isoleret og bringe en ordning af det elsas-lotheringske spørgsmaal til Frankriges fordel og ved et enkelt europæisk *paabud* inden *mulighedernes* grænse.

„Jesu Ord.“

I septemberheftet af „*Contemporary Rev.*“ har J. Rendel Harris en artikel om det nye dokument „Jesu Ord“. Da hans syn i flere dele afviger fra det i forrige artikel fremholdte, meddeles ogsaa dette.

Det nye dokument forekommer forfatteren at være af meget stor betydning. Det slaar for det første fast, hvad enkelte store ortodokse kritikere hidtil har forsøgt at negte, at der i den tidligste tid af den

kristne kirke gaves en ikke betydningsløs *literatur om Jesus udenfor vore fire evangelier.*

Det nye fund vil ogsaa have den virkning, at man ikke fuldt saa let som hidtil tør sige, at Papias, Polykarp eller Clemens bærer vidne til vore nytestamentlige evangeliers tilværelse paa deres tid, fordi de citerer sætninger, der *ligner* ord i vore evangelier. Det maa nu indrømmes, at de tør have citeret fra andre kilder end vore evangelier, hvorfor disse citater ikke uden videre kan tages som bevis for vore nuværende evangeliers eksistence paa den tid. Følgen heraf *tør* blive, at vi maa antage vore nytestamentlige evangelier skrevne *senere*, end hidtil antaget.

Det har videre af mange kritikere været hevdet, at alle vore evangelier eller i det mindste de tre første skriver sig fra en fælles kilde — en mundtlig tradition om eller snarere en skriftlig optegning af „Jesu ord“, der siden i vore evangelier er blevne indflettede i en sammenhængende fortælling. Dette er af andre kritikere blevet absolut benegtet. De har latterliggjort tanken om en saadan samling af „Jesu ord“. Men det nyfundne dokument viser, at en saadan samling har eksisteret.

Det bliver derfor nu et spørgsmaal af stor vigtighed, hvor gammel denne samling er. — Forfatteren finder her grund til at tro, at den er ældre end vore nytestamentlige evangelier. Hans argument derfor synes dog temmelig svagt og virker lidet overbevisende. Det gaar ud paa at søge at vise, at vore evangelier eier sætninger, som er byggede paa enkelte af det nyfundne dokuments ikke-evangeliske „ord“.

Han tager som eksempel det andet „ord“: *Med mindre I faster (fra) verden, skal I ingenlunde indgaa i Guds rige; og med mindre I helligholder sabbaten, skal I ikke se faderen*“.

Han erklærer til en begyndelse, at dette *ikke* er at forstaa ligefrem. Det har en dybere, symbolsk mening. Og denne er følgende. At *faste fra verden* eller *faste verden*, som det bogstavlig heder, vil sige at forsage syndige glæder, hengivelse i mad og drikke. o.s.v. Det er det rene, aandelige liv. Og at helligholde sabbaten, eller som det i orignialen heder *sabbatisere sabbaten*, vil sige at gjøre dagen hellig ved gode gjerninger.

Han kommer til denne opfatning ved en sammenstilling af ordene med enkelte udtalelser af Clemens af Alexandria. Denne kirkefader udlægger Esaias LVI. 3—5 saaledes, at sabbaten holdes eller dagen helliges ikke ved nogen ceremonier af nogen art men ved at holde den *fri fra synd.* Og han fortsætter, at de, der saaledes har sagt sig løs fra al synd, de velsignes derved, at de paa denne vis *faster fra verden.* Her har vi altsaa det nye dokuments udtryk, og vi har ogsaa dets forbindelse mellem at *helligholde sabbaten* og *faste fra verden.* De to udtryk viser sig at betyde det samme, *og det hele „ord“* bliver et godt eksempel paa hebraisk „paralellisme“.*)

---

*) *Paralellisme* var en vigtig del af jødernes versbygning og rhetoriske stil. Den bestaar som navnet antyder i gjentagelse af samme ide under noget forskjellig form i paa hinanden følgende linjer. Saaledes her ifølge vor forfatters tolkning af ordene:
„Medmindre I faster fra verden, skal I ingenlunde indgaa i Guds Rige,
Og med mindre I helligholder sabbaten skal I ikke se Faderen“.
Som man ser giver sidste led i begge linjer nøiagtig samme idé, og efter Harris's tolkning gjør ogaa det første det samme.

Paa et andet sted taler kirkefaderen om den aandelige oplyste mand eller „gnostikeren“. *Han* forstaar betydningen af fastedage. Hvad det gjælder er at afstaa fra alle usle gjerninger og onde tanker. Og han forstaar, at den dag, da han gjør dette, den *bliver* en sabbat eller Herrens dag. I samme forbindelse taler han ogsaa om at den, der dette gjør, „ser Herren“. —

Ogsaa et andet sted taler Clemens om fasten, og forklarer, at den maa forstaaes aandeligt; thi at vi lader være at spise kjød, kan ikke vinde os Guds naade; men hvad det gjælder er at *faste eller afstaa fra verdslige ting* for at vi kan dø fra verden og leve for Gud.

Her minder forfatteren om, at den første kirkes forkyndelse aldrig undlod at minde om, at der ved Jesus var sluttet en Ny Pagt mellem Gud og mennesker. Den gamle Pagt med dens tegn var ophævet. Den Nye Pagt indbefattede en ny lov, en ny daab, en ny omskjærelse, en ny faste, en ny sabbat, nye ofre, o. s. v. De tidlige skrifter vrimler af dette.

Den nye faste tages fra Esaias LVIII: „Er ikke dette den faste, jeg har valgt mig, siger Herren“, o. s. v. — at I gjør godt mod alle, hjelper de undertrykte, sætter de fangne fri og befæster retfærdighed paa jorden. — Derfor taler ogsaa Justin om „den *sande faste,* hvorom Esaias skriver“. Samme kirkefader skriver ogsaa: „Den nye lov paabyder dig at helligholde alle dage (sabbatisere uafladelig), medens I (jøderne) tror jer gudfrygtige, fordi I intet bestiller paa en vis dag . . . . Herren vor Gud har ikke behag i den slags ting. Men findes der iblandt eder en forsvoren person eller en tyv, saa lad ham omvende sig fra sin tidligere livsvei; eller er der en horkarl, saa lad ham angre, og han vil have helliget en sand og velbehagelig hviledag til Gud (vil have sabbatiseret Guds sande og velbehagelige sabbat).“ Det er netop dette udtryk *sabbatisere en sabbat,* der findes i det nye dokument.

Af alt dette slutter da forfatteren, at det andet „ord“ i dokumentet maa tages i den figurlige mening, hvori det benyttes af Esaias, Clemens og Justin — om den *Nye Pagts* sabbat og faste. Og han slutter videre, at Clemens, hvis ord kommer dokumentet saa nær, maa have kjendt dette og tænkt paa det, da han skrev.

Vi ser saaledes (?) at disse „Jesu ord“ var kjendte paa Clemens's tid; men eksisterede de før vore nytestamentlige skrifter og viser de indflydelse paa disse. Forfatteren mener ja. Hans bevis er, at vi i 1. Peter II. 10 finder sætningen: „*Afstaa fra kjødets lyst*, der kjæmper mod sjælen“. I det gamle dokument *De tolv apostles lære* finder vi den samme sætning saaledes: „Afstaa fra kjødets *og verdens* lyst“. Det er tydelig, mener forfatteren, at den citerede sætning fra det nyfundne papyrusblad om at „faste fra verden“ har ligget til grund for disse nytestamentlige ord. Det vil vel neppe være lige tydeligt for alle. — Altsaa, mener han, tager dette dokument os tilbage til en tid og literatur ældre end vore nytestamentlige skrifter.

I Apostlernes Gjerninger XX 35 finder vi udtrykket: „Vi burde mindes de ord af den Herre Jesus, hvorledes han sagde: Det er mere velsignet at give end at modtage“. Citatet er ikke fra vore fire evangelier; medens ordene jo giver indtryk af at citere et velkjendt dokument, og de synes netop at passe paa en samling af „Jesu ord“. De minder os om,

at det fundne dokument indleder de fleste ord med „Jesus sagde“ eller „Han sagde“. Ogsaa i Clemens af Roms brev finder vi et lignende citat: „Mindes den Herre Jesu ord, som han talte . . . .“

Ligedan i Polykarps brev til Filipperne, hvor det heder: „Mindes, hvad Herren sagde i sin lære . . . .“

I alle disse tilfælde er det *ikke* vore fire evangelier, som ordret citeres; men tilsyneladende netop en samling af „Jesu ord“ af samme art som den, hvoraf vi nu besidder et enkelt blad.

Forfatteren synes saaledes tilbøielig til at mene, at det fundne dokument fører os tilbage til en før-nytestamentlig tid og literatur og muligens endog til eller nær til de „ord“ af Jesus, der efter hans mening har ligget til grund for vore egne evangeliers senere udarbeidelse.

De centralamerikanske ruiner.

(Efter Henry Collins Walsh i „*Harper's Weekly*“).

Vi synes virkelig med sterke skridt at nærme os en løsning af de store forhistoriske gaader. De sidste faa aar har været overordentlig rige paa opdagelser, der fører os langt tilbage i den graa oldtid og kaster uanet lys over civilisationens første begyndelser paa vor jord. „*Kringsjaa*“ har fortalt om de amerikanske udgravninger i det gamle Babylonien, der har ført os tilbage til en tid af mere end 3000 aar f. K. og vist os, at allerede dengang en høi kultur eksisterede i de egne. Men samtidig med disse udgravninger i de dele af Asia, hvor de gamle kulturriger opstod, har ogsaa de sidste aar været optagne af ikke mindre interessante udgravninger og efterforskninger i Centralamerika.

Ogsaa om disse sidste har „*Kringsjaa*“ (VI. 808) indeholdt en efter „*Review of Reviews*“ gjengiven artikel. Det gjælder ikke her ruiner af aztekernes rige i Mexiko eller af inkaernes i Sydamerika. Vi tages meget længer tilbage og samtidig til en endnu høiere kultur og finere kunst. Ruinerne er efter det gamle *Majafolk*, som engang har befolket Centralamerika, og de findes særlig paa halvøen Yukatan, men ogsaa i andre dele af Centralamerika som staten Honduras.

Disse ruiner er fuldskrevne med hieroglyfer. Der findes ogsaa et par manuskripter i majasproget; men uheldigvis har man endnu ikke formaaet at læse dette sprog (Se dog nedenfor).

Her ligger altsaa endnu en helt selvstændig kulturverden fra den graa fortid; dens arkitektur og kunstfærdighed har staaet paa høide med det bedste i det gamle Ægypten og høit over aztekers og inkaers; men endnu er denne verden os en lukket gaade, fordi dens sprog er os ukjendt. Hvad

vil den aabenbare, naar i en nær fremtid ogsaa dette sprog hører blandt de kjendte? Der arbeides paa dets forstaaelse af forskere baade i den gamle og nye verden, og længe bliver det neppe, før gaaden er løst. Vil denne majafolkets gamle kulturverden og dens hieroglyfer kaste lys over forbindelsen mellem den gamle og nye verden i forhistoriske tider?

Forsiden af en af stenblokkene fra den amfiteatralske plads.

„*Kringsjaa*"s tidligere artikel om dette emne omhandlede, hvad en franskmand dr. Le Plongeon mente at have opdaget. Denne har i tolv aar med sin hustru gjennemreist Yukatan og taget fotografier og afstøbninger af bygninger og ornamenter. Han har ogsaa søgt at løse det ukjendte majasprogs gaade og paastaar at have fundet løsningen ved at ty til de ægyptiske hieroglyfer og et endnu levende indianersprog. Ved hjælp af den fundne nøgle vil han have læst flere indskrifter, som han delvis citerer. En britisk konsul, kjendt af „*Review of Reviews*", fremsendte beretningen, om hvis korrekthed han er overbevist.

Dette var i anden halvdel af 1895. Artiklen omtaler ogsaa, at den franske forsker har et stort verk færdigt, hvori hans opdagelse fremlægges mere i detalj med alle fornødne beviser; men dets trykning vilde blive en kostbar og derfor ikke ligetil sag. Siden den tid er intet mere hørt fra dr. Le Plongeon, hvis fortælling dog for *en stor del* gjør et yderst troværdigt indtryk, medens den ogsaa tildels giver indtryk af, at

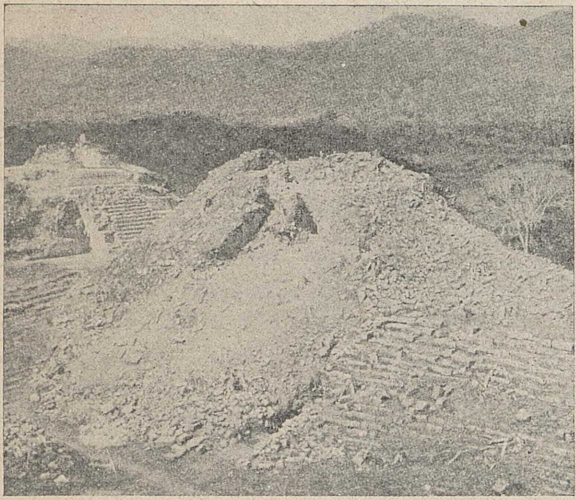
vi har med en mand at gjøre, hvis fantasi er livligere, end hans rolige dømmekraft er forsigtig.

Imidlertid foreligger der nu en ny artikel om majafolkets ruiner, og vi ser, at det ikke kan vare længe, før ogsaa her det gaadefulde maa vige for klarhed og vished.

Artikelen omtaler det amerikanske Peabody museums*) udgravninger af en gammel mægtig by, der nu gaar under navn af *Copan* og ligger i staten Honduras.

Ruinerne ligger i en vakker dal, midt i tæt tropisk skog og langt fra beboede strøg. Stedet er kun tilgjængeligt ved ugelang ridning over øde fjelde og gjennem tætte skoge.

Den første hvide, der besøgte stedet, var, saavidt vi ved, spanieren Diego Garcia de Palacio, der saa det i 1576 og sendte Filip II en glødende beretning derom. Ruinerne „viste bygninger af saadan storslagen pragt og kunstnerisk udvikling, at de umulig kunde have været opført af de daværende beboere af egnen.“ Disse sidste kjendte intet til bygningernes tilblivelse eller brug; de var allerede da delvis begravne ruiner. Beboerne fortalte dog, at der engang var kommen en mægtig fyrste fra Yukatan, som havde bygget disse paladser og siden atter forladt dem. Dette klinger dog mere som lavet historie for at tilfredsstille den ivrige efterspørgsel end som virkelig tradition. Copans ruiner giver indtryk af at være ældre end Yukatans, om end af samme type.

Ruinhauge — den ene delvis udgravet.

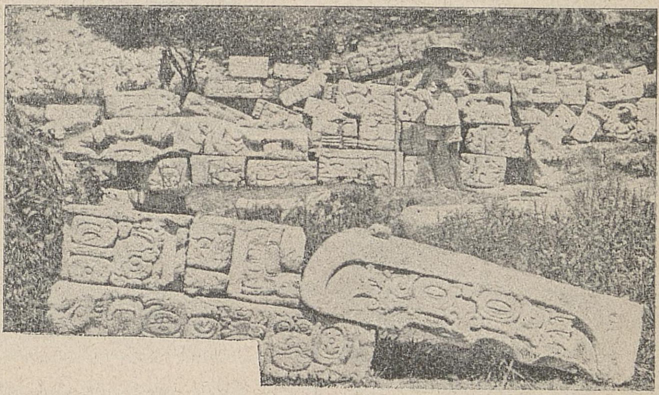
Stedet besøgtes ikke igjen før 1835, da staten Guatemala sendte oberst Juan Galindo for at undersøge de ruiner, Palacio havde omtalt. Hans rapport offentliggjordes paa engelsk og ledede til, at de Forenede Staters regjering i 1839 sendte en ekspedition derned.

*) En afdeling af Harvard universitet ved Boston. — Udgravningerne i Babylonien er udførte af staten Pennsylvanias universitet.

Men først i 1885 blev ruinernes betydning forstaaet, og afstøbninger af en del af ornamenterne hjembragt. Dette skyldtes englænderen Alfred Maudsley, der paa egen haand foretog en del mindre udgravninger.

I 1893 blev Maudsley atter sendt til Copan som repræsentant for Peabody museet. Dette havde allerede i 1891 erhvervet tilsynet med alle antikviteter i staten Honduras. Siden har der under museets ledelse foregaaet en systematisk udgravning af den gamle by.

I dens midte hæver sig vældige pyramideterrasser ligetil 130 fod over den omgivende grund, og paa toppen af disse staar ruinerne af mægtige templer og paladser i naturlig sten og alt oversaaet med det finest udførte skulpturarbeide. Vore dages vældigste bygninger bliver dværge imod disse Copans templer og slotte, og sikkert er det, at ingen moderne stad eier en saadan rigdom af ornamentik og skulptur.

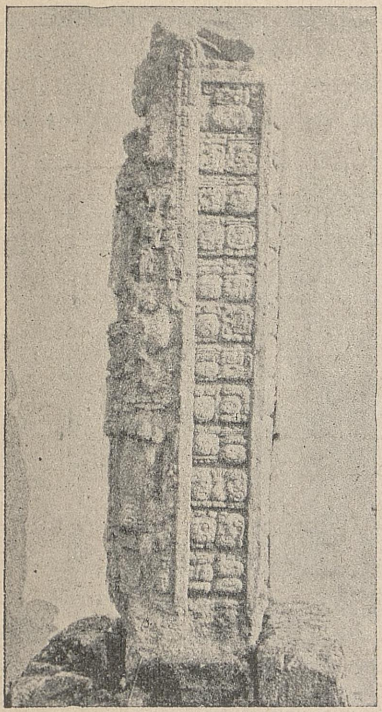
Skulpterede stene fra den store trappe.

Her er f. eks. en stentrappe. Den fører op til toppen af en af de nævnte terrasseformige pyramider. Pyramide og trappe er 130 fod høie. Trappen er 30 fod bred den hele vei. Hvert trins forside har hieroglyfer indhugget i trinets hele bredde. Paa hver side var rigt skulpterede stenballustrader — oversaaede med ornamentik. I en række efter trappens midte var der med jevne mellemrum opstillet statuer af mænd i pragtfulde dragter.*)

Var man saa naaet opad denne trappe, stod man overfor det af skulpturpragt bugnende tempel eller palads. Man tænke sig saa en hel samling, en hel by af saadanne pyramider, og disse atter omgivne af borgernes huse af sten og træ.

*) Den hele trappe vil blive gjenopsat af de oprindelige stene eller afstøbninger ved Peabody museet.

Midt i byen ligger en stor aaben amfiteatralsk plads omringet af rækker af stenbænke. Paa selve pladsen stod der tretten stenblokke dækkede af skulptur og hver sten med en mindre firkantet ligeledes ornamenteret blok foran — formodentlig et alter. Kun seks af disse blokke fandtes staaende; de andre var nedfaldne. Blokkene er i gjennemsnit 12 fod høie og 3 fod i tvermaal. Paa forsiden af hver sten er hugget en grotesk menneskefigur, medens resten af overfladen, stenens sider og ryg er dækkede af et kaos af skulpterede masker, ansigter, linjetegninger og hieroglyfer, alt snoet sammen paa en yderst kunstfærdig maade. Undertiden har man under disse stene fundet hvælv og tildels lervarer.

En af stenblokkene seet fra siden.

I alterstenenes topflade er der i midten udhugget en rund fordybning — en bolle, hvorfra en kanal fører til alterets kant. Formodentlig har man ofret levende dyr, og bolle og kanal har samlet og ført blodet bort.

Det indre af bygningerne har gjerne kalkede vægge og stukkaturornamenter. Rige farver benyttedes ogsaa. Blandt dekorationerne bemerkes en befjædret „stiliseret“ slange, der gaar igjen allevegne og øiensynlig tyder paa, at folket tidligere havde været slangetilbedere. Da ingen afbildning af en virkelig slange findes, og billedet blot synes at være blevet til et led i ornamentiken, maa man tro, at slangekulturen var et tilbagelagt standpunkt, da disse bygninger reistes.

I den sydlige del af den omtalte amfiteatralske plads har man stødt paa en stenbrolægning. Over den laa mere end en fod vegetabilsk jordsmon. Ved at optage en del af brolægningen og grave dybere ned, stødte man paa murene af en bygning af anden karakter end de før udgravne. Her fandtes ogsaa tavler med indskrifter, hvis hieroglyfer øiensynligen var ikke lidet forskjellige fra de før fundne. Man finder ogsaa i de bygverker, som befinder sig over jorden, enkelte skulpterede stene, der synes at være tagne fra ældre bygninger.

Dette skulde tyde paa, at man ogsaa her som i de gamle asiatiske ruinbyer har flere lag af ruiner, der hver repræsenterer en egen kulturperiode. Men videre undersøgelser og udgravninger maa dog til, før dette kan afgjøres.

Angaaende disse ruiners alder har man endnu lidet at holde sig til. Da spanierne naaede Amerika, stod ruinerne omtrent, som vi nu finder dem, omringede af tætte skove og vilde stammer. De repræsenterer ganske sikkert en baade ældre og høiere kultur end aztekers og inkaers. At ruinerne tildels er overvoksede af tæt skog betyder lidet i tropiske lande. Derimod tyder to ting paa en meget høi alder: Ligenes fuldstændige ødelæggelse; man har i gravene hidtil blot fundet tænder (der tildels er „plomberede"); og den ligesaa fuldstændige ødelæggelse af alt træverk. Man kan af bygningernes form og konstruktion se, at træverk har været benyttet; men ikke et spor af det findes længer. I Yukatan findes tildels træverket endnu i behold; det bestaar der af zapotitræ, der er enestaaende varigt. Det samme træ vokser i store mængder rundt Copan.

Del af statue med kors paa brystet.

Den største interesse knytter sig dog nu til indskrifterne paa bygningerne og studiet af dette ukjendte majasprog. Peabodymuseets ekspedition har enten hjemsendt fundne skulpturarbeider eller taget afstøbninger af alt, der er fundet. Man har saaledes nu betydelige og let tilgjængelige indskrifter i majasproget foruden de før nævnte manuskripter. Desuden har man en hel samling majamytologi, som de tidlige spanske missionærer samlede fra de dengang endnu gjenværende rester af majafolket. Særlig samlede Sahagun paa disse myter. Han lærte sig majaernes talesprog, men uheldigvis ikke deres skriftsprog. Det er ved at forbinde disse kjendte myter og majaindskrifterne, at der nu arbeides paa at finde nøglen til sproget.

Imidlertid tyder disse paa spansk eksisterende myter paa, at Le Plongeon dog kanske har været paa ret spor, naar han søgte majasproget blandt de forskjellige stammer af Yukatans nulevende indianere. Var sproget endnu benyttet af enkelte stammer ved spaniernes ankomst, skulde det ikke synes umuligt, at det ogsaa endnu lever og af Le Plongeon kan være paatruffet. I hvert fald maa nu denne skynde sig at fremlægge sit verk og godtgjøre sine krav paa at forstaa majasproget, hvis han ikke vil, at andre skal komme ham i forkjøbet.

Paa jagt efter en ukjendt gas.

Gruppevis eier de kemiske elementer stor lighed med hverandre; Mendelegeft og afdøde Lothar Meyer har grupperet samtlige elementer efter deres egenskaber, (det saakaldte: elementernes periodiske system) og paavist merkværdige forbindelser mellem de enkelte grupper. — Men der findes huller i dette system, — det vil sige: man manglede gang paa gang elementer, der kunde staa som overgangsled mellem to hinanden nærstaaende elementer, saaledes som for eks. det flydende brom, der er overgangsledet mellem den gasformige klor og den faste jod. Man kunde sige ganske nøiagtig, hvilken atomvægt det efterspurgte element skulde og maatte have, — men elementet selv havde man ikke faaet øie paa. Da man senere fandt enkelte nye elementer (gallium, germanium og andre) viste det sig, at de besad akkurat de egenskaber, som de manglende elementer skulde have, og flere huller i rækken blev udfyldt ved disse opdagelser. Nu hører de sidst opdagede elementer *argon* og *helium* aabenbart til en fælles gruppe. Heliums atomvægt er 4, argons 40. Ifølge analogi *maa* der mellem begge disse findes et *element*, hvis atomvægt er 20, som ogsaa er en *gas*, og som ogsaa *kemisk* er ligesaa *indifferent* som de to før nævnte.

Det gamle ord, at „det er umuligt at finde en naal i en høstak“, har den moderne videnskab gjort tilskamme. Med en Røntgen-kikkert vilde naalen med lethed kunde opdages, med en sterk nok magnet trækkes frem af høstakken. Nei, da er det et ganske anderledes vanskeligt problem at søge al verden over efter en ny gas, om hvilken man paa forhaand kun ved en del negative ting. Og meget underligt er det at høre, hvorledes professor *W. Ramsay* og hans elever har gaaet paa jagt for at finde den ukjendte gas.

Helium blev fundet i mineralier. Ramsay og Morris Travers *ophedede* derfor i lufttomt rum hvert mineral, de kunde faa fingre i, og undersøgte den deraf fremkomne gas; de fleste gav vandstof, noget kulsyre, kvælstof og kuloxyd. Andre gav helium, der viste sig som en meget udbredt bestanddel. Et mineral — malakonet — gav betragtelige mængder af argon; det var det eneste mineral, i hvilket der er fundet argon, naar undtages i et stykke meteor-jern. — Men en ny gasart fandt man ikke. Mineralerne opgaves.

Saa drog Ramsay til *Island* i 1893 for at hente gas fra de derværende varme kilder, — men fandt kun luft og argon. Vaaren 1896 drog Travers til mineralkilderne i Pyrenæerne, fordi han havde hørt, at de indeholdt saa meget helium. Forgjæves. — Mineralvandene opgaves.

Da tog den lærde fat paa problemet fra en anden kant: Er kanske *helium* en blanding af to forskjellige gasarter? — For at skille to gasarter, der ikke indgaar kemisk forbindelse med hinanden, gives der intet andet middel end *deffusion*, — det vil sige: man anbringer dem i en beholder, der er lukket ved en uglaseret, porøs lerplade; da vil den lettere gas trænges hurtigere ud gjennem lerpladen end den tunge. Omtrent 180 gange foretog Ramsay og dr. Collie saadanne deffusioner med helium og erholdt virkelig to gasarter af forskjellig tæthed. Den lettere dels tæthed

var 1,98, — medens heliums tæthed er 2,00. Saa analyserte man denne lettere gas gjennem spektret: Det var *ren helium* man havde for sig! — Med angst og haab tog man fat paa den tungere del; af den kunde der stadig deffunderes ud en lettere del, — som stadig viste sig at være helium; — tilslut havde man igjen omtrent 1,5 procent af den oprindelige mængde, og da man skulde undersøge denne tungere gas, gav den sig endelig tilkjende som — argon!

Og fremdeles gaar Ramsay og hans elever paa jagt efter den ukjendte gas, „det manglende mellemled" mellem argon og helium.

„Keiserens mand".

Den tyske finansminister, dr. Van Miquel, der betragtes som keiserens fornemste raadgiver og den mægtigste mand i Tyskland for tiden, har havt en høist omvekslende udvikling. Han har været revolutionær, konservativ og reaktionær; intransigent og opportunist; brændende republikaner og imperialist; en demagog over alle demagoger og en aristokrat; socialist og kommunist; frihandelsmand og nu agrarernes haab; ateist og nu ivrig kirkemand. Han begyndte som revolutionist og kommunist og ender nu som „keiserens mand". Han deltog i 1848 i revolutionen i Baden og ansaaes for en af de farligste revolutionære, landsforvistes og drog til Paris, hvor han traadte ind i den kommunistiske liga. I 1850 fik han kolera og var døden nær. Han omvendtes da og søgte sig et embede i fædrelandet. Hans dygtighed som finansmand og administrator indrømmes af hans bitreste fiender. Som borgermester i Frankfurt gjorde han denne by til „Tysklands mønsterby". Her fandt keiseren ham i 1889, blev slagen af hans administrative talent og udtalte, „Du er min mand". Næste aar blev han finansminister. Det er hans administrative talent, keiseren nu gjør regning paa for at hjælpe ham til at gjøre Tyskland til et verdensrige og en kolonimagt. Disse drømme deler Van Miquel; men det antages, at han vil forstaa at vinde rigsdagen, saaledes at han ogsaa faar de nødvendige pengebevilgninger.

— Det paastaaes, at der for tiden i de Forenede stater er under dannelse et „trust" („ring"), der vil overgaa alt, vi endnu har seet i den retning. Det er *Standard Oil Trust*, som efter forlydende hvert aar maa finde anvendelse for ca. 150 millioner kroners overskud, der skal være ifærd med at opnaa kontrol over eller underlægge sig ogsaa den hele bly-, læder-, tobak- og whiskyindustri- og handel i unionen. Dertil vil det ogsaa opnaa kontrol over en række af de større byers gasverk. Det hele slaaes sammen til én forretning — en art socialistisk organisation af samfundet under kontrol af en haandfuld millionærer. Den nye forretnings kapital anslaaes til 3,600,000,000 kroner!

Redaktionen er ikke ansvarlig for de ideer og synsmaader, der forekommer i optagne originale artikler eller i de fra udlandets tidsskriftpresse hentede opsæt. Den medtager alt, der bør kjendes af den læsende almenhed, enten den er enig med vedkommende forfatter eller ei. — Redaktionens egne meninger finder man i de redaktionelle artikler og under „Redaktørens sofahjørne“.

Kringsjaa.

Kristiania, 24. sept. 1897.

Endelig er der **fred.** Sandsynligvis i hvert fald. Fredspreliminærerne er undertegnede af sultanen, og magterne er blevne enige. Det endte med seir for sultanen og keiser Wilhelm. Grækerne er rasende; de er jo i virkeligheden blevne forraadt af Europa; de taler om at „redde landets ære ved vaabenmagt“, men det bliver dog vel blot med talen. Fredsbetingelserne gaar ud paa, at grænsen skal „reguleres“ ganske betydeligt til Tyrkiets fordel. Dernæst skal Grækenland betale ca. 65 millioner kroner i krigsomkostninger. Da landet allerede er finansielt ruineret, vilde et simpelt løfte om at betale disse penge ikke være værd det papir, hvorpaa det skreves. Pengene skal laanes; men et laan kunde naturligvis ikke opdrives under disse forhold paa vanlig maade. Der maa stilles sikkerhed for betalingen. Dette skal ske ved, at det arme land stilles under administration — opgiver sit bo til den europæiske skifteret. Der skal nedsættes en europæisk kommission af repræsentanter for de seks stormagter. Denne kommission skal af den græske regjering anvises bestemte statsindtægter, der er tilstrækkelige til at dække renter og afdrag saavel til den nye krigsgjæld som til hele den gamle statsgjæld. Og disse statsindtægter — f. eks. toldindtægterne og en korintskat — skal saa henlægges under den europæiske kommissions administration. Det bliver altsaa ikke det *hele* bo, der overgives til skifteretten. Landet slipper *lidt* billigere. Kun saa meget af det, som kræves til dækkelse af gjælden. Og landet levnes det store privilegium selv at afgjøre *hvilke* indtægtskilder, det vil give slip paa — dog naturligvis under forudsætning af, at magterne finder dem tilstrækkelige og gode nok. Da gjælden er uhyre og landet fattigt, betyder det, at vistnok ikke langtfra halvdelen af statsindtægterne vil gaa tabt for landet selv og komme under europæisk administration. Paa de gjenværende indtægtskilder maa da landet prøve at eksistere i fremtiden.

Tyrkiet lover at rømme Thessalien, eftersom krigsgjælden betales, saaledes at provinsen skal rømmes helt, naar den sidste termin er betalt. Det „lover“ sultanen, hvis brudte løfter er talrige som himlens stjerner. Spørgsmaalet bliver da, om han bryder sig om at holde dette løfte. Gjør han det ikke, vil neppe nogen tvinge ham dertil. Den russiske regjering har ladet Grækenland vide, at nu anser Europa sit verk som endt; herefter faar det stakkels land klare sig, som det bedst kan.

England holdt i det længste stand *for* Grækenland; men det maatte tilsidst bøie sig for de andres vilje. De opstillede betingelser er de lempeligste, det evnede at opnaa. Det er keiser Wilhelm, som har æren af den diplomatiske seir for Tyrkiet og af Grækenlands nedtrampning. Det er ham, der har ført de andre magter i deres modstand mod Englands grækervenlige politik.

Stillingen paa **Kreta** er uforandret. Blokaden er endnu *ikke* hævet.

Det forlyder, at den *amerikanske* gesandt i *Madrid* endelig har gjort alvorlige forestillinger hos den spanske regjering i anledning af **Kubakrigen.** Der skal være blevet afleveret et formeligt ultimatum, som gaar ud paa, at de Forenede Stater ikke længer kan være

rolig tilskuer til den endeløse og ødelæggende krig paa Kuba, at det er klart, at Spanien ikke kan kue oprøret ved vaabenmagt, medens det fører krigen paa en yderst oprørende maade, — at de Forenede Stater derfor giver Spanien indtil oktober maaneds udgang til at ordne sig med oprørerne. Er der ikke da tilveiebragt ordnede forhold, vil Unionen tage sagen i sin haand og sørge for, at der bliver oprettet varig fred paa Kuba.

Det er tydelig tale, og den synes under omstændighederne fuldt berettiget. Det maa haabes, at rygtet i dette tilfælde i det væsentlige er sandt. Det skriver sig ogsaa fra gode kilder. Det tør ganske vist betyde krig mellem de Forenede Stater og Spanien; men det er et tilfælde, hvor det første land er moralsk forpligtet til at skride ind, selv om det vil koste en krig. Og en saadan vilde formodentlig medføre mindre tab af menneskeliv end fortsættelsen af det Weylerske regimente paa Kuba. Den vilde absolut blive det mindste af to onder. Ikke mindst, fordi den vilde vise, at paa den vestlige halvkugle i det mindste kan ikke det større land udenvidere tyrannisere over det mindre. Kubanerne er heldigere end kretenserne og armenerne. De Forenede Stater gjør overfor Spanien, hvad Europa forlængst skulde have gjort overfor sultanen. Men Europa foretrak at hjælpe den mægtige, støtte tyrannen og gjøre det lettere for ham at nedslagte kristne.

En artikel i dette hefte om **Tysklands keiser** giver en ganske god oversigt over de sidste aars begivenheder. Der er endnu et punkt, forfatteren ikke omtaler, da det ligger udenfor rammen af hans artikel. Det er keiserens fiasko i den indre politik. Han arvede et sterkt, forenet Tyskland. Han har paa 7—8 aar udvirket, at der atter løftes seperatistiske røster i Sydtyskland, og at der i de landsdele viser sig en kraftig bevægelse imod en enhed, som velsigner dem med en regent som den unge keiser og en eventyrpolitik som hans. Ved sine taabelige, svulstige taler støder han alle frisindede og borgerlige elementer hele riget over. Tager han sig ikke iagt, vil han ikke alene drive Tyskland i isolation, men ogsaa finde sig selv staaende alene overfor et indigneret, oprørt og fra hinanden faldende folkekonglomerat.

Den **indiske grænsekrig** bliver stadig mere alvorlig. Oprørerne angriber med hære paa op til 40,000 mand. Et eksempel paa de engelske soldaters mod bragte telegrafen nylig. Et fort angrebes af masser af oprørere. Fortet forsvaredes af tretten mand. To angreb sloges tilbage; men tilsidst rykkede oprørerne seierrigt ind i fortet, hvor de fandt hver af de tretten falden paa sin post. Men hvor der kjæmpes, som i Indien, en mod ti og tyve, maa jo ogsaa mindretallet være af saadant stof, skal det nytte. Englands styrke ligger vel delvis deri, at folket er gjennemtrængt af en art national pligtfølelse. Stil en engelskmand paa en post, og der staar han, til han falder, om saa selve underverdenens hær stormede frem imod ham, — og ligegyldigt, om han ser, at kamp og modstand er haabløs. Franskmanden derimod taber modet, naar seiren ikke længer vinker, naar fiendens tætte bølger vælter ind over ham, og der ikke er andet at gjøre end at sælge livet dyrest muligt. Da vil han helst komme sig undaf, ifald han kan. Engelskmanden staar. Det iagttoges allerede under de napoleonske krige. — Intet menneske duer til stort, før det har gjort livets bevarelse til en interesse no. 2. „Jeg elsker i sandhed livet“, sagde Mencius; „men der gives det, jeg elsker høiere end livet og for hvis skyld, jeg altid er rede til at give livet hen — det er retfærdighed“. Det, englænderen sætter høiere end livet, er *bevidstheden om at have gjort sin pligt.* Uden den synes døden ham bedre end liv. En saadan nationalkarakter giver et sterkt folk.

Et Folkeakademi.

„*Kringsjaa*“ skildrede ivaar gjennem et privat brev fra en folkeskolelærer de kulturelle forhold i en bygd ikke mange kilometer fra Kristiania. Og paa grundlag af denne skildring opfordredes der til organisation af en art „kulturel indremission“ i lighed med lignende oplysningsverker i andre lande. Artiklen bragte „*Kringsjaas*“ redaktør mange udtalelser af sympati for tanken. Der viste sig i det hele at være stemning for dens virkeliggjørelse og anledning dertil. Jeg tillod mig derfor ogsaa i et senere hefte at udtale som en mulighed, at der ihøst vilde blive gjort et forsøg paa at realisere tanken. Det var min hensigt selv at prøve at faa forsøget sat igang, ifald ingen andre gjorde det. Imidlertid forbyder forholdene mig at gjøre dette. Men min overbevisning om, at tiden nu virkelig er inde til at tage fat paa et arbeide som det antydede med al mulig energi, er kun bleven uddybet i de forløbne maaneder. En række af fænomener inden vort eget kulturliv synes at tyde paa, at alt nu ligger rede, og at ideen blot behøver at løftes op af dygtige hænder for straks at blive virkelighed. Overtydet om denne sags store betydning maa jeg derfor endnu en gang faa komme tilbage til den, endnu engang faa opfordre „mænd med indflydelse“ til at tage den op — og tilsidst faa antyde lidt nærmere, hvorledes *jeg* havde tænkt mig den nye institution og dens dannelse. Der er neppe tvil om, at et forsøg i denne retning snart *vil* blive gjort; men saa meget afhænger ogsaa af, at det bliver gjort paa rette og heldigste maade, at det maa være fuldt berettiget for enhver, hvem sagen ligger paa hjerte, at fremsætte sine tanker om den.

Hvad det gjælder, er at skaffe et nyt oplysnings- og uddannelsesapparat, der — for at have et kjendt holdepunkt — vil være for det hele land, først og fremst, nogenlunde hvad arbeiderakademierne er for de byer, hvor de er oprettede. Det bliver for det første blot en udvidelse af arbeiderakademiets ide til at omfatte det hele folk — et *Folkeakademi.*

Det er jo igrunden besynderlig, at landdistrikterne ikke allerede har beklaget sig over, at de i denne henseende behandles stedmoderligt. Byerne, som allerede har saa mange andre midler til uddannelse, faar sine arbeiderakademier, medens landdistrikterne, som før intet har, heller intet faar. Det er mig bekjendt, baade at man fra arbeiderakademiernes side er opmerksom paa dette misforhold og længe har drømt om en udvidelse af ideen til landdistrikterne, og at der fra landdistrikterne formodentlig snart vil foreligge forslag for statsmyndighederne om pengehjælp til ogsaa paa landet at virkeliggjøre noget af arbeiderakademiets ide.

Tanken modnes saaledes overalt til spranget fra lokale arbeiderakademier til et nationalt Folkeakademi. Tiden viser sig ogsaa i denne retning moden for ideens virkeliggjørelse.

Jeg kjender ikke arbeiderakademiernes virksomhed godt nok til at kunne udtale mig om, hvorvidt deres metoder er direkte og uforandret anvendelige paa det større apparat. Jeg kan tænke mig, at de muligens

er for udelukkende instruerende, holder sig for meget til en blot og bar meddelelse af kundskaber og kjendsgjerninger. Dette maatte selvfølgelig være hovedsagen ogsaa for den større institution; men dens maal maatte sættes ikke blot i en forøgelse af folkets viden, men i dets fulde *uddannelse*, dets vækst i alt, hvad der øger livets og menneskets eget værd — i *dannelse*, ikke blot i oplysning. Og denne lille forskjel i maal maatte præge den hele virksomhed. Der maatte ydes ikke blot „undervisning“, men ogsaa inspiration. Folkeakademiet maatte søge, hvor det kom, at erstatte alle de fordele, som dannet og udviklende selskab giver. Der maatte lægges an, ikke blot paa at øge kundskabsmassen, men paa at ægge til tænkning, vække fantasien og give videre udsyn over den verden, hvori vi lever. Foredragene maatte derfor være af forskjellig art og ikke udelukkende blot instruerende. Det er f. eks. nyttigt, at menneskene kjender de verdenshistoriske data mellem 1750 og 1850. Men et enkelt foredrag, der blot befatter sig med et eneste afsnit af Napoleons liv og uden at meddele nye data eller mange data af nogen art, blot af det hele giver et levende billede, som kaster lys ind over vort menneskelige liv i sin almindelighed, som giver nye maal at maale med, nye tanker at ruge over, nye forestillinger om gammel viden — tør være til større gavn for tilhørerne end den hele verdenshistoriske foredragsrække med al dens nøiagtighed. Dette maatte aldrig glemmes. De to virksomheder maatte gaa haand i haand, knyttes uløselig sammen, — saa tilhørerne samtidig æggedes til at tænke og gaves midler ihænde til at tænke ud fra nogenlunde rigtige forudsætninger.

Lignende institutioner er i andre lande vældige apparater, og skulde det hele monne noget paa et omraade, hvor tid ikke blot er penge, men vort lands fremtidige stilling blandt nationerne og vort folks velfærd, maatte sagen heller ikke her gjøres liden. Det behøves heller ikke. Der er ingen tvil om, at alle midler (ogsaa penge) til en fuldt ud effektiv national organisation er tilstede. Der er allevegne at spore en jevnt voksende følelse af, at her er arbeide, som *maa* gjøres. Der er heller ingen tvil om, at det er arbeide, som maa gribes an af privat initiativ og bedst kan ledes af et privat selskab, der senere delvis af staten støttes med midler.

Det vigtigste er kanske at begynde rigtigt. Først og fremst maa der sørges for, at den nye institution omfattes med levende interesse fra *alle* hold, at den samler alt og alle om sig. Der er ingen tvil om, at dette *kan* gjøres. Der er vaagnet iblandt os en fædrelandskjærlighed, som det vilde være taabelighed ikke at drage nytte af. Der er allevegne lyst til at gjøre sit til at „bygge vort land“. Og der er en temmelig almindelig følelse af, at et velledet oplysningsarbeide er godt arbeide, som hver fædrelandsven og hver bra mand med god samvittighed kan støtte, hans meninger være forresten, hvad de være vil. Denne heldige situation maa der drages fuld fordel af. „Høire“ og „Venstre“ maa paa dette felt bringes til at samarbeide. Allerede dette vilde i og for sig være en umaadelig vinding.

Jeg har tænkt mig arbeidet paabegyndt saaledes, at der først samles repræsentative navne til et indbyderkollegium, der ogsaa indtil videre vilde

komme til at blive organisationens ledelse. Det vilde derfor komme an paa at gjøre dette kollegium saa omfattende og virkelig repræsentativt, saa samlende og tillidindgydende som mulig. Det burde straks gjennem sine navne forkynde, at det her gjælder et nationalt arbeide af første rang, hvorom alt, hvad landet eier af dygtigst og bedst, staar samlet. Her maatte saaledes ingen ensidigheder faa gjøre sig gjældende og endnu mindre de smaa personlige jalousier, ondskabsfuldheder, fordomme og uviljer, der saa let sniger sig ind i alt godt arbeide hos os.

Der maatte ske henvendelser til begge partier, samles mænd fra begge hold. Desuden maatte kirkens mænd bringes med. De maatte overbevises om, at det her kun var tale om nøgternt oplysningsarbeide og almen dannelse. De maatte sikres saadan repræsentation i styrelsen, at de kunde vaage over de interesser, der ligger dem særlig paa hjerte.

Endnu et punkt, hvor der absolut maatte vises forsigtighed. Vi hører endnu ofte hos os de noget forældet klingende ord „*akademisk dannelse*". Og en fare ved den nye institutions organisering vilde utvilsomt komme tilsyne i form af en overvurdering af denne „akademiske dannelse" med dens titler — specielt i indbyderkollegiets og bestyrelsens sammensætning. Derved vilde man let ødelægge og lamme den hele sag. Thi trods den dybeste respekt for den „akademiske dannelse", omfatter den dog i vor tid hverken al dygtighed eller al dannelse. Det maa erindres, at universitetet ikke længer er det midtpunkt for alt kulturliv, som det engang var, at dets mænd ikke længer er alene om at repræsentere et folks høiere aandsliv. Man maa erindre Carlyle's ord, at i vore dage er biblioteket det virkelige universitet, og interesser, læsning og dannelse er heldigvis et langt mere alment gode end forhen. Man vilde absolut skade bevægelsen ved ikke straks at tage hensyn til disse kjendsgjerninger. Det er en selvfølge, at flerheden baade af ledere og arbeidende kræfter maatte søges blandt vort universitets mænd; thi det vilde jo være høist besynderligt, ifald ikke interessen for alt oplysningsarbeide her var størst. Men man maatte vel agte sig for at indskrænke sig til disse mænd. Indbyderkollegiet maatte ogsaa have navne fra forretningslivet og ikke mindst fra den nye tekniske stand, som vokser op iblandt os. Og de arbeidende kræfter maatte ogsaa tildels vælges udenfor universitetets mure. Der er ingen tvil om, at foredragsrækker over tekniske emner maatte medtages — ikke blot teoretisk videnskab, men en praktisk mands fortælling om det praktiske arbeide. Og det er en selvfølge, at hertil maatte vælges en teknisk uddannet mand. Man maatte ogsaa lægge an paa at knytte til sig de mænd, som allerede i mange aar har arbeidet som opdragere blandt vor landbefolkning og har vundet dens tillid.

Var indbyderkollegiet først dannet, maatte det med hele pressens støtte indbyde til dannelse af „Folkeakademiforeninger" i by og bygd, hvis formaal det vilde blive at støtte arbeidet, blandt andet ved aarlige bidrag.

I selve arbeidet maatte allerede forhaandenværende institutioner udnyttes. Arbeidet burde vistnok straks deles i to grene: 1. ordning af foredragsreiser for dygtige foredragsholdere, og 2. tildels i tilknytning hertil ordning (eller hjelp dermed) af aarlige studie-, læse- og foredrags-

planer (ved lokale kræfter) for de forskjellige steder. Hertil vilde vel snart af sig selv komme udgivelse af billige folkeskrifter, oparbeidelse af biblioteksagen, o.s.v. Helst burde kanske selskabet allerede fra begyndelsen af organisere sig *ogsaa* som et „selskab til biblioteksagens fremme".

Der vokser nu op udover landet bygninger (enten i form af kommunelokaler, ungdomslagsbygninger) eller lignede, der egner sig udmærket til hjem for et folkeakademi, og der er paa de fleste steder lokale kræfter, som med begeistring vil tage arbeidet op og udføre de $^3/_4$ deraf, naar de blot kan faa den hjelp og veiledning, som den sidste fjerdedel skulde representere. Selvfølgelig maatte lokal selvhjælp overalt opmuntres og anspores.

Man gjør sig neppe nogen forestilling om, hvad et enkelt foredrag kan betyde paa landet. Det kan formelig ændre mange liv, give dem nye inpulser, nye motiver, nye maal at leve for. Hvad vilde da ikke systematiske aarlige foredragsrækker af udvalgte mænd kunne udrette paa nogle aar? Særlig naar de kom i tilknytning til et lokalt uddannelsesarbeide?

Giv os en saadan institution, og paa fem aar skal man kunne se ikke saa liden fremgang udover det hele land!

Naturligvis afhænger omtrent alt af den mand, som finder vei til den aktive ledelse af det hele arbeide. Hvor gode demokrater vi end kan være, ved vi, at det er ikke nok, at en mand udsees til et hverv, han maa være født til det, han maa kunne tage det op af Guds eller naturens naade (udvist i hans skikkethed for det). Erfaring viser ogsaa, at enhver bevægelse, ethvert arbeide, enhver institution til syvende og sidst maa bæres frem af én mand, skal det blive til noget. Han maa have dygtige medarbeidere, men paa ham alene vil ansvaret for held eller uheld falde; han maa være den uudtømmelige kilde til kraft, mod og udholdenhed. Vi kan indsætte komiteer og direktioner; men det bliver altid én mand inden disse, som bliver den ledende aand, og det er bedst at give ham saa frie hænder som muligt, give ham magten, men ogsaa paalægge ham ansvaret.

Jeg for min del vilde ikke kunne føle nogen tiltro til en saadan organisation ledet af en komite uden spids eller hoved. Der maatte den ene mand til, for hvem dette arbeide er livet selv, som tænker paa det nat og dag, drømmer om det og aldrig gaar træt. Det er ikke absolut nødvendigt, at denne mand er professor eller dr. phil. Han behøver aldeles ikke at være landets lærdeste mand. Han vil have let nok for at skaffe sig lærde medarbeidere. Men han *maa* eie noget, der er sjeldnere end lærdom: evnen til at anspore, vække, planlægge, samle. Han maa være af naturen bygget lidt bredt med mange interesser, mange vinduer fra sin sjæl ud mod verden og dog med et fast grundsyn, der forener og samler alt. Han maa have mange berøringspunkter med sine medmennesker. Og han maa fremforalt have en uendelig udholdenhed og en begeistring for arbeidet, der aldrig kan kjølne. Det er meget mulig, at man lettere vil finde ham blandt forretningsmænd end blandt professorer. Det er heller ikke nødvendigt at lede efter ham eller have ham paa haan-

den fra første begyndelse af. Findes han i landet, saa kommer han nok frem i tidens fylde og indtager sin plads ligesaa naturligt, som den udslyngede sten falder til jorden. Og er der én saadan i landet, maa vi være tilfreds og ikke gjøre ham unødige vanskeligheder; thi to er der neppe.

Fremforalt maa ingen tro, at han behøver at være denne mand for at sætte verket igang. Det sidste er noget, som næsten enhver kan gjøre, og som ingen forbindelse har med den endelige organisation af ledelsen.

Alt er rede. Tingen er mulig nu straks. Er der ikke nogen med tilstrækkelig indflydelse, som vil gjøre begyndelsen, bare f. eks. henvende sig til fem, seks andre, som vil paatage sig som en komite at samle et indbyderkollegium? Jeg vilde ganske vist have prøvet det, havde forholdene ikke gjort det til en umulighed. Men der er saa mangfoldige andre hænder, som baade lettere og til langt større held for sagen vil kunne bære den frem til virkeliggjørelse.

Jeg gjentager min gamle opfordring: Lad nogen nu sætte arbeidet igang; thi tiden er inde, og det *kan* gjøres. Og det vil være til vort fædrelands ubetingede held og velsignelse. Arbeidet vil vokse af sig selv og samle og blive vei for meget af det, som vort folk dybest trænger.

Forskjellige meddelelser.

I de Forenede Stater er trangen til at lære saa stor, at endog den masse af høiere skoler og universiteter, som findes, langtfra slaar til, ikke engang ved hjælp af universitetsudvidelseskurser og andre lignende opdragelsesmidler. I den senere tid finder de høiere læreanstalter sig derfor drevne til at *sløife ferierne for institutionens vedkommende*. Denne holdes aaben og i virksomhed aaret rundt. Det nye Chicago Universitet har gaaet i spidsen hermed og andre høiere læreanstalter har siden fulgt efter. — De fleste studerende har ferier som vanligt, men lærere og professorer er mere bundne. Den lange sommerferie igjennem udnyttes universitetet, dets bygninger og kræfter til specielle kurser for lærere og andre, som ønsker og har godt af en videre uddannelse uden dog hverken at trænge eller have raad til et fuldt universitetsophold. Planen virker overmaade heldigt; de saaledes aabnede læreanstalter overfyldes om sommeren, og forsætter saaledes uden afbrydelse sit kulturspredende arbeide fra aarets begyndelse til dets slutning.

— Det nye „Kalifornia universitet“ (staten Kalifornias statsuniversitet) vil blive, naar det er færdigbygget, den arkitektonisk mest fuldkomne læreanstalt i verden. Det vil bestaa af en gruppe paa 28 større bygninger. Ikke en sten vil blive lagt, forinden alle tegninger til samtlige bygninger og den hele plan for grupperingen er færdige og godkjendte. Repræsentanter for universitetsstyrelsen har reist i Europa for at samle ideer angaaende bygningernes indredning og anordning og for at raadføre sig med alle-

haande autoriteter samt opnaa de største arkitekters løfte om at ville deltage i konkurrancen om planer og tegninger. Hver enkelt bygning vil blive en enhed for sig; men dog vil alle indordnes under en samlet plan og bringes i fuld harmoni med det hele anlæg. En kommission af arkitekter vil derfor baade bestemme det foreløbige program og siden, efter bedømmelsen af konkurrancetegningerne til de enkelte bygninger, foretage de ændringer og tilpasninger, som helhedsindtrykket kræver. Det er med andre ord planen fra Chicagoudstillingen, som her atter vil blive bragt i anvendelse, men denne gang hvor det gjælder varige og jevnt nyttige bygninger. Sagen omfattes med den største interesse og begeistring inden universitets- og arkitektkredse i de forskjelligste lande. Det vil blive dyrt, men en rig dame bestrider alle udgifter. Hun giver blankoanvisning paa sin formue og sætter kun en betingelse, at man uden hensyn til omkostninger skal skaffe tilveie det bedst mulige.

— Fyrst Krapotkin henleder i *Geographical Journal* opmærksomheden paa den kjendsgjerning, at Ruslands befolkning trækker sig sydover mod det Sorte Hav. For 50 aar siden var befolkningscentret omkring Moskov; nu er det langt længer syd mod det Sorte Hav, hvor landet meget hurtig udvikles og store byer vokser op. Af byer paa over 75,000 indbyggere ligger blot to nordenfor Moskov. Denne dragning af det russiske folk sydover er i alle dele naturlig nok, og den er ikke uden interesse for Ruslands smaa nordlige naboer.

Notitser.

— I statsfængslet i Joliet, nær Chicago er der nylig opgjort en interessant statistik. Der er 1319 fanger. Af disse havde 825 gjennemgaaet den amerikanske folkeskole. Resten var formodentlig indvandret fra forskjellige europæiske lande med mere eller mindre tarvelig skoleuddannelse. Af de 825 fra den amerikanske folkeskole har en meget stor del været børn af indvandrere. 90 havde gjennemgaaet et universitet eller en høiere skole. 271 drak uden maadehold, medens 286 var totalister. Der var altsaa flere totalister blandt fangerne, end der var af mennesker, som drik havde magten over. 762 drak maadeholdent. Dette viser i hvert fald, at hverken ædruelighed eller en god skoleopdragelse er tilstrækkelige til at stanse forbrydelserne. De allerfleste fanger var religiøse. Kun 216 eller 16.41 pct. var ikke knyttet til nogen kirke eller tro. Tallene fordeles noksaa jevnt mellem de forskjellige kirkesamfund efter disses relative størelse. Luteranerne, som næsten ikke findes blandt engelsktalende mennesker, har vistnok et forholdsvis høit tal; men det skyldes, at en stor del af Chicagos tyske og nordiske befolkning jo hører de klasser til, hvor forbrydelsernes tal altid er størst. Enkelte kirkesamfund viser sig i denne statistik særlig heldige; men det ligger nærmest i, at de er kirkesamfund, som har sin væsentlige udbredelse blandt samfundets bedste lag. Katolikerne har 500 fanger (om disse gjælder det samme som om luteranerne blot i endnu høiere grad); metodisterne (talrigst i befolkning) har 200; baptisterne (meget talrige) 120; luteranerne (meget faatallige) har 96;

prestbyterianerne (talrige) 74; episkopalianerne (engelske statskirke) 43; jøder 23; „kristne« (faatallige) 16; kongregationalister (talrige) 11; Forenede brødre (meget faatallige) 7; universalister (ganske talrige) 3; „*dunkards*" (faatallige) 3; kvækere (faatallige) 3; „reformerte" (faatallige) 3; adventister (meget faatallige) 1; swedenborgianere (meget faatallige) 1. Andre kirkesamfund har ingen repræsentation i denne mere duelige end ærede forsamling.

— Ibsen har givet os netop saadanne dramaer, som Shakespeare vilde have givet os, dersom Shakespeare havde hørt vor tid til, siger den kjendte engelske forfatter og kritiker Augustin Filon i en nylig udkommen bog, *The English Stage*. — Han mener derfor, at det engelske drama vil gjenfødes under Ibsens indflydelse. Ibsen „er ingen udlænding i England", siger han videre; hans blod er vort blod.

— Chicagos nye hovedkloak bliver vel tidens største arbeide i den retning. Chicagos kloaker har tidligere tømt deres indhold i Michigansøen, som imidlertid ogsaa giver byen dens drikkevand. Skjønt vandindtagene var lagt „tilsjøs", viste det sig dog, at kloakerne havde indflydelse paa drikkevandet. Nu skal kloakerne tømme sit indhold i en stor, aaben kanal der vil føre Michigansøens vand sydover til en biflod af Missippien. Kanalen bliver 160 fod bred og vil føre 50,000 kubikfod kloakvand og 30,000 kubikfod rent sjøvand i minuttet. Den er ca. 40 km. lang, og faldet mellem Michigansjøen og floden er 82 fod. Dette er tilstrækkeligt til ikke alene at give en sterk, rask strøm, der vil holde kanalen ren, men ogsaa til at afgive 80,000 hestekræfter til industriel bedrift. Kanalen vil blive befaret af større kanalfartøier. Man haaber senere at gjøre den til en skibskanal for dybgaaende skibe.

— Frankriges handelsflaade har ikke i senere aar holdt skridt med tidens udvikling i andre lande. I 1886 havde Frankrige en handelsflaade paa 770,000 tons og England 6,500,000 tons. Nu har Frankrige 950,000 og England 10,000,000. Tælles blot seilskibe over 50 tons og dampere over 100, saa har Frankrige nu 532 skibe, medens England har 6000 og Tyskland har 830. Ikke alene staar Frankriges handelsflaade nu tilbage for Englands, De Forenede Staters og Tysklands, men ogsaa for Norges, Italiens, Ruslands og Sveriges. Den kommer først lidt foran Grækenlands. Det franske flag spiller med andre ord ikke meget større rolle paa verdenshavet end Grækenlands.

— Redaktøren af „*Review af Reviews*" fortæller, at da han for en tid siden skulde forestilles for paven, blev han ført ind af en høitstaaende geistlig, som havde hørt, at Stead sympatiserede med kvindesagen. „Ah", sagde den gamle Herrens tjener, „det er, fordi De tror, at kvinderne er gode. De kjender ikke kvinderne. Vi kjender dem, og vi ved, at de er slette".

— Max Müller fortæller i „*Cosmopolis*", at da han for mange aar siden var i Berlin for at prøve at faa sin *Rig-Veda* ud paa tysk, traadte en dag en politibetjent ind til ham og gav ordre til, at han maatte forlade Berlin inden 24 timer. Forestillinger hjalp ikke, før forskeren erindrede, at han samme aften var indbudt til at spise med daværende kong Wilhelm IV. Han bad da politibetjenten sørge for, at kongen underettedes, om hans forhindring fra at indfinde sig ved taffelet. Det hjalp. Betjenten blev meget udmyg.

— De Forenede Stater har nu faaet sin permanente og nationale organisation af „mødre" til at varetage standens interesser. Der er et hovedkontor med mange departementer i Washington og en række af underkontorer rundt om i landet.

Nikolai Olsens bogtrykkeri.

KRINGSJAA.

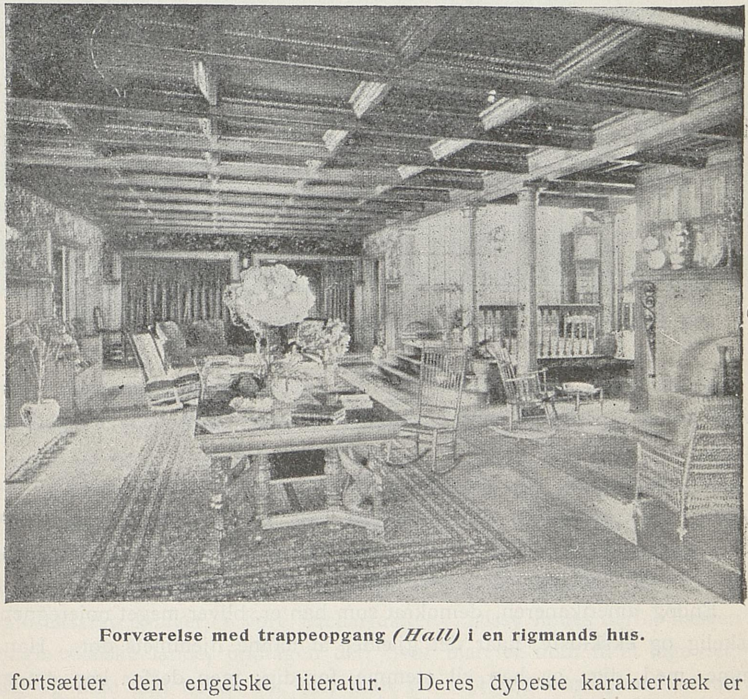
Redaktør: H. Tambs Lyche.

BIND X. 15. OKTOBER 1897. HEFTE 7.

Amerikanske hjem.

(Ved Redaktøren.)

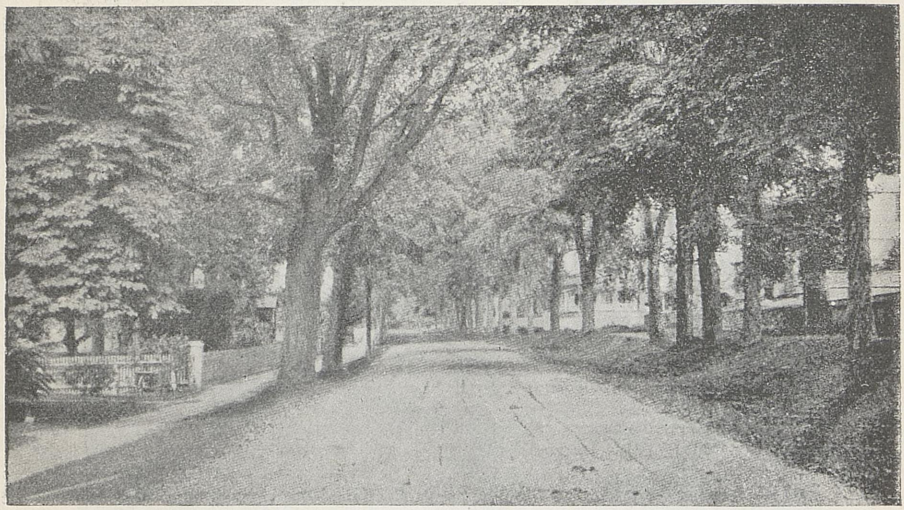
Amerikanerne er i det væsentlige englændere, som i nye, større og friere forhold har udviklet sig noget anderledes end moderlandets folk. Deres institutioner er for en stor del engelske institutioner, deres sprog er det vanlige engelsk, og deres literatur bygger videre paa

Forværelse med trappeopgang *(Hall)* i en rigmands hus.

og fortsætter den engelske literatur. Deres dybeste karaktertræk er de anglosaksiske, og blandt disse er ogsaa den kjærlighed til og religiøse agtelse for hjemmet, der intetsteds findes sterkere end blandt engelsktalende

folk, hvor den endog har givet sig udslag i en lovgivning, som retfærdiggjør det stolte ord, der er fælles for englændere og amerikanere — *mit hjem er min borg.* Endog den, der er under lovens ban og eftersøges af politiet, er som regel tryg i sit hjem. Over dets tærskel tør ei engang lovens mænd træde uden særlige og temmelig vidtløftige forholdsregler og i specielle tilfælde. Ved hjemmets tærskel ophører ellers „samfundets" magt og „samfundets" indblanding. Der er manden kun individ, og der eksisterer ikke andre love end familiens og kjærlighedens. Derude er han borger og samvittighedsfuldt samfundsmedlem: herinde er han manden, som midt i vor offentlighedsmylrende moderne tid, lever sit eget private

Smaabygade.

liv med hustru og børn. Derude er der embedsmænd og herskere, herinde er *han* konge, og ingen magt i verden kan gjøre ham hans kongedømme stridigt.

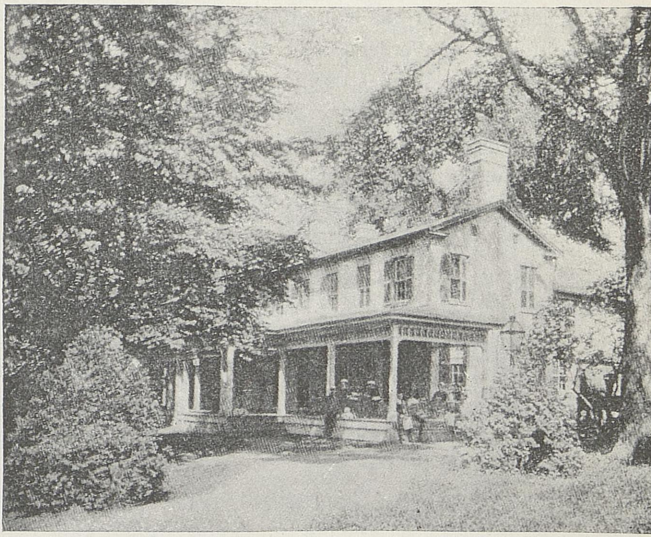
Derude møder han alle og enhver som forretningsmand og samfundsmedlem; over hjemmets tærskel slipper han blot de faa, som han kalder venner. En indbydelse til besøg i hjemmet er altid fra anglosakseren en speciel æresbevisning, et tegn paa tiltro og særlig velvilje.

Endog amerikaneren, demokrat som han er, bliver meget nøieregnende, vanskelig og eksklusiv, naar det gjælder at aabne hjemmets dør. Han vil stemme med dig, og han vil stemme for dig; men derfor kan det godt hænde, at han ikke vil se dig over sin dørtærskel. Dertil kræves der andre egenskaber end politiske evner eller administrativt talent. Hans hjem

er en liden menneskelig harmoni; han vil ikke slippe nogen ind der, hvis personlighed forstyrrer den.

Ude er amerikaneren kanske den ivrige forretningsmand, der ikke synes at have øie eller sans for andet end forretninger. Men den stund han sætter sin fod over hjemmets dørtærskel, kommer han under en jevnt virkende forvandlingens lov. Hans interesser bliver andre, hans personlighed en andan; den hele støiende verden lukkes ude, og alt, hvad der findes i ham af finere menneskeligt, udfolder sig frit og præger hans væsen.

Du kan staa i nær forretningsforbindelse med en anglosakser i aar-

Smaabyhotel.

rækker; du kan være hans kompagnon, og alligevel aldrig have seet indsiden af hans hjem. Paa børsen og i politiske forsamlinger maa man være dus med nogen hver, som ens gadedør aldrig vil aabne sig for.

Denne hjemmets stilling i samfundet og i menneskenes hjerter og sind har naturligvis ogsaa præget det rent ydre. Der kan aldrig blive tale om noget fuldstændigt „hjem" eller om den absolute privathed, som anglosakseren kræver, i vore leiebarrakker. Disse findes derfor næsten ikke i anglosaksiske lande, undtagen der, hvor man er nødt til at tage det, man faar, og ikke kan betale for det, man vil. „Hjem" og „hus" er omtrent enstydige begreber paa engelsk. „Mit hus" siger anglosakseren stadig, hvor han mener, og vi maatte sige „mit hjem." „Kom hen til mit hus

iaften", heder det, hvor vi siger: „kom hjem til mig iaften". Derfor siges der ogsaa „My *house* is my castle".

Sprogbrugen er her som ellers et udtryk for de virkelige forhold. Anglosakserens hjem er ikke en „bekvemmelighed", men et „hus". Hver familie har sit hus. I de store byer har dette frembragt den velkjendte engelske byggemaade, hvor hver bekvemmelighed bestaar af et eget hus med egen hovedingang, egen gaardsplads og med værelserne liggende over hinanden, to eller tre i hver etage; — men aldrig mere end én familie under ét tag og indenfor én gadedør.

For at gjøre hjemmet endnu mere privat, har man endog i storbyerne, hvor hver tomme grund er kostbar, flyttet huset et snes fod tilbage fra gadelinjen og mellem gade og hus lagt en have eller græsplæn, som saaledes skiller mellem samfundet og verdens larm og det lune hjem.

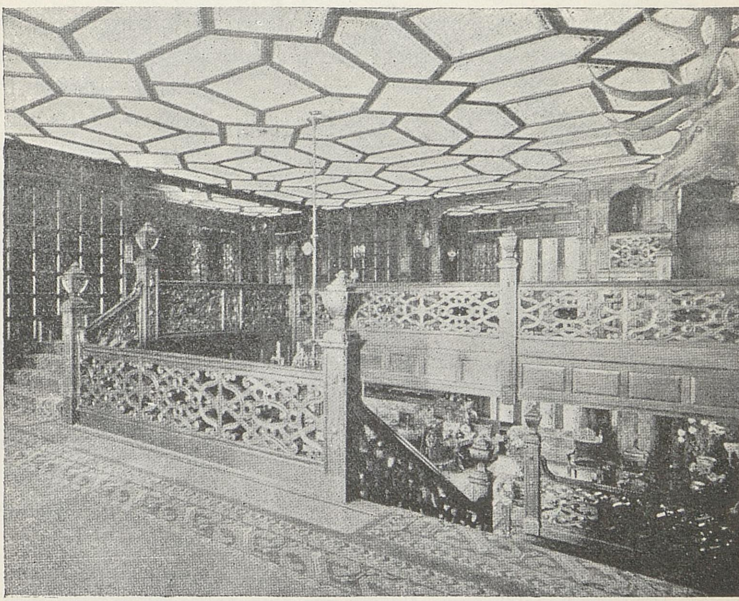
Disse huse bygges som oftest med en høi kjælderetage — saa høi, at dens vinduer har vanlig høide over jorden — hvor man har kjøkken og spisestue. Derved kommer den egentlige første etage til at ligge meget høit. Ogsaa derved vindes afsondrethed fra gaden. Man løftes op over den. Husets bredde mod gaden — det har sin længderetning lodret til gaden — tillader blot et værelse mod denne i hver etage; ét værelse med en temmelig bred gang ved siden af. Denne gang aabnes mod gaden gjennem hoveddøren. Fra hoveddøren fører saa en bred stentrappe ned til gadeniveauet og gjerne samtidig helt frem til gadelinjen. Have eller græsplan bliver saaledes begrænset af gaden foran, huset bagom, af trappen til den ene side og af et lavt stengjærde — blot en enkel granitsten — eller en nabotrap til den anden. Under hovedtrappen er indgangen til kjøkkenet.

Det, som straks falder den fremmede i øinene ved en engelsk eller endnu mere ved en amerikansk bygade, er denne grønne kant paa begge sider af gaden og foran husrækkerne, med samt de fremstikkende hvide stentrapper. Den grønne kants bredde er gjerne et maal for gadens „velstand". Jo flottere bydele man kommer til, desto længer trækkes husene tilbage fra gaden, og desto mere have eller græsplæn lægges der foran. Indtil man kommer til de mest elegante strøg. Da ophører, endog i storbyerne, den omtalte bebyggelse og afløses af villaer, som ikke alene har haver eller smaa parkanlæg mellem sig og gaden, men ogsaa mod naboernes tomter. Det bliver med andre ord til rige villaer, sjelden over to eller to og en halv etage høie, ganske omgivne af græsplæner og træer og ofte aldeles skjulte fra gaden.

I smaabyerne og i landsbyerne (byer paa op til 3, 5 og indtil 10,000 indbyggere kaldes i øststaterne landsbyer) finder man næsten *blot* den sidst omtalte villabebyggelse. Her bygges med andre ord næsten aldrig væg i

væg. Hver familie har ikke blot sit eget hus, men sin egen rundelige tomt, og hvert hus omringes mod gade og naboer altid af betydelige græsplæner og ofte af haver eller træer.

Det vil let forstaaes, at en amerikansk gade og byernes beboelsesstrøg i det hele paa denne maade faar et ganske andet og meget venligere og hjemligere udseende end vore europæiske stengader med de endeløse, ensformige husrækker. Gaderne i beboelsesstrøgene er altid meget brede og gjerne blot godt makadamiserede, eller de har træ- eller asfaltbrolægning, næsten aldrig larmende stenbrolægninger, der forbeholdes forretningsstrøgene.

Trappeopgang i rigmands hus.

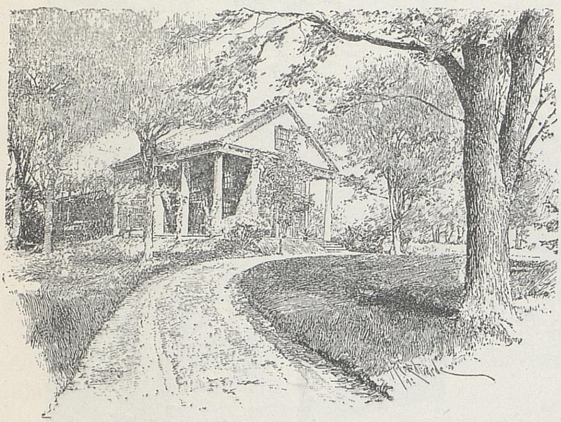
I hjemmene opnaar man saaledes endog i storbyerne at kunne leve i stilhed og fred, omgivet af træer og grønt.

Beboelsesstrøg og forretningsstrøg er i alle byer aldeles adskilte. Ingen finder paa at bo i de larmende forretningsgader. Disse er derfor om aftenerne øde og forladte. De store, mangeetages bygninger, vi kjender fra Amerika, er *blot* forretningsgaarde. Ingen *bor* i dem. Beboelseshusene er endog i Chicago og New York sjelden over 3 etager høie, omtrent aldrig over 4. I smaabyerne er to eller $1\frac{1}{2}$ etager den sjelden fravegne regel.

Smaabyernes villabebyggelse giver naturligvis anledning til mere arkitektonisk variation end vore solide husrækker. Husene er ikke længer firkantede kasser med en eneste gibset væg til gaden; de ligger frit til

alle kanter og følgen er, at de maa gives *form*, og at denne udforming, husets linjer, og ikke en paaklistret gibsornamentik, bliver arkitektens væsentlige opgave. Følgen heraf har atter været, at der virkelig i Amerika har udviklet sig en reel og tiltalende privatarkitektur. Den har udviklet sig ganske naturligt — indenfra udad. Man har først lagt an paa at gjøre huset indvendig bekvemt. Værelsernes derved bestemte anordning giver i det væsentlige husets ydre form og arkitekten har blot at bøie linjerne ind under smagens og æstetikens love.

Klimatet med sine lange og varme somre har ogsaa sat sit præg i arkitekturen i de store og brede verandaer, som aldrig mangler, men ofte optager et par hele sider af huset. Den hede sol forlanger atter fremspringende tagskygger og saamange skyggefulde hjørner og kroge som muligt. Derved fremkommer tildels helt kokette smaabygninger med hyggelige karnapper, lune verandaer og ganske romantiske kroge, — det hele ofte overvokset af frodige rankevækster og halvt skjult bag løvrige træer.

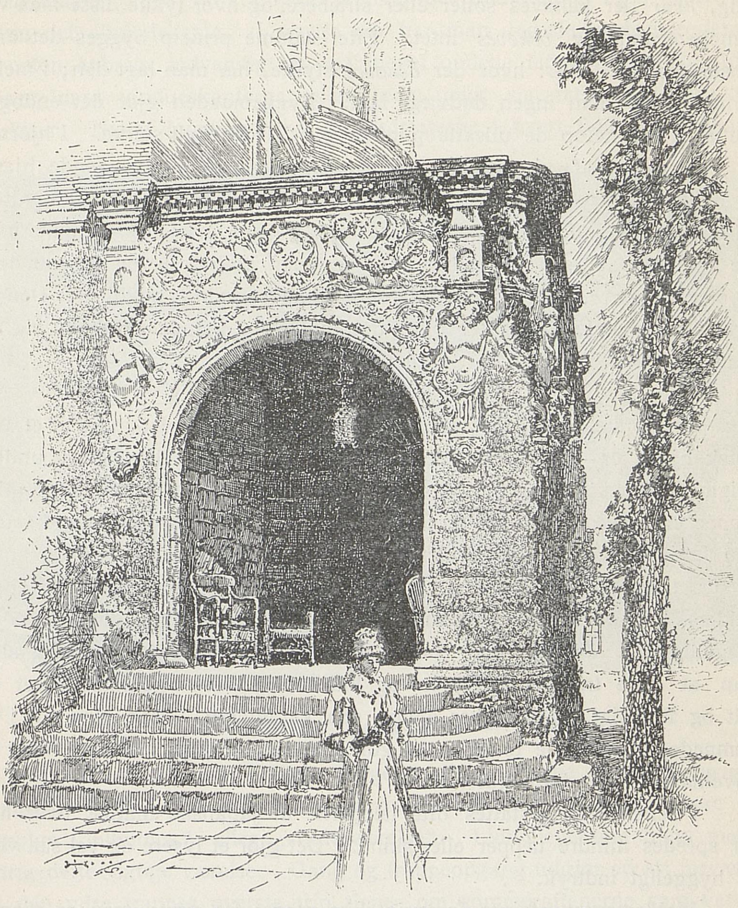
Ældre landsbyhjem i Ny England.

De elegantere beboelsesgader i storbyerne bliver paa grund af denne bebyggelse overmaade vakre. De straaler ikke som Europas storbyer med vældige pragtbygninger; men der hviler over dem en fred og stille, næsten landlig skjønhed i forbindelse med alt, hvad rigdom dertil kan lægge, som gjør dem til henrivende spadserveie. De brede gader er altid beplantede med skyggefulde træer. Mellem fortog og gade staar trærækkerne i blomsterbed eller græsplæner. Og til begge sider strækker sig haver og parkanlæg, midt i hvilke skimtes koselige villaer. De i Europa brugelige stygge gjærder findes ikke; oftest er der aldeles intet gjærde.

Smaabyerne kommer i beboelsesstrøgene til blot at bestaa af hyggelige villaer, omringede af grønne plæner og trær. De brede træbeplantede gader, den aabne bebyggelse, de velholdte græsplæner (jevnt „klippede“) giver et friskt, luftigt, lyst og samtidig venligt og om hjemmelykke vidnende præg.

Intet andet sted i verden eier saamange familier sine hjem. Det er

„de millioner hjems land“. Og merkelig nok bygger man et solid og komfortabelt hjem meget billigere i Amerika end hos os, trods den høiere arbeidsløn derover. Det ligger delvis i hensigtsmæssige arbeidsmetoder og i maskintilvirkning af saamange dele af et hus. Men det ligger ogsaa i en billigere byggemaade. Amerikanske trævillaer — og i smaabyerne

Granitindgang til et rigere byhjem i en vestlig by.

bygges der overveiende af træ i beboelsesstrøgene, af mur i forretningsstrøget — bestaar, som bekjendt af en ydre og indre klædning (af bord, planker, bygningspap, osv.) over en ganske let ramme af bjælker. Mellem klædningerne har man da blot rammen og et luftfyldt rum. Det luftfyldte mellemrum er en udmerket varmeisolator, saa et velbygget amerikansk hus er varmere end vore norske bjælkevillaer. Bygges de godt, er de ogsaa

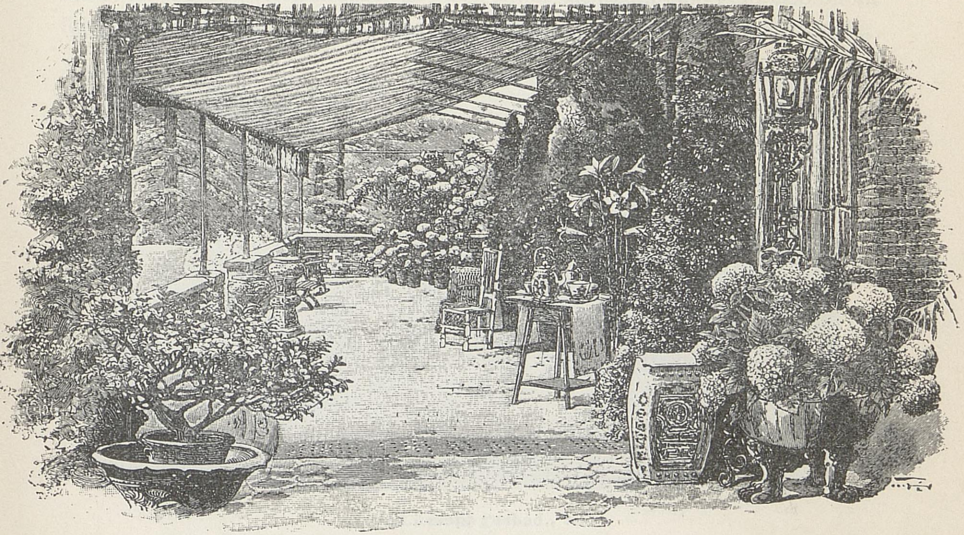
fuldt solide. Det er nemlig ikke blot de anvendte materialers mængde, der bestemmer et bygverks soliditet, men ogsaa materialernes *fordeling*. Man ser dette bedst ved en bro. Det lette spind af staal eller træ er sterkere, end om det hele var solid jern eller bjælkeverk; thi den svære vægt vilde blot svække. I det lette broverk har ingeniøren beregnet nøiagtig, *hvor* der behøves søiler eller stræbere, og hvor tykke disse maa være. I mellemrummene *behøves* intet. Efter samme princip bygges det amerikanske træhus. Der, hvor der *behøves* styrke, har man lagt den; i mellemrummene har man ingen dødvægt lagt. Byggemaaden gjør det endog lettere at gjøre netop de udsatte punkter og dele dobbelt sterke. I hjørnerne og ved siden af vinduer og døre er der bærende opretstaaende bjælker, til hvilke alt tryk overføres; men mellem disse er der kun den ydre og indre klædning, fordi der her intet er at bære. *Vi* lægger materialerne lige tykt overalt, svære bjælker paa hinanden allevegne, og opnaar derved en meget dyrere, men ikke solidere og ikke saa varm bygning. Den billigere byggemaade har atter gjort det mulig for mange at skaffe sig egne hjem, som hos os ikke kan tænke derpaa.

Det første, den fremmede vil lægge merke til i det indre af et amerikansk hjem, er — gulvtæpperne. Alle gulve er tæppebelagte, naar undtages i rigmænds huse, hvor man kan have indlagte, bonede gulve med mindre tæpper eller skind. Ellers er tæpper paa hvert gulv absolut uundgaaelige. Den fattigste har dem. Farmerstuerne har dem. Trapper, gange, entréer, alt er tæppelagt. Huseierne maler derfor aldrig sine gulve; de skal jo dækkes helt af tæpper. Man gjør ikke regning paa andet. Og det er unegteligt, at det giver et varmt, lunt, koseligt indtryk. Og saa slipper man at høre trampende støvler og knirkende sko. Hjemmet bliver mere stilt og fredeligt. Det virker endog paa karakteren. Man maa tale i mere dæmpede, civiliserede toner, hvor gulvet er tæppebelagt, end hvor man slaar støvelhælen i det bare gulv.

I senere aar erstattes ofte tæpperne af japanske matter, over hvilke der spredes mindre tæpper eller skind. Det gjør et lysere og vel saa venligt og hyggeligt indtryk.

Møblementet afviger forøvrig ikke meget fra vort; men er gjennemgaaende lettere og ikke sjelden smagfuldere arbeide. Farver benyttes mere end hos os. Lyse træsorter benyttes mere end mahogni. Hos de smagløse finder man uharmoniske og gloende farver; hos folk med smag finere og harmonisk ordnede farver. Smagen er jo forskjellig; i mine øine er et vakkert amerikansk hjem *meget* vakkert. Det giver et lettere, venligere indtryk end vore norske hjem. Der er dog en ting, som gjerne støder den fremmede fra Norden, det er de ogsaa i England og hele Sydeuropa

brugelige *lemmer for vinduerne.* Det er sol og varme, som har bragt dem i almen brug, og paa en varm dag er det ikke frit for, at man velsigner dem. De bestaar af en ramme, som holder et sæt tynde, skraatstillede fliser, saaledes at luft og noget lys kan komme ind, medens varmen stænges ude. Som oftest og paa alle ældre huse er de grønmalede. Paa landet er hvidmalte huse med grønne lemmer det traditionelle og i ældre strøg endnu det almindeligste. I senere aar har man dog sløifet de ydre lemmer og enten anbragt indvendigt en art meget opdelte lemmer, som kan foldes tilbage mod vindueskanterne, eller man nøier sig med rullegardiner og markiser. Nyere bygninger har i Nordstaterne i hvert fald aldrig lemmer.

Veranda foran et elegant sommerhjem.

I byerne har man i første etage dagligværelserne — *sittingroom* og *parlour.* I de øvre etager er soveværelserne og det i amerikanske hjem hyppige „bibliotek“ eller „studerværelse“. Lidt elegantere hjem mangler aldrig dette vigtige værelse. Gang og trappeopgang udgjør en art forværelse, og den ydre trappes øverste trin tjener om sommeraftenerne som veranda, hvad der bidrager til at give gaderne et livligt, og med maaneskin over de hvide sommerdragter, et helt romantisk skjær.

I næsten alle bedre huse anvendes nu centralopvarmning, saa man slipper de mange ildsteder. Et godt dampanlæg er vistnok det bedste; men i mindre huse (paa 6—8 værelser) klarer man sig ogsaa meget godt med et varm-lufts anlæg. Dette bestaar blot i en enkelt stor (og specielt indrettet) ovn i kjælderen. Fra den føres den opvarmede luft gjennem

ledninger i væggene til alle værelser, hvor den kan slippes ind eller stænges af efter ønske. Alle centralapparater giver den fordel, at man slipper de mange ovne, røg, sod og kulstøv, at et hvilketsomhelst værelse kan opvarmes paa faa minutter uden arbeide, og at ikke alene alle værelser, men ogsaa gange, entréer og trapper kan holdes varme. En aaben kamin i dagligstue og spisestue med et flammende vedbaal giver hyggen. Det er meget almindelig i centralopvarmede huse at have disse kaminer, som ved leilighed kan benyttes „til hygge og skue blot". Ogsaa i entréen har man ofte et aabent ildsted, hvor det lystige baal flammer gjæsterne imøde. Straks man er indenfor entrédøren i et saaledes opvarmet hus, er man ude af kulden og i lun husvarme.

I ældre og mindre huse anvendes de velkjendte amerikanske ovne.

Et „bedre" hjem i en by.

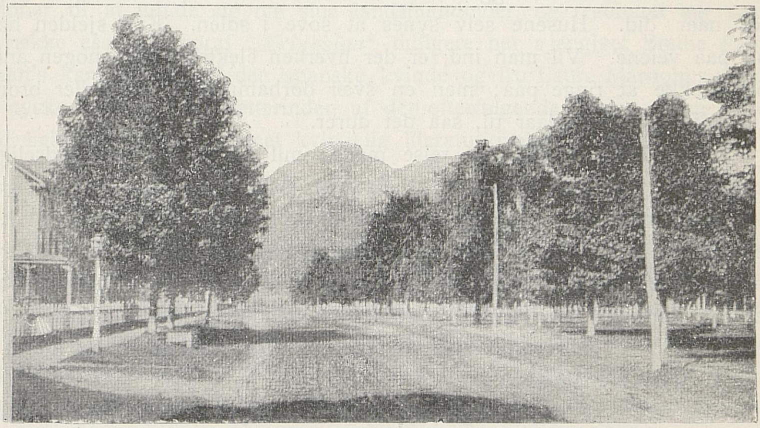
Disse opsættes i udleiede huse ikke af huseierne, men af leieboerne, som tager ovnene med sig, naar de flytter. Ovnene tages ogsaa altid ned hver vaar og sættes op igjen, naar vinteren kommer. Deres plads er ikke opad en væg; men godt ude i værelset, ofte midt i det.

Hvor man har villabebyggelse, ligger gjerne dagligværelser, spisestue og kjøkken i første etage og de øvrige værelser i anden.

Den kjendsgjerning, at tjenestepiger i Amerika er en kostbar luksus, sjelden har *under* 50 kroner maaneden i løn, gjør, at en flerhed af, hvad vi vilde kalde „velstaaende folk", klarer sig som regel uden tjenestepige. Husmoderen er sin egen pige og faar blot lidt hjelp i særlig travle tider. Følgen heraf er atter blevet en række praktiske og arbeidsbesparende verktøi og anordninger i husholdning og hjem, opfindelser, som neppe vilde være komne, naar de ikke var lokkede frem af ønsket om at spare husmødrene

selv slid og søl. Der er en uendelighed af ting i det amerikanske kjøkken, som vi ikke kjender, og som ikke altid lader sig indføre hos os, fordi de kræver lettere, forsigtigere og mere omtænksom behandling, end man hos os altid kan paaregne.

Hvor man har centralopvarmning, er det gjerne husherrens arbeide at stelle med den og fylde kul i apparatet morgen og aften. Selv om man har tjenestepige, gjør han det, fordi det er tungt arbeide, som ikke passer for kvinder, og som en mand maatte være en lømmel for at skyve over paa nogen kvinde. Det er det samme princip, som gjør, at familien altid pudser sine egne sko og støvler, selv om den har pige. Det vilde være en dødelig fornærmelse at bede hende pudse en andens sko; fremforalt vilde man finde den mand uciviliceret, som kunde være tølperagtig

Landsbygade.

nok til at bede en pige pudse sine støvler. Man finder saadanne skikkes tilværelse i Europa næsten utrolig. Samme anskuelse gjør ogsaa, at paa landet er det mændene, som melker kjørene, aldrig kvinderne; overalt manden, som skyver barnevognen, og blot tølpere, som lader hustruen gjøre det. (*Det* kan dog pigen gjøre, hvis familien har nogen).

I de større byer blandt rige folk har man gutter, som kommer indom om morgenen og pudser skoene, og mænd, som gaar om og tilser et helt kvartals varmeapparater, men dette er ukjendt i de mindre byer blandt almindelige dødelige.

Det er en selvfølge, at bygningsmaade og hjemmenes indredning varierer ikke saa lidet med de forskjellige landsdele. I Syden har hjemmets indre havt mindre betydning end i Norden, og som regel er derfor

hjemmene der temmelig enkle og langtfra tiltalende; de minder om de for os uhyggelige franske borgerhjem. I senere aar trænger dog Nordens skik ind ogsaa i Syden. I de nordøstlige stater igjen har man tildels en gammel bebyggelse, der fik sit præg i forrige aarhundre. Og alle anglosaksere har noget konservativt paa bunden af sin sjæl. Nyenglænderen opgiver nødig, hvad der var godt for hans fædre. Man finder derfor her lige i hjertet af det støiende, fremfusende Amerika landsbyer, hvor man endnu kunde tro sig i det attende aarhundre. Underlige, gammeldagse huse, firkantede og upyntede, men med prægtige haver omkring og en bred indgangsdør, der fører ind til lige brede trappegange. Møblementet er vore egne bedstefædres. Gamle stive sofaer, retryggede stole, og tildels endog ovne fra forrige aarhundre.

Jernbanestationen ligger et par kilometer fra selve landsbyen. Ingen støi naar did. Husene selv synes at sove i solen. Kun sjelden høres trin paa veiene. Vil man ind, er der hverken elektrisk eller nogen anden sort klokke at ringe paa; men en svær dørhammer af jern eller bronze. Man løfter den og slaar til, saa det durer.

Man behøver ikke at reise mange mil fra Boston for pludselig at dumpe ned i en saadan landsby. Folkene er som de huse, de bor i, gammeldagse; men gammeldagse paa heldigste maade. De synes at have bevaret alt det sterke, fine, gentlemanmæssige i den gamle tid. Hvidhaarede mænd, rette i ryggen som lys og med høie, stive halsbind aabner for en og giver en et hjerteligt, smilende men stilt, afdæmpet velkommen. Der er virkelig adel — adel af sjæl, tankegang og hjerte — i disse hvide smaahuse.

De er ikke forretningsbyer, disse landsbyer. Man finder kanske ruinerne af en eller anden fabrik fra aarhundrets første halvdel, eller, om det er ved havet, gamle forfaldne brygger, hvorfra engang yankee-fiskerskonnerter lagde ud til „bankerne". De fleste, som nu bor her, lever af smaa gaarde, der ligger bagom deres huse og af lige smaa opsparede kapitaler. Der er lidet andet liv i landsbyen end det, som kirken samler og som udgaar fra en eller flere literære foreninger.

Men havde man gjort sit arbeide i verden og fundet, at man havde lov til at trække sig tilbage for at leve resten af sine dage i nydelsesfuld fred, saa kan jeg ikke tænke mig i den vide verden et bedre og herligere opholdssted end en saadan gammel Ny England landsby med dens prægtige mennesker og rige, milde natur. Plages man ikke af samvittighedsnag, fordi man lægger sig til i saa fredelig en havn, saa er det et fuldstændigt paradis paa jorden, hvortil den hadskhed og dumme ærgjerrighed og kamp, som overalt ellers gjør menneskets liv tomt og usselt, ikke mere kan vinde frem end det fjerne jernbanetogs rullen. Ved jernbanestationen

tager man farvel med „verden“ og kommer til sin egen dør i en egte gammeldags, gjennemkoselig — diligence.

Ja, det er vist, der er mange slags Amerika. Og de bedste sorter ligger ikke i storbyernes forretningsgader eller i Vestens nybygger, saa lidt som i det hele langs indvandrerstrømmenes brede og optraadte alfarveie.

Den russiske kvinde.

(Efter Zenaïde Wenguerow i „*Revue des Revues*“).

„*Revue des Revues*“ har æsket fremragende kvinder af forskjellige nationer til at udtale sig om sine landsmandinder, og resultatet har været en række essays, hvoraf „*Kringsjaa*“ tidligere har gjengivet Emilie Pardo Bazan's karakteristik af den spanske kvinde og fru Laura Marholms artikel om tyske kvinder. Forfatterinden af det efterfølgende forsøg er en i Rusland bekjendt og høit anseet kvindelig literaturkritiker.

I.

Den russiske kvinde udmerker sig ved et eksalteret sind og en respektindgydende handlekraft. Hun er fri i sine handlinger og endnu mere i sine følelser. Saadan som den russiske kvinde har afbildet sig i historien, saaledes er hun endnu i det samtidige daglige liv. Hendes energi, hendes haardnakkede forfølgelse af enhver idé ud i de sidste konsekvenser, hendes evne til at gribe initiativet opveier i nationalkarakteren mændenes hang til drømmende uvirksomhed. Russerne og slaverne i almindelighed er mere tilbøielige til at beruse sig i ideer end til at realisere dem i livet. Det er forbeholdt kvinden at iværksætte alt det, som slumrer i den rigt begavede, men lidet foretagsomme slaviske natur. I enhver social bevægelse i det russiske rige spiller kvinderne en ligesaa vigtig rolle som mændene eller gaar snarere i spidsen, fordi de har en fastere vilje om end ikke et videre blik eller et høimodigere sind. Paa den anden side vækker ogsaa de ideer, som ikke staar i nogen forbindelse med den materielle og sociale side af tilværelsen, gjenklang i den russiske kvindes sjæl, idet de vækker de mystiske dragelser, der bunder dybt i hendes væsen.

Denne sammensatte natur, denne rolige og praktiske aand og dette eksalterede gemyt, gjør den russiske kvinde til et gaadefuldt væsen, der øver sin tiltrækning paa kunstnere og poeter. Hinsides grænserne synes denne type besynderligere end i landet selv, hvor den har dannet sig gjennem flere aarhundrer af eiendommeligt nationalt liv. Vore romanforfattere,

Dostojefskij og Turgénjeff, har aabenbaret for de vestlige folk den russiske kvindes dybeste natureiendommeligheder, vist dem alt det uforudseede i disse impulsive væsener, der snart lægger en naiv vildskab for dagen i sine lidenskabelige udbrud, snart overrasker ved gemyttets og forstandens dybde, snart uden betænkning udfører sublime handlinger, der bringer en til at tænke paa de første kristne.

II.

Kvindetypen holder jo i vore dage paa at blive en anden. I alle Europas lande optræder den opsigtsvækkende „nye kvinde", som i Frankrige og England arbeider for sin økonomiske og materielle frigjørelse, medens hun i det skandinaviske Norden under Ibsens ledelse nærmest synes at attraa en frigjørelse fra alle moralske baand. Rusland tager ingen del i denne feministbevægelse, og dog staar den russiske kvinde det nye ideal nærmest. Det nye, som det vestlige Europa tilstræber, finder den russiske kvinde i de nationale traditioner og vedtægter; i Rusland har man i alle tider blot kjendt den „nye kvinde". Sagen er her forlængst en vunden. Vistnok var de ydre livsbetingelser haarde for kvinderne i det gamle Rusland, og endnu er hendes frihed indskrænket — paa papiret. Men hun har altid nydt moralsk frihed og social ligestilling. Da feminismen trængte ind i Rusland som i alle andre lande, saa fik den blot at kjæmpe for kvindens adgang til visse professioner o. s. v. og behøvede ikke at gjøre noget nummer ud af spørgsmaalets moralske side. Kvinderne var moralsk fri allerede under livegenskabet, hun har vundet større ydre uafhængighed efter emancipationen.

Det er interessant at se de rusiske kvinder under de moderne ideers herredømme alene fortsætte urgamle slaviske traditioner. Den nye aand har aabenbaret sig i regjerende fyrstinder, i adelskvinder og abbedisser i det gamle Rusland, ja i borgerstandens kvinder, der var indelukkede i fruerstuer og især i folkets kvinder. Disse sidste har forøvrig bedst bevaret sin individualitet og karakter gjennem tidernes omvekslinger.

III.

Forfatterinden nævner derpaa nogle berømte kvinder fra Ruslands historie: fyrstinde Olga, den hedenske høvding Igors kristne gemalinde, der med glødende fanatisme virkede for kristendommen og samtidig med kløgt og snedighed forstod at modarbeide Byzantinerhoffets rænker. Af kvindelige politiske ærgjerrigheder og talenter tælles der i det hele taget en overflod i den russiske historie og ikke blot blandt regjerende keiserinder og fyrstinder; der har altid været kvinder i første række under alle politiske omvæltninger i dette rige. Marfa Pozadniza er en merkvær-

dig figur, som fortjener at nævnes i denne sammenhæng; hun var en sand republikanerinde i en halv babarisk tidsalder, det femtende aarhundre. Hun regjerede republiken Novgorod og forsvarede denne bys uafhængighed mod den moskovitiske invasion. Endvidere Sofie, Peter den stores søster, der med uimodstaaelig vilje satte igjennem ophævelsen af fruerburet (Serrem) hvori det gamle Ruslands kvinder holdtes indelukkede. Man finder ogsaa heltinder af en anden art, religiøse fanatikere som bojarkvinden Morosoff, der gjorde sig til martyr for en sekts dogmer, og overhoved finder man lige ned til vore dage kvinder som deltagere og tildels som førere i alle politiske, religiøse og sociale bevægelser. De gaar rolig til skafottet eller soner i Sibiriens fængsler og gruber for sine overspændte drømme om frihed. I det gamle Rusland var kvindernes forfølgelse af et frihedsideal saa meget intensere som deres livsvilkaar var ugunstige for aandelig udvikling. Især i de høiere klasser var grænserne for kvindernes virksomhed og livsudfoldelse yderst indsnevrede. Dette skyldtes en fælles arv af byzantinske og tartariske fordomme. Den byzantinske asketisme foragtede kvinden som et urent væsen, den muhammedanske tartar stængte hende inde i fruerbur; og den russiske kvinde der var et offer for disse to fordomme tilbragte sit liv i ufrihed, tiltrods for at hun følte sig som en fribaaren og var fri i aand. Folkets kvinder havde det i alle tider haardt og trykkes endnu under et tungt aag. Nekrassoff, der sang om folkets lidelser, har om deres slavindeliv skrevet følgende vers. „I verden er tre skjæbner grusomme: den første er at fødes som barn af en træl, den anden er i hele sit liv at lyde en træl, den tredie er at give liv til en træl. Og denne trefold tunge lod blev tildelt af den russiske jords kvinde.“

Men samtidig nyder folkets kvinder en stor moralsk uafhængighed. Hun er høit anseet; hun spørges til raads under vanskelige omstændigheder, hun er familiens overhoved efter mandens død, selv om der er voksne sønner, og har retten til grundeiendommen. Den gamle kvinde er især gjenstand for en ærefrygt, der paa mange steder grænser til overtroisk frygt. Det er ogsaa kvinden som bevarer folkepoesien, hele den skat af sange og eventyr, hvoraf skribenterne øser.

IV.

De intellektuelle egenskaber, der udmærker folkets kvinde er skyld i den anseede stilling, ammen (niania) indtog og tildels endnu indtager i det russiske samfund. Hun vedblev ofte at være en veninde og raadgiverske for sit pleiebarn hele livet; og denne inflydelse var sund for de opvoksende slægtsled som en modvægt mod livegenskabstidens demoralisation; niania og hendes sange og historier og levende folkevisdom forberedte de hende betroede børn til fremtidige forkjæmpere for emancipationen.

En kjendt og sympatisk skikkelse i literaturen er Anna Radionovna, Puschkins niania, hans barndoms gode aand og hans ungdoms moderlige veninde, der delte hans landflygtighed. At Puschkin blev sprogets fornyer og en dybt national digter skyldes for en ikke ringe del denne niania, som førte ham til kilderne for folketraditionerne og i de lange aftener ude paa landet sang for ham om „fuglen blaa over sorten sjø“ og mange andre.

Udenfor familielivet var folkets kvinder ikke fri i Rusland, og i en række sange klages der over hendes tunge lod først i forældrehjemmet og senere i mandens hus, som kvinderne omtaler med had og skræk. Men der er et eiendommeligt træk ved disse sange. Den russiske kvindes medfødte frihedsfølelse protesterede mod den ægteskabelige trældom og hævdede høilydt hjertets og passionernes suveræne ret. Knyttet til en mand, som hun gjerne afskyer, har hun altid af frit valg en anden, som hun elsker dybt og dristigt med foragt for alle konventionelle hensyn. Hun anser det ikke for noget ondt at elske en anden mand end den, hun er gift med; tvertimod finder hun netop i en saadan kjærlighed en opreisning for sin fornedrelse. Hun trodser med glæde alle lidelser for sin kjærligheds skyld, mandens raseri og slag og skjældsord. En mængde folkesange priser ægteskabsbrud: kvinden synger der om sit had til manden, sin kjærlighed til en anden og om de hug, der venter hende, naar hun kommer hjem fra sin elsker. Aldrig et ord om anger; hun tror sig fri over sine tilbøieligheder og kjøber denne frihed ved uden kny at taale sin forsmædelige lod.

V.

Fra slutningen af det forrige aarhundre begyndte de russiske kvinder af den høiere stand at tage ivrig del i det literære liv, især ved i lighed med de franske damer at holde saloner, centrer for den mere konversationsmæssige aandskultur; adskillige udmærkede sig ogsaa som skribenter, men vi forbigaar deres navne, da de ikke har været af betydning udenfor et snevrere omraade. Men jo nærmere vi kommer vor egen tid, desto betydeligere og originalere bliver de russiske kvinders bidrag til literaturen. En eiendommelig og typisk skikkelse er den meget omskrevne Marie Bashkirtcheff. Denne spinkle unge pige naaede ikke i kunsten de høider, hun tilstræbte; hun var blot et anden klasses talent og en skygge af sin herre og mester Bastien Lepage. Men med sin *dagbog* har hun skabt en ny — man kunde fristes til at sige — sindstilstand i Europa. Marie Bashkirtcheff var uden at ane det — thi denne retning havde, da hun levede, endnu intet navn — den første dekadent, den første profet for den moderne jeg-dyrkelse. En medfødt melankoli og en mystisk tørst

efter det umulige, en ægte kvindelig og især en ægte russisk kvindelig haardnakkethed i alt hvad hun satte sig fore, en energi der ingen anden grænse vidste af end døden — disse egenskaber bragte hun med fra sit hjemlands triste stepper, og omplantedes derpaa i et moderne fransk artistisk og literært miliø, hvor hendes smag og tilbøieligheder undergik den yderste forfinelse, og af denne blanding af ydre indflydelser og russisk temperament fremgik den kræsne og blaserte, igrunden dybt triste egotisme og æstetisme, som aabenbarer sig i Marie Bashkirtcheffs dagbog. Denne retning er bleven overdrevet og forkunstlet af en efterfølgende literær skole, men den har sine oprindelser i denne heftige og forfinede pigesjæl, der havde arvet en hel races frihedstrang og led under livets tomme konveniens.

En anden russisk kvinde har vist særegne intellektuelle kræfter paa et omraade, som man skulde tro laa fjernt for kvindeligt geni, nemlig det teologiske. Vi sigter til Madame Blavatsky, den viden bekjendte stifterske af den teosofiske sekt i England og andre steder. Vi vil ikke paastaa, at hun i moralsk henseende var daddelfri; hun har sikkerlig tyet til kneb for at fremme udbredelsen af sine lærdomme — noget som forøvrig fuldstændig blev afsløret af det psykologiske selskab; men man kan ikke frakjende denne kvinde overordentlige aandsevner og et betydeligt literært talent. Hun var vant til at leve i overdaadigt velvære paa de russiske herresæder og var bleven overmaade korpulent, men forsagede denne verdens glæder for at vie sig til sin mission. Hun foretog en reise, som var dobbelt farlig for hende, der indtil da neppe havde kunnet flytte sig fra en lænestol, besøgte Indien og vandt de ellers saa mistænkelige indfødtes fortrolighed, trængte lige ind til det allerhelligste i de indiske helligdomme(?), der hidtil havde været lukkede for fremmede og skabte et religiøst doktrin af elementer, der væsentlig er hentede fra gamle buddhistiske kilder. Hun tilbragte derpaa syv aar i asiatiske bjergegne — i Tibet paastaar hun selv — sammen med mahatmaer, disse mirakuløse, af utallige legender omspundne vismænd. Derefter reiste hun tilbage til Amerika og England og udgav en bog om sin reise i Indien — en bog der fra kunstnerisk synspunkt er beundringsværdig. Saa kom hendes mystiske skrifter, der erobrede hende en talrig tilhængerskare blandt fremragende tænkende mennesker. Hun blev paa en vis maade et helligt væsen og samlede om sig en menighed af trofaste. Den høie russiske dame, der var jævn og vindende i sin personlige fremtræden, forvandles pludselig til et mystisk væsen, som man alene benævner med forbogstaverne i hendes navn (H. P. B.); man tillægger hende mirakler, og hun bliver midtpunktet for en religiøs kultus. For at opnaa dette herredømme over sindene, har Madame Blavatsky maattet være begavet med en mægtig aandskraft, til-

trods for at hendes handlinger ikke altid var uklanderlige i moralsk henseende. Hun forbandt med sin enestaaende intellektuelle styrke en jævnhed og ligefremhed, der grænsede til gemytlighed. De nye adepter troede at træde ind i en helligdom og ventede at se en tilsløret præstinde vise sig, fremmumlende hellige ord, der skulde bøie dem i knæ under sin mystiske magt. Men isteden derfor sad der en korpulent dame i en lænestol, glad og smilende, uafbrudt røgende cigaretter og passiarende muntert om ubetydelige ting, alt imens hun hypnotiserede tilhørerne med et koldt og fast blik fra de graa, forfærdende store øine. En brav og fed kone, en glødende missionær, en uforfærdet reisende gjennem Indiens ørkener og en spirituel verdensdame, der interesserede sig for de mindste bagateller i sin kreds — alt dette var forenet i denne gaadefulde kvinde, som ikke alene forstod at være fri, men at herske.

VI.

Marie Baskkirtcheff og Helene Blavatsky har øvet den dybeste indflydelse blandt Vesteuropas aandelige elite(?), og denne indflydelse skyldes mindre deres aands ganske vist sjeldne egenskaber end deres paa engang saa overordentlig enkle og overordentlig sammensatte natur. Et tredie eksempel paa intellektuel kraft blandt russiske kvinder er matematikeren Sofie Kovalevska, der er altfor bekjendt af nordiske læsere til, at vi her skal opholde os ved hende. I vore dage bliver der stadig flere og flere kvindelige skribenter i Rusland. Hvad der især udmerker dem fremfor de boglige kvinder i andre lande er, at de ikke udelukkende beskjæftiger sig med kvindespørgsmaal. De føler ikke kaldelse til at være først og fremst eller udelukkende kvinder; de tager del i de almindelige literære bevægelser, og kommer deres kvindelige natur overhoved tilsyne i deres arbeider, saa aabenbarer den sig ved ideernes dristighed og tendensen til at trække de sidste konsekvenser. De russisske forfatterinder repræsenterer fortrinsvis de skabende kræfter og det paa engang eksalterede og sunde gemyt hos dette lands kvinder. En anden side af deres natur, deres praktiske og energiske virketrang kommer især tilsyne paa andre intellektuelle omraader, som kvinderne med held har betraadt. De virker som læger, som lærerinder, som medlemmer af alskens sociale organisationer. Medicinen var den første profession, som blev tilstedt kvinderne i Rusland, og de resultater, de som læger har opnaaet, gjør baade dem og de fremsynte lovgivere ære, saa meget mere som de har havt en mængde vanskeligheder at kjæmpe med. Den medicinske skole for kvinder blev oprettet i St. Petersburg i 1870; indtil da havde de studeret i udlandet, især i Zurich. Den virkede i ti aar og blev derpaa nedlagt i 1880, men i de sidste aar er der ved private donationer sikret dette foretagende en stor

kapital, og skolen er besluttet at skulde aabnes igjen i 1898. Ved siden af sin lægevirksomhed øver disse modige og opofrende unge kvinder, der gjerne virker ude blandt landsalmuen, en heldbringende moralsk indflydelse, og det samme gjælder lærerinderne, der om mulig har endnu større vanskeligheder og fordomme at kjæmpe med. Ofte er det vanskeligt at faa officiel tilladelse til at oprette en skole, og pengespørgsmaalet er gjerne det mindste; der er nok af privatfolk som gjerne vil støtte denne vigtige oplysningsgjerning. En ung dame har saaledes alene formaaet at oprette ikke mindre end femti skoler i guvernementet Tula, og hendes fortjeneste er saa meget større, som hun har haft en stadig kamp at bestaa med de lokale autoriteter, der aner ateisme og farlige ideer i hendes gjerning. I de store byer og i fabrikcentrene er der søndagsskoler for arbeidernes børn; undervisningen meddeles af lærere og især af lærerinder, der ingen løn modtager for sit arbeide. Der er i de sidste aar dannet en mængde organisationer for folkeoplysning, og disse uddeler gratis smaaskrifter med almennyttige kundskaber, desuden literære arbeider, russiske og fremmede klassikere, og udbreder dem over hele det vidstrakte rige, lige til Sibiriens spredtbefolkede ødemarker. Dette arbeide ligger ogsaa for en stor del i kvindernes hænder, og de opnaaede resultater er allerede inponerende. Folket har faaet smag for læsning, og der udbredes kolossale masser af gode bøger for næsten ingenting — kopekbiblioteket. Uheldigvis har regjeringen taget sagen i sin haand og har kvalt det private iniativ; der udkommer nu intet nyt længer, og komiteerne for folkeoplysningen staar med bundne hænder.

* *
*

„Det kan synes paradoksalt, slutter forfatterinden, men jeg har den fulde og faste tro, at den russiske kvinde er den frieste i Europa. Hun føler sig ikke først og fremst som kvinde, og man lader hende ikke føle det i det samfund, der omgiver hende: hun er fremforalt et menneske lige med de andre. For samfundet er hun et nyttigt medlem, selv energisk og meddelende energi til sine omgivelser; for psykologen er hun endnu meget mere: en sjæl fuld af de kontraster, som alene skaber skjønhed“.

nk.

Florens og Renaissancen.

(En parentesis).

De florentinske paladser er ikke som rigmandshusene i de moderne stæder samlede i bestemte bydele. Florens kjender ingen aristokratiske strøg. Allerede i republikens tidligste dage krævede Signoria regnskab af hver borger for hans byggeplaner, og en lov forbød ansamling af de skjønneste bygværker i visse kvarterer. Derfor har den gamle stad ved Arno indtil denne dag bevaret dette præg af demokratisk noblesse, der staar i saa streng og ædel kontrast til alle moderne opkomlingsbyers fysionomi.

Her har hver gade og hver gyde sit slot, og disse tunge kvaderstensbygninger med voldestærke vægge midt inde mellem de tarvelige leiegaarde staar tilbage og minder om en tid, da ikke kaste stod mod kaste og ikke rig mod fattig, men slægt mod slægt, individ mod individ, og da patriciere forbandt sig med smaafolk for at bekjæmpe andre patriciere og andre smaafolk.

Modsætningen er ikke mindre slaaende mellem disse paladser og den middelalderske Feudalborg — glentereden hovmodig tronende paa klippetinden og over skrænten, hvor den lille usselige by klatrer op, indtil den i tidens fylde klatrer over vindebroen og omskaber borgen til en pittoresk ruin for fremmedbesøget.

At paladset og borgerboligen ligger i samme niveau fortæller om en iallefald principiel ligestillethed mellem rige og ringe, og som vi ved mistede allerede tidlig den toskanske lensadel sin politiske betydning. En lov tvang den til at rømme de faste borge og tage bolig i byen, og her forsvandt den lidt efter lidt i borgerklassen. Det florentinske aristokrati var borgerligt, det skyldte sin magt og ære ikke vaabens, men guldets og geniets glans. Det udgjordes af kjøbmænd og fabrikanter, og det øvede ingen anden indflydelse paa statens styre end den, det kunde vinde gjennem popularitet. Det første medicæiske regime blev til og holdt sig allene ved den folkegunst, som de første herskere saa mesterlig forstod at vinde og bevare.

Hvilke politiske idealer havde hin tids italienere? Tanken paa et fællesitalisk fædreland var naturligvis endda ikke oppe, og det ghibellinske verdenskeiserideal var forlængst opgivet. Nabolandene Spanien og Frankrige var hver for sig smeltet sammen til stærke statsenheder, men for ingen italiener eksisterede der noget andet fædreland end hans by. Den romerske enhed truedes nordfra af den begyndende reformationsreisning og indenfra af pavemagtens egen korruption. Paverne stod i alle henseender, i kløgt

og grumhed, i forvovenhed og i kjærlighed til pragt og kunst paa lige fod med de bedste verdslige fyrster i de italienske smaastater, og rimeligt nok, siden adskillige af disse var deres eget kjød og blod. De kjøbte sig et stakket slaraffenliv paa Petri stol og lod forøvrig syndfloden stige.

Et politisk anarki uden lige før eller senere, en arena for alle ærgjærrigheder, alle intriger, alle store og alle skumle planer, men ingen samlende tanke, intet stort politisk ideal, derfor ingen selvfornægtelse, ingen lydighed, ingen korporationsaand. For mange høvdinger og for smaa flokke. Den politiske videnskab blev derfor i hin tid til et studium af menneskelige passioner. Dens hoved var Macchiavelli, som gik ud fra, at alle var født med attraa til at herske. Politik blev at skifte lige mellem de mange ærgjærrigheder, give dem alle efter tur spillerum, — og dette var principet i den florentinske forfatning; eller politik blev for den, der havde evne til at herske, at befæste sin magt under skin af at opretholde friheden, og dette var de første medicæeres beundringsværdige kunst. Udenfor Macchiavelli's stad fik despotismen aldrig disse slebne former.

Fra forskjellige standpunkter er dette italienske anarki fordømmeligt, men fra kunstens ikke. Vi kan neppe tænke os nogen naturligere politisk baggrund for tidens mægtige intellektuelle bevægelse. Mange ting tyder paa, at nationer, der politisk størkner i en kompakt statsenhed, efterhaanden mister betingelserne for at leve et rigt intellektuelt liv. Det gamle Rom og det nyeste Tyskland er slaaende eksempler, og Ludvig den fjortendes Frankrige omstøder ikke regelen; thi nationen stivnede ikke med én gang i de monarkiske former, og det attende aarhundre, l'ancien regime, er aandelig en nedgangs- og forfaldsperiode. England, i hvis statsmaskineri der aldrig har hersket nogen sløvende ensformighed, har havt en næsten uafbrudt gylden aandshistorie.

Mindst af alt kunde en politisk tilstand som renaissancetidens italienske kjede gemytterne eller hæmme den individuelle udfoldningstrang. Lén og lande, kroner og kvinder, var bytte for den mest forvovne eller den mest intrigante. Intet respekteredes mindre end de legitime rettigheder, og ingen egenskaber skattedes høiere end dem, der var fornødne for at slaa klo i et bytte.

For samtidens kontemplative aander var der i det politiske skuespil rig anledning til at iagttage den uforvanskede menneskenatur, og den roligt noterende Macchiavelli nød skuespillet som en artig illustration af sine egne ideer; hans politik er en række psykologiske erfaringer og psykologiske eksperimenter. For kunstnere var der i tidens sociale liv den rigdom af modsætninger og overraskelser, den mangeart af typer, den letsindets ødselhed og livsenergiens spænding, den blomstring af dyder og laster, som kan tjene fantasirige sjæle til incitament.

En politisk og social tilstand er et kunstværk, frembragt af en kollektiv fornuft og et kollektivt instinkt. Den er et udslag af et folks karakter, og den har en kraft til at virke tilbage paa folkets karakter og befæste den. Den italienske smaastadsadsplittelse og den evige strid og kappestrid mellem lige mægtige og lige hensynsløse individualiteter virkede tilbage som kjendsgjerninger virker og gav ideerne sin retning, lidenskaberne sin næring og individualismen sin sanktion.

Tidens særkjende er en rastløs individuel aktivitet. Drevet individuelt bliver videnskaben opdagelse, politiken bliver drama, og haandværket bliver kunst. Spørgsmaalene om maalet og meningen stiller sig ikke som truende spøgelser iveien for handlekraften; i selve energiudfoldelsen og i glæden og ideerne, som ledsager den, er meningen, og veien er maalet. Tiden er ung, menneskene er nye, alt forbigangent er opdagelse, alt samtidigt aabenbaring.

Den store opdagelse er antiken. For literaturens vedkommende fik den blot en forberedende indflydelse, ingen umiddelbart inspirerende. De græske forfattere virkede for overvældende; de maatte fortolkes, kommenteres og forstaaes, før de kunde befrugte, og foreløbig gav de alene filologien fremstød. Det er eiendommeligt, at det fornyede kjendskab til den antike filosofi blot udvikler en ny form af middelalderlig tænkning. Det femtende aarhundre var ogsaa ved sin overtro anlagt derpaa. Selv høitdannede mænd som Macchiavelli troede luften fuld af gespenster og ulykkesfugle, og filosofer som Ficino og Pico della Mirandola var med al sin entusiasme og al sin encyklopædiske viden bornerede tænkere, og den moderne filosofi skylder dem intet.

Heller ikke den skjønne literatur fik nye inspirationer gjennem humanismen. Italien havde allerede havt sin literære glanstid hundre aar i forveien, og det fik sin filosofi hundre aar efter: Renaissancen er literært sét et interregnum, hvorunder digtere som Lorenzo de Medici indtager Dantes plads i den almindelige beundring. Saa lavt som til den geniale regents karnevalsange gik tidens literære ønsker. Betydningsfuldt er det, at Michelangiolo var en af de faa, der læste og elskede den gamle Florentiners evige digt — af den samme vældens skjønhed som hans egne skabninger.

Det var billedkunsten, som fik sin fornyelse ved opdagelsen af antiken. Men forøvrigt var renaissancen ingen pludselig hændelse; meget af det betydningsfuldeste i italiensk kunst ligger forud for den: Giotto, Brunellesco, Donatello, Masaccio var dens forudgangne mestere og indviere. Renaissance er ikke engang noget helt betegnende navn; det indeslutter, at den antike aand lever op igjen efter halvandet aartusens dvale; men den levede ikke op igjen. Kristendommen havde spiritualiseret mennesket, og da det gjenopdagede antiken og gjenfødtes ved antike idealer, var det

imidlertid blevet et nyt menneske med nye uudryddelige bevidsthedselementer. For den nye kunst kunde ikke den rene harmoniske ligevægt være et tilstrækkeligt ideal. For den ubeherskede energi var det helleniske maadehold et umuligt forlangende, og kunsten maatte som hver gang en fornyelse sker sprænge reglerne og skabe sig idealer ud af sin egen magtfuldkommenhed. Se paa en af den antike kunsts atletskikkelser og se paa Michelangiolo's David. Den ene hviler i sin kraft, og ens blik hviler i betragtningen af denne skjønne legemlige ligevægt. Den andens energi er i udbrud, og man føler sin egen energi høinet ved at beskue den; dens kraft er levende, og den meddeler sig. Atletens ansigt er blot en legemsdel; Davids legeme gjentager i hver senes stramning, i hver muskels bratte og magre runding noget af ansigtets udtryk af bistert ungdomsmod, af hvas kløgt og haanende trods.

Er det ene eller det andet det høieste? Det er forskjelligt — det er det hele. Mennesket har en anden opfatning af sig selv i en tid end i en anden, og renaissancen ligger os nærmere end antiken — det er det hele.

Den var ingen pludselig hændelse. Og dog er dét, som atter og atter vækker ens forundring ved renaissancen og ens beundring, den korte tid og den ringe plads den behøvede til sin egentlige blomstring. Tiltrods for den universelle karakter af de ideer som nærede den, er denne intellektuelle bevægelse mere lokaliseret, fastere knyttet til en bestemt race og en bestemt by end nogen anden. Og tænker vi paa renaissancen, ikke alene som en gjenfødelse af en enkelt kunstart, men af menneskenes ganske aand, saa kan vi begrænse dens territorium til Florens. Og denne by betyder saa meget mere for de senere slægter end saavel Aten som Rom, fordi dens aand er os umiddelbart begribelig, medens hine to verdensbyer havde sin blomstring i en tid, hvis kultur alene er os forstaaelig ved hjælp af kommentarer. Renaissancen er ingen død kulturepoke; selv dens sprog tales den dag idag uforvandsket i de florentinske gader, og dens aand er vor egen, saafremt vi har nogen. Den helleniske kunsts fjerne plastik kræver af os den høieste skjønhedsbevidsthed og den stiller vor høieste skjønhedsattraa, men renaissancens store billedkunst kræver vor sjæl og giver vor sjæl igjen. *Nils Kjær.*

Religiøs tollerantse.

Dr. Lyman Abbott, en af de Forenede Staters første ortodokse geistlige har i tidsskriftet „*Forum*“ en artikel om den religiøse tollerantses vækst i landet. Han slaar fast ved eksempler, hvor uhyre denne vækst har været, og viser, at i grunden skiller ikke længer de gamle sektlinjer

mellem menneskene. Metodistpræsten indbydes til at præke i baptistkirken, og omvendt. Han gjør ogsaa opmærksom paa, at denne voksende tollerantse har gaaet haand i haand med energisk kirkeligt og religiøst liv. Han efterviser dens historie, hvoraf det fremgaar, at den for en væsentlig del skyldes en stadig forenkling af teologien under indflydelse af moderne tænkning og religiøs rationalisme. Videre skyldes den i forbindelse hermed en forflyttelse af interesse og betoning i religionen fra teologiske til etiske problemer og værdier — det vil sige fra religionsfilosofisk spekulation til livsførelsens store kunst. Og endelig skyldes det voksende kultur og intellektuel uddannelse, der udrydder tranghederne, forflerer sympatierne og gjør det umulig for nogen at paastaa, at han og han alene sidder inde med al sandhed. Man er bleven mere ydmyg og villig til at lære af hinanden.

Han viser videre, hvorledes det nu er de fra den videnskabelige forskning resulterende tanker, der kløver menneskene, og ikke de gamle skiller. Saml, siger han et snes teologer af forskjellige protestantiske samfund, og udkast et diskussionsemne, og der vil straks vise sig to, og kun to partier: — De konservative, som søger at værne om den tradionelle troesform mod de nye tanker, og de „radikale“ eller „liberale“, som kaster al traditionalisme overbord og rekonstruerer sin teologi paa grundlag af den „moderne tænkning“ og fremforalt i evolutionslærens lys. De to partier vil dele sig uden hensyn til sektlinjer, og sektdiferencer vil ganske forsvinde i dem. Der vil være metodister, anglikanere, baptister, presbyterianere paa begge sider.

Tilsidst nævner han som et slaaende eksempel paa denne forsvinding af de gamle sektlinjer og teologiske skillemerker, at en anglikansk, en prestbyteriansk, en kongregationel og en baptistisk teologisk professor, alle med udmerkede, velkjendte navne, gaar sammen om at udgive et verk, der populært viser den nye bibelforsknings og kritiks resultater. Dette verk kritiseres igjen lige skarpt og upartisk af den konservative del af alle fire og alle andre samfund.

De ostindiske kvælere.

(Efter forskjellige kilder).

I godt og vel hundre aar har England nu eiet sine indiske besiddelser, og ingen formaar at maale, hvad Britterne i de aar har hentet af skatte fra Indien; ja, det er vist ikke for meget sagt, at England skylder Ostindien sin magt og rigdom. Samtidig har dog England ogsaa gjort ikke saa lidet for Indiens udvikling.

Paa et punkt har saaledes det engelske herredømme vist Inderne en stor velgjerning: engelskmændene skaffede offentlig sikkerhed i landet ved kraftige politi-indretninger, — fremfor alt ved at de med jernhaand ud

ryddede de religiøse kvælerbander, de saakaldte Thags eller Thugs, der i lange tider var som en svøbe for landet.

Disse Thags, kvælerne, ogsaa kaldet Phansigars, landstrygerne, er en religiøs sekt, der har sat som sin opgave: Den menneskelige slægts udryddelse; som man ser et smukt, meget omfattende maal. De foregiver, at de handler efter opdrag af gudinden Kali; denne Kali er det kvindelige modstykke til Siva, som i den indiske religion er dødens og ødelæggelsens gud; som saadan indgaar han i den indiske treenighed, hvor Brahma er skaberen, Vischnu opholderen og Siva ødelæggeren. — Denne uhyggelige gudinde Kali har selv stiftet kvælernes forbund — forsikrer kvælerne, og derom fortælles følgende sagn:

Da Brahma for mange hundre tusen aar siden havde skabt jorden og menneskene, opstod en dæmon Rakat bidsch-Dana, som bare levede af menneskekjød, og truede med at tilintetgjøre den nyskabte slægt. Gudinden Kali vilde gjøre ende paa dette uhyre, fældte ham ogsaa, men af hans blod fødtes en hær af nye dæmoner. Da optraadte den *ødelæggende* gudinde som *skabende:* Af den sved, der flød fra hendes arme, som var blevne udmattede i kampen mod dæmonen, lod hun fremgaa to mennesker, gav hver af dem et klæde og befalede dem at kvæle dæmonerne, Rakat's afkom. Kvælerne udførte gudindens befaling, udryddede dæmonerne, og som løn gav Kali dem de to tørklæder og tilladelse til at tjene sit brød ved at dræbe sine medmennesker. Kunde disse drab foregaa uden blodsudgydelse, vilde hun blive dem særlig huld og beskytte dem i deres morderhaandværk, og deres ofre vilde hun modtage som sine kjæreste offergaver.

Dette sagn har sikkert de fleste kvælere troet paa, — troet, at de gjorde en Kali velbehagelig gjerning ved at myrde.

Rent historisk seet var denne orden en følge af, at Indien blev erobret af muhamedanerne, at hinduerne blev pint og undertrykt, og at der af dette opstod en moralsk og social „krigstilstand", hvori de undertryktes hævn over sine tyranner blev anseet for ædel gjerning og snigmord som noget, de krænkede indiske guder saa mildt til. Aarhundrer gjennem var kvælernes sekt udbredt over hele Indien, den talte sine tilhængere i tusenvis, og dens arbeide affolkede landet, førend nogen havde klar anelse om, hvilken vældig udbredelse dette mordersamfund egentlig havde. Mange omstændigheder medvirkede til, at kvælerne fik fremture saa uforstyrret: Landet var opstykket i smaa dele, hvis fyrster var indbyrdes skinsyge paa hverandre, og den ene gjorde *sit* land til fristed for de kvælere, der havde drevet sit spil i et andet; ordentlige veie fandtes der næsten ikke i dette land, som har en udstrækning ikke langt fra som hele Europa, — veiene fra det ene distrikt til det andet var for det meste kun fodstier, der ned gjennem aarene snart var lette at finde, snart var rent forsvundne, overdæk

kede af krat og slyngplanter, saa at sporene af de reisende, der forsvandt, var umulige at opdage; — det maa nemlig erindres, at det først er under englændernes herredømme, Indien har faat ordentlige veie og et ordnet kommunikationsvæsen; — dertil kom det uveisomme jungle-krat, der var som skabt til skjul for lig, som aldrig skulde gjensees; — det ene med det andet befordrede det uhyggelige selskabs udbredelse.

Da englænderne fik magten over den største del af Ostindien, blev øvrigheden meget snart opmærksom paa, at der forsvandt saa mange reisende. Endelig kom man efter, at banditter paa en yderst kløgtig og hemmelighedsfuld maade overfaldt de reisende paa øde steder, kvalte dem, røvede og begrov dem. Allerede dengang blev en mængde kvælere indfangne og henrettede. Men den opdagelse, at alle disse morderbander kun var underafdelinger af en stor sekt, der var udbredt hele Indien over og drev myrderiet som en religiøs handling, den opdagelse var det forbeholdt den nyere tid at gjøre.

* * *

Omkring 1820 blev det virkelig fastslaaet, at denne mordersekt eksisterede, og den engelske regjering stræbede ærligt og redeligt for at udrydde den; men man indsaa snart, at enkelte henrettelser kun lidet nyttede overfor et selskab, der var udbredt over hele Ostindien, og hvis organisation var saa udmærket gjennemført som kvælernes: Blev de fordrevet fra et distrikt, drog de til et andet, optoges som aktive medlemmer i de derværende foreninger, forstærkede sig med nye medlemmer, dannede nye bander, — og de myrdedes tal tiltog istedetfor at aftage. Da besluttede Indiens generalguvernør, lord Bentinck, at rykke ondet op med roden: i 1831 nedsattes en kommission med oberst Sleman som formand, og byen Dschabalpur blev valgt til centrum for operationerne. Udryddelsesplanen blev sat i værk paa den maade, at man fangede nogle kvælere fra hvert distrikt, lovede dem straffefrihed og fik dem til at nævne sine medskyldige samt give oplysninger om de „bedrifter“, de havde været med paa.

Da et stort antal saadanne udsagn fra fangne kvælere var samlet fra landets forskjelligste dele, og da man havde gravet paa mange af de steder, de anklagede havde betegnet, og der fundet de myrdedes ben, begyndte den store proces. Embedsmændene udviklede en saadan iver, at i løbet af de næstfølgende fem aar 2000 kvælere blev gjort uskadelige, — dels henrettede, dels fængslede, dels ført til straffekolonier. Man maa imidlertid ikke tro, at mordernes bande dermed var udryddet: Kommissionen satte selv tallet paa kvælerne til 50,000.

I de næste fire aar blev sekten endnu ivrigere forfulgt, saa at mange bander frivillig overgav sig, andre flygtede til vasalstaterne, og i aaret 1839

kunde det engelske gebet erklæres frit for kvælerbander. Helt udryddet er den forfærdelige mordermenighed dog ikke, men bestaar endnu i de indiske vasalstater. Nu forekommer kvæleroverfald kun ganske sjelden, saa at dette uvæsen kan ansees for dødt i det egentlige indobrittiske rige.

Fra flere fangne kvælerhøvdinge, — en af dem roste sig af, at han havde ledet over 700 mord, — fik man en række forbausende oplysninger om sektens organisation og gjerninger; af disse oplysninger skal vi her give et ganske kort referat.

* * *

Kvælerne deles i „Bhartots", de der er helt forfarne i kvælerkunsten, — og „Tschelas" eller novicer. „Bhartot"en er en fuldkommen kvæler, erfaren og istand til at være høvding for en bande. „Tschela"en er bare et værktøi i sin mesters haand, overladt til sig selv er han aldeles ufarlig for samfundet. Ingen „Tschela" kan blive „Bhartot" og beklæde en kvælers ansvarsfulde hverv, uden at han har været med i talrige foretagender, og skridtvis erhvervet sig mod og ufølsomhed.

Naar et nyt medlem skal optages i sekten, sker det paa et indviet sted under religiøse ceremonier. Efter en række bønner og sagtelige sange faar novicen et stykke saakaldt „helligt" sukker, — sukker, dyppet i blod, — hvorefter forsamlingen i høitidelig taushed venter paa, at gudinden Kali ved et eller andet tegn skal give tilkjende, at hun er enig i optagelsen og giver det nye medlem sin velsignelse. Et fugleskrig, et rovdyrs hyl eller lignende kan være tegnet, — kommer det, følger under nye bønner til den blodige gudinde novicens fuldstændige indlemmelse i sekten.

Den nyoptagne bliver først benyttet som skildvagt, senere som graver, dernæst som „Schamsia", — det vil sige: han holder ofrets hænder, mens slyngen blir kastet, — og endelig forfremmes han til kvæler, „Bhartot". Vil et medlem erhverve sig denne sidste værdighed, vender han sig til bandens mest berømte kvæler med bøn om, at denne vil være hans lærer i at kaste kvælerslyngen. Naar nu banden efter en tids forløb træffer en reisende, som ser ud til at være af svagelig konstitution og derfor egner sig til „forsøgsdyr", tillader læreren sin elev at gjøre prøvestykke. Men først maa dog gudindens samtykke indhentes; fugle, der flyver mod høire, er gunstigt tegn, fugleflugt mod venstre, er ugunstigt; — giver gudinden sit bifald til prøven, og den lykkes, saa er den fuldkomne Bhartot færdig, — novicen er bleven kvæler.

Kvæler blir man enten ved sin fødsel, — søn af en kvæler er selv kvæler, — eller af frit valg. Om man er budhist, eller muhamedaner, tilhører brahmanernes kaste eller er en paria og daglønner, kvælerne forretter *sine* religiøse ceremonier i fællesskab og betragter sig som brødre i samme

religions-samfund. — Selvfølgelig lever de ikke af mord alene, saaledes som den gamle myte siger: de driver en eller anden borgerlig beskjæftigelse, og kun naar et overfald skal udføres, slutter de sig sammen i bander paa 10 til 100 mand. Kvælerne anlægger da alleslags forklædninger, optræder som kjøbmænd, pillegrime, som sepoys eller som bærere. Stundom optræder en af dem som Rahja eller fyrste, sidder i en prægtig bærestol, og de andre forestiller da hans tjenere. Er banden meget stærk, deler den sig i flokke, der følges ad i en vis afstand fra hverandre, men træffer sammen paa et forud aftalt sted. Deres udkaarede ofre er for det meste indfødte reisende, — og bandens kløgtigste hoveder udvælges for at snige sig ind i den reisendes fortrolighed, — hvad der forbausende ofte lykkes. Man foreslaar fælles reise, forat man med forenede kræfter kan beskytte hinanden gjensidig; er den reisende mistænksom og fjerner sig fra de ventende bødler, støder han snart efter paa en anden flok af kvælerne, som da slutter sig til ham; de synes at dele hans mistro, har selv — forsikrer de — trukket sig tilbage fra det samme reiseselskab, som han nys har undgaaet, og fortæller mistænkelige ting om dette selskab. Finder man, at offeret er nok beroliget, udsøger man en passende plads for overfaldet; skildvagter udstilles, for at undgaa enhver overraskelse. Er stedet naaet, foreslaaes, at der skal holdes rast, og paa et tegn af kvælerchefen styrter bandens „Schamsia“er frem, holder de ulykkeliges arme og ben fast, mens „Bhartot“-erne lar slyngerne suse gjennem luften og hvinende falde om ofrenes hals. Saa blir ligene begravede i stor hast, med djævelsk list udslettes hvert spor. Har en reisende en hund med sig, blir ogsaa den dræbt og begravet. Dernæst bringes Kali et offer, takkebønner opsendes, og man drager videre, forat træffe andre reisende og bringe gudinden nye ofre, — eller man vender tilbage til sin hæderlige dont, — forklædt som lastdrager, tiggermunk eller i en Rahjas pragtfulde bærestol.

I Bengalen, der er gjennemstrømmet af en mængde floder, fandtes en gang en hel mængde baade og færger, som eiedes af kvælerne. Uden at tænke paa nogen fare gik den reisende i baaden, — men var man kommen lidt ud fra land, fôr strikken om hans hals, — og hans legeme kastedes i vandet. Oftest pleiede man dog først at knække hans rygrad, forat være ganske sikker paa, at han var ordentlig død.

Kvælernes oprindelige love forbød at dræbe kvinder. Hos kvælerne i den sydlige del af Ostindien stod denne lov ved magt helt ind i den nyere tid; hos de øvrige gik den lidt efter lidt i forglemmelse og de myrdede uden kjønsforskjel. Men absolut beskyttet var følgende: krøblinger, smede, dansere og musikanter, samt de vandbærere, som bar vand fra Ganges, den hellige flod; desuden fakirer og tiggermunke.

Blandt de fangne kvælere var der ikke én, som ikke var dybt over-

bevist om kvælersektens guddommelige oprindelse, ikke en, som følte samvittighedsnag over sine gjerninger. Med martyrens begeistring besteg disse mordere skafottet, i den sikre tro, at Kali, dødens gudinde, ventede dem med seirens palme.

* * *

I begyndelsen vilde kommisionens formand, oberst Sleman, ikke tro paa de afsløringer, kvælerne kom med, — det syntes ham saa forfærdeligt, at det maatte være umuligt. Men en dag sagde en af de fangne kvælerhøvdinger til ham: „Paa dette sted, hvor vi nu befinder os, i den jord, hvor du har fæstet dit telt, ligger 13 mennesker begravne.“ — I rædsel flyttede man teltet og grov efter: Manden havde talt sandt.

Da svandt oberst Slemans tvil; fra provins til provins jagedes kvælerne; men som sagt: helt udryddet er de endnu ikke.

Under disse forfølgelser opdagede man, at den største del af de indiske generalforpagtere, en række godsbesiddere, ja selv landsbyskoler ned gjennem mange slægtled havde staaet og stod i forbindelse med kvælerne: De gav dem vink og oplysninger, ydede dem i nødsfald beskyttelse, skjulte de røvede skatte og havde sin andel af byttet. Tillige opholdt der sig i enhver by, i hver flekke, et antal kvælere som tiggermunke, — de tjente som spioner og budbærere. Disse mennesker, der alle havde ry for hellighed, havde opslaaet sine hytter udenfor murene, nede i det tætte krat. Kom der saa en reisende hindu af høi kaste, tilbød de ham hvile og en drik godt vand, — og bedre gave end en drik godt vand kan man vanskelig bydes i Indien. Sad saa den reisende i god ro i den hellige mands hytte, gik der bud til nærmeste Bhartot, — og snart efter havde krattet om hytten et nyt lig at gjemme.

* * *

Allerede i begynelsen af denne skisse er antydet aarsagerne til kvælersektens raske vækst og udbredelse. At den kunde holde sig saa længe, skyldes for en ikke ringe del den omstændighed, at inderne har en hævdvundet ulyst til at benytte de kommunikationsmidler, der er indrettet til offentlig brug. Alle reiser bliver — eller ihvertfald: blev — gjort tilfods eller tilhest, og den nødvendige proviant blev ført med. De byer, som ligger paa veien, blev kun besøgt, hvis ny proviant skulde indkjøbes. Vil den reisende overnatte, slaar han sit telt op under aaben himmel, — man kan næsten sige, at der maa rigtig stygt veir eller sygdom til, for at en hindu skal slaa sig ned i et karavaneserail. Dette gjør, at det bliver saare vanskeligt at følge en reisendes spor fra sted til sted. Husker man saa paa, at det er lands sæd og skik at føre med sig store pengesumme, —

formodentlig for at spare udgifter til bankierer og veksellerere, — og store værdier i juveler, saa er det jo rimeligt, at røverbander kan holde sig længe; forholdene er jo usædvanlig gunstige.

Men disse forholde har dog bedret sig fra aar til aar, inderne har lært at sætte pris paa jernbaner og sikre veie, saa selv om kvælerne ikke er totalt udryddede, formaar dog ikke de enkelte, som endnu lever i de engelske vasalstater, i nævneværdig grad at skade samfundet. Som sekt har de i hvert fald udspillet sin rolle, og det kraftige samfundsliv, som nu hersker over hele Indien, de forbedrede samfærdselsmidler, den øgede kultur, kristendommens udbredelse, kort sagt de mere ordnede forholde har gjort jordbunden umulig for en religiøs forbryderbande, hvis opstaaen var betinget af fortvivlede samfundstilstande, og hvis vækst befordredes af social og religiøs forsumpelse.

Asias Lys

eller den Store Forsagelse — Gautama Buddhas liv og lære.

Fortalt af en indisk buddhist.

(Af Sir **Edwin Arnold.** — Den versificerede oversættelse af Ragna Kristensen).

V.

Prinsen vandrede langt, til han kom til store, vilde skoge, der omgav en fremmed by. I skogenes midte fandt han en hule, som han gjorde til sit hjem. Han levede paa frugter og rødder og hvad gode mennesker gav ham i byen, naar han med sin tiggerbolle ihaand gjennemvandrede dens gader. Han søgte at vinde frem til sandheden ved anspændt tænkning. Dag og nat kunde han sidde saa hensunken i dybe tanker, at han glemte spise og drikke, og ekorn og fugle satte sig paa hans skuldre og knæer — saa ubevægelig sad han. For at give aand og tanker større magt, gik han den vei, oldtids visdom udpegede; han fastede og vaagede og søgte at trampe legemet i støvet. Rundt ham lød i nattens stilhed schakalers skrig, og skogens hele liv af graadighed og rovlyst bølgede om ham som vrede, had og lyst bølger i menneskets sjæl.

Men han kom snart paa det rene med, at sandhed ikke vindes ved at plage legemet. Nær ham i samme skog levede fem „hellige mænd“, som ved selvpinsel søgte at naa sandhed og den høieste grad af hellighed. En havde staaet med armene opløftede nat og dag, til blodet forlod dem og musklerne visnede, saa de to lemmer blev ubrugelige. En anden havde holdt hænderne saa fast og stadig lukkede, at neglene var voksede tvers igjennem haandfladen. En tredie bibragte sig selv saar over hele legemet, osv.

Til disse sagde Vor Herre: „Hvorfor gjør I dog livet værre, end det allerede er, og øger dets lidelsers tal“?

Den viseste iblandt dem gav det svar:

„Der skrevet staar, at om en mand kan døde
sit kjød, til livet er ham idel smerte
og død vellystig hvile, da skal smerten rense
bort syndens smuds, og sjælen stige hvid
fra sine sorgers gravsted, — vinger bære
den til en herlig egn, til pragt, som ei kan tænkes“.

Men Buddha forklarede dem, at de var paa en gal vei. De vilde ingen frelse naa paa den vei. Og han sluttede med at sige:

„Vil I for sjælens skyld saa plage kjødet,
saa pidske, pine det, at det ei længer orker
at bære aanden, som mod hjemmet søger,
men styrte maa før kveld paa møisom vei,
lig altfor villig hest tildøde jaget? Vil I
nedbryde, sønderlemme denne bygning,
hvis vinduer gir lys — det svage lys —
hvorved vi holder udkig, om ei dæmring
snart bryder frem, og hvor den bedste vei mon gaa?“

Men de hellige mænd spørger ham, om han da kan pege paa bedre vei. Det kan han ikke, og gaar bedrøvet videre

og tænkte sorgfuld paa, hvor mennesket
for døden ræddes, saa det neppe frygte tør
og har slig lyst paa livet, at det ei tør elske livet,
men plager det med grusom bod, for dermed
de guder at behage, som mennesket misunder.
Et helligt vanvid er det, denne tro, at sjælen
kan bryde lettere af udpint krop.
„O,“ sagde prinsen, „blomster smaa i enge,
som vender eders milde blik mod solen,
ved lyset glad, taknemmelig for duften,
som strømmer ved hvert aandedrag, for ærens dragter
af sølv, af purpur, guld — blandt eder ingen
tør finde livet mangelfuldt, og ingen øder bort
sin lykkelige skjønhed“.

Medens prinsen endnu talte, kom der ned fra fjeldsiden hyrder med en flok faar og gjæder. Et lidet lam var saarbenet og hinkede derfor bag flokken. Dets moder havde ogsaa et friskt lam og fandt det vanskeligt at dele sin opmerksomhed mellem de to. Herren, som saa dets nød, tog det syge lam i sine arme og bar det. Flokken var hentet til et stort offer

til guderne, som kongen i landet havde lovet. Prinsen fulgte med til byen, idet han bar det syge lam den hele vei.

Saa vandred ind i byen med hverandre
vor prins og hyrderne, imedens solen
forgyldte Sonas fjerne strøm og kasted
de lange skygger nedad gaden gjennem porten,
hvor kongens mænd holdt vagt. Men da de saa
Vorherre bære lammet, gav de plads,
og markedsfolk trak vognene tilside;
selv i basaren standsed kjøber, sælger
sin ordstrid for at se hint milde ansigt.
Men smeden, som sin hammer løfted alt,
han glemmer slaa, og væven stille staar.
Forladt er pulten, vexeleren tæller
galt sine mynter op. Af ubevogtet ris
aad Sivas oxe hvid. Og over kummen
randt melken ud, mens pigen saa
did, Herren gik forbi saa stilt og dog
saa rig paa vakker majestæt.
Ved dørene sig samler kvinderne og spør:
„Hvem er vel han, som bringer offeret
saa fredsæl, spreder lys der, hvor han gaar?
Hvad kaste er han af — hvad gjør hans blik saa godt?
Er han saa hellig eller guders barn?“
Saa siges der: „Han er en hellig mand,
som boet har med Rishi'r hist paa fjeldet“.
Men Herren gik i egne tankers dyb:
„Ak, se dog, mine faar har ingen hyrde!
De vandrer uden fører om i natten;
de bræger, gaar iblinde mod den kniv,
der fælder dem, lig de umælende af deres slægt“.

Da bragtes kongen bud: „Snart kommer hid
en hellig eremit; han fører hjorden,
som du har budt skal krone offeret“.

I offerhallen kongen stod og ved hans side
en række lang hvidkjolede brahmaner.
De mumled bønner, lagde ved til baalet,
der flammed alt paa hallens største alter.
De klare luer slikked viet ved,

de knitred, boltred sig og suged ud den gave
af olje, krydderier, soma-saft,
som glæder Indra. Alterfoden stod
midt i en tyk, rødfarvet strøm, der seg og damped
og sugtes op af sand, men strømmed frem paany —
det blodet var af ofre. Nu der laa
en flekket gjed med lange horn, tilbagebundet hoved,
og mod dens stramme strube vendtes kniven
af presten, mens han mumled: „Strenge guder,
se kronen her for soneofre mange
fra kongen Bimbisara; glæder eder ved
det blod, som sprudler, find behag i duften
fra fede dyr i vellugtfyldte flammer.
Lad kongens synder lagt paa denne gjed
af ild fortæres, medens gjeden brænder. —
Jeg støder til!"
Men Buddha træder frem:
„Lad det ei ske, o, konge"! bad han
og løste dyrets baand. Ei nogen hindred ham, den store herre.
Han bad om lov at tale, lærte saa
om livet, det enhver kan tage, ingen give —
liv, som al skabning elsker, kjæmper for, —
vidunderligt; en skat det er for alle
selv for den ringeste. En naadens gave der,
barmhjertigheden bor; thi den gjør veien
for alle svage jevn og for den stærke ærerig.

Han gjorde sig til de umælendes tolk og mindede om, hvorledes mennesket, som trænger og beder om barmhjertighed fra guderne, dog selv maa begynde med at øve den mod de svagere væsener, for hvilke det selv er som en gud. Og han forklarede, hvorledes alt levende udgjør én slegt, og hvorledes livet stiger og falder gjennem alle skabningens trin, saa den sjæl, der idag er menneske, engang var fugl, snog, insekt og engang atter vil blive til dyr. Livets hjul gaar ustanselig rundt, løfter op paa den ene side, bærer ned paa den anden. Endvidere lærte han, at ingen kan rense sin sjæl ved blod, ei heller dermed glæde guder. Ei heller kan synd overføres fra en til en anden. Hvad vi har saaet, det maa vi selv høste; synd og straf eller lidelse er uadskillelige. Fremtiden er kun fortidens aritmetiske resultat.

Og Herren lærte videre, hvor smuk den blev, vor jord,
om alt, der havde liv, var sammenlænket
i vilje god og fælles brug af brød,
det rene blodfri . . . .

Saa talte han og meget mere, saa ømt, saa overbevisende, at presterne skjulte sine blodige arme og tilsidst selv slukkede alterilden og lod de fangne dyr gaa fri. Saa stor er mildheds magt blandt menneskene.

Og kongen lod det forkyndes i sit rige og grave i sten og fjeldside: „Fra nu af skal ingen i mit rige dræbe noget levende væsen, ei heller smage kjød. Thi viden og forstaaelse vokser; livet er ét; og til den, der viser barmhjertighed, skal barmhjertighed blive vist“.

Og lige siden hin dag har fred hersket mellem mennesker og dyr ved Ganges' bredder, hvor vor Herre har saaet sin medlidenhed og milde lære.

[Saa fuldt af barmhjertighed var Herrens hjerte, at i et tidligere liv, da Buddha levede som brahman, gav han sit liv for en sulten tigerinde. Det var i en tørkens tid, da endog skovens vilde dyr døde af sult, at Herren fik se det udmagrede dyr, som neppe længer kunde reise sig. To unger søgte forgjæves at die det tomme bryst. Herren vidste, at ifald moderen ikke fik føde, maatte de alle tre dø inden aften, og ingen vilde have medlidenhed med denne skogens morderske. Da kastede han sig selv hen for tigerindens fødder og lod sig dræbe af den.]

Paa denne tid kom der ogsaa til prinsen en fattig kvinde, hvis barn var bidt af en slange, og alle sagde, at det maatte dø. Hun bad prinsen frelse barnets liv og give hende et middel dertil. „Dit barn skal leve“, sagde Herren, „ifald du vil bringe mig en ske sennepsfrø. Dog maa du ikke tage frøet fra noget hus eller nogen haand, hvem døden har røvet fader, moder, barn, tjener eller søskend“. — Da dagen led, kom kvinden tilbage. Sennepsfrø var alle villige til at give hende; men hun havde ingen fundet, hvem døden ikke havde plyndret.

„Min søster“, sagde Herren, „idet du søgte efter det, som ingen finder, har du fundet den bitre balsam, jeg alene har at give. Dit barn, som du elskede, er dødt; men du ved nu, at den hele vide verden lider og sørger ligesom du. Se, jeg vilde give mit hjerteblod, ifald det kunde stanse dine taarer og løse den forbandelse, som gjør kjærligheden selv til sorgens ophav. Jeg gaar for at søge den sandhed, som evner dette; begrav du dit barn.“

Efter dette vandrede vor Herre videre til skogene ved Jaya, hvor han anede, at lyset vilde skinne frem for ham.

VI.

Du ønsker se, hvor lyset først sprang ud?
Gaa mod nordvest rundt om „de tusen haver“
langs Gunga's dal, til dine trin har ført
dig til det grønne held, hvor tvende tvillingstrømme,
Nilâjan og Mohâna rinder hen.

Følg dem, til de mødes i Phalgusflodens leie. Langs den flod, der er bestrøet af lotusblomster, og nær Jaya vokser en tæt skog, og midt i denne ved flodbredden ligger den rolige lille landsby Senâni. I denne stille skog den Herre Buddha atter

— — — — leved, gransked verdens gang
og skjæbnens veie, bøger og den undervisning tog,
som dyrene i skogen kunde give.
Paa tausheds gaade grunded han, paa hvorfra alting er;
paa mørkets gaade, hvori alting synker;
paa livet, det som ligger mellem begge disse.

Ogsaa her faldt Buddha i saa dybe tanker, at han glemte udenverdenen, sult og søvn i mange dage ad gangen. En gang var han saaledes, uden at vækkes af sine dybe betragtninger, af udmattelse falden i en afmagt, der maatte have endt med døden, var ikke en gjætergut kommen forbi. Gutten saa Siddârtha ligge udsat for den hede sol, ubevægelig, udmagret og med smertens præg i alle træk. Han flettede af rosengrene et skjærmbret mod solen og pressede direkte fra en gjed melk i Herrens mund; thi gutten var af den laveste kaste og kunde ikke røre den høie sovende uden at gjøre ham uren — ifølge Indias gamle lov. Imidlertid vaagnede Herren styrket og bad om melk i guttens kop; men gutten svarte: „Herre, jeg er en Sudra, udskud blot, og tør derfor ikke give dig af min kop, som vilde besudle dine læber".

Da taled den høilovede: „Se, nød og savn
gjør alle til én slægt. Ei blodet ved af kaste,
men rinder altid lige rødt. Saa taaren,
der rinder lige salt hos en og hver. Ei nogen bliver født
med adelstegn paa panden sat,
ei med en hellig snor om hals; den, som gjør ret,
er to gang' født, den, som gjør ondt, er udskud. *)
Giv mig at drikke, broder!"

En anden gang, da Buddha sad saaledes ubevægelig, udmattet og hensunken i tanker, hændte det . . . . Men, vi maa her gaa lidt tilbage med vor fortælling. I landsbyen boede der en mand, som var lige rig som han var ædel og gudfrygtig. Han var den første mand i landsbyen og alle fattiges faderlige ven. Hans hustru Sujâta var den fagreste og bedste

*) Den brahmanske religion har fra urgammel tid det ord, at den, som vil blive guderne og det høiere, hellige liv værdig, han maa „fødes paany". To gange maa den hellige mand fødes. Den første fødsel giver blot det lave materielle liv, den anden det aandelige. Brahmankasten eller prestekasten bærer ogsaa som sin hæderstitel: de „to gange fødte" eller som vi vilde sige: „de gjenfødte". Buddhas ord var derfor yderst revolutionære, omtrent som Jesu ord, naar han erklærer, at de ceremonielle vaskninger og spiseregler er uden betydning, fordi det ikke er, hvad der gaar ind i mennesket, men hvad dets hjerte udsender, som gjør det moralsk rent eller urent. Buddhas ord nedbrød med et slag al kasteforskjel og satte isteden det eneste skille mellem „gode og onde". Den, der gjør ret, er dermed, hvem han saa er, to gange født — en brahman. Og den, der gjør ondt, er en paria og et udskud, selv om han hører brahmankasten til. Vi kunde oversætte linjen saaledes:
— — — — den, som gjør ret,
er høivelbaaren; den, som gjør ondt, et udskud.
En lære, som endnu vort eget Europa kunde trænge til at lægge sig paa hjerte.

af kvinder i mange miles omkreds. „Mild og trofast, kjærlig og som sandhed sand var hun; fyrstelig af ydre og venlig imod alle". Kun en ting manglede i hendes lykke — en søn. Hun bad skogguden skjænke hende denne lykkens fuldkommenhed og lovede ham et prægtigt madoffer, ifald han opfyldte hendes bøn. En søn blev født, og snart var Sujâta med sit barn paa vei til skoggudens lille tempel med en guldbolle fuld af de mest delikate spiser. Men paa veien gjennem skogen saa hun Buddha sidde ubevægelig under det hellige træ, netop som guderne sidder i templerne. Hun tog ham for skogguden selv og faldt ned og tilbad ham og bragte sit offer. Buddha, som var ganske udmattet, spiste og blev styrket.

Sujâta saa undrende og glad til og spurgte saa: „Er du virkelig guden"? Men Buddha spurgte hende, hvad hun havde bragt ham og hvorfor, og hun fortalte. Herren drog da det røde shawl tilside, hvori barnet var svøbt

og lagde paa det lille hoved sine hænder,
de som har verd'ner hjulpet: „Signet være du,
og livets byrde falde let for barnet;
thi du har hjulpet mig, som ei er gud,
men kun din broder. Fordum var jeg prins,
men er nu vandringsmanden kun, som søger
og søgt alt har i somre seks det lys, som etsteds er
og sprede kunde jordens mulm, om blot det fandtes.
Jeg skal det finde! O, jeg saa det dæmre
med hjælp for hver, da kjødet svigted,
det kjød, som atter reistes, søster, ved din rene føde.
Dog sig, er det dig altid nok at være til?
Er du med kjærlighed og liv tilfreds"?

Ham svarede Sujâta: „Herre, se min sjæl
er liden kun; en draabe regn vil fylde
et liljebæger, skjøndt den kan neppe fugte marken;
thi det er nok for mig, at se den livets sol,
som rummes i min herres blik, min lilles barnesmil.
De tvende skaber sommer i mit hjem;
glad svinder dagen hen i huslig dont,
fra morgengry, naar jeg staar op at prise gud,
at dele kornet ud, at vande tulsi-planten
og sætte pigerne tilværks — til middagstid,
naar i mit skjød min herres hoved hviler,
mens sange nynnes blidt og vifter bølger,
— til aftensmaden i den stille kveld;
da staar jeg ved hans plads, ham brødet rækker.
Jeg maa jo være glad, som er velsignet
med saadan rigdom, med min søn, hvis lille haand

hans sjæl skal føre op til himlen, om det træng's.
Thi hellig skrift jo siger: Naar man saar
for reisende et træ til skygge, graver brønd
at slukke vandrers tørst og har en søn,
da bliver døden god for en.
Og ydmygt tror jeg paa, hvad skriften lærer;
jeg er ei visere end hine gamle,
som talte selv med guder, kjendte salmerne
og alle dydernes og fredens veie.
Jeg tænker og: af godt maa komme godt
og ondt af ondt, — saa vist det er — i alle ting —
til alle tider og paa alle steder. Gode frugter
af sunde rødder vokser — bitre frugt
af giftig stamme er. Saa ser jeg og,
at ondskab føder had som godhed venskab, taalmod fred,
mens end vi lever her. Og naar os døden skikkes,
hvi skulde ikke „da“ saa godt som „nuet“ blive?
Kan hende meget bedre. Af et korn
kan vokse grønne kvast besat med femti perler;
de stjerner i en champaks hvidt og guld
er skjult i vaarens graa og nøgne knupper.
Dog ved jeg vel, der findes mangen sorg,
som bøie kunde taalmods bryn i støvet.
Sæt at mit barn ifra mig døde nu —
jeg haaber vist, mit hjerte brast derved,
at jeg i døden kunde favne ham og vente
min herres komme hinsides til mig,
hvor der er stevne sat for trofast viv og mor;
jeg bied som hans brud, til timen slog.
Men kaldte døden først Senâni, steg jeg paa
hans baal og la' det kjære hoved i mit fang,
som før det laa, og fryded mig ved fak'len,
som tændte rappe flamme, rulled røgen sort.
Thi skrevet staar, at dør en indisk hustru saa,
da giver hendes elskov mandens sjæl
for hvert et haar paa hendes hoved hundre tusen
af aar i himlen. Thi kan jeg ei frygte,
og alt mit liv, du hellige, er glæde.
Ei glemme kan jeg dog de andres liv
saa fattigt, byrdefuldt, saa ondt, elendigt.
Dem vise guderne barmhjertighed! Jeg selv

tør ydmygt gjøre godt, hvor jeg det kan
og søger leve ydmygt under lov i troen paa,
at alt, som kommer, komme *maa*, — vil komme godt".

Da taled Herren: „Se, de lærde du belærer!
Mer vis end visdom er din enkle kundskab;
vær du tilfreds med ei at vide, naar du kjender
din vei i pligt og retfærd. Lille blomst,
med dine venner voks i skyggens fred, —
du hylded mig, — jeg vil nu hylde dig,
fortræffelige hjerte. Du ved og ved dog ei,
den due lig, hvem elskov kalder hjem.
I dig vi ser det sikre haab for alle,
at de kan stanse selv sin skjæbnes hjul.
Fred være med dig! Lykke alle dage!
O, maatte jeg dog slig som du naa frem!
Det byder han dig ønske, som du tog for gud".

„O, maatte du naa frem"! hun si'r med alvorsblik
mod barnet sænket; gutten rakte sine hænder smaa
mod Buddha, ret som fatted han, — børn fatter
tidt mere, end vi ved, — at det var gud han hylded.
Men Buddha reiste sig af rene føde styrket
og vendte sine skridt imod hint høie træ
kaldt Boddhi-træet, (det fra denne stund
skal aldrig visne mere, og af verden fordres,
det holdes høit i ære); under træets blade
var sandheden forjættet herren Buddha.
Det vidste mesteren, og derfor faldt
hans gang saa majestætisk paa hans vei
til visdomstræet hen. — O, jubler verdener!
Thi nærmer Herren nu sig maalet.

Den sidste fortælling (parabel) bør man merke sig, fordi den i sig selv høi og vakker ogsaa danner et kjernepunkt i buddhismen. I aarevis har Buddha søgt og søgt den sandhed, som forløser, søgt den i tankens dyb, søgt den gjennem faster og legemets „spegelse", søgt den paa fantasiens fjerneste flugt; men han har blot opnaaet at finde, at de forsøgte veie *ikke* fører frem. Da kommer der til ham en ulærd, men god kvinde, en bondes hustru. Hendes hjerte er lutter kjærlighed. Sig selv har hun glemt i glad hengivenhed for andre. Og i denne hengivenhed og kjærlighed har hun fundet den fred og den glæde, Buddha søger. Da dæmrer lyset for

ham; han føler sandheden bryde ind over sin sjæl — den sandhed, at frelse ei kan vindes ved selvplagerier og ei ved den dybeste eller skarpeste tænkning eller lærdom, at den er en hjertets sag og bestaar blot i — at lære at elske. Den ulærde, ligefremme kvinde har vist ham veien, som ingen bøger kjendte, og ingen lærdom hjælper os at vandre.

Til en opdrager.

Kanhænde der faa af de ord bliver gjemt,
som du søger lægge de unge paa sinde.
Men kanske, naar ordene længst er forglemt,
da lever dog endnu i hjerterne inde
dit billed, som selv du har præget det ind
i umiddelbare, i barnlige sind.

Og hvis du har tegnet det vakkert og rent,
saa dette dit billed i hjerterne inde
er ligt, hvad der er med et menneske ment,
saa lad dine ord kun forglemmes og svinde;
en rigdom, en skat af uendeligt værd,
du dog har git mennesker med paa sin færd.

Karen Nilsen.

Amerikas første opdagere.

(Efter *Moritz Gundlach* i *„Nord und Süd.“*)

Man kunde fylde hele bibliotheker med de bøger, der er skrevne om Amerikas opdagelse, og hver skolegut ved at nævne Kolumbus som dets opdager; vi nordmænd hævder jo med stolthed, at det var vore fædre med Leif som fører, der først bragte den gamle verden bud om den nye. — Franskmændene har ogsaa forsøgt at give en af sine landsmænd den egentlige ære for landets opdagelse, og meget blæk er flydt i den anledning. Men som rimelig og ret er, var det Kolumbus, som blev hædret ved mindefesten i 1892, 400-aarsdagen for Amerikas opdagelse; thi hans opdagelse var for det første frugten af en virkelig plan og ikke et tilfældes værk, som Leifs, og Kolumbus's opdagelse fik blivende værd, ja omkalfatrede hele jorden saa at sige,

mens vore forfædres blev en enkeltstaaende bedrift, der ikke fik følger og snarlig glemtes; for dem blev Amerika „landet fundet og forsvundet“.

At Kolumbus helt til sin død ikke anede, at han havde opdaget en ny verdensdel, men stod i den tro, at det var Indien, han havde naaet ad en hidindtil ukjendt vei, er vel en temmelig almindelig kjendt sag. Mindre kjendt turde det være, at aarhundrer før nogen europæer, det være sig spanjer, franskmand eller nordmand havde sat sin fod paa amerikansk jord, var den nye verdensdel bleven opdaget af *kineserne*; dette folk, der har kjendt krudt og bogtrykkerkunst før europæerne, viser sig nu ogsaa at have kjendt Amerika før os. Det er et faktum, som vistnok har fundet fuld paaagtelse i de lærde kredse, men det fortjener at blive videre kjendt.

Og denne kinesernes opdagerdaad fortælles ikke i dunkle sagn, men refereres fuldt paalideligt i deres historiske optegnelser. Kinas store annaler, de saakaldte „22 historieskrivere“, indeholder en optegnelse fra det 7. aarhundre efter Kristus. Denne optegnelse skal her gjengives i saavidt mulig nøiagtig oversættelse. Flere engelske og franske videnskabsmænd har tolket den, det er resultatet af de nyeste forskninger, som her forelægges læserne:

„Medens dynastiet Tsi regjerede, i det første aar af den æra, som har faaet navnet „det evige udspring“, (*altsaa i aar 499 efter Kristi fødsel*), kom en buddhistisk munk ved navn Hwui Schan tilbage til Kina fra det land *Fusang* og fortalte følgende: Fusang ligger 20000 kinesiske mile øst for det store Han-Land, som ogsaa ligger øst for Kina. Der vokser masser af Fusangtrær, og af dem har landet faat sit navn. De første skud af disse trær ligner bambus; folket spiser baade disse skud og træets frugter, der ligner rødagtige pærer. Af dets bark spindes traade, af disse traade laves tøi, og det bruger folket til klæder. Sine huse bygger de af store træstammer; fæstninge og mure findes ikke i landet. Folket forstaar skrivekunsten og gjør papir af Fusang-træets bark. Vaaben og krig kjendes ikke i dette land. Der findes to fængsler, et i landets sydlige, et i dets nordlige del; de store forbrydere kommer til fængslet i syd, de mindre til det i nord. De mænd og kvinder, som er indespærrede paa livstid, faar lov til at gifte sig indbyrdes, og deres børn bliver slaver. Har nogen begaaet en forbrydelse, saa forsamler hele folket sig i et underjordisk rum og holder dom over ham. Man bereder saa et festmaaltid for ham, tar afsked med ham som med en døende og bestrør hans hoved med aske. Er svære forbrydelser begaaet, rammer straffen ogsaa børn og børnebørn; ved de allersværeste naar straffen helt ned til syvende generation.

Kongens titel er Ichi. Gaar han ud, bliver han ledsaget af trommeslagere og hornblæsere. Hans klæders farve er forskjellig efter de

forskjellige afsnit i hans regjering: I begyndelsen er hans dragt blaa, saa rød, saa gul, saa hvid, tilsidst sort.

Okserne i landet Fusang har saa store horn, at de kan rumme indtil ti sjæpper; derfor bruges oksehorn til opbevaringsted for mange ting. Heste, okser og hjorte bliver spændt for vogne. Hjorte tæmmer man, som man i Kina tæmmer hornkvæg, og af hjortemelk laves smør. De røde pærer af Fusangtræet holder sig hele aaret gjennem. Der findes ogsaa æbler i mængde og siv, af hvilket der arbeides matter. Jern findes der ikke, men kobber; guld og sølv sættes der ingen pris paa, og det benyttes ikke som betalingsmiddel paa torvene.

Ægteskaber bliver sluttede paa følgende maade: Foran den udvalgte kvindes dør bygger manden sig en hytte, og hver morgen og aften vasker og feier han dens gulv. Gaar der paa den maade et aar, uden at pigen indvilger, da river han sin hytte ned, — men indvilger hun, holdes straks bryllup. Bryllupskikkene ligner meget de kinesiske. Naar forældrene dør, faster børnene i syv dage; for andre slægtninge fastes i kortere tid. Da sidder folkene hensunkne i dyb betragtning foran billedet af den øverste aand. Sørgeklæder har de ikke.

Tidligere var Buddhas lære ikke kjendt i landet Fusang: Men i Sung-Dynastiets tid, i det andet aar af den æra, som bærer navnet „det store lys“ (det vil sige: i aar 458 efter Kristi fødsel,) hændte det sig, at fem buddhistiske munke, der var dragne ud paa reise for at forkynde den sande tro, blev drevne did. De prædikede der Buddhas liv og lære, grundede en menighed af buddhistiske munke og mildnede folkets vilde sæder.“

Saa vidt Hwui Schan.

For nu at komme paa spor efter landet Fusang, vender vi os til en anden kinesisk beretning, der har det fortrin for Hwui Schans, at den meddeler nøiagtige afstands bestemmelser. I denne beretning hedet det:

„Fra „de bemalede menneskers land“ — og derved forstod man Aleuternes ørække, der danner overgang fra Nordost-Asien til Nordvest-Amerika, — kommer man til „det store land;“ afstanden er 5000 kinesiske mile.“

5000 kinesiske mile er lig 1600 engelske; denne angivelse bringer os til at søge „det store land“ i *Alaska*, den store halvø i Nordvest-Amerika, — og nu betyder i de indfødtes sprog Alaska netop: det store land. Her har vi altsaa en del af det amerikanske kontinent, som kineserne havde fundet og kjendt, længe før norske og spanske opdagelsesreisende havde seet dagsens lys.

Men hvor ligger landet Fusang?

Hwui Schan siger paa et andet sted i sin reiseberetning, at det

ligger 20000 kinesiske mil fra „det store land,“ men i øst, ikke i nordost, for Kina. Denne afstandsbetegnelse og den sidste tilføielse fører os nødvendigvis til *Mexiko.* Er vi først saa langt, gjælder det at opdage, hvorvidt den skildring, Hwui Schan giver af Fusang, passer paa Mexiko.

Han fortæller, at Fusang er opkaldt efter et træ; spørgsmaalet blirer nu, om ogsaa navnet „Mexiko“ har sin oprindelse af navnet paa et træ, og i virkeligheden betyder „Mexiko“ i de indfødtes sprog „agave-landet“. Det er den saakaldte mexikanske agave, som menes, og den anvendelse af agavens bark, som gjøres endnu i vore dage, stemmer fuldstændig med, hvad den gamle Buddha-munk fortæller om Fusangen.

Af agavens bark laves klær, og dens unge skud, der ligner bambus, spiser man. I ét stykke tog dog Hwui Schan feil: Agaven bærer ikke rødlige, pæreagtige frugter; — han har forvekslet den med Nopalcaktus'en, — men det er en meget almindelig og meget tilgivelig feitagelse.

Hvad hans beretning om landet Fusangs sæder og skikke angaar, skal vi først se paa, hvad han fortæller om de underjordiske domshuse. — Mexikanske reisende, blandt andre Davis beretter, at i hver Indianerlandsby der i landet findes flere underjordiske badestuer, der tillige gjør tjeneste som raadhuse, forsamlings- og selskabsrum. Saadanne kjælderhvælv findes især i det nordlige Mexiko, — enkelte af dem kan have et omfang af 160 fod. Og baade ældre og nyere reisende i Mexiko fortæller om den skik at større forbrydere blir kvalt ved at begraves i aske.

Hwui Schan beretter, at fem buddhistiske munke fra Afghanistan kom til landet Fusang, levede der, prædikede Buddhas lære og havde indflydelse paa folket. Er dette tilfælde, maa man forudsætte, at der var spor af deres virksomhed at finde blandt Mexikos indianere, — ligesom man blandt nordamerikanske indianere skal have kunnet eftervise spor af nordisk indflydelse. Og vi finder virkelig, hvad vi søger.

De indfødte mexikaneres tro og kunst bærer et uomtvisteligt præg af buddhistisk paavirkning. De mexikanske gudebilleder er frisk væk Buddha statuer, og paafaldende er den lighed, man finder mellem grundridset af det berømte buddhistiske tempel i Boro-Budor paa Java og Palenque-templet i det mexikanske distrikt Chiapas. Tillige finder man i de mexikanske skulpturer talrige afbildninger af Buddhas symbol, elefanten, skjøndt elefanten slet ikke forekommer i Amerika. Kyndige literaturhistorikere paastaar, at i det mærkelige drama „Ollanta“, der er bevaret fra den mexikanske Inka-tid, kan der paavises tydelig paavirkning af det indiske, buddhistiske drama, som vi kjender det i „Sakuntala“ og „Vasantasena“. Og tilslut endnu et argument: Mexikanske legender fortæller om en stor lærer, Quezalcoatl, som i en fjern graa fortid kom til landet og levede ugift. Kan det ikke tænkes, ja er det ikke sandsynligt, at en af de

buddhistiske munke har været den historiske model for legendens „store lærer Quezalcoatl"? Kanske er det Hwui Schan selv, som folket har lønnet for hans velgjerninger ved at give ham plads i sine hellige sagn; thi hans navn betyder „den ærværdige gjæst".

Reisen fra Kina til Mexiko er lang, det er sandt nok; men lange missjonsreiser er ingen usædvanlig ting i Buddhismens historie. Allerede 600 aar før Kristi fødsel gav Buddha sine diciple det bud: Gaar ud og prædiker den frelsende lære, af medlidenhed med verden, til glæde, til held og frelse for mennesker, til glæde og ære for guder." Og reisen fra Østasien til Vestamerika hører aldeles ikke til de vanskeligste, Buddhamunkene foretog: Langt flere farer og besværligheder bød de reiser, de foretog hele Asien gjennem. Reisen til „Fusang" maa ikke opfattes som en modig færd over verdenshavet, den var snarere en langsom kystreise fra ø til ø indtil Alaska, og derpaa enten en forholdsvis kort reise til lands, eller maaske en ny færd langs Nordamerikas vestkyst til Mexiko.

Æren for at have bragt Amerika ind i „den bekjendte verdens" kreds, gjort det fra et dunkelt sagnland til en verdensdel, der berørtes af den øvrige verdens interesser, den kan ingen røve genueseren Kolumbus; men spørger man, hvem der er Amerikas første opdagere, det vil sige: hvilke ikke-amerikanere der først i den historiske tid har fundet landet, saa kan man hverken nævne spanjerne under Kolumbus eller nordmændene under Leif; — da faar man nævne *de buddhistiske munke og Hwui Schan fra Kina.*

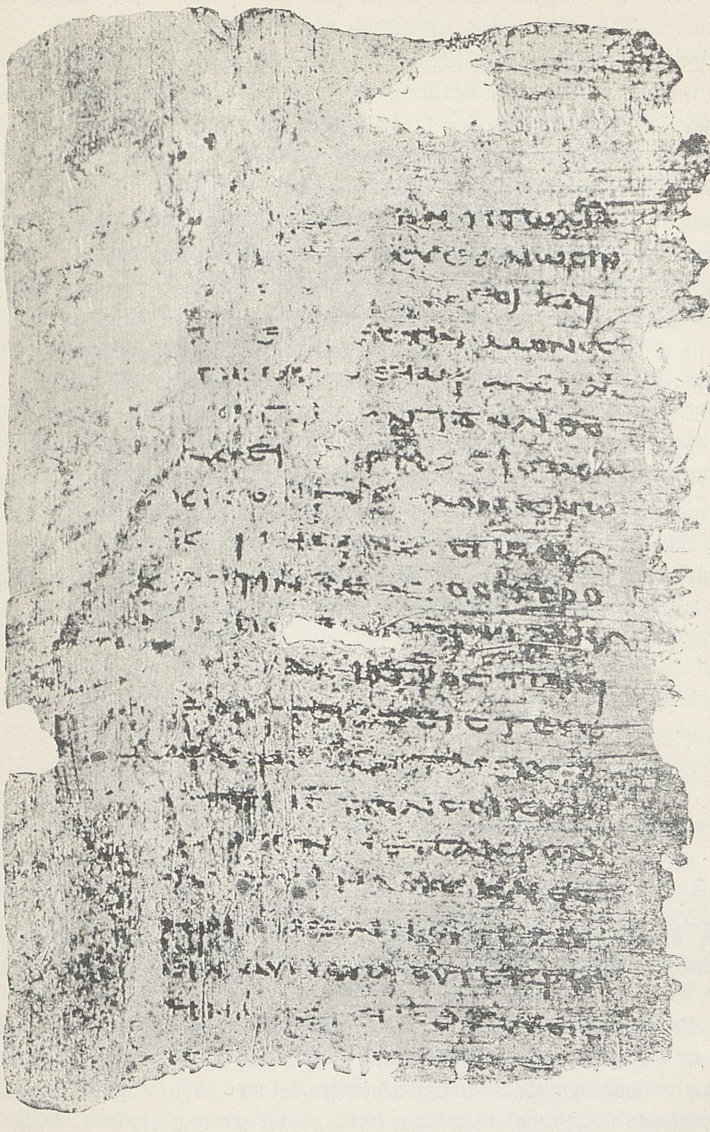
„Jesu Ord" — opdagernes redegjørelse.

(Bernard P. Grenfell and Arthur S. Hunt: „*Sayings of Our Lord*".)

Under henvisning til tidligere artikler i de to foregaaende hefter af „*Kringsjaa*" om det ovennævnte emne, gjengives her et billede af det fundne dokument, samt det væsentlige af opdagernes egen redegjørelse efter det lille skrift, hvori de gjør verden bekjendt med sin opdagelse.

„Paa grænsen af den Libyske ørken og 190 km. syd for Kairo støder man paa en række af lave jordhauge bedækkede af romerske og gammelarabiske potteskaar. Disse hauge afmerker det sted, hvor engang laa hovedstaden for den Oxyrhynchitiske nom (fylke) i det gamle Ægypten. Ruinernes omfang og bygningernes og bymurenes størrelse overalt, hvor de endnu kan sees, vidner om den gamle bys betydelige udstrækning og vigtighed. Men det gik hurtig nedad med den efter den arabiske erobring, og dens

moderne repræsentant, Belmesa, er kun en landsby. Som en blomstrende stad i romerske tider og et af de vigtigste centre for Ægyptens tidlige

kristendom frembød disse ruiner et særlig lokkende felt for forskere, der som os har gjort opdagelsen af græske papyrusskrifter med alle de mangfoldige kundskabsskatte, de kan bringe os, til hovedformaal. Resultatet af

vore udgravninger i løbet af den sidste vinter har ogsaa fuldt ud opfyldt vore forventninger. Den gamle begravelsesplads, til hvilken vi af forskjellige grunde først vendte os, gav vistnok lidet udbytte; men i selve byens ruinhauge fandt vi mængder af papyruser, væsentlig græske, omhandlende alle mulige emner og stammende fra det første indtil det ottende aarhundre e. K.

Intet andet sted, muligens med undtagelse af Arsinoë, har givet saa rig en høst af manuskripter af denne art; det vil derfor tage lang tid at undersøge, ordne og offentliggjøre vore fund. Men et enkelt blad, som vi allerede har undersøgt, forekommer os at kræve øieblikkelig offentliggjørelse. Bladet er fra en samling af logia eller udtalelser af Jesus; nogle af disse udtalelser er velkjendte fra evangelierne, andre er ganske nye.

Det lille blad blev fundet i begyndelsen af vore udgravninger i en ruinhaug, hvor vi i det hele fandt en mængde papyruser fra de første tre aarhundrer; de, som fandtes i nærheden af det lille blad, skriver sig alle fra andet og tredie aarhundre. Denne kjendsgjerning, i forbindelse med selve skriften, som har et karakteristisk romersk udseende, fastslaar 300 e. K. som det tidspunkt, *før* hvilket vedkommende bog maa være skreven. Alle sandsynligheder, brugen af de forkortelser, som findes i alle senere bibelske manuskripter, og den kjendsgjerning, at manuskriptet var i bog- og ikke i rulleform, gjør det umuligt, at det kan have været skrevet i det første aarhundre og usandsynligt, at det stammer fra første halvdel af andet. Det maa saaledes være tilblevet i aarene mellem 150—300 e. K. Mere kan endnu ikke siges med nogen tilnærmelse til vished. Noget forsøg paa at skjelne mellem det andet og det tredie aarhundres uncialskrift er endnu umuligt; det materiale, vi har samlet, vil muligens sætte os bedre istand dertil. Saa meget anser vi dog afgjort, at dokumentets skrift ikke hører til den sidste type, der benyttedes før 300 e. K. Vi antager derfor, at det ikke er skrevet meget senere end aar 200.

Bladet maaler 5¾″ i høiden og 3¾″ i bredden; men høiden har været noget større, idet bladets nedre kant desværre er afreven. Det er beskrevet paa begge sider. Første side har formodentlig været den med 11 nummererede. De kortere linjer er paa den ene side udfyldt med syvtallignende tegn for at give linjerne et jevnere udseende. Den ydre kant af bladet er afstivet ved en paaklistret papyrusstrimmel.

Adskillige af de vanlige bibelske forkortelser findes ogsaa her og desuden flere almindelige retskrivningsfeil. Der er en tendents til saavidt at skille ordene ad; men accenter og sætningsafbrydelser mangler ganske“.

Saavidt opdagernes indledning. De leverer derefter den græske tekst, saaledes som den ser ud i dokumentet; den gjengives ogsaa her til bedste for teologer og andre græskkyndige læsere. Bogstaver, som i manuskriptet

er ulæselige, men af opdagerne er tilføiede, er indesluttede i parentes. Andre manglende bogstaver betegnes ved prikker i parenteser, og ulæselige men ikke ganske udviskede bogstaver representeres af prikker udenfor parenteserne.

Der gjengives ogsaa den oversættelse, som udgiverne med bistand af fremragende fagmænd har givet, samt tildels deres bemerkninger over hvert „ord“, hvor disse ikke allerede er givne i de tidligere artikler.

ια

ΚΑΙ ΤΟΤΕ ΔΙΑΒΛΕΨΕΙϹ
ΕΚΒΑΛΕΙΝ ΤΟ ΚΑΡΦΟϹ
ΤΟ ΕΝ ΤΩ ΟΦΘΑΛΜΩ ⁊
ΤΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ ϹΟΥ ΛΕΓΕΙ
5 Ι̅Ϲ̅ ΕΑΝ ΜΗ ΝΗϹΤΕΥϹΗ
ΤΑΙ ΤΟΝ ΚΟϹΜΟΝ ΟΥ ΜΗ
ΕΥΡΗΤΑΙ ΤΗΝ ΒΑϹΙΛΕΙ
ΑΝ ΤΟΥ Θ̅Υ̅ ΚΑΙ ΕΑΝ ΜΗ
ϹΑΒΒΑΤΙϹΗΤΕ ΤΟ ϹΑΒ ⁊
10 ΒΑΤΟΝ ΟΥΚ ΟΨΕϹΘΕ ΤΟ̅
Π̅Ρ̅Α̅ ΛΕΓΕΙ Ι̅Ϲ̅ Ε[Ϲ]ΤΗΝ
ΕΝ ΜΕϹΩ ΤΟΥ ΚΟϹΜΟΥ
ΚΑΙ ΕΝ ϹΑΡΚΕΙ ΩΦΘΗΝ
ΑΥΤΟΙϹ ΚΑΙ ΕΥΡΟΝ ΠΑΝ
15 ΤΑϹ ΜΕΘΥΟΝΤΑϹ ΚΑΙ
ΟΥΔΕΝΑ ΕΥΡΟΝ ΔΕΙΨΩ̅
ΤΑ ΕΝ ΑΥΤΟΙϹ ΚΑΙ ΠΟ ⁊
ΝΕΙ Η ΨΥΧΗ ΜΟΥ ΕΠΙ ⁊
ΤΟΙϹ ΥΙΟΙϹ ΤΩΝ Α̅Ν̅Ω̅Ν̅
20 ΟΤΙ ΤΥΦΛΟΙ ΕΙϹΙΝ ΤΗ ΚΑΡ
ΔΙΑ ΑΥΤΩ[Ν] ΚΑΙ . . ΒΛΕΙϹ
. . . .

22 [. . . .] . . [. Τ]ΗΝ ΠΤΩΧ^{ε}ΙΑ̅
[ΛΕΓ]ΕΙ [Ι̅Ϲ̅ ΟΠ]ΟΥ ΕΑΝ ΩϹΙΝ
[. . . .]Ε[. . .] . . ΘΕΟΙ ΚΑΙ
25 [. .]ϹΟ . Ε[. .] ΕϹΤΙΝ ΜΟΝΟϹ
[. .]ΤΩ ΕΓΩ ΕΙΜΙ ΜΕΤ ΑΥ
Τ[ΟΥ] ΕΓΕΙ[Ρ]ΟΝ ΤΟΝ ΛΙΘΟ̅
ΚΑΚΕΙ ΕΥΡΗϹΕΙϹ ΜΕ
ϹΧΙϹΟΝ ΤΟ ΞΥΛΟΝ ΚΑΓΩ
30 ΕΚΕΙ ΕΙΜΙ ΛΕΓΕΙ Ι̅Ϲ̅ ΟΥ
Κ ΕϹΤΙΝ ΔΕΚΤΟϹ ΠΡΟ
ΦΗΤΗϹ ΕΝ ΤΗ Π̅Ρ̅Ι̅Δ̅Ι̅ ΑΥ
Τ[Ο]Υ ΟΥΔΕ ΙΑΤΡΟϹ ΠΟΙΕΙ
ΘΕΡΑΠΕΙΑϹ ΕΙϹ ΤΟΥϹ
35 ΓΕΙΝΩϹΚΟΝΤΑϹ ΑΥΤΟ̅
ΛΕΓΕΙ Ι̅Ϲ̅ ΠΟΛΙϹ ΟΙΚΟΔΟ
ΜΗΜΕΝΗ ΕΠ ΑΚΡΟΝ
[Ο]ΡΟΥϹ ΥΨΗΛΟΥϹ ΚΑΙ ΕϹ
ΤΗΡΙΓΜΕΝΗ ΟΥΤΕ ΠΕ
40 [Ϲ]ΕΙΝ ΔΥΝΑΤΑΙ ΟΥΤΕ ΚΡΥ
[Β]ΗΝΑΙ ΛΕΓΕΙ Ι̅Ϲ̅ ΑΚΟΥΕΙϹ
[.]ΙϹΤΟΕ . . ΤΙΟΝ ϹΟΥ ΤΟ
. . . .

1. — Linje 1—4. — . . . . . *og da skal du se klart at uddrage skjæven, som er i din broders øie.*

Her er nøiagtig samme ordlyd som i Luk. VI. 42. Matt. VII. 5 har noget andre ord. Formodentlig har den hele sætning i evangelierne her været gjengivet.

2. — Linje 4—11. — *Jesus siger: Medmindre I faster til verden,*

skal I ingenlunde finde Guds Rige; og med mindre I helligholder sabbaten, skal I ikke se Faderen.

Verbet faste følges af *verden* i akkusativ — som direkte objekt. For en vidtløftigere retfærdiggjørelse af den figurlige udlæggelse af dette „ord“, henvises til dr. Rendell Harris's artikel i forrige hefte. Udgiverne finder det rimeligt, at opfatte „faste til verden“ figurligt som „afstaa fra verdens og kjødets lyst“. De henviser til Gal. VI. 14 og til Johannes-evangeliets brug af „verden“ i denne betydning. De minder ogsaa om, at særlig gnostikernes verker var fulde af denne tanke.

Derimod ser udgiverne ingen udvei til at opfatte den sidste del af „ordet“ figurligt. At *sabbatisere sabbaten*, det her benyttede udtryk, er det vanlige gammeltestamentlige ord for at helligholde paa anordnet vis den indstiftede sabbat.

3. — Linje 11—21. — *Jesus siger: Jeg stod midt i verden, og i kjødet saaes jeg af dem, og jeg fandt alle mennesker drukne, og ingen fandt jeg tørstig iblandt dem, og min sjæl bedrøves over menneskenes sønner, fordi de er blinde i sine hjerter* . . . .

Da bladet er afrevet efter linje 21, er det umulig at sige, om vi her har det hele ord eller ikke.

4. — Linje 22. — Den øverste linje paa næste side indeholder et læseligt ord og adskillige ulæselige bogstaver. Det femte ord begynder med linje 23. Vi kan saaledes ikke vide, om linje 22 blot giver os slutningen af det tredie „ord“, eller et nederst paa forrige side paabegyndt nyt „ord“. Det ene læselige ord i linje 22 findes ikke i nogen udtalelse af Jesus i vore fire evangelier; har der derfor mellem det tredie og femte „ord“ været et selvstændigt fjerde, saa har dette sandsynligvis været et nyt og før ukjendt.

5. — Linje 23—30. — *Jesus siger: Hvorhelst der er . . . . og der er en . . . . alene, er jeg hos ham. Løft stenen, og der vil du finde mig, kløv veden, og der er jeg.*

De manglende ord og bogstaver gjør her forstaaelsen vanskelig. Den første del af „ordet“ *kan* have udtalt, at hvorhelst der i en verden af vantroende er blot én troende, der er jeg hos ham. Eller det kan være en udtalelse lig den i Matt. XVIII 20: „Hvor to eller tre er forsamlede . . .“ — Den sidste del af ordet *kan*, mener udgiverne, svare til Jesu ord „*Søg*, og du skal finde“, med andre ord betone, at der trænges *anstrængelse* for at finde ham. Kan ikke denne tolking opretholdes, maa man vistnok opfatte sætningen som en forkyndelse af, at Jesus er i alle ting — en kristen panteisme.

[Det er denne sætning i forbindelse med udtalelsen om sabbaten, der

synes at tyde paa en gnostisk-jødisk oprindelse. Findestedet passer ogsaa til en saadan. — *Red.* —]

6. — Linje 30—35. — *Jesus siger: En profet er ikke antagelig i sit eget land, ei heller helbreder en læge dem, der kjender ham.*

Den første del er næsten ordlydende lig Luk. IV 24. De andre evangelier giver sætningen en noget anden sprogform. Den anden del af „ordet“ sammenligner udgiverne med Luk. IV 23. „Læge, læg dig selv“!

7. — Linje 36—41. — *Jesus siger: En stad, der er bygget paa toppen af et høit bjerg og vel grundet, kan hverken falde eller blive skjult.*

Udgiverne gjør opmerksom paa, at denne udvidelse af ordene i Matt. V. 14 ogsaa minder om bjergprækenens slutning i parabelen om et hus, der er bygget paa fjeld. De tror dog ikke, at sætningen her kan opfattes som en sammenblanding af de to udtalelser. [Den giver alligevel netop det indtryk. — *Red.* —]

8. — Linje 41, 42. — Dette er de væsentlig udviskede to nederste linjer paa sidste side. Der kan intet sammenhængende gjøres ud af dem; men det paabegyndte „ord“ synes at være nyt.

I et efterord udtaler udgiverne sin opfatning af dokumentet i dets helhed. „Siden det fundne papyrusblad ikke kan have været skrevet meget senere end begyndelsen af det tredie aarhundre, maa denne samling af „Jesu ord“ i det mindste gaa tilbage til slutningen af det andet aarhundre.*) Men indre bevisgrunde tyder paa en endnu tidligere oprindelse. „Ordenes“ primitive præg og fremlægningsmaaden, mangelen paa nogen gjennemført tendents til fordel for nogen enkelt sekt, de store afvigelser i de kjendte „ord“ fra evangeliernes tekst og de nye „ords“ slaaende karakter — alt forbinder sig til at skille dokumentet ud fra den „apokryfiske“ kristne literatur fra midten af og fra den sidste halvdel af det andet aarhundre. Samtidig viser det tilbage til en tid, da vore nytestamentlige evangelier endnu ikke havde opnaaet den eneraadige stilling i den kristne literatur, som de siden har indtaget“. Aaret 140 e. K. maa derfor, mener udgiverne, sættes som den laveste tidsgrænse for denne samlings tilblivelse. Den maa føre os endnu længer tilbage.

De fortsætter saa med at vise, at det fundne blad ikke kan være fra noget tidligere kjendt kristeligt skrift; thi vi kjender intet skrift forfattet i denne form; alle andre har en fortællende karakter. Heller ikke tror forfatterne, at samlingen er udskrevet efter forskjellige af disse fortællende, delvis kjendte kilder. En saadan samling maatte, mener de, have været

*) Ikke med nødvendighed naturligvis. Det fundne papyrusblad *kunde* jo repræsentere den første samling og nedskrivning af disse ord. *Red.*

foretaget med en bestemt hensigt (sekterisk), og en saadan finder vi ikke i vort dokument.

Det synes dog klart, at udgiverne her bygger altfor vidtrækkende slutninger paa *det ene blad* af en bog, vi forøvrig ikke kjender. Det er for meget forlangt, at hvert blad i en bog skal tydelig vise dens tendents. Det kan tvertom tænkes, at den øvrige del af bogen vilde uddybe det indtryk af en jødisk-gnostisk oprindelse og hensigt, som det ene blad allerede gjør paa nogle, og som ligger saa nær, at ogsaa udgiverne føler det.*) Sætningernes „primitive“ karakter og samlingens ælde kan derfor heller ikke bygges paa udfalelser som den, at der ikke findes „nogen gjennemført tendents til fordel for en enkelt sekt“.

Det bør tilføies, at udgiverne indleder disse bemerkninger om dokumentets oprindelse med en erklæring om, at de anser sig selv ude af stand til at „bestemme dets plads i den tidlige kristne literatur“. Det maa overlades fagmænd paa det felt. De ønsker blot at give sine indtryk og meninger og pege paa de opgaver, som dokumentet stiller. De to før i „*Kringsjaa*“ gjengivne artikler viser, hvor forskjellig opfatningen er inden den teologiske verden.

Udgiverne kommer til det resultat, at den „mest tilfredsstillende opfatning af dokumentet — skjøndt heller ikke den er fri for vanskeligheder — er, at den oprindelige bog virkelig var en første haands samling af Jesu ord“. Samlede naturligvis efter den mundtlige tradition. „Samlingen er kommen istand ikke senere end slutningen af det første eller begyndelsen af det andet aarhundre; og det er muligt, at den giver os en anden tradition end den, som de fire evangelier har samlet, og forskjellig fra denne. I hvert fald tør vi her for første gang have faaet et konkret billede af, hvad Papias mente baade med de *Logia* („Ord“), som han fortæller, at apostelen Mattæus samlede, og med de Logia, som han selv skrev en kommentar til. Ikke saa at forstaa, at det fundne dokument har noget med hine Logia at gjøre; det svarer ikke til, hvad vi maa antage om dem; men det gjør det sandsynligt, at hine Logia har været noget i lighed med vort dokument“. Det øger sandsynligheden for, at samlinger af saadanne „Ord“ tør have udgjort den første kristne literatur.

Til slutning sammenligner udgiverne hver sætning i det nye dokument med lignende udtalelser i vore evangelier. Markus' evangelium har ingen sammenknytningspunkter med det nye dokument. De to nye „ord“ bærer derimod baade i et par ordsammenstillinger og i almen tone en vis lighed med Johannesevangeliet (det *sidst* skrevne af de fire evangelier). Med Mattæus og Lukas er der flere lighedspunkter.

Et saadant lighedspunkt med Lukasevangeliet (brugen i det sjette „ord“ af ordet δεκτός, som ogsaa Lukas har, men som de andre evange-

*) I en anden forbindelse udtaler udgiverne ogsaa, at „ordet“ om Sabbaten lader os ane, at samlingen blev benyttet i jødisk-kristne kredse.

lister erstatter med andre ord) tyder enten paa, at vedkommende sætning er taget fra Lukas, eller at baade Lukas og vort dokument øste af en fælles tidligere kilde eller tradition. Udgiverne slutter sig naturligvis til den sidste opfatning.

I sine slutningsord udtaler dog udgiverne det som en mulighed, at den endelige dom *kan* blive, at dokumentet tilhørte en samling, som væsentlig benyttedes i gnostiske kredse, og som viser os de tendentser, hvoraf gnosticismen senere udviklede sig.

Under enhver omstændighed har dokumentet sin store interesse, idet det giver os et brudstykke af en hidtil ukjendt bog af den tidligste kristne literatur og bringer os ansigt til ansigt med andre skrifter og andre traditioner end dem, det Nye Testamente har bevaret. Og størst interesse har det utvilsomt ved det øgede haab, som fundet giver om, at vi endnu kan støde paa dokumenter, som fører os nærmere Jesu levetid end de nytestamentlige skrifter.

Bag kulisserne — Grækenlands ruin.

(Efter Henry Norman i „*Scribner's Mag.*“).

Henry Norman har reist meget i Balkanstaterne — „*Kringsjaa*“ har gjengivet et par af hans artikler om forholdene dernede —; takket være hans forbindelser, egen personlighed og fremragende stilling som en art britisk *første diplomat-journalist* kom han i nær berørelse med de ledende statsmænd og politikere paa Balkanhalvøen, og fik et blik bag kulisserne, som det ikke er andre givet at opnaa. I Grækenland opholdt han sig fra den stund Grækenland først sendte sin flaade til Kreta, og til ydmygelsens bæger var fyldt til randen. Her var han paa en maade som repræsentant for Europas og specielt Englands grækervenlige folkestemning. Som saadan opnaaede han ikke blot de græske statsmænds, men ogsaa kong Georgs fortrolighed, og i en artikel i „*Scribner's Mag.*“ skriver han Grækenlands ydmygelseshistorie fra deres standpunkt, der kjender spillet bag kulisserne. Han meddeler — ikke som rygter, men som begivenheder, hvori han tildels selv har taget del, — en række interessante kjendsgjerninger, der kaster lys over, hvad der hidtil har syntes temmelig uforklarligt.

Han minder til en begyndelse om, at den græske hær var slet forsynet med ammunition saavelsom med vaaben. Det skyldtes klodsethed

fra administrationens side. Den begyndte straks før krigen at kjøbe af den franske stat Grasgeværer, som franskmændene havde ladet afløse af ny model. De solgtes i Grækenland til kr. 4.60 pr. stykke. Regjeringen vilde imidlertid have ret til at vrage daarlige rifler og vragede virkelig hver tredie rifle; de franske agenter forlangte, at til den pris skulde regjeringen tage baade gode og slette vaaben uden valg. Regjeringen negtede at indgaa herpaa, hvorfor opkjøbet indstilledes. Da der senere blev alvor af krigen, maatte regjeringen alligevel gaa ind paa franskmændenes betingelser, men betale en langt høiere pris pr. rifle. Om indkjøb af patroner underhandledes der med belgiske og amerikanske firmaer; men underhandlingerne gik istaa, og i sidste øieblik maatte bestillingen gjøres hos et østerrigsk firma; men den østerrigske regjering, som jo var paa sultanens side, negtede at tillade patronernes forsendelse. Følgen var, at hæren den hele tid var i ammunitionsmangel. Heldigvis havde man en del patroner liggende fra mobiliseringen i 1886, og krigen udkjæmpedes for en stor del paa grundlag af dette gamle forraad.

Krigen var det græske folks vilje. Regjeringen, som kjendte farerne, var imod den og søgte i det længste at undgaa den. Kongen arbeidede imod den af al magt. Men folket vilde den.

Kreta var ved konferancen i Berlin i 1878 omtrent blevet lovet til Grækenland i tidens fylde. Magterne havde imidlertid garanteret en vis grad af selvstyre. I 1889 ophævede sultanen dette, og opstandene begyndte. Kongen drog om til de europæiske hoffe og „bønfaldt", som han selv udtrykte sig, lord Salisbury, fyrst Lobanoff og Mr. Hanotaux om at tage sig af Kreta og værge dets kristne befolkning mod sultanens tyranni. Magterne lovede hjælp, dersom kongen vilde formaa de kristne kretensere til at nedlægge sine vaaben. Dette gjorde kongen; men magterne skred ikke ind, og sultanen benyttede de kristnes forsvarsløshed til straks at anstille blodbad. De kristne reiste sig paany. Kongen bønfaldt atter Europa om hjælp; men Europa var døvt mod alle bønner og forestillinger. Det var klart, at sultanen forberedte de kristnes masseudryddelse. Da var det, at kong Georg resolut tog sagen i sin egen haand, beordrede den græske flaade til Kreta og sendte oberst Vassos derned. Han gjorde her intet andet, end efter forgjæves at have prøvet alle diplomatiets og alle fredens veie, endelig at opfylde hele den græsktalende verdens enstemmige forlangende. Hans beslutning modtoges overalt, hvor grækere bor, med endeløs jubel og begeistring.

Fra sine samtaler med ministre og fyrster havde kongen al grund til at tro, at Europa ikke vilde modsætte sig hans optræden, at det heller vilde glæde sig ved at se det indviklede spørgsmaal dristig løst, uden at det havde ansvar derfor. Stor var derfor hans forbauselse, da han saa,

at hele Europa straks gik over til sultanen og paa Kreta begyndte at bombardere de kristne og støtte de tyrkiske tropper.

Det er en feiltagelse at tro, at oplyste og velunderrettede grækere troede paa nogen militær seir, da krigen blev uundgaaelig. Konge, regjering og parlament var fuldt paa det rene med den græske hærs svaghed. Hvad de haabede, var, at hæren vilde evne at holde tyrkerne tilbage ved grænsen længe nok til at tvinge Europa til at skride ind. Og stolende paa sin sags rimelighed og retfærdighed drømte ingen græker om andet, end at Europas indskriden maatte blive til Grækenlands og Kretas fordel. Hvem kunde ogsaa paa forhaand have drømt, at hele Europa vilde samle sig for at knuse Grækenland og støtte og styrke den kronede morders vaklende trone?

Beregningen var, at medens kronprinsens hær saavidt holdt den tyrkiske hovedstyrke fast ved grænsen, skulde Vestarmeen ved et dristigt angreb, støttet af flaaden, tage Janina. Makedonien vilde da reise sig i oprør og stemningen i Bulgarien og Serbien blive saadan, at disse to stater maatte have begyndt krig mod Tyrkiet. Den bulgarske hær kunde da let have afskaaret forbindelsen mellem Konstantinopel og den græske grænse. Og paa dette punkt maatte saa Europa have skredet ind.

Denne beregning var ingenlunde fantastisk, tvertom: den syntes i krigens første dage meget nær ved at gaa i opfyldelse. Vestarmeen stod ikke langt fra Janina, som laa næsten ubeskyttet, idet de tyrkiske tropper her havde flygtet over hals og hoved, — da pludselig den græske armes gaadefulde retræt til Arta overraskede alle. Kronprinsens arme holdt tyrkerne kjækt fast i Melunapasset en kort tid, og Larissa maatte have kunnet forsvares godt og opholde tyrkerne saa længe, at vestarmeen kunde vinde Janina, da ogsaa Larissas gaadefulde overgivelse uden sværdslag overraskede os. Den jernbane, som forbinder Konstantinopel med grænsen, løber flere steder blot nogle hundre meter fra havstranden. Der var ikke en tyrkisk krydser i sjøen; vi ventede alle at høre, at den græske flaade havde afbrudt denne eneste forbindelseslinje mellem hovedstad og hær; men vi iagttog isteden blot flaadens gaadefulde uvirksomhed. [Manglede kanske ogsaa den, og i høiere grad end hæren, ammunition? — Var det ogsaa saadan mangel, som tvang vestarmeen tilbage, netop som den havde seiren i sine hænder? — Eller forbød magterne flaadens benyttelse? — *Red.* —]. Alle disse gaader er endnu uløste, og jeg har intet lys at kaste over dem.

Derimod kan jeg, siger forfatteren, oplyse noget om de forsøg, som blev gjort paa at finde allierede, og de forhold, hvorpaa beregningen om saadanne hvilede.

Medens Trikupis var førsteminister, søgte han at faa oprettet en alliance med Bulgarien. Han tog selv til Sofia for at konferere med

Stambuloff derom. Denne syntes meget villig, indtil Trikupis fremlagde Grækenlands betingelser for den eventuelle deling af Makedonien. Disse betingelser var saa ensidig til Grækenlands fordel, at der ikke kunde blive tale om nogen overenskomst paa grundlag af dem. Men den slu bulgarer lod sig ikke mærke med noget; han hørte høfligt paa Trikupis, svarte i ubestemte udtryk, og straks grækeren var reist, tog han selv med toget til Konstantinopel, gik til sultanen og fortalte ham om Grækenlands forslag og lovede Bulgariens lojalitet. Til løn opnaaede han en hel del fordele for bulgarerne i Makedonien.

Faa maaneder før krigen gjenoptoges disse forhandlinger. Forslaget kom da fra Bulgarien, hvis minister Stôiloff foreslog, at Grækenland, Bulgarien og Serbien skulde overrække stormagterne (som da holdt paa at bevæge sultanen til indfrielse af sine løfter om indre reformer) en fællesnote angaaende de nødvendige reformer i Makedonien. Delyannis afslog dette tilbud, idet han med mærkelig kortsynthed svarede, at han ikke havde nogen tro paa tyrkiske reformer. Stôiloff gjenmælede, at det havde saavist heller ikke han, men meningen var at vise stormagterne, at de tre stater var *enige* angaaende Makedonien. Der skulde derfor ogsaa træffes aftale om Makedoniens deling i „interessesfærer" mellem de tre. Delingen var ganske retfærdig og rimelig.

Kong Georg havde ingen del i dette Delyannis's feilgreb. Paa vor forfatters opfordring gjenoptoges disse forhandlinger, da krigen allerede var uundgaaelig. Men naturlig nok havde Bulgarien da mindre lyst paa at gaa med paa en fast alliance, og forhandlingen førte ikke til noget større resultat.

Dog — ét af magternes paaskud for at negte Grækenland at tage Kreta, var, at i saa fald vilde Bulgarien ogsaa kræve en tyrkisk provins, og det hele orientalske spørgsmaal vilde være aabnet. Stôiloff forbandt sig ved de ovennævnte underhandlinger til at underrette magterne om, at Bulgarien med glæde saa, at Kreta blev græsk og at det ikke vilde gjøre noget modkrav. Dette løfte opfyldtes ogsaa loyalt. Han udtalte endog, at det nok turde hænde, at den bulgarske hær kom til at deltage i krigen mod Tyrkiet. Men denne mulige alliance og hjælp forhindrede Østrrige og Rusland, som offentlig underrettede fyrst Ferdinand om, at de ikke vilde taale nogen indblandning fra hans side, medens de formodentlig samtidig lod ham privat vide, at ifald han lod Grækenland i stikken, vilde hans løn med tiden blive stor. Saaledes kom Grækenland til at staa alene mod Sultanen, som moralsk støttedes af det forenede Europa.

Stormagterne var i begyndelsen ikke fiendtligsindede mod Grækenland. Tvertom opmuntrede de det, og det var tildels disse direkte opmuntringer,

som bevægede kong Georg til at sende Vassos til Kreta. Saaledes underrettede den østerrigske keiser den græske gesandt i Wien (straks før Vassos's udsendelse) om, at de græske aspirationer overfor Kreta havde hans fulde sympathi. Lignende opmuntringer kom baade fra Rusland og England. Den pludselige frontforandring sagdes at skyldes kongens ordre til Vassos om at *annektere* øen; havde han blot givet ordre til at „gjenoprette ordenen", vilde alt gaaet godt. Særlig tog den tyske keiser orargelse af, at et lidet land saaledes optraadte paa egen haand. Og i det hele mener forfatteren, at de europæiske statsmænd, som havde somlet saalænge med det kretensiske spørgsmaal, blev ærgerlige over, at en tredie rangs stat uden videre tog det ud af deres hænder og løste det. Det taalte ikke deres værdighed. Derfor blev de Grækenlands fiender og lagde sine evner sammen for at hindre Grækenlands seier.

Forfatteren giver endnu en oplysning, som stiller „Europa" i et grelt lys. Sultanen var selv kjed af det kretensiske røre og var villig til at afgjøre sagen direkte med Grækenland paa grundlag af, at øen praktisk talt skulde faa selvstyre under græsk indflydelse; men paa grund af virkningen blandt muhamedanerne, skulde den vedblive nominelt at udgjøre en del af det Tyrkiske Rige. Kong Georg var villig til at møde sultanen paa dette grundlag, — da magterne atter lagde sig imellem og hindrede en saadan fredsslutning!

Sultanen underrettede den græske gesandt i Konstantinopel om, at han ønskede paa saadant grundlag at underhandle personlig med kong Georg. Han tilføiede, at han var villig til at gaa meget langt for at tilfredsstille den græske nationalfølelse. Kong Georg svarede, at han vilde gjøre alt for at opnaa en saadan overenskomst og bad sultanen stille et detaljeret forslag, som han paa forhaand forbandt sig til at antage, hvis dette paa nogen maade lod sig gjøre.

Men inden kong Georgs svar naaede Konstantinopel, havde den russiske udenrigsminister underrettet sultanen om, at han betragtede sultanens forslag som „forræderisk" *(perfidious)*, og at Rusland aldrig vilde anerkjende en saadan aftale!

Dette er, siger forfatteren, det absolute faktum. Saaledes optraadte altsaa disse stormagter, som i hellig alliance skulde „bevare freden i Europa".

Uheldigvis var Grækenlands styrere heller ikke visdommens bedste sønner. Det hed, at ingen magt maatte optræde paa egen haand i Orienten. Dette gjordes særlig gjældende mod England og Grækenland. Rusland derimod generede sig ikke for at bryde den regel, det selv proklamerede mest høilydt. Efterat Vassos var sendt til Kreta, sendte tsaren det bud til kong Georg, at, hvis han vilde trække de græske tropper bort fra øen,

vilde han, tsaren, garantere, at Kreta inden seks maaneder skulde være et fyrstendømme med prins Georg som fyrste, og med frihed for denne til at skabe sig en græsk hær. Det syntes forbausende, at dette tilbud ikke blev modtaget; men folkestemningen i Grækenland var dengang saadan, at ethvert opgjør, som ikke førte til Kretas øieblikkelige forening med Grækenland, vilde være blevet modtaget med en revolution.

Det maa ogsaa erindres, at Grækenland opmuntredes i sin optræden af hele det liberale Europa, af alt, hvad der satte pris paa nationalitet og frihed. Græske konsuler hyldedes allevegne; frivillige ankom til Athen fra alle verdens kanter, ligesaa adresser uden tal, og det saa en stund ud, som om folkene i Frankrige, England og Italien vilde negte at følge sine regjeringers sultanvenlige politik. Alt beroede i saa henseende til slutning paa det franske kammer, hvor regjeringen interpelleredes om det græske spørgsmaal. Der var ingen tvil om det franske folks sympati. Og der var udsigt til, at kammeret vilde negte at følge regjeringen og forlange en græskvenlig optræden. I saa fald stod England og Italien rede til at stille sig ved siden af Frankrige i en energisk optræden til fordel for Grækenland, menneskelighed og rimelighed. Men den franske regjering havde et vaaben, som i moderne fransk politik er uimodstaaeligt. Den lod oppositionen vide, at den blot handlede *efter tsarens vilje,* — og den fik sit tillidsvotum; franskmændene stak sin sympati i lommen og hjalp keiser Wilhelm og tsaren at knuse Grækenland, forraade kretenserne og styrke sultanen, — altsammen naturligvis til marseillæsens toner: „Frankriges sønner befrier den ganske verden".

Imidlertid var krigen bleven uundgaaelig. Folket forlangte den med én røst. Kongen alene var imod den. Det blev ham betydet, at han maatte vælge mellem krig og revolution. Revolution betød ogsaa krig, med indre anarki og absolut ruin. Delyannis erklærede, at krig var uundgaaelig. Oppositionens daværende fører, Ralli, erklærede, at den dag krigen erklæredes ophørte der at være nogen opposition i Grækenland. Man gjorde sig ingen illusioner længer. „Magterne kan blokere vore kyster", sagde Ralli, „de kan bombardere Akropolis og besætte Grækenland, tyrkerne kan tage Thessalien og endog Athen — det er altsammen bedre end nu at trække sig tilbage og blive til latter for al verden. Vi maa kjæmpe, hvad end udfaldet bliver". Og forfatteren tilføier: „Ansvaret for krigen hviler paa folket selv. Det vilde den; det faar lide for den. Det var dets ret dengang; det er dets straf nu; det kan endnu blive dets frelse."

Endelig vidner han om den begeistring for krigen, som greb det hele folk uden undtagelse. Kongen forsøgte endnu til sidste stund at

forhindre krigen i haab om europæisk mægling. Og saadan mægling var sandsynlig. Hver dag, som vandtes for fred, var en vinding for Grækenland. Kronprinsen sendtes til grænsen væsentlig for at hindre krigens udbrud, for ved sin indflydelse at stanse de frivillige skarer. Som vi ved, var det disse under komando af den nationale forening *Ethnike Hetairia*, der tilsidst fremtvang krigen. Kronprinsen gav ordre til grænsegarnisonerne om at hindre de frivillige fra at overskride grænsen. Alle grækere, som kjendte situationen, vidste, at en krig truede med absolut nederlag. Men *Ethnike Hetairia* var bare national begeistring. Det beskyldte regjering og kongehus for feighed. *Det* skulde nok klare det hele. Var ikke grækerne *grækere* — modige som løver og værd ti tyrker hver? Man erindre Perikles, Themistokles — hurra, gaa paa! Og de gik paa og overskred grænsen. Krigen var begyndt — og fædrelandet ruineret for et aarhundre. Bagefter væltede naturligvis patrioterne den hele skyld over paa de mænd, som havde gjort alt i sin magt for at forhindre krigen.

Kronprinsen bad længe før krigens udbrud om at blive sendt til grænsen; men regjeringen afslog hans bøn. „Jeg forudser alt“, sagde han til vor forfatter. „De opmarcherer tropperne i feilagtige stillinger, ofte for nær grænsen“ (en grænse, som allerede i sig selv var omtrent uholdbar — Berlinerkonferansen ordnede den til bedste for tyrkerne). „Et nederlag i disse stillinger betyder ruin. I sidste øieblik sender man saa mig derhen for at tage overkommandoen. Det vil være for sent at forandre noget. En ulykke vil ske, og jeg vil faa skylden derfor.“

Som vi ved, har kronprinsens forudsigelse slaaet fuldstændig til.

For øieblikket er altsaa Grækenland en fuldstændig statsruin, omtrent udslettet af de selvstændige staters tal. Forfatteren mener, at det for dets fremtid vilde være heldigt, om kong Georg suspenderede forfatningen for nogle aar, da politikernes kjævlerier og jalousi (— hvorpaa vi netop har faaet et nyt eksempel i Rallis fald og Delyannis's intriger) ellers vil hindre ethvert energisk forsøg paa at reorganisere landet.

Dette maatte saa — efter andre velmente raad — finde sig i nederlaget, erkjende det bestaaende, bøie sig under protest for overmagten, reducere armeen til det halve; men ved en dygtig og forsigtig finansadministration faa statens pengeaffærer i orden og nok tilbage til at skabe en liden, men udmerket armé og flaade. Saa maatte almindelig værnepligt organiseres og hver mand dygtig indøves, — og saa kunde en dag i sønnernes tid opreisningens time slaa. For øieblikket er Grækenland ude af sagaen. Saa dyre er politiske feilgreb.

Det er dog ogsaa tydelig, at grækerne ikke maa dømmes for haardt. De dreves af Europa til en haabløs krig, som maatte gjennemkjæmpes for

ærens skyld. De er paa det skammeligste blevne narrede og forraadte af det samme Europa. Og de manglede i farens stund en samtidig sterk og koldblodigt klog regjering. De er knust af en overmagt, ingen liden stat kunde have staaet sig imod.

Og moralen af den hele historie er: Ve de smaa folk i Europa! Og dobbelt ve over dem, ifald de hengiver sig til at stole paa „magterne"!

Det er endelig værd at lægge merke til, at keiser Wilhelm gjennem det hele og ogsaa paa andre kanter handler efter et bestemt princip. Han ved i hvert fald, hvad han vil. Og det princip samler Europa. Det er en hellig alliance af Europas store monarker, rettet imod enhver forstyrrelse af det bestaaende, — en alliance til bevarelse af de nærværende rigsgrænser og statsdannelser, imod alle „nationale" reisninger eller forsøg paa lemlæstelse. Det rygtes, at dette princip allerede har ledet ham til at love Spanien støtte, ifald de Forenede Stater vil hjælpe de „oprørske" kubanere til at løsrive sig. „Oprørere" og fredsforstyrrere maa Europa træde ned, er keiserens mening. Og kretenserne var oprørere imod sin lovlige suveræn, sultanen. Grækerne var fredsforstyrrere i forbund med oprørere. Derfor støvlehælen paa deres nakke og deres næse i støvet! Saa skal de have det, de frække.

Det er for tiden den europæiske storpolitik.

Nye opdagelser angaaende universets oprindelse.

(Efter T. J. J. See*) i *„Atlantic Monthly"*.)

De gamle græske filosofer Anaximander og Anaxagoras og senere Demokritos og Platon kunde, trods megen spekulation, paa grund af hine tiders manglende naturvidenskabelige viden, blot opstille den almene slutning, at himmellegemerne er opstaaet ved at skyer af atomer er faldne sammen.

Noget nyt paa dette omraade, eller i det hele nogetsomhelst forsøg paa at løse problemet, møder vi efter den klassiske civilisations fald ikke før i Kants *Naturhistorie og Himmelteori*, der udkom i 1755. Kant baserer sine spekulationer paa de nye mekaniske love, som var opdagede af Galileo, Huyghens og Newton. Saa ubetydelig var dog endnu dengang den astronomiske viden, at Kant blot kunde befatte sig med de store træk i problemet og aldeles ikke kunde gaa ind paa de mangfoldige detaljer, som saa væsentlig modificerer det hele problem. Hans vigtigste bidrag til den astro-

*) Chef for Lowell observatoriet. De nye opdagelser er tildels forfatterens egne.

nomiske spekulation blev derfor hans antagelse (paa den tid næsten utrolig og ganske gudsbespottelig) af, at universet ikke er skabt paa en uge, men repræsenterer resultater af en udvikling fortsat gjennem uhyre tidsrum og underkastet endnu raadende mekaniske naturlove.

Saa dristig og utrolig syntes dengang denne antagelse, at ingen notits blev taget af den af den herskende lærdom.

Imidlertid blev Frankrige centret for filosofisk tænkning og med den Store Revolution var det, som om den menneskelige tanke pludselig brød frem til nye verdener i alle retninger. Fem berømte matematikere, Clairaut, Euler, d'Alembert, Lagrange og Laplace, havde paa femti aar næsten fuldkommet den matematiske teori om tyngdens virkninger. Laplace blev istand til at forklare alle bevægelser og alle tilsyneladende undtagelser og selvmodsigelser i planeternes bevægelser som virkninger af tyngdekraften alene. Og fra nu af blev det mulig at beregne planeternes stillinger i de fjerneste tider. En tilværelse af millioner af aar for vort solsystem blev nu næsten en matematisk nødvendighed. I 1796 (for kun 100 aar siden) udgav Laplace sin *Mécanique Céleste,* hvori han søger at samle vor viden og forstaaelse af verdenssystemet. I en nota paa elleve sider i slutningen af dette værk opstiller han sin teori for planeternes tilblivelse. Det er den siden saa berømte *nebula-hypotese.*

Laplace antager, at den materie, som nu udgjør vort solsystem, engang udgjorde en næsten ensartet glødende og om sig selv roterende sky eller *nebula* af atomer. Nebulaens grænser omfattede det hele rum, som vort planetsystem nu indtager. Eftersom nebulaen udstraalede hede i verdensrummet og derved selv tabte noget af sin varme, trak den sig som følge af afkjølingen sammen. Denne sammentrækning havde atter tilfølge, at rotationen blev hurtigere. Omsider blev rotationen saa hurtig, at centrifugalkraften i nebulaens yderkant blev større end tyngdens sammenbindende kraft, og den yderste kant af nebulaen reves løs og vedblev at rotere for sig selv som en ring, medens nebulaens hovedmasse stadig trak sig mere sammen og derved fjernede sig fra den ydre ring. Efterhaanden kastedes der paa samme vis af en ny ring, osv. Disse ringe fortættedes efterhaanden og blev til de nuværende planeter, medens solen er den gjenværende hovedmasse af nebulaen. Det bør erindres, at solens masse er 746 gange større end alle planeternes tilsammen.

Paa samme vis dannedes planeternes maaner ved ringformig afkastning fra den oprindelige planetmasse. Saturns ringe blev at anse som et gjenstaaende eksempel, der viser os, hvorledes verdnerne er blevne til.

Omtrent samtidig opdagede astronomen Sir William Herschell i himmelrummet legemer i alle tilstande mellem nebula og fuldfærdig stjerne. I sekstiaarene fastsloges det ogsaa ved spektroskopets hjælp, at flere af

nebulaerne i himmelrummet virkelig er glødende gasmasser, og Helmholtz paaviste, at solens varme vedligeholdes ved stadig sammentrækning af dens masse. — Laplaces teori bekræftedes saaledes fra alle hold. De seneste undersøgelser slaar den omtrent fast som kjendsgjerning; men de lægger ogsaa for dagen undtagelser og modificerende elementer af stor vigtighed, som Laplace ikke kjendte. Nebularteorien er derfor i de sidste aar bleven betydelig forandret fra Laplaces oprindelige og altfor enkle.

Det er først med aaret 1875, at noget nyt møder os paa dette omraade. Op til den tid stod Laplaces teori som centret for alle undersøgelser og spekulationer. Den første, som bragte noget nyt, var den unge matematiker G. H. Darwin, søn af den berømte naturforsker. Han kom ved denne tid til at befatte sig med visse beregninger over flod og ebbe, saaledes som de forekommer i den faste jord under maanens indflydelse. Thi flod og ebbe er saavel faste som flydende legemer underkastede. Dette førte ham til at opstille en matematisk teori for den virkning af flod og ebbe, som maatte opstaa i vor jords masse, ifald den ikke var fast, men flydende, saaledes som den efter Laplaces teori engang skulde have været. Resultaterne af sine beregninger fremlagde han mellem 1878 og 1882, og de førte til den slutning, at denne faktor maa have spillet en væsentlig rolle i jordens og maanens udviklingshistorie.

Virkningen af denne flod- og ebbe-indflydelse fra maanen gaar tilsidst ud paa at bibringe maanen selv en større rotationshastighed om jorden. Derved bliver igjen dens bane større — den fjerner sig fra jorden —, og samtidig bliver banen mere ekscentrisk; det vil sige, at jorden ikke bliver maanebanens centrum, men kommer nærmere den ene ende af banen end den anden. Tilsidst kunde banen blive som en ellipse, med jorden henne i ellipsens ene runding. Virkningen er yderst liden fra aar til andet, men gjennem millioner af aar bliver den stor nok til at forklare maanens hele historie.

Darwin paaviste ved sine beregninger, at maanen engang ikke blot var jorden meget nærmere end nu, men fra først af udgjorde en del af jordmassen, og at flod- og ebbe-virkningen alene kan forklare dens nuværende afstand og bane. Han beregnede maanens stilling i fjerne tider.

Opmuntret heraf søgte han at anvende sin teori paa andre dele af vort planetsystem; men fandt, at virkningen i disse tilfælde blev yderst liden; thi medens maanen udgjør en betragtelig del af jordens masse ($^1/_{80}$), er de andre planeters maaner af forsvindende størrelse i forhold til sine planeter, og med disse er det samme tilfældet i forhold til solen. Og virkningen af flod og ebbe i det større legeme formindskes meget hurtig med det mindre legemes masse.

Darwin søgte saa at *beregne, hvorledes* en maane maa have danne

sig af planetmassen. Han fandt, at en roterende flydende masse (som jorden, da maanen dannedes), ikke vilde dele sig i to meget ulige dele, men i to noget nær lige dele. Heller ikke vilde der som regel opstaa ringe, som siden fortættedes til kugleformige legemer; men kugleformen vilde *straks* opstaa. Maanen vilde udskilles af jordmassen, ikke som en ring, men som en kugle. Her fandt man altsaa for første gang en modifikation nødvendig i Laplaces teori.

Samtidig med Darwin var franskmanden Poincarré kommen til samme resultat. Ingen af de to forskere kunde dog se, at deres beregninger kastede noget lys over vort solsystems tilblivelse; thi inden det er planeterne altid mange gange større end deres maaner, og solen som sagt 746 gange større i masse end alle planeter tilsammen. Teorien passede saaledes ikke her.

Og dermed fik sagen fra 1888 af hvile.

I begyndelsen uden kjendskab til Darwins og Poincarrés beregninger og siden paa grundlag af disse tog saa vor forfatter sagen op. Det forekom ham, at noget skulde gjøres for at kaste lys over *stjernesystemernes* tilblivelse. Hidtil havde alle forskere indskrænket sine iagttagelser og spekulationer til vort eget planetsystem. Det var jo muligt, at andre stjernesystemer frembød andre problemer.

Forfatteren ordnede derfor alle iagttagelser over stjernesystemernes bevægelser og baner, og blev straks slaaet af den kjendsgjerning, at medens alle baner inden vort solsystem er næsten cirkelformige, er alle kjendte stjernesystemers baner meget ekscentriske eller elliptiske. I gjennemsnit er de tolv gange mere ekscentriske end vore planetbaner.

Det gjaldt da om at forklare denne ekscentricitet. Forfatteren gjorde det ud fra fysiske og astronomiske betragtninger, og blev glædelig overrasket ved siden at finde, at efter Darwins og Poincarrés beregninger kræver ogsaa *matematiken* netop en saadan ekscentricitet. De to mænds teori syntes altsaa ikke at passe paa vort eget solsystem, men passer derimod fuldstændig til forholdene inden alle andre kjendte stjernesystemer. Det har nemlig ogsaa vist sig, at de forskjellige dele eller enkelte stjerner inden stjernesystemerne er ofte af lige størrelse og aldrig meget ulige.

Det viser sig saaledes, at flod- og ebbe-virkningen har spillet en umaadelig rolle i at gjøre stjerneverdenen til hvad den er. Den har forandret stjernernes baner, fra smaa og cirkulære gjort dem store og elliptiske. En fortsættelse af denne virkning gjennem millioner af aar kan tilsidst frembringe den baneform, som de periodiske kometer fremviser.

Siden Herschells tid er der opdaget omkring 10,000 dobbeltstjerner, hvoraf omtrent 500 kan paavises at være i bevægelse. Men kun 40 af

disse har saavidt stor bevægelse, at det har været muligt med nøiagtighed at bestemme deres baner. Den længste kjendte bane er en stjernes, der benytter 370 aar til en enkelt omdreining. Den korteste bane tilbagelægges paa $5^1/_2$ aar. Andre stjerner, som vi endnu ikke har kunnet maale nøiagtig, vides dog at bruge tusener af aar til en enkelt omdreining.

Den nærmeste stjerne er Alpha Centauri, som er 275,000 gange længer borte end solen. Den er en dobbeltstjerne. Den mindste roterer rundt den største i løbet af 88 aar. Hver af stjernerne er omtrent saa stor som vor sol.

Darwin og Poincarré havde regnet ud, at en roterende og glødende atommasse ikke vil udskille ringe, men dele sig omtrent midt over i to nogenlunde lige store masser, som hver straks vil rotere om sig selv og efterhaanden antage kugleform. Dette er netop, hvad vi finder i virkeligheden. Ringformige nebulaer er intetsteds opdaget (undtagen i Saturns ringe); derimod har Herschell en række tegninger af nebulaer paa forskjellige udviklingstrin, og disse svarer nøiagtig til matematikernes beregninger.

Vi maa saaledes modificere Laplaces teori derhen, at den roterende nebula vistnok teoretisk *kan* udskille ringe, men yderst sjelden gjør det. Som regel kløver den sig midt over og bliver til to omtrent lige store roterende masser, hvori flod- og ebbe-virkningen er meget sterk, saaledes, at de hurtig fjerner sig fra hinanden, antager kugleform og langstrakte, elliptiske baner.

Det bør erindres, at vort eget solsystem hidtil er ganske enestaaende i universet. Der kan være andre lig det; men vi har endnu intet opdaget. Dette kan skyldes vanskeligheden ved at se mørke legemer som vore planeter. De maatte være af umaadelig størrelse og nær uhyre sole for at kunne sees endog af vore sterkeste kikkerter. Legemer som vore egne planeter vilde være usynlige, endog om vore kikkerter forstørrede hundre gange mere, end de gjør.

Derimod kjender vi adskillige tusen stjernesystemer af en ganske anden type. Disse systemer bestaar af to eller flere selvlysende sole, som bevæger sig under tyngdens lov og ebbe- og flod-virkningens indflydelse. I adskillige af disse systemer kan vi slutte af baner og bevægelser, at der ogsaa er mørke kloder eller planeter; og i løbet af det sidste aar har forfatteren opdaget i teleskopet et halvt dusin større, mørke legemer, der synes at skinne med reflekteret lys og derfor at være de første planeter, vi har *seet* udenfor vort eget solsystem. Det er kun med de største kikkerter i undtagelsesvis klare og stille nætter og af øvede iagttagere, at disse mørke legemer kan sees.

Men noget system saa sammensat og mangfoldigt som vort eget har

vi endnu ikke andre steder opdaget. Det er derfor besynderligt, at spekulerende astronomer stadig har lagt netop denne undtagelse i verdensrummet til grund for sine spekulationer.

De nye forskninger lader os saaledes forstaa, at det synlige universum for en stor del bestaar af flydende og selvlysende sole eller gasformige nebulaer, og at den himmelske mekanik en dag, for en stor del, vil blive læren om *vædskers* ligevægt og bevægelse. Hidtil har man omtrent udelukkende regnet med faste legemer.

Den nye teori maa utvilsomt ogsaa anvendes paa vort eget system. Planeterne og deres maaner har ikke skilt sig fra hovedmassen i form af ringe, men i form af kompakte masser, der snart har antaget kugleformen. Matematiken peger i denne retning, og fysiske hensyn har længe gjort det vanskelig at forklare sig planeternes og maanernes tilblivelse af Laplaces ringe. En ring skulde blot kunne fortættes til en række smaakloder som asteroiderne (der tør være levningerne af en ringformig udskillelse); men aldrig til en enkelt stor masse.

Men hvorledes forklare den store forskjel mellem solens og planeternes masser og mellem planeternes og deres maaners efter den nye teori? Jo, den forklarer ogsaa det — matematisk. Baade Darwins og Poincarrés beregninger fører til det resultat, at ifald nebulaen er meget ujævn i tæthed — langt tættere i det indre end paa overfladen — saa vil de afskilte dele blive meget mindre end hovedmassen. Har dette været tilfældet med vort solsystems nebula, saa er dermed alt forklaret, og vort solsystem bliver blot en undtagelse, forsaavidt nebulaens oprindelige tæthed angaar.

Det maa, af hvad her er sagt, staa klart, at videre fremskridt i kosmogonisk viden maa blive at opnaa ikke saa meget ved studium af vort eget solsystem, som ved mere indgaaende studium af de andre stjernesystemer. Foran os ligger nu problemet om, hvorledes universet er blevet, hvad det er; og vi begynder at skimte problemets løsning paa grundlag af de kræfter og love, som er i virksomhed den dag idag.

En from bandit.

Enrico Costa: *Giovani Tolu, storia di un bandito, narrato da lui medesimo.* Sassari. 1897.

I November ifjor indfandt der sig hos den sardinske forfatter Enrico Costa i Sassari en gammel mand, som straks sprugte: „Er det

sandt, at De har skrevet banditen Giovani Tolus historie? Jeg vilde gjerne læse den".

Nei, forfatteren havde hverken skrevet Tolus eller nogen anden levende bandits historie. Den gamle betænkte sig et øieblik og vedblev saa varmt og indsmigrende: „Saa *vil* De skrive den". — „Hvorfor?" — „Fordi jeg selv er Giovani Tolu og agter at fortælle Dem min livshistorie".

Banditen forklarede saa videre, at der i hans firtiaarige røverkarrière var blevet paaduttet ham saa meget, som han aldrig havde gjort, og som han ikke likte at bære skylden for, at han nu, da han var 74 aar gammel, ønskede, at verden skulde kjende ham, som han virkelig havde været. Han vilde ingenting udsmykke, men heller ikke undlade at protestere mod de løgne, som fortaltes om ham. Han havde ikke længere noget at frygte og heller intet at haabe, derfor skulde verden faa se ham akkurat, som han var.

Forfatteren bad om betænkningstid og gik omsider ind paa forslaget. Banditen tog ophold i hans hus og dikterede i løbet af 25 dage sin livshistorie. Hans erindringsevne var udmerket og hans aand klar, saa det hele kom let og velordnet, dels paa sardinsk, dels paa slet italiensk. Den færdige bog er nylig udkommen i to bind og er ikke uden interesse for kriminalpsykologien.

Giovani Tulo, som nylig er død, var et offer for blodhevnen (vendettaen). Han havde under dennes lov dræbt en mand. Blev siden forelsket og vilde gifte sig; men præsten negtede at vie en morder. Tolu blev ærgerlig og søgte at myrde præsten. Forsøget mislykkedes, men Tolu maatte „tage tilfjelds". Der har han siden opholdt sig, alment agtet, æret og afholdt. Han har aldrig begaaet et „virkeligt" mord. Han har kun dræbt en hel del politisoldater og spioner, — men det var blot til nødværge. Heller ikke har han stjaalet; blot skatlagt omegnen og dens reisende. Til gjengjæld har han værget den imod tyve og røvere. Han var tyves skræk og en lang tid præsident for en „Forening til eiendommens beskyttelse". Han søgtes milevidt som raadgiver og voldgiftsmand. Aldrig lykkedes det øvrigheden at faa fat paa ham. Han var ualmindelig klog og slu, men samtidig uendelig overtroisk og meget religiøs.

Han mente saaledes, at den præst, som havde negtet at vie ham, ogsaa havde skaffet ham smerter i benene. Han gik derfor først til kapelanen paa samme sted. „Denne rustede sig med stola, vievandsbolle og brevier og paabegyndte exorcismerne. Tre gange gik jeg til ham, og jeg maa tilstaa, at blandt alle de præster, jeg har konsulteret, var dennes kur altid mest virksom". Dog — smerterne kom igjen, og senere hørte Tolu, at en præst i landsbyen Ossi var særlig sterk i besværgelser. Han søgte derfor denne; men efter tre lige høitidelige sceancer som i det første tilfælde, blev smerterne kun værre. Præsten tilstod da, at han var under indflydelse af en sterkere, fiendtlig præst, som bandt hans egen kraft, derfor virkede ikke kuren. Endelig gik Tolu til prosten i Dualki, som virkelig helbredede ham, hvorfor den heldige kur her meddeles. Prosten gav ham daglig i firti dage stykker af hostien sammen med nogle draaber indviet olje.

Tolu var som sagt meget gudfrygtig. Han dræbte aldrig nogen uden først at bede til Vorherre og alle helgener om raad og hjælp. Og han

bad altid et Ave Maria over liget, for han vilde ikke dræbe sjælen, men kun legemet. Da han saaledes skulde dræbe en vis Salvator Moro, som han mistænkte for at være spion, anraabte han i aanden, medens de vandrede sammen, den hellige jomfru, for at hun skulde oplyse hans samvittighed og aabenbare ham, om manden fortjente at dø. Efter bønnen sagde hans samvittighed „ja“, hvorfor han gik rolig til sagen. „Jeg anbefalede min sjæl i Guds hænder for det tilfælde, at jeg kunde komme til selv at bukke under i kampen; thi jeg har mit hele liv igjennem opfyldt mine religiøse pligter“. Da Moro var dræbt, „ladede jeg først paany mit gevær, idet jeg støttede kolben mod ligets bryst, derpaa bad jeg et Ave Maria og et Requiem for den afdøde. Da dette var over, kastede jeg liget i en afgrund og gik min vei med rolig samvittighed“.

Tolus yndlingslæsning var Bibelen og „Bønner og betragtninger vedkommende Madonna“. „Bandit som jeg var, har jeg aldrig forsømt mine kirkelige pligter. Jeg læste daglig i Madonnas andagtsbog, bad hver morgen og aften, bad ogsaa for de afdøde og gik til messe og skrifte“.

Hans væsentligste fornøielse bestod i at iagttage autoriteternes dumhed og særlig i at læse om de over hans ofre afholdte ligsyn.

Jerome — En fattig mand.

(Af **Mary E. Wilkins** i *„Harper's Weekly“*).

XVI.

Dagerne gik, og Jeromes længsel efter at se Lucina, blot se hendes ansigt et eneste øieblik, blev stadig større; men han vilde ikke give efter for den. Han undgik omhyggelig at møde hende. Men han havde ikke regnet med Lucinas egne ønsker og planer. Hun ventede ham søndag efter søndag i haab om, at hans besøg blot var blevet udsat af en eller anden grund; men da han slet ikke kom, følte hun sig overbevist om, at hun maatte have fornærmet eller stødt ham paa en eller anden maade, og begyndte at lægge planer for at møde ham, saa hun kunde faa talt med ham og bedt om undskyldning.

Hun gik til kirke begge gange hver søndag i haab om at møde ham paa veien, og hun pyntede sig til kirkegangen saa vakker, som hun evnede. Men Jerome var ubevægelig. Han undgik alle hendes veie.

Ved denne tid havde hendes fader foræret Lucina en liden hvid hest, og hun og faderen red ofte ud sammen. Visse aftener om ugen vidste hun, at Jerome gik til sin onkel i den nærliggende landsby Dale for at hente læder og aflevere færdigt skotøi. Hun sørgede for at være paa denne vei med sin fader ved den tid, Jerome kunde ventes tilbage.

Og en aften kom han ogsaa. De red forbi ham. Snart efter erklærte Lucina, at hun var træt og vilde ride ganske sagte en stund. Faderens hest var vanskelig at holde tilbage, og Lucina bad ham ride et stykke i forveien. Det gjorde han, og datteren red ganske sagte i skridt. Hun saa snart Jerome et stykke tilbage paa veien; men han gik ogsaa svært sagte nu. Han vilde aldrig naa hende paa den maade. Hun standsede hesten og ventede.

— „Godaften“, sagde hun skjælvende.

— „Godaften“, gjentog Jerome, men at tale kostede ham en saa voldsom anstrengelse, at stemmen klang som en hæs trompet.

— „Jeg vilde bare sige, at det gjør mig ondt, dersom jeg har saaret dig, Jerome.“

Jerome havde ikke i øieblikket begreb om, hvad hun mente. Han var aldeles lammet paa forstanden og kunde ikke faa ord frem.

— „Jeg haaber, du vil tilgive mig“, fortsatte hun.

Det gik rundt for Jerome, han bare bukkede stivt og forblev stum. Hun ventede et øieblik og red saa videre. Først siden mindedes hun, at hun slet ikke havde nævnt, hvad hun mente, og hun laa halve natten og hulked.

Et par dage senere gik Lucina paa besøg til sin tante Camilla, hos hvem Jerome som gut havde tjent de første skillinger efter faderens død. Ved dygtig manøvrering af den sort, som kun kvinder — og alle kvinder — forstaar, fik hun tanten til at foreslaa og planlægge et lidet haveselskab for sin niece og et par af hendes unge venner, først og fremst den vakre Lawrence Prescott og saa Jerome, som havde arbeidet for tanten og nu var bleven en saa kjæk kar, og Jeromes vakre søster. Bare de fire og tanten selv — paa en liden hyggelig thé i det gamle vinkransede lysthus.

Tanten sendte indbydelserne duftende af lavendler; men Lucina vilde være sikker i sin sag og gik derfor ogsaa selv over til Edwards' — „fra tanten“.

Det blev mørkt, før hun atter slap hjemover, og idet hun bød farvel, kom Jerome tilbage fra eftermiddagens arbeide. Han hilste stivt paa Lucina, blev raadløs og forfjamset, — vidste intet at sige. Moder og søster puffede og hviskede, — han maatte dog følge Lucina hjem; men han følte sig ikke istand til det. Der var imidlertid ingen hjælp for det; han maatte følge eller saare hende. Han kunde ikke faa ord frem til at byde hende armen, da de var udenfor, men løftede hendes lille haand op og lagde den i sin arm.

Og nu forklarede hun, at hun formodentlig havde stødt ham den aften i deres hus; at det var grunden, hvorfor han ikke var kommen der paa besøg; og at hun var „frygtelig bedrøvet“ for det.

Men Jerome forsikrede, at det slet ikke var grunden til, at han ikke var kommen, og at hun paa ingen maade havde stødt ham. Han havde havt grunde for ikke at komme, som det var ham umuligt at forklare hende.

Og Lucina slog sig tilfreds. Hun forstod ikke; men hun havde fuld tillid til ham og var glad over, at det ikke var nogen feil fra hendes side, som havde bevirket, at han ikke kom. Men nu haabede hun da, at han kom til tantens lille selskab?

Nei, det kunde han desværre heller ikke.

Han saa den smerte og sorg, som hans afslag bevirkede, trods Lucinas værdige miner, og hans tanker tog en ny retning, Hvorfor skulde han afslaa hendes indbydelse og gjøre hende ondt? Hvad gjorde det, om det bragte ham til at holde mere af hende og lide dybere, naar det kunde glæde hende. — At der kunde være nogen fare for *hende*, faldt ham ikke ind.

„Jeg skal komme, Lucina“, sagde han pludselig. „Jeg vil det svært gjerne, og jeg kommer. Og nu maa jeg ogsaa sige dig, hvorfor jeg ikke kom den søndagskvæld. Det var, fordi jeg opdagede, at jeg holdt altfor meget af dig.“

Lucina gik ganske stille og stirred hen i natten.

„Jeg haaber, du ikke bliver fornærmet, fordi jeg siger det. Du forstaar, jeg har aldrig drømt, at du vilde bryde dig om mig. Jeg vilde ikke for alt i verden, at du skulde gjøre det. — Men det var grunden til, at jeg ikke kom. Jeg var ræd for, at jeg kunde komme til at holde endda mere af dig, saaat — vel . . . Men det var vist dumt af mig at blive borte, fordi jeg synes om dig. Det kan ikke være nogen grund til, at jeg ikke skulde komme?“

„Kan vi ikke være venner, da?“ spurgte Lucina; de var komne til haveporten, og hun stansed og rakte ham haanden. „Er det nødvendigt at tænke paa noget andet?“

„Nei“, sagde Jerome bestemt og tog hendes haand, „det er *ikke* nødvendigt, og vi vil være venner. Du er ikke ond paa mig for, hvad jeg sagde?“

„Nei. — Men du maa glemme det og ikke snakke om det mere, eller tænke saadant — — Godnat Jerome.“

„Godnat Lucina“.

XVII.

Det lille theselskab gik heldig af, og efter det kom Jerome meget ofte over til Merritts om aftnerne. Hans besøg gjaldt formelt den hele familie, hvis medlemmer gjerne alle var tilstede under dem. Han spillede

schak med Lucina eller talte med Merritt, som var bestemt paa, at ifald Jerome kunde vinde hans datter, skulde det være ham vel undt; der var ingen ung mand, han heller vilde overgive hende til. Og kneb det med penge, — nu, saa havde da vel han saavidt i behold, at han kunde sætte de to unge paa glid.

Jerome følte, at han stadig kom paa dybere vand, hvad hans følelser for Lucina angik. Han kjendte, at han tabte fodfæste, at han snart ikke længer vilde være sig selv mægtig. Han vidste, hvilken smerte der ventede ham; men kunde det behage hende, saa . . . . Og herligt var det at se hende, høre hendes stemme, sidde ved hendes side, saalænge det kunde vare. At ogsaa hendes hjerte var vaagnet under dette stadige samvær, og at hun selv begyndte at forstaa, at hun elskede Jerome, og at hendes liv intet liv vilde blive uden ham, det anede han ikke.

Da han derfor omsider fandt, at al fast grund nu var væk under hans fødder, at hele hans indre bare var en tanke, en følelse, en evindelig klagesang: Lucina, Lucina, Lucina, — saa stansede han sine besøg og forsvandt igjen fra Lucinas synskreds.

Hun forstod nu grunden; men en dybere grund anede hun deri, at Jerome ikke troede, at hun holdt af ham eller kunde gjøre det. Det var denne hans tvil, mente hun, som drev ham bort . . . Vidste han bare . . .

Ugerne gik, og Lucina blev stille og bleg og saa syg ud. Moderen blev ængstelig. Faderen grundede over, hvad der gik af den „forbandede Edwardsgutten", som ikke kom mere.

En varm sommereftermiddag blev tankerne Lucina for mange og for forstyrrende. Hun holdt det ikke ud i det stille hus under moderens aarvaagne og ængstelige øine. Hun gik over til tantens. Ogsaa der fulgtes hun af ængstelige øine. Hun tog en bog og fordybede sig i den for at slippe tantens mange spørgsmaal.

Lucina havde ofte tænkt sig selv som ugift livet igjennem, ligesom hendes tante, og det havde forekommet hende et vakkert og fredeligt tiltrækkende liv. Men idag irriteredes hun af alt i tantens hus; den nette stivhed, den graciøse gammeldagshed, bøgerne paa dagligstuebordet, de stille værelser, tanten selv; alt syntes at sige: dette er jo en levende død. Og tanker og følelser i hendes indre blev voldsommere, talrigere. — —

„Jerome, Jerome, jeg holder af dig", steg det som en bøn og et nødraab op fra hendes hjerte, der følte sig druknende i tantens ensomhed og levende død.

Tanten var imidlertid falden i søvn, og Lucina sneg sig ud af det stille hus, hvor hun holdt paa at kvæles. Hun tog veien langs en skov-

kant over deres eget land og henimod Edwardsgaarden. Det var en vei, Jerome ofte gik — havde han fortalt; den bar omsider helt ind i skogen.

Hvorfor hun gik der? — Fordi hendes hjerte var saart af længsel, og den, som hun længtede efter, ofte havde traadt paa det samme grønsvær. Og — om hun mødte ham? — Ja, saa *mødte* hun ham, og saa blev kanske en forklaring mulig, som vilde gjenoprette det gamle forhold.

Men hun var ikke kommen langt, før følelser, hun i øieblikket havde skudt tilside, meldte sig, og rødmen steg til hendes kinder over, hvad hun gjorde. Men — hun gik videre, skjælvende, angst og rødmende.

Pludselig saa hun Jerome ligge ved kanten af stien under et træ. Han sov. Hun stansede med bankende hjerte og vilde vende om; men blev staaende. Hun havde aldrig seet ham saa godt. Han var vakker. Hun saa hans mund, hans pande, haar og hænder, dvælede elskende ved dem. Og fortiden med dens minder om Jerome, og fremtiden med hende selv som Jeromes hustru trængte ind paa hende og blandede sig med virkeligheden, og hvad hun saa. Og hun vidste, at hun hørte ham til, ham og ingen anden i verden, som han var hendes og hendes alene.

Med ét aabnede Jerome øinene. I drømme overrasker intet os, og det første øieblik efter vor opvaagning er vi endnu paa drømmens grænser. Jerome saa derfor et par sekunder roligt og opmærksomt og uden overraskelse paa Lucina. Det umulige bliver den naturligste ting i verden i en saadan stund. Men snart samlede hans sanser sig, og han sprang op og gik hen til hende: „Er det dig?“ spurgte han med en stemme fuld af tilbagetvungen graad.

Lucina saa bønfaldende paa ham. Hun vilde løbe sin vei; men hendes knær skjalv, og hun kunde ikke. Jerome saa, at hun skjalv og rødmede helt ned over halsen, og han forstod, hvorfor hun var der — af længsel efter at se ham! Den kjæreste, deiligste prinsesse.

„Skal vi sætte os her et øieblik?“ spurgte han.

„Nei, jeg maa — jeg maa gaa hjem“, sagde Lucina skræmt tildøde over sin egen tidligere dristighed.

„Bare et øieblik — jeg har noget at sige dig.“

(Forts.).

Fra festlighederne i Kristiania i anledning af kong Oskar II.s femogtyveaarige regjeringsjubilæum.
Indtoget. — Æreporten i Karl Johans gade.

Fra festlighederne i Kristiania i anledning af kong Oskar II.s femogtyveaarige regjeringsjubilæum.
Illuminationen ved æreporten i Karl Johans gade.

Redaktionen er ikke ansvarlig for de ideer og synsmaader, der forekommer i optagne originale artikler eller i de fra udlandets tidsskriftpresse hentede opsæt. Den medtager alt, der bør kjendes af den læsende almenhed, enten den er enig med vedkommende forfatter eller ei. — Redaktionens egne meninger finder man i de redaktionelle artikler og under „Redaktørens sofahjørne“.

Kringsjaa.

Kristiania, 11. oktbr. 1897.

Grækerne har atter fundet en syndebuk for sine uheld, idet de nu har ladet Ralli gaa. Samtidig opførte deputeretkammeret en under de alvorlige forhold mindre tiltalende scene. Delyannis kjæmpede haardt for atter at komme til magten; men et ministerium *Zaimos* blev dannet. Grækenland underkaster sig naturligvis, som det maatte, de ydmygende fredsbetingelser og kommer saaledes foreløbig til at udgjøre en blot halvselvstændig stat under europæisk formynderskab.

Det berettes, at sultanen, som takket være keiser Wilhelms venskab og Europas støtte nu føler sig meget sterk, forbereder **nye blodbad i Armenia.** Alt skal være rede til at sættes igang, saasnart keiser Wilhelms ven giver vinket. Tyrkiets indtrædelse i tremagtsforbundet eller i det mindste en vaabenalliance mellem den kronede morder og den verdensbeskyttende keiser skal blot være blevet forhindret ved Ruslands og Frankriges mellemkomst. Og hvorfor ikke ved siden af den fransk-russiske alliance et tysk-tyrkisk vaabenbroderskab — til fredens og civilisationens bevarelse naturligvis; til hegn om alle kristne dyder.

Det viser sig, at rygtet overdrev skarpheden af den **amerikanske** regjerings forestillinger i **Madrid.** Formen var diplomatisk høflig; men meningen var dog omtrent, som rygtet vilde vide, kun at de Forenede Stater ikke satte nogen bestemt tidsfrist. I formen tilbød den amerikanske regjering sin gode ven Spanien at hjælpe det ved mægling og paa anden maade for at faa gjenoprettet fred paa Kuba — paa grundlag af kubansk selvstyre. Den bestemte amerikanske optræden har allerede havt sin virkning. Det konservative ministerium, som paa denne maade, om end under alle høflighedens former, gaves valget mellem at give Kuba selvstyre eller gaa til krig med Amerika, turde ikke gjøre nogen af delene, men foretrak at gaa af, og Sagasta har dannet et nyt liberalt ministerium paa basis af — selvstyre for Kuba under spansk flag. For at trøste den saarede nationalfølelse heder det samtidig, at der skal sendes forsterkninger til øen, og at krigen skal føres med energi mod dem, der nu ikke underkaster sig paa de tilbudte betingelser. Det store spørgsmaal bliver nu, om Sagasta vover at tilbyde en form for selvstyre, som kubanerne *nu* — efter al denne krig og mishandling og efter at være komne saa langt — kan finde sig tilfreds med, og som Amerika kan anse som en permanent løsning af spørgsmaalet. Det er kanske tvilsomt nok. — De Forenede Staters optræden er mønstergyldig. De kunde benytte anledningen til uden videre at annektere Kuba. De gjør det ikke. De forbeholder sig intet. De tilbyder sin hjælp til at ordne det hele, saaledes at det spanske flag vedbliver at vaje over Kuba, ifald øen blot faar et tilfredsstillende selvstyre.

Det er ogsaa et spørgsmaal, om det ikke vilde være heldigst for Kuba straks at blive en stat i den amerikanske Union, hvor det geografisk og kommercielt hører hjemme. I hvert fald er det at haabe, at Amerika vil kræve et selvstyre nogenlunde af samme art, som Kanada har. Det vil da blive interessant at se, om Spanien evner at omdanne sig til en kolonimagt efter engelsk mønster, om det kan gjenvinde sine koloniers loyalitet og gjøre nederlaget paa Kuba til grund-

lag for en ny national reisning. Det er vel tvilsomt. Mere sandsynligt er det, at et selvstyrende Kuba en vakker dag selv proklamerer sin tilslutning til den amerikanske Union. Men et forsøg paa at skabe et spansk Kanada vil være af betydelig polititisk og folkepsykologisk interesse.

Imidlertid *har* vi oplevet, at de Forenede Stater paany har optraadt som et lidet folks uegennyttige beskytter. Og med held og øieblikkelig virkning. Det er morsomt at se den hurtighed, hvormed et greit og bestemt *ord* fra de Forenede Stater i Madrid fulgtes af minister- og politikskifte. Weyler er allerede tilbagekaldt, og general Blanco afreiser til øen for at overtage kommandoen. Weyler faar ikke engang lov til at afvente sin efterfølgers ankomst. Hans øieblikkelige afsked blev straks krævet af den nye regjering, formodentlig efter paalæg fra Washington. Kuba er i hvert fald at ønske til lykke. — For ikke længe siden intervenerede de Forenede Stater overfor britisk overmagt med held til Venezuelas fordel; nu overfor spansk overmagt til Kubas. Det er godt; *kun* godt; og af de lyse striber, der fra Vesten opklarer den natsorte himmel, som det forenede Europa har lagt over Orienten. Den dag *tør* komme, da Amerika, kanske i forbund med England, vil spille en lignende rolle ogsaa i den gamle verden, da dets „hvide flaade“ og stjernebanneret overalt vil bære tryghed for de smaa folk mod undertrykkelse eller brutal magt. Det er virkelig det bedste Amerikas ærgjerrighed saaledes at kunne stille landets uudtømmelige magt til rettens og den folkelige friheds tjeneste al verden over. Emerson skrev: „Der har altid været en ledende nation blandt folkene . . . Frankrige har været det, lad Amerika blive det“. — Det er utvilsomt, at paa det nærværende tidspunkt ligger menneskehedens bedste haab i den anglosaksiske verdens evne til at holde sig imod de øvrige stormagter og føre verdenssceptret.

Og hvad der for tiden giver den brogede verdenspolitik dybere interesse og betydning langt udover de enkelte begivenheder, er netop, at vi har for os en kamp mellem de store nationer og riger, mellem de herskende racer om herredømmet i verden. Det er denne kamp, som for enkelte stormagter bliver til en kamp for selve tilværelsen, der driver Frankrige til at kaste sig i tsarens arme og keiser Wilhelm til at gjøre sig godvenner med en kronet morder. En kamp, som ogsaa føles paa det kulturelle omraade — tysk, fransk, russisk, engelsk tankegang kjæmper mod hinanden. Det er en tid, da det for mig vilde staa som en herlig ting, om de nordiske folk stod forenede i venskab og samarbeide, rede til at forsvare deres tilværelse mod alle angreb og udnytte en rig gjæringstid til at skabe den mæglende og sammenknyttende **nordiske kultur.**

Stigmatisering. — Ved en forglemmelse angaves det ikke ved du Prels artikel i sidste hefte om ovenstaaende emne, at den er en af forfatteren autoriseret oversættelse ved Marius Selmer.

Begrænsningens Lov.

Jeg har tidligere omtalt denne „lov“ i „*Kringsjaa*“. At kjende, forstaa og villigt underkaste sig den er, efter min mening, en nødvendighed for at kunne bevare sindets fred og ro i denne verden, en nødvendighed for at kunne tænke frit og ubegrænset uden at gjøres forstyrret af gaadernes tal og dybde, eller uden paa den anden side at tabe det

intellektuelle mod — modet til at vedblive at tænke over tingene og tilliden til saadan tænknings nytte.

Begrænsningens lov udtrykker blot den kjendsgjerning, at vi er endelige væsener i en uendelig verden; begrænsede i vore evner i en verden, som er uden grænser. Og den lille kjendsgjerning vil atter sige, at vi ikke *kan* forstaa alt. At saaledes som vi er, kan vi blot „forstaa stykkevis". Vor forstand er ikke uendelig visdom; den kan ikke favne verden og kartlægge dens rødder.

Vi er begrænsede væsener.

Den moderne videnskab hjælper os til klart at realisere og forstaa det. Det er ellers saa uhyre vanskeligt for et menneske og specielt for den menneskelige forstand, som særlig ved fantasiens hjælp kan flyve saa langt og saa vidt, at fatte, at der er grænser, uoverstigelige grænser, bortenfor hvilke ikke et skridt kan tages eller et glimt opnaaes, skjøndt gaadernes løsning og uendelige verdner ligger der.

Den moderne videnskab hjælper os derved, at den klart har vist os, inden hvilke trange grænser allerede vore sanser stiller os. Vi har været vante til at maale verden med, hvad vi erfarer og ved, hører og ser. Den uvidende benytter endnu det maal. Den moderne videnskab har vist os at dette maal aldeles ikke duer. Der er verdner om os, som vore sanser ikke giver os ringeste melding om. Lydbølger, vi ikke hører, lysstraaler, vi ikke ser, bevægelser og kræfter, vi blot kan opfatte derved, at de viser sine virkninger paa andre omraader, hvor vore sanser har hjemme. Enhver ved, at øret blot evner at opfatte en liden brøkdel af de bølger, som dog alle er „lydbølger"; at øiet opfatter en endnu mindre del af de bølger, som alle er „lysbølger". Derfor taler vi i vore dage om „mørkt lys" — lys, som vort øie ikke evner at se.

Vi kunde tænke os rationelle væsener med bedre øren og bedre øine, — mennesker, som kunde *høre* luftens varmegrad og *se* koncerter. Vi har allerede i hundens lugteevne et nærliggende eksempel paa, hvorledes den enkelte sans kan have langt videre grænser end de, vi maa finde os tilfreds med.

Vi kunde ogsaa tænke os ganske nye sanser. Mennesker med en elektromagnetisk sans f. eks., som kunde føle nord-og-syd retningen som en kompasnaal, og ogsaa føle luftens elektricitet og direkte opfatte de elektriske svingninger i telefontraaden uden at behøve at omsætte dem til lydbølger gjennem et apparat.

Og matematikere taler om muligheden, ja endog om sandsynligheden af en *fjerde dimension.* Det vil sige, at det universum, vi ser og opfatter, forholder sig til det *virkelige* universum, som en papirskive paa pakkassens ene endevæg til kassens rumindhold. Som kassen vilde rumme tusener af

papirskiver, saa vilde det virkelige universum indeholde tusenvis eller millionvis af universer af den art, vi ser og kjender.

Og matematikerne lægger til, at der kanske ogsaa er en femte, sjette, og uendelig mange dimensioner.

Og her maa vi mærke os, at vi ikke alene ikke eier nogen *sans*, som kan opfatte denne fjerde dimension; men at heller ikke vor forstand, ja selv ikke vor livligste fantasi eller drømmeevne kan *tænke sig den.* Vi er konstruerede som tredimensionale væsener, — ogsaa hvad vor forstand angaar. Og dog *kan* der være andre dimensioner. Her faar vi altsaa fra matematiken et vink om, at vor forstand tør være lige saa snevert begrænset som vore sanser.

Vi kan forestille os vor begrænsing paa dette punkt ved en analogi. Vi kan tænke os todimensionale væsner, som blot er istand til at leve i og opfatte længde og bredde, ikke „tykkelse" eller „dybde". Deres verden vilde blive som en uendelig stor papirskive, inden hvilken de vilde bevæge sig. Ud af den kunde de ikke komme, nogen verden eller tilværelse udenfor den vilde de heller ikke kunne tænke eller forestille sig.

I et lignende forhold tør altsaa vi staa til den *virkelige* verden.

Dette er dog nærmest en begrænsning af vor forstands udstrækningsevne. Vi kunde tænke os, at den vistnok pent maatte holde sig inden en brøkdel af den virkelige verden (det tredimensionale rum); men at den dog *inden dette* kunde løse alle gaader og forstaa alle ting. Men ak, saa er det heller ikke.

Ingen moderne videnskab har gaaet langt, før den løber hovedet imod en uigjennemtrængelig mur — gaadernes løsning liggende paa den anden side. Her er det ogsaa *forstanden,* som ikke slaar til; ikke længer sanserne, som kommer tilkort. Og det er heller ikke, at forstanden ikke faar altsammen med, det er, at den ikke evner at trænge dybt nok ned. Den slaar klik slet og ret — *som forstand.* Den staar der gabende *og forstaar ikke længer.* Og dette, som den ikke forstaar, det er netop de begreber og værdier, som vi forudsætter den hele tid og lægger tilgrund for alt. Elektrikerne fortæller i det vide og brede om elektricitetens love og virkninger. Gjør det, saa gjør „elektriciteten" saa og saa. Den „gaar" der og der. Men hvad *er* elektricitet? spørger vi. Og svaret er: Ved ikke; ingen ved, og om vi kunde svare et eller andet, vilde ikke det, vi sagde, være forstaaeligt for os selv. Materie, kraft — vi taler om dem, og vi ved meget om dem; men *hvad de er*, ved ingen.

Spencers engang før citerede udtalelser er værd at gjentage: „*Rum* og *Tid* er absolut ufattelige. Det ligefremme kjendskab, vi synes at have til dem, viser sig ved nærmere undersøgelse at være absolut uvidenhed.

.... *Materien* er i sit inderste væsen lige saa ukjendt som tid og rum.... I ingen forbindelse finder vi det muligt at forstaa en *Bevægelse*.... Medens det er umuligt, at danne sig nogen forestilling om *Kraft* i og for sig, er det lige umuligt at forstaa dens virkemaade og dens foranderligheds lov.... Medens vi ikke kan hverken tro eller forestille os *Bevidstheden* som uendelig, er det os lige umuligt at tænke os den som endelig.... Den *Personlighed*, hver er sig bevidst, og som for enhver er den sikreste af alle kjendsgjerninger, er dog noget, som slet ikke virkelig kan kjendes eller forstaaes; — forstaaelse deraf er os negtet ved selve forstaaelsens natur.... Videnskabens grundidéer repræsenterer saaledes realiteter, som *ikke kan kjendes eller forstaaes*".

Her har vi fra den moderneste tænknings og forsknings hold en kompakt og glimrende forkyndelse af vor *forstands begrænsning*.

Vi kan altsaa slet ikke forstaa alt. Netop ikke de dybeste ting; de hvoraf alt afhænger. Vi kan operere med love for materien, og vor forstand er os her tilhjælp; men vi kan ikke vide, hvad materien er.

Lad os imidlertid ikke af disse betragtninger ledes til den modløshed og pessimisme, som har fundet udtryk i den moderne reaktion mod „videnskaben" og i de talrige angreb paa den, fordi den ikke kan forklare disse dybeste ting. Det er, som vi ved, ganske alment at sige, at siden videnskaberne ikke kan give os fuld oplysning om de grundbegreber, de selv arbeider med, saa er de og de tanker, de afføder, lidet at stole paa. Dette er en dyb misforstaaelse.

Det er sandt, at elektrikeren ikke ved, hvad elektricitet er; men du kan ligevel trygt stole paa ham, naar det gjælder at indlægge elektrisk belysning i dit hus. Han benytter dertil en videnskab, som trin for trin er bygget op paa grundlag af iagttagelser og forsøg. Og denne videnskab prøves daglig tusen og hundre tusen gange i det praktiske liv, og den findes korrekt og fuldt paalidelig. Den er videnskaben om den ukjendte elektricitets *virken og optræden* iblandt os.

Med andre ord: der er overalt et stort felt, hvor vor forstand evner at give os fuld klarhed og føre os trygt frem uden usikkerhed. Det er først, naar vi kommer til de *fjerneste* og *dybeste* spørgsmaal, at viden og forstaaelse slaar os feil. Det er f. eks. i den elektriske videnskab kun elektricitetens eget væsen og natur, som saaledes undgaar os, intet andet. Og saaledes overalt. Ingen maa derfor begaa den dumhed at overføre uvisheden og magtløsheden fra hine fjerne og dybe omraader til de nærmere opgaver, der helt og holdent ligger inden vor forstaaelse. Vi kan langtfra forstaa alt; men *vi kan forstaa en del*. Det er nødvendigt i vor tid at minde ogsaa om det sidste. Meget maa altid være usikkert og gaadefuldt;

men *noget* er sikkert og greit, — spørg den praktiske elektriker eller kemiker! Der er grænser ikke alene for vore sanser, men ogsaa for vor forstaaelse og fantasi; men disse grænser giver os dog et ganske respektabelt felt baade for sanser og forstaaelse. Og grænsen ligger først der, hvor der bliver spørgsmaal om, hvad tingene er i sig selv i deres dybeste grund. Vi kan følge og forstaa deres optræden, deres manifestationer, kjende dem i alle deres livsfunktioner; men hvad de egentlig i sig selv er, kan vi ikke vide.

Enhver vil forstaa anvendelsen af disse betragtninger.

Kun faa af os er videnskabsmænd; men der er ét felt, hvor hver enkelt ønsker at forstaa og komme paa det rene med det mest mulige; det er det moralsk-religiøse felt, det, som angaar vor livsførelse eller vor tilværelse *som mennesker*.

Og netop her begaaes stadig begge de ovenfor omtalte feil. Det glemmes, at vi lever under begrænsningens lov, og at endog vor forstand har sine grænser. Og det glemmes til den anden side, at der dog inden de grænser er et aabent felt for forstaaelse.

Jeg har f. eks. venner, som har tilbragt aar med at gjennemrode alskens filosofi for at finde klarhed over de dybeste ting paa dette omraade. De ønsker saaledes at forstaa klart og tydelig begrebet Gud. De vil vide, *hvad* guddommen er, hvordan den ser ud; i hvilket forhold den staar til verden, til godt, til ondt i den, hvad dens tanker, vilje, egenskaber er, *hvordan* den virker. De kan ikke slaa sig tiltaals, før de eier klarhed over dette. Livsførelsens kunst synes dem umulig at løse uden klar viden om disse ting.

Og det er sikkert, at de *aldrig vil opnaa den*. Vi evner det ikke. Elektrikeren ved ikke engang, hvad den elektricitet er, som gnistrer og arbeider under hans fingre, som han beregner, fordeler og omsætter, sælger og kjøber, — og saa vil nogen vide mere om Guddommens væsen, end vi ved om elektricitetens!

Her er anledning nok til at tænke sig gal for den, som har lyst dertil. Vi ved jo ingenting. Hvad er Gud? spørges der. Men hvorfor gaa saa langt? Hvad er livet selv? Det bevidste liv inde i os? Hvad er dette, som kalder sig „jeg", — det, som sidder inde i os (eller *er* det virkelig *inde i os?*) og „opfatter", hvad sanserne rapporterer, „opfatter", hvad hjernens celler giver i billeder, omsætter dens kemiske og fysiske forandringer, vibrationer og svingninger til tanker og følelser, samler indholdet fra de spredte hjerneceller — hvad *er* det? Ingen ved, ingen kan ane, ingen kan drømme. Det ligger hinsides vor forstaaelse, hinsides fanta-

sien selv. Vi dækker vor uvidenhed med ordet „aand“. Aand — hvad er aand?

Vi kan sige: dette jeg — det, som „opfatter“ og omsætter verden og dens fysiske bevægelser til tanker og forstaaelse, det er blot en gnist af selve den Evige Livsild — et pust af det Selveksisterende Liv, som opretholder alt. Det er denne gnist af Guddommen selv, der forstaar og opfatter, uden hvilken øinene blot vilde give billeder, som ingen saa, og hjernen kun give kemiske forandringer, som ingen forstod. Men lige nær er vi. — Hvad *er* saa dette Selveksisterende Liv? Hvorledes virker det? I hvilket forhold staar det til resten af tilværelsen? Hvorledes giver det fra sig disse millioner pust, som bliver til individuelle sjæle? Hvorledes, hvorledes . . . . i det uendelige. Og ingen kan svare.

Spencer morer sig med at vise os, at vi ikke kan tænke os rummet som uendeligt, og heller ikke kan vi tænke os det som endeligt. Og dog tænke os rummet eller i hvert fald *forudsætte* det *maa* vi; men *hvordan* vi end tænker os det, galt bliver det. Enhver alvorlig tænkende sjæl ved, at det er lige galt med de dybeste begreber paa det religiøs-etiske omraade. Tænk Guddommen paa én maade, og galt bliver det; forsøg det modsatte, — og lige galt bliver det. Mangen hjerne er sprungen istykker af fortvilelse og overanstrengelse under forsøgene. Og sent gaar det her at lære, at vor forstand ikke magter *alt*, og at ingen kan „udforske den Almægtige til fuldkommenhed“.

Det har forekommet mig, at en overordentlig stor del af udmerket kraft og herligt alvor spildes iblandt menneskene over saadanne absolut uløselige problemer, og at det utvilsomt for alvorlige mennesker maa føles som en lettelse at komme paa det rene med, at vi ikke maa *vente* at forstaa alt, at vi er under begrænsningens lov, og at de dybeste ting paa dette omraade er lige saa ufattelige som de tilsvarende ideer i fysik og kemi, uden at derfor usikkerheden om nære og praktiske ting bliver større, end den er i videnskaberne. Vi vil da efter analogiens lov paa forhaand vente, at liv, personlighed, Guddom, udødelighed skal vise sig ufattelige og uudgrundelige i deres eget inderste og dybeste væsen. Men til gjengjæld vil vi vente, at der maa kunne findes en solid viden, som fastslaar disse værdier som nødvendige, som viser os deres love og virkninger paa og iblandt os og vort forhold til dem.

Og med denne forstaaelse vil vi nærme os de store livsproblemer paa en ny maade. Vi vil ikke begynde med filosofiske spekulationer over Guddommens natur, men med forsøg paa at finde de enkle love, som hersker over vort liv og vor livsførelse. Og i disse love og andre nære iagttagelser vil vi saa finde en „Magt, der“, som Matthew Arnold sagde, „arbeider for retfærdighed“. Det er denne magt, som udgjør grundlaget

for gudsbegrebet. Og vi vil efterhaanden se dette stige stadig klarere og sikrere frem af alt, hvad vi ved og kjender, — saaledes som fysikeren ser begreberne kraft og rum og tid stige frem af alt som den nødvendige betingelse for alt.

Vi vil i det hele lære at slaa os tilfreds med en del store enkle visheder, og det gaadernes dyb, som paa alle sider altid maa omgive os, vil ikke forstyrre os, men blot øge vor følelse af livets og universets uendelighed og underfuldhed. Vi vil komme til det resultat, at den dybeste tankes, den høieste visdoms sidste ord om verdensaltet bliver det, som kristendommen lærer, — at Almagten, hvad den end maatte være saadan rent *i sig selv*, i sit *forhold til os* bedst skildres og nævnes som den „Retfærdighedens Herre", profeterne forkyndte, og som den Alfader, evangelierne omtaler. Tusen forvirrende gaader omgiver en saadan tanke; vi kan slet ikke helt ud forestille os den; men den er dog rationelt nødvendig og uundgaaelig, som fysikerens tro paa noget svarende til hans begreb „Kraft".

Og vi lader den ene klare, sikre tanke falde som den brede lysbundt foran os igjennem livets og problemernes mørke.

Ny literatur.

Det er glædeligt at se, at de sidste maaneder af 1897 vil udmerke sig ved en rig bogavl ogsaa udenfor roman- eller skjønliteraturens omraade. Særlig bliver der gjort anstrængelser for ogsaa hos os at skabe en billig og populær oplysnings- og kundskabsliteratur.

Først i marken er det *danske* foretagende „*Frem*". Det fører titel af „*Ugeskrift for underholdende belæring*". Titelen er dog lidt misvisende, idet det intet har tilfælles med et vanligt ugeblad eller tidsskrift. Det befatter sig ikke med nyt af tiden. Det er simpelthen en udgivelse af *bøger* af forskjellige art i ugentlige smaaportioner. Hvert hefte indeholder et lidet stykke af hver af fire bøger. Naar aargangen er færdig, vil man da have de fire bøger fuldstændig, og ordningen er saadan, at hver af disse kan særskilt indbindes. Foretagendet er saaledes en ny adaptation af den gamle metode at udgive bøger i ugentlige hefter. Istedenfor at udgive hver bog for sig heftevis, forbindes fire bøger, som man saaledes faar samtidig. Andet end disse bøger indeholder hefterne ikke.

Men ideen er vistnok meget god. Hefterne udkommer paa det store *Nordiske Forlag* i Kjøbenhavn, og gives et udmerket udstyr. Redaktionen besørges af Jul. Schiøtt, og det bebudede udvalg af bøger synes meget godt. Det er meningen efterhaanden — i løbet af 4—5 aar — at give i denne bogform en populær oversigt over den menneskelige viden. Der vil komme bøger om populær fysik, de geografiske opdagelsers historie, jordens udviklingshistorie, verdensliteraturens skatte, fremmedordbog, osv. Alt vakkert illustreret og udmerket trykt paa godt papir. De fleste bøger vil blive skrevne for anledningen af en række medarbeidere,

blandt hvilke ogsaa findes nordmændene Erik Lie og konservator Brunchorst. Prisen pr. hefte er 10 øre — en overordentlig billig pris for, hvad der gives. Den, som abonnerer paa „Frem“ i fire fem-aar, vil saaledes faa en vakker samling af bøger, der vil give ham en elementær og populær oversigt over de forskjelligste felter. Særlig egner bogen sig for ungdommen og specielt for den lærelystne ungdom udover landet, for hvilken adgangen til bøger er vanskelig, og for hvem den elementære skoleundervisning har efterladt mange huller.

Det er ingen tvil om, at foretagendet vil vinde betydelig udbredelse og hjælpe til at øge kundskab og forstaaelse blandt den opvoksende slegt.

Samtidig bebuder ogsaa et norsk forlag, *Alb. Cammermeyer* et noget lignende foretagende. Dette vil dog ikke optage „Frems“ plan om at samle brudstykker af forskjellige bøger i samme hefte; det vil udgive de forskjellige verker særskilt. Vi maa indrømme, at vi finder det norske forlags plan vel saa tiltalende. Forlaget begynder til jul med at udgive „serier“ af oplysende skrifter. Der gaar allerede en serie af fædrelandskhistoriske skrifter. Denne vil blive suppleret med en serie almenhistoriske smaabøger og en serie populær naturvidenskab. Ogsaa her vil hvert hefte eller hver lille bog blive yderst billig. Hvert skrift vil foreligge afsluttet i et hefte eller en liden bog, hvad der synes os en fordel. Formatet vil ogsaa blive det almindelige bogformat, medens „Frem“ er af „Folkebladets“ størrelse. Den historiske serie begynder med en populær og kortfattet *Sveriges historie* af Chr. Brinchmann, en af *„Kringsjaas“* tidligere medarbeidere, og fortsættes saa med andre landes historie. Den videnskabelige serie begynder med to skrifter af P. Engelbretsen, ogsaa en af *„Kringsjaa“s* medarbeidere. De to skrifter vil omhandle, det ene: *„Hvorledes jorden blev til“;* det andet: *„Hvorledes livet blev til“.*

Jeg haaber, at forlaget vil se sig istand til at udgive disse serier nogenlunde hurtigt, og at det endnu vil supplere dem med andre paakrævede led i den kundskabskjæde. som saaledes let kunde skabes. Imidlertid anbefales det kommende paa det varmeste. Det er et foretagende, tusener har længtet efter, praktisk og greit, og maa bidrage i høi grad til at forbedre folkeoplysningen. Støt foretagendet ved straks at anskaffe, hvad der udkommer af disse serier. Desto hurtigere kan det udvides.

Forskjellige meddelelser.

— En læge foreslaar, at der skal istandbringes statskontrol med indgaaelse af ægteskaber. Alle gutter og piger mellem 12 og 15 aar skal underkastes lægeundersøgelse og derefter deles i tre klasser. Første klasse skal kun indbefatte dem, der selv er fysisk og aandelig ganske friske, og i hvis slægt ingen arvelig sygdom kan paavises i tre slægtled tilbage. Anden klasse skal indbefatte dem, der blot kan garantere frihed for arvelig sygdom hos forældre og bedsteforældre. Tredie klasse skal indbefatte alle andre. Ægteskaber maa ikke stiftes udenfor den klasse, man tilhører. Der vil saaledes dannes et sundhedens aristokrati, der stadig vil blive stærkere og friskere, og en sygelighedens pariakaste, som vil sørge for at udrydde sig

selv, derved, at dens medlemmer kun kan gifte sig med hverandre og ikke kan suge ny kraft til at vedligeholde de sygelige slægter ved samgifte med de stærkere og sundere individer. Tilsidst vil derfor verden blot befolkes af de to første klassers efterkommere.

Et medicinsk fagblad, som meddeler dette (og ogsaa ved at berette, at aristokratiske brasilianske familier kræver sundhedsattest fra lægen, før de giver en datter i ægteskab til en mand), mener dog, at en saadan statskontrol ikke lod sig indføre, før menneskene ved andre midler havde naaet en saadan udviklingsgrad, at kontrollen vilde være overflødig.

— Et gammelt træ, der truer med at dø hen, kan meget ofte reddes ved en enkel operation. Alle grene afskjæres, saaledes at den gjenstaaende længde blot bliver det halve eller to trediedele af den oprindelige. Man maa dog passe paa at skjære hver hovedgren saa langt tilbage, at man kommer til en frisk tvergren, som vil sørge for at vedligeholde saftcirkulationen i grenen. De laveste grene maa ogsaa gjøres længst, saa at træet frembyder den størst mulige løvoverflade til lysets paavirkning.

— En professor Ehret i Washington har opfundet en „kuldeovn“ — et apparat til at afkjøle værelsernes luft i sommervarmen. Apparatet er yderst enkelt og bestaar blot af en cylinder af galvaniseret jern, som nedentil hviler i en art stor pande. Oventil er cylinderen sat i forbindelse med skorstenspiben eller anden aabning, hvorigjennem frisk luft kan suges ind. I cylinderens øverste del er der en hul ring med en mængde smaa huller. Ringen staar i forbindelse med vandledningen. Skal apparatet sættes igang, skrues vandet paa, dette kommer da ud af ringens aabninger som en fin dusch, der antager en hurtig spiralformig bevægelse ned igjennem cylinderen. Denne vandets bevægelse suger luft ned ovenfra. Luften afkjøles af duschen og kommer gjennem aabningen ud nedentil som passende afkjølet og tør luft.

Notitser.

— Jernbaneulykker bliver saa hyppige paa de tyske baner, at flere store dagblade har indført en staaende og velfyldt rubrik: „Jernbaneuheld“.

— Geni og vanvid skal ifølge en skole af moderne psykologer ligge meget nær hinanden. Men aldrig er de vel kommet hinanden nærmere end i den rumænske digter Tzinz's tilfælde. Den fortjente, men ved sine digte lidet tjenende poet, er nemlig udnævnt til direktør for sindssygeanstalten i Nurkutza.

— I amerikanske blade omtales Nobel som nordmand, og de vil vide, at Tolstoi og Verestchagin er de fornemste konkurrenter om den første fredspræmie. Kong Oskar, „kongen af Sverige“, omtales som swedenborgianer i religiøs henseende og som træffende forberedelser til at afholde en international religionskongres i sin hovedstad, Stockholm. Det er den nys afsluttede væsentlig protestantiske konferentse, hvoraf et svagt ekko paa denne maade har naaet derover. Præsis af samme art er vore egne ideer om amerikanske forhold.

— Man kan nu vente en opera eller noget lignende fra keiser Wilhelm, idet han har udtalt, at „næste gang vil han komponere noget“.

Nikolai Olsens bogtrykkeri.

KRINGSJAA.

Redaktør: H. Tambs Lyche.

BIND X. 31. OKTOBER 1897. HEFTE 8.

Den hvide mands Afrika.

Natal.

(Efter **Poultney Bigelow** i *„Harpers Magazine“*).

Kunde jeg vælge det sted, hvor jeg skulde henleve min alderdom, saa blev det i Natal. Hvad der er tilbage af vildmandstiden, og hvad der er indført af civilisation, er bedre her end noget andet sted i Syd Afrika; her har engelsk mod og engelsk administration reist

Gade i Natal,

sig et vakkert minde. Europæerne har saa langt fra fortrængt de sorte, at der sikkert endnu er 10 indfødte for hver europæer. Det er nu 20 aar siden, dengang Cetewayo havde samlet sine landsmænd til et angreb

paa de hvide i hovedstaden Natal. Det var en rasende flok, som stod rede til at drive hver elendig europæer paa sjøen; men meget er forandret siden dengang, — nu vilde jeg gaa tryggere gjennem hele Zululand end ti minuters vei paa Londons kai.

Takket være det kloge engelske styresæt, aander man nu i en atmosfære af lovlydighed, frihed og fremskridt. De indfødte tager imod den nye regjering, der repræsenterer det bedste styre, de endnu har vidst af, og er dronning Victoria saa hengivne som nogen af hendes britiske undersaatter.

Forholdet mellem sorte og hvide er af den største betydning for kolonisterne. Er det godt, saa er dermed udbyttet af deres arbeide og trygheden idetheletaget sikret. Skjønt boerne ikke mangler hverken humanitet eller intelligens, har de ikke været heldige i omsorgen for de sorte, simpelthen fordi de ikke har følt sig stærke nok; ud af deres regjerings svaghed har frygten for negernes styrke taget næring. Det gaar for sig her, som saa ofte i den aabne krig: — kun naar officererne føler sig trygge, øver de barmhjertighed mod sine fanger. — Vist er det, at England kun behøvede at hæve sin lillefinger for at føre 1 million sorte i marken og det er mere, end der kan siges om nogen anden kolonis regjering.

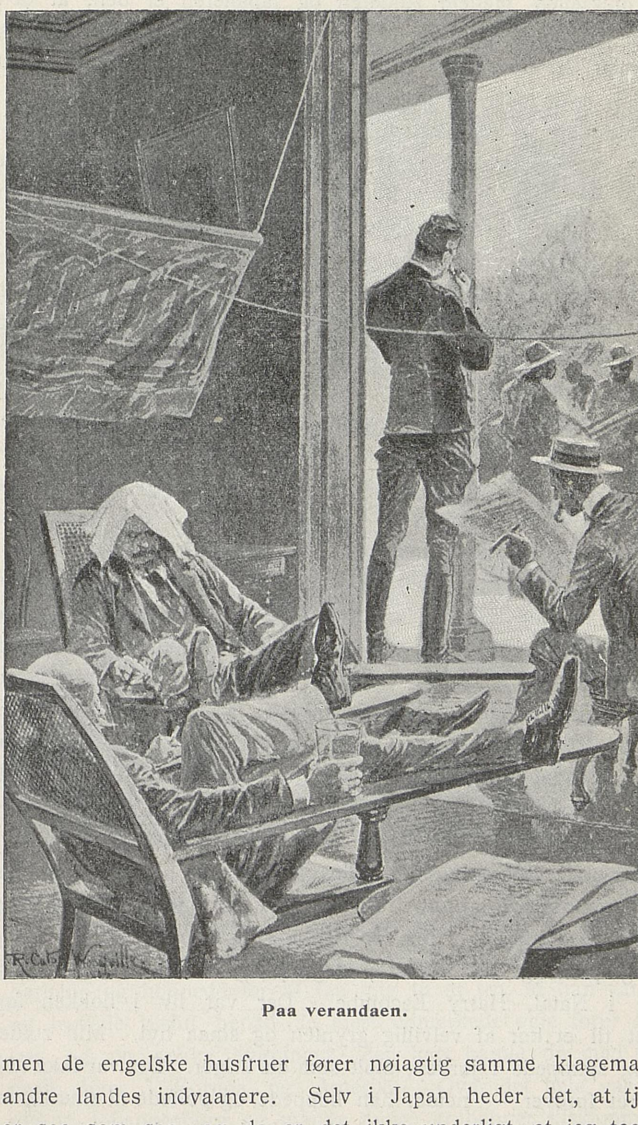
For fire hundre aar siden, juledag 1497 seilede portugiseren Vasco di Gama ind i bugten, som han frelserens fødsel til ære døbte Port Natal. Senere forandredes dette navn til Durban til minde om Kapkoloniens udmerkede guvernør Sir Benjamin D'Urban. Portugiserne er den dag idag ligesaa meget berettigede til at eie Natal, som det tilstødende distrikt ved Mosambikkanalen. I ædelmodighed eller kanske snarere i et anfald af svaghed overlod England Delagoabugten til en regjering, sammenlignet med hvilken den i Costa Rica i Brasilien maa kaldes respektabel. Det kunde ligesaasnart falde mig ind at underhandle med en rumænsk tater om mine børns opdragelse, som at vente noget andet end skam og ulykke af portugisisk regjering i hvilketsomhelst land.

Durban er et af de sundeste steder, man kan ønske sig, med udmerket vandforsyning, førsterangs kloaksystem, rene gader og en administration, som maa forbause enhver, der forstaar sig lidt paa den ting. Lige i nærheden, i samme klima og naturforholde ligger Delagoa Bay under portugisisk styre — et giftigt hul af usundhed. Netop i den forfatning var Durban, saalænge det var i portugisernes hænder.

Natal var egentlig herreløst land til 1843, da England tog det under sin beskyttelse. Før den tid havde et par englændere nedsat sig der, og amerikanske hvalfangere lagde sig paa havnen, — det var i de dage, da

amerikanerne havde sin egen handelsflaade og ikke lod tyskere og skandinaver besørge den forretning for sig.

Durban grundlagdes i 1835 af englændere. Boerne har betragtet englænderne som farlige for friheden, men kommer man til Natal fra Transvaal, da føler man sig som en europæisk reisende, der naaer Ungarn efter en tur fra Moskva. Der er mere af „frihed" inden den britiske koloni end i republiken ved siden af.

Paa verandaen.

Det lykkelige land er endnu ikke opdaget, hvor herren er tilfreds med sin tjener. Amerikanerinderne klager over den umulige irske eller negerhjælp, de maa nøie sig med, og sukker efter Englands stuepiger, og efter vognmændene paa gaden, men de engelske husfruer fører nøiagtig samme klagemaal og misunder andre landes indvaanere. Selv i Japan heder det, at tjenerne nutildags er saa som saa, og da er det ikke underligt, at jeg tog liden notis af, hvad der blev sagt i Natal om zulutjenerne. Det gjælder bare at forstaa

dem og bruge dem til det, de duer til; billige er de i hvert fald, og enten de bliver brugt til at trække hestelæs eller til at varte op ved et bord, er de fornøiet med 18 kroner maaneden. Jeg for min del har indrettet mig som i et lidet paradis, hvor betjeningen overlades dels til zuluere, dels il japanere. Forskjellen mellem zulueren og japaneren er den, at den krysantemumgule bepidskede mand tænker, mens han smiler, medens zulueren ikke finder det nødvendig at smile, men dog skaber sig en grund til at gjøre det.

Da jeg første gang saa udover Durban fra piazzaen paa dets komfortable klubhus, saa jeg en flok unge zuluer med bærestole lig den, der bruges i Japan. Jeg følte det samme, som dengang jeg først stod foran abeburet i den zoologiske have: jeg forundrede mig ikke saa meget over deres dyriske som over deres menneskelige udseende. Engelske myndigheder har beordret zuluerne til at bære hvide bomuldstunikaer og løse, hvide benklæder, som rækker til knæet. De var pyntet med røde baand og tog sig godt ud paa de mørke mennesker. Men tungvindte maatte de synes for folk, som er vandt til at anse sig for paaklædt, naar ørene er behængt med lange hornskeer, som bruges til at øse snus. Bærerne lo, hoppede, pratede, støiede som unger; jeg stod længe og saa paa dem — hvor utrolig lykkelige de saa ud! Skjønt de bar samme dragt, havde de høist forskjellige maader at pryde sit hoved paa. En havde sat paa sig en almindelig straahat behængt med lange frynser og nøster; han rystede uafladelig paa hovedet, for at lade stasen svinge. En anden havde sat et par kohorn fast over sine øren og gjorde nogle voldsomme grimaser i den stolte følelse af sin skjønhed under den ekstravagante pryd. En tredie havde flettet sin lurvede top ind med uldgarn og nogle runde tingester, som jeg synes, jeg har seet paa damekaaber og andet udstyr i London. Der er moden nu forbi, men den maa have angrebet zuluernes fantasi, thi jeg saa dem siden overalt i Natal.

Jeg for min del har svært meget tilovers for en bærestol. Japans halve trylleri bestaar i at bevæges gjennem gaderne med en bred, gul, pent tatoveret ryg til nærmeste forgrund. Den slags erindringer drev mig snart ned paa torvet til zuluerne. Jeg valgte mig en, som havde rigtig pene lægger og passelig stor frisure, steg op og bad ham føre mig til førsteministeren i Natal, Harry Escombe. Der var liv i flokken før, — nu blev det til et kor af velvillig grynten og smaa hyl. Min zuluer rystede sin man, stampede i jorden, stolt som en kriger. Det var ikke nok at bevæge sig ret forover — neida, han hoppede og puffede til sine kamerater, der beundrende gjorde plads for ham. Utvilsomt udførte han en del

professionelle færdigheder paa en maade, som maatte gaa lige til det afrikanske hjerte. Endelig kom vi afsted, mens min bærer af og til gjorde voldsomme hop for at se, hvor nær han kunde komme til at kaste mig af, uden at jeg alligevel faldt ud. Saa han en mand eller kvinde paa sin vei, gjorde han de nøiagtigste beregninger over, hvorvidt han kunde se sit snit til at løbe dem overende. Og denne dronning Viktorias gode undersaat frydede sig over sin egen snarraadighed ved at slippe undaf og frydede sig endvidere over, hvor dygtig han var, som nær havde faaet dem overende. Han vilde fuldstændig tabt deres agtelse, om han ikke havde gjort noget tilløb til deres ødelæggelse; — ingen tapper londonerkusk kan komme op mod selv en amatør blandt disse zuluere.

En politisoldat.

Uden at faa dræbt eller saaret nogen standsede min bærer tilslut udenfor de offentlige haver, der var smagfuldt udstyrede med en stor fontæne og gange under tropernes løv. Jeg beundrede, medens vi stansede, denne park og spurgte, da min bærer havde pustet lidt, hvor langt der var igjen til Mr. Escombe. Han gryntede, harkede og hoppede for at faa mig til at tro, at han var det kaadeste føl, og travede tilslut henad de mest udmerkede veie forbi det værdige raadhus og en række bygninger, der kan hamle op med bygningerne i de fleste byer i Europa og Amerika. Over det hele var en soliditet, der gjorde Johannesburg og mange andre grubebyer tilskamme. Her var ikke

husene reist op paa et par uger og bestemte til at indbringe sit kostende paa en eneste maaned.

Vi forlod forretningsstrøget og kom ud paa en prægtig avenue, hvorfra kjøreveie tog af til høire og venstre; de førte til forskjellige private residenser, som laa forholdsvis høit med udsigt over landet og havnen. Berea kaldtes denne halvcirkelformede høide, som alle i byen kjender. Her er den hedeste sommer let at udholde, og Durban lige i nærheden giver ophold for vinteren. Jeg nød hvert skridt i disse omgivelser og strakte mine egne ben, for at min „drager“ kunde faa anledning til at hvile sine. Paa et sted, som var usædvanlig vakkert, stansede han, nikkede, klukkede og gjorde en række grimaser, der lod mig antage, at dette var bestemmelsesstedet.

Henfalden i beundring blev jeg staaende og saa udover havnen helt til fyrtaarnet, kom i passiar med en hvid og fik tilfældigvis vide, at Mr. Escombes bolig laa omtrent i modsat retning af den, vi havde taget; men naar jeg gik tilbage ca. seks kilometer, var det en let sag at finde frem. Jeg spurgte ham, om han talte zulusproget; han svarte ja og gav sig itale med min bærer, der lyttede meget interesseret og gav diverse opmuntrende tegn, som skulde forklare, at han forstod. Saa lod jeg mig atter i hoppende og humpende trav bære ned ad Bereas bakker, dog uden at føle mig fattigere for den tid, som var gaaet tilspilde.

Mr. Escombe kaldes Port Natals fader, da det er ham, Durban skylder sin store fremgang og sit smukke udseende. — For et par aar siden kunde blot de mindre skibe komme ind paa havnen. Nu losser de største transatlantiske baade ved de lange brygger, der er udstyrede med dampheiser. Jernbanens skinner gaar langs bryggen, saa ingen tid gaar tilspilde med omladning og lossing.

Jeg anstillede en række sammenligninger mellem de havnestæder, jeg hidtil havde seet, og fandt, at ingen var mere tidsmæssig udrustet end denne by i Sydafrika. — Min zuluer gjorde mig saa opmerksom paa, hvilket hus var Mr. Escombes med saadan bestemthed, at jeg ikke nærede skygge af tvil om, hvorvidt han denne gang var paa ret spor. Og dog undervurderede jeg hans færdighed i at understrege sine ord, — jeg skulde snart forstaa, at det kun var retningen, han havde udpeget, og at jeg havde tre kilometer igjen. Zulueren maatte tage imod ny underretning om veien af en anden hvid, der ledsagede sine ord med en eftertrykkelig skjændepræken, hvilken paa hørtes med lige saa stor respekt og taknemmelighed, som om det havde været en ny fortælling af Mark Twain.

Endelig forbarmede min bærers fornuft sig over ham, og jeg blev sat af i Mr. Escombes park efter en reise paa 21 mil — en halv mil fra udgangspunktet. For dette arbeide betalte jeg manden en sum, som enhver

af hans staldbrødre i New York vilde opfattet som en fornærmelse mod Irland.*) Men denne viste en saa overstrømmende glæde, at jeg blev halvveis skamfuld.

En morgen tog jeg med toget, der gaar ca. 12 mil gjennem en række sukkerplantager; paa denne maade kunde jeg i ro og mag iagttage landet og dets indvaanere. Ret som det var, stansede toget og optog nye passagerer fra sideveie og smaastationer. Jeg kan ikke nægte, at det faldt lidt underligt at se de unge damer komme ind kun klædt i deres smukke chokoladefarvede hud — men et mere stilfærdigt og behageligt menageri kan man neppe tænke sig end det, som saaledes tog plads i vognen.

Melkebærer.

Der var stikkelsbærmarked ved endestationen, — tydeligvis en leilighed for de indfødte til at vise sig i deres bedste stas. Thi der vistes adskillig koketteri med haarfrisure og perlebaand. En zulupige især imponerede mig fuldstændig med en chignon, som havde en diameter af mindst to fod. Hun forstod godt selv, hvor fortryllende hun var, og lod sig villig fotografere; denne udmærkelse gjorde hende saa hoffærdig, at de øvrige neppe turde nærme sig hende.

Zuluerne har en naturlig adel over sit væsen, sin tale og udtryksmaade, der forgjæves søger sin lige blandt „folket" i civiliserede lande; de overgaaes dog af japanerne, som ikke alene har zulufolkets høflige væsen, men ogsaa verdensmandens forstaaelse. Sikkert er det, at den saakaldte

*) De fleste kuske i New York er irer.

fashionable verden er klodset og dens tale blottet for velklang, naar den sammenlignes med disse sorte afrikaneres.

Da jeg kom til stoppestedet, fulgte jeg med strømmen, — bare sorte ansigter at se; for den sags skyld kunde jeg gjerne været en ny Buffalo Bill i det vilde Vesten. Pludselig førtes jeg dog ansigt til ansigt med en af min egen farve, en engelsk mellemhandler, som kjøbte stikkelsbær af de indfødte; disse flokkedes om ham, idet de graciøst balancerede kurvene paa hovedet. Den markedsscene, jeg nu blev øienvidne til, var livligere end nogen i New York. I midten stod denne svære engelske, godmodige, ubegavede civilisationens pioner, vaagen og travel med sine klodset tilarbeidede skaaler og kar. Han kunde repræsenteret retfærdigheden, som han stod der urokkelig ved sin vægt. Rigtignok var hans øine ikke tilbundne med det tradionelle lommetørklæde, thi de holdt meget skarp udkig med vægten. De sorte havde aldrig i sit liv seet en saadan mekanisme — dog vilde de aldrig have vovet at gjøre den hvide mand noget spørgsmaal i den anledning. Det var mest unge kvinder, som flokkedes om englænderen — uden spor af utaalmodighed ventede de og lod tiden gaa under latter og passiar. Blev nogen puffed ind paa kjøbmanden, greb han en kjæp, som han havde liggende til det brug, og delte ud et par rap til de nærmeste, der tog denne manøvre som en udmerket spøg, skjønt det vist ikke kjendtes mildt paa det bare skind.

Slig ser begyndelsen ud til det „fremskridt", som skal forandre de vildes „kraaler" til et samfund grundlagt paa handel og industri.

*
* *

Kvægpesten rasede i Natal, mens jeg var der og gjorde mange høvdinger til fattige mænd. Dertil kom en græshoppesværm, som lagde landet øde og gav indbyggerne valget mellem at plyndre de hvide eller tjene dem; i de portugisiske besiddelser valgtes det første, i de engelske det sidste. Vedvarer dette, vil det give anledning til en stor revolution i folkenes levesæt; disse har nemlig hidtil været rene dovendyr, solet sig i sin dør og spist af landets grøde, som vokser op af sig selv. Langs kysten vokser the, kaffe, sukker, bananer og ananas. Længere inde i landet trives hvede, poteter og andet, som hører den tempererede zone til.

I enkelte dele af omegnen ser det for en overfladisk tilskuer ud, som om landet var mest beboet af *indere.* Det er nemlig bare disse og mennesker, som holder til i hytter langs veiene, paa jernbanestationerne andre steder, hvor der kan falde lidt arbeide. Deres modbydelige ansigter mødte mig, hvor jeg gik, og dog er der ligesaa mange hvide og sorte i

landet som indere, bare at de holder sig mere tilbage. Inderne spiller samme rolle her, som jøderne har gjort i Ungarn og Polen. De undergraver negerens velstand og frihed paa det elendigste sæt. Først drikker de ham fuld, lader ham saa sælge det, han ellers vilde beholdt, og kjøbe det, han ikke kan betale for. Naar regningen er blevet passelig stor, gives valget mellem et virkeligt slaveri eller rettens indgriben. Den arme sorte har altfor stor respekt for loven til, at han ikke skulde foretrække at bringe sin kreditor indtægten af alt sit sit arbeide resten af livet.

Inderne eller kulierne, som de kaldes i Afrika, blev indførte fra Indien til at arbeide paa sukkerplantagerne og andre steder, hvor man havde liden tro til de indfødtes udholdenhed. Hensigten var fra først af, at de skulde drage hjem igjen, naar en vis tid var gaaet. Men da de fandt, at deres fremtidsudsigter var bedre i Afrika end i hjemlandet, blev det ofte ikke noget af med at reise tilbage. Deres farligste konkurenter er kineserne; med dem har de meget tilfælles.

Hvad negeren taaler af den hvide mand, det taaler han ikke af nogen farvet race, — der tilmed er den hvide mands undersaat ligesom han selv er. En vakker dag bringer vel aviserne bud om, at forleden nat blev et par tusen hinduer overfaldt og dræbt af zuluere.

Det hændte, medens jeg var i Durban, at englænderne med magt søgte at drive en ladning indiske emigranter fra havnen. Saadant lader negrene forstaa, at i en kamp mod kulierne vil de rimeligvis faa de hvide paa sin side.

*

* *

Aar 1896, der paa saa mange maader var skjæbnesvangert for Sydafrika, har ogsaa lært zuluerne at være tilfredse med lønnen for ærligt arbeide heller end at leve af rov.

Natal maa nærmest betragtes som frihandelsstat, hvor verdens forskjellige lande kan finde det, de trænger. Tyskland, Skandinavien, Belgien, Frankrig, England og de Forenede Stater — alle konkurerer paa samme vilkaar om at faa afsætning paa sine varer i Natal. Det er sørgeligt, at ikke alle Sydafrikas stater skal kunne slutte sig sammen om en toldlov; deres interesser er saa flettede sammen, at det er umuligt at skille dem fra hverandre. Handelen paa Durban bestaar saaledes for en stor del af indførte varer fra Transvaal. Boerne har imidlertid etslags toldundersøgelse, hvis principer er laante af en eller anden middelalderlig institution.

Trods de uheldige amerikanske sjøfartslove, som synes at gaa ud

paa at afskjære Amerika al forbindelse med udlandet paa dette omraade, var det dog klart, at i alt, hvad der hed vogn, ploug, maskineri, blev amerikanske varer foretrukket som det mest praktiske, stærke og billige.

Siden mit besøg i Natal, er Mr. Harry Escombe blevet førsteminister der; han er en energisk praktisk forretningsmand og kjender Sydafrikas behov. Den eneste hvil, han undte sig under mit besøg, bestod af en tur til havnen hver morgen klokken 6 — uden hensyn til, hvad slags veir det var. Med forelsket interesse dvælede han ved hver sten, hver strøm, som kunde gavne Durban. Det er den slags statsmænd, som skal bygge op Sydafrika, og ikke de arme missionærer og filantroper, som den engelske regjering sender afgaarde aar om andet.

Et forspand.

Til slutning et par tal, der viser Natals størrelse. Natals største længde og bredde er ca. 250 km. Dets hele areal er omkring 20,000 eng. kvadrat mil. Det har for tiden henved syv hundre km. velbygget jernvei, som forbinder dets fornemste byer med de sydafrikanske republiker; de forlænges stadig til gavn for alle parter.

Missionærerne har udrettet det gode at give de sorte respekt for ægteskabet og lære dem at tage sig noget nyttigt for. Men alt,

hvad de har rukket at udrette helt fra Livingstones dage er lidet, sammenlignet med et eneste lokomotivs opdragende virksomhed. Vi ved, hvad undere en saadan maskine har gjort i Mexiko, hvor den havde et lignende land at civilisere.

Merkelig nok var det de indfødtes vis at lade kvinderne udrette alt arbeide, som maatte forefalde og bære oppakningen, naar der foretoges en vandring. Men det var ikke vanskeligt at lære mændene en smule hjælpsomhed mod det andet kjøn; saasnart de var gjort opmerksomme paa det urimelige i, at den ene part altid skulde slæbe, mens den anden strakte sig i solen, blev det en ren æressag for dem at vise sin tjenstvillighed.

Jerome — En fattig mand.

(Af Mary E. Wilkins i *„Harper's Weekly“*).

De satte sig. Jerome i ærbødig og passende afstand. Han saa paa hende og vilde begynde; men det blev bare til et smil over den ængstelige, rødmende pige, som — prinsesse som hun var — dog var kommen hid for hans skyld — for hans. Han saa paa hende igjen, flyttede sig nærmere og tog hendes haand — tog hende selv og trykkede hende til sit bryst. Og Lucina bøiede sit hoved mod hans skulder. Han saa ned paa det, paa det vakre haar. Hans læber var pressede tæt sammen, bestemt trods lyste i hans ansigt; han trykkede hende fastere til sig. „Lad verden komme; lad verden være, hvad den vil; hun er min; hun er min, og jeg giver hende ikke fra mig. Ikke for noget i verden, være det pligt eller Gud. Min er hun.“ Saa følte han, og bøiede hovedet nærmere mod hende; i det samme vendte hun ansigtet, og deres læber mødtes i et kys.

Det vakte dem begge. Hun løftede hovedet og skjøv Jerome mildt fra sig; han tog sine arme fra hende og reiste sig bleg og skjælvende. Han var atter den vanlige Jerome.

„Du maa tilgive mig“, sagde han. „Jeg — jeg glemte mig bort. — Jeg vil ikke sætte mig igjen. . . . . Jeg har villet fortælle dig, — men der har ingen anledning været. Jeg kunde ikke komme til dit hjem mere. Jeg kunde ikke. Jeg troede jeg kunde besøge dig, fordi om jeg holdt af dig, saalænge det altsamen var paa min side, og al tanke om noget mere var udelukket. Jeg troede, jeg kunde gjøre det, naar du

ønskede det. Men det er umuligt, Lucina. Jeg blev udygtig til alt andet; jeg kunde bare tænke paa dig og drømme om dig. Jeg forsømte mit arbeide og min pligt mod dem, som er afhængige af mit arbeide. Jeg følte, at hvis jeg kom oftere, vilde jeg snart blive uværdig til at komme. . . . . Nu vel; jeg *kunde* det ikke; kunde det ikke, for jeg holdt saa altfor meget af dig — uden maal og uden forstand. Og, du ser: saa jeg ikke længer kunde stole paa mig selv . . . .“

Lucina reiste sig og stod bleg men ganske rolig foran ham: „Jeg holder ligesaa meget af dig, som du af mig“, sagde hun. — Hvorfor i himlens navn skjule det? Og desuden, hun *kunde* det ikke.

„Lucina, du mener ikke det . .?“

„Jeg gjør. Jeg holdt det ikke længer ud, at du blev borte, fordi du kanske troede, at jeg ikke brydde mig noget videre om dig. Derfor kom jeg hid. — Tror du, jeg vilde ladet dig gjøre, hvad du gjorde, hvis jeg ikke havde holdt lige saa meget af dig, som du kan holde af mig?“

„Det var jeg, som gjorde det, uden . . .“

„Men jeg lod dig“.

„Du mener da ikke, at du holder nok af mig til — til at gifte dig med mig?“

„Jeg gjør, Jerome“.

Jerome strøg haanden over panden. „Lucina, jeg tænkte mig aldrig dette. . . . .“ Han gik et par skridt frem og tilbage. „Lucina, jeg tager Gud til vidne paa, at jeg ikke tænkte mig dette, ellers var jeg aldrig kommet over til dit hjem . . . . Du — du! Lucina — — der er ingen i verden som dig, og du er rig, og du har et godt hjem. Og saa jeg — jeg som ingen ting er. Og du kan ikke forstaa, hvor fattig jeg er. Altfor fattig til at gifte mig med nogen, endsige med dig.“

„Men jeg behøver ikke meget“.

„Jeg kunde ikke give dig, hvad du behøver“.

„Far vilde hjælpe os“.

„Nei, din far vilde ikke hjælpe os, for jeg kunde ikke lade ham gjøre det“. — Og den gamle ild, som Lucina huskede fra honningkagens tid, var atter i hans øine. Hun saa det og forstod.

„Men jeg er slet ikke bange for at være fattig“.

„Du ved ikke, hvad det vil sige at være fattig, Lucina. Jeg ved det. Jeg har seet fattige mænds hustruer, og aldrig skal du blive en af dem ved mig, saasandt jeg ved, hvad jeg gjør. Troede jeg ikke, at jeg havde styrke nok til at hindre det, saa kasted jeg mig i dammen.“

„Men jeg er ikke ræd for fattigdom. Jeg kunde lære at arbeide og hjælpe til“. Lucina følte, at kjærligheden forpligtede hende til at sige det; men hun gjorde det ugjærne, for hun var begyndt at frygte, at

Jerome ikke holdt nok af hende, naar han ikke vilde have hende trods alt. En kvinde, som er villig til at ofre alt for kjærlighedens skyld, forstaar sjelden selv ofrets fulde betydning saalidt som den kjærlighed, der maa afslaa det.

„Enten du frygter den eller ikke“, sagde Jerome, „du skal ikke blive en fattig mands hustru. — — Se paa John Uphams hustru, Lucina. For seks, syv aar siden var hun en livlig og vakker ung pige, og nu — *slidt ud.*“

Lucinas frygt voksede, og hendes stolthed tog overtaget. „Jeg maa gaa nu“, sagde hun og begyndte at gaa henad veien.

Jeromes tanker var i sfærer, hvorfra han ikke forstod Lucinas grund til at gaa, ligesaalidt som tingen selv. „Du maa vel det, nu“, sagde han tamt.

„Han bryder sig ikke om, enten jeg gaar eller bliver længer“, tænkte Lucina og gik hurtigere.

„Tænk ikke mere paa dette — paa mig“, sagde Jerome til farvel. „*Du* maa ikke blive ulykkelig over det“.

Lucina vendte sig og saa paa ham sørgmodigt men med forsøg paa værdighed: „Nei, jeg vil ikke. Hvorfor skulde nogen af os blive ulykkelig? Der er mange, som lever ugift. Men vi kan forblive venner, kan vi ikke? og du kan komme over — —“

„Nei, Lucina, jeg kan ikke. Ikke det engang. Jeg sagde dig jo, jeg kan ikke det. Det er umuligt“.

Lucina sagde ikke mere, men gik hurtigt. Havde Jeromes øine kunnet iagttage saadanne detaljer, medens han stod og saa efter hende, vilde han have lagt mærke til, at hendes skuldre havde en underlig rykkende bevægelse, som hos en, der hulker vildt.

Da hun var ude af syne, talte Jerome høit til hende, som var hun endnu tilstede og hørte: „Lucina; jeg lover for Gud, at jeg aldrig vil holde af eller gifte mig med nogen anden end dig. Jeg lover dig, at jeg vil arbeide som aldrig før — med al min kraft, saalænge jeg orker, for at tjene nok, saa vi kan gifte os. Og er du da fri, saa kommer jeg igjen til dig. Jeg vil gjøre alt i et menneskes magt for at vinde ret til at kalde dig min, og jeg vil holde af dig og bare af dig, saalænge jeg lever. Men jeg lover dig ogsaa, at jeg aldrig vil sige dette til dig for at binde dig paa nogen maade, naar jeg kan dø, før jeg har tjent det, som behøves.“

XVIII.

Uger og maaneder gik, og Lucina blev blegere og mere stille og svag. Forældrene var bange for en tærende sygdom, og efter lægeraad

reiste hun og moderen udpaa vinteren til en af de vestlige stater, hvor de havde slægt.

Medens de var borte, hændte det en aften, at oberst Lamson mødte Jerome og slog følge med ham. Obersten fortalte om Lucinas sygdom, hvorom Jerome, som om alt, hvad der angik hende, havde liden besked; han holdt sig saa fjernt fra alt hendes, som den lille landsby tillod.

Omsider sagde obersten: „Hør Jerome, jeg er gammel nok til at være baade din og Lucinas far, og jeg tør sige, at I begge to staar mig noksaa nær. Hvad Lucina angaar, kunde hun ikke være mig kjærere, om hun var mit eget barn, og den djævel, som fordristet sig til at gjøre hende noget ondt, skulde faa føle, at der er muskler nok i gamle Lamson til at kværke en saadan usling. Jeg mener derfor, at jeg har ret til at spørge dig ligefrem, Jerome — holder du af Lucina?"

Jerome blev hed og rød i mørket, men svarede hurtig: „Jeg ved ikke, med hvilken ret eller af hvilken grund De spørger, oberst; men jeg har ikke imod at svare Dem. Ja, jeg holder af Lucina Merritt med al min kraft — saa meget, som jeg kan holde af noget menneske."

— „Hvorfor fan siger du da ikke det til hende — og viser det, istedenfor at gaa her og surmule og lade, som om du helst vilde være saa langt væk fra Lucina som muligt!"

— „Lucina ved det."

— „Saa—aa! Og Lucina vil ikke, hun — —!"

— „Jeg har ingenting at gifte mig paa, oberst. Allermindst med Lucina. Hun skal aldrig blive gjort fattig ved mig. Fattigdom er helvede." Jeromes øine lyste i tusmørket, og hans stemme skjalv.

Obersten plystrede. — „Hør du, Jerome, du har vist arbeidet svært haardt paa det sidste!"

— „Det har jeg gjort, fra jeg kunde staa, oberst Lamson."

— „Ja, men endda haardere end før; haardere end nogen mand i længden holder ud at arbeide?"

— „Jeg har slidt og stræver alt det, tøiet vilde holde."

— „Men det bliver ikke stort af det?"

— „Nei".

— „Hvorlænge tror du; det bliver, før du kan gifte dig paa den maaden?"

— „Ved ikke. Jeg gjør alt, jeg kan."

— „Og Lucina? Ved hun om, at du arbeider for *hende?* Har hun lovet at vente!"

— „Hvad tager De mig for, oberst? Tror De, jeg vil binde hende paa nogen maade, saalænge det er saa uvist, om og naar jeg kan skaffe hende et hjem? Men hun ved, at jeg lever og arbeider for det ene maal!"

— „Tror du ikke, at du plager hende mere end lovligt ved en slig ventetid?“

— „Hvad skal jeg da gjøre, oberst?“

— „Har du ingen planer til at tjene penge lidt fortere?“

— „Jo. Om fem aar skal der bygges jernbane gjennem Dale. Jeg har talt med en af de ledende mænd og faaet omtrent løfte paa at faa levere sleepers til hele banen. Jeg har ogsaa talt med skogeiere heromkring, og jeg kan faa det tømmer, som behøves. Lige nedenfor landsbyen er der et vandfald; jeg vil kjøbe grunden paa begge sider, saasnart jeg har pengene dertil, — og dem har jeg næsten. Og saa samler jeg til en sag. Om to aar burde jeg have sagen igang. — Dette mellem os, naturligvis, oberst.“

— „To aar og fem aar — det er en lang tid, Jerome. Men hvorfor vente, til du kan betale kontant for grund og sag? Ved du ikke, at der bestandig opereres med laan og kredit? Sagfører Means, som eier landet ved faldet, sælger dig vist gjerne grunden paa kredit. — Har du talt med ham.“

— „Ja. Han tilbød mig grunden paa kredit. Men jeg vil ikke laane. Jeg har havt nok af laan og deres forbandelse. Om det tager til min dødsdag, saa vil jeg betale kontant.“

— „Men Lucina? Glemmer du hende? Vil du ikke bøie din stive nakke en liden smule for hende?“

— „Jeg vil slide hænderne af mig for Lucina; jeg vil gjøre alt, hvad jeg kan for hende. Men laane *kan* jeg ikke. — Men jeg kan snart kjøbe grunden. Sagfører Means satte en ærlig og rimelig pris paa den.“

— „Han nøier sig nok med mindre.“

— „Prisen er lav nok. Jeg tigger ikke; jeg har betalt for alt, hvad jeg har faat hidtil, og jeg agter at gjøre det, saalænge jeg lever. — Sagfører Means tilbød at sælge grunden for, hvad jeg havde opsamlet.“

Obersten stirrede gjennm mørket paa sin ledsager.

— „Hør du, Jerome, du erter guderne. De taaler ikke slig fanivoldsk stolthed hos os dødelige. Du skal vogte dig — for Lucinas Skyld.“

— „Jeg skal vogte mig for Lusinas skyld, for at gjøre noget, hun eller jeg bebøver at skammes ved — oberst.“

Ikke længe efter meldtes Jerome en kveld hos sagfører Means. Han bragte med sig en pose og blev sendt ind i det røgfyldte værelse, hvor obersten og sagføreren holdt til. Efter varme hilsener fra begge mænd kom Jerome straks til sit ærinde.

— „Var det ikke 375 dollars, De forlangte for den udstukne grund paa begge sider af faldet, sagfører?“

— „Jo, Jerome. Men det var kanske en drøi pris.“

— „Nei, sagfører Means, jeg tror ikke det. Jeg er tilfreds med den, og her har jeg bragt pengene. Kunde jeg faa skjødet imorgen kanske?“

— „Javist. Javist. Er du færdig til at bygge, Jerome?“

— „Nei, ikke endda. — Og De sætter ind i skjødet om brugsretten til faldet, og at De frafalder al ret til at dæmme ovenfor det paa Deres nuværende eiendom?“

— „Naturligvis. Naturligvis. Men hør nu, Jerome. Dette er en heldig tid til at bygge, og jeg har liggende en del penge, som jeg ikke kan faa anvendt. Du vilde vise mig en stor tjeneste ved at tage dem og bygge for. Jeg tror paa den sagen din, og vil gjerne have pengene staaende i den.“

— „Tak, sagfører, — jeg er Dem taknemmelig, — mere end jeg kan sige — for Deres gode mening og hjertelag; men jeg *kan ikke* laane penge. Det blev fars ruin. Min mor og søster og jeg har svid under det hele vort liv. Jeg *kan* ikke begynde med laan igjen. Det faar heller være med sagen.“

Sagføreren talte pengene efter og følte sig som en tyv og røver, da han tog posen til sig. Den formelig brændte hans hænder.

Men Jerome arbeidede om muligt endnu haardere. Bærplukning efter større maalestok bragte ham gode indtægter og øgede hans opsparede midler.

Imidlertid kom Lucina og hendes moder hjem sent paa vaaren. Folk syntes, at den unge pige saa endnu daarligere ud, end da hun reiste. Men en dag, straks efter hjemkomsten, var hun alene ude og mødte oberst Lamson. Og obersten havde meget at fortælle hende. Hun kom hjem i straalende humør, og fra den dag af blev hun bedre. Forældrene tilskrev kuren en ny medicin, som doktor Prescott havde givet hende. — Forgjæves forsøgte hun dog at faa Jerome i tale.

Uger og maaneder drog atter hen, og to aar senere havde Jerome virkelig penge nok paa kistebunden til at bygge sagen. Bygningen skulde paabegyndes til høsten efter gaardsstellet. Men der kom endnu meget i veien.

(Forts).

Religion hos dyr.

(Efter I. d'Ault i „*Revue des Revues*".)

Enhver, der indrømmer menneskets udspring fra dyret og dets udvikling ad evolutionens vei, maa ogsaa indrømme, at der mellem dyr og menneske kun bestaar en gradsforskjel, og at dyret maa kunne vise i kimer og svage spirer alle menneskets evner og færdigheder. At mennesket besidder et saa vidunderligt værktøi som sproget, tillader imidlertid mennesket at hæve sig til en høide, hvorfra dyret synes noget meget ringe, — og hvad der er vigtigere: synes noget *andet* end mennesket.

Men hvad er det egentlig, der skiller dyret fra mennesket? — Hos anatomien bør man ikke søge svaret, den fortæller om samme bygningsplan og peger paa dybtgaaende analogier mellem mennesket og de høiere staaende dyr. Fysiologien siger det samme, — og embryologien viser, at ved de enkelte momenter af fosterlivet maa der en betragtelig dygtighed til for med sikkerhed at kunne afgjøre, om man har et embryo af et menneske, af en abe eller af en hund for sig.

Mellem mennesket og de dyr, som kommer det nærmest, findes en vidtrækkende lighed i organer, væv og lemmernes gruppering, — i den anatomiske bygning bør man altsaa ikke søge den store forskjel. Og antievolutionisterne føler saare vel, at paa det felt er deres sag aldeles tabt.

Det psykologiske terræn flygter de ind paa.

Enkelte har forsøgt at se *sproget* som skillemærket mellem dyr og mennesker; men ogsaa dette argument maa opgives. I. G. Romanes og forskjellige andre har vist, at sproget ikke er en gave, menneskeheden eier alene; den væsentlige del af denne evne, — som jo bestaar deri at forbinde en given ide med et tegn, og slet ikke afhænger af, om man eier en større eller mindre mængde saadanne tegn, — denne evne gjenfindes ogsaa blandt dyrene, og dyrets underlegenhed i dette kapitel viser sig egentlig først ved stemmeapparaternes mindre fuldendte bygning. Var dyrene berøvet sproget, vilde de i aandelig henseende staa endnu langt lavere, end de i virkeligheden gjør.

Andre har som hovedforskjel mellem dyr og mennesker beraabt sig paa det faktum, at mennesket alene besidder — *kunsten*.

»Im Fleisz kann dich die Biene meistern,
In der Geschicklichkeit ein Wurm dein Lehrer sein,
Dein Wissen teilest du mit vorgezog'nen Geistern
— Die Kunst, o Mensch, hast du allein"!

sagde Schiller.

I den senere tid er spørgsmaalet blit behandlet med mere vægt af Weiszmann og Wallace.

Weiszmann er som bekjendt en mer glødende Darwinist end Darwin selv; i sin bog „studier over arveligheden og det naturlige parringsvalg“ lar han parringsvalget, — som Darwin opstillede som en vigtig faktor, men aldeles ikke som den eneste, — forklare alt. Weiszmann tar ikke sin tilflugt til en ny indblanden af guddommen eller en særskilt guddommelig skabelsesakt for at forklare den mest paafaldende forskjel mellem menneskets og dyrets aandsliv, — parringsvalget gir ham forklaring nok.

Wallace derimod, — ligeledes en ivrig darwinist, som samtidig med Darwin fremsatte læren om parringsvalget, og hvis navn er berettiget til samme glands som hans berømte vens, — han antar, at fra anatomisk standpunkt seet nedstammer mennesket direkte og paa naturlig vei og maade fra dyret, men at spranget mellem dyresjæl og menneskesjæl kun kan forklares opstaaet ved guddommens mellemkomst.

Naturen — det vil sige: de love, som organismerne er underlagt, — kunde frembringe det menneskelige dyr; men Gud alene kunde ved en særegen indvirkning gjøre dette dyr til et menneske. De grunde, Wallace støtter sin anskuelse paa, er: mennesket nedstammer fra dyret, altsaa maa der hos de dyr, der staar mennesket nærmest, findes i allefald svage spirer til de evner, der fjerner mennesket mest fra dyreriget. Nu besidder dyret hverken mathematiske eller musikalske evner; i den henseende stammer mennesket altsaa ikke aandelig fra dyret, — der maa have været en guddommelig skaberakt, der har fremkaldt disse evner.

Schillers og Wallaces anskuelse har imidlertid fundet adskillige modstandere.

Allerede Herbart sagde: „Spørger man, hvad der egentlig er kjendemærket paa et menneske, — ikke det fysiske, men det aandelige, det oprindelige og almindelige, og dette kjendemærke ikke opløser sig i spørgsmaal om mængde, — da tilstaar jeg, at jeg kjender ikke noget saadant kjendemærke, kjender ikke nogen saadan helt adskillende forskjel, og tror heller ikke, at der gives nogen saadan.“

Mange naturforskere tænker som Herbart, og da enkelte forsvarere af den doktrin, ifølge hvilken dyr og mennesker er radikal forskjellige, særlig har paaberaabt sig, at dyret adskiller sig fra mennesket ved sin totale mangel paa *sands for æsthetik og religion*, saa maa altsaa spørgsmaalet blive:

Mangler dyret æsthetisk og religiøs følelse? Selvfølgelig kan her ikke være tale om forfinet æsthetisk følelse, — den æsthetiske sands er desuden en foranderlig, lunefuld og subjektiv følelse, og samme maleri, samme musikstykke, samme statue gjør ofte høist forskjelligt indtryk paa

forskjellige personers æsthetiske sands. Altsaa kan ikke her være tale om æsthetiske spidsfindigheder, — det gjælder at undersøge, om dyret paa tydelig vis tilkjendegiver en art smag, der tyder paa elementær sands for det skjønne.

Denne art smag er utvilsom tilstede, — ikke mærkbar hos alle dyr, og de, der besidder den, viser den vistnok i forskjellig grad; men det er nok at konstatere: Den findes. I den henseende er fuglene specielt begavede, og Darwin har betonet dette saa stærkt, at det er overflødigt at gjentage det. De finder smag i livlige farver og melodisk sang, og mens hos andre dyr hannen sætter sig i besiddelse af hunnen ved hjælp af raa kraft, underkaster og bedaarer fuglehannen sin hun ved sine fjæres pragt og sin stemmes vellyd. Derfra skriver sig de eiendommelige kjærlighedsparader, som Darwin og mange andre naturforskere, nu senest Hudson, har givet saamange eksempler paa, — disse parader er rene skjønhedskonkurranser.

Forøvrig findes der flere fugle, der ganske tydelig lægger for dagen eiendommelig æsthetisk sands; f. eks. den saakaldte Baya. Den har en ren lidenskab for glindsende og brogede gjenstande, — det er vistnok en temmelig middelmaadig æsthetisk sands, men mange menneskelige væsner naar aldrig opover det nivaa, — og den pleier at smykke indgangen til sit rede, — som den bygger med uendelig kunst og eleganse, — med allehaande straalende sager, brogede fjær fra andre fugle, skjæl, farvede tøistykker, — og med uhyre stolthed og smagende glæde spadserer fuglen omkring i sin saaledes dekorerede leilighed.

Ogsaa insekterne besidder en udpræget æsthetisk sands; de foretrækker visse farver, og de planter, som med hensyn til befrugtning er afhængig af disse insekter, viser en ganske anden farverigdom end de, hvis befrugtning formidles ved vinden.

Musikalske lyd berører ligeledes forskjellige dyr paa en mærkelig maade; enkelte melodier liker de, andre synes de ikke om. Sikkerlig er den æsthetiske sands, dyrene under dette lægger for dagen, ikke af særlig høi art, men den er dog tilstede; dyrene forholder sig ikke ligegyldige overfor indtryk, der hos os mennesker vender sig til vor „kunstsands“.

Aabenbarlig tar ogsaa de feil, der vil fraskrive dyrene religiøs følelse. Uden tvivl er denne relgiøsitet af meget underordnet art, men eier da de mange millioner menneskelige væsener en religiøs følelse, der er saa særlig høi? Annalyserer man de religiøse ideer berøvet deres mystiske hylle, hvad finder man saa som sagens kjerne? Frygt og kjærlighed, — af disse følelser opstaar underkastelse, lydighed, offervillighed, tillid og meget andet, — altsammen blandinger af disse to hovedfølelser, forenet i forskjellige doser.

Quatrefages, der neppe kan mistænkes for stygge anskuelser, udtaler: „Husdyrene er religiøse, — thi de adlyder den, der behandler dem med sukker eller pidsk.“ Der findes ingen forskjel mellem negeren, som tilbeder et farligt dyr, og hunden, der kryber til sin herres fødder for at tigge om tilgivelse for en forbrydelse. Dyrene flygter til menneskene for at søge beskyttelse, som den troende til sin gud. Sandt nok, der er en ikke ringe forskjel mellem en hunds religion og Pascals, — men man kan paavise alle overgangsformer: den vilde, ja selv mennesker, der anser sig for civiliserede, leverer utallige beviser paa dette, og viser her, som paa mange andre punkter, at forskjellen mellem dyrs og menneskers evner og følelser, er forskjel i grad, ikke i art. Dyrene har sands for det hemmelighedsfulde; de er fetischtilbedere; de giver liv til det livløse; og hvad mere bestaar egentlig mange menneskers tro i? Mellem hedenskabet, den primitiveste, groveste polytheisme, og den reneste kristelige religion er der en utallighed af ganske smaa skridt, intet svælgende dyb. Paa samme maade forholder det sig med de religiøse følelser hos de lavest staaende folk og enkelte intelligente dyreracer — eller rettere: forskjellen er her ikke saa stor som mellem den lavest og den høist udviklede religiøse følelse hos menneskeracerne.

Følelsen af det hemmelighedsfulde og overnaturlige er let at iagtage hos et stort antal dyr, bare man betragter dem med en smule opmærksomhed. Herbert Spencer fortæller saaledes om en stor bulbider, som tilhørte en af hans venner. Hunden gik og legede med en spadserstok; tilfældigvis kom den til at støde stokkens ene ende mod jorden, og selvfølgelig gav stokkens anden ende hunden et forsvarligt slag over labbene. Dyret blev ganske forbløffet over denne mærkelige tildragelse, den troede, at her var en hemmelig fiende paa spil, og gik bort og skjulte sig; kun vanskelig kunde man bevæge den til at gjenoptage sin leg. Dens opførsel viste tydelig, at saalænge stokken kun viste de egenskaber, hunden var vant til at se den eie, blev den ikke betragtet som en selvstændig virkende kraft; men fra det øieblik af, da den foraarsagede hunden en smerte, som den livløse gjenstand aldrig før havde tilføiet den, da blev hunden nødt til at regne stokken for et levende væsen og anse den istand til at foraarsage smerte nok engang.

J. Romanes fortæller ogsaa i sin afhandling „Aandelig udvikling i dyreriget“, et ganske interessant faktum, der peger i samme retning. Historien handler om en klog hund, som ofte pleiede at lege med afpillede knokler, man gav den. Engang knyttede man, uden at hunden mærkede det, en traad i en af knoklerne, og da den en stund havde leget med benet, trak man sagte i traaden, saa benet langsomt bevægede sig bortover jorden. „Hundens forbauselse var kolossal; først nærmede den sig,

angst og bevæget, men da benet fremdeles fjernede sig, forstod den jo, at der maatte være noget hemmelighedsfuldt ved det ben; dens forbauselse steg til skræk, den gjemte sig under stole og borde, og med alle tegn paa hellig gysen betragtede den paa afstand det mærkelige skuespil, hvorledes der var kommen liv i de døde ben."

Mange mennesker har endogsaa tilskrevet dyrene en høi grad af „klarsynthed", anelser og fjernsyn. Snart taler man om fugle, som med alle tegn paa angst flygter fra et rede, hvori en af deres art for længe siden er død, — paa samme maade som mennesker flygter for spøgelser og gjenfærd; eller der fortælles om storke, som aner, at huset, hvor de har bygget sit rede, snart skal brænde, og derfor i tide flytter over til træer; ja, ogsaa hunde og heste har visjoner. Vi har jo ingen ubetinget ret til at benægte muligheden af dette, — dyr kan jo have halucinationer og lignende illusioner; men skeptisk har man ret til at forholde sig overfor denslags fænomener inden dyreverdenen, særlig da man ikke engang hos menneskene er paa det rene med disse fænomeners natur.

Det er jo sandt nok, at Bileams aseninde saa den engel, Bileam selv ikke saa; men det vilde dog være temmelig dristigt at bygge en theori paa den historie. Vi faar nøie os med den slutning, at de høiere dyr sikkerlig eier rudimenter af æsthetisk sands og religiøs følelse; for øieblikket kan man ikke gaa saa langt som til at indrømme dem et fortrin fremfor menneskene i retning af anelser og indskydelser, thi siden profeten Bileams dage har den slags historier aldrig gjentaget sig.

Hastigheden ved elektriske jernveie.

(Efter „*Engineering Mag.*").

I tilslutning til en anden artikel i dette hefte om *Elektrisk drivkraft for jernveie* meddeles her resultaterne af en anden artikel i „*Engineering Mag.*" Artikelen gaar ud paa at vise ved detaljerede beregninger de umaadelige hastigheder, som kan opnaaes ved elektrisk drift, hvor saadan hastighed er af stor nok betydning til at gjøre et vistnok kostbart anlæg lønnende. Beregningerne knyttes til et faktisk tilfælde. Der beregnes for en passagerbane mellem New York og Philadelphia. Linjens længde vilde blive 130 km. Der vises, at en fart af 270 km. i timen kunde opnaaes. Og artikelen gaar ind i alle ingeniørdetaljer, og giver udarbeidede konstruktioner for de særlige skinnegange, sikkerhedsapparater, o. l., som en saadan fart vilde nødvendiggjøre.

Afstanden mellem de to byer skulde, iberegnet stansninger ved stationer, tidstab ved igangsættelse osv., tilbagelægges paa 36 minutter. Banen

er opmaalt og kartlagt og alle ingeniørvanskeligheder behandlede. Vognene maatte have en egen form for at formindske den ved saadan fart betydelige luftmodstand, — eller rettere sagt: kun den forreste og bagerste vogn. Disse vilde blive tilspidsede i cigarform. Næste hefte vil give et billede af en saadan vogn.

Don-Juan-sagnets vandringer.

(Efter forskjellige kilder.)

Hvor udødelige helte, digtere og andre berømtheder har levet, pleier „den taknemmelige efterverden" med stolt pietet at bevare hvert synligt minde om storhedernes „Leben und Treiben": Mindetavler paa fødsels- og dødshuse, støtter og statuer paa torve og i „yndlingslunde". Findes der slet ingen minder, saa laver man dem, — iallefald for de fremmedes skyld. Slig gaar det oftest for sig, naar vedkommende berømtheder nærmest skylder poesien og kunsten sin glorie og popularitet.

I Tyskland har man saaledes flere Faust-taarne og Faust-huse, — i Verona viser man Julias hus med balkonen, hvor Romeo svang sig op, og i Franziskanerklosteret kan man faa se deres grave, — alt for en nogenlunde rimelig betaling. I Schweiz snubler man over Tell-minder, i Helsingør har man Hamlets grav, — altsammen ting, som er kommet til, efterat storheder som Gøethe, Schiller, Shakespeare og andre har taget vedkommende figurer under behandling. Efter at Rossinis „Barberen" var bleven verdensberømt, fik Sevilla en barberstue, Francosgaden no. 15, hvor Figaro skulde have indsæbet sine kunder, og efter at *Don Juan Tenorio af Sevilla* blev gjort til helten i en række romaner, dramaer, dukkekomedier, og fremfor alt i Mozarts opera, har man i Sevilla fundet en række mindesmærker om den arge synders liv og død.

Der findes et hospital med et lidet kapel, — som endogsaa Murillos pensel har smykket med flere herlige malerier. Dette hospital forsikrer nu sagnet skal være stiftet af Don Juan, dengang angeren kom over ham; saa blev han selv munk, og som munk skal han være død. En gravsten nær kapellets hovedaltar bærer den gravskrift, han selv bad om: „Her hviler det sletteste menneske, jorden nogensinde bar"; men nedenunder har klostrets prior føiet til en smuk lovtale om hans omvendelse og salige død.

Paa Sevillas promenade staar et bruddstykke af en romersk konsulbilledstøtte. Dette billede af en gammel hedensk embedsmand bliver betegnet som stengjæsten, hvem den forvovne Don Juan indbød til aftensmaaltid.

Mindre bekjendt er Don Juan Tenorios „ægte" grav. Den er noksaa

vanskelig at finde, — den ligger under vilde rosenbuske i den store prægtige have San Telmo. Sagnet vil vide, at han ligger der fredfuldt ved siden af Donna Anna, og nær dem ligger hendes far, komthuren, som han havde fældet i tvekampen.

Hvilke af gravene er den ægte, eller om de begge er ligesaa ægte som „kommandantens statue“ fra romertiden, — det faar staa derhen; men sikkert er det, at poesien og musiken har bemægtiget sig et sagn, der længe havde foreligget, og som berettede den skjønne ridder Don Juans galante eventyr med samt hans skrækkelige, ligesindede til afsky og skræk tjenende endeligt, og at dette sagn utvilsomt havde et faktisk grundlag. Om den historiske Don Juan ved man følgende:

Til de ældste og fornemste spanske ætter, som efter maurernes fordrivelse satte sig fast i Sevilla og omliggende provinser, hørte slægten Tenorio. Alonzo Jufre Tenorio var en udmærket admiral i kong Alonzo den 11tes tjeneste. Han faldt i et sjøslag, som fandt sted mellem kastilianerne og maurerne i nærheden af Trafalgar, og efterlod sig flere børn, som kong Alonzos søn Pedro, — i historien kaldt Peter den grusomme — tog sig af, og behandlede dels med overstrømmende gunst, dels med høieste unaade, alt eftersom hans sind var til. Fra admiralens datter, donna Theresa, tog kongen ganske rolig Tenoriernes familiepalads i Sevilla og skjænkede det til nonnerne i San Leandro, — fordi donna Theresa havde været uforsigtig i sin mund og talt ondt om kongen. Don Juan Tenorio, admiralens yngste søn derimod, holdt sig stadig i kongens gunst og blev hans særlige yndling.

Don Juan Tenorio havde et sind, der gjorde ham sørgelig skikket til at være Peter den grusommes staldbroder; følgelig blev han hædret med ridderudnævnelse og udnævnt til kongens overkjældermester, og hvad der forøvrig berettes om ham i kong Peters historie viser, at han i alle stykker var sin herre og mester en værdig følgesvend. Hele Sevilla, ja hele Andalusien talte med gru om Don Juans fæle streger.

Efter Peter den grusommes død i 1369 mister man hvert historisk spor af Don Juan, — men saa tager sagnet fat, fortæller hans senere bedrifter og hans død. Ifølge disse traditioner skal han have forfulgt Donna Anna, datter af komthuren eller gobernadoren i Sevilla, dræbt hendes far, da han vilde beskytte hende, blev senere af komthurens slægtninge lokket til klostret San Francisco i Sevilla og myrdet der. Disse slægtninge udbredte saa det rygte, at Don Juan var gaaet ind i klosterkapellet, hvor komthurens grav og billedstøtte fandtes, havde der haanet himlen og den døde med frække ord, men da havde djævelen hentet ham; — det var en afslutning, der saa helt svarede til folkets følelser, at den vandt almindelig tiltro.

Et andet sagn derimod lader Don Juan blive en from bodfærdig og finde en salig ende; men det synes, som om der her foreligger en sammenblanding med en anden Sevilla-libertiner, Don Juan de Maranna, hvis liv virkelig skal have havt en saa pen ende.

Denne de Maranna skal en nat, han kom fra et svirelag, have streifet om paa Sevillas gader, og mødte da et ligfølge. I sin omtaagede tilstand standsede han ligfølget og begyndte med frække løier at spørge, hvem den døde var. „Don Juan de Maranna“, blev der svaret; det var altsaa ham selv, man bar til graven. Halvt i rædsel, halvt i kaadhed sluttede han sig til toget, fulgte med helt ind i kirken. Under sang, der lød som dommedags rædselsskrig, blev kisten sat ned ved alteret, laaget blev løftet af, — og Don Juan saa, at det var hans eget lig, som laa i kisten. Bevidstløs sank han til jorden, og da han den næste morgen vaagnede i den tomme kirke, var han blevet et andet menneske. Spøgelserne havde om natten baaret den gamle Don Juan de Maranna til graven.

En lignende omvendelseshistorie er det, som lar Don Juan Tenorio finde en grav i San Telmo haven, mellem Donna Anna og hendes far. Det sagn vil vide, at Don Juan elskede Donna Anna med stor og oprigtig kjærlighed, men hans letsindighed var alligevel saa stor, at han ikke kunde give slip paa sit vilde liv: For sin trolovedes øine søgte han andre elskovseventyr. Da udfordrede komthuren ham, og i duellen faldt den gamle; af sorg over dette tog Donna Anna gift. Men da grebes Don Juan af fortvivlelse, han gik i kloster, døde der og blev begraven ved siden af den eneste kvinde, han havde elsket.

Denne historie levede paa folkets læber, og først 250 aar senere greb den dramatiske digtning det udmærkede stof, benyttede det atter og atter, paa de forskjelligste maader, i de forskjelligste former, og selv nu, i vore dage, lokker det gamle stof til ny benyttelse.

* * *

I begyndelsen af det 17de aarhundre skrev munken Gabriel Tellez, — kjendt i den spanske literaturhistorie under pseudonymet: Tirso de Molina som frugtbar forfatter af dramaer og noveller, — et stykke med titelen: *El burlador de Sevilla, ó el convidado de piedra*, „vellystlingen fra Sevilla eller stengjæsten“. Helten var Don Juan Tenorio, hvem helvedes aander tilslut fører med sig. Stykket udkom i trykken 1616, Servantes' og Shakespeares dødsaar.

Tirso de Molina havde brugt stærke farver til sin helt; hans Don Juan var udsvævelsernes, lasternes, vellystighedens personifikation, — og som saadan blev han populær paa de spanske scener, og som saadan var det, han lokkede andre digtere til at beskjæftige sig med *el burlando de Sevilla.*

Allerede i 1620 blev Don Juan forplantet til den italienske scene, kom med en italiensk skuespillertrup til Paris og blev i 1659 bearbeidet af Villers, kom til opførelse under titelen „stengjæsten eller den forbryderske søn“. Kort tid efter, i 1665, tog Moliere themaet til behandling; rent stoflig seet lagde han intet nævneværdigt nyt til det, han havde hentet fra italienerne; men *hans* psykologiske skildring af helten staar jo himmelhøit over de italienske originalers. Hos Moliere fik stykket titelen „Don Juan eller stengjæsten“. En tredie fransk bearbeidelse leverede skuespilleren Dusmenil, — som forfatter kaldte han sig Rosimon; hans stykke hed: „Stengjæsten eller gudsfornægterens tilintetgjørelse“. Tilslut faldt Thomas Corneille, — den store Corneilles lille bror, — over Don Juan og satte ham paa vers.

Fra Frankrige drog Don Juan over kanalen til England, hvor Shadwell i 1676 pudsede og pyntede ham og gjorde ham smagelig for det engelske publikum; han kom paa scenen under titelen „Libertine“. Men med dette første forsøg blev det foreløbig. Den spansk-italiensk-franske opfatning af Don Juan-karakteren faldt ikke i det germaniske publikums smag.

I Spanien og Italien derimod øgedes stadig interessen for den sevillanske adelsmand, og følgelig blev han stadig udsat for ny digterisk behandling. Ved slutten af det 17de aarhundre omarbeidede Zamora Tirso de Molinas gamle stykke, og i denne bearbeidede skikkelse blev Don Juan en staaende figur paa de spanske og italienske scener; Goldoni bearbeidede stoffet for det italienske theater, men i hans „Giovanni Tenorio“ spiller stengjæsten ingen rolle, hvad der aabenbart skuffede publikum; følgelig blev det Zamoras behandling, som kom til at beherske den italienske scene.

*

* *

Lidt senere tog den dramatiske musik Don Juan under behandling. Gluck havde den mindre heldige idé at gjøre en ballet ud af det, og i sidste akt fremstillede han selve helvede, hvor Don Juan danser sig tildøde med de grusomste ubarmhjertigste djævle og djævelinder. Italieneren Righini komponerede en opera eller rettere et sangspil „Don Juan“, — det var i 1777, — som ogsaa slutter med heltens pinsler i helvede. Og omtrent ti aar efter kom det musikalske værk, som vel har bidraget allermest til Don Juans popularitet: Mozarts udødelige opera.

Det var Mozart selv, som havde vist sin ven da Ponte, der fra Venedig var kaldt til Wien som keiser Josef den andens hofpoet, — hvilke udmærkede emner til operatekster der fandtes i „Figaros bryllup“ og „Don Juan“. „Don Juan“ blev første gang opført i Prag, med italiensk tekst, og gjorde stormende lykke. I Wien derimod slog den ikke an, — Mozart foretog forskjellige forandringer, — alt forgjæves. Keiser Josef sagde, at

den var guddommelig, kanske bedre end selve „Figaro“, — men den var nok ikke mad for Wienernes tænder. Det fik Mozart høre og sagde kun: „Vel, lad bare Wienerne faa tid til at tygge paa den, saa fordøier de den nok“. Og Mozart har faat ret, som bekjendt.

* * *

Men ogsaa romanforfatterne blev lokket af det mærkelige stof. Efter Tirso de Molinas første theaterstykke havde en anonym spanjer forfattet en tyk roman, — ellers er det jo dramaer, som laves efter romaner; senere er der kommet en række Don Juan-romaner af spanske og franske forfattere; mest kjendt er vel Prosper Merimées „Sjælene i skjærsilden eller de to Don Juan'er“. Den behandler baade sagnet om den udsvævende Don Juan Tenorio og den angrende Don Juan de Maranna.

Men udenfor den „rigtige“ literatur og de „rigtige“ theatre, ligger de smaa „folkebøger“ og markedernes dukketheatre. Til disse kunstens udmarker maa man ofte søge hen, naar man vil finde de tidligste spor til et eller andet stof, som senere er kommen til hæder og værdighed paa literaturens høider. Der finder vi den gribende historie om doktor Faust, og — fra dukketheatrets »Faustkomedie“ fik Gøethe idéen til sit storværk, — og der i de 8-sides bøger til seks skilling og i de smaa dukketheatres repertoire finder vi ogsaa „Don Juans forfærdelige liv og levned samt skrækkelige død“ fremstillet; længe før Mozart skrev sin opera og samtidig med Molieres Don Juan-bearbeidelse forfærdedes børn og almue paa tyske og italienske markeder over den Sevilla-adelsmands synd og straf og lo vildt ad hans tjener Arlequinos, Leporellos og Hans Wursts galskaber, — i de tyske dukkekomedier blev den komiske tjenerrolle med en gang overtaget af den hjemlige komiker, Hans Wurst. I alle disse komedier dannede Don Juans helvedespinsler en effektfuld slutningsakt; efter den gik „direktøren“ trygt rundt med talerkenen. — Og endnu i vore dage har Don Juan hævdet sin plads paa Italiens og Frankriges dukketheatre.

Trods alle disse romaner, dramaer, operaer og dukkekomedier, som i næsten trehundre aar har beskjæftiget sig med det populære stof, er poeterne dog ikke blevne træt af det. Heldigst har nok spanjernes yndlingsdigter José Zorella været, — ialfald hvad ydre succés angaar. Hans „Don Juan Tenorio“, stort fantastisk drama paa rimede vers, har holdt sig som et slags nationalstykke, der helt fra firti-aarene blev opført hvert aar paa allesjæles dag, — opført paa alle Madrids theatre, og lange replikker af det har været paa alles mund.

I Frankrige satte Dumas den ældre Don Juan de Maranna i Tenorios sted og gjorde Donna Anna til stykkets hovedfigur. Blandt tyske bearbeidelser er Grabbes tragedie mest kjendt, — han forbinder Faust-sagnet med

Don Juan-sagnet og laver et forunderlig fængslende filosofisk drama ud af dem. Ogsaa Byron har behandlet Don Juan, skildrer først hans eventyr og lader ham tilslut ende under guillotinen i terrorismens dage, — saa skeede altsaa den poetiske retfærdighed fyldest.

Som bekjendt har ogsaa Paul Heyse behandlet Don Juan dramatisk; hans stykke „Don Juans ende“ er med held gaaet over flere af Tysklands scener.

Og sikkerlig vil Don Juan, hans ungdom, hans alderdom, hans glæde og hans straf skjænke stof til endnu en smuk hoben digterværker, før den gamle synder helt faar ro.

„Domus Vettiorum“.

(Efter *Leo v. Dierkes i „Deutsche Revue“.*)

Allerede for hundre aar siden foretog man udgravninger i Pompeji, — men det var den rene rovdrift; man grov efter kostbarheder, som gik til museer eller kongelige slotte, og saa fyldte man atter husene med jord. Keiser Josef var ganske forfærdet, da han saa, hvorledes man fôr frem med de pompejianske udgravninger, og gjorde sin søster Marie Caroline de heftigste bebreidelser, — kong Ferdinand af Neapel stammede et par forlegne undskyldningsord, og saa blev alt med det gamle. Først under Murat blev udgravningen drevet energisk og systematisk, og siden 1861, da dr. Fiorelli fik ledelsen af arbeidet, er næsten halvparten af den begravne by kommen for lyset. Men indtil den seneste tid blev samtlige fund af husgeraad og kunstgjenstande sendt til museet i Neapel, ja, selv gulvenes mosaik og væggenes malerier blev bragt did, og de besøgende fandt kun tomme huse, naar de besøgte Pompeji. Der var saameget, man maatte „tænke sig“, at faa eller ingen evnede at forestille sig, hvorledes de gamle huse engang „i levende live“ havde seet ud.

Men nu er der et nyt udgravet hus at se i Pompeji, — et hus, i hvilket man har ladet alle vægmalerier og alle de fundne sager forøvrig staa paa den plads, de engang havde, — ja man har endogsaa plantet blomster i husets lille have; taget har man delvis restaureret, og enkelte vægmalerier er blevne beskyttede ved glasplader. Disse restaureringer har kostet over 12,000 lire, og skjøndt huset blev fundet i 1894, var restaurationsarbeidet ikke helt færdigt før i 1897.

Nu er indgangen atter lukket med en trædør, som i den antike tid; kun mangler den lille sidedør, hvorigjennem smaafolk fik lov til at smutte

ud og ind. — Ad den gamle hoveddør vil vi stige ind i det gamle hus, — og med en liden smule fantasi vil de snart 2000 aar gamle rum belives igjen og vise os et oldtidsbillede i sin egen originale ramme.

Ved døren hænger en tavle med indskrift *Domus Vettiorum*, — Vettiernes hus, — og som dette Vettiernes hus er indrettet, var de fleste: Gjennem hovedindgangen kom man ind i *atrium*, en hal med et firkantet bassin i midten og stor aabning i taget; fra dette rum førte talrige døre ind til mindre sideværelser, der fik sit lys hovedsagelig gjennem dette gaardsplads-lignende atrium. Ligeoverfor den store indgang var døren, som førte ind til *tablinum*, en slags salon, hvor familiens papirer og portrætbuster at forfædrene opbevaredes; fra tablinum førte en korridoragtig gang ud til *peristylet*, hvor man fandt den lille søileomgivne have; rundt om peristylet laa atter en række værelser blandt dem sovekamre, *cubiculæ*, og spisesalen, *triclinium*, saa kaldet paa grund af de tre store løibænker; alle disse værelser fik lys fra den lille have.

Forøvrig kjendte man vinduer, endogsaa glasruder kjendte man; i et hus er glasruderne delvis bevarede; men disse vinduer var kun smaa, tilgitrede aabninger ud mod gaden; man anvendte ingen bekostning paa husets udvendige side, — sin evne til at smykke huset koncentrerede man paa udsmykningen af bygningens indre.

Hvad der særlig pryder Vettiernes hus, er de storartede vægmalerier; mosaikgulve har det derimod ikke, — gulvene er overalt overtrukne med en mørk, terazzoartig masse, der i enkelte rum er indsat med baand af hvide marmorstene. —

Vi træder altsaa ind i atriet, der gjør et aldeles imponerende indtryk. Det er 11 meter langt og $8^1/_2$ meter bredt. Her modtog husherren sine „klienter“, — folk, der ansøgte om raad eller hjælp, alle, der stod i afhængighedsforhold til ham, de opvartendes og snyltegjæsternes talrige skare, der altid flokkede sig om hver rigmand i det romerske rige, og hvis talrighed var snobbernes stolthed. — Paa dette rums udsmykning blev der anvendt overordentlig omhu, — det gjaldt at imponere mobben; og atriet i Vettiernes hus lader intet tilbage at ønske. Paa de $7^1/_2$ meter høie vægge straaler en række malerier, barnegrupper og amoringrupper paa rød og sort grund, og paa de store midtfeldter findes de stiliserede blomstergrupper og fantastiske arkitekturer, vi vanligvis pleiede at kalde „pompejanske figurer“. Men atriets mest mærkværdige husgeraad er de store malede kandelabre, der gav værelset et ordentlig stateligt udseende. — Over dette rum laa da et tag, som skraanede ned fra alle fire sider, og som i midten havde en stor aabning. Denne aabning førte direkte op i fri luft, ned gjennem den kom lys, luft og regn, og for at opsamle dette sidste var der under aabningen anbragt et bassin, *impluviet*, — af hvis marmor-

beklædning der nu kun er saare lidet tilbage: I dette bassin plaskede engang en lystig fontæne, og om dets kanter voksede blomster og vandplanter.

Da Vettiernes atrium er et saakaldt *tuskansk*, hviler ikke det skraanende tag paa fire søiler, men det svæver frit i luften, kun støttet af lange tværbjælker, der gaar fra væg til væg. Et saadant tuskansk atrium gjaldt for betydelig smukkere end de, der var forsynede med søiler, og fra det „svævende“ tags hjørner spyr løve- og hundehoveder af metal regnvandet ned i impluviets vandbeholder.

Men klienternes skare, der fyldte atriet, skulde ikke imponeres alene af malerier og kandelabre. Nei, de gode Pompejaner-kakser satte sine *pengeskabe* i atriet, saa hver og en kunde se, hvad mand der husedes i gaarden. I Vettiernes atrium finder man hele to, — og i disse jernkisters ly har rigmanden hundset sine undergivne, der fra den tidligste morgenstund holdt vagt ved hans dør, styrtede ind, naar den lænkede dørvogterslave aabnede, — raabte sit „her“! naar listeoplæseren, „nomenclatoren“, skreg klienternes navne ud — og som saa tilslut laa paa mave af ærbødighed, naar herren viste sig, altsammen forat faa en liden del af de hver dag uddelte penge og madportioner. Og det var frie romere, som drev dette væsen, frie romere, der fristede livet som klienter, løb tiggergang fra atrium til atrium og gjorde intet andet, — det skulde da være gadeoptøier og forvrøvlede revolutioner, der styrtede én slet keiser for at sætte en værre paa hans trone.

Fra Vettiernes atrium kommer man ind i en hel del smaa og tarveligere udstyrede rum; deres vægge er bemalt med landskabsbilleder, paa et af dem ser man den forladte Ariadne, der stirrer efter det bortseilende skib, paa et andet svømmer Leander over havet til sin ventende Hero.

Før vi begiver os til peristylet, vil vi kaste et lidet blik paa et par smaaværelser, der er ganske karakteristiske. Lige til høire for den store indgangsdør ligger et ganske lidet rum, — et rent „hundehul“. Og et hundehus har det ogsaa været: Der sad portnerslaven, — lænket til væggen, som en anden lænkehund, — endnu ser man i væggen den store ring, hvortil hans lænke var fæstet. Han skulde med sin stemme melde de besøgende, — som lænkehunden ved sin gjøen. Fra denne portnerloge fører en gjennemgang ind til et lidet atrium no. 2, der er betydelig tarveligere end no. 1; men det var ogsaa kun bestemt for husets slaver. Herfra fører en trappe op til husets anden etage, — men denne anden etage findes ikke mer; bjælkerne, hvorpaa den hvilede, er som alt andet træværk i Pompeji aldeles forkullet. Denne forkulling er imidlertid ikke

opstaaet ved brand, men ved en hidindtil uopklaret kemisk proces, der har foregaaet i et tidsrum af 1800 aar.

Under trappeopgangen befandt husets spisekamre sig, — af huller i murvæggen ser man, at de engang har været rigelig forsynede med hylder af træ, og paa indersiden af det lille atrium befandt husets helligdom sig. Af stukreliéfer er der formet en stor, langagtig nische, i den er anbragt et altar. Over dette har der befundet sig et skab, hvori forfædrenes voksmasker opbevaredes; paa høitidsdage krandsedes skab og altar med blomster, ofre bragtes og voksmaskerne pudsedes og pyntedes; men var der begravelse i familien, toges husguderne ud af sit skab og bares med i ligtoget.

Fra dette mindre atrium kommer vi ud i kjøkkenet. Endnu staar der en kjedel og to riste paa den store peis, og fra husets matrielle arne begiver vi os ind i hjemmets allerhelligste, peristylet. Man staar helt betagen i dette rum, hvor nu nysgjerrige turister vandrer, men hvor engang kun slægt og nærmeste venner fik træde ind: I den lille have vokser blomsterne, som de gjorde det for to tusen aar siden, mellem søilerne staar smaa marmorborde og statuetter spredt, som havde beboerne nys forladt sit hus og kunde ventes hjem igjen med det første. Mellem statuetterne blomstrer margueriter, sværdliljer og Iucca'er. Midt i haven løfter sig to smaa hermer, om hvilke slyngplanter snor sig, fontæner plasker, og hvide marmorfigurer helder af urner og skaaler vand i muskelformede bassiner. Af de mange statuetter er kun to af bronce; de forestiller gutter, den ene med en and i haanden, den anden med en drueklase. Deres øine er af sølv, pupillerne af emalje. Paa marmorstatuetterne ser man spor af, at de engang har været malede; øinene og øienbrynene har været sorte, haaret gult, og endnu er der rester af krandsenes grønne farve.

Af andre rum eier Vettiernes hus ogsaa en vakker spisesal, paa hvis gule vægge man blandt andet bemærker tre store malerier: Det ene forestiller den nyfødte Herkules, der dræber de slanger, Juno havde sendt for at ødelægge ham, det andet forestiller Dirce, der slæbes afsted af den vilde tyr, det tredie viser en yngling mellem Bakkantinder. Det er Orfeus, der sønderrives af menader. Alle billeder er udført med stor kunst.

Ved siden af dette vakre rum er der et med rød stukkatur betrukket værelse, der øiensynlig har været benyttet til vinkjælder eller oplagssted; dengang kaldtes disse oplagssteder *apotheca*. Her ser man fire store amforaer med forskjellige indskrifter. Paa en af dem staar: GUSTATIUM, hvad der maaske betyder „nippedrik“. Paa en større amfora staar der: XV. K. IAN. DE SATRIANO. Udfyldt lyder dette: *XV. Kalendas Ianuarii de Satriano.*

Satriano er endnu den dag i dag et bekjendt vingods ved Neapel,

og XV (ante) kalendas ianuarii var datumen: den 15de dag før den 1ste januar = 18 december. Saa omstændelig var den romerske tidsregning!

Amforaerne var forøvrigt nogen svært ubekvemme lærfad. De havde to store hanker, men maatte altid staa støttet til et eller andet, da de paa undersiden var smale og spidse.

Paa den anden side tilhøire for indgangen befinder sig endnu et stort *oecus*. Ved *oecus* forstaar man et selskabsværelse, der dog ogsaa eventuelt blev benyttet som spiseværelse. Her er særdeles smukke vægmalerier. Sokkelen imiterer sort marmor og porfyr, midtfelterne viser snart hvid og snart rød bund. Paa væggen tilvenstre for indgangen ser man Pasiphae, — kong Minos af Kretas gemalinde — i Dädalos' værksted. Mesteren viser hende sin kunstige ko, fra hvis ryg han løfter op laaget. Dronningen rækker ham to guldarmbaand, der øiensynligen er hans honorar.

Paa den høire væg opdager Bacchus den sovende Ariadne, hvis ynde en skovgud aabenbarer ham. Bagvæggen viser Ixion, som i Tartarus bliver rullet paa hjulet.

Paa begge sider af indgangen ser man paa sort bund fire smaa marinebilleder med tæt bemandede galeier.

Nu følger paa peristylens smale nordside det mest pragtfulde værelse i hele huset.

Man kommer ind i det gjennem et stort sideværelse, hvis væg vender lige ud til gaden. Dette stadselige værelse er dog kun betrukket med rød stukkatur, det synes som om man havde tænkt at male det, men ulykken kom, før man fik gjort det. En høi fløidør fører ind i den tilstødende salon.

Her mødes den indtrædende af det herligste rødt, der nogensinde har straaet paa pompejanske vægge. De store midtfelter har ingen billeder, men er bemalt med flammende zinnober. Store kandelabrer deler de lysende røde vægge i forskjellige afdelinger, i hvis midte der er malet parvis svævende smaa figurer. Der er saaledes Perseus og Andromeda, Bacchus og Ariadne, Apollo og Daphne, Mars og Venus, Neptun og Amphitrite, Silen og en Hermaphrodit.

Allervakrest er dog sokkelen, der ligesom frisen er sort. Den er temmelig høi og delt i talrige smaa felter, som indeholder fortryllende genrebilleder. Man ser der i miniaturformat amoriner og psycher i de forskjelligste beskjæftigelser. Paa et billede binder de kranse af deilige roser, et andet viser dem som oljehandlere, hvorved man kan se, at oljen som formodet allerede dengang blev solgt efter vægt. Saa ser man dem som vinhandlere, som hyrder, som vævere, som myntmestre. Et af de vakreste billeder viser et væddeløb mellem amorinerne. Deres vogne er

forspændt med to hjorte, seierherren svinger en palmegren og ser sig om efter sin eftermand, der netop falder af vognen.

Smaa mellemfelter, der deler de lange billeder, viser amazoner og andre kvindelige figurer. Nedenfor amorinerne er endnu nogle lange felter med mythologiske billeder, f. eks. Iphigenie i Aulis, Apollo efter Pythons drab, Iphigenie i Tauris og endnu nogen flere, der dog ikke har holdt sig godt. Alt, hvad der er malet paa sort bund, hører i kunstnerisk henseende til det mest fuldkomne, man hidindtil har fundet i Pompeji.

Værelsets lysende farvepragt lader formode, at det først nylig var færdigt, ligesom overhovedet Pompejis malerier næsten alle var nye, dengang katastrofen indtraf; byen var nemlig 16 aar i forveien bleven ødelagt af et forfærdeligt jordskjælv.

Fra „den røde salon“ fører en smal gang bort til et helt afsondret lidet kvartal. Her er et miniaturperistyl, der kun paa tre sider er omgivet af murede søiler; den fjerde side bestaar af en nøgen mur, som engang har været bemalet, og da sandsynligvis med ét af de landskabsbilleder, vi saa ofte møder i de pompejanske peristyler, — billeder med trær, fugle, statuer og buskvækster, — en slags malet fortsættelse af peristylets have.

Endnu indeholder huset en række værelser, — idethele tæller den herskabelige del af Domus Vettiorum 11 rum, i anden etage har der ligget 9, dertil sandsynligvis endnu et smukt antal tagkamre for slaverne. —

Om Vettierne selv fortæller huset adskilligt, — foruden det indblik man gjennem værelsernes udstyr faar i de rige Pompejaneres liv i almindelighed, i atriernes klientelsværm, anedyrkelsen, peristylets familiesamvær og trikliniernes gilder. Vettierne har sandsynligvis været efterkomre af indflytterfolk, der snart indtog en fortrinsstilling i staden. Vettiernes navn kjender forskerne allerede fra flere pompejanske kandidat-lister. Flere signeter, som man har fundet ved udgravningerne, slaar fast, at det vakre hus har tilhørt en Aulus Vettius. Huset var imidlertid meget gammelt, stammede fra den førromerske tid, blev senere udvidet og ombygget, hvorpaa det efter jordskjælvet i aar 63 blev grundig restaureret. Med lethed lader de tre forskjellige bygningsepoker sig eftervise i de bygningsmaterialer, man har forhaanden; thi i den graa fortid brugte Pompejanerne kalksten til sine huse, senere anvendte de tufsten, og tilslut murede de med tegl.

Vettierne synes at have været meget gjæstfrie; man fandt flere ringe, der aabenbart var skjænket husherren som tak for gjentagne indbydelser. En vokstavle — et romersk brev altsaa — forklarer, at en af disse takkeringe er en foræring fra Lucius Cæcilius Jucundus. Bankieren Cæcilius Jucundus var altsaa en af dette huses glade gjæster, — han har

altsaa mer end engang ligget paa dette tricliniums sofaer, rosenkrandset og „med vinløv i haaret.“ Enhver, der besøger Pompeji, kjender forresten Jucundus „personlig“, — thi hans buste er at se i Neapels museum: En gammel herre med et sammenknebet ansigt og to store vorter, som billedhuggeren med megen naturtroskab har gjengivet. Cæcilius Jucundus havde ikke lang vei hen til Domus Vettiorum, — hans hus laa lige i nærheden, i Stabianergade.

Nu har man altsaa en slags forestilling om den kreds, der færdedes i disse rum, — og saa gaar vi atter ind i peristylet og drømmer os tilbage til hin fjerne fortid — — — —

Det var den 23. august aar 79 efter Kr. For sidste gang plaskede fontænerne, for sidste gang lyste sydens stjernepragt over den lille haves marmorstatuer. Gemakkernes døre stod vidt aabne, og paa kandelabrerne brændte oljelampernes flakkende flammer. Over dørene var der anbragt sirlige gittere, gjennem hvilke lys og luft kunde trænge ind i de skyggefulde rum. Fra Sarnus hørte man maaske skibssange, — elven flød paa den tid saa meget nærmere byen og var seilbar langt ind i landet. Skjønne kvinder vandrede vel omkring i de herlige søilegange, deiligt maanelys flød over deres lyse klæder, der blev holdt sammen paa skulderen af gyldne spænder. De skjønne damer lyttede kanhænde til musikken, der altid klang i det livsglade Pompeji, eller de vinkede sine slavinder til sig, hvoraf nogle sang for dem, andre bragte forfriskninger og kjølende drikke.

Da kom den sidste nats ro i dette hus. Det var en lummer morgen, der fulgte, snart forsvandt duggen fra blomsterne, og solen stegte trykkende hed. Et par dage forud havde der været nogle smaa jordskjælv, men det var saa almindelig her, at ingen brød sig om det. Pompejis virksomme gadeliv begyndte som sedvanlig, man trængte sig sammen i de smale gader, i søilegangene paa Forum og i bacilicaerne bølgede en tætpakket mængde, der talte om de forestaaende valg. Man agiterede voldsomt netop i de dage, paa alle gadehjørner var der opslaaet valgopraab, hvis heftige sprog ikke giver de tilsvarende moderne aktstykker noget efter. Da lød der pludselig kl. 1 om eftermiddagen et tordenbrag, ikke fra himlen, men fra jorden, — det var, som om en af jordens kjæmpeventiler pludselig var sprunget itu. Man vidste til en begyndelse ikke, hvad der egentlig var foregaaet, da saa man en forunderlig sky løfte sig fra Vesuv, — en sky, der steg op som en uhyre pinje og høit oppe i luften bredte sig ud, som om den fik grene. Helt til Misenum kunde man se den mærkelige sky; den voksede og voksede, og snart begyndte aske og sten at regne. Det blev ikke aldeles mørkt med engang, — man fik saavidt tid til at redde livet, men snart svandt lyset, luften blev tyk og sort, lange flammer knitrede som lyn langs jorden, giftige, svovelholdige gasstrømme kvalte enhver, der vilde undfly. Netop

af de rige, der ikke saa let kunde skille sig fra sine besiddelser, omkom de fleste ved denne katastrofe. Mange af dem flygtede ind i sine huse, hvor de skjulte sig og sine skatte i kjælderne, provianterte efter evne og mente sig sikre. Og havde bjerget hørt op at rase en dag tidligere, end det gjorde, vilde mange menneskeliv være reddet; men det kom ikke til ro før den tredie dag. Et syv meter høit lag af aske og lava dækkede den engang saa blomstrende by, og mange tusen af dens indbyggere var døde.

„Kan Vettierne have reddet sig“? spørger man uvilkaarlig. De boede ikke langt fra Stabianergaden, der førte til Sarnus; did flygtede dengang mange, thi ved elvemundingen laa Pompejis egentlige havn. Paa den tid var havet kun 300 meter borte fra byen, men da katastrofen indtraf, veg vandet pludselig tilbage, saa at mange fiske og andre sjødyr laa paa tørt land. Man sloges om baade og skibe, hverken rang eller rigdom gjaldt, kun den stærkeste næve. Ikke langt fra indskibningspladsen har man fundet et stort antal skeletter, der havde med sig en paafaldende mængde guldsager og smykker. Og om de rige Vettier har været blandt denne mængde, — ja, det er et spørgsmaal, som kun har kuriositetens interesse, og som vistnok aldrig vil blive besvaret.

Kunstig indflydelse paa veiret.

Om dette emne skriver dr. Wilhelm Trabert en længere afhandling i „*Metereologische Zeitschrift*“, og af hans opsæt skal vi her gjengive de springende punkter.

At en saadan indflydelse virkelig finder sted, mener han bevises ved Londonner-taagens stadig større masse og øgende tæthed, og dette tilskriver Russel det stigende forbrug af kul. I samme retning peger den øgede hyppighed af uveir i Nordtyskland, og for dette fænomen har man ingen bedre forklaring fundet end industriværkstedernes større tal og stærke frembringelse af røg. Thi da tallet paa uveir og lynnedslag i de sidste 10—15 aar har naaet det dobbelte af, hvad det før var, — og dette er særlig tilfældet i det industridrivende Sachsen, — saa kan man neppe henføre dette fænomen til kosmiske grunde, som solfleksperioder og deslige. Ogsaa tallet paa de store haglveir er i stigende, ligesaa omfanget af de ved haglbygerne ødelagte flader. Her kan neppe vanddampen fra dampmaskinerne spille den rolle, man før har tillagt den; Trabert efterviser, at grunden er at søge i det fine forbrændingsstøv, der tilføres luften, og som forhøier luftfugtighedens evne til nedslag.

Medens det herved teoretisk kan bevises, at veiret kan paavirkes ad kunstig vei, saa er naturligvis det spørgsmaal: Hvorledes kan man praktisk talt øve indflydelse paa veiret? — af ulige større vigtighed end disse teoretiske betænkninger om muligheder og sandsynligheder. I den retning har

man imidlertid hidindtil kun gjort ét praktisk forsøg med utvilsomt resultat: For at skjærme jorden mod nattefrost ved vaar og høst har man ad kunstig vei frembragt *røgskyer.* Ad kunstig vei at fortætte luftens fugtighed, saa der fremkaldes regn, har man jo ogsaa forsøgt, men *„regnmageriet“* synes kun at lykkes under ganske bestemte betingelser, først og fremst maa luften være overordentlig mættet med fugtighed. — Mere udsigt til resultat synes der at være ved de forsøg, der er gjort for at *regulere* fortættelses-processen, og den gamle praksis, som keiser Josef forbød, men som dog endnu lever i de østerrigske bjerge, nemlig ved klokkeklemten og kanonskud at fordrive uveir og hagl, synes efter de allernyeste forsøg af vingaardseierne Stiger, dr. Vosnjak og Smid dog at være bygget paa et korn sandhed. De nævnte herrer har vinhaver i egnen om Wendisch-Flistritz, paa Bacherfjeldets skraaninger, og netop der har siden 70-aarene uveirenes og haggelbygernes tal vokset i uhyggelig grad. De nævnte herrer har da oprettet hele 3 „forsvarslinjer“, med 17 stationer og gjennnmsnitlig 10 smaa kanoner ved hver station. Nærmer uveirsskyerne sig, affyres en række skud i hastig tempo mod skyerne, naar de er ca. 6—10 km. borte. Forrige aar blev, — efter hvad eierne forsikrer og tror, — enhver haggelbyge „skræmt“ bort fra det beskyttede omraade, — takket være den beskjærmende hastigild slog haglet bestandig ned udenfor beskyttelses- og skytterlinjen.

Dr. Trabert behandler dette fænomen særdeles indgaaende, og han anser det for meget muligt, at luften ved skuddene er bleven saa rystet, at der paa den vis er frembragt en „regulering“, idet fortættelsesprocessen er bleven paaskyndet, og udladningen foregaaet tidligere, end den efter naturens orden vilde have fundet sted. „Hvis skymasser, trods kraftig skyden, ikke kan holdes borte“, beretter hr. Stiger, *„da bliver skyerne øiensynlig tvungne til at gaa over til regn“*. Videre meddeler han: „Jeg antager, at haggeldannelsen foregaar i den uhyggelig rolige tid, der gaar foran for hvert haglveir, men den hele proces bliver forstyrret ved de luftbølger, kanonskuddene sætter i bevægelse“. Nu maa det naturligvis huskes, at her ikke er tale om de haglbyger, vi her i landet er vant ved, hvor ertestore hagl hopper fornøielig omkring. De sydligere landes haglbyger er uveir, hvorved nævestore isstykker øses ud over jorden, knækker spirer og unge skud, slaar vindusruder ind, ja kan slaa mennesker ihjæl. — Ofte delte skyerne sig, medens en stærk regn strømmede ned. I hvert fald havde de tre vingaardseiere faaet et saa bestemt indtryk af heldige resultater, at de til næste aar vil indrette 10 nye stationer, saa at tallet paa de opstillede kanoner skal blive 300.

Nylig mente man, at man havde opnaaet regn ad elektrisk vei. En Baudouin paastaar, at han har fremkaldt regn paa den maade, at han ved hjælp af drager trak elektriciteten bort fra skyerne, og Hentschel fremsatte nylig gjennem flyveblade det forslag, at man ved hjælp af en med elektricitet ladet ballon captiv, skulde fremstille et stærkt elektrisk lag i luften og derved regulere tilførselen af regn.

Disse problemer er i hvert fald saa vigtige, at man bør have sin opmærksomhed henvendt paa de stadig nye forsøg, og ofre dem mer end bare et overlegent smil, selv om de til en begyndelse kan tage sig en smule eventyrlige ud.

Elektrisk drivkraft for almindelige jernveie.

En udtalelse af en af tidens første autoriteter paa det elektrotekniske omraade.

(Efter **George Forbes** i *„Engineering Mag.“*).

George Forbes er Englands første autoritet paa det elektrotekniske omraade. Han er blandt andet konstruktør af det elektriske anlæg ved Niagara, og er nu ifærd med at udarbeide et forslag til den engelske regjering om at anvende Nilens vandfald til elektrisk kraftoverføring.

Mon det ikke vil være til større nytte, naar vor regjering eller vore kommuner trænger raad paa dette felt, at henvende sig til en eller anden saadan autoritet, end at nedsætte komitéer og kommissioner, der dog intet andet kan gjøre end *samle* den erfaring, som foreligger, og henholde sig til saadanne autoriteter?

Er i det hele den rette linje den korteste vei til maalet, saa er vel en kommission omtrent den længste og kostbareste.

Det er ikke min hensigt, siger forfatteren, at instruere ingeniører med hensyn til deres pligter eller at give elektriske fabriker vink om nye retninger for arbeidets anlæg, men blot at give dem, som er *finantsielt* interesserede i jernveie (den norske stat, f. eks.) resultaterne af upartiskt og omhyggeligt studium og meget omfattende beregninger. Efter et tilbageblik over, hvad der er udrettet, vil jeg prøve at udpege de retninger, hvori anvendelsen af elektrisk drivkraft nu bevæger sig, og i faa ord give de slutninger, hvortil jeg er kommen angaaende omkostninger og praktiske vanskeligheder.

Det maa straks erindres, at det hele problem i høi grad paavirkes af „lokale forhold“. I Amerika har saaledes den elektriske sporvei naaet en eventyrlig udvikling; medens den i mange europæiske lande neppe er indført og ikke har fundet naade for de styrendes øine. Til de „lokale forhold“, som her er af stor betydning, hører ogsaa spørgsmaalet, *om et land eier eller ikke eier vandkraft i større mængde.*

Den første by, som anlagde et virkeligt elektrisk sporveisnet, var Richmond i Virginia (Forenede Stater). Det var i 1878. Udviklingen har siden antaget dimensioner, som er ukjendte paa noget andet teknisk felt. I 1895 havde de Forenede Stater over 20,000 km. elektrisk sporvei. Anlæggene værdsattes til 5200 millioner kroner med en nettoindtægt af

625 millioner og en nettofortjeneste af 190 millioner. Antallet af passagerer var 3000 millioner.

Samtidig er elektriske lokomotiver blevne benyttede paa flere virkelige jernveie, tildels hovedbaner. Denne kjendsgjerning er ikke almen kjendt; det tør derfor være værd at nævne en del af disse baner.

Vi har da først *Niagara Falls Park and River Railway*. Denne bane er dobbeltsporet og 20 km. lang. Den ligner i enhver henseende den Kanadiske Pacifikbane, og har saaledes ikke længer noget tilfælles med vanlige sporveie. Maksimumshastigheden er dog kun 45 km. i timen. Det elektriske anlæg følger det vanlige sporveisprincip med luftledning og motorvogne. Der er to kraftstationer, en ved hver ende af banen. Nogle af vognene veier, naar de er fulde af passagerer, over 20 tons. Den største af kraftstationerne drives ved vandkraft, den anden mindre ved damp.

Jeg nævner ikke denne bane som noget godt eksempel. Den er tvertimod et slaaende eksempel paa, hvorledes en elektrisk bane ikke skulde været anlagt. Med Niagara i nærheden var det ikke fornuftigt eller økonomisk at anvende damp som drivkraft — blot 20 km. fra faldet. Det elektriske tryk, som benyttes, er 5—600 volt, og med det tryk vilde der ganske vist blive et umaadeligt krafttab og uhyre udgifter til kobberledninger ved at overføre kraften blot den lille afstand af 20 km. Men der vilde ikke have været nogen vanskelighed ved at benytte et meget høiere tryk, og man vilde derved have sparet omtrent alle udgifter til den anden kraftstation.

Det er af vigtighed at betone denne faktor: *anvendelse af vandkraft som drivkraft paa hovedbaner.* Der har *raadet en absurd frygt for at paatage sig kraftoverføring paa større afstande.* Hvis ingeniører, som har havt erfaring i kraftoverføring og i forandring af flerfaret strøm til enkeltstrøm, vilde se nøiere paa denne sag, vilde de snart overbevises om, at *hvor vandkraft er tilgjængelig, er det som regel økonomisk at overføre denne hundrevis af kilometer (hundreds of miles) til drift af jernbaner,* heller end at drive dem ved damp. Eksempelvis kan det nævnes, at alle Skotlands jernveie kunde drives fra landets vandfald.

Det er blevet paastaaet, at det tab af kraft og penge, som lokomotivet repræsenterer ved utilstrækkelig omsætning af kullenes energi, opveies ved elektrisk kraftoverføring af dennes større kostende og af krafttabet ved overføringen. *Dette er aldeles ikke tilfældet.* Der er blevet udarbeidet overslag, ifølge hvilke kobberets kostende alene skulde gjøre større kraftoverføringsanlæg umulig. *Dette er aldeles feilagtigt.* Omkostningerne ved elektrisk kraftoverføring, naar denne ordnes efter de nyeste principer, kan ikke sammenlignes med beregninger baseret paa ældre forudsætninger. Heller ikke maa det forglemmes, at det elektriske maskineri har undergaaet store forbedringer i de allersidste aar. Liverpools elektriske luftbane viser et

enestaaende gunstigt økonomisk resultat. Dette skyldes i væsentlig grad det omhyggelig planlagte og udførte maskineri.

Saa har vi *Baltimore Tunnellen* paa *Baltimore and Ohio* hovedbane. Tunnelstykket, som maaler henved 7500 fod i længde, drives udelukkende ved tunge elektriske lokomotiver. Hvert passagerlokomotiv er beregnet paa at trække et tog paa 500 tons med en fart af 57 km. i timen. Godslokomotiverne er konstruerede til at trække 1200 tons med en fart af 25 km. i timen. Lad os tage et enkelt eksempel paa virkelig udført arbeide: Et tog paa 1125 tons vægt blev af ét elektrisk lokomotiv trukket op en stigning af $^{8}/_{10}$ fod paa hundre. Efter ét minuts forløb havde toget en fart af 17 km. i timen. Og i det hele har disse lokomotiver vist, at alt, hvad der kan gjøres med damp, ogsaa kan gjøres med elektricitet. Driftens resultater er fuldt tilfredsstillende.

Nantasket Beach Railway. Den 12 km. lange passagerbane er før udførlig omtalt i „*Kringsjaa*“. Der benyttes motorvogne og ikke luftledning, men en tredie ledningsskinne. Banen er et led af et større banesystem, som siden har indført elektrisk drift paa sine hovedbaner mellem New Britain og Berlin og Hartford og New Britain i staten Connecticut. Disse høist betydningsfulde foretagender omtaltes ogsaa straks efter deres udførelse i „*Kringsjaa*“.

Saa kommer vi til England. Her har vi *Liverpools luftbane.* Længden er 11 km. Sporbredden normal. Der benyttes en tredie ledningsskinne. Hvert tog har to motorer, en ved hver ende af toget. Hver motor er paa 40 hk. Denne linje fortjener opmerksomhed baade for sit omhyggelig konstruerede maskineri (alt konstrueret specielt for linjen) og fordi den viser fordelene ved at anvende drivkraften direkte paa togets hjul istedenfor blot paa et lokomotivs hjul. *De bedste resultater opnaaes, naar drivkraften anvendes paa hver eneste vognaksel i toget.* Dette er den ideale jernbanedrift, og den muliggjøres ved anvendelse af elektrisk kraft. — En af de praktiske vanskeligheder ved at forandre dampbaner til elektriske anlæg ligger netop deri, at den mest praktiske og økonomiske anvendelse af den elektriske drivkraft og den bedst mulige udnyttelse af dennes fordele (kraftens anvendelse paa hver vognaksel) nødvendiggjør fuldstændig nyt vognmateriel. Ganske anderledes stiller sagen sig ved nyanlæg. — Driften ved Liverpools luftbane er enestaaende billig — 3.84 pence pr. togmil.

The City and South London Electric Railway. Dobbeltsporet og 5 km. lang. Drives af elektriske lokomotiver paa 100 hk. En ledningsskinne benyttes.

Disse eksempler paa heldig elektrisk drift er ingenlunde udtømmende. De er kun typiske eksempler, idet hvert illustrerer et eller andet vigtigt punkt.

Der gives intet eksempel paa, at en længere hovedbane er blevet

drevet elektrisk; men de givne eksempler fastslaar, at dette ikke skyldes nogen mangel ved det elektriske lokomotiv. *Grunden til, at hovedlinjer endnu ikke har benyttet elektrisk drivkraft, er den, at de, som har faaet i opdrag at undersøge sagen, har anslaaet omkostningerne ved kraftoverføring altfor høit. Det vilde ikke længer være et eksperiment at bygge en elektrisk hovedbane; omkostningsoverslagene kan udarbeides med den yderste grad af nøiagtighed.*

En feil i ældre overslag er, at man har ansat trykket i kraftledningerne til 6—700 volt. Det er utvilsomt, at et tryk paa 10,000 volt er fuldstændig praktikabelt overalt, og dette kan benyttes saavel med ensartet strøm som med den mere praktiske flerfarede. Denne høitryksstrøm maatte da paa forskjellige punkter af linjen reduceres til lavere tryk og ensartet strøm. Her har man ogsaa stadig i planer og overslag arbeidet med ældre maskineri. Man har gjort regning paa at anvende Shucherts kommutationsmaskine. Den udfører sit arbeide udmerket, men den er kostbar, klodset og trænger jevnt tilsyn. Det sidste punkt er særlig skjæbnesvangert ved et større jernbaneanlæg. Men jeg har selv konstrueret en kommutator og transformator, som er fri for alle de nævnte ulemper og kan tilvirkes meget billigt.

Anvendes høit tryk i ledningerne, saa er overføring af kraft paa større afstande ingenlunde den alvorlige sag, man før har antaget; men den menneskelige træghed tør alligevel hindre en hurtigere indførelse af elektrisk drivkraft paa jernbanerne.

Grundet paa megen erfaring og omhyggelige undersøgelser af det hele problem, er det nærværende forfatters mening, at *electriske lokomotiver vil gjennemgaaende give billigere drift end damplokomotiver paa afstande af 60—80 km. fra kraftstationen.* Dette under forudsætning af, at kraftstationen drives med *damp.* Anvendes *vandkraft,* saa vil *elektrisk drift blive billigere end dampdrift, paa en nogenlunde godt traffikeret linje, i en afstand af flere hundre mil* (eng. mil svarende til ca. 1.6 km.) fra kraftkilden. Disse beregninger er baseret paa en kulpris af kr. 5.50 pr. ton. Beregningerne er ogsaa baseret paa anvendelse af elektriske lokomotiver og det almindelige jernbanemateriel paa vanlige jernveie. Ganske anderledes gunstigt vil alt stille sig, hvor det gjælder nye anlæg, hvor alle ting straks kan planlægges med elektrisk drift for øie, og hvor derfor blandt andet lokomotiverne kan sløifes, og drivkraften anvendes direkte paa hver vognaksel.

Det er i denne sidste retning, at elektriciteten først frembyder sine største fordele. Derfor vil det utvilsomt fremdeles gaa smaat med ombygning af ældre dampbaner til elektriske. De givne beregninger byder ikke paa tilstrækkelige lokkemidler til en saadan revolution, hvor elektrici-

teten maa fremstilles ved damp. Men anderledes stiller det sig, hvor vandkraft er tilgjængelig.

Skal noget gjøres paa ældre baner og i større maalestok, saa maa elektriske lokomotiver anvendes, *og fordelene ved disse er ikke paa langt nær saa store, som hvor elektriciteten faar virke direkte paa hver vognaksel.*

Allerede i 1879 udkastede Westinghouse den tanke, at de uhyre fordele ved luftbremsen, som anvender den bremsende kraft paa alle togets hjul, maatte kunne opnaaes, ogsaa hvor det gjælder ikke at stanse, men at drive toget, ved ogsaa i dette tilfælde at overføre drivkraften til hver vognaksel og udnytte hvert eneste hjuls adhæsion istedenfor blot lokomotivets. Dette var, mente Westinghouse, en mere videnskabelig ordning af driften, og den vilde muliggjøre meget større stigninger og skarpere kurver og derved store besparelser i anlægsomkostninger og give større gang.

Men denne ordning var umulig med damp. Elektriciteten baade muliggjør og kræver den.

Forfatteren opsummerer sine betragtninger saaledes, at menneskenes naturlige konservatisme endnu længe vil hindre elektriciteten fra at afløse dampen som drivkraft paa ældre hovedlinjer, undtagen i særegne tilfælde. De fordele, som uden fuldstændig fornyelse af det hele vognmateriel kan opnaaes ved en saadan forandring, er nemlig, om end sikre, ikke store nok til at overvinde den menneskelige træghed. Dette gjælder, hvor man ogsaa i tilfælde maatte fremstille elektriciteten ved *damp.*

Blandt de særegne tilfælde, hvor forfatteren mener, at elektricitet med det første *vil* fortrænge damp ogsaa paa ældre hovedlinjer, er de, *hvori vandkraft er let tilgjængelig,* — som i vort land. Videre ved anlæg af baner gjennem ørkener. Ved underjordiske baner eller lange tuneller.

Dette gjælder ombygning af ældre baner. Hvor en ny eller nye baner skal anlægges uafhængigt af ældre baner og af allerede eksisterende materiel, der kan man ganske sløife lokomotiver af enhver art og anvende den elektriske drivkraft paa heldigste og mest økonomiske maade, nemlig overført til hver vognaksel i toget. *I saadanne tilfælde vil det være økonomisk baade for anlæg og drift* at anvende elektrisk kraft heller end damp.

Her er forfatterens egne endelige opsummering:

1. *Hvor vandkraft altid kan opnaaes inden nogle hundre kilometer (within a few hundred miles) fra jernbanelinjen, der er det sandsynligt, at det vilde være økonomisk (ved ældre baneanlæg) at indføre elektrisk drift (med lokomotiver).*

2. Hvor et nyt jernbaneanlæg skal bygges i et nyt land, saaledes at eksisterede baners materiel ikke kræver noget hensyn, der kan den elektriske kraft (forudsætningen her nærmest elektricitet fremstillet ved damp) anvendes direkte paa hver vognaksel, hvorfor det i et saadant tilfælde vil blive økonomisk, baade hvad anlæg og drift angaar, at anvende elektrisk drivkraft heller end damp.

3. For ørkenbaner er elektrisk drift særdeles passende.

4. Ved underjordiske baner eller lange tuneller, hvor økonomien er et mindre hensyn end komfort og behagelighed, maa elektricitet anvendes (selv om damp før er benyttet). Hvor saadanne anlæg *skal* bygges, vil ogsaa økonomien kræve elektrisk drift.

5. Ved forstadstrafik eller ved hovedbaner, der nær store byer har en betydelig passagertrafik, vil alene elektrisk drift kunne modstaa konkurrancen fra paralelle sporveislinjer.

Saavidt forfatteren. Det maa erindres, at han som en mand, hvis navn og autoritet vilde lide ved forhastede proklamationer, og som en mand, der skriver for hele den finantsielle verden og føler sit ansvar, vel maa have veiet sine ord og langt heller undervurderet end overvurderet elektricitetens fordele og muligheder. Han har utvilsomt kun sagt, hvad den yderste grad af forsigtighed og nøgternhed tillader.

Nogen høiere autoritet angaaende disse spørgsmaal kan vi ikke finde i denne verden. Den er vægtigere end alskens kommissionsbetænkninger.

Lad derfor os, for hvem denne sag er en sag af høieste national betydning, vel mærke os slutningerne.

Hvor der bestaar ældre kostbare baner som led i store banekomplekser med et materiel, der repræsenterer mange hundre millioner, og hvor elektriciteten i tilfælde maatte fremstilles ved damp af kul, — der byder elektrisk drift paa saa smaa fordele, at den naturlige ulyst til at gjøre forandringer utvilsomt længe vil holde dampen ved magt. Her kunde nemlig ikke elektriciten anvendes paa heldigste maade — overført til hver vognaksel i toget. For at kunne gjøre det, maatte hele det kostbare vognmateriel erstattes af nyt. En enkelt bane kunde ikke gjøre en saadan forandring, fordi den stadig maa befordre andre baners vogne. Forandringerne maatte blive en national sag. I de Forenede Stater f. eks. maatte alle de store jernbaneselskaber enes om at gjennemføre den. — Med elektriske lokomotiver kan det gamle materiel benyttes; *men da anvendes ikke elektriciteten efter sin natur og paa den mest økonomiske maade.*

Ved ældre anlæg kan naturligvis heller ikke de besparelser i anlægsomkostninger, som elektriciteten muliggjør (ved større stigninger og skarpere kurver) komme i betragtning.

For at det saaledes skulde lønne sig at indføre elektrisk drift f. eks. paa det amerikanske banesystem, maatte den frembyde ganske kolossale fordele og tillokkelser.

Hvor derimod vandkraft er let tilgjængelig inden nogle hundre kilometer fra linjen, der vil det lønne sig, trods alle de nævnte ulemper, at indføre elektrisk drift ogsaa paa, i hvert fald mange, ældre baneanlæg.

Nu, i vort land har vi et i denne henseende nyt land; vort væsentlige banesystem skal endnu bygges; hvad der er bygget er ikke af saadan betydning for de nye anlæg, at det kan tvinge os til at bygge de nye baner efter en kostbarere og daarligere type end nødvendigt. Her vilde det saaledes, efter vor forfatters udtalelse, absolut lønne sig ved alle nye anlæg (undtagen kanske sidebaner til de ældre dampbaner) at anvende elektrisk drivkraft, selv om denne maatte fremstilles ved damp.

Men vort land danner ogsaa en undtagelse fra den regel, at det ikke endnu særlig lønner sig at ombygge bestaaende dampbaner til elektriske. Det danner en undtagelse derfra, fordi vi overalt har vandkraft inden nogle hundre kilometer fra jernbanelinjen. Her skulde det saaledes ogsaa lønne sig at omlægge vore ældre baner til elektriske.

I hvert fald vil man se, at der hos os *kommer to momenter til, hvoraf hvert enkelt, ifølge forfatteren, gjør elektrisk jernbanedrift økonomisk: — et nyt land og vandkraft.*

Det skulde vel saaledes synes afgjort, at der ikke mere hos os bør blive tale om at bygge en dampbane. Vi maa udnytte de fordele, som vi eier netop deri, at vi endnu ikke har et større rigt banesystem efter den ældre type. Vort land er et af de faa, hvor vi fra begyndelsen af kan nyttiggjøre os en ny tids transportmidler.

Nye baner hos os kunde vel saaledes nu planlægges for elektrisk drift. Thi det maa erindres, *at for at udnytte alle elektricitens fordele, maa selv opmaalingen og udstikningen beregnes paa elektrisk og ikke paa dampdrift.* Ved at bygge en bane, der i sin tid vil blive drevet elektrisk, som en dampbane, *kaster vi store summer i havet*, kostbargjør anlægget til ingensomhelst nytte.

I hvert fald maa det vel indrømmes, at denne sag *straks* bliver fuldt udredet. Der bør ikke gaaes videre med bygninger af dampbaner i hvert fald, før vi paa dette omraade har indhentet en erfaren og første rangs autoritets mening. Før noget saadant er gjort, tør det vel siges, at det vil være uforsvarligt at fortsætte med uhyre bevilgninger til dampbaneanlæg, som, før de er færdige, maa omdannes til elektriske med store tab for land og folk.

Glemmes maa det heller ikke, at et billigere jernbanesystem, et lige saa tøieligt som det elektriske, for vort land betyder den eneste mulighed for et tilfredsstillende kommunikationsvæsen.

Vandkraft og landets nyhed giver os her fordele over ældre og støre lande, som det er pligt at udnytte og vilde være taabelighed at lade ligge.

„*Kringsjaa*" tillader sig derfor paa det indstændigste, at henlede storthingsmænds, regjerings og ingeniørers opmærksomhed paa disse mærkelige og greie udtalelser fra den gjengivne forforfatter.*) Dumdristighed er ingen dyd; men en langt mere almindelig og vel saa skjæbnesvanger last er *dumforsigtighed*.

En ny anvendelse af jordolje.

En meget interessant ny anvendelse af jordolje har Pennsylvania Railroad-co. indført, og derved med det samme fjernet en plage, som gjør sig endnu mere gjældende for reisende i Amerika end i Europa, nemlig: støvplagen.

Som bekjendt kan man ikke reise længe paa jernbane, før man befinder sig „belagt" af støv, ens ansigt og hænder faar et graat overtræk, der virker i høi grad ubehageligt. Ligetil forfærdelig bliver denne plage i de Forenede Stater, hvis ekstreme klimatiske forholde fører det med sig, at der mellem de langvarige regnperioder ligger endnu længere perioder, hvor solen, varmen og tørken hersker alene. I sommermaanederne falder der overhovedet ikke en regndraabe i mange dele af nord Amerika. Det er derfor naturligt, at jordbunden bliver mere optørket der end hos os, og naar saa jernbanetogene kommer rullende, ophvirvles kolossale masser af støv; og dette støv er saa fint, at selv ikke de i Amerika vanligvis benyttede dobbeltvinduer i wagonerne er istand til at hindre det fra at trænge ind i kupéerne. Betænker man saa, at afstandene i Amerika er ganske anderledes store, end de er her hjemme, saa kan man forestille sig, i hvilken tilstand de reisende befinder sig, naar de har siddet en lidt længere tid i en jernbanevogn.

I byer, hvis gader lider under stærk støvdannelse, findes som bekjendt de saare nyttige, men ogsaa saare kostbare *vandvogne*, som holder gaderne fugtige og derved forhindrer støvet fra at hvirvles op. Den slags hjælpemidler kan imidlertid ingen jernbane betjene sig af, — blandt andet af den grund, at fugtigdeden forlængst vilde være fordampet, inden et nyt tog befôr strækningen. Af den grund er Pennsylvania jernbaneselskabet kommen paa den heldige idé at besprøite sine linjer, ikke med vand, men med meget langsomt fordampende *petroleumsrester*, — selvsagt ikke fin petroleum,

*) Han er oversat ordret paa alle punkter af betydning. *Red.*

men billigt destillationsaffald. Selv om en del deraf forflygtiges, der bliver dog en god slump tilbage, i form af et klæbrigt beg, der forener støvdelene til saa tunge klumper, at de ikke kan flyve rundt i luften. Det har vist sig, at man kun behøver at besprænge linjen 2 gange om aaret, og det er sandsynligt, at der paa den vis danner sig et formeligt lag af asfaltagtig beskaffenhed, og derved er enhver videre sprøitning overflødiggjort.

Petroleumssprøitningen udføres ved en særlig dertil konstrueret vogn, der hænges til lokomotivet og er saaledes indrettet, at oljen, der indeholdes i et reservoir, ved hjælp af stærkt luftrykt bliver fordelt i støvfine draaber og anbragt ligelig over den hele linje.

Det ser nu ud til, at ogsaa de øvrige jernbanelinjer i Amerika vil indføre denne nye opfindelse, og de før som omtrent værdiløse betragtede affaldsprodukter ved petroleumsdestillationen har paa den maade faaet sin opgave, der giver dem pris og nytte.

Lad sorgen græde og glæden le.

Sindsbevægelsernes fysiologi.

(Af dr. **Harry Campbell** i „*The Lancet*“. Her gjengivet efter „*Nature*“).

Aandedrætsbevægelserne har vidtrækkende virkninger. De fører ikke bare luft til og fra lungerne, men de indvirker tillige i høi grad paa blodcirkulationen. De har ogsaa indflydelse paa indvoldene i bug- og bækkenhule, idet de rytmisk trykker dem sammen og forandrer deres leie.

Disse bevægelser er imidlertid tilbøielige til stadig modifikation under de fysiologiske virksomheder, vi betegner som tale, skrig, sang, latter, graad, suk og gaben — ligesom ogsaa under de mer leilighedsvise og halvt sygelige virksomheder, der kaldes nysen, hoste, opkastelse og hikken. Det er derfor tydeligt, at disse forskjellige virksomheder er mere vidtrækkende i sine virkninger, end det ved første øiekast kan synes, og at de af den grund er værd et omhyggeligt studium. Dette vil endnu villigere indrømmes, naar man føier til, at de paavirker legemet, ikke alene ved at modificere aandedrætsbevægelserne, hvorved de allerede omtalte resultater frembringes, men ogsaa ved at gjøre krav paa et betydeligt udlæg af nerve-muskel-energi og ved at fremkalde bestemte psykiske fænomener, der paa sin side atter følges af psykiske reaktioner.

Siden virkningen af disse forskjellige virksomheder er saa vidtrækkende, og siden de spiller en saa stor rolle i det normale liv, slutter vi deraf med sikkerhed, at de øver en heldig indflydelse paa legemets

funktioner, og at utilbørlig indblanding i deres naturlige forløb er skadelig. Man er tilbøielig til at glemme det stærke instinkt til at skrige og synge, le og græde, som især kommer tilsyne hos barnet og hos de vilde. Hvis dette instinkt utilbørlig undertrykkes hos barnet, vil dette sikkert lide derved. Skrig og graad bør visselig holdes inden rimelige grænser, men der er ingen tvil om, at begge dele fra først af er noget rent fysiologisk, som ikke bare begunstiger lungernes udvidelse og fremskynder cirkulationen, men som ligefrem dræber smertevirkningen og udløser nervespændingen — især hos kvinden. Rosbach holder det ikke usandsynligt, at mange onder, som kommer tilsyne senere i livet, f. eks. som blegsot, trangbrystethed, anlæg for tæring o. s. v. „kan have sin oprindelse i den vane hos mødrene at stanse sine barns skrig ved at lulle i søvn paa armene eller ved bedøvende rulling i vuggen". Det er en bekjendt sag, at barn viser stærk tilbøielighed til at pludre og synge, især om morgenen, og det burde de i videst mulig udstrækninng faa lov til. Unge menneskers lyst til at skrige og støie, naar de leger, er ganske paafaldende og sikkert af fysiologisk natur. Den samme tendens gjenfindes ogsaa hos voksne, især af de fattigere klasser, i fritiden. Skjønt fra et fysiologisk standpunkt berettiget og endog nyttigt, er denslags støi visselig ikke altid behagelig, især for kulturmenneskets følsomme nervesystem. Her er dette instinkt efterhaanden ganske undertrykt, men om dette har været til nogen vinding for individet er vist i høieste grad tvilsomt.

Vi skal se lidt paa hver enkelt af de ovenfor antydede virksomheder.

I.

Tankerne antager en meget livligere karakter, naar de udtrykkes i tale, skrift, toner eller andre kunstformer, end naar de ikke finder udtryk. Tankens fysiske virkninger træder tydeligere frem ved tale end ved skrift. De nervøse udladninger, som ligger tilgrund for tænkningen, sender en strøm af energi til de muskler, der benyttes ved talen og gestikulationen, og baade stemmen og bevægelsen kan overføre fine tanke- og følelsesafskygninger, som intet udtryk finder ved skrivning. Selve fremstillingen af disse finesser forhøier aandsvirksomhedens livlighed og intensitet.

Af denne grund er tale stimulerende, og dens indflydelse i saa henseende staar i en vis grad i forhold til de bevægelser, hvoraf den følges. Faa ting er mere oplivende for legemet, mere skikket til at vække det af døs, end „beaandet" konversation.

Baade i tale og i latter, sang, skrig og graad er indaandingen kort, mens udaandingen af forskjellige grunde forlænges. Den arbeidsmængde, som ydes ved tale, er i virkeligheden større, end man tror. Advokater, politikere og andre, som ved øvelse har vænnet sig til at tale timevis i

træk, anvender ikke bare en betydelig mængde af muskelenergi, men nyder ogsaa alle fordele ved virksomme aandedrætsøvelser fortsat gjennem længere tidsrum, og efter min mening bidrager megen tale i merkbar grad til opnaaelsen af et langt liv. — At tale medfører betydelige energiudlæg vises tydelig ved den udmattelse, den medfører, hos folk med nedbrudt nervesystem. Nervøse mennesker kan ikke alene tale sig svede, men kan virkelig blive ordentlig udkjørte efter en dags maadeligt snak. Udmattelsen staar naturligvis i forbindelse saavel med nerver som med muskler. For mange er selve tankeprocessen, som den almindelig foregaar uden at være rettet mod noget bestemt, en anstrængelse, der medfører træthed, og naar det er tilfældet, maa naturligvis det øgede arbeide, som er nødvendigt for at sætte tankerne i forstaalig form, være end mere anstrængende.

Tale er af velgjørende indflydelse ved hjertesygdomme, især ved de former, hvori blodet har en tendens til at opsamles i lungerne. De gode virkninger skyldes her uden tvil de øgede aandedrætsbevægelser og den hjælp, som derved ydes lungecirkulationen. Af den grund anbefaler jeg ofte snak som middel mod visse sygdomme i hjertet og aandedrætsorganerne. „Jeg har talrige eksempler paa“, siger sir William Broadbent, „at præster med den yderste vanskelighed har klatret op paa prædikestolen; de har alligevel ikke bare med lethed holdt sin præken, men de har været betydelig friskere efterpaa“. Det gode resultat kan i disse tilfælde tilskrives de dybe indaandinger, som er nødvendige, naar stemmen skal fylde en hel, stor bygning.

II.

Psykisk betinges skriget oftest af en sindsbevægelse. Denne ikke alene udtrykkes, men vedligeholdes og øges ved at skrige. Naar barn leger, forhøier saaledes deres skrig, som selv er et udbrud af overflødig vitalitet og indestængt nerve-muskel-energi, den oprindelige stemning. Paa samme vis kan hurra'erne i en folkeforsamling, jægerens raab, de vildes krigshyl, hylene af en angribende styrke o. s. v. indvirke paa stemningen og fremkalde en tilstand, der nærmer sig ekstase. En anden virkning af skriget er at afstumpe sensibiliteten, idet den ophidselse, det frembringer, og den voldsomme udladning af nerveenergi, som ledsager det, frembringer et tilsvarende lavtryk i tænkningens sfære. Derfor kan hulken og endnu mere det skrig, som er udtryk for virkelig dødsangst, virke lettende. Selve lyden frembringer en lignende virkning ved voldsomt at irritere hørenerven. Der er en berømt kvaksalver, som trækker ud sine patienters tænder under trompetfanfare og slag paa stortrommen. De skrig og mimiske bevægelser, som følger et udbrud af lidenskab, virker fysiologisk ved at udløse nervespænding. Som Hughlings Jackson

har antydet, kan det derfor nok have sin fysiologiske, om ikke moralske, berettigelse at bande. Lidenskabelige udbrud efterfølges gjerne af en periode med god opførsel og maaske ogsaa med øget sundhed. Dette kan ofte iagttages hos børn, og jeg har ogsaa iagttaget det hos voksne. Det er muligt, at de udbrud af pirrelighed, som kommer tilsyne under sygdom, som f. eks. ved gigt, har sin fysiologiske ligesaavel som sin patalogiske aarsag. Hvad de modifikationer i aandedrætsbevægelserne angaar, som foraarsages ved skrigen, er det af mest betydning, at aandedrættet tiltager i dybde. Derfor begunstiger skrigen lungernes udvikling og øger blodcirkulationen.

III.

Sang er ligesom skrig mere en stemningssag end af intellektuel natur. Stemningens grad beror paa, i hvilken udstrækning individet gir sig hen i sangens indhold. Naturen af de forskjellige følelser varierer naturligvis i betydelig grad, og der er en tilsvarende variabilitet i deres fysiske udtryk. Hvis sangens indhold er muntert, virker den i regelen meget stimulerende. Fra medisinsk standpunkt er sang en yderst vigtig øvelse, fordi den med en gang virker baade paa sindsstemningen, paa aandedrætsbevægelserne og paa lungernes udvikling. Den gjennemsnitlig gode helse, som sangere af profession kan glæde sig ved, kan for en stor del ret og slet tilskrives udøvelsen af deres kald, skjønt man naturligvis heller ikke kan være blind for, at enhver sanger, der tænker paa at opnaa berømmelse, maa passe paa at føre et sundt liv. Saa megen betydning tillægger jeg sangen, at jeg anbefaler den, naarsomhelst anledning bydes. Den er især nyttig ved mangelfuld udvikling af brystkassen og ved kroniske hjertesygdomme. Oerkel taler begeistret om sangens velgjørende indflydelse paa almenbefindendet, især paa lungerne, og han henviser til den kjendsgjerning, at næsten alle fremragende sanglærere kan fortælle om alvorlige tilfælde af lungesygdomme der er blet kureret ved deres sangmetode. Han anser det uden tvil, at et svagt bryst kan styrkes ved sang, og han synes endog tilbøielig til at indbefatte tæring blandt de sygdomme, som ved denne ædle kunst kan helbredes.

IV.

Da den psykiske baggrund for latter er munterhed, virker den stimulerende, og det er sagt med rette, at den, der faar os til at le, er en menneskehedens velgjører. Latterens velgjørende virkning paa legemet illustreres godt ved det gamle ordlag: le og bliv fed. Fysiologisk forlænger latteren udaandingen, og da stemmeridsen er halvveis lukket, øges det indre tryk i lungerne. Derved kan ved rigtig voldsom latter blod-

cirkulationen gjennem lungerne i betydelig mon hemmes, hvad der viser sig som opsvulmen i hoved og hals. Denne uheldige omstændighed, ti i de fleste hjertesygdomme er dette uheldigt, mere end opveies ved andre virkninger, hvoriblandt først og fremst de dybe indaandinger, som finder sted mellem de enkelte udbrud.

V.

Naar man tænker paa ordet „graad", maa man skjelne mellem den blotte og bare udgyden af taarer og den graad, der ledsages af hulken. I første tilfælde er virkningerne meget begrænsede, mens i andet tilfælde hele legemet kan tage del. Jeg har allerede antydet graadens velgjørende indflydelse paa barn. Spædbarnets graad er især eiendommelig. Udaandingen forlænges, undertiden op til et halvt minut, og afbrydes af korte indaandinger. Under indaandingen er stemmespalten lukket, hvorved trykket i lungerne stiger ganske betydelig. Ikke alene hindres derved lungecirkulationen, som det fremgaar af de opsvulmede aarer paa hoved og hals, men slim i luftveiene, gasarter i fordøielsesorganerne og andre usunde stoffe bortskaffes. Anfaldet følges af hurtige, dybe aandedrag, som gjenopretter ligevægten i cirkulationen. Kvinderne føler sig ogsaa ofte lettet efter en velgjørende graad; den rigelige udskillen af taarer formindsker blodtrykket i hovedet, den voldsomme udladning af nerveenergi nedsætter nervespændingen, og de hulkende aandedrætsbevægelser influerer paa afgjort og utvilsomt velgjørende vis cirkulationen og indvoldsbevægelserne; den udprægede kontraktion i muskelsystemet er sandsynligvis ogsaa af god virkning. Hvilken kraftvirkning der udfoldes ved fuldstændig at hengive sig til et anfald af graad, viser den udmattelse, der paafølger. Det er af den grund, at graad ofte fører til søvn; vi hører jo ofte tale om folk, som græder sig i søvn; men naturligvis er dette kun en tilnærmelsesvis forklaring af fænomenet. Kvinders tilbøielighed til at græde bør naturligvis holdes inden rimelige grænser, men ganske at undertrykke denne tilbøielighed er sikkert skadelig, hvad Tennyson udtrykker i følgende linje:

„She must weep or she will die".*)

Der fortælles, at kvinder, som tar sin tilflugt til taarer, beholder ungdommen længer end dem, der holder taarerne tilbage. Den indre, gnavende sindslidelse — „som en orm i kroppen" — er ikke bare en smuk poetisk lignelse, men en dyb fysiologisk sandhed. Kort sagt: stærk sindsbevægelse maa have sit udtryk — „giv sorgen ord!"

---

*) Hun maa græde, ellers dør hun.

VI.

„Et suk er en dyb indaanding ved brystmusklernenes hjælp og samtidig sammentrækning af bugmuskulaturen“, siger L. Hill. Denne sammentrækning af bugmusklerne medfører et tryk paa indvoldsaarerne, et tryk, som sandsynligvis øges ved en ganske liden nedoverrettet bevægelse af mellemgulvet. Blodet trykkes derved ud af vedkommende blodaarer ind i høire forkammer, og dets bevægelse lettes yderligere ved den dybe indaanding, som støtter cirkulationen i lungerne. Kort aandedræt, hvad der end er grunden til det, anser jeg for en almindelig aarsag til sukken. Bedrøvelse, følelse af træthed eller lede følges almindelig af kort aandedræt og netop under saadanne omstændigheder forekommer sukkene hyppigst. Som følge af dette korte aandedræt bliver blodrensningen ufuldkommen og blodet faar en tilbøielighed til at opsamles i høire hjerte og de tilhørende aarer. Sukket gjør godt ved at fremskynde blodrensningen og lungecirkulationen, og det er netop af de her nævnte aarsager, at man undertiden sukker ogsaa i en tilstand af „aandeløs opmærksomhed“ — det vil sige, naar opmærksomheden er saa anspændt, at man saa at sige glemmer at aande i tilstrækkelig grad.

VII.

Der er liden tvil om, at det, som skal opnaaes ved at gispe eller gabe, er øvelse af muskler, som længe har været iro, og fremskyndelse af blodomløbet, der som følge af denne ro, er blet trægt. Derfor gaber man saa ofte, naar man i længere tid har indtaget den samme stilling, f. eks. idet man vaagner om morgenen. Sammen med denne aarsag virker søvnighed og det korte aandedræt, den medfører. Alt dette tilsammen betinger den følelse af kjede, hvormed man lytter til en indholdsløs præken, og den uimodstaaelige lyst til at gabe, som ved at tilfredsstilles let smitter fra individ til individ. Virkningerne af det korte aandedræt, der synes at være den egentlige aarsag til fænomenet, ophæves idet man gaber, ligesom naar man sukker, ved de dybe, lange aandedrag.

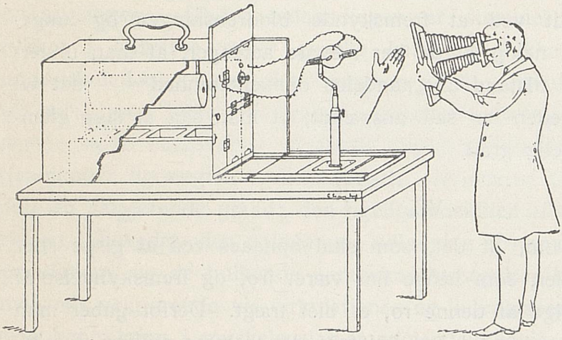
Som vi maatte vente, viser alle disse naturlige virksomheder sig ved nærmere undersøgelse at være af væsentlig betydning for organismens sundhed og velvære. Derfor — snak, raab, syng, le, græd, suk og gab, hvis du vil leve længe. *P. E.*

Seguys X-straale-lorgnet
og dens anvendelse ved toldundersøgelse.

(Efter professor **Jaques Boyer** i „*Revue des Revues*“).

For hver dag, som gaar, faar Røntgenstraalerne øget anvendelse. Snart vil alle hospitaler i verden have radiografiske*) laboratorier, og hvad ingen skulde have ventet, snart maa ogsaa hver toldbod eie et Røntgenapparat, — takket være de forbedringer, som Pariseringeniøren Gaston Seguy har givet vedkommende instrumenter.

Denne praktiske konstruktør har, som før meddelt, fornylig opfundet et meget sindrigt apparat: X-straale-lorgnetten, der er skabt til den mest omfattende og mangesidige anvendelse. Det omtaltes allerede i forrige bind af „*Kringsjaa*“, (s. 859), hvorfra to af de der givne billeder her atter meddeles.

Seguys lorgnet.

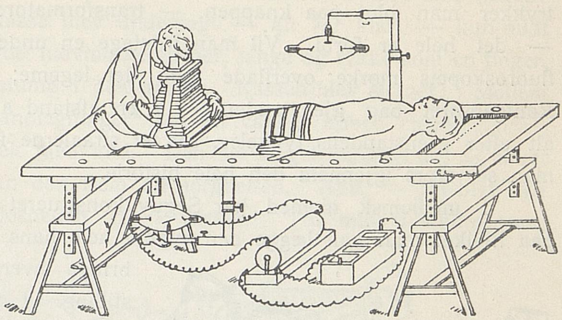
Som bekjendt kunde man i begyndelsen bare fotografere gjennem forholdvis tynde gjenstande, f. eks. gjennem haandfladen eller papplader. Lidt efter lidt lykkedes det da ogsaa at fotografere tykkere partier, og nuomstunder findes knapt en krog af det menneskelige legeme, hvorhen de indiskrete X-straaler ikke har trængt hen. I alle de større lande har man i hospitalerne eksperimenteret med og ved undersøgelser og operationer betjent sig af de nye straaler. Et stort fremskridt var den i flere lande samtidige opfindelse af *fluoroskopet* eller som det ogsaa kaldes radioskopet eller kryptoskopet. Edison var tidlig ude med sin konstruktion deraf; andre opfindere fulgte eller var vel saa tidlig ude, blandt disse ogsaa professor Salvioni med sit „kryptoskop“, der væsentlig kun bestaar af et lidet paprør, 8 cm. langt, og som ved den ene ende er lukket med en fluorescerende plade; i rørets anden ende er der anbragt en linse, der giver

---

*) Med ordet „radiografi“ betegner franskmændene de fotografier, der fremstilles med X-straaler, med „radioskopi“ iagttagelse af X-straale-billeder paa en fluorescens-plade. *Red.*

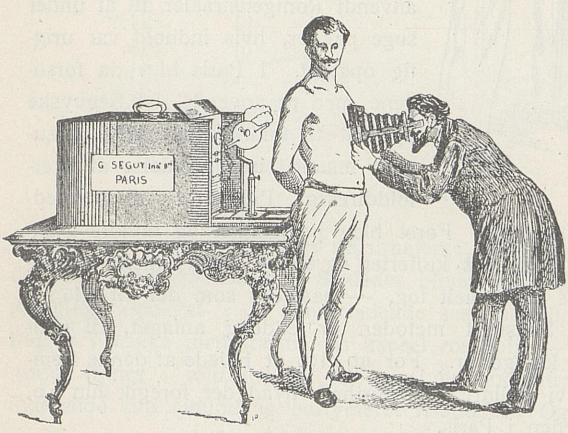
et klart billede af det, der foregaar paa denne fluorescensplade, — det vil altsaa sige bag den. Man kan paa den maade selv i et lyst værelse se gjennem menneskers legemsdele, eller metalstykker, der er lukket inde i trækasser, og lignende.

Det er dette Salvionis instrument, Seguy har forbedret eller snarere forvandlet. Hans lorgnet gjør det mulig at undersøge en gjenstand direkte, uden fotografiske apparater og uden at udsætte nogen af lyset paavirkelig plade for X-straalernes indvirkning. „Lorgnetten“ er meget enkel af konstruktion, tager kun liden plads, veier lidet og koster ikke meget. Vil som følge deraf bidrage meget til videre udbredelse af den røntgenske undersøgelsesmetode, som hidindtil har hørt hjemme paa de offentlige laboratorier alene, da apparaterne var saa altfor dyre.

Seguys operationsbord.

Seguys lorgnet bestaar af en kasse, der indeholder et batteri paa fire akkumulatorer; man har valgt en rigtig modstandsdygtig type, for at det hele apparat skadesløst skal kunne transporteres. For at opnaa den nødvendige elektriske strøm, benytter Seguy en af ham selv opfunden transformator. I kassen findes altsaa ogsaa „pointerne“: Et Røntgenrør, der kan bevæges, samt den egentlige lorgnet; den ser ud som et fotografiapparat, med foldede sidevægge, der kan trækkes ud og ind som en harmonika.

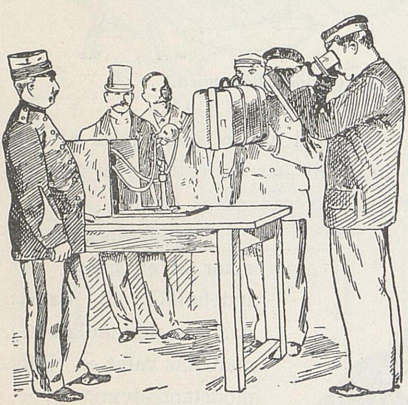

Brystundersøgelse.

Naar apparatet skal anvendes, tager man lorgnetten ud af kassen, medens batteriet, transformatoren og røntgenrøret bliver derinde; man trykker

paa en knap, transformatoren begynder at arbeide, og den fluorescerende plade, der er anbragt i lorgnettens bund, begynder at lyse. For at hindre lyset fra at trænge ind fra siderne, er apparatet forsynet med „skylapper“, der bevirker, at det slutter tæt ind til ansigtet; derved bliver det muligt at operere selv i fuldt dagslys. Er man færdig med sin undersøgelse, trykker man blot paa knappen, — transformatorens virksomhed ophører, — det hele er forbi. Vil man foretage en undersøgelse, anbringer man fluoroskopets mørke overflade mod det legeme, man vil iagttage, sætter Røntgenrøret bag gjenstanden — i en afstand af omkring 15—25 cm., alt efter gjenstandens tykkelse, saa at straalerne falder horisontalt, — og man ser tvers igjennem den hele historie.

I medicinsk øiemed har Seguy konstrueret et meget praktisk bord, paa hvilket man kan lægge den syge i hele hans længde og bekvemt anbringe hvert lem i den forønskede stilling. I dette tilfælde bliver Røntgenrøret stillet under bordet.

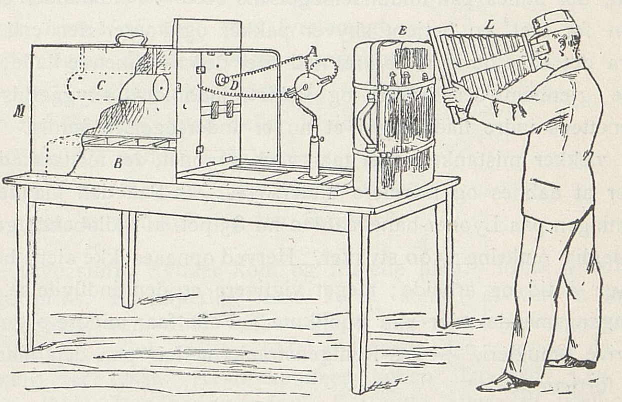
„All right!“

Men det nyeste er denne lorgnets anvendelse ved toldundersøgelser. Vistnok havde allerede paa forhaand det engelske postvæsen anvendt Røntgenstraaler til at undersøge pakker, hvis indhold var urigtig opgivet. I Paris blev da forsøgene med at anvende det Seguyske apparat til toldrevision udført i august maaned under ledelse af overtolddirektør Pallain og flere medlemmer af videnskabsakademiet. Først blev postpakker og mindre gjenstande undersøgt, saa de reisendes kufferter og større kasser; tilslut foretog man en rask undersøgelse af et helt tog, — saaledes som det vil arte sig ved grændsestationerne. Saasnart metoden er endelig antaget, vil toldundersøgelsen falde i tre kategorier. For at give et billede af denne fremtidens toldrevision, vil vi skildre i al korthed, hvad der foregik hin 10. august paa Nordbanegaarden i Paris.

Vedkommende betjent raabte op, medens toldbetjentene skjøv de opraabte kasser og æsker frem mellem lorgnetten og røntgenrøret, — eller om man heller vil kalde det saa: mellem lorgnetten og kathodelampen. Indholdsangivelsen læstes op, — velocipeddele, en kurv med blomster, en æske papir, — den nye undersøgelsesmetode havde ingen indvendinger at gjøre. Saa kom en kasse, der var angivet som indeholdende tegninger af en berømt maler. Paa toldstederne er man som oftest meget bange for

at undersøge den slags sendinger videre nøiagtig, — stikker man gjennem tegningerne eller giver man dem en knæk eller en flek, kan man resikere store skadeserstatninger. Det ved afsenderne, og derfor ynder de at anbringe smuglergods mellem „berømte maleres haandtegninger“. Eller rettere sagt: De yndede det før i tiden, — nu maa de opgive sine slemme vaner. Vedkommende kasse blev undersøgt — alt var klart — kun midt i kassen saaes en mængde halvmørke striber, lange og tykke som en finger, spidse i den ene ende, stump i den anden. Kassen blev aahnet: Mellem „den berømte malers haandtegninger“ laa en vakker hoben cigarer!

Her kommer en sæk med klid. Den ser meget harmløs ud, og uden nogen mistanke fører man den frem for lorgnetten. Aha, — der blev den gjennemskuet, og harmløsheden gik i vasken! Thi midt i klidmassen,

„Au da!“

— der bliver gjennemtrængt af straalerne, som var den oljepapir, — viser der sig en kognakflaske. Saaledes bliver de forskjelligste gjenstande for smugling opdaget i de tilsyneladende saa uskyldige gjemmer. Hermetikbokser i sække med trækul, en kapsel rosenolje — af hvilken der betales 3000 francs i told for en kilo — i en pudderæske, der var opgivet at indeholde kun almindelig parfymeret rispudder. Og saaledes gik det videre, — gjennem en hel række af karteret gods, hvis indhold dels var rigtig, dels var falsk angivet.

Den anden del af undersøgelserne havde passagerernes haandbagage til gjenstand. Ogsaa der fandt man artige ting. I en kuffert fandt man kognacflasker pakket ind mellem skiddent tøi, mellem strømperne i en anden lyser frem, — eller rettere: skygger frem en revolver med patroner og en amerikansk slagring; i en anden kuffert, der absolut ikke indeholdt andet end lintøi og skidne snipper, fik man øie paa en fuldstændig „tyveudrust-

ning", falske nøgler og desligeste. I en fandt man ni ædelstene, pakket ned i en zinkæske og skjult mellem lintøi.

Den tredie undersøgelse gjaldt selve toget, — og den var ikke den mindst interessante. Smuglere pleier nemlig at skjule varer, der skal svares høi told af, inde i selve vognen. De sprætter trækket fra vognpuderne, putter gjenstanden derind og syr trækket fast igjen. I den korte tid, hurtigtogene holder ved grændsestationerne, er det ikke toldvagterne muligt at opdage bedrageriet. Seguys apparat vil komme til at afhjælpe denne vanskelighed; ved dets hjælp blev samtlige puder undersøgt i de 10 minutter, toget stod paa stationen.

Efter denne første, her beskrevne prøve, har man givet lorgnetten en end mere praktisk indretning; man har nemlig anbragt katodelampen inde i en art skrivepult, der stilles paa toldundersøgelsens bord. Toldmanden sidder med lorgnetten for øiet, en betjent skyver pakker og kasser den ene efter den anden fra det øvre horisontale bret ned over den skraanende flade; Røntgenstraalerne gjennemlyser brettet og kolliet, indholdets skyggerids viser sig paa lorgnettens indre flade, og i et nu er undersøgelsen færdig. Alt, hvad der ikke vækker mistanke, lader man være uaabnet, det mistænkelige lægges tilside for at aabnes og nærmere undersøges. — Paa den maade besørger toldbetjeningen paa Lyoner-banegaarden nu 85 pct. af indløbende gods undersøgt — daglig omkring 1500 stykker. Herved opnaaes ikke alene betragtelige besparelser i tid og arbeide; meget vigtigere er den indflydelse, som den nye fremgangsmaade øver paa publikum. Folk faar mindre og mindre lyst til at drive smugleri, — og Røntgenstraalerne har paa den maade ogsaa moralsk fortjeneste.

Asias Lys

eller den Store Forsagelse — Gautama Buddhas liv og lære.

Fortalt af en indisk buddhist.

(Af Sir Edwin Arnold. — Den versificerede oversættelse af Ragna Kristensen).

Sagnet fortæller derpaa, hvorledes, da Buddha kom ind i skyggen af det træ, under hvilket det var bestemt, at sandheden skulde aabenbares for ham, skogens grene bøiede sig hyldende imod ham, vilde dyrs øine slog beundrende kreds om ham, og vinden forbandt sig med hver lyd i naturen til en hyldningssang, som dog kun det opladte øre forstod: „Frelser og ven! du, som har beseiret vrede og stolthed, lyst og frygt og tvil — en lidende verden velsigner dig, Buddha! som skal læge dens saar. Timen er kommen! dette er den nat, paa hvilken tiderne har ventet."

Men Mørkets fyrste Maia, som vidste, at nu gjaldt det at seire eller for evig være beseiret, bød alle onde fristende magter gjøre sit yderste for endnu i sidste øieblik at bringe Buddha til at svigte sit kald.

Og ingen ved
end ei den viseste, hvor helveds aander
hin nat blev løst at røve Buddhas sandhed. —
Snart rased de i storme; bragende
jog hære af dæmoner frem som torden;
de splitted skyerne og slængte lynild
som sin blodrøde vredes flammespyd.
Snart kjæmped de med lok og milde ord,
der fagert klang i lundens kjælne luft
fra væsener bedaarende og skjønne.
Snart fristed de igjen med fyrstemagt,
snart fægted de med tvilens slyngekast:
— „var sandhed saa nødvendig?“ Men om synlige
de var for ham, hvad heller Buddha stred
med skumle aander i sit væsens indre, —
derom I dømme selv. Hvad gamle bøger
os siger, er det kun jeg her beretter.

De tyve større Synder kom og fristede ham. Først af alle Mørkets mægtigste prins, Egenkjærlighedens synd, som i al verden kun ser sit eget speilbillede, som altid raaber „jeg“ og vil, at al verden kun skal gjentage ordet. „Hvis du er Buddha“, sagde den, „er det da ikke nok, at du selv ser lyset. Hvad kommer hoben dig ved? Lev du blandt guderne!“ Men Buddha svarede: „Det rette bliver til uselhed hos dig og den mindste feil til forbandelse“.

Saa kom Tvilen og hviskede i mesterens øre: „Alt er forfængelighed. Endog den viden, at alt er forfængelighed, er forfængelighed.“ Og efter Tvilen kom den blinde Tro med sine, fristelser. Og Frygt og Stolthed, og Egenretfærdighed, Livslyst og Kjærligheden kom. Og tilsidst manede de onde magter frem for hans syn Yasôdhara, som kom med taarefyldte øine og bønfaldt ham om at vende tilbage til hendes favn. Men Buddha afviste alle fristelser, og i den tredie vagt flygtede al Mørkets hær, og mesteren saa ved et lys, som ikke er af denne verden, tilbage over den hele række af sine liv, lige til fem hundre og femti ialt. Han saa, hvorledes disse liv er knyttede i hverandre som de forskjellige led i en kjæde, og hvorledes igjennem dem de ti Store Dyder fører sjælen op imod Nirvana. Han saa endvidere, hvorledes hvert nyt liv er høsten af den sæd, som saaes i de tidligere liv; hvorledes hvert nyt liv beholder, hvad de tidligere har vundet, og bøder for, hvad de har tabt, og hvorledes i hvert liv det gode avler mere godt og ondt altid mere ondt; hvorledes døden kun er et opgjør, hvis debet og kredit med matematisk nøiagtighed præger det næste liv.

Dereter aabnedes hans syn for det hele lovbundne universum af kræfter, tider og verdner, samt for den Magt, som, høiere end alle guder, staar bagom alt, skaber og ødelægger og skaber igjen, men hersker over alle ting efter Retfærdighedens lov, som er skjønhed, sandhed og nytte, saa at alle tjener denne magt og er dens venner, naar de gjør ret, og er dens fiender, naar de gjør ondt.

Endelig i nattens fjerde vagt kom forstaaelsen af Sorgens Hemmelighed. Han saa, at sorg er livets skygge, som ei kan løbes fra, før livet selv lægges tilside med alle dets former og forandringer. Og han saa, hvorledes ingen kan blive kvit dets bedrøvelige glæder og maskerede sorger, før han ved, at det altsammen kun er bedrag og snarer. Bedraget afføder i os lyst og energi, og dermed det hele sanseliv, falskt i sine glæder, forfærdeligt i sine lidelser. Og dette sanseliv er igjen ønskernes moder og bringer en tørst, som driver os til at drikke altid dybere af de livets falske salte bølger, hvorpaa svømmer nydelser, ærgjerrighed, rigdom, berømmelse, magt og kjærlighed. Men den, som har seet sandheden, uddriver af sin sjæl denne tørst og sætter sin vilje ind paa ikke at søge noget, kjæmpe for noget, eller gjøre uret imod nogen; han bærer ydmygt alle onder, som altid er en følge af uret øvet i tidligere liv, og han undertrykker saaledes alle lidenskaber, at de dør udsultede, — til det hele liv

Karma — hele sjælens sum,
af gjorte gjerninger, af tænkte tanker,
det „selv“ den virkede i væv fra glemte tider,
af traade smaa fra længst fuldførte dont —
hans endelige plads i universet
blir ren og syndefri; han trænger ikke mer
at søge legeme og hjem paa jord;
dog om han og ifører sig nyt skal,
han saa besjæle kan i ny tilværelse det nye redskab,
at lettere og lettere det blir, til helt det svinder.

Saaledes befriet fra alle kjødets baand og løst fra Tilværelsens Hjul vaagner en sjæl som fra onde drømme — større end konger, gladere end guderne, — den værkende galskab efter at leve er slukket, og livet glider, livløst, ind i en ubeskrivelig fred og glæde: det *velsignede Nirvana.*

Med Buddhas seier brød dagen frem, og med dens lysning fulgte en egen fred og stille glæde, som menneskene følte i sine hjem og endog dyrene under skogens tætte hvælv.

Ja fjernt og nær i alle hjem sig bredte
en ukjendt fred. Sin kniv slap morderen,
og tyven gav paa byttet slip; bedrageren
lod alle ske sin ret, og haarde hjerter
blev milde, gode hjerter mildere, da balsam
fra himmelsk daggry spredtes over jord.

Krigsøverster følte sig kaldede til at slutte fred, syge sprang leende fra sottesengen, og til Yasôdharas hjerte, mens hun sad ensom og bedrøvet ved sin søns seng, kom der pludselig en sterk følelse af, at kjærlighed altid maa seire, og at sorg som hendes ender i glæde.

Saa glad var al verden, skjøndt den vidste ikke hvorfor, at der gik som sang igjennem luften, og i den raabte høie aander: „det er fuldbragt“. Præsterne, som saa og følte alle disse tegn, sagde: „Noget stort har hændt“.

Men Buddha reiste sig under træet og talte med høi røst disse ord:

Mangt kjødets hus min sjæl
gav ly. Jeg søgte Ham, som har dem skabt,
de sansers fangebur; i sorg fortabt.
Saar var min lange strid!

Men nu,
o, Skaber af mit tabernakel! Du
er funden! Aldrig vil du bygge om
mit smertens rum,

Ei reise bolig for bedrag, ei mer
tildanne dette ler;
Nedbrudt dit hus er — midtsøilen tabt,
som blendverk har skabt!
Frelst gaar jeg ud forløsning at gribe.

VII.

Efter at have fundet sandheden begyndte Buddha sine vandringer omkring blandt menneskene. Overalt hvor han gik, spredtes følelsen af, at en ny og bedre tid, en mildhedens og broderkjærlighedens tid var oprunden for menneskene. Blandt dem, som bedst forstod ham, valgte han seksti disciple, hvem han lærte den hele sandhed og sendte ud for at bringe den videre.

Men i Kapilavastus kongsgaard hørte omsider den bedrøvede gamle konge og den vakre og sørgende Yasôdhara om den nye store lærer. De hørte ogsaa af budbærere, at han ikke var nogen anden end prins Siddârtha, som nu havde opnaaet det kongedømme i aandens verden, som profetierne havde lovet. Kongen sendte da i sit eget og Yasôdharas navn bud til sønnen og bønfaldt ham om at komme tilbage til dem. Men budbærerne glemte sit budskab, naar de hørte Buddha tale. Tilsidst sendte kongen sin bedste ven og mest betroede embedsmand. Da Buddha hørte budskabet, erklærte han straks, at det var hans ønske saavelsom hans pligt at efterkomme det.

Den dag, da han ventedes i Kapilavastu, tog den utaalmodige Yasôdhara til byporten. Alt var forberedt til en fyrstes modtagelse, og alle ventede et fyrsteligt følge; de spurgte hverandre, om noget var hørt eller seet til prinsen. Kun faa lagde fra først af merke til en simpelt

gulklædt tiggermunk, som gik fra dør til dør og med et lige venligt smil modtog almisse eller lod sig afvise. Bag ham kom to andre i samme dragt; men af den første lyste der en saadan værdighed og hellighed, at folkets tætte rækker aabnede sig, hvor han kom. Mange faldt ned og tilbad ham, og alle fulgte efter ham, idet de spurgte: „Hvem kan vel denne være?“ Men da han kom nær det sted, hvor Yasôdhara opholdt sig, kjendte hun ham straks, trak sløret fra sit ansigt, stillede sig i hans vei og raabte „Siddârtha, Herre!“ Med taarefyldte øine og foldede hænder kastede hun sig foran hans fødder og omfavnede dem.

Senere da Yasôdhara selv havde betraadt Sandhedens Vei, spurgte nogen mesteren, hvorfor han, som havde overvundet al lidenskab, havde taalt denne kvindes omfavnelse, og mesteren svarede: „Den større kjærlighed bærer over med den mindre for derved at løfte den til større høider. Men tag jer iagt, at I ikke, naar I selv har naaet frihed, tirrer bundne sjæle med skryd over eders egen frihed. Fri er I for at sprede friheden videre ved taalmod og mild visdom.“

Men da kongen hørte, at hans søn kom som en tiggermunk til staden, blev han vred og red i mørkt sinne sin søn imøde for at irettesætte ham for hans opførsel. Men hans vrede varede kun til den stund, han mødte Buddhas milde blik. Da blev hans irettesættelse til en øm beklagelse.

„Du skulde kommet klædt i al din pragt
med blanke spyd i muntert rytterfølge,
Se! Mine mænd er leirede ved veien,
og hele byen venter ved dens porte.
Hvor vanked du i disse onde aar?
Paa tronen sad din fader, vented, sørged; end mere hun,
der leved, som en enke gjør, — forsagende al glæde.
Ei lytted hun til sang og strenge-leg,
ei klædte hun sig om til fest før denne dag,
da i guldvævet dragt hun velkomst byder
sin ægtefælle klædt som tiggere i gule filler.“

Men Buddha forklarede, at saaledes maatte den komme, som ved kjærlighed vil vinde menneskene. Han maa være den mindste iblandt alle og alles tjener. Og saa tog mesteren

mild'lig kongens haand; de gik af hyldest fulgt
igjennem gaderne, mens Herren med prinsessen, kongen
paa hver sin side talte om de ting, der skaber
al renhed, fred; de fire høie sandheder,
der visdom hegner ind som stranden sjøen;
de otte love, som enhver kan følge,
monark og slave, til den rette sti;
den eier fire trin og otte regler,
hvorefter hvem som vil, kan leve. — Lav og høi,

lærd, ulærd, kvinde, mand, de unge, gamle
skal tidlig eller sent fra hjulet rives løs
og naa velsignede Nirvana. — Om lidt de stod
alt ved paladsets port. Suddhôdana,
hvis pandes furer jevned sig for Buddhas milde ord,
bar nu med egen haand paa tiggerskaalen.
Nyt lys omstraaled skjøn Yasôdhara
og spredte sol paa blide øines taarer.
— Hin nat de to betraadte veien til al fred.

(Forts.).

Smittende dans.

(Efter Martin Riviere i „*Le Monde Moderne*".)

Paa Java gives der et ganske eiendommeligt sygdomsfænomen blandt kvinderne: — de betages af en art efterlignelseslyst, der særlig gjælder bevægelser. Denne sygdom kaldes *Sakit latar*, eller bare *Lata*, og sandsynligvis hænger navnet sammen med *loctar*, at kaste. Sygdommen skriver sig fra hysteri, dens kjendetegn er forstyrrelser i sjælelivet, forbigaaende bevidstløshed og uvilkaarlige bevægelser.

De uvilkaarlige bevægelser danner sygdommens mest paafaldende ytringsform. De syge føler en uimodstaaelig trang til øieblikkelig at efterligne enhver rask bevægelse, som de ser andre gjøre. Kaster man f. eks. en sten i vandet i nærheden af en kvinde, der lider af lata, saa kan hun ikke lade være at gjøre det samme, — hun maa kaste en sten, hun ogsaa. Stikker man noget i munden, saa putter hun øieblikkelig ind i sin mund det, hun har i haanden, ligegyldig hvad det er. Bærer hun noget, ja om det saa er sit barn, og hun ser en kaste noget bort, — eller blot gjøre en bevægelse, som om han kastede noget, — straks slænger hun fra sig det, hun nys med saa stor omhu gik og slæbte paa. Naar lata-sygdommen har besat et menneske, da ophører alle andre følelser, — som omhu for børnene, frygt for høvdingen, ja selv for guderne og de hollandske embedsmænd, — de uvilkaarlige bevægelser *maa* gjøres, det er ligegyldigt, hvem deres følger kommer til at krænke.

Som man kan forstaa, har de latasyge gjort megen ulykke ved denne sin uimodstaaelige trang til at efterligne andres bevægelser. Men de javanesiske domstole tager meget hensyn til denne sygdom, og aldrig straffes en latasyg, der har gjort ugagn. Til alt held optræder lata'en ikke meget

hyppigt, og kun i det indre af øen; men den er dobbelt farlig derved, at man ikke kan se paa en latasyg, at hun er smittet. Paa den legemlige sundhedstilstand øver nemlig den sot ikke den ringeste indflydelse. Hvorfra den skriver sig, hvad der bringer den til udbrud, og hvad den helbredes ved, — alt det ligger endnu i mørke. De syge har hidtil været altfor lidet tilgjængelige for videnskabelig undersøgelse og rationel behandling.

Man har forsøgt at forklare sygdommen som en art suggestion, de sygelige efterligninger skulde da være suggererede bevægelser. Men helt svarer denne fremstilling ikke til virkeligheden. For det første er som bekjendt hysteriske personer *vanskeligere* tilgjængelig for hypnose end de fuldstændig friske; og suggestionens væsen er ikke *efterligning*, men — hvad ogsaa selve navnet siger: *indgivelse*. Og de latasyge bliver ikke drevne til at gjøre de hastige bevægelser mod sin vilje derved, at en anden person befaler dem. Tvertimod: Man vil ikke faa en latasyg til at kaste noget, om man befaler hende og siger: „Kast!“ Først naar hun ser en anden gjøre det, foretager hun samme handling, da trænges ingen befaling, og da kunde ingen kontraordre hindre. Da føler disse kvinder en uimodstaaelig trang til at gjøre efter, hvad de har seet for sig; det er ingen suggestion, ikke hvad man paa hypnotismens felt kalder „ufri vilje“. Her følges ingen indgivelse, men et eksempel. Viljen er i dette tilfælde ikke bunden, men *syg*.

De javanesiske kvinders latasygdom er kun en ret eiendommelig form for hysterisk sygelighed. Den staar aldeles ikke alene i lægevidenskabens analer. Ved hysterisk krampe, — som i modsætning til epilepsi altid finder sted, medens den syge er ved fuld bevidsthed, — optræder en stærk tilbøielighed til sygelige dreininger og snuninger, og mange hysteriske personer føler denne mærkelige lyst til at efterligne andres bevægelser. Der kommer over dem en art nerverus, en slags svimmelhed, det er som om alle deres sanser dreier sig rundt. Og i denne tilstand, ligeoverfor hvilken deres vilje staar magtesløs, føler de sig som af en hvirvel revet hen til den bevægelse, de ser en anden gjøre.

Saadanne sygelige tilstande af hysterisk natur har ofte optraadt som epidemier i de forskjelligste egne af verden, og deres mest kjendte form er: *de smitsomme danse;* men gjennemgaaende ved disse farsotter var det, at det altid var blandt hysteriske personer paa laveste dannelsestrin, at sygdommen søgte sine ofre; der viste det sig hyppigst, at den syges vilje manglede enhver modstandskraft. Disse smittende danse har kun i anden række kulturhistorisk interesse, — de er først og fremst et patologisk fænomen, og i sine grundtræk har de selvsagt allesammen stor lighed med hverandre, hvad enten de optræder i Europa eller Afrika.

En af de interessanteste af disse danse er den, der optræder blandt kvinderne i Øvreægypten og kaldes *Sâr*. Den gaar der i svang hos høie

og lave, og at regjeringen har beordret de syge lukket ind bag laas og slaa og isolerede, straks smitten har grebet dem, har ikke nyttet noget, — dansen gaar lystig aligevel. Den skal egentlig være bragt ind i landet af slavinder fra Abessinien og har saa ved smitte bredt sig videre. Dr. Klunzinger, der har levet i over ti aar som den ægyptiske regjerings kvarantænelæge i Koser ved det røde hav, fortæller følgende:

„Sâr, en vis Ginn (aand), er en voldsom sygdomsgenius, der hovedsagelig angriber kvinderne. Naar en kvinde bliver angrebet af en eller anden sygdom, hvis aarsag man ikke straks kan se, saa faar Sâr skylden. Det bliver øieblikkelig bekjendtgjort: „Idag er Sâr hos den eller den.“ Men det maa være paa en tirsdag, torsdag eller lørdag. En mængde kvinder strømmer da til den syges hus og faar Busa, dette halvgjærede arabiske øl, som er abessinernes yndlingsdrik. Saa bliver der sunget og spillet, og Sârdansen bliver opført. Kvinderne sidder i timevis paa hug eller med benene overkors og svinger frem og tilbage med overkroppen og hovedet. Snart bliver enkelte besatte og danser vanvittig omkring. Det hele bliver ledet af Sârens „Schlecha“ — en for sin tilbøielighed til ekstatiske tilstande bekjendt person, — for det meste er det en slavinde, som tjener mange penge ved det.

Ligesom middelalderens taranteldans er denne dans smitsom; den ene kvinde efter den anden reiser sig og begynder viljeløs at danse, ja selv mænd og gutter, som undertiden faar lov til at være tilstede ved disse orgier, bliver ogsaa grebet af dansen. Hos mange forandrer ansigtstrækkene sig, de syge slaar sig selv i ansigtet, støder hovedet mod væggen, græder, hyler og vil dræbe sig, og det er meget vanskelig at overmande dem; de udgiver sig for andre personer, for hellige og i særdeleshed for Sâr selv.

En tid lang maa de rase, især danse med vilde bevægelser, saa pleier man at give dem Bussa at drikke og give dem stærkt skinnende metalgjenstande at stirre paa; da glider lidt efter lidt raseriet af dem, de tørrer sveden af sig og taler nu rolig og fornuftig som før. Paa en for Sâr bestemt dag gjentager anfaldet sig hyppig og ender som det første med dyb udmattelse.“ — Klunzinger betoner i særdeleshed, at denne tilstand aldeles ikke beror paa forstillelse. — Der optræder i det hele taget blandt disse abessinere en række mærkelige hypnotiske og ekstatiske fænomener; man træffer blandt folkene en mængde, der eier en uhyggelig evne til selvsuggestion. I Europa vilde man maaske kalde dem medier. Klunzinger henviser i denne forbindelse til en engelsk læge, der var med i det engelsk-abessinske felttog. Doktoren fortæller om, hvorledes en abesinsk pige pludselig fik den idé, at hun var en ulv. Hun løb afsted saa hurtig, at ingen kunde indhente hende, indtil hun endelig fandt et ben. Hun fortærede det med

en hungrig ulvs begjærlighed, og blev derefter aldeles rolig igjen. „Det saa ud som en Sârbesats raseri, og Abessien er Sârs hjemland“.

Med rette sammenligner han Sâr med Taranteldansen. — Tarantel-edderkoppen er af størrelse som en egenød og forekommer særdeles hyppig i omegnen af Tarent, hvorfra den ogsaa har faaet sit navn. Den lever i jordhuller og kan blive saa tam, at den tager levende fluer af haanden, dræber dem ved et kraftigt bid og spiser dem. Men paa det hedeste af sommeren, i parringstiden, der netop falder sammen med indhøstningstiden i Apulien, mister de sin harmløshed og bider enhver, der kommer i nærheden af dem eller sover ude i det frie. Høstfolkene bærer derfor korte støvler for at beskytte sig mod dem.

Bliver man paa den tid bidt af en tarantel, saa kan man være sikker paa at faa en alvorlig sygdom. Biddet selv smerter ikke mer end et hvepsestik. Men der viser sig straks omkring saaret en gul eller sort ring, og nu følger efter den stærke betændelse eiendommelige psykiske og fysiske tilstande, hvis art afhænger af størrelsen og farven paa det dyr, man er bidt af; dyrets farve veksler nemlig fra askegraat til sort. Paa det saarede sted føler man efter den første frygtelig brændende smerte ikke det allerringeste. Derimod gribes man af en ubeskrivelig angst og dyb tungsindighed. Man sukker stadig og svarer slet ikke paa spørgsmaal, eller man slaar sig fortvilet for brystet. Enkelte taaler ikke at se visse farver og bliver ved synet af dem betagne af frygt eller raseri. Hos andre begynder maven at hovne, indtil de kaster op. Atter andre sveder kold sved; de vælter sig omkring paa jorden og beder om at blive slaaet. Og alle søger i deres navnløse bedrøvelse hen til ensomme steder og kirkegaarde.

Man anvender medicin, der faar blodet til igjen at flyde tyndt, man gjør tversnit over saaret, gnider det ind med ammoniak eller olje og brændevin. Men det eneste hjælpemiddel for taranterne, — saa kaldes de, der er bidt, — som folket tror paa, er den rasende dans, *Tarantellaen*. En slags miltsyge, som især kvinderne i Tarent ofte faar, er Tarantellaen altsaa ikke. Det er et epidemisk fænomen af hysterisk art, en smitsom dans.

Til den, der er bleven bidt, henter man musikanter, der forstaar sagen, og medbringer instrumenter, paa hvilke de anslaar forskjellige melodier. Ikke enhver melodi og ikke ethvert instrument bevæger den syge til dans. Men kommer det rette instrument og den rette tone, saa begynder den ofte halvdøde syge at sukke, bevæger sig og begynder pludselig med de forunderligste gebærder at danse, danser to og tre timer, hurtigt og i takt med musiken. Badet i sved hviler han et øieblik for at tørre sig. Snart begynder det igjen, og han danser ti til tolv timer om dagen. Trods alt synes det at styrke ham mer end at matte ham. Ved solopgang griber igjen danseraseriet ham, og saa gaar det ofte en tre-fire dage efter hinanden,

indtil han igjen er blevet fornuftig og frisk. Men næste aar, akkurat paa den tid, da han første gang blev bidt, pleier han atter at gribes af sygdommen, — atter maa dansen til for at helbrede, — og dette kan gjentage sig flere aar i rad.

Med den melodi, man spiller til taranteldansen, skal efter den italienske folketros sigende taranteledderkoppen selv kunne lokkes frem af sine smuthuller; og disse toner skal have evne til at faa dyret til at hoppe og springe, „danse taranteldans“, indtil det udmattet ligger stille hen, kan fanges og dræbes. Af denne tarantelmelodi, der engang kun spilledes i Tarent, er der fremgaaet en neapolitansk dans, der bevæger sig i et meget hastigt tempo og i treottendedels takt; den har som bekjendt givet grundlag til en række brilliante kompositioner. Og som ovenfor vist er der absolut en smule sandhed i den folketro, at den ægte tarantel-melodi eier lægende kraft.

Sandsynligvis staar denne italienske folketro i direkte sammenhæng med middelalderens dansegalskaber, der som herjende farsot og smitsomt vanvid gik over landene. Denne dansesyge blev i Italien kaldt *tarantisme,* hvad der hos italienerne ogsaa er betegnelsen for St. Veitsdans, og med den saakaldte store St. Veitsdans havde disse danseepidemier megen lighed; hysteriske farsotter var de alle, ligesaa godt som de smitsomme Sârdanse i Ægypten.

Middelalderens danseraseri hører til en af denne mørke tids sælsomste og uhyggeligste fremtoninger, og er en af de mest interessante blandt de mange folkesygdomme, som i de dage gik over Europas lande. Sygdommen optraadte med enkelte mellemrum fra 1237 indtil 1374. Usikkert er det, hvor den kom fra, — der nævnes asiatisk paavirkning, smitte fra Rusland, og den antages ogsaa opstaaet i Tyskland. De dansegale slog sig sammen i store flokke, der med en spillemand i spidsen drog fra by til by, — spillemanden maatte kun gnide enkelte bestemte melodier paa sin fele; — ingen magt kunde forhindre det sorg-lystige tog fra at drage ind i byerne, — thi enten danserne fik drage ind eller ikke, saa laa smitten i luften, og selv om det uhyggelige tog fra nabobyen blev stængt udenfor portene og derude opførte sine vilde runddanse, — en stund efter vilde ud fra den lukkede bys smug og gader hysteriske kvinder stime sammen til torvet og svinge sig i de samme hvirvler som de gale der udenfor. Derfor aabnede byerne med engang sine porte, danserne drog ind, begyndte sine optog paa torvet, hvor al byen var strømmet hen. Blandt tilskuernes flok begyndte snart skrig og hysteriske hyl at klinge, — de friske veg tilside og gjorde vei for mænd eller kvinder, hvem smitten havde grebet, — de sluttede sig til de dansende og alle drev de paa, indtil den ene efter den anden sank udmattet til jorden. Stundom var en eneste dans med paafølgende bevidstløshed nok til at heldbrede, det vanlige var, at den angrebne

længe fulgte den dansende horde fra sted til sted, og først fjernt fra sit hjemsted vandt sundheden igjen.

I Tyskland, hvor mer end hundre tusen mennesker regnedes at være angrebne, kaldte man de af dansegalskab smittede for Johannesdansere, da man mente, at sygdommen var fremgaaet af de vilde St. Hansnatsfester, i hvis udskeielser rester af hedendommens ekstatiske midtsommergilder og bakkustogenes raseri syntes forenede. De syges helgen var St. Veit, ved hans forbønner fik man lettest heldbredet dem, — derfor kaldtes sygdommen senere St. Veitsdans.

De uvilkaarlige, uafladelige muskeltrækninger, der karakteriserer den krampagtige nervesygdom, som nutildags kaldes St. Veitsdans, kan ikke sammenlignes med det middelalderlige danseraseri. Beslægtet med dette er derimod den saakaldte „store St. Veitsdans", der optræder som en forbigaaende tilstand hos hysteriske og epileptiske, og bestaar i allehaande vaklende og omdreiende bevægelser, oftest forbundne med en forunderlig lyst til springen, klatren og lignende. Vi møder altsaa her den samme hysteriske trang til vilde bevægelser som den, vi træffer „ved de smitsomme danse".

Et borgermestervalg i verdens anden by.

New York er nu verdens anden by, hvad folkemængde angaar. Af de fire største byer har de Forenede Stater to. Ordenen er: London, New York, Paris, Chicago. Og Chicago vil snart være større end Paris. New York er nemlig nu blevet sammensluttet med nabobyerne Brooklyn og New Jersey (byerne løber i ét). Det hele heder *New York* og har over tre millioner indbyggere. Den nye by har ogsaa faaet en ny forfatning, som giver den folkevalgte borgermester eller *mayor* meget stor magt, meget større magt end Norges konge eier. Han har veto i alle sager overfor kommunerepræsentationens beslutninger. Meningen har været at samle den hele ledelse og administration i hans, den ene mands hænder — og saa holde ham ansvarlig for alt. Valget paa den første borgermester foregaar den 2. november og er saaledes af stor betydning. De to politiske partier, demokrater og republikanere, har paa vanlig vis nomineret hver sin kandidat. Men befolkningen er ikke fornøiet med partiførernes valg; de ønsker en borgermester, som staar fri af alle partier, og de er imod, at national politik blandes op i kommuneanliggender. Der er derfor blevet nomineret to andre, uafhængige kandidater, og sandsynligheden taler for øieblikket for, at valget vil staa mellem disse to. Den ene af dem er Henry George, forfatteren af „Fremskridt og Fattigdom" og forsvareren af et skattesystem, der afskaffer alle skatter undtagen en skat paa de sociale grundværdier. Henry George optræder som reformkandidat. Han vil prøve

at drive sine ideer igjennem i den nye by og at lade byen overtage sporveisdrift, osv. Den anden uafhængige kandidat er en konservativ (amerikansk seet) mand, men en prøvet og dygtig administrator og en af landets kulturhøvdinger, Seth Low. Han har før været borgermester i Brooklyn og i senere tid præsident for Columbia universitet; er forfatter og *man of letters*. Som Brooklyns borgermester gav han byen en glimrende administration. Af interesse vilde det være at se Henry George valgt; men for New York og for Henry George selv er det utvilsomt heldigst, om Seth Low seirer. Partikandidaterne maa man i hvert fald haabe vil blive knust. Udfaldet vil under enhver omstændighed vise, at partiorganisationernes magt i Amerika ikke længer er saa stor som i europæiske lande. Partikandidaterne faar neppe halvdelen af sine partiers stemmer, trods det mest ihærdige arbeide fra organisationernes side.

Portrættet.

(Efter professor **Max Buchner** i „*Umschau*“).

En af de høieste opgaver, der kan stilles en kunstner, er *portrættet*. Det er mest af alt udsat for hvermands kritik, mest af alt opfordrer det til bifald eller modsigelse, og det sætter den kunstneriske evne paa den sværeste prøve. Thi vor kjære næstes ansigt synes vi alle, at vi kjender.

Men hvilken lang række af opdagelser maatte menneskeheden ikke gjennemløbe, før den naaede saa vidt i portrætfaget, som vi europæere nu er naaet, — til det punkt, vi nu anser for det selvfølgelige. Og hvor langt maa vi ikke gaa tilbage, før vi finder de første famlende forsøg paa portrætteringskunstens omraade.

Den første, oprindeligste kunstnerglæde skabes ved den opdagelse, at en eller anden gjenstand i den bekjendte natur kan eftergjøres i et stof, der er et andet end det, naturen har skabt den i. Denne høist primitive, overraskede kunstnerglæde træffer vi paa de vildes standpunkt. — En neger har søgt efter honning i skogen, en bi har stukket ham, og han kommer hjem med en opsvulmet haand. Hans nabo finder det særdeles fornøieligt; han er netop i besiddelse af en rod med fem fingerlignende forgreninger, og skjæmter nu særdeles vittigt: „Hongo, her skal du se, hvorledes haanden din ser ud!“ For at gjøre ligheden end tydeligere, tages en kniv tilhjælp, et par hak hist og her gjør roden til et slaaende billede af Hongos haand. Og her staar man foran skulpturens første trin. Ja, i denne femfingrede rod mødtes to kunstarter: billedhuggerkunst og skuespilkunst, — den sidste udsprang og udspringer af efterlignelseslyst og spottelyst. — Og som en rod ved denne leilighed dannedes til et portræt af en haand, saa

dannedes ved leilighed et firføddet dyrs kontrafei af en afbrukken gren med fire mærkelig formede kviste, og ved en tilfældig lighed blev en kokosnød til et portræt af et menneskeansigt.

Men alle disse „tilfældigheder“ betegner store og vigtige epoker i menneskeslægtens opdragelseshistorie. For hver slumrende evne aabner tilfældighederne porte ind til det ubekjendte, det forunderlige nye. Og hvad der skabes og naaes gjennem disse tilfældigheder, det gjemmer den lille vaagnende menneskeforstand i den skuffe, som kaldes: erindringen. Hvorledes og hvorfra vi fik de eiendele, vi gjemmer i hin vigtige skuffe, — ja det glemmes, og snart gjør den indbildning sig bred, at det altid har været i vort eie, at vi selv har skabt det. Fantasien træder til og bliver til en slags gudinde, der faar lov til at bo i vor sjæl, men med den forpligtelse, at hun skal trylle allehaande uanet nyt frem af det rene intet. Men i virkeligheden er fantasien kun erindring, der arbeider under en art høitryk. Vi kan aldrig opfinde former, som vi ingensinde før har seet. Vi kan kun reproducere og kombinere, og vor virksomhed indskrænker sig under dette til, at vi lægger en anden mening ind i de kjendte former. Først naar vi har gjort en række erfaringer, vil det lykkes os at skabe ligheder mellem ting, der af naturen slet ikke ligner hverandre, — f. eks. skabe af en stenblok noget, der ligner et menneske, en statue nemlig. Veien fra roden, der af naturen ligner en haand, og til statuen, frembragt af stenblokken, der ikke lignede et menneske, er tusen aar lang og med tusener af trin.

Barnets første øvelser i kunsten at se har til objekt kubiske legemer, og paa samme maade viser den vildes kunst sig til en begyndelse som fremstilling af plastiske værker. Langt om længe naar han til at kradse linjer og figurer i sandet, saa kommer tegninger paa hyttens væg, — men længer end til disse konturtegninger naar han ikke, — han har heller ikke midler til det. De første virkelig kunstneriske forsøg bliver derfor naturlig skulptur.

Disse forsøgs sujetter er kun faa. I første linje kommer dyrene, — thi for dyr har den vilde et skarpt øie, — dyrene maa han lure paa og kjende ud og ind. Saa kommer turen til menneskene, — ogsaa blandt dem først de, han maa lure paa, fienderne nemlig, og dernæst er det spøgelserne, der har sit udspring fra onde mennesker.

Spøgelser, farlige dyr og farlige mennesker gaar tilslut i surr, forvandles den ene til den anden, og bliver til mytologi. Til disse tre kommer nu de døde; men der gives ogsaa venlige, mægtig beskyttende døde, stammens heroer. Det ønske ligger nær, at kunne beholde dem som beskyttelse selv efter deres død. Nu raadner ganske vist deres legeme bort, men deres ben bliver igjen, og det er jo altid noget. Man tager benene

og gjør pilespidser af dem, — thi der findes kanske megen skjult kraft i de døde ben. Men hvormeget mere værdifuld vilde ikke hele helten være, — selv om det blot er hans lig, man har, — det vilde dog kunne skræmme fienderne. Her rører sig en trang til portrætteringskunst, men endnu har ingen tilfældig opdagelse givet den sin befrugtning.

Særlig kraftig kommer denne trang til portrættering frem hos Ny-Britanniens vilde beboere. Der pleier man at tage hele ansigtspartiet, med hud, kjød og ben, af den døde høvding; det røger man saa, skraber derefter kjødet bort og erstatter det plastisk ved ler, det saaledes fremkomne ansigt forsirer man med en bemaling, der omtrent svarer til den, den afdøde holdt af i levende live.

Denne maske betyder for portrætteringskunsten et første skridt hen mod personlig lighed. Knokkeldelene er jo ogsaa faktisk taget fra den person, der skal fremstilles; og naar trækkene skal formes, hjælper disse knokler med som sikre grundlinjer. Dertil kommer, at den afdødes billede endnu staar friskt i erindringen, — kanske nærmest saaledes som han saa ud, da han laa „paa ligstraa“, belyst af baalenes flakkende flammer, mens stammens kvinder græd og hylede over ham.

Men her dreier det sig dog endnu ikke om et frit kunstverk, kun om kunstmæssig at udfylde et givet underlag. Til et frit kunstværk kræves et frit, fuldstændig uafhængigt stof.

Og her finder vi atter overalt tilfældet, der spiller med. De første menneskefremstillinger sker paa den maade, at man finder en knudret træstamme, hvis forvredne kviste og udvækster minder om et menneske, — og denne tilfældige lighed hjælpes paa ved kniv. Saa staar der tilslut en menneskeagtig skikkelse, uhyggelig grinende og med træk, der i allerhøieste grad sætter fantasien i bevægelse: Saaledes kan intet vanligt menneske grine, — saaledes kan kun en helt fordreie sit aasyn for at skræmme fienden. Skulde det kanske være den døde høvding Tangaroa, der har taget denne form og er kommen tilbage for at beskytte stammen? — Ja, det er det eneste rimelige. Og saa bliver billedet gjentaget, idet man først søger efter passende emner, hvis form allerede paa forhaand peger i retning af Tangaroa, — senere faar man øvelse i at frembringe det, der ligner, paa grundlag af det absolut ulige, — og man udfører dette med bevidst hensigt. — Og nu først er man naaet frem til den ægte portrætteringskunst.

Dette er det trin, der kan karakteriseres som det primitive, konventionelle portræt. Det har til maal at fremstille ikke individet, men arten, — begrebet: den mægtige mand. Den konkrete, personlige lighed fordrer flere opdagelser, — og det tager mange og lange tider, før man gjør dem; men til en begyndelse bliver denne lighed ikke savnet, da man ikke aner den.

Paa hin den konventionelle ligheds trin bliver enkelte folk staaende selv i sin kunsts blomstringstid; ja, der er folk, der er sunket tilbage til dette trin, efterat de engang har været ovenover det; det vanlige er dog, at udviklingsgangen begynder ved det skematiske og gaar mod det konkrete portræt.

Kun ægypterne lader sig ikke rangere ind i denne udviklingsrække. Den ægyptiske portrætteringskunst begynder saa vidt vi ved med den berømte landsbyborgermester „Scheik el beled“ i Bulak, og den ikke mindre berømte „skriver“, der nu gjemmes i Louvre, begge synes efter alle merker at dømme at være paalidelige portrætter af bestemte personer, ikke skemasymboler. Og tusen aar efter er denne art menneskefremstillinger aldeles forsvunden, nu kommer de herlige Faraofigurer af syenit, der trods al sin imponerende glans og storhed kun er idel skablonfigurer. Den naive og ærlige fortælling, der var saa sand i al sin haardhed og raahed, saa naturlig og overbevisende, har forvandlet sig til en saare glat og saare pompøs, — men igrunden intetsigende frase. Statuen skulde bare *betyde* den store mand, ikke *være* ham, — og i Faraonernes tid tog man det ikke engang saa nøie med betydningen. Det skeede gjentagne gange, at senere herskere fjernede navnene fra tidligere herskeres statuer og satte sine egne istedet. Man nøiede sig med den befaling: „Nu betyder statuen mig“.

Ikke fuldt saa afvisende overfor hensynet til det konkrete, det individuelle stillede det europæiske hofmaleri sig, men det var fuldt saa ligegyldigt i retning af portrættets sandhed; det havde kun én hensigt: At smigre de fyrstelige mænd, der sad paa kanonisk galloperende heste og gjorde sine folk lykkelige med et allernaadigst smil. Den personlige lighed er ogsaa her en bisag. Det vigtigste, eller det eneste vigtige, er det guddommelige i fremtoningen.

Ja, den personlige lighed kan endogsaa opfattes som en forbrydelse og blive forbudt af politiet. Selv i det moderne Japan var det længe forbudt at have mikadoens portræt i sin besiddelse, og mangen gammel japaner føler vistnok den dag idag en uhyggelig gysen ved synet af de mange portrætter af de høieste og allerhøieste personer. Faktum er, at før det store omsving i Japans styrelse eksisterede der i landet ingen kongebilleder med personlig lighed. De japanske kunstneres skarpe øine, der endogsaa ved fuglenes flugt har opdaget enkeltheder, som europæerne først har lært gjennem øiebliksfotografiernes billeder, vilde naturligvis have præsteret storartede ting, naar de skulde afmale sine herskeres ansigtstræk. Men de fik ikke lov. Dengang maledes konger og fyrster kun efter hukommelsen og under den kanoniske, konventionelle tvang. At bede en fyrste „sidde“ for en maler vilde simpelthen have været uhørt. Et eneste eksempel paa noget i den retning fortælles om Japans største mand, Schogun Iyeyasu.

Hans frisind og kunstsans var saa stor, at han daglig havde personlig opsyn med arbeidet paa et træbillede, der forestillede ham og undersøgte i speilet, om billedet lignede originalen.

Frygt for lighed har vi ikke mere af, — det skulde da være, at den fremdeles lever i enkelte menneskers dunkle afsky for at lade sig fotografere. Nu kan portrætmalerne ikke faa denne lighed sterk nok, — den drives stadig høiere og høiere, — ja nu overdrives den endogsaa. — Hvorfor skal man kun male menneskene i vasket og pudset tilstand, søndagsflidd og pene? — Nei, man skal tage dem, som de er i hverdagsklæderne, med arbeidets smuds; med folder og rynker og indsunkne øine. Thi netop disse indsunkne øine, rynkerne, flekkerne og folderne, det er den sande kunst. Dette kalder man paa den ene side farveproblemer, paa den anden side intimitet. Og ser nu menneskene altid saa aandfulde, elskværdige og ophøiede ud? — Nei, væk med al teatralsk pathos, al forløiet opstyltethed, som kun er gjort for speilets skyld! Tilbage til naturen! Det er løsenet.

Ja, den teatralske pathos er slaaet om, — nu aabenbarer den sig som kunstlet simpelhed. Nu er vi komne lige henimod udgangspunktet igjen, — „gaa i ring" ynder mennesket, baade paa det fysiske og det psykiske omraade. Atter henrykkes kunstkjendere over det ophøiede naive og det herlig ubehjælpelige i de stive moderne portrættegninger, hvis geniale antydninger mest af alt minder om negrenes raat tilhuggede trærødder, der skal forestille mennesker. Er udviklingen ikke gaaet i ring, saa er den i hvert fald gaaet i spiral, og enkelte paastaar, at denne spirals spids vender opad, andre, at den vender — nedad. — Sandelig, det havde den ærlige vilde ikke drømt om, dengang han begyndte at snitte og skrabe en rod, saa den kom til at ligne Hongos haand eller skar hovedskallen af sin døde høvding, for deraf at danne Tangaroas maske.

En ny „bevidsthed".

Tiden yrer af nyt. Nye ting, nye tanker og nye glimt af en ny og fuldstændig syntese af alt, hvad vi ved og aner. Noget af det sidste er, hvad der desværre her blot meget ufuldstændig kan berettes, da kilderne endnu er ufuldstændige.

I Montreal, Kanada, holdtes nylig den aarlige kanadisk-britiske lægekongres. En af de indbudte foredragsholdere var R. M. Backe, direktør for Kanadas første sindsygeanstalt. Han holdt et foredrag om „Den

fremtidige udvikling af den menneskelige forstand eller aand“. Efter historisk at have pegt paa, at menneskets forstand, som den nu er, er en frugt af en lang udvikling fra noget meget mindre og mere elementært, hævdede han, at der ingen grund er til at tro udviklingen afsluttet nu. Tvertom er der mangfoldige tegn til, at nye evner har begyndt at spire, og at vi staar foran en ny udviklingsepoke i den menneskelige forstand, der vil stille fremtidens menneske ligesaa meget over os, som vi staar over dyret eller det aarsgamle barn.

Blandt disse tegn nævner foredragsholderen tankeoverføring, fjernsyn og de fænomener, der samles under navnet spiritisme, ligegyldig hvorledes fænomenerne forklares. At der nu gives specielle aandsevner i disse retninger, som gaar langt ud over det normale og udgjør noget ganske nyt, anser han som bevist og fastslaaet. Findes disse nye evner gavnlige for individ eller slegt, saa vil de følge udviklingens lov: vokse og udbredes, indtil de bliver fælles for alle individer i fremtidens slegter. Den ene vil uden ords hjælp læse eller føle den andens tanker. Bogtrykkerkunsten, bøger, breve og telegrafer vil høre en barbarisk fortid til. Nye hjælpemidler vil tage bøgernes plads — hjælpemidler, hvorved vi ikke møisommelig staver forfatterens tanke ud af hans ord; men ser ind i hans sind og *ser* hans tanker, hans hele verk staa der som en *tankebygning*. Forskjellen vil blive som den, der nu finder sted mellem en bindsterk *beskrivelse* af et bygverk og en *vandring* omkring og gjennem bygverket.

En ven af *„Kringsjaas“* redaktør har ogsaa længe holdt paa med, at der burde opfindes et lettere og hurtigere tanke-kommunikationsmiddel end talens og bøgernes lange og tidsslugende omvei.

Men disse nye evner og de omvæltninger, de vil skabe, er for foredragsholderen blot underordnede ting og intet imod, hvad der saa følger. Han har nemlig ogsaa fundet tegn til, at der holder paa at udvikles en ny bevidsthed i os. Han kjender dem, der allerede eier den, — eier den i hvert fald partielt og for kortere tid. Hvad denne bevidsthed er, fremgaar desværre ikke klart af det referat, som endnu alene er tilgjængeligt. Men vi ved, at først opstaar der under udviklingen den enkle og ligefremme bevidsthed. Bevidstheden om, hvad der foregaar — den aandelige følelse af tingene, hver for sig. Saa kommer paa et senere trin af udviklingen *Selvbevidstheden* — evnen til at samle indtrykkene, føle sig selv, og dele den hele verden i ydre og indre, „mig“ og „hvad der ikke er mig“. Vi har anseet dette som det sidste led i udviklingen, og som udgjørende en fuldfærdig „bevidsthed“. Men, siger foredragsholderen, den nye bevidsthed, som han har truffet paa i enkelte personer, forholder sig til selvbevidstheden som denne til den enkle grundbevidsthed. Og den nye bevidsthed vil give mennesket en forstaaelse og en aandelig udvikling

lige saa meget overlegen den, vi nu eier, som denne staar over, hvad der er opnaaeligt uden selvbevidsthed med den elementære grundbevidsthed alene. Den nye bevidsthed skulde vel ikke være en art kollektivbevidsthed — evnen til at føle og forstaa alle *slegtens* indtryk?

Foredragsholderen paastaar som sagt, at han personlig kjender flere, som eier denne nye bevidsthed i mere eller mindre fuldendt form, og han har havt rig anledning til at studere den. Den viser sig næsten altid i aarene mellem 30 og 40.

Han slutter med at udtale, at det er den første artikel i hans troesbekjendelse, at en saadan ny bevidsthed og dermed en helt ny menneskeslegt *er ifærd med* at vokse frem.

Det er imidlertid godt for foredragsholderen, at han er *direktør* for et sindsygeasyl, ellers kunde nok enkelte falde paa at iagttage ham lidt misænktsomt.

„Kringsjaa“s artikler om Mars.

Ældre læsere af tidsskriftet vil mindes en række illustrerede artikler om Mars af den amerikanske astronom Percival Lowell. Denne havde gjennem en længere tid med udmerkede instrumenter og glimrende medarbeidere fra et observatorium bygget i Arizonas klare høifjeldsluft iagttaget planeten og taget en række daglige fotografier af den. Paa dette grundlag udarbeidedes karter over de saakaldte „kanaler“, som Lowell og hans medarbeidere saa med den ønskeligste tydelighed. Disse karter i forbindelse med iagttagelser af periodiske farveforandringer paa Mars's overflade ledede til den slutning, at planeten har et vækstliv, der følger „kanalerne“, og at disse representerer et kunstigt og storslagent vandingssystem paa et himmellegeme, hvor vand er blevet en kostbar artikel. Heraf maatte atter sluttes, at Mars beboes af rationelle væsener.

Artiklerne gjengaves i *„Kringsjaa“* for 2—3 aar siden, eftersom Lowell selv fremlagde dem for den større læsende almenhed gjennem et amerikansk tidsskrift.

Artiklerne modtoges dog fra enkelte hold hos os med den taabelige skepsis, som vi har vænnet os til at anlægge overfor alt amerikansk. Heller ikke tiltrak merkelig nok artiklerne sig videre opmerksomhed i Europa udenfor England. I det sidste land blev de omsider meget rosende og indgaaende drøftet af en fagmand i det store adstadige tidsskrift *„Quarterly Review“*.

Men tiden gik. Og nylig har Lowell udgivet sine artikler i udvidet form som bog. Og bogen har vakt megen opmerksomhed. I et af de sidste hefter af det franske tidsskrift *„Revue Scientifique“* anmeldes bogen

og gjennemgaaes dens indhold i heftets ledende artikel af Arthur Arrivet. Artiklernes indhold er i det væsentlige, hvad „*Kringsjaa*" for 2—3 aar siden forelagde sine læsere. Men forfatteren indleder med en liden lovsang over den amerikanske astronom og en del biografiske data, som her gjengives.

Percival Lowell er født i Boston i 1865 og har gjennemgaaet Harvard universitet. Han har arvet en uhyre formue, som han anvender i videnskabelige øiemed, særlig til fremme af astronomien. Hans interesser er flere, men astronomien indtager første rang iblandt dem. Han afbrød dog i ottiaarene sine astronomiske studier og arbeider for at bereise og videnskabelig undersøge det fjerne Østen, hvorom han har udgivet flere udmerkede bøger. Efter en tids forløb vendte han tilbage til Amerika og sine astronomiske arbeider. I 1894 byggede han paa egen bekostning et observatorium i Arizonas høifjelde, for i den stille og klare luft at ofre sig helt for et omhyggeligt studium af planeten Mars. „Her hengav han sig", siger „*Revue Scinetifique*", „uden stans til de mest taalmodkrævende iagttagelser og detaljerede matematiske beregninger. (Det maa nemlig erindres, at han ikke alene iagttog Mars's „kanaler" og spekulerede over beboelsesforholdene paa vor naboplanet, men ogsaa berigtigede flere tal og ideer om planeten og berigede den almindelige astronomi med et mere nøiagtigt kjendskab til den).

Resultaterne af dette langvarige og seige arbeide findes kondenseret i et netop udkommet verk, der bærer den enkle titel *Mars*, og som gjør den lærde og beskedne forfatter den største ære. Stilen er saa klar, fremstillingen saa fængslende, de fremsatte grunde saa overbevisende, og slutningerne drages med saa megen forsigtighed, at læseren er med fra de første sider af og med lethed bevæger sig blandt de ideer, som er forfatteren kjære. Man synes næsten, at han er *for* samvittighedsfuld, *for* nøgtern i sine slutninger, og man kunde have lyst til at se ham forkynde med større dogmatisk bestemthed de satser, der synes beviste ved hans klare argumentation. Men forfatteren vil ikke gaa længer end til at hævde sandsynligheden af sine ideer. Og kan det ikke siges, at det er helt ud bevist, at der *gives* rationelt liv paa Mars, saa er det i hvert fald bevist, at saadant liv er *muligt* paa denne planet".

Derpaa følger en mange sider lang fremstilling af bogens indhold. Der er heri intet nyt for „*Kringsjaa*"s ældre læsere. Til slutning oplyser den franske forfatter, at Lowell arbeider videre paa Mars-problemet, og at han nu agter at forsøge høilandet i Algier og et nyt, stort teleskop, som er under arbeide i Paris. Forfatteren haaber, at de nye anstrengelser atter vil krones med held.

Fra det franske tidsskrift sees nu „nyheden" om Lowells iagttagelser at vandre omkring i den europæiske presse, saaledes findes den under videnskabeligt nyt i det nye danske oplysningsforetagende „Frem".

Det er ingenlunde første gang, at „*Kringsjaa*" har den fornøielse at have bragt „nyt fra videnskaben" et aars tid eller mere før det nævnte franske tidsskrift, som her skulde have sin specialitet. Det franske tidsskrift benytter nemlig meget oversættelser fra amerikanske tidsskrifter, hvis væsentlige indhold „*Kringsjaa*" tager, straks de udkommer.

Anledningen bør benyttes til at gjøre opmerksom paa, at ligesom

„Kringsjaa“ i dette tilfælde ikke berettede en andenmands fortælling, om hvad Lowell havde udført, men lod denne selv fortælle — gjengav hans egen til offentligheden givne redegjørelse for sit arbeide, — saa sker det ogsaa næsten bestandig.

En væsentlig interesse ved *„Kringsjaa“* skulde netop være, at man der bringes i direkte berørelse med de store arbeidere, tænkere og aandshøvdinger i tiden, at man faar høre dem fortælle om sine opdagelser eller ideer *selv* og *for første gang.*

Man bør ogsaa lægge merke til dette tilfælde i den henseende, at forfatteren *først* fremlagde resultaterne af sit arbeide i et *tidsskrift*, medens først 2—3 aar senere de samme artikler kommer i udvidet form paa *bogmarkedet.* Ogsaa dette er typisk. Tidsskriftliteraturen er stadig nogle aar forud for bogliteraturen. Næsten alle aandsledere meddeler sig først i tidsskrifterne, og saa senere i bøger.

De artikler, som fra alle kanter samles i *„Kringsjaa“*, vil derfor som regel *ikke* kunne findes i bøger — før et par aar senere i hvert fald. Saalidt som tidsskriftliteraturen kan erstatte bøger, kan derfor bøger erstatte en oversigt over den internationale tidsskiftliteratur. Bøgerne giver os det vel indvundne; tidskrifterne (fra samme forfattere) det, som netop indvindes; bøgerne det fastslaaede eller uddebaterede, tidsskrifterne det, hvorom der netop i aandens verden rundt om i landene staar debat. Gjennem bøger læres det, som det dannede menneske maa vide, før det godt *kan* „følge med“. Tidsskrifterne derimod lader os følge med i en ny og intens tids hurtig fremadskridende aandsliv.

Ny literatur.

Gunnar Heiberg: *Folkeraadet.* Komedie i fem akter. — Gyldendal. — Kjøbenhavn.

Der blev gjort betydelig forhaandsreklame for Gunnar Heibergs nye stykke, *Folkeraadet.* Man forstod, at det var en politisk satire, og var spændt paa at se, hvad Heiberg maatte have at sige af nyt i den retning. Emnet var jo rigt og lovende nok. Ved førsteopførelsen paa Kristiania teater vakte stykket ogsaa en del ophidselse og kamp mellem klappere og pibere. Man forbauses over dette, naar man læser stykket, som er mærkværdig fladt og indholdsløst. Gunnar Heiberg har ofte nok vist, at han kan skrive ihvertfald hvast og bidende; men *Folkeraadet* har intet deraf. Det er efter de vistnok lidt høie forventninger en absolut skuffelse.

For min del kan jeg sympatisere, tildels ihvertfald, med forfatteren i hans følelser overfor enkelte af de ting, som han vil ramme. Men han rammer aldrig. Han overdriver og karrikerer, saaledes at sympatien meget snart forvandles til modvilje, kjedsomhedsfølelse og væmmelse. Der findes ikke antydning til karaktertegning i stykket. Ingen virkelige mennesker, kun karrikaturer. Og endog karrikaturtegningen overdrives saaledes ud i det absurde og idiotiske, at den ikke engang virker som karrikatur. Man vender det hele ryggen. Det er kjedeligt.

Stykket maa nærmest opfattes som en dramatiseret politisk pamflet; men det er vel ganske sikkert, at neppe en af dem, som skulde rammes af stykket, vil tabe en eneste times søvn over det. Det indeholder absolut intet nyt; ikke en eneste kraftig replik; det eneste, der falder nyt eller fæster sig i hukommelsen, er en hoteltjeners beregning af sine indtægter efter antallet af natpotter, som han tømmer om morgenen. Forresten faar man vide paa en kjedelig maade, hvad der i de senere aar er blevet sagt saa ofte og sagt bedre, — at vi er et folk, som taler for meget og glemmer at handle; glemmer realiteter og lever paa begeistring; at vi er et mærkelig splittet og uenigt folk, og at der iblandt os er en hang til dum, blind og overdreven patriotisme. Hvad forfatteren ikke siger, men burde have sagt, er, at denne overdrevne patriotisme mærkelig nok ofte gaar haand i haand med en undervurdering af vort eget nøgterne værd. Forresten synes ikke stykket egentlig at have nogen mening eller moral, undtagen at hr. Gunnar Heiberg øiensynligen ikke tror paa selvstyre eller repræsentativ regjering. Han synes at foretrække en art diktatordømme. Men naar i stykket dette princip skal anvendes i praksis, falder valget af diktator paa en mer end almindelig stupid om end frygtløs hoteltjener, og man maa slutte, at det sidste vil blive værre end det første. Stykkets moral, om det har nogen, maa vel derfor være, at det repræsentative styresæt er slet, men cæsarismen værre.

Stykket vilde bedst have forsvaret sin plads som en nytaarsrevue, i hvis grovttegnede morsomheder et godmodigt publikum kunde have fundet en undskyldning for latter. Men som dramatisk kunst faar det neppe noget langt liv, — udover den ophidselsens periode, som avles af ethvert indlæg i den politiske strid. Det eneste tilløb til karaktertegning i dramaet er digterens billede, alle de andre er blot flade silhouetter, skaarne ud af de sidste aars vittighedsblade.

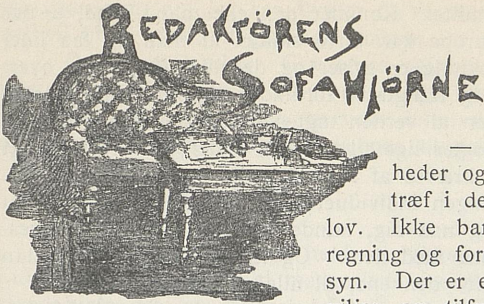
Emnet er rigt, og en dramatisk mester maatte i det kunne finde materiale for et gribende og vækkende stykke. Han maatte vel da, istedenfor som Heiberg at gjøre folket og folkeraadet til hovedpersoner, vælge sig en enkelt personlighed, i hvis karakter og skjæbne vort politiske liv kunde faa kjød og blod. Og han maatte staa ikke som den fanatiske og sinte anklager, men som den virkelige digter, der tolker og forstaar.

Kortsagt: Heibergs nye stykke er altfor elementært, altfor grovkornet, altfor fattigt i forstaaelse af tider og mænd, til at kunne virke, hverken som kunst eller som politisk pamflet. Han har ikke været heldigere end sin nærmeste forgjænger, Hjalmar Kristensen, paa dette fremdeles lige lovende og lige ubrudte felt. Absolut den stærkeste bog, som i de par sidste aar er skrevet ud af dette materiale, er Bojers *Et Folketog*.

Theodor Madsen: *Under Kundskabens træ.* Roman. — Gyldendal. Kjøbenhavn.

J. L. Quisling: *Djævelen og hans engle.* Aschehoug & Co. Kristiania. — *Optegnelser om religiøse spørgsmaal.* Af Amtmand Aals efterladte papirer. — Aschehoug & Co. Kristiania.

V. Ullman: *Haandbog i verdenshistorien.* — Hefte 3. — Alb. Cammermeyers forlag. — Kristiania.

— Jo, undskyld. Der *er* tilfældigheder og der *er* held, lykke og slumpetræf i denne verden. Den er ikke *bare* lov. Ikke bare mekanik og maskineri, beregning og forudbestemthed, skjæbne og forsyn. Der er en smule frit tomrum med, hvor viljer og tilfældigheder, slumpetræf og pur lykke eller ulykke kan tumle sig. Især i den menneskelige verden.

Det er et temmelig indviklet næt, dette liv. Saa mange traade — ikke bare en eller to. Derfor saa vanskeligt at faa ind i de smaa lommeteorier, som alle gjør det saa enkelt og ligefrem, at hver dumrian maatte kunne finde frem igjennem det, og en gud have ødet sin tid med at skabe noget saa enkelt.

En vil have det til, at det altsammen er forsyn, guddom, skjæbne. Nytter ikke stort, hvad vi selv gjør. Det gaar den vei, forsynet vil og forlængst har bestemt, enten vi hjælper eller hindrer.

Det høres svært pent og religiøst ud, indtil nogen spørger: Var det forsynet, som lod skibet med missionærer ombord forlise i den afrikanske havn, medens det langt daarligere skib fuldlastet med brændevin, red stormen ud? Er det forsynets skyld, at det lille barn dør af uren luft og liden pleie?

Man skal heller ikke gjøre forsynet uret.

En anden gaar til den modsatte yderlighed. Han vil have det til, at forsyn eller guddom ikke har noget med vort liv at bestille. Af den gode grund, at de ikke er til. Vi lever i en lovbunden verden. Vor egen vilje er en del af systemet. Vore handlinger bringer med matematisk nøiagtighed givne resultater. Lovene er ikke moralske. Er en god mand uforsigtig i et farligt klimat, saa dør han, medens den lastefulde, men forsigtige mand lever og trives.

Vi medgiver, at der er megen sandhed i dette; men gjør opmerksom paa, at endog denne ene faktor gjør sagen noksaa broget. Thi — det er slet ikke bare følgerne af mine egne handlinger, jeg maa bære. Det var ingen sag da, føler man sig fristet til at udraabe. Men det er sandelig ogsaa alle mine medmenneskers handlinger — baade de levendes og de dødes. Er min nabo urenslig, kan det godt hænde, at det bliver *mine* børn, som dør af det, medens hans synes at blive fede og sunde af urensligheden. Snydes jeg i forretningslivet, saa er det jeg og mine, som atter faar lide for det — hele livet igjennem kanske.

Og ikke nok med, at vi maa bære følgerne af vore nærmeste naboers handlinger; vi maa ogsaa svide for, hvad kinesere og hinduer gjør og har gjort igjennem tusener af aar. Hele Europa staar for tiden paa vagt for at opsnappe den stakkels vandrer fra Østen eller matrosen paa et skib,

som har fanget byldepestens smitte. Kommer den ene mand iland, er der grundet frygt for, at hele Europa kan blive smittet af ham og faa lide, fordi hinduerne i stor udstrækning er griser og desuden fattige og overtroiske. Overtro, urenslighed og fattigdom forbinder sig om i Gangesdalen at avle den pest, hvormed siden al verden tugtes. Paa den maade mindes vi om, at vi *er* vor broders vogter lige til verdens ender; at vi er én slegt og én familie, og at regnskab kræves af hver for alle og af alle for hver. Skyld og synd og frelse er ingen individuel sag. Løft dig saa høit, du vil, bo i et slot, pesten vil dog naa dig, minde dig om brødrene i Gangesdalen og lade dig dele skjæbne med dem. Og mon det ikke er ligedan med synd? Ingen fuld frelse for den ene, til alle er frelst?

Nu her er jo naturkræfterne lidt moralske af sig, — som de ofte er. Der er ikke saa lidet af retfærdighed og kjærlighed i solskin og regn, i sumpens uddunstninger og høifjeldets rene luft. Men de virker mest i masser. De tager intet hensyn til individet. Pesten slaar kanske netop de ti retfærdige i staden og lader de ti værste syndere gaa fri. Jobs historie og spørgsmaal gjentages i hver slegt, i hvert land.

Men imidlertid giver allerede dette et ganske broget liv, hvor de enkelte traade ikke længer er lette at pille fra hverandre. Er det mine egne handlinger, eller mine naboers, fædres, som bringer mig de ulykker eller velsignelser, som former mit liv? Hvem kan skille endog disse traade ad i eget liv?

Jeg liker slet ikke buddhistens og teosofens *karmalære*. Den er mig altfor enkel. En liden lommeteori. Alt er lov; alt er bestemt. Jeg fødes med resultatet af mine tidligere liv nedlagt i min nuværende personlighed. Derfor maa mit nuværende liv blive ene og alene den matematiske sum af mine handlinger i tidligere liv.

Altfor trangt. Altfor individualistisk. Tror, at hvert menneske staar isoleret for sig, og glemmer, at vi er „medarbeidere med hverandre“ og medlidende med hverandre — alle lemmer paa et og samme legeme. Det hjælper ikke, hvad min *karma* er, mit liv vil formes lige saa meget af mine naboer, venner, medmennesker og forhold i det hele, som af de livsfrø, der er nedlagt i min egen personlighed. Heller ikke *karma* maa faa skylden for alt. Min tyfus skriver sig slet ikke fra mine handlinger i tidligere liv; men fra manglende sundhedsstel i hovedstaden. Min fattigdom skyldes ikke *karma;* men den flinke mand, som fik snydt fra mig den klækkelige sum, jeg havde.

Lad ikke filosofi og orientalsk sværmeri tage vor sunde fornuft fangen. Den har sin guddommelige oprindelse og opgave, den med.

De gamle grækere holdt sig til *Skjæbnen*. Skjæbnen var mere end guderne. Den var universets lovbundethed og mere end det: — en art vældig magt, som sidder over lovbundetheden, udnytter den og bøder paa den, hvor dens masker er for rummelige. En frygtelig universets blinde, ufølende, vilkaarlige jernkantsler. Skjæbnen bestemmer alt forud — i det mindste for de høierestaaende iblandt os. Og mod dens bestemmelser nytter det ikke at stride. Ikke guderne selv kan hjælpe os imod den. Har Skjæbnen fundet paa, at jeg skal slaa min egen far ihjæl, saa maa

jeg gjøre det, om jeg saa flygter til verdens ender for at undgaa det. Og det vil blive gjort. Ingen kan undgaa sin skjæbne.

Og vel at merke: Grækernes skjæbne har intet med dyder at skaffe; ikke heller med love og naturnødvendige resultater. Den mand, Skjæbnen har udseet til fadermorder, tør være det mest udmærkede menneske, og kun det pureste tilfælde hjælper Skjæbnen til dekretets opfyldelse.

Og grækerne var vise.

Romerne troede paa held og lykke, og gjorde dem til en gudinde. Lidet, mente de, hjalp al menneskets energi, stod ikke ogsaa lykken det bi. Hvad hjalp det, at der var modige, energiske mænd ombord paa flaaden, ifald vinden var imod? Og hvad hjalp den heltemodigste kamp, hvis under slaget veir og vind vendte sig til fiendens fordel? De var ganske energiske folk, romerne. De lagde ikke armene overkors og ventede paa lykkens hjælp; men de følte alligevel, at uden dens hjælp nyttede det ikke at stride.

Og lykken var, som grækernes skjæbne, aldeles vilkaarlig. Den havde ingen forbindelse med moral, dyd eller fortjeneste. Den hjalp, hvem den fandt for godt; sluttede sig til og fulgte, hvem den vilde. Den kunde staa den ædleste imod og knuse ham, trods den ihærdigste kamp fra hans side, ved en uovervindelig sammenslutning af uheldige omstændigheder. Den kunde ogsaa forelske sig i en uværdig, et dovendyr og en usling og bære ham frem til seir og magt.

Og romerne havde utvilsomt ret.

Vor tids romere, engelskmænd og især amerikanere, ser anderledes paa det hele. De tror ikke paa lykke; kun paa den menneskelige energi. „Hver mand er sin egen lykkes smed“, mener de, og amerikanerne har lavet ordet: „*Luck is Pluck*“ — Lykke er kun foretagsomhed, dristighed, seighed, energi. Den vinder, som arbeider. Den naar frem tilsidst, som aldrig erkjender sig slagen. Lykken er en kvinde og imponeres af kraft. Vil hun ikke være din, saa tag hende. Lykke betyder: Op klokken fem om morgenen og tilsengs klokken tolv. — Der er ingen lykke; der er ingen tilfældighed i det menneskelige liv. Som du reder, ligger du. Som du fortjener, faar du, — maal for maal. „Søg, og du skal finde“. Den, som klager over uheld, har staaet for sent op om morgenen eller brugt for lang tid til middag. Uheld er dovenskab. Ulykke er uduelighed.

Og amerikanerne har ogsaa ret. Det er forbausende, hvad menneskelig energi kan udrette, trods uheld og ublid skjæbne. Der er ingen tvil om, at uheld ofte og kanske oftest skyldes dovenskab, og at lykkens gudinde har en svaghed for den paagaaende dristighed, den hensynsløse brutale kraft. Skjæbnen er ikke altid uovervindelig, som grækerne mente. Amerikanerne har ret: en sterk mand kan tvinge den til at slutte fred paa *hans* vilkaar.

De har netop ret allesammen. Alle disse elementer er i livet, og deres samspil og indbyrdes kamp, hvor seiren aldrig paa forhaand kan

spaaes, giver livet dets vidunderlige storhed og evige foranderlighed; dets ubestemmelighed og frihed.

Der er naturens love; men kræfter og love er saa mangfoldige, at det bliver tilfældets verk, hvorledes de i det enkelte øieblik støder sammen og gestalter øieblikket. Lov styrer vinden; lov styrer tagstenenes ligevægt og bevægelser; lov styrer mandens gang; men tilfælde og uheld er det, at manden i rette øieblik befinder sig lige paa det sted, hvortil tagstenen falder, efterat vinden har slidt den løs og kastet den ned. Tilfælde er det, at haglskuren bryder løs netop i slagets afgjørende øieblik, og pisker i øinene paa den ellers seirende styrke. Tilfældet fødes af mange loves og kræfters frie samspil, og det *falder igjen straks ind under lov.* Verdenshistoriens store epoker afhænger af saadanne tilfældigheder som haglskure, storme, søle, osv. Men tilfældighederne sees at have staaet i høiere magters sold og at have arbeidet ufortrødent i en jevn, rationel udviklings tjeneste. Der er lov over tilfældighederne igjen. Lykke og held er blot underordnede guder. Skjæbnen selv er en tjener. Der er en „Magt, som evig arbeider mod Retfærdighed“, der staar over dem alle og i tidens løb udnytter dem alle og indordner dem i sin plan.

De har ret allesammen i alt, hvad de siger om det element i livet, de særlig dyrker. De har uret allesammen i at gjøre det til det eneste. Amerikanerens stolte ord *„Luck is Pluck“* er en uforskammethed og en grusomhed imod de tusener, som har havt *pluck* nok, men som dog aldrig har vundet frem, fordi uheldet har forfulgt dem. Hvad nytter det at arbeide og slide, naar uheldet staar rede til at nappe en ned igjen, hver gang man er kommet en tre-fire trin opover livets stige? Hvad nytter det at arbeide, naar sygdom og uheld stadig forfølger en? Det er som at ville ro imod fossen, seile imod vinden. Her er en ung mand. Han arbeider i en fabrik. Slider af al magt for at lægge nok sammen, saa han kan skaffe sig en teknisk uddannelse; thi lykkens gudinde begyndte med at lade ham fødes fattig. Han har en gammel moder og mindre søskende at hjælpe, saa det gaar smaat at spare. Men omsider har han nok, — da griber en remledning i fabriken fat i ham; kaster ham ind mellem et par hjul, og han kommer ud af det med en arm eller et ben mindre og et aars fuldstændige arbeidsudygtighed. Er det her dovenskab, der er skyld i ulykken? Han har været oppe klokken fem hver morgen. Og han *er plucky.* Saasnart han er frisk, begynder han forfra igjen. Alle hans opsparede penge er gaaet med til sygdommen, og det er nu vanskeligere at tjene dem. Men han taber ikke modet. Han faar arbeide desto haardere, strække dagen endnu længer ind i natten. Men saa kommer der daarlige tider og arbeidsnedlæggelser. Han maa atter leve paa opsparede midler. Og da uheld sjelden kommer alene, støder sygdom til.

Han giver sig ikke; men fortsætter paa denne maade, til han er bleven en ældre mand og for gammel til at lære. „Skjæbnen“ har beseiret ham.

Og her er en anden — trind og magelig. Evnerne er ikke store og energien mindre; men lykkens gudinde har forelsket sig i ham, og alt gaar godt for den mand; hans dumheder fører til glimrende seire, hans feiltagelser giver ham en formue. Skal han seile mod nord, blæser der

den prægtigste søndenvind; skal han mod syd staar nordenvind rede for ham. Arrangerer han et selskab i det frie, kan man forlade sig paa, at den dag bliver der søndagsveir, om det saa regner i ugevis baade før og efter.

Mark Twain fortæller en god historie om, hvorledes en berømt engelsk general vandt sin berømmelse. Manden er en fuldstændig idiot. Men han er et lykkens skjødebarn. Alting gik godt for ham indtil Krimkrigen. Da var han kaptein og faar ordre til at udføre en vis bevægelse. Han misforstaar naturligvis ordren og udfører en bevægelse, som vilde have været enhver andens undergang; men lykkens gudinde, som forudser sin yndlings dumhed, har taget sine forholdsregler og ladet fienden i sidste stund og under dække udføre bevægelser, som forvandler vor berømtheds virkelige dumhed til en tilsyneladende genistreg. Han dekoreres og bliver oberst. Og da der altid er anledning til at begaa dumheder, og hver dumhed for denne mand betyder en seier og en orden eller en forfremmelse, er han snart den i to verdensdele berømte general.

Saavidt Mark Twain. Netop i Amerika er det sikkert, at skyldes mange af de store formuer og glimrende karriérer i væsentlig grad utrættelig energi og forvoven dristighed, saa skyldes de ogsaa meget ofte det pure slumpetræf, heldet. Medens tusener har arbeidet saa haardt som nogen til ingen nytte, fordi lykkens vind aldrig har fyldt deres seil og baaret dem frem.

Nu, at jeg kan være heldig idag og du imorgen, det er noget, som vi maa vente i en verden, hvor tilfældet *har* et vist raaderum. Men hvad der er vanskeligt at forklare, og hvad der gjør held og lykke til noget andet og mere end blot og bar tilfældighed, det er den kjendsgjerning, at held og uheld slet ikke fordeles nogenlunde jevnt blandt menneskene. En forfølges stadig af held; naar han heiser sit seil, fyldes det straks af en gunstig vind; han slipper at bruge aarerne. En anden kjæmper som en rasende imod en umulig overmagt af uheld og uheldige omstændigheder; det nytter ikke, hvad han gjør; uheldet ødelægger paa en dag, hvad hans flid og energi har bygget op i aars løb. Enhver ved, at det *er* saa. Enhver kjender eksempler derpaa. Her en skipper, for hvem veir og vind er lydige tjenere; der en anden, som aldrig har „god vind“, undtagen medens han ligger i havn og indtager ladning eller losser.

Hvorledes forklare dette? Naturvidenskaben kan ikke hjælpe os. Det har intet med dens „love“ at bestille. Det er netop ikke lovmæssigt, men ganske vilkaarligt. Buddhistens *karma* kan heller ikke forklare det; for heldet følger ofte den daarlige, og uheldet den bedste. Heller ikke gaar det an at henlægge det direkte under „forsynet“, fordi det *er* saa aldeles blottet for moralsk karakter, for sympati for dyd eller godhed. Morderen kan være heldig, og helgenen kan være det uheldigste væsen under solen.

De gamle gjorde en guddom af det, en gudinde. Vi kan ikke godt gjøre det heller, og følgen er, at vi aldeles savner en forklaring og nøier os med at savne den. Der *er* held og der *er* uheld; heldige og uheldige personer — det er vist; men hvad det vil sige, hvad det er, ved vi ikke. Er det aander, som driver sit spil? Det kunde næsten ligne dem; thi af dem er der jo baade gode og onde.

Lad det være, hvad det være vil; det er dog altsammen blot underordnede magter. Tilfælde og held og lykke kan have magt over os for en tid og inden visse grænser; men Ret og Godhed er de høieste magter og dem hører det sidste ord til. Vi kan klare os uden lykkens hjælp, — god, som den er at have. Det er ikke det værste i verden at kjæmpe imod en forfølgende skjæbne eller en række af uheld. Sorg og skuffelse er ikke det værste. I hvert fald gaar det an at kjæmpe saaledes, at ære og kraft vindes midt i nederlaget, og at skjæbnens seir maa erobres fra os ved en saadan overmagt, at seiren bliver en skjændsel. Det væsentlige i livet er personlighedens vækst og udvikling, og derfor raader hverken held eller skjæbne. Den vokser ofte raskest under modgang og uheld. Og i dens udvikling er den høieste løn og velsignelse, livet kan bringe.

Det vil sige, at hvor indviklet og mangfoldigt livet end er, og hvor uforklarligt det kan synes, ét er sikkert: ret, sandhed, godhed — kald det hvad du vil, er dets sidste og høieste ord, dets største samlende magt, dets endelige maal, og den, der styrer efter det kompas, farer frem i tryghed og kommer ihavn tilsidst, hvad enten det sker over lykkens solbeskinnede havblik eller over uhelds og modgangs fraadende og stormpiskede hav. Det sidste tør give den hurtigste reis. Og havnen, hvad den end maatte indeholde, byder paa mere end lykkens gudinde selv har drømt. For *livet* er ingen tilfældighed, men algodheds gave og verk.

Notitser.

— *Seismogram kontra telegram.* — Et jordskjælv hvorsomhelst paa vor jord føles og aftegner sine kurver paa en hvorsomhelst opstillet seismograf. Et jordskjælv i Japan registrerer sig selv paa et seismograf i Kristiania. Dette er i og for sig en interessant kjendsgjerning, som ogsaa allerede har fundet praktisk anvendelse. I 1888 brast pludselig telegrafkablerne til Australien. Der herskede frygt for, at bruddet skyldtes en krig i Europa. Havde man i Sidney havt en seismograf, vilde denne straks have vist, at bruddet skyldtes et jordskjælv. I juni ifjor meldte telegrafen, at der havde fundet et jordskjælv sted i det nordlige Japan, og at 30,000 mennesker var omkomne. Seismografen paa øen Wight bragte meddelelsen hurtigere og viste desuden, hvormange stød der havde været, samt berigtigede telegramet, der havde angivet en feilagtig dag. Det har hændt flere gange siden, at seismografen har berigtiget feilagtige eller sensationelle depecher.

— Hver *dag* producerer de Forenede Staters folk 18 millioner kroner mere, end det forbruger. Det bliver altsaa 18 millioner rigere for hver eneste dag som gaar.

— Ifølge den engelske arbeider-statistik for 1896 var der da i England omtrent 200,000 arbeidere, som havde opnaaet en ottetimers arbeidsdag.

— Dr. Geerlings, tidligere professor i kemi ved Amsterdams universitet og nu ansat paa Java, skal have opfundet en enkelt metode, hvorved sukker udvindes af poteter.

Nikolai Olsens bogtrykkeri.

KRINGSJAA.

Redaktør: H. Tambs Lyche.

BIND X. 15. NOVEMBER 1897. HEFTE 9.

Et moderne dagblad.

(Efter Lincoln Steffens i „*Scribner's Mag.*")

Dagspressen har hos os endnu langtfra naaet nogen fyldigere udvikling. Vi kan ikke fra vore smaa hovedstadsdagblade gjøre os nogen forestilling om, hvad et stort verdensblad som „*Times*", eller et hvilketsomhelst større amerikansk dagblad, er — som forretning betragtet. Forskjellen er heldigvis væsentlig kvantitativ, i omfang, alsidighed og udstrækning. Men vi maa heller ikke indbilde os, at vore egne aviser, fordi de er smaa, er saa meget bedre og omhyggeligere redigeret. Det vilde være en feiltagelse. Det modsatte maa tvertom ventes. Det store amerikanske dagblad, f. eks., *bør* idetmindste, med sin talrige redaktion og sine mange fagredaktører, kunne redigeres bedre og omhyggeligere end vore smaa aviser, hvor midlerne er forholdsvis ubetydelige og kræfterne derfor altfor faa, hvor ofte den ene byreporter samtidig maa redigere alt bynyt, oversætte feuilletonen og gjøre hundre andre ting, som burde ligge i andre hænder.

Herald . . . . World . . . . Tribune . . . .
sidste udgave!!

Paa den anden side er det desværre saa, at det store moderne dagblad ofte (naturligvis slet ikke altid) er et ret og slet pengeforetagende. Det udgives ikke af ideelle hensyn, ikke for at oplyse eller veilede almen-

heden eller hævde visse ideer, men for at tjene penge. Og dette maal sætter sit præg paa det hele vidtløftige apparat til forringelse af det arbeides ideale værd, som ydes.

Sikkert er det, at *vore* presseforhold endnu befinder sig i en barndomsperiode, og at der her er et stort felt for en dygtig og dristig journalist med penge bagom sig. Vort land er saavidt stort, at det maatte kunne afgive ganske andre abonnenttal end dem, hvormed vore aviser nu virker. Der maa være plads idetmindste for et par virkelig store dagbladsforetagender.

Norge er ikke mindre end den amerikanske stat Massachusetts, hvor hovedstaden alene har et halvt dusin dagblade, hvis abonnenttal ligger mellem 100,000 og 200,000. Af dette tal gaar ganske sikkert ikke over $^1/_3$, neppe over $^1/_4$, udenfor statens grænser, idet man der straks kommer inden New York og Philadelphia avisernes territorium. Dertil kommer, at staten har flere andre byer, som alle har store dagblade med en meget betydelig cirkulation — meget større end noget norsk hovedstadsblads.

Nu staar utvilsomt folkeoplysningen høiere i Massachusetts end i Norge; men aviser kan dog ogsaa hos os de fleste mennesker læse, og naar disse for en billig pris blev saa indholdsrige og uundværlige som de amerikanske dagblade, er der vel ingen tvil om, at der ogsaa her kunde oparbeides langt høiere abonnenttal, end vi nu kjender, og dermed større indtægter og altsaa større evne til at give bladene det fornødne indhold og en passende redaktion.

Feltet er overordentlig lokkende. Det maa nemlig erindres, at et dagblad er en umaadelig magt i vore dage, en magt, som *kan* anvendes til at fremme et folks udvikling hurtigere, end den næsten paa nogen anden maade kan fremdrives. Det *kan* gjøres til en art kirke og populært universitet ved siden af, at det forbliver nyhedsblad og politisk organ.

Et felt er der utvilsomt for et stort anlagt og høitliggende, men populært, uafhængigt dagblad, som i politiken befatter sig med saglig diskussion af hvert enkelt spørgsmaal paa grundlag af dets *egne* meriter og uden at se det i forbindelse med nogen partitaktik, som viser begge sider og deres mænd retfærdighed, som prøver at staa nogenlunde udenfor den egentlige partikamp, istand til at prise godt og fordømme dumheder og feil paa begge sider. Udenfor politiken maatte bladet have en række af dygtige og faglige medarbeidere, som kunde levere orienterende og ledende artikler om de forskjelligste emner, fra teknik til teologi, fra handel og skibsfart til naturvidenskab og skjønliteratur. Og endelig maatte bladet være et godt nyhedsblad, som hver dag fortalte, hvad der forefaldt ude og hjemme, og hvad folk ønsker at vide, — fra bynyt til udenlandspolitik. Der maatte være hyppige „kringsjaaer“ over bevægelser og hændelser paa livets alle omraader rundt om i landene. Saaledes at læseren af dette dagblad virkelig

blev sat istand til at følge med i tiden. Det opnaar endnu ikke vore dagbladslæsere. Den, som blot har raad til at holde et enkelt dagblad, er særlig ilde stillet. Han faar blot vide en brøkdel, af hvad der foregaar, og faar ofte meget af dette temmelig farvet og forvredet. Læserne af flere af vore hovedstadsdagblade er aldeles ude af stand til at følge med i udenlandske begivenheder. Den udenrigske politik forsømmes ofte en slaaende maade af flere af vore dagblade, som blot rykkevis tager fat paa den, naar noget rigtig merkeligt forefalder, og vi pludselig oversvømmes af telegrammer, som de færreste læsere kan forstaa. Om liv og bevægelser i udlandet udenfor politiken er vore dagblade utilladelig tause. Den verden, som ligger udenfor Norges grænser, forsømmes i det hele paa en maade, som særlig i et lidet og nyt land maa forbause. Og dermed er det ingenlunde sagt, at man faar saa overvættes god og velordnet underretning om alt, hvad der forefalder *inden* rigets grænser. Hvad faar f. eks. en abonnent paa en Kristianiaavis vide om livet i Bergen eller i Trondhjem — eller paa Vestlandet eller i det Nordenfjeldske i det hele. Omtrent intet.

Nu, det blad, vi her har drømt, kommer nok snart — saa fort en del rigmænd faar tro paa det og sætter pengene til. Kræfter har vi nok af; men pengemangel hindrer mangt et godt arbeide og kvæler mangen god idé og mangen frugtbar kraft i vort land.

Utvilsomt er det vel ogsaa, at hele vor dagspresse inden faa aar vil have undergaaet store forandringer og være blevet til noget langt mere storartet fra forretningsstandpunkt betragtet, end den endnu er. Maatte i denne udvikling pengene nøie sig med at spille en underordnet og tjenende rolle, og idealer og aandsniveau høines samtidig med abonnenttal og indtægter!

Lad os imidlertid betragte et avisforetagende, som det forretningsmæssigt engang vil blive ogsaa hos os og i andre lande, særlig i Amerika, allerede er.

En eneste New York avis brugte ifjor 547,000 km. *papir* til en værdi af 2,300,000 kroner. Samme avis havde et samlet udgiftsbudget paa 7½ million kroner og en fast arbeidsstok paa 1300 personer, som i travle tider fordobledes. Bladet er ikke „høit anlagt"; det er en forretning, hvis eier simpelthen vil tjene penge. Han finder, at de tjenes lettest ved at give bladet et sensationelt sving. Hvert numer maa indeholde noget, som fanger mængdens sind et øieblik, som alle vil læse, som der bliver talt om. Det bør være sandt; thi løgn har vist sig at føre til tab i journalistiken. Men om det er nyttigt og godt eller gift for sindet gjør ingen forskjel. Er kanske eieren af en avis prest og ansvarlig for sine læseres moral og sjælefrelse?

Dog kan intet storblad leve af sensation alene. Det nævnte blad maa have alt dagens nyt verden rundt og som regel være paalideligt. *Maa* det for at beholde sin cirkulation. Det maa ogsaa have en del gode redaktionsartikler og feuilletoner — ikke saa svært mange, men hver af dem ekstra god og — opsigtvækkende.

Dette repræsenterer én sort storblad, og som oftest det, der har den største cirkulation. Dertil hører f. eks. „*World*" i New York. Men et saadant blad har sjelden nogen større indflydelse. Det citeres sjelden; det tjener penge, men sætter intet mærke i folkets udvikling. Trods „*World*"*s*

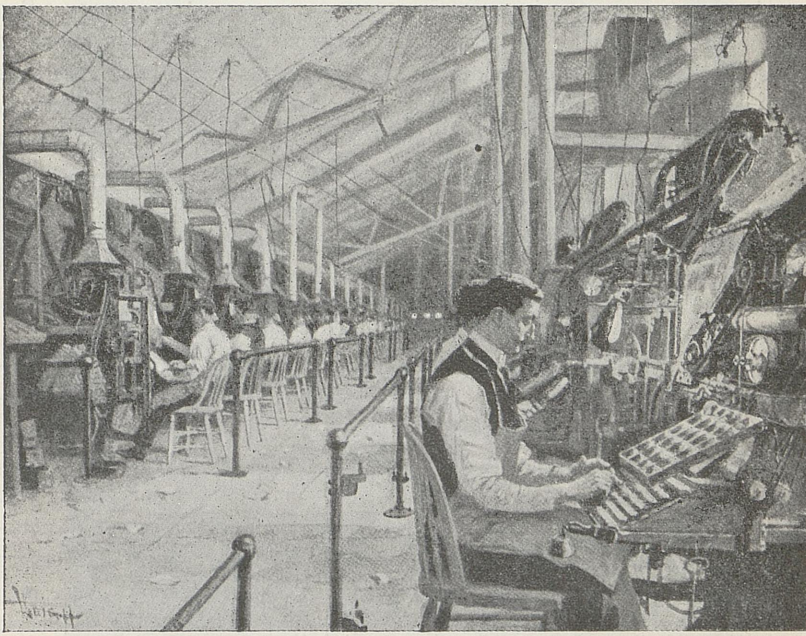
„Gammeldags" haandsætteri.

uhyre cirkulation, ser man det saaledes sjelden eller aldrig nævnt eller citeret. De ugerevuer, som giver politikere og journalister en oversigt over dagspressens indhold, slipper at tage hensyn til det.

Andre blade derimod har trods den uhyre forretningsmæssige udvidelse beholdt et ideelt og høit præg. De skyr sensation. Nyhederne maa ogsaa de give; men de anvender den største del af sine indtægter paa udmærkede og høitliggende redaktionsartikler. Og ogsaa disse blade naar op over 100,000-grænsen i abonnenttal, og hvad indflydelse pressen øver, øves af dem. Til dem hører f. eks. „*New York Tribune*" og „*Springfield Repuqlican*". „*New York Herald*" derimod har sit særlelt i europæiske tele-

grammer. Takket være disse har det en læsekreds over hele Unionen; men udenfor dette departement er dets indflydelse liden og dets autoritet lig nul.

Lad os imidlertid vende tilbage til den førstnævnte New York avis „*World*“ — et temmelig sensationelt blad altsaa. Dets udgiftsbudget scr i detalj ud saaledes: Papir kr. 2,300,000; maskindepartementet (trykkeri, etc.) 1,500,000; bynyt (reportere, etc.) 1,100,000; redaktionsartikler (ledende artikler om alle emner) og literært „stof“ 825,000; forretningsførsel, lys,

Moderne maskinsætteri. — Et New York avissætteri, hvor 50 maskiner anvendes.

leie, etc. 825,000; illustrationer 670,000; korrespondenter rundt om i de Forenede Stater og Europa 470,000; telegrammer 240,000, desuden kabeltelegrammer fra Europa og Asia 100,000 kroner.

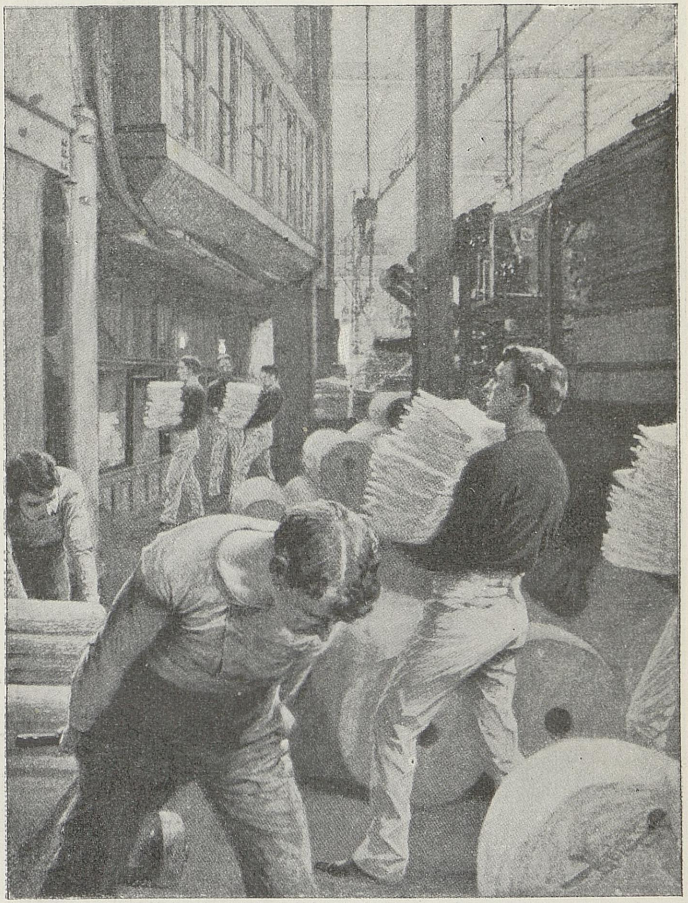
Vi har talt om storblade, som blot er pengeaffærer. Det er da blot retfærdigt at nævne, at der gives mange eksempler paa storblade, hvor pengehensyn altid maa vige for etiske og ideelle. Averterende kan ikke for nogen pris faa ind avertissementer, som ødelægger, om blot bladets udseende, ved f. eks. at skjære ind i den første sides tekstspalter, endnu mindre modtages avertissementer af absolut umoralsk, tvilsomt eller demoraliserende indhold. Eieren af en Chicagoavis har afslaaet en kjøbesum

langt høiere end hans egne vildeste drømme om bladets værdi, blot fordi han forstod, at kjøberne var mænd, som vilde anvende bladet i øiemed, han ikke kunde billige. Mange storblade ordner sine avertissementer gruppevis, og ingen pris i verden kan skaffe en averterende plads udenfor hans gruppe eller den gjennemførte orden. Illustrerede avertissementer modtages slet ikke. Det er ogsaa en kjendsgjerning, at i de Forenede Stater er de værste sensationsblade idag i enhver henseende bedre end deres slægtninge for en menneskealder siden eller endog end mange af de nu mest respektable blade var, da de først sattes igang. En interessant kjendsgjerning er det ogsaa, at sensationspressen snart møder sine egne grænser. Den taber omsider i tillid og dermed i avertissementsværdi. Dens publikum bliver væsentlig det, som har den mindste kjøbeevne, hvorfor de averterende ikke vil betale den avertissementspris, som cirkulationen ellers vilde betinge. Sensationsbladet maa give store afslag til de averterende. Gaar det for vidt i sensation, mister det endogsaa aldeles de bedste averterende, idet disse enten siger: „Vi vil ikke have vor forretning averteret i et saadant blad, det skader dens anseelse", eller „Deres blad har ingen læsere inden de kredse, hvor jeg søger mine kunder". Derfor hænder det ofte, at *forretningsføreren* giver redaktionen ordre om at være lidt mindre sensationel og undgaa at saare folks æstetiske og etiske følelser.

En journalist, som havde forsøgt at faa igang et sensationsblad, forklarede, at det ikke gik, fordi en anden straks efter satte et godt og høiereliggende blad igang, og folk foretrak det.

Interessant er det ogsaa, at det er det høitliggende, principfaste blad, som har den høieste pris paa markedet, selv om det lidet tjener. Et blad som „*New York Tribune*", der ofrer paa sin redaktion saa meget, at nettoindtægten, trods en betydelig cirkulation, bliver meget liden, kan sælges naarsomhelst for meget mere, end det er værd. Det giver en liden, men aldeles sikker indtægt. Det har sin faste, sikre læsekreds og de bedste averterende. Det behøver ikke at ty til sensation, det slipper at reklamere sig selv eller finde paa „nye ideer". Og fremforalt, det har indflydelse og repræsenterer en vældig magt i samfundet. Statens bedste mænd og familier er dets stadige læsere, og en række af dygtige forfattere og journalister er knyttede til det som til et fædreland. Ganske anderledes er det med sensationsbladet „*World*". Det betaler renter af en kapital paa henved firti millioner; men det kunde ikke sælges for *to!* Fordi det hele er usikkert. Det er idag, og imorgen er det væk. Det har ingen fast læsekreds; det maa vinde sine læsere for hvert nyt numer og for hvert nyt kvartal. Det har ingen anseelse, ingen prestige. Det kan kun holdes gaaende ved et jevnt jag efter ny sensation og ved et ustanseligt arbeide for at avertere bladet og skaffe det læsere. Men dette jag efter sensation kan i længder

ikke holdes vedlige, uden at niveauet falder, og det betyder, at læsekredsen taber i avertissementshvervende værdi, og en vakker dag ramler det hele sammen. Det kan synke paa et eneste aar fra flere hundre tusen læsere til et par tusen.

Hvor den færdigtrykte avis modtages fra trykkeriet pr. heis og sendes til indpakningsrummene.

Det er derfor nu en voksende opfatning netop blandt *forretningsmændene* inden den amerikanske presse, at sensationsforetagender ogsaa finantsielt seet er af anden og tredie rang. Et godt blad godt drevet lønner sig i længden bedst. Forretningsføreren irettesætter redaktionen for dens løshed med principper og jag efter popularitet. Det bedste blad fra for-

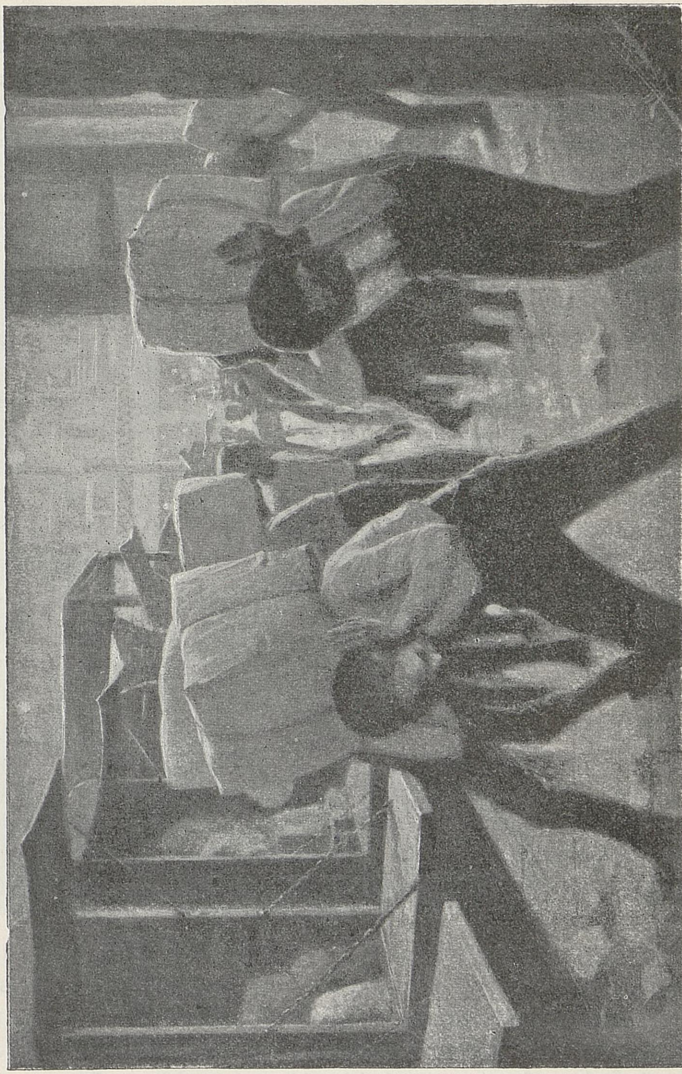
retningsstandpunkt faar man, udtalte en af disse forretningsførere, naar man til chefredaktør vælger den bedste mand, som kan opdrives, og giver ham frie hænder til at redigere bladet udelukkende efter ideelle hensyn og uden

Hvor avisen indpakkes. Her arbeider ofte hundre mand jevnt.

at tænke paa abonnenter eller budget. Et saadant blad vil ofte støde abonnenter og undertiden tabe tusenvis af dem ved en eneste artikel; men det vil hurtig erhverve en autoritet og anseelse, som er værd en formue

og kan omsættes til vakre avertissementspriser. Og efterhaanden faar det sin faste læsekreds, som lidet forandres fra aar til andet. Men dette blad maa ved siden af chefredaktøren med hans idealitet og principfasthed ogsaa

Avisens udbringelse til de ventende vogne — 30—40 i antal.

have en egen, selvstændig og første rangs nyhedsredaktør, som ikke har andet at gjøre end samle, ordne og kondensere alle nyheder. Hvad sensationsblade ofrer paa sensationer og billeder, maa et saadant blad ofre paa

at gjøre sine nyhedsspalter altomfattende, rene, absolut paalidelige, kortfattede og let overskuelige. Flertallet af mennesker foretrækker heldigvis et saadant blad for det sensationelle.

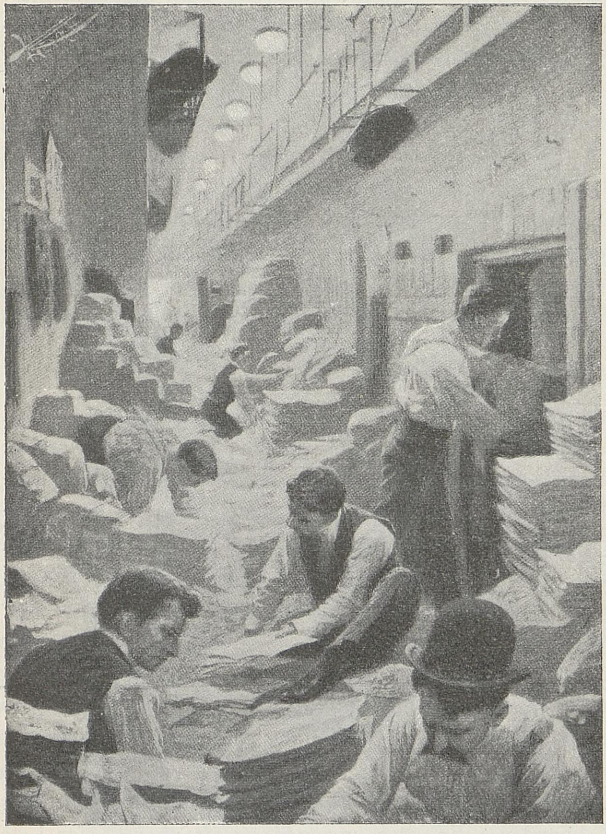
Velmenende mænd har villet „reformere“ pressen fra redaktionskontorerne uden at tage hensyn til forretningsførerne. Det nytter lidet. Ogsaa et blad maa „lønne sig“, idetmindste „bære sig“, og ingen reform er mulig, som ikke „betaler sig“. Men naar forlangendet om reform og om idealitet i ledelsen sendes op *fra* forretningsførerens pult *til* redaktionen, saa er udsigterne med et blevne de lyseste. Naar *budgettet* kræver et „godt blad“, saa kommer det — altid bedre og bedre.

Det første en aviseier gjør (i Amerika eies en flerhed af storblade af enkelte mænd) er at ansætte to mænd, en chefredaktør *(managing editor)* og en forretningsfører *(business manager).* I valget af den første viser sig eierens ønske om den retning, hvorpaa bladet skal slaa ind; thi er engang chefredaktøren valgt, saa ligger den hele redaktion i hans hænder. Han vælger selv sine medarbeidere og underordnede og kaster sin personlighed ind i bladet. Det er den vanlige amerikanske arbeidsmetode — overalt at sætte én mand i spidsen og give ham absolut myndighed, men ogsaa udelt ansvar.

Derpaa konstituerer hver af disse to chefer sine respektive departementer. Chefredaktøren skriver sjelden; dertil er der ingen tid. Han kommanderer, ordner, administrerer. Han maa forstaa mænd og vide at omgive sig med en dygtig stab. Under ham staar byredaktøren, telegramredaktøren, den politiske redaktør, den udenlandske redaktør, den literære redaktør, teaterredaktøren og chefer for andre departementer, som det findes hensigtsmæssigt at oprette. Hver af disse redaktører har sine egne kontorer med en ofte talrig stab af journalister. Talrigst er byredaktørens departement. Under ham staar alle reporterne, som ved store aviser er meget talrige og tildels har glimrende aflønnede poster. Telegramredaktøren har ogsaa en ganske talrig stab, som omskriver, forkorter og „redigerer“ alle indkomne telegrammer, og af disse er der gjerne i et stort dagblad et par sider.

Videre staar der direkte under chefredaktøren en række af, hvad man kalder *editorial writers* — forfattere af redaktionsartikler. Det er særlig i valget af disse, at et ledende blad maa finde sin styrke. Blandt dem maa de forskjelligste interesser og kundskabsgrene repræsenteres; der maa være mænd med en førsterangs teknisk uddannelse, teologer, literære mænd, jurister, mænd med naturvidenskabelig uddannelse. Dels arbeider denne stab (der intet andet bestiller end at skrive redaktionsartikler, aldrig afbrydes af eller bebyrdes med andet arbeide) med artikler over selvvalgte emner —

korte, greie, slaaende oversigtsartikler, som dog kan staa for den skarpeste kritik; thi et storblad taaler ikke, at der gjøres en feiltagelse i dets redaktionelle spalter. Bladets navn og autoritet maa ikke plettes. Dels faar de i opdrag at skrive en artikel om et eller andet aktuelt emne — et telegrams indhold, en ledende teknisk artikel i anledning af et jernbaneuheld, en nøgtern religiøs oversigtsartikel i anledning af et kirkemøde, eller lignende. Ved siden af disse faste *editorial writers* har ogsaa ethvert storblad talrige forbindelser med dygtige og skrivekyndige mænd inden alle livskredse, fra hvem en „leder" om mere betydningsfulde sager kan skaffes i en fart pr. telefon eller telegram. Paa denne vis faar de fleste amerikanske storblade altid dygtige redaktionsartikler om de forskjelligste emner.

Indre af jernbanevogn paa et „avistog".

Alt er underkastet et omhyggeligt system. Tilfældet har ingen plads. Alt manuskript maa gaa gjennem hænderne paa departementscheferne og af dem forkortes, forbedres, rettes og betitles, før det naar trykkeriet. Man har ogsaa gjerne en del dygtige læsere og rettere, som ikke har andet at bestille end læse og rette manuskript og tage omsorg for, at bladets hele indhold bliver godt engelsk. En mand kan jo være en glimrende reporter, men alligevel komme daarlig ud af det med grammatik og ortografi. Og et storblad taaler hverken trykfeil eller slet sprog. Det er næsten forbau-

sende, hvor godt sprog der gjennemgaaende føres i den amerikanske presse, og de høiereliggende storblade er ligefremme stilmønstre — som de bør være.

Byredaktøren gjennemser alt arbeide fra reporterne — balancerer det, beklipper, ordner og giver titler.

Imidlertid konstituerer ogsaa forretningsføreren sine departementer: sætteri, trykkeri, stereotyperingsanstalt, ekspedition, postekspedition, kassererkontor, avertissementskontor og abonnementskontor. I spidsen for hvert af disse departementer staar igjen en chef med tildels talrige underordnede. Alle chefer er ansvarlige for sine departementers arbeide. Alt maa gaa som et uhrverk. Til bestemt tid maa bladet være i trykkeriet; kun ved ganske specielle anledninger tør redaktionen paatage sig det ansvar at holde det tilbage i nogle minutter for at faa noget med, som antages at opveie tidstabet. Til bestemt tid maa avisen leveres i ekspeditionen. Kommer den for sent til at gaa ud med det vanlige tog paa en af forstadslinjerne, saa gud naade den stakkar, som er skyld i forsinkelsen! Der bliver en post ledig fra morgendagen af.

Benjamin Franklin kunde paa sin presse trykke 100 smaa ark paa en time; bagefter skulde saa arkene foldes sammen. De nu brugelige rotationspresser leverer 15—20,000 aviser paa otte, tolv eller seksten store sider hver time. Og da kommer de fra pressen sammenfoldede, opskaarne og tildels de forskjellige ark sammenklistrede langs ryggen. Et storblad med ca. 150,000 abonnenter trykkes paa en time paa 6—7 presser. Storbladene har imidlertid dobbelte og firedobbelte rotationspresser, som spyr ud op til 72,000 sammenlagte, tilskaarne og sammenklistrede otte-, eller tolvsides aviser paa en time.

I de sidste aar er ogsaa maskineri indført i sætterierne. Af 20,000 sætterier i de Forenede Stater er det dog endnu blot 350, som benytter sættemaskiner eller *linotypmaskinen*; men disse 350 er rigtignok alle de største avissætterier. En mand kan med denne maskine udføre fem, seks mands arbeide for haanden. En stor mængde sættere har derfor i de sidste aar mistet sine pladse.*) *Linotyp*maskinen (linjetypemaskinen) faar sit navn fra, at der ikke benyttes enkelte bogstavtyper, men hver linje udgjør en eneste type *og støbes under sætningen.* Sætteren har foran sig en række tangenter som paa en skrivemaskine. Han har bare at trykke paa tangenterne; maskinen gjør resten. Hver tangent repræsenterer et bogstav,

*) Enkelte af disse sætterier anvendte fra to til tre hundre personer. Regnes i gjennemsnit blot 25 paa hvert sætteri, hvad der vistnok er altfor lavt, saa har man dog ved den nye maskin 8000 sættere kastet ud af arbeide.

som ved trykket presses ind i en form og atter slipper denne. Saasnart en linje er fuld, skyves formen af sig selv tilside og fyldes med metal, som altid staar smeltet og automatisk rinder ned i formen. Den færdigstøbte linje tager saa ligeledes automatisk sin plads efter de foregaaende.

Avisens uddeling fra vogne til avisgutterne.

En mand sætter paa denne maade 6—7000 m, medens han for haanden ikke kan naa høiere end til 1000—1200.

Eftersom avisen bliver færdig fra presserne, gaar den til pakkerummene i ekspedition. Her pakkes den ind i adresserede omslag og bæres til vogne, som staar færdige udenfor. New Yorks storblade benytter

30—40 vogne hver og maa dog ofte leie ekstra vognhjælp. Enkelte af disse vogne kjører aviserne om til de forskjellige bydeles avisudsalg, andre kjører den i fuldt trav til bestemte gadehjørner, hvor den udleveres til avisgutter, som der venter paa den. Faa minutter efterat presserne begynder sit arbeide, er avisen overalt. Nogle af vognene kjører i firsprang til jernbanestationen, hvor specielle „pressetog“ leiede af alle storbyens blade staar færdige til at fare afsted for at aflevere avisen til stationerne langs linjen. Hele toget bestaar af en art postvogne, en til hvert dagblad. Her lempes aviserne ind og ordnes og pakkes underveis. (Sluttes).

Menneskets levealder.

(Efter Alice Glenesk i „*Nineteenth Cent.*“).

At menneskene oprindelig er bestemt til en høiere levealder, end de i almindelighed opnaar under vore dages drivhuskultur, fremgaar tydelig nok af det faktum, at de ikke naar sin fulde modenhed før sit 25de aar. Varigheden af de fleste lavere dyrearters liv er sat til 5 gange den tid, de trænger for at opnaa sin modenhed, og endskjønt forstyrrende aarsager let kan komme imellem med hensyn til mennesket, saa er der dog visse grænser, indenfor hvilke samme love gjælder for alle eksistencens typer, hvad enten de tilhører planternes eller dyrenes rige. Naturen har fastsat en vis periode, i hvilken mennesket maa forblive for at naa en fuld sund fysisk saavelsom aandelig modenhed. Forsøg paa at forkorte denne maa nødvendigvis frembringe daarlige resultater; thi det kan slaaes fast som en ubestridelig kjendsgjerning, at forhastet udvikling fører til tidligt forfald.

Af dem, som har naaet en høi alder, kan vi høste den lærdom, at hemmeligheden ved at naa et langt liv bestaar i maadehold — maadehold i alle ting — i fysiske som intellektuelle. Jo langsommere udvikling — desto større udsigt til et langt, sundt og nyttigt liv.

Steder, som har en høi beliggenhed, har i almindelighed renere luft end de lavereliggende og er at foretrække for livets bevarelse; men der er dog ogsaa her visse grænser, saa regelen „jo høiere desto bedre“ gjælder ikke. En altfor stor høide er dræbende, og Schweiz, som er det høieste land i hele Europa, kan ikke opvise saa mange eksempler paa langt liv som Skotland.

I koldt klima lever mennesket længer end i de varme. I Finland f. eks. beholder folket sin ungdom længe og opnaar en meget høi alder. Deres haar graaner ikke, og deres ledemod stivner ikke før langt over deres livs middelalder. Saltvand besidder ogsaa betingelser fremfor ferskvand til at bevare livet, hvilket fremgaar af den kjendsgjerning, at sjøfolk opnaar en høiere alder end dem, som lever paa land.

Hvad er saa egentlig menneskets levealder? Vi ved, at enhver dyreklasse har sin bestemte levetid, og det samme maa være tilfældet med mennesket. Det er imidlertid et saa kompliceret væsen, en saa forunderlig blanding af aandelige og fysiske elementer, at dets liv nødvendigvis maa blive mere variabelt end dyrenes og planternes; men der er ingenting til hinder for, at vi kan sætte som livets varighed den yderste grænse, til hvilken vi paa nogen maade kan naa. Og erfaringen fortæller os, at en mand kan leve over 100 aar. Hvor meget han nogensinde har naaet udover denne alder, staar igjen at bevise. Vi kan imidlertid med al sandsynlighed paastaa, at menneskets organisme og levekraft er istand til at udholde 100 aars aktivitet. Denne paastand faar saa meget mere vegt, som vi finder, at den staar i forhold til den tid, det tar mennesket at vokse. Den almindelige antagelse er, at et dyr lever 8 gange — den moderne teori siger 5 gange — den tid, det vokser; men de forskjellige klasser varierer saa meget i denne henseende, at ingen absolut regel kan opstilles. Et menneske i naturlig tilstand behøver fulde 25 aar til sin fuldstændige udvikling, og dette forhold vilde altsaa give det en levealder af 125 aar, hvilken grænse endog ofte er overskredet f. eks. af „Gamle Parr" (født 1493 — død 1635). Den høie levealder er ikke undtagelsen fra regelen, og det korte liv er ikke naturens bestemmelse; thi næsten alle dødsfald før de 100 aar skyldes kunstige aarsager, det vil sige, sygdom eller ulykkestilfælder. Det er saaledes sikkert, at det største antal mennesker dør en unaturlig død, og at ikke en af 3 tusen opnaar en alder af 100 aar.

Det enkelte livs længde bestemmes dog ogsaa af individuelle aarsager, af vedkommende persons konstitution, hans maade at leve paa og tusen indre og ydre omstændigheder, som kan have indflydelse paa livet. Vi kan ikke godt tænke os, at hvert menneske bringer med sig til verden et oplag af livskraft stort nok til at vare 100 aar. Det er uheldigvis vor slegts ulykke, at bedsteforældre eller forældre ofte overfører til efterkommerne en formindsket livskraft.

Ifølge 5te mosebog 34, 7 blev Moses 120 aar gammel, og hans øie var ikke mat eller hans styrke formindsket. Det er et utvilsomt faktum, at videnskabsmænd og forfattere ofte opnaar en høi alder, f. eks. Carlyle, Buffon, Goethe, Franklin og Newton m. fl., hvoraf alle blev 80—90 aar. Blandt læger er der mange, som har naaet samme alder f. eks. den store fysiolog Howey. Michel Angelo og Titian malte billeder, efterat de var 90 aar, og et stort antal af eksempler paa lang levealder findes blandt munke og eremiter. Filosofer og sagførere har til alle tider udmerket sig ved et langt liv. For at komme til vor tid behøver vi kun at nævne de velkjendte navne saasom professor Owen, sir Moses Montefiore og M. Ehevreul, som døde 102 aar gammel 1885, samt Miss Johanna Hastings, som døde samme aar 103 aar gammel. William Mann blev 107, og lady Smith blev 106 aar.

Forfatterinden opstiller en statestik efter de dødsfald, som blev averteret i „*Morning Post*" i tiaaret 1887—1896, hvoraf det fremgaar, at ikke mindre end 10,806 af 76,892 døde eller 14.5 pct. opnaaede en alder af 80 aar og derover.

I den tid, i hvilken vi lever, er en alder af 100 aar ingen sjeldenhed — at dømme efter de oplysninger, som hver dag bringes os gjennem

pressen om mennesker, som er 100 aar og derover, og som befinder sig i alle samfundsklasser og paa alle strøg af kloden. En sjeldenhed er det imidlertid at finde et paalideligt bevis for, at nogen er blevet over 120 aar gammel. Ved statistiske undersøgelser over menneskets varighed er det bragt paa det rene, at kvinder lever længere end mænd. Grundene til dette er ogsaa ligetil. Helt op til sit 22de eller 25de aar er manden udentvil mindre udviklet end kvinden; men i de næste 20—30 aar tager alderen meget hurtigere paa ham, fordi hans livs arbeide, strabadser og møie fører med sig, at hans haar graaner, og hans pande fures før tiden. Kvinden derimod har nok sin del af livets bekymringer og ængstelser; men bortseet fra alle begivenheder i hendes liv, har hun en alvorlig, uundgaaelig fare — faren ved at blive gammel; men denne hjælper hende til at holde sig ung, og forøger hendes udsigter til et langt liv.

Paa grundlag af de oplysninger, forfatterinden har samlet angaaende spørgsmaalet om livet og dets varighed, kommer hun til følgende slutninger:

1) Overensstemmende med de paalideligste forfattere fra det sidste aarhundre kan den yderste grænse for menneskets levealder sættes til 125 aar.

2) Livets varighed er — omtrentlig regnet — 5 gange den tid, legemets organer trænger for at udvikle sig til fuld modenhed — heri ikke iberegnet hjernen, som udvikler sig senere. Fra denne regel er der naturligvis undtagelser ikke alene med hensyn til racer, men ogsaa med hensyn til individer; nogle udvikler sig hurtigere — andre langsommere endog i samme klima og i samme familie.

3) Sjelden — om nogensinde — naaes den fulde livslængde paa grund af sygdomme, arvelighed, slette vaner og mange andre aarsager, som forkorter livet.

4) Jo langsommere udvikling — desto længere liv.

5) Ikke alle mennesker er fødte med lige evne til at naa et langt liv — selv ikke under de mest gunstige omstændigheder. Da den menneskelige livsorganisme er langt mere compliceret end de laverestaaende dyrs, saa er ogsaa varigheden af dets liv mer variabel.

6) De omstændigheder, som fornemmelig hjælper os til opnaaelsen af et langt liv, er utvilsomt sen udvikling, gode vaner, forsigtighed med hensyn til hastige klimatforandringer, for sterk hede eller for sterk kulde, maadehold i mad og drikke, afhold fra sindsophidselser og passende hjernearbeide, naar hjernen først er istand til at taale det.

Vi kjender alle meget godt de velkjendte ord, som er tillagte salmisten, at „en mands dage er 3 snes og ti aar“. Men i 1ste mosebog findes følgende: — „og hans dage skal være 120 aar“. Dette synes at være ganske overseet, da det sjelden sees nævnt, skjønt det merkværdig nok netop falder sammen med teorien om, at mennesket naar en alder af 5 gange den tid, det trænger for at naa sin modenhed.

Asias Lys

eller den Store Forsagelse — Gautama Buddhas liv og lære.

Fortalt af en indisk buddhist.

(Af **Sir Edwin Arnold.** — Den versifiserede oversættelse af Ragna Kristensen).

(Slutning).

VIII.

Vi kommer nu til buddhismens bjergpræken. Det heder derom: En aften, da solens guld laa over jorden, og himlen var mere dybblaa end almindelig, sad Buddha paa en bakkeskrænt omringet af sine disciple og af alt folket, mens millioner aander lyttede i luften. Mellem hans knæer stod hans søn Rabula, og ved hans fødder sad Yasôdhara. Om sit sølvvirkede skuldershawl slyngede hun hans gule munkekappe, mens hun lod sin ene haand hvile paa ham — hun, den nærmeste til ham, paa hvis ord de tre verdener ventede. Og saa talte han:

Om Amitaya! Omsæt ei i ord
det uudgrundelige. Træt ei tanken ud
i bundløst dyb; at spørge, det er feil,
at svare feil. Sig intet!

Af skriften ved du, Nat var først af alt.
Alene, grundende sad Brahma hist.
Søg ei begyndelsen i Brahma dog!
Ei ham, ei noget vist
skal nogen speider se med støvets syn,
ei granskeren ved hjælp af støvets pen.
Slør efter slør vil løftes — der er dog
slør efter slør igjen.

Se, stjerner spørger ei. Thi det er nok,
at liv og død og fryd og sorg er til
som aarsag, følge og al tidens flugt.

— — — — — — — — — —

Ja, det er nok, at skyggerne er til:
jord, himmel, kloder, ændring mellem dem, —
et evig løbende hjul af strid og stræv
foruden stop og stans.

Bed ikke! Mørket vil ei lysne! Spørg
ei taushed ud; den svare jer ei kan.
Plag ikke tunge sind med indbildt sorg!

O, brødre, søstre se,
de hjælpeløse guder handler ei;
med blod ei kjøb dem, fød dem ei med korn.
I eget indre maa du søge raad —
hver frelse maa sig selv.

Slig vælde som de høieste har I;
thi for al myndighed og for alt kjød,
for alt af liv, som rører sig, kun daad
kan skabe fryd og nød.

Hvad været har, vist skaber det, som blir;
du er ei bedre, end din fortid bød;
i himlen englene faar høste fryd, —
frugt af den tid, som flød.

Og djævlene i helved slider ud
den lænke, de sig bandt i livets tid.
Ei noget varer ved. Selv dyden svandt,
og synden bliver hvid.

En slave fødes kan paany til prins,
hvis han har tvundet dertil skjæbnens traad;
en feiret fyrste fødes om til pjalt;
det volder gammel daad.

Løft eders skjæbne over guders liv! —
I kan og sænke den til orm og myg;
thi myriaders liv til høiden naar,
mens myriaders slut er styg.

Husk blot, mens hjulet gaar usynlig om,
ei fred, ei stans, ei stoppested der er —
en stiger op, en synker ned, og rundt
det svinger sig alt mer.

— — — — — — — — — — — —

Om I var bundne til det livets hjul
og kunde løse ei de baand, som sved, —
forbandet var Tilværelsernes Rod,
og Verdens Hjerte led!

I *er ei* bundne! Verdens hjerte ler;
Tilværelsen er inderst som en fest;
mer sterk end smerten, viljen er, og Godt
udvikler Bedre, Bedst.

Jeg, Buddha, græd med alle brødres graad,
hvis hjerte pintes af en verdens ve!
mer ler nu og er glad — jeg frihed fandt.
Kom I, som lider, se,
I skabte smerten selv. Ei andres magt
jer tvang at leve, dø; ei andre bød
jer favne, kysse hjulet, hvirvle med
et liv i angest ud,
mens taaren randt for tomheden, det gav.
Thi vid: mer dybt end helved under jord,
mer høit end himmel og hinsides sol,
mer fjernt, end Brahma bor,
født før begyndelsen og fri for død,
som rummet evig og som godhed god
er der en Guddomsmagt, som ændres ei;
dens lov har evig rod.

Den rørte rosen, da en knop sprang ud,
paa vandet har den lotusbladet lagt,
i sorte muld den finder tause sæd
og væver vaarens dragt.

Dens farvekunst er lagt i himlens sky,
dens ædle stene i en paafugls fjær,
den bor blandt stjerner, hvor dens tjenerflok
er lynild, storm og regn.

Af mørket formed den vort hjerte ud,
af dunkle skjul den maned men'ske-krop,
ved stadig flid den tryller ynde frem,
der staar af raaskab op.

Smaa blege æg i gylden solfugls bo
dens dyre skatte er, og biens slot
dens honningskaal; hver due hvid, hvert kryb
dens veie ved saa godt.

Til flugt den breder ørnens vinge ud
at bære rov til reden, leder frem
hun-ulven til dens unger. Vilde bæst
den giver mad og hjem.

Den hindres ei og stanses i sit verk;
den former alt; fra søde melkedrik

i moderbryst til hvide draabers gift
i slangens grumme stik.

Den ordner rytmisk alle verdners gang
og styrer dem fra vældig himmelsal.
I jordens dybe skjød den dynger guld,
safir, rubin og bleg opal.

Bestandig nyt den finder af sit skjul
— nys paa en slette grøn i skog den sad
og ammed unge skud ved cederfod
og skar ud nye blad.

Den slaar ihjel og redder, rokkes ei
fra veien, hvor den frelse har fra død.
Dens væv er sat af kjærlighed og liv —
ind slaaes smerte, nød.

Den skaber, skaber om og ændrer alt,
saa bedre blir det ny, som før var godt.
Sent vokser kun den skjønne plan, den i
sin varme haand har faa't.

Den virker slig paa alt, hvad I kan se.
Det meste blir dog skjult; thi hjerte, sind
og folkets tanker, deres vilje, maal
er ogsaa lovens spind.

Useet hjælper den med trofast haand,
uhørt den taler stærkere end storm.
Medynk og kjærlighed opstod derved,
at mørket selv tog form.

Den taale vil ei modstand ifra mand —
trods den og tab — hvad heller, tjen og vind!
Useet godhed signer den med fred,
tugt lider onde sind.

Dens blik er allevegne, alt den ved.
Gjør ret — du lønnen faar — gjør uret, ven,
den samme vægt af ondt skal tynge dig,
om *Dharma* tøver end.

Tilgivelse og hevn den kjender ei,
men holder trofast alt i ligevegt;
for den er tiden ei; og dom der er,
om først i næste slægt.

Thi morder træffes skal af egen kniv,
og falske dommer finder ei forsvarer;
ond tunge dømme skal sig selv; en tyvs
og røvers guld ei varer.

Se, det er loven, som mod retfærd gaar;
du kan den ei undgaa, ei slippe fra.
Dens kjerne kjærlighed; dens maal er fred.
Og den sin vei vil ha.

— — — — — — — — — — — — —

Tro, brødre, skriften taler sandt. Hvert liv
er resultatet af et liv, som svandt;
begaaet uret bærer frugt i sorg,
af godhed glæde randt!

Hvad saa'd I har, I høster. Se hin mark:
af sesam spirer sesam, korn af korn;
thi taushed, mørke visdom har til ud
at dele blomst og torn.

Hvis hver, som lever, kjendte smertens grund
og holdt taalmodig stand, imens han stræved
at rede ud sin gjæld fra fortids dag;
i godhed, retfærd leved,
hvis han ei gjorde nogen men, drev ud,
af eget hjerte løgn og selvisk lyst,
led alt i ydmyghed, gav godt for ondt,
uddelte gaver tyst;
om dag til dag blev lagt i retfærd ren
i troskab, godhed, sandhed, og han sled
begjæret ud med blodig røde rod,
tog livsbegjæret med —
da skulde summen af hans ganske liv
bli onde magters bane, godes daab;
de sidstes frugter naaed viden om
og reiste sunkne haab.

Han trænger ei at leve mer blandt støv;
den plan, som lagdes, da han livet fik,
er fuldbragt, og det store verk er endt,
hvortil han modig gik.

Ei saare længsel skal ham pine mer,
ei synd ham stænke; suk fra jordisk bo

ei rækker evighedens øre nu.
Hans liv er salig ro —
Nirvana. Skjønt med livet han er et,
han lever ei — — — — — — —
OM MANI PADME OM! Dugdraaben gled
ud i det blanke hav!

— — — — — — — — — — — — — — —

Om *Karma* lyder skriftens lære saa.
Først naar al synd er slukt i dødens rige,
naar livet slukkes som unyttig brand,
maa døden dø tillige.

Sig ei „jeg er", „jeg var", „jeg blive skal",
tænk ei, du gaar fra hus til hus af kjød,
som en, der reiser tidt og husker knapt,
hvad steders navne lød.

Den sum, der taltes op i sidste liv
fra universet springer frem paanyt;
men ly om liv lig spind om silkeorm
har livet selv udgydt.

Dets færd og form bor færdig der, som i
en slanges æg alt vri'r sig skjællet orm.

— — — — — — — — — — — — — — —

— — — — O, brødre, mørket ruger
uvidenhedens yngel ud. I er
som blindet, tager syn for sandhed selv,
mens lysten kvæler jer.

For jer, som træder *Veien*, den ad hvilken
fornuft maa træde, den som freden jevner;
for jer, som gaar paa veien til Nirvana,
jeg *Fir'fold Sandhed* nævner.

Først sand er *Sorgen.* Skuf jer ei!
Det liv, som skattes høit, er langsom pine;
kun smerten varer ved, mens glæde flyr
som fugle vævre, fine.

Først fødsels graad, saa ve i tunge dage,
først hede foraars ve, saa ve og sommer,
sidst kolde vinters ve med alders byrde
til dødens veraab kommer.

Sød er vel elskov, indtil flammen kysser
det bryst, du hviled ved, den haand du elsked.
Skjøn er en kriger, indtil gribbe hakker
det bryst, hvor mod har huset.

Skjøn jorden er, men alle jordens dyr
hverandre vog i hunger efter liv.
Safiren lig er himlens hvælv — men regn
din bøn ei fra den river.

Spørg blot en syg, en sørgende, spørg ham
som støttet til en stav maa ensom dødes:
„Hvad tykkes livet dig?“ „Ret barnet har,
som skriger, naar det fødes.“

Den anden sandhed *Sorgens Aarsag* er.
Hvad kummer spirer ei af lystens rod?
Thi sanser ved de ydre ting faar tændt
til ild det røde blod.

Høit flammer Trishna da i lidenskab,
mens I bestiger skygger, hylder drømme,
og kalder jeget centrum, plantet fast
og trygt — i taagestrømme.

For himlens høide blind, døv for den lyd,
som føres hid af vind fra Indra-himlen,
opfatter I ei livets sande sprog,
der frelse kan af vrimlen.

Saa trives kamp, begjær i jordens kiv,
saa skuffes arme hjerter, taaren rinder,
og lidenskaber gro blandt vrede, had;
— — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — —

Den tredie sandhed *Sorgens Ophør* er.
Beseiret da er selvets livsbegjær,
naar lidenskabens rod er slidt af barm,
afvæbnet hadets hær.

Den længsel, som vil favne Evig Skjønhed, være egen hersker og leve høiere end guderne — den lægger op i os en skat af godhed, mildhed, adel, som ingen død kan saare, ingen tid fortære. Naar kun denne skat er tilbage, alt ondt udryddet og selve livsbegjæret dødet, da er Nirvana naaet, — fred og stilhed.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Den fjerde sandhed *Veien* er. Den bred
og let at finde er og fører ret
til fred og ro. Den *Ottefoldige*, —
saa kaldes veien let.

Mangt spor til hine søstertoppe gaar,
hvis sne nu krones af den gyldne sky;
ad stup og bakke brat man bliver ført
ind i en verden ny.

Den vei, som stormer fjeldets bratte bryst,
kun sterke fod og modig mand tør gaa.
Den svages vei er jevn med mangt et sted,
hvor han kan hvile faa.

Saa er og Ottefoldig Vei til fred;
i lange og i korte slyng den gaar.
Den sterke sjæl har hast, den svage ei,
men toppen begge naar.

Den første sti, den er den *Rette Lære*.
I frygt for Dharma gaa og sky al synd,
giv agt paa Karma, alle skjæbners lov,
og sanserne behersk.

Ret Vilje anden sti. Velvillig vær
og god mod alt af liv. Vist ud maa dø
al vrede, graadighed; lad kun dit liv
smaablomster om sig strø.

Den tredie sti *Ret Tale* er. Sæt vagt
ved munden som ved stolte fyrstehus.
Kun roligt, skjønt, høibaaret ordet gaar
af ædle tankers hus.

Ret Liv er fjerde sti. For hver en daad
et feilgreb rettes, og det gode gror.
Lad kjærlighed faa gjennemskinne alt
og vise, hvor den bor.

End stier fire er; men kun den fod
dem træde tør, som ifra jord er fri.
De hedder *Renhed, Visdom, Ensomhed,*
Begeistring. — Ei et nor
bør sprede vingen for at række sol;
det trænger lavlands luft, hvor det er kjendt

i trygge hjemlands ly. Den sterke flyr
fra hjemmets trange skrænt.

Tidt kjærlighed jeg saa til barn og viv,
tidt fagert venskab, munter ungdomsleg,
som gode kræfter skjænked manddoms liv,
saa frygt og kummer veg.

Thi lev da — du som maa — som disse gjør;
byg gylden trappe af din svaghed,

— — — — — — — — — — — — — —

Saa finder du til klare høider op,
og stien jævnes, syndens tag blir svagt,
din vilje strider sterk mod sansers magt,
naar du paa veien er.

— — — — — — — — — — — — — —

Se, dette alt er kun det *Første Trin,*
hvor sandhed sees og Ottefoldig sti.
Som let, som brat vil føre hver frem til
Nirvana høi og fri.

Men hvo, som staar ved *Andet Trin* løst ud
af tvil, af skuffelse og indre strid,
beherskende begjæret, lever kun
endnu en sidste tid.

Og fremom dette ligger *Tredie Trin.*
Saa hellig og saa ren der aanden bliver,
at i sin fred den elske kan alt liv.
Sit fængsel den nedriver.

Dog fin's der dem, som endnu rolig gaar
i livet synlige til øverst tind,
til Fjerde Stade, Buddhas helligdom.
De har det hvide sind.

— — — — — — — — — — — — — —

Som glubske dyr af kjæmpe slaat ihjel
saa fældt til jord langs veiens kant man ser
de trende: selviskhed, falsk tro og tvil,
næst ved dem, had, begjær.

Hvo disse fem beseirede, har traadt
de trende trin; dog dvæler hos ham vist

end lyst paa jordisk liv paa himmelsk fryd,
høit gaber hovmods brist.

Som den, der staar paa hine bjerg af sne
og ser kun over sig et bundløst blaa,
saa ser den mand, hvis synd er fældet, klart
Nirvana aabent staa.

Ham guder selv misunder fra sin plads,
ham kan de trende verdener ei slaa;
han leved alle liv, hans død er dræbt,
hans Karma hvile maa.

Han søger intet, skjønt han vinder alt;
hans jeg er et med universets jeg.
Men læres der: *Nirvana* ophør er,
da tales sandhed ei.

Og læres der: *Nirvana*, det er liv,
saa sig: De feiler og. De kjende vil
ved hjælp af usle praas et straalehav
i liv- og tidfri ild!

Tag *Veien* fat! Den værste sorg er had,
og største smerte er din lidenskab.
Tag *Veien* fat! Langt mon han naa, hvis fod
bar over én synds tab.

Gaa *Veien* frem! Der sprudler frem en strøm,
som læsker for al tørst, og evigt flor
af blomst med fryd bedækker al din vei,
letfodet tiden fly'r.

— — — — — — — — — — — — — — —

Mer kostelig end perler loven er.
Dens sødme er som honning, dens behag
er rigere end alle tings behag.
Lyd den og hør dens bud:

Slaa ei ihjel — for medynks skyld — og at I ei
skal stanse mindste kryb paa fremskridts vei.

Giv frit og tag imod, men bliv ei rig,
mens andres gods du ta'r ved magt og svig.

Bær ei falsk vidnesbyrd, ei lyv, bagtal;
thi renhed kan kun bo i sandheds sal.

Sky drik og vin, som stemmer sindet lavt;
rent sind, ren krop er mer en Sômasaft.

Rør ei din næstes hustru; ei begaa
du kjødets synd, ulovlig eller raa.

* * *

Med disse ord om pligt mod fader, moder,
mod børn og ven, mod næste Herren talte.
Om hvordan de, som ei kan bryde straks
den lænke, sanser bandt, om dem, hvis fod
er svag og kan ei gaa den steile vei. De skal
dog ærlig leve hver en dag paa jord
foruden daddel, i barmhjertighed.
Da ledes de mod Ottefoldig Sti
i liv taalmodigt, rent, paa medynk rigt,
de elsker alt, som lever med dem selv.
Thi, hvad der sker af ondt, er frugt af ondt
i fortid vakt, mens heldet skyldes godhed.
Fortalte Herren og, at han i gamle dage
ved Rajagriga gik i Bambusskogen;
en tidlig morgen saa han engang der
husholderen Singâla gaa af bad;
med blottet hoved bøied han sig dybt mod jord,
mod himlen og de fire verdenshjørner;
den røde og den hvide ris han strøed ud.
„Hvi bøier du dig, broder?“ spurgte Herren.
Han svared: „Mester, vore fædre lærte
os gjøre saa hver dag før arbeidstid;
thi derved stænges ud alt ondt fra luften over
og jorden under os, alt ondt fra vinden.“
Men han, som hyldes af en verden, sagde:
„Ei ris du sprede ud mod onde magter,
men daad og kjærlig tanke spred for far og mor,
som var de østen, hvorfra lyset kommer,
for lærere lig syden med de milde gaver,
for børn og viv, lig vesten, hvor det rødmer
af kjærlighed og fred, hvor alle dage samles.
Men slægtninger og alt, som lever, blir lig norden,
dem hylde du — forneden uslest kryb, foroven
de salig døde, helgener og engle.

Gjør det og stol paa, at alt ondt afværges,
mens alle hovedpunkter seks er rigtig holdt.

— — — — — — — — — — — — — —

Til sine egne i de gule kapper,
dem, der som vaagnet ørn sig opad svinger
og stiler høit mod sol fra livets dal,
dem lærte han ti høie ordensregler:
Først *Dasa-Sîl*, hvorledes tiggeren maa kjende
de *Trende Døre* og de *Trende Tanker;*
Seksfoldig Sindstilstand; Femfoldig Magt,
de *Otte Høie Renheds Porte; Graderne*
i al Forstaaelse; Iddhi, Upekshâ;
de *Fem Betragtninger*, som ere føde
mer sød end Amrit for en hellig sjæl.
Endvid're *Jhânas* og de *Trende Tilflugtsteder.*
Han lærte dem og, hvor de kunde bo,
hvorledes leve fri for elskovs, rigdoms snare,
hvad helst de skulde spise, drikke, klæ' sig i:
tre enkle, gule plag med blottet skulder
og belte; sil og tiggerskaal de og skal føre.
Til *Sangha* lagde han saaledes grunden,
hin ædle orden af den Gule Kappe,
som end idag bestaar til verdens hjælp.

Den hele nat om lovens bud han lærte;
Ei noget øie lukked sig; thi de som lytted
ei følte træthed i sin glæde. Kongen selv
tilslut sig reiste fra sin trone, bøied
med nøgne fødder dybt sig for sin søn.
Han kyssed dennes kjortelsøm og sagde:
„Tag mig som ringest i din skare med.“
Og Herrens skjønne brud i fryd udbrød:
„Velsignede, giv Rahula, vor søn,
den skat, din tales kongerige er
istedenfor din krones arv!“ — Saaledes skred
de trende ind paa Stien.

*
* *

Her sluttes hvad jeg skrev
i kjærlighed til ham, som elsked os.

Kun lidt jeg ved, og lidt kun har jeg sagt
om Mesteren og veien til al fred.
I fem og firti regnfaldstider efter
han prædiked i mange lande, mange tungemaal;
han gav vort Asia det lys, som end er skjønt,
som seirer over verden med sin aand:
Alt dette skrevet staar i skriftens bog:
hvor han har færdes staar der om,
og keisere, som gravet ind hans ord i sten;
om Buddhas død, da tidens fylde kom,
(han var den store Tathâgato;
som menneske blandt mennesker han vandred
og tog de pligter, som et jordliv gir);
om millioner tusener, der siden
har Stien traadt, der fører mod hans maal, —
Nirvana, der hvor taushed bor.

Velsignede blandt Herrer! O, forløser,
tilgiv mit svage verk, som gjør dig uret,
fordi din kjærlighed kun slet det maaler.
Du, Elsker! Broder! Fører! Lovens lys!
Jeg tar min tilflugt til dit *Navn*, til Dig!
Jeg tar min tilflugt til din *Godheds Bud!*
Jeg tar min tilflugt til din *Lære!* OM!
Se duggen bor paa lotusblad — stig, store sol,
og løft mit blad og blande mig med bølgen!
Om Mani Padme Om, se dagning dæmrer,
dugdraaben glider skinnende i sjø!

Et muhamedansk tremagtsforbund.

Det orientalske spørgsmaal fra islamitisk standpunkt.

(Efter **Rafiaddin Ahmad** i „*Nineteenth Cent.*“).

Forfatteren er øiensynlig en fremragende og liberal tyrkisk statsmand. Han fortæller om den bevægelse, som de sidste aars begivenheder i og om Tyrkiet har skabt i den hele muhamedanske verden. Denne føler sig truet af kristenheden som aldrig før; den føler sig forurettet og ydmyget af de kristne magter; en voldsom indignation brænder

i hvert muhamedansk bryst; og til selvforsvar gaar den nye bevægelse ud paa atter at samle al Islam under én fane, forat den kan byde sluttet front imod det paagaaende Europa. En saadan sammenslutning lader sig istandbringe lettere, end nogen aner. Den uafhængige muhamedanske befolkning samles væsentlig i tre betydelige riger, Tyrkiet, Persien og Afghanistan. Bevægelsen for sammenslutning har allerede naaet frem til politiske underhandlinger mellem disse tre staters herskere, og et islamitisk og temmelig imponerende tremagtsforbund tør staa frem som virkelighed hvilken dag som helst. Samtidig spreder bevægelsen sig ogsaa til de store muhamedanske befolkninger under engelsk og andet fremmed styre. Overalt møder man indignationen og følelsen af nødvendigheden for samling. Den stund, det nye tremagtsforbund maatte udfolde Profetens fane til Islams forsvar mod de „kristne hunde“, vilde alle disse befolkninger reise sig, og det hele Østen staa i brand.

En væsentlig aarsag til, hvad forfatteren kalder Islams gjenopvaagning — den væsentlige aarsag ihvertfald til det nye mod og den seiersikkerhed, som gjennemgløder den muhamedanske verden, er den græsktyrkiske krig og de tyrkiske vaabens fuldstændige overlegenhed og glimrende seier. Faa asiater kjender Grækenland eller ved, at det blot er et lidet slet-rustet land, som sultanen overvandt; alt hvad de ved er, at kalifens hære fuldstændig har slaaet de kristne paa selve Europas grund og erobret nyt land for halvmaanen. Tiden spiller ingen rolle i Orienten; hvor man gaar nærmere i detaljer, heder det blot, at sultanen har beseiret og slaaet Alexander den Stores folk og rige. Overalt hvor to eller tre muhamedanere i denne tid mødes, er der blot ét emne, som drøftes: Kalifens seire, anekdoter om de tyrkiske troppers mod og kampdygtighed og Islams gjenopvaagning. Til et taknemmeligt publikum fortælles der saaledes om den ottiaarige Hafiz Pascha, hvorledes han, efter at have faaet begge arme gjennemskudt, negtede at stige af hesten, men vedblev at ride foran fronten og tilraabe sine soldater „Frem børn! frem!“ indtil en tredie kugle traf ham i munden og endte hans liv.

Tilhørerne smiler ogsaa tilfreds, naar de hører, at kalifens seier gjorde saa dybt indtryk paa den russiske tsar, at denne lykønskede de Troendes Behersker i de mest smigrende og hyldende ordelag og kaldte ham „min ven“.

Oplyste muhamedanere bedømmer vistnok begivenhederne mere nøgternt; men ogsaa de føler sit mod og sin tro paa fædreland og Islam styrket ved at se, at de Troendes Behersker dog endnu evner at indgyde respekt for sin vaabenmagt. De har ogsaa fulgt med spændt opmerksomhed de diplomatiske forhandlinger efter krigens slutning. De føler en brændende indignation imod det kristne Europa, fordi det kunde opstille et

saa ydmygende og absurd forlangende som, at sultanen, ulig alle andre herskere i verden, ikke skulde faa lov til at beholde det land (Thessalien), som han besad med erobringens fuldeste ret — og det blot, fordi han er muhamedan og den magt, som angreb ham, kristen. De har med beundring og stolt glæde seet den fine og overlegne diplomatiske kamp, som Abdul Hamid har ført imod hele Europa for at faa beholde Thessalien. De erkjender, at han blot har bøiet sig for en umulig overmagt, og de forstaar, at Thessalien endnu langtfra er tabt. Mange af disse, særlig de saakaldte ungtyrker, hvis program er reform, har før foragtet, hadet eller endog konspireret imod Abdul Hamid; men de sidste aars begivenheder har fuldstændig vendt deres sind og samlet dem om den mands trone, som for første gang paa lange tider i tyrkisk historie har bragt seier hjem og kastet glans over rigets vaaben.

Kort sagt: den islamitiske verden frembyder idag et ganske andet syn, end den for faa aar siden gjorde. I tre aarhundrer har den været gjenstand for stadig nedgang og forfald. Modløshedens og selvopgivelsens aand havde bemægtiget sig de bedste. Da kom de sidste tre aars begivenheder, og med ét er alt forandret. Modløsheden er afrystet; om selvopgivelse er der ikke længer tale; de tyrkiske seire har sendt som et elektrisk stød igjennem hele denne verden, som allerede havde begyndt at samles under indflydelse af den indignation, som det kristne Europa i de sidste tre aar har fremkaldt, og af den fare, som andre af disse aars begivenheder syntes at true med.

II.

Hvad der har skabt følelsen af fare fra det kristne Europa er den maade, hvorpaa samtlige stormagter truede sultanen i anledning af de armenske massakrer, samt særlig den engelske regjerings optræden og den britiske folkeopinions voldsomme angreb paa den tyrkiske administration. England har i lang tid været sultanens eneste ven i Europa; naturligvis ikke af kjærlighed til ham; men fordi det ønskede at opretholde det tyrkiske herredømme over Konstantinopel for at hindre denne stad fra at falde i Ruslands hænder. Det har været Englands politik at søge at vedligeholde det Tyrkiske Rige, samtidig som det gjennem den ydede støtte bevægede sultanen til at indføre reformer. Nu vendte pludselig ogsaa England sig imod Kalifen, som saaledes blev staaende ganske alene overfor Europa. Men i dette øieblik traadte Rusland, Tyrkiets gamle arvefiende, frem og tilbød sultanen venskab og beskyttelse. Abdul Hamid er en altfor klog mand til ikke at forstaa Ruslands hensigt; men han havde intet valg og maatte kaste sig i tsarens arme. Ruslands mening er naturligvis at vinde Konstantinopel som Tyrkiets beskytter. Imidlertid vendtes der

herved op og ned paa det gamle forhold, Rusland blev Kalifens ven og England hans værste fiende.

England har tidligere, paa grund af sin beskyttelse af sultanen og sin retfærdige behandling af Islams bekjendere, staaet høit og havt et godt navn i den muhamedanske verden. Med desto større intensitet vender sig nu følelsen imod det, uden at dog den store mængde mere end Kalifen selv har nogen særlig tillid til Ruslands venskab. Derfor føler alle, at de kun har sig selv at stole paa, og derfor bevægelsen mod sammenslutning.

Indigneret føler den muhamedanske verden sig over den maade, hvorpaa saavel det armenske som det kretensiske spørgsmaal er blevet behandlet af Europa. Tyrkere og muhamedanere i det hele taget ser disse ting fra en ganske anden side end den, hvorfra vi har betragtet dem. Den oplyste muhamedan fordømmer ligesaa energisk som nogen kristen de armenske massakrer og Abdul Hamids forhold til dem, og han har intet at indvende imod den engelske offentlige menings protest derimod; men naar de armenske massakrer vækker den kristne intolerantse, og fanatiske geistlige giver Islam som religion skylden, da føler han sig saaret saa dybt, som uretfærdighed og vanhelligelse af vor tro og religion kan saare. Da flammer hans indignation, og idet denne og grundene for den spredes blandt de mere uvidende, vækker de ogsaa der den religiøse intolerantse og det religiøse had. Og disse faar næring af ubesindige udtalelser, som har faldt i England og har naaet Østen. Saaledes hviskes der fra mand til mand, med følelser som lettere kan tænkes end beskrives, at Gladstone, Englands første mand, har kaldt de Troendes Behersker og Profetens efterfølger „en kronet morder“.

Det kretensiske spørgsmaal lagde nyt brænde til ilden. Tusener af hænder knyttedes, da man hørte, hvorledes muhamedanerne paa øen var blevne mishandlede og nedslagtede af de kristne under græsk beskyttelse, medens stormagternes krigsskibe omringede øen og nægtede dens suveræn, sultanen, at landsætte tropper til ordenens gjenoprettelse og hans kronede undersaatters beskyttelse. Kunde en tyrk andet end vredes over, at admiralerne tillod de græske troppers landsætning, men forhindrede øens lovlige herre fra at bringe forstærkninger til den?

Til alt dette kom saa tilsidst Europas forsøg paa at fravriste sultanen seirens normale frugter.

III.

Mange vil undres paa, hvorledes nyheder af denne art udbredes i Orienten, og hvorledes en bevægelse som den omtalte saa hurtig kan blive almindelig i den muhamedanske verden. Det skyldes væsentlig de aarlige pilgrimsvandringer til Mekka. Her har Islam et kolossalt aarligt folke-

parlament, hvor der møder repræsentanter fra alle de lande og egne, hvor muhamedanere bor. Dette parlament er knyttet til selve Islams religion; det er indstiftet af Profeten selv, og det kan aldrig afskaffes.

Muhamed paabød alle troende, som har de fornødne midler, og særlig de mere oplyste og dannede, at samles hvert aar i Mekka, først og fremst for at prise Gud i alle tungemaal. Og intetsteds i verden synges Guds pris af en saa svimlende stor mængde som i Mekka paa den store Hadj.

Det ligger i sagens natur, at det væsentlig bliver eliten af Islam, som her samles, præster, dommere, lærere, embedsmænd, de store kjøbmænd, de mest gudfrygtige og de mest dannede. Der holdes ingen større kongresser; men efter at Guds pris er sunget, samtales der om alt, hvad der i tiden berører Islams interesser. Ifølge profetens bud „Alle sande troende! I skal være som brødre imod hverandre“, hersker der i denne pilgrimsmængde et fuldstændigt broderskab. Individuelle og nationale fiendtligheder og jalousier maa i denne tid forsvinde; Islam staar over alt.

Det emne, som i de tre sidste aar har beskjæftiget alle sind i Mekka, er de ovenfor omtalte faktorer. Her har man særlig følt og drøftet nødvendigheden for sammenslutning. Og hvad her er berettet, talt og besluttet, det har pilgrimene baaret med sig hver til sit hjem, — til Kina, India, Persien, Afghanistan, — og her har de atter spredt det videre gjennem moskeer og samtaler til alle troende.

Der er i verden omtrent 270 millioner muhamedanere. Heraf lever over 80 millioner under uafhængige fyrster, væsentlig sultanen, shaen og emiren af Afghanistan. Over 70 millioner lever direkte under engelsk styre og 10 mere under engelsk beskyttelse. Resten staar under andre magter: i Kina er der 40 millioner, under Holland 20, i Rusland 20; desuden er der i Afrikas indre 30 millioner uafhængige muhamedanere, som dog ikke udgjør noget ordnet samfund.

Forfatteren dvæler ved, hvorledes sultanens seier over Grækenland er bleven modtaget med begeistring blandt alle disse forskjelligartede folk, som dog alle i Abdul Hamid ser profetens efterfølger og det hele Islams høvding. Byer og landsbyer illumineredes, deputationer og hyldningsadresser naaede Konstantinopel fra alle verdens hjørner; betydelige pengeindsamlinger foretoges til fordel for den tyrkiske hær; de uafhængige stammer i Arabiens indre, som hidtil altid har staaet paa en fiendtlig fod imod sultanen, har i anledning af seiervindingen sendt ham en pengegave paa over 200,000 kroner — at benyttes til Islams bedste paa den maade, Kalifen maa finde heldigst.

IV.

Forfatteren udtaler til slutning sin beklagelse over Englands holdning og den nyvakte fiendtlige stemning imod dette land blandt muhamedanerne.

Han mener nemlig, at der mellem den muhamedanske verden og England bestaar et interessefællesskab. England med sin tolerantse og humane optræden imod anderledes tænkende er den eneste magt, hvorpaa Islam i virkeligheden kan forlade sig. Dronning Victoria regjerer ogsaa over flere troende end de Troendes Behersker. Og for England er derfor muhamedanernes venskab og loyalitet af den største betydning. Forfatteren haaber derfor, at England endnu vil ændre sin holdning og, paa grundlag af virkelig paabegyndte reformer i Tyrkiet, love sultanen sin beskyttelse. Han foreslaar tilsidst, at England tiltræder den nye muhamedanske trippelalliance. Dette kunde vistnok ikke gjøres direkte; men England kunde staa som dette forbunds ven og beskytter.

Interessant vilde det være, ifald magternes optræden i Orienten medførte Islams konsolidation imod dem; ifald deres behandling af Grækenland blev aarsag til et muhamedansk tremagtsforbund, sterkt nok til for bestandig at holde Konstantinopel og endog gjenoprette Tyrkiets magt i Europa.

Det er vanskeligt at være profet. Enhver har nu i tiaar forudsagt Tyrkiets opløsning og Konstantinopels fald i Ruslands hænder. Umuligt er det nu ikke, at disse ting aldrig vil indtræffe, men at Konstantinopel vil blive hovedstaden i en muhamedansk føderation, som vil beherske Vest- og Centralasien, og hvis folk vil forbinde Vestens civilisation med sin gamle tro og vaagne til en fremgang, ikke ulig den, hvormed Japan har forbauset verden. Det bør erindres, at Islam før har baaret en høi, fin og mægtig civilisation, at Kalifernes hovedstad engang var kulturens hovedsæde, medens Rom i forhold dertil var nedsunken i dybt barbari. Mindes bør det ogsaa i forbindelse med de armenske massakrer, at Islams religiøse krigshistorie har renere blade end den kristne korstogshistorie.

Elsk din profession.

En tale til ungdommen.

(Efter **Emile Faguet** i „*Revue Bleue*“).

Man har sagt Eder, at det er nødvendigt at vælge en profession; jeg vil gjerne sige nogle ord om, hvad man bør gjøre, og hvordan man bør forholde sig, naar dette valg er truffet.

Der gives ægteskaber af kjærlighed og ægteskaber, hvor kjærligheden først kommer en stund bagefter. Man kan ogsaa elske sin gjerning, før man kjender den, man kan vie sig til den med uimodstaaelig lyst og gaa til den som til en fest; og saameget desto bedre, thi da har man udsigt

til at finde lykken i den. Man kan ogsaa mere ved omstændighedernes magt komme ind i en profession, som man netop ikke først havde tænkt at vælge; men i det ene tilfælde som i det andet gjælder den ene og samme regel: hvad enten du har valgt en stilling, eller stillingen har valgt dig, saa elsk den med hele dit sinds styrke, uden tanke paa at trække dig tilbage, uden tanke paa troløshed, uden tanke paa skilsmisse.

Man vil indvende, at det er ikke alle professioner, som er egnede til at elskes. Det er en stor vildfarelse. Alle professioner skaffer sine oprigtige dyrkere uforlignelige glæder og en uforlignelig sjælens sundhed.

At elske sin profession er en dyd, thi det er at gaa op i noget, som hverken er en drift eller et begjær; det er at løsrive sig fra sig selv og knytte sig til noget høiere end sig selv, det er en hengivelse. Man maa hænge ved sin gjerning, som man hænger ved sit fædreland eller sin religion for at undgaa den store fristelse til blot at hænge ved sig selv. Det skader ikke at gjøre det med entusiasme: „Selv om man blot forarbeider knappenaale, maa man være entusiast for sit haandverk", har en engelsk moralist sagt, og han har ret. Moliére har en komisk scene, som er noget af det mest rørende i verden; det er den, hvor dansemesteren, syngemesteren og fægtemesteren roser sine respektive professioner omkap og ikke indser, at der kan være noget i verden, som kan lignes dermed. De er i sin ret; de er dybt respektable. De giver os en lærdom. Jeg ved ikke, om de er flinke til at lære dansens, sangens og kaardens kunst fra sig; men alle tre lærer os fortrinlig livets. Der blander sig, som man husker, en professor i filosofi ind i deres trætte, og det forundrer mig, at han ikke siger til dem: „Objektivt seet har I uret, men subjektivt har I ret. I og for sig er dansen ikke den skjønneste af kunsterne, men for dansemesteren bør den være det. Der gives maaske ting, som er nyttigere for menneskeheden end at kunne synge, men syngemesteren maa ikke et øieblik tro, at der gives noget mere sublimt. Og det samme gjælder alle kunster, hvad navn de end har, undtagen filosofien, som objektivt og subjektivt og fra hvilketsomhelst synspunkt er uforlignelig fremfor alt i verden."

Dette burde filosofiprofessoren have sagt, og for mit vedkommende skulde jeg være tilbøielig til at sige næsten det samme. Den beskedneste gjerning er værd at omfattes med lidenskab; man er aldrig sin profession overlegen, man kan aldrig gjøre nok for at være den værdig. En prædikant, fader Letourneux, fik i sytten hundre og syttiaarene hele Paris til at strømme til sin kirke. „Hvad er det saa for noget merkværdigt ved denne fader Letourneux?" spurgte Ludvig den fjortende Boileau. „Sire", svarede denne, „Deres Majestæt ved, at al verden løber efter det, som er nyt. Dette er en prest, som prædiker evangelium." Fader Letourneux havde stort talent,

men først og fremst havde han den fortjeneste at udøve sin gjerning ligefrem og oprigtig, og alene derved udmerkede han sig fremfor de andre.

Vi har alle vort evangelium at prædike. Vi har alle vort beskedne verk at udføre og byde ham, som skal dømme os; lad os oprigtig og ligefrem hver morgen prædike dagens evangelium.

At elske sin profession er at elske orden og at hengive sig til noget høiere end sig selv; det er ogsaa en beskedenhed. Der levede henimod slutningen af det 17de aarhundre en dygtig matematiker ved navn Ozanam; man opfordrede ham til at „udvide sin horisont" d. v. s. at blande sig op i de teologiske diskussioner, som dengang ophidsede gemytterne i Frankrige og Europa. Men han svarede: „Nei, mine herrer, nei! Sorbonne-teologerne har at diskutere og paven at afgjøre; matematikeren har at gaa til himmelen efter en perpendikulær linje." Vær sikker paa, at han *gik* did; han kjendte den korteste afstand mellem to punkter.

Og — tillad mig et minuts optimisme — se, om det ikke er bedst saaledes. Beskedenheden er ligesaa nødvendig for menneskene som stoltheden. Beskedenheden kan medføre en slags udviskning af personligheden, en passivitet, der er lige skadelig for en selv, som for andre, derfor er stoltheden nødvendig. Men fra stoltheden fører en vei lige ind i vanviddet, og derfor er ogsaa beskedenheden uundværlig. Nu vel! Kjærligheden til professionen forsoner disse modsætninger. Den tillader en at være beskeden for sig selv, den er endogsaa en form for personlig beskedenhed; men den tillader en ogsaa at være stolt for korporationens regning, den er endogsaa en form for korporations-patriotisme, og den yder saaledes den menneskelige stolthed en tilstrækkelig og berettiget tilfredsstillelse. Kjærligheden til professionen lægger beslag paa alle vore evner og lutrer dem. Den er den sundeste af alle lidenskaber.

Man elsker sjelden sin gjerning med lidenskab, saalænge man er ung, selv om man frit har valgt den. Man trænger sin pligts- og værdighedsfølelse for at skjøtte den ret. Men lidt efter lidt, ved lykkelig vane, bliver professionen en passion. Dette er et tegn og et varsel; i den stund bør man være opmerksom paa sit haars farve. Da bliver professionen et behov, som vi længter tilbage til i vore fritider. Blidt, umerkelig har den smedet sig til vor personlighed, vi bærer den med os, hvor vi gaar. Dette har naturligvis sine ulemper: vi taler om vort haandverk eller vore retssager eller vort kjøbmandsskab i selskaber, vi leverer literaturkritik ved et kafébord og holder forelæsninger *at five o'clock*. og det værste er, at man ofte opmuntrer os til deslige daarligheder. Hvor vor professions herredom over os alligevel er gavnlig! Thi en profession er et fædreland. Den har sine minder, sine traditioner, sine love, sine seder, sin aand, og alle disse ting er fortræffelige som alt, hvad tiden har respekteret, befæstet

og lutret. Alle disse ting er gavnlige for individet, fordi de naar ud over det, omgiver det og opretholder det. Alle disse ting indeholder det bedste af deres sjæl, som har levet før os; det er de dødes milde, hellige magt over de levende. Ikke alene bestaar menneskeheden, som Comte har sagt, af flere døde end levende, men det bedste i den er det, som de døde har efterladt, fordi de døde blot efterlader sig sit bedste. Men nu er professionen en tradition og derfor en aandelig arv efter dem, som har gjort det, vi gjør, og intet er sundere for sjælen end at leve endel af det bedste i deres liv, som har levet.

Der er en person hos Ibsen, som har tilbragt sit liv med at jage verden rundt efter de sjeldneste, fineste, voldsomste og især de mest mulig forskjelligartede indtryk. Han kommer tilslut tilbage til sit land, og han merker, at han er bleven gammel og slidt, og at han ikke har havt et sekunds lykke. Ved du, Peer Gynt, hvad der har manglet dig? At have en profession, som du kunde elske, af hvad slags den nu end var, og hver kveld efter endt dagverk høre klokken slaa i dit kjøkken og ilden knitre paa din grue.

Elsk derfor eders profession og betragt den aldrig som noget uvigtigt eller ringe. Der findes ingen hæderlig profession, der er uvigtig eller ringe. Ligheden eksisterer ikke mellem menneskene, men den eksisterer mellem professionerne. Alle professioner er lige, efterdi de alle er nødvendige, og efterdi alle de, som ikke er nødvendige, fluks forsvinder. Er alle professioner nødvendige, saa følger deraf, at de er lige for det menneskelige samfund, som trænger dem alle og sætter dem alle i samme rang. Dette er det virkelige demokrati, som maaler enhver efter hans gavn for det almindelige bedste og blot gjør forskjel mellem dem, som bidrager, og dem, som ikke bidrager.

Hvilken din gjerning end er, forstaa at se det, som knytter den til menneskehedens fælles arbeide, forstaa at se det store og hele i den, eftersom den selv er et vigtigt led i det store hele. Det er netop dette, som er menneskets forret. Mennesket har uendelighedens evne. Det holder det uendelige i det atom, som er det selv, og evigheden i det moment, som er dets liv, og til dette trænges blot lidt kjærlighed. *nk.*

Den spansk-amerikanske krig.

Muligheden af en kommende spansk-amerikansk krig har ledet en forfatter i „*Cosmopolitan*“ til at oprulle et billede af, hvordan en saadan kamp formodentlig vilde arte sig. Artiklen er ganske interessant, fordi den

peger paa en række egte amerikanske tiltag, som utvilsomt vilde karakterisere de Forenede Staters krigsførsel.

Der har været et opløb i Madrid, og den amerikanske gesant er bleven dræbt. Det spanske folk gribes af krigsrus og vil ikke høre tale om undskyldninger. Regjeringen udsteder en note, som er ensbetydende med krigserklæring. Et par timer efter hændelsen i Madrid holdes der ministerraad i Washington, kl. 2 om natten. Straks raadet er sat, afsendes der bud til armé- og flaadedepartementernes embedsmænd, og kontorerne aabnes øieblikkelig. Kl. $2^1/_2$ afgaar der telegrammer til alle staternes guvernører om at indkalde nationalgarden; samtidig telegraferes der til alle arsenaler og garnisonsposter. En time senere har der i alle 44 stater udgaaet ordre om nationalgardens indkaldelse og øieblikkelige mobilisering, og denne er begyndt. Kl. 9 om morgenen er hvert eneste regiment samlet ved sin post. (Telegraf, jernbaner overalt og amerikansk energi gjør dette sandsynligt nok). Hver mand bliver her sendt ud i by og omegn med ordre om at finde to frivillige og med dem atter indfinde sig ved posten kl. 8 om aftenen. Man vil saaledes straks tredoble styrken. Kl. 9 om aftenen kommer der telegram fra krigsministeriet til alle poster om at tage ekstratog kl. 12 til Floridas sydligste by Tampa. Alle jernbanelinjer er imidlertid underrettede og officerer afsendte for at træffe de fornødne forføininger med jernbanestyrelserne. Samtidig har præsidenten indkaldt kongressen til ekstraordinær samling til morgendagen. Denne indkaldelse staar at læse i alle morgenaviser og i tidlige ekstranumre af disse. Alt dette foregaar den 11te december.

Da kongressen sammentraadte kl. 10 om formiddagen den 12te, var allerede 106,000 veløvede og godt rustede tropper underveis til Tampa pr. hurtigtog — fra alle kanter af de Forenede Stater. Kongressens førere af begge partier havde allerede før kl. 10 havt et møde med præsidenten og ministeriet. William J. Bryan, den slagne demokratiske præsidentkandidat, var ogsaa tilstede. Der var indløbet foruroligende efterretninger fra London, Paris og Berlin. Det saa ud til, at Europa vilde støtte Spanien. De Forenede Stater skulde „tugtes". De skulde læres, at monroedoktrinen „ikke er værd det papir, hvorpaa den oprindelig skreves". I dette møde af førere og ministre besluttedes det derfor efter en kort samtale, at da krig var uundgaaelig og faren betydelig, maatte landet opbyde al sin kraft og sætte hele sin tilværelse ind paa at vise Europa sin styrke. Der lovedes præsidenten ubetinget støtte, saalænge faren stod paa.

Da kongressen derfor aabnedes, var alt rede til arbeide. Der udfærdigedes det ene opraab og den ene kongressionelle dagsbefaling efter den anden. Inden aften var præsidenten bemyndiget til at indkalde 2 millioner frivillige og udruste dem. (Borgerkrigen med sine vældige hære førtes for en stor del ved hjælp af frivillige). Præsidentens opraab derom læstes i alle Unionens morgenaviser; samme aften havde der meldt sig 750,000 mand til øieblikkelig tjeneste.

Men alle disse mennesker skulde indøves og udrustes. Enhver forstod, at dette maatte gjøres ad nye veie. Der skabtes en ny post for en mand, hvis hverv det skulde være at udruste og bevæbne to millioner mand paa kortest mulig tid. Manden havde man i forretningsgeniet John Wanamaker. Denne overtog posten med frie hænder til at indføre nye metoder. Som chefer under sig tilkaldte han dygtige forretningsmænd og administrative

talenter, han før havde lært at kjende rundt om i Staterne. Og snart var dette departement det mest energifyldte, som nogensinde har eksisteret. Al departemental omveissøgning afskaffedes. Wanamaker tilkaldte de største industridrivende i de Forenede Stater, mænd af kraftig og uplettet karakter, for store til at være uærlige. Han forklarede dem situationen, anmodede dem om at stille alle sine etablissementer til regjeringens tjeneste og arbeide nat og dag. Han lovede dem en fortjeneste af 20 pct. paa alt, hvad de leverede, mod at de gav sit æresord paa at gjøre alt paa den mest samvittighedsfulde og økonomiske maade. Regnskab over deres udgifter skulde fremlægges. De aflagde alle troskabsed til republiken som dens tjenere og embedsmænd.

Faa timer senere var hver større fabrik i landet et regjeringsverksted, hvor der arbeidedes med 3 sæt arbeidere nat og dag. Uniformer begyndte at strømme ind i titusenvis. Alle jern- og staalverksteder omdannedes til geværfabriker og kanonstøberier. Officerer sendtes til dem alle for at fungere som eiernes raadgivere. Nyt verktøi konstrueredes med uhørt fart, og mange nye maskiner opfandtes; meget snart strømmede der kanoner og geværer til Washington.

Paa lignende maade foregik indekserceringen. Man sløifede al paradeeksercitie; derimod forklaredes omhyggelig vaabnenes art og sammensætning. De fleste af mandskabet var allerede gode skyttere og alle intelligente, tildels høit dannede og meget dygtige folk. Omhyggelig blev der ogsaa forklaret alt, hvad det i virkelig krig kommer an paa; — fodtøiets og føddernes behandling osv., osv. Det tog ikke mange dage at have disse folk i ganske anderledes kampfærdig stand, end de tropper, hvormed nordstaterne i sin tid beseirede sydens bedre rustede hære.

Heldigvis havde krigsministeriet tidlig i dette aar (hvad det muligens har gjort) tilstillet alle industridrivende og større forretningsmænd cirkulærer, hvori vedkommende anmodes om at opgive navnene paa de mænd, han har i arbeide, som i tilfælde vilde være skikkede til at kommandere over andre — større eller mindre troppeafdelinger. Blanketter til udfyldning medfulgte, hvor alle oplysninger om disse mænd blev givet. Krigsministeriet laa nu fuldt af saadanne blanketter; en betydelig styrke sattes i arbeide med dem, og officerer afsendtes rundt om i landet for at indsamle disse mænd, om hvis dygtighed til at kommandere og føre, der saaledes ikke var nogen tvil. Takket være denne forholdsregel havde de nye hære straks et udmerket befal. Den til krig nødvendige militære viden blev disse mænd meddelt i en art kondenserede krigsskoler.

Under alt dette strømmede der ind til regjeringen forslag til nye vaaben og forsvarsmidler fra landets hær af opfindere, der nu med ét syntes at have vendt sin opmerksomhed fra symaskiner, jordbrugsmaskiner og lignende til krigsmaskineri. Foreløbig fandt regjeringen blot grund til at benytte et eneste af disse forslag. Det var en bicykle dreven af en petroleumsmotor og udrustet med en gatlingkanon. Konstruktionen var slaaende praktisk og syntes at love en lignende revolution i landkrig som den, monitoren først indførte tilsjøs. Der besluttedes oprettet et bicykleartillerikorps paa 10,000 mand. De bedste bicyklefabriker tog fat paa bicyklens bygning — faa dages arbeide. Og snart var korpset rustet.

Men i mellemtiden havde 150,000 mand naaet Tampa og indskibet

sig paa en transportflaade bestaaende af landets største dampskibe, som var beordrede derned fra alle landsdele. Orlogsflaaden laa der paa forhaand og var rede til at eskortere transporten over til Havana. Tidlig om morgenen den 15de afgik hele flaaden fra Tampa. Overreisen vilde blot medtage 1½ døgn. Meningen var saaledes at kaste en overlegen styrke iland i Kuba, før hele den spanske flaade kunde ankomme til øens beskyttelse.

Forfatteren afslutter ikke sin skildring i novemberheftet; men formodentlig er det hans mening, at amerikanerne tager og besætter Kuba straks, medens dette i forbindelse med de umaadelige rustninger og den udfoldede energi afkjøler krigslysten hos det øvrige Europa, der indskrænker sig til protestnoter, hvorpaa amerikanerne nu giver ligefremt og passende svar, uden at dog „magterne" finder det hensigtsmæssigt at føle sig fornærmede. Spanien lades i stikken og maa bøde haardt for sin taabelighed.

Hvad sultanen selv har at sige.

Et interview af den amerikanske gesant i Konstantinopel.

(„*Century Mag.*")

A. W. Terrell har i fire aar repræsenteret de Forenede Stater i Konstantinopel. Han har i denne tid seet meget af sultanen og har vundet hans fortrolighed. Med Mac Kinleys magttiltrædelse maatte Terrell forlade sin post til fordel for en meningsfælle af den nye administration. Før sin afreise blev han af sultanen indbudt til en audients, som varede i to timer. Abdul Hamid beklagede sig over, at den kristne presse, ogsaa den amerikanske, giver aldeles misvisende og falske fremstillinger af forholdene i det Tyrkiske Rige og af hans egen stilling til disse. Han bad den tidligere gesant i sandhedens interesse og som den, der kjendte det virkelige forhold, at oplyse sine landsmænd derom.

Sultanen er, siger forfatteren, over femti aar gammel, af middels høide, med klar olivenfarvet hud, mørkt haar, høi pande, og store mørkebrune øine. Hans ansigt er stadig præget af den dybeste melankoli. De paschaer, som opvarter i hans slot, naar gesanter modtages, er klædt i kongelig pragt; men sultanen selv bærer en almindelig europæisk civil dragt, med rød fez, tætknappet bonjour, mørkeblaa bukser og lakerede sko. Et bredt sværd i staalskede holder han i sin haand. Undertiden bærer han et enkelt ordenstegn. Saaledes klædt modtager han paa den første dag af festen Bairam alle sit riges civile og militære chefer. Han sidder da paa en ottoman dækket af et guldvirket klæde, og hans enkle dragt frembyder en slaaende modsætning til al den bugnende pragt, som omgiver ham. Ceremonien, ved hvilken ingen kristen udenfor det diplomatiske korps kan være tilstede, gjennemføres med militær orden og en orientalsk servilitet, som en amerikaner finder det vanskelig at forstaa.

Ingen europæisk suveræn underholder sine gjæster med mere letsiddende værdighed og fin dannelse, og faa kan i en samtale være mere behagelige. I sin personlige omgang med fremmede gesanter er han lige fri fra den opskruede værdighed, som umuliggjør fortrolighed, og fra den mangel paa virkelig værdighed, som indbyder til familiaritet.

Ved min første middag i paladset, var Osman Pascha, storveziren, den forrige khediv, Ismael Pascha, og flere medlemmer af regjeringen tilstede. Alle glimrede i straalende uniformer og med ordensbesatte bryst, medens sultanen alene, foruden mig selv, var i enkel civil dragt uden ordenstegn. Alt ellers var „kongeligt". Vinene var udmerkede; men de smages aldrig af andre end de kristne gjæster. Soldater har jeg hverken da eller senere seet indenfor paladsets mure.

Jeg maa bekræfte mine forgjængeres og særlig general Lew Wallaces*) opfatning, at Abdul Hamid er en mand med sjeldne intellektuelle evner. Jeg betragter ham som Europas mest begavede monark. Min mening om og i hvilken grad, han er ansvarlig for de armenske massakrer, er forlængst officielt meddelt min regjering; den er ikke bleven offentliggjort, og jeg agter ikke at gjentage den her.

Den første del af vor samtale var af diplomatisk indhold og kan ikke meddeles. Han takkede mig derefter for den maade, hvorpaa jeg offentlig havde udtalt mig om de armenske „massakrer", og han tilføiede, at han havde ventet dette, paa grund af det personlige venskab mellem os, som maatte gjøre det umuligt for mig at tro, at han med vilje og vidende kunde være grusom. Han bad mig derpaa at gjøre mine landsmænd bekjendte med, hvad han nu sagde:

„Meget tidlig, i løbet af den tyrkiske erobring af Lilleasien, indvandrede et stort antal af armenere, som undertrykkedes og fordreves af tartarer og persere, til tyrkisk landomraade. De modtoges venligt, behandledes med gjæstfrihed, og deres liv og eiendom beskyttedes. En krigersk og erobrende nation kan ikke udmerke sig paa handelens og industriens omraader. Derfor hændte det, at medens de tidligere sultaner var optagne med rigets udvidelse, faldt dettes handel og industri helt og holdent i hænderne paa den kristne befolkning — og da særlig armenerne. Sin religion kunde de ogsaa aabent bekjende og følge under tyrkisk beskyttelse; thi muhamedanerne viser absolut tolerantse overfor enhver religion, som erkjender og dyrker Gud. Saaledes levede armenerne tilfredse, lykkelige og i velstand under muhamedansk styre i over fire hundre aar. De blev rigets handelsmænd, bankiere, kontraktører og industridrivende. De fulgte frit sin religion, dyrkede den aabent i sine gamle kirker og klostre, og naar nye trængtes, byggedes de lige frit i halvmaanens ly. Deres patriark (religiøse overhoved)

*) Forfatteren af Ben Hur.

havde altid fri adgang til den *Høie Port* for at forebringe de klager eller besværinger, hans landsmænd maatte have at gjøre.*)

Der er fire bøger, som alle muhamedanere anser som hellige, nemlig *Koranen,* jødernes *Talmud,* de kristnes *Bibel* og *Konfucius' skrifter.* Hvorledes kunde en muhamedan myrde armenere blot paa grund af deres religion, naar Koranen netop forbyder al grusomhed og kræver, at alle mennesker, som tror paa Gud, skal beskyttes og forsvares — undtagen naturligvis i tilfælde af krig mellem to folk?

En af mine forfædre — Selim I, sønnesøn af Konstantinopels erobrer — mente engang, at hans rige vilde blive sterkere, hvis alle dets beboere bekjendte sig til den samme religion. En del oprør af kristne folkeslag, bragte ham til at spørge Sheik-ul-Islam (muhamedanismens religiøse overhoved), om det vilde være ham tilladt at dræbe alle kristne, som negtede at lade sig omvende til Islam. Lovens høieste udlægger forkyndte i en *fetva,* at det ikke var tilladeligt, og at fredelige kristne altid maa beskyttes. Naturligvis blev fetvaen adlydt. Kun ild- og afgudsdyrkere har ingen ret til denne beskyttelse."

Sultanen omtalte derpaa en række af eksempler paa, hvorledes kristne armenere ofte beklæder de høieste embeder i det tyrkiske rige. Ja, der sidder endog i det nuværende ministerium en armener, chefen for civilistedepartementet. I samme departement er der ansat med sultanens samtykke og paa høie gager en hel hoben kristne armenere. (Sml. vort eget land, i hvis regjering ikke alene ingen muhamedan, men ikke engang nogen kristen, som bekjender sig til en fra den rene Lutherske afvigende lære, kan have sæde). En anden armener er keiserlig arkitekt og har tilsyn med alle regjeringsbygninger i riget. Under den nuværende sultans fader forestod en armener rigets myntvæsen. En anden havde ledelsen af statens krudtverker. For denne sidste byggede endog sultanen et *kristent kapel* for hans private brug! O. s. v. — en lang række. En armener i regjeringens tjeneste havde nylig udvandret til Amerika af frygt for massakrerne. Da det imidlertid ikke gik ham godt i Amerika, skrev han til sine foresatte og bad om tilladelse til at vende tilbage. Sagen blev forelagt sultanen, der overbevist om mandens hæderlighed gav tilladelsen. Den bortrømte havde imidlertid ingen penge; han skrev da atter til sine foresatte, og sultanen lod ham af sin private kasse sende et tusen francs.

Sultanen gjentog flere gange sin erklæring, at ingen kristne nogensinde er blevne forfulgte af hans regjering eller af hans folk paa grund

---

*) Det bør bemærkes, at dette forhold virkelig er beundringsværdigt. Det vilde neppe have været muligt for en muhamedansk befolkning at finde den samme beskyttelse og frihed noget sted i det kristne Europa i de tider, hvorom der er tale. *Red.*

af deres religiøse tro; at deres kirker og klostre, hvori de endnu dyrker sin Gud, har staaet urørte og fredede fra kristendommens tidligste tider, og at de altid frit har valgt sine egne patriarker og biskoper.

Om de armenske massakrer udtalte han, at medens ingen muhamedan vil forfølge nogen mand paa grund af hans religion, saa bliver sagen en ganske anden, naar religionen gjøres til dække for politisk optræden og for sammensværgelser imod den bestaaende orden og det Ottomanske rige. Europæere glemmer de revolutionære komiteer, som ikke blot hemmelig, men ogsaa offentlig i al verdens paahør har agiteret og konspireret imod sultanens regjering og for endog et uafhængigt Armenia. Hvilken stat i verden kunde med ro finde sig heri? — Mr. Terrell omtaler ogsaa, at den mest anseede og erfarne af alle de amerikanske missionærer paa tyrkisk grund offentlig erklærer, at armenerne ofte har tirret tyrkerne paa sig for siden at kunne benytte „blodbadet“ som agitationsmiddel. Efter Mr. Terrells mening var ogsaa magternes fordring om øieblikkelig indførelse af radikale reformer i Armenia direkte ansvarlig for de derpaa følgende blodbad. Reformerne gik ud paa at bevæbne armenerne og give dem rettigheder, som med et slag vilde gjøre dem til herrer i det land, hvor de før havde været den vistnok beskyttede, men dog undertrykte og af undertrykkelsen demoraliserede race, paa hvilken tyrkerne, som herrer i landet, altid havde seet ned. En saadan pludselig magtforflytning finder ingen sterk og herskende race sig godvillig i. Disse faktorer, i forbindelse med begge racers fælles barbari, skabte blodbadene. Sultanen forestillede dette for magterne paa forhaand; men hans indvendinger ansaaes blot som udflugter, og han blev tvungen til at udstede befaling om reformernes indførelse. Sultanen var dog ikke alene om at forudse følgerne; den amerikanske gesant var lige sikker paa, at magternes optræden satte tusen kristne liv i fare. Samme dag, som befalingen udstedtes, fik han derfor den tyrkiske regjering til at udfærdige den strengeste ordre til alle embedsmænd om at beskytte amerikanske undersaatter. Følgen var, at paa ingen af de mange amerikanske missionærer i de herjede egne krummedes et haar.

Sultanen omtalte ogsaa, hvorledes Europas presse stadig overdriver de grusomheder, som øves fra tyrkisk side, medens lignende og ofte værre grusomheder fra de kristnes side i det høieste blot „beklages“.

Sultanen strømmer naturligvis ikke over af taknemlighed imod Europa, fordi det i de sidste aar har staaet vagt om hans rige og garanteret dets integritet. Han forstaar tilfulde motivet. Da gesanten talte derom, svarede sultanen tørt: „Magternes ønske om at undgaa en krig mellem sig selv indbyrdes er ganske naturligt“.

Da gesanten omtalte visse meget heldige forsøg, han har ladet gjøre, med at indføre den nærende og rigt ydende amerikanske „søde potet“ eller

yam i Lilleasien og nævnte, at det vilde høilig glæde ham, om dens dyrkning kunde blive almindelig, fordi hungersnød iblandt den fattige befolkning derved vilde umuliggjøres — sagde sultanen: „*At gjøre godt imod ens næste er den bedste religion. Profeten sagde engang, at om en mand er ussel nok til at blive drukken, til at opføre sig som et svin og beherskes af drikken, skal det dog tilgives ham, hvis han angrer; men for den, som med vilje og vidende saarer et medmenneskes hjerte, er der ingen tilgivelse*".

Gesanten citerer ogsaa en fremragende og med tyrkiske forhold velkjendt forfatter i „*Contemporary Review*". Denne siger: „Sultanen har vundet enhver europæers hjerte, der er kommen i nærmere berøring med ham. Alle finder i ham de ædle og dragende egenskaber, som enhver maa beundre .... I alt undtagen religion er han mere europæer end asiat .... Han er ikke mere en orientalsk despot end den forrige tsar, og mange af de vakre egenskaber, som opdagedes i tsaren efter hans død, karakteriserer ogsaa sultanen .... Han konkurrerer med de mest fremskredne lande i omsorgen for sine folks sundhed, og han har gjort mere for befolkningens oplysning end alle sine forgjængere tilsammen .... Han fortjener stor ros".

Gesanten selv afslutter sin artikel saaledes: „Naar det erindres, at sultanen hersker over et rige, som befolkes af henved tyve forskjellige folkeslag og racer, hver af dem med sin særegne tro og de fleste af dem med sit særegne sprog, at alle undtagen tyrkerne længe har været undertrykkede folk med disses feil og uro, og at deres utilfredshed er bleven opmuntret ved europæisk indblanding, — saa kan man ikke længer undres over de racekampe, som har formørket Abdul Hamids regjeringsaar.

Intetsteds i Europa finder man en vakrere og stateligere befolkning end sultanens tyrkiske undersaatter, og intetsteds møder man høiere dannelse og adel end inden de oplyste tyrkiske klasser. Undertrykkelse demoraliserer ethvert folk; det er derfor kun naturlig, at alle europæere, som har boet længe i Tyrkiet, vidner, at tyrkerne er deres kristne naboer i riget langt overlegne i karakter, i sandruhed, gjæstfrihed, ærlighed og mod. Det er et folk fuldt af modsætninger; thi det er det mildeste og det mest grusomme; det mest gjæstfrie og det mest eksklusive; det mest tolerante og dog det mest fanatiske i verden.

Herskeren over dette underlige folk er bleven kaldt den „Syge Mand". Han eier en million af de bedste rifler, har kjøbt en million til, og har indøvet i deres brug soldater, som er fatalister, og som ser paradiset igjennem slagtummelen. Bliver han nogensinde tvungen til, som sidste tilflugt, at begive sig til Seraglio Point og udfolde for vinden Profetens kappe, som der opbevares, og hvormed han kalder til Islams forsvar al verdens to hundre og sytti millioner troende — saa vil han vistnok blive betragtet som den mest livskraftige invalid i vor tid".

Kooperativ husholdning.

„*London Truth*“ skriver, ikke netop om den egentlige kooperative husholdning, men om en større praktisk og forretningsmæssig ordning af husholdningsvæsenet.

Vi har, heder det, allerede agenturer og kompagnier, som paatager sig at holde vore haver i orden, at tilse vor centralopvarming, rense vore skorstenspiber, opbevare og rengjøre vore bicykler. Hvad skulde der saa være i veien for, at agenturer og kompagnier paa lignende vis paatog sig at vaske vore gulve og vort dækketøi, at rede vore senge, pudse vore støvler, og alt lignende arbeide til bestemt tid og for bestemt betaling? Og hvorfor skulde ikke paa samme vis maden blive kogt for femti til hundre familier paa en gang? Enhver maa indse, at arbeidet paa denne maade vilde blive gjort baade bedre og billigere end nu.

Det er et underordnet spørgsmaal, om det skal blive gjort ved virkelig kooperation, eller om det har større udsigt til at blive gjennemført ved privat spekulation. Vi kan tænke os det paa begge maader.

Muligens vil der snart opstaa skobørstnings-forretninger en gros med en stab paa hundre gutter, som løber hus imellem og pudser støvler. Paa lignende vis vil vi betale et andet kompagni saa og saa meget for daglig og ugentlig rengjøring af vort hjem. Og et snes konkurrerende madleverance-agenturer vil hvert nytaar sende os sine anbefalingskort.

I Amerika har man allerede store tæppebørstnings-forretninger. I Boston omkjøres hver søndag morgen nybagt maisbrød og stegte bønner, — alt leveres kogende hedt. Og varm kaffe kan man sammesteds faa sendt til sit hjem i byen, eller med jernbane indtil hundre og femti kilometer fra byen.

Feminismen i Frankrige.

(Efter Virginia M. Crawford i „*The Fortnightly Review*“.)

Straks før den sidste fransk-tyske krig skrev Villiers de Lisle Adam sit bekjendte skuespil *La Révolte;* men efterat det var opført 3—4 gange, forsvandt det fra brædderne, ledsaget af et almindeligt kor af fordømmelse. Stykket, som forsvarer — paa en fin maade forresten — en kvindes ret til selvudvikling, uafhængig af manden, blev holdt for fornærmeligt mod den offentlige moral. Ifjor vinter blev *La Révolte* opført paa Odéon-teatret og mødte sympatetisk for ikke at sige entusiastisk modtagelse; dets moral vakte endog overraskelse ved sin spagfærdighed. Thi medens Ibsen lader Nora fremture i sin revolution helt til enden, lader Lisle Adam Elisabeth falde tilbage til ægteskabelig underkastelse. Denne

betegnende kjendsgjerning maa opfattes som en forklaring over det bemerkelsesværdige omslag, som har fundet sted i fransk tænkning med hensyn til kvindens sociale stilling siden det tredje keiserdømmes fald. Dette omslag skyldes hovedsagelig feminismens vækst. Feminismen er den elegante franske variant for, hvad vi andensteds ligefrem kalder kvindesagsbevægelsen. Og feminismen er idag en faktor, som man maa regne med, hvad enten det er i det sociale eller det politiske liv eller i literaturen. Til trods for al forhaanelse og miskjendelse er feminismen pludselig traadt frem fra sin tilbagetrukne stilling og ud i det fulde dagslys; den har med andre ord udviklet sig til et praktisk-aktuelt spørgsmaal, som selv alvorlige journaler og anerkjendt literatur befatter sig med. En høit begavet fransk kvinde, som skriger paa valgret, og som holder taler fra offentlige katedre, synes for os en selvmodsigelse, saa forvænnet er vi med hensyn til heltinden i fransk digtning og moderne fransk drama; vi har nemlig lært hende at kjende som et væsen, der er sammensat af sensualisme, skinsyge, forfængelighed, ustadighed, letsind, med en skjæbnesvanger gave for intriger, og hvis eneste solide dyd er smag i klædedragt.

For alle dem, som har en smule kjendskab til den franske kvinde, er imidlertid dette portræt den rene karrikatur; udrustet som hun er med beundringsværdige sociale og praktiske egenskaber, er det hartad ufatteligt, at det nogensinde kunde komme til at antages som en mer eller mindre nøiagtig fremstilling. Den eneste forklaring er, at flertallet af hendes begavede landsmænd overveiende har hyldet dette vilde, sælsomme syn paa kvindekjønnet, og at de har ofret sit arbeide og sine talenter paa at fremstille denne abnorme kvindetype for verden som repræsentant for hele nationen.

Det er for en stor del som protest mod denne literære fordærvelse, mod denne moralske blindhed, der har besudlet alle endog de største franske skribenters skrifter i vort aarhundre, at den nye kvindebevægelse har reist sig. Fra først af var den snarere en intellektuel og literær bevægelse end en demokratisk; den er sprungen frem fra tænkerens og forforfatterens opfindsomme hjerne, men spreder sig nu fra de faa dannede til de mange udannede. I mange henseender er den feminine bevægelse i Frankrige vidt forskjellig fra, hvad den er i England. I det sidste land har kvinderne ofret sine kræfter paa at bringe frem visse bestemte reformer for parlamentet. De er stegne ned paa den politiske arena og har bekjæmpet mændene med disses egne vaaben; i Franklige er derimod bevægelsen ikke trængt videre ind i politiken. Franske kvinder bryder sig ikke stort om stemmeretten; de har neppe tænkt sig muligheden af en kvindelig deputeret, og de fordrer sjelden repræsentation i municipalraadene. De kræver dog ret til at stemme paa medlemmer til handelskamret og *Con-*

seils des Prud'hommes, en meget vigtig rettighed for alle dem, som er ansatte ved handelen; endvidere ret til sæde i *Conseil de famille*, rygmarven i det franske familieliv, og retten til at optræde som legale formyndere for sine børn efter faderens død, og fornemmelig ret til for den gifte kvinde at være eneraadende over sin fortjeneste. Feminismen kan saaledes betegnes som repræsenterende en vis sindsbeskaffenhed, en atmosfære af tanker, modsat den, som raader i fransk literatur, men som endnu ikke har krystalliseret sig i aggressiv agitation for reformer. Mens de engelske kvinder øser sine kræfter ud i politisk foreningsliv og petitioner til parlamentet, finder deres franske søstre — ialfald for øieblikket — tilstrækkeligt udtryk for sine behov i udgivelsen af brochurer og fashionable konferancer.

Oprigtig talt er der meget i den franske kvindebevægelse, som de engelske kvinder vilde føle sig fristet til at betegne som — lunkenhed; men istedenfor at øve altfor sterk kritik, faar man erindre den dybe moralske og intellektuelle forskjel, som skiller den latinske og anglosaksiske race ad, og som gjør det umuligt at dømme dem begge fra et og samme synspunkt.

Som enhver anden bevægelse i det moderne Frankrige kan kvindebevægelsen føres tilbage til revolutionen af 1789. Spurgt af Napoleon, naar kvinderne begyndte at befatte sig med politik, svarede madame de Stäel: „Da de begyndte at blive guillotineret, Sire!" Med en madame Roland og en Charlotte Corday for sine øine vilde det ogsaa have været en fænomenal eftergivenhed hos datidens kvinder, om de ikke havde forlangt sin del af „friheden, ligheden og broderskabet", som deres mænd og sønner skreg saa høilydt paa. Deres haab om politisk frihed blev imidlertid skuffet inden aarhundrets udgang; thi den store Napoleon, helt igjennem herre og hersker, lagde for dagen i alle forhold, som angik mandens og kvindens gjensidige stilling, den største hensynsløshed overfor det svagere kjøn. Manden blev hjemmets despot og kvinden for alvor henvist til sine moderlige funktioner. Som social bevægelse var fra nu af feminismen død for alle praktiske formaal; den viser sig kun i en svag modificeret form i forbindelse med Simonismen, til 1848, da den skaffer sig et kort, men kraftigt udtryk for saa atter at undertrykkes med administrativ strenghed som et resultat af statskupet i 1852; men gjennem det tredie keiserdømme gryr der dog bedre tider, og en hel literatur angaaende kvindespørgsmaalet vokser sig stille frem.

I 1858 offentliggjorde Proudhon sit store verk om retfærdigheden som samfundets fundamentale princip, og efter at have fordømt baade lov og religion stiller han kvinden under manden saavel fysisk, moralsk som intellektuelt og anviser hende plads i skabningsrækken som en mellemting mellem manden og aben. Dette vakte naturligvis sterk uvilje blandt kvin-

derne, og der udkom i kort tid flere skrifter imod Proudhon. En af de kvinder, som satte mest ind paa denne kamp, og som tillige var bedst skikket til at føre den, var Maria Deraismes, der begyndte sin løbebane som forfatterinde og propagandist henimod slutningen af det tredie keiserdømme. I sine bøger *Eve dans l'Humanité* og *Nos Principes et nos moins* drager hun sterkt tilfelts mod raaddenskaben i det parisiske selskabsliv og behandler uden at blunke saa kildne emner som prostitutionen m. m. Hun vil mindes som en af de første forkjæmpere for kvindebevægelsen i Frankrige. Ja, det være mig tilladt at sige, at næstefter Mrs. Besant og Frances Willard kjender jeg ingen kvinde, der kan stilles ved siden af hende som taler; men foruden hende er der mange, hvis navne aldrig vil glemmes.

I det sidste halvhundre aar har Paris været et slags Mekka for en mængde russiske og polske kvinder, hvoraf mange har været politiske flygtninge, men hvoraf ogsaa flere har været unge damer, som alene har været begeistret for et uafhængigt liv og uhindret anledning til selvudvikling. Disse kvindelige studenter har dannet sin koloni i *Quartier Latin* og er udelukkende sysselsatte med at studere medicin, retsvidenskab og literatur. Den slaviske kvinde, poetisk og dog praktisk som hun er, lidenskabelig efter lærdom og dog i besiddelse af kvindelig ynde, staar i mange retninger langt foran sin latinske søster, hvem hun har paavirket med sin foretagsomhed og sin entusiasme. En af hovedlederne for den kvindelige bevægelse idag er en polsk dame, madame Masga Chéliga, som har levet saa mange aar i den franske hovedstad, at hun godt kunde gjælde for en egte pariserinde, hvis ikke hendes idealistiske temperament røbede hendes slaviske oprindelse. Som journalist og novellist saavel i sit eget som i sit adopterede sprog har hun udfoldet en stor virksomhed for sit kjøn, men først ifjor gjorde hun sin egentlige lykke ved sit stykke *L'Orniére*, der blev opført paa *Theâtre Libre*. Dramaet er et indlæg for en høiere moral i ægteskabet, der istedenfor at være *„mariage de convenance“* maa lægges over paa moralsk basis. Kvindernes største seier er imidlertid den, at de har vundet saa mange allierede blandt de parisiske forfattere og journalister. For nogle aar siden havde de den glæde at kunne meddele sin triumf over ingen mindre end deres store modstander selve Aleksander Dumas *fils*. Hans *Homme-Femme* bragte ham i direkte konflikt med Maria Deraismes, og i 1880 skrev han *Les Femmes qui tuent et les Femmes qui votent*. Og til alles forbauselse erklærte han sig for tilhænger af kvindens ret. Han paastod endog, at de sociale forhold i det moderne Frankrige var slige, at de var til fordel for mændene og til fordærvelse for kvinderne, og han opmanede de sidste til at slutte sig sammen i kamp ikke alene mod de skrevne love, men mod de uskrevne sæder. Og

merkværdig nok, det sidste brev af offentlig interesse, som Dumas skrev, blev adresseret til madame Chéliga — et brev, hvori han udtaler sin tro paa kvindens ligestillethed, og som har været til stor støtte for kvindebevægelsen. Den er i det sidste kommen svært i vinden, og feminismen staar — i Paris ihvertfald — i fare for at blive en modesag. Der slutter sig stadig nye rekrutter til den lille gruppe af literære og politiske arbeidere, som er kjendt under fællesbetegnelsen *Hommes feministes.*

Af alle de mange nyomvendte har dog ingen gjort kvindernes emancipation den tjeneste som Jules Bois, der besidder en dyb indsigt i den kvindelige karakter, og som forøvrig er kjendt for sine mystiske digtninge. Hans bog *Eve Nouvelle* er en begeistret forherligelse af *„la femme consciente“* og er typisk for hans opfatning og forstaaelse af livets problemer. Den engelske læser kan maaske finde meget i den, som han ikke vil synes om; men ikke destomindre er bogen en saa troende talsmand for kvinderne, at den utvilsomt vil forøge antallet af kvindesagens tilhængere overalt, hvor den læses. Det har lykkedes Bois at behandle spørgsmaalet med stor originalitet, og vi undres paa, hvad John Stuart Mill vilde have tænkt om dette indlæg i en strid, som han mer end nogen anden var interesseret i. Bois besidder ikke sin styrke i logiken, ligesom han meget kortelig berører de økonomiske forhold. Han appellerer snarere til det mystisk-idealistiske syn paa sagen, og i en række af korte, men ellers adskilte essays paaviser han den indflydelse, kvinderne har udøvet paa livet og civilisationen helt fra de forhistoriske dage. Han paaviser i de gamle verdensmytologier kvindens civiliserende magt, og idet han kommer ned til vore dages forhold fordømmer han *„mariage de convenance“*, men bekjæmper paa samme tid enhver form af „fri kjærlighed“ og enhver opløsning af moralske baand mellem kjønnene.

Han forsvarer den sande hjerternes union, sjælenes forening; men vi kan ikke være enig med ham, naar han synes tro, at nødvendigheden for en legal sanktion vilde forsvinde i et samfund gjenfødt af den kvindelige aand. Han forkaster de antagne typer af *jeune fille, ingénue* og *ange* og forlanger engelsk-amerikanske metoder med hensyn til opdragelsen blandt de latinske folk. Bois kræver intet mindre end, at kvinden skal eie uindskrænket frihed til at vælge sig sin mand efter hjertets valg, at hun skal udvikles aandelig til at kunne staa som mandens jevnbyrdige, og at hun skal kunne tjene sig sit livsophold i fuld uafhængighed, om hun foretrækker at leve alene. Dette ideal er vi i England og Amerika for længe siden gaat igang med at realisere; men for det store flertal af kvinderne i de romanske lande, er det for tiden noget uopnaaeligt. Forresten paastaar Bois, at hverken ateismen eller positivismen kan blive den frigjorte kvindebevægelses religion, og han klager over, at fritænkeriets bølger overskyller

de forreste rækker af de kjæmpende franske kvinder og utvilsomt har sinket deres fremgang. Det er øiensynlig, at han er i slegt med engelsk tænkning, og hans beundring for alt, som er britisk, slaar over til ligefrem veltalenhed, naar han omtaler Olive Schreiner, og det er jo naturligt, at hendes *The Story of an African Farm* af „hommes-feministes-skolen" er modtaget med al den beundring, som skyldes et rigt evangelium.

Hidtil har den praktiske indflydelse af feminismen i Frankrige været liden og har væsentlig indskrænket sig til literære cirkler i Paris. Bois's bog har imidlertid ikke bidraget lidet til at gjøre den bekjendt i kredse, hvor den før ikke har trængt ind. Egteskab eller kloster er fremdeles de to eneste alternativer for flertallet af de franske piger. *La jeune fille* af de høiere klasser er omsorgsfuldt bevogtet, og om hun f. eks. bor sammen med sine forældre i et hotel, saa tillades det hende ikke at gaa op eller ned en trap uden en kvindelig ledsager. Noget fremskridt er der imidlertid, og feminismen kan ganske sikkert forlange sin del af æren derfor. Selv kirken er kommen til erkjendelse af, at der bør sørges bedre for kvindens intellektuelle udvikling, end hvad gjennemsnitlig klosteropdragelsen gjør. Saaledes har den høit oplyste prælat Mgr. d'Hubert aabnet et kursus i historie og videnskab for kvinder paa det katolske institut i Paris. Et andet tidens tegn er det ogsaa, at en liden forening af katolske arbeidere har kaldt sig „*feministes chrétiennes*". Noget skyldes endvidere udentvil det store antal af kvinder, som — uden at tage direkte del i den feminine propaganda — har brudt sig sine baner paa alle livets omraader, hvorved alle gamle skranker af fordomme og misforstaaelser brydes ned. I kunst, i literatur og i journalistik skaber franske kvinder sig et navn, medens andre — som f. eks. madame Bagelot og mademoiselle de Grandpré — har udfoldet en beundringsværdig filantropisk virksomhed. Med hensyn til alle praktiske spørgsmaal ser de franske kvinder hen til England.

Har imidlertid den franske kvinde meget at lære angaaende kjønnenes gjensidige forhold, saa har mændene endnu mer. Den nye kvindebevægelse — selv om dens metoder ikke altid kan være som vore — indeholder utvilsomt spiren til en meget paakrævet social gjenfødelse.

Cosmopolitan Universitet.

Det i et tidligere hefte omtalte *Cosmopolitan Universitet* aabnedes den 1ste november med 9491 indskrevne studerende. En analyse af 2500 af disse navne viser, at det ikke her blot er med noget lignende af vore arbeiderakademier, man har at gjøre; men med et virkeligt universitet.

Navneanalysen viser forøvrig ogsaa den nye institutions endeløse alsidighed og elasticitet. Af 2500 indskrevne navne valgte iflæng er 72 prester og af disse 29 *dr. theol.*, 89 læger, 95 praktiserende sagførere, 506 lærere, 8 tandlæger, 795 forretningsmænd, 115 farmere, 298 mekaniske arbeidere, 471 kontorister og butikfolk, 13 dagarbeidere og 175 mødre og hjemmeværende døtre, hvoraf 26 har gjennemgaaet *College* og 82 gymnasium.

Universitetet maatte i sidste øieblik paa grund af omstændigheder, der intet har med sagen at gjøre, bytte præsident. Den nye er ogsaa én af landets bedste opdragere og universitetsmænd.

Henrik Cavlings bog om Amerika.

(Efter *Letterstedtska Föreningens Tidskrift.*)

Den danske journalist Henrik Cavlings bog om Amerika er ikke bleven „*Kringsjaa*" sendt til anmeldelse. Og selv om saa var skeet, er det tvilsomt, om jeg havde havt taalmodighed til at gjennemlæse den. Mig ærgrer nemlig den frækhed og foragt for almenheden, hvormed en mand efter nogle maaneders jernbanefart rundt omkring i de Forenede Stater mener sig moden til at skildre og bedømme det land og dets folk for sine landsmænd. Som normand ærgrer det mig dobbelt, at vort aandsliv og vor literatur paa dette omraade viser sig saa overfladisk og slaar sig til ro paa et saa lavt niveau. Som en, der har tilbragt mange aar blandt amerikanere og gjennem nær berørelse med mange af dem og deltagelse i deres aandelige interesser og liv har lært, som jeg tror, at forstaa dem og dermed at beundre og holde af dem som et folk med gjennemgaaende ædle egenskaber og mange store fordele fremfor Europas folk, irriteres jeg af disse evindelige letkjøbte domme fra indvandrere, journalister og turister, som meget ofte ikke har talt tyve ord med en indfødt og dannet amerikaner, men som henter alle sine indtryk, dels fra de larmende storstadsgader, dels fra medbragte fordomme, bøger af samme art, som de selv vil skrive og vor presses stadige misopfatning af Amerika, dels endelig fra det indvandrede norsk-amerikanske samfund, som man altid maa erindre er en ting fuldstændig for sig. Det er ingen let sag for en i Chicago, f. eks., bosat normand at vinde indgang i de indfødte amerikanske hjem og i dannede kredse. Det er vanskeligere, end det vilde være for en ganske ukjendt, borgerlig, ubegavet og lidt fattig italiener, f. eks., uden anbefalingsskrivelser eller bekjendtskaber at vinde indpas i Kristiania bedste selskab. Det er vanskeligere, fordi amerikanerne (paa grund af indvandringsstrømmene) ser lidt ned paa massen af europæere — betragter dem som staaende lidt lavere i karakter og kultur. En normand kan derfor bo i Chicago i aarevis

smukt uvidende om et amerikansk hjems indre udseende og om det energiske aandsliv, som pulserer rundt ham.

Da „*Kringsjaa*“ saaledes ikke har kunnet bringe nogen egen anmeldelse af denne altfor sterkt reklamerede bog, (det er sikkert, at intet amerikansk forlag af Gyldendalskes rang vilde have benyttet en saadan reklame om et lignende verk) og da heller ikke vore dagsaviser har søgt at berigtige det indtryk, som den utvilsomt velskrevne bog overalt maa efterlade sig, meddeles her en anmeldelse, som den *Letterstedtska Föreningens Tidskrift* har bragt. Den er skreven af en ung amerikaner, Dr. William Henry Schofield, som i nogen tid opholdt sig i Kristiania for at studere nordiske sprog. Han vandt saavel her som i Kjøbenhavn mange venner i vore bedre kredse. Disse synes særlig at være blevne slagne af den idealisme, som vi af gammel vane ikke kan tænke os i forbindelse med den praktiske yankee, men som i virkeligheden netop udgjør det centrale træk i hans karakter. Anmelderen gav ogsaa i Studentersamfundet et foredrag om amerikanske universiteter, siden trykt i „Morgenbladet“ og det danske tidsskrift „Tilskueren“. Paa sine nordiske venners opfordring, har da dr. Schofield i *Nordisk Tidskrift* leveret en anmeldelse af Cavlings bog, hvoraf her det meste gjengives.

„Det er kun efter indtrængende anmodning, at følgende faa indtryk nedskrives. Den første bekjendtgjørelse om bogen saa jeg i Kristiania, hvor store plakater, der paa en iøinefaldende maade fremstillede en *skyscraper* ved siden af Rundetaarn i Kjøbenhavn, var opslaaet allevegne i gaderne, og eksemplarer af de første hefter var fremlagte overalt i butikvinduerne. Mit første indtryk var en saa afgjort væmmelse, at jeg aldeles ingen lyst følte til at aabne bogen. Det hæslige, ukunstneriske omslag, som forestillede en gold, øde strandbred, paa hvilken der laa talrige grimme fabriker, som var i fuld gang (skjønt intet menneskeligt væsen var at se), og gjennem høie skorstene udstødte sorte røgsøiler, hvorfra der faldt gulddollars, — det var dog virkelig *for* frastødende!

Jeg sagde til mig selv: „Hvis det er det almindelige indtryk af Amerika, forfatteren ønsker at give sine læsere, er han en iagttager af den mest overfladiske slags, og hans arbeide er blot endnu en af de latterlige bestræbelser, som fra uvidende europæeres side saa ofte har fundet sted med det formaal at skrive noget opsigtvækkende om landet paa den anden side havet, hvorom kun saa faa har nogen rigtig forestilling“.

Det var først, da jeg kom til Kjøbenhavn, at jeg fik bugt med den frastødende virkning, dette uheldige omslag havde gjort paa mig, og gav efter for den anmodning, mine bekjendte ofte stillede til mig, om at kige lidt i bogen og bedømme den ud fra mit standpunkt som en, der til en vis beskeden grad var i stand til at bestemme dens værd som paalidelig kilde til kundskab. Dette, maa jeg tilstaa, er jeg dog kun i ringe grad. Der er uhyre landstrækninger af de Forenede Stater, som jeg ikke er kommen paa 2000 *miles'* afstand nær, og jeg har ikke den dristighed at

dømme om sagernes stilling dér, uden et vist beskedent kjendskab til, hvad jeg taler om.

Saadanne, som det skulde synes, uovervindelige hindringer sætter imidlertid ikke europæiske journalister i forlegenhed, naar de skriver om Amerika. Det er i almindelighed kun af ringe vigtighed for dem, om de i virkeligheden har seet noget som helst af, hvad de beskriver, eller ikke. Et par maaneder er fuldt tilstrækkelige til at forsyne dem med stof til en tyk bog, i hvilken de med den største koldblodighed opsummerer de karakteristiske egenskaber hos otti millioner mennesker og beskriver et helt fastlands fysiognomi. Naturligvis vilde intet fornuftigt menneske, hvis han gav sig tid til at tænke over sagen, sætte nogen lid til saadanne vidnesbyrd om en fripostighed, der ikke kjender til ansvar; — men ulykkeligvis findes der ingen gode bøger om dette emne, og paa grund af iveren efter (eller rettere: den fuldstændige nødvendighed af) at vide, hvad der gaar for sig i dette land, der med uimodstaalig magnetisk magt drager saa mange af den gamle verdens kraftigste og mest haabefulde mennesker til sig, dette land, hvor saa godt som hver eneste skandinav, der opholder sig i hjemmet, har en slegtning eller bekjendt, — spredes saadanne bøger øieblikkelig vidt omkring og er nødvendigvis næsten udelukkende den basis, hvorpaa de meninger, man danner sig om Amerika og det amerikanske folk, hviler. Det er unødvendigt at sige, at et uhyre stort ansvar paahviler forfatteren af en saadan populær bog; men ulykkeligvis er der mange mennesker, som, da de intet har at tabe, kun sjelden plager sig med noget moralsk ansvar.

Da jeg engang havde aabnet bogen og læst hist og her i den, blev jeg dog behagelig overrasket ved at finde den bedre, end jeg havde ventet.

For det første er den skreven i en livlig, underholdende stil og kan ikke andet end læses med interesse. Den indeholder en masse statistik, (som, efter hvad jeg tror, i almindelighed var nøiagtig, dengang bogen blev skreven, men amerikansk statistik er aldrig stillestaaende paa grund af landets uafbrudte, utrolig hurtige udvikling), og dog er den tiltalende ved pikante bemerkninger og iagttagelser af forfatteren, som med en vis kjærlighed har givet bogen præg af sin personlighed, og som selv, er jeg vis paa, finder statistik og den slags ting kjedsommelige. Han har sikkert reist med øinene aabne, og han meddeler os en hærskare af interessante personlige indtryk. (Hans hukommelse maa, i forbigaaende sagt, være overbebyrdet med „uforglemmelige optrin“ saavel fra Grækenland som fra Amerika!) Bogens væsentligste skrøbelighed er, at han har været altfor ivrig efter at faa fat paa opsigtvækkende ting. Han har øiensynlig lagt an paa fremfor alt at vise, i hvilke henseender Amerika er forskjelligt fra andre lande, hvilke eiendommelige ting, hvilke merkværdigheder der er at se dér. Og det er derfor, at han har tillagt visse sider af livet en udstrækning, der i uendelig høi grad overskrider deres virkelige forhold, og hans bog efterlader hos læseren et almindeligt indtryk, som er fuldstændig fordreiet.

Forskjellige lande har ry for forskjellige ting, og der er naturligvis altid en vis grundvold for et saadant ry, men det er ubilligt at beskrive det særegne *alene*, saa at man kommer til at meddele det indtryk, at *det* er *det eneste*, som eksisterer. Hvis Cavling vilde beskrive Paris i samme aand som den, i hvilken han beskriver Amerika, vilde han hellige største-

delen af sin bog til en beretning om sine erfaringer i Quartier latin. Vi vilde faa underretning om det nøiagtige antal af *kokotter* og berygtede huse i byen, tilbringe vore aftener sammen med ham i *Moulin-Rouge, Balbullier, Jardin de Paris* og andre steder med tvilsomt rygte, og medens vi kun leilighedsvis vilde høre noget om Louvre og Notre-Dame, om l'Institut og Faubourg St.-Germain, om Sorbonnen og Bibliothéque Nationale, vilde vi sikkert lukke hans bog med den følelse, at medens naturligvis renhed og hellighed, aandelige interesser og videnskabelighed efter al sandsynlighed eksisterede i Paris, saa var dog disse ting, naar alt kom til alt, kun af ringe betydning. Det hovedindtryk, vi vilde have af Paris, — det, som haardnakket vilde holde sig i vor erindring, — vilde være, at den franske hovedstad fortrinsvis var den moralske fordærvelses sæde. Hvis da nogen senerehen nævnede Paris, vilde de første optrin, som traadte frem for øiet, vise myriader af kokotter paa Boulevard St.-Michel, anstændige kvinder, som paa gaden flygtede for forlibte mænd, der fornærmede dem, natlige sviregilder i Montmartre, voldsomme kjævlerier i deputeretkammeret mellem Panama-svindlere osv., ja, selve navnet Paris vilde først af alt fremkalde forestillingen om berygtede huse, akkurat som navnet Amerika har faaet den, der har tegnet omslaget, til instinktmæssig at tænke paa fabriker. Hvis man senerehen mødte en pariser, vilde man blive over al maade forbauset, hvis det viste sig, at han var virkelig moralsk ufordærvet, akurat som nu europæerne forbauses, naar en amerikaner ikke er en forretningsmand, der er paa jagt efter den almægtige dollar.

Denne sammenligning er paa ingen maade overdreven. Lad mig tilføie, at hvis den nye verdens indbyggere absolut skulde træffe et valg, vilde de med glæde gaa ind paa at faa ry for at være utrættelige, energiske forretningsmænd — hellere end for at være sværmende absintdrikkere og slappe selskabsbrødre for koketter.

Jeg har imidlertid anstillet sammenligningen for at vise, hvor forsigtig man bør være med at lade sig forblinde af overdrevne, ensidige beskrivelser, naar man danner sig sine meninger om et land. Enhver ved, hvorledes Paris er hjemstedet for kunst og literatur, hvorledes skjønhed og sandhed søges der af tusener af ufordærvede mænd og kvinder. Heller ikke bør man glemme, at Amerika i fremragende grad er idealernes og den høie stræbens land, om det end først og fremst er et forretningsland.

Da jeg første gang lagde Cavlings bog fra mig, var det med den tanke: „Forholder det sig virkelig saaledes, at de danske (og norske) interesserer sig mere for en journalists besøg i „The Bowery", varietéforestillinger, kinesiske opiumshuler og lignende end for en beskrivelse af universiteter, offentlige biblioteker, offentlige skoler, pragtfulde naturomgivelser og alt, hvad Amerika med saa megen ret er stolt af?*) Der er frastødende optrin i ethvert land. Skal man derfor fortrinsvis vælge at beskrive dem? Bør en mand, som beskriver Kjøbenhavn, give sine læsere det indtryk, at indbyggernes hele interesse koncentrerer sig om Tivoli — uden at lade noget vink falde om, at der er et universitet i byen?" Nei, det er ikke efter denne art af literatur, man bør danne sig sine meninger, og dog er

*) Desværre, det er vel utvilsomt, hvad den del af almenheden angaar, som bestemmer, om en større bog skal lønne sig. Længer er vi ikke komne.
Red.

det næsten fuldstændig paa denne slags beskrivelser, Europas mening om Amerika er baseret. — Jeg kan ikke lade være at sige: „Saa meget desto værre for Europa!“ Amerika er i altfor høi grad optaget af sine egne sager til, — selv om det stemmede med dets værdighed — at give sig tid til at bekjæmpe vage forestillinger, der, — som det vel ved, — hviler paa misforstaaelser. Det arbeider paa sin egen fuldkommengjørelse — og med det mest tilfredsstillende held. Stolt kan det i sandhed være af sin vidunderlige fremgang, medens den gamle verden staar stille eller glider ned ad decadencens skraaplan.

Men alt dette finder kun delvis anvendelse paa Cavlings bog. Det vilde være ubilligt af mig at slutte denne kritik uden at sige, at forfatteren øiensynlig er en særdeles dygtig mand, og at han synes at have gjort sit bedste for at gjøre bogen paalidelig. Kapitlet om Boston og Harvard, — som jeg bedst kan dømme om, — er i det hele adækvat. Som studerende fra Harvard kan jeg ikke andet end føle tilfredsstillelse ved hans begeistring for universitetet der, som er elsket af alle sine disciple. (Bemerkningerne om „Amerikas ungdom“ ligner dem, jeg er fremkommen med i en artikel om »Amerikanske universiteter“, optagen i „Tilskueren“s septemberhefte). Kun beklager jeg, at han ikke har besøgt en halv snes andre universiteter, — Harvards rivaler. Han vilde der have faaet sin beundring for amerikanske læreanstalter end mere forøget og seet, i hvilke herlige omgivelser af kultur og fin dannelse Amerika opdrager sin ungdom. Jeg vilde ønske, han havde foretaget et streiftog gjennem de yndige gamle landsbyer i de østlige stater. Jeg vilde ønske, han mere havde opsøgt vore høit dannede og ikke saa meget vore bekjendte mænd. Jeg vilde ønske, han havde kunnet komme til at se noget til amerikanernes liv i hjemmet og ikke havde hentet hele sit stof fra gader, afkroge, hoteller og offentlige steder. Disse emner har maaske interesseret ham mest, eller han har maaske ment, at de vilde interessere hans læsere mest.

I ethvert tilfælde er den beskrivelse, han giver af Amerika, ikke adækvat; thi han dvæler i altfor overvældende grad ved travlheden og virvaret ved livet i de store stæder, saa at man skulde tro, at der ikke eksisterede noget saadant som hvile og ro. Fordi han selv har været nødt til at jage som en rasende fra den ene store stad til den anden, til stadig at leve paa jernveiene, midt i virvaret og i flugten samle hastige indtryk under sin bestræbelse for i løbet af nogle faa maaneder at komme gjennem et helt fastland, har han overdrevet uroen i landet; han har ikke faaet tid til at lære folket at kjende fra dets bedste side.

Ikke desto mindre, gjentager jeg, er bogen interessant og forfatteren en dygtig journalist. Journalistisk er imidlertid bogen, det er vist, aandrig og underholdende, med en stor del paalidelig underretning om mange emner, — men sensationel, ensidig og nødvendigvis overfladisk. Hvad kunde man vente mere?“

Crispi om den fransk-russiske alliance og tremagts-forbundet.

(F. Crispi, Italiens forrige førsteminister. i „*XIXth Cent.*“)

I novemberheftet af „*XIXth Century*“ har den forrige italienske førsteminister en politisk artikel af stor interesse, som her gjengives næsten i dens helhed ordret oversat.

Tsaren og præsident Faure har i et øieblik af berusende begeistring proklameret for verden det Russiske keiserdømmes alliance med Republiken. Proklamationen overraskede ingen, fordi det i længere tid havde været tydeligt nok, at de to regjeringer var enige angaaende løsningen af internationale spørgsmaal.

Det er uden al betydning nu at diskutere alliancens alder; den *er her*, folk og fyrster kjender til den, og den er for begge parter et unaturligt forbund — for Frankrige en opgivelse af dets militære hegemoni og for Europa en fare.

Tsar og republik er to størrelser, som gjensidig udsletter hinanden; den ene er fornægtelsen af den anden; de er uforsonlige saavel i tendentser som maal.

Alliancens betingelser er ikke offentliggjort; men sikkert er det, at alliancen ikke kan have noget politisk princip til maal. Det vilde være lettere for Frankrige at vende tilbage til monarkiet end for Rusland at blive en republik. Endnu mindre er det muligt at tro, at de to allierede har stillet sig nationaliteternes befrielse og gjenreisning som sin hellige opgave. En saadan opgave vilde betyde, at Rusland søgte sin egen undergang. Tsarens mening paa dette omraade viser hans holdning til Balkanstaternes folk, de armenske massakrers fortsættelse og den græsk-tyrkiske fredslutning, hvorved Grekenland berøves fordele, som Berlinerkongressen tilstod det.

Ligefra vor ungdom har vi vænnet os til at betragte Frankrige som folkenes befrier og frihedens bannerfører. Det vilde derfor have forekommet os ganske naturligt, ifald en saadan nation havde allieret sig med England og Italien. *Det* er et forbund, som straks vilde bortveire og ikke vække mistro.

I 1869 blev der gjort et forsøg paa at skabe en alliance mellem Østerrige, Frankrige og Italien. Havde dette lykkedes, var der en mulighed for, at England med tiden vilde have sluttet sig til forbundet. Beust, som var forslagets forkjæmper, opstillede som en væsentlig betingelse, at Rom skulde overleveres til kongeriget Italien. Da keiserinde Eugenie paa det sterkeste modsatte sig dette, afbrødes underhandlingerne, og Napoleon III fik lide derfor. Enhver erindrer keiserindens bevingede ord ved den anledning;

hun sagde, at hun heller vilde se preusserne i Paris end italienerne i Rom. Hun fik se begge dele.

Hvad vil nu følgerne blive af den fransk-russiske alliance, i tilfælde af at den optræder handlende?

Hvis tsarens og Mr. Faures overenskomst ikke omfattede ærgjerrige planer, vilde de to regjeringer have offentliggjort traktaten for at berolige de andre stater. Da der begyndte at vise sig tegn til mistro overfor Tyskland og Østerrige, offentliggjorde de to landes regjeringer den 3. februar 1888, samtidig i Wien og Berlin, traktaten af 7. oktober 1879.

Siden oprettelsen af den franske republik efter nederlagene i 1870 har Frankrige fulgt en hadets politik og ikke en principernes. Som den eneste store republik i Europa og omringet af mægtige monarkier, har Frankrige dog istedenfor at forbedre den folkelige styreform og ved et godt eksempel fremme dens udbredelse blandt andre nationer, næret sig af had og ofret al sin opmerksomhed paa forberedelse til hævn. Ude af stand til at glemme ydmygelsen af 1870 længes det bestandig mod den lykkelige dag, da de tabte provinser vil blive gjenvundne. Parises befolkning, som gav traktaten sin egen fortolkning, festede ved præsidentens hjemkomst under raab af „*à Berlin! à Berlin!*“ — det samme skrig, som ledsagede Napoleon III.s krigserklæring.

Hvad retsgrund har da Frankrige for sit krav paa at gjenvinde Elsass og Lothringen?

Er det paa grundlag af nationalitetens ret? Er det, fordi provinsernes befolkning ønsker forandringen?

Elsass er tysk; Lothringens nationalitet er ubestemt.

Frankrige bemægtigede sig Elsass i 1679, dels ved intriger og dels ved krigsheld; men Ludvig XIV. mente, at hans rige ikke trængte provinsen og var rede til at give den tilbage til Tyskland — efter Malplaquet. Han beholdt den imidlertid og udviste fra fransk grund den engelske tronprætendent. Ved denne daarlige handling forskaffede *le Grand Monarque* sig dronning Annas venskab og gunst, hvorved den fred, som snart efter sluttedes, blev heldigere for Ludvig, end den ellers vilde have været. Og Elsass beholdtes.

Lothringens erobring er af senere dato. Det afstodes til Frankrige i 1766; hertug Frants, som havde krav paa landet, fik Toskana som erstatning.

Denne ophugning og omkalfatring af lande skeede ifølge fyrsters og herskeres vilje og uden hensyn til nationalitet eller befolkningens ønsker. I 1766 som i 1871 var det *kun* erobrerens ret, som laa til grund for traktaterne; og der har intet hændt i vore dage, som udgjør nogen reel eller bedre grund til at ændre bestaaende forhold.

Elsass og Lothringen har nu i 27 aar udgjort en del af det Tyske

Rige, og i denne lange tid har befolkningen ikke vist noget tegn til utilfredshed. I Paris raaber og skriger man uafladelig og bekranser Strasburgs statue; men i Strasburg og i Metz modtages keiser Wilhelm med hurraraab, bare han viser sig.

Vi har paa den ene side folket i Elsass og Lothringen, som i 1871 gjenforenedes med sit gamle fædreland og ingen tegn viser til utilfredshed. Paa den anden side har vi den franske regjering, som vil have de engang erobrede provinser tilbage, og som, da den ikke selv føler sig stærk nok til at naa det maal, har søgt og fundet en allieret til at hjælpe sig.

Tsaren har utvilsomt i traktaten sikret sig god betaling for løfter i denne retning.

Dette er den anden fransk-russiske traktat afsluttet i dette aarhundre. Men alt, baade tider og mænd er meget forskjellige fra, hvad de var under den første traktat.

Europa, fra Pyrenæerne til Weichselen og fra Neapel til Warschau, stod dengang under Napoleons scepter. Han havde kun to fiender, England og Østerige, og den store keiser var istand til at tilbyde tsar Alexander Europas deling mellem de to.

Næsten omvendt er stillingen nu. Frankrige staar iloseret og har derfor maattet tilkjøbe sig Ruslands venskab ved at ofre de principer, som skulde være Republikens inspiration. Maatte dette blive enden paa ugagnet! Men det er naturlig at antage, at de russiske betingelser i traktaten indeholder en mulig fare for Europas folk og deres frihed.

I Tilsit afslog Napleon bestemt at give sit samtykke til Ruslands besættelse af Konstantinopel, og traktaten af 12 oktober 1808 gav Rusland isteden kun Moldau og Wallakiet. Nu er en saadan erstatning for Konstantinopel utænkelig.

Fra disse data maa det sluttes, at tomagtsforbundet, som har sin grund og oprindelse i utilfredsstillet ærgjerrighed, *vil fremkalde krig*.

Det samme kan ikke siges om tremagtsforbundet. Det har altid været en fredsgarranti. I de femten aar, det har eksisteret, har det ikke foraarsaget nogen handling, som har kunnet irritere andre folk. Grunden hertil er tydelig, samtlige disse tre magter har kun ét maal: at beholde, hvad de har, og ikke bringe dette i nogensomhelst fare. Og dette maal kan kun naaes ved fredens opretholdelse.

Den fransk-russiske alliance giver os ingen følelse af tryghed, og det er ingen øiebliksdom, vi fælder, naar vi hævder, at Europa har ret til at være mistænkeligt overfor den.

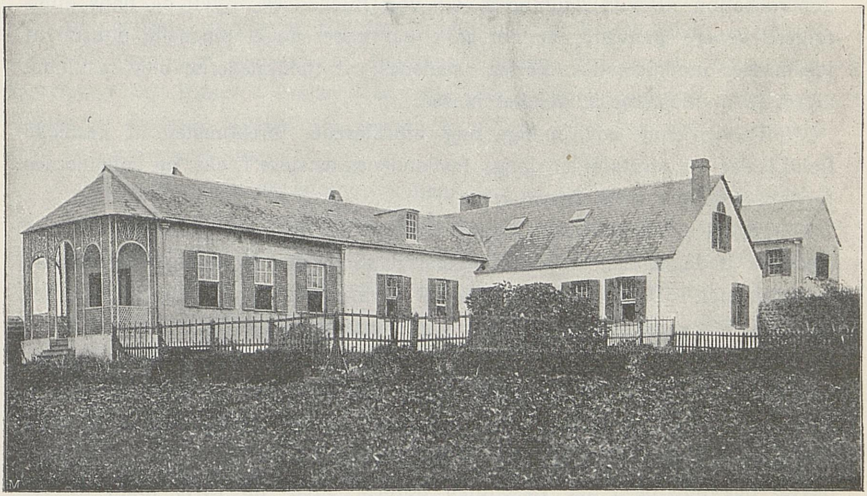
Frankrige vil have sine tabte provinser tilbage; Rusland forlanger for sin medhjelp dertil herredømmet over Konstantinopel. Vi maa ikke glemme, at i 1888 var det ikke Ruslands feil, at krig ikke udbrød paa

grund af fyrst Ferdinands valg til Bulgariens trone. Det var dengang italiensk initiativ, som skabte det fredelige kompromis.

Kun ét haab kan næres, nemlig at den sidste fransk-russiske alliance vil ende som den første. Den første alliance traadte aldrig ind i handlingernes og begivenhedernes verden. Der opstod snart disputer, og tre aar efter traktatens afslutning var Napoleon og Alexander fiender. Det er ikke afveien at minde om, at uenighedens grund var ideen om Polens gjenopreisning.

Men i politiken lever ikke menneskene af haab:

Caveant consules. *

Napoleon den Stores opholdssted paa St. Helena.

Hvorledes fjeldene er blevne til.

Det nyeste fra geologiens omraade.

(Efter fyrst **Krapotkin** i „*Nineteenth Cent.*“).

For femti aar siden forklaredes fjeldenes tilblivelse alment, saaledes som det endnu gjerne gjøres i skolebøgerne. Fjeldkjæderne repræsenterede sprækker i jordskorpen, hvorigjennem klodens indre smeltede masse i sin tid osede ud og stivnede til sten. Samtidig sønderbrød,

*) Lad konsulerne være paa vagt — lad landenes styrere være vaagne.

bøiede og hvælvede denne udbrydende smeltede masse jordskorpens tidligere geologiske lag, og derved fremkom de voldsomme uregelmæssigheder i disse lags nuværende form og beliggenhed. Undertiden blev de staaende vertikalt eller i skraa stillinger eller væltedes endog helt over og blev liggende ovenpaa nyere lag. Siden skulde saa rindende vand have gravet ud dale, kløfter, basiner osv.

Man antog i korthed som forklaringsgrund til den hele jordskorpes nuværende udseende en vældig nedenfra opad virkende kraft, der skulde have sit sæde i jordens indre smeltede masse. Den skulde have løftet gradvis og jevnt de store fastlandsplateauer og drevet fjeldkjæderne op ved en art vulkanske udbrud efter kjæmpemæssig maalestok.

Denne teori udarbeidedes med digterens geni til en glimrende generalisation af von Humboldt og von Buch. Da Lyell og hans efterfølgere senere paaviste, at der ikke har været noget pludselig udbrud af jordmasse, modifiseredes teorien saaledes, at fjeldkjæderne blev resultatet af en jevn udosning af smeltet masse.

Teorien lod dog mange ting uforklarede, forekomsten af paralelle fjeldkjæder og stratafolder langs fastlandenes østsider f. eks. og vulkanernes forekomst langs fastlandskysterne.

Hvad der imidlertid bragte teorien til at falde sammen, var den nærmere undersøgelse af Nordamerikas vidunderlige og mangfoldigformede fjeldsystemer. Dertil kom saa ogsaa et nærmere detaljkjendskab til Alpernes og Skotlands geologiske bygning. Disse undersøgelser og denne øgede og mere nøiagtige viden gjorde os nemlig bekjendt med en ny faktor i fjelddannelsen — *det rindende vand.* Som allerede nævnt var dette vistnok ikke nogen helt ny faktor; den ældre geologi havde ogsaa taget hensyn til den og tænkt sig, at den fuldkommede, hvad de indre jordkræfter havde begyndt og i det væsentlige udført. Men nu lærte man, at det rindende vand har spillet en langt større rolle, at dets magt er umaadelig. Paa Kolorados fjeldplateau i Nordamerika fandt man elveleier *(canôns)*, hvor vandet har ædt ud en 18 km. bred, 500 km. lang og 3—5000 fod dyb „kløft" i den solide fjeldmasse. Fjeldmassen staar der med lodrette vægge paa begge sider — 3—5000 fod høie — og i bunden rinder floden, som dette vældige skulpteringsarbeide skyldes — derom er al tvil udelukket. Samtidig fandt man, at vand og isbræer havde bortslidt fra plateauets overflade fjeldmasser af uhyre tykkelse — indtil 10,000 fod. Følgen af at saadanne fjeldmasser er bortslidte er, at der mangesteds bliver staaende igjen enkelte toppe, som vandet af en eller anden grund ikke har naaet eller aarket med, og som nu er de eneste levninger af den engang solide masse, hvis overflade var jevnhøi med den gjenstaaende fjeldtop. Man fandt, at disse toppe i Alperne og i Skotlands høiland saavelsom i Klippe-

bjergene skyldtes denne vandets skulpterende indflydelse og ikke nedenfra virkende kræfter. Det viser sig i det hele, at Alpernes saavelsom Klippebjergenes hele udseende, — toppe, kløfter, dalfører skyldes i væsentlig grad vandets vældige skulpteringsarbeide. I Klippebjergene finder man ofte fjeldtoppe, der hæver sig lige fra dalbunden; man reiser over sletter, hvorfra toppe i form af afskaarne kegler, borge, slotsruiner. o.s.v. reiser sig. Det er altsammen vandets udgravningsarbeide.

Et andet af Nordamerikas fjeldsystemer indførte et andet afgjørende element i geologien. Langs de Forenede Staters østkyst løber som bekjendt en række paralelle fjeldkjæder, der tilsammen kaldes de Appalachiske fjelde. Disse bestaar i en række af folder, eller om man vil *rynker*, i den hele masse af paleozoiske strata (deriblandt kullagene). Disse rynker er spredt over en bredde langs kysten af 200 km., og deres retning er fra sydvest til nordost. Rynkerne skyldes tydelig nok en horizontal sammenpresning af hele den paleozoiske fjeldmasse inden den nævnte strækning. Derved er den bleven tvungen til at folde eller rynke sig sammen. Nærmest kysten er folderne dybest og størst, hvad der viser, at det horizontale tryk her har været størst.

Rynkerne er fjeldkjæderne; mellem dem er dalene. Nærmest kysten har sammenpresningen været saa voldsom, at rynkerne ikke alene staar med vertikale vægge tæt ind paa hinanden, men at de vestlige vægge endog luder udover — vestover, og undertiden derved har faldt over i dalen og paa den næste rynkes østside, saaledes, at nye geologiske lag er blevne begravne under en hel række ældre, der ligger i omvendt orden. Samtidig har der opstaaet en række mindre uregelmæssigheder, og saa har vandet udført sit vældige skulpturarbeide.

Her har vi altsaa et mægtigt fjeldsystem, som ganske tydelig ikke er frembragt ved kræfter virkende opad fra jordens indre, men ved *en horizontalt virkende kraft i selve jordskorpen*.

De Appalachiske fjelde er dog ingenlunde de eneste i sit slags. Man har siden fundet, at de blot er et udmerket eksempel paa en udbredt type.

Det gjaldt nu om at finde den horizontale kraft, som frembragte disse fjelddannelser. Lord Kelvin havde allerede paavist usandsynligheden af, at der er nogen indre smeltet jordmasse omgivet af en tynd skal. Han havde paavist den endnu større usandsynlighed for, at denne indre masse — om den findes — har havt noget at gjøre med et saa rent overfladisk fænomen, som fjelddannelserne er. Det maa erindres, at endog de høieste fjelde blot er ganske smaa rynker i jordskorpen, blot hæver sig ubetydelig over havfladen. Paa en globus 120 fod i diameter, som den Elisée Reclus nu bygger, vil de høieste fjeldtoppe vise sig mindre end 1 tomme høie — Pic du Midi mindre end 1/3 tomme.

Allerede i 1859 paaviste professor Hall et vigtigt led i den appalachiske fjelddannelse. Før fjeldene opstod, dannedes der en traugformig sænkning i Atlanterhavets bund. I denne sænkning aflagredes ny materie, og denne nye materie øgede ved sin vægt sænkningen i den tynde jordskorpe. Men denne sænkning maatte nødvendigvis frembringe netop en saadan horizontal kraft og sammenpresning, som der kræves, og dertil en opadvirkende kraft, der søger at hvælve fastlandsskorpen opad.

Forskjellige andre teorier fremsattes, indtil den amerikanske geolog *James Dana* i den fjerde udgave af sin *Manual of geology* i 1896 fremførte en fuldstændig udarbeidet ny teori for fjelddannelserne.

Den første betingelse for senere fjelddannelse er en synkning af jordskorpen og en samtidig aflagring af ny materie deri. Synkningen skyldes dog ikke blot denne aflagring; den skriver sig fra en mere almindelig aarsag, nemlig jordklodens ujevne afkjøling og dens deraf følgende ujevne sammenskrumpning. Det faste land har stivnet først, medens havbundene afkjøles og sammentrækkes mere jevnt. Følgen er, at havbundene vedbliver at synke, efterat det faste land er blevet uelastisk; men havbundenes synkning frembringer et tryk opad under fastlandene, og dette tryk løfter plateauerne og giver fjeldmasserne en hvælving opad. Derved opstaar sprækker og uregelmæssigheder.

Havbundens synkning og aflagringerne i den opstaaede traugformige sænkning frembringer ogsaa et vældigt næsten horizontalt tryk fra havbunden skraat opad mod og ind under fastlandet. Dette tryk frembringer de appalachiske „rynker". Trykket virker sterkest paa en strækning af 500—1600 km. fra kysten. Inden dette omraade findes derfor de fleste fjelddannelser. Trykket og de deraf opstaaede omvæltninger i jordskorpen frembringer igjen en svær hede, særlig i de dybere lag. Og denne hede forklarer fjeldartenes omkrystallisation, deres impregnation med vanddamp, samt opvæld af smeltet fjeldmasse. Derfor findes ogsaa de fleste vulkaner langs fastlandenes kyster. Vulkanerne er nemlig ogsaa blot et overfladefænomen og skyldes det samme horizontale tryk.

De fleste større fjelddannelser falder for alle verdensdele inden visse bestemte geologiske perioder.

I den ældre geologi antoges det, at det var hele jordskorpens tykkelse, som foldedes og rynkedes. Den antagelse er nu ganske forladt. De folder og rynker, som udgjør jordens fjeldsystemer, er fænomener, som blot tilhører selve *overfladen af den tynde jordskorpe*; det er ganske og aldeles overflade-fænomener og strækker sig blot et meget lidet stykke ned i jordskorpen, hvor man sandsynligvis snart paatræffer strata, hvor fjeldmassen er i en halvsmeltet, deigagtig tilstand.

Dette er i al korthed den teori om fjeldenes tilblivelse, som nu er den herskende.

Overmaade interessante laboratorieeksperimenter er ogsaa foretagne for at bevise teoriens rigtighed. Man har underkastet en plastisk masse tryk svarende til dem, teorien antager, og følgen har været netop en saadan sammenfoldning eller rynkning, som jordoverfladen viser. Allerede i 1812 begyndte James Hall med den slags eksperimenter. I 1878 benyttede Alphonse Favre en plastisk lermasse, som anbragtes paa et viskelædersbaand. Baandet var paa forhaand strukket, og naar man nu lod det trække sig sammen, frembragtes der i lermassen „fjelddannelser" af samme art som de Appalachiske.

Men de sidste og mest interessante eksperimenter af denne art er nylig tilendebragt i Amerika af Bailey Willis. Han var ikke fornøiet med at frembringe en vis lighed med jordskorpens „rynker". Han studerede nøie Appalacherne og alle de kræfter, som her har virket, og prøvede saa ved laboratorieforsøg at frembringe de samme forhold og ved benyttelse af de i teorien forudsatte kræfter at frembringe nøiagtige kopier af Appalachernes forskjellige formationer. Eksperimentet lykkedes fuldstændig. Alle de folder og bøininger og uregelmæssigheder, som iagttages i Appalacherne, gjenfindes paa Willis's laboratoriemodeller. Der er vertikale og skraanende, udoverhængende og nedfaldne fjeldvægge. Der er ældre lag forskudt langt væk over yngre og alle de tilsyneladende vilkaarligheder, som har forbauset og tildels forvirret geologer. Alt frembragt ifølge den enkle teori og ved omhyggelig afmaalte tryk og kræfter.

Den masse, hvormed Willis eksperimenterede, var voks, som han ved tilsætning af sand og terpentin gav de mest forskjellige fasthedsgrader. Derved kunde han slaaende efterligne jordskorpens forskjellige lag. Underst havde han en blød voksmasse. Eksperimenterne bekræftede ogsaa den del af teorien, at det blot er den yderste skorpe af jordskorpen, som undergaar forandringer, medens den lavereliggende jordskorpe forbliver uforandret. Alle disse fjelddannelser, der giver vor jord form, er blot det mest overfladiske fænomen, mindre end et tørkende æbles rynker, fordi det ikke engang er hele „skindet", som rynkes.

Den nye teori støttes saaledes glimrende af laboratorieeksperimenterne. Og i korthed er da den nye teori: *Fjeldenes tilblivelse ved et sidetryk istedenfor ved et tryk nedenfra; deres tilformning væsentlig ved rindende vand; deres absolute uafhængighed af jordens indre, medens de blot har med de øverste tynde lag af den tynde jordskorpe at gjøre; de vulkanske og smeltede fjeldarters oprindelse ikke fra jordens indre, men fra det nævnte tryk i selve jordskorpen og de deraf fremkaldte forandringer og temperaturforhøielser.*

Teorien forlanger, hvad vi ogsaa finder, og hvad den ældre lære ikke kunde forklare, en systematisk regelmæssighed i jordens store fjelddannelser. Og de zigzaglinjer, de danner paa jordoverfladen, bærer ogsaa en merkelig lighed til lignende linjer paa Venus og Mars. Vi synes saaledes atter at staa overfor en enkel, nyfunden verdenslov.

Men det maa erindres, at fjeldene blot udgjør en liden del af vor jords overflade, og om vi end har forklaret os deres tilblivelse, har vi paa ingen maade endnu fundet nogen forklaring af jordskorpens nuværende form som helhed betragtet. Det er det næste skridt i geologien. Men her staar vi ogsaa overfor det absolut ukjendte. Her har vi endnu *alt at gjøre.*

Jerome. — En fattig mand.

(Af **Mary E. Wilkins** i *„Harper's Weekly“*).

Der var for det første hans nevø Henrik, tanten Paulina Marias søn. Han holdt paa at blive blind. Lægen sagde, at en operation kunde rædde synet. Men en saadan operation var i de dage, før det forhaanede moderne demokrati havde oprettet fri hospitaler, en kostbar affære paa en 3—400 dollars, iberegnet reise og hospitalsophold i længere tid. Og 3—400 dollars — lægen kunde lige saa godt have sagt til moderen: „tag solen ned og smør hans øine med den, saa skal han blive bra.“

Jerome fik høre om dette gjennem guttens fader. Moderen var for stolt til at tale om en ting, som maatte røbe hendes fattigdom, — at endog deres hus var pantsat for gjæld op til den yderste grændse. Saasnart han hørte derom, gik han over og tilbød pengene som rentefrit laan paa hvilkensomhelst tid. Men tanten blev sint: „Du trænger dine penge lige saa saart som vi, Jerome, og du har slidt haardt nok for dem. Vi er ikke blevet tiggere endda, gudskelov.“ Jerome nødede — han løi, han havde alligevel bestemt sig til at vente med sagen; jernbanen var jo endda langt undaf. Men tanten fik omsider hans mund lukket, og onkelen turde ikke tage pengene, naar hans bestemte hustru var imod det.

Men kort tid efter fandt Jerome sin anden onkel, skomageren Osias Lamb, som havde skaffet ham arbeide i mange aar, i dybeste fortvilelse. Gamle Simon Bassett vilde holde tvangsauktion over hans hus og lille gaardflek. For nogle aar siden havde han skrevet paa for en anden stakker, som de vilde kaste ud af hus og hjem. Det gik galt; der blev sygdom ogsaa, og han maatte optage et laan paa 1000 dollars hos Bassett. Tolv

procent rente. I de sidste aar havde han ikke set sig istand til at betale hele renten, og nu var han skyldig 270 dollars i renter. „Se paa mig“, sagde den gamle, „det er et syn for guder og mennesker. Jeg er snart 70 aar gammel og har arbeidet som en træl, fra jeg kunde staa. Har ingen børn; bare mig og kona. Og vi har aldrig forlangt meget heller — bare at have tag over hovedet og lidt at stikke i mavesækken. Aldrig smagt spirituosa. Ordentligste kone i verden. Men her er vi — og skal kastes ud paa landeveien og krepere paa fattiggaarden. — Og Simon Bassett — det er aar og dag, siden han gjorde et ordentligt dagsarbeide; han har bare gaat omkring og luret og spekuleret i andres nød. En flink mand, Simon Bassett! Og forsynets ven! Se bare, hvor forsynet tager sig af ham. Aldrig syg, den mand. Aldrig tab for ham. Tag eksempel af ham, Jerome! Simon Bassett og doktor Prescott, — fine folk det! Guds folk det. Vil du trives og blive fed og mægtig i denne verden, saa følg i deres fodspor.“

Den gamle mand maatte omsider, efter ihærdig modstand, tage imod de 270 dollars fra Jerome, som ogsaa her forklarede, at han alligevel havde bestemt sig til at vente til næste vaar med at bygge.

Men om vinteren blev Elmira liggende syg, og doktorregninger og mediciner greb saaledes ind i Jeromes fortjeneste, at da vaaren kom, havde han endnu ikke penge nok til at bygge. Han maatte atter udsætte til høsten.

Elmira havde længe været skrantende, da doktor Prescott en kvæld, uden at banke, traadte ind i deres dagligstue, medens Lawrence sad ved siden af hende i sofaen med sin arm om hendes liv. Begge sprang op, men Lawrence samlede straks sine tanker: „Far,“ sagde han, „dette er min vordende hustru“.

— „Godt,“ var svaret, „du er din egen herre. Jeg vil bare sige dig, at naar det bryllup staar, maa du give afkald paa enhver hjælp fra mig. Du vil intet faa efter mig. Du vil blot have din hustrus medgift. — Og endvidere, min søn; klokken 10 lukkes min dør; er du da ikke inde, aabnes den aldrig mere for dig. Godnat.“

Elmira tvang sin elsker til at gaa hjem inden den fastsatte tid; men scenen var for meget for hende. En længe tilbagetrængt sygdom brød frem og holdt hende i seng det meste af vinteren. Da hun atter kom sig, forlangte hun, at Lawrence ikke mere skulde komme til deres hus, før faderen gav sit samtykke. Lawrence maatte bøie sig for hendes vilje, rede som han var til at lade faderens uænset.

Da høsten kom, blev endelig Jeromes sag sat op, og arbeidet begyndte straks for fuldt alvor. En dag Merritt og oberst Lamson gik forbi sagen, spurgte den sidste:

„Hør, Merritt; vi har talt før engang om Jerome og Lucina, og du

mente, at kunde Jerome vinde hende, skulde han have hende — med et varmt haandslag fra dig atpaa. Mener du endnu det samme?"

— „Lucina skal have den, hun selv vil, hvem det saa er, og gjerne havde jeg seet, at det var blevet Jerome. Men det er forbi for længe siden. Jerome kommer aldrig over til os mere. De mødes aldrig. Og Lucina nævner ham aldrig og er alligevel i godt humør og frisk, som du ser. — Nei, det er forbi — en liden barndomsforelskelse."

Obersten plystrede. „Godt, det var bare det, jeg vilde vide, Eben. At du fremdeles er for det. — Vi sees ikvæld hos dig, gammeln."

Den aften mødtes kortklubben hos Merritts; men oberst Lamson var umulig som medspiller; han begik de umuligste dumheder og gav bort spil efter spil.

— „Hvad gaar der af dig?" spurgte de andre.

— „For fan, jeg er saa hakkende glad, at jeg hverken kan sidde eller staa. Jeg er en rig mand, Merrit. En rig mand, sagfører. En rig mand, Jennings", — og han satte tommelfingrene i vesteærmene, lænede sig tilbage og spredte brystet ud saa bredt, han var istand til. „Jo, dere; slig ser en rig mand ud. Grundrig. Hvad vil du have for gaarden din, som den staar, Merritt? Kontant, skjønner du".

— „Ud med det, da, mand! Hvem har du arvet?"

— „Ingen; jeg har tjent pengene selv, mine herrer. Spekulation. *Fin* spekulation, ser dere. I gruber". Og han lænede sig hurtig fremover og slog i bordet — „Fem og sytti tusen dollars paa ét bræt, godtfolk. — Ja, se slig tager oberst Lamson i, naar han gidder befatte sig med at tjene penge".

— „Spøg eller alvor, Lamson?"

— „Alvor, mand. Det deiligste, mest fanivoldske alvor, du nogensinde har seet. — Hør nu. Da jeg netop havde giftet mig, syntes jeg, at jeg maatte prøve at skabe mig en formue. Jeg kjøbte en del grubeaktier i Nevada — for spotpris. Et par dage efter kunde jeg have kjøbt dem for endda større spotpris, for ingenting. Jeg glemte aktierne. Men igaar faar jeg et telegram. Nye fund i gruberne; aktierne værd 75,000. — Nei, der er ingen feiltagelse. Jeg har telegraferet til New York. Alt er i orden. „Lykken staar den dristige bi", mine herrer. Og i næste uge reiser vi til Boston, Jennings, og sælger hele fanteriet og faar pengene skikkelig anbragt".

Nyheden løb som ild over naboskabet, og de gode landsbyfolk frygtede, at Lamson og Jennings vilde begynde forfra igjen, hvor de slap i ungdommen. Ugen efter reiste de to til Boston og kom igjen straalende

baade af ansigt og nye dragter. Obersten havde lagt sig til en guldbeslaaet stok — hans livs ærgjærrighed fra han var ung. Jennings's husholderske optraadte i ny silkekjole og Lucina med diamantørenringe.

— „Prægtigt at være rig“, sagde obersten til sin ven sagføreren og svingede den guldbeslaaede stok. „En føler det helt ned i tæerne, mand. Det er varme, og det er vin, — og det er en nydelse, ingen rigtig kan begribe, som ikke har følt den. Det er bare en ting, som mangler, — at ikke den lille pigen, jeg giftede mig med, er ilive og kan faa alt, hvad hendes hjerte kunde ønske sig“.

Lidt senere traf obersten Jerome.

— „Gratulerer, oberst, med formuen“.

— „Tak. Sig mig, Jerome, dersom nu 25,000 dollars af dette fund var kommet til dig, hvad vilde du gjort med det. Jeg mener, vilde du holdt det løfte, du husker, om at give alt til bygdens fattige“?

— „Det synes et lidt overflødigt spørgsmaal, oberst, men naturligvis vilde jeg holdt mit løfte“.

— „Jeg tror dig, gut. Jagu tror jeg dig. — Ja, det var bare det, jeg havde moro af at vide. — Og du slider endnu for at bygge et hjem for en vis ung dame?“

Jerome havde lyst til at blive sint; men obersten var for godmodig og straalende. „Naturligvis, oberst. Saasandt jeg lever og beholder helsen skal det nok lykkes tilsidst“.

— „Tror dig, Jerome, tror dig. Ja, godnat da“.

Oberstens held har gaaet ham lidt til hovedet, tænkte Jerome. Selv var han i godt humør. Alt gik godt. Sagen bragte mange penge. Næste vaar kunde han driste sig til at tale til Lucina.

XIX.

Den paafølgende vinter var sjelden streng med megen sne. En sur, stormende dag fik Jerome, hans moder og søster en underlig følelse af, at noget besynderligt var ifærd med at hænde. Moderen havde drømt natten forud om sin mand — en underlig, levende drøm, hvori hun havde ham tilbage. Og alles tanker vandrede stadig tilbage i tiden til den tid, da Abel Edwards forsvandt paa en saa hemmelighedsfuld maade.

Vi maa fortælle i al korthed den følgende nats hændelser. Jerome og Elmira vækkedes tidlig ved støi fra kjøkkenet. De hørte moderen gjentage: „Abel, Abel, Abel!“ og troede først, at hun drømte, gik isøvne eller var syg. Da de kom ned, fandt de imidlertid døren aaben, og i gyngestolen sad en gammel, hvidhaaret mand, over hvem moderen kjærtegnende bøiede sig. Hun *gik* frit om paa gulvet, efter i saa mange aar

ikke at have kunnet røre sig fra sin stol. Ved mandens fødder stod et skrin.

Det var Jeromes fader, som efter fjorten aars fravær vendte tilbage næsten stivfrossen af at have trukket sig frem gjennem sne og storm. Da han var kommen vel iseng og havde sovet en stund, fortalte han sin historie.

Han vidste, at dr. Prescott vil tage gaard og grund fra ham. Haardt havde det været at komme ud af det før, umulig vilde det blive derefter. Forsvandt derimod han, turde det hænde, at Prescott lod sig formilde og gav henstand eller afkortning. I hvert fald vilde da naboerne blive snille mod familien. Han kunde med sin bedste vilje ikke frelse den fra sult og nød; den vilde utvilsomt klare sig bedre uden ham. Hvorfor da forblive hos den blot for at gjøre livet surere for den?

Han tænkte alt dette over den sidste dag, han drog til skogholtet efter ved. Dammen kom først i hans tanker. Hans død vilde vække medlidenhed for hans „efterladte". Det var den sidste og bedste maade, hvorpaa han nu kunde hjælpe dem. — Men saa slog det ham, at pengene, som skyldtes dr. Prescott, dog ogsaa *burde* betales. Han havde ingen ret til at dø, før det var gjort. Det vilde være at rømme fra sin skyldighed. Han tænkte videre og forbandt de to hensyn. Lad landsbyen tro ham død, og lad ham forsvinde sporløst fra den; men lad ham dog vedblive at leve og paa et andet sted prøve at skrabe penge isammen til at afbetale hele gjælden. Naar det var gjort, vilde han vende tilbage.

Planen var lagt, og han skred straks til dens udførelse. Den afkastede hat skulde føre dem, der søgte efter ham, til dammen og lede til den slutning, at han der havde fundet sin grav.

Imidlertid drog han hen til en ikke langt borte liggende landsby, hvor han under et paataget navn tog tjeneste hos en farmer. Han levede som den værste gnier, undte sig intet og lagde tilside hver cent, han fortjente. Aars fremfærd af denne art skabte vaner og karakter. De opsamlede penge blev ham kjærere end alt i verden. Den trange horizont, de faa interesser, hvortil han indskrænkede sig, og det ensformige liv ødelagde hans aandsevner, gjorde ham gammel og nedbrudt før tiden, og da han atter naaede hjemmet, var han begyndt at „gaa i barndommen".

I skrinet havde han havt 1,500 dollars, 500 i guld og 1000 i sedler. Men paa veien hjem havde han stanset paa et daarligt beværtningssted og ligget der om natten. Om kvelden var han ved glæden over at staa ved sit livs maal bleven meddelsom og havde fortalt om skrinets indhold. Følgen var, at en af de lyttende om natten havde aabnet det og stjaalet dets indhold af guld. Derom vidste han dog aldrig selv noget. Han troede fremdeles, at den hele sum var i skrinet, da han fortalte sin historie til hustru og børn. Jeromes mistanke vaktes ved hans fortælling om, hvad der forefaldt i gjæstgiveriet. Han aabnede skrinet og fandt guldet borte,

men fyldte atter den tomme pose med 500 dollars fra sine egne sparepenge. Han vidste, faderens forstand neppe kunde taale den skuffelse, pengetabet vilde blive for ham, og besluttede, at han aldrig skulde kjende til det. De 500 dollars kunde Jerome snart tjene ind igjen nu; han behøvede neppe af den grund at opsætte med at tale til Lucina mere end fra vaaren til høsten.

Abel Edwards's gjenkomst fra de døde vakte naturligvis stor bevægelse i landsbyen. I et par dage sad det gamle ægtepar iført stasklæder og tog imod gratulationsbesøg. For hans hustru var hans gjenkomst kanske hendes livs dybeste, reneste glæde; for børnene betød det lidet. De havde forlængst glemt faderen; alle gamle kjærlighedsbaand, der bandt dem til ham, var forlængst blevne støv, og nogen ny kjærlighed for den gamle, pengedyrkende, barnslige mand kunde ikke opstaa. Deres forhold til ham kunde blot blive pligtens, mildnet ved ømhed for mindernes, moderens og det kjendte faderforholds skyld.

XX.

Kort efter Abel Edwards's hjemkomst begyndte et af de voldsomste regnfald, Upham landsby har kjendt. Regnet begyndte tidlig en morgen. Da landsbyens beboere først saa ud af vinduerne, strømmede alle veie i vand, og regnen faldt i grønne hvislende strømme.

Vandet steg i elven, og Jeromes sag var snart næsten omringet af vand. Den var solid bygget og syntes ikke at trues af fare; men Jerome skaffede sig dog sterke tauge og forankrede den til de sværeste træer i nærheden.

Det regnede lige voldsomt hele dagen og natten og dagen efter. Ved middagstid den anden dag stod halvdelen af landsbyens kjeldere under vand, og hønsehus fløď om i gaderne, der mangesteds kun var til at komme over ved hjælp af flaader. Man begyndte at blive urolig. Elven gik som en fos mellem træer og over marker. Landsbybroen skalv under vandets tryk og kunde ikke staa imod meget længer. Gik den, maatte flom og vragstumper ogsaa rive Jeromes sag ned. Der var aldrig tale om assurance mod den slags naturkræfter i de dage.

Da Merritt kom hjem og fortalte om tilstanden, sneg Lucina sig op til sit værelse og bad med al sin sjæls kraft til Gud, at han vilde bevare Jerome for dette tab, redde hans sag og lade regnet holde op. Men regnet vedblev at piske mod ruderne i voldsomme strømme.

Elven steg stadig. De svære snemasser smeltede væk under det varme voldsomme regn, og veiene var overalt dybe strømme. Marker og skog stod under vand; halvsmeltet sne fløď paa overfladen. Og allevegne fra strømmede vandet til elven. Tidlig paa eftermiddagen var Jeromes

sag ganske omringet af fossende vand, bygningen knirkede og gav sig. Den begyndte at løfte sig fra grundmuren, men hang fast i de forankrende tauge. Vragstumper og oprevne trær kom ned med strømmen og tørnede mod bygningens vægge eller lagde sin dødvægt paa forankringerne.

Jerome var alene i sagen; men hele landsbyens mandlige befolkning havde samlet sig paa skogskrænten ovenfor den. Gulvet svaiede allerede som et skibsdæk. Rundt ham en graagul flom og under ham den nu vældige fos.

„Fanden saa haardt for ham! — Fordømt uheldig!“ skreg mændene til hinanden; de maatte skrige nu for at høres af nærmeste sidemand; fossedur og knagen og bragen fra alle kanter overdøvede enhver anden lyd.

Ved firetiden kom en mand løbende efter doktor Prescott, som var blandt de forsamlede. Oberst Lamson havde faaet slag. Doktoren og Merritt løb afsted; den sidste raabte tilbage: „Faa gutten ud af der nu!“

Og Jeromes medhjælper i sagen fik et reb om livet og kjæmpede sig igjennem strømmen til sagen, hvor Jerome stod tilsyneladende hypnotiseret af fossen og stirrede ned i den uden at ændse, hvad der foregik om ham. Manden maatte ruske ham op og tildels med magt faa ham iland.

— „Mod mand! Livet er mere end en sag“, sagde hans ledsager.

— „Det er mere end en sag, som gaar der“, svarede Jerome og gik bort fra de andre og satte sig paa en nedhugget træstamme.

Snart efter kom der en hel liden flaade af svære trær. De fangedes af dæmningens overkant; vandet taarnede sig op bagom dem. Hvidt sprøit brød over dem. Alting, baade ting og lyd, syntes for tilskuerne at samle sig i en døvende larm. Det var dæmningen, som gav efter; træflaaden rev den ned, sten, bjælker og træer deisede mod sagen og dens forankninger, og alt sammen sank som et korthus i den graagule flom og var væk i fossen.

Jerome saa ikke bygningen gaa. Han sad udmattet, sjæletræt, saa endog tanker og følelser var ophørt at arbeide i ham. Han var som en, hvem alt liv, undtagen den rent fysiske blodcirkulation har forladt. Han sad saaledes bedøvet paa træstammen, da hans medhjælper atter ruskede ham op og fik ham sendt hjem.

Næste morgen tidlig bankede Merritt paa hos Jerome. Han vilde tale med ham. Beklagede hans tab og omtalte samtidig, at obersten var død.

— Og saa har jeg et brev til dig, Jerome, fra Lucina. Gud bevare dig mand, hvad har du at klage over? Den lykkeligste mand i verden er det, du er. Lucina har grædt hele tiden, siden den forbandede sagen din gik. Og saa har hun talt med sin mor, — oberst Lamson havde nok fortalt hende noget, som du engang har sagt. Og — vel, *sir*, resultatet er dette brevet. Jeg har læst det, og — du faar sætte op et lidt hyggeligere fjæs, manden min.“ Og Merritt skridtede atter afsted efter at have leveret Jerome den lille konvolut.

Det var det første brev, han havde faaet fra Lucina. Som om hans grove finger kunde ødelægge papiret, aabnede han det med fingerspidserne, sagte og forsigtig. Lucina havde raadført sig med skolelærte epistelmodeller, da hun skrev:

„*Kjære ven!* — Du maa lade mig udtale, hvor jeg sympatiserer med dig i dit tab. Tab ikke modet! Og betragt det ikke som ukvindeligt, at jeg undertegner mig

din trofaste ven for altid, gjennem livets sorger som gjennem dets glæder,

Lucina Merritt.“

Teknisk kringsjaa.

I forrige hefte omtaltes et detaljeret forslag til en elektrisk hurtigbane mellem New York og Philadelpfia. I novemberheftet af „*Engineering Mag.*“ fremlægges alle beregninger og overslag. Hele linjen er nøie undersøgt og opmaalt. Farten skulde være 270 km. eller mere pr. time. Overslagene, hvor udgifter og anlægsomkostninger er overdrevne og indtægterne undervurderede, viser en vakker fortjeneste paa anlægskapitalen. De forslagsstillende ingeniører slutter med at sige, at de har grund til at mene, at endog en betydelig større fart end den ovenfor nævnte vil kunne opnaaes.

— Chicagos elektriske luftbane har nu været i drift et aar. Et detaljeret regnskab viser, at elektriciteten her har faldt betydelig billigere end damp.

— I Kalifornia anlægges der en interessant elektrisk kraftoverføring paa 2,500 hestekræfter. Omtrent den hele kraftmængde skal nemlig benyttes til at drive pumpeverk. Landet er tørt, men jordbunden god. Den maa vandes. Men den lille flod, hvor elektricitetsverket anlægges, har ikke vand nok til agervandning for den hele omegn. Derimod er der overalt fuldt op af underjordisk vand i en vis dybde. Flodens vand benyttes derfor blot til at frembringe *kraft*, som saa overføres ca. 40 km. til store pumpeverk, hvor den driver op vand nok. En ny anvendelse af elektriciteten.

— Niagara elektriske kraftanlæg har nu været i virksomhed i over to aar. Der begyndtes med 15,000 hestekræfter, hvoraf en del tusen overføres til Buffalo og driver denne storbys sporveie. Resultatet af dette eksperiment, ad hvilket autoriteter og lærde verden over rystede paa hovedet, sees bedst deraf, at kompagniet nu holder paa at udvide anlægget. Der indlægges fem turbiner og dynamoer paa tilsammen 25,000 hk. — saa anlægget snart vil kunne levere 40,000 hk. Man har ogsaa fundet det oprindelige anlæg og dets maskineri saa praktisk og hensigtssvarende, at blot meget smaa forandringer gjøres ved det nye maskineri og den nye udvidelse.

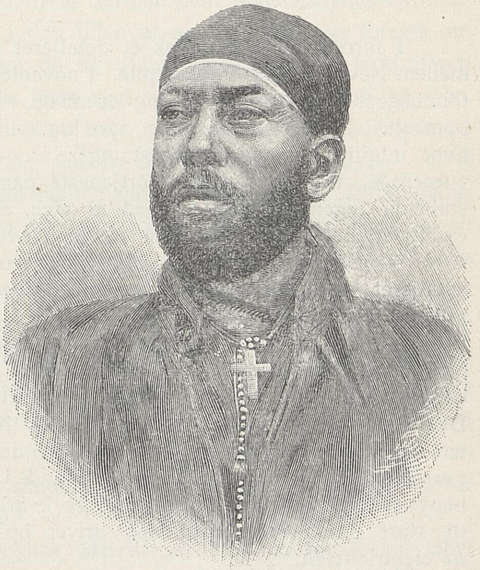
Redaktionen er ikke ansvarlig for de ideer og synsmaader, der forekommer i optagne originale artikler eller i de fra udlandets tidsskriftpresse hentede opsæt. Den medtager alt, der bør kjendes af den læsende almenhed, enten den er enig med vedkommende forfatter eller ei. — Redaktionens egne meninger finder man i de redaktionelle artikler og under „Redaktørens sofahjørne".

Kringsjaa.

Kristiania, 11. oktbr. 1897

Der indtages i dette hefte tre artikler af politisk art og af sjelden interessant indhold. „*Kringsjaa*" har saa ofte indeholdt artikler om de orientalske spørgsmaal fra armener- og grækervenligt hold, at det kun er skyldighed, naar hermed et par vægtige indlæg fra **tyrkisk side** vedlægges. I det ene har ingen mindre end sultanen selv ordet; i det andet en liberal, forstandig og europæisk-sindet muhamedan, der fortæller en spændende historie om det nye liv og de nye bevægelser, som nu rører sig inden Islams verden, takket være „magternes" feilgreb. Enhver sag har gjerne to sider; en gammel dame fra det fourrierske *Brook Farm* eksperiment holdt altid paa, at der er mindst 16 sider ved hver sag af betydning. Vil vi dømme retfærdigt og forstandigt, maa vi i hvert fald *høre* og *kjende* de to sider. Og vor dom vil kanske derefter blive, at den tyrkiske regjering ikke maa aldeles fordømmes. Armenerne saavelsom kretenserne har aabent og ærligt proklameret, at de ønsker uafhængighed af sultanens styre. Ingen vil fortænke dem deri; men ingen kan heller fortænke sultanen i, at han søger at forhindre deres ønsker fra at gaa i opfyldelse og bevare sit rige udelt. Naar saadanne kampe opstaar mellem barbariske befolkninger, maa grusomheder følge. Paa Kreta har ingenlunde muhamedanerne været alene om disse. Den store bebreidelse, som *kan* rettes mod den tyrkiske regjering (og den træffer ikke den nuværende sultan, men hans forgjængere) er, at den har vanstyret riget og ladet befolkningen synke ned i et barbari, hvor grusomheder ikke længer staar til at forhindre. — En islamitisk renaissance vilde utvilsomt være den for alle parter (undtagen Rusland) heldigste løsning af det orientalske spørgsmaal.

I forbindelse med tyrkiske forhold bør det nævnes, at de ofte i „*Kringsjaa*"

Menelik af Abyssinien.

omtalte drømme og aspirationer mod et **nyisraelitisk rige** med Jerusalem som hovedstad, nu virkelig er gledet ind paa det aktuelle politiske livs omraade. En permanent organisation arbeider mod maalet, og betydelige kræfter og midler staar bagom den. Sultanen antages ingenlunde uvillig til mod en klækkelig

pengesum at overlade Palæstina til jøderne som en fristat eller et fyrstendømme *skatskyldigt* til sultanen. En vakker tribut kunde vistnok opdrives der, og den vilde være mere end velkommen for den altid tomme tyrkiske statskasse.

Den tredie politiske artikel i dette hefte er den mest opsigtvækkende. Den udgjør et voldsomt angreb af **Crispi** paa den **fransk-russiske alliance,** som han tror har sat sig Elssass-Lothringens og Konstantinopels erobring som maal. Denne mening deles dog ingenlunde af Europas offentlige mænd i større udstrækning. Tvertom er det den almindelige mening, at Rusland bestemt har negtet at hjælpe Frankrige til provinsernes tilbageerobring — idetmindste for den sags skyld at ville forstyrre freden. Man antager derfor, at Frankrige for at opnaa Ruslands alliance har maattet give afkald paa de revancheplaner, som fra først af drev det til at søge forbundet. Alliancen skulde saaledes i virkeligheden blive temmelig tynd for indhold og nærmest indskrænke sig til en overenskomst om at følge en fælles udenrigspolitik til fredens og det bestaaendes opretholdelse, samt i tilfælde af an- eller overgreb staa sammen til forsvar. Denne tolkning af forbundet har vistnok sandsynligheden for sig, og Crispis gjætninger og beskyldninger er snarere en følge af ærgrelse end af skarpsind.

I **India** rykker nu de britiske tropper jevnt og seirrigt frem. Men medens krigen saaledes nærmer sig afslutning, har byldepesten brudt ud i nye tætbefolkede distrikter, samt i den del af Gangesdalen, som stadig er opfyldt af pilgrimme fra alle kanter af landet. Denne farlige landeplage har saaledes nu samlet ny magt, og dens udbredelse i Centralasia ansees omtrent umulig at forhindre.

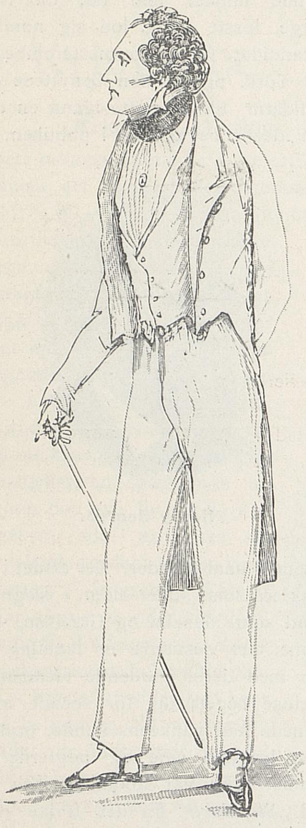
Valgkampen i **New York** fik en uforudseet sørgelig afslutning i *Henry Georges* død. De amerikanske tidsskrifter vil snart bringe udførlige biografier og omtaler af ham, efter hvilke „*Kringsjaa*“ vil søge at give et billede af en personlighed, hvis betydelige evner og noble uegennyttige karakter, endog de bitreste fiender villig indrømmer. Selv regner jeg til mine kjæreste og mest løftende minder den tid, da Henry George første gang lod sig nominere til kandidat for borgermesterembedet i New York, og da han benyttede dette kandidatur til at sætte igang en af de mest ideelle bevægelser i politiken, som

Henry George.

de senere tiaar kjender. Der er det i hans karakter, som stiller ham i slegt med mænd som Mazzini og Garrison, — en familie, der desværre er faatallig nok. Men med deres glødende idealisme og religiøse begeistring for sociale idealer forenede han yankeens sunde, praktiske sans, kraftige vilje og nøgterne omdømme. Jeg var abonnent paa hans blad „*Standard*“ fra det første numer af, og til det ganske gik ud af hans hænder, og uden at være dengang eller nu helt enig med ham, var dog læsningen af denne avis som at gaa i kirke — til en særlig høitidelig og gribende tjeneste. Der var liv og hjerteblod i hvert ord; sympati for de tabende i livets kamp; evangelietoner om hjælp. Det var ikke blot jordspørgsmaalet, som drøftedes; det var organ for en social-

dealistisk bevægelse paa etisk grundlag og med religiøs inspiration, der krævede faa eller ingen dogmer og kanske særlig greb efter det dannede menneskes hjerte· Haard maatte den være, som ikke ofte fik graad i øinene over hans taler, som ikke følte blod og nerver danse af sympati for ham og i takt med den vældige bevæ-

Lord Byron 1823.

gelse, der en stund syntes at ville bringe hele det amerikanske folk paa benene i en ædelmodets rus af samme art som den, der greb de adelige deputerede i Frankrige, da de under revolutionen sloges om at komme frem til tribunen for at afsværge sine rettigheder. Prester, biskoper, professorer, ledere for den høieste og solideste dannelse i den nye verden reves med. Den katolske fader Mc Glynn prædikede fra de politiske platformer Georgisme, saa faa øine forblev tørre, saa forsamlinger paa tusener reiste sig og istemte i kor med et alvor og en lidenskab som aldrig før „Fader Vor, — dit rige komme . . .“

I Europa kjendes Henry George blot som den store forfatter. I Amerika er han blevet noget meget mere. Det var hans ord, som først vakte massen og særlig den øvre og bedre masse af det amerikanske folk til bevidsthed om det „sociale spørgsmaal“. Og det skyldes ham fremfor alle, at vækkelsen blev saadan, at den „sociale bevægelse“ derover er og maa vedblive forskjellig fra den europæiske. Den er og var ingen pur klassebevægelse. Under Henry Georges banner flokkedes baade millionærer og arbeidere, og statsmænd og prester blev hans mest solide disciple. Fordi han siden har drevet lidet af iøinespringende agitation, har man ogsaa troet, at bevægelsen var død. Det er en stor feiltagelse; den har øget jevnt og stilt; den tæller en betragtelig gruppe i Kongressen, og den impuls, han gav mod radikal social reformation, har næsten skabt et helt folk i sympati med en saadan. Bevægelsen er udogmatisk, ikke socialistisk; den vil prøve sig frem, men dens maal og ideal er et samfund af brødre. Det er ligefrem forbausende, hvorledes denne tanke og følelse har vundet frem derover, siden Henry George først fremstod. Nu forkyndes den kanske fra et flertal af kirker, og den synes at være blevet folkets alment antagne overbevisning. Derfor har i det før intenst individualistiske Amerika, social lovgivning i de sidste aar kunnet tage enorme skridt og naa punkter, som man før vilde anseet utænkelige.

Georges død gav *Tammany* (det regulære og lokalt styrede demokratiske parti (seiren. George optraadte som „demokrat“; han vedkjendte sig demokraternes nationale program, og der blev

endog gjort forsøg paa at gjøre ham til demokratiets „regulære“ kandidat. Han drog derfor væsentlig sine tilhængere fra demokratisk side. Ved hans død gik de allerfleste af disse tilbage til sin gamle leir og stemte for demokratiets regelmæssig opstillede kandidat. Derved vandt Tammany en glimrende seir med ca. 80,000 stemmers overvegt. Dernæst kom den gjenværende uafhængige kandidat Seth Low, og tilsidst langt bagefter den republikanske partiorganisation, — et snes tusen stemmer afgivne for Henry Georges søn spillede ingen rolle. Tammanys seir er et nederlag for godt bystyre og en seir for korruption.

Lad en mand staa, hvor han vil i det politiske liv: den store begavelse i forbindelse med den noble personlighed og absolute uegennyttighed er saavidt sjeldne, at vi alle maa savne hver en, som gaar bort, tager lidt af lyset med sig og gjør mørket om os dybere.

Østerrig befinder sig i en akut konstitutionel krise. Det gjælder fornyelsen af forbundspagten med Ungarn. Der er blevet indrømmet bøhmerne rettigheder, som tyskerne er rasende over, og de giver dette raseri luft i anledning af den nævnte pagt. De erklærer, at med mindre den tyske overlegenhed i Østerrig atter sikres, vil de resikere rigets opløsning ved at hindre unionsaktens fornyelse. Dagsavisernes telegrammer har skildret oppositionens raseri og besynderlige kampmidler. Det ser ud til, at unionsakten ikke vil kunne fornyes. I saa fald maa keiseren gribe personlig ind i affærerne. Han kan da enten forvandle Dobbeltmonarkiet til et Trefoldigt Monarki ved at stille Bøhmen, *hvis konge han er,* i samme forhold til riget som Ungarn. Eller han kan proklamere almindelig stemmeret og lade et nyt Rigsraad vælge ved den. For tiden vælges Rigsraadet ved en klasseafstemning, der er opfundet netop for at modarbeide utyske nationale bevægelser. Ved indførelsen af almindelig stemmeret vil de nuværende klasse-grupper forsvinde, og to store rigspartier formodentlig straks begynde at danne sig. Disse vil udgjøre en betydelig modvægt mod de nationale jalousier.

Udsigterne til en **spansk-amerikansk** krig er ikke blevne mindre. Det nye liberale ministerium i Madrid synes ikke at forhaste sig med at opfylde de Forenede Staters ønsker. Som før udtalt befinder Spanien sig i en situation, hvorfra en krig tør vise sig som den eneste mulige udvei — den eneste mulighed for at redde æren og monarkiet, om ikke Kuba.

Norske kvinders sanitetsforening.

Idet opmærksomheden henledes paa en korrespondance under ovenstaaende overskrift fra formanden i „Norske kvinders sanitetsforening“, skal det med glæde erkjendes, at foreningens love og program, som af formanden udtalt, *har* den fornødne bredde og rækkevidde. Programmet synes at være nøiagtig det samme som for den amerikanske Røde Kors forening. Dermed er ogsaa dens dobbelt sterke krav paa almenhedens støtte og tilslutning givet. Og „Kringsjaa“ haaber inderlig, at foreningens medlemmer og ledende kræfter vil drive den frem til en saadan udbredelse og styrke, at den virkelig vil staa iblandt os gjennem alle fredens aar saavel som i mulige krigsmaaneder som en virkelig „frelsesarmé“, der dog blot har legemlig nød og ulykke for øie og i sin virksomhed ikke drives af andet end hjælpsomhedens hellige aand og en sand og ærlig fædrelandskjærlighed.

Korrespondance.

„Norske Kvinders Sanitetsforening“.

(Af foreningens formand fru F. M. Qvam).

Hr. redaktør!

Vi, der har udkastet planen til og stiftet „Sanitetsforeningen“, har ikke havt kjendskab til „Det Røde Kors's forbund“, i de Forenede Stater, før De nu fortæller os derom i „*Kringsjaa*“. Denne organisation har derfor ikke kunnet tjene os som forbillede eller givet os veiledning i vort arbeide. Det har derfor interesseret mig særdeles meget at gjennemlæse Deres opsæt om denne store amerikanske forening, paa samme tid som det har overrasket mig at se, hvor nøiagtig vor „N. K. Sanitetsforening“ — naar den bliver fuldt organiseret og støttet af alle varmhjertede kvinder og mænd — svarer til „Det Røde Kors's forbund“ i Amerika, idet „Sanitetsforeningen“ ønsker at arbeide ligesaa meget for fred som for krig, saa den aldeles ikke behøver at „udvide sit program“ eller forandre sin virksomhed for at komme paa siden af hin. At den kan gjøre nytte, har den allerede vist, idet den i sommer efter kun at have bestaaet i 18 maaneder ved frivillig hjælp fra de forskjellige myndigheder og private dampskibsselskaber, kunde efter faa dages forløb tilstille de brandlidte i Levanger og paa Namsos en betragtelig hjælp i form af nyt tøi fra selve foreningen, penge og brugte, men gode klædningsstykker, indsamlet af arbeidskomiteerne og bestyrelserne omkring i Kristiania, Drammen, Horten, Sarpsborg og Throndhjem. — Det, som mangler, er at faa alle gjort interesseret, saa *enhver* føler det som pligt at yde foreningen sin støtte gjennem pengebidrag eller arbeide. Jeg hilser derfor med glæde Dem, hr. redaktør, velkommen som en god forbundsfælle i vort arbeide for sagen, idet jeg føler mig forvisset om, at De, naar De lærer „Sanitetsforeningen“ at kjende, vil yde den en kraftig hjælp hen mod maalet, saa at den maa kunne blive for Norge, hvad hin rige forening er for Amerika.

Forskjellige meddelelser.

— *Ferier for heste.* — Bostons brandvæsen har sin aarlige sommerferie, som regel er inden de fleste bedrifter i Amerika. Men nu har ogsaa bystyret bevilget brandvæsenets heste en sommerferie paa 14 dage hver. 14 dage skal hver hest faa tilbringe paa landet, paa en hyggelig farm, hvor den vil faa vade i høit græs og spise kløver, alt hvad den magter. Det er saadanne „smaating“, som viser, at verden gaar fremad i reel civilisation. Der er intet bedre tegn derpaa end voksende mildhed mod og omtanke for dyrene.

— Fra *Paris* begynder det at rygtes og siges, at et *nyt* omslag i

aandsliv og literatur er under opseiling. Mysticisme, symbolisme og alt det andet af samme art er man allerede færdig med. Og man vender tilbage til en literatur, inspireret for en stor del af etiske motiver og social reformtrang. Et udslag af den nye aand var oprettelsen af *Théatre Civique*, myntet paa arbeiderne, men hvis forestillinger politiet forbød.

Ny literatur.

Religiøs literatur.

Blandt de mange tegn paa, at vort folk for tiden gjennemgaar en religiøs udviklingsproces, er ogsaa den for vore forhold ganske righoldige religiøse literatur, som pludselig de større forlag udsender. Den foreligger i en form beregnet paa den dannede og læsende almenhed, og den er for en del ikke de faste standpunkters, men de famlende søgeres literatur. Med den dybeste glæde maa dette fænomen hilses. Den største nødvendighed inden vort folk er utvilsomt samlingen om et fast etisk eller religiøst livsgrundlag og en vækkende, sterk og karakterdannende bevægelse derom. — At denne literatur skulde byde paa virkelig nye ting, vil ingen vente. Vi er jo sene kommere til et udviklingsstade, andre nationer har gjennemgaaet for halv hundre aar siden. Det vil derfor som regel være let nok at hente paraleller fra andre literaturer til alt det nyeste, som saaledes fremkommer hos os. Men dens værd ligger heller ikke i dens nyhed absolut seet; men i dens nyhed for mange *hos os*, i dens mange tegn paa aandslivets nuværende stilling iblandt os og dens evne til at skyve udviklingen et skridt frem. At den ofte synes umoden og famlende nok, maa ogsaa ventes. Det ligger ligeledes i forholdenes natur.

Jens Greve*) udsender under titlen „Er der fast grund under fødderne?“ en række „aforismer“. Den hele titel er svært fordringsfuld i forhold til det temmelig enkle indhold. Det er en bra præken for ubefæstet ungdom, som er i fare for at hvirvles tankeløst med af en „moderne“ vantro. Bra, fordi der tales fra et standpunkt, som ikke ligger fjernere fra en saadan ungdom, end at den vil forstaa talen og kjendes ved de tanker og følelser, som tillægges den selv. For modnere mænd af hvilkensomhelst tankegang er bogen neppe; paa dem vil den vel, enten de er ateister eller teister, virke lidt vel ungdommelig og overfladisk-sikker. Det er den „moderne vantro“, den ateisme, som i videnskaben indbilder sig at finde støtte for sin fornegtelse, som forfatteren særlig angriber. Derpaa den „religionsløse moral“, hvis natur og motiv han dog neppe forstaar. Og saa har han fat paa dem, der alligevel vil have en gud og laver ham ud af deres egen tanke. Bogen slutter med en anbefaling af bibelen, hvor kanske alligevel den levende gud vil findes. Anbefalingen er bra nok. Det vilde slet ikke skade, om „verdens mest indflydelsesrige bog“ læstes og kjendtes lidt bedre af den dannede almenhed i vort land. Men om den blotte læsning deraf

*) Jens Greve: *Er der fast grund under fødderne?* — Aschehoug & Co. — Kristiania.

vil føre den engang alvorligt (og mere alvorligt end forfatteren tænker sig) tvilende tilbage til tro, — det er vistnok et meget stort spørgsmaal. For mange begynder tvil og vanskelighed netop der, hvor forfatteren seirsikker slutter.

Af ganske anden og alvorligere art er de netop udgivne *Optegnelser af amtmand Aal*) om religiøse spørgsmaal.* Vi har her for os, hvad der vistnok er en sjeldenhed i vor norske literatur — en høit dannet, klart tænkende, dybt interesseret og alvorlig lægmands greie, sensationsfrie og logisk fremstillede udtalelser om religiøse spørgsmaal. Bogen er ikke „populær“, ikke „aandfuld“ og ikke „morsom“; den er skreven i alvor af en interesseret for alvorlige og interesserede læsere — ikke for andre. Forfatterens standpunkt er det ortodokst kristne, det han søger at anskueliggjøre fornuftmæssig, forsvare og fremstille paa den mest sympativækkende maade. Han siger dog herom intet nyt, og hans standpunkt vil allerede af geistlige inden vor kirke synes noget forældet. Men de alvorlige ord fra en fromt troende lægmand, hvis forstand med fornuftgrunde bøier sig for den gamle tro, vil utvilsomt paa mange læsere gjøre dyb virkning. Bogens første del har en mere almindelig interesse og er utvilsomt dens mest værdifulde del. Forfatteren er her ikke den allerede inden en dogmekreds indgjærdede troende. Han optræder som den frie søger og gransker. Han glemmer ligesom (for fremstillingens skyld og utvilsomt ogsaa, fordi det repræsenterer gangen i hans egen religiøse udvikling eller i det mindste trinene i hans egen troesstige), at han er kristen og i en overnaturlig aabenbaring har vished for alt. Han stiller sig uden saadan hjælp frit overfor det naturlige liv og spørger — er gudstroen fornuftmæssig? Er den rimelig? Eller har ateismen ud fra det naturlige liv ret? Hvad er den moderne videnskabs forhold til gudstroen? Gjør den denne umulig? — Her skriver forfatteren med en ro og nøgternhed, en ærlig veining af grunde for og imod, som det er en glæde at møde i vor egen literatur, og som straks aabenbarer for læseren, at man har med en nobel og rodfæstet personlighed at gjøre. Thi kun den, der staar fast, evner at tænke ganske frit og være retfærdig til alle sider. — Det er ugjørligt at gjennemgaa denne del af bogen, fordi forfatteren drøfter saa mange forskjellige spørgsmaal. Det kan blot i sin almindelighed siges, at den vistnok vil læses med interesse af alle, for hvem de dybeste spørgsmaal ikke er spøg, at den giver et udmerket bidrag til en fattig gren af vor literatur, men at dens argumenter ofte bærer spor af en tidligere tid, undertiden har en lidt mekanisk smag, og i vigtige punkter — som hvor det gjælder gudstroen — er altfor svage; de mangler her en senere tids nye synspunkter og bevismateriale, der har gjort teismens argument saa overvældende, dets slutning saa logisk uundgaaelig.

Atter af ganske anden art er *Quislings bog om Djævelen og hans engle.**)* En besynderlig bog for os, som kalder os „moderne mennesker“. En bog, som tager os tilbage til Middelalderen. Vi faar her vide, at den personlige djævel er en hovedhjørnesten i den kristne bygning. Og for-

*) *Optegnelser om Religiøse Spørgsmaal — af amtmand Aals efterladte papirer* — Aschehoug & Co. — Kristiania. — Kr. 1.50.
**) J. L. Quisling: — *Djævelen og hans engle.* — Aschehoug & Co. — Kristiania.

fatteren ser i den aftagende tro paa denne mørkets potentat en væsentlig grund til kirkens lammelse. Djævelen maa op igjen og forkyndes mere. Vi faar ogsaa besked om, hvor djævelen og hans engle holder til. Det er især i ørkener og paa øde steder. Om helvede og andre ting vedrørende den engang saa populære, men i den senere tid saa sørgelig forsømte og endog haanede personlighed, vil man ogsaa her faa fuld besked. Alt støttet paa citater og vers af den hellige skrift. Som samvittighedsfuldt samlerarbeide og ærlig fremstilling af den ortodokse djævletro har imidlertid bogen ikke lidet værd ogsaa udenfor de kredse, hvor dens ideer er kjærkomne eller deles.

I Aksel Arstals *„Mellem linjerne“* *) vender vi tilbage i retning af Jens Greves aforismer. Min første indvending er den fordringsfulde udtryksmaade og endog trykkemaade, der virker noget komisk mod det ofte lidt tynde indhold. Af hver sætning laver forfatteren en paragraf. Man vilde læst bogen lettere og med mere respekt, om forfatteren havde skrevet mere beskedent og ladet de ligefremme sætninger følge hinanden som skik og brug er i literaturen. Dette virker lidt markskrigersk — fjælebodagtigt. Her er et eksempel:

Mange er meget lystige .... Verden er støiende ....
Der er ikke mange *stille* i landet .... Kanske en del slappe

— Men haabet er stille, og lykken vilde ogsaa være stille. —

Der er spil og lys, hvor du vender dig.

— Haabet og lykken gror i det dæmpede skjær. —

O. s. v. hele bogen igjennem.

Det er skade, at forfatteren ikke har givet sig tid til at gjennemarbeide sine tanker mere, saaledes at de kunde have fremtraadt i en beskednere og mere vægtig og solid form; thi han har meget godt at sige; hans tanker er ofte sunde; hans følelse og vilje altid; hans indignation undertiden velgjørende (undertiden ogsaa lidt komisk); hans ord ikke sjelden utvilsomt „forløsende“ for mange, og *undertiden* træffende og aandfulde. Det er ikke her et religiøst verk i engere forstand, vi har for os; det er en kritik over vort moderne liv herhjemme fra etisk standpunkt. En røst, der raaber i ørkenen: „Omvender Eder“. En røst, der kommer ud af selve dette moderne liv, der faar styrke og hvashed af dets falskhed, tomhed og rodløshed; der er hysterisk, usikker, uretfærdig som det. Moralen er: »Tag livet alvorlig og prøv at leve det med lidt større nobelhed og karakterens glans“. Havde forfatteren virket sine bedste ting ind i et par rolige, men hvasse essayer, vilde de utvilsomt kommet mere til sin ret end i den usammenhængende og i længden trættende mélange, hvori de nu findes spredt.

I dr. Horns *„Tro og Tænkning“*, **) der udkom allerede ifjor, møder

---

*) Aksel Arstal: — *Mellem linjerne.* — *Tidsspeilende løsener.* — Aschehoug & Co. — Kristiania. — Kr. 2.60.

**) E. F. B. Horn: — *Tolv Forelæsninger over Tro og Tænkning.* — Aschehoug & Co. — Kristiania. — Kr. 2.00.

vi en moderne teologs forsøg paa at forsone den kristne tro med tænkning. Bogen er overmaade interessant for enhver, der ønsker at sætte sig ind i moderne bevægelser og nye idéstrømme inden vor kirke. Fremstillingen er klar og letlæst, og forfatteren viser sig for os som en mand, der elsker og høiagter den menneskelige fornuft kun lidet mindre end den tro, der for ham er sandhedens kjerne og i fuld harmoni med forstanden — kun videregaaende. Han viser sig paavirket af Lotzes filosofi, der i begge verdensdele har øvet saa stor en indflydelse. Hans argumentation er et vægtigt bidrag til opnaaelsen af det maal, han har sat sig — den moderne tankes forsoning med det væsentlige i den gamle tro. Men mange af argumenterne forekommer dog lidt hullede og undertiden for fordringsfulde, hvad præmisserne angaar. Slutningerne holder derfor ikke helt de løfter om store tankesving, om nye udsyn og bredt greb, som indledningen lover. Men dr. Horn hører til de mænd, som arbeider haardest for vort folks religiøse udvikling og kirkens grundfæstelse og gjenopvaagnen paa den eneste mulige maade — ved bortskjæring af dogmatiske trangheder, ved en ny ibrandsættelse af baade hjerte og hjerne til større, friere, rummeligere og mere løftende tro langs de fra gammel tid udpegede linjer.

Notitser.

— Dødelighedsprocenten i en række af byer er som følger. Tallene pr. tusen indbyggere. Frankfurt-am-Main 15.6; Haag 16.3; Stockholm 16.8; Kjøbenhavn 16.8; Edinburgh 16.9; Cincinnati (Forenede Stater) 16.9; Genua 17; St. Louis 17.3; Amsterdam 17.4; Hamburg 17.5; Berlin 17.9; Bruxelles 18.2; London 18.6; Nizza 18.6; Paris 19; Rom 19.1; Philadelphia 19.8; Dresden 19.9; Brooklyn 20; Glasgow 20.4; New York 21.4; Wien 22.3; Boston 22.5; München 23.2; Venedig 25; Breslau 25.1; Budapest 25.4; St. Petersburg 30.9; Kalkutta 33; Bombay 41.5; Alexandria 42.4; Kairo 55.2. Det er øiensynligt, at sundhedsvæsenet ikke er den afgjørende faktor i denne tabel. Brooklyn er f. eks. meget renere end St. Louis og Boston end Edinburgh.

— Wagner's enke tjener godt paa Bayreuth-operaerne. Nettooverskuddet sidste sæson maa have udgjort henved 400,000 kroner.

— Den nye bygning for Chicagos kommunale bibliotek aabnedes den 9de oktober. Bygningen har kostet $7^1/_2$ million kroner. Kommunen har givet en fast aarlig bevilgning af 130,000 kroner alene til indkjøb og vedligeholdelse af bøger. Det er den største sum, noget bibliotek raader over under den post, naar undtages *British Museum*. Bygningens ydre er enkelt; men det indre er storartet og palæmæssigt med rige kunstneriske dekorationer.

— Fyrst Krapotkin erklærer, at Ruslands og Sibiriens evne til at producere hvede er blevet meget overdrevet. Han tror ikke, at Amerika behøver at frygte nogen sterk konkurrance fra den kant. Ruslands produktion er nu ikke større, end at den *burde* fortæres inden landet og vilde gaa saaledes med, hvis det russiske folk spiste blot ligesaa godt som de vesteuropæiske. Den store udførsel betyder folkets udhungring.

Nikolai Olsens bogtrykkeri.

KRINGSJAA.

REDAKTØR: H. TAMBS LYCHE.

BIND X. 30. NOVEMBER 1897. HEFTE 10

Vore gaardbrugeres konkurrenter.

Jordbrug pr. damp.

(Efter Mme. Allen White i „*Scribners Mag.*")

Reiser vi langt nok i Amerika, finder vi omsider ogsaa eksempler paa det gigantiske maskinmæssige og kun ved sin storhed interessante Amerika, som man hos os alene vil anerkjende. Men man maa ofte reise meget langt for at finde det. I denne artikel vil saaledes læseren blive ført 2—3000 km. vestover fra New York for i Red River dalen i det nordlige Dakota at se de uhyre dampjordbrug — om vi saa kan benævne dem —, hvorfra den billige hvede kommer, som er europæiske jordbrugeres fortvilelse.

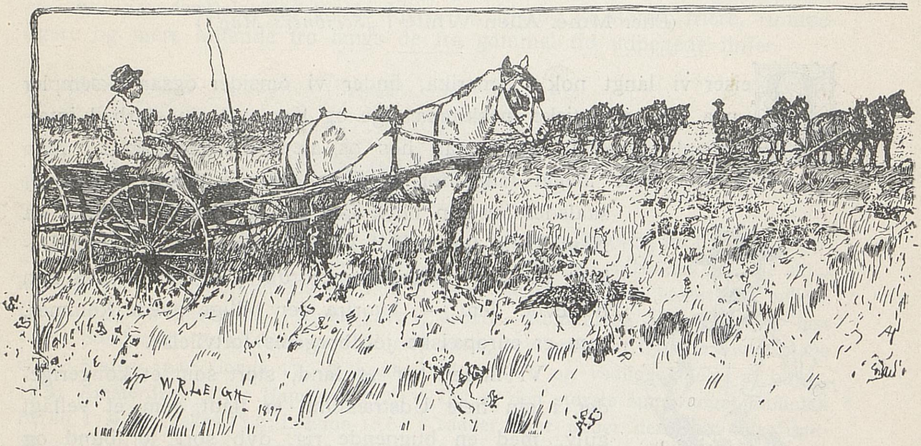
En af gaardens maskinister.

Vi finder her et land, stort som et kongerige, der i sin hele Udstrækning er fladt som et vellagt gulv, med en bugnende rig, dyb sort jordbund og en sommervarme, der driver al vegetation frem som var den under glas.

Dette land, der udgjør en del, og den fladeste del, af den store prærie, som breder sig vidt paa begge sider af Mississippifloden, — dette land er for en del opstykket i kjæmpemæssige gaarde, hvoraf hver gjennemsnitlig indeholder omkring 28 000 maal jord eller henved 30 kvadrat km. Der er neppe et eneste maal heraf, som ikke er udmerket land og giver henved 2 hl. pr. maal (1.7). En saadan *farm* giver derfor en afkastning paa omkring 50,000 hl. af fineste hvede. Man vil faa et begreb om dette tals betydning, naar det nævnes, at der til at transportere denne mængde hvede paa jernbane vil kræves henved 300 af de amerikanske godsvogne, som er betydelig større end de europæiske, idet hver vogn tager

ca. 180 hl. og er omtrent 40 fod lang med kuplinger. Skulde derfor hele gaardens produktion transporteres paa et eneste tog, saa vilde dette, fremdeles med amerikansk vognhøide, blive henved fire km. langt. Ifald gaardeieren skulde sende sin hvede til møllen paa den i sydligere stater ofte benyttede maade, nemlig paa ryggen af mulæsler, vilde der dannes en procession saa lang som fra Kristiania til Kjøbenhavn, — og hele Red River dalens afkastning vilde iaar kræve en procession, som vilde strække sig rundt jorden og behøve saa mange mulæsler, at ifald vi havde et antal lige med folketallet i Norge, Sverige, Danmark og Finland, maatte vi fremdeles skaffe 3—4 millioner til.

Alt arbeide gjøres naturligvis med maskineri, og alt er bragt fuldstændig i system. Hveden berøres næsten ikke af menneskehænder.

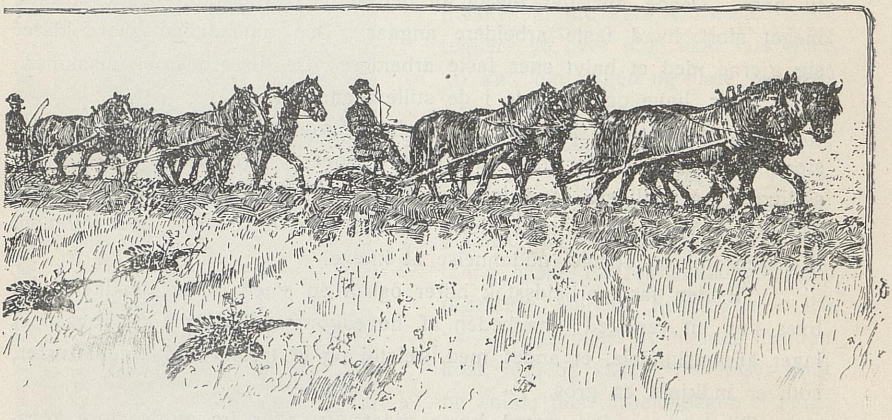
Pløining med

Gaardens betjening eller arbeidsstyrke har kun at svinge haandtag, trykke paa knapper, aabne ventiler og kjøre store, sterke heste. De egenskaber, der fordres af disse mænd, er ogsaa af ganske anden art end de, vore egne gaardbrugere kan nøie sig med eller maa have. Det er ikke svær muskelkraft, som det her kommer an paa; heste og maskiner giver kraften. Den senesterke, træge og sentænkte gut duer ikke her. Hvad der fordres, er kvikhed og intelligens; der maa et hurtigt blik, en snar opfatning og en let haand til for at faa det bedste arbeide fra maskinerne, — uden en smule virkelig god forstand kommer heller ingen ud af det med dem. Det er saaledes hjerne, øie og haandlag, som kræves mere end muskler.

En gaard paa henved 30 kvadrat km. deles gjerne i tre *divisioner*. Hver division bestyres af en *divisions-superintendent;* hver har sit damp-

tærskeverk og sine egne bygninger. I hver divisionsstald er der gjerne hundrede heste; i maskinrummet ti fire-hestes ploge, otte fire-hestes saamaskiner, et halvt dusin harver og syv store bindemaskiner foruden en hel del mindre maskineri. Videre har hver division bolig for sin bestyrer samt større huse eller barakker for arbeiderne. Spiselokaler med kjøkkener er fordelte over hele gaarden paa passende punkter.

Over de tre divisionssuperintendenter og i spidsen for det hele anlæg staar en *manager* eller overbestyrer. Han har sit kontor, hvor der føres et ligesaa nøiagtigt bogholderi som i de største industrielle forretninger. Man ved paa en prik, hvad hver tønde hvede har kostet at producere. I kontoret er der naturligvis telefonforbindelse med samtlige tre superintendenters boliger samt med en række andre vigtige punkter paa farmen.

20—30 dobbeltploge.

Der er ogsaa telefon til nærmeste telegrafstation og derved telegrafisk forbindelse med alle de store kornbørser og den hele udenverden. Efterat høsten er begyndt, modtager kontoret stadig telegrafisk meddelelse om dagens noteringer og forretningerne paa kornbørserne i Minneapolis, Duluth og Buffalo. Telegram om uaar i Argentina eller regn i Indien har for disse gaardbrugere større betydning end himlens varsler eller aarets udsigter i Red River dalen selv; thi den pris, som bliver betalt for hvede her i Nordamerikas indre, bestemmes af høsten den hele verden over. Atter en af de smaa ting, som viser os, at verdens enhed og menneskehedens republik ikke længer er bare digterdrømme, men staar som lyslevende virkelighed i vor midte.

Gaarden er for stor til, at den kunde drives under ét uden hjælp af telefon og telegraf. Selv om overbestyreren omgav sig med en samling

beredne budbærere vilde, altfor lang tid hengaa, før en ordre kunde naa fra den ene ende af farmen til den anden. En arbeidsstyrke, som holder til paa en kant af gaarden, ser ofte ikke de andre arbeidere hele sæsonen igjennem. Er man i en travl tid, maa ofte arbeiderne spise paa arbeidsstedet isteden for at drage de mange km. tilbage til et af spisekvartererne. Det hænder, at en arbeidsstyrke, som tidlig om morgenen er dragen ud til indhøstning, ved middagstid befinder sig tre, fire km. fra det sted, hvor den overnattede.

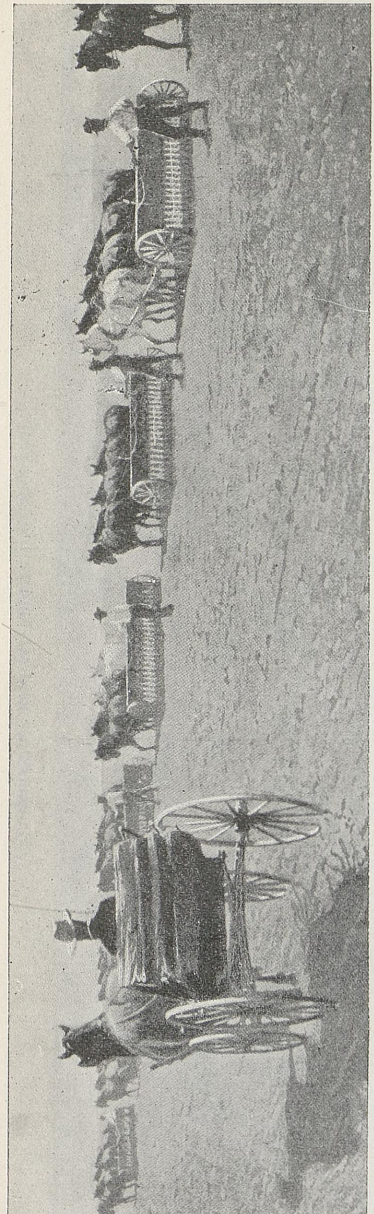
The manager er aldrig gaardens eier. Eieren er gjerne en enkeltmand, sjelden en korporation, og han bor som oftest tusener af kilometer fra sin gaard i øststaterne, hvor han har sit hjem i det vestlige Massachusetts, Pensylvania eller New York. Undertiden har han aldrig seet sin gaard. Han finder den passende mand til manager og overlader siden alt til ham. Denne ansætter ogsaa alt det øvrige mandskab. Dette er ikke meget stort, hvad faste arbeidere angaar. Den umaadelige gaard klarer sig gjerne med et halvt snes faste arbeidere. De tilser huse og maskineri, heste, kjør, have og lignende i de stille maaneder.

Men naar tiden kommer for pløining, saaning og høstning leies der store arbeidsstyrker for hver af disse sæsoner. Arbeiderne kommer fra sydligere og østligere landsdele og drager til bestemte tider op igjennem Red River dalen for at søge dette arbeide, der er ganske godt aflønnet til ingensomhelst speciel uddannelse at kræve.

Til den faste arbeidsstok hører ogsaa en smed og en snedker, som hver har sit verksted i nærheden af hovedkontoret. Her findes ogsaa et lager af maskindele, et andet med sæletøi og et tredie med kolonialvarer, som er indkjøbt en gros.

Til hver saadan gaard hører videre to eller tre af de store kornmagaziner, som kaldes *elevatorer*. Hver af disse rummer i middeltal henved 18 000 hl. Disse bygninger ligger paa forskjellige bekvemme punkter af farmens omkreds. Der findes ikke andre ladebygninger. Kornet kjøres direkte til elevatorerne, som faar sit navn deraf, at kornet, som først fra vognene tømmes i en art kjælder, derfra bringes op i selve magazinet og, naar det behøves, lige til dets tag ved et maskineri, som ligner en mudderprams.

Ved siden af elevatoren løber en jernvei, som er enten en privat sidegren til nærmeste hovedbane eller en af dennes egne sidespor gjennem korndistrikterne. Naar kornet skal læsses paa jernbanevognene, aabnes der blot en liden sluse i elevatorens væg, og gjennem en rende fyldes vognene paa faa øieblikke. De almindelige vogne, hvormed kornet kjøres til magasinet, tømmes paa en gang ved en eller anden enkelt indretning. Kjøreren trækker blot ud en bolt, og det hele er gjort.

Sædemaskiner.

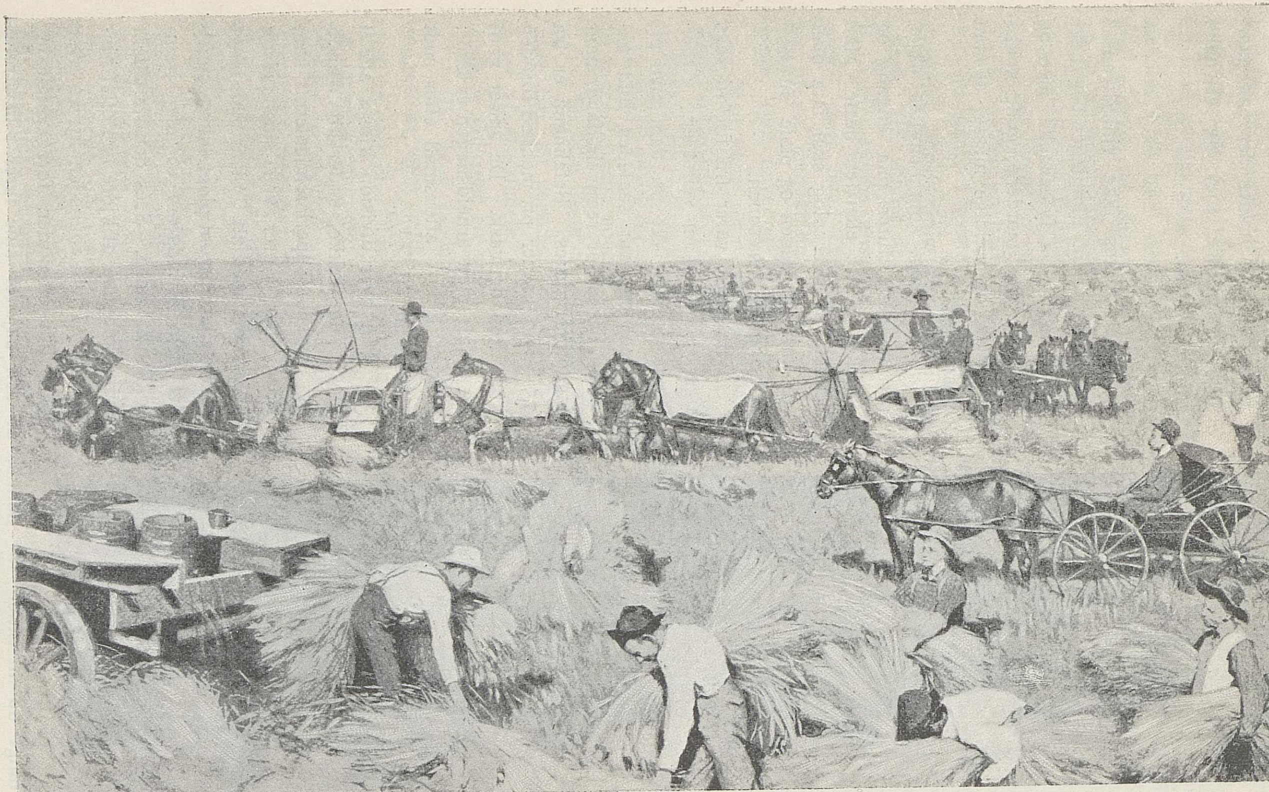
Til betjeningens og arbeidernes underholdning holdes der paa gaarden en tredive kjør og et halvt hundrede svin.

Der dyrkes ikke vinterhvede i Red River dalen. Pløiningen begynder i oktober. Da fyldes alle huse og barakker paa gaardene, gode kokke ansættes, og vældige masser af mad gaar med.

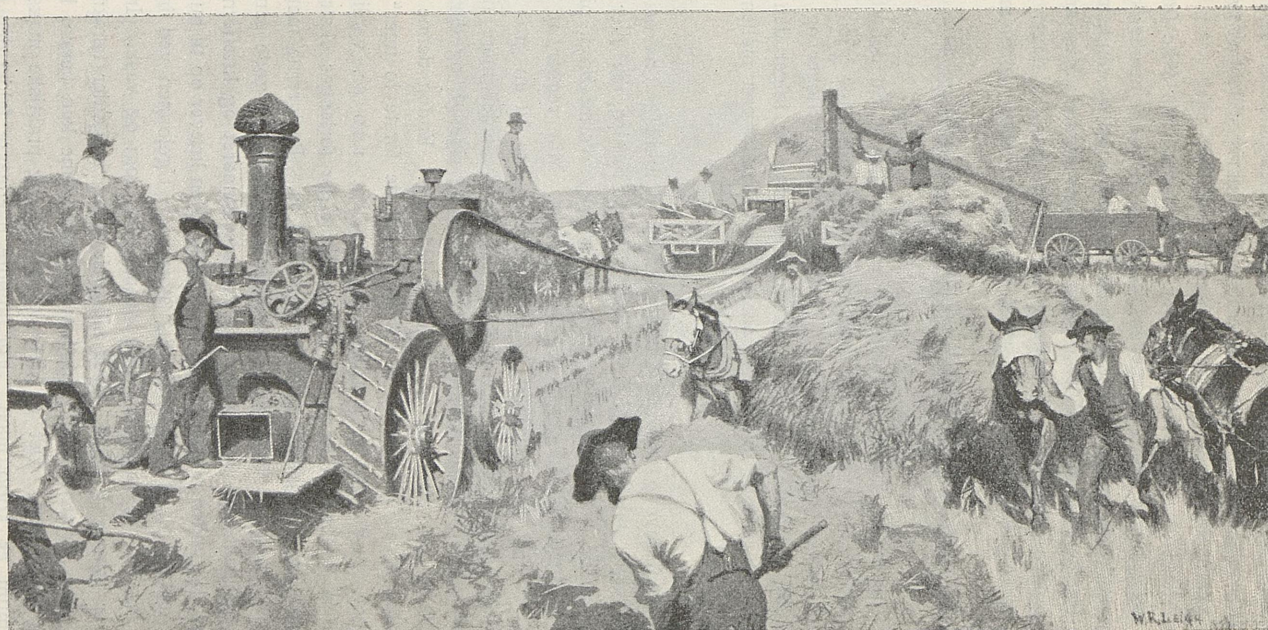
Den plog, som benyttes, skjærer to gode furer paa engang og trækkes af fire eller fem heste. Man regner, at hver plog skal fare over 30 km. om dagen og pløie op 8—1200 maal i sæsonen.

Sæsonen varer fra fire til seks uger, alt eftersom veiret er. Arbeiderne betales ikke pr. dag, men pr. maaned og faar saaledes fuld betaling ogsaa for regnveirsdage, naar ingenting gjøres. Betalingen er fra 75—100 kroner pr. maaned foruden kost, logi og vask. De spiser godt og solid; men arbeidsdagen er lang; frokost kl. 5, aftensmad efter endt arbeidsdag kl. $7^1/_2$.

Paa hver division kjøres alle ti ploge i en række, under kommando af divisionssuperintendenten, som rider eller kjører ved siden af og holder øie med alt. Staar man langt foran eller bagom plogrækken, synes det hele at udgjøre et jevnt fremrykkende geled. Sees den fra siden, synes plogene at kjøre lige efter hinanden. I virkeligheden kjøres hver plog lidt efter den foregaaende og saa langt ud til siden for denne, at den skjærer sine furer i den rette afstand fra den første plogs.

Meiemaskiner med selvbindere i virksomhed.

Tærskemaskiner.
Kornet fyldes i fra vogne paa begge sider af maskinen samtidig.

Til pløiningen leies omtrent femti mand. Saasnart den er færdig, afskediges atter al ekstra hjælp. Saa er der forholdsvis stille paa gaarden indtil næste vaar. Maskineri og sæletøi sættes istand.

Vaaren begynder undertiden i marts og til andre tider ikke før mai. Arbeiderne maa skaffes itide, og medens de er at faa; det hænder derfor, at de bliver siddende omkring i stuerne og ser paa regn og slud, medens de ligefuldt trækker sin maanedsløn. Naar godveiret kommer, gaar arbeidet hurtig fra haanden. Harving og saaning kan gjøres paa 17 dage. Hver mand kan harve fra 250 til 300 maal om dagen. Det gjøres med en 25 fods harv.

Saaningen udføres med firehestes saamaskiner som dækker 11 fod i bredden.

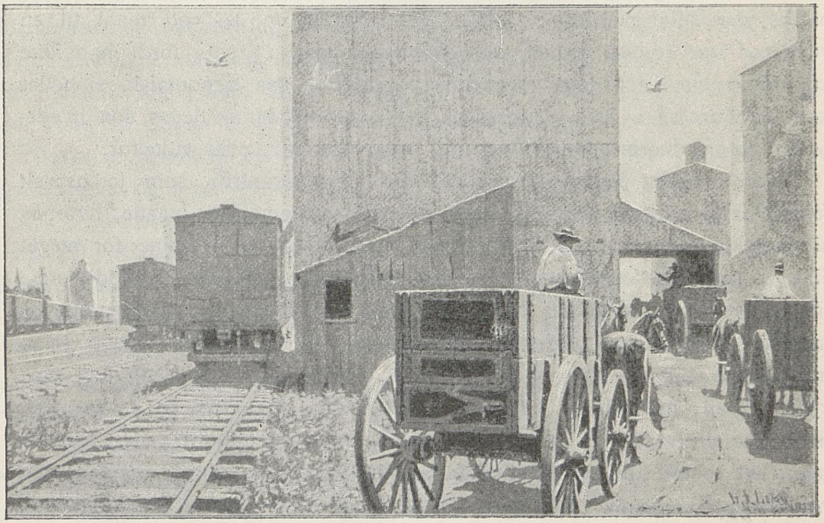
Efter saaningen afskediges atter al ekstra hjælp. En del af disse afskedigede arbeidere venter i dalen, medens kornet gror, for igjen at faa arbeide, naar høsten begynder. En del af dem reiser sydover og møder høsten et eller andet sted nede paa prærien, hvorpaa de følger den nordover, har stadigt arbeide og tjener saaledes ikke saa værst mellem vaar og vinter.

Her er en prøve paa det bord, som sættes til middag for arbeiderne: Salt kjød, poteter, stegt flesk, ristede bønner, stuet turnips, the eller kaffe, melk, hvidt sukker, sirup, vanligt brød og nybagt, varmt brød, pickles; til dessert (altid dessert) kage, to slags *pie* og ost. Man regner, at kosten koster kr. 1.10 pr. dag pr. mand, naar alt indkjøbes til en gros priser. De første par uger af hver sæson gaar der en trediedel mere til, idet mændene ikke paa nogen tid har spist saa godt og rigeligt, og derfor nu benytter anledningen til rigtig at fylde og fede sig. Endog denne faktor — „opfødning af arbeidsstyrken til normalt hold de første to uger“ — er nøie beregnet og posteres i gaardens bøger. Kr. 1.10 pr. vanlig dag regnes dog at komme til kr. 9.25 pr. uge, idet der forlanges ekstra kost om søndagene og forskjellige delikatesser af og til. Bestyrerne mener, at det lønner sig godt at sætte første klasses bord og have gode senge — det øger arbeidsudbyttet ved at forbedre baade humøret og kræfterne.

Høsten begynder omkring den 20de juli. Den kræver op til hundrede mand paa en gaard af gjennemsnitlig størrelse. Ugelønnen ved indhøstningen er fra kr. 33.00 til kr. 45.00 samt kost, logi og vask. Indhøstningen varer gjerne ti dage. Den sidste høstdag begynder tærskningen. Den varer i tolv, tretten dage. En damptærskemaskine kan tærske hveden fra 10,000 maal jord. Det er det økonomiske og praktiske maksimum. Dens minimum er 5000 maal. For mindre hvedeagre falder den dyrere, end den bør.

Hver maskine kræver omkring 30 mand, saa i denne tid har gaarden en arbeidsstyrke af 120. Hver maskine skal tærske mellem 7 og 1100 hektoliter pr. dag. De 30 mand skal klare at hente den fra ageren, tærske og bringe den vel i elevatoren.

Hveden er meiet og bundet i neg samtidig, og saaledes staar den udover ageren, hvor nu vogne henter den til maskinerne. Det aftærskede straa tjener delvis til brænde under dampkjedelen; resten maa skaffes af veien paa en eller anden maade. Enkelte tærskemaskiner hakker det selv op i smaabiter og blæser det langt væk, hvor det samles i en svær haug.

Til elevatoren. — Flere saadanne bygninger i baggrunden.

Hver elevator betjenes af en mand — en mand magasinerer al den hvede, hver tærskemaskine afgiver.

De direkte udgifter pr. maal for pløining, saaning og høstning — for alt arbeide, saakorn og slitage paa maskiner — er gjennemsnitlig kr. 3.50. Hertil kommer skatter, omkostningerne ved et vandverk, som maa vedligeholdes for elevatorernes skyld, reparationer paa bygningerne, underhold af heste og tab af saadanne etc. Heldige gaardmanagere erklærer, at det koster tilsammen i ligefremme udbetalinger kr. 5.30 pr. maal at faa en god hvedehøst. Dette svarer til kr. 3.10 pr. hektoliter. Man kan regne i gjennemsnit 1.7 hektoliter pr. maal. Den gjennemsnitlige pris for hveden ved eiernes elevator er kr. 5.70 pr. hektoliter. Det giver altsaa en fortjeneste af kr. 2.00 pr. hektoliter eller kr. 4.45 pr. maal — ca.

125,000 kroner paa den hele gaard. Her er dog ikke medregnet renter af driftsudgifterne fra den tid, de udbetales, til hveden sælges.

En saadan gaard med alt maskineri regnes at være værd kr. 27.27 pr. maal eller ca. 770,000 kroner for den hele gaard. Fraregnes der 5000 kroner som renter af driftskapital etc., saa er der endda tilbage 120,000 kroner som reel indtægt paa en kapital af 770,000. Det gjør over 15 pct. Da imidlertid penge udlaant mod god sikkerhed i Nordvesten kan anbringes til 8 pct., bliver der blot 7 pct. tilbage som udbytte af arbeidet med farmen og al dermed forbunden resiko. Og det er jo ikke overdrevent for vestlige forhold. Imidlertid er 15 ptc. gode renter af pengene. Men vel at merke, den lille gaardbruger, hvis farm udgjør en 4—500 maal til en værdi af ca. 10,000 kroner, kan hverken opnaa 15 pct., fordi han ikke kan drive sin gaard saa storslagent og derfor saa økonomisk, ei heller kan han leve af 15 pct. i Amerika. For ham betyder saaledes den hvedepris, hvorpaa storbrugeren bliver rig, den visse ruin eller sultekur.

Storbrugets fordele er anvendelsen af maskindrift, som jo overalt falder ulige billigere end haanddrift, og den systematiske maade, hvorpaa alt arbeide kan ordnes. Storbrugerne har aldrig en maskine for meget eller en arbeider for mange. Han kan beregne matematisk, hvad der maa til, medens smaabrugerne maa have mere maskineri end nødvendigt — maskineri, som ligger ubrugt og ikke forrenter sig en stor del af tiden. Han maa ogsaa gjerne leie mere hjælp end strengt nødvendigt, og han maa kjøbe alt til detaljpriser. En sidste fordel, storbrugeren har, er, at han kan holde paa sin hvede, til priserne passer ham, og at han hver dag kjender markedet samt kan sælge direkte paa kornbørserne. Smaabrugeren maa benytte mellemmænd. Han maa gjerne sælge straks for at faa kontanter; han ved lidet om markedets daglige fluktuationer, og er saaledes fuldstændig i hænderne paa mellemmændene, som skal leve af, hvad han taber paa handelen. Hans hvede koster ham mere end storbrugernes, og han maa gjerne sælge den billigere.

Det er tildels mod dette maskindyrkede *billige* korn, at der kræves *beskyttelse* — for at vort eget jordbrug skal kunne eksistere. Vil det i længden hjælpe?

Dvergenes slegt.

Man vil mindes den opsigt, det vakte, da Stanley efter sin sidste tur gjennem Afrika fortalte om talrige stammer af dverge, som han havde paatruffet i den „store skog“. Dværgene maalte ca. 4 fod i høide, var kobberbrune eller chokoladefarvede med store, livlige øine. Siden Stanleys tid er denne dvergeslegt blevet mere omhyggelig studeret. De staar overordentlig lavt i udvikling. Deres sprog er yderst elementært og bestaar for en stor del af tegn. De benytter ellers gjerne den fuldvoksne stammes sprog, som hersker over dem, eller i hvis nærhed de opholder sig. Men de er listige og mangler ikke lærenemhed, hvad der vises af nogle af dem, som allerede er optagne i missionsskolerne. De lever et temmelig dyrisk liv, bor i smaa, primitive, men sindrig byggede hytter og lever væsentlig af jagt. De er flinke giftblandere.

De senere undersøgelser har ogsaa vist, at dværgeslegten er udbredt over hele Afrika. Den findes paa vidt adskilte steder. Buskmændene i Kapkolonien er en gren af dvergenes slegt, som ved blanding med andre stammer har lagt adskillige tommer til sin vekst.

De sidste opdagelser har saaledes bekræftet oldtidens beretninger om, at Afrika befolkedes af dverge — beretninger, som længe ansaaes for at være fuldstændig mytiske.

Men det er ikke alene i Afrika, at man i senere aar har fundet nationer af dverge. Paa Ceylon bor saaledes *Veddaerne.* Det er nu kun 2220 tilbage; men man har fundet, at de engang har befolket hele Forindien, før de fordreves sydover af fuldvoksne racer. *Kringsjaa* gjengav allerede i 1893 en interessant artikel af Prof. Haeckel om disse folk. Som regel lever hver familie fuldstændig for sig; de synes ikke engang at eie et eget sprog. Det er kun til visse tider, for egteskabs skyld, at nogle faa beslægtede familier flytter sammen for en tid til en art samfund. Veddaen kan ikke tælle; selvfølgelig kjender han da heller aldrig sin egen alder. „Svært gammel“ var alt, hvad en graahaaring vidste at svare paa spørgsmaal, om hvor længe han havde levet. Det er ved omhyggelige maalinger af racens legemsbygning godtgjort, at ingen menneskeart staar aberne, særlig chimpanzerne, saa nær som netop veddaerne. Mændenes middelhøide er blot 153 cm., kvindernes 147. Armene og benene er lange og tynde i forhold til kroppen; lægge eier de ikke. Underarm og læggeben er i forhold til overarm og laarben meget længere end hos europæerne. Stortaaen er bevægelig og skilles fra de øvrige tær ved et gab, saa foden kan bruges til at gribe med, hvilket ogsaa er tilfældet hos andre folke-

stammer i Indien. Hjerneskallen er liden, lang og smal; panden lav, ansigtet bredt, næsen flad og vid nedentil. Fortænderne staar skjævt forover, og hagen er spids. Hjernehulingen er en fjerdedel mindre end hos en europæer.

Huden er mørkebrun eller skidden røgfarvet. De dybtliggende øine er ligeledes sortbrune, haaret ravnsort. Paa kindene gror intet skjæg, og kroppen er næsten haarbar. Under hagen derimod bærer mændene et kraftigt bukkeskjeg, og paa hovedet vokser haaret i vild yppighed; kam og sax benyttes aldrig paa den buskede manke. Naar veddaen bøier hovedet forover, vælter den vældige haarmasse frem og gjemmer ansigtet. Efter sin beskaffenhed er veddaens hovedhaar hverken uldkruset som negernes eller stridt og glat som mongolernes og indianernes, men bølget eller lokket som europæernes.

Veddafolket lever i paradis-tilstand, hvad dragt og bolig angaar. Det eneste plag, som bæres til stadighed, er en bast-snor om livet, der gjør tjeneste som „lomme", idet øksen eller andre gjenstande stikkes ind mellem den og kroppen. Desuden bruges den som forlovelsesring; frieren bytter nemlig snor med sin pige. Skal veddaen være rigtig fin paa det, heftes der blade eller løvkviste under snoren, saa de danner et let skjørt om hofterne; ialfald bruges dette, naar man gaar paa dans. Somme stammer laver sig et forklæde af store bastflager, men ingen af disse jægere har fundet paa at knytte et afflaaet dyreskind omkring kroppen. I de bygder, som støder til singhaleser- eller tamiler-landsbyer, tusker veddaen til sig tøilapper, der anvendes til forklæde eller skjørt. Seng og sengklæder er ukjendt luksus; de sunde mennesker sover paa den nøgne jord. Dyreskind kastes bort. Endnu merkeligere er det, at veddaerne ikke har idé om pynt, saaledes som alle andre nøgne „vilde"; gaar det høit, borer de med en torn hul i øreflippen og stikker et sneglehus, et blad eller en knop, muligens ogsaa en tiltusket metalring eller patronhylse fast der. Ligesaa lidt forstaar de at male eller tatovere huden. Kunstsans savner de selv i dens urform.

Hus og hjem finder veddaen overflødigt; ikke saa meget som tag over hovedet for natten bryr han sig om. Undertiden sover han oppe mellem grenene i et træ, naar elefanterne blir for nærgaaende; men at flette et leie af grenene, hvad jo dog orangutangen pleier, forsmaar et sligt kraftmenneske.

Med husgeraad og redskab er det lige daarlig bevendt. Metaludvinding er veddaen en gaade; lave lertøi og koge mad har han aldrig fundet paa. Frugt og rødder spises raa, og kjød ristes over aaben ild. Stenredskaber kjendes slet ikke; saa veddaerne end ikke lever i Sten-alderen. Trævirke er det eneste, de kjender. Af træ er buen og pilen, ja selv

øksen og ild-boret; buesnoren tvindes af bast. Imidlertid har de lært at tuske til sig pileodder og økseblade af jern hos singhalesere eller tamiler. Men kniv kjender de ikke. Ild tændes ved at drille en træpinde ind i et andet træstykke, til den fænger.

Merkelig nok staar racen ikke lavt i en vis moralsk udvikling. Den faar udmerket skudsmaal for sin medfødte hjertensgodhed, hjælpsomhed og taknemmelighed. Ærlighed og agtelse for anden mands eie, sanddruhed, mod og udholdenhed, samt æres- og frihedsfølelse. Der raader strengt engifte, og børnene behandles med ømhed.

Aflivelse af nyfødte forekommer neppe, ægteskabsbrud og tyveri er ogsaa sjeldne; naar det en sjelden gang indtræffer, slaar den krænkede synderen ihjel med det samme. — Mod fremmede er veddaen lidet tækkelig, svarer med brølende røst paa spørgsmaal og opfører sig høist mistroisk.

Viser man en vedda et speil eller et skydevaaben eller en fyrstikke o. l., tér han sig ganske som de høiere aber i samme tilfælde.

Dvergene i Afrika synes derimod omtrent at mangle alle moralske begreber.

I en interessant artikel skildrer ganske nylig Prof. Büchner et fund af fjorten forstenede skeletter ved Schaffhausen. Ni var af almindelig vækst, men de fem var dværge. Heraf slutter Professoren, at denne dvergeslegt ogsaa har befolket Europa i den sidste halvdel af stenalderen. Disse dvergefolk skulde saaledes være resterne af den urbefolkning, som var spredt over Indien, Afrika og det sydlige Europa, før de fordreves til sine nuværende hjem af mere storvoksne slegter.

De afrikanske dverge skildres som overmaade musikelskende. Et orkester indeholder iblandt dem følgende instrumenter: en stok, halvanden tomme i tversnit, hvorpaa to kvinder hamrer løs med en kjæp i hver haand; en udhulet trækubbe, dækket af et skind, tjener som tromme; og det tredie harmoniske instrument ligner nærmest en stor kobjælde uden hammer.

Dvergene paa Ceylon synes ikke at eie religiøse begreber, hvorimod de afrikanske racer skal tilbede en høieste gud. Men de var agnostikere før Spencer. Her er en af deres bønner, som benyttes i den yderste nød: „Dersom Du er til, hvorfor tillader Du da, at vi nedslagtes? Vi beder Dig ikke om føde. Vi kan leve paa myrer, slanger og rotter. Men hvis Du har skabt os, hvorfor tillader Du saa, at vi tilintetgjøres?“

Ja hvorfor —? Dette de sidste dages ubesvarede spørgsmaal var øiensynlig ogsaa de første dages.

Forfatterhonorarer.

Den bekjendte prædikant Moody, hvis styrke delvis ligger i en sensational forkyndelse af helvedestraffene i al deres materielle forfærdelighed, er verdens største forfatter, hvis det betalte honorar gjøres til maalestok. Der skal nemlig i forfatterhonorar for hans salmer være betalt over 4½ millioner kroner. Efter ham kommer Alphonse Daudet, som modtog ¾ million for sin *Sapho.* Og saa Rudyard Kipling, som for hver af sine „*Barrack Room Ballads*“ (kassernesange) modtog 2800, og hvis digt *The seven seas* indbragte ham over 40,000 kroner. For kortere fortællinger faar han kr. 1,80 pr. ord.

Gladstone forlanger for en boganmeldelse eller en kort tidsskriftartikel 3700 kroner. Rider Haggard faar fra 280 til 370 kroner pr. spalte i aviser og ugeskrifter; men hans mimimumpris for en fortælling er 40,000 kroner. Conan Doyle fik 130,000 kroner for sin fortælling *Rodney Stone.* Mrs. Humphrey Ward 300,000 for *Marcella.* Zolas første fjorten bøger bragte ham en nettoindtægt af 825,000; og i løbet af tyve aar har han tjent mindst henved 1½ million. Ruskins 64 bøger indbringer ham nu 75,000 kroner om aaret. Swinburne, som skriver yderst lidet, har en indtægt af 18,000 kroner om aaret for salget af sine digte. Browning trak i sine sidste aar hvert aar henved 40,000 kroner som forfatterhonorar paa sine samlede digte. Tennysons forlæggere skal de sidste aar af hans liv have betalt ham 225,000 kroner om aaret paa salget af hans digte, — hans hele livs arbeide.

Jødestaten — De tyske zionister.

(Efter **Friedrich Wrede** i „*Zukunft*“).

Tanken paa en Jødestat, tanken paa at finde et hjem for det hjemløse folk, der synes at volde det ugjæstmilde Europa mere og mere besvær — er ikke ny, og „Kringsjaa“ har tidligere omtalt forskjellige af de planer, der er bleven udkastet for at realisere ideen. I Tyskland, hvor Israels børn har at kjæmpe med et helt økonomisk-nationalt-religiøst partis fanatisme, føler de sig ikke længer vel, og tanken om at finde et fristed for deres nationalitet vinder derfor stadig mere og mere anklang blandt de tyske jøder. De ønsker at vise verden, hvorledes en jødestat er beskaffen, og hvad den formaar at udrette. De vil paany skaffe sit forhaanede navn agtelse. Og hvis de kan dette, saa er det selvfølgelig deres gode ret at realisere tanken. De mænd, som har stillet sig i spidsen for denne bevægelse, kalder sig *Zionister.*

Grundlæggelsen af et moderne jøderige er neppe en umulighed, og man behøver ikke at anse det for en overspændt drøm, at de hasmonæiske fyrsters Jerusalem skulde reise sig i sin gamle glans, med sit gyldne tempel, sine glimrende paladser, sine duftende haver og sine varmblodige, lidenskabelige indbyggere. Vor tid har været vidne til virkeliggjørelsen af fabelagtigere utopier end denne. Planen om at grundlægge en jødestat i *Palæstina* er ingenlunde nogen ny tanke. Den maa tælles blandt de ældste historiske krav og er bleven drøftet paa de forskjelligste steder, til de forskjelligste tider og af de forskjelligste mænd. Den vedholdenhed, hvormed dette spørgsmaal holder sig paa de store problemers dagsorden, berettiger det haab, tankens tilhængere knytter til dens gaaen i opfyldelse. Thi paa den ene side kan der blot indebo et virkelig følt verdensbehov en saadan seig kraft, og paa den anden side lærer erfaringen os, at der stadig før eller senere ydes de nødvendige sociale bestræbelser retfærdighed.

Ethvert folk har en hellig ret til sin jord. Det er en naturret — den samme ret, individet har paa den luft, det indaander, eller paa de solstraaler, som giver det lys. Israels adspredelse var derfor et udslag af en uhørt despotisk vilkaarlighed. Vi lider endnu den dag i dag under følgerne af en romerkeisers grusomme forholdsregler. Maaske — ja efter al sandsynlighed — vilde verdens historie være en helt anden, om Palæstina, denne indgang til en uhyre rig verdensdel, havde været befolket af et saa daadrigt og intelligent folk, som jøderne utvilsomt er.

Hvorfor synes det saa umuligt at sone en civilisationens ungdomsynd, naar man først engang er bleven sig den bevidst? Man vil svare: simpelthen fordi man ikke udenvidere kan skrue verdenshistorien nogle aarhundreder tilbage. Vore dages jøder ligner ikke længer sine forfædre, der blev tugtede ved Adspredelsen. Hvad Moses engang havde kunnet, er nutildags blevet et vanskeligt foretagende. Man kan ikke længer bringe jøderne under en hat. Thi der gives tyskere, franskmænd, italienere, russere, spaniere og dansker af israelitisk tro, men der gives intet jødisk folk.

Zionisterne benægter, at dette forholder sig saaledes, og selv om de indrømmer, at jøderne for en del er gaaet op i de folk, de bor iblandt, saa mener de, og vil de, at jøderne skal blive til et folk.

Imidlertid er zionisterne ikke uforberedt paa den fortvilede og sikkerlig berettigede modstand, som deres plan vil støde paa blandt deres egne stammefrænder. Ikkedestomindre er de fast besluttede paa at byde den fremmanede storm trods. Det maa heller ikke lades ud af betragtning, at ikke blot behov fører til nye opdagelser, men at ogsaa nye opdagelser vækker nye behov. Derfor tror de, at rige israeliter, som endnu idag indigneret viser tanken fra sig, i det kommende aarhundrede maaske vil fore-

trække at fortære sine penge i Jerusalem, som nu engang er deres races historiske jordbund.

Men netop denne omstændighed vækker en anden vægtig indvending mod zionisternes forehavende. Der vil reise sig uovervindelige betænkeligheder mod at lade saa store anvendelige kapitaler strømme ud af de lande, hvor de er samlet. Enhver økonomisk tilbagegang eller krise vil man da komme til at tilskrive jødernes bortgang — ligesom man nu — i Tyskland ialfald — tilskriver dem jødernes nærvær. I virkeligheden er sagen imidlertid ikke saa slem. De kristne vil snart fylde det hul, som jøderne er krøbne ud af, og det vil blot afhænge af deres dygtighed, om de kommer til at fylde det lige godt.

Men selv om de vanskeligste økonomiske kriser forestod, turde man af sedelige grunde neppe modsætte sig jødernes frivillige udvandring. Thi til syvende og sidst er kulturhistorien mere end balancen i et kjøbmandshus. Kan Europa ikke undvære jøderne — vel, saa maa det ogsaa finde sig i, at Israel indtager den plads, som det har havt kraft til at erobre sig. Ved sin skjæbnesvangre intelligens vil det inden kort tid have tilrevet sig herredømmet helt og holdent og bragt antisemitismen til at forstumme — kanske ved hjælp af det sidste medmenneskelige argument: bajonetternes.

Man vil kunne indvende, at hvis jødespørgsmaalet blot er et magtspørgsmaal, saa har de kristne endnu et middel til at løse det: de kan bryde jødernes styrke ved sit antal. De kristne kan itide diktere dem love. Dette vilde være konsekvent, hvis man blot formaaede det. Men man formaar det ikke. Enhver opdukkende ghetto vilde tilføre omstyrtningspartiernes gjærende masser en saadan fylde af intelligens og guld, at der ikke længer vilde blive spørgsmaal om en fredelig løsning af den sociale konflikt. Jøde-emancipationen vilde ligesaa vist komme paa de radikale socialdemokraters program, som det kom paa de radikale borgerpartiers i 1848; den vilde levere de utilfredse et mægtigt agitationsmiddel og inden kort tid være en fuldbragt kjendsgjerning; — og man vilde staa akurat der, man staar nu.

Den moderne stat er fuldstændig vaabenløs mod jøderne, — men ogsaa mod antisemitismen. Regjeringerne maa indskrænke sig til at beskytte eiendommen og forebygge alle grove udskeielser. Men det er ogsaa alt, hvad de kan gjøre for israeliterne.

Det vil formodentlig snart vise sig, om antisemitismen er et racespørgsmaal, eller om den blot er en blemme, oppustet af den gjærende sociale utilfredshed. Bekræfter det første tilfælde sig, saa er Israel et folk trods Adspredelsen — og da vil de ganske vist ogsaa paany grundlægge sit rige.

nk.

Et moderne dagblad.

(Efter Lincoln Steffens i „*Scribner's Mag.*“)

(Slutning).

De vigtigste *forretningsdepartementer* er avertissementskontoret og abonnementskontoret. Til chefer for begge vælges mænd, hvis fornemste egenskab er *push* — fremfærd. De skal ikke sidde paa sine kontorkrakker og tælle de averterende og abonnerende, som er saa venlige at melde sig. De skal, særlig da i nye og mere sensationelle blade, *skaffe* baade abonnenter og averterende. Abonnentschefen i et saadant blad studerer uafladelig abonnementsprotokollen. Finder han, at der i en by eller en bydel er merkelig faa abonnenter, saa sender han en reporter did for at undersøge sagen. Reporteren finder, at der bare trænges lidt avertering. Han faar telegrafisk ordre fra den underrettede redaktion om at skrive en beskrivelse af byen med billeder. Saasnart den kommer, oversvømmes den lille by med eksemplarer af dette nummer, og snart viser abonnentsprotokollen, at det hul er fyldt.

Er det et nyt blad, som skal sættes igang, saa averteres der paa alle optænkelige vis. Avisudsalg faar præmier for at blive kvit et vist antal eksemplarer — de maa gjerne give dem bort. Den nye avis dækker gader og veie. Fra alle gadehjørner pranger svære plakater om det nye foretagende. Abonnentsamlere vandrer fra hus til hus og forklarer det nye foretagendes høist lovende program.

Avertering maa til. Det nytter ikke at udgive verdens bedste avis uden avertering. Den maa kastes i folks øine, tvinges ind paa deres opmærksomhed. Samtidig nytter al verdens reklame i længden ikke for en slet vare. Men det er her som i al forretningsvirksomhed. Det kan ikke nytte i al hemmelighed at aabne en udmerket forretning i et afsides strøg. Verden har andet at bestille end at opdage den. Det nytter den ikke at have de bedste varer; den maa lade folk vide det; og har den virkelig gode ting at byde, saa er *det* en ærlig sag, naar blot god smag og dannelse ikke saares ved de valgte avertissementsmidler.

Ogsaa paa pressens omraade har man styrket alle ved sammenslutning og kooperation. At samle nyheder er en absolut upolitisk sag. Derom maa derfor alle partiers organer kunne slutte sig. Og alle aviser trænger omtrent de samme nyheder. Det er da klart, at langt mere kan opnaaes ved en national sammenslutning af den hele presse end ved, at hvert blad driver nyhedssamlingen paa egen haand. Efter denne ligefremme

erkjendelse har man handlet. Alle blade af betydning har sluttet sig sammen i en kooperativ forening, hvis opgave er nøgternt og ufarvet at samle og meddele til alle medlemmer alle nyheder. Det er den store *Associated Press*. Den har 684 medlemmer med 2400 blade. Hvert af disse blade bliver en nyhedssamler for foreningen. Redaktøren er foreningens agent i sin by og for sit distrikt. Paa denne maade er der ikke en by af betydning og ikke et distrikt i landet, hvor foreningen ikke har sin „nyhedsagent“. Desuden sendes der specielle agenter og korrespondenter ud af landet. Der er et helt kontor i London, agenter i alle kulturcentre, i Asia og i Sydamerika. Og endelig staar der til raadighed en stab af korrespondenter, som altid er færdige til at ile til det sted, hvor en agent mangler, eller hvor nyheden er vigtig nok til at kræve speciel behandling. Ved overenskomst med regjeringen tjenestgjør ogsaa alle officerer i de Forenede Staters marine som foreningens agenter.

Hele Unionen er videre delt i fire hoveddistrikter med hvert sit centralkontor. Hænder der nogetsomhelst af mere end rent lokal interesse i et af agenternes distrikter, saa telegraferer agenten til centralkontoret og faar derfra ordre om, hvor langt et telegram han skal sende. Agenten sætter saa dette sammen og sender det til centralkontoret. Her redigeres det til afsendelse til de andre centralkontorer og direkte til distriktets medlemmer. De sidste faar det fulde telegram, til de andre centralkontorer bliver det derimod forkortet, idet jo altid en nyheds værd synker med afstanden fra stedet. Hvad der kræver en spalte i den vestlige stat, hvor begivenheden er hændt, behøver kanske blot en fjerdedels spalte i Østen og en linje i Syden.

Med centralkontoret er medlemmerne forbundne gruppevis efter bladenes størrelse og længden af de telegrammer, de kan tage. Hver gruppe har sin telegraflinje. Alle medlemmer inden gruppen er forbundne med en og samme linje. Det telegram, som sendes langs denne, klikker i samtlige linjens redaktionskontorer og aflæses da der, eftersom det passerer.

Foreningen raader over 11,000 km. telegraflinjer om dagen og 26,000 km. om natten. Paa denne maade kan intet undgaa avisernes nyhedssider. Alt opsamles. Skjøndt foreningens egne medlemmer gjør det meste arbeide, og skjøndt den sælger sine nyheder ogsaa udenfor medlemmernes kreds, har den dog et aarligt netto udgiftsbudget paa over seks millioner kroner, som medlemmerne betaler. Men de faar jo alligevel sine nyheder for en fabelagtig billig pris, og har for denne pris en nyhedstjeneste, som intet enkelt blad kunde drømme om at istandbringe. At nyhederne temmelig jevnt holdes fri for al farvelægning og er paalidelige, fremgaar bedst deraf, at foreningen, som dannedes i firtiaarene, aldrig har staaet mægtigere og tryggere end nu.

Men storbladene kan ikke nøie sig med disse nyheder. De supplerer dem med resultatet af egne reporteres arbeide. En større brand eller et jernbaneuheld trænger saaledes bearbeidelse ved specielle korrespondenter for hvert enkelt blad. Og for bynyt maa jo bladene stole paa egne reportere.

I lighed med *Associated Press* gives der ogsaa literære pressebureauer, som kjøber amerikanske og europæiske forfatteres arbeider og sælger dem igjen til et blad inden hvert større pressedistrikt.

Og der er *pressebureauer*, som driver provinspressetilvirkning en gros. Naar det lille provinsblad maa betale fuldt ud for alt, hvad det indeholder, bliver det nødvendigvis et lidet og indholdsløst produkt, som kan frembringes. Men hvorfor ikke kooperere? Lokalbladene i Svelvik, Haugesund, Flekkefjord, Sandefjord, Moss og Drøbak bør jo ved siden af de rent lokale nyheder indeholde en god del andet stof, som meget godt kan være det samme i alle — især hvis det er godt —, fordi de alle gaar til forskjellige læsere. Dette har amerikanerne erkjendt og derefter handlet. Næsten intet blad i smaabyerne (paa 300—5000) og i landsbyerne trykkes helt ud paa stedet. Lokalbladene sætter sig i forbindelse med pressebureauer, som udgiver vordende lokalblade en gros — store, indholdsrige aviser; thi de udkommer i titusenvis af eksemplarer og raader derfor over ganske andre midler end det enkelte lokalblad. Men det egne ved disse vordende lokalaviser er, at de ikke er fuldtrykte. En, en halv eller to sider er blanke, og af avertissementer er der meget faa. Den blanke del og resten af avertissementerne ifyldes paa stedet. — Paa denne maade kan endog den mindste landsby have sin avis, og dens indhold er eget for den inden et vist rummeligt distrikt.

Til slutning et par eksempler paa, hvad der kan tjenes med aviser. „*New York World*“ giver sin eier en aarlig nettoindtægt paa 1,800,000 kroner. Eieren læser aldrig sit eget blad; han afskyr dets indhold, retning og tone. Han kjøbte det i den hensigt at gjøre et høitliggende blad af det, men fandt, at der ingen plads var i New York for et saadant; feltet var optaget af „*Tribune*“ og andre. Han maatte da, nødtvungen, slaa ind paa den sensationelle vei og tjener glimrende paa det, saalænge det varer. Hans blad kunde dog, som nævnt, ikke sælges for mere end et aars nettoindtægt.

En Chicago chefredaktør bød en idérig journalist en gage paa henved 40,000 kroner om aaret for blot at give ham én ny idé hver dag i aaret. Manden skulde intet skrive og intet andet gjøre for sin gage end skaffe en ny, lidt slaaende idé til hvert nummer.

Et lidet en cents aftenblad i Chicago kjøbtes for $1/2$ million dollars

(1,800,000 kroner). Det første aars nettoindtægt betalte hele kjøbesummen, og det har givet samme indtægt hvert aar siden. — En dristig journalist kjøbte et dødt aftenblad i Philadelphia. Det havde en cirkulation paa 6000 og kostede to cent nummeret. Han satte straks prisen ned til det halve og øgede cirkulationen til 28,000 paa én maaned, til 50,000 paa et aar og til over 100,000 paa tre aar.

I senere aar er det i det hele aftenbladene, som tjener bedst — de smaa, billige aftenaviser, som er beregnede paa at blive læst væsentlig af arbeiderne. Deres redaktion er gjerne latterlig billig, enkel og elementær. De lægger an paa to ting — at give dagens nyt greit og letlæseligt i en form, der passer til læsning paa sporvogne, og at have i hvert nummer én artikel, som folk vil snakke om — „Har du læst *det*?" De sælges paa alle gadehjørner netop som arbeiderne strømmer fra verkstederne om kvælden, og et nummer (fuldpakket af læsning) koster bare 1 cent. Det svarer temmelig nøiagtig i værdi til 1 øre hos os. Fem cents er den mindste myntsort, folk lægger mærke til. 1 cent er ingenting. En avis, som kan sælges for det, kan derfor faa saa mange abonnenter, som dens indhold kan interessere. Prisen staar intetsteds i veien.

Disse aftenaviser er gjerne kun slette i den forstand, at de er meget elementære og ofte sensationelle; de fortrænger ingen bedre blade, men de trænger ind og baner veien for noget bedre, hvor dette endnu ikke vilde blive paaskjønnet.

Til slutning kan det nævnes, at de Forenede Staters presse udgjør i antal af blade $^2/_3$ af hele Europas, i cirkulation har den meget mere end hele Europas. Af verdens 35,000 blade i 1886 udkom omtrent halvdelen eller 16,500 paa engelsk — et ganske godt maal for den stilling, den anglosaksiske race indtager i den moderne verden; 7800 udkom paa tysk, 3850 paa fransk, 1000 paa spansk.

Kvindens politiske evolution.

(Mrs. J. Ellen Foster i „*North American Review*".)

Forfatterinden er præsident for den Republikanske nationale kvindeforening i de Forenede Stater. Hendes ord, ogsaa hvor de voldsomt lovpriser hendes fædreland, gjengives uforandret, forat man kan faa et førstehaands indtryk af, hvorledes en ualmindelig dygtig og fremragende amerikansk kvinde betragter alle disse ting.

Kirken siger os, at et sakrament kun er det ydre og synlige tegn paa en opnaaet indre karaktertilstand. Tusen kræfter har virket og kjæmpet useet, før dette synlige tegn med rette kan komme. Saaledes, ved vi, er det ogsaa i samfundslivet. Den store revolution er kun det ydre synlige tegn paa længst stedfundne og forberedte forandringer i samfundet. Naar den kommer, tillægges gjerne enkelte mænd, partier og specielle bevægelser en altfor stor indflydelse. Ven og fiende tror, at disse bærer skylden eller æren for den store omvæltning. I virkeligheden har de kun været, ofte det ubevidste verktøi i hænderne paa kræfter, som i tidens fylde stiger majestætisk frem af den samlede udviklings strøm. Før Abraham var de — som frø, der *maatte* blive, hvad vi ser.

Dette illustreres levende ved den udvikling — industrielle, politiske og personlige — som den amerikanske kvinde i vor tid er gjenstand for.

I *industriens verden* er kvinderne i vore dage overalt — som tjenestepige vaskekone, sypige, dameskrædderske, modehandlerinde, lærerinde, en hel hær af fabrikkvinder, kontorister, butikfrøkener, hurtigskrivere, maskinskrivere og medlemmer af alle de lærde og ulærde professioner. Der er faa forretninger af nogen art, hvor der nu ikke arbeider kvinder. Alligevel har mange endnu den nedarvede idé, at det er mændene, som tjener brødet, og kvinderne, som sidder lunt hjemme. Kjendsgjerningerne viser næsten den modsatte vei. I de store byers fattigste strøg er det som regel kvinder og børn, som sørger for familiens underhold, og statistiken viser, at tre fjerdedele af den armé af kvinder, som i Amerika arbeider for betaling, er den væsentlige støtte for familie eller slegtninge.

Kvinderne har aldrig været dagdrivere. Før i tiden spandt de og vævede og syede familiens klæder; de talte stingene i fine broderier; de melkede kjørene og kjærnede smørret med egne hænder. I sygdom var de den hellige „Søster Utrættelig“, og i modgang den første trøst og den sidste tilflugt — størst iblandt alle, fordi de var alles tjenerinde. Kvinderne sparede paa og negtede sig alt for at sende „gutterne“ til høiskole, universitet eller i haandverkslære. Sjelden drog døtrene noget sted eller gjorde nogetsomhelst for sin egen udvikling.

Kvindernes karakter er ikke forandret; men ganske andre end dengang er de forhold, hvorunder de nu lever. Rok og væv har maattet vige for de store fabrikker. Skal kvinderne fremdeles udføre sit gamle arbeide, maa de gaa til fabrikkerne — som titusener gjør. Symaskiner og billige europæiske tjenestepiger befrier dem fra det meste af det gamle arbeide med søm. Meierierne har gjort haandkjærning uøkonomisk. Hundre moderne forbedringer i kjøkken og hjem, centralopvarming osv. — altsammen har befriet hjemmenes kvinder fra ni tiendele af det arbeide, som paahvilte deres mødre. De maa nu enten blive dagdrivere og sidde hele

dagen med hænderne i skjødet, eller de maa tage sig noget andet til, end deres mødre gjorde.

De har valgt at tage sig noget til. — I *den* enkle kjendsgjerning ligger vistnok den væsentlige grund til hele den moderne kvindebevægelse.

I disse nye forhold har mangen moder med hele sin sjæl kastet sig op i forretninger eller andet arbeide udenfor hjemmet for at ernære og opdrage de smaa, hvis fader er død eller uduelig. Hvem forstaar ikke, at det her er kvindelighedens kjerne, som inspirerer arbeidet, og ingen nyudviklet „ukvindelighed“?

Intet er visselig tabt ved dette samarbeide af mænd og kvinder udenfor hjemmet og efter større linjer. Mænd og kvinder i vort land staar i vore dage mere samlede og gjensidig støttende og agtende hinanden end nogensinde før. Og de mødes i høiere livssfærer end før. Intet af virkelig ømhed eller ridderlighed er tabt, medens hele verdensdele af ny lykke og af nye ædlere følelser er lagt til det gamle.

I vort land er den vel nu død, den gamle frygt for, at „kvindens frigjørelse“ skulde medføre en radikal forandring af kvindenaturen. Nu som før er familiefølelsen den altbeherskende magt i kvindernes væsen, og med den voksende udvikling faar denne følelse stadig større betydning, øget næring og friere spillerum.

Kvindens stilling i det moderne arbeidsliv er saaledes en ligefrem følge af alt, hvad fremskridt heder. Og enhver ved, at de arbeidsforholde, hvorunder mænd og kvinder lever, udgjør grundlaget og rammen for de politiske institutioner og den nationale karakter.

Den næst vigtigste blandt de evolutionære kræfter er den *fælles opdragelse*, som i vort land forlængst har staaet sin prøve. Vore piger erholder nu, og har længe erholdt, fuldstændig den samme opdragelse og den samme intellektuelle udvikling som deres brødre. Enkelte ser en fare deri, at pigerne mange steder er gutterne overlegne baade i antal og i fremgang — særlig i de høiere klasser. Familien deles dog ikke som før mellem to vidtforskjellige kundskabs- og interessesfærer. Brødre og søstre følges ad ogsaa i aandens riger. Antallet af piger, som har gjennemgaaet vore høiskoler (mellemting mellem middelskole og gymnasium) er allerede større end antallet af gutter. Det nye Chicago universitet har aabnet sine døre for kvinder paa nøiagtig samme vilkaar som for mænd — ogsaa hvad deltagelse i universitetets styrelse angaar. (Amerikanske universiteter styres i stor udstrækning *kun* af sine egne tidligere studenter).

Den gjennemsnitlige amerikanske kvinde er i dannelse som i enhver anden henseende den bedste type paa vor slegts kvinde og derfor den bedste type paa den sum af kultur, som menneskeheden hidtil har naaet.

Den unge kvinde, som har gjennemgaaet *college* eller universitet staar endnu lidt over den gjennemsnitlige kvinde; hun er ikke blot høit dannet; men hun har ogsaa egne meninger og ledes af dybe overbevisninger. Hun former mænds ideer og øver den største indflydelse paa den offentlige mening. Den „Offentlige Mening“ er samfundslivets atmosfære; i den ligger sundhed eller sygelighed for alle.

Jevnt og altfor smaat for ømme hjerter og længtende sjæle udvikles den fuldkomne menneskehed, hvorom stoikeren drømte, profeten talte, og som Jesu evangelium muliggjorde. Det gaar fremad. Alt er bedre, end det var. Kvindens personlighed og indflydelse gjennemsyrer denne udvikling. Da borgerkrigen udbrød, var der kvinder, som fulgte vore hære paa marsch og paa slagfelt for at pleie de syge og de saarede og vise de døde de sidste tjenester. Andre drev gaard eller krambod for, at brødre eller mænd kunde gaa i krigen. De organiserede sig i nationale hjelpeforeninger. Og da freden kom, havde de lært sin magt at kjende, naar de stod samlet og organiseret. De satte derfor straks igang en række store reformbevægelser. De opsatte fontæner for de tørstige og plantede træer for den trætte vandrer; de byggede hospitaler, hjem for de forældreløse, hjem for fattige gamle, hjem for de svage og syge; hjem paa fjeldside og ved kyst for overanstrengte fabrikpiger og kvindelig butikbetjening og for alle, som selv intet hjem eier; de oprettede frie børnehaver og barnekrybber i byerne og gav store pengesummer til høiskoler og universiteter.

Hvis alle de *filantropiske* virksomheder, som helt eller delvis ledes af kvinder, pludselig udslettedes, vilde der hæve sig et jammerskrig fra kyst til kyst i vort land.

Den amerikanske kvinde har i disse mangfoldige virksomheder vundet et kjendskab til det moderne samfund, en evne til at handle og virke, som maatte kunne tilføre det politiske liv en betydelig kapital af kundskab og kraft. Saa meget mere som de problemer det tyvende aarhundres første aar vil faa at løse er af social og økonomisk art. Enhver, som kjender tiden og kan bedømme forhold, ved, at vort land har foran sig sin tilværelses afgjørende krise. Hvad fædrene har virket, hvad vore brødre i borgerkrigen vandt, det vil det kommende tiaar fuldbyrde, og det sociale spørgsmaal vil blive løst paa grundlag af de demokratiske principer, som er vor bedste arv ifra fortiden og, for hver eneste en af os, vort kjæreste eie. Til dette verk vil trænges baade kvinder og mænd; de vil gjensidig udfylde hinandens mangler. De vil lægge sine evner og erfaringer sammen — alle vil de trænges. Kvindens finere intellektualitet og hendes ømme moderhjerte gjør hende i vor tid, da brutalitet og barbarisme heldigvis hurtig viger for menneskelighed og en livets kristendom, ligesaa skikket

for det offentlige liv, som den tungere kraft gjør manden skikket dertil. Den tid er kommen, da man ikke længer vil spørge: „Er det en mand eller en kvinde?“ men „kan han eller hun hjælpe os, gjøre det arbeide, som maa til?“

Samfundslivet ligesaavel som hjemmet trænger *hjerte*. Til en tid, hvis febrilske forretningsliv kanske har trængt dette noget tilbage, til en tid, som har lært at forstaa og paaskjønne det, og som trænger det fremfor alt andet, bringer kvinden sit. Sammen med manden vil hun rense og løfte, forædle og forskjønne og fylde med hjertevarme det nationale hjem ligesaavel som det private.

Det er ikke hensigten med denne artikel at levere beviser for kvindens ret til at stemme. Hendes teoretiske ret dertil negter nu faa alvorlige tænkere, og et stadig voksende antal er overbeviste om, at hendes udøvelse af denne ret vilde blive til velsignelse for hjem som for stat.

Det er kun denne artikels hensigt at minde om, at kvinden allerede i stor udstrækning *tager del i det politiske liv*. I de fire stater Wyoming, Colorado, Utah og Idaho har kvinderne samme stemmeret som mænd og kan vælges til alle embeder. I staten Kansas har kvinderne kommunal stemmeret. I staten Iowa stemmer skattepligtige kvinder i alle budgetspørgsmaal. I staten Illinois er kvinderne med om at vælge det øverste styre for universitetet osv. Kvinderne stemmer mange steder og i mange sager og *har længe gjort det*. Og udenfor stemmegivningen øver de i vort land enkeltvis og organiseret en indflydelse, som alle politikere føler og tager hensyn til.

For tiden er i Amerika kvindernes politiske indflydelse af mere intelligent natur end mændenes; de har, som masse betragtet, større dannelse, større ansvarsfølelse og, da de sjelden søger embeder, langt større uafhængighed.

Til den, som frygter for den nye tingenes orden, bringer vi derfor denne trøst: *Den er ikke længer ny;* den er længe prøvet, og forandringen har gaaet og gaar fremdeles jevnt og stille for sig. Ingen mand, der gjør krav paa agtelse, vilde vende tilbage til den gamle orden. Han vilde ikke paany lukke universiteter og skoler for os; han vilde ikke undvære søstrene i brødrenes skoleopdragelse; han vilde ikke hente rok og væv tilbage fra muséet; hvert skridt, som har gjort og gjør det mulig for kvinden at udvikle sin personlighed friere og til større fuldkommenhed, glæder ham. Han ved, at „kvindens vinding er ogsaa hans egen“.

Atter er der farlige tider foran os, og folkets mødre, som er opdragne i vore skoler og universiteter, og hvis ansvarsfølelse og overbevisninger

kun viger i styrke for deres moderkjærlighed, føler allevegne, at hvad de evner at gjøre, det *vil de gjøre* for, at fædrelandet og deres børns større hjem kan gaa frelst, lykkeligt og adlet ud af krisen. Den amerikanske kvinde ved, at hun er født til en herlig arv af national storhed, oplysning, dannelse og anledning til personlig udvikling. Hun ved ogsaa, at intet sted i vor verden er befolkningen bedre ernæret, bedre klædt, og at intet sted har den saa lyse og gode hjem eller den samme almendannelse, som under vort stjernebanner. Hun beder om at faa tjene sit land som hun tjener sit hjem. Det er Guds vilje, og hun vil opfylde den.

De nyeste forskninger over den klassiske oldtid.

(Af K. Malm, adjunkt.)

Spørgsmaalet om de klassiske sprogs berettigelse som hovedfag ved de høiere skoler har i vort land fundet sin afgjørelse ved den nye skolelov.

Men i Tyskland er striden ikke udkjæmpet. De konservative elementer er der langt sterkere end hos os, og endnu staar latingymnasierne som de monopoliserede anstalter ligeoverfor realgymnasier og oberrealschulen. Men forkjæmperne for de nyere sprogs og naturvidenskabernes ret ved ungdomsopdragelsen danner en sterk fylking, der arbeider ihærdig for sine anskuelser, og i det hele er det vel tyskerne, som har leveret det bedste rustkammer af argumenter i denne kulturkamp. De angriber ikke alene den klassiske dannelse som led i ungdomsopdragelsen; ogsaa den klassiske oldtid selv belyses fra ny side og sees under nye synsvinkler.

Prof. F. Schweding, mangeaarig lærer ved realgymnasiet i Duisburg (Rhinpreussen), nu aftraadt efter en lang, dygtig gjerning, har vel i over en menneskealder været en af de mere fremragende forkjæmpere for ophævelsen af de tyske latingymnasiers monopol. Som saadan traadte han i forbindelse med afdøde overlærer K. Knudsen, hvem han viede nogle vakre mindeord i et tysk tidsskrift. Han har meget tilfælles med denne sin kollega, navnlig den uopslidelige energi; men han er mere elastisk og alsidig; hans belæsthed paa alle felter er ligetil fænomenal, og han ved derfor altid at krydre sine bemerkninger med guldkorn fra berømte mænd. Som saa mange tyskere er han levende interesseret i vort fremskridtsarbeide paa skolens omraade, og ophævelsen af det klassiske gymnasium her i Norge blev af ham og mange tyske skole- og videnskabsmænd hilset som et varsel om, at en sundere opfatning af nutidens krav til en høiere dan-

nelse nu er saa udbredt, at den tid ikke tør være fjern, da ogsaa i de store kulturlande de dannelsesmidler, som ligger i de moderne sprog og den moderne kultur i det hele, vil hævde sin plads som overlegne ligeoverfor den saakaldte klassiske dannelse. Den, der f. eks. har læst Raoul Trary, redaktøren af det anseede blad *La France's „La question du latin"*, kan heller ikke et øieblik være i tvil om, i hvilken retning udviklingen vil gaa, aldenstund en moderat mand med videnskabelig dannelse i et romansk land saa afgjort kan fremholde den moderne kulturs og de moderne fags eneret, hvor det gjælder ungdomsskolen.

Prof. Schweding har netop udgivet en liden brochure: „Die neuesten Forschungen über das klassische Altertum (Zickfeldt, Osterwieck-Harz). (Overskriften til denne artikel er en oversættelse af bogens titel). Brochuren — den tæller kun 56 sider — er et resumé af indholdet i en bog af professor i Budapest Julius Schvarcz: *Die Demokratie in Athen* (Leipzig, Friedrich). Prof. Schvarcz er en af nutidens første forskere i græsk historie, og vi kan forstaa, at han møder frem vel rustet for sin opgave, naar vi hører, at alene anførselen af hans kilder optager 56 sider af indledningen. Hertil kommer omtrent 160 sider i anhanget, hvor han polemiserer med sine modstandere. Lærde og autoriteter af første rang har paa den mest anerkjendende maade udtalt sig om prof. Schvarcz's verk, og prof. Schweding vil nu med sin brochure virke til, at bogen kommer i de praktiske læreres og almindelig dannedes hænder.

Det lader sig ikke negte, at vor opfatning af de meget omtalte grækeres oldtidsliv i høi grad trænger ændring. Oldtidens historie læses i vore høiere skoler med en utilladelig bredde og paa bekostning af kjendskabet til den ny tids og vort eget fædrelands historie. Alle maa lære om Lykurg og om Solon, men kan man sige, at langt vigtigere og interessantere fænomener i den nyere historie ofres den samme opmerksomhed? Der kastes en glans over disse oldtidsbegivenheder, der ikke staar i forhold til deres virkelige betydning; Granson, Murten, Trafalgar, Navarino, Leipzig, Sedan omstraales i de historiske fremstillinger ikke af den glorie som Thermopylerne, Salamis, Marathon og Cannæ. Ungdommen kjender bedre til Miltiades, Alkibiades og Filip af Makedonien end til Bismarck og Cavour; vore tragedier kan ikke maale sig med Æschylos's og Euripides's, vore filosofer ikke med Plato og Aristoteles, vore talere ikke med Demosthenes og Cicero. Og saaledes kan fortsættes paa mange felter.

Mod denne historiens forfuskning, en følge af det klassiske dannelsesmonopol, er det, prof. Schvarcz retter sit angreb, idet han viser os, hvorledes de gamle grækere egentlig var. Det er den meget roste „perikleiske republik", han har viet sin forskning, og uagtet selvfølgelig mangen læser og mangen læser af Peloponneserkrigen og Athens senere historie har for-

staaet denne stats moralske og politiske insolvens, vil vistnok denne prof. Schvarcz's fuldt videnskabelige belysning af emnet i høi grad lette arbeidet med at dokumentere de virkelige historiske forhold. Prof. Schvarcz viser, hvorledes det grækersværmeri, som saa længe har hersket inden lærde og toneangivende kredse, savner grund, — viser os, hvormeget uholdbart der findes f. eks. i Webers, Ernst Curtius's og Onckens fremstillinger.

En dyb sædelig fordærvelse var trængt ind i folkets inderste marg, og Athens storhed er udelukkende at søge i dets præstationer paa det æsthetiske omraade. Med hensyn til ydre skjønhed stod det langt tilbage for f. eks. Syrakus og det senere opblomstrende Alexandria, og det var selv i sin blomstringstid intet andet end en „med mange helligdomme og statuer smykket landsby". Den overveiende mængde athenere var fattige; borgerne var hengivne til dagdriverliv; jordbrug, bergverker, frugthaver, biavl og verksteder var i slavernes hænder. Efter den sandsynligste beregning var der 20,000 borgere og ca. 400,000 slaver. Attika, det byen tilhørende landskab, var rigt udstyret af naturen, men udpint og forsømt. Balancen i finanserne skaffedes tilveie ved en systematisk plyndrepolitik: røveriske krigstog, vold, kryberi ligeoverfor mægtige herskere, forræderi. Dette finanssystems mesterstykke var den bekjendte overflyttelse af forbundskassen fra Delos til Athen. Dette anvendte pengene næsten udelukkende for egne formaal. Som i Athen saa i Sparta. Man tager penge, hvor man kan skaffe dem, ligegyldigt, ved hvilke midler — ved rov, plyndring og svindel. Herpaa anføres en rigdommens overflod af eksempler. Disse røvertog ledsagedes af umenneskelige slagterier og grusomheder. Vi hører om romernes grusomheder, om Tillys grusomhed ved Magdeburgs erobring, ja selv i folkeskolen om Surajak Dowlak, som indespærrede de 146 englændere i den sorte hule. Men det synes, som historikere, navnlig skolehistorikere, forsætlig drager et slør over de gamle grækeres rædselsgjerninger.

Om slavernes retløshed skal vi ikke tale i en høit oplyst tidsalder, der har givet anledning til skildringer, som de, vi læser i Onkel Toms Hytte. Men yderst betegnende er kvindens stilling i det gamle Grækenland. Der stod dog respekt af den romerske matrone, men den græske hustrus stilling var som kvindens i et levantinsk harem. Udelukket fra theatret, fra selskaber turde hun ikke engang knytte en samtale med faderens, mandens, broderens eller sønnens venner, kunde overhodet kun vanskelig paa anstændig vis komme i berøring med ligestillede af det andet kjøn. Som ugift er hun udelukket fra den kjærlighedslykke, der forædler kvindens liv; det skulde da være ved en eller anden natlig religiøs fest, der levende minder om sæderne hos de nuværende beboere paa Venskabsøerne. Ungdommens opdragelse er jammerlig; det var jo tilstrækkeligt at være athener for at vide alt. Af en samtale, som Sokrates fører med den unge Alkibiades,

hvis hensigt er at ofre sig for politiken, erfarer vi, at den unge sprade ingensomhelst kundskaber har paa noget felt, og efterat Alkibiades paa Sokrates's spørgsmaal har maattet erkjende dette, slutter Sokrates saaledes: „Du er beheftet med den skammeligste uvidenhed .... Men forresten er du ikke alene derom. Det er jo igrunden paa faa undtagelser nær tilfældet med alle de mænd, der spiller en rolle i vor stat. Min formynder Perikles hører maaske til disse undtagelser".

Den athenske retsforvaltning laa i folkedomstolenes hænder. Efter hvad vi har oplyst, er det ingen tvil underkastet, at denne vigtige institution var sammensat af eksistencer, hvoraf over halvdelen ikke engang kunde læse. Nogen samling af love og folkebeslutninger, der kunde tjene som udgangspunkt for nye love eller for forberedende tænkning, gaves ikke. Følgen er, at statslivets mange indviklede felter afgiver en taknemmelig tumleplads for skvadronnører og overhodet for alle, som benytter sig af øieblikkelige opinionsstrømninger i egen interesse uden hensyn til almenvel, givne historiske forhold eller fremtidig udvikling. Alle duede jo som Alkibiades til alt; man var jo athenere. Naar nu til denne usigelige uvidenhed hos massen kommer dens vel kjendte følgesvende forfængelighed og kritikløs selvgodhed, forstaar vi, hvad Aristides, Fidias, Perikles og andre høit fortjente mænd maatte døie af dette publikum. Fidias ansættes som opsynsmand for de offentlige bygverker og forføier som saadan over alle de kilder til berigelse, som statens foretagsomhed giver anledning til. Man mistænker ham for tyveri. Han beviser paa det klareste sin uskyldighed. Saa chikaneres han som ruffer og fritænker og føres i fængsel. Under toget til Sicilien fik Oikias ikke den fornødne hjælp, fordi et mægtigt parti hadede ham. Toget mislykkedes derfor og blev en af hovedaarsagene til Athens ulykke. Efter Schvarcz blev Sokrates dømt til døden, udelukkende fordi han saa hensynsløst blottede de politiske lederes udygtighed og uvidenhed. Konon fortrængtes af misundelse; Pausanias lader med forsæt Lysander i stikken ved Haliartos af samme grund. Efter slaget ved de arginussiske øer dømmer den athenske folkeforsamling de seirende feltherrer til døden, fordi en frygtelig storm hindrede dem i at fiske de faldne op af havet. Forholdene var for athenerne saa yderlig kritiske, at de havde de sterkeste grunde til at holde sine dygtige mænd oppe. Hvad sker? Efter feltherrernes henrettelse indleder den samme folkeforsamling anklage mod dem, der havde „forført" disse verdens lys, d'hrr. athenere, til den uretfærdige dom. Vedkommende arresteres, men undkommer og flygter fra Athen. Der findes mange lignende eksempler.

Som bekjendt blev denne mangel paa roligt overblik, paa konsekvenser, dette styre af instinkter og stemninger, af uvidenhed og selvgodhed Athens ulykke.

Selvfølgelig er overtroen uhyre, noget der forøvrigt ikke er karakteristisk for den klassiske oldtid alene. Betegnende for det athenske folks standpunkt er et forslag af sandsigeren Diopeithes, at alle, som ikke tror paa guderne eller *som søger at forklare naturfænomenerne*, skal offentlig anklages, — et forslag, der vedtoges under alle partiers medvirkning. Luna og Helios vedbliver altsaa i sine officielle mythologiske funktioner. Den, der vil undersøge og forklare naturfænomenerne, er hjemfalden anklage for gudsbespottelse, „et evigt mindesmerke fra Perikles's glansaar over det brutalt lave standpunkt, den athenske dannelse stod paa“, — „en folkebeslutning, som maa være mere betegnende for Athens rolle i menneskehedens udvikling end alle dette foiks virkelige og formentlige fortjenester af drama, plastik og offentlige bygverker“ (Schvarcz). De eksempler, som Schvarcz nævner, paa fremragende forskere, som brændtes eller forulempedes (Æschylos holdt paa at blive stenet), paa hædersbevisninger mod angivere, som serverer folket historier, hvis umulighed lod sig kontrollere af hvem som helst, er af den art, at vi faar lyst at sende en slags undskyldningens tanke selv til mere fremskredne tiders haarreisende aandsmørke.

Hvorledes lærer da de første videnskabelige autoriteter?

„Grækerne var sig bevidste, at omhyggelig forberedelse og aandsmodenhed var nødvendige for at indtræde i statslivet og deltage i ledelsen af de offentlige anliggender“! (Lübke, Reallexicon. Artikel Erziehung).

„Med hensyn paa aandelig begavelse stod en almindelig græker paa Sofokles's tid ligesaa høit over den nuværende englænder, som denne over en almindelig neger.“!! (Galton, *Hereditary Genius.* § 312).

„Retsvidenskaben var i det perikleiske Athen bleven en uundværlig videnskab, hver mands eiendom.“! (Adolf Schmidt, Zeitalter des Perikles I. 123).

„En vis formue og en solid politisk dannelse (!) var paa Perikles's tid en selvfølgelig forudsætning.“ (Oncken, Athen und Hellas I. 209).

Schvarcz omtaler Schmidt og Oncken som historikere med høiagtelse, men siger, det er ham umuligt at finde endog et eneste bevis for disse paastande.

Hele det offentlige liv er gjennemsyret af upaalidelighed, bestikkelse, underslæb og kryberi ligeoverfor fremmede herskere. I en sammentrængt oversigt over livet i Grækenland før 477 bemerker Schvarcz, at totalbilledet, bortseet fra mere eller mindre heldige krigsbedrifter, bortseet fra, hvad der er ydet af plastiske mesterverker, kun viser os samvittighedsløse overfald, mord, unaturlig kjærlighed, havesyge, bedrag og bestikkelse. En kamp paa liv og død ved aflæggelsen af regnskab for forvaltningen synes at være det eneste store moment, som udfylder Kimons tidsalder. Ifølge Plutarch har Kimon fastslaaet, at alle arkonter med undtagelse af Aristides og Efialtes

har begaaet underslæb. En af Demosthenes's taler mod Æschines begynder med den forsikring, at alle statsmænd uden undtagelse har gjort sig skyldige i besvigelser. Med andre ord: „Det græske folk var i bund og grund fordærvet“ — „træet maatte omhugges, fordi det var raaddent“.

Ikke mindre traurigt er totalindtrykket, naar vi lader en hel del af de saakaldte store personligheder passere revue. Alkibiades er vel kjendt; ingen har i høiere grad været en type paa en egte athener. Manden var et daarligt menneske, hans politiske løbebane er den hævnsyge condottieres; blottet for fædrelandskjærlighed og sjælsstorhed, som han var, blev han overløber og forræder. Der er intet andet tragisk ved ham, da han myrdes i en frygisk landsby sammen med en elskerinde, end der er ved ethvert forspildt liv. Themistokles's fortjenester af sit fædreland skal aldrig glemmes, men hvor lidet rent bliver dog ikke totalbilledet! Straks efter Salamis ser vi atter Athen og Themistokles i hverdagsdragten. Istedetfor at forfølge perserne styrter den feirede seirherre sig over kykladerne, presser penge ud af Paros, modtager bestikkelser af de bundsforvandte og lader ubekvemme borgere henrette, saafremt han faar ordentlig betaling derfor. Vigtige momenter taler for, at han har været vidende om Pausanias's forræderi, og da han skjønner, at han ikke kan rense sig for mistanken om underslag af offentlige midler, flygter han og lever glimrende som persisk statholder. Han begyndte sin løbebane som en fattig mand; men sine offentlige stillinger har han forstaaet at gjøre sig saa indbringende, at hans venner i Athen kan sende efter ham i hans landflygtighed 80—100 talenter, som han har stukket tilside. Han døde paa en uopklaret maade. Pausanias's forræderi kjender vi alle. Herodot har store fortjenester som historieskriver, men han har skjæmmet sit verk ud ved at gjøre det til et tendensprodukt, hvor athenerne stadig roses. De honorerede ham nemlig flot, da han forelæste brudstykker af sit verk, hvilket thebanerne og korinthierne ikke vilde. Derfor behandler ogsaa Herodot dem efter fortjeneste; han forsømmer ingen leilighed til at sætte dem i skammekrogen.

Paa 100 sider behandler Schvarcz Perikles's berømte gravtale over de faldne. Talen er som bekjendt en lovprisning af Athen og athenerne og ansees som et mesterverk.*) Den er ogsaa god, omend ikke saa uforlignelig, som man har villet gjøre den til. Men med den kommentar af nøgterne kjendsgjerninger og de virkelige forhold, som Schvarcz giver, blir den usmagelig. Hvad der undskylder Perikles, er, at han var nødt til at tale saaledes, hvis han ikke vilde sætte sin politiske eksistence paa spil. Han kjendte sit publikum. Talen er en leilighedstale, hvori han bedst

*) Den, der vil læse en smuk oversættelse, henviser vi til „3 taler af Perikles“, oversatte af Dr. G. Thomsen i Steenstrup Dansk Maanedsskrift, aargang 1856. Maanedsskriftet findes sandsynligvis i alle større skole- eller kommunebiblioteker.

mulig vil udnytte tilhørernes opinion til bedste for dagens politik. Schweding føier undskyldende til, at det neppe vilde være at anbefale nogen offentlig taler at tale i en anden grundtone ligeoverfor en nation af romansk race — spaniere, italienere eller franskmænd. Det er kun tyskerne, som opreiser mindesmerker for digtere, der som Heine og Börne har kastet smuds paa sit eget folk. Men selv om man er enig heri, maa man dog paa det alvorligste i sandhedens navn fordømme en saadan forvrængning af historiske kjendsgjerninger som den, Perikles gjør sig skyldig i i sin bekjendte tale.

* * *

Saaledes ser i hovedsagen det resumé ud, som prof. Schweding giver af Schvarcz's verk. Mange af de beskyldninger, prof. Schvarcz retter mod det athenske demokrati, f. eks. for overtro og intoleranse, lader sig med ligesaa stor ret fremføre mod langt mere fremskredne tidsaldre, der dog havde mindre undskyldning. Man kan indvende: Overalt, hvor man analyserer de menneskelige forhold bag kulisserne, støder man paa det smaa, det usle. Det gaar dog ikke an at betragte livet eller historien paa den maade. Det er ikke bedre end en vis art realistisk forfatterskab: Det væsentlige glemmes over det smaa; der er kun plads for skygge og smuds. Man maa se paa det store og hele og paa de gode, fortrøstningsfulde resultater, som trods usselheden og smaakavet maaske dog til syvende og sidst arbeider sig frem. Det politiske liv er i grunden en interessekamp og som saadan fyldt af megen lurvethed og smaahed. Det er mere end en theatermorsomhed, naar i en amerikansk komedie en hæderlig amerikaner betragter ordet „*Congressman*" som et skjældsord. Hvad er ikke den franske revolution som totalfænomen betragtet, og hvad blir der af den med Taines ubarmhjertige, indgaaende analyse for øie? Kan nogen negte, at Englands politiske synder er legio, og at dets magt er bygget paa uendelig megen brutalitet, lav egoisme og forurettelser af enhver art? Men har nogen stat i verden i det hele udført et tilnærmelsesvis saa kolossalt civilisatorisk og i mange retninger velsignelsesrigt arbeide?

Disse og lignende indvendinger kunde tænkes ligeoverfor den betragtning af de gamle grækere, som prof. Schvarcz hævder.

Men i hovedsagen maa det indrømmes, at han har ret. Ligeoverfor den slags historik, som de ovenfor givne citater leverer prøve paa, er det i sandhedens interesse paatide, at en ædrueligere opfatning af den græske oldtid gjør sig gjældende. Grækernes indsats i kulturen er betydelig, deres kolonisationer viser, at de har været en i mange retninger livskraftig og velbegavet race. Det brogede liv i de græske smaastater, særlig Athen, vil altid finde sine beundrere; forskjelligartetheden virker tiltrækkende. Og

dog: Hvormegen opmerksomhed ofres i ungdomsskolen paa de vigtige aandsstrømninger, paa det eiendommelige livssyn hos de gamle indere, persere og ægyptere, hvis religioner stod uendelig høit over grækernes, og hvori forskeren finder mange af de dybeste og ædleste tanker, som ved kristendommen er gjort til den civiliserede verdens fælleseie? Trods de for sin tid udmerkede præstationer paa kunstens omraade er der vistnok mangen læser, der finder den græske historie i sin helhed lidet tiltrækkende. Den viser os efter perserkrigene et splittet folk i rask selvopædelse og udelukkende optaget af rovgjerrig og smaapuslende bygdepolitik. Hvad særlig Athen angaar, er det det uvidende masseherredømmes typiske repræsentant. Statens ledere mangler saa altfor ofte sag- og fagkundskab, og vil de statens bedste, hindres de af en masse, som kun kan ledes ved at dægges for. Folkets uvidenhed er trøstesløs; derfra denne kolossale intolerance og dette hang til grusomhed. Partikampene mangler nutidens sikkerhedsventil, de vekslende majoriteter. Dette, at saa altfor mange af dette folks fremragende personligheder viser sig saa plettede som offentlige mænd, er betegnende for forholdene. Vistnok har det athenske demagogi chikaneret næsten enhver fortjent mand til utaalelighed; men hvor faa har havt sjælsstorhed nok til at holde sin offentlige færd ren!

Den idealiserende betragtning af det græske oldtidsliv maa give plads for en mere nøgtern opfatning. Derfor mener vi, at prof. Schvarcz's verk bør kjendes af enhver historielærer og ikke savnes i noget skolebibliotek.

Det vilde vistnok være bra, om en af vore filologer kunde afse tid til at give os en norsk bearbeidelse af verket, betydelig forkortet og med udeladelse af det lærde apparat. Skulde ikke det være en tanke for Tusen Hjems bibliotek?

Jerome — En fattig mand.

(Af Mary E. Wilkins i „*Harper's Weekly*“).

XXI.

Det var umuligt for Jerome at føle andet end stolthed og varmende glæde over Lucinas brev, men samtidig bestemte han sig til ikke at tillade, at den unge pige i sin godhed bandt sig til ham. Hvad udsigt havde han vel nu til nogensinde at kunne gifte sig? Nei, var det nødvendig, vilde han heller strengt afvise Lucina og saare hende end lade hende føle sig saaledes bundet. Det vilde jo gjøre hende til en gammel jomfru. Hvor dybt en saadan afvisning vilde „saare“ hende, for-

stod Jerome ikke; dertil følte han sin egen person som altfor ubetydelig og fattig sammenlignet med hende — *hende!*

Han tog imidlertid, straks regnet ophørte — og da sagen var gaaet, stansede det snart ligesom fornøiet med, hvad det havde gjort — fat paa at sætte tomten i orden. Om at bygge igjen kunde der ikke være tale paa lang tid. Han havde ingen penge, og laane vilde han ikke, allermindst af faderen. Desuden var hans kredit svækket noget ved uheldet. Det gav ham ry som en uheldig mand. „Forsynet er imod ham“, sagde gamle kirkefolk. „Forsynet!“ udbrød Jerome, da en af dem beklagede ham derfor, „hvad har Forsynet med det at gjøre? Det var dæmningen ovenfor os i elven, som var daarlig bygget; da den strøg med, maatte min sag gaa.“ — „Tør nok hænde, at det var den nærmeste aarsag“, mente den anden; „men det var Forsynet, som benyttede sig af den daarlige dæmning“. Manden saa altid Forsynet i uheld, aldrig i det jevne held; altid i lynnedslaget, aldrig i solskinnet. Forsynet var for ham en ondskabsfuld magt, som havde lagt enkelte, deriblandt Jerome, for had og saa udnyttede alle midler til at forfølge og skade dem. Og dog var det den første artikel i hans tro, at Forsynet er algodhed; saaledes kan menneskenes tro udtale ét i sin almindelighed og det stik modsatte, hvor det gjælder det individuelle tilfælde.

Til oberst Lamsons begravelse var Jerome indbudt som bærer sammen med de tre gamle venner. Han grundede paa, hvorfor han, den unge mand, var bleven valgt dertil; moderen var stolt af æren. Presten havde en vanskelig opgave i sin gravtale. Den almindelige mening var, at Lamson havde levet et vildt og syndefuldt liv, indtil han blev gammel og udslidt, og at han havde forkortet sine dages tal i denne jammerdal ved drik. Men obersten var alligevel alment afholdt og agtet, og her sad hans venner, som vilde gaaet i døden for ham. Han kunde ikke saare alles følelser ved at tale, hvad han troede var sandheden om den afdøde. Men ligesaalidt kunde han synde mod Gud og sin samvittighed ved at lyve om den afdøde. Han løste det vanskelige problem med stor kunst. Der var en dyd, som alle kjendte, hos oberst Lamson — en aaben, ligefrem og egte hjertelighed, og presten dvælede ikke uden grund ved denne ene dyd hos den afdøde, til den omstraalede ham som en helgenglorie. Derpaa begrov han sig i almensandheder over teksten „Alt kjød er som græs.“

Lucina græd sterkt under begravelsen. Hun maatte græde hver gang hun tænkte paa sine diamantøreringe, som obersten havde givet hende, og hun følte i det hele en merkværdig sorg for den gamle mand. Men taarernes kilder er os ofte lige ukjendte som Nilens dengang var. Sandsynligvis var det Jeromes sag og ængstelse for ham, der bragte taarerne til at rinde saa let. Oberst og begravelse var blot et velgjørende

afløb for en opdæmmet taareflod, som omstændigheden ikke vilde lade rinde for hendes elsker.

Næste dag fik Jerome rede paa, hvorfor han var bleven indbuden som bærer ved begravelsen. Han var oberstens hovedarving. Denne testamenterede ti tusen dollars til sin huskamerat Jennings, fem tusen til Merritt og fem tusen til sagfører Means; videre tyve tusen til Lucina og fem og tyve tusen til Jerome.

Hele sit liv igjennem havde Jerome slidt og arbeidet. Hans vildeste drømme havde aldrig gaaet høiere end til omsider ved fortsat slid og stræv at bygge sig et nogenlunde velstaaende hjem. Han var for meget virkelighedsmenneske og havde fantasi og ønsker under altfor god kontrol til nogensinde at have tilladt sig umulige eller urimelige drømme. Derfor kom denne arv over ham fuldstændig uforberedt. Det var som en af de drømme, han skarpt og koldt vilde have afvist — en fantastisk, eventyrlig drøm. Men den var dog den rene virkelighed. Han forstod det ikke straks. Det maatte have tid til at sive ind i hans bevidsthed gjennem de mod al taabelighed saa vellukkede døre.

Da han omsider kom til fuld forstaaelse af, at han nu var rig, gav han fantasi og glæde frie tøiler Uden endnu at have gjennemtænkt sagen, havde han paa følelsen, at denne rigdom, der kom som en drøm, ogsaa vil gaa paa samme maade. Han vidste, at han naarsomhelst atter kunde have sit eget jeg under viljens og virkelighedssansens faste kontrol. Lad ham derfor nu nyde drømmen i fulde drag. Ikke tænke udenfor den. Han saa sig selv som den rige mand, velklædt, med et vakkert hjem, gode heste, anledning til at virke og arbeide blandt menneskene, Lucina lykkelig, hans moder og fader og søster alle tilfredse — takket være disse penge, som alle moralister og idealister tiltrods dog er en af lykkens og velværets rigeste kilder.

Han laa vaagen udover natten, drømmende. Men omsider vendte den haarde virkelighed tilbage i hans tanker. Han mindedes sit løfte — ifald nogensinde 25,000 dollars blev hans, at give det hele til bygdens fattige. Et løfte var bindende og afgjørende for Jerome; der var ingen tvil, om hvad han maatte gjøre; men hvor vanskelig det dog kan blive endog for de bedste iblandt os at holde, hvad der let nok er lovet!

Han undgik om morgenen at diskutere sagen med sin moder og søster og tog snarest mulig atter ud til sin tomt. Imidlertid var nyheden om arven gaaet som en løbeild over hele bygden, og overalt diskuteredes det, om Jerome vilde give bort hele sin nyfundne formue eller bryde sit ord. Flertallet mente, at manden naturligvis beholdt pengene, og „gal maatte han være, gjorde han det ikke; den gamle ungdomsdumhed var det da sandelig ikke værd at bryde sig om“. Men et betydeligt mindre-

tal, som havde lært Jerome bedre at kjende, mente, at vistnok ingen anden vilde holde ord og give pengene bort; men Jerome *vilde* gjøre det.

Ogsaa et andet vigtigt diskussionsemne havde Uphams beboere. Det havde i senere tid været smaat med skoarbeide; nu havde man faaet vide grunden. Den store skohandler i Dale, som havde havt alt dette arbeide at dele ud, havde bygget en skofabrik i Dale, og om et par uger skulde den sættes igang. Da vilde det blive aldeles slut med den bifortjeneste, hvoraf saa mange af dem var aldeles afhængige. Der var betydelig ophidselse, og maskiner og fabriker fordømtes som „fattigmands fiender.“

En del af disse folk samledes ogsaa ude paa Jeromes tomt. De fordømte jernbaner og al fremgang — altsammen tog brødet ud af den fattiges mund. Jerome blandede sig i samtalen: „Det nytter lidet at forbande udviklingen; den stanser ingen; og den, som vilde stanse den, om han kunde, maatte være en usling af klareste vand, værd hverken arbeide eller liv. For udviklingen betyder bedre dage for dem, som kommer efter os i hvert fald. Staar vi i veien for den, faar vi finde os i at blive kjørt over; er vi overflødige, faar vi tage det med ro, at vi bliver liggende igjen ved veikanten.“

„Vel, Jerome,“ sagde en af de andre bittert; „det er fine fraser — første-klasses —; men det er lettere at snakke end at leve som man snakker. Du har selv en god anledning, hører jeg, til at vise, om du er villig til at lade dig overkjøre for andres bedste, og om du kan følge dine egne gode raad.“

Jerome gav intet svar. Han kunde ikke. Siden morgenen var fristelsens hele vælde faldt over ham. Det lokkede og smøg med hundre fine røster; det lo ad hans betænkeligheder; det fremstillede hans løfte som en værdiløs dumhed; det sagde ham, at det vilde være barnagtighed og daarskab at holde et saadant løfte. De fristende magter beder os aldrig gjøre det gale. Deres første anstrengelser gjælder at forvirre vore begreber om ret og uret. De hvisker, at det, vi troede ret, bare er barnesnak, dum tradition, daarskab; det vi troede galt derimod i virkeligheden det eneste fornuftige og absolut rette. Og naar disse magter, som har et glimrende sagførertalent, ogsaa støttes af al menneskelig længsel og ærgjerrighed og tillige af det urelementære liv i os, der ligger under det menneskelige og bevidste og blot har livets store egenskab til at ville udbrede og formere sig, saa bliver fristelsen næsten overmenneskelig.

For Jerome var der allerede kommet et latterlighedens skjær over hans løfte og dets opfyldelse.

En af mændene, mere energisk og intelligent end de andre, lod falde den ytring, at havde de bare penge, kunde de selv sætte en kooperativ skofabrik igang og vise, at det ikke er overskud af forstand, som skaber

den rige fabrikherre, men blot hans overskud af kapital. Jerome fandt anledning til at spørge ham, om han troede sig istand til at virkeliggjøre en saadan tanke. Manden havde den sterkeste tro paa sig selv.

Efter aftensbordet tog Jerome sin hat, sneg sig stilt ud af huset og gik ind i skogen langs elvekanten. Den store, tætte skog havde altid været hans bedste, næsten hans eneste ven, Intetsteds følte han sig mindre ensom og mere hjemme end der. Der var hans kirke og hans allerhelligste. I dens stilhed syntes det ham, at han virkelig kunde føle og tale med livets evige magter, læne sit hoved mod almagtens bryst og hvile. Der var fred; altid fred — og trøst og veiledning. Den var hans egentlige moder og hans raadgiver og sjælesørger.

Han satte sig paa en nedfalden træstamme; foran ham glitrede elven i maaneskin. Han kom der for at tænke, for at fatte en beslutning, for at lægge sin sag frem for skogens aand og faa dens dom. Han tabte ingen tid, han følte det, som om han maatte forklare alle omstændigheder for den store aand, som omgav ham, — klargjøre sin side af sagen.

„Pengene vil løfte mig og mine op af fattigdommens elendighed,“ begyndte han at forme sine tanker. „Giver jeg dem fra mig, faar hverken far og mor eller Elvira nogen del deraf. Far kan ikke længer arbeide; han har slidt haardt og burde faa tilbringe resten af sine dage i lys og lunhed. Mor ældes hurtig. Disse penge vil give dem begge en lykkelig alderdom; uden dem maa de ende sine dage under fattigdommens mørke. De kan endog komme til at lide nød, hvis det gaar mig daarlig. Beholder jeg pengene, vil kanske doktor Prescott lade sin søn gifte sig med Elmira; opgiver jeg dem, tvinger jeg ham til at opgive sine eller staa beskjæmmet, og Elmira faar aldrig Lawrence; ogsaa hendes liv vil være ødelagt. Beholder jeg dem, kan jeg sætte onkel Ozias paa fode igjen og sende tante Paulinas søn til hospitalet. Og jeg kan gifte mig med Lucina. Hun holder af mig; hun venter paa mig. Giver jeg pengene fra mig, maa jeg vist opgive alt haab om at gjøre hende til min.“

Det var sagen. Han sad og lyttede som efter et svar. Han nikkede og rystede paa hovedet. Svaret formede sig ikke i hans tanker. Det kom stilt, færdigt fra større dyb i ham eller udenfra. Og han tog til gjenmæle mod det med sine egne tanker. „Jeg ved det,“ sagde han, „at det gjælder manges vel paa den ene side, og blot nogle faas paa den anden. Men de faa staar mig nærmest. De er mine. For dem er jeg ansvarlig. Er jeg ansvarlig for alle de andre? — Jeg magter neppe mere, hvis dette ogsaa gaar ifra mig. Jeg vil ikke evne at gjøre noget ud af mit liv. Det er mit *alt*, mig selv det gjælder.“

Og den anden part hviskede stilt til ham: „Det er ogsaa alt, hvad et menneske kan gjøre: at give alt. Mere kan ikke kræves.“

Han lyttede endnu. Der var ingen løfterige, trøstende røster; blot en uendelig fred. Den greb ham, og han blev atter rolig. Han saa klart, hvad han som ærlig mand havde at gjøre, og undredes over de tvil, som havde plaget ham.

„Jeg vil holde, hvad jeg har lovet," sagde han omsider til sig selv. Naturligvis. Hverken jeg eller mine vil reddes ved en løgn og falskhed."

Han reiste sig. „Men Lucina! — Herre min Gud, men Lucina!" udbrød han høit og lidenskabelig. Hidtil havde han blot kjæmpet for sig selv, mod sine egne lykkelængsler. Nu kom det med ét over ham, at han ogsaa ødelagde Lucinas lykke. Han forstod, hvad det vilde betyde for hende. Og kampen vendte et øieblik tilbage. „Jeg kan ikke, kan ikke med vilje ødelægge Lucinas livslykke," jamrede han. „Det er for meget. Jeg kan ikke; kan ikke. Gud, jeg kan det ikke."

Hans hænder havde knyttet sig og han saa op mod den stjernesaaede himmel. Atter faldt der ro over ham, og de spændte muskler afslappedes. „Jeg kunde ikke gifte mig med hende, hvis jeg ikke holdt mit ord. Jeg vilde ikke være hende værd. Jeg vilde ikke kunne se hende i øinene. Hun vilde ikke vove at se aabent paa mig af frygt for, at jeg skulde mindes og læse sorg eller bedrøvelse i hendes blik. — Nei, der er kun den ene vei."

XXXI.

Jerome gik lige til sagfører Means. Denne aabnede selv døren for ham.

„Kom ind!"

„Nei tak, sagfører; det behøves ikke. Jeg kommer bare for at sige, at jeg ønsker at bortgive de 25,000 dollars saaledes, som jeg har lovet. Vil De ordne det for mig — helst med en gang?"

„Du vil holde det dumme løfte, vil du?"

„Ja."

„Hør Jerome — men kom ind . . ."

„Nei tak, sagfører; jeg har ikke mere at sige."

„Har du tænkt ordentlig over dette?"

„Ja."

„Du forstaar, hvad du giver fra dig. Det er mange penge. Din fader og moder kan komme til at behøve dem."

„Jeg har tænkt alt over, sagfører."

„Og du forstaar, at det slet ikke er afgjort, at Prescott og Barsett staar ved sine ord, om du holder dit?"

„De undertegnede papiret."

„Papiret — gutten min, er ikke en øre værd. Det hele var en spøg. Har du ikke faaet vide det før?“

„Nei. Men det gjør ingen forskjel for mig. Jeg mente det i fuldt alvor, og som alvor blev det af de andre opfattet fra min side. Vidste dr. Prescott og Bassett, at papiret ikke var bindende?“

„Dr. Prescott vidste det, ellers havde han nok ikke undertegnet det. Hvad Bassett angaar, ved jeg ingenting; men spørger han mig, maa jeg give ham fuld besked, og du vil forstaa, at ikke en øre giver han da.“

„Vel, sagfører, det vedkommer jo igrunden slet ikke mig. Om dr. Prescott og Barsett vil holde et givet ord eller ikke, faar blive deres sag. Jeg vil holde mit.“

„Men har du tænkt paa, hvor lidet dine 25,000 bliver paa hver, Jerome? Det er jo bare draaber i havet.“

„Jo, jeg har regnet efter, sagfører. Det er omtrent 100 mand, som vil kunne kræve sin andel. Det bliver 250 dollars paa hver.“

„Og hvorlænge tror du det varer, før alt er blæst væk?“

„250 dollars er mange penge for flere af disse folk, sagfører. Og det er en pen sum, naar flere slaar sig sammen og bygger en skofabrik.“

„Og det tror du, de vil gjøre?“

„Ja, der er en mand her, som vil sætte det igang.“

„Hvorfor beholder du saa ikke heller pengene og bygger fabriken selv?“

„Det er ikke, hvad jeg lovede at gjøre. Desuden er det bra, at folkene faar stelle for sig selv.“

„Og hvorlænge tror du, hver mand vil beholde sine 250 dollars? Hvorlænge før en eller to, fem eller seks vil have det meste af pengene og de andre være ligesaa fattige som før?“

„Derom ved jeg ingenting, sagfører. Det bliver deres sag.“

„Uforsigtig gavmildhed!“

„Nei, sagfører. Giver ikke Gud hver mand hænder, øine, hjerne, hjerte og sjæl med, skjønt de fleste kanske gjør daarlig brug af det meste deraf og snart gjør ende paa den kapital, de saaledes har faaet? Desuden alt dette har ingen forbindelse med min sag. Jeg har givet et løfte og vil holde det; det er det hele.“

„Vel Jerome, kom igjen imorgen, saa skal vi ordne det da, — hvis du fremdeles vil det. — Godnat, *sir.*“ Og sagføreren rakte frem sin haand og gav ham et varmt tryk. Han gik saa atter ind, hvor Merritt og Jennings sad i dagligstuen. Det var kortaften, men der blev ikke spillet. Oberstens stol stod tom ved bordet, og samtalen dreiede sig mest om den afdøde ven.

Da sagføreren traadte ind, var hans ansigt et eneste smil. Han satte

sig. „Jeg har netop seet noget“, sagde han, „som ingen af dere nogensinde har seet. Jeg har seet noget, som er mere sjeldent end en hvid skjære og vanskeligere at finde end Nordpolen. Jeg har seet en fattig og ung mand ved fuld samling og i god helbred give bort hver cent af en formue paa 25,000 dollars tre dage, efterat han har faaet den“.

— „Har han?“ udbrød Merritt. „Det — var — da — som . . . .“

De tre saa paa hverandre, rystede paa hovederne. Sagføreren smilte. „Hver cent. — Og nu har jeg noget at sige dere. Men, mens jeg husker det, Merritt, jeg har et brev fra ham til Lucina, som tiden nu er kommen til at aflevere.

Godt, hvad jeg har at sige er dette: at han forudsaa alt. Han saa skarpere end vi. Han vilde det netop slig. Det var hans ønske at give 25,000 dollars til bygdens fattige, og han var sikker paa, at det vilde gaa did, naar han gav det til Jerome. Han vilde helst give det gjennem Jerome. Og han havde lyst til at give det gamle papiret liv for at se, hvad følger det vil have for Bassett og Prescott. Han troede, det kunde komme til at gjøre dem virkelig godt. Jeg fraraadede fremgangsmaaden. Jeg søgte at overbevise ham om, at ingen mand kunde taale en slig fristelse, som dette vilde blive for Jerome. Han sagde, at Jerome kunde og vilde, og han var tryg for, at pengene vilde gaa did, han ønskede. *Og han har faaet ret.*“ (Sluttes.)

Socialisme i praksis.

Som ofte omtalt i „*Kringsjaa*“ har der i de Forenede Stater lige siden firtiaarene altid eksisteret en række af socialistiske og kommunistiske samfund. Disse har været af mange slags. Et enkelt, som omfattede flere af Amerikas bedste og mest fremragende mænd, *Brook Farm*, er blevet udførlig omtalt. Andre har været baseret paa religiøse overbevisninger. Og atter andre har ret og slet været forsøg paa at realisere i praksis den moderne socialismes ideale samfund.

Enkelte af disse „kolonier“ har varet i mange aar og er blevne rige, andre har havt en meget kortvarig tilværelse. Men altid har der været flere af dem i fuld gang og blandt dem mange interessante typer. For tiden er der vistnok et godt snes eller to af saadanne samfund af forskjellig art i fuld virksomhed. Og i det hele har bevægelsen i den retning i de sidste aar været sterkere end nogensinde før, siden firtiaarene.

Blandt de sidste nydannelser er der to af interesse. Den ene er amerikansk; den anden *norsk*. Den sidste er vistnok det første eksperiment i denne retning, der er blevet gjort fra norsk side. Kolonien, som skal anlægges ved kysten i staten Washington, er døbt *Ny Hardanger*. Den skal

være helt socialistisk og dannes efter mønster af den førstnævnte amerikanske koloni. Det er medlemmernes haab paa denne vis at bygge sig og sine et tryggere, lunere og lysere hjem, end de kan haabe at vinde ude i det store samfund. Hvor langt dette norske foretagende nu er kommet, ved jeg ikke. Det sattes igang ivaar, og det er vel ikke usandsynligt, at det som et første forsøg strander noksaa hurtig.

Den amerikanske koloni derimod *er* virkelighed. Den heder *Ruskin* (efter den store engelske kunstkritiker og arbeiderven) og er anlagt i *Tennessee*. Den har nu været i virksomhed i ét aar, og alt synes hidtil at gaa bra. Der er opført 30 beboelseshuse og to store kommunebygninger (spiselokaler, osv.). Det lille samfund har aldeles fortrinlige skoler, idet der blandt dets medlemmer er flere udmerkede lærere, der har gaaet sig trætte i det store samfund.

Samfundet driver nu følgende arbeidsdepartementer: Trykkeri og forlag, almindelig handel, byggevirksomhed, blikkenslageri, mølle, sag, diligencelinje, jordbrug, gartneri, kvægopdrætning og slagteri, bageri, buksesæleverksted, smedje og vognfabrik, dampvaskeri, søm, strikning, *chewing-gum*-fabrik, sundhedsvæsen, børnehave, børneskole, middelskole, musik- og tegneskole (dygtige kunstnere, for hvem socialismen er en religiøs tro, har taget sig af de sidste).

Samfundet eier store og frugtbare landstrækninger. Det har endnu ikke betalt alt; men med samme fremgang som hidtil maa jorden være fuldt betalt om et aar eller to.

Samfundet virkeliggjør den fuldstændige socialisme. Alt arbeide lønnes ligt, ogsaa husmødrenes. Ligegyldig hvad arbeidet er, betales det med saa og saa meget pr. time. Eller rettere: der ekisterer ikke almindelige penge inden samfundet; isteden faar hver mand eller kvinde, som arbeider for samfundet, en kvittering for saa og saa mange timers arbeide. Disse kvitteringer udgjør dog et fuldstændigt pengesystem, som er en nøiagtig efterligning af det bestaaende. Kvitteringerne ligner vore vanlige pengesedler, kun at de lyder paa en, fem, ti, tyve, hundre timers arbeide, osv. De maa forsynes med samfundets præsidents og sekretærs underskrift for at være gyldige. Disse kvitteringer eller tidsbeviser benyttes inden samfundet fuldstændig som almindelige penge. I koloniens butik lyder f. eks. priserne saaledes: Et pund *thé* elleve timers arbeide; en liden rul *tobak* to timer; et pund *kjæks* to og en halv time; et par *sko* sytti timer, osv. Arbeidsdagen er ni timer med halv fridag om lørdagen. Hver mand skylder samfundet at arbeide jevnt, saalænge han er frisk, — ved sit eget haandverk, dersom der i dette er trang til hjælp, ellers med hvadsomhelst samfundet trænger.

Man bliver medlem ved at indbetale kr. 1800 i samfundets kasse. Naar børn naar det 21de aar, maa ogsaa de indbetale denne sum. Herfor erholder medlemmerne et hus — hver familie eget hus — fri skolegang for alle børn, frit lægetilsyn, fri medicin, fri vask, pension, naar de bliver gamle, og krav paa arbeide og underhold.

Kolonien er ligesom den amerikanske stat en udelukkende verdslig institution; den befatter sig ikke med religion; denne er helt og holdent en individuel sag. En del af medlemmerne besøger nærliggende kirker; andre er ikke kirkefolk.

Medens medlemmerne bor i egne hjem og selv møblerer og ordner disse, er der et fælles kjøkken og fælles spiselokale, hvor den hele koloni indtager sine maaltider.

Ønsker noget medlem at trække sig tilbage, kan det ikke gjøre nogensomhelst fordring gjældende imod samfundet; han eller hun har kun ret til sin aktie, som naturligvis ikke kan tabes; denne kan sælges til andre, som ønsker at indtræde i samfundet og dertil er skikkede, for den pris, som til enhver tid kan opnaaes. I denne første tid indløser samfundet selv udtrædende medlemmers aktier til paalydende værdi.

Indtrædende medlemmer maa kunne noget, og de maa have en uplettet karakter. De maa ogsaa skriftlig bekjende sin tro paa de socialistiske ideer.

Kolonien bestaar væsentlig af arbeidere med en del enthusiaster fra samfundets høiere lag. Det er medlemmernes haab slet og ret ved saaledes at bygge sit eget samfund paa økonomisk lighed at kunne sikre sig og sine en lysere og bedre tilværelse, end *de* har noget haab om at opnaa i det almindelige samfund. Og nogen egentlig umulighed synes ikke dette at være. Eksperimentet følges ihvertfald med vaagen interesse overalt i Amerika. Storblade som *New York Herald* og tidsskrifter som *Review of Reviews* har allerede ofret det megen opmerksomhed.

Efter langt større maalestok er en bevægelse grundet, som har sin høvding i Eugene Debs, arbeidernes leder og talsmand i den store jernbanekrig i Chicago for et par aar siden. Sympatierne var dengang delte mellem arbeiderne og korporationerne. Statens guvernør stod nærmest paa arbeidernes side, medens præsident Cleveland fandt, at de var gaaet for vidt i angreb paa korporationernes eiendom, og at derfor *ordenen* først og fremst maatte hævdes. Eugene Debs blev som arbeidernes fører naturligvis syndebukken for alt, hvad der med lov eller ret kunde bebreides arbeiderne i en kamp, hvor lidenskaberne gik høit paa begge sider. Han blev dømt til fængsel, uden at dog hans anseelse derved led i nogen større grad. Straks han for et aars tid siden kom ud af fængslet, gik han tilverks med at realisere en plan, som var modnet under indespærringen.

Erfaring havde lært ham, at arbeiderne ikke kommer langt ved streiker. Heller ikke, mener han, nytter det endnu stort at gaa den politiske vei. De maa først have en solid økonomisk magt bagom sig. Og Amerika er endnu magt, — hvorfor kan ikke arbeiderne selv gjøre, hvad hidtil kapitalisterne har været ene om? Lad dem bygge jernveie, verksteder, grunde stater! De mangler hverken evner, førertalenter eller penge. Og saa, naar arbeiderne har sine egne rige indtægtskilder og sin faste magtstilling, saa — —

For ingen amerikaner er der langt mellem idé og virkeliggjørelse. Det var vist dagen efter sin frigivelse, at Debs fremsatte sit forslag for Amerikas arbeidere. Det gik ud paa at samles i en vældig organisation med klart, bestemt formaal. Hvad formaalet er, fremgaar af navnet: *Det Sociale Demokrati.* Men han vilde hverken efterligne den tyske eller den engelske socialisme. Det var intet politisk parti, han vilde danne, og ikke til teoribygninger angaaende „fremtidens samfund“, han indbød; men til praktisk arbeide. Den nye organisation vil bygge jernbaner, oprette verksteder, grunde kolonier, befolke stater. Den vil skaffe arbeide for de arbeidsløse og søge at gjøre arbeiderne økonomisk uafhængige af de gamle kor-

porationer. Særlig er det Debs's plan at opkjøbe landstrækninger i en eller anden af de tyndtbefolkede vestlige stater. Did vil saa arbeidsløse fra alle storbyer blive sendt og hjulpet frem af sine kamerater, til de kan klare sig. Paa faa aar maa da de nye indvandrere udgjøre et flertal af statens vælgere — og *da* skal den politiske aktion begynde. Da skal arbeiderne simpelt hen ad stemmegivningens vei bemægtige sig den stat og regjere den efter socialistiske principer. Om faa aar skulde vi saaledes kunne se disse sat igang i en hel stat. Eksperimentet vilde utvilsomt have stor betydning for samfundsvidenskaben og for den videre sociale udvikling.

Debs var før sin fængsling formand i jernbanearbeidernes nationaleforening — vistnok den talrigste arbeiderforening i de Forenede Stater. Denne har fulgt ham ind i det nye „Sociale Demokrati", saaledes at dette allerede er meget sterkt. Debs raader baade over penge og mænd.

Hans sidste foretagende er, at han har ladet undersøge og opmaale en ny jernbanelinje, som han ansøger om ret til at bygge for det Sociale Demokrati. Linjen er i staten *Tennessee* i Østen. Den gaar fra byen Nashville, og vil ved hjælp af en allerede eksisterende banestump give forbindelse med byen Cincinnati. Begge byer er større steder. Jernbanen bliver 120 km. lang. Den skal bygges for regning af det Sociale Demokrati — kooperativt og efter socialistiske principer. Naar den er færdig, skal den overlades til byen Nashville, for hvad den har kostet, mod at byen forpligter sig til at drive den efter socialistiske principer — for publikums bedste udelukkende og ikke som „god eiendom".

Jernbanearbeidet vil muliggjøre oprettelsen af egne verksteder og fabriker for det Sociale Demokratis regning, og inden banen er færdig, vil nyt arbeide være paabegyndt.

Det er ingensomhelst tvil om, at banen vil blive bygget, hvis det „Sociale Demokrati" faar koncession paa den. Det har alle midler dertil og dygtige folk. Det er meningen at vise, at arbeiderne kan klare sig uden „kapitalisters" hjælp, naar de bare faar lov, og at de kan udføre alt slags arbeide paa egen haand. Istedenfor at ellers jernbanens stormænd leier arbeiderne, vil det her blive arbeiderne, som ansætter bestyrere, formænd og ingeniører.

Der er heller ingen grund til at negte koncessionen; men der er dog ingen tvil om, at vældige magter vil søge at hindre, at den bliver givet.

De Forenede Stater udgjør i det hele en lokkende samfundsstudie. De sociale forhold er i et og alt ganske forskjellige fra hvad de er i Europa. Hvad vi anser umuligt, er der gammel virkelighed. Allerede samfundet, som det nu er, er af overordentlig interesse; men endnu mere interessant bliver det derved, at det øiensynlig er midt oppe i en vistnok fredelig, men dog altomvæltende social revolution. Uhyre kræfter er i virksomhed, og alt gaar i Amerika med en for Europa ukjendt fart — ogsaa sociale bevægelser. At dette skulde betyde socialismens indførelse er derimod aldeles ikke givet. Det tror faa amerikanere. De tænker sig et socialiseret, i stor udstrækning kooperativt, samfund med praktisk talt jevn velstand, hvor dog slet ikke den enkeltes foretagsomhed er hæmmet, eller hvor staten er universal driftsherre. De tænker sig samfundet nærmere som en føderation af industrier og arbeidsgrene, der ikke eies af staten,

men af det arbeidende folk inden hver industri. Eller rettere: de tænker sig blot det bestaaende samfund ordnet, reguleret og balanceret til arbeidernes fordel. Eller rettest: de tænker lidet paa det endelige samfundsbillede; de ser blot, at der er greie mangler, som maa afhjælpes, feil, som maa rettes, og reformer, som maa indføres. Og de vil i stor udstrækning gaa Debs's vei: *det praktiske eksperiments.* De vil lære for hvert skridt; og de vil anvende den ved hvert skridt vundne erfaring, naar det gjælder at tage det næste. Der vil komme en forvandling over samfundet; men hvad den vil udgjøre i detaljer, er det umuligt at sige paa forhaand. Alle fremtidsromaner er forældede, før de er fem aar gamle; der kommer nye opfindelser, nye kræfter, nye erfaringer, som forfatteren aldrig havde drømt om, og som ændser den hele videre udvikling. Ligedan gaar det med teorierne. Netop dette viser os slaaende den hele amerikanske samfundsudvikling, der paa en maade samler aarhundrers vanlige hændelser inden tiaar og derved tydeliggjør og understreger alt.

Frøken Cisneros.

Et interiør fra vor prosaiske tid.

Kuba kjæmper for sin frihed. Spaniernes styre har udartet til et barbari, som maa sidestilles med det, der har bevirket hundre tusen armeneres nedslagtning. General Weyler har gjort sit navn til et ordsprog, til et fællesnavn for barbarisk krigsførelse og umenneskelig grusomhed. Spanien har føiet et nyt mørkt og blodigt blad til sin triste kolonihistorie.

Evangelina Cisneros, seksten aar gammel, holder hus for sin fader, eieren af en sukkerplantage. Familien hører patrioternes parti til. Den unge piges onkel er allerede i oprørshæren. Han vælges senere til republiken Kubas præsident.

En dag kommer faderen alvorligere og mere stille end vanlig hjem fra plantagen. De sidder ved middagsbordet. Pludselig reiser faderen sig, gaar hen til datteren, lægger sine hænder paa hendes skuldre og ser hende ind i øinene, medens han siger: „Min lille pige; jeg har bestemt mig til at kjæmpe for *Cuba libre*“. Kjærlighed til datteren havde længe gjort denne beslutning vanskelig. De omfavner hinanden og græder begge. Omsider siger hun med et kys, at det gjør hende glad, at han har bestemt sig dertil. Og saa lægger hun til: „Far, jeg følger med“.

Og hun følger med som sygepleierske. „Jeg saa mangt og meget, som nu gjør mig syg, naar jeg drømmer derom om nætterne,“ fortæller

hun. „Engang sad jeg halve natten hos en saaret kubaner, som bad mig dræbe ham for at gjøre ende paa hans smerter. Men jeg kunde ikke dræbe ham og maatte bare sidde der hos ham og vente paa dagslyset. Han døde alene, medens jeg i graalysningen var gaaet efter en drik vand“.

Omsider forraades faderen af en spion og tages tilfange. Merkelig nok bliver han ikke skudt. Det er før Weyler kom til øen. Han kastes først i et elendigt fængsel; men da han der hurtig sygner hen, tillader marschal Campos, at han overflyttes til øen *del Pinos* syd for Kuba. Her faar fangen større frihed, og det tillodes hans slegtninge at komme til ham. Han bor for sig selv i et lidet hus.

Evangelina Cisneros.

Evangelina tager en yngre søster med og reiser til faderen. De lever alle tre i det lille hus.

En dag, da den unge pige er ude at spasere med sin søster, møder hun en del ridende officerer; en af dem, som synes at være deres chef, ser paa hende paa en maade, der bringer begge de to unge piger til at skjælve af angst. Straks efter møder hun samme mand igjen og faar det samme blik. Siden kan hun aldrig forlade huset uden at blive forfulgt af ham. Manden er den lille øes militærguvernør, Jose Berriz.

Pludselig omringes det lille hus en dag af soldater, og faderen bliver arresteret og ført bort. Intet er hændt og intet gjort, som kunde give grund til arrestationen. Den unge pige gaar til guvernøren for at spørge efter faderen og udvirke hans frigivelse til den gamle, enklere straf. Guvernøren modtager hende naadig, trøster hende og lover faderens benaadning. Hun skal komme igjen om nogle dage.

Ved sit næste besøg siger guvernøren hende, at hvis *hun vil* det, skal faderen straks blive sat i frihed. Det afhænger af hende alene. Betingelserne, som udyret sætter, faar man tænke sig. „Jeg kan ikke nedskrive, hvad han sagde til mig,“ fortæller hun selv. „Jeg gik hjem og graad hele natten; men jeg bad aldrig mere guvernøren om min faders frihed“.

En sen aften er hun alene hjemme. Guvernøren banker paa døren. Hun svarer ikke; men ligger stille, halvdød af skræk. Den ædle og hoivelbaarne personage fjerner sig.

Straks efter faar hun vide, at han agter at komme igjen. Hun har faaet venner paa øen. De omringer huset for at forsvare hende mod den spanske „ordenens opretholder". Han kommer og forsøger at bryde ind; hun skriger, og hendes venner stormer tilhjelp. Men den tapre høivelbaarne er heller ikke alene. Han har soldater med, og den unge pige og hendes forsvarere arresteres.

Hun sendes til kvindefængslet *Recojidas* i Havana. I lang tid er hun der den eneste hvide kvinde blandt udskuddet af negerracens kvindelige befolkning. Hun har ingen egen celle, men tilbringer nat og dag blandt snesevis af disse menneskehedens laveste og bedrøveligste typer. Det sprog, hun hører, de syn, hun ser, den behandling, hun er udsat for, forbinder sig for hende, den fint opdragne unge pige, til et fuldstændigt helvede. Om dagen jages de ind i gange, hvis tilgitrede vinduer vender ud mod Havanas daarligste gader. Hver dag samles de værste gadedrivere ved disse vinduer og morer sig med at tirre og haane de indespærrede, og da især den hvide kvinde, hvis henrettelse, de leende fortæller hende, at de snart vil have den fornøielse at overvære. „Heller død og begravet end en eneste dag mere paa det forfærdelige sted".

Fængslet er spansk, spansk kolonifængsel, og udelukkende beregnet paa brutaliserede negerkvinder. Der gjøres ingensomhelst forskjel paa hende og de andre. Uger og maaneder gaar uden forhør engang. Omsider underrettes hun om, at hun er dømt til *tyve aars strafarbeide.* Hvorfor? Herregud for grov opsætsighed mod de spanske autoriteter, naturligvis. Sagen var jo klar nok. Om forsvar var der ikke tale.

Men imidlertid har vor tids overpoliti og tryggeste ordensværn, reporterne og pressen, faaet rede paa sagen. Den berettes i alle amerikanske aviser. Man har læst meget fra Kuba. Man ved, at general Weyler planmæssig sulter hundre tusener af fredelige mænd, kvinder og børn ihjæl. Man føler, at sultanen er et mildhedens ideal mod den spanske krigsherre, der neppe har vundet ét slag, men hvis tapperhed tager revanche ved forfinet grusomhed og masseudryddelse af fredelige og forsvarsløse mennesker. Blodet koger allerede af indignation i mangen brav amerikaners aarer. „Der maa dog være maade paa, hvad man kan tillade paa en naboø ogsaa!" Men intet har vakt den bevægelse som fortællingen om den unge hjælpeløse pige, som vansmægter dernede i et spansk negerfængsel. Uden brøde. For en kjæltrings skurkagtigheds skyld. Der raabes paa hjælp for hende.

Krig med Spanien, om nødvendig. Og i hver krog hviskes det: „Skammeligt. Skammeligt“.

Men hvad bryder den ærede general Weyler sig om et folks foragt?

I New York er der en mangemillionær med ærgjerrighed og ideer. Han er ikke fornøiet med at nyde livet; han vil tage del i det. Han har sine øine paa pressen. Der er tidens store magt. Men han har sin egen ide, om hvad pressen bør gjøres til. Den skal ikke bare skrive om ting; den skal *gjøre* ting, sætte dem igjennem, være en art folketribunal, — over parlamenter, regjeringer og politi; sørge for at uret gjøres god igjen og ingen uskyldig lider. Den skal være nutidens riddervæsen. Og han kjøber sig et storblad i New York og et andet i San Francisko. Han ønsker ogsaa at have et i Chicago. Han er selv den øverste ledelse for dem alle og redigerer *New York Journal*. Heorst er hans navn.

Medens de andre gjentager „Skammeligt; skammeligt!“ sender han gjennem sit blad en opfordring til Amerikas kvinder om at give sine underskrifter til en bønskrivelse til den spanske dronningregentinde for frøken Cisneros's benaadning. Det gjælder særlig at faa alle kvinder med, hvis navne har værd i større kredse. De kommer alle disse, og der ruller ind i det hele paa faa dage 150,000 navne.

Bønskriftet sendes — det er høflig affattet — til dronningregentinden. Det viser ingen virkning.

Millionærredaktøren har et afdelingskontor i London. Kanske dronningregentinden vil tage mere hensyn til en bønskrivelse fra de par hundre engelske kvinder, hvis navne allerede hører historien til? Kontoret i London faar ordre. Der skal sendes ogsaa en engelsk bønskrivelse; men ikke undertegnet en masse; kun af de par hundre mest fremragende kvinder. De undertegner alle, hertuginder og grevinder, Lady Henry Sommerset og Mrs. Chant. De ikke blot undertegner; de tager sig af sagen med lidenskab, og den amerikanske indignationsbevægelse spredes til England.

Men dronningregentinden og hendes regjering gjør intet.

Millionærredaktøren ved, at dronningen er god katolik. Velan, lad paven gaa i forbøn for den arme unge pige. *The Journal* sender sin repræsentant til paven, og pavens sympati vækkes. Han henvender sig til dronningen, og det forlyder, at dronningen har udtalt sin medfølelse for den unge pige og vil udvirke, at hun bliver indespærret for livstid i et kloster istedenfor at blive sendt til strafanstalten. Men endog denne naade har vanskelig for at blive virkelighed. Imidlertid er redaktøren i New York bleven en smule utaalmodig. Han telegraferer til sin agent i Madrid og spørger om udsigterne. Svaret er: ingen udsigter.

„Send Decker ind til mig,“ byder redaktøren, og Karl Decker, en

dygtig og uforfærdet reporter og en velbygget, sterk mand træder ind. Decker er gift.

Redaktøren vender sig i stolen lige mod den indtrædende: „Decker, jeg har en vakker opgave for Dem. Det vil tage Dem bort fra New York i nogle uger. De skal reise til Kuba og sørge for, at vort blad faar den første underretning om frøken Cisneros's bortførelse fra fængslet“.

„Er der planer af den art?“

„Nei. De faar selv lægge planen. De maa faa hende ud, frelst og uskadt og sende hende til New York. Gaa tilverks, som De vil. De har carte blanche, hvad penge angaar“. Og redaktøren reiser sig og trykker sin medarbeiders haand: „Good luck to you, man, og velkommen tilbage. Reis straks“.

Mange og underlige er de opgaver, storblades reportere kan faa sig tildelt. Men sjelden har den vel været af mere spændende art end denne. I en venskabeligsindet magts koloniale hovedstad skulde reporteren befri fra et sterkt fængsel en statsfange, som havde været gjenstand for internationale underhandlinger. Resikoen var stor. For Decker var det at sætte livet ind. For redaktøren at tage ansvaret for at paaføre sit land en stor krig. Thi dermed kunde det let have endt.

Decker reiser straks. Paa Kuba finder han to paalidelige medhjælpere. I Havana holder han sig absolut skjult for at undgaa de spanske spioner. Han sætter sig efterhaanden i forbindelse med frøken Cisneros's venner. Uheldigvis er den unge pige som farlig fange forbudt al forbindelse med udenverdenen. Hun faar ikke modtage besøg og ikke breve. Der maa lidt bestikkelse til, og det lykkes at faa smuglet et brev ind til hende, hvoraf hun faar vide, at der arbeides paa hendes bortførelse.

Hun har imidlertid lidt utænkelige kvaler. Kinderne er indfaldne, øinene trætte og haabløse. „Dagen gik endda an. Jeg følte mig ofte sint, og det hjalp mig til at leve. Men om natten, naar jeg laa der alene med de forfærdelige mennesker, da steg der noget op i min hals, som truede med at kvæle mig, og jeg maatte gjentage mine bønner om igjen og om igjen for at hindre mig selv fra at rive min hals aaben“. Efter en lang tids forløb fik hun besøg af den amerikanske gesants hustru. De kjendte ikke hinandens sprog og kunde saaledes ikke samtale; men de holdt hverandre i hænderne, og fra den stund af følte hun sig bedre og var modigere, fortæller hun. Hun begyndte at interessere sig for sine medfangne, skrive breve for dem og hjælpe dem paa forskjellige maader.

Imidlertid undersøger Decker fængslets ydre. Opgaven synes haabløs. Tykke, høie mure omringer Rejocidas. De faa tilgitrede vinduer sidder høit oppe paa væggen. Han forsøger bestikkelse; men merkelig nok gaar

det ikke, og man begynder omsider at drøfte en plan om at sprænge en del af fængslet i luften med dynamit. Før man skrider dertil, sender man dog et brev — ad bestikkelsens vei — til damen for at spørge, om hun selv kan foreslaa nogen udvei. Svaret gaar ud paa, at det værelse, hvori hun med en hel del andre sover om natten, har et tilgitret vindu, som vender ud til en art platform, der dannes af taget paa en lavere del af fængslet. Hendes plan er at flygte gjennem dette vindu, komme ud paa taget og derfra fire sig ned ad de høie mure efter et taug. Hun beder om at faa „syrer“ til at afbrænde en af jernstængerne i vinduet og opium eller laudanum til at give sine medfanger for at faa dem til at sove.

Planen er i sine hovedtræk udmerket; detaljerne umulige. Murene er altfor høie for nedfiring ad et taug, og „syrer“ vil virke altfor smaat paa jernstangen i vinduet.

Decker og hans medhjælpere maa søge at naa det omtalte vindu, som de nu opdager. De maa op paa fængslets tag. Det kan blot ske paa én maade.

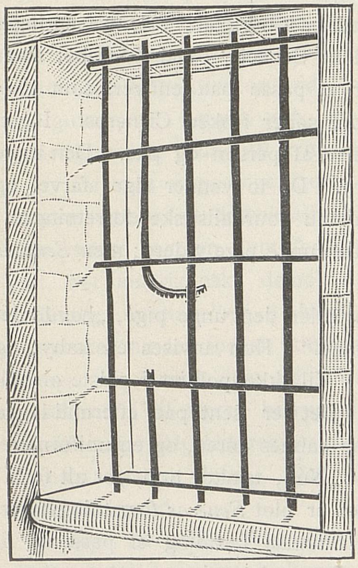
Rundt fængslet løber en kroget, trang og elendig gade, som omsider mister sit navn og, nær hovedindgangen til Rejocidas, stanses af et lidet hus, som ligger lodret paa denne gade og væg i væg med fængslet.

Dette hus er heldigvis ledigt og bliver øieblikkelig leiet af Decker for to maaneder. Huset støder som nævnt op til fængselsmuren; men denne mur er blot en beskyttende ringmur, ikke selve bygningens væg og rager tyve fod op over det lille hustag samt er beskyttet af flaskeskaar. Men et halvt snes fod foran det lille hus ophører denne høie ringmur og fortsættes af fængslets lavere facadevæg, som bærer det ovenfor nævnte lavere tag, hvortil frøken Cisneros's vindu vender ud. Dette tag ligger ikke høiere, end at det er muligt ved hjelp af en stige at danne en bro over til det — diagonalt over det ene hjørne af den lille gades ende.

Samme dag huset leies, bliver der sendt en mand derhen for at hvidte væggene. Han medbringer dertil en stige omtrent tolv fod lang, og denne glemmer han, da han om aftenen gaar hjem. Senere paa aftenen indfinder der tre mænd sig. Beboerne af det tilstødende hus anser disse nyankomne for mistænkelige og farlige folk; de barrikaderer derfor sin dør og sidder oppe til halv to. Da bliver det nogenlunde stille. Maanelyset er som det klareste dagslys. Den lille gade er desuden godt oplyst af et gasblus. De tre mænd stiger op paa taget og lægger stigen over til fængslet — som før forklaret. Den er temmelig kort og indtager en stilling, hvori det er umuligt at faa den til at ligge støt; dertil er den tynd og svag. Vandringen over er derfor en kildrende affære. Under dem er fængslets hovedindgang. En mand er kommen over; den næste følger, da løsner et stykke af fængslets gesims, hvorpaa stigen hviler, og denne reddes kun

fra at falde ved de to andres kvikke greb om dens begge ender. Det faldende gesimsstykke vækker ſangevogteren fra hans døs; fængselsporten aabnes, og med et lys i haanden staar den gamle mand og lytter og stirrer ud i natten. Stigen er hurtig trukket væk; heldigvis for ham merker han ingenting og vender frelst tilbage til fængslet fra sit livs største fare. Thi øieblikkelig manden traadte ud, dækkedes han af tre revolvere i øvede hænder, og det mindste tegn paa, at han havde seet noget, vilde have været hans død.

En mand bliver tilbage paa det lille hustag; de to andre kryber henover fængselstaget til den unge piges vindu. Hun er der og venter dem, og hendes følelser ved at se sine befriere kan let tænkes. Hun har givet sine medfanger laudanum i kaffeen; de sover godt. Mændene begynder straks at afsage en af vinduets jernstænger; men hvert tag af sagen lyder i den stille nat som brandallarm. Det gaar smaat, og de er blot komne halvveis igjennem stangen, da en negerkone rører paa sig. Arbeidet maa afsluttes; mændene lover at være tilbage næste nat og vender om til det lille hus.

Den følgende dag medgaar for mændene til at møblere deres leilighed for at afvende mistanke. Den unge pige lever i stadig angst for, at den halvt afsagede jernstang skal blive opdaget; men ingen merker den.

Næste nat er mændene tidligere ude, atter i det mest straalende maanelys. Naboerne sidder oppe hele natten. Man lader dem sidde. De to medtager et apparat, hvormed nu den afsagede jernstang afbrækkes ved et eneste tag. Decker griber saa dens øvre længre del og bøier denne afveien. Han er en kraftig kar. Saa springer han op i vinduet, griber den unge pige ved skuldrene og haler hende ud gjennem det trange hul i gitteret. „Aldrig glemmer vi det smil, hvormed hun hilste sin frihed, da hun stod hos os paa taget.“ Følelsen af at være fri giver hende nye kræfter. Da de naar stigen, springer hun formelig og uden hjælp over den svajende bro. Faa minutter efter er de i deres eget hus og, efter at have faaet sko paa, i en vogn, som hurtig fører frøken Cisneros

til en vens hus. Her bliver hendes haar afklippet, og den unge pige iføres mandsklæder og opøves i at spille mand.

Paa havnen ligger New York-damperen *Seneca*, der skal gaa om tre dage. Det gjælder at holde sig tæt skjult til da og saa komme ombord. Endnu medens damen var i fængslet, erholdt man et for hende beregnet pas lydende paa Juan Sole, og for denne var der bestilt kahytplads paa *Seneca*.

Havannas autoriteter er rasende. Der søges allevegne; men man tror, at den unge pige allerede er flygtet i baad.

Den tredie dag, da *Seneca* er omtrent færdig til at afgaa, kommer Juan Sole, en liden net kubaner med cigar i munden, sammen med to venner, Decker og en anden, kjørende ned paa bryggen. De tre springer af vognen, stiger i en baad og roes ud til Seneca. Ved faldrebet staar politi, selve politimesteren endogsaa, for at passe paa enhver, som gaar ombord. Skibet er fuldt af detektiver som søger frøken Cisneros. Ingen faar passere uden omhyggelig undersøgelse af person og pas. Den unge mand har alt i orden og slipper ombord. De to venner siger farvel og vender tilbage til byen. Decker har endnu journalistiske forretninger i staden, som hindrer ham fra at ledsage den unge pige videre; men *Senecas* officerer er underrettede.

„Jeg vilde have jublet af fryd“, fortæller den unge pige, „havde det ikke været for den cigar, jeg maatte røge.“ Hun anvises en kahyt og kryber angst ind under den laveste køie. Vil ikke politiet i sidste øieblik opdage, at hun er blandt passagererne? Det er sent paa eftermiddagen og bælmørkt derinde. Efter en times forløb aabnes døren, og en uniformeret mand stiger ind og tænder en fyrstikke. „Nu“, tænker hun, „er alt forbi; jeg er opdaget; her er politiet.“ Men det er blot *Senecas* forretningsfører, som kommer for at melde hende, at Havannas fæstning er passeret, at hun nu endelig er fri og tryg paa det aabne hav under stjernebannerets beskyttelse.

„Da blev jeg meget, meget syg; om det var den gjenfundne frihed, sjøen eller cigaren, som gjorde det, ved jeg ikke.“ Dagen efter er hun paa dækket i kvindedragt, og hendes hjerte synger af glæde. Hun føler sig dog trykket ved tanken om en anden hvid kvinde, som i den sidste tid var indsat i fængslet. „Jeg føler det som en synd at være her, fri og lykkelig, mens hun er paa det sted. Bare jeg kunde have bragt hende med mig! — — — Og min far — min stakkels far —, hvor jeg ønsker, jeg kunde have seet ham, da han hørte om min redning. Jeg tror ikke, at han evner at tro derpaa. Det er vanskeligt at tro paa gode efterretninger fra Kuba. Jeg føler mig saa taknemmelig mod de venner, som har befriet mig, at jeg kan ikke tale derom. Jeg har ingen ord for det.“

Decker bliver tilbage. Hans blad var det første, som kunde fortælle om befrielsen, og han kjendes nu som dets repræsentant. Følgelig er han under mistanke. Men han har sine journalistiske pligter at fuldføre, om saa alle Spaniens kanoner er rettet paa ham. Desuden er han — og derfor valgtes han vel delvis til hvervet — lidt af en *dare devil* (en dumdristig knægt, som fryder sig ved fare og morer sig ved at spille overmagten paa næsen, og reiser derfor tilbage til New York under *spansk* flag paa en spansk damper.

Da efterretningen naar de Forenede Stater, jubler hver mand fra palads til hytte, og den handledygtige redaktør overflommes af lykønsknings- og takketelegrammer. Endog førsteministeren giver alle diplomatiske betænkeligheder paa baaden og udtaler offentlig sin sympati for den kjække daad. Finansministeren gaar videre og telegraferer til redaktøren sin hjerteligste gratulation og fulde enighed i, hvad der var gjort. Og senatorer og guvernører kappes om at applaudere en daad, der for Spanien var fyldestgjørende grund til krigserklæring.

Da den unge pige lander i New York, finder hun, at hun kommer som en nations, et demokratis gjæst. Hun modtoges som en prinsesse, — eller rettere som en dybt forurettet og en lykkelig befriet kvinde. Hendes vert, det amerikanske demokrati, ønsker at møde hende og arrangerer en „offentlig modtagelse“ i New Yorks største lokale. To hundre tusen mennesker møder for at udtrykke sin glæde over at se hende fri. Henry George er blandt dem og bringer hende en varm hilsen fra Amerikas demokrati. Til større betryggelse, ifald Spanien skulde kræve hende tilbageleveret, naturaliseres hun straks som amerikansk borgerinde. Men Spanien kræver intet. Det har i hvert fald skamfølelse nok til at holde sin mund.

Det er heller ikke blot Amerika, som jubler og gratulerer. Fra England sender selve biskopen af London et begeistret telegram til New York-redaktøren. Hertugen af Westminster, Lady Henry Sommerset og andre følger hans eksempel. Og paven selv, fortæller Mr. Stead i *„Review of Reviews“*, skal have udtalt sin glæde over, at den uopløselige knude var bleven overhugget af en rask mand.

„Et vældigt avertissement for New York redaktørens avis“, hvisker de allestedsnærværende negativister, hvis opgave i livet gaar ud paa at gjøre stort til smaat. Utvilsomt. Er det kanske ikke vel fortjent og godt betalt? Maatte han tjene millioner paa det!

Mark Twain om kolonialpolitik.

Mark Twain har skrevet en artikel om rigsbygning og kolonialpolitik. Han kalder den „en afhandling om klædesnorernes filosofi“. Ethvert lands udeneuropæiske besiddelser er dets klædessnore fuld af vask til tørring. Det gjælder for de store statsmænd at passe sine egne snorer, saa ingen stjæler fra dem, og samtidig, naar leilighed byder sig, med Guds hjælp at snappe et eller andet plag fra de andres snorer. Dette er det, som paa rigtig fint sprog kaldes „kolonialpolitik“. I Afrika drives spillet med særlig lyst og iver. Der gaar det ikke an at lade et land saa stort som Norge ligge ude over natten. „De andre“ vilde snappe det til sig.

Samtlige stormagter har delt Afrika mellem sig, akkurat som om de havde kjøbt og betalt for det istedenfor at have stjaalet det allesammen. Men en forbrydelse, som øves jevnt i tusen aar, ophører at være en forbrydelse og bliver en dyd. De kristne regjeringer diskuterer idag ganske aabenlyst, hvorledes de kan stjæle naboens vask. Russeren har paa hundre aar arbeidet sig op til at blive verdens Mestertyv. Han fandt en kvart af jordkloden hængende til tørring paa hundre breddegrad-snorer og stjal det hele. Og endnu idag napper han af og til en belteklud eller et par underbukser fra den engelske vask langs Indiens grænser.

Tyskland fandt i Centralafrika et stort landomraade med engelske flag, missionærer og handelsmænd; men England havde glemt at iagttage visse formaliteter. Der var ingen plakater opslaaet om, at adgang var forbudt. Følgelig besørgede Tyskland formaliteterne, opslog plakaterne og sopte de engelske pionerer ud. Heraf kan vi uddrage en yderst vigtig lære: *Pas paa formerne, bryd dig aldrig om moralen.*

England burde have stjaalet Madagaskar fra Frankrige. England kunde let have frelst de uskyldige indfødte fra den kalamitet, som fransk civilisation repræsenterer. Nu er det desværre for sent. Arme madagasser!

Artikelen ledsages af forfatterens portræt og underskrift, hvortil han har føiet følgende ord: „*Vær god, og du vil blive ensom*“.

Et stykke Framsjaa.

Det er kun et par aar siden, at ulykkesprofeter og pessimistiske filosofer sad og græd stride taarestrømme over de moderne byer og den retning i vor civilisation, som de skulde symbolisere. De pegte paa byernes eventyrlige vækst, siden aarhundrets begyndelse, paa, hvorledes landet stadig affolkes til fordel for de altopslugende byer. Og de regnede ud, som ulykkesprofeters og pessimistiske filosofers vane er, at naar byerne har vokset saa og saa meget i de sidste ti aar og i de næst-

sidste, saa maa de i 1920 eller 1930 have opslugt omtrent den hele landbefolkning. Ihvertfald kunde de paa grundlag af sine beregninger oprulle et forfærdeligt billede af fremtiden. Landet er affolket, korn og grøntsager frembringes paa uhyre kjæmpegaardsbrug, som drives af maskineri, og kulrøgen tilsværter hvert græsstraa. Jordarbeiderne er ikke landsens folk; de er „byproletarer", som kun om sommeren søger ud til maskinbrugene for at tjene en skilling. Menneskeheden bor tæt sammenstuvet i uhyre kjæmpebyer som London og New York. Her tilbringer den sit liv mellem mursten og slet arkitektur, indaandende kulrøg og trællende for guld. Himmelen ser den sjelden fra de trange gader med de høie husrækker, og landet med haver og skog og fjeld og frisk luft er for den blot et sagn fra fædrenes tider. Og ulykkesprofeterne grublede videre over, hvorledes den slegt vil blive, som fødes og vokser op i disse kolossale menneske-myretuer.

Det faldt aldrig de gode herrer ind at tænke sig, at en ny opfindelse paa det tekniske omraade let kunde omstyrte alle deres beregninger og ændre udviklingens retning ligesaa meget, som dampmaskinens opfindelse i sin tid gjorde. De glemte, at der paa alle menneskelivets omraader stadig kommer nye faktorer til, hvorom ingen før har drømt, og som gjør al profeti og alle fremtidsberegninger umulige. De var ikke teknikere, saa de kjendte ikke til, at en ny drivkraft holdt paa at arbeide sig frem. For dem var fremtiden stenkulrøgens tid, ikke den lydløse, usynlige elektricitets.

Og de var europæere. De vidste ikke, at udviklingen allerede havde skiftet retning i den Nye Verden; at byerne der vistnok endnu vokser; men at byggemoden er saa ændret, at byerne for en stor del er at ligne med klynger af vakre landsbyer.

Jeg tror, at „*Kringsjaa*" var nogenlunde den første til i sin tid at henlede opmerksomheden paa det absurde ved disse grædeviser paa det nuværende standpunkt, da faren forlængst er forbi, og alle civilisationens kræfter allerede har begyndt at arbeide i en ny retning. Nu spreder de vidt over landet, hvad de før samlede. Byerne siger ud til alle kanter; gaderne blive fire- eller femdobbelt brede, og beboelsesstrøgene bliver til hyggelige grønne villalandsbyer med en arkitektur, som ikke længer er uskjøn. Kun forretningsstrøgene har endnu følt mindre de nye adsplittelsens kræfter; men ogsaa der begynder de at virke. Fabrik efter fabrik flytter paa landet, og den ene storforretning efter den anden slaar sig ned i smaa idylliske landsbyer. Skoler og universiteter følger efter. En række af Amerikas største lærdomsanstalter ligger paa landet, langt fra byernes larm, og snesevis af verdens berømte fabriker maa nu opsøges i en eller anden malerisk krog paa landsbygden.

„Kringsjaa“ er ikke længer alene om at fremhæve disse ting; man møder allerede det samme syn allevegne, og om et aar eller to vil ingen tænke anderledes. Lord Kelvin henleder opmerksomheden paa, at de skotske høilande i sine vandfald eier en kraft- og rigdomskilde, som med lethed kan fordeles blandt landets bønder. Den kan, mener han, muliggjøre en høit udviklet smaaindustri paa omraader, hvor denne fuldt ud kan hævde sig ved siden af storindustrien. Andre har allerede begyndt at skrive filosofien for storbyernes vekst og forfald.

Storbyerne er, heder det, dampmaskinens skabninger. De kom, og de vil gaa med den. Dampmaskinen kræver den mest mulige koncentration; dens kraft maa anvendes der, hvor den staar; den kan ikke overføres eller fordeles, undtagen inden de snevreste grænser. Og den er en storsluger af kul. Men kullene er tunge; derfor maa dampmaskinen staa der, hvorhen kullene lettest mulig kan føres, ved en god sjøhavn eller ved et jernbanecentrum ikke for langt fra kuldistrikterne. Til disse forholdsvis faa punkter, maa al industri koncentreres under dampens herredømme, saa tæt som muligt til sjø eller jernbane. Sammenstuvning er dampens lov.

I modsætning hertil staar den nye drivkraft elektriciteten. Den behøver ikke at anvendes, hvor den opstaar. Den kan overføres paa lange afstande uden vanskelighed, og den kan fordeles i smaa og store portioner over nærsagt uendelige arealer. Der er med den ingen som helst grund til koncentration. Og de hundre kræfter, som virker i retning af at gjøre isolation og adspredelse fordelagtige, faar virke frit.

Et fossefald er f. eks. kraftkilden. Det omsættes paa stedet til elektricitet. Fossens umiddelbare omegn egner sig ikke til bebyggelse; men et halvt snes kilometer ifra den løber et vakkert dalføre og gjennem det en jernvei. Her vil fabriker med drivkraft fra vandfaldet kunne anlægges langt op og ned gjennem dalen, hvor som helst forholdene egner sig bedst for den enkelte fabrik. Hvad mere er, den lille fabrik vil faa sin drivkraft næsten lige saa billig som den store; thi fossen er den fælles kraftkilde. Og et net af fine traade vil føre en billigere drivkraft, end vi før har drømt, til hver bondestue, ja til hver husmands hytte.

Dette ræsonnement er vistnok korrekt, saa langt det gaar; men det tager dog ikke alle faktorer med. Storbyernes vekst skyldes ganske vist direkte eller indirekte i væsentlig grad dampmaskinen. Det uhyre opsving i verdenshandelen, som dampmaskinen har ført med sig, maa dog helst skilles ud som en faktor for sig. Selvfølgelig maatte disse to faktorer virke nøiagtig i samme retning. Men der er to andre faktorer, som har medvirket til at skabe storbyerne: dampjernveiene og telegrafen. Begge har i uhyre grad lettet samfærdsel og forbindelse mellem menneskene, og begge

har derved medvirket til byernes vekst, efterat disse først var blevne centrer for alt liv. Men begge har kanske kraftigere fremhjulpet bykoncentrationen paa en anden maade, nemlig ved sin kostbarhed. Der kunde blot bygges et meget begrænset antal jernveie; de maatte derfor væsentlig forbinde de større byer og „tappe“ deres opland. Ligedan med telegrafen. Begge gav byerne og bylivet uhyre fordele over landet.

Men saa kom den moderne udvikling af elektrotekniken. Ogsaa dennes frugter syntes i begyndelsen at skulle tilfalde byerne; de fik sine elektriske sporveie, elektrisk belysning, og telefonen fandt der først anvendelse. Byerne saa ikke straks, hvilke adsplittelsens, hvilke sprængningens kræfter, de her havde ladet komme inden sine mure. Men det blev snart klart for enhver. Som telegrafen ved sin kostbarhed havde støttet koncentrationen, maatte telefonen ved sin billighed virke i modsat retning. Paa samme vis skulde snart de elektriske baner optræde overfor de gamle dampbaner.

Men foreløbig virkede telefon og elektrisk sporvei sammen kun til at ændre byernes udseende. De to gjorde det muligt for forretningsmand som for arbeider at bo langt ifra forretning eller verksted, og følgen var en pludselig og storslagen udvandring til eller mod landet og en uhyre landsbymæssig forstadsbebyggelse. Byerne gled, som før omtalt, ud til alle kanter. De tog ind grønne marker og sjøer og skoge, og byboerne lagde sine huse paa fjeldsider og ved flodbred. Kun selve forretningsstrøget stod igjen som det kompakte stenhjerte; men rundt om det strakte sig milevidt en betagende blanding af landsby og land og by. I forretningsstrøget bor ingen; hver mand har sit hjem under løvrige trær og med den friske landluft nær. Dette er den moderne storby, som vi møder den i den Nye Verden. Her i et nyt land, hvor ingen gamle forhold bandt, kom nemlig den elektriske sporvei længe før end i Europa; den satte blot fart i en udvikling, som ved folkets karakter og store hestesporveisnet allerede var paabegyndt, og den har formaaet at give de opvoksende store og smaa byer det præg, som her er skildret.

Men sporveiens og telefonens spredende kræfter stansede ikke længe ved bygrænserne. Sporveislinjerne fortsattes udover landet, og telefonen fulgte den til virkelige landsbyer, som nu blev beboelsesstrøg for bybefolkningen. Eller denne slog sig ned udover selve landet til høire og til venstre for sporveien, og overalt, hvor en mand byggede sit hjem, satte en telefontraad ham i letvindt forbindelse med kontoret i byen og med den hele udenverden. Byboerne kjøbte sig gaarde og blev jorddyrkere i sin fritid.

Og længer ud krøb sporveislinjerne til fjernere landsbyer, til nærliggende smaabyer og lige til næste storby. Og de forgrenede sig og stak

af til før afsidesliggende bygder; de satte bygd i forbindelse med bygd, næsten gaard med gaard, og landsby med landsby; og overalt fulgte telefonen dem. Kortsagt de gjorde for landet, hvad jernbanen havde gjort for byerne. Bonden sad ikke længer ensom og afsides paa sin gaard; i hans stue hang telefonen, og forbi hans dør løb „trikken"; fra nærmeste lille fos dreves hans tærskemaskine, og straalte det elektriske lys over alle landeveie og i hans egne værelser.

Man vaagnede op til forstaaelsen af, at en ny tid var kommen, først da den allerede stod der. Der taltes ikke om et elektrisk banenet før det allerede flere steder i Amerika var bygget. Det kom af sig selv; tidskræfterne fremdrev det.

Og saa tilsidst kom den elektriske kraftoverføring i stor skala. Nu kunde Niagara drive Buffalos sporveie og dets husmødres symaskiner, og hvert vandfald blev et naturligt centrum for en industri, som hverken larmer eller udsender røg, og som kan sprede sig frit over store arealer, i skog og mark.

Disse kræfter har endnu blot begyndt sin virksomhed, men deres tendens er tydelig nok. Den kommende materielle civilisation vil blive en fuldstændig modsætning til dampens. Industriens koncentration vil for en stor del ophøre; fabriker og verksteder vil spredes mere jevnt over det hele land. Skoler, høiere undervisningsanstalter og alt liv vil følge fabrikerne; telefon og et billigt elektrisk banenet samt det snes af betydeligere elektrotekniske opfindelser, som endnu blot er aarsgamle (hesteløse vogne) osv., vil gjøre denne industriens og befolkningens spredning fordelagtig og naturlig i alle henseender. Den kommende slegt vil ikke vokse op blandt mursten og i kulrøg, men i skog og paa fjeld. Forretningsmanden vil være jordbruger ved siden af, og jordbrugeren vil eie alle bylivets fordele. Concerter og operaer kan man faa pr. fonograf i hver eneste landsby. Der vil ikke findes den bygd, som ikke vil have sin telefonforbindelse med stortingssal og theater. Her vil en forbedret telefon gjengive tydeligt hvert ord og hver tone, saa det høres fra hele salen. Inden mange aar vil vel ogsaa syn saavel som lyd overføres elektrisk, og vore landsbyboere vil baade se og høre den store forfatters sidste skuespil paa premiere-aftenen. I kirkerne vil man samles med sin lokalkjendte pastor, for med ham at lytte til den store prædikant, paa hvis tunge naturen har lagt veltalenhedens gnist.

Særlig i vort land burde den nye udvikling snart føles. Vi maa lægge os Lord Kelvins ord paa hjerte; de passer bedre paa Norge end paa Skotland. Vore vandfald er en kraft- og rigdomskilde, som ogsaa direkte maa komme vor landbevolkning tilgode. Der er felter, hvor smaaindustrien

endnu kan hævdes; det er særlig paa det finere haandverks og kunstindustriens omraade. Og ligger der ikke en vis kunstfærdighed og kunstfølelse til vort folk? Skulde vi da ikke kunne tænke os, at det traadnet (af rigdomsproducerende kraft), som engang fra vore vandfald vil overspænde det hele land og stikke en hestekraft eller to ind i hver bondestue, blandt andet kan udvikle vor landbefolkning i retning af en kommende kunstindustri?

Men en af de nye kræfters væsentlige virkninger, er netop den, at de udjevner forskjellen mellem by og land og ligestiller dem, hvad industrielle betingelser angaar. Og dermed kommer alle landets naturlige fordele til sin ret og faar magten. Fremtiden hører det grønne land til; den er ikke de rygende skorstenspibers, men det næsten usynlige elektriske kraftnets tid. *Dampen samlede; elektriciteten spreder.*

Japan som Stillehavets herskerinde.

(Efter Charles H. Cramp i „*North Am. Review*".)

Forfatteren, som er autoritet paa sit omraade, har omhyggelig studeret Japans udvikling som sjømagt. Der er ikke her, siger han, tale om, hvad vi ellers kalder „fremskridt"; det er en ligefrem cyklonisk udvikling.

Japan raader i dette øieblik over 48 sjøgaaende krigsskibe af 111,000 tons drægtighed og 26 torpedobaade. Ikke et af disse skibe er forældede; de repræsenterer alle de mest moderne konstruktioner og den fuldstændigste udrustning i alle henseender. Officerer og mandskab anser forfatteren at staa fuldt paa høide med verdens bedste, hvortil kommer, at de er de eneste, som har havt erfaring i moderne sjøkrig.

Blandt disse skibe er der to førsteklasses slagskibe paa 12,800 tons hver. Hertil kommer, at landet har en række af skibe under bygning paa alle verdens bedste værfter. Forfatteren har forvisset sig ved personlig inspektion om, at Japan lader bygge bedre krigsskibe i England, end England selv bygger. Thi Japan sparer ikke, og det har ingen hindrende traditioner eller marineautoriteter med aflægse ideer.

Det bygger for tiden i England tre slagskibe paa 14,800 tons; et slagskib paa 10,000 tons, fire førsteklasses pansrede krydsere paa 9600 tons og 20 knobs fart; to beskyttede krydsere paa 5000 tons og 23 knobs fart, begge i Amerika; en lignende krydser i England; otte „torpedoødelæggere" med 30 knobs fart; tolv 90 tons torpedobaade; tre beskyttede krydsere paa 3000 tons og med 20 knobs fart; tre torpedokanonbaade og en avisodamper — de sidste i landet selv. Alle disse *er* under bygning og tildels snart færdige. Desuden paabegyndes iaar en femte pansret krydser paa 9600 tons og 20 knob; den skal bygges paa japansk værft.

Det er kun England, som bygger flere skibe; men Japan overgaar England, hvad skibenes godhed og modernitet angaar. I sammenligning

med denne Japans aktivitet er Frankriges, Tysklands, Ruslands eller de Forenede Staters intetsigende. I 1903 skal Japan eie 67 sjøgaaende skibe, 12 torpedofangere og 75 torpedobaade med en samlet drægtighed af over 200,000 tons.

Om tre aar vil Japan paa denne maade være de Forenede Stater eller Rusland overlegent i Stillehavet, og om ti aar kan det jage begge sine rivalers flaader fra havet. Forudsat naturligvis, at alle tre magter fortsætter sin nybygning med samme fart som nu.

Forfatteren tror dog ikke, at Japan har fiendtlige hensigter mod de Forenede Stater eller Rusland (?); men det er utvilsomt dets ærgjerrighed at blive den herskende sjømagt i det Stille Hav — Orientens England.

Edison igjen.

Edison har slaaet sig paa jerntilvirkning og agter at revolutionere den industri. Hans verksteder og smelteovne er i fuld virksomhed. Det er seksten aar, siden han begyndte at arbeide med den nye opfindelse. Nu er den endelig virkelighed.

For henved seksten aar siden spaserede Edison langs Long Islands strand ved New York. Han fik øie paa endel sort sand. Sort sand havde han aldrig seet før; altsaa maatte den undersøges. Han tog en haandfuld hjem og gav sig til at eksperimentere med den, holdt en magnet hen til den, da — i et øieblik sprang en del korn ud af sandhaugen og hang sig i frynser ved magneten. Sandet indeholdt fint fordelt jernerts.

Edison gav sig straks til at arbeide maskiner, som skulde trække jernertsen ud af sandet efter større maalestok. Men da maskinerne var færdige, havde sjøen vasket det sorte sand væk. Sandet var imidlertid kun stykker af fjeld, som sjøen havde malet til pulver. Man fik nu lave sit eget sand — tage fat paa fjeldene selv og male dem til pulver.

Med andre ord, Edison kom paa den tanke, at man ved at benytte svære magneter og støde selve fjeldene til pulver maatte kunne udvinde jern, hvor dette fremkom i altfor ringe mængde til at gjøre drift mulig efter de vanlige metoder.

Ideen fik mere magt over hans sind derved, at opdagelsen af rige jernfelter i Vesten gjorde det umuligt at drive de fattigere gruber i Øststaterne uden tab. Og dog laa der i disse gruber uendelige mængder af jern.

Og jern var der rundt om i fjeldene, hvor man før ikke havde drømt om at kunne udvinde det, fordi stenens metalholdighed var altfor ringe.

Edison lod anstille undersøgelser. Paa et areal af 120 maal jord nær hans verksteder fandt han 200,000 ton jernerts af mindre jernholdighed.

Nu gjaldt det at opfinde metoder og maskiner, hvorved man kunde knase ned disse fjeldmasser og af støvet ved kraftige magneters hjælp

uddrage de mere jernholdige partikler og saaledes opnaa en erts, som med fordel kunde bearbeides. Teoretisk var dette enkelt nok, og det er længe siden vi læste om ideens første fremsættelse og de foreløbige planer. Men at konstruere praktiske maskiner og finde arbeidsmaader, som gjør sagen økonomisk mulig, har krævet aars videre ardeide og eksperimentering i større skala.

Hvad der nu gjøres, er følgende: Med dynamit og kolossale dampskuffer graver han en kunstig dal tvers igjennem et fjeld. Der udtages 100,000 kubikfod sten om dagen. Stenen indeholder jern, men i ringe grad. Naar denne 100 fod dybe dal eller rende er udgravet, er det meningen at sprænge til begge sider med dynamit. „Vi kan da faa ud 30,000 tons med hver sprængning", siger Edison.

Den udvundne sten løftes nu ved maskineri op over et sæt kolossale valser, ned paa hvilke den derefter styrtes — 300 ton i timen. Valserne veier 70 ton og løber med en periferihastighed af 1½ km. pr. minut. Der er flere sæt af valser, hvorigjennem stenen passerer, før den tilsidst kommer ud som fin sand eller som støv. Dette støv løftes saa atter op og lades falde foran og forbi 480 store magneter. De jernholdige partikler trækkes tilside af magneterne i skraa retning; den ikke jernholdige sten falder ret ned. Man faar saaledes to hauge — en af jernholdig sand eller erts og en anden af ren sand.

Hver dag (20 timers arbeidsdag) passerer 6000 ton sten valserne og afgiver omkring 1500 ton jernholdigt støv. Det vil altsaa sige, at man opnaar en erts, som er 4 gange rigere end det oprindelige jernholdige fjeld. Man har faaet en erts, som er rig nok til med god økonomi at kunne videre bearbeides paa vanlig maade.

Først maa dog det jernholdige støv blandes med et stof, som binder partiklerne sammen, da det ellers vilde blæse væk i smelteovnen. Af denne blanding laves der saa „mursten" — 2800 paa hver ton. 75 store jernbanevogne lades hver dag fulde af disse jernholdige mursten, som saa sendes til smelteovnene og derefter følger jernets almindelige veie.

En vanskelighed viste sig snart deri, at valseverket blev fuldt af støv og sand, som stansede det. Edison opfandt da et smøremiddel, som kun virker, naar det *er* støv eller sand tilstede.

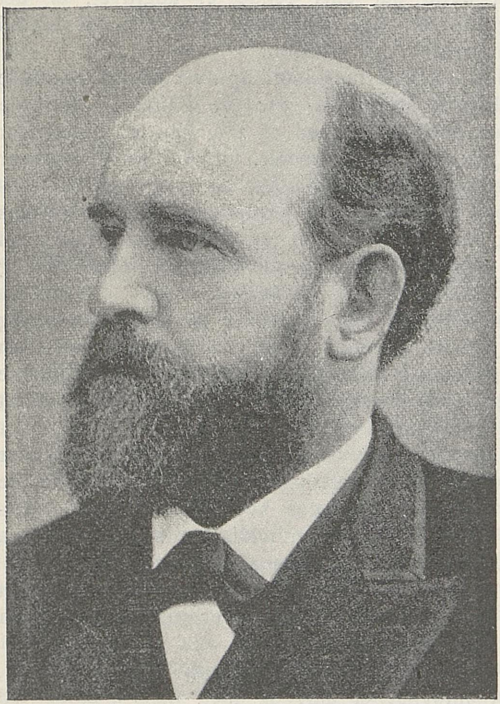
Der er, siger Edison, jern nok i den nærmeste omegn af hans landsby, til at holde den hele verden forsynet et aar, og med hans metoder vil tilgangene paa jern blive udvidet til praktisk talt at være uudtømmelige.

Henry George.

(Efter *Am.* og *Eng. Review of Reviews.*)

„Henry George kan," siger Mr. Stead, „betragtes som en af de mest repræsentative amerikanere for vor tid. Men han var for stor til kun at være amerikaner. Hans største literære lykke opnaaedes i London. Som journalist satte han dybest mærke i Irland. Som agitator var han mest

hjemme i Skotland. Han satte sine ideers præg paa New Zealands lovgivning, og han faldt som den mest populære borgermesterkandidat i Amerikas første by. Overfor en engelsktalende mand af denne art, hvis personlighed ikke kunde begrænses til en enkelt verdensdel engang, og hvis indflydelse føltes gjennem den hele anglosaksiske race, takker vi Gud og faar nyt mod. Thi saadanne mænd, som af naturen er borgere i ethvert land, hvor engelsk tales, vidner om, at den tid er nær, da den anglosaksiske race bliver én nation. Hvor Henry George var, saafremt man der talte og for stod hans modersmaal, der var hans fædreland, og der greb han straks ind i det politiske liv. Han var mere end nogen anden amerikaner kjendt af de engelsktalende masser udenfor Amerika. Han, profeten fra San Francisko, for verden rundt for at forkynde sit evangelium om den Ene Skat og omvende alle folk dertil; og der er nu intet land og ingen provins i den hele engelsktalende verden, hvor dette evangelium ikke har lydt. Rundt om i Amerika, England, Australien og Sydafrika finder man i alle større byer Henry George forbund, som stadig paa gader og stræder lader forkynde mesterens evangelium. Man vil ofte i New York eller Boston støde paa en forsamling, der lytter til en veltalende mand; man tror først, at det er et religiøst møde; men det viser sig, at det blot er en Henry George apostel, som udøver sin gjerning. Hans hovedverk *Fattigdom og Fremskridt* er oversat til næsten alle levende tungemaal, deriblandt japansk og kinesisk; overalt har det affødt bevægelser og vundet begeistrede disciple. „Det er ikke overdrivelse at sige, at millioner af vor slegt er overbevist om, at Henry George har revolutioneret den politiske økonomi“.

Henry George.

„Med disse tanker,“ fortæller Arthur Mc. Ewen, „sad jeg i en vogn

ved Henry Georges side under valgkampen i New York. Vi kom fra Waldorf hotel, hvor George havde havt en samtale med en af sine mest begeistrede disciple — en eier af mangfoldige millioner. Jeg saa paa den svage lille skikkelse ved siden af mig, — en liden aldrende mand, hvem aarene allerede havde bøiet; han sad der med slappe muskler og lukkede øine, for han var træt, meget træt. Der syntes i det øieblik ikke at være mere kraft i ham end i et træt barn. Det var vanskeligt at forestille sig, at det var denne lille skikkelse, som havde sat verden paa ende, præget dens tanker og givet udviklingen retning. Det var umuligt andet end at føle den dybeste beundring for denne mand, som uden at skylde forholdene noget, alene ved sin egen sjæls magt havde rystet verdens konservatisme og vundet udødelighed.

„Jubler det ikke af fryd i Dem, naar De tænker paa al den ild, De har tændt verden rundt," spurgte jeg ham.

„Jo", sagde han og satte sig op, „og mit kandidatur til borgermester-embedet glæder mig usigelig. Det sender bud verden rundt til alle, som holder med os, at vor sag er i hurtig fremgang".

Det var ikke det, jeg havde tænkt paa. *Jeg* tænkte paa stoltheden over, hvad han selv havde udrettet; *han* paa „sagen". Og denne det personlige elements opgaaen i „sagen" var egen for ham. Det var langt fra, at han ikke kjendte sit værd og sin hjernes overlegenhed, thi han var en fornuftig mand og hverken følte eller hyklede en taabelig uvidenhed derom. Han var enig med dem, der betragtede ham som en stor mand. Jeg har kjendt ham længe, før verden hørte noget til ham og siden ogsaa, og det viser mandens karakter, at berømmelse har gjort ham mere ligefrem og naturlig. Hverken skoler, stemmesedler eller penge skyldte han sin ophøielse, men udelukkende sit geni.

Henry George blev født i Philadelphia, 2. sept. 1839 som den ældste af tolv børn. Hans fader var forlægger. Henry forlod skolen, da han var tretten aar gammel, og begyndte som løbergut i en stentøiforretning. Hans bedstefar havde været skipper, og fra ham arvede han muligvis den lyst til sjøen, som et aar senere drev ham tilsjøs. Han var borte i fjorten maaneder og saa en del af verden. Formodentlig har allerede hans skjæbne begyndt at arbeide i ham, thi efter hjemkomsten blev han læregut i et trykkeri; men det varede ikke længe, før sjøen atter drog ham til sig. Som almindelig ung matros arbeidede han sig rundt Kap Horn og kom, nitten aar gammel, til Kalifornia. Her oplevede han i begyndelsen mangt et eventyr, og hans hjem var undertiden en stald. Omsider fik han ansættelse ved et ugeblad, og kort efter, at han havde fyldt sit 21de aar, oprettede han sammen med to andre en liden aftenavis. De tre journalister skrev

bladet, satte det, trykte det og sov om natten paa bladets kontor. Det var paa denne tid, at han giftede sig. Han var 22 og hun 18. Han maatte laane klæder til at vies i og maatte ogsaa laane til at betale to ugers logi for sig og hustru. Ved ihærdighed fik han ogsaa fat paa fem dollars til en vogn; thi den unge dame blev bortført, da hendes familie fandt Henry George for fattig. Med hans aftenavis var det formodentlig allerede slut. Morgenen efter brylluppet gik han ud og søgte arbeide; han fandt en plads som sætter. — De to kjæmpede sig frem, kom aldrig i gjæld, men var ofte næste dørs naboer til sulten.

Under den fransk-mexikanske krig vilde han afsted for at slaas paa Mexikos side, og hans hustru opmuntrede ham dertil, som hun opmuntrede ham med alle hans planer. „Han var,“ siger hun, „dengang en vakker selvtillidsfuld ung mand, rasende uafhængig og rede til at tage parti for enhver mand, kvinde eller barn, som undertrykkedes eller behandledes uretfærdig. Han var en typisk amerikaner, lidenskabelig af temperament og altid mandig og ømhjertet“. Regjeringen standsede imidlertid den ekspedition, som han skulde fulgt til Mexiko.

Det var først, da han var 26 aar gammel, at han begyndte at skrive for den virkelige presse. Sin første artikel indsendte han anonymt til „*Alta California*“, som trykte den og ansatte ham som reporter. Han forbandt sin stilling som landsbygd-reporter med en lønnende beskjæftigelse som sælger af vridemaskiner. Han lagde op en del penge og satte dem i kobbergruber, hvor han tabte dem. Efter en tids forløb blev han *editorial writer* (forfatter af redaktionsartikler) for „*San Francisko Times*“, et republikansk organ, som gav ham væmmelse for det republikanske parti. Han reiste derefter over fastlandet til New York pr. diligence som korrespondent for „*San Francisko Herald*“. I New York saa han for første gang den sterke modsætning mellem virkelig fattigdom og umaadelig rigdom. Da han 30 aar gammel kom tilbage til Kalifornia, blev han redaktør for et lidet blad i Oakland og kort efter for det større dagblad „*Sacraments Recorder*“; men det sidste blad blev snart opkjøbt af Pacificbanen, og George trak sig tilbage.

Det var i denne tid, at hans ideer om jordskatten begyndte at forme sig i hans sind. Herom fortæller han selv følgende: — „Jeg havde kjørt ud i de bakkede omgivelser ved Oakland, langt ud, da jeg mødte en anden kjørende, og for at have noget at sige spurgte jeg ham, hvad jordpriserne var deromkring. Han pegte paa nogle kjør, som var saa langt borte, at de saa ud som mus og sagde: „Der bor en mand derborte, som vil sælge en del jord for tusen kroner maalet.“ — Det slog ned i mit sind som et lyn: Her var aarsagen til det sociale spørgsmaal. Med folkemængdens vækst tiltager jorden i værdi; de, som eier den, kan

praktisk talt skatlægge alle de andre, som maa bruge den og leve af den.“

Henry George havde den store fordel fremfor andre økonomiske tænkere, at han slap at „tænke sig“ elementære eller primitive sociale forholde. I Kalifornia saa han dem og levede under dem; han saa dem ogsaa udvikle sig skridt for skridt til det mest indviklede samfundsliv, tiden kjender. Utvilsomt ligger heri en væsentlig aarsag til hans bøgers vidunderlige klarhed og veltalenhed. Det var i 1871, at han i et lidet skrift om *Jorden og jordpolitik* først fremsatte sine ideer. Men det gjorde ingen særlig lykke. I 1872 oprettede han sammen med to andre *San Francisko Evening Post*. Bladet slog sig op og blev kjøbt af en anden journalist, som gav George afsked, hvorpaa cirkulationen aftog saa hurtig, at den nye eier omtrent gav det tilbage til George. I 1875 oprettede han en liden morgenavis *Ledger*; men han manglede penge, og bladet gik ind. Han levede saa en tid som inspektør af gasmaalere, og aldrig i sit liv havde han havt saa rolige dage eller tjent sit levebrød saa let. Han oprettede imidlertid endnu et blad, et ugeblad, hvis hele indhold han skrev selv.

Under alt dette holdt han paa med sin bog *Fattigdom og Fremskridt*. Den var færdig i august 1879 og blev forelagt en række af forlæggere i østen; ikke en af dem vilde røre ved den. Men en af hans gamle journalistkompagnoner, som imidlertid havde faaet sig et lidet trykkeri, sagde, at han havde tro nok paa alt, hvad George foretog sig, til at trykke bogen mod betaling, naar den var solgt. Den blev trykt paa denne maade og udkom paa forfatterens eget forlag, egen resiko og bekostning. Han solgte den til en høi pris til venner og bekjendte, indtil omkostningerne var dækkede. Resten af det lille oplag sendte han til forelæggere i Amerika og England og tilbød forlaget fri sats (stereotypplader). Kun et af de mange forlagsfirmaer svarede, Appleton & Co. i New York, som aaret efter udgav den i et oplag af et tusen, der blev solgt uden at vække nogen opmerksomhed.

Han flyttede nu til New York og blev sendt til Irland som korrespondent for det irsk-amerikanske blad „*World*“. Der var han saa heldig at blive uskyldig arresteret, hvad der tjente som et glimrende avertissement for hans bog. En billig engelsk udgave af *Fattigdom og Fremskridt* blev trykt, og „*Times*“ var venlig nok til at bruge en hel side til angreb paa bogen, samtidig som den aabent erkjendte, at den maatte vække opmerksomhed og ikke lod sig tie ihjæl. Dagen efter var hele den engelske udgave udsolgt og George verdensberømt. Han foretog nu flere foredragsreiser gjennem England og Skotland, og overalt sikrede hans veltalenhed ham et talrigt og begeistret publikum. I London talte han til Englands aandsaristokrati. I Skotlands byer modtoges han gjerne som en hjemvendt helt

og førtes gjennem gaderne under det skotske løvebanner og til militærmusik og sækkepibens lyd.

Michael Davit fortæller følgende: „En engelsk beundrer, som vidste, at George var fattig og havde familie at underholde, stak en veksel paa atten tusen kroner i hans haand. George saa paa vekselen og gav den til William Sanders, som ogsaa var tilstede, med den bemerkning: „Lad den hjælpe til at sprede lyset her i England.“

I 1886 blev han af tilhængere og af borgere, som arbeidede for et bedre bystyre i New York, nomineret til uafhængig borgermesterkandidat. „Det er mig ligegyldigt,“ sagde han, „enten jeg bliver borgermester i New York eller ikke; men valgkampen frembyder en glimrende anledning til at agitere for vore principer.“ Han satte bladet „*Standard*“ igang, og det lykkedes ham i Amerika at reise en social reformbevægelse, som vil give landets fremtid præg. Han opnaaede 68,000 stemmer.

I 1890 foretog han en foredragsreise gjennem Australien og Ny Zealand. Dens resultater er Georgeforbund over alt og Ny Zealands jord- og arbeiderlovgivning.

Siden har han levet tilbagetrukket og stille i en liden forstad til New York, hvor han har arbeidet paa et nyt værk, som skulde blive hans største, *Science of Political Economy*. Han havde sat sig til i sit livs aften at fortælle alt, hvad han tænkte om verden, om dens problemer og deres løsning.

„Som nabo, ven og familiefar“ sagde én, som stod ham nær, „er Henry George det mest retskafne, milde og elskværdige menneske.“ Hans skikkelse var vel kjendt i den lille landsby. Han var under fem og en halv fod høi, smalere om livet og af mindre vægt end mangen en seksten aars gut. Daglig tog han sin spasertur uden bestemmelsessted, undertiden var han paa fortauget, undertiden trampede han afsted midt i gaden fordybet i tanker. Et stort vakkert hoved, graasprængt rødligt skjæg, blaa øine, som stirrede aandsfraværende frem under de buskede øienbryn og gjennem store briller, en bløđ filthat siddende paa en eller anden underlig maade paa hovedet og klæderne i det hele mindre elegante. Viste han sig i et redaktionskontor, vilde han, dersom han var ukjendt, nærmest blive taget for en gammel skolelærer, en kolportør, en uheldig prest eller hvadsomhelst, der er ydmygt og uværdigt. Han var uhyre glemsom. Før det sidste valg var der et møde af hans venner for at drøfte hans kandidatur. George kom meget sent. Det regnede, og medens han trak op af lommen og tog paa sig et par tøfler, som Mrs. George havde paabudt ham at benytte, hvis han blev vaad paa benene, undskyldte han meget alvorlig sin sene ankomst: „Jeg blev forsinket ved at spørge efter en mand under navn af Kinsella; det viste sig at han hed Moriarty. I

det mindste tror jeg, at det er, hvad han sagde, han hed, da jeg endelig fandt ham.“ I mødet deltog tredive fremragende mænd, flere af dem grundrige og nogle gamle politikere og statsmænd. Den mest uanselige i denne forsamling var George, hvis lidenhed og mindre velstelte dragt dannede en slaaende modsætning til et par millionærer, som sad ved siden af ham. Alle var de komne for at give den lille mand raad. George havde lidet at sige, befattede sig væsentlig med at spørge. Men ved mødets slutning var det George, som afgjorde og gav raad og ordre til dem alle. Mange af dem fraraadede ham at stille sig til valg, fordi de kjendte hans daarlige helbred, hvortil George svarede: „Jeg lever for denne sags skyld og kræver den min helbred eller mit liv, saa er jeg rede til at give den.“

Henry George.

Gamle politikere ler af sig selv ved tanken paa den magt, som han udøvede over dem. De kom til ham for at give raad og gik bort skamfulde over sine tankers smaalighed. De mødte hos ham ikke blot evnen til at tænke klart og stort, men ogsaa mod og ærlighed nok til altid at sige sin ligefremme mening. Han forfærdede de stormestre i politisk taktik, som blev hans disciple. Han brydde sig aldrig om følgerne af en handling. „Jeg har ingen hemmeligheder“, sagde han. „Mit program er mine tanker, og hvis andre ikke deler mine overbevisninger, vil jeg heller ikke have deres stemme.“ Medens han var i San Francisko, opstilledes han som arbeidernes kandidat til statens senat. Ved det massemøde, som skulde hylde den nye kandidat, blev han imidlertid adspurgt, om han vilde underskrive et langt program og rette sig efter partistyrets vink. Et øieblikkeligt og absolut nei gjorde ham umulig for den stilling. Under den sidste valgkamp i New York blev han adspurgt om sin stilling til afholdssagen og specielt en lov, som begrænser salget af alkoholiske drikke. Afholdsfolkets stemmer var talrige. George svarede: „Jeg tror ikke paa nogen lov, som begrænser forretningsfriheden. Salget bør være absolut frit. Den individuelle frihed er hellig.“

Og saaledes overfor alle spørgsmaal. Men det merkelige var, at

den absolute ærlighed viste sig at være den bedste politik. Den er saa sjelden i det politiske liv, at den forbauser, vækker beundring og hypnotiserer, medens modparten finder alle sine stillinger omgaaede af den.

Da han iaar nomineredes til borgermesterembedet i New York, vaagnede han atter som en gammel stridshest og var rede til kampen. Hans bog blev lagt tilside; alle raad om forsigtighed forblev uænsede, og med al sin kraft kastede han sig ind i striden og holdt ofte tre, fire taler om dagen. Dermed fortsatte han, til han faldt om og var død. Han ansaa det muligt, at han kunde blive valgt; men ihvertfald haabede han, dersom dette ikke skeede, at kunne trække saa mange stemmer bort fra Tammany, at den anden uafhængige kandidat, Seth Low, om hvem han ofte udtalte sig med stor beundring, kunde blive valgt. Valgresultatet viser ogsaa, at dette sandsynligvis vilde være skeet. For ham gjaldt det nu som forrige gang væsentlig agitationen for hans ideer. Henry George hørte til de mænd, hvem hverken New Yorks borgermesterembede eller Unionens præsidentskab kan udmerke eller gjøre større. Selv troede han, at han efter sin død vil vinde berømmelse med sine ideer, som den, der har udpeget veien til et samfund uden fattigdom.

Henry George var religiøs og troende. Som saa mange fremragende mænd havde han en sterk tro paa Forsynets stadige indgriben i menneskelige ting. „Alle, som kom i berøring med George, holdt af ham,“ siger Stead, „endogsaa ateisterne, som han ikke holdt af“. Der var ofte hundreder blandt hans tilhørere, som havde liden respekt for tro eller religion; men de mødte ingen sympati hos George. Han beklagede, at de mere radikale socialreformatoriske retninger i saa stor udstrækning er antireligiøse. Han var overbevist om, at ingen varig dyberegaaende social reform kan gjennemføres, før den kommer i religiøs følelse og i religionens navn.

Under sit besøg i London i 1889 blev George præsenteret for kardinal Manning. En, som var tilstede ved mødet, skriver derom: „Jeg ser for mig de to profiler overfor hinanden i aftenskumringen, og jeg mindes det bevægede tonefald, hvormed hver af dem gav en slags troesbekjendelse. „Jeg elskede folket,“ sagde Henry George, „og den kjærlighed førte mig til Jesus af Nazareth som deres bedste ven og lærer“. „Og jeg,“ sagde kardinalen, „elskede Kristus og lærte derigjennem at elske menneskene, for hvem han døde“. De saa ind i hinandens øine et øieblik i taushed — en taushed mere veltalende end ord.

Amerika har havt mange store talere saavel paa det politiske som det religiøse omraade, mænd, hvis ord eier den formens fuldendthed, tan-

kernes væld og lidenskabens glød, der gjør dem til kunstverker, som lever længe efter, at de begivenheder, som inspirerede dem, er glemte. Ord, som bærer i sig noget af det evig menneskelige og en moralsk inspiration uafhængig af de skiftende tider. Den specielle sag, som laa taleren paa hjerte, kan forlængst være glemt; men i forsvaret for den sag lagde taleren evige ideer og værdier og et menneskes hele tro og lidenskab. *Midlerne var større end maalet.* Saadanne taler maa altid udgjøre en vigtig og karakterformende del af et lands literatur. Til denne har Henry George utvilsomt ydet betydeligt bidrag. Mange af hans taler, fødte af øieblikkets inspiration, er mesterverker, som maa finde sin vei endog ind i skolernes læsebøger.

Henry George taler.

Som taler besad Henry George den egenskab, vi betegner som „magnetisme“. Han rev sine tilhørere fuldstændig med sig; de følte, at her var i det mindste en mand, som troede helt og absolut paa noget.

George Elliot siger, at det største og bedste, en virkelig stor personlighed gjør for sit folk, er det, at *være* en stor personlighed. Utvilsomt. Jo ældre vi bliver, desto mere føler vi, at de sager og ideer, hvormed mænd beskjæftiger sig, er af underordnet betydning i forhold til den karakter og de moralske værdier, som kampen frembringer eller hvormed ideerne forsvares eller bekjæmpes. En ædel personlighed er en større rigdom for et

folk end mange reformer og mange store verker. Hvem mindes nu, eller hvem bryder sig videre om de sager, som Gladstone har fremmet, eller de bøger, han har skrevet. De har blot været de midler, hvormed han har vist os sin personlighed, og denne personlighed er vistnok en af de fire, fem ting i vort aarhundre, som har været eller vil være det engelske folk til størst velsignelse. Saaledes ogsaa med Henry George. Han har formodentlig overdrevet betydningen af sin sag; den tid tør komme, da den er glemt; men det alvor, den ædle lidenskab og den stortskaarne personlighed, som han har ofret sagen, de vil leve, virke og velsigne til alle tider, og, som tilfældet allerede er, langt ud over de kredse, hvor hans ideer kjendes eller billiges.

Ved hans begravelse fulgte hundre tusen arbeidere, og der er næsten ikke et blad i verden af hvilken som helst politisk farve, som ikke har ydet hans evner og personlighed villig og sterk anerkjendelse.

„For elleve aar siden," siger „*New York Journal*", der modarbeidede hans valg, „blev han af den hele presse behandlet som en farlig politisk kjætter. Idag nyder han alle klassers udelte agtelse og beundring. Da han nomineredes til borgermesterkandidat, modtoges underretningen fra alle hold med respekt. Hans motivers renhed, hans karakters haardføre integritet, hans tankes klarhed og kraft tiltvang ham almen anerkjendelse. Aldrig har en ivrig kandidat saa fuldstændig beholdt sine modstanderes agtelse". Og den uafhængige „*Evening Post*" siger: „Det var den moralske lov, som gjennem ham talte til masserne i det kommunale politiske liv. Han stod for de ti bud ogsaa i politiken. Derfor ærer vi hans minde". Og „*World*" skriver: „Henry George er død. Overalt, hvor privat eller offentlig dyd æres, hvor menneskene anstrenger sine øine for at se den bedre Kommende Dag, vil dette budskab bringe følelsen af, at en ven er død. Alt, hvad menneskene mest ivrig søger, ofrede han for overbevisning, for samvittighed og for folkets sag, som han saa den. For den talte, skrev, tænkte, bad og drømte han hele sit liv igjennem, og han døde med rustning paa, med draget sværd foran fronten i slagets hede. Demokratiet verden over har tabt en høvding!"

Fattigdom i to verdener.

Virkelig fattigdom er i den Nye Verden temmelig sjelden udenfor storbyerne, hvor indvandrerstrømmen afsætter sumpe af elendighed. For min egen del er det blot i New York, at jeg har seet fattigdom, som i ydre elendighed kunde sammenlignes med den, man møder allevegne i

Europa. Mig forekom den der forfærdelig — som noget gjengangeragtigt fra en anden verden. Men nylig har en Miss *Lily Dewhurst*, som i ti aar har arbeidet som „Søster Lily“ i Londons fattigkvarterer, besøgt New York og studeret dets værste strøg. Hendes slutning er, at ikke engang New York kjender fattigdom i dens europæiske skikkelse, særlig som den sees i Londen. For det første, siger hun, bor New Yorks fattige i brede gader; de har luft og lys; medens Londons fattige bor i mørke smug, hvor luften er permanent bedærvet. For det andet ser man aldrig sultens præg paa noget ansigt i New York. „Vi, som har arbeidet i London, tager aldrig feil af det præg.“ New Yorks fattige kan lide nød og mangel, men de sulter ikke. De spiser sig mætte. Og de er ikke fillede. Man ser sjelden en laset dragt. Hun saa blot et barn, som var halvnøgent. I London er slige syn regelen. Videre er der lidet drukkenskab. Hun saa paa 14 dage blot én drukken mand og én kvinde paa en kneipe. I London lever de fattige i en art jevn fordrukkenhed. Endelig er ikke ansigterne mørke og triste blandt New Yorks fattige. De ser tvertom glade og tilfredse ud. Der er livligt i deres gader uden særlig raahed. Londons fattige ser alle triste, nedtrykte og livløse ud.

Paa mig, som dumpede ned i disse New York-strøg efter flere aar i Amerika, gjorde de rigtignok indtryk af at være af Dantes Inferno. Filler forekom mig ikke saa sjeldne endа; men derimod har vistnok „Søster Lily“ ret, hvad ansigternes gjennemgaaende tilfredshed og gadernes livlighed angaar. Det var et broget og livligt billede, hvis værste træk kanske var den sammenstuving af mennesker i temmelig daarlige boliger, som man baade saa og følte. En del af forskjellen mellem New Yorks og Londons fattige forklarer vel klimatet. New York ligger paa Roms breddegrad og har Sydens solskin og himmel; London har omtrent ingen sol, blot taage og kulrøg.

Alfred Tennyson om kunst for kunstens skyld alene.

Tennyson er en af de kunstnerisk mest fuldkomne af Englands digtere i alle tider. Hans sprog er musik. Men han var, saalidt som nogen anden større digter af nogen tid, en tilhænger af den lærde moderne literaturskole, som i et kunstverks inspiration af etiske ideer, følelser eller idealer ser en utilgivelig synd imod kunstens Hellig aand. Han var for meget menneske til at være *blot* kunstner og for alvorlig og klarttænkende en mand til ikke altid at føle den moralske verdens krav og greb om sin sjæl — allermest naturligvis i de intenseste øieblikke, naar digtene fødtes i hans indre. Hele hans digtning er derfor ogsaa moralsk, lovsyngende, paagaaende, forkyndende. Den er — forfærdeligt at tænke sig! — formelige etiske prækener, der eier kunstens hele glød og betagende magt.

Da kritikerne — der var saadanne folk dengang i England ogsaa — opdagede denne forfærdelighed, gik de naturligvis i kunstens navn skarpt irette med den syndige digter, som ikke vidste bedre end, at man maa lade

sit dybeste liv tilbage og stænge for udsigten til den største del af verden, naar man stiger ind i kunstens hellige tempel. De kastede ham i ansigtet den gamle forslidte frase: Kunst for kunstens skyld alene.

Og digteren blev sint og svarede, og svaret er værd at kjendes ogsaa iblandt os, ubegribelig „borgerligt“ som det er, og et afgjørende bevis for, at Tennyson hverken var kunstner eller forstod kunst:

Art for Art's sake! Hail, truest Lord of Hell!
Hail, Genius, Master of the Moral Will!
„The filthiest of all paintings painted well
Is mightier than the purest painted ill,“
Yes, migthier than the purest painted well, —
To pione are we toward the broad way to Hell.

Vi kan gjengive det saaledes:

„Kunst for kunstens skyld alene.“ Hil dig da, Geni, du Helvedessande herre! Hil dig, herren over den moralske vilje og lov! — „Det slibrigste emne malet godt har mere værd end det reneste malet slet“ — ja, og snart heder det og føles det: „— end det reneste malet godt.“ Saa let gaar det for os at glide ind paa den brede vei til Helvede.“

Tennyson var, som man ser, ingen tilhænger af den norsk-moderne lære, at et kunstverk *blot* maa bedømmes efter kunstneriske hensyn (det vil sige rent formelt og teknisk). Han vilde bruge „moral-alnen“ paa den. — Frygteligt! Godt for ham, at han ikke var nordmand og debuterede i vore dage!

Men hans ord kan vel altid være lige saa vægtige inden kunstens rige som den første den bedste tyveaarings, der har faaet saavidt øre for ord, at han kan lime sammen et „suverænt kunstverk“ — efter nynorsk literær maalestok.

Teknisk kringsjaa.

— Som man vil erindre, havde Chicagoudstillingen et bevægeligt fortaug. Det bestod af to dele, hvoraf den ene bevægede sig dobbelt saa hurtig som den anden, saaledes at man med lethed kunde træde fra gaden paa det med mindst fart løbende fortaug og atter lige let fra dette op paa det hurtigere løbende. Begge dele var i ustanselig bevægelse. Ogsaa Pariserudstillingen vil faa et saadant bevægeligt fortaug i to dele. Men det bliver længere end Chicagos og vil have faaet en del forbedringer. Den hurtigste del vil have en hurtighed af 10 km. i timen og den anden 5 km. Længden bliver 5 km. Falder dette forsøg heldig ud, tør det blive model for et nyt system af kommunikationsmidler i storbyerne istedenfor vanlige sporveie og luftbaner.

— Frankrige har allerede 25 bicyclekompagnier i sin hær. Ogsaa Østerrige, Preussen og Sachsen har saadanne.

— Chicagoudstillingen havde en „Gade i Kairo“. Pariserudstillingen vil efterligne den med en „Gade i Tokio“.

Redaktionen er ikke ansvarlig for de ideer og synsmaader, der forekommer i optagne originale artikler eller i de fra udlandets tidsskriftpresse hentede opsæt. Den medtager alt, der bør kjendes af den læsende almenhed, enten den er enig med vedkommende forfatter eller ei. — Redaktionens egne meninger finder man i de redaktionelle artikler og under „Redaktørens sofahjørne".

Kringsjaa.

Kristiania, 27. nov. 1897.

De sidste fjorten dage har været merkværdig tomme for politiske begivenheder. Men al verden er i opstandelse over **Dreyfussaffæren.** Enhver kjender den fra dagspressen. To ting synes nu temmelig sikre: at Dreyfuss er uskyldig og har været gjenstand for den mest infame retsmishandling i moderne tid. Det løber en koldt ned ad ryggen ved tanken paa, hvad den mand har gjennemgaaet, og at saadanne ting skal være mulige. Det synes et under, at han ikke forlængst er bleven gal. Og den eller de, som har kjendt mandens uskyldighed og dog ladet dommen fuldbyrdes, ja, som kanske selv har begaaet forbrydelsen og med djævelsk list skudt skylden paa ham — ja, hvilken jordisk straf kunde øve retfærdighed mod dem, og hvilken fantasi kan maale et saadant dyb af elendighed, af usseldom, af uforfalsket, direkte fra Satans rige importeret ondskab? Og hvad straf vilde bide paa naturer saa umenneskelige? Hvad der er værre end døden for en mand af ære og hjertelag, er blot et ubehageligt øieblik for den virkelige skurk.

Den anden sag, som tydelig fremgaar af al den staahei, som franskmændene atter har faaet istand, er, at den korruption, hvormed Panamasagen viste det offentlige liv og pressen gjennemsyrede, ogsaa eksisterer inden arméen. Vel maa patriotiske franskmænd skrive grædefærdige artikler om sit fædrelands dekadence. Med sorg maa de paavise, at englænderne overtager store forretninger i selve Frankrige. To nylig udkomne bøger er karakteristiske. Den ene har til titel: „Hvad er aarsagen til englændernes overlegenhed?" At de *er* overlegne, erkjendes uden videre som et faktum. Og bogen slutter med at anbefale Frankrige at gaa i skole hinsides kanalen. Den anden bog behandler et lignende emne i samme aand. Begge har været ivrig diskuteret.

Det **østerrigske** rigsraad vedbliver at gjøre sig til latter for al verden. Dets forhandlinger, officielt rapporteret, udgjør en langt bedre komedie end Heibergs „Folkeraadet".

Derimod har den **østerrigske** regjering optraadt med kraft i en affære med sultanen. Østerrig var længe blevet behandlet lidt overlegent i Konstantinopel af en regjering, som siden seiren over grækerne føler sig sterk. Grev Goluchowski, den østerrigske udenrigsminister, ventede paa en god anledning til at overtyde sultanen om, at Østerrig endnu er en magt, som maa regnes med, og som han faar værsgod bøie sig i støvet for. Anledningen kom snart. Agenten for det *Østerrigske Lloyd* i Mersina havde hjulpet en del armenere til at flygte ved at sælge dem billige billetter. Agenten stod under det østerrigske konsulats beskyttelse, men blev arresteret og uden ceremonier ekspederet ud af landet. Goluchowski sendte straks to sterke krigsskibe til Mersina og gav gesanten i Konstantinopel ordre til at forlange fuld opreisning — afsættelse af vedkommende embedsmænd og en salut for det østerrigske flag — og samtidig betaling af en gammel jernbanegjæld paa 4—5 millioner. Dersom Porten ikke inden 48 timer indgik herpaa, skulde gesandten forlade Konstantinopel og Mersina bombarderes. Sultanen tøvede først; men da gesandten gjorde sig rede til at reise, saa han, at

det var alvor og krøb til korset — indgik paa alle de stillede betingelser.

I **Brasilien** er der gjort et forsøg paa at skyde præsidenten, og en større sammensværgelse skal være opdaget.

General **Weyler** er ved sin hjemkomst bleven modtagen med aabne arme af alle oppositionspartier. Vi faar haabe, at det *ikke* holder stik, at som et folks helte er, saa er folket selv. En udmerket karrikaturtegning skildrer „Weylers hjemreise fra Kuba med sine farligste vaaben og krigens resultater". Billedet viser Weyler i en baad. Agterud ligger de farlige vaaben — en skrivemaskine og et telegrafapparat. Ved siden af dem ligger „krigens resultater" — de par millioner, som Weyler har tjent paa den. — Noget nyt fra Kuba høres ikke.

Paa et eneste minut kan jeg skabe hundre høie adelsmænd; men om jeg gav hundre aar dertil, kunde jeg ikke skaffe tilveie én Guicciardini (italiensk historiker). Karl V.

„Ja" eller „Nei" har aldrig besvaret noget spørgsmaal. At der ikke skjelnes mellem ting, som er forskjellige, og at det, som er ligt, ikke slaaes sammen, er aarsag til alle misforstaaelser i verden. Selden.

I det menneskelige liv er det held og lykke, som er den største magt. Vi ser stadig vældige resultater, som skyldes rene tilfældigheder, dem ingen kunde hverken forudse eller afværge. Skarpsind og forsigtighed kan modificere sagernes gang; men held trænger du altid. En daare vil ofte klare sig bedre og vinde længere frem end den viseste, fordi den sidste vil stole paa sin forstand og overse held og tilfældighed, medens den anden stoler paa tilfælde og held og lader dem alene raade. Guicciardini.

Hvis der er en Gud, faar han svie for, hvad han har gjort; men hvis der ingen Gud er, var han visselig en udmerket mand.

Pave Urban VII *om Richelieu ved dennes død.*

Forskjellige meddelelser.

Der bebudes et nyt internationalt tidsskrift. Det skal udkomme samtidig i New York og London og vil udelukkende befatte sig med literær kritik og omtale af nye bøger. Dets navn bliver *Literature*, og dets chefredaktør en af Englands dygtigste kritikere. Det skal staa udenfor alt klikevæsen og søge at give hver bog en nøgtern og forstaaelsesfuld omtale, Kun bøger at reelt værd vil blive omtalt. *Vanlig* roman- eller skjønliteratur. af den sort, som i alle lande fabrikeres af de tusen digtere og forfattere, vil ikke engang blive nævnt. Desto mere plads vil der ofres paa enhver bog af hvilkensomhelst art, der virkelig fortjener at læses. Engelsk og amerikansk literatur vil blive ofret størst plads; men *Literature* vil søge at give et rundskue over al verdens førsterangs bogliteratur, eftersom den forlader presserne. Det bliver en art *bogkringsjaa.*

— Vi lever under en religiøs renaissance. Og i denne har den velorganiserede katolske kirke sin rigelige andel. Enhver kjender til, hvorledes katolicismen i senere aar har gaaet frem i England og

Amerika, hvorledes den der er bleven en national kirke og en sterk aandsmagt. Ingen protestantisk geistlig har i England spillet en saadan rolle i senere aar som kardinalerne Newmann og Manning. Og i Amerika har kardinal Gibbons vundet en tilsvarende stilling. Begge steder har den katolske kirke styrket sin position ved at vise sig i uforbeholden sympati med arbeiderne, med masserne, med de moderne demokratiske bevægelser. Begge steder har den ikke uden held grebet ledende og mæglende ind i den sociale strid. Nu lyder den samme efterretning fra Belgien. Kirken gjenfødes. Prester og arbeidere gjør fælles sag; de første gaar i spidsen med at oprette kooperative foretagender og tale arbeidernes sag. Den rene socialisme taber terræn til fordel for den katolske kirke. „Det demokratiske forbund“ er navnet paa en national føderation af alle katolske foreninger i landet. Navnet alene fortæller hele bøgers indhold om de nye tilstande og om den ældgamle kirkes merkværdige evne til at passe sig ind i nye forhold. — Underlig er dog ikke denne demokratiske bevægelse inden den katolske kirke; thi den *er* jo i hele sin organisation og ide demokratisk. Og den nye retning er blot et moderne udslag af den samme kjærlighedens og hjælpsomhedens aand, som i middelalderen grundede mange af munkeordnerne.

— I Mr. *Steads* (redaktøren af *Review of Reviews*) spiritiske organ *Borderland* fortæller en martianer gjennem et medium om forholdene paa Mars. Grunden til Mars's røde farve, er, at dens atmosfære er fuld af elektricitet (!), idet den med sine to maaner danner en fuldstændig og gigantisk dynamo. Beboerne lever i kommunistiske samfund, som er organiseret internationalt. De er altsammen „fjernsynte“ og naturligvis spiritister.

— I „*XIX*th *Century*“ har James Lony en artikel, hvori han erklærer, at det ikke er usandsynligt, at den mildøiede og taalmodige *ko* hvert aar ihjelslaar flere mennesker i England, end en stor krig med en første rangs magt vilde kræve af ofre. Som bekjendt er melken en frugtbar kilde til alle former af tuberkulose. Og det er ved at overføre paa menneskene denne sygdom — tæring, osv. —, at koen skulde foraarsage saa stort et mandefald og hevne sig for al den uret, den har lidt og al den forsømmelse og grusomhed, den har maattet døie.

Ny literatur.

Der er nu udkommet 7 hefter af det før omtalte foretagende „*Frem*“. Foruden de fire bøger, som fortsættes gjennem samtlige hefter, meddeles der ogsaa paa omslaget en del interessante smaating fra Videnskabens verden.

Johan Bojer: *Paa Kirkevei*. — Eventyr. — P. T. Malling. — Kristiania.

Forfatteren har den umaadelige fordel fremfor mange af sine kaldsbrødre, at han har noget at sige — noget, som andre ikke siger, og at dette noget af ham føles lidenskabeligt. Det gjaldt hans bedste bog „Et Folketog“, og det gjælder denne samling alvorlige „eventyr“, som vil blive læst med interesse. Særlig bør enhver

læse et par gange historien om Hanetop, som bliver „galemester" i kongsgaarden ved at gaa og „slæbe paa sin originalitet" i form af en brukket vinge. Skildringen af hønsegaarden og dens „genier" er en virkelig god satire over vore nyere literære forhold. Vi trænger ligesaa meget at faa os en sund latter over disse som over mangt og meget i det politiske liv. Og temaet er mere komisk.

Mathilda Roos: *Från Norrskenets Land.* — Albert Bonnier, — Stockholm. Kr. 2.75.

Johan Bojer: *Paa kirkevei.* — P. T. Malling, — Kristiania. Kr. 2,40.

Vilhelm Krag: *Nye Digte.* — H. Aschehoug & Co. — Kristiania.

U. Th. Wallem: *Omrids af Den franske literaturhistorie for høiere skoler.* — Alb. Cammermeyer, — Kristiania. Kr. 1,80.

Julius From: *Lykkehjulet og andre smaatterier* — Sandefjord.

— *Afholdslæsning for hjem og møder.* — Do. Kr 0,50.

August Bondeson: *Skollärare John Chronschoughs memoarer.* — Alb. Bonnier, — Stockholm. Kr. 3,50.

Fredrik Viller: *Karl Monks oplevelser, opdagelseshistorier fra Kristiania.* — H. Aschehaug & Co. Kristiania.

Laura Marholm Hansson: *Fru Lilly.* — H. Aschehoug & Co., Kristiania.

Dr. A. Ræder: *Keiser Hadrian.* — H. Aschehoug & Co. Kristiania.

Olav Normann: *Lur Laat,* — Bertrand Jensen, Kristiania. Kr 1.50.

John Lie: *Paa Fjell og Fynne.* — Do. Kr. 1.50.

Rasmus Løland: *Smaagutar.* — Do. Kr. 1.50.

— *Ungar.* — Do. Kr. 0.80.

Thomas P. Krag: *Ulf Ran.* — Gyldendahl, Kjøbenhavn.

O. C. Breda: *Ny Grund.* — Haffner & Hille, Kristiania.

Af *Snorre Sturlassons Kongesagaer* med illustrationer af Chr. Krogh, G. Munthe, E. Petersen og E. Werenskjold er nu udkommet 10de hefte. — Stenersens forlag.

Af fru Lucie Wolfs *livserindringer* — Cammermyers forlag — er 5te hefte udkommet.

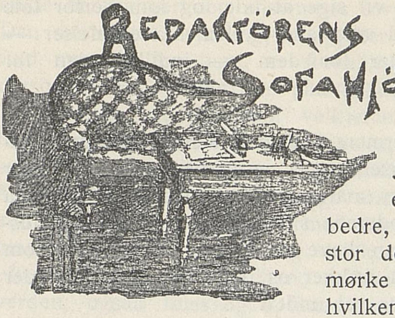
Af Elisabeth Welhavens *fortællinger fra det gamle Bergen* — illustreret af Dørnberger — er 4de hefte udkommet paa Cammermeyers forlag.

Nordiske tidsskrifter.

Syn og Segn. — No. 5. — *Anders Hovden:* Havtor Holmen; *Anders Hovden:* Olaus Fjørtoft; *Embr. Strand:* Fuglereir; *Gunnar Rysstad:* Heimlengt; *Th. Homme:* Den naturvetskaplege determinismen elder lagnadstrui; *Johannes Skar:* Anne Rykhus; *Embr. Strand:* Snikjedyr.

For kirke og kultur. — 9de hefte. — *Johannes Johnsen:* Det lysner; *En gammel Dame:* Ungdomserindringer; *Yngvar Brun:* Gunnar Heiberg's „Folkeraadet"; *O. Olafsen:* Fri videnskab paa kristelig grund.

Samtiden. — No. 9—10. — Et indholdsrigt dobbelthefte; *Ray Nyst*: Belgiske kunstnere; *T. Parr*: Intelligens og skjønskrift; *Aimar Grønvold*: Holberg og musiken; *Edv. Westermarch*: Benjamin Kidd; *Immanuel Ross*: Kulturhistoriske bidrag; *Hjalmar Christensen*: „Folkeraadet"; — samt oversættelser.

De rige er bedre end deres rygte. Jeg mener, at den store, straalende, elegante, dannede selskabsverden er bedre, end den alment faar ord for. I en stor del af literaturen tjener den som den mørke eller skarlagenflammede baggrund, mod hvilken den fattiges dyd og gode hjerte males med sterke farver. Det antages, at den riges hjerte forhærder sig imod hans brødre, og at der under den høitdannedes politur raader en tomhed og kulde, som staar i den skarpeste modsætning til den fattiges ligefremme og kanske raabarkede, men gode og varme hjertelag. Jeg har selv tænkt og skrevet saaledes, og jeg har intet at tage tilbage, af hvad der angaar den hjertevarme, den hjælpsomhed, godhed og karakterens virkelige adel, som man kan møde under det mindst lovende ydre, bag de elendigste manerer og i de usleste forhold i livet. Min egen livsvei belyses af hundre minder om møder med og erfaring af guddommelig godhed under dette beskedne ydre. Den varme lunhed og hjemmefølelse, som vi alle trænger for at kunne leve, har jeg ofte fundet og hentet paa saadanne steder. Den tro paa medmennesker og den beundring for dem, uden hvilke livet i sandhed bliver en trist affære, er tildels sprungne mig imøde fra folk, som vilde tage sig ilde ud i en salon, endog fra eventyrsøgende *cowboys,* halvvilde *frontiersmen,* og fra gamle farmerkoner og farmere, hvis literære interesser eller viden neppe har gaaet udover et par salmer, — til dem alle staar jeg i taknemmelighedsgjæld for den slags hjertetjenester, som ikke kan værdsættes i eller kjøbes med penge.

Men jeg er kommen til den slutning, at det hverken er fattigdom eller manglende dannelse, som frembringer denne hjertets ømhed og varme. Fattigdommen i og for sig forarmer ogsaa sjæl og hjerte; den suger alle livsenergier ud, og den har en tendens til at gjøre sindet lidet og ofte bittert. Den virker nærmest henimod at brutalisere og forraae. Den drukner det menneskelige i os; særlig i vore nordlige lande, hvor fattigdom nødvendigvis betyder nød, savn, lidelse og brændevin. At der inden dens rige dog kan paatræffes saa meget godt, er et slaaende vidnesbyrd om menneskenaturens vidunderlige evner og muligheder og om dens modstandskraft imod det onde og alle dets lede fristelser.

Hvad derimod inden lidt bedre stillede om end endnu langtfra velstaaende kredse kan tjene til at bevare og udvikle hjertets godhed og varme, det er det mere ligefremme og ukunstlede liv, som der føres. Menneskene kommer nærmere ind paa hinanden; etikette og selskabelige vedtægter reiser ingen mur imellem dem; heller ikke imellem dem og livets store kjendsgjerninger og begivenheder. Døden er døden for dem, og ikke blot en selskabelig funktion, hvortil der hører avertissementer, sort tøi, blomster, etc. Sorgen afsvækkes ikke for dem af etikettehensyn og selskabelig omgang. Derfor bliver ogsaa al sympati saa meget stærkere

og mere levende. De ved, hvad det vil sige at lide, og kan derfor føle med. Og som med sorgen saa med alle andre elementære følelser — kjærlighed, venskab. Venskab betyder for dem — indtil døden for min ven.

Kommer man imidlertid lidt nærmere ind paa den straalende, dansende verden, saaledes at den opløser sig i individer, og man lærer individerne at kjende, saa opdager man snart, at der kan slaa et lige saa varmt og ædelt hjerte under den broderede silkevest som under arbeidsblussen, og at millionærens datter kan have et ligesaa ømt hjerte som den farmerkone, der af sin fattigdom dækker os det rige bord og beder os at „spise, til vi sprækker, for det er vel undt".

Der er dem, for hvem utvilsomt rigdommen er en byrde for sjælen og en knugende vægt paa hjertet, for hvem dannelse, etikette og alle selskabslivets vedtægter er et fangebur, inden hvilket deres hjerte sulter og vantrives, deres længsel stirrer ud mellem sprinklerne mod den frie verden og undertiden i gagnløst raseri ryster burets stænger. Det er interessant at se, hvorledes disse mennesker, og deres tal er uendeligt, af og til lister sig ud af buret, flygter ifra det, paa feriereise — til høifjeldet, paa skitur, fisketur; hvorsomhelst og hvadsomhelt, der tillader dem at ryste vedtægterne, kunstletheden, opskruetheden af sig og falde tilbage paa det elementært menneskelige igjen. Og hvor langt hyggeligere, omgjængeligere og ømmere bliver de ikke her, end vi ser dem, naar de holder selskab i sine elegante stuer. Her falder det let at holde af dem. Her opfylder de næsten, baade i aand og mere udvortes forstand, det nytestamentlige krav til dem, som vil indgaa i Guds rige — de „bliver som børn igjen"; for dem er dette enkle naturliv sjælens og hjertets frelse fra henvisnen og alderdomsforstenelse.

Men det er andre, for hvem rigdom og dannelse, ja endog etikettehensyn og selskabelige vedtægter bliver en kilde til høiere udvikling, bliver en platform, hvorfra deres lys skinner længere ud iblandt menneskene. De bærer det hele som et kongeligt purpur omkring sig. Det passer dem, det fremhæver alt, hvad der er bedst i dem, det forherliger dem. Rigdommen mindst; kun ved den rige anledning, den giver til selvudvikling, og ved de midler, som den stiller til et godt hjertes disposition. Men dannelsen forfiner alle følelser, ogsaa sympatien; alle nerver, alle sanser; især hvor den er dannelse nedarvet, pleiet og udviklet igjennem mange led, og hvor den har en etisk basis.

Takket være dannelsen forstaaes andres følelser bedre, de føles lettere, og finere nuancer opfattes. Uden den kan det gode hjerte saare og støde ved ubetænksomhed, ved manglende følelse og forstaaelse af, hvad der rører sig i os. Uden den kan der ydes os den varmeste sympati, men kun en enkel ligefrem almenmenneskelig sympati, som ikke tager hensyn til vor individuelle trang; *med* den kan sympatien stilt og ømt naa alle de saare steder i vor sjæl.

Lad os tage en illustration ud fra jordens største liv. Jesu disciple gav ham vist varme trofaste hjerters hele kjærlighed og medfølelse; men de forstod ham ikke, og deres sympati kunde ikke lindre smerten i hans tanker og personlige følelser. Flere gange kommer der ud af evangeliernes

enkle beretninger den ensommes sorg og suk. „Forstaar da ikke I heller". Den nærmeste antydning, evangelierne giver af en dybere, mere forstaaelsesfuld sympati for ham, er fortællingen om søstrene Maria og Martha — dersom vi tør forstaa den paa denne maade.

Jesus kommer som velkjendt ven til søstrenes hus, hvor han vil hvile og syrkes ved den forstaaelse, som ellers ikke var at finde. Begge søstre er ham hengivne og ønsker at gjøre sit allerbedste for ham. Martha laver ham et prægtigt maaltid mad. Maria derimod sætter sig ved hans fødder og taler med ham om hans arbeide, hans maal, hans planer, hans lære; begjærlig drikker hun ind det, som hans sjæl længes efter at give; glad ser han, at hvad der for ham er det dyrebareste i verden, ogsaa føles og opfattes saaledes af hende. Saa kommer Marthas klage over søsteren, som ingenting gjør for mesteren, og Jesu svar: „Du tænker paa saa mange ting, Martha; der er kun en ting, som trænges (jeg trænger); Maria har givet mig den ene ting".

Om vi saa tør forstaa det.

Dannelse er ikke noget, som kan læses ud af bøger; det er en hjertets, velsaameget som en hjernens sag. Det er en forfinelse af hele det indvortes menneske; en udvidelse tildels ved læsning og tildels ved arvet eller medfødt forstaaelse af den intellektuelle horizont; det er en større nuancering i tanken; men end mere er det øget rigdom i følelseslivet; det er en kemisk renselse af blodet, en raffinering af sanser og nerver og de sidstes forflerelse. Saaledes at alting føles hurtigere og klarere og opfattes lettere, hvorved atter sympatien lettere kan springe frem og naa netop det punkt, hvor den trænges.

Dannelsen hjælper os til at undgaa at saare andre eller gjøre dem fortræd bare ved vor uvidenhed eller mangel paa følelse af, hvad der foregaar i dem. Den lader os forstaa, hvor vi har vor næste, hvad vi skal sige eller gjøre, og hvad vi ikke maa sige eller gjøre, dersom vi ønsker at være venlige imod ham. Hvor hjertet er ondt, bliver den ganske vist ogsaa et middel til at vide, netop hvor det giftige vaaben skal anbringes for at frembringe den mest intense smerte. Og det vilde være taabeligt at lukke øinene for den kjendsgjerning, at dannelsen i stor udstrækning tages i tjeneste af ondskaben og forsyner den baade med vaaben af en mere saarende art, end den værste udannede skurk kan præstere, og med en gylden kappe, der giver ondskaben et skin af anstand (man titulerer den ofte „aandfuldhed") og værdighed, som den ellers mangler. Her som overalt trænges der et moralsk eller religiøst grundlag. Dannelsen maa have sit udspring i hjertet; dens hovednerve maa være pligtfølelse og ømhed. Alt det andet maa grupperes derom.

Emerson siger, at manerer og selskabelig etikette i virkeligheden er et forsøg paa at udtrykke i alle livets detaljer den godhed og hensynsfuldhed, hvoraf hjertet formodes fyldt. Social etikette er det eneste evangelium, som rækker frem til tusener af hjerter; men ogsaa den forkynder, at du skal gjøre imod andre, hvad du vil, at de skal gjøre imod dig, at du skal elske din næste som dig selv, gaa af veien for ham, tage allehaande hensyn til hans følelser og komfort, og gjøre dig selv til den

mindste iblandt alle og til alles tjener. Dette er unegtelig den centrale mening i alle selskabelige vedtægter. De er ofte kun slegters erfaring for, hvorledes næstekjærlighedens princip bedst udøves i det eller det konkrete tilfælde. Derfor *kan* endog blot det ydre kjendskab til disse regler og den rent ydre befølgelse deraf bidrage til at gjøre livet saa langt lettere og behageligere. Friktion og knudretheder i vor vei forsvinder, og livet flyder som i olje. Der kan være tilfælde, da endog denne rent ydre selskabsdannelse kan lune mere om vort liv end den intenseste og ærligste sympati uden den. Lad os være fri fra *en gros* fordømmelse af den.

Hvor hjertet virkelig er tilstede, der anviser den kun de bedste veie for sympatien. Og det er sikkert, at ingen er saa varmhjertet, han ikke vilde vinde baade ved den mere almene dannelse og ved kjendskab til en del i hvertfald af de enkle og tildels fornuftige etiketteregler, som mennesket af erfaring har lært at opstille. Det sidste er en rent ydre sag; men vort eget indre kan ikke naa frem til vore medmennesker undtagen gjennem rent ydre opførsel. Den selskabelige dannelses maal skulde blot være at lære os, hvorledes vi bedst meddeler os til vore naboer gjennem vor opførsel, hvorledes et godt hjerte skal te sig. Thi ogsaa det maa læres; instinkt kan hjælpe os langt, men det slaar ofte feil, og her skal dannelsen træde hjælpende til.

Hvor denne ydre dannelses mening og maal glemmes, bliver den naturligvis blot tomhed, ofte en væmmelse og et skjul for alskens ondskab.

Det tager, siger den amerikanske forfatter Dr. Holmes, mindst tre generationer af intens kultur for at frembringe et dannet menneske. Men saa nytter det heller ikke at rynke paa næsen ad resultatet. Lad vore pessimister kakle saa meget de vil om civilisationens daarlighed og kulturens usseldom, jeg for min del siger: Vis mig et af de bedste produkter af denne kultur, det fuldt dannede menneske sprunget af flere slegtsleds omhyggelige opfostring paa sundt religiøst eller etisk grundlag, og jeg er villig til at erkjende, at stort høiere end til dette menneske — mand eller kvinde — stiger ikke mine idealer; noget meget mere fuldkomment eller noget vakrere kan jeg vanskelig tænke mig; her forekommer mig tilværelsen retfærdiggjort, medens gudsbilledet skinner saavidt klart frem, at jeg tilbeder.

I denne slegtlange kultur, der utvivlsomt som regel trænges for at frembringe den fineste og høieste menneskelighed, ligger al aristokratiets undskyldning og aarsag. Det er jo naturligt nok at tro, at mennesker maa kunne avles op til høiere fuldkommenhed paa samme vis som vore raceheste og alle andre husdyr — ved omhyggelig krydsning af kun de bedste slegter og individer. Er der noget i arvelighedslæren, saa maa det som regel være en fordel at være født af gode og dannede forældre, og en øget fordel, ifald det samme kan siges om vore bedste- og oldeforældre.

Ikke alene maa her den direkte arvelighed virke paa samme vis som i dyreriget; men der kommer ogsaa til alle fordele ved den bedre opdragelse og livet under lysere forhold og dannelsens kontrol. Dette maa være en naturlov, om end langtfra saa enkel og bestemt som i dyre-

riget. Vi ved, at geni sjelden arves, og sjælsadel arves neppe saa ofte og sikkert som sygdomme eller legemlige svagheder. Naturen er økonomisk med sine bedste ting. Samtidig ved vi, at geniets fremkomst er uberegnelig. Ikke kongesønnen, men gjætergutten fødes med herskerevnen; i primitive forhold opkaster gjætergutten sig til konge; i vore moderne lande bliver han som førsteminister den virkelige hersker. Ikke den store musikers søn, men en fillet bondegut i en eller anden afkrog arver musikerens geni. Og saaledes er det — heldigvis maa vi vel sige — ogsaa med sjælsadel og alle høiere aandelige egenskaber. De springer lige saa ofte ud fra den mest plebeiske grund, som usseldom fødes i gamle adelsslegters slotte. Vi ser ikke altid dette, fordi de uheldige omgivelser, som fattigdommen skaber under opvæksten, kvæler mangen natur, som under heldigere forhold vilde have skinnet som en af de nobleste og bedste i landet. Det er ikke bare, at dødelighedsprocenten er større i de fattige kvartaler overalt i verden; fattigdommen dræber *sjæle* saa vel som legemer.

Jeg er sikker paa, at der landet rundt i fattige stuer og hytter lever halvnøgne børn, som hvis de blev hensat i gode vakre hjem under alle de bedste indflydelser vilde vokse op til mænd og kvinder, der paa alle punkter kunde maale sig med den fineste lord og lady. Merk, at jeg ikke siger, at ethvert barn ved den rette opdragelse og gode omgivelser kan gjøres til et fuldstøbt menneske. Det er ikke saa. Meget er givet og bestemt allerede ved fødselen. Der er naturer, som ingen opdragelse kan gjøre noget af. Og der er andre af os, i hvem grænserne for mulig udvikling er nok saa trange. Alt, hvad jeg har sagt er, at, der overalt paatræffes børn fødte med en saadan natur, at der blot trænges adgang til den rette udvikling for at gjøre dem til ligemænd med de bedste i landet. Det er sandheden i saa mange gamle eventyr. Der fødes prinser og prinsesser i mangen hytte og troldunger i mangen en borg. Gode og slette, fine og grove naturer synes, kortsagt, at komme ind i verden med en vilkaarlighed og uregelmæssighed, som trodser alle arvelighedsteorier. Hvad grunden er, ved ikke jeg, kanske maa vi søge den i retning af, hvad en statistiker har paavist, at alle slægter saaledes blandes i tidens løb, at der nu utvilsomt flyder adeligt blad i alles aarer.

Lad grunden være, hvad den vil; sikkert er det, at om vi end villig anerkjender nytten af god afstamning og af slegtsleds jevnt fortsatte kulturudvikling, saa gaar det heller ikke an at overdrive betydningen af denne faktor. Af den gode familie kan der springe ukrudt blot, medens der fra fattigmands stue kan komme en pigenatur saa fin og sart, som om der i hendes blod flød hundre udmærkede slægters blod.

Vi ser sandheden deraf, f. eks. i de Forenede Stater, hvor hvert barn saa nogenlunde *har* adgang til fuld udvikling, hvor forhold og opdragelse er mere lige for alle. Der hænder det saa ofte, at landets, ikke alene største og mægtigste mænd, men ogsaa de bedste, nobleste og fineste kommer fra de tarveligste hjem. Og fra disse udgaar der ogsaa stadig unge piger, som senere pryder storstædernes bedste selskabsliv, som ved ægteskab, som gesandtfruer, maaler sig i alt, hvad dannelse heder, med Europas gamle arristokratier, som i det Hvide Hus — som præsident Clevelands hustru — præsiderer med en naturlig anstand og takt, der ikke kan være bedre; eller som ved ægteskab med f. eks. engelske statsmænd og høv-

dinger faar anledning til at vise, at den høieste dannelse ogsaa kan frembringes i et eneste slegtled.

Netop heri ligger demokratiets bedste haab og en af de vægtigste grunde for det. Det frigjør titusenvis af bundne kræfter og frelser evner og sjæle, som ellers vilde gaa tilgrunde. Det gjør det ved at aabne anledning for alle til udvikling. Og vi har deri vished for, at tæt i hælene paa demokratiet følger en hel nation af dannede mennesker. Der trænges ikke saa mange slegtled dertil, som de strikte arvelighedhypoteser forlanger; et eneste vil gjøre undere.

Notitser.

— Et af de største jernbanekompanier i det vestlige Amerika har i de sidste fire aar med held søgt at faa sine arbeidere til at tage aktier i jernbanen og derved blive medeiere i det hele foretagende. Det lader arbeiderne betale for aktierne i maanedlige terminer. Det vilde selvfølgelig være til jernbanens fordel, om den kunde gjøre alle sine arbeidere til medinteressenter i anlægget.

— I New York har en millionær opført et billigt hotel, som skal konkurrere med de smaa elendige logihuse. Det er ni etager med 1560 soveværelser, som alle er rummelige, luftige og net om ganske enkelt møblerede. Bad følger frit med i prisen for værelser. Alt skal holdes skrupuløst rent. Der er store glimrende oplyste sale, læseværelse, billiardværelse og restauration, hvor maaltider vil blive serveret for den lavest mulige pris. Prisen for værelse bliver den for amerikanske forhold latterlig lave, 20 cent eller 75 øre pr. døgn. Vilde nærmest svare til 25 øre hos os. Eieren venter, at indtægter og udgifter skal balancere.

— I Algier har franskmændene længe eksperimenteret med solmaskiner eller den direkte anvendelse af solvarmen som kraft. Noget særdeles er dog ikke opnaaet. Ved hjælp af et konkavt speil koncentreres solstraalerne paa en liden dampkjedel. Apparatet er dog kun beregnet paa destillation af vand. Dampen kondenseres straks igjen. I India har en indfødt opfundet et kogekar, hvor solstraalerne, ogsaa ved hjælp af speile, direkte udnyttes til at koge eller stege al slags mad.

— *„Review of Reviews“* gjengiver to artikler fra forskjellige tidsskrifter og anstiller i den anledning en sammenligning mellem den unge pige i Amerika og Norge. Resultatet bliver, at den norske pige er friere i sin opførsel og færden end den amerikanske, medens den amerikanske er mere intellektuelt udviklet og selvstændig. Den første del af resultatet beror dog paa sammenligningens uretfærdighed. Paa den ene side opstilles den amerikarske pige fra New York eller San Franciskos rigmandspaladser, hvor det at efterligne det europæiske aristokrati er en ære; og paa den anden side den gjennemsnitlige norske bypige. Til slutning heder det om den norske pige (forfatteren er Anna Hvoslef), at „saa megen frihed har gjort de moderneste kvinder ligegyldige for etikette og mindre fine i opførsel og holdning end døtre af strengere opdragne nationer.“

— Af 442 patienter i et engelsk „hjem for drukkenbolte“ er 101 universitetsmænd og 316 har nydt en „bedre skoleundervisning“. 228 gav en stor selskabelighedstrang skylden for sit fald.

Nikolai Olsens bogtrykkeri.

KRINGSJAA.

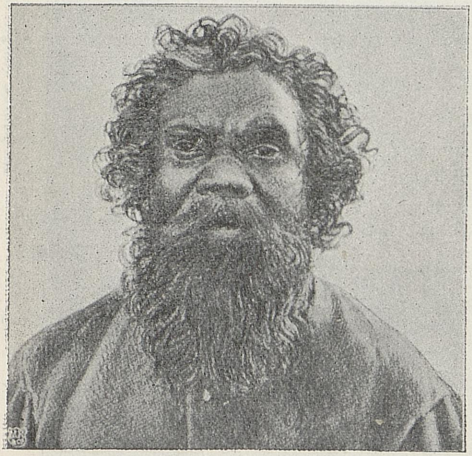
REDAKTØR: H. TAMBS LYCHE.

BIND X. 15. DECEMBER 1897. HEFTE 11.

Australiens indfødte.

(Efter professor E. P. Evans i *„Popular Science Monthly"*.)

For nogle aar tilbage forærede dr. Paul von Ritter universitetet i Jena en betydelig pengesum, som skulde tjene til videnskabelige oplysninger og undersøgelser angaaende Australien. Den fuldstændige geografiske isolation af dette store øland siden tertiærperioden har forhindret det fra at holde skridt med andre dele af kloden med hensyn til udviklingen af det animalske liv. Det er derfor ogsaa passende kaldt „landet med de levende fossilier og de savnede led" — ikke mindst paa grund af sin lige karakteristiske som primitive fauna.

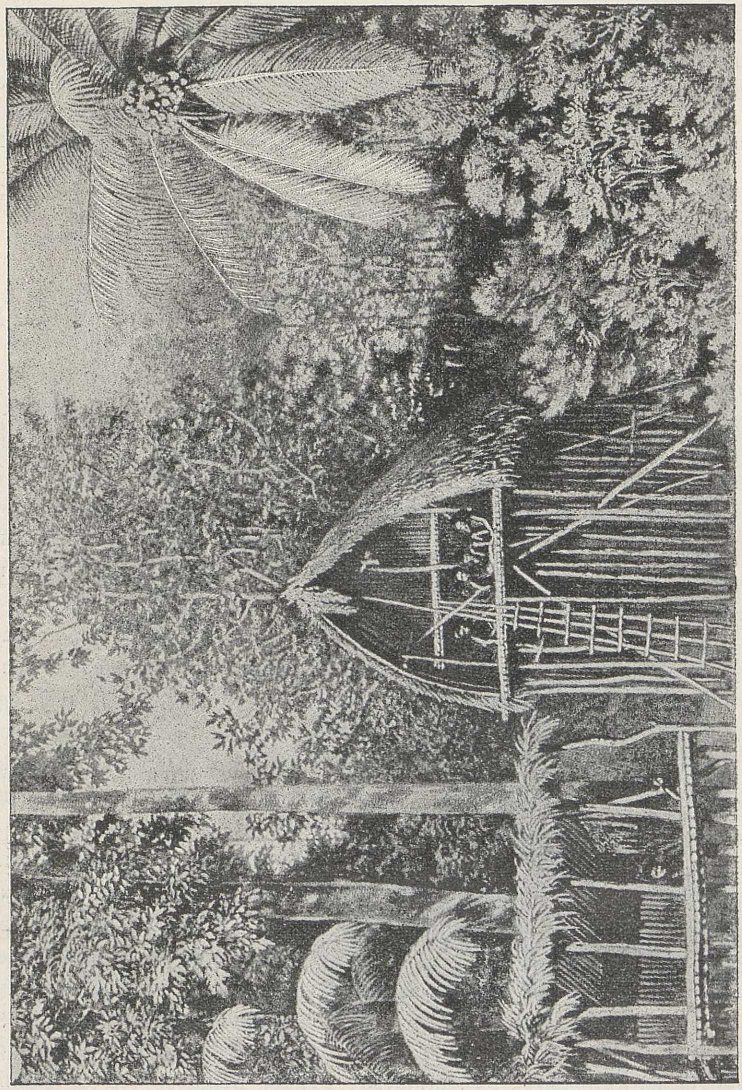

En australier.

Det er et faktum, at alle de andre kontinenter i mer eller mindre grad har været sammenhængende under lange geologiske perioder. Dette er da fremdeles tilfældet med Europa, Asien og Afrika. Selv det adskillende basin, middelhavet, er af forholdsvis ny oprindelse, hvilket fremgaar ved at sammenligne vegetationen paa dets nordlige med de sydlige bredders.

Nordpunkterne af Amerika og Asia har ogsaa efter al sandsynlighed engang helt ned i den sidste halvdel af tertiærperioden været forbundne,

og da eksisterede allerede de arter pattedyr, som nu findes paa begge halvkugler. Under disse omstændigheder er det derfor fuldkommen forstaaeligt, at Australien og de tilstødende øgrupper vil være af speciel interesse for

En Marea (ungkarlsbolig) i Pinupaka.

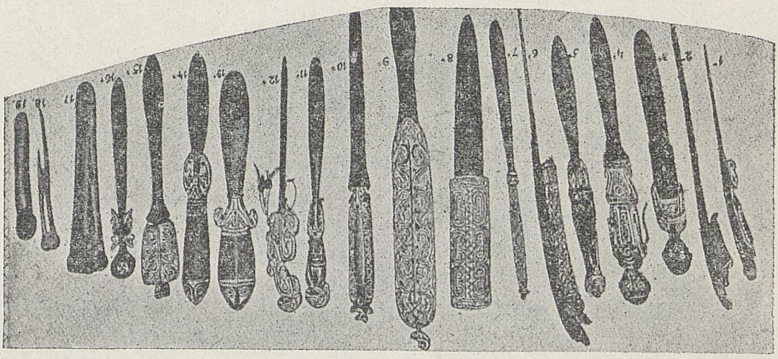
naturforskeren. Dér kan han studere de levende arter af dyr, fugle, fiske og krybdyr, som han andre steder kun vil finde forstenede levninger af.

Det var med dette for øie og pekuniært understøttet af Ritter-fondet

i Jena, at dr. Richard Semon, forhenværende elev af Ernst Haeckel og for tiden professor i anatomi ved universitetet i Jena, reiste til Australien ved midtsommertide 1891.

Han anskaffede sig en vogn og 5 heste som de bekvemmeste befordringsmidler og sikrede sig understøttelse af 8 indfødte familier, ialt omkring 30 personer, mænd kvinder og børn, hvis opgave det blev at fange fisk og søge efter sjeldne prøver paa landets fauna.

Efter et tidsrum af 3 maaneder blev de indfødte trætte af sin bundne stilling, og den hele bande negtede at gjøre tjeneste længere; de modtog sin betaling og sine extrabelønninger og gik meget glade tilbage til sit primitive omflakkende liv i buskene. Med sine spyd og klubber dræber de vildt for fode, og nogle brede barkstrimler, sat sammen til et telt, er alt det husly, de ønsker, og medmindre de foretrækker at gaa nøgne, hvad

Knive af træ og ben fra det sydøstlige Ny=Guinea.

deres forfædre pleiede at gjøre, finder de altid nogen levninger af kasserede klædningsstykker her og dèr, som de bærer, og som er nok for dem.

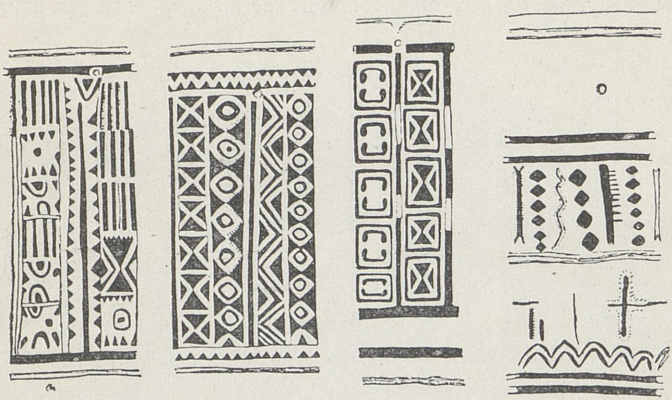
Semon udtaler sin høieste beundring for de indfødtes kjærlighed til friheden og deres stærke uafhængighedstrang. De bragte imidlertid meget ofte forstyrrelse i hans planer, og de viste sig fuldstændig uimodtagelige for hans forsøg paa at civilisere dem. Ikke faa af dem vendte imidlertid snart tilbage. Senere havde han mange andre australiere og papuere i sin tjeneste, og skjønt han havde daglige ubehageligheder at udstaa med dem, saa fik han dog derved anledning til at lære at kjende deres livsvaner, deres raceeiendommeligheder, deres religiøse ideer og deres overtro.

Efterat Semon havde anstillet undersøgelser med bemerkelsesværdig iver i næsten halvandet aar i Australien og Ny-Guinea og paa Moluskerne, vendte han hjem igjen vaaren 1893. De videnskabelige resultater af denne hans reise offentliggjøres nu i et større heftevis udkommende verk under

titelen: *„Zoologische Forschungsreisen in Australien und dem Malayischen Archipel"*. Med det samme kan bemærkes, at Semons samlinger i Jena i sit slags er de første i verden, og det er ikke længe siden, at en australisk zoolog kom dér for at studere sit hjemlands fauna.

Overordentlig interessant og lærerig er den del af Semon's verk, som indeholder resultaterne af hans anthropologiske undersøgelser.

Negrene eller de indfødte australiere lever nufortiden i en tilstand, der svarer til den, hvori europæerne levede i stenalderen. Skjønt deres land er rigt paa metaller, fornemmelig guld og kobber, saa benytter de sig ikke deraf, og metal er dem ganske ukjendt, uden om de staalknive og vaaben, som de har sat sig i besiddelse af ved at komme i berøring med hvide kolonister. Alle de vaaben og hjælpemidler, de selv har forarbeidet, er

Papuanske tegninger indbrændt paa tobakspiber af bambus.

gjorte af sten, ben, skjæl, træ, sener osv. Det samme er tilfældet med papuerne paa Ny-Guinea, skjønt de er længere fremme i kultur og tilhører en senere periode i menneskehedens udvikling. Det maa imidlertid bemerkes, at denne tingenes tilstand ikke nødvendigvis er tegn paa barbarisme; for saa høit udviklede folk som peruvianerne under Inkaernes regimente forstod ikke at arbeide i jern, skjønt de kjendte meget godt sølv og guld. De levede i broncealderen, som i Europa gik forud for istiden.

Det er dog værdt at lægge merke til, at australnegrene, paa faa undtagelser nær, aldrig har erhvervet sig nogen kunstnerisk dygtighed til at forme materien. Deres stenøkser er grove, medens papuernes og polynesiernes er polerede, og de forstaar ikke at bore et hul gjennem en sten for at sætte skaft eller haandtag paa den. Den samme mangel paa fatteevne røber sig ogsaa i andre retninger; de har ingen smag, og deres tatovering

indskrænker sig til afskyelige saar paa ryg og bryst. Deres forsøg paa at afbilde dyr eller mennesker falder værre ud end de daarligste skolegutters tavletegninger; det hele er nogle linier i forskjellige retninger, som skal forestille arme og ben. De kjender ikke til potter eller kar og koger sit kjød ved at riste det over ild eller hede stene.

I en henseende staar de over de fortidige europæiske hulebeboere; de har nemlig et husdyr, dingoen, og hunden kjendes ikke som menneskets ledsager før i den nye stenalder her i Europa. Australierne er nomader; de flakker fra sted til sted og lever af jagt og fiskeri. De kjen-

Gutter og piger fra Hula.

der hverken heste eller andre trækdyr. Omsorgen for hjorder og specielt dyrkning af jorden ikke alene forudsætter, men fremmer den intellektuelle udvikling. Den mand, som planter og saar, som afventer frugternes modning og avlingens indhøstning, lægger mærke til aarstidernes skiften og iagttager de meteorologiske vilkaar; men alt dette vækker hans reflektion; han lægger planer for fremtiden, han gjør overslag og beregner og føler sig glad, naar det gaar ham efter vilje, og udviser energi ved at bringe orden i sine livsforhold. Agerbrug er saaledes et af civilisationens vigtigste hjælpemidler.

Australierne er imidlertid flinke jægere, og i alt, som angaar jagt,

har deres evner udviklet sig til en høi grad af fuldkommenhed. Den færdighed, med hvilken de behandler sine spyd, sine klubber og andre ufuldkomne vaaben, er ligestor som deres evne til at liste sig ind paa de skyeste dyr. Men tiltrods for denne sin skarpsindighed er de dog saa langt nede paa udviklingens stige, at de ikke kan tælle længere end til 5. Det vilde synes høist naturlig, at de ihvertfald kunde tælle til 10 ved at tage sine fingre til hjælp, men det er ikke saa. Australieren kan vistnok skille mellem 20 og 30 f. eks.; men han har ingen betingelse for dette og kan ikke bevare det i erindringen. Selv de sorte, som har lært lidt engelsk, kan vanskelig huske talstørrelser over 6. Makenzie hed saaledes en af de mest intelligente, som Semon havde i sin tjeneste; men en tankeoperation som at multiplicere 3 med 3 laa over hans forstand.

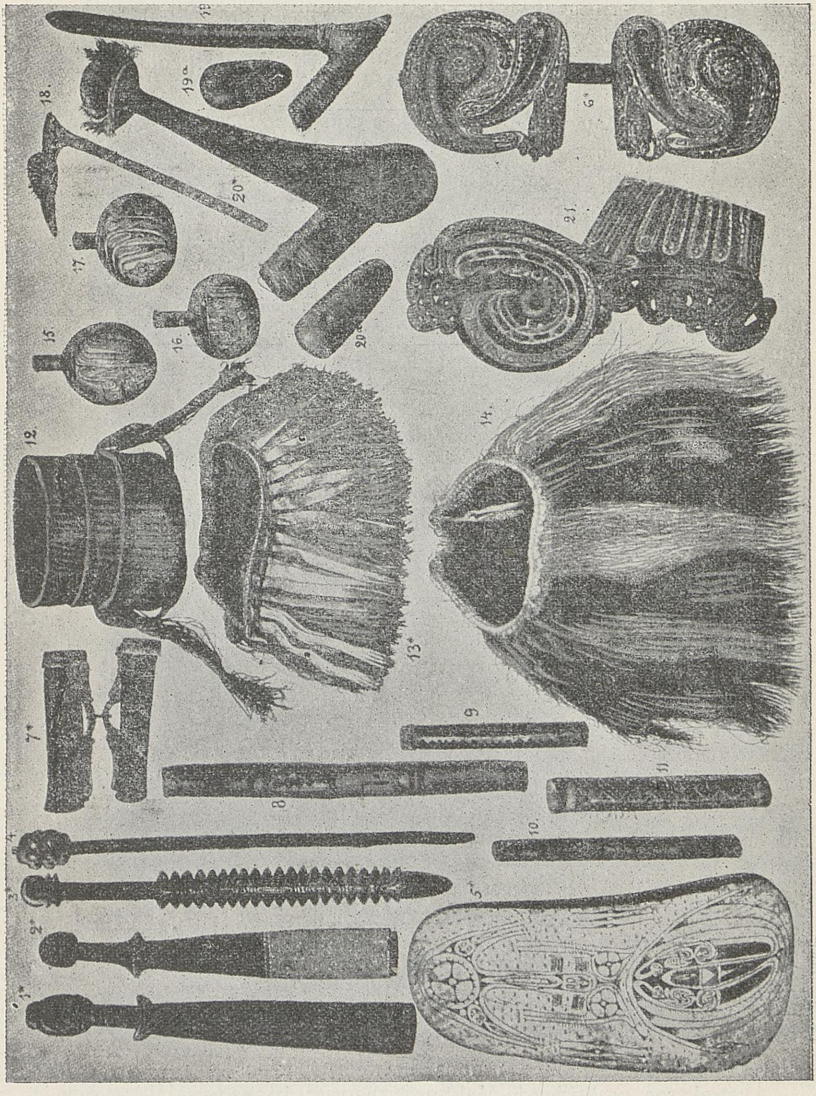
Australiernes hjerne kan ikke rumme mange abstrakte begreber, og de mangler tillige ord for at udtrykke dem; de har intet fællesnavn for dyr og planter; de kjender nok godt forskjellen, men kan ikke meddele den i ord. For farver har de heller ingen bestemt betegnelse; de har egne ord for hvidt og sort, men mangler for de sammensatte farver rødt, gult, blaat og violet, hvilket de slaar sammen under betegnelsen „beiar“, og der kan være tvivl om, hvorvidt deres øine er istand til at skille mellem de finere farveskiftninger.

Hos en menneskerace, som mangler evnen til abstrakt tænkning, kan man ikke vente synderlig udviklede religiøse forestillinger. Dette er da ogsaa tilfældet med aulstralnegrene, som ikke viser svageste spor til tro paa overnaturlige væsener. De tilbeder derfor ikke afgudsbilleder og opsender ingen bønner. De eneste aander, de har rædsel for, er døde, som gaar igjen, fordi de ikke er begravne paa den rette maade, og som er dømte til at gaa omkring om nætterne. Men hvor stor deres skræk end er for disse natlige spøgelser, saa gjøres der dog intet forsøg paa at forsone dem; den letteste maade at værge sig mod deres besøg er at tænde ild ude i marken. Sygdom og død betragtes ikke som naturlige begivenheder, men som et verk af troldmænd i fiendtlige stammer. Det kan kun bekjæmpes, mener de, ved hjælp af deres egen stammes troldmænd.

I visse egne af det sydlige og vestlige Australien spores en noget høiere opfatning; men dér hersker en slags dæmonisme; stammens grundlægger betragtes som verdens skaber. Her har vi saaledes et eksempel paa fædretilbedelse som en primitiv kultus, der danner overgangen fra dæmonisme til deisme. Australierne har ingen myter eller sagaer; det eneste skulde være nogle fabler om mennesker, der er forvandlet til dyr; men de er ganske ubetydelige.

Organisationen af en australisk horde er igrunden kommunistisk. Personlig eiendom indskrænker sig til kun at omfatte de vaaben og jagt-

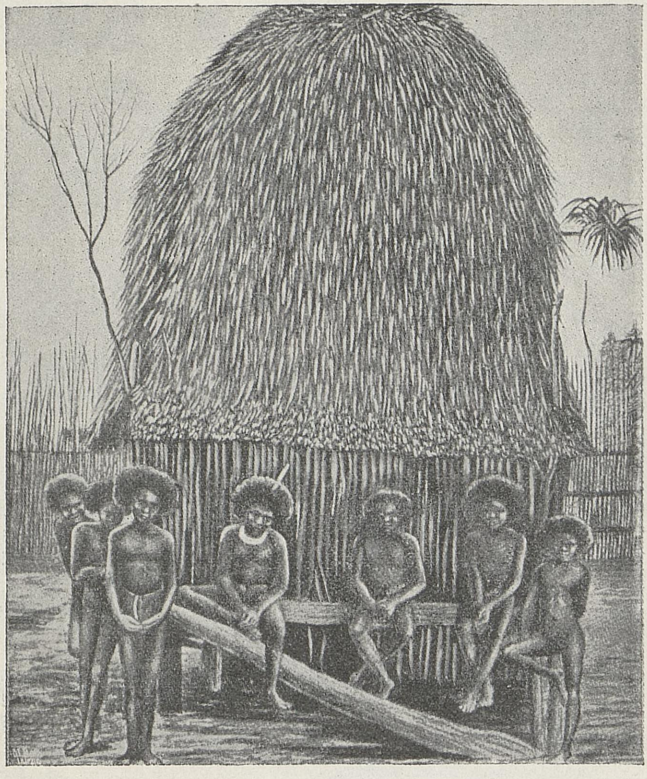
redskaber enhver mand fører med sig paa sine vandringer. Enhver stamme har sit bestemte jagtomraade, og disses grænser respekteres af naboerne Som regel holder de fred med hverandre, fordi der intet bytte er at vinde.

Vaaben og brugsgjenstande fra det sydlige Ny-Guinea

og derfor heller ingen fristelse til at foretage plyndringer. De fleste stammer vælger sig en høvedsmand, almindeligvis en fremragende jæger eller troldmand, hvis raad vistnok nyder anseelse, men hvis magt forresten er

meget begrænset. Han har saaledes ingensomhelst ret til at paalægge love eller sætte sin vilje igjennem, naar stammens øvrige medlemmer er derimod. Den personlige frihed er stor; med undtagelse af nogle almindelige vedtægter er enhver mand stillet fuldstændig fri i sine handlinger, og selv børnene gjør næsten, hvad de vil, og har det igrunden friere end kvinderne, som er sine mænds eiendom og tvinges til at bære dagens byrde og hede.

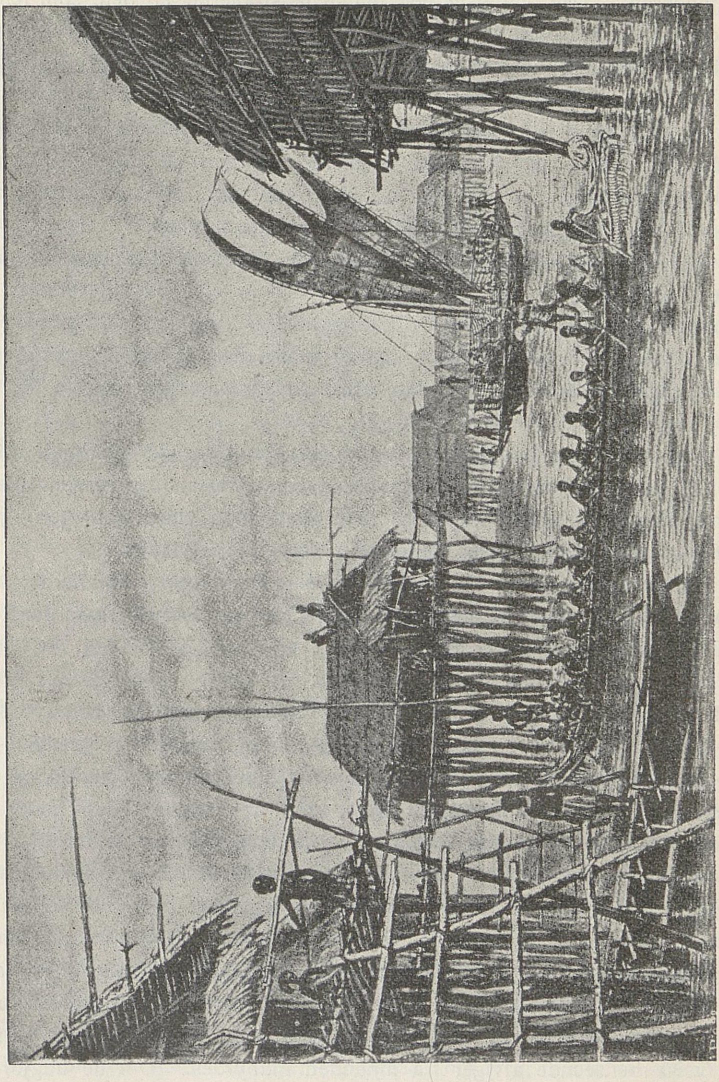
Mænd fra Aroma.

Gamle mænd med lang erfaring nyder stor indflydelse og bistaar de yngre med giftermaal osv. Undertiden kan ogsaa en mand med større intelligens end de andre opnaa stor magt i sin stamme; men arvede rettigheder eller nogen social standsforskjel kjendes ikke.

Australierne praktiserede Malthusés theorier, længe før Malthus levede; de tager de strengeste forholdsregler for at forhindre befolkningens vækst udover visse grænser. De dræber sine børn eller forhindrer dem fra at fødes, ja de gaar endog saa vidt at de kastrerer sine gutter, inden disse

naar mandbarhedens alder. I flere stammer foretager faderen selv deslige operationer efter sit andet eller tredie barns fødsel.

En skjæbnesvanger følge af den isolation, hver stamme lever i, er

Papuanske pæleboliger.

giftermaal mellem nærbeslægtede, hvorved stammen saavel aandelig som fysisk i tidens løb vil degenere. I det sydlige Australien har man en tradition om, at fra først af indgik fædre, mødre, brødre og søstre forbindelser med hverandre iflæng; men de skadelige følger af dette førte til forbud.

Først blev giftermaal mellem forældre og børn forbudt, dernæst mellem mindre beslægtede, og tilsidst blev man nødt til at søge uden om stammen efter ægtemager. Børnene tilhører faderens stamme, men faar sit navn efter moderen. Den vigtigste fest blandt australierne er den, som feires, naar en ung mand skal indlemmes i de voksnes samfund. Han maa ved denne leilighed udstaa frygtelige pinsler ved at tatoveres og trække ud en eller to af fortænderne.

Det har været en almindelig paastand, at australierne repræsenterer en uddøende race, og at deres forfædre stod paa et høiere kulturtrin. Skjønt enkelte ting kan tale for en slig opfatning, er der dog paa den anden side øiensynlige beviser for, at de er i fremskridt.

Stammeorganisationen blandt papuerne er mere demokratisk, men mindre kommunistisk end australiernes. Privat eiendom til forskjel fra stammeeiendom begynder med dyrkning af jord og indbefatter huse og verktøi. Enhver familie har sit stykke land; der er ingen forskjel paa fattig og rig; for hvad de ikke kan høste af jorden, erhverver de sig ved jagt og fiskeri.

Husene bygges paa stolper, og undertiden staar de saa langt ude i sjøen, at de til enhver tid er omgivne af vand. Denne bygningsmaade er beregnet paa at være til beskyttelse ikke alene mod vilde dyr, men ogsaa mod fiendtlige stammer, som holder til i det indre af landet.

Papuerne er polygamister og skiller sig derved fra australierne, som er monogamister — ikke netop fordi flerkoneriet er forbudt, men fordi de ikke har udkomme til at holde harem.

Papuernes religiøse begreber er raa, og deres eneste kultus er en slap fædretilbedelse. De nærer en ligefrem uvilje mod at begrave sine døde, og det hænder ofte, at nærpaarørende kan have et lig i sengen hos sig i uger, ja i maaneder. Enkerne sværter sine legmer med kul og bedække sig fra taa til isse med laser, som de bærer, til de falder af. Naar man endelig begraver den døde, saa begraves han under det hus, hvor de gjenlevende bor, saa at enhver familie lever paa sin egen private kirkegaard. De bestræbelser, den engelske regjering har gjort for at afskaffe denne fordærvelige skik, er for det meste mødt med bitter modstand.

Spørgsmaalet om papuernes oprindelse er meget vanskeligt at besvare; ingen har endnu tilfredsstillende løst det; men det sandsynligste er imidlertid, at de talrige horder nedstammer fra en og samme urtype, skjønt de i fysisk henseende afviger fra hinanden indbyrdes. Om de udgjør en selvstændig folkestamme, eller om de er beslægtet med Afrikas mørkhudede og krølhaarede racer, som Huxley formoder, se det er ikke afgjort endnu og lader sig maaske ikke bestemt afgjøre.

Karl Marx.

(Efter **Paul Ernst** i *„Die Zukunft“.*)

Karl Marx var født 1818; han voksede op i en fint dannet jødefamilie og blev følgelig radikal. Hans egentlige studium var jussen, men hans interesser drog ham snart fra dette over til journalistiken. 24 aar gammel blev han ansat ved et stort radikalt blad i Køln sammen med sin ven Bruno Bauer og nød trods sin ungdom saa stor anseelse, at han efter nogle maaneders forløb blev tilbudt stillingen som chefredaktør ved bladet. Han beholdt denne i 3 maaneder, da blev udgivelsen af dette farlige blad forbudt.

Omtrent samtidig som Kølneravisen var et tidsskrift, udgivet af Marx's ven Ruge, blevet forbudt i Tyskland. Ruge og Marx beslutttede nu at drage sammen til Paris og derfra udgive et tidsskrift, der hemmelig skulde spredes over Tyskland. Det var de saakaldte „Tysk-franske Aarbøger“. Der udkom kun et dobbelthefte af dem. Det indeholdt digte af Heine, en afhandling af Marx over den hegelske retsfilosofi, men først og fremst to afhandlinger af Engels, den ene over Carlyles „Past and Present“, den anden var „Kritik over den politiske økonomi“. Nu først gjorde Marx bekjendtskab med Engels, et bekjendtskab, der skulde have saa vigtige følger for ham.

Engels var søn af en rig kjøbmand i Rhinprovinsen; han havde gjennemgaaet gymnasiet, taget sin eksamen og var derpaa selv blevet kjøbmand.

Marx var oprindelig en elev af Hegel; ved Hegel var det blevet ham klart, at alt er udvikling. Nu blev han af Engels ledet ind paa studiet af den franske socialisme, og Fourier blev hans læremester som fordum Hegel om end paa anden vis. Tre vigtige faktorer var det, som i forbindelse med hans lykkelige begavelse gjorde ham skikket til den store rolle, han skulde spille, nemlig: den hegelske dialektik, de økonomiske kundskaber, han som jurist besad, samt kjendskabet til de franske socialister.

I 1845 blev Marx og Engels paa den preussiske regjerings foranstaltning udviste af Paris; de drog til Brüssel, hvorfra de i 1848 sammen udgav „Kommunistisk Manifest“.

I nævnte verk lærer vi Marx at kjende som den klare tænker, der fremfor alt studerer; men han viser sig ogsaa som ivrig revolutionær aand, der med sin hele personlighed som indsats søger at gjennemføre det, han med sin matematiske tænkning har tilkjæmpet sig. Alt er ham klart til sin sidste konsekvens, derfor er ogsaa ethvert upræcist udtryk ham forhadt. Sproget maa for ham være krystalklart — ligesom handlingen. Svaghed

i udtryk eller handling er for ham ikke mulig; thi det vilde være i høieste grad ulogisk. Naturligvis har han hjerte for de undertrykte, og da han nøie maa sætte sig ind i deres stilling ifølge en historisk-politisk teori, der i arbeiderne ser midlet til at skabe et nyt samfund, saa lærer han tilbunds hele elendigheden at kjende, og hans had til al undertrykkelse bliver endda større, — men den psykologiske grund til alt hans arbeide er ikke hans medlidenhed, det er hans historiske tænkning. Han er historisk tænker og praktisk politiker forenet i en person. En saadan forening er sjelden og forstaaes ikke af mange. Heraf kommer alle de urigtige domme over denne mand og hans lære.

Den tysk-socialistiske bevægelse kan let opfattes galt, hvis man glemmer, at dens grundlægger ikke var en rolig fredselskende lærd i en liden tysk universitetsby, men en revolutionær partimand, der blev jaget fra land til land. Og Marx's politiske virksomhed kan let opfattes galt, hvis man glemmer, at han var en kold, matematisk tænkende lærd, der med jernvilje underordnede sit glødende temperament det, han erkjendte som historisk nødvendigt. Den første feil begaar de tyske professorer, den anden begik det tyske politi, for hvem han, saalænge han levede, var „energisk, slu og meget farlig“.

Eftersom hans kritikere nu indtager katheder- eller politistandpunktet, dømmer de ham saa — i begge tilfælde galt, ham og den tyske socialisme, der deler skjæbne med ham: begge bliver fuldstændig urigtig bedømt.

Over smagløse overdrivelser af sin lære har Marx selv afsagt dommen med disse ord: „Hvad mig angaar, er jeg ikke Marxianer“.

Den herskesyge, som navnlig anarkisterne bebreider ham, er ved nærmere undersøgelse ikke andet end hans væsens grundtræk: en stræben efter klar, præcis fremstilling af det klart og præcist tænkte. Naar han havde undersøgt en sag og overbevist sig om dens rigtighed, saa maatte den ogsaa bringes til udførelse. Det var ikke herskesyge, det var den vældige konsekvens i tænkning og handling, som han ogsaa forlangte af andre.

I 1848 blev Marx udvist af Brüssel. Han reiste tilbage til Paris, hvorhen den provisoriske regjering havde indbudt ham; men da der nu ogsaa i Tyskland udbrød revulutionære bevægelser, drog han tilbage til sit fædreland, og atter til Køln. Her udgav han sammen med Engels og de to brødre Wolff en ny avis for Rhinprovinsen. Det glimrende redigerede blad er paa grund af sin kritiske fremstilling af begivenhederne det bedste kildeskrift for de dages historie. Efter reaktionens seier blev Marx atter udvist, og bladet gik ind i mai 1849. Efter atter at være bleven udvist af Paris drog han til London, hvor han endelig fik leve i ro.

Her var han udelukkende henvist til at leve af sin pen; han gjennem

gik en økonomisk uhyre vanskelig tid, indtil han i 1852 blev medarbeider i „New York Tribune“, der i de nærmest følgende aar offentliggjorde mange betydelige artikler af ham. Decenniet 1850—60 anvendte han forøvrig mest til sine økonomiske studier. Resultatet af disse var første hefte af „Kritik over den politiske økonomi“, andet hefte udkom ikke; Marx gjennemarbeidede endnu engang sine tanker og udgav 1867 første bind af sit verk „Kapitalen“. Andet og tredje bind blev kun til løse udkast, der efter hans død udgaves af Engels.

Marx nølede ikke med at gjenoptage den politiske kamp, saasnart leiligheden tilbød sig. Den tilbød sig i 1864, da *Internationale* dannedes. *Internationale* er af en konservativ engang blevet kaldt „en stor tanke i et lidet legeme“. Dette er en meget rigtig betegnelse. Idag, da meget er kommet til offentlighedens kundskab, der dengang var hemmeligt, ved vi, hvor ringe medlemmernes antal var, samt ogsaa hvor ringe de summer var, man havde at raade over. Men den store tanke var det, som gjorde indtryk. Bourgeoisiets angst gjorde foreningen mægtigere, og arbeiderne begeistredes til uanede anstrengelser.

Marx var *Internationales* diktator. En merkverdigere diktator har verden vel aldrig seet. Ikke et eneste magtmiddel stod til hans raadighed. Af *Internationales* kongresser har han kun besøgt en eneste, det var den, hvor der forhandledes om Bakunins udelukkelse. Præsident var han aldrig. Han virkede kun ved sit skrevne ord.

Marx besad en umaadelig arbeidskraft; det han har offentliggjort er kun produktet af en liden del af hans studier. Naar først engang det, han har ladet trykke i almindelige aviser, samles, vil man faa en forestilling om hans umaadelige arbeidsenergi. Han skrev tre sprog: tysk, fransk, engelsk og foruden samtlige germanske og romanske sprog, kunde han ogsaa læse russisk og endel andre slaviske sprog. Hans anstrengende arbeide havde tidlig svækket hans legeme. Hans hustru døde i december 81, og fra den tid var han en brudt mand, der modtog døden som en befrier, da den rammede ham marts 1883.

Det maa selv hans modstandere indrømme, at han var den første, som har behandlet politik og historie som exakte videnskaber, og det er en stor fortjeneste, selv om man ikke bifalder maaden, hvorpaa han gjorde det. Og det maa man ogsaa indrømme, at for hans politiske og videnskabelige karakter gjælder de stolte ord, som han selv engang citerede: Qui si convien, lasciare ogni sospetto. Ogni vilta convien che qui sia morta. *)

nk.

*) Her bør man ingen mistro nære. Enhver lavhed skal her være død.

Voltaires barndom.

(Efter dr. **Käthe Schirmacher** i *„Die Zukunft"*).

Voltaire tilhører af fødsel det franske bourgeoisie, han var yngste søn af François Arouet, kongelig notar. Som notar kom hr. Arouet hyppig sammen med de første adelsfamilier i landet, og denne omgang med fødselsadelen gav familien en særstilling mellem denne stand og den borgerlige. Voltaires far var helt igjennem en verdensmand med interesser langt udover sin stilling, hans mor, hvis pigenavn var Marguerite Daumart, synes at have delt sin mands interesser.

Familien Arouet benyttede sine store midler (indtægten af notarembedet anslaas til 80,000 francs) og sin anseede stilling til jevnlig at se en fornem og aandrig selskabskreds i sit hus.

En af de mest bekjendte af denne kreds er en dame, Ninon de 'Enclos, datter af en anseet adelsmand. Hun havde tidlig lagt sin oppositionelle natur for dagen. Hendes moder, der var en rig troende, forsøgte at opdrage sin datter i den katolske kirkes grundsætninger, men Ninon erklærede, at den var meget at beklage, der behøvede kirkelæren for at handle ret og gjøre sin pligt. Hendes biograf fortæller, at hun som ganske ung pige gjorde den bemerkning, at alle fordele i livet var paa mandens side, derfor havde hun besluttet „at gjøre sig til mand". Hermed mente hun dog ikke, at hun vilde stræbe efter krigerære, statsembeder eller høie titler, men hun vilde hævde sin ret til at skjænke sin kjærlighed til hvem hun vilde og saa ofte hun vilde uden at dadles af verden derfor. I Ninons salon samledes Frankrigs aandelige elite — den gamle Corneille, Molière, Boilean, La Rochefoncauld gik ud og ind i hendes hus. Voltaires forældre var ogsaa blandt hendes stadige gjæster.

I denne kreds udvikledes en religionsfilosofi, som fra dem trængtes ud i videre kredse og snart skulde beherske det 18de aarhundrede. Sjæens udødelighed var for dem en usikker sag, men paa tilværelsen af en gud tvilede disse fritænkere ikke. „I vor sjæl rører der sig et hemmeligt noget, der vidner om en Gud", siger en af dem. Men disse fritænkere nøiede sig med en slags moraldefinition af Gud, hvem de, som det synes, tænkte sig upersonlig. De var overbeviste om, at det er mennesket givet, ogsaa med forstanden at erkjende den Gud, som han føler. De stod i skarp modsætning til de kirkelige lærdomme, der stred mod den menneskelige forstands fordringer eller godhedens og næstekjærlighedens pligter. Efter deres anskuelser havde man ikke lov til at tænke sig, at Gud aabenbarede sig i en tornebusk, eiheller i ham at se et grusomt, haardt for-

følgelsessygt væsen. Saaledes mundede deres anskuelser ud i anerkjendelsen af en Gud, der er god, af en religion, der bestaar af den enkleste morallov og i religiøs taalsomhed — 3 ting, der som deisme, som naturlig religion og som religiøs tolerance danner hovedindholdet for oplysningstiden.

I denne kreds, der midt i en tid af religiøs fanatisme hyldede disse aandsretninger, kom som sagt Arouet og hustru stadig. Saaledes fødtes Voltaire i et rigt og frittænkende miliø, der holdt sig mellem adel og borgerskab. Han kom til verden den 21de november 1694. Han var et meget svageligt barn; af et familiebrev fra den tid faar man vide, at barnets sygelige tilstand tilskrives den omstændighed, at madame Arouet kort før guttens fødsel traadte feil og faldt slemt. Man havde derfor stor hast med at faa ham døbt; dagen efter fødselen blev han baaret i kirke og fik navnet François Marie Arouet. Det fortælles, at hans gudfar, abbed Châteauneuf, havde stor interesse for barnet allerede paa et tidspunkt, da saadanne smaa væsener er yderlig lidet interessante for alle andre end de nærmest paarørende. Han kom daglig i barneværelset og saa til gutten og talte med barnepigen, om hvad man skulde gjøre for at faa ham friskere. Af dette, samt af det faktum, at Voltaire saa hurtig skaffede sig af med navnet Arouet, har man udledet, at abbed Châteauneuf og ikke notar Arouet er hans fader. Dette er dog aldrig blevet direkte bevist. Den utvungne omgang og frie tone, des herskede i huset Arouet, er kun ndirekte beviser.

Hvad det nye navn Voltaire angaar, er det et anagram af det gamle; Arouet l(e j(eune) — A. den unge — blev til Arovetli-Voltaire.

Voltaire var den yngste af tre søskende, han havde en bror Armand og en søster Marguerite-Catherine. Han var en opvakt gut med blegt ansigt og mørke skjelmske øine. Forældrene tillod tidlig børnene at tage del i det aandelig interesserede liv, der raadede i huset, og allerede som liden gut var Voltaire en ivrig tilhører, naar de dannede geistlige, de fine verdensmænd, eller de ansete jurister, der jevnlig samledes i husets salon, berettede hverandre smaa selskabelige nyheder, reciterede galante vers eller diskuterede tidens begivenheder, Guds tilværelse, religionens aabenbaringer eller kirkens dogmer, der saa lidet tilfredsstillede den sunde menneskeforstand.

Voltaire blev som barn kaldt ved navnet Zozo, et navn, der nu bruges om et lidet opvakt barn, en liden dumrian. Med denne betydning kan det dog ikke være blevet brugt om ham; thi han lærte tidlig alle Lafontaine's fabler udenad og viste sig snart sin ældre broder fuldstændig overlegen i vid og slagfærdighed. For spøg hidsede de voksne ofte de to brødre paa hinanden og opmuntrede dem til paa vers at sige hin-

anden ondskabsfuldheder. I denne kunst kom Armand fuldstændig tilkort, og han synes at have hadet sin yngre broder, der altid ertede ham. Heller ikke senere, da de blev voksne, blev forholdet mellem dem godt. For sin søster derimod nærede Voltaire en varm hengivenhed.

Foruden religiøse spørgsmaal blev i hans hjem ogsaa de politiske ivrig diskuterede. Den spanske avefølgekrig, som Ludvig den 14de havde ført siden 1701, de deraf følgende stigende skatter, landets stadig voksende finansielle vanskeligheder, gav rigelig anledning til diskussion; det samme gjaldt parlamentets politiske rolle. Voltaire havde daglig anledning til at se parlamentsherrerne i justitspaladset, hvorhen hans far, der nu var forfremmet til skatmester, var flytttet; derfor tog de voksnes diskussioner for ham form af levende mennesker, og den levende interesse for politik, som han hele livet igjennem lagde for dagen, vaktes hos ham tidligere end hos andre.

Tilslut maa man ikke glemme, at Voltaire allerede som barn fik mange literære kundskaber. Den digtning, som især optog ham, var det klassiske franske teater, saaledes som Corneille, Racine og Molière har skabt det, Boileans satirer og Jean Baptiste Rousseaus oder, hvilke alle har havt samme skjæbne som en af dem, nemlig „Ode til udødeligheden“, om hvilken Voltaire forudsagde, at den vanskelig vilde naa frem til sin adresse. Denne digtning og ingen anden fyldte hans ungdom og gjaldt som mønster for ham. Tidens herskende kunstteori, der troede at kunne skabe poesi efter regler, kunde kun styrke ham i denne hans beundring.

Voltaire var altsaa et barn, der, født i meget gunstige ydre forhold og tidlig vakt til at tænke selv, allerede som tiaars gut besad grundlaget for en fast og bestemt religiøs og literær udvikling. Mere end alt andes var hos ham forstanden udviklet. Sikkerlig var hos ham sjælens dunkle, anelsesfulde og ubevidste længsler vakt i ringere grad end hos andre børn, der blir opdragne med sagn og folkeviser i naiv tro istedenfor i tør rationalisme.

nk.

Dagspressen i Kina.

(Efter M. von Brandt i „*Cosmopolis*“).

Den ældste avis i verden er formodentlig „Pekings Dagblad“, den kinesiske regjerings officielle organ. Den indeholder efterretninger fra hoffet, keiserlige dekreter og beretninger fra autoriteterne.

Avisen udkommer i flere udgaver, en for de lavere embedsmænd, trykt med bevægelige trætyper, en anden for folket trykt med bogstavtegn indridsede i voks; folkeudgaven bringer nyhederne lidt tidligere end den anden, men den er paa grund af trykningsmaaden altid i en mer eller mindre ulæselig tilstand. Disse to udgaver udgives hver i over 10,000 eksemplarer. Af den forøvrig ringe del af folket, der kan læse — deres tal, der ikke er læsningen mægtig, er nemlig i Kina meget større end man tror — sluges „Pekings Dagblad“ med begjær, og det forekommer hyppig, at en hel kreds af mennesker slutter sig sammen for at holde det i fællesskab. Avisen udkommer hver aften som et lidet hefte, 15 cm. langt og 7 cm. bredt; prisen er efter kinesiske forhold uhyre billig og overstiger ikke 6—7 kroner pr. maaned.

De høiere embedsmænd faar avisen skrevet med smuk haandskrift; prisen for denne udgave kan alt efter omfanget gaa fra 15—100 kr. maanedlig.

Overopsynet med avisen paaligger en kreds censorer, der har at passe paa, at alle love og forskrifter overholdes; en af lovene er, at alle vigtige bestemmelser fra keiseren først maa komme i trykken 10 dage, efterat de er blevne embedsmændene meddelt, og det er disse strengt forbudt at tilstille aviserne dem underhaanden.

Hvad angaar avisernes alder i Kina kan nævnes, at den første avis omtales i den samtidige literatur undes keiser Kai-yuen's regjering (713—741) allerede for 1150 aar siden.

Foruden hof- og embedsefterretninger indeholder „Pekings Dagblad“ væsentlig en kritik over mislige offentlige forhold, idet det indeholder censorernes beretninger om disse. Censorernes antal er 95; i spidsen for dem staar keiseren som deres præsident. Censorernes opgave er at vaage over alle grene af embedsverket og berette og bringe bud om alle lovbrud direkte til tronen. At censorernes magt hyppig misbruges til egen eller venners fordel, og at mange af dem ikke er utilgjængelige for bestikkelser, er vel udenfor al tvivl, men der gives ogsaa eksempler paa censorer, der har beklædt sit embede med stor samvittighedsfuldhed og stort mod ligeoverfor rigets høieste mænd, ja ligeoverfor keiseren selv.

Men denne censorernes kritik kan alligevel ikke tilfredsstille den enkeltes misnøie med krænkelsen af, hvad han anser for sin ret eller for ret overhovedet, og han søger derfor gjennem embedsmændene at naa keiserens øre med sine klager, eller han appellerer til den offentlige mening gjennem opraab, flyveblade og pamfletter. En saadan appel finder hyppigere sted end man skulde tro, naar man tænker paa den patriarkalsk-despotiske regjeringsmaade; thi en ejendommelighed ved kineserne er deres hevngjerrighed mod alle, af hvem de tror sig krænkede i sine egne eller sin families interesser, en hevngjerrighed, der vel er en levning af blodhevnen, som ogsaa Confucius billigede.

Opraab og proklamationer er et meget anvendt middel til at vække opmerksomhed i videre kredse. Kineserne er rene mestre i at give den mindste begivenhed, om det saa bare er dannelsen af en røverbande, et politisk anstrøg, og hver saadan begivenhed indledes med en række høittravende fraser, der lover bod for alle mislige tilstande. Gjælder det angreb paa fremmede — paa buddhister, muhamedanere og kristne, i den sidste tid er det hyppigst de kristne, der angribes — har saadanne opraab en religiøs-filosofisk karakter og er væsentlig rettede mod deres vranglære. Hvilke dybt indgribende virkninger, saadanne opraab kan have gjennem aarhundreder, vises bedst ved et eksempel.

Under den første keiser af det mandschuriske dynasti, henimod midten af det 17de aarhundrede, havde et medlem af det astronomiske fakultet i Peking, Yang Kwang Hsien, forkyndt en solformørkelse, men en jesuit, Adam Schall, af det samme fakultet, havde beregnet en anden dato for denne. Schall fik ret, og Yang blev i unaade entlediget fra sit embede og trak sig tilbage til sit hjem, hvor han gav sin galde mod jesuiten luft ved at skrive en pamflet, der struttede af de løgnagtigste og gemeneste bagvaskelser mod hele kristenheden. Jesuiterne paa sin side offentliggjorde modskrifter.

Over 200 aar senere, i 1870, dukkede der pludselig op en pamflet, der tildels var en ordret gjentagelse af Yang's angreb paa den katholske religion og dens prester, men desforuden polemiserede mod enhver social og kommerciel forbindelse med de fremmede. Den dengang ukjendte forfatter gjentog i klassisk kinesisk de skidneste bagvaskelser mod alle, som havde noget at gjøre med kristendommen eller de fremmede. Pamfletten fandt rivende afsætning og bar for en væsentlig del skylden for de folkeopløb, der den 21de juni 1870 fandt sted i Tientsin, og hvorved den franske konsul, en mængde franske missionærer og barmhjertige søstre og en del russere blev myrdede.

Ogsaa urolighederne i Yang-tszedalen i mai 1891 blev fremkaldt ved en flom af pamfletter, flyveblade og karrikaturer. Den mest berygtede

af disse pamphletter var „Død over djævledyrkerne," der indeholdt en mængde skidne karrikaturer, hvori Kristus og kristne blev fremstille i lignelse af dyr. Dette skandskrift blev gratis uddelt i næsten 1 million eksemplarer.

Antallet af kinesere, som kan læse, er trods alle modsatte paastande yderst ringe. Ved missionsmødet i Shanghai blev den paastand ikke rokket, at af kinesiske kvinder kan kun 1 % og af mænd 10 % læse, hvilket udgjør 12,375,000 læsekyndige individer, hvis man sætter indbyggerantallet til 300 millioner og trækker fra 75 millioner børn under 10 aar. Dr. Martin, præsident ved Pekings universitet udtalte sig ved samme leilighed endnu skarpere. „En kjøbmand," sagde han, „kan maaske skrive tal og føre sine bøger uden at være i stand til at skrive nogetsomhelst andet, og en gut, der i flere aar har besøgt skolen, vil kunne udtale feilfrit ordene i en almindelig bog uden at forstaa betydningen af en eneste sætning. Antallet af dem, der forstaar, hvad de læser, er i byerne større end paa landet, men om jeg tager middeltallet, saa overstiger det for mændenes vedkommende ikke én af tyve, for kvindernes ikke én af ti tusend."

Det blir af 300 millioner mindre end 6 millioner. Betænker man videre, at dette indbyggerantal er spredt over et fladeindhold af 5,396,100 □ km., det vil sige det tidobbelte af det tyske riges, endvidere, at samfærdselen mellem de forskjellige provinser foregaar meget langsomt og med stort besvær, idet det kun er én vei ind i det indre af riget, der kan befares ved dampkraftens hjælp, nemlig floden Yangtsze, saa indser enhver, at betingelserne for dagspressens udvikling er uhyre smaa.

Desuden er kineseren en altfor flink kjøbmand til at indlade sig paa noget saa usikkert som et avisforetagende. Den fare, som er forbunden med at komme i opposition til regjeringen eller embedsmændene, virker ogsaa afskrækkende paa mange; thi embedsmændene vil altid kunne finde midler til at gjøre en besværlig person uskadelig; angjældende behøver blot at have brugt et forbudt bogstavtegn, — og forbudt er alle de bogstaver, hvoraf den regjerende keisers eller hans forfædres navne bestaar —; det er nok til at bringe ham paa den sorte tavle.

Kina besidder forøvrigt en lang fortegnelse over forbudte bøger, noveller, romaner, bøger af oprørsk eller kjættersk indhold og en del verker, hvis hemmeligholdelse statsinteresserne fordrer som f. eks. arbeider over taktik og vaabenlære.

„Pekings Dagblad" er, som sagt, den ældste avis; foruden det udkommer der daglig mange andre saavel politiske som upolitiske blade, tidsskrifter og brochurer. Sammenlignet med den europæiske presse spiller den kinesiske en ubetydelig rolle, den øver ingen indgribende indflydelse hverken paa tingenes udvikling eller paa massens opdragelse.

nk.

Italiens ældste kulturfolk.

Et besøg i en etruskisk gravby.

Vi forlader Rom og reiser med jernbanen langs kysten nordover — forbi Civitavecchia, Roms havnestad. Landskabet blir mere og mere øde og forladt. Hist og her møder vi en faarehjord, og en sjelden gang passerer vi en gammel forfalden ridderborg, — Ingen mennesker, ingen bebyggelse. Her nede paa sletten, hvor der før var rigdom og kultur, hersker nu feberen over de vidtstrakte myrer. Men indover fra kysten høiner landet sig, først til lave aaser og saa til fjelde. Her paa fjeldsiderne bor der og har altid boet mennesker. Efter flere timers jernbanereise kommer vi endelig til vort bestemmelsested, *Corneto*. Som alle gamle italienske byer ligger den oppe paa fjeldskraaningen. Man byggede sine byer slig i gamle dage, dels for i krigstid lettere at kunne forsvare dem, dels fordi luften var sundere her end nede paa sletten. Fra jernbanen har vi en times tid at kjøre i en ussel skranglete deligence; endelig er vi fremme. Byen er omgit af mure og taarne og ser ganske middelalderlig ud. Dens prægtigste bygning er et stolt palads af mægtige mørke kvaderstene med fine spidsbuevinduer, bygget i 1437 af kardinal Vitelleschi. Fra byporten har vi en herlig og vid udsigt over landet. De nærmeste aaser er bevoksede med oliventræer; i horisonten ser vi fjeldenes enkle og harmoniske linjer og lige for os — en mils vei borte — straaler Middelhavet i morgensolens glød. Landskabet er — som alt italiensk — frit og enkelt; intet skjult, intet vildt og forrevent, men ægte menneskeligt. Saa meget merkeligere at tænke paa, at èn er kommen did, ikke for at glæde sig ved Italiens skjønhed og sol, men for at betragte en død og forgangen kultur, Etruskernes, en kultur og et folk, der staar for èn som en uforstaaelig og uløselig gaade; et lysskyt, uhyggeligt, østerlandsk folk under Italiens klare himmel!

I de etruskiske grave er der ingen figur, der fremstilles saa ofte som Sfinxen. Etruskerne selv er en saadan sfinx. Hvorfra er de komne? Vi ved det ikke. Hvor er deres stammefrænder? Vi ved det ikke. Og deres sprog? Vi kjender deres alfabet og har lange etruskiske indskrifter, men alligevel forstaar vi det ikke og kjender kun betydningen af nogle faa etruskiske ord. Etruskerne er det mest brændende og omstridte spørgsmaal i sprogvidenskaben. Nogle mener, at de var Indogermaner og beslægtet med os andre Europæere. Andre mener, at deres frænder maa søges blandt folkene i Kaukasus, blandt Semiter eller Basker. Ja der

findes knapt noget sprog, som man ikke har søgt at sætte etruskisk i i forbindelse med.

Og deres religion og kultur? Den synes hverken italiensk eller europæisk. Den er os fuldstændig fremmed. Den virker paa os dunkel og uhyggelig som Asiens mysterier, som Kybeles orgier eller Bals menneskeofringer. Etruskernes tanker synes at ha kredset om døden, og deres liv at ha været tøilesløst og udsvævende. Og saa et tredje spørgsmaal: Etruskernes indflydelse paa romerne. Er Rom oprindelig en etruskisk by, og hvad del har Etruskerne i romersk kultur og aandsliv? Dette spørgsmaal, som det er vanskeligt, ja delsvis umuligt at besvare. Man maa saaledes bygge paa usikker grund, naar man vil tale om de gamle Etruskere.

Etruskerne kaldte sig selv Rasener. Grækerne kaldte dem Tyrsener eller Tyrrhener; Etrusker var det romerske navn. I oldtiden mente man, at de ikke var urindvaanere, men var indvandrede til Italien; — de fleste sagde, at de var komne over havet fra Lille-Asien, fra Lydien. Ogsaa nu er det den almindelige antagelse, at Etruskerne ikke er urindvaanere i Italien, og at de ikke hører til den samme stamme som de øvrige italienske folk. Men dermed hører enigheden op. Nogle mener, at de er komne til Italien overland, gjennem Alperne, andre, at de er indvandrede sjøveien sydfra. Etruskerne selv betragtede *Tarquinii*, det nuværende Corneto, som sin ældste by. Da Tarquinii ligger i det sydlige Etrurien, skulde dette snarest vise, at de er komne sydfra, — altsaa over havet. — Men saa har igjen Mommsen, den store tyske oldtidsgransker, paavist, at alle de store etruskiske byer laa inde i landet, og at ingen af dem var kyst- eller havnestæder. Med sikkerhed kan man derfor ikke afgjøre noget.

At Etruskerne er komne til Italien fra Lilleasien, kan vi dog betragte som næsten sikkert, — og deri er ogsaa de fleste enige. Thi Etruskerne betragtede jo, som nævnt, Tarquinii som sin ældste by; og deres stammehelt, Etruskerfolkets skaber, kaldes i sagnet Tarchun. Den samme ordstamme findes ogsaa i Lille-Asien hos flere af de gamle folk der. Etruskernes hovedsæde var Mellem-Italien, det nuværende Toskana omtrent.

Desuden havde de i sin velmagtstid herredømme over Nord-Italien. Helt oppe i Alperne og mod vest lige til Nizza finder vi spor af Etruskere. Mod syd strakte de sig i sin storhedstid lige ned til Neapel. Paa begge steder, baade paa Posletten og i Syd-Italien, udgjordes dog den væsentligste befolkning af andre. Etruskerne havde bare kolonier der. Ogsaa paa øerne udenfor Italiens kyst finder vi spor af Etruskerne, baade paa Korsika og Sardinien.

Landet fra Rom mod nord helt til Arnos munding hører til de mest ufrugtbare og ubeboelige i hele Italien. Det er de saakaldte Maremmer, —

et land af myrer og sumpe, hvor feberen, malariaen, bor tilhuse. De folk, som nu er nødte til at bo derude, banevogtere og stationsmestre f. eks., ser allesammen syge og elendige ud. Et aar for dem regnes ogsaa ligt med to tjenesteaar paa andre steder. Ved ordentlig bearbeidelse af jordbunden, ved drænering og rationelt agerbrug kan feberen for en stor del, om end ikke ganske, holdes borte, og landet derved gjøres beboeligt. Og de gamle Etruskere maa i den henseende ha staaet meget høiere end nutidens Italienere. Thi nede paa de nu folketomme myrstrækninger laa i oldtiden flere af Etruskernes vigtigste byer. Vi kan endnu paa mange steder beundre de vældige ringmure af mægtige kvaderstene, som omgav dem. Ved Pisa, hvor Arno og Auser i oldtiden fløds sammen, og hvor landet knapt hæver sig over havfladen, havde Etruskerne ved et fortrinlig gjennemført kanalsystem forstaaet at hindre de hyppige oversvømmelser og skabe et frugtbart agerland.

Etruskerne var udmærkede agerbrugere. Deres hvede var viden berømt. Deres vin- og olivenavl havde naaet en høi fuldkommenhed. Fædrift lagde de mindre vægt paa; — dog havde de en ikke liden faare- og svineavl. Tidligere end Romerne kjendte de brugen af jernet, og paa øen Elba lige udenfor fastlandet havde de store jern- og kobberværker, som man endnu kan se spor af.

I det hele stod Etruskerne i sin blomstringstid (d. e. 5te—3die aarh. f. Kr.) i materiel kultur høiere end baade Romerne og Grækerne. Deres udtørring af sumpene har vi alt hørt om. Ved gjennemboring af fjelde og ved kanalanlæg forstod de at regulere vandstanden i sjøerne og at forandre elvenes løb. Men især var deres byer med hensyn til renlighed og sundhed langt bedre end baade Romernes og Grækernes, ja bedre end de fleste moderne italienske byer. Under flere af de gamle etruskiske stæder kan vi endnu se et vidtforgrenet net af kanaler. Den vældige *Cloaca maxima* i Rom er et etruskisk verk, anlagt over 500 aar før Kristi fødsel. Den gaar fra *Forum Romanum* ned til Tiberen og er endnu i brug — efter næsten to og et halvt tusen aars forløb. — Som ingeniører og arkitekter var Etruskerne uovertræffelige, de første i oldtiden. De er saaledes det folk, som tidligst har forstaaet at anvende buehvælvingen. Før forstod man kun at bygge i rette vinkler, — lodrette søiler eller vægge med et fladt tag over, — i Grækenland med dets herlige bygverker vil man aldrig se andet. Men Etruskerne lærte at lægge stenene i bue, — det saakaldte tøndehvælv. —

Ved siden af agerbrug og industri blomstrede ogsaa handel og skibsfart hos Etruskerne. Skibsfarten var i oldtiden ganske anderledes farefuld end nu i vore dage. Man havde ikke kompas eller karter, men maatte seile efter stjernerne og møisommelig vove sig frem langs kysterne i sine

smaa og daarlig byggede skibe. Paa mange steder var menneskene raa og ugjæstmilde; den fremmede blev betragtet ikke som ven, men som fiende. Og dog drev Etruskerne en stor og udstrakt sjøhandel. De havde handelskolonier paa Korsika og Sardinien. Med Grækerne, som dengang havde blomstrende byer i Syd-Italien og paa Sicilien, drev de livlig handel, — ja ofte laa de ogsaa i krig med dem forresten; historien fortæller om store sjøslag mellem Grækere og Etrusker. — Ja helt borte i Ægypten finder vi spor af Etrusker. For nogle aar siden blev der i en ægyptisk grav fundet en mumie, som var omviklet med et bind, hvorpaa der stod en lang etruskisk indskrift. Den døde var en kjøbmand fra Nord-Etrurien.

Ogsaa i kunsten drev Etruskerne det vidt. De var flinke baade som billedhuggere og som malere. Nede i de gamle etruskiske grave kan vi endnu se en mængde sarkofager, paa hvis laag den døde hviler udhugget i sten. Paa gravens vægge er der malerier. De ældste bevarede kunstverker er endnu raa og ufuldkomne og ligner paatagelig, hvad man finder i Lille-Asien. — Men fra det 5te aarhundrede af begynder græsk kunst og græsk paavirkning mere og mere at gjøre sig gjældende. Og mange af de senere etruskiske arbeider er virkelig vakre og staar høit som kunst. Ligeledes er der i Etrurien fundet en mængde — ofte meget smukke — lervaser med billedfremstillinger, mest scener fra Gudernes liv. De fleste af dem er kanske indførte fra Grækenland, hvor vasemaleriet stod høit i oldtiden. Men mange af dem er ægte etruskiske. Især var dog Etruskerne viden berømte for sine udmærkede speile. Vi maa ikke tænke paa speile af glas. Thi glasset forstod man endnu ikke at anvende paa denne maade. De var haandspeile, toiletspeile af blankpoleret metal — somoftest bronze. Paa bagsiden var der i almindelighed indridset figurer. Mange af disse speile er rene kunstværker og staar over, hvad man ellers gjorde i oldtiden af denne slags.

Det synes at vise sig mere og mere klart, at Etruskerne har øvet den største indflydelse paa Rom og romersk kultur. Jeg har nævnt Cloaca maxima i Rom. Flere af Roms templer er ligeledes byggede af Etruskere. Vigtige spor har ogsaa Etruskerne efterladt sig i den romerske statsforfatning. De romerske embedsmænds dragter var ogsaa af etruskisk oprindelse. — Som bekjendt, var Romerne igrunden et lidet religiøst folk. Det vil sige, de tog sin religion praktisk. Deres gudetro var mere en statsreligion, en offentlig sag end en følelsessag. Den greb kun ind som noget ydre i deres daglige liv, hvor dog en streng moral og patrialsk sedelighed herskede. Til gjengjæld var Romerne meget overtroiske. Naar det gjaldt krig eller fred, vigtige statshandlinger, ja endog i det private liv, tog de varsler: af offerdyrenes indvolde, af lynet, af fuglenes flugt o. s. v. Hele

dette spaadomsvæsen er trængt ind til Rom fra Etruskerne. Og for det meste var det etruskiske spaamænd, de saakaldte *haruspices*, som fortolkede varslerne.

Ja, Etruskernes indflydelse stikker endnu dybere. Som bekjendt er Rom anlagt paa syv høie ved Tiberen. Mange mener, at Rom oprindelig er grundlagt af Etruskere. Sikkert er det ialfald, at Etruskerne har havt et nybygge paa en af høiene, det saakaldte Cæliske bjerg. Roms ældste historie er dunkel. Det er umuligt at skjelne mellem sagn og historie. Dog ved vi, at Rom oprindelig beherskedes af konger. Den sidste kongeæt var Tarquiniernes. Disse hørte hjemme i Tarquinii, Etruriens ældste by. Med andre ord, Rom var blit en etruskisk by. Den første af Tarquinierne hed *Tarquinius Priscus*. Hans aag maa ha hvilet tungt paa Rom; det lavere folk blev haardt undertrykt. Tarquinius blev tilslut dræbt. Efter ham fulgte *Servius Tullius*, som førte en lang og fredelig regjering, der i historien staar som Roms lykkeligste tid. Men ogsaa Servius Tullius var Etrusker. Han var en uægte søn af Tarquiniernes æt, der havde forstaaet at svinge sig i veiret som soldat. Ved at støtte sig til den latinske befolkning i Rom og ved hjælp af en etruskisk hærfører — *Cælius Vipenna* — vandt han magten. De romerske historieskrivere fortæller ganske anderledes om Servius Tullius. Men paa et gammelt etruskisk gravmaleri ser vi fremstillet baade Servius Tullius — med hans etruskiske navn *Mastarna* — og hans fælle *Cælius Vipenna*, efter hvem vel det Cæliske bjerg har faaet navn. Keiser Claudius, som var en daarlig regent, men en stor lærd, har ogsaa skrevet en Etruriens historie. Et brudstykke af denne er fundet i Lyon — paa en kobbertavle, — og der fortælles historien om Servius Tullius ganske paa samme maade. Servius Tullius havde ladet sin datter ægte et medlem af den gamle Tarquinierfamilie, *Tarquinius Superbus*. Denne styrtede sin svigerfar fra tronen og herskede selv — som sagnet fortæller — overmodig og grusomt, — hvoraf hans tilnavn *Superbus* — den overmodige — kommer. Men Tarquinius blev forjaget (aar 510 f. Kr.). Kongenavnet blev for stedse banlyst, og Rom var frit. Tarquinius trak sig tilbage til Syd-Italien og døde der. Faa aar efter søgte Etruskerne under *Porsenna* atter at erobre Rom; men det mislykkedes. Og nu begynder det at gaa ned ad bakke med Etruskernes magt. Først blev *Veiji* — en stor og rig etruskisk by faa mile fra Rom — erobret i 396 efter en tiaarig beleiring. Derpaa kom den ene by efter den anden ind under Roms herredømme. Ved den anden puniske krigs tider — i det 3die aarhundrede før Kristus — er Etruriens erobring at regne for fuldendt. Men Etruskerne bevarede endnu længe sit sprog, sin kultur og en vis indre selvstændighed. Keiser Augustus's yndling Mæcenas var saaledes stolt over at nedstamme fra de gamle etruskiske fyrster.

Endnu i det første aarhundrede efter Kristus taltes det gamle sprog i Etrurien.

Men den etruskiske kultur var en dødsdømt kultur. Hvad var det, som gjorde, at Romerne blev Italiens, ja jordens herrer, at vi endnu den dag idag i vort sprog, i vor lovgivning, i hele vort aandsliv kan se spor af Romernes kultur, medens Etruskerne staar for os som noget dødt og fremmed, mere uforstaaeligt endog end Ægypterne og Assyrerne? Det er den etruskiske aand. Etruskernes statsforfatning var grundet paa østerlandsk ufrihed. Det var adelen, som herskede i de etruskiske byer, og denne adel var baade religiøs og militær. Høvdingen — eller *Lukumonen*, som han hed — var baade kriger og præst. Under ham stod folket som en trælbunden masse, uden frihed. Desuden var der intet samhold i folket, intet fædrelandssind, saa de blev et let bytte for Romerne. Etruskernes kultur synes mig overhovedet ikke europæisk, men asiatisk. Deres ældste kunst med dens groteske skikkelser, dens mangehovede uhyrer og fæle dødsguder peger mod Østerlandene. Etruskerne havde ikke Europæerens medfødte trang til at hæve sig i veiret, til at udvikle sig i frihed, i kundskab, i moral. Deres kultur var materialistisk. Etruskerne var berygtede for sit fraadseri og sit vellevnet. Deres luksus var østerlandsk. De manglede den sedelige kraft, der gjorde Romerne sterke og uovervindelige. I de etruskiske grave og paa deres vaser finder man fremstillinger af de mest perverse og modbydelige scener, som vidner om en sterk moralsk degeneration parret med barbarens raahed og vildhed. Romernes og Grækernes kultur var aaben og fri og vendte sig mod dagens klare lys. Etruskernes søgte mod nattens og dødens mulm og mørke. Deres religion synes dyster og uhyggelig. De hyppigste scener, som fremstilles i gravene, behandler de dødes pinsler i underverdenen. Deres gudsdyrkelse bestod væsentlig i at overholde visse ceremonier og religiøse skikke og i at udtyde varsler og spaadomme. De havde, som før nævnt, en høit udviklet varselkunst. Oldtidens forfattere er ogsaa enige om, at Etruskerne var det folk, som nøiagtigst overholdt sine religiøse forskrifter, men samtidig kalder de Etrurien al overtros ophav og moder. Karakteristisk er det, at alle de indskrifter, som vi har efter Etruskerne, handler om døden, om varsler og ofringer, mens de græske og romerske i fremtrædende grad handler om staten og statslivet.

En engelsk forfatter*) siger træffende om Etruskerne: „Det var det aandelige tyranni, som stillede Etrurien langt under Grækenland. Etruskerne dyrkede de samme kunster og haandværk. Deres handel strakte sig videre. Den etruskiske aand omspændte alt uden det, som omfatter mandens høieste

*) Dennis: „The Cities of Etruria.“

stolthed og ære. Foran veien til det Paradis, hvor aanden søger at fatte sin egen oprindelse, sin tilværelse og sin endelige bestemmelse, der stod den prestelige Lukomon (høvdingen og presten) med den geistlige og den verdslige myndigheds tveeggede sværd i sin ene haand og de mystiske spaadomsbøger i den anden og raabte til det rædselslagne folk: „Tro og adlyd!"

Etruskernes kultur var ikke det frie Europas, men det trælbundne Asiens. Men netop derfor virker den dobbelt interessant midt i Italien, i Toskana, paa den grund, hvor menneskeaanden i renæssancetiden feirede sine skjønneste og herligste triumfer.

Men lad os vende tilbage til Corneto. — Corneto er, som nævnt, oldtidens Tarquinii, Etruskernes ældste stad. Dens største seværdighed er de etruskiske grave, som i hundredvis findes udenfor byen. Desuden er der inde i byen et rigt etruskisk museum, hvor man bedre end noget andet sted kan studere den etruskiske kultur, en virkelig enestaaende samling. Det er betegnende for italienske forhold, at dette museum slet ingen bestyrer har. Det er bare en fordrukken fyr af en fremmedfører, som samtidig er vagtmester og overopsynsmand ved museet. Vi kom til Corneto om formiddagen og bestilte føreren til at vise os ud til gravene om eftermiddagen. Men det varede og det rak; ingen fører kom. Tilslut maatte vi gaa ud i byen for at finde den gode Frangioni, saa hed manden. En sagde, han var her, en anden der, men han var umulig at finde. Tilslut traf vi en konstabel, som sagde, at han sikkert sad i en vinstue. Men da der fandtes 93 slige værtshuse i den lille by paa 5000 indbyggere, saa var vi lige nær. Endelig traf vi sønnen, som paastod, at hans far sov middag i museet. Og vi til museet omgit af hele Cornetos ungdom! Vi bankede paa, vi raabte og dundrede; men ingen fører viste sig. Endelig fik vi fat paa en smed, som kom frem med nogle høist forunderlige staaltraade og jernstænger, hvormed vi brød os ind i museet, hvor vi fandt dets ærværdige bestyrer i en meget søvnbetynget og omtaaget tilstand. Nogen tur til gravene kunde der ikke være tale om den dag. Saa maatte vi nøie os med museet, hvor man faar et udmærket indblik i Etruskernes kultur og historie. Der er minder fra deres ældste tid, gravurner i form af huse, hvori asken af ligene laa. Fra den senere tid er der sarkofager. Paa laaget er den afdødes skikkelse indhugget. De ældste er endnu raa og ufuldkomne. Men fra den senere tid findes der mange meget smukke. Saa er der juveler, emaljer og guldsmedarbeider af alle slags, en kunst, hvori Etruskerne var mestre. Mest interessante er dog de utallige terrakottavaser med billedfremstillinger: sort paa rød bund eller rødt paa sort bund. Mange af vaserne er græske og de fleste røber indflydelse fra græsk kunst. Vi ser fremstillinger fra græske gude- og helte-

sagn. Men i Grækernes glade himmel blander sig Etruskernes helvede med al sin rædsel. De etruskiske kunstnere har laant fra Grækerne, hvad de kunde laane. Men et mangler de: deres renhed og klarhed, deres ynde. Etruskernes mørke, dystre fantasi gjorde dem fremmed for alt roligt, enkelt og graciøst. De elskede drab og mord, bødler og pinselsscener.

Endelig er vi færdige med museet. Det gjør ordentlig godt at komme ud i den friske luft igjen. Vi gaar hen til torvet, hvor kvinderne staar og snakker sammen ved brønden, som de har gjort i aarhundreder. Her — som ellers i Italien — har kvinderne bevaret den ældgamle skik at bære alt paa hovedet. Den ynde og værdighed, hvormed de forstaar at bære de store vandfyldte kobberkar paa hovedet, virker ganske betagende. Deres holdning blir rank som en dronnings, deres gang let og elastisk.

Der er ikke meget at gjøre i en italiensk smaaby, efterat mørket er faldt paa, — og det gjør det tidlig nede i syden. Hotellerne — hvis de fortjener et saa fint navn — er usle og daarlige. Værelserne, opvartningen, alting er skiddent og uordentligt. Men vi var nu ogsaa kommet rent ud af turistruten. En og anden gang hænder det, at en tysk videnskabsmand kommer til Corneto, ellers forvilder sjelden nogen fremmed sig did. Vi saa med længsel frem til morgendagen. — Tidlig om morgenen blev vi vækket af føreren, som denne gang — merkelig nok — var ædru, og saa drog vi afsted for at se gravene.

Ligesom Ægypterne og de fleste gamle østerlandske folk tænkte Etruskerne mere paa de døde end paa de levende. Naar vi hører om Ægypten, hvad andet tænker vi da paa end paa pyramiderne, faraonernes vældige gravboliger? Det samme er tilfældet med Etruskerne. Næsten alt, hvad vi har levnet efter dem, er grave eller ting, som er fundne i gravene. De gamle maa ha troet, at sjælen efter døden levede nede i graven. Og den afdøde var mægtig; han kunde gavne, og han kunde skade. Derfor byggede man boliger for de døde. Thi Etruskernes grave er virkelige huse — formede efter de levendes boliger — og ikke for en kort tid, men for evigheden, huggede ud i klippen. Etruskernes byer, deres huse, ja selv deres templer — staar ikke længer; men gravene staar og vil staa der til dagenes ende som et minde om deres mørke, asiatiske kultur. Gravene bestaar af et eller flere kamre; ofte er der en hel række. De er at se til som almindelige værelser og ligger dybt nede i jorden; man maa stige ned til dem ad en lang trappe. Kun taget stikker op af jorden. I gamle dage var de dækkede af jord og saa ud omtrent som vore kjæmpehauge. — Men nu, da de er udgravne, kan vi se det graahvide sandstenstag.

Nede i gravkamrene tænkte man sig, at den døde levede som paa jorden. Ligkisterne stod paa stenhynder rundt væggene. Ved siden af

var der opstillet drikkebægere, kar og fade, som var fyldte med vin, honning og alslags mad. Paa væggene er der malerier, som fremstiller de forskjelligste scener: mest drikkelag og uhyggelige billeder fra underverdenen, hvor de døde pines af frygtelige uhyrer og af blege djævle. Rundt om i Etrurien finder man slige grave. Og omkring Corneto — næsten i en mils omkreds — ligger de i hundredvis, en hel gravby.

Vi gaar udover landeveien glade og fornøiede i den friske morgenluft. Nedenfor os blinker og spiller havet, og et hvidt seil viser sig i horisonten. Bønderne kjører til byen med sine svære og tunge hvide okser. En vakker sortøiet liden gut løber efter os og ber om en skilling. Landet ligner vore heier, er bart og udyrket. Der vokser bare stivt, struntet græs og utallige blomster og buske. Men solen skinner saa straalende over landskabet, og insekterne summer saa fornøiet, at det er os næsten umuligt at forestille os, at vi er paa vandring ud til de dødes by, til et folk, hvis sprog, hvis kultur menneskene vist aldrig vil lære at forstaa, historiens gaade.

Vi vandrer en times tid udover paa fjeldsletten, før vi kommer til den første grav. Den kaldes „Vildsvinejagtens grotte“ og ligger dybt nede i jorden. Vi maa stige ned omtrent tyve trin. — Vi studser. Kan dette være en hvileplads for de døde? Paa den inderste væg er der malet et festligt lag. Gjæsterne hviler paa hynder ved det rigt dækkede bord. I midten ligger et ungt par. Kvinden er en fuldendt skjønhed; hun lægger armen om sin elskers hals. De andre gjæster drikker vin af store bægere.

Omkring bordet danser mænd og kvinder og spiller paa lyre eller fløite. Danserinderne i gjennemsigtige dragter er bedækkede med smykker og ædelstene. Dette billede — med de rigt smykkede dragter og draperier — gir os et godt begreb om Etruskernes næsten østerlandske luksus. Sit navn har denne grav faat af en vildsvinejagt, som er fremstillet paa en anden væg.

Slige danse og festmaaltider er et almindeligt emne for etruskiske gravmalerier, f. eks. i graven ligeoverfor, der ogsaa kaldes „Drikkelagets grotte“. Billederne udmærker sig her ved sin friske, straalende farve. — De ser ud, som om de var malede igaar. Som i de fleste grave er mændene rødbrune, medens kvinderne har en hvidgraa farve. De farver, som ellers anvendes, er: sort, rødt i to sjatteringer, blaat og gult. Grønt kun seet i en eneste grav.

Den næste grav, „Den døde mands værelse“ kaldet, er ogsaa merkelig. Paa den ene væg hviler en død paa sit leie omgit af sørgende slægtninge. Paa den anden væg ser man et vildt, bakkantisk optog af nøgne dansende mænd. — De skjærende modsætninger er karakteristiske for den etruskiske kultur. — I den følgende — Tyfons grav, — som udmerker sig ved sine

malerier, har vi fremstillinger fra Etruskernes gudeverden. Vildt og uhyggeligt virker Tyfonerne, de vingede dødsgenier. — Det vildt strittende haar er snoede slanger; øinene stirrer, munden er fæl; benene ender som tykke slanger. Denne grav stammer fra den tid, da Romerne havde erobret landet. Thi mellem de etruskiske findes der ogsaa latinske indskrifter. Over hovedpersonen staar der skrevet *Pumpus*. Vi kan deraf slutte, at der her har været gravsted for en familie *Pumpus* eller *Pumpeius*, den samme vistnok, fra hvem Pompeius, Cæsars store modstander, nedstammede.

Saa gaar vi videre fra grav til grav. Vi ser vekslende scener af jubel og glæde, over daad og vellyst og alle underverdenens rædsler. Der er gjæstebud, drikkelag og bakkantiske danse med nøgne mænd og kvinder. Der er jagtscener og væddeløb. Vi ser sjælenes lange vandring til underverdenen, og hvordan de gode og de onde engle kjæmper om den afdøde. Vi ser rædselsskikkelser med slangehaar og blege dæmoner, som stikker sjælene med lange tænger. — Intetsteds faar vi — som i gravene — et saa fuldstændigt begreb om den etruskiske kultur. Vi føler os henflyttede langt bort, til Ægypten eller til Babylon; saa fremmedartet virker det; og saa uhyggelig, saa dystert tillige. Man faar indtryk af Etruskernes gudetro som et helvede fuldt af gru og rædsel, af deres gudsdyrkelse som en blanding af grusomhed og vilde orgier. — Der er meget hos Etruskerne, som minder om de gamle Karthageniensere, et folk udmærket og begavet i al materiel kultur, med blomstrende agerbrug og rig handel. Men et ondt, et grusomt og herskesygt folk. Et folk, som kun vil samle rigdomme og denne verdens goder. Derfor vil Grækerne og Romerne altid leve, medens Karthagenienserne var dømte til undergang. Og end ikke saa høit som Karthagenienserne forstod Etruskerne at hæve sig. Thi hine havde en glødende fædrelandskjærlighed; de forsvarede sig til det sidste mod sine fiender; — og Hannibal er en tragisk skikkelse, som altid vil leve. I Etruskernes hele historie er der ingen stor mand, intet navn, hvortil alt knytter sig; ingen glødende begeistring, ingen opofrelse og selvopgivelse. De andre italienske stammer kjæmpede med heltemod mod Romerne og reiste sig atter og atter paany. Men Etruskerne saa dvaskt og ligegyldigt til. Det er, som havde de Asiaterens trællesind, for hvem herren er ligegyldig, naar man kun kan bevare sin egen mageliged og ro. Hvor forskjelligt fra Grækernes heltesagn, fra fortællingerne om Herakles, om Perseus, om kampene ved Troja er ikke sagnet om Etruskernes stammehelt *Tages!* Sagnet fortæller, at en bonde en dag pløiede en dyb fure i jorden. Da steg Tages frem, et barn af udseende, en olding i visdom. Han underviste Etruskerne i spaadomskunster, og hans ord blev straks nedskrevne i deres varselsbøger. Umiddelbart derpaa døde han. — Det

viser os Etruskerne som et agerbrugende, et religiøst, et overtroisk folk, men et folk uden ungdom, uden heltedaad.

Det er næsten en lettelse at sidde paa jernbanetoget igjen og vide, at èn reiser tilbage til Rom. Men underligt er det alligevel at tænke paa, at der, hvor vi nu reiser gjennem myre og øde pestbefængte strækninger, der laa i oldtiden frugtbare marker og rige byer. Men saa kom fremmede og gjorde sig til herrer: først Romere, saa folkevandringen, Tyskere og Franskmænd. Der blev uro og usikkerhed. Feberen, som ved menneskenes flid og udholdenhed var trængt tilbage, reiste igjen sit hoved og gjorde sig til markernes herre.

Kanske forstaar vi ikke Etruskerne alligevel. Kanske de ogsaa paa sin vis har levet lykkelig. Men de ligger os for fjernt. Og fremtiden bar de ikke i sit skjød. Den tilhørte en sterkere, en livskraftigere nation. Etruskerne er døde; men Rom lever.

Alexander Bugge.

Opdragelse i og ved samfundsliv.

(Efter Winifred Buck i „*Science Monthly*".)

Det er nu en almindelig kjendsgjerning, at det snarere er af virkelyst og trang til selskab end af medfødt slethed, at de fleste gutter bliver løsgjængere og gadepøbler. Der er derfor ogsaa i den senere tid — fornemmelig i Amerika — gjort prisværdige forsøg paa at samle gutter, som er udsatte for denne fare, i aftenskoler eller saakaldte gutteklubber.

I New York har der allerede eksisteret en slig gutteklub, kaldet „Junior Good Gouvernement Club no. 1", og nu vil der snart blive en til af samme slags. De er de eneste, som gaar frem efter bestemte metoder og bestemte opdragelsesprinciper — saavidt man kjender til da.

Disse klubber er noget andet end, om end en efterligning af den lille „barnerepublik", som „*Kringsjaa*" allerede et par gange har omtalt, og som er grundlagt af en New Yorker filantrop. De der indvundne erfaringer har ledet til de nye klubber, som tænkes oprettede i forbindelse med hvert skolehus i landet. De skal yde en opdragelse i social livskunst, — i den kunst at forstaa og greie sig i det moderne samfund. De første klubber, der er oprettede i New Yorks værste strøg, har dog nærmest til hensigt at virke moralsk udviklende og reformerende paa børnene ved at bringe dem sammen i barnesamfund, hvor de selv maa iagttage følgerne af alle sine handlinger.

Gutterne inddeles i afdelinger paa 40—50 stykker og kommer sammen om aftenerne 2 timer ad gangen. Det første, de lærer, er, at *de har fuld frihed til at gjøre, hvad de vil; men den ene maa ikke krænke den andens lige frihed.* Saa faar de spille enten bold eller kroket, og nu gjælder det straks for dem at vise, hvorledes de opfatter og forstaar at bruge sin ubundne frihed, og mange, som har besøgt disse aftenkursus i ny folkeopdragelse, er forbauset over virkningerne af den lige enkle som uprøvede opdragelsesmetode. I de første timer er støi og spektakler tilladt i den grad, gutterne selv ønsker det; men det varer ikke længe, før de smaa skraalhalse af sig selv kommer til erkjendelse af sin vilde opførsel; tilsidst kan de bringe det til at lege og more sig uden ringeste støi. Lærerne eller bestyrerne blander sig saa lidet som muligt ind i de stridigheder eller den kommers, som maatte finde sted mellem gutterne. Sjelden eller aldrig behøves mer end et vink eller en paamindelse om en anden, det vil sige bedre opførsel, og de smaa vildmænd lystrer straks, hvad de af sig selv indser er rigtigt; for ethvert barn har evnen til at kunne skille mellem det gale og det rette og til at foretrække det sidste. Hvis man vil overbevise sig herom, saa er det kun at give barnet anledning til frit at vælge, hvad det vil. Det vil straks stille sig selv det spørgsmaal: „Er dette rigtigt — er dette smukt?“ Og er det saa situationen voksen, saa vil det utvilsomt vælge det, som er ret og smukt. Dette er det netop, som friheden skal give adgang til at vise, og en opdragelse basseret paa slige principer forbereder ogsaa paa en udmerket maade barnets intelligens for en høiere civilisation; for paa denne fundamentale grundvold maa der nødvendigvis bygges et retsvæsen og en retsordning, under hvilken enhver er stillet lige og har den samme ret til frihed. Det er saaledes let at se, at disse gutteklubber bærer spirerne i sig til en fremtidens folkeopdragelse, hvis virkninger vil trænge sig ud i alle livets forhold.

Undertiden samles gutterne til møder, hvor der diskuteres spørgsmaal, som de kan interessere sig for, og som holder deres opmerksomhed fangen. Diskussionsemnet kan f. eks. være: „Kan gutter, som vil stjæle, røge eller bande, staa som medlemmer i vor klub?“ I alle større byer er disse ting meget almindelig blandt gutterne af den fattigere klasse. Paa disse møder, som gutterne holder, tvinges de ikke alene til at tænke, men de oplæres ogsaa til at udtale sig og komme med sine meninger i et korrekt sprog. Denne meningsudveksling har til følge en gjensidig agtelse for hinanden, og det vil i sandhed være en slet gut, som ikke paavirkes eller forbedres under et sligt opdragelsessystem.

Det gaar ikke lang tid hen, inden alle gutter i en klub er enige i, at det er galt at stjæle, at det er dumt at røge, og at det er raat at bande. Saa vedtager de sig imellem en lov, som forbyder klubbens medlemmer

baade at stjæle, røge og bande osv. Men saa opstaar spørgsmaalet om straf for dem, som falder tilbage i de gamle slette vaner. Gutternes første tanke i denne henseende er meget grusom. De sætter straf og streng straf for alle forseelser; men de opdager snart, at ikke denne slags raa hevnretfærdighed tilfredsstiller dem. De begynder at raadlægge med hinanden om „undskyldende momenter ved forbrydelsen“ og en anden maade at straffe paa. En og anden gaar endog saavidt, at han paastaar, at ordet straf ikke bør bruges. Tanken griber om sig, og snart er alle klubbens medlemmer enige i, at naar man skal straffe, saa maa det ske mer som selvforsvar af klubben end som en følge af forbrydelsen. Lidt efter lidt vokser der saa frem i gutternes bevidsthed en høiere retsopfatning, som — om den ikke bliver skrevet i en korrekt juridisk form — dog indeholder meget af sandhed og retfærdighed. Paa denne vis er det at anbefale, at gutterne selv faar danne klubbens love eller vedtægter, og at ikke disse gjøres færdige af bestyreren og kun forelægges gutterne til vedtagelse. Alle de goder, som skal komme af dette klubliv, maa komme langsomt og saa at sige af sig selv. Den mindste ting maa gutterne forstaa og erkjende som resultater, de har sig selv at takke for. Saaledes faar de anledning til at gjøre erfaringer og i sammentrængt form leve den udvikling, som menneskeheden har gjennemløbet fra de tidligste dage og til nu. Ved at gutterne indser nødvendigheden af enhver lov, de gjør, bliver de lovlydige borgere. De bliver tillige meget intelligente; for de lærer snart, at en stadig agtpaagivenhed er nødvendig for at opretholde lov og orden eller for ikke at komme i konflikt dermed.

Betydningen af at lade gutterne selv finde ud de naturlige konsekvenser af slette handlinger er meget vigtig, fordi de derigjennem udvikler sig moralsk og meget hurtigere, end om de debatterede literatur og politik. Naar en lov er vedtaget, vil de straks opdage, hvorledes den virker, og de vil derved ledes til undersøgelse af de omstændigheder, som har frembragt den. Det er et ikke mindre bemerkelsesværdigt faktum, at uopdragne gutter i lighed med uopdragne mænd, naar de gives leilighed til selvstyre, begynder med de mest indviklede styrelsesformer, og der er som regel kriser, naar de ældre klubmedlemmer gaar ud og de unge træder ind; men det hele gaar imidlertid jevnt og stille fremover. Om ikke lang tid vil der ogsaa stiftes lignende klubber for piger eller for piger og gutter sammen.

Man vil maaske spørge, om denne slags gutteskoler virkelig kan kaldes reformatoriske. Herpaa kan der med bestemthed svares ja. Mindst 50 pct. af dem, som drives ind paa forbryderbanen eller ud paa lastens vilde veie, skylder sikkerlig nok sin ulykke den omstændighed, at ingen tog sig af dem eller brød sig om dem i barneaarene. Saadanne klubber vil saaledes virke reformatorisk ikke alene paa børn, som er fødte med

forbryderske tendenser, men ogsaa paa dem, hvem omgivelser og vilkaar forresten bringer til fordærvelse. Efter faa aars forløb tilbragt i en slig klub vil den unge gut eller pige være kommen i besiddelse af karakterstyrke og dømmekraft nok til at modstaa fristelserne og mange gode egenskaber være opelsket isteden i deres natur. Men dette skyldes friheden og selvudviklingen, og der er al grund til at tro, at saadanne barneforeninger er lige formaalstjenlige for de rige som for de fattige klassers børn; thi rige intelligente forældre kan godt avle børn, som ikke er bedre end deres, der er fattige og dumme. De unge trænger høi æresfølelse og ren moral; men det er i de yngre aar, at det gjælder at befæste begge dele. Det held, disse klubber skal faa, eller om de skal oprettes ved de offentlige skoler, afhænger af den støtte, de faar af saavel kvinder som mænd, der har et aabent blik for deres store opdragende betydning. Et er sikkert, og det er, at de vil virke bedre end mange politiske reformer, og at den gut, som har lært sig retskaffenhed i en slig gutteklub blandt kamerater og jevnaldringer, senerehen aldrig vil nedlade sig til at blive en gadedriver eller et uretskaffent menneske i sin by.

Livet i den melk, vi drikker.

(Efter Sir Edmund Verney i „*Contemporary Rev.*“)

En draabe melk er en liden verden for sig, altfor ofte desværre yrende fuld af liv. Den indeholder miniaturskoge af de forskjelligste planteformer. Man har fundet og studeret ikke mindre end 700 forskjellige planter i melk. Nogle er blot smaa rette kjæpper, andre er kugleformige, atter andre spiralformige. Nogle af de smaa kjæpper er forbundne til kjæder, medens de kugleformige undertiden danner store klaser. Enkelte af disse fortryllende smaa buske kan bevæge sig frit omkring, medens andre blot staar og vifter frem og tilbage. Alle formerer sig med eventyrlig hurtighed. De fleste naar modenhed paa 20 minuter og frembringer en hel endeløs familie hvert tyvende minut. De formerer sig enten ved ligefrem deling eller ved at afsætte „sporer“, der udvikler sig som frø. De sidste er de vanskeligste at dræbe.

Nogle af disse planter er skadelige for mennesket, andre er uskadelige og gjør sin nytte. Den moderne videnskab har som sagt plukket alle former fra hinanden og studeret hver særskilt. Den har videre fundet midler til at ødelægge de skadelige; medens den har „rendyrket“ enkelte af de nyttige og bragt dem paa markedet, hvor de nu forhandles — f. eks.

under navn af *B 41*, en sopart, som oprindelig skriver sig fra Uruguay, men som man har fundet giver et udmerket velsmagende smør, naar den tilsættes melken. Paa samme vis har som bekjendt dr. Olav Johan-Olsen hos os rendyrket en række ostesopper, som tjener til at give osten en vis fin smag og duft og gjøre den til Schweizerost, Rocquefort og alt andet godt.

Planterne er meget smaa; de længste naar op til $^3/_{100}$ af en tomme, de mindste er blot $^1/_{20\,000}$ af en tomme. For at studere dem, maa de sorteres, — hver art pilles ud af den frodige skog i melkedraaben. Saadan sortering er jo et vakkert lidet kunststykke. Det foregaar saaledes: En draabe melk blandes med gelatin i en liden kage. Efter nogle timers forløb iagttages gelatinkagen under mikroskopet. Man finder da, at enkelte forandringer har fundet sted med den. I en del af pladen er der foretaget udgravninger, i en anden del opkastet smaa hauge og i en tredie del sees smaa sjøer. Det er bakterierne, som har skylden. Man synes saaledes her at have tre store klasser af bakterier. Man vælger en af dem; den gravende for eksempel. Den bringes over paa en ny gelatinplade og isoleres. Der opdages da nye forskjelligheder, nye klasser, som kan udskilles, indtil man endelig har en enkelt art, som da dyrkes i ren tilstand og studeres.

Melk fra en frisk ko er i første øieblik bakteriefri; men det varer ikke længe. Allerede under selve melkningen saaes der bakterier i melken, hvis temperaturforhold da er særlig egnede for deres udbredelse.

Hvorfra kommer da bakterierne under melkningen? Først og fremst fra melkekarrene. At skylle disse i kogende vand eller dampe dem et øieblik er ikke tilstrækkeligt. Skal de blive virkelig rene, maa de udsættes for sterk hede, helst damp i flere minutter. Rustne kar maa naturligvis ikke benyttes. Trækjøreler skulde forbydes. Alle kar skulde være af presset tin.

Der foretoges sidste sommer et interessant eksperiment med to melkebøtter. Den ene vaskedes og skylledes *godt* paa vanlig maade, den anden udsattes for damp i en halv time. I den første surnede melken efter 23 timers forløb, i den anden efter 28½, og den første *indeholdt 26 gange saa mange bakterier som den sidste.* Pasteuriseret melk holder sig dobbelt saa længe i damprensede kar som i saadanne, der er rengjorte paa almindelig vis.

Undertiden sender meieriet separeret melk eller kjernemelk tilbage i gaardens melkespand. Det er en aldeles utilladelig fremgangsmaade.

Nødvendigt er det ogsaa at vrage den første melk, som kommer; den er otte gange rigere paa bakterier end den normale melk, som den ødelægger.

Videre er koens haar og hud fuld af bakterier. Den maa derfor før melkningen børstes godt, og derpaa alle dens nedre dele fugtes og

tørres med en svamp. Fra en fugtig overflade udskilles nemlig bakterierne meget vanskeligere end fra en tør.

Den melkende person er ogsaa gjerne overdrysset med bakterier. Han eller hun maa vaske hænderne godt og radikalt med sæbe og vand før melkningen. Lidt vaselin paa fingrene letter melkningen og holder bakterier paa yveret borte fra melken. Den melkende person skulde ogsaa have en egen melkedragt over sig under arbeidet — en hvid lærredskjortel eller lignende.

Hvad alle disse forsigtighedsregler betyder, har man forvisset sig om blandt andet ved følgende eksperiment: — En ko melkedes ude paa engen. Kun almindelig forsigtighed iagttoges. En gelatinkage af melkebøttens diameter holdtes tæt op under koen i seksti sekunder. Efterat koen var halvmelket, anvendtes alle de ovennævnte forsigtighedsregler, hvorpaa en ny gelatinplade af samme størrelse anbragtes paa samme sted. Samtidig udsattes en tredie gelatinplade for den frie luft i nærheden, i samme tidsrum. Resultatet var: Paa plade no. 3, der viste tallet af bakterier i luften, 65 bakterier. Paa plade no. 2, 115 bakterier. Paa plade no. 1, *3250 bakterier!* Man ser saaledes, hvor meget lidt forsigtighed og renlighed gjør.

Tallet paa bakterier i luften er meget vekslende; paa ubeboede steder er der sjelden over 100 paa en engelsk kubikalen (nær en kubikmeter), medens der i Parises gader er 400,000 paa kubikalen. Paa høifjeldet er det ingen eller omtrent ingen.

Fjøset er altid fuldt af bakterier. Det maa holdes saa rent som muligt og ofte luftes, helst fyldes af sollys, som dræber bakterierne. Koen bør ikke faa spise tør føde under melkningen fordi de støvskyer, som derved opsendes, er fulde af bakterier.

Melken bør altid sendes ud af fjøset saa hurtig som muligt; der bør aldrig ventes, til hele melkningen er over.

Efter melkningen kommer afsilingen, som ogsaa maa gjøres med stor renslighed og forsigtighed.

Her er et ganske interessant eksperiment. For en kos vedkommede melkedes der i dampet bøtte; koen var vel børstet, renset og vasket eller fugtet; fjøset var nogenlunde støvfrit; den første melk vragedes. Denne melk indeholdt 330 bakterier. De øvrige kjør melkedes paa almindelig maade; samme volum af deres melk indeholdt 15,000 bakterier!

Til sammenligning være det sagt, at vand fra en artesisk brønd ikke maa indeholde mere end tre bakterier pr. kubikcentimeter. Londons kloakvand indeholder 15,000 paa kubikcentimeteren og fine „ise" har været fundne, som indeholder endnu flere.

Middels varme (45°—25° C.) begunstiger bakteriernes vækst. De trives imidlertid blot inden visse temperaturgrænser. Melken bør derfor

hurtigst mulig afkjøles. Under 25° C. trives ikke bakterierene videre og under 10° C. formerer de sig næsten ikke. Det gjælder derfor om hurtig at faa melken ned til denne temperatur.

Ved temperaturer over 45° vanskeliggjøres ogsaa bakteriernes vækst. 10 minutter af 60° varme dræber de allerfleste bakterier. Alle sygdomsspirer dræbes derved — undtagen tuberkulosebacillen. Den kræver enten 65° i 30 minutter, 68° i 15 minutter eller 75° i ti minutter. Gaar temperaturen over 70°, faar melken en kogt smag. Pasteuriseret melk frembringes derfor ved ophedning til 68°, afkjøles den saa til 13° holder den sig frisk i to døgn; i iskasse i 5, 6 døgn.

Melken kan indeholde mange sygdomsspirer og saaledes være en farlig smittefører. Tuberkulosebacillen er en af de hyppigste sygdomsspirer i melken. I London fandt man, at 5% af melken indeholdt tuberkelbaciller, og $2^1/_2$ % af alt slagtet kvæg havde tuberkulose. Tuberkelbacillen maa overføres direkte fra koen; den kan ikke overføres paa melken udenfra. Den kan heller ikke vokse eller formere sig i melken. Den enkleste maade at uskadeliggjøre den paa er derfor at blande den med større portioner frisk melk. Og opvarmning dræber den.

Tyfusbacillen kan overføres til melken fra det vand, hvormed karrene renses. Difteribacillen finder ogsaa et godt medium i melk. Ligeledes kolerabacillen, og man tror at ogsaa skarlagensfeber kan overføres til og fra melk.

Foruden sygdomsspirer kan melken ogsaa indeholde visse spirer, „ptomainer“, som danner sterke gifte.

Opbevaring af melk ved kemiske tilsætninger fraraades, da kemikalierne gjerne i længden virker skadeligt. Den almindelige maade er ved opvarmning eller afkjøling. Afkjøling blot for kortere tid. Pasteurisering af melk er allerede omtalt. I New York har man indført pasteuriseret melk i de fattigere kvarterer med det resultat, at dødelighedsprocenten er forminsket i betydelig grad.

Sterilisering bestaar i at udsætte melken gjentagende for en høi temperatur, hvorved *alt* liv i den dræbes. Man har dog fundet, at gjentagende ophedning til 60°C. ogsaa er nogenlunde tilstrækkelig. Melken beholder da sin naturlige smag.

Hvor melken separeres ved centrifugalkraft, dannes der tre produkter: separeret melk, fløde og slim, som hænger fast ved separatoren. Det sidste indeholder næsten alle tuberkelbaciller i den oprindelige melk; det bruges ofte til griseføde, hvad der naturligvis resulterer i sterk udbredelse af tuberkulose blandt svin.

Staar god, sød fløde i nogen tid i almindelig temperatur, saa udvikler den en egen aromatisk duft og smag, der gaar over til smørret. Denne aroma er meget eftertragtet, hvorfor man længe har søgt at bibringe fløden den. Den gamle metode bestod i at tilsætte den nye melk lidt sur fløde eller kjernemelk. Nu har man fundet, at aromaen skyldes bakterier, og, som allerede omtalt, rendyrkes disse og kan faaes paa markedet.

I Danmark var i 1891 kun 4 % af udstillet smør tilvirket af pasteuriseret melk og bakterier. I 1895 86 %. Danmark gaar i det hele i spidsen angaaende alt, der hører ind under melk og smør. Men ogsaa i de Forenede Stater er der i senere aar gjort meget for at udbrede forstaaelse af melkens natur og rette behandling og sikre en mere rationel kvægdrift. Der udsendes millionvis af smaaskrifter, som trykkes paa regjeringens bekostning. Interesserede læsere kan ogsaa henvises til to gode engelske bøger — begge fra Amerika; England staar tilbage paa dette felt —, Professor Russell's *Dairy Bacteriology* og Henry H. Wing's *Milk and its products.* Dersom dr. Olav Johan-Olsen ikke allerede har skrevet en billig og populær norsk bog om dette emne, maatte her være et felt, hvor hans arbeide tiltrænges.

Det nyeste i fransk skjønliteratur.

(Efter **Henry Bérenger** i „*Revue des Revues*“).

Den franske literatur beriges hvert aar med 4—500 nye romaner. For hver generation, hvis varighed for begrænsningens skyld kan sættes til 5 aar (dette tidsrum synes langt for de unge literære skoler), opstaar der mindst 80—100 nye romanforfattere.

Kritikeren har derfor et kolossalt arbeide med at læse den mængde bøger, som sendes ham til anmeldelse. Hans møie har imidlertid ikke været aldeles forgjæves, dersom han har kunnet opdage et mesterverk eller fundet *un homme de génie*; men det hænder sjelden.

Blandt de yngre eller nyeste romandigtere indtager Fernand Vanderem en fremragende plads, skjønt han ligger under for paavirkning af Alphonse Daudet og Paul Hervieu. Hverken i komposition eller stil kan han siges at være original, og i sine første arbeider viser han sig som en efterligner uden talent. Den unge skribent synes at ignorere alle en romans ydre grundrids og spændende opfindelser. Som sine læremestre kjender han godt til livet i Paris og har forkjærlighed for at skildre den fornemme verdens elendigheder. Hans debutarbeide *La Cendre* er overfladisk, men

med en elegant dialog. Hans betydeligste arbeide er imidlertid *Charlie*. Det har vistnok den samme godtkjøbsstil som hans første bog; men personerne er mere menneskelige og bestemte. Bogen skildrer en ung mands barndom indtil ungdomsalderen.

En anden ung romandigter heder Paul Adam, som gjør fordring paa at være ligestor tænker som stilist. Han skriver roman efter roman og kan i saa maade stilles ved siden af Balzac. Han fotograferer som Zola og binder sætning til sætning som Flaubert. Han har svinget mellem alle yderligheder — skrevet en apotheose til Ravachol og Oscar Wilde og forherliget Boulanger. Han har nu endelig til sin glæde fundet sig selv i en egen sort digtning, som er lige kold som voldsom, og som er en utrolig blanding af pedanteri og erotik.

Paul Adam er ikke yndet, skjønt han er forgudet af en snes literater i *Revue Blanche* og *Mercure de France*. De moralske elementer i livet kjender han ikke til. Alt er for ham tankebevægelse og mekaniske funktioner. Hans betydeligste arbeider er *Le Mystere des Foules*, *l'Année de Clarisse* og *La Bataille d'Uhde*. Han er øiensynlig paavirket af Balzac og Zola.

Léon Daudet har skrevet flere romaner, hvoriblandt de fornemste er *La Flamme* og *Les Morticoles*. Hans stil er som et jernbanetog i fart, og hans billeder blænder som ildskjæret; men tiltrods herfor har man villet paastaa, at han ikke hører med til stilisternes race. Han er original, men mangler den ophøiede passion og den aandelige ro, uden hvilken intet literært geni er født, hvorpaa forfattere som Racine, Bossuet, Rousseau, Chateaubriand og Flaubert har aflagt prøver. Léon Daudet er som en løbsk hest, som ingen kan styre, og som de fleste unge mænd i sin tid er han hjernemenneske. Han har godt kjendskab til alle menneskelivets foreteelser og har fremstillet det satirisk som lyrisk. Som Paul Adam er han blind for livets høiere magter og ser paa verden som et menageri af vilde bæster. Det er imidlertid mange ting i hans produktion, som tyder paa, at den unge digter vil faa øinene op for det ensidige i sin opfatning, og at han vil stille sin pen i det moralskes tjeneste*). Han er iallefald oprigtig nok til at vedkjende sig en feiltagelse, hvis han opdager den.

Som en modsætning til de forannævnte forfattere staar Edouard Estaunié, for hvem det sociale liv har god mening. Han er for alvorlig og dybttænkende til at bli staaende ved en overfladisk betragtning af menneskehedens liv, og i sine sidste arbeider udvikler han sig mere som moralist end som kunstner. Hans første bog, *Un Semple*, er sterkt merket af naturalismen. Hans næste, *Bonne-Dame*, er betydelig bedre skrevet; men

---

*) Forfatterens udtryk. — *Red.* —

det er i *l'Empreinte*, at Estaunié har vist sit talent. Skrevet i en let og behagelig stil er den fri for alle banaliteter og maa næsten betragtes som et af hovedværkerne i fransk literatur. Man merker, at forfatteren stræber efter klarhed og systematisk fremstilling; dette svækker imidlertid det umiddelbare indtryk, som ethvert stort sandt kunstverk gjør; men det er at forudse, at han vil frigjøre sig fra sine abstrakte metoder og blive den store romandigter, som han i *l'Empreinte* har lovet.

Endnu videre end Estaunié gaar en anden skribent, Art Roë, i at gjøre det moralske liv til et og alt for menneskene. Han er paavirket af Pascal og Alfred de Vigny. I stilens maadeholdne pragt som i tankens og følelsens overlegenhed nærmer han sig ofte sine store forbilleder. Han gaar i sine romaner løs paa den moderne militarisme og skiller aldrig kunsten fra livet. Naar man ser hen til, hvilken rolle militarismen spiller i det sociale liv, og hvilken fordærvelig indflydelse den har paa folk og regjeringer, saa kan man nok forstaa, at her findes stof for en kunstner, som tillige er tænker. Art Roë er bare 30 aar; han har saaledes tiden og forhaabningerne foran sig, og man kan vente overordentlig meget fra en forfatter som ham.

Hans første roman, *Pingot et Moi*, er en fremstilling af forholdet mellem en soldat og en officer. *L'Assaut de Loigny* og *Papa Felix* er ligeledes to militære romaner og udmerker sig ved stor kunst.

Fører af intelligens og soldat af instinkt nærer Art Roë en dobbelt kjærlighed til føreren og soldaten; men han skiller dem aldrig ad; for ham gjælder den ene ligemeget som den anden.

Hans sidste bog, *Racheté*, er ligeledes en skildring fra militærlivet, og her som i sine andre arbeider viser han sig som den fødte stilist med det skarpe øie, der ser det sjælelige tvers igjennem det materielle hylster. Han elsker menneskehedens høieste idealer og ansporer alle til at stræbe derefter.

De nævnte romandigtere er ikke de eneste, som fortjener omtale; og man kan ikke undlade at pege paa skribenter som Samuel Cornut, Camille Mauclair og Hugues Rebell m. fl.

Samuel Cornut har skrevet flere bemerkelsesværdige romaner, skjønt han endnu ikke har leveret noget fuldkomment; men han staar alligevel som ligemand til Estaunié og Art Roë.

Camille Mauclair er en lidenskabelig discipel af Maurice Barrés og Paul Adam. Han er lyriker, men tillige logiker og søger allesteds uden at finde sig tilrette, hverken i den ene eller anden kunstretning.

Hugues Rebell er aristokrat og kyniker med en tung stil; men han mangler ikke lune og *bon sens*.

Til disse kommer endnu en hel del mindre paaagtede forfattere, men

som ikke desto mindre jo bør nævnes, naar man skal give en oversigt over de yngste franske romanforfattere. Vi har saaledes Charles le Goffic og Georges Beaume, som har skrevet meget interessante romaner fra Bretagne og Languedoc. Madame Rachilde har i sin bog *Hors nature* vist sig som en forfatterinde af rang.

Saa blandet og forskjelligartet den nye romanliteratur end er, saa er der dog to hovedretninger, som undertiden løber paralelle og som undertiden staar modsatte. I den ene rives de unge lidenskabelige forfatternaturer med mod en sanselig opfatning af verden og menneskene. Deres formaal er liv i skjønhed, i lidenskab og tøilesløshed. Til denne gruppe hører Paul Adam, Léon Daudet og Hugues Rebell og en hel del andre med dem. Denne literaturretning er øiensynlig født af naturalismen og har Balzac og Zola til ophavsmænd.

Den anden hovedretning omfatter forfattere med en idealistisk verdensopfatning. De lægger en moralsk maalestok paa alt og kræver moralsk renhed i den enkeltes som i samfundets liv. Denne bevægelse kan føres tilbage til Alfred Vigny og Fromentin. De ser orden i naturen og i menneskelivet.

Mellem disse to store hovedretninger, som deler den franske romandigtning, er ingen sammensmeltning mulig, skjønt den kunde være ønskværdig.

Militære straffe til forskjellige tider.

(Karl Lory i „*Die Umschau*“).

Militærvæsenet er saa gammelt som krigen, og krigen er efter en temmelig troværdig hypothese omtrent ligesaa gammel som menneskeslegten; tilbage staar det fromme ønske, at menneskeslegten maa blive ældre end krigen. Ligesaa ens som alt militærvæsen nu omstunder anskues af alle folkeslag, ligesaa forskjellig var fordum opfatningen af soldaternes stilling i staten. Med samme ret, som man i kvindernes stilling i samfundet ser et maal for kulturens høide, kunde man anskue behandlingen af soldaterne som en saadan gradmaaler.

Hos de gamle germaner bar krigen og alt, hvad med den hang sammen, et vist religiøst præg. Anførerne virkede, som Lacitus fortæller, mere ved sit eksempel end ved magtbud. Det var guddommen selv, som

opretholdt tugt og orden i hæren; hans stemme tonede ud af skaldesangenes dumpe brusen, og hver den, som stødte an mod denne, var med legeme og sjæl hjemfalden til hans vrede. Presterne repræsenterede den guddommelige vilje og fuldbyrdede straffedommene. Hvo der havde vist sig ukrigersk og feig, flygtet fra fanerne o. l. blev nedsunket i sump og myr; høiforrædere blev klynget op i et afkvistet træ, hvorover presten havde lyst forbandelsen.

I oltidens historie slaaes man af den forskjel, der raader mellem Athens og Roms militære straffevæsen. I Athen, dette evige forbillede for ethvert demokratisk samfund, var folket selv den øverste militærjustits; feltherren havde ingen ret til at straffe soldaterne, efter endt felttog kunde han frembringe sine klager for den borgerlige domstol. Xenophon formaner gjentagne gange de anførende til at virke paa sine undergivne mere ved overtalelser end ved befalinger. I vore dage smiler man ved saadant, men historien har vist, at de fri helleneres værd som krigere ikke var ringe; altid udførte de sin pligt i fædrelandets tjeneste i rette tid og paa rette sted, atter og atter overvandt de fiendernes talrige skarer og underkastede tilslut Orienten sin aands herredømme.

Anderledes var det med Rom; det havde ingen aandelige erobringer at gjøre. For at gjøre sine naboer skatskyldige behøvede det skolemæssig dresserede soldater, for hvem andre love gjaldt end for almindelige statsborgere. Med en vis ret er det blevet sagt, at i Athen befalede borgeren ogsaa i felten, i Rom feltherren ogsaa i fredstid. For opsætsighed, desertion o. l. gjaldt dødsdommen, men den maatte kun afsiges af høistbefalende. Mindre straffe var formindskelse af solden, degradering til en ringere troppeafdeling, offentlig æresfortabelse, udstødelse af soldaterstanden osv.

Middelalderens tyske lanseknegte havde et meget udviklet militært straffesystem. En af de almindeligste var at løbe spidsrod. To kompagnier, hvert paa 20 med spyd bevæbnede mænd, blev stillet lige overfor hinanden i en saa stor afstand, som 3 mand behøver til opstilling. I den ene ende sluttedes rækkerne af 2 fanebærere, i den anden stod „profossen“ eller den, der eksekverer straffen, samt den fangne. Den ulykkelige tog afsked med sine kamerater og bad om en hurtig død. Profossen gav ham tre slag paa den høire skulder i den hellige Treenigheds navn og stødte ham saa ind mellem spydene. Saasnart stakkaren, hvis skjæbne naturligvis helt laa i kameraternes haand, var sunket til jorden, ilede de to fanebærere til og bredte sine faner ud over ham. Derpaa knælede alle ned og gjorde en bøn, stillede sig saa op i geled og marscherede en gang omkring liget, og skytterne skjød 3 skud, alt i den hellige Treenigheds navn.

Skytterne derimod blev i regelen dømt til døden ved skydning. Den skyldige blev bundet til en søile, altid saaledes, at han havde solen i ryggen — ved spidsrod maatte den skyldige løbe mod solen — de af kameraterne, der var valgt til at fuldbyrde dødsdommen, gik alle til en side og fyrede af paa samme tid.

Der gaves ogsaa tilfælde, hvor den saakaldte standret blev udøvet, det vil sige, dommen blev udført paa staaende fod. Den skyldige blev uden lange forhandlinger klynget op i et træ, og paa hans bryst fæstet en seddel, hvorpaa hans forbrydelse stod angivet.

For menedere var straffen den, at enten blev deres tunge udrevet, eller den haand, hvormed den falske ed var svoret, afhugget.

Lanseknegtenes orden var et slags soldaterdemokrati; dette kommer mere end i alt andet tilsyne i deres retsvæsen. Forbrydelserne blev først forebragt samtlige regimentets lanseknegte, derpaa forlangte profossen og den fangne foretræde, og først naar baade forsvarstale og modtale var holdt, blev 120 mand uden hensyn til rang og stand udvalgt til dommere. Disse krigsknegte vidste meget vel at respektere sig selv, de vidste at holde tugt og orden i sine rækker, og først da der af deres frie krigslaug fremgik det 17de aarhundredes viljeløse soldaterskarer, hjemfaldt hele krigerhaandverket til folkets ringeagt.

Dette skeede i begyndelsen af det 17de aarhundrede. Krigen blev kongernes, ikke folkets sag. Et særegent militært æresbegreb opstod, i hvert fald blandt officererne, der for det meste bestod af udarmede adelsmænd. Den almindelige soldat derimod sank lavere og lavere. Han førte en slavelignende tilværelse under korporalstokken, saaledes at den sædelig sterke selvbevidsthed, der havde udmerket den tyske lanseknegt, ikke kunde opstaa hos ham. De grusomme tyske militærstraffe fra begyndelsen af det 18de aarh. er vel kjendte — træhesten, stokkeprygl, piskning var de mindste. Folket kunde kun se til, hvordan man mishandlede dets sønner, men det rystede nu og da i sine lænker, og da hinsides Rhinen revolutionens blodigrøde sol gik op, lød der ogsaa fra tyske struber et halvkvalt jubelskrig, og ogsaa i Tyskland plantede man frihedens træ og dansede om den phrygiske hue.

nk.

Jerome — En fattig mand.

(Af Mary E. Wilkins i „*Harper's Weekly*").

(Slutning).

XXIII.

Den følgende dag var en haard dag for Jerome. Da han ved middagstider vendte tilbage fra sagfører Means, vidste hele landsbyen, hvad han havde gjort. Enkelte kom og takkede ham; men de fleste stirrede paa ham som paa noget merkeligt og fremmed, — ingenlunde med beundring, snarere med en vis foragt. Men i hjemmet mødte Jerome kun bebreidelser. Moderen mente, at han havde „fornegtet sit eget kjød og blod", og søsteren, som saa alle sine planer og haab ødelagte, kunde ikke tilbageholde de bitreste udfald.

„Jeg maatte gjøre det", sagde Jerome, „det var min pligt."

„Ja, det er ædelt at gjøre sin pligt", svarede Elmira med et bittert smil.

„Den maa opfyldes, enten det er ædelt eller ikke."

„Jada, naturligvis. Og staar din søster i veien, saa tramp hende bare ned. Det er pligt det, er det ikke, Jerome? Saa nobelt, saa", — og hun løb hulkende ud og smeldte døren i efter sig.

Faderen derimod kom og tilbød Jerome sine egne opsparede penge til at gjenopbygge sagen for; men sønnen vilde ikke for alt i verden røre ved disse dalere, som han vidste var faderens eneste baand til livet, og som desuden for ham, paa grund af hvad de havde kostet, havde karakteren af blodpenge.

Dr. Prescott havde imidlertid sendt bud efter Jerome; han vilde tale med ham.

„Sid ned", sagde doktoren. „Jeg hører, at De har opfyldt det løfte, De engang gav, og skjænket 25,000 til bygdens fattige. Er det sandt?"

„Det er ganske rigtig, doktor."

„Ved De, at hint papir er aldeles værdiløst, og at ingen af dets løfter behøves at opfyldes?" Doktoren var altid en imponerende mand. Hans magtstilling og en sammensat, sterk karakter havde givet ham præg af herskeren, den overlegne. Han vidste med sig selv, at han „aldrig gjorde et menneske uret", og at han var korrekt i troen og alle lovens fordringer, i det hele en Guds ven i denne verden. Og denne uryggelige selvtilfredshed og samvittighedsro gav hans optræden en vis majestætisk ro og værdighed.

„Jeg ved det, doktor."

„Hvem har fortalt det — Means?"

„Ja."

„Før eller efter, at De gav pengene bort?"

„Før."

„Og De forstaar, at jeg ikke er under nogensomhelst forpligtelse til at give den sum, jeg lovede i papiret, fordi om De har givet Deres del bort?"

„Det afhænger af, hvad De kalder „forpligtelse", doktor? — Jeg", og Jerome følte sig vokse op til lægens høide og standpunkt og saa ham stolt i øinene, „giver aldrig noget løfte, som ikke absolut forpligter mig".

„Det gjør heller ikke jeg", sagde lægen lige stolt. „Men det er ikke, hvad jeg mente. Jeg har ingen legal forpligtelse paa mig. Det ved De?"

Jerome nikkede.

„Godt. Jeg har alligevel besluttet at opfylde min del af dokumentets indhold og bortgive en fjerdedel af min formue."

Det gik rundt for Jerome. Han kunde neppe tro sine egne øren.

„Men", vedblev lægen, „jeg vil ikke følge dokumentets betingelser for gavens fordeling. Min formue bestaar væsentlig i grundeiendomme og pantegjæld. Jeg vil give min del væsentlig i jord og tildels i eftergivelse af pantegjæld, og jeg vil give, til hvem jeg ønsker, og kun til dem, som jeg tror vil gavnes af hjælpen. At give iflæng er imod mine principer. Jeg haaber, De ikke har noget imod denne forandring af dokumentets betingelser? —

Og saa er der en ting til, som jeg ønsker at sige. Jeg har ikke længer noget imod min søns giftermaal med deres søster. — Det er alt. Jeg har ikke mere at sige og liden tid." Lægen betragtede ham med kold værdighed, og Jerome formelig dreves mod døren af den. Han vilde bukke sig ud, da doktor Prescott traadte frem og rakte ham sin haand. Han holdt den ud som et scepter og syntes og følte i det øieblik, som havde han den hele verden og sig selv under sine fødder.

Da Jerome kom ud i gangen, aabnedes en sidedør, og før han sansede sig, var to bløde arme om hans hals. „Gud velsigne dig, Jerome, og hils din søster paa det hjerteligste fra mig", lød det i hans øren fra fru Prescotts mund.

Da han kom hjem, brændte der lys i dagligstuen, og han vidste, at Lawrence Prescott var der med Elmira. Som han holdt paa at sovne, glyttedes der sagte paa døren, og Elmiras stemme hviskede: „Jerome, ved du om Lawrence og mig?"

„Ja, jeg er glad paa dine vegne, Elmira. Gratulerer."

„Tilgiv mig, hvad jeg sagde til dig før idag, Jerome . . ."

„Det er *all right*, Elmira."

Den eneste, som ikke vilde modtage sin andel af Jeromes penge, var hans tante Paulina Maria Judd. Hun holdt paa sit tidligere standpunkt: de var ikke tiggere, og Jerome trængte pengene selv. Heller ikke vilde hun tage imod dr. Prescotts tilbud om at stryge pantegjælden paa deres hus. „Det er en ærlig gjæld, og vi vil betale den, om vi skal slide kjødet af benene for at faa det gjort.“ Det var umulig at ændre hendes beslutning.

Gamle Simon Bassett tabte forstanden, da han hørte, at baade Jerome og dr. Prescott havde holdt ord. Den første søgte at trøste ham med, at han ikke var under nogen forpligtelse til at skille sig ved sine penge, men han troede det ikke og vedblev at jamre sig over, at man vilde plyndre ham, samtidig som han svor paa, at han ingenting eiede.

Jeromes onkel, Osiaz Lamb, overraskedes dagen efter Jeromes samtale med dr. Prescott ved at modtage et Brev fra Bassett, hvori han som en fjerdepart af sin formue stryger onkelens gjæld til ham.

Den gamle mand, Bassett, holdt hus for sig selv, og var bleven saa gnieragtig af kjærlighed til de elskede penge, som det var hans livs lyst at hobe sammen, at han endog stjal smaating fra naboerne heller end at tage hul paa en dollar for at kjøbe dem. Stort opstyr blev der i landsbyen, da man den nævnte dag fandt Bassett død i sit hus. Sagfører Means's pige havde savnet en klædessnor, og sikker paa, at Bassett havde stjaalet den, blev hun sint paa den gamle gnier og løb over til ham for at skjælde ham ordentlig ud. Der fandt hun ham hængende i den stjaalne snor. Han orkede ikke at overleve den formindskelse af sin formue — hans livs hele resultat og maal —, som han ansaa uundgaaelig. Baade forstand og liv brast.

XXIV.

Medens Jerome med andre var henne i den døde mands hus, tilkaldte ved pigens hysteriske rædselsskrig, kom fru Merritt løbende over jorderne til Edwards's hus. Lucina laa hjemme og græd. Moderen havde taget sit shawl og uden at sige noget til de andre begivet sig ivei. Hun traf ikke Jerome hjemme; men bad moder og søster at sende ham over til hendes hjem efter aftensmaden.

Hendes ærinde gav Jerome mange tanker. Hvad kunde hun ville? Forklare, at Lucina var rig nok til at underholde dem begge? Skulde han kanske nu gifte sig til penge efter at have givet sine egne bort?

Da han om aftenen ringede paa hos Merritts, var det fruen selv, som aabnede for ham og førte ham ind i dagligstuen, hvor de to var alene.

„Sid ned, Jerome“, sagde hun og satte en magelig lænestol tilrette

for ham. „Jeg haaber du er frisk. Du ser bleg og træt ud. Og du har ogsaa gaaet igjennem meget de sidste dage, du stakkar.“

Hun talte og spurgte, og Jerome forstod ikke hvorfor; men han følte sig som barn igjen overfor denne kvinde, og sad forlegen nedsunken i sin lænestol og stirrede paa roserne i gulvtæppet.

„Det er dels om din sag, at jeg vilde tale med dig. Min mand har noget at foreslaa dig; men han troede, der var mere udsigt til at faa dit samtykke, om jeg frembar det. Skjønt jeg ved ikke“ . . . smilende.

„Min mand haaber at tjene baade sig selv og dig. Han har, som du ved, arvet 5000 dollars efter oberst Lamson. Nu har han ikke noget sted at anbringe disse penge, og han foreslaar derfor, at *han* gjenopbygger din sag med dem, at saa du driver sagen, og at I gaar i kompagni og deler udbyttet, saa han faar en passende del for sine penge og du for dit arbeide. Senere kan du saa kjøbe ham ud af forretningen.“

„Min hjerteligste tak baade til ham og Dem, frue; men . . .“

„Tys. Ikke noget svar nu. Det haster ikke. Tænk det over og svar siden. — — Og saa har jeg noget meget vigtigere at tale med dig om, Jerome Edwards. Du maa fortælle mig akurat, hvordan sagerne staar mellem dig og Lucina. Jeg er hendes moder og har ret til at vide det.“

Jerome saa op. Han var meget bleg. „Jeg — jeg har arbeidet af alle mine kræfter“, sagde han, „for at tjene nok til at kunne byde Lucina et hjem. Nu er sagen min gaaet, og jeg vil ikke bede Lucina vente længer.“

„Du havde en formue og gav den bort. — Men det vedkommer hverken mig eller andre, saalænge du har gjort, hvad der efter din mening var det rette. Men Lucina har selv 20,000 dollars efter oberst Lamson; du ved det?“

Jerome nikkede. „Ja,“ sagde han hæst.

„Hvilken forskjel gjør det, om pengene er dine eller din hustrus?“

„Det gjør stor forskjel for mig,“ kom det øieblikkelig fra Jerome, idet det gamle lyn, som saa ofte havde skræmt den lille Lucina, skjød ud af hans øine. Men fru Merritt lod sig ikke skræmme.

„Og alligevel forsikrer du, at du holder af min datter,“ sagde moderen og saa fast paa ham.

„Jeg holder af hende, saa jeg gjerne giver mit liv for hende.“

„Men ikke saa meget, at du vil ofre en eneste tøddel af din stolthed for hende,“ lød svaret med foragt i stemmen. Saa sprang hun pludselig op og stod foran den siddende Jerome, hendes hele legeme dirrende af bevægelse. „Hør nu her, Jerome Edwards! Jeg kjender dig; jeg har kjendt dig, fra du var en liden gut, og jeg ved, hvad du er. Jeg giver

dig fuld ære for mange vakre og sterke karaktertræk; jeg ved ogsaa, at andre sider ved din natur gjør dig farlig for deres lykke, som staar dig nærmest. Jeg kan ogsaa dømme nøgternt om Lucina. Ser vi ikke, at alle beundrer hende? Du ved, at hun kan vælge sig den mand, hun vil have, næsten inden hvilkensomhelst kreds. — Godt, Jerome. Vidste jeg ikke, at du virkelig og ærlig holdt af hende, og at bare din umulige stolthed stod i veien, tror du da, jeg havde bedt dig komme her iaften? Jeg tror paa dig og paa din kjærlighed til hende, og er villig til at give hende til dig; men sandelig skal ogsaa du, Jerome Edwards, forstaa lidt bedre, hvad det vil sige . . . .“

„Herre min Gud! ved jeg det da ikke, fru Merritt? Lucina er jo det høieste og bedste jeg ved i verden. Jeg holder mere af hende — mange, mange gange mere end af livet selv.“

„Saa opgiv din stolthed for hendes skyld.“

„Stolthed?“

„Ja, din stolthed. Du har givet bort alt andet; men din stolthed holder du paa som Simon Bassett paa sine penge. Hvem er du, som siger: Jeg vil gaa igjennem livet og bare give; jeg vil intet modtage? Det kan bare guder gjøre, Jerome; vi andre maa og skal allesammen baade tage imod og give, og vi giver ofte mest, naar vi tager imod. Holder du af min datter, saa vis det, tag hvad hun kan give, og giv hende, hvad der er mere end al verdens millioner — dit hjertes haarde stolthed.“

Jerome saa paa hende, reiste sig og gik hen til vinduet. Han saa mekanisk ud. „*Var* det bare stolthed, eller var det en mands ære og en mands personlighed, det gjaldt?“ Han gjentog høit: „Stolthed — *er* det stolthed?“

Og fru Merritts stemme naaede ham: „Ja, Jerome, det *er* stolthed.“

Hun saa hans kamp og havde medfølelse med ham. Vidste hun ikke godt, hvad det betød? Havde hun ikke netop selv ofret al sin stolthed for datterens lykke?

Omsider vendte Jerome sig mod hende. Han var meget bleg; men fru Merritt var kvinde nok til at se, at han ogsaa var virkelig vakker, og hun følte sig stolt paa datterens vegne; thi hun saa straks, at hun havde seiret.

„Fru Merritt; jeg beder om Deres datters haand,“ sagde han næsten automatisk og kunde ikke mere. Hun trykkede hans haand og mumlede noget, som han ikke hørte, og hun selv ikke vidste, hvad var. Derpaa forsvandt hun, og Jerome forstod, at hun vilde hente Lucina.

Der gik nogle øieblikke, hvori han følte sig i drift paa det aabne, vilde hav; alle hans holdepunkter var borte. Saa hørte han en raslen af kvindeklæder i gangen, et greb i døren, og der var Lucinas straalende

ansigt i en glorie af gyldne lokker, af blaat og hvidt. Et blik fortalte begge, at begge vidste og forstod alt, og de sprang i hinandens arme . . . .

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Om en stund løsgjorde Jerome sig, holdt Lucina ud fra sig, saa ned i de glade, taarefyldte øine, vakrere end alle himlens stjerner, og sagde: „Lucina, du ved, jeg er fattigere end nogensinde. Vil du have mig slig?"

Svaret var mere overbevisende end en Demosthenes's tale kunde være. Og hun tilføiede. „Men vi er jo rige, Jerome. Vi kan bygge din sag op igjen. Du ved, at jeg kan bare faa godt af mit eget ved at dele det med dig. Hvad anden nytte kunde jeg vel have af det?"

Men noget af den gamle ild lyste i Jeromes øine, da han svarede lidt koldt: „Hvad der er dit, er dit til din egen brug, til at øge den bekvemmelighed, jeg ikke selv kan skaffe dig."

„Aa, du stolte, som ikke kunde unde mig den glæde at give dig en bid honningkage engang. Ved du da ikke, at du ingenting kan give mig, som glæder mig saa meget, som bare at give mig en tilladelse, til at *give dig* noget. — — Forresten. Pengene tilhører os begge i forening. Læs her, og ti saa! Kom, lad os læse det sammen."

Og de læste det sammen.

„Kjære Lucina, —

Naar du læser dette, har en gammel krigsmand udkjæmpet den sidste kamp. Men han haaber, at dit kjære, gode hjerte altid vil bevare mindet om ham i en eller anden liden krog. Og som et tegn paa hans faderlige kjærlighed beder han dig modtage 20,000 dollars, — som mit testamente nærmere vil forklare.

Han ønsker ogsaa, at disse penge, naar du gifter dig med Jerome Edwards, skal betragtes af eder begge som en medgift, der skal anvendes af eder begge i forening, til begges bedste, saalænge I lever som mand og hustru. Jeg gratulerer dig med dit valg og nedbeder al velsignelse over mine kjære fosterbørn.

Din hengivne ven og fosterfader

John Lamson."

Pantheon for journalister.

Direktøren for „*Revue des Revues*" fremsatte for en tid siden forslag til oprettelsen af et pantheon for aviser og journalister. I den anledning har han modtaget tilsagn om støtte fra flere fremragende mænd i nærsagt alle Europas lande — deriblandt fra redaktøren for „*Review of Reviews*"

mr. Stead og den bekjendte forfatter Max Nordau. Den første skriver: „Journalisterne er i den grad optagne med at gjøre dagens historie, at der ikke levnes dem tid nok til at holde øie med journalismens store omfang og betydning. Men ligemeget. Dersom det nogensinde kommer til realisation af ideen om et pantheon for journalister, saa kan man stole paa min medvirken —"

Max Nordau skriver bl. a.:

Deres idé om et *„Panthéon for journalister"* synes mig aldeles udmerket, og dens virkeliggjørelse er nødvendig; men det vil bli en vanskelig opgave.

Alverden er enig i, at pressen spiller en stor rolle i det moderne liv. Den ene ser i aviserne et hjælpemiddel for almenoplysning, den anden for reklamen, medens andre igjen betragter dem som en løftestang for massen i politiske øiemed; men meget faa gjør sig rede for, at pressen er ifærd med at blive en fast institution i samfundet, og at den logiske følge af den demokratiske udvikling sent eller tidlig vil føre til pressens legale anerkjendelse.

En statsmand har sagt, at „pressen er den tredie statsmagt", og uden at vide det, forkyndte han en profetisk sandhed. Thi uden egentlig at ville det er pressen kommet op i konkurrencen med de andre konstitutionelle magter, og den søger nu at gjøre sig til herre over saavel regjeringen som nationalforsamlingen og universiteterne. Disse institutioner søger naturligvis at forsvare sig. De nærer derfor et instinktivt had til pressen; men deres had vil vise sig afmægtigt; pressen vil bli dem for sterk, fordi den er født af det moderne livs vilkaar og forhold, medens hine skylder en civilisation sin oprindelse, som kjendte hverken telegraf eller jernbaner eller tvungen folkeoplysning. Den samfundsmæssige basis for alle moderne institutioner er den offentlige mening, det vil sige folkeflertallets vilje. Valgkampe, valg, regjeringsskifter, folkemøder med debatter og voteringer og alle parlamentarismens finesser — hvad er det vel andet end udtryk for den offentlige mening? Men hvor tung og langsom er ikke denne maskine! Og hvor let og elegant er ikke pressen i modsætning dertil. Den er inkarnationen af alt, som lever i tiden, og dette vil bevirke, at den seirer i kampen for tilværelsen.

Der har til alle tider været to slags offentlige institutioner. Det ene slags har lovgiverne lavet istand, og det andet har skabt sig selv gjennem den naturlige udvikling og er af biologisk art. Til denne slags hører pressen. Hidtil har lovgiveren ikke beskjæftiget sig med pressen; men de forandrede livsvilkaar gaar ham forbi og skjænker udenvidere pressen de rettigheder, den har krav paa, og som lovgivningsmagten ikke har erkjendt. Paa en stiltiende maade gjøres der imidlertid plads for den overalt. Alle kunstige hindringer falder, og den trænger sig frem trods alt og alle. Den er nu repræsenteret i nationalforsamlingen og retssalen; uden presse vilde hverken regjeringen eller domstolene betragtes som fuldstændige, tiltrods for at den ikke er indrømmet nogen officiel funktion. Diplomaterne benytter den i sin tjeneste, og alle officielle meddelelser tilstilles den til kundgjørelse for publikum. Alt dette tyder paa, at den dag kommer, da pressen ikke alene er den tredie, men maaske den første statsmagt.

Selve nationalforsamlingerne har udviklet sig paa næsten samme maade. Fra først af havde den ingensomhelst legal sanktion. Det var simpelthen nogle faa mennesker, som indsaa nødvendigheden af at komme sammen for at varetage sine og andre medborgeres interesser og for at kontrollere kongemagten; men de havde ingen andre rettigheder, end dem de selv lidt efter lidt tilkjæmpede sig.

Naar pressen er bleven en konstitutionel magt, anerkjendt og beskyttet af loven, saa vil journalismen ophøre med at være en aaben ubeskyttet livsgjerning. En journalist vil bli betragtet som en dommer, en læge eller som en embedsmand. Alle professioner er i sin oprindelse uden lovens beskyttelse, og journalismen danner ingen undtagelse, hvorfor den maa gjennemgaa den samme udviklingsgang som de andre haandværk. Der er nu allerede oprettet skoler for journalister saavel i England som i Amerika. Pressens mænd har sine fagforeninger, sine kongresser og arbeider i universalt fællesskab paa at forbedre sin stilling og løfte sig op til en legal stand. Oprettelsen af et pantheon som forannævnt vil være det betydeligste hjælpemiddel dertil, og jeg ønsker held over foretagendet. Ideen er undfanget af en mand, som forstaar sin tid, og som ser dybt ind i den tid, som kommer."

Amerikas vækst og velstand. —

Fremstillet i billeder.

(Efter „*Revue des Revues*".)

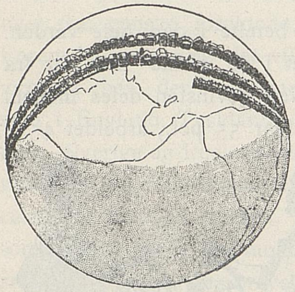
Med undren ser det gamle Europa paa det unge Amerikas utrolige, forbløffende udvikling. Hos os har vistnok fremskridtet taget „kjæmpeskridt", — men *skridtet* frem har det dog; i Amerika derimod har fremskridtets hast været som et moderne lokomotivs. Og vi kommer vistnok til at opleve mange artige overraskelser endnu, — særlig fordi vi kun sjelden forbinder virkelige begreber med de tal, aviserne fortæller os. Og naar vi saa endelig frem til levende billeder, staar vi stumme af forbauselse.

Vi faar huske paa, at hvert aar, hver maaned, — ja, man kan fristes til at sige: hver dag øger afstanden mellem de europæiske nationer og den amerikanske republik, — paa alle strøg af menneskelig virksomhed. Her i denne lille afhandling skal vi ved hjælp af billeder bevise denne paastand. De ganske kuriøse illustrationer er hentede fra det engelske blad „Ladies Home Journal" og fortæller os, med en vis naiv stolthed, om Amerikas vækst og velstand.

* * *

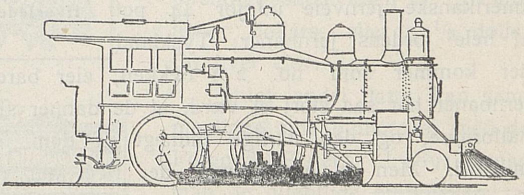
Karl den femte sagde bestandig, at solen aldrig gik ned i hans rige. Vore dages England har stoltelig gjentaget hans ord, anvendt paa hendes britiske majestæts monarki. De Forenede Stater kan vistnok ikke med samme ret anvende det. Men der er dog omtrent tre timers tidsdifferens mellem New York og San Francisko.

De Forenede Stater har alt i alt et fladeindhold af 9,212,300 kvadrat km. Til sammenligning kan Europas fladeindhold anføres, som er 9,929,328 kvadrat km. Den største af staterne er Texas, der kan rumme alle de mænd, kvinder og børn, som findes paa jordens overflade, — hver af dem kan faa et spillerum paa 150 kvadratfod, — det er 4 gange saa meget som hvert menneske i New York har Til Texas kunde man transportere hele England, Skotland, Irland og atpaa hele Portugal og Italien. Endda vilde der være saapas meget rum igjen, at samtlige Amerikas indbyggere fik plads til at stille sig op og beskue denne udstilling af Europas lande. Og selv om hver mand, hver kvinde og hvert barn mødte op, fik de god plads inden landets grænser, — sammen med de udstillede monarkier.

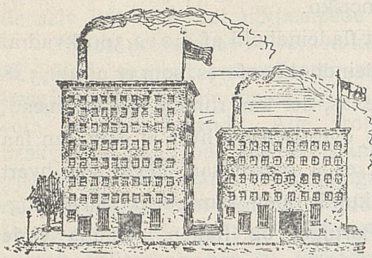

De huse, onkel Sam og hans børn er i besiddelse af, beløber sig til det ganske vakre tal: 11,483,318; og her er ikke indbefattet magasiner, dokker, fabriker, skoler, universiteter, teatre, hospitaler og lignende. Placerede man disse 11,483,318 huse ved siden af hverandre og gav hvert af dem en gjennemsnitsfacade paa 25 fod eller 8 meter, da vilde de danne en gade paa 54,333 miles længde. En slig gade vilde naa 2 gange jorden rundt, — og saa vilde der endda være et pent stykke tilovers.

Amerika har ret til at være stolt af sine indbyggeres opfindertalent. Det er dette amerikanske opfindertalent — eller lad os ligesaa godt kalde det geni! — det er det, vi kan takke for alle de mekaniske vidundere, som har gjort dette aarhundres sidste halvpart til „opfindelsernes". Symaskinen, dampskibene, telefonen, skrivemaskinen, for blot at nævne et par stykker, — alle er de amerikanske. Ingen nation kommer op mod amerikanerne, naar talen er om de patenter, der aarlig indregisteres. Bare i 1896 indregisteredes 22,057. De fleste af disse patenter kommer ind under vogn og waggonfabrikation, dernæst kommer de mangfoldige anvendelser af elektriciteten.

Hvad indenrigsk handelstrafik angaar, da overgaar den amerikanske summen af hele den øvrige verdens. Amerikas indenrigske handel er 24 gange større end dets udenrigske, og dette skyldes først og fremst den mængde af kanaler og jernveie, landet eier. Englands udenrigshandel, saa gigantisk den end er, er kun en sjettedel af de Forenede Staters indenrigske. En eneste jernbanelinje, Pensylvaniabanen, transporterer pr. aar flere ton varer end alle Storbritaniens skibe tilsammen.

Amerikansk og engelsk industrivirksomhed.

Ogsaa paa manufaktur-omraadet gaar de Forenede Stater i spidsen. De i 1896 fabrikerede varer repræsenterer en kapital af $6^1/_2$ milliard dollars, tretten gange saa meget som i 1840. Forholdet mellem den industrielle produktion i England og den i Amerika er som 5 til 7.

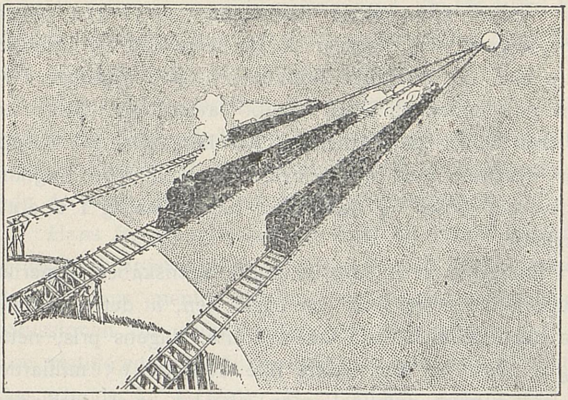
De amerikanske arbeidere er de bedst betalte i den hele verden. I gjennemsnit er den aarlige arbeidsløn vokset i de sidste firti aar fra 247 dollars i 1850 til 429 dollars i 1890. Nettogevinsten deles mellem kapital og arbeide paa den vis, at kapitalen faar 55 pct., arbeidet 45.*) Og medens lønningerne er øgede, har prisen paa livsfornødenhederne, mad, klæder, ved og lys, holdt sig omtrent paa samme punkt, — for enkelte artiklers vedkommende er den endogsaa sunket.

Hvorledes kapitalist og arbeide deler gevinsten.

Amerika er, som enhver ved, det mest jernbanerige land i verden. Dets jernbanelinjer har tilsammen en længde af 275,270 km., — det vil med andre ord sige, at de kunde naa jorden 7 gange omkring. De amerikanske jernveie udgjør 44 pct. af hele jordens jernbaner; Tyskland, der kommer som no. 2 i rækken, eier bare 43,008 km. Amerikas jernbaner har saa stort et værd, at de danner sjettedelen af landets nationalformue, og den aarlige indtægt af dem udgjør mer end halvanden milliard. Men de passagertog, der i ét aar ruller paa de amerikanske

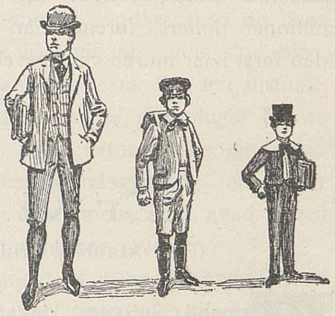
*) Forf. anmerker ikke hvormange arbridere, der deler de 45 og hvormange kapitalister de 55 pct. *Red.*

Tre gange mellem solen og jorden.
Den strækning, Amerikas jernbanetog i et aar passerer.

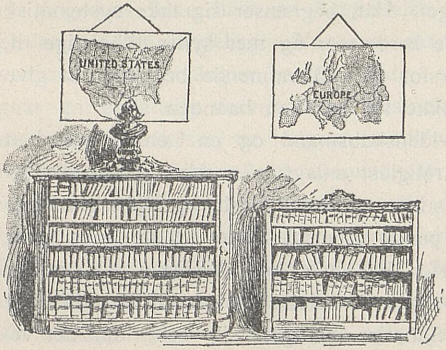
jernveie, passerer alt i alt en strækning saa langt som tre gange afstanden fra jorden til solen.

Postvæsenets udvikling og virksomhed er en ganske god maalestok for en nations liv og rørelse. I Amerika findes der 70,360 postkontorer, — efter det kommer Tyskland med 30,372. Næsten halvparten af de 8 milliarder breve, som aar om andet fordeles over den ganske jordklode, falder paa de Forenede Stater, og det vil sige, at postvæsenet har der lige meget at bestille som i England, Tyskland, Frankrige, Spanien, Sverige og Rusland tilsammen. Postvæsenets udgifter beløber sig til 1 dollar 30 cents for hver af landets indbyggere, — som saa til gjengjæld modtager i gjennemsnit 125 gjenstande, breve og aviser.

Skoleungdommen i Amerika, i England og i Tyskland.

Men toppen og kronen paa den amerikanske civilisation er *dens skolevæsen*. Skolerne modtager 14,512,779 individer, eller 33 pct. af hele befolkningen. Tyskland, som kommer umiddelbart efter, har kun 19 pct. af sine indbyggere paa skole, Frankrige, England 15 pct. De aarlige udgifter til det offentlige skolevæsen er 140 millioner dollars, eller 11½ dollar for hver elev.

Sammenligning mellem de offentlige biblioteker i Amerika og Europa.

Intet andet land kan sammenligne sine biblioteker med de Forenede Staters. I 1891 anslog man de offentlige bibliotekers tal derborte til 3804, — da regnede man kun med dem, der eiede

mer end 1000 bind. Disse 3804 eiede tilsammen 31,176,354 bøger. Hvad skolebibliotekerne angaar, saa besidder de nu mere end 12 millioner bind, det vil sige mere end alle offentlige biblioteker i hele Europa.

Paa hele jorden udkommer alt i alt 45,000 aviser og tidsskrifter, næsten halvparten af dem falder paa Amerika, der kan opregne 19,000. Dernæst kommer Tyskland med 6550, Frankrige med 4500, England med 4300. De amerikanske aviser og tidsskrifter udgaar aarlig i et antal af 3 milliarder eksemplarer.

Tilslut blot den forsikring at til alle de andre egenskaber, Amerika eier i verdens mest superlative grad, føier det ogsaa den, at det er verdens rigeste land! Landets samlede eiendom, takseret efter dagens pris, netto og faktisk, beløb sig i 1890 til den vakre lille sum af 65 milliarder dollars! Det er en sum, med hvis tal man absolut intet forbinder. Kanske vil et billede hjælpe en smule paa fantasien: Tænk Dem, at denne sum foreligger i myntede guld-dollars-stykker. 2000 dollars lagt paa hverandre vilde danne en søile paa omkring 3 fod. Dannede man af saadanne søiler, stillede tæt i tæt, en mur, da maatte man bruge 240 millioner dollars, førend man havde faaet muren en geografisk mil lang. Men først naar muren var bleven $28^1/_2$ mil, var det sidste dollarstykke anbragt.

Er vi udødelige?

(Efter Maurice Millaud i „*Revue Universelle Suisse*“).

Armand Sabatier, dekan ved det videnskabelige fakultet i Montpellier, holdt for nogen tid siden i Genf et foredrag om sjælens udødelighed, som han gjentog ved Sorbonnen forrige aar.

Et underligt tema for en fremragende zoolog, vil man sige. Men denne naturforsker er filosof tillige. Han begrænser sig ikke systematisk til iagttagelser af detaljer, hvad de lærde mer og mer synes tilbøielige til, og det paa en tid, hvor filosofien for sit vedkommende begynder at give afkald paa sin isolation ved at række videnskaben haanden.

Sabatier er ikke blot en videnskabsmand og en tænker øvet i at omgaaes begreber, men tillige et religiøst anlagt menneske gjennemtrængt af kjærlighed til alt, hvad der er sundt, stort og ædelt, og dybt grebet af det moralske idéal. Og disse tre passioner strides ikke i ham, men lever tvertom i bedste forstaaelse. Derfor har han kunnet skrive det smukke værk, som vi herigjennem gjør os den fornøielse at henlede det dannede publikums opmerksomhed paa. Sabatier spørger sig selv, om det vel

er sandt dette, at samtidens videnskab skulde være saa dræbende for den religiøse overbevisning, og i sin undersøgelse heraf har han ladet sit valg falde paa spørgsmaalet om udødeligheden.

Men dette spørgsmaal tvinger ham til først at give en definition af begreberne sjæl, udødelighed, fornuft og af livet, at skrive et resumé af naturens filosofi, at gaa tilbage ligetil de encellede protozoer for der at finde de første spor af en sjælelig organisation.

Hans fremgangsmaade er først og fremst naturforskerens, der støtter sig til kjendsgjerninger. Men man maa lægge merke til, at det aldeles ikke er hans mening at føre de naturvidenskabelige metoder over paa diskussionen om moralproblemerne, ligesaalidt som han tænker at løse disse vigtige spørgsmaal ene og alene ved hjælp af biologiske forudsætninger. Hans grunde for at tro er af en anden beskaffenhed. Hvad han søger at klargjøre er dette: om der i naturen findes ligheder, der bestyrker hans hypoteser, og om det vil kunne bevises, at hans synsmaade og hans forhaabninger ikke i noget modsiges af den videnskabelige iagttagelse og erfaring. De grunde, man ialmindelighed paaberaaber sig til fordel for troen paa individets udødelighed, er selve denne tro's udbredthed og dens absolute nødvendighed for moralen, om man ikke vil, at denne skal blive det rene bedrageri. Man har endnu et argument laant fra den instinktmæssige trang til livet, man finder hos alle levende skabninger fra de høieste til de laveste, og som synes at være selve naturens stemme. Men bliver ikke denne higen forgjæves ved den kjendsgjerning, at alt er døden underkastet? Kan den bringes i overensstemmelse med, hvad vi ved om materiens, kræfternes, livets og naturfænomenernes love.

Idet han fremsætter det ene efter det andet af disse spørgsmaal med en sikker og prøvet metodes forsigtighed, gaar forfatteren over til at definere betingelserne for udødeligheden. Vi siger ialmindelighed at alt, hvad der har en begyndelse, ogsaa ender. Dette er imidlertid ikke bevist. Vi slutter med rette, at alt det, som ophører ogsaa engang har begyndt, men en ting kan have havt en begyndelse og ikke destomindre vedblive at eksistere i det uendelige. Kun maa man ikke søge betingelserne for denne vedvaren efter analogier hentet fra de uorganiske gjenstande. Disse undergaar en uafladelig forvandling. Vistnok kan atomerne ikke tilintetgjøres, men de forbindelser, de indgaar, modificeres uophørlig. For at den alleringeste bestanddel af et usammensat legemes stof skulde kunne vedvare uafbrudt i samme tilstand, maatte den være af en absolut ensartethed, udelelig og utilgjængelig for enhver forbindelse, og saadanne kjender vi ikke. Til gjengjæld kan stoffets tilstande være kontinuerlig gjennem deres elementers vekslen, saafremt tabene erstattes. En saltkrystal f. eks., beholder sin eiendommelighed, dersom de opbyggende bestanddele efterhvert erstattes

af ensartede elementer. Men denne evne til fornyelse er altfor svag i det raa stof; det ser ud, som om det ikke var døden underkastet, medens det vertimod er udødeligheden, det ikke kjender noget til, da det stadig er udsat for at miste sin individualitet og sin uafhængighed.

Til gjengjæld eier den belivede materie, der synes døden hjemfalden, betingelserne for et slags udødelighed. Den er oprindelig dannet af det, man kalder protoplasmaet eller plasmaet, en overordentlig kompliceret sammensætning, af hvilken alle levende væsener er opstaaet, og som kun kan tilintetgjøres ved særlige tilfældigheder, fordi det i høieste grad besidder evnen til at hente de bestanddele, hvoraf det bestaar, udfra det milieu, hvor det er hensat, og at assimilere sig dem. Det er altsaa udødeligt, ikke fordi det er ubelivet, men fordi det er begavet med en aktivitet, der aldrig hviler; ikke fordi det er udeleligt, men fordi det indeholder og kombinerer forskjellige elementer; ikke fordi disse elementer vedvarer, men fordi de fornyes. Hvad der er permanent i plasmaet, det er proportionerne, de indbyrdes forbindelser, bestanddelenes og kræfternes ligevægt. Derfor har det ogsaa kunnet undergaa en evolution, og derfor har der paa jorden før dette været plasmaer af ringere beskaffenhed. Dets udødelighed er en vedvarende aktivitet og udelukker saaledes ikke fremskridtet.

Dette er, hvad der findes i protoplasmacellen, saalænge den forbliver spirecelle. Saasnart den undergaar en forvandling for at blive muskel- eller nervecelle, mister den sine oprindelige egenskaber for at tilegne sig andre. Den ernærer sig ikke længer direkte, arbeidets fordeling begynder, den er ikke mere udødelig.

Altsaa er vi en forening af indbyrdes tæt forbundne celler. Mennesket er en sammensætning, hvis enhed bestaar i de forskjellige deles indbyrdes intime forhold. Det som man kalder jeget, sjælen, der fordum antoges at være en uopløselig enhed, er altsaa en bundt, en gruppe. Jegets sygdomme, de forandringer det undergaar, de fænomener der tyder paa en dobbelt og tredobbelt bevidsthed, beviser noksom dette. Denne bundt forøger sin individualitet, efterhvert som den hæver sig høiere blandt de levende væseners række, og efterhvert som nervesystemet udvikler sig.

Hvilken er nu denne sjælesammensætnings elementer? Man har forsøgt at give en forklaring udfra nervecentrernes fysiologiske virksomhed, idet man saaledes reducerede det moralske og aandelige væsen til et blot og bart fysisk væsen, til et produkt af legemet. Dette er en aabenbar overdrivelse. Ganske vist er man tilbøielig til at tro, at enhver sjælstilstand er ledsaget af en fysiologisk hjernefunktion, og det kan ikke forholde sig anderledes. Men enhver virksomhed i nervecentrerne er ikke nødvendigvis fulgt af en sjælelig virksomhed; der er maaske en afhængighed, som

ingenlunde er identitet, men vel „to samtidige sider af en kombineret *proces*·

Hvilken er efter dette hjernen funktion? Sabatier fremsætter paa dette punkt nye og meget dristige meninger. Hjernen er en akkumulator. En almindelig fjer, siger han, er en bevægelses-akkumulator; et uhrs fjer opsamler saaledes den kraft. som for en stund gives det af den haand, der trækker det op, det tilbagegiver denne bevægelse for et kortere eller længere tidsrum. Der gives akkumulatorer for varme, for lysvibrationer, for elektricitet og magnetisme; der gives akkumulatorer blandt de levende organer: leveren f. eks. der udskiller galden. Disse organer har den funktion at optage spredte og i blodet fortyndede elementer, at lægge dem tilside, kunde man gjerne sige, ved at lade dem undergaa forskjellige modifikationer og derpaa sende dem rundt i organismen. Muskelfibrene opsamler bevægelsen og giver den tilbage under indflydelse af en irritation. Planternes grønne farvestof suger kulstoffet af atmosfærens kulsyre og opsamler det i planten i form af cellulose, træ og stivelse. Saaledes kunde det maaske ogsaa forholde sig med hjernen. Akkumulatorisk organ, som den er, opsamler den de rundt om i atmosfæren spredte rudimentære psykiske elementer, koncentrerer og bevarer dem for deraf at danne den menneskelige individualitet. Sabatier udvikler denne overmaade interessante hypotese ved at paavise nerveapparatets forskjelligartethed ligefra centralorganerne til de periferiske celler. Nervesystemet er rigt paa trevler, der findes spredte iblandt en hel del elementer af en ganske anden art. Det samme er precis tilfældet med den elektriske aal, der som alle ved, producerer ægte elektricitet. Det er et opsamlingsorgan af elektricitet, det vil sige af en kraft, som frembyder endel merkelige ligheder med nervekraften. Og protoplasmaen, om hvilken vi netop talte, er den da andet end en akkumulator af alt det liv, der gjennemtrænger hele naturen, men altfor dybt nede i det lavere naturrige til at bemerkes af os?

Man ser at Sabatier ikke er bange for at fremsætte dristige, ja endog forvovne hypoteser. Men hvad var evolutionsteorien ved begyndelsen af aarhundredet andet end en dristig hypotese? Hvad var tiltrækningsteorien paa Newtons tid om ikke en hypotese, der foraarsagede en omvæltning i alle de bestaaende begreber? Den fremragende zoolog forsvarer og støtter den glimrende generalisation, vi her har resumeret, med saa megen overbevisning, med en saa lysende klarhed, med saa megen kjendskab til kjendsgjerningerne, at hverken smil eller overfladisk diskussion er tilstrækkelig til at gjendrive ham. — Altsaa findes livet, latent om man vil, men virkelig tilstedeværende paa alle stadier i naturen. Og saaledes forholder det sig ogsaa med aanden. Der findes ikke i naturen noget, der producerer kraft og stof, der flndes blot forflytninger og forvandlinger.

Overalt er der etersvingninger og tiltrækning. Livet er ogsaa en naturkraft, som ikke forlanger andet for at komme tilsyne end den forudværende ordning. De eksperimenter, som Raoul Pictet nylig har foretaget. synes at have fastslaaet dette. Hvorfor skulde man ikke kunne sige det samme om aanden, om tendensen til at realisere et maal, om den fornuftmæssige sideordning? Man konstaterer hos alle levende væsener organismens anstrengelser for at udskille de skadelige substanser, man konstaterer i alle arters evolution en retning, en plan, et endemaal. Deri er aanden. Det er den, som gjennem en tilsyneladende følen-sig-frem har ført materien fra de laveste tilstande til den høieste organisation. Den er det endelige maal. Mennesket er et hjernecentrum, en akkumulator af aand betjent af ernæringsorganer. Livet er overalt, aanden er overalt og bliver friere og friere eller mer indetermineret, jo høiere vi kommer op i organismernes række.

I slutningen af sin bog, efterat disse uundgaaelige forklaringer er gjort, giver forfatteren sig ifærd med spørgsmaalet om sjælens udødelighed, det vil sige personligheden. Naar nu den psykiske akkumulation er foregaaet, forsvinder den med nerveapparates opløsning? Aanden selv forsvinder ikke, ligesaalidt som elektriciteten eller tyngden; men bevarer den den saa møisommeligt erhvervede individualitet? For at kunne dette maa den være bunden til en organisme. Men dersom den jordiske organisme er dens værk, dersom funktionen har skabt organet, vilde man saa ikke kunne tænke sig, at det til personlighed udviklede psykiske element har kunnet danne et plasma, der staar over det, vi kjender, og er endnu bedre skikket til at opsamle det sjælelige? Hvor skulde dette da foregaa? I hjernen. Kjendsgjerningerne tillader os ikke at anse dette for usandsynligt.

Den usynlige og uveilige eter er sædet for lysets, varmens, elektricitetens og magnetismens vibrationer. Kunde der ikke gives en aandens eterorganisme? Ifald det er sandt, at viljen, at tanken kan paavirke legemer paa frastand, dersom suggestionen paa afstand, telepatien, blev bevist, vilde man i merkelig grad have nærmet sig den opfatning, som indrømmer tilstedeværelsen af et specielt psykisk milieu, der under almindelige omstændigheder er usynligt og upaatageligt. Uden at ville røre ved endnu altfor uopklarede fænomener, har man dog seet døende, hvis blod og hvis legemlige bestanddele ganske vist allerede var i opløsningstilstand, give beviser paa en tankens klarhed og en moralsk kraft, der syntes at trodse den legemlige tilintetgjørelse. Der vilde intet forunderligt være i, at adskillelsen foregik i dødsøieblikket, mener Sabatier, og at den jordiske organisme saa ikke længer var andet end et legemligt agregat, sjælen har forladt. Paa den maade kunde man forklare sig telepatiens fænomen.

Denne nye psykiske organisme skulde saa være den virkende kraft i og gjenstand for en ny udvikling i et andet subtilere og rigere milieu, en udvikling, der skulde foregaa paa samme maade som den psykiske paa jorden: gjennem pligttroskab, og pligten det er „overensstemmelsen med den progressive evolutions maal, alle bestræbelsers retning henimod idealet“.

Som moralsk væsen skaber mennnesket sin egen personlighed, derved bliver det selv sin udødeligheds skaber. Det menneske, der ikke bryder sig om sin intellektuelle og moralske udvikling, taber sin individualitet, de psykiske elementer vender tilslut tilbage til verdensaltets skjød. En kraftløs sjæl kan blive absorberet af en stærk. Anderledes forholder det sig med barnets sjæl, der med hele opvekstens styrke netop er i vorden og som kan fortsætte udviklingen hinsides denne verden.

Forfatteren har selv lagt saa megen ærlighed for dagen ligeoverfor sit publikum ved at markere skillelinjen mellem sine hypoteser og de kjendsgjerninger, man er i besiddelse af, at det her vilde være uretfærdigt og unødigt at bemerke, at de gaar langt udover de strikt videnskabelige forudsætninger.

Hans bog er noget af det interessanteste, det mest gjennemtænkte, det solideste af, hvad der paa lang tid har kommet fra dem, der tager tankelæsning og de spiritistiske fænomener under overveielse, og som ind rømmer en betinget udødelighed og tilstedeværelse af subtile elementer. Den indeholder en mængde sindrige bemærkninger, glimrende sammenligninger og tilskynder i høi grad til tænkning.

Hr. Sabatier forsvarer sin tesis med saa megen dygtighed, ophober saa mange kjendsgjerninger og lader dem belyse hverandre indbyrdes paa en saadan maade, at selv de mest skeptiske blandt læserne maaske siger til sig selv, idet de vender det sidste blad: „Naar alt kommer til alt, hvorfor ikke?“

Det franske akademi.

(Efter Hippolyte Buffenoir i *Monde Moderne*).

En rig borger i Athen ved navn *Akademos*, en samtidig af Platon, aabnede sit hus og sine haver for sin tids filosofer, skribenter og lærde, og disse fik for vane at komme sammen der til samtale og drøftelse af videnskabelige emner. Deraf er ordet *akademi* opstaaet og har faaet den mening, man tillægger det.

I tidernes løb har der blandt adskillige folk været akademier, men intet har naaet den berømmelse som *l'Academie francaise.* Det blev stiftet paa en nem og halv tilfældig maade. I aaret 1629 besluttede nogle lærde og literært interesserede mænd i Paris at komme sammen en gang hver uge for at samtale om sine arbeider og forøvrigt drøfte bynyt. Det var ni af dem, og siden deres navne er de første i Akademiets historie, bør de nævnes; det var Godeau, Gombauld, Chapelain, Habert, abbeden af Cerisy, Conrart, Serizay, Malleville og Giry. Sammenkomsterne fandt sted hos Conrart, hvis hus bød passende bekvemmeligheder.

I flere aar kom de ni venner ugentlig sammen uden at noget fra deres uskyldige møder sivede ud og vakte offentlighedens opmærksomhed. De var glade ved at komme sammen og passiare og snakkede ikke til nogen om sin forening. Richelieu var dengang den almægtige minister. Intet undgik hans aarvaagne øine; han fik derfor ogsaa kundskab om de literære sammenkomster, som holdtes hos Conrart, og han fik den idé at gjøre dette private lærde selskab til en statsinstitution. Han gav Conrart og hans venner underretning om denne beslutning og lovede dem alle sin støtte og sit venskab.

Kardinalens tilbud vakte mismod i den lille kreds, og deres første indskydelse var i høflighed at give ham afslag. De indsaa, at den venskabelige hygge vilde blive vederlaget for, at selskabet skulde faa et officielt stempel. Men paa den anden side var det utilraadeligt at modsætte sig den mægtige kardinal, og enden paa betænkelighederne blev, at de ni underkastede sig Richelieus vilje. Mod forventning lod denne dem have fuld frihed til at konstituere sig, som de fandt for godt. Antallet af medlemmerne blev med engang forøget til firti, derpaa udarbeidedes statuter, og selskabet besluttede at kalde sig Det franske akademi. Fra den 13de mars 1634 førte sekretæren protokol over møderne, og i januar 1635 fremlagdes der for parlamentet dokumenter for akademiets officielle stiftelse; disse blev dog først i 1637 stadfæstede og ført til protokols. Siden den tid har det franske akademi holdt sig som en institution, der stadig er bleven fornyet ved indvalg af franske borgere, der i en eller anden literær eller videnskabelig henseende har vundet udmerkelse. „Det har aldrig undladt," siger den franske forfatter med en desværre uoversættelig elegant vending, „at sprede straaler af lys og varme til hjerner og hjerter."

I august 1793 blev akademiet undertrykt af konventet tilligemed alle andre literære selskaber, der skrev sig fra l'ancien régime. Men i 1795 oprettedes *Institutet*, og dettes afdeling for fransk literatur og sprog blev anseet for en fortsættelse af den ærværdige institution. I 1816 gjenoptog den sit gamle navn og statuter, der blot i mindre væsentlige ting var forskjellig fra de oprindelige af 1635.

Akademiet har bestandig ved indvalg af nye medlemmer havt for øie at samle landets forskjellige berømtheder, først og fremst de store skribenter og tænkere, de berømte geistlige og verdslige talere, de store digtere, dernæst de fremragende lærde og endelig de mænd af fødsel og rang, som særlig har beskyttet kunster og videnskaber.

Institutet, der blev grundlagt af konventet, udgjøres ialt af fem akademier, akademiet for skjønliteratur, for videnskaber, for skjønne kunster, for sociale og politiske videnskaber og endelig l'Academie française. Den 25de oktober hvert aar træder disse fem akademier sammen til fællesmøde. Ellers har det franske akademi sammentræde hver torsdag fra kl. 3 til 5. Siden 1638 har det befattet sig med udgivelsen af en ordbog over fransk sprog. Den er udkommen i seks udgaver, 1694, 1718, 1740, 1762, 1798, 1835. Den er gjenstand for stadige omarbeidelser. Desuden holder akademiet paa med udgivelsen af et historisk dictionnaire.

Akademiets udgiftsbudget beløber sig til 98,000 francs om aaret.

Akademiet tilkjender literære belønninger i et antal af 27 og borgerdydsbelønninger i et antal af 17.

Alle medlemmer af Institutet uden undtagelse har ret til at bære en egen dragt, hvis model er bestemt ved en regjeringsbeslutning, dateret 23de floréal i aaret 19 (13de mai 1801) og signeret af førstekonsulen Bonaparte.

Enhver fransk borger har ret til at fremstille sig til optagelse i akademiet. Naar en stol er ledig ved et af medlemmernes død, meddeles dette i det næst paafølgende møde, men valg paa et nyt medlem i den afdødes sted maa først foregaa en maaned efter, at denne meddelelse har fundet sted. For at et valg skal være gyldigt maa mindst tyve medlemmer være tilstede; er ikke saamange fremmødt, opsættes valget i otte dage, og da er atten tilstedeværende medlemmer nok. I artikel 15 i statuterne af 1816 heder det, at kandidater til ledige pladse ikke bør gjøre visiter hos nogen af medlemmerne for at sikre sig deres stemmer; det er nok, at de mundtlig giver sit ønske tilkjende eller indskriver sig i sekretariatet. Tiltrods for denne artikel er det bleven skik at gjøre visiter, og næsten alle kandidater føier sig derefter. Paa den maade føler de sig frem.

Et nyvalgt medlem maa ikke tage sæde i akademiet uden videre; det maa først ske i et møde, hvortil publikum er indbudt, og hvor han har at holde en mindetale over den afdøde og dertil knytte endel literære betragtninger.

Akademiets ældste nulevende medlem er Ernest Legouvé født 1807. Af bekjendte forfattere, der har sæde der, skal vi nævne Sully Prudhomme, komedieforfatteren Edouard Pailleron, romanforfatteren André Theuriet, der sidder i Montesquieue's stol, den berømte kritiker og redaktør af „Revue

des deux mondes", Ferdinand Brunetiére (i Fénelons stol), Victorien Sardou, lyrikeren José Maria de Héredia, novelleforfatteren Anatole France, kritikeren Jules Lemaitre, Pierre Loti, Melchior de Vogué og endelig Paul Bourget, der merkværdig nok har arvet Voltaires fauteuil.

nk.

En vintersang.

Hvid om kinden sørger nu naturen
mellem sine tusen spildte liv,
sneen dækker lydløst agerfuren,
skjuler blege blade, visne siv;
dumpt og dæmpet lyder fosseduren
under isens brynje tung og stiv;
ser du ham, der kryber frem bag uren?
det er døden med sin hvasse kniv.

Skarp og sleben, truende den lyser,
gnistrende i solens straaler hvidt,
alt, der endnu drager aande, gyser,
trygler om at leve, svagt og blidt.
Ja, han ved, at synet af ham kyser,
ved, at han kan myrde frankt og frit;
blodet selv i vore aarer fryser,
mens han raaber: nu er livet mit!

Under isens tyngde, brudt og bøiet
aander livet tungt i vintrens slud;
blad og krone kuldskjært sammenføiet
staar i sneen skjult et spinkelt skud.
Tro ham ikke; døden, han har løiet,
da han raabte: livet er min brud!
Se ham fast og frygtløst ind i øiet,
til han flygter bort — hold ud, hold ud!

Johannes Petersen.

Kampen om Kina.

En side af det østasiatiske spørgsmaal.

(Efter **René Pinon** i „*Revue des deux mondes*").

Den 12te mai 1891 aabnede tsarevitsch Nikolai, den nuværende keiser, i Vladivostok høitidelig arbeidet paa den transsibiriske bane, og det vældige verk er nu saa vidt fremskredet, at inden mange maaneder vil tsarernes hellige by og himmelens søns hovedstad være rykket hinanden hundreder af mile nærmere. Man har forlængst færdigt det banestykke, som forbinder Vladivostok med Chabarovsk ved nedre Amur; derfra fører dampbaade reisende og varer lige til Nertchinsk, endepunktet for dampskibsfarten paa Amurfloden. Alene banestykket mellem Nertchinsk og Baikalsjøen er ufuldført; naar ogsaa det er færdigt, vil man kunne fare gjennem Sibirien med damp. Inden udgangen af næste aar vil denne grandiose drøm være bleven virkelighed, thi russerne har drevet arbeidet med saadan febrilsk energi, at de kommer tre eller fire aar foran de dristigste forventninger. Denne iver beviser saagodt som noget andet, hvilke dyrebare interesser, der er i spillet i dette yderste østen, hvor begivenhederne udvikler sig med en saadan uvant og forvirrende hurtighed. Det er ikke alene for at komme i forbindelse med et hav, som hverken is eller snevre sund eller traktater lukker, at russerne skynder sig saa med at faa lagt de sidste skinner i sin Transsibiriske, men det det er ogsaa og væsentlig, fordi erfaringen fra den sino-japanske krig har lært dem, at forandringer fuldbyrdes fortere i den kant af verden, end de havde forudseet. Det er for at komme før andre og udnytte Kinas rigdomme, at den moskovitiske jætte iler over de sibiriske stepper med syvmilsstøvler. Men Rusland kommer ikke alene. Andre europæiske, amerikanske og asiatiske stater er med i konkurrencen, og spørgsmaalet er hvilken af dem, der har mest udsigt til at gaa af med seiren.

Først i rækken blandt de magter, der har pleiet forbindelser med det himmelske rige, er Rusland. Allerede henimod slutningen af det syttende aarhundrede, i 1689, underskrev Rusland traktaten i Nertchinsk; dette var den første gang himlens søn traadte i diplomatisk forbindelse med en vestlig magt; et af punkterne i denne ærværdige pagt fastslog, at russiske kjøbmænd forsynede med pas havde ret til frit at drive tuskhandel i hele det kinesiske rige.

Den russiske ørn har to hoveder: et er vendt mod Europa og et mod Asien, og den russiske folkefantasi ser i dette symbol en forjættelse

om slavernes kommende herskerrolle i de to verdensdele. I det forrige og dette aarhundrede har to folk, England og Rusland, havt klart begreb om, at Europa ikke er ensbetydende med verden. Medens de andre magter ødte sine kræfter i ufrugtbare stridigheder, grundlagde englænderne *the Greater Britain* og lagde alle have under Albions scepter, og samtidig udspændte russerne sit lands grænser til fjernere og fjernere egne.

„De store staters politik,“ sagde Napoleon den første, „ligger i deres geografi“. Det er geografien, som har gjort det til en nødvendighed for Rusland at naa det aabne hav. Det har i Asien maattet søge, hvad naturen og menneskene nægtede det i Europa. To veie stod det aabne, og det har fulgt begge paa en gang: til det indiske ocean gjennem Afghanistan, til de kinesiske have gjennem Mandsjuernes land. Paa den første vei blev det stanset af England, den anden vei er banet, og saalænge Rusland er optaget med at underlægge sig det yderste østen, har det tusen grunde til at ønske fred i Europa.

Fra umindelige tider førte mongolske karavaner the og silke fra Kina til de russiske markedsbyer; imidlertid har denne handel aldrig været saa betydelig, som den under lettere kommunikationsvilkaar vilde kunnet blive. (I 1894 indbragte den 38 millioner kroner). For at udvikle karavanehandelen skred Rusland derfor naturlig til at nærme sine grænser til de kinesiske produktionscentrer. Lidt efter lidt omgav det keiserdømmet som med fangarme lige fra *Hindu Kusj* til grænserne af Korea og klemte det som mellem klyperne i en umaadelig tang. I 1858 besatte det Ussuriterritoriet og anlagde ved det japanske hav havnen Vladivostok. Dermed var Rusland naaet havet; det havde faaet en havn, som var isfri i otte af aarets maaneder. Dette var et stort skridt, men endnu ikke for Rusland et tilstrækkeligt. Vladivostok er blokeret i de fire vintermaaneder, forøvrigt ligger det ved et hav, som er lukket af koreanske og japanske kyster. Det frie udløb til oceanet manglede fremdeles. Rusland satte sig derfor straks igjen i bevægelse. Japan var dengang endnu et lukket og efterblevet land uden marine og uden nogen moderne armé; dets „europæisering“ var netop saavidt begyndt. I 1875 fik Rusland mikadoen til at bytte Øen Sakalin mod Kurilerne, hvorved Rusland fik et bytte og Japan en skygge. Aaret efter opnaaede det, at han gav afkald paa overherredømmet over Korea. Men dermed standsedes dets videre fremtrængen af England, hvis jalousi var bleven vakt. Diplomatiske notevekslinger og intriger varede og rak i aarevis, indtil endelig Rusland tog en rask beslutning og i 1886 lod skibe og tropper besætte Port Lazareff. Russerne havde endelig vundet en virkelig isfri havn, og de var herrer over Korea. Men England sov ikke. Det besatte i hast den yderste sydspidse af Korea, øen og havnen Port Hamilton. Derfra beherskede englænderne

det koreanske stræde og holdt russerne indestængt i det japanske hav. Dette var et haardt træk for regjeringen i St. Petersborg, og krigen var i færd med at bryde ud. Heldigvis opdagede England, at det havde skuffet sig med hensyn paa Port Hamiltons strategiske betydning. Havnen var daarlig og øen vanskelig at forsvare. England foreslog derfor en gjensidig rømning af de besatte koreanske punkter, og Rusland, som gjærne vilde undgaa en strid, hvorpaa det ikke var forberedt, indvilgede gjerne og opgav Port Lazareff samtidig med, at englænderne fortrak fra Port Hamilton.

Denne begivenhed fik betydelige følger. Rusland forstod, at det ikke kunde gjøre yderligere erobringer, ja ikke engang hævde sine stillinger i det yderste østen, medmindre det fik sine stillehavnsbesiddelser forbundet med Europa ved jernbane. Det var dengang tanken kom op, og øjeblikkelig begyndte man at foretage nøiagtige beregninger og terrænundersøgelser. Paa samme tid bevilgede regjeringen subvention til hurtiggaaende dampskibe mellem Odessa og Vladivostok. England begyndte samtidig at føle trang til at skaffe sig hurtigere forbindelse med Kina end gjennem Suez og begyndte den transkanadiske bane og subvenerede en hurtigrute mellem Vancouver og Honkong.

Port Lazareff-affæren blev altsaa aarsag til anlæggelsen af de to nye vældige jernbanelinjer, hvoraf den ene kommer til at gjennemkrydse Kanada, den anden Sibirien. Den henledede ogsaa alle sjømagters opmerksomhed paa Japans raske udvikling og paa de russiske og de britiske begjæringer og planer. Det østasiatiske spørgsmaal var kommen paa tapetet.

* * *

Englænderne har siden opiumskrigene ingen god kredit havt i det himmelske rige; de har vakt de indfødtes mistro og har stødt dem ved sit raske og bryske væsen. Det russiske diplomati har derimod altid med beundringsværdig kløgt og takt forstaaet at opretholde det gode forhold mellem sin nation og den himmelske, og Rusland plyndrer sit offer under gjensidige forsikringer om det hjerteligste venskab. Da man i Europa blev vidne til Japans store opsving, begyndte man for alvor at frygte en fare fra den gule race, man tænkte sig, at hele racen var ligesaa udviklingsdygtig, som en enkelt gren af den, men den sino-japanske krig, og hvad der senere har indtruffet, har grundig kureret denne frygt. Kineserne selv vil med al sin duelighed aldrig blive til nogen økonomisk gene for Europa, og endnu mindre vil de komme til at spille nogen truende militær rolle. I det store østasiatiske spørgsmaal er Kina blot passivt impliceret. Spørgsmaalet er ikke: hvilken rolle kommer Kina til at spille i den internationale udvikling, men: hvilken magt kommer til at benytte sig af Kina og

hente styrke fra dets utømmelige hjælpekilder? Hvilken magt skal udnytte Kina?

Ruslands farligste konkurrent er ikke England, men Japan. Japanerne skylder kineserne sin civilisation, og der er imellem de to folk talrige berøringspunkter. Hele det besynderlige kompleks af ideer, instinkter, maader at være paa, handle og tænke paa, som udgjør den kinesiske aand, og som for os er en uløselig gaade, er for japanerne ingen hemmelighed. De har nøglen. De er af samme folkefamilie, men besidder over sine gule brødre den overlegenhed, som en mere eleveret karakter og en mere aaben intelligens giver dem. Kineseren i sin almindelighed røres blot af to grundfølelser (?): sønlig kjærlighed og havesyge; japaneren har et høiere ideal; han er lidenskabelig patriot og er altid beredt til med glæde at ofre velfærd og liv for sit lands ære. Han understøttes desforuden mægtig af en vidunderlig assimiliationsevne, der tillader ham at bevare sin racekarakter usvækket og samtidig tilegne sig Europas videnskabelige og industrielle civilisation.

Japaneren hader ikke kineseren; han anser ham blot for en broder, der er altfor sen til at færdes paa fremskridtets vei og altfor sløv til at jage europæerne, som udbytter ham. Han har lyst til at tage denne broder i skole, staalsætte ham og bibringe ham noget af sin egen overstrømmende livskraft og energi. Krigen har kunnet udbryde mellem de to folk, men den har ikke kunnet uddybe noget svælg imellem dem. Selv under krigen gjorde japanerne sig til af at nære venlige følelser mod fienderne og behandle dem med høisind. Kinesiske undersaatter kunde uden at udsætte sig for forulempninger blive boende i Japan efter krigens udbrud. Derimod led de japanere, som havde dristet sig til at forblive i Kina, de værste forsmædelser, ja endog tortur. Japanerne dvæler med forkjærlighed ved denne forskjel i de to nationers opførsel og slutter, at det er dem, som repræsenterer fremskridtet, og at de har ret og forpligtelse til endog med vold og magt at civilisere det kinesiske barbari.

Tiden synes ogsaa at være inde til virkeliggjørelsen af Japans ærgjerrige planer. Kineserne er slagne af det foragtede gule broderfolks triumf og synes at være beredte til at lade sig lede og oplære af seierherrerne. Kinesere og japanere vil forsones ved et fælles racehad til europæerne og paa det økonomiske omraade skaffe sig glimrende revanche for alle lidte ydmygelser. Japanerne vil komme til at spille den samme rolle i Kina som englænderne i Indien; de vil udbrede sig over hele landet og overalt spille mestre og ledere. Med kinesiske arbeidere som undergivne vil de udbytte Kinas kapitaler og omskabe hele landet til et eneste verdensproduktionscentrum. Men selv om de er istand til at give landet et nyt udseende, saa vil det falde dem svært at forvandle indbyggernes

karakter: de himmelske vil blot med apatisk interesse bistaa ved omdannelsen af sit gammelmodige fædreland; de vil ikke finde det umagen værd at studere „barbarernes“ civilisation; de vil lade sig lede af sine gule brødre, og denne ledelse vil blive saa mild og broderlig, at den ikke vil vække dem af deres evige slummer.

Denne japanernes udbyttelse af Kina vil allerede være i god gang, naar om fem aar de russiske jernbanevogne kjører lige frem til Hankow. Utvilsomt vil tsaren af himlens søn opnaa tilladelse til at eksportere kinesiske varer og produkter over den transsibiriske bane. Idet japanerne saaledes arbeider paa Kinas industrielle udvikling, arbeider de tilbedste for de russiske jernbaner, og de er ikke blinde for denne kjendsgjerning; de gjør sin handelsflaade istand til at overtage sin del af eksporttrafiken. Russiske jernbaner og japanske dampbaade vil med lethed ødelægge alle engelske og tyske foretagender og gjøre al konkurrence umulig. Og de vil dette saameget lettere, som de er de eneste folk, der har sympati blandt kineserne selv. Englænderne er ikke populære i Østasien, tyskerne er ligefrem forhadte, og amerikanerne deltager ikke synderlig i denne væddekamp. Tilsjøs vil japanerne have afgjørende fordele over alle sine medbeilere. De slaar gjerne ned sine tarifer, de arbeider gjerne en tidlang med tab, lige til de opnaar monopol paa den attraaede trafik. Man var vidne til, at de i 1885 slog fragten mellem Singapore og London ned til det halve pr. ton, tiltrods for, at samtlige europæiske kompagnier havde forenet sig om at holde dem udenfor. Tilsjøs vil derfor japanerne tilrive sig handelen, tillands vil russerne med sin jernbane være ene om den. Varer som the, der bør fragtes fort, kommer jernbanen tilgode, men andre mindre letskadelige produkter vil formodentlig gaa sjøveien, for fragtbillighedens skyld, og der vil intet være i veien for, at russere og japanere kan optage en fredelig konkurrence til gjensidig fordel uden at behøve at føre krig paa kniven. Den gjensidige jalousi, som skiller dem, synes derfor ikke at have tilstrækkelig grund i forholdene.

nk.

En undvigelse fra Djævleøen.

(Efter **Napoleon Ney** i „*Rev. des Rev.*“)

Kaptein Dreyfus's skjæbne holder verden i aande, og medens retten har sin langsomme gang, hensidder den ulykkelige fremdeles i sit fangenskab paa øen med det uhyggelige navn. Tiden vil vise, om han ved retslig foranstaltning vil blive befriet derfra. Som man ved,

har der, forinden hans sag toges op igjen, været gjort flere energiske og dumdristige forsøg paa at faa ham reddet ved flugt. Forsøgene er som bekjendt strandede, men man har uden grund fremstillet det, som om enhver flugt fra denne ø skulde være umuliggjort af selve naturen, idet den omgives af golde, forrevne og bølgepidskede klippeskjær i en tæt krans. I virkeligheden har det lykkedes flere deporterede at undvige, og det er om et saadant heldigt tilendebragt undvigelsesforsøg, der i det følgende skal berettes.

Henri Chabannes, bødker af profession og medlem af et hemmeligt republikansk selskab, blev arresteret i Bezon ved Paris den 2. april 1855 og den 4. august samme aar dømt til to aars fængsel for sin deltagelse i republikansk propaganda; den 23. i samme maaned blev imidlertid straffen forhøiet til fire aars fængsling, idet han afsløredes som leder og grundlægger af det hemmelige selskab.

Den 14. april, tolv dage efter Chabannes arrestation, havde imidlertid italieneren Pianori affyret to revolverskud mod Napoleon den tredie i Champs-Elysées, og dette attentat fik politiet til at tro, at der var en vidt udbredt sammensværgelse igjære mod den lovlige samfundsorden. Loven for den „almindelige sikkerhed“, der blev udstedt i 1857 efter Orsinis attentat den 14. januar og ubarmhjertig haandhævet af indenrigsministeren, general Espinasse, havde endnu ikke opløst det republikanske parti og lammet dets hemmelige virksomhed.

Dets faste stok udgjordes af de hemmelige selskaber, som voldte saamegen allarm under Louis-Phillipe's regjering. Imidlertid traf regjeringen allerede i 1855 overordentlige sikkerhedsforanstaltninger. Chabannes og 23 andre politiske arrestanter blev ført fra et fransk fængsel til Guyana i egenskab af farlige forbrydere.

Henri Chabannes var ialfald en lidenskabelig og modig mand og dertil en rasende republikaner. Før han indskibede sig, skrev han til sin datter fra bagnoen i Toulon: „Hvis du bliver stor, saa tænk undertiden paa din far . . . da vil du skjønne den sag, som giver mig mod til at udholde denne elendighed . . .“

Efter en lang og besværlig overreise blev fangerne ved ankomsten til Guyana ført ombord paa „Castor“, en gammel skude, der gjorde tjeneste som blokskib og laa for anker paa reden ved Frelsesøerne. Chabannes' første indtryk var eiendommeligt. Han skrev til sin kone: „Her aander man en frisk og mild luft; øerne har et skjønt udseende — alle træer er grønne. Man skulde tro, dette var et paradis beredt for os, og saa er det snarere en grav — men vi har haabet igjen.“

Da Chabannes reiste til Guyana, var han fast besluttet paa at prøve at gjenvinde sin frihed. Blandt hans kamerater paa overreisen var der en

overmaade energisk og modig eventyrer, Charles Carpezat, gammel fange paa Belle-Isle, der var rømt og arresteret paany og endelig dømt til 5 aars deportation for at have fabrikeret og gjemt forbudte vaaben.

Chabannes forbandt sig med Carpezat og ligeledes med en italiener ved navn Pianori, en fætter af forøveren af attentatet i april 1855. De skulde senere komme til at flygte sammen. Carpezat var meget oplyst; han kjendte kemi, matematik og historie og havde skaffet sig alle disse kundskaber i sine fængsler. Han var saa opsat paa at flygte, at han allerede tænkte paa at iverksætte et flugtforsøg, mens de var ombord paa blokskibet; men Chabannes overbeviste sin ven om, at det ingen udsigt havde til at lykkes. Han truede endogsaa med at melde ham for administrationen, hvis han fastholdt sin plan. De blev derfor enige om at opsætte med forsøget, til de var landsat pea Djævleøen, hvilket først skeede en maaned efter deres ankomst.

Paa den tid levede de politiske deporterede for sig selv og uden vogtere paa Djævleøen. To gange om ugen bragte en kano dem de nødvendige levnetsmidler: brød, kjød, kaffe, salt, brændevin og drikkevand, thi dette sidste fandtes blot i ringe mængder der. En vagthavende underbefalingsmand med fire soldater og lægen fulgte med og foretog inspektion.

Djævleøen er omtrent 3 á 4 mil i omkreds. De første forsøg paa at opdyrke den blev gjort 1854. Man sendte did straffanger, som plantede bananer, kokustræer, sukkerrør osv. og byggede nogle hytter under det største træ paa øen.

Straffangerne blev i 1855 ombyttet med politiske deporterede, der brød fodstier og anlagde veie; de dyrkede ogsaa grøntsager for at skaffe sig afveksling paa sin spiseseddel, og saaede mais for at føde det fjærkræ, som de brugte at sælge til administrationen. Enhver havde opført sin hytte af tørret ler, hvor han havde lyst. Mange af de deporterede fordrev tiden med at fiske; Chabannes fortæller, at han en nat, da han trak sit fiskegarn, blev opmerksom paa musik over fra „Kongeøen". Brisen kom fra den kant og førte med sig Marseillaisens hellige toner. Og Kongeøen var administrationens residens!

Chabannes tænkte stadig at undvige i ledtog med Carpezat og Pianori. I den største hemmelighed begyndte de at træffe forberedelser til flugten; de udhulede med de daarlige redskaber, der stod til deres raadighed, en raat tilhuggen træstamme for at faa istand en kano. Men de blev snart opdagede af sine ulykkeskammerater, som forgjæves prøvede at knække deres mod ved at erklære deres foretagende for ugjennemførligt. Snart kom imidlertid et tilfælde dem til undsætning. En flok arbeidere, der var udtagne blandt dem og sendt til Borda nær Cayenne for at udføre nogle nødvendige Sundhedsarbeider i den pestbefængte flække, kom tilbage, fordi

deres arbeide ikke havde kunnet tilendebringes formedelst den gule feber. De førte den frygtelige smitte med sig til Djævleøen, og i mindre end en uge blev et halvt snes af de deporterede bortrevne af sygdommen. Paniken vokste blandt de ulykkelige, og de tre kammerater, der besluttede at drage nytte for sin plan af den almindelige skræk, sammenkaldte dem alle under det store træ og besvor dem om heller at flygte sammen end gaa den skrækkelige død, som ventede dem, hjælpeløse imøde. Forslaget vandt anklang blandt hovedmassen af de deporterede, og man blev enige om at bygge en vældig flaade og føre al opdrivelig proviant ombord paa den og prøve at naa kysten af det hollandske Guyana. Ved et lykkeligt træf drev en umaadelig træstamme, formodentlig fra Amazon, iland paa stranden; den blev øieblikkelig bragt iland og skjult inde paa øen. Stammen blev kløvet i to vældige bjælker til underlag for befrielsesflaaden. Mindre trær blev fældede og fæstede til den ved hjælp af bast og seige lianer, der maatte tjene istedenfor taugverk og spiger. Chabannes kom hans gamle haandverk tilgode; af alskens tilfældigt materiale lavede han etslags tønder bestemt til at fæstes under flaaden for at øge dens bæreevne. Under dette arbeide blev han overrasket af en vogter, som uventet satte iland paa øen for at hente grøntsager, og forberedelserne truede med at blive opdaget og det hele gaa overstyr. Men hans aandsnærværelse reddede ham; han forklarede vogteren, at han fabrikerede tønder for at samle regnvand, da de portioner de fik sig uddelt ikke strak til. Vogteren fandt ideen god og lod ham uforstyrret fortsætte sit arbeide. Chabannes hug ogsaa aarene til, og da de en dag havde baaret ned til stranden alt det, de tænkte at føre med sig af levnetsmidler, blev flaaden med forenede anstrengelser gjort flot og afreisen bestemt til den samme aften.

Klokken syv om aftenen var alt færdig til afreisen; alt var bragt ombord, og af de sytten deporterede manglede blot en. Men da han kom og skulde løbe ombord, opdagede man, at flaaden stak meget dybt i vandet, og skræk for at synke greb flere, saa at de mismodige opgav flugten og styrtede iland med sine levnetsmidler. Ombord forblev blot Chabannes, Carpezat, Pianori og fire andre. Fra stranden saa de andre dem ro bort og lidt efter lidt forsvinde i mørket. Sjøen var glat som et speil, og brisen ikke sterk nok til at fylde det primitive seil, de havde faaet istand af sammensyede klædningsstykker. Snart fik en ugunstig strøm fat i det ubekvemme fartøi og truede med at sætte det iland paa administrationens øer, men med fortvilelsens udholdenhed lykkedes det dem at holde klar, og inden morgenens frembrud var de langt af syne ude paa det aabne hav.

Om morgenen fik de et skib isigte, og blot med nød og neppe formaaede de at holde sig saa klar af dets kurs, at de undgik at blive

praiet og maaske taget op og udleveret — om det havde været et fransk fartøi. Senere blev de dog praiet af skonnerten Belle-Poule fra Cayenne, men den ædle kaptein paanød dem blot levnetsmidler og penge, skjønt han troede det var almindelige straffanger — fordi det bød ham imod at skulle røre ved den præmie paa 100 frcs., der i Cayenne udbetaltes for hver fakket rømling.

De landede endelig paa den sandede kyst af det hollandske Guyana, men da de ikke saa spor af menneskelige boliger, satte de atter tilhavs og seilede videre. Flaaden var nu næsten synkefærdig, og provianten begyndte at slippe op; de manglede ogsaa vand, saa de ulykkelige for at stille sin ulidelige tørst gav sig til at drikke sjøvand og det, som er endnu værre. Følgen heraf var, at en af dem, en polak, blev vanvittig og maatte bindes af sine kammerater. Endelig den femte dag efter deres afreise landede de ved mundingen af en flod, og Chabannes og Carpezat, der havde mest kræfter tilovers, vandrede opover sumpene langs floden for at naa mennesker og hjælp. Deres kammerater lovede at vente paa dem. I otte dage udstod de de forfærdeligste lidelser paa denne vandring gjennem sumpegnene, hvor de holdt paa at ædes op af insekter, og hvor de maatte vade tilknæs i dynd. Endelig naaede de en hollandsk plantage. Da de traadte ind, sad folkene tilbords. De blev slagne af forbauselse ved at se de to udtærede og ynkelige forkomne fremmede træde haltende og vaklende ind. Hollænderne skaffede dem i hast al den pleie og føde, de saa haardt tiltrængte. Derpaa sendte de en kano ned ad floden og fandt de ulykkelige gjenblevne. To af disse havde forvildet sig ind i sumpen og var blevne opædt af krabber, de andre var i live, men i en yderst forkommen tilstand.

Fra den hollandske plantage blev de alle, da de nogenlunde var komne til kræfter, ført til Paramoribo. Her lod koloniens generalprokurør dem høitidelig forsikre, at de blot var politiske forbrydere, hvorpaa de nød koloniens gjestfrihed, indtil de fik skibsleilighed til New York. Hjemkommen til Frankrige efter det keiserlige amnesti af 16. juli 1859 trak Henri Chabannes sig tilbage til sin hjemstavn og deltog senere ikke i den politiske strid.

nk.

— I Rusland drøftes for alvor planer om en skibskanal fra Østersjøen til det Sorte Hav, fra Riga over flodene Düna, Beresina og Dniepr. Den egentlige gravne kanal vilde saaledes ikke blive urimelig lang. Den hele længde er 1600 km. Kanalen skulde være over 200 fod bred og 28 fod dyb og vilde koste 375 millioner kroner.

Vor byarkitektur.

Dagspressen har i den senere tid ved en impuls fra Kjøbenhavn begyndt at diskutere de ofte i „*Kringsjaa*" omskrevne stygge byarkitekturer, der sætter barbarismens og smagløshedens præg paa vor hovedstad. At den er styg og meningsløs, synes alle enige om; men som sædvanlig hos os ophører ogsaa enigheden, straks der skrides fra den negative til den positive side af sagen. Hvad skal eller kan der gjøres? Hav en mening derom, og du er sikker paa at faa en sten i hovedet fra hold, hvor man naturligvis er af den stik modsatte mening.

En vil have en kommunal smagsdomstol, en anden vil ikke have den, fordi den ikke kan skabe en ny arkitektur, hvilket jo er uomtvisteligt. Nogle vil bare have norsk arbeide og norske motiver, andre vil netop gjøre hovedstaden til et lidet miniaturbillede af Berlin eller Paris — helst tegnet og bygget af fine, fremmede hænder. Nu er det det uheldige, at det lidet nytter at gaa til udlandet, for den moderne byarkitektur er overalt i en kaotisk overgangstilstand. Moderne forretningsgader ligner hinanden overalt og er blot mere eller mindre stygge.

Kommunal kontrol med den arkitektoniske og æstetiske del af byggearbeidet i vor by burde der absolut være. Det er for galt, at det skal være tilladt at opføre alleslags monstrositeter midt i byens bedste strøg, at det skal være lovligt planmæssig at fordærve folks smag, ødelægge deres humør og saare deres øine, som musikelskerens øre vilde saares, hvis Kristiania teaters orkester marcherede gade op og gade ned, hver musiker spillende sit stykke i sin takt paa ustemt instrument. Der bør jo være maade paa de friheder, menneskene kan tillade sig.

En kommunal skjønhedsautoritet, hvis sanktion alle nye byggearbeider og alle ombygninger maa have, og hvis reglement efterhaanden kan gjøre de værste arkitektoniske absurditeter og vederstyggeligheder umulige og skabe en vis stilenhed i dekorationerne (egentlig arkitektur findes jo ikke) i visse strøg og gader — bør vi absolut have. Men naturligvis kan den ikke gjøre alt. Vi vilde blandt andet øieblikkelig staa overfor, *hvad* denne skjønhedsmester eller (som det vel desværre blev) denne skjønhedskomité mente med god arkitektur. Impulserne fra den turde blive mindre tilfredsstillende. Den vilde formodentlig indskrænke sig til regulering af det, som nu kaldes arkitektur, og som efter min mening heller falder ind under gibsmagerens ædle haandverk.

Der bygges en murkasse uden spor af arkitektonisk behandling. En slet og ret kasse. Saa sendes der bud efter gibsmageren, og arkitekten leverer tegning til en gibsfacade i den tynde, ækle, afblegede afstamning

af renaissancearkitekturen, som fylder alle gader fra Nordkap til Gibraltar og fra Moskva til San Francisko. Skal det være rigtig fint, stikkes der ogsaa ind i murvæggen en del færdiglavede jernaltaner, som ogsaa delvis overklines med gibs og saaledes bliver til „arkitektur“. Saa begynder gibsmageren at ælte og rulle sit stof udover kassens gadevæg, indtil det velkjendte resultat er opnaaet.

Den kommunale kontrolkomité vilde vel neppe herved gjøre andet end at kræve lidt god smag og selvbeherskelse ved anvendelsen af gibsen. I enkelte flotte gader vilde den kanske kræve, at gibsen *skal* erstattes af et lignende udkjævlet lag af marmorfliser paahængt kassen med stifter.

Længere kommer vi nok ikke i arkitektur, før det gaar op for folk, at arkitektur er *bygnings*kunst, ikke gibs- eller marmorornamentik. Saalænge publikum tror, at byen bliver arkitektonisk fager at skue, bare der hænges en marmorklædning istedenfor en gibsklædning udenpaa murkassen — saalænge kommer vi nok ikke stort videre, end vi er. Gudbevares, silke er i og for sig vakrere end vadmel, og marmor end gibs. Og saa ved vi jo, at det *koster* mere. Men derfor er det slet ikke sagt, at silkekjolen klæder stort bedre end vadmelskjolen, eller at marmorpudsen bringer os et eneste hanefjed nærmere *arkitektur* end den gode gamle letvindte og praktiske gibs.

Det første skridt, som maa gjøres, før vi kan haabe paa en ærlig og reel arkitektur, er, at det gaar op saavel for publikum som for arkitekter, at ornamentik og puds i det høieste maa være et bielement, at den egentlige arkitektoniske skjønhed maa høre *selve bygverket til*, maa ligge i dets vakre, harmoniske linjer og masser. Ornamenterne skal blot være for bygningen, hvad et baand eller en roset her og der er for den velsyede kvindelige dragt. Ingen noksaa kunstfærdig ornamentik kan gjøre en kasse til arkitektur. Den er og bliver en kasse, som spjaakes ud med marmorfliser eller gibskruseduller.

En kasse er i det hele et vanskeligt problem i arkitekturen, og uheldigvis repræsenterer kassen den mest økonomiske anvendelse af tomten. Den er den billigste byggeform, og den vil derfor holde sig med sit paaklistrede arkitektoniske forklæde, saalænge til smagen forlanger ærligere og vakrere bygninger, selv om det vil koste en smule mere og udnytte tomten mindre godt. I forretningsstrøgene kan vi foreløbig ikke vente stort i den retning, og kassen med de paahængte marmorfliser bliver vel derfor her i lang tid den høieste form af arkitektur. I beboelsesstrøgene derimod har de senere aar seet et glædeligt omslag. Folk vil bo pent, selv om det koster lidt. De vil ikke bygge væg i væg. De omgiver sig med aaben plads — og dermed er (som kjendsgjerningerne viser) det første skridt gjort mod en virkelig arkitektur. Det bliver da mulig at forlade kasseformen. Arkitekten

faar lov til at tumle sig frit med bygningens linjer. Og da frabeder han sig nogen puds, som blot vilde skjule og ødelægge den virkelige kunst, han har lagt paa bygverket selv. Han vil have frem det materiale, hvoraf murene er reist, for at grunden for hans linjer kan opfattes, og det hele virke rationelt og harmonisk.

Endnu en fare truer arkitekterne. Kanske den mest lumske, fordi den udgaar fra kunstnerkredse og støttes der. Og en kommunal kontrolkomité vilde vistnok gjøre sig til dens lydige verktøi. Jeg mener faren for at gjøre arkitekturen til noget rent ydre og paaklistret ogsaa i en anden end den bogstavelige forstand.

En virkelig arkitektur udvikler sig indenfra — nedenfra, fra det naturlige, det nødvendige, det lave jordiske, det praktiske. Kun da kan den i tidens fylde stolt og trygt sende sine spir ind i den blaa solfyldte himmel. Den maa have rod i virkeligheden, være ammet af praktiske krav. Husmoder, snedker og murer maa lægge grunden for enhver levedygtig hjemarkitektur. Og i vor tid maa arkitekturen skaffe sig fodfæste til nye spring ved at lære at bygge hjem for menneskene. Hjem, som vinker lykken ind og hjælper alt, hvad træ og sten kan (og det er ikke saa lidet) til at holde den fangen.

Der maa begyndes indenfra med at ordne et bekvemt, lunt, hyggeligt hjem. Derved giver sig en grundplan, som muliggjør en uendelig variation af linjemelodier. Det indre føres blot ud og sammenbindes og pointeres eller skjules efter omstændighederne. Og man har reel arkitektur. Man har vakre bygninger, som ikke skylder hverken gibs eller marmor sin skjønhed, som er vakre *som* bygverk. Vakre og karakteristiske. Lune, koselige endog udenfra, dragende, saa det giver hjemlængsel at se paa dem.

Saa vidt er engelskmænd og amerikanere allerede komne, og vi har gjort et par tiltag. Amerika og England har en ærlig hjemarkitektur, og vi kunde med fordel lære meget derfra, mere end vi kan lære fra Tyskland eller fra Frankrige, hvor hjem saa lidet kjendes.

Den lumske fare bestaar i en tilbøielighed hos særlig kunstneriske arkitekter til at foragte de smaa ting og de enkle opgaver og med en gang kaste sig over opgaver, hvortil forudsætningerne for en heldig løsning mangler. Følgen bliver en arkitektur op i luften — en byggekunst uden fodfæste, uden forbindelse med jord og virkelighed. De praktiske krav affærdiges med det mindst mulige, og de æstetiske krav behandles for sig. De to, som blot skulde være de to sider af samme ting, udarbeides hver sin vei. Resultatet er skuffelse paa begge sider.

De praktiske krav faar bygningens indre, faar selve bygningen, og

saa tager æsteten i arkitekten revanche ved at smøre al sin arkitektur ind i gibsens eller facadedekorationerne, hvad de nu end er gjort af.

En saadan arkitektur kan aldrig blive ny, aldrig original, fordi ingen arkitektur vokser frem paa den vis. Alt hvad arkitekten kan gjøre, er at efterligne. Enten en bygning i Paris eller Berlin eller et ældre bygverk. Smøre paa med gibsen, linjere og kopiere, lodrette linjer, vandrette linjer, søiler, som ingenting bærer, fæle hoveder, umotiverede rosetter — er det en dygtig arkitekt, er naturligvis ornamenteringen meget omhyggelig og ofte smagfuldt udført.

Dette faar saa gjælde for rigtig fin arkitektur, især hvis det slaaende ligner noget i Paris eller et andet merkeligt sted.

Man tager jo selv i de store lande gamle tempelportaler, som lyste i guld og marmor mod det grønne løv under Grækenlands blaa himmel og klistrer dem paa et hospital, et raadhus, en privatbolig eller hvadsomhelst — udført i graa sten under en graa himmel. Og man kalder det arkitektur!

Blev det rigtig stort hos os, gik man kanske saavidt som til at bygge privatboliger i lighed med de gamle stavekirker. — Det er faren, at man saa let i en tid, som ikke eier sin egen stil, henfalder til den tro, at det bliver kunst og arkitektur, bare man kopierer noget gammelt og ærværdigt. Gribes en sjæl engang af denne ulyksalige idé, saa taber han alt øiemaal for virkelighedens verden og alt øre for dens krav. Hans ulykkelige familie maa sove i ubekvemme senge, fordi fædrene gjorde det, sidde paa retryggede stole med udskjæringer, der paafaldende minder om min yngste guts tavletegninger, fordi fædrene, stakkar, ikke kunde gjøre mere bekvemme stole og ikke altid magtede at udtrykke særdeles tydelig sine faa ideer. Vinduerne maa være smaa og vist helst isatte gammelt flaskeglas, for slig havde fædrene det, og derfor er dette kunst. Lavt under taget maa der være . . . .

Nu, alt dette synes mig at ligne vaas mere end nogen kunstfornyelse. Er der liv i kunsten, slipper den nok at gjøre sig dum og klodset med magt for at efterligne fædrene. Ikke heller vil den nøie sig med at smøre græske tempelfaçader eller renaissance-paladsfaçader paa vore stakkers moderne bygninger. Den vil tage sit udgangspunkt i dagens liv og praktiske krav; den vil med glæde betjene sig af alle de nye hjælpemidler, teknik og industri stiller til bygmesterens disposition, og den vil tegne og virke sit eget ideal, sine egne drømme, sine egne fantasier ind i det bygverk, hvis plan er udtryk for den størst mulige bekvemmelighed, og hvis grundmur er de praktiske fordringer.

Smagen er forskjellig. For min egen del anser jeg tempelfacader og kollonader udmerkede i marmor under Sydens himmel; men lidet passende hos os. Kan heller ikke sige, at al denne retlinjede, vandrette

renaissancearkitektur med den stereotype behandling af alle detaljer sætter mit hjerte ibrand. Tror heller ikke, at mange virkelig tiltales deraf. Den er bra nok til at skjule stygge murvægge; men stort længer rækker den ikke. Tror, vi nærmest maa tilbage i retning af romantiken med dens rigere linjeleg og med dens bedre anledning til at skabe lys- og skyggevirkninger i vor blegere atmosfære. Linealerne maa lægges den anden vei; de dominerede, karaktergivende linjer være de *vertikale*. Det passer for vore dale med de høie fjelde omkring, passer for vore vintre, mod hvilken der bygges lune kroge, og mure, som peger op af sneen, passer for de nye tekniske byggemetoder. Og den langt større adgang til variation med dens evne til at tilfredsstille og afpasse sig efter alle individualiteter maa heller ikke oversees.

Det er denne overgang til den lodrette istedenfor den vandrette linje, der betegner den nye anglo-amerikanske hjemarkitektur.

Rettelser.

En uheldig feil er indløbet i sidste hefte af „*Kringsjaa*“, en feil, Henry George forhaabentlig vil tilgive nu, da han er medlem af en bedre verden, men som han neppe kunde have tilgivet hernede. Med artiklen om Henry George fulgte der nemlig ogsaa et billede af hans erkefiende, *Tammany's* chef, Mr. Croker, prinsen af Wales's gode ven. Under dette billede (det andet i artiklen) af en mand, hvem Henry George betragtede som verdens største politiske utyske, er *hans eget navn blevet sat!*

Det sidste billede i artiklen viser Henry George, da han modtog nominationen tll borgermester *iaar*.

Tennysons engelske vers skal i sidste linje lyde: „*So prone are we toward the broad way to Hell*“.

I artiklen „Socialisme i praksis“ staar side 761 det meningsløse:

„Og Amerika er endnu *magt*, —“ skal være: „Og Amerika er endnu *ungt*“.

I artiklen om *Tennyson* staar ogsaa en anden meningsløshed, som maa rettes — nederst paa side 789: „Den syndige digter, som ikke vidste bedre end, at man maa lade . . .“ Skal være: „Som ikke vidste, at man maa lade . . .“

— *Jeg har altid foretrukket et jevnt godt humør fremfor lystighed. Den sidste er blot en enkelt handling, det første en aandens egenskab. Lystigheden er kortvarig og forbigaaende; det gode humør rodfæstet og permanent. De kan ofte til sine tider være mest lystige, som ellers lever i den dybeste melankoli. Det gode humør derimod hindrer os fra at henfalde til den sorteste tristhed. Lystighed er som et lyn, der bryder frem af sorte skyer og glimrer et øieblik. Godt humør vedligeholder et stadigt solskin i og omkring dets eier og fylder sindet med uryggelig fred.* Addison.

Korrespondance.

Hr. redaktør!

De har taget ordet for et folkeakademi hertillands, noget jeg allerede for flere aar siden har skrevet og talt for.

Jeg gaar ligesom De ud fra folkeakademiet som særligt beregnet paa folk (ungdom) fra bygderne og som en ækvivalent for byernes arbeiderakademier.

Og folkeakademier har jeg tænkt mig til en begyndelse saaledes:

Undervisningstid oktober—marts inklusive, med juleferie som ved skolerne. Altsaa 22 á 23 uger, halvten før jul, halvten efter nytaar.

Antallet af ugentlige forelæsningstimer 24. hver af disse á 3 kvarter.

Undervisningen saaledes, at hver halvvinter gav et hele. Fagkredsen beregnet paa at supplere folkeskolens (og amtskolens) undervisning med den almendannelse, hvortil der er nærmestliggende og føleligst behov.

Som et hensigtsvarende administrativt udkast følgende: Før jul foredrages: 1) fysik, 2) kemi, 3) kulturhistorie — hvert af disse fag 6 timer ugentlig, 4) naturvidenskabelig geografi samt 5) norsk administration — hvert af disse fag 3 timer ugentlig.

Efter nytaar foredrages: 1) botanik, 2) zoologi, 3) anthropologi (sundhedslære) samt 4) norsk privatret — hvert af disse fag 3 timer ugentlig, 5) filosofi (sjælelære) samt 6) samfundsøkonomi — hvert af disse fag 6 timer ugentlig.

Der vilde herved falde idethele 66—70 forelæsninger til gjennemgaaelse af (eller udsigt over) de fag, der er tillagt 6 ugentlige forelæsningstimer, og 33—35 forelæsninger til gjennemgaaelse af (eller udsigt over) de fag, der er tillagt 3 ugentlige forelæsningstimer.

Om nogle af fagene vil tiltrænges et par yderligere bemærkninger.

Ved naturvidenskabelig geografi forstaaes her en kort udsigt over grundtræk af astronomi, fysisk geografi og geologi (omtrent svarende til „bibliothek for de tusen hjems“ 3 smaa bøger).

Filosofi tænktes væsentligt at beskjæftige sig med psykologi (sjælelære) og etik (morallære).

Til samfundsøkonomi tænktes knyttet udsigt over den økonomiske historie (jordbrugets, industriens, handelens og skatternes samfundsøkonomiske udvikling).

Forelæsningerne over norsk ret tænktes at redegjøre for det norske folk i nutiden, dets lovgivning, administration og offentlige økonomi — saa praktisk instruktivt som muligt — og delt i 2 afsnit. 1) administration og offentlig ret, 2) privatretlige bestemmelser.

Om forelæsningernes form og indhold forøvrigt kun, at de gav saa forstaaende og impulsgivende viden som muligt inden den givne ramme — samt at de maatte være rigt illustrerede, saa at eleverne fik opfatte mest muligt gjennem selvsyn.

Til akademiet maatte være knyttet et læselokale, der bød eleverne anledning til i fællesskab at studere de foredragne fag, støttet af instruktive hjælpemidler (et haandbibliothek, lærebøger i tilstrækkeligt antal osv). Dette af fundamental betydning for eleverne. Adgang til akademiets undervisning tænktes aaben for alle, over 17 aar, der betimelig havde meldt sig og forskudsvis erlagt et gebyr af 10 kroner pr. halvvinter. Dette gebyr tjente til at underholde læselokalet, ene hertil og vilde skjønsmæssigt være nok hertil.

Akademiets aarsbudget: 1) Docenternes løn (efter 200 kr. pr. ugentlig forelæsningstime i en halvvinter) kr. 9600, 2) øvrige udgifter, antagelig høist 4 á 5 tusen kroner, tilsammen 14 á 15 tusen kroner, hvilket er overmaade billigt, naar hensees til det store elevantal (flere hundre), der herfor kunde undervises.

Akademiet udenfor læselokalet burde underholdes af staten i konsekvens med gymnasiasternes (studenternes) fri adgang til universitetets almendannelse.

Den private offervilligheds felt fik det være at skaffe det nødvendige undervisningsmateriel til at begynde med samt læselokalets oprindelige udstyr (dets haandbibliothek osv). Saavidt i al korthed grundtrækkene for et beskedent, begyndende norsk folkeakademis virken og ordning — efter min opfatning. Jeg saa helst et saadant folkeakademi fortrinsvis knyttet til Bergens museum, fordi det vestenfjeldske trænger mest dertil, men hovedsagen er jo, at et folkeakademi kommer istand.

Og kan De ved Deres initiativ opfordre og virke til dette, gjør De en velsignelsesrig gjerning.

Bergen, 1. november 1897. *Thomas Hermansen.*

Forskjellige meddelelser.

— Den udmerkede og verdenskjendte amerikanske illustratør Joseph Pennell, af hvem ogsaa „*Kringsjaa*" har gjengivet en række af billeder, udtaler i en engelsk tidsskriftartikel, at om 50 aar vil dagbladene være

ligesaa godt illustreret som de store tidsskrifter nu er. Han klager dog over, at der ikke er anledning for kunstnere at sætte sig ind i de reproduktionsmaader, som deres tegninger maa undergaa før trykningen, og dog er dette af stor betydning for den oprindelige tegning. Han foreslaar oprettet en høiskole for illustratører.

Ny literatur

Carl Nærup: *Skildringer og Stemninger fra den yngre Literatur.* — Cammermeyers forlag (Lars Swanstrøm). — Pris kr. 5.00.

For læserne af dette tidsskrift, vil Nærups essays være gode gamle bekjendte. De er alle, efterhvert som de blev til, komne til offentliggjørelse i „*Kringsjaa*" i aargangene 94—97. De behandler den forfattergeneration, som har sine fødselsdage i sekstierne: Nils Collett Vogt, Knut Hamsun, Theodor Madsen, Arne Dybfest, Hans Aanrud, Gabriel Finne og Vilh. Krag, samt en ældre af aar, Gunnar Heiberg. Enkelte er ikke komne med, men galleriet giver ikke destomindre et fortrinligt totalbillede af vor yngre literatur. Vi henleder blot opmerksomheden paa bogen og skal senere komme udførlig tilbage til den.

Vor kritiske literatur har i den faaet en tilvekst, jevnbyrdig med den bedste fremmede kritik. *nk.*

Theodor Madsen: *Under kundskabens træ.* — Roman. — Gyldendal. — Kjøbenhavn.

Klaus Hanssen: *Sygdom og Renslighed;* John Grieg, Bergen, kr. 0.20.

Kappel Bøcker: *Karneval;* V. Pio, Kjøbenhavn.

Victor Hugo Wickstrøm: *Ärkebiskopen;* Alb. Bonnier, Stockholm, kr. 1.50.

V. Ullmann: *Haandbog i Verdenshistorien.* — Cammermeyer, Kristiania, kr. 0.40 pr. hefte.

P. Engelbrethsen: *Edison.* — Grøndahl & Søn. -- Kristiania, kr. 0.25.

Theodore De Grave: *En Julenat.* — Steenske forlagsboghandel. — Kristiania, kr. 0.75.

Joh. E. Brodahl: *Leg og Liv.* — Steenske orlagsboghandel, Kristiania, kr. 1.00.

Jens Tvedt: *Hamskifte.* — Feilberg & Landmark, Kristiania.

G. Aagaard: *Da ankeret faldt;* P. T. Malling, Kristiania, kr. 1.20.

Bolette C. Pavels-Larsen: *Smaa Skildringer.* — H. Aschehoug, Kristiania.

Hans S. Kaarsberg: *Langt ude;* H. Aschehoug & Co., Kristiania.

Hjalmar Johansen: *Selv-anden paa 86⁰ 14'.* — 2det hefte. — H. Aschehoug & Co., Kristiania, kr. 0.50.

Bernt Lie: *Svend Bidevind;* H. Aschehoug & Co. Kristiania, kr. 2.00.

Niels A. Dahl: *Mit Liv;* H. Aschehoug & Co. Kristiania, kr. 1.50.

Kristofer Janson: *Et glemt Sandhedsvidne;* P. Omtvedt, Kristiania, kr. 1.00.

H. Borchgrevink: *Glade Minder;* H. Aschehoug & Co. Kristiania.

Norske Klassikere; hefte IV. — H. Aschehoug & Co. Kristiania, kr. 0.50.

Vilhelm Krag: *Fra de lave Stuer;* H. Aschehoug & Co. Kristiania, kr. 2.80.

Christian Krogh: *Smaa Dagsreiser;* H. Aschehoug & Co. Kristiania, kr. 2.00.

Thorvald Bogsrud: *Muntre Musikanter;* Olaf Norli, Kristiania.

Christopher Bruun: *Om Jesus som Menneske;* Steenske forlagsboghandel, Kristiania.

Vladimir Tcherlkoff og Leo Tolstoy: *Aandens Stridsmænd;* Edv. Magnussen, Kristiania.

Vetle Vislie: *Forteljingar* — med bilæte av Aug. Berg. — Alb. Cammermeyers forlag (Lars Swanstrøm), kr. 3.00.

L. Dilling: *Begavet.* — 2det oplag, 12te tusen, kr. 2.25.

— *I Kupeen.* — 12te tusen. — Alb. Cammermeyers forlag, Kristiania, kr. 2.25.

Carl Nærup: *Skildringer og Stemninger fra den yngre Literatur;* Alb. Cammermeyers forlag, Kristiania, kr. 5.00.

Jacob B. Bull: *Af Norges Frihedssaga* — illustreret af Otto Sinding og Sigmund Sinding — vignetter og bind af Th. Holmboe. — Alb. Cammermeyers forlag, Kristiania.

Magdalene Thoresen: *Udenom Afgrunden*; Gyldendals boghandels forlag, Kjøbenhavn.

Jac. Ahrenberg: *Vår Landsman*; Alb. Bonniers forlag (Stockholm), kr. 3.50.

Mathilda Malling: *Skyttes paa Munkeboda;* Alb. Bonniers forlag, kr. 3.75.

Victor Hugo Wickstrøm: *Som Turist gjennem Europa* — med 49 helsides illustrationer — Alb. Bonniers forlag, kr. 4.00.

Bernhard Nordahl: *Framgutterne. 3 Aar gjennem Skrugar og Nat;* Edv. Magnussens forlag, kr. 0.40 pr. hefte.

Nordiske tidsskrifter.

Finsk tidskrift. — Oktoberheftet. — *Alfred Jensen:* Adam Mickiewicz och „Talet 44"; *M. G. Schybergson:* Konflikten mellan senaten och Zakrevskji 1825; *J. Ahrenberg:* Åtte mot norden; osv.

Nordisk tidskrift. — *St. C. Bille:* Forfatningslivet i de Forenede Stater; *Lambek:* Pierre Loti; *Karl Piehl:* Gamle Ægypten; *Hillman:* Den spanske literatur; osv.

Fridom. — No. 4. — Kven ska verje lande? Soga um Hærbrand og Fridom; *K. Hansteen:* Det frie samfund; Somarfri.

Nord og Syd. — Ill. maanedsskrift for historie, geografi og naturvidenskab. december. — *Vilh. Bang:* Hertug Magnus; *Carl Burrau:* Vore nærmeste naboer I. Maanen; *Sven Hedin:* Nogle ord om min reise gjennem Asien; *Adam Paulsen*: Elektriske bølger og telegrafering uden traad; *S. L.*: Cecil Rhodes; Afghanistan og dets befolkning; Fra forskjellige omraader; Historiske nyheder.

Nikolai Olsens bogtrykkeri.

KRINGSJAA.

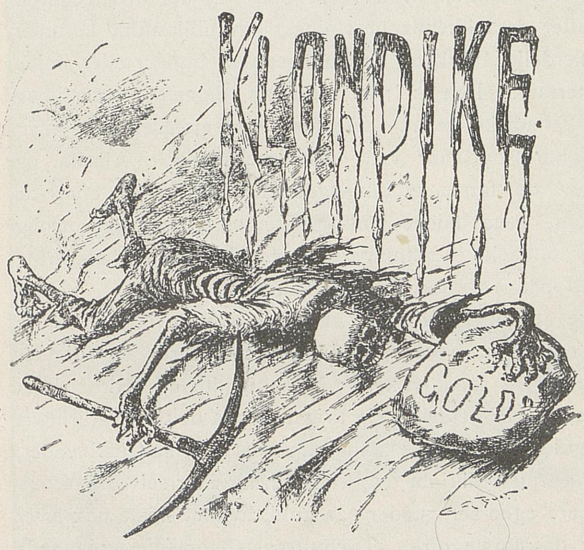
REDAKTØR: H. TAMBS LYCHE.

BIND X. 31. DECEMBER 1897. HEFTE 12.

De nye guldfund i Klondyke.

(Efter „*Deutsche Lesehalle*“.)

Da der for nogen tid siden kom efterretninger fra Nordamerika om de overraskende guldfund, nogle dristige mænd havde gjort i det øde grænsedistrikt mellem Alaska og det nordvestlige Kanada, stillede man sig først en smule skeptisk ligeoverfor disse nyheder. Det forlød, at millioner af dollars skulde ligge opdyngede i flodløbene og i dalene, rent eventyrlige skatte, som en Aladdin vel kunde have seet med sin vidunderlige lampe, men som endnu aldrig havde vist sig for nogen guldgravers øine. Imidlertid bragte den nye verdens aviser stadig bekræftelse paa disse uhørte guldfund, og øieblikkelig var 20,000 mennesker paa vei gjennem Amerikas øde nordvestlige egne — vel den største folkevandring, som guldet nogensinde har bragt paa benene.

De første guldfund blev gjort allerede for nogle aar siden omkring elven Jukons løb, men de lykkelige guldgravere vogtede sig vel for at

fortælle noget om det, og først da de havde faaet sit paa det tørre og som velstaaende mænd var vendt tilbage til den civiliserede verden, blev sagen bekjendt og havde en ophidselse tilfølge, voldsommere end den, der greb menneskene i 1849 ved de store guldfund i Kalifornien. Hver avis i de Forenede Stater bragte spaltelange beretninger om gulddistrikterne, om dannelsen af utallige aktieselskaber og foreninger til guldets udnyttelse. Hver brugelig dampbaad blev stillet til guldgravernes tjeneste, og gjennem Alaskas hidtil saa ensomme, ugjæstmilde egne drog der uhyre tog af eventyrere til det nye Eldorado. Inden faa uger opstod der ved Jukonflodens øvre løb byer paa flere tusen indbyggere, og ligesom Kalifornien for næsten et halvt aarhundre siden vil ogsaa Alaska nu skylde de skinnende guldkorn sin bebyggelse.

Forøvrigt er forholdene i de to guldlande yderst forskjellige. I Kalifornien fandt lykkejægerne et land velsignet med en rig natur og et mildt klima, men Alaska og den tilgrænsende del af Kanada ligger for størstedelen indenfor polarcirkelen, og der varer den iskolde vinter otte maaneder af aaret, og floderne er kun i løbet af fire maaneder aabne for skibsfarten. Og kun tilsjøs kan forbindelsen mellem udenverdenen og gulddistrikterne foregaa. De haardeste savn venter de dristige argonauter, som sætter sin lykke, sin fremtid, sit liv paa spil for der at jage efter det gyldne skind, og efter de lokkende beretninger om millionfund kommer der nok andre om forfærdelige ulykker, foraarsagede af hunger eller kulde eller det vanskelige terrain. Den 141de meridian danner grænselinjen mellem Alaska og det kanadiske gebet. Øst for denne grænselinje slynger sig floden Jukon mod nord og gaar ved polarcirkelen ind i Alaska, og der ved Klondyke blev de første guldmængder fundne. Men efter de allernyeste meddelelser er ogsaa dalene omkring Jukons bifloder rent utrolig rige paa guld, ja de officielle beretninger til den kanadiske regjering lyder paa et gulddistrikt paa 100,000 □ km. størrelse.

Det er altsaa ikke at undre sig over, at selv alvorlige mænd i sikre stillinger ved at høre om dette bliver grebne af guldfeberen og forlader sit hjem og sin familie for at søge lykken. Men kjendte de bedre landet og veiene didhen, vilde de vel betænke sig to gange paa dette. Naturligvis er alle fordringer paa guldleierne i de lykkelige finderes eller statens hænder, og den nyankomne maa enten tilkjøbe sig en fordring eller selv drage omkring, indtil han i fjernere egne selv støder paa guld, hvilket sidste udkræver megen udholdenhed og de største ofre. Træhytterne, hvoraf de nydannede minebyer bestaar, yder ringe beskyttelse mod den forfærdelige kulde. Levnetsmidlerne staar i en umaadelig høi pris; en sæk mel betales med 100 dollars, et pund kaffe eller the med flere dollars, og det aller tarveligste logi koster iberegnet mad 10 til 15 dollars daglig.

Guldgravere paa vei over fjeldet.

Guldgraverne maa om vinteren grave i den guldholdige sand og i løbet af den korte sommer vaske den ud. Under vanskeligere forhold har vel aldrig en guldgraver fortjent sit brød. Guldet, som i løbet af aartusener af flommen er ført fra fjeldene ned i floddalene, ligger nemlig flere meter dybt under flodsanden. Om vinteren er ikke alene floderne men ogsaa selve flodsengene frosset stenhaarde, og det er ingen anden mulighed for at naa guldlagene under flodsanden end at tø det hele op. Flere dage igjennem underholdes der store træbaal, indtil den underliggende jordbund er tøet op paa nogle fods dybde. Derpaa skuffes den væk, og saasnart man atter træffer paa tilfrosne steder, tænder man atter op baal, indtil man endelig naar ned til guldlagene.

Nu bliver der — fremdeles ved hjælp af træbaal — gravet en horisontal grubegang i guldlagene, og den saakaldte „pay dirt", det vil sige den guldholdige sand, bragt frem for dagens lys. Saasnart der i mai eller juni indtræder tøveir, oversvømmer flommen de skakter, der er gravet om vinteren, og det rindende vand byder mulighed for at vaske guldsanden. Den bliver enten heldt i pander, der rummer to-tre skuffer, og derpaa ved at rystes i vand skyllet væk saaledes, at kun de tunge guldkorn bliver tilbage, eller der anlægges trærender, hvorigjennem vandet flyder. Dette skyller væk jord og grus fra „pay dirt", og kun guldet bliver liggende paa bunden af renden og kan nu samles ind. Vistnok har det hændt i Klondyke, at en eneste pande guldsand har indeholdt for flere hundre dollars i guld; men hvilken møie, hvilke ofre og savn har der ikke været fordret for at udvinde dette!

Ligesaa besværligt, som opholdet i gulddistriktet og det hele arbeide er, er ogsaa reisen derhen. Dampskibe fører vistnok de dristige guldgravere ind i Alaskas havne, især til minebyen Juneau, men herfra er det en flere ugers reise tilhest, i slæde eller tilfods gjennem bjergpas og gjennem ubeboede øde egne, førend man naar Klondyke. Der gaar ogsaa dampskibe til Jukons munding og derfra opover floden til Klondyke, men reisen kræver otte til ti uger og koster flere hundre dollars og er desuden kun mulig tre eller fire maaneder i aaret. Utvilsomt vil det nye gulddistrikt indbringe mange millioner dollars aarlig, men disse millioner vil ogsaa kræve utallige menneskeliv.

Saltets symbolisme.

(Efter M. G. West i „*Pop. Science Monthly*“).

Det er en almindelig overtro, at det baader ilde at spilde salt ved bordet. Det er ogsaa en almindelig mening, at denne overtro skriver sig fra Jesu og hans disciples sidste maaltid, — en formening, som sandsynligvis har faaet øget liv ved Leonardo da Vincis store billede, hvor Judas vælter saltkarret, idet han rækker haanden over bordet for at dyppe sit brød i samme fad som Jesus. Men overtroen er ældre end kristendommen. Den var almindelig blandt romerne og har formodentlig kun været gammel arv endog iblandt dem, siden vi har mange beviser for, at saltet blev holdt helligt meget tidlig i menneskeslegtens historie.

Romerne indledede sine festlige tilstelninger med bønner og libationer til guderne. Bordet indviedes ved at sætte frem paa det husguderne og saltkarrene. En families saltbeholder opbevaredes med stor omhu, og at spilde salt ved bordet ansaaes for ulykkessvangert.

Den rolle, saltet spiller som religiøst og socialt symbol, skyldes utvilsomt den kjendsgjerning, at paa et tidligt trin af civilisation blev det en nødvendighed, samtidig med at det for hine tidlige mennesker, i mange dele af verden, var meget vanskeligt at faa. Der er endnu den dag idag egne i det indre Afrika, hvor salt er saa kostbart, at det alene spises af de rige. I ældre tider, iblandt indlandsstammer, ansaaes en saltkilde som en speciel gave fra guderne. De gamle germaner førte krig for at sætte sig i besiddelse af saltkilder, og de ansaa tilstedeværelsen af salt i jordbunden for at meddele stedet en særegen hellighed, saaledes at man der, f. eks. bønhørtes snarere end paa andre steder.

At en gjenstand, som var saa vanskelig at opdrive, og hvorpaa der sattes saa høi pris, skulde blive tillagt religiøs betydning, synes kun naturligt, saa meget mere som den almindelige brug af salt gjerne fulgte overgangen fra nomadisk til jorddyrkende liv, — det trin i udviklingen, som synes mest at have paavirket og præget de religiøse forestillinger og ceremonier.

Saa vigtigt var saltet i oldtiden, at man endog har gjættet paa, at de ældste handelsveie oprettedes for transport af denne vare. I hvertfald spiller det tilligemed røgelse den vigtigste rolle paa alle oldtidens handelsruter. Endnu den dag idag er karavanehandelen i Sahara for en stor del afhængig af salttransporten.

Guderne dyrkedes som givere af jordens frugter og især af brød og salt, der altid nævntes sammen. Det anvendtes ved ofringer, især af jordfrugter. Dets evne til at vedligeholde ting gjorde det til symbol for det, som varer; derfor møder vi saa ofte i bibelen udrykket „saltpagt“, — „saltet pagt“, en pagt som vil vare (se f. eks. 4. Moseb. XVIII: 19, og 2. Korinther XIII: 5). De gamle azteker dyrkede saltet i gudinden Huixtocalmatel.

Salt var ogsaa et symbol paa venskab. At spise salt med en mand, ansaaes blandt de fleste folk, især orientalere, for at danne et helligt broderskabsbaand. Den, der havde fordristet sig til at overse de forpligtelser, som

han paatog sig ved at spise salt med en anden, vilde være blevet anseet som det værste udskud. *I Tusen-og-en-nat* omtales en tyv, som paa sin vandring i mørket omkring i et fremmed hus støder paa en liden haard gjenstand. For at faa rede paa, hvad det er, slikker han paa den og opdager, at det er salt. Han maa da straks opgive sin plan om at plyndre et hus og en mand, under hvis tag han har smagt salt.

I Europa i tidligere tider var det almindeligt at sætte saltkarret midt paa bordet. Ovenfor saltet sad de høiere gjæster og nedenfor de underordnede. Heraf kom de udtryk, som var særlig almindelige i England, „ovenfor saltet“ og „nedenfor saltet“. En af Shakespeares samtidige benytter saaledes udtrykket: “Han skaaler aldrig nedenfor saltet.“

Salt er ogsaa symbol for vid, sarkasme og for livets gode ting. Det sidste paa grund af dets kostbarhed; det første, fordi det sætter smag paa alt. I det Nye Testamente anvendes saltet som symbol for de gode, milde, kjærlige mennesker, der holder livet friskt og menneskeligt, — „I er verdens salt“.

Et andet udtryk, „At være værd sit salt“, kommer muligens deraf, at salt i form af kager benyttedes som penge i mange lande, saaledes i Abyssinien og i Thibet.

I det Gamle Testamente finder vi udtrykket: „Du er slet ikke blevet saltet“. Dette skriver sig fra den gamle skik at salte nyfødte børns hud. Man antog, at huden derved blev tør, fast og tæt. Men sandsynligvis har denne skik havt sin symbolske betydning, og henvist paa renhed og uforkrænkelighed.

Naar kineserne festligholder det gamle aars udgang og det nyes begyndelse, tænder de baal foran fædrenes mindetavler, og paa baalet kaster de salt, hvis sterke knitren ansees for et tegn paa et „godt nyt aar.“ Fjeldbefolkningen i et par af de amerikanske øststater lægger salt i sine sko for at undgaa hekseri.

Da europæerne kom til Amerika, førte de salt med sig; men flere af de indfødte stammer, foruden aztekerne, kjendte allerede dets brug og holdt det høit i ære. De gamle hulebeboere i Klippebjergene kjendte det saaledes, idet man i deres huler har fundet smaa poser fyldte med salt. Zunistammen foretager endnu regelmæssige ekspeditioner efter salt. Disse foregaar i fuldt krigspuds, hvad der øiensynlig er et minde om tider, da saltet maatte erobres. Den hele ekspedition har et religiøst præg, og ved hjemkomsten sættes der tilside i hvert hus som hellig en liden pose med salt — af samme sort som dem, man har fundet i de gamle Klippeboliger.

Jainismen — en lidet kjendt religion.

(Efter James T. Bixby i „*New World*".)

Jainismen hører med blandt de store, selvstændige verdensreligioner, hvortil vi kan henregne kristendommen, jødedommen, muhamedanismen, buddhismen, brahmismen (eller hinduismen), parsismen eller zoroastrianismen, konfucianismen, tanismen og jainismen.

Jainismen er den mindst betydningsfulde af disse, skjønt den har spillet en betydelig rolle i Orientens religiøse historie. I den senere tid har den været i tilbagegang. Den tæller nu blot mellem ½ og 1 million tilhængere, særlig i det vestlige India. Men saa driftige er disse folk, at man anslaar, at halvdelen af landets handelskapital gaar gjennem deres hænder. Tidligere var de langt talrigere. Omkring Kristi fødsel udgjorde de et ligesaa talrigt og mægtigt religionssamfund som buddhisternes. Kong Asoka, som senere blev buddhismens Konstantin, dens store beskytter, var fra begyndelsen af en jain.

Religionens stifter, Vardhamâna Mahâvira, døde omkring 527 f. K. Det er besynderligt, hvorledes der omkring denne tid synes at have gaaet en religiøs vækkelse over hele Asien. Omtrent alle dets store profeter og religionsstiftere hører denne tid til — Buddha, Konfucius, Laotsze, Mahâvira og muligens Zoroaster.

Europæiske forskere ansaa længe jainismen for en buddhistisk sekt eller rettere for en forvanskning af buddhismen. De kom til denne slutning særlig paa grund af de store ligheder mellem de to religionsstifteres ydre historie — saaledes som den fortælles i de hellige skrifter. Lighederne hører dog især de legendmæssige forsiringer til og er af samme art som de ligheder, man har fundet mellem Buddhas og Jesu ydre historie.

Begge religionsstiftere, Gautama og Vardhamâna, var kongssønner (eller snarere adelsmænds sønner — større godseieres sønner). Begge var overnaturlig undfangne. Begge forlod sin høie sociale stilling og førte et asketisk munkeliv. De levede og døde omtrent samtidig, og forskjellige personer optræder paa samme maade i begge profeters historie. Begge religioner giver sine stiftere de samme titler, skjønt buddhisterne mest benytter Buddha (den klartskuende) og Tathagata, men dog ogsaa undertiden Jina (Seirherren) og Mahâvira (Den store helt). Jainismen derimod benytter mest titlerne Jina og Mahâvira, men ogsaa Buddha.

Begge religioner opsætter billeder af sine stiftere i templerne og dyrker dem som guder og frelsere. Begge regner en hel række tidligere buddhaer — 25 i buddhismen, 24 i jainismen. Begge undgaar paa det omhyggeligste

at ødelægge liv, og begge har den samme etiske lovbog. Begge tror paa reinkarnation, og livets maal er at opnaa den indre „oplysning“, som befrier fra videre reinkarnation og giver fred og salighed.

Endog den udmerkede franske orientalist A. Borth fastholder i sit verk om Indias religioner, udgivet i 1891, den ældre opfatning, at de to religioner er sprungne af samme stamme, og at endog jainismens grundlægger blot er en afbleget kopi af Gautama Buddha. Senere undersøgelser, særlig af Hermann Jacobi og Bühler, har dog tilfulde godtgjort, at lighederne kun er tilfældige og overfladiske, og at jainismen er en virkelig selvstændig religion, der saa langt fra at være en forvanskning af buddhismen maa ansees for at være dens forgjænger. Forskjellighederne mellem de to religioner er af radikal natur, og de to grundlæggere viser sig ved nærmere undersøgelse lidet beslegtede. Deres hjem laa paa hver sin side af den indiske verden, og deres liv og lære gik næsten i diametralt modsatte retninger.

Jainismens grundlægger Mahâviras familienavn var Juâtriputra og hans personlige navn Vardhamâna. Han var født i Kundagrâma, en forstad til Vaisâli, hovedstaden i Videha. Hans fader, Siddhârtha skildres som en mægtig konge, men det er sandsynligere, at han blot var en stor godseier og af landets adel.

Sin tidlige manddom tilbragte Vardhamâna i sin faders hus. Han giftede sig, og hans hustrus navn var Yasodâ (Gautama Buddhas — Yasodhâra). De havde i det mindste et barn, Anoggâ. Tredive aar gammel forlod han familie og fædrenehus, forsagede alle livets glæder og begyndte et strengt asketisk liv. Efter det første aars forløb kastede han alle klæder af sig og vandrede nøgen fra landsby til landsby, tiggende sin føde og fordybet i tanker over „Jeget“. Taalmodigt bar han alle de plager, som mænd, dyr eller guddommelige magter sendte over ham, indtil han efter tolv aars forløb og uafbrudt selvplageri, naaede fuld „klarhed“ — Kêvala. Fra nu af er han Jina og Mahâvira. De sidste tredive aar af sit liv benyttede han til at forkynde og udbrede sin lære og organisere et religiøst samfund med en streng munkeorden som kjerne. Det heder, at dette samfund, inden han døde, talte 200,000 medlemmer. Han fik i hvert fald mægtig hjælp af flere store fyrster. Den munkeorden, han stiftede, kaldtes *Nirgranthas* (de, som er fri alle baand) eller *Niganthas*, som de med et dialektord kaldes i de buddhistiske skrifter.

En stor del af hans liv optoges af debattoriske kampe med buddhismens apostle, ifølge skrifterne med Buddha selv (disse kampe omtales i *begge* religioners hellige bøger), samt med en tredie stor og samtidig religionslærer Gosala. Den sidste opnaaede dog af en eller anden grund ikke at sætte noget dybere merke i Indias aandsliv.

To og sytti aar gammel døde Mahâvira, medens han sad alene og deklamerede de fem og femti prækener over Karma. Han sønderrev da alle de baand, som knytter til fødsel, alder og død, og blev en buddha — fri for al smerte.

Som man ser, er der en radikal forskjel mellem Gautama Buddha og jainismens stifter. Buddha levede en tid et asketisk liv, men fandt, at det *ikke* førte til befrielse. Han fandt veien i den altopofrende kjærlighed. Mahâvira derimod *fandt* befrielse gjennem et asketisk liv. Dermed er ogsaa de to religioners rang givet. Jainismen repræsenterer „loven"; buddhismen „evangeliet". Eller Mahâvira svarer til Johannes, døberen i sin kamelhaarskappe, Buddha nærmer sig mere Jesus. Mahâvira søgte nærmest kun at grunde en streng munkeorden; lægfolket er en anomali i jainismen.

Jainismen lærer reinkarnation. Den tror paa sjælen, derimod ikke paa nogen Gud. „Der er ikke andre guder end fuldkommengjorte sjæle. Intet væsen har været fuldkomment fra begyndelsen af. Sig ikke: Himlens gud lader det regne; men sig: *Det* regner, eller skyerne regner."

Derimod er der sjæle overalt. Alle levende ting har sjæl, endog myg og myrer. Ogsaa planterne har sjæle, ja frø og sædkorn har sjæl. Og ligetil mange — for os — ikke-levende ting som ild og vand og vind har sjæle. Og jainismens første bud er: „Du skal ikke dræbe noget, som har sjæl, det være lidet eller stort, ubetydeligt eller vigtigt". Man vil forstaa, at alene overholdelsen af et saadant bud maa gjøre jorden til den jammerdal, som menneskene til alle tider har arbeidet saa ufortrødent paa at gjøre den til. Intet levende maa dræbes eller spises. Den eneste føde, der bliver tilbage for den gode jain, er gamle bønner, tørret eller ødelagt korn, osv.

Særlig er livet haardt for jainmunken. Det er i det hele jainismens grundprincip, at al nydelse er synd i og for sig. „Naar en munk hører, at der er selskab i nærheden, flygter han langt bort. Selskabelig omgang er en snare. Menneske, vær din egen ven; hvorfor søge andre venner end dig selv? Lad enhver stadig tænke: Jeg har blot mig selv at tænke paa." — Ikke en videre tiltrækkende religion, som man ser — religiøs egoisme, om vi saa kan udtrykke os, sat i system. Hver mand skal blot tænke paa sin egen frelse.

Der er to store munkeordener. Den ene, Swetâmbara, er talrigst i nord og vest og benytter en hvid dragt. Den anden, Digambara eller „De himmelklædte", paabød i begyndelsen absolut nøgenhed efter Mahâviras eget eksempel; men nu kræves blot denne fuldstændige nøgenhed ved maaltiderne. Det er sandsynligvis disse jainmunke, som grækerne traf paa ved Alexander den Stores indtrængen i India. Grækerne kaldte dem

gymnosofister og beskrev dem som nøgne eller alene iførte et bælte. Mange af disse munke fandt paa at plukke alle haar ud af sit legeme, i haab om derved at naa salighed desto hurtigere. Heraf fik de af sine modstandere navnet „Haarplukkere“ — Luncetakesas.

De mest minutiøse regler gives for en munks vandel. Han skal spise lidet, drikke lidet, tale lidet, leve af almisser, være ligegyldig overfor sin egen timelige velfærd og underkue alle sine sanser. Ved sin indtrædelse i ordenen afgiver han fem høitidelige løfter. Det første er: Ikke at dræbe noget, der har sjæl, eller taale, at det dræbes. At optræde derimod, saa længe han lever, og at overholde dette bud baade i handling, i ord og i tanker. Det andet løfte er: Ikke at lyve. Det tredie: Aldrig at tage det, som ikke villigt gives. Det fjerde: Absolut kjønslig afholdenhed. Det femte: Aldrig at kalde nogenting *sit*.

Den tiggende munk maa ikke modtage usilet vand (da det kan indeholde smaa dyr); naturligvis ikke fisk eller kjød; ikke friske grøntsager; ingen føde tilberedt over ild (fordi ilden tiltrækker og forbrænder insekter); ikke frø eller spiredygtigt korn; ikke alkoholholdig føde eller gjæret føde. Heller ikke maa han modtage føde, der er tilberedt for et selskab (thi selskabelighed er synd), eller som maa hentes med lys (der atter kan dræbe insekter). Heller ikke maa munken lege med en families børn, fordi det vil bidrage til at øge almissen, og en saadan maade at tigge paa er munken uværdig. Af samme grund tør han intet modtage fra et hus, hvor familien netop selv spiser, eller hvor kjørene netop melkes. — Livet maa altid ved al den genialitet, som kan opdrives, gjøres saa bittert og saa vanskeligt som muligt — det er altid principet. Holder man sig det for øie, forstaar man og kan selv gjætte sig til alle regler.

Munkens ideal er naturligvis Mahâvira selv, om hvem det heder: „Den Ærværdige kastede sine klæder tilside og blev en nøgen, verdensforsagende, hjemløs vismand. Talte man til ham eller hilste paa ham, svarede han ikke. (En hyggelig fyr!) I over to aar benyttede han ikke koldt vand. I tretten aar grublede han nat og dag og havde fred i sin sjæl. Han bar alle plager med uryggeligt taalmod. Var han saaret eller syg, lod han ingen læge behandle sig. Lægemidler, badning, salvning af legemet og børstning af tænderne passede ikke for ham, efterat han havde lært frelsens vei. Undertiden drak ikke den Høiværdigste paa en hel maaned, og det hændte, at han blot spiste hvert sjette, ottende eller tolvte maaltid. Stadig grublende vandrede den Høiværdigste omkring uden at dræbe noget levende og tiggende sin føde — tør eller kold, gamle bønner eller daarligt korn —, og enten han fik eller ikke saadan føde, var han rig paa selvbeherskelse.“

Det er idealet. Det er ligesaa stor en synd for jainmunken at dræbe

en loppe som at slaa en kvinde ihjæl. Han dræber aldrig udyr. Til hans udrustning hører en kost, hvormed han, før han lægger sig, forsigtig soper liggepladsen ren for mulige smaadyr. Men har han engang lagt sig, er det hans pligt, at lade dyr og kryb af enhver art løbe frit over sit nøgne legeme. Maa ikke de ogsaa have noget at leve af?

Man ser, hvilket helvede jordlivet er for den stakkels jainmunk, og vil derfor ikke forbauses over, at han betragter det som et onde, som man maa søge at komme bort fra saa snart som muligt. Selvmord er i jainismen ikke en synd, men en fortjenstfuld handling — i hvert fald under visse omstændigheder. Naar en munk har levet tolv aar som selvplagende asket, er det fuldstændig i sin orden for ham at tage sig selv af dage. Han gjør det gjerne ved at trække sig tilbage til et ensomt sted og sulte sig ihjæl. Han gaar da lige til den høieste himmel. Ogsaa før det tolvte aar kan en munk tage sig selv af dage, naar han finder, at han ikke er sterk nok til at overholde bud og løfter, til at beseire kjød og sanser, eller naar han paa grund af fysisk svaghed ikke taaler alle selvpinsler. Det er da bedre at dø end at synde, og selvmord bliver en stor dyd, en fortjenstfuld handling, der vinder den døde fremragende plads i himmeriges rige.

Jainismen lærer reinkarnation; men den lærer ogsaa en fremtidig tilværelse i andre verdener. Den har en hel række af helveder og himle. De første udmales med gruful realisme. De stakkars syndere koges i tusener af aar, flaaes, kastes i gloende ovne, nægtes al drikke, indtil de, gale af tørst, faar kogende bly helt ned i halsen, o. s. v. Af himle er der mange, den ene over den anden. Den høieste naaes kun ved et asketisk menneskeliv; naar munken har gjennemgaaet alle grader af selvplageri, bliver hans sjæl til en ret linje, som farer lige op i den høieste himmel ved universets top, og der er fred og glæde i al evighed.

Bevidsthed og personlighed vedvarer efter døden og gjennem alle liv. Mennesket har foruden det egentlige legeme, der vender tilbage til støv, fire „aandelige legemer“. Først er det *karmana*, det legeme, hvori vi føler smerte og glæde, paa og i det virker *Karma* — gjengjældelsen. Dernæst kommer *taighasa*, der bestaar af ildpartikler og besørger fordøielsen. Videre har vi *âhâraka* eller „astrallegemet“, hvori seeren kan bevæge sig usynlig fra sted til sted. Og endelig *vaikriya*, det mest aandelige af alle legemer. Det kan ændres ved en viljeanstrengelse. Og saa kommer tilsidst den udødelige sjæl. Den fuldfærdige asket er befriet fra alle fire legemer; hans sjæl bliver til en ret linje og gaar saadan til den høieste himmel.

Lægfolket har det betydelig lettere end munkene. Men ogsaa dette maa love ikke at dræbe noget levende, ikke at stjæle, ikke at lyve, men adlyde Mahâvira, kirken og dens overhoved i et og alt, samt være

tilfreds med livet. Et billede af Mahâvira maa findes og tilbedes i ethvert hjem, og hver mand maa gaa til templet mindst en gang om dagen. Ved at opfylde disse pligter og sige sine bønner kan lægmanden haabe at undgaa helvedes pinsler og faa plads i en af de lavere himle, indtil han atter reinkarneres paa jorden under heldige vilkaar. Men munken tager en benvei forbi alle reinkarnationer lige til den høieste salighed.

Det vil let forstaaes, at kvinden ikke kan indtage nogen høi stilling i en religion, hvis ideal er munken, og hvis høieste himmel alene kan naaes af ham. I de hellige skrifter omtales kvinderne som „lygter, der oplyser veien til helvedes porte.“ Eller atter som „dæmoner af hunkjøn . . . . ., der stadig skifter sind, forlokker mænd for siden at lege med dem som slaver.“ Eller endelig: „Verden lider saart paa grund af kvinderne. Det heder, at de giver os glæde; men de fører os i virkeligheden til smerte, død og helvede — og til at fødes igjen som vilde dyr eller djævle.“

Lægfolket faar lov til at gifte sig, og den ene store munkeorden — de hvidklædte — tillader endog, at kvinder optages i ordenen som nonner. Men den strengere „himmelklædte“ orden optager ikke kvinder, og lærer, at der for dem ingen frelse gives. De maa vedblive at fødes om og om igjen i al evighed, at lide og dø uden haab. En munk maa ikke se paa en kvinde, ikke tale med hende, ikke lytte til kvinders snak, ikke sidde paa samme bænk med dem; ikke besøge steder, hvor de færdes.

Helten i en lang række jainfortællinger er den unge mand, som paa bryllupsdagen pludselig erindrer, hvor mange insektliv bryllupsfestens tændte kjerter vil ødelægge, og som derfor lader sin brud vente, bortskjænker sine kostbarheder, plukker hvert haar ud med roden og tager munkeløftet.

Jainismens hellige skrifter maa ifølge Jacobi skrive sig fra det fjerde eller tredie aarhundre før Kristus, og det er sandsynligt, at der fandtes endnu ældre hellige bøger. Det synes endog nødvendigt at antage, at jainismen er ældre end Mahâvira selv, idet den sidste blot har reformeret en tidligere bestaaende religion og munkeorden, givet den en fuldstændigere form og filosofi og præg af sin egen originale personlighed.

Det er, som man ser, ingen høi religionstype, vi her har for os; men det bør erindres, at den i høi grad ligner den, som gav os middelalderens selvplagende eremiter og helgener. Det har altid ligget nær for menneskene at tro, at de behager Gud ved at plage sig selv og foragte de velsignelser, hvormed Han omgiver os. En undersøgelse af, *hvorfor* det er saa, vilde føre os ind til religionsfilosofiens kjerne. Jainismen er blot en til det yderligste konsekvent dreven form af denne opfatning. Saavel Buddha og Konfucius som Jesus modarbeidede denne opfatning og viste, at frelsens vei ligger i en ganske anden retning.

Af største interesse er jainismen derved, at den viser tilbage paa en lang religiøs gjæringsperiode før Buddha. Der opstod mange reformatorer og profeter i India før Buddha og samtidig med ham. Alle fandt de den gamle Vedareligion utilstrækkelig og søgte en ny vei til fred og harmoni med Universets Vilje. Alle søgte den først, og de fleste fandt den i streng askese og intellektuel forstaaelse. Mange af disse kaldte sig Buddha. Men de fleste af dem efterlod sig intet merke og er blevne glemte. Kun Mahâvira formaaede at grunde en religon, før Gautama Buddha kom og gav en i aarhundrer længtende og søgende verden lys.

Pengenes magt i det gamle Hellas.

(Efter Louis Theureau i „*Revue Scientifique*".)

Pengemagten er ingen moderne faktor i det sociale liv; den er gammel, næsten som selve de første begyndelser til civilisation. „*Kringsjaa*" gjengav for flere aar siden en ganske interessant artikel om pengenes magt og særlig deres korrumperende magt i det gamle Rom. Man fik høre, at ogsaa det klassiske Roma havde sine panamaskandaler og sin officielle korruption. I det gamle Kina synes pengenes magt og den officielle korruption at være størst og værst. Nærværende forfatter følger pengemagtens vækst i det gamle Hellas. Dets smaa byrepubliker synes virkelig en tid langt oppe i oldtiden at have udgjort — *inden de frie borgeres kreds* — en art smaa demokratier ogsaa i social og økonomisk henseende. Dette tilskrives særlig Solons og Lykurgs vise og strenge lovgivninger.

Saaledes fortæller Demosthenes (der dog muligens ligesom vi selv idealiserer fortiden i nogen grad) om *Athen:* „I hine dage var Republiken rig, uden at nogen enkeltmand kunde hæve sig over sine brødre ved stor personlig formue. Vidste man dengang, hvor Miltiades, Aristides, Themistokles boede, saa var det ikke, fordi deres hjem paa nogen vis skilte sig ud fra deres naboers. Kun staten byggede dengang paladser. Men," klager Demosthenes, „nu er staten bleven fattig, medens nogle faa er uhyre rige; de har kjøbt til sig al jorden, og de bygger palæer, som overstraaler statens egne bygninger. Og samtidig lever den store mængde af deres medborgere i en tilstand, hvori de ikke engang er sikre paa morgendagens tørre brød."

Saaledes saa det altsaa ud paa Demosthenes' tid og allerede længe før. Solons strenge socialøkonomiske love var lidt efter lidt i stilhed op-

givne som „uhensigtsmæssige“. Solons love satte en grænse for den formue, en borger kunde erhverve sig, og gjorde det strafbart at leve alene af renterne eller indtægterne af sin formue. En mand, som det gjorde, kunde straffes for dagdriveri. Videre fritog de de fattige for skatter og paalagde en sterkt progressiv skat paa formue. Kort sagt: den hele økonomiske lovgivning gik ud paa at vedligeholde en vis grad af lighed og hindre fattigdom blandt borgerne. Dette synes virkelig ogsaa i længere tid at have lykkedes. Men efterhaanden drev dog nationalformuen over paa enkelte hænder; i begyndelsen gik det meget smaat, saa smaat, at ingen lagde merke dertil, men saasnart enkelte var blevne rige, gav rigdommen en magt, som de forstod at anvende til at suspendere de gamle love og lette de byrder, som før havde hvilet paa kapitalen. Dermed øgedes naturligvis byrderne for de mindre velstaaende, og de opsamlede formuer fik større magt og øgedes stadig hurtigere. Med den stigende pengesamling voksede ogsaa priserne paa alle fornødenhedsartikler — pengenes værd faldt noget —, hvad der igjen gjorde de mindre velstaaendes kaar haardere, indtil den ene efter den anden maatte sælge sin fædrejord og omsider sank ned blandt den udarmede masse.

Allerede paa Perikles's tid fandt man det nødvendigt at uddele penge blandt folket for at give alle anledning til at betale den traditionelle afgift ved de offentlige festligheder og saaledes til at deltage i dem. Disse pengeuddelinger antog efterhaanden form af virkelig fattigunderstøttelse, og flere og flere blev de athenske borgere, som blot ved hjælp af disse statsalmisser kunde holde livet vedlige. Omkring aaret 338 f. K. klager en forfatter over, at medens tidligere enhver borger i hvert fald besad sin fædrenejord og aldrig vanærede sig selv eller republiken ved at modtage almisse, saa var der nu flere saadanne almissetagende fattige, end der var velstaaende borgere.

Alexander den Stores felttog paaskyndede i høi grad denne socialøkonomiske udvikling mod store formuer til den ene side og armod til den anden. De persiske konger havde nemlig i sine store byer ophobet uhyre masser af guld og sølv i barrer — henved 1½ milliard. Disse skatte faldt naturligvis i Alexanders og hans generalers hænder; guldet og sølvet blev straks myntet og sat i omløb i Grækenland og Asia. Ifølge en naturlig lov samlede det meste sig straks om de allerede eksisterende store formuer, medens alle priser fremdeles steg og gjorde livet umuligt for de mindre velstaaende. Da Antipater, aaret efter Alexander den Stores død, dekreterede, at kun de athenske borgere, som eiede — alle eiendele iberegnet — over 2000 drakmer eller 1500 kroner, skulde beholde sine politiske rettigheder, medens de andre skulde tabe dem, viste det sig, at kun 9000 borgere eiede den nævnte sum, medens 12,000 tabte sine rettigheder.

Saa meget for Athen. Af større interesse er *Spartas* økonomiske historie. Vi erindrer alle fra historien denne republik, hvor Lykurg havde givet saa strenge love for at hindre al dannelse af rigdom og økonomisk ulighed og vedligeholde en jevn enkelthed i levevis. Lykurgs love fordelte rigdommen ligt mellem alle borgere og tog strenge forholdsregler for at vedligeholde denne lighed. Maaltiderne indtoges i fælleslokaler; hver borger maatte bidrage til maaltiderne med et vist kvantum levnetsmidler, og for at beholde sine politiske rettigheder, *maatte* man tage sine maaltider paa denne maade. Guld og sølv forbødes baade i form af penge og af smykker inden republikens grænser. For at gjøre handel og dermed rigdomsforøgelse saa vanskelig som mulig, valgtes *jern* til eneste myntmetal. Pengene bestod ikke af jernmynter, men af tunge jernstænger af liden værdi, saaledes at en ganske liden sum blev en tung byrde. Jernet var ogsaa behandlet med syrer for at gjøre det mere værdiløst.

Hvad mere kunde en socialistisk lovgiver gjøre for at bevare økonomisk lighed blandt menneskene? Men tror man, at det hjalp? Ingenlunde. Sparta blev tvertom snart bekjendt som den rigeste by i Grækenland, baade hvad national- og privatformuer angaar. Og ikke nok dermed, dets borgere kjendtes ogsaa som de mest pengegridske, og stor var pengenes magt over den spartanske samvittighed. Allerede Platon fortæller om spartanernes rigdom. I en af sine dialoger lader han Sokrates sige til Alkibiades: „Du anser dig selv for at være rig; men se til Sparta, og du vil finde rigdomme, som langt overgaar athenernes. Jeg tænker ikke paa al deres gode jord, deres talrige slaver, deres heste og deres hjorde; jeg ser bort fra alt det og taler blot om deres guld og sølv. Der findes mere deraf i Lacædemonien end i hele det øvrige Grækenland. Guld og sølv strømmer did fra alle kanter og forbliver der. Sparta er som løvens hule i denne henseende; alle spor vender ind, ingen ud. Vi maa ogsaa erkjende, at spartanerne enkeltvis er de rigeste af alle grækere.“

Rigdommen samlede sig ogsaa her paa et faatal af hænder, der snart begyndte at finde Lykurgs love trykkende og „uretfærdige“, og da pengene gav dem magt, lykkedes det dem snart at faa de „værste“ af disse love til at sove, indtil de efter Peloponneserkrigen høitidelig erklæredes ophævede. Pengemagten var da saa stor, at den kunde kaste masken og aabent erklære sig imod love, som tilstræbte et økonomisk demokrati. Og det er interessant at se Aristot skrive, at „jorden er opkjøbt af nogle faa familier — især af kvinder. Disse rige kvinder og mænd besidder uhyre formuer, medens de øvrige borgere intet eier. *Sparta er den by i verden, hvor man møder den mest skrigende modsætning mellem rig og fattig.*“ Og dog begyndte Sparta som en socialistisk eller kommunistisk republik med jernpenge.

Plutark fortæller, at der i hele Lacædemonien blot fandtes omkring hundre uhyre rige kapitalister; resten af befolkningen eiede intet. Saa fattig var den, at den ikke længer kunde betale afgiften til fællesmaaltiderne, maatte blive borte fra dem og derved tabte alle politiske rettigheder, som saaledes alene tilfaldt de faa rigmænd. Byen var blevet et plutokrati. Da to senere konger søgte at gjenoplive Lykurgs love, fandt de sig derfor magtesløse overfor de øvrige myndigheder. Den første, Agis IV, dømtes af eforerne til døden for sin dristighed og kvaltes i fængslet. Den anden, Cleomen III, var heldig nok til at faa dræbt fire af de fem eforer og landsforvist 24 borgere af den rige klik; men han bukkede dog tilsidst under, landsforvistes og døde i Ægypten.

Samtidig finder vi, at generaler og førere lader sig kjøbe for den elskede mammon til forræderi af enhver art. Templer og orakler er tilsalgs, og for pengenes skyld plyndres endog Apollons tempel i Delphi.

Da Lysander seirede i Peloponneserkrigen, vandt han meget guld og sølv. Han sendte saaledes paa engang 1500 talenter til republikens regjering. Pengene var i sække og forsendelsen under omsorg af Gylippe. Men denne hædersmand syntes, at 1200 talenter kunde være nok for staten, og lod 300 vandre ud af sækkene til sine egne lommer. Uheldigvis for Gylippe var hans kjærlighed til gods og guld beregnet af Lysander, som for sikkerheds skyld merkede paa indsiden af hver sæk, hvad den skulde indeholde. Dette vidste dog ikke den gode herremand. Tyveriet opdagedes derfor øieblikkelig ved sækkenes afleverelse; men som en moderne stortyv frelste Gylippe sig ved en hurtig flugt og levede formodentlig i fryd og glæde alle sit livs dage efterpaa — næsten som en moderne panamamand.

Ogsaa i Sparta føltes virkningerne af det persiske guld og sølv. Priserne gik op (det vil sige, at pengenes værd i forhold til andre ting faldt noget) paa alle ting. Da de rige havde alt at sælge, de fattige alt at kjøbe, betød det armod for de mange og endnu større rigdom for de rige.

Et gammelt orakel havde erklæret, at „intet kunde ødelægge Sparta undtagen dets borgeres kjærlighed til penge og gridskhed efter dem.“ Og Spartas som hele Grækenlands fald skyldtes ganske vist i væsentlig grad den sociale udvikling, som lagde al rigdom paa faa hænder og gjorde folkets masse fattige. Derved sank de smaa republikers indre styrke, deres borgersind og deres modstandskraft. Massen af borgere stængtes ude fra al deltagelse i livet. Kræfterne blev færre, livet fattigere. Borgerstoltheden veg for misfornøielse.

Historien om majoren.

Det var i romhelgen, og husets ungdom og alle dets julegjæster var paa bal. Kun gaardbrugeren selv og jeg var blevet hjemme. Ham tyngede aarene og gigten for haardt til, at han kunde være med paa slige fornøielser, og jeg — ja, jeg havde vel ogsaa syntes mig selv for gammel, eller hvad der nu kunde ha været aarsagen til, at jeg havde besluttet at gjøre ham selskab, skjønt jeg havde følt en vis vemodig længsel efter at være med, da de fuldpakkede slæder og sluffer under dombjældeklang svingede ud fra tunet opover mod kongsveien.

Derpaa havde vi to tilbageblevne døset længe sammen i tusmørket. Vi trak et par karmstole hen til den svære, lave kasseovn, satte vore kaffedokterer fra os paa den, saa de ikke skulde bli ganske kolde, og gad ikke tænde lampen og ikke rulle gardinerne ned.

Udenfor laa blaahvidt maaneskin over lysende snemarker. Det faldt ind ad vinduerne og tegnede deres ruder paa gulvet i langagtige og skjæve blege 'firkanter, som af og til oversvømmedes og skylledes bort af det stærke, røde skjær fra ovnen, naar vi puttede ny ved i den, saa ilden sprakende flammede med friske kræfter.

Efterhvert kom passiaren paa glid, og som næsten altid mellem os to dreiede den sig om svundne dage og deres merkelige tildragelser.

Oplandsbygderne har sine egne, eiendommelige sagn og historier, der bærer præget af, at de oprindelig er fortalt, medens folk om vinterkveldene sad samlet rundt peisen. Hvad der berettedes, var gjerne knyttet til gaarden og de slegter, som dér havde boet, og til den nærmeste omegn. — Sjelden afbrød en uventet gjæst ved sin indtræden den talende, for de store gaarde var ensomme; det kunde snarere træffe, at han maatte standse op og lytte til ulvehylene nede fra den islagte fjord. Ordene fik lov til at flyde rolig og jevnt og dvæle ved mange malende enkeltheder, og rokkenes stilfærdige surren blandede sig med dem. Men de lange kvældes mørke og dysterheden i de vældige kjøkkener, hvor man holdt til, gav dem sin farve. Voldsomme lidenskabers kampe, ulykkebringende varsler, skjæbnesvangre begivenheder og aarsagerne til, at de døde ikke har fred, men maa gaa igjen paa de tomter, hvor de har lidt og stridt, var de vanligste emner. Naar sagnet skabte mænds eftermæle, byggede det helst paa deres onde gjerninger. — Den saakaldte „lune humor", der skal udmærke de norske bønder, har oplændingerne ikke synderligt af; de eier ikke meget af den til dagligt brug, og i deres sagn savnes den omtrent helt. Til

gjengjæld har de nok af fatalistisk, sønderreven galgenhumor og megen forkjærlighed for det uhyggelige og overnaturlige.

Jeg husker, jeg sad og tænkte paa disse og lignende ting den eftermiddag, og jeg var ikke ordentlig med i samtalen, hvis fleste emner jeg troede at kjende fra før. Jeg svarte bare til, saavidt nødvendigt var for høfligheds skyld, og var mest sysselsat med mine egne forestillinger.

Men med et vaagnede jeg ved at opfange brudstykker af en fortælling, som var ny for mig. Den bevægede sig i andre forhold og handlede om andre slags mennesker end almindelig.

Jeg spurgte op igjen, og saa fik jeg den fra begyndelsen af.

Det var historien om, hvorledes majorinden og majoren døde, som jeg da hørte for første gang. Siden har jeg hørt den oftere og stedse ens i hovedtrækkene, og de er visselig sande; men da jeg ikke kan være ganske sikker paa, at det altsammen har sin rigtighed, vil jeg udelade navnene. Nu gives der forresten neppe mere nogen, der vilde ha imod, at jeg nævnte dem med.

Majoren er vel kjendt fra krigene i aarhundredets begyndelse. Han var en fremragende officer, hørte til en anseet familie og hædredes med Augustenborgerens personlige venskab. Alle spaaede ham en glimrende fremtid. — Han var længe ugift, uagtet han i de bedste huse kunde være hilset hjertelig velkommen som frier. Det lod til, at han kun brød sig om sine militære sysler. Men omsider giftede han sig med datter af en velstaaende gaardbruger i sin hjembygd paa vestsiden af Mjøsen. Og da blev der en forargelse.

Alle bygdens conditionerede var i oprør. — I den egn og paa de tider havde det sin egen sammenhæng med standsfordommene. De var udartet til fiendskab mellem embedsmænd og bønder; der var noget af politisk had ved dem. Det hindrede vistnok ikke, at officerer af bondeæt, der hyppig var yngre sønner paa storgaardene, ikke var saa faatallige, og de optoges hurtig blandt sine nye standsfæller. Men det betragtedes som en selvfølge, at de da valgte sine hustuer fra disses kreds. I regelen gjorde de det ogsaa, og mangen en af dem har i aarevis angret, at han for sin stillings skyld havde bundet sig til en kvinde, som undertiden var ældre end han, og som tidt saa ned paa ham og ikke lagde skjul paa, at hun havde indgaaet en mesalliance, fordi et ægteskab med ham dog tilsidst var bedre end at bli siddende igjen som gammel jomfru. Forholdene var nemlig uheldige i den henseende for de conditioneredes døtre i de afstængte bygder.

For mændene kunde de sociale skranker saaledes temmelig let aabnes. For kvinderne var det vanskeligere. Brød de selv igjennem dem, var de dermed stødt udenfor, glemtes og forsvandt. — Slemt var det for

en officer eller embedsmand, ifald han vovede at ægte en bondes datter; han blev omtrent seet paa som en frafalden, som en forræder mod de pligter, man kunde fordre af ham. Men værre var det for hans kone. Hun indlemmedes ingensinde helt og uden forbehold i mandens omgangskreds; hun mødtes af damerne med en uvilje, der halvveis skrev sig fra, at de paa hjertebunden havde én fornemmelse af, at hendes ægteskab ikke var ganske legitimt. De holdt hende paa afstand, speidede efter det mindste stødende i hendes væsen og maade at være paa, og opdagede de noget, fik hun føle det uden ophør og uden skaansel.

Bedre gik det heller ikke majorinden. Dertil kom, at hun skulde bo i sin hjemmebygd, dér alle vidste, hvor hun stammede fra, og enhver kunde pege paa hendes forældre, som færdedes i bønders dragt og bønders daglige arbeide, og den ene conditionerede med et smil spørge den anden: „Hvad synes De om majorens svigerfader? Hvordan behager egentlig hans svigermoder Dem? Man kan virkelig nære medlidenhed med ham for det familieskab, han har skaffet sig paa halsen?“

Den unge frue led under dette. Hun klagede ikke, men majoren forstod det alligevel og vilde gjerne raade bod paa det, og saa gjorde han det dummeste, han kunde gjøre. Han kjøbte rang til sine svigerforældre.

Der blev en latter, da det blev bekjendt. — Medens bønderne drog sig unda de stakkars gamle, gratulerede de conditionerede dem spodsk med de ferske titler og lod det regne med spydigheder, naar de traf dem eller deres datter.

Majoren havde meget at tage vare, og var ofte fraværende i embedsforretninger. Fruen var alene hjemme og maatte taale alt og græmmede sig. Ulykken vilde, at hun ikke havde barn, som kunde optage hende og adsprede hendes tanker.

Da begav det sig, at prins Christian August reiste gjennem bygden. Han tog ind hos majoren, som holdt et stort selskab for ham, og dér var naturligvis samtlige egnens honoratiores nærværende. Det siges, at prinsen havde rede paa de gjenvordigheder, hans ven havde været udsat for efter sit giftermaal, og at han derfor stræbte at vise majorinden sin sympati og agtelse paa den tydeligste maade.

I dette selskab førte han hende tilbords. Det vakte opsigt, for der var flere fruer tilstede, som mente sig ifølge rangforordningen at burde havt fortrinnet fremfor hende. Dog var hun jo husets værtinde, og de bøiede sig for det. Men hvisket og snakket blev der i krogene, og naadige var ikke de øine, der mønstrede prinsens borddame. Nydelig var hun unægtelig, meget nydelig. Og de, som tænkte, at de med rette skulde havt hendes plads, havde ondt for at tilgi hende.

Lidt senere feiredes prinsen ved en fest hos en af distriktets høieste embedsmænd. Da førte han atter majorinden tilbords.

Nu gik det for vidt. Der var ikke gnist af barmhjertighed i de forbitrede kvindeøine, som da fæstede sig paa hende. For dette var der ingen tilgivelse mulig.

Ud paa aftenen skal nogen af de krænkede damer ha ytret til majorinden, at man kunde fatte, hendes mand stod saa høit i gunst hos prinsen, eftersom denne viste sig saa særdeles bevaagen overfor sin vens kone.

Minen og tonen, hvormed det blev sagt, har vel tydet hen paa endnu mere end ordene, og den giftige mistanke, de røbede mod hendes og hendes husbonds ære, brændte sig med vanvittig smerte ind i hendes plagede sind.

Hun var ikke mere sig selv lig, da hun vendte hjem fra den fest. Hun gjemte sig for folk og turde ikke tale med sin mand. Kort tid efter hængte hun sig paa loftet. Majoren selv fandt hende og skar hende ned.

Hun blev jordet i stilhed. En sammensunken syg officer i fuld uniform var den eneste, der fulgte, da hendes kiste bragtes til familiebegravelsen nede i haven.

Et aar holdt majoren ud efter hendes død. Et helt, langt aar vankede han som sit eget gjenfærd om i det hus, hvor hans livslykke var dræbt.

Sjelden fik nogen ham i tale, endnu sjeldnere forlod han sin gaards enemærker. Om natten drev han frem og tilbage gjennem de store, øde rum; om dagen stængte han sig inde paa sit værelse og sad ved vinduet og stirrede ned i haven.

Paa det værelse løftede de en morgen hans lig op fra gulvet. Hvorledes døden er kommen til ham, er aldrig opklaret. Tjenerne holdt af ham og var tause.

Han blev begravet under megen deltagelse og med stor høitidelighed. Militære kammerater bar ham ud og didhen, hvor han hviler efter sin rastløse sorg. — Men bygderne over fór det rygte, at han var falden for sin egen haand. Det varede længe, inden de paa gaarden likte at være alene paa „majorens kammers“, for de skulde ha set ham dér, bleg og mager, siddende ved vinduet og stirrende ned i haven.

Alle vidste, at en betydelig mand var gaaet bort med ham, og man anede, at der snart vilde oprinde tider, da landet mere end nogensinde kunde ha trængt hans dygtighed og hans evner. Det gjorde sorgen over ham dybere. Veteraner fra krigsaarene talte ofte om majoren og hans død, og fremdeles er der enkelte af deres sønnesønner, som husker lidt

om ham. Men det berettes ikke, at de, som i letsindig ondskab og hevnsyg forfængelighed havde herjet hans liv, skjændet hans og hans hustrus ære og først jaget hende ind i selvmordets fortvivlelse og dernæst pint ham tildøde, at de har følt ansvar, anger og nag.

Paa familiens gravsted ligger han ved siden af sin fader, generalen, og sin hustru. Der er ingen støtte paa graven, ikke en sten med hans navn engang. Kanske efterverdenen kunde ha skyldt ham et lidet mindesmærke.

Tryggve Andersen.

De Forenede Staters handel.

(Michael G. Mulhall i „*North am. Rev.*")

Den bekjendte *engelske* statistiker har længe befattet sig med en værdsættelse af det amerikanske samfund og dets fremskridt. „*Kringsjaa*" har tidligere gjengivet et par af hans artikler. Hans tal er ligefrem forbausende ved den magt og betydning, som de viser, at de Forenede Stater allerede eier blandt nationerne, og de giver os matematikens beviser for den jevne nationale velstand og folkelykke, som den fordomsfri reisende altid slaaes af derover, og som „*Kringsjaa*" saa ofte har fremhævet.

I den her refererede artikel leverer forfatteren en oversigt over den amerikanske handels vækst i løbet af de sidste 30 aar.

De Forenede Staters *handel med udlandet* er forholdsvis liden. Med et landomraade stort som hele Europa og en folkemængde dobbelt saa stor som Frankriges; med industrier, hvis samlede produktion næsten naar op til Englands, Frankrigs og Tysklands tilsammen (!) har dog Staterne en mindre udenrigshandel end samtlige disse tre lande enkeltvis. I de Forenede Stater beløber udenrigshandelen sig til kr. 92,00 pr. indbygger, i Frankrige og Tyskland til kr. 133,00 og i England til kr. 340,00. Dette viser naturligvis blot, at det vældige land har mindre trang end mindre lande til indførsel af gods og endnu ikke har rukket meget mere end til at forsyne sit eget høitforlangende folk ved hjælp af den umaadelige produktion. Naar de Forenede Stater med en produktion 3—4 gange saa stor som Frankriges udfører mindre end dette land, saa er allerede det tilstrækkelig til at vise, at det amerikanske folk selv forlanger meget mere end det franske og altsaa lever meget bedre. Disse tal maa da ogsaa lade os vente en fænomenalt stor indenrigsk handel. Denne finder vi naturligvis ogsaa. Indenrigshandelen er 9 gange saa stor som udenrigshandelen. Det vil sige, at det amerikanske samfund er i høi grad selv-

hjulpent. Det strækker sig over saa mange breddegrader og klimatgrænser, at der er lidet af, hvad den tempererede zone kan avle eller frembringe, som ikke det rige land med den vældige industrielle udvikling kan skaffe sig selv. Handelen bliver væsentlig en handel mellem de enkelte stater, som i Europa, hvis Europa var et føderet rige, hvad det naturligvis bliver.

86 pct. af amerikanske skibe seiler paa floder og sjøer inde i landet eller langs landets egen kyst.

Imidlertid har saavel den indenrigske som udenrigske handel tiltaget i raske sving i de sidste tiaar — hurtigere end folkemængden; atter et sikkert merke paa stadig øgende velstand, som ingen pessimist kan komme forbi.

Udenrigshandelen tiltog med 66 pct. mellem 1876 og 1896. Til sammenligning kan anføres, at den blot tiltog med 17 pct. i England, med 11 pct. i Tyskland og med 3 pct. (!) i Frankrige — næsten under hele den sidste republiks levetid.

Indenrigshandelen vokste med 49 pct. paa *14* aar, fra 1880—1894. Folkemængdens forøgelse var samtidig 36 pct. Altsaa betydelig større omsætning og handelsliv paa samme antal mennesker: — øget velstand. Henved 90 kroners større omsætning pr. indbygger end i 1880.

Indenrigshandelen beløber sig nu til 178 millioner kroner pr. arbeidsdag og udenrigshandelen til 19 millioner. Eller den hele indenrigshandel til 53,000 millioner kroner pr. aar og udenrigshandelen til 6000 millioner pr. aar.

Den britiske udenrigshandel er 13,000 millioner om aaret eller det dobbelte af den amerikanske; den franske henved 7000 millioner.

Udførselen overstiger indførselen med 4—500 millioner om aaret. Indførselen har i de senere tiaar tiltaget mindre raskt end folkemængden, saa den nu er en dollar mindre pr. indbygger end for 10 aar siden, den samme som for 20 aar siden, og en dollar mindre end for 30 aar siden. Udførselen derimod har tiltaget dobbelt saa raskt som indførselen og altsaa langt raskere end folkemængdens vækst. For 30 aar siden var indførselen pr. indbygger kr. 39,50; nu er den kr. 48,20. I værdi har den fordoblet sig i de sidste 20 aar trods et prisfald (ogsaa et tegn paa øget velstand og høiere kultur for den store mængde) paa 40 pct. I vægt eller mængde har udførselen øget 175 pct. paa 20 aar, medens folkemængden har øget 58 pct. Med andre ord, 3 amerikanere udfører nu ligesaameget som 5 for 20 aar siden.

Af indførselen udgjør klædesvarer en sjettedel. Men denne gren af indførselen er naturlig nok i jevnt og sterkt aftagende, eftersom landet faar ordnet sin egen industrielle virksomhed. Dernæst kommer sukker og kaffe, hvoraf indførselen har tiltaget meget hurtigt — et videre bevis for øget

velstand blandt den store mængde. Der falder jo ogsaa nu af nationalformuen kr. 3800 paa hver indbygger (1890) mod kun 2500 for 20 aar siden.

Overraskende er det at finde, at der har været en jevn nedgang i den toldskat, som er betalt paa indførselen.

Udførselen bestaar endnu væsentlig af fødemidler, bomuld og petroleum. Petroleumskilderne er praktisk talt uudtømmelige, og bomuldsproduktionen kan let øges til det tre, firedobbelte.

Statistiken viser videre, at de Forenede Stater bryder sin handel nye veie udenfor Europa. Handelen med Europa har paa 10 aar blot tiltaget 12 pct., medens handelen paa Sydamerika og Asien har øget 28 pct. Handelen med England er i aftagende. I Sydamerika fortrænger de Forenede Stater England, paa 10 aar har Sydamerikas handel med Unionen øget 48 pct., medens den med England blot har øget 20 pct.. For 10 aar siden var den britiske handel i Sydamerika 49 pct. større end den amerikanske; nu er den kun 21 pct. større; inden et nyt tiaar er tilende tør størstedelen af Sydamerikas handel gaa til de Forenede Stater.

Hvad der nu burde oprettes, er en nordamerikansk toldunion mellem de Forenede Stater, Kanada og Mexiko. Det første land vilde da faa omtrent al udenrigshandel fra de to lande.

Det østerrigsk-ungarske monarki.

(Efter Charles Benoïst i „*Revue des deux mondes*".)

Den klareste og rigtigste idé, man kan danne sig om Østerrige, er, at der findes intet Østerrige. Det er blot et geografisk udtryk, sagde man i gamle dage, og vi vil nu nærmest sige, at det er et diplomatisk udtryk, en formel i den europæiske protokol, thi geografien, saadan som naturen og livet skriver den, kjender intet Østerrige. Der har i historien været et gjennem flere aarhundrer almægtigt *østerrigsk hus;* og der har været et erkehertugdømme, udgjort af to hertugdømmer, med dette navn. Siden 1804 har en stat begyndt at antage titel af det østerrigske keiserdømme, og siden 1867 har den fordoblet denne titel til det østerrigsk-ungarske monarki. Men om et Østerrige i samme forstand, som vi siger Frankrige eller Spanien eller Italien eller endog Tyskland er der ikke tale.

Det er ikke nogen nation, men en mosaik af folk; det er ikke nogen stat, men en samling af stater, der staar omtrent i samme indbyrdes forhold som brikkerne i et „taalmodighedsspil". De store tilfældigheder, som skaber historien, har her paa sammenstødende og forholdsvis lidet udstrakte terri-

torier samlet racer, sprog, religioner. Og det er uden tvil saaledes, historien gjør overalt: der gives ingen nation af rent blod, jeg mener af det ene og samme blod. Selv der, hvor enheden synes at være fuldkommen, og hvor man ikke længer kan opdage sømmene, er det sjelden, at den er oprindelig. Hvilken nation synes vel at være af ét stykke i samme grad som Frankrige? Og alligevel, hvor mange befolkninger og sprogarter er ikke sammenblandede i denne Frankriges enhed! Men under kongs-smedenes haarde hænder og under den kraftige lue fra essen har alle disse racer: bretoner, normanner, gascogner, provençaler i tidernes løb flydt sammen til et udeleligt metal. I Tyskland og i Italien har folkenes lange attraa efter enheden underholdt flammen, saa at det samme verk, som for Frankriges vedkommende blev gjort af dets gamle konger, det blev af den tyske og af den italienske folkeaand bragt til fuldendelse i det indeværende aarhundre. I Østerrige derimod er intet bleven gjort, maaske fordi racerne er altfor uensartede til, at nogen fælles nationalaand kunde vækkes, og maaske ogsaa fordi man der har manglet den kongelige smed, som forstod at smede, mens jernet var varmt.

Der har aldrig været konger eller keisere af Østerrige, som der har været konger af Frankrige, før dette land var en enhed. Viktor Emanuel var endnu konge over Piémont og Vilhelm den første konge over Preussen, da de allerede i kraft af sin vilje og sin ærgjerrighed var, den ene konge af Italien, den anden keiser af Tyskland. De havde blot en tanke, den tyske eller den italienske tanke, og at skabe Italiens eller Tysklands enhed betød for dem at vokse og at udfolde sig frit. Men for den hellige romerske keiser af dynastiet Habsburg derimod vilde det at nære en østerrigsk tanke været ensbetydende med at hæmme og indsnevre sig. Da der i 1806 intet romersk keiserdømme var længer, forsøgte man derfor forgjæves at skabe et Østerrige: man kunde blot samle under denne etiket, under dette geografiske og diplomatiske udtryk, de adsplittede germanske og ikke-germanske lemmer af det hellige imperium. Fordi de keisere, som overmodig havde kaldt sig romerske, i sin tid forsømte og foragtede Østerrige, derfor findes der nu vistnok østerrigske keisere, men der findes intet Østerrige.

Kaster man et blik paa et etnografisk kart over Østerrig-Ungarn, bliver man var tre hovedgrupper af folk, tre racer: i nord, nordøst og sydvest *slaver;* i nordvest og i vest *germaner;* i øst *madsjarer.* Disse racer har alle holdt sig upaavirkede af hverandre, de har ingen tendens vist til at flyde sammen. Man kan tænke sig dette statssamfund under billedet af en glastube, hvor tre farver f. eks. grønt og rødt og gult ligger i veladskilte lag. For den opmerksomme iagttager bliver billedet end mere slaaende, fordi han i disse hovedfarver opdager de forskjellige nuancer. Man har slaverne i Bøhmen, Mähren og Schlesien — det er tsjekerne.

Man har slaverne i Galicien — det er polakerne og ruthenerne. Man har endvidere slaverne i det nordlige Ungarn — slovakerne, og i det sydlige, ved Adriaterhavet — slovenerne. I Trintino, Friaul og Istrien bor italienere. Længer øst mod Balkan — kroater og serber, og endnu længer øst, i Transsylvanien og i Bukovina udgjøres befolkningen af rumænere, som hverken er slaver eller germaner eller madsjarer.

Om idetmindste enhver race havde havt sit land, hver farve sit rum, som den helt og holdent fyldte, men der er folke-flekker, som ikke viskes ud eller fortaber sig i de masser, der omgiver dem. Der bor saaledes tyskere i Bøhmen, i Mähren og i Schlesien, og der bor tyskere i sloveniske, slovakiske og madsjariske lande.

Eller om de store folkegrupper i kraft af sit stammeslegtskab havde kunnet forene sig til en kompakt masse; men den slaviske gruppe kan ialfald ikke dette, thi den er kløvet i to hovedgrene, nordslaverne —: tsjekere, mährer, polakker, ruthener, slovaker, og sydslaverne —: slovener, kroater og serber, og mellem disse to forgreninger ligger hele det brede tyske og madsjariske bælte.

Eller endelig, om en af folkegrupperne ifølge sit antal var afgjort overlegen! Men de holder hverandre forsaavidt temmelig i ligevægt. Med omtrentlige tal er der henved

11	millioner	tyskere
8	—	tsjeker og slovaker
$7^1/_2$	—	madsjarer
5	—	kroater og serber
4	—	polakker
$3^1/_2$	—	ruthener
3	—	rumæner
$1^1/_2$	—	slovener
$^3/_4$	—	italienere

Den officielle statistik angiver for hele monarkiet ca. 22 millioner slaver, hvoraf henved 15 millioner bor i de østerrigske lande (mod $8^1/_2$ million tyskere) og henved 7 millioner i Ungarn (mod $7^1/_2$ million madsjarer). Men en afgjørende hindring for deres forening er, som allerede nævnt, det tyske og madsjariske folkebælte, der kiler sig ind mellem deres nordlige og sydlige gren, og en end mere afgjørende hindring ligger maaske deri, at de taler forskjellige sprog. Slaver fra den ene del af riget forstaar ikke deres tale, som bor i den anden, og man træffer f. eks. høit oplyste polakker, som blot kan gjætte sig til meningen af enkelte tjsekiske ord, men uden at forstaa en tsjekers sammenhængende tale.

Følgen af denne forskjellighed bliver, at enhver nationalitet i sit offentlige liv vil anvende og have anerkjendt sit eget, for andre uforstaaelige

tungemaal. Og Østerrig-Ungarn er som følge af denne fordring blevet et land med seks-syv officielle sprog. Der gives en „sprogret“, som i Østerrige ordner forholdet mellem tysk og polsk eller tsjekisk, og en lignende forlanger slovenerne og italienerne for sig. I Ungarn har sprogretten at skifte sol og vind mellem madsjarisk og de kroato-serbiske dialekter, og deres mellemkomst forlanger ogsaa rumænerne i Serbien at nyde godt af.

Et baand, som ellers kan være sterkt, nemlig religionsfællesskabets, savnes ogsaa for disse race og sprogforskjellige folk. Vistnok har katolikerne en stor numerisk overvægt over tilhængerne af andre konfessioner; de udgjør henved 29 af monarkiets 44 millioner, og de vestlige dele af riget er romersk katolske. Men i Ungarn, hinsides Theiss og paa den venstre Donaubred, dominerer protestanterne — især kalvinister — i et antal af henved 5 millioner. I nordøst, øst og syd har de græske katoliker aldeles overvægten, men de er splittede i to sekter, de ortodokse og de unerede grækere, der blot ved sin liturgi og disciplin adskiller sig fra de romerske katoliker. Desuden findes et par millioner israeliter spredt over hele riget, samt i Galicien nogle armeniske menigheder og endelig i Bosnien-Herzegovina en halv million musulmaner.

To af de sterkeste nationale foreningsbaand, to af de midler, der bedst er skikkede til at sammensmelte nationaliteterne til en nation, et fælles sprog og en fælles tro, har altsaa manglet i det østerrigsk-ungarske monarki. Og en følge af savnet af et nationalt sprog har været savnet af en national literatur. Det er ingen overdrivelse at sige, at tyskerne i Østerrige ikke har eiet anden national literatur end den egentlige tyske. Og om der har været en tsjekisk og en madsjarisk literatur, saa har de hver for sig blot kunnet være til gavn og glæde for tsjeker og for madsjarer; men nogen nationaliserende virksomhed har saalidt den tsjekiske literatur kunnet udøve paa de andre slaver som den madsjariske literatur paa de andre folkeslag i Ungarn. Endmindre har nogen af disse enkeltstammede literaturer kunnet danne noget foreningsbaand mellem tyskere, madsjarer og slaver. Under udviklingen af monarkiet har de i nødvendighedens medfør modarbeidet enhedsverket; det ligger i deres ide at fremme splittelsen og partikularismen.

Paa den anden side har de forskjellige stater i det østerrigsk-ungarske monarki ingen eller saagodtsom ingen fælles *historie*. Der er idetmindste tre: en for Østerrige, en for Ungarn og en for Bøhmen, og de mindre folk i monarkiet holder ikke mindre sterkt paa sine egne berømmelige specialhistorier end de tre hovednationer paa sine.

Og der er endelig ikke for alle disse stater i en stat, én lov og ret, men mange; der er ligesaa mange, som der er stater. Det er landdagen, som giver love for hvert enkelt land; og selve den almindelige rigslov indeholder undtagelser og ændringer for de forskjellige lande. Kort og

godt: intet sprog, ingen literatur, ingen religion, ingen love fælles; alt har manglet for at gjøre disse mange folk til ét.

Politisk er der nu et keiserdømme Østerrige og et kongerige Ungarn; inden ret længe vil der maaske være et kongerige Bøhmen: Habsburgs krone, St. Stefanskronen, St. Wenceslas krone, og senere, hvem kan sige, hvormange kongeriger og kroner! Og det eneste, som er fælles, er keiseren — keiser af Østerrige, apostolisk konge af Ungarn, konge af Bøhmen, Dalmatien, Kroatien, Slavonien, Galicien, Lodomerien og Illyrien osv.; erkehertug af Østerrige, storhertug af Krakau, hertug af Salzburg, Steier, Kärnthen og Bukovina; storfyrst af Transsylvanien, markgrev af Mähren, hertug af Schlesien osv. osv. Og dette er virkeligheder og ikke tomme titler i Gothakalenderen. Dette dusin lande har et eneste foreningsbaand, nemlig keiserens person. *nk.*

Talsystemets vekst og oprindelse.

(Efter Edwin S. Crausby i „*Pop. Science Monthly.*“)

Det erkjendes alment, at vi i de lavere racers talsystemer har et middel til at studere vort egets udvikling. En undersøgelse af de forskjelligste folkeslags talsystemer viser, at der mellem dem raader en sterkt udpræget lighed og enhed, som gjør antagelsen af en fælles oprindelse for dem alle næsten til vished.

Mennesket begyndte først at tælle, da det dannede sig ideen *to* som noget forskjelligt fra en og fra mere end to. Eller kanske maa vi gaa endnu længere tilbage og sige, at det første skridt gjøres, naar ideen *en* i modsætning til flere opstaar. Det er vanskeligt at forstaa, at saa enkle ideer ikke er samtidige med aandens første opvaagning; men saa er det ikke. Ceylons vedda'er eier ikke navn for noget tal; de synes at mangle den enkleste matematiske opfatning.

En mængde andre racer har kun taget de første to eller tre skridt; dette er især de sydamerikanske skogstammer og Australias buskmænd. Disse folk kan ikke tælle længer end til to, tre eller fire, for fem eier ingen af dem noget udtryk. Hvad der er mere end fire, er kun „mange“, og deres navn for tre eller fire betyder samtidig ogsaa ofte en talløs mængde. De tæller ikke paa fingrene engang; det har de ikke lært; det er et meget høiere skridt i den menneskelige udvikling. De tæller paa knoklerne af en enkelt finger og tæller derfor sjelden længer en til tre. En stammes talrække ser saaledes ud: — 1, *ome;* 2, *curere*; 3, *prica*,

som betyder „mange". Botokudernes talrække indeholder blot: — *en* og *to* eller „mange".

Det næste store skridt i udviklingen kommer, naar menneskene har lært at tælle paa fingrene. Den populære antagelse er, at menneskeheden begyndte hermed; men vi har seet, at saa ikke er tilfældet; navnene paa de første tal i alle sprog tyder ogsaa herpaa; men afgjørende er jo den kjendsgjerning, at der endnu eksisterer racer, som ikke har lært fingertællingens kunst. Efter at den sidste er lært, er fremskridtet raskt, indtil alle fingre og tæer er „opbrugt". Prof. Conant har samlet navnene paa de første tal fra en mængde forskjellige sprog, og det viser sig, at der gjennem dem gaar et bestemt system for navngivningen. Uheldigvis antyder ikke den norske oversættelse den afledning fra fingre og hænder, som originalsprogenes altid viser. Her er hans tabel med de vigtigste, ikke alle meninger:

1 = tilværelse, stykke, gruppe, begyndelse.
2 = gjentagelse, deling, par.
3 = samling, mange, to-en.
4 = to-to.
5 = haand, gruppe, deling.
6 = fem-en, to treere, den anden ener.
7 = fem-to, den anden toer, tre mindre end ti.
8 = fem-tre den anden treer, to firere, to ifra ti.
9 = fem-fire, tre treere, en ifra ti.
10 = en (gruppe), to femere, to hænder, en halv mand, en mand.
15 = ti-fem, tre femmere, en fod.
20 = to tiere, én mand, to fødder.

Noget af det mest bemerkningsværdige er, at tallene op til fire ikke i sine navne har noget med fingrene at bestille. Dette bekræfter, hvad allerede ovenfor var sagt.

Vi kan derfor sige, at mennesket gjennemgaar tre trin paa sin vei til at at lære at tælle. Paa det første trin benyttes ikke fingrene; der opnaaes ikke klarere ideer om høiere tal end to eller tre; alt andet er „mange". Det er endog sandsynligt, at paa dette trin er ideen om tal i og for sig endnu ikke opstaaet; man kjender dem blot i forbindelse med gjenstandene. Herpaa tyder blandt andet den kjendsgjerning, at tallene op til fire gjerne i alle sprog er adjektiviske og bøies i kjøn og kasus med det substantiv, som de staar til. Tallene fra fem til ti er derimod gjerne ubøiede og har oprindelig været af intetkjøn og enkelttal.

Paa det andet trin benyttes fingre og tæer, og tællingen kan gaa saa langt som til ti eller tyve, eller endog ved at benytte flere mænd noget længere. Men ord for disse begreber er endnu ikke opfundet, saa

at tællingen foregaar ved tegn eller gestikulation. Paa det tredje trin er navnene paa eller beskrivelsen af de benyttede tegn eller gestikulationer blevne til virkelige tal-*ord* — og efterhaanden glemmes det, at disse ord blot skildrer haandbevægelser.

Spørgsmaalet opstaar nu, om vi i vort eget eller ariske tal-system kan finde spor af de to oprindelige trin. Vi finder ogsaa i det ariske sprog, at de første tal til fire er adjektiviske. De tre grammatikalske tal, enkelttal, dobbelttal og flertal, som findes i flere ariske sprog, tyder ogsaa paa en tid, da talsystemet var *en*, *to*, *flere*. Navnene paa de seks tal fra fem til ti kan muligens ogsaa afledes etymologisk fra fingeroprindelsen.

I sanskrit er fem *pan kan* eller *kankan*, som sandsynligvis betyder haand (på persisk er haand *penjeh*). Ti er *dvakan*, sandsynligvis fra *dvakan-kan* eller „to femmere“ eller „to hænder“.

De vilde tæller oftest ifra lillefingeren til tommelfingeren. Efterat tyve er naaet, er videre udvikling umulig, før et natationsystem er opfundet. Et eller andet tal maa blive en art grundtal, hvorom de andre slutter sig. Opfindelsen falder naturlig nok og er oftest gjort længe før der kan tælles til tyve. Vi har allerede set den naturlige oprindelse til et system, femtalsystemet. Den vilde tæller fingrene paa én haand og begynder saa paa den næste: *fem-en*, *fem-to*, *fem-tre*, osv. Det er dog sandsynligt, at han snart vil forlade dette femtalsystem, som bliver tungvindt, og isteden, for de høiere tals vedkommende, gaa over f. eks. til dicimalsystemet, idet han da lægger de ti fingre til grund for systemet. Gjennemførte femtalsystemer er derfor meget sjeldne; en stamme i Sydamerika tæller dog saaledes; fem er en haand, 6 *en haand og en*, 11 *to hænder og en*, 16 *tre hænder og en*, 20 *fire hænder*.

Men som oftest omdøbes ti ifra „to femmere“ eller „to hænder“ til at faa et enkelt navn, og elleve bliver da 10 + 1, osv. Ofte bibeholdes femtalsordningen som en underafdeling af decimalsystemet.

Det er sandsynligt, at femtalsystemet har været det oprindelige for den hele slegt, afgjort er det dog ikke, og ihvertfald bliver decimalsystemet snart det raadende.

Et tredje talsystem er tyvetalsystemet eller det vigesimale. Blandt visse racer — som de keltiske folk, nogle asiatiske og afrikanske stammer, nogle eskimoer og de gamle mayaer og azteker — har havt en stærk tendens til at lægge tyve til grund for sine talsystemer. Oftest findes dog systemet opblandet med decimale elementer. Tyve vilde naturlig blive lagt til grund blandt stammer som benyttede baade fingre og tæer i tællingen; men de fleste har vistnok indskrænket sig til at benytte hænderne paa grund af, at fødderne vilde være mindre tilgjængelige. Dette forklarer muligens decimal- og femtalsystemernes overvægt. Som bekjendt

har flere af de moderne europæiske sprog levninger af et tyvetalsystem, særlig det franske med f. eks. sit *quatre-vingts* (fire tyvere) og det danske med sit firsindstyve, o. l.

Blandt verdens vigtigste talsystemer er der et, som ikke henhører under noget af de her nævnte. Det er babyloniernes sekstitalsystem. Dette system er af særlig interesse for os, fordi vi skylder det cirkelinddelingen i seksti grader og dermed tidsdelingen i minuter og sekunder. Besynderlig nok har det eksisteret i Babylon ved siden af et fuldstændigt decimalsystem. Det synes sandsynligt, at dette system er af langt senere dato end det decimale og blev kunstig opkonstrueret; thi man vilde neppe ad naturens enkle vei finde paa at lægge seksti til grund for et talsystem. Formodentlig har det været tidens *videnskabelige* system, som decimaltællingen var det hos os i maal og vægt, før den blev almindelig. Den tids videnskabsmænd var omtrent udelukkende astronomer, og vi tør derfor tro, at systemet er af astronomisk oprindelse. En tysk forfatter forklarer tilblivelsen saaledes, at babylonierne inddelte himmelcirkelen i 360 grader, en grad for hver af de 360 dage, hvori aaret var inddelt. Formodentlig kjendte de ogsaa til, at en korde af radiens længde afskjærer en sjettedel af cirklen eller 60 grader. Fra deres astronomiske synspunkt af vil saaledes systemet have været ganske ligefremt og fremforalt strengt videnskabeligt. Nogenlunde som det metriske system i vor tid. Lysten til at gjøre de videnskabelige beregninger mere utilgjængelige for lægmænd tør ogsaa have medvirket til systemets antagelse.

Men oprindelsen forklares ogsaa paa en anden maade. Vi finder i mange sprog levninger af et duodecimalt eller tolvtalsystem. Dettes tilblivelse forklares saaledes: Enkelte stammer tæller først paa den ene haand til fem; haanden holdt udspilet er fem; men lukkes haanden saa betyder det seks; og de to lukkede hænder er tolv. Man opnaar saaledes at tælle til tolv paa de to hænder, og tolv lægges derfor til grund for den videre tælling; tretten bliver *tolv-og-en*, femogtyve *to-tolv-og-en*, osv. Babylonierne tør tidlig have været inde paa denne tællemaade; men har enten ikke gjennemført den, eller en senere tids videnskabsmænd har blot udnyttet delvis det gamle system, idet de har moderniseret og rationaliseret det. Deres system blev saaledes en forbindelse af det decimale og seksimale — de to forbundne ved multiplikation til sekstitalsystemet.

Sang- og tonefotografier.

(Efter „*Scientific American*“).

Blandt de mange —grafer, som nu dukker op, vil formodentlig de ni og nitti af hundre faa et stakket liv. Der vil tages ud patenter paa dem i et eller flere lande, der vil reklameres for det „nye og overraskende“ ved dem i aviserne, en og anden nysgjerrig sjæl vil anskaffe dem — og om ti aar vil de glemte og ubrugte findes henstuvede paa udviklingens store pulterkammer.

Maaske vil dette blive tilfældet ogsaa med den allersidste af de —grafers slægt — *tonografen* — som skylder amerikaneren Holbrook Curtis sin tilblivelse. Instrumentet er ikke destomindre baade enkelt og interessant og synes at kunne opnaa baade praktisk og videnskabelig anvendelse.

I 1787 opdagede tyskeren Chladni de saakaldte klangfigurer, der bærer hans navn. Fæster man i en klemme en tynd glas- eller metalplade i horisontal stilling, bestrør den med fin sand og stryger paa tværs af en af kanterne med en violinbue, vil man se, at sanden ordner sig i regelmæssige, geometriske figurer, der alt efter den maade, hvorpaa pladen er fæstet og anstryges, har forskjelligt udseende. Aarsagen hertil er den, at pladen ved strygningen sættes i vibration og frembringer en tone. Paa enkelte steder vibrerer den stærkt: der vil sanden slænges væk; paa andre steder danner der sig saakaldte knudelinjer, hvor vibrationen er umerkelig, og der vil sanden blive liggende. Hidtil har disse klangfigurer ikke været andet end illustrationer til den akustiske del af fysikundervisningen.

Men nu er altsaa tonografen kommen.

Dens formaal er først og fremst at give nøiagtige og fotografiske karakterbilleder af den menneskelige stemme. Dels skal disse billeder tjene som mønster ved sangundervisningen, saa eleven ved deres hjælp kan afgjøre, om han frembringer en ren tone. Han skal *se* tonerne altsaa, baade mønstertonen og sine egne mer eller mindre mislykkede forsøg paa at efterligne den; han behøver altsaa for fremtiden ikke at stole paa gehøret alene. Og dels skal disse tonebilleder tjene som et lettere og mere uforgjængeligt materiel for lydstudier end de virkelige toner — et materiel som kan maales og undersøges i ro og mag. Det er vel ikke sagt, at rent umusikalske mennesker for fremtiden ved tonografens hjælp — selv om de har den nødvendige stemme — vil kunne frembringe de store sangmestres klokkerene toner, men apparatet er derfor lige interessant — ikke mindst fordi det er saa enkelt.

Siden klangfigurerne beror paa ganske almindelige lydsvingninger, saa har Holbrook Curtis ræsonneret, maa disse figurer ogsaa kunne frembringes af den menneskelige stemme, naar man bare finder de gunstige betingelser. Ja, fra telefon og fonograf og lignende indretninger har vi vished for, at saa er tilfældet. Det er bare disse gunstige betingelser, det gjælder at realisere — en materialisation af den menneskelige stemmes idé.

I det øiemed forfærdigede Curtis sig en trompet af en egen konstruktion.

Den ser omtrent ud som en kolossal tobakspibe, men oventil er hovedet sterkt udvidet, og mundstykket er af en saadan vidde, at munden frit kan bevæge sig inde i dets hulhed, selv om man synger af fuld hals. Efter nogle prøver fandt opfinderen, at en tynd hinde eller membran spændt som et laag over pibehovedet gav det bedste resultat. Plader af metal eller glas og lignende duede ikke. Hovedvanskeligheden var at finde det bedste materiale for membranen, og dernæst at udfinde, hvilken stramning den helst burde have. Efter mange slags forsøg viste det sig, at sanden ordnede sig lettest og i skarpeste konturer paa en kautchukhinde af jevn tykkelse, naar den fuldstændig regelmæssig var spændt over aabningen paa trompeten, som har et tværmaal af 13—15 cm. For let at kunne fotografere de af sanden dannede billeder gjordes kautschukhinden mat rød, mens sanden selv var lysfarvet. En vanskelig ting var det i den tynde hinde i alle retninger at faa ensartet stramning. Den mindste uregelmæssighed i saa henseende vilde naturligvis være skjæbnesvanger for billederne. For at undgaa dette blev kautschukhinden fæstet omtrent paa samme maade som lærredet paa en malers blindramme. I forveien var den forsynet med en hel del fine, koncentriske ringe, og idet nu rammen dreves ud og spændte hinden, vilde disse ringe øieblikkelig forraade, om spændingen i en eller anden retning var større eller mindre end i andre. I saa fald vilde ringene nemlig ophøre at være fuldkomne cirkler; de vilde gaa over til ellipser eller andre mindre regelmæssige figurer.

Har man faaet membranen regelmæssig strammet, er ogsaa tonografen færdig til brug. Membranen lægges over apparatets planslebne rand og fæstes der ved en snor. Midt over aabningen drysser man i et halvkronestykkes omkreds en blanding af tørret kogsalt og fin, hvid smergel og lader saa en eller anden fremragende sanger synge en ren tone ind i røret. Straks ordner pulveret paa kautschukhinden sig til en regelmæssig, geometrisk figur, der er absolut karakteristisk for den valgte tone. Hver selvstændig tone har altsaa sin tilsvarende figur, selv om de ligger nok saa nær hinanden. Hver gang, den samme rene tone klinger ind i røret, ordner sanden sig paa den til tonen svarende, bestemte maade. Den mindste falskhed i tonen derimod forstyrrer straks figurens udseende.

Hvordan dette apparat kan blive af nytte ved sangundervisningen er selvindlysende. Den rene tones figur fotograferes i passende størrelse og stilles op som mønster. Med en tonograf for munden søger saa eleven at efterligne mønstret ved figurerne paa sin egen kautschukmembran. Saa længe det ikke lykkes ham at frembringe nøiagtig den samme figur, er hans tone ikke ren.

Snart vil man formodentlig langs væggene paa alle sanginformatorers arbeidsværelse se figurer, der minder om fortegninger for fladeornamenter, og foran hver figur en vordende sanger eller sangerinde med sin kolossale pibe for munden. Det er en Pattis eller en Kristina Nilsons toner, de har for sig og med sit enkle instrument søger at efterligne!

P. E.

Nietzsche og Tolstoy.

(Nikolaus Grot i „*Die Zukunft*".)

Det kan synes urimeligt at sammenstille disse to navne, de danner jo hver for sig yderpunkterne for to helt forskjellige verdensanskuelser; men netop modsætningerne belyser hinanden, og her som altid gjælder det, at ekstremerne berører hinanden. Overensstemmelsen er vistnok liden, men en del lighedspunkter findes dog. Fælles for begge er den lidenskabelige protest mod den moderne sædelige verdensanskuelse. „Saaledes kan man ikke leve længere, alle livets store modsætninger kan man ikke længer taale, man maa forandre selve livet, dets betydning og dets maal". Ligedan har de tilfælles den ikke mindre heftige protest mod den ydre organisation af det kristelige samfund, der under dydens og lovlighedens maske synes dem at skjule alskens synder og laster. For det tredje er ogsaa positive bestræbelser fælles for dem. Begge vil, at i menneskets liv skal fornuften og den nøgterne analyse raade, at individualiteten skal befries fra sædernes og de traditionelle forestillingers tryk, at selvfølelsen og selvbevidstheden skal øges, saa at der opnaaes et nyt grundlag for det sædelige liv; de fordrer individualiteten befriet fra alle de baand, der hæmmer dens aandelige udvikling. Men hermed ender ogsaa deres overensstemmelse.

Nietzsche søger alt det onde i individualitetens afhængighed af kristendommens religiøs-sædelige verdensanskuelse. Som kristendommen som dogme allerede er gaaet tilgrunde, saa maa nu ogsaa kristendommen som moral gjøre det: „Vi staar ved tærskelen til denne begivenhed". (Moralens genealogi). Ondet ligger i samvittighedens ufrihed, som fremkaldes ved læren om synden, om medlidenheden og om kjærligheden. Det onde, forbrydelsen, egoismen, er lovlige og nødvendige ytringer for den kraftige individualitet; de egoistiske handlinger maa befries fra den „urene samvittighed", som hefter ved dem; mennesket vil ophøre at være ondt, naar det ophører at anse sig for ondt. En individualitets hele kraftkilde ligger i lidenskaben; man maa anerkjende lidenskabens ret, først da vil individualiteten formaa at ytre sin samlede latente energi. Den eneste mening med menneskehedens liv ligger i personlighedens høieste udvikling, menneskedyrets forædling til „overmenneskets" fuldkomne race. Da ikke alle egner sig til denne forædling, saa maa masserne tjene som springbret for de udprægede personligheder. Nietzsche er en afgjort fiende af enhver politisk lighed, endsige da den socialistiske nivelleren af samfundet.

Nietzsches aandelige idealer tilhører for en del den antike verdensanskuelse, der intet begreb havde om kristelig ydmyghed og taalmodighed

eller kristelig medlidenhed og kjærlighed, og derfor bøier han sig ogsaa for de tidligere perioder af menneskehedens liv, der skaffede de enkelte individer den aller frieste udfoldelse af al deres kraft. Han taler med begeistring om renaissancens periode, der netop ved reaktion mod den kristelige moral frembragte det mest storartede opsving af kunst og videnskab, men ogsaa var en tid, da uhørte laster og forbrydelser gik isvang. Vistnok gjælder hans begeistring ikke lasten og forbrydelsen, saalidt som udsvævelserne og voldsgjerningerne, men derimod den geniale skaberkraft, der fremkaldtes hos individualiteten, fordi den var befriet for alle moralske fordomme. Forbrydelse og last er for ham kun medaljens uundgaaelige vrangside. Man kan formulere hans lære saaledes: jo mere ondt, desto mere godt; thi det onde er den nødvendige mørke grundtone i billedet af den for al moralsk tvang befriede skabende personlighed.

Hans diametrale modsætning er Tolstoy. For ham ligger ondet ikke i individets bundethed, men derimod i afvigelsen fra den sædelige lov, i misforstaaelsen af denne og i en social organisation, der strider mod kristendommens sædelige verdensanskuelse, i hvilken ene og alene den sande aandelige befrielse for individualiteten og samfundet ligger. Lige saa lidet som Nietzsche søger han livets mening i en befrielse fra al synd i et andet liv, for ham gjælder det først og fremst en bedre indretning af livet hernede. Men hans botemiddel mod det onde er ikke samvittighedens befrielse fra moralske baand, men tvertimod udviklingen af den kristelige samvittighed og egoismens undertrykkelse. Han fordrer forsagelse, kjærlighed og medlidenhed ligeoverfor næsten, ydmyghed og taalmodighed ligeoverfor det onde. Menneskedyrets fuldkomne type interesserer ham ikke, heller ikke genialitetens skaberkraft og stolte herskerfølelse, men ene og alene den moralske selvopdragelse og den fuldstændige gaaen op i samfundet af ligesindede ydmyge og taalmodige naturer. Han er en ivrig profet for frivillig ligestilling og social nivelleren. Hans ideal er mennesket som en fredelig, tarvelig, nøisom skabning, ikke feig og ræd, men moralsk ubøielig. Derfor er hans sympatier vendte mod hine tidsrum af historien, i hvilke menneskene med ydmyghed og taalmodighed, med bramfri heroisme i selvvalgt martyrtjeneste arbeidede for Kristi verk, for kjærlighedens verk. Tolstoys formel er: „Jo mindre ondt, desto mere godt."

Denne modsætning mellem de sædelige idealer fører naturligvis ogsaa til en modsat anskuelse af dyd og last. Dette kommer klarest tilsyne i bedømmelsen af den kristelige askese. I det brilliante kapitel „Hvad betyder asketiske idealer?" af verket „Moralens genealogi" anvender Nietzsche sin hele dialektiske kraft paa at bringe askesen i miskredit og reducere det gode, som han jo maa indrømme, der ligger i afholdenhedslæren, til en blot og bar hygienisk forholdsregel. Han gjør sig lystig over den krig,

der i kyskhedens navn føres mod sanseligheden, og siger: „Luthers fortjeneste er maaske ikke i noget større end i det, at han har havt mod til at vedkjende sig sin sanselighed, — man kaldte den dengang med et fint udtryk for den evangeliske frihed.“ Vistnok stræber ethvert dyr — saaledes ogsaa det filosofiske — efter i en sum at tilveiebringe alle betingelser for udfoldelsen af hele sin kraft, og til disse betingelser hører ogsaa afholdenhed. „En gift filosof hører hjemme i komedien, og Sokrates har, synes det, giftet sig af ironi, netop for at bevise rigtigheden af denne sats.“ Men anden betydning end som et middel til personlig uafhængighed har askesen ikke. Han forkynder den muntre askese for „det guddommeliggjorte dyr, der mere svæver end ruger over livet.“ Men for askesen som en befrielse fra synd og skyld har han ingen anden følelse end foragt. Den kristelige askese var et tilfældigt ideal, som tjente til at løse problemet „Det at lide.“ Et ideal, som kun var anvendeligt, fordi det overhovedet bød livet en mening, selv om denne mening var urigtig: „Mennesket var hermed reddet“, thi „mennesket vil heller intet end ikke noget.“

Helt modsat anskuer Tolstoy afholdenhed og selvbeherskelse. For ham er ogsaa den frivillige flugt fra livet ud i ørkenen og ensomheden helt fremmed, men han ser dog i sanselighedens, vellystens og den dyriske drifts overvindelse den største opgave for individualiteten. Vi ved, hvor energisk han i alle sine skrifter, ligefra „Anna Karenin“ til „Kreutzer-Sonaten“ ivrer mod alle sansenydelser, hvor veltalende han i „Det første trin“ drager i felten mod al kjødspisen ligesom i „Dannelsens frugter“ mod fraadseriet, hvor han afskyr vin, tobak, alle narkotiske midler og alkohol. Livets enkelhed, kyskhed og befrielse fra al luksus og overdaadighed er gjenstand for al hans forkyndelse.

Nietzsche repræsenterer vestens overkultur, Tolstoy er bæreren af den østeuropæiske kulturs idealer, den kultur, der endnu er i sin vorden. Begge erkjender i fornuften sandhedens høieste kriterium. De protesterer begge mod underne og sakramenterne, den ene i kraftens og skjønhedens, den anden i kjærlighedens og enfoldighedens navn. Begge har gjort personlighedens ubetingede frihed til sit valgsprog, den ene til gunst for den enkelte personlighed paa basis af massernes udnytten, den anden til gunst for enhver personlighed med ophævelse af alslags herredømme og udnytten af andre. Nietzsche drømmer om dyremenneskets triumf i den mest fuldkomne type, „overmennesket“, ved fortsat brugen vold mod masserne, Tolstoy om en legemliggjørelse af „menneskets“ ideal ved den frivillige sigen sig løs fra enhver voldsgjerning. Den ene er anarkistisk revolutionær, den anden en afgjort fiende af alt anarki, og han tror end ikke paa muligheden af dette, hvis blot personlighedens fulde frihed er sikret. Naar Nietzsche er en fiende af moderne kultur, saa er han det kun, fordi den

ikke synes ham tilstrækkelig fri for moral, kampen for tilværelsen er ham ikke radikal nok, kjærligheden og mildheden mod den svage er for ham hemsko for alt det, der heder fremskridt. Afskaf morallovene og ethvert ansvar, siger han, saa at personligheden kan naa sin fulde udvikling! Afskaf lovene siger ogsaa Tolstoy — vistnok ikke de indre moralske, som ikke kan afskaffes, men de ydre sociale, og han taler saaledes, kun fordi disse love efter hans mening hindrer kjærlighedens og barmhjertighedens fulde seier. Al kamp for tilværelsen, mener han, vil ophøre, saasnart personligheden er helt fri, naar den engang begriber „Hans vilje, der sendte den ind i verden".

Dette er to helt forskjellige anskuelser af den menneskelige naturs inderste væsen. For Nietzsche er mennesket et ondt dyr, ja det mest onde af alle dyr, og naar dette sterke onde dyr har opslugt en vis mængde individer af samme dyreart, og saa at sige opsuget i sig saften af dem, kan det overtræffe sig selv og udvikle sig til en ny, fuldkomnere dyreart. For Tolstoy er ydmyghed og taalmodighed, selvforsagelse og kjærlighed de mest fremtrædende menneskelige egenskaber. Netop ved disse egenskaber skiller mennesket sig fra dyret. Af naturen er mennesket godt; gjør det kun ikke ondt, og det vil blive fuldkommen godt. Man behøver ikke noget overmenneske; thi mennesket selv er et overvæsen — Guds billede.

Men denne forskjel i moralsk verdensanskuelse bunder i forskjellige teoretiske grundsætninger. Nietzsche er materialist, ateist og evolutionist. Han ynder meget ved enhver leilighed at bringe begreberne dyr og menneske i forbindelse. „Presten er den første form af det mere fintfølende dyr." Nutidens menneske er ham „et sygeligt dyr", og mennesket i det hele taget „det tapreste og til lidelse mest vante dyr". Videre siger han: „Overalt, hvor aanden er streng, mægtig, uden humbug, optaget af tænkning, maa den undvære idealet, det populære udtryk for dette savn er „ateisme". Den ubetingede, redelige ateisme (og i dens luft lever vi, denne tidsalders aandsmennesker) er en totusenaarig tugt til sandheden, der tilslut forbyder sig den løgn at tro paa Gud."

Den, der derimod kjender Tolstoys verk „Om livet", ved, hvilken dyb afgrund, der for ham ligger mellem dyret og det fornuftige væsen, hvilke lidenskabelige anstrengelser han gjør for at forklare sjælens udødelighed, det evige livs ide og umuligheden af den fuldstændige død. Han tror paa en levende Gud, han tror paa hans vilje, som sendte os ind i verden, han tror paa den evige sandheds og den absolute godheds verden. „Gudsriget er inden i eder." Gudsriget er i menneskets sjæl, det har mange gange givet sig tilkjende og lyst klart til belærelse for alle dødelige. Hele den samlede udvikling er intet andet end en vækst af menneskets

aandelige og moralske personlighed. Man maa vende tilbage til evangeliets rene lære: „Elsker eders fiender, gjører dem godt, som eder hade.“

Hvis der i verden ikke gives noget andet end materien, hvis mennesket er en maskine, hvis menneskets handlinger er produkter af en saadan indviklet maskine, da er handlingerne i og for sig hverken ros- eller dadelværdige, hverken gode eller onde. Alt er relativt, — handlingerne afhænger af maalet, vi sætter for dem. Det som fører til maalet er godt, det modsatte ondt. Nu har menneskene høist forskjellige maal, og følgelig kan intet siges at være absolut godt eller absolut ondt; thi overmenneskets maal er intet bestemt. Med andre ord: der gives ingen absolut og ingen nødvendig moral, følgelig gives der ingen moral. Kampen for tilværelsen, kampen om magten, kampen paa liv og død er den eneste livets lov. Er derimod mennesket det, Tolstoy holder det for, saa er livets sande lov den indre lov, sædelighedsloven. Principet for hans liv er ikke kampen for tilværelsen, men kjærligheden.

Glimrende er Nietzsches kritik af vor tids altruisme, skjønt det kan være tvil om, at kjærlighed ubetinget svækker den, der er gjenstand derfor, og skjønt hans inddeling af det kristelige samfund i „syge“ og „pleiersker“ kan synes én noget overdreven. Naar Tolstoy i sin kjærlighed til næsten beklager, at denne røger og beruser sig og derved svækker sin viljekraft, saa vil det menneske, der føler sig grebet af denne hans medfølelse, ophøre at røge og drikke og tvertimod vinde i moralsk kraft istedenfor at svækkes.

Er Nietzsches lære i moralsk henseende en ubetinget negativ, saa er Tolstoys absolut positiv. Kan det paa den ene side indvendes, at den førstes konsekvent gjennemførte materialisme fører til ensidighed, saa maa det paa den anden side indrømmes, at den sidste repræsenterer spiritualismen uden maal og grænser. Kritiken har ofte indvendt mod Tolstoy, at han vistnok antager kristendommens moral, men unddrager den dens metafysiske grundlag; thi han negter dualismen i den menneskelige natur, uden hvilken den ikke kan bestaa. Forøvrig forkaster Tolstoi alskens filosofisk spidsfindighed angaaende universets betydning. Al viden beror for ham i selverkjendelse og selvbevidsthed; han bringer en til at tænke paa Sokrates og Aristoteles's bemerkning, at Sokrates kun beskjæftigede sig med moralen og ikke pleiede at tale om universet i sin almindelighed, fordi han netop søgte at udvikle det almindelige af moralbegreberne.

Tolstoy tror ikke paa muligheden af at erkjende den ydre verden, naturen eller Gud, men han tror paa muligheden af at erkjende al livets sandhed saadan, som den afspeiler sig for mennesket i dets egen selvbevidsthed. Da han er overbevist om, at ethvert forsøg paa at komme ud over sig selv er unyttigt, ja skadeligt, saa forkaster han enhver dog-

matik overhovedet, den religiøse saavelsom den filosofiske. Hver kan begribe livet i sig selv, hvad der er over det, er af det onde; det er altsammen kunstigt og overflødigt. Civilisationen, de saakaldte fremskridt, kunst, videnskab, det er altsammen hedendom, der bringer èn væk fra livets hovedopgave. Og hvor mesterlig forstaar ikke Tolstoy at afsløre alle daarligheder ved den forhadte civilisation, umoraltitet i kunsten, gammel slendrian og overfladisk routine i videnskaben, hykleri inden kirkens omraade, — intet undgaar hans gjennemtrængende blik. Men om han ivrer aldrig saa meget mod civilisationen, den vil dog ikke gaa tilbage, og kunst og videnskab, stat og kirke vil bestaa, saalænge mennesket eksisterer. Moralistens eneste opgave er at give menneskeheden et nyt maal; at vende om paa veien, det kan den ikke, det vilde være selvmordsforsøg.

Hermed er forsøgt at udvikle vor tids to store aanders betydning og deres indbyrdes forhold til hinanden. Man kan paa en vis maade sige, at de repræsenterer den uforsonede modsætning mellem den Kantske rene og praktiske fornuft.

Norsk bogstatistik.

(Samlet for „*Kringsjaa*“).

For halvhundre aar tilbage, dengang da vore største digtere, Ibsen, Bjørnson og Lie, netop gik ud af Heltbergs studentfabrik som nybagte rus, var Norges „literære udførsel“ en forsvindende bagatel sammenlignet med den store bogmængde, vi nu hvert aar sender ud i verden.

Samme aar, som Bjørnson blev student, sendte man fra Bergen 3 kasser med trykte sager til Hamburg og for 5 daler til Danmark. Det var dengang vor hele eksport. Et par aar efter, i 1855, var vore forbindelser udvidet med Sverige, som fik for 300 speciedaler. Danmark fik ligemeget, Tyskland bare for 170; tilsammen 770 daler. Til sammenligning kan noteres, at samme aar udførte Norge for 728 daler i malerier.

Dengang var det dog sjelden, at vort land sendte saa meget „bildende kunst“ til udlandet. En kunstner vil sikkerlig forfærdes saare, naar han hører, at den prosaiske statistiker beregner maleriernes værdi efter vægt. 12 kroner pr. kilogram for malerier uden ramme, 10 kroner kiloet for dem, som har ramme. Det er gjennemsnitsprisen paa disse kunstfrembringelser. Nu ved man godt, hvor mange kilo malerier Norge udskiber om aaret —

og har værdien deraf ved at multiplicere med 12. Almindeligt var det, at Bergen sendte for 50 til 100 daler malerier til Hamburg hvert aar, først op i 70aarene bliver det regelmæssig et par tusen kroner — og høist naaede vi i 1892, da Chicagoudstillingen holdtes; da var eksportens værdi 100,000 kroner.

Opgaverne over Norges literære vareeksport er meget talende tal. Hvor klart viser de ikke kulturens og oplysningens vækst i landet, hvilken god kommentar danner de ikke til vort folks og literaturs historie. En liden statistisk tabel har den evne ofte at virke paa øiet mere direkte og varigt end en lang forklaring. Følgende tabel viser Norges bog*indførsel* siden aarhundrets midte.

For tiaaret	1850—59	130,000	kroner aarlig.
„ —	1860—69	254,000	— —
„ —	1870—79	892,000	— —
„ —	1880—89	1,230,000	— —
„ aarene	1890—96	1,360,000	— —

I Ibsens russeaar kom der for hundre tusen kroner bøger ind i landet, ifjor indførtes der for 1,946,200 kroner.

Det viser en overordentlig stigning. Men den foregaar saa jevnt, at vi med temmelig stor sikkerhed kan antage, at vi iaar har indført for 2 millioner kroner bøger, d. v. s. for 1 krone pr. individ. Husk, at i disse to millioner er ikke medregnet alle de bøger, som hvert aar trykkes i landet, heller ikke alle vore aviser og tidsskrifter, som spreder oplysning rundt om i Norge.

Hvor kommer saa alle disse bøger fra?

Som vi kunde vente os, er det vort broderland Danmark, som sender os de fleste, jevnlig 60 pct. Grunden er jo som bekjendt den, at vore største digtere „kommer ud“ paa dansk forlag. Arne Garborg danner dog en undtagelse. („Trætte mænd“ skrevet paa almindeligt skriftsprog, udkom i Norge).

Dernæst er det *Tyskland*, som forsyner os med en fjerdedel af al den literatur, vi hjemfører. I Tyskland indtager Leipzig en aldeles dominerende indflydelse inden literaturens eller rettere boghandelens verden. I den by findes fem hundre boghandlere, og halvdelen deraf er tillige forlæggere; forbindelsen med hele den tysktalende verden vedligeholdes ved en stadig voksende hær af boglader i alle store byer som faste knuder. For hundre aar siden stod Leipzig i forbindelse med omtrent 400 boghandlere rundt om i Tyskland og Østerrige, nu er der over 6000, medens hvert aar flere tusen verker ser dagens lys i denne by. Vi nordmænd faar vore tyske bøger sendt over Hamburg, som i 1895 sendte for 481,000

kroner til os. Men alt dette var dog ikke tysk literatur alene; adskillige ikke-tyske bøger kommer til os fra *Das grosse Vaterland*, som med sine forbindelser i syd og nord har saa let for at sende os alt, hvad vi vil læse.

Vort folks store sympati for det franske og Frankriges rige literatur skulde man tro vilde influere sterkt paa vor indførsel derfra. Men nei; i de sidste ti aar er der kun en liden forskjel paa 4000 kroner mellem indførselen fra Frankrige paa den ene side og Holland og Belgien paa den anden. Sikkerlig faar vi dog mere end for 15,000 kroner fransk literatur hvert aar; det er over Tyskland, den kommer.

England og Sverige sender os som gode naboer hvert aar en god del læsestof; vort broderriges indførsel fra os overstiger dog vor indførsel fra Sverige, mens England stadig giver os mere, end vi kan faa afsætning for der. Som en kuriositet kan jeg medtage, at vi fra Rusland nu og da faar en sending bøger — nogle hundre kroners værdi om aaret, og det har ogsaa hændt, at vi har faaet bøger fra det mørke fastland.

Ifjor fik vi for over 200,000 kroner vin fra Portugal, for 40,000 kroner i kork til at korke flaskerne med, 30,000 kroner i salt til at krydre maden med — og for 100 kroner i bøger til læsning ovenpaa maden.

Fra mange lande kommer saaledes den lærdom og læsning, vort land tilegner sig hvert aar; men samtidig som importen har steget saa jevnt og godt, har vi ogsaa sendt ud i verden stadig flere og flere norske bøger. De tre kasser bøger, som Bergen i Bjørnsons russeaar sendte ned til Hamburg, vilde nu ikke merkes i vort lands udførselsstatistik; hvad der dengang var den samlede norske eksport i et helt aar — er i 1896 ikke mere end hvad Tønsberg sender ud. Til Sverige, Danmark, Tyskland, England, Frankrige, Holland og Belgien, de Forenede Stater og Spanien gaar norske bøger. I 1892 var hele vor bogudførsels værdi oppe i $^3/_4$ million kroner, omtrent lige meget som alle de levende dyr og al akkevit og baierøl, som vi eksporterer, er værd. Ifjor var det 80,000 kroner mindre, men dog en ganske respektabel mængde, og 100 gange saa meget som det, vi udførte i 1870.

Aar om andet har vi saaledes øget vort fædrelands samlede bogforraad og samtidig sendt flere og flere norske bøger ud til fremmede. Cirkulationen vokser ustandselig, biblioteker og læseforeninger vokser op og kræver stadig flere bøger, videnskabsmænd og digtere giver det døde papir liv og aand og sender sine tanker ud til menneskene.

Paa 10 aar har vor bogomsætning med udlandet øget med en million. I 1886 var den samlede omsætning 1,600,000 kroner — ifjor derimod 2,618,300.

Klokken, som talte til soldaterne.

Julefortælling.

(Efter en russisk anonym).

Aarstiden og stedet var lige frygtindjagende, — det var midt i hjertet af vinteren i en dump og hemmelighedsfuld skov i den del af Rusland, som Europa endnu ikke kjender, det gamle Rusland hinsides Volga.

I disse vrede omgivelser en enkel scene uden tidsangivelse: Skindklædte, indtullede mænd, tunge og haarede som dyr, vandrede under hvide grene, under himlens glitrende vinterblomster, som bar over denne skumle gruppe en glans af is og sol. Føreren — to skridt foran de andre — holdt øinene fæstet paa horizonten og viste veien bare ved at gaa ret frem. Flokken gik uden orden syngende og plystrende med stokke i hænderne; paa skuldren havde de nogle lange, spidse tingester, formodentlig buer. Fire mand havde en bærebør mellem sig. Paa den laa endel ubestemmelige ting, let dækket af sne: husgeraad af metal, som stødte sammen, og en svær, haaret masse. Bagerst kom hundene, tause og ligegyldige følgende sine herrer, rede til at kaste sig over, hvad de levnede.

Forhistoriske mænd kanhænde? Kains sønner, flygtende til jordens ende for sin faders brøde?

Nei, det var soldater fra vor tid, en afdeling blænkere, som øves i marsch, i skøiteløbning, i jagt, i teltliv, og som ringer bjørn i Europas skove, tiger ved Kinas grænse, panther i Turkestan.

Disse her havde levet tilskogs i otte Dage, udstyret med the, salt og brød, en gryde og et fyrfad.

De bar i kors over skuldren ikke buer, men lange finske snesko, som de til sine tider spændte paa fødderne for at glide hen over den jomfruelige sne. Paa baaren bar de en tung bjørn, nylig dræbt underveis; men dens unge var ilive og den klagede sig og rodede under sin døde moder. Den ledte efter patterne og krysted dem i sit røde gab, forbauset over at finde dem kolde. Den løftede og rystede de kraftløse poter, som nylig havde været væbnet til dens forsvar, og gjengav dem lidt af det liv, som binder moder og pattebarn sammen.

— Vi faar lade den gaa, sagde den mindste af bærerne, idet han skiftede bæreremmen over paa den anden skulder.

Ingen indvendte noget. De var alle trætte.

Bjørneungen fulgte først med, forladt og jamrende. Hundene vendte sig nysgjerrig mod den med reiste øren og en pote løftet. Da stoppede

den op; løb saa paany. Endelig standsede den lille sorte kugle og udviskedes i den nordlige nats tidlig frembrydende mørke.

Langt og længe havde de marscheret over den sortnende sne, men anføreren fortsatte fremdeles; med kompasset i haanden styrede han mod nord, længtende efter at finde frem til et sted denne sidste dag før jul. Men da natten endelig standsede ham midt i skoven, reiste de teltet paa kirgisisk vis, hobede sne op omkring for at holde det varmt og sovnede ind med hodet mod teltvæggen og fødderne mod ilden. Mørkets og ensomhedens lyde bragte vagten til at grøsse ved midnatstide. De store mastetræer knagede i veden og slog de hvide grene mod hinanden. Vindpust drog forbi i mørket. En usynlig vinge baskede mod en gren og lod det regne diamantstøv mod jorden.

Vagten jagede disse syner fra sig og søgte trøst hos sig selv. Saaledes kom han til at tænke paa sin hjemstavn. Han saa sig selv som ganske liden med en papirlygte i form af en stjerne i haanden hoppe fra hytte til hytte i den dybe sne og raabe:

— Jesus er født . . . Jesus i himlen . . . Jesus paa hele jo-o-rden! . . .

Stemmen rak ikke til for hele bibelstedet, men folk gav ham kopeker, og han sang og sang og hoppede endnu mere . . .

Dette tænkte han paa, mens han følte sin barndom nær og sine forældre langt borte. Med et suk løftede han sine øine og saa gnisterne stige op mod grenene, som rødmede af gjenskinnet fra baalet, og slukne mod den sorte himmel. Ingen stjerne deroppe. Den, som havde ledet de hellige tre konger, stod ikke nu og lyste for disse soldaler, som søgte sin Gud. Men pludselig blandede en fjern, overnaturlig klokke sin klang i ensomhedens vage støi. Med mild, kjærtegnende stemme sang den den samme fredens og kjærlighedens sang, som englene havde sunget.

— Hør, hør, det er musik! sagde han og rystede i den mand, som skulde have vagten efter ham. Men denne, som endnu var søvndrukken, opfattede kun baalets knitren og dryppet fra istapperne, som smeltede af varmen. Men da han var bleven alene, og det nærmede sig den tid, da han skulde sove igjen, da løftede sig atter denne stemme fra en kirke eller et kloster og ringede stammende midt i natten fromessen for ham alene. Og han forundrede sig.

— Det var dér, fortalte de dagen efter. Eller kanske snarere dér . . . .

De pegte mod øst og vest.

— Kanske snarere ret oppe? svarede den vantro kaptein. Og i den tro, at paradisklokken kun havde lydt i mujikernes drømme, vilde han netop give ordre til at fyre salver og lade de knitrende geværskud kime for

sig, da den hemmelighedsfulde klokke paany lod sig høre — i nordlig retning. Dens klang brød ind i ensomhedens dumpe fred, dens vingede jubel fløi ind i skovens uendelige tungsind. Med klar, kaldende stemme, eller rettere med tusen stemmer, som talte i munden paa hverandre og forkyndte julens budskab, ringede den om et hvilesteds nærhed, om livets gjenerobring, om at de atter var komne til mennesker . . .

— Hør paa den! Hør paa den! Den taler! sa soldaterne sig imellem.

De hilste den med korsets tegn og vandrede rask efter lyden. Hundene gjøede og snusede i sneen. Pludselig satte de afsted; de anede fri mark. I samme øieblik taug klokken. Den holdt op at kalde: soldaterne var ved udkanten af skoven.

Den sene vintersol, som knap kom op over trætoppene, belyste et hav af taage og is samt den havn, hvorhen flokken nu styred.

Omkring en kirke, kronet af fem grønne kupler, laa der gamle huse med smaa vinduer og et fritstaaende klokketaarn, hvis guldtag glitred. En jordvold, omgivet af pallisader, gik ned mod den frosne elv og omgav dette af mildhed og fromhed fyldte landskab.

To kraftige portnere, forskrækkede ved synet af vaaben, lukkede ilsomt gitterporten, som skreg paa sine hængsler og rystede sneen af sig.

Vent, brave soldater, raabte de og blottede sine hoveder af frygt eller af høitidelighed. — Vi skal straks bringe Jer abbedens velsignelse.

De skyndte sig indover den øde, gammelmodige gaardsplads.

— I faderens og sønnens navn, sagde abbeden med dyb stemme, idet han dreiede nøglen om, vær velkommen!

Omgivelsernes mildhed, den fromme duft af voks og røgelse overraskede de barske vandringsmænd paa kirkens tærskel. De takkede først helgenbillederne, saa brødrene og endelig den strenge, faderlige abbed.

— En tak ogsaa til Deres klokke, tilføiede kapteinen. Det var den, som kaldte os hid.

— Ja ja, den holder af soldater. Vi har selv i gamle dage været en smule med som soldater. Hvis De ledte godt i vore gjemmer, vilde De endnu finde skydevaaben; og klokken har trolig tjent sin keiser, det er en veteran fra de gamle krige.

For lange tider siden, — netop samme aar, som vort kloster blev grundlagt — blev den støbt af et eget metal! Sjømænd fra Novgorod havde bjerget et vrag, hvorpaa der fandtes en kanon; og af denne skibbrudne kanon støbte de en klokke, som ganske ny bragtes til vort nye kloster.

I hundre aar kaldte den pilegrimme, veifarende, omstreifere, landflygtige og sorgbetyngede til Guds hus. Vore brødre havde anbragt den

i klokketaarnet, som I ser dér. Den ringed bare de store høitider ind, til den daglige tjeneste havde de en mindre klokke.

Saa kom Peter Czars regjeringstid. En kurer bragte en dag alvorligt nyt: Slaget ved Narva var tabt, keiseren saa sig nødsaget til at forsterke hæren. Der medfulgte ordre om at udlevere de kanoner, som fandtes paa byernes befæstninger, at smelte unødvendige kirkeklokker eller sende dem til de keiserlige støberier.

Krigens gang paalagde os et offer, og det gjaldt da at gjøre offeret keiseren værdigt. Vore brødre nølede ikke.

— Lad os smelte den gamle fra Novgorod, sagde de i raadet; den har før været kanon, den kjender godt krudtsmagen.

De firede den under salmesang ned fra taarnet. Underveis kimede den med korte slag som til begravelse. Man skulde tro, det var en gammel bojar, som med tungt hjerte brød op hjemmefra for at følge keiserens opraab til kamp. Vi havde dengang en støbeform i klostret — kanhænde har vi den endnu. Og brødrene udførte derfor arbeidet selv.

— Aa, kaptein, det blev et vakkert stykke arbeide! Og netop det keiserlige kaliber; de havde slaat rigtig over. Den bar indgraveret Moskvas vaaben, et bibelsted og klostrets navn for at tilkjendegive, at den tilhørte os. Men vore brødre kunde ikke bestemme sig til at overlade den til sin egen skjæbne. De gav den med to novicer, som havde været med paa mangt og meget i sit liv, og som ikke var novicer, naar det gjaldt at slaas. Og da klosterforstanderen gav dem deres pas, skrev han paa dette, at kanonen var vor, og at vi kun *laante* keiseren den. Èt billede af den hellige Barbara blev fæstet paa lavetten, og de to novicer lovede aldrig at forlade den gamle fra Novgorod og en dag at bringe den tilbage til klostret, hvis dette var Guds og Czarens vilje. En morgen drog de afsted, fulgt af abbedens velsignelse.

Aar gik. Brødrene huskede nok fremdeles klokken, men de havde opgivet haabet om at se den igjen. Da oprandt dagen for slaget ved Pultava. Vore novicer fulgte fremdeles vor klokke, ja, jeg mener vor kanon, — den gamle fra Novgorod. De kjørte den op paa plads i slaget paa Ukraines sletter. Foran dem laa en skov; og i en rydning var der kastet op en jordvold, saadan som det nu engang gjøres, naar man skal slaas, ja, De kjender bedre til de ting end jeg. De var heldige; thi det var netop fra den kant, fienderne først kom tilsyne. To af vore regimenter var allerede paa flugt, den gamle fra Novgorod var midt i kampen og faren, da Czaren selv styrtede frem for at stanse svenskernes angreb. Og da var det, at vor klokke med dobbelt ladning skjød fiendens fanestang tværs over. Vore brødre styrtede frem, men fik ikke banneret fat; ti sven-

skerne forsvarede det som løver, — ja, de er ogsaa tapre til at slaas, hvorledes kunde de ellers have revet os op ved Narva? Men en dusk af fanen fik vore brødre med sig, og den bandt de om den gamles hals. Den havde gjort godt arbeide!

Saadan ringede vor kanon guds ære i slagets larm; men da alt var over, glemte ikke vore brødre, kanonererne, sin fromme pligt. Hele hæren sang seierssange, der var jubel og musik, keiseren red straalende forbi hele sit artilleri, og de af krudtrøgen sværtede kanonerer klapped i hænderne. Vore brødre vovede sig til at falde paa knæ paa hans vei, men da de skulde fremføre sin bøn, gik det rundt for dem.

— Peter Alexewitsch, giv os vor klokke igjen, raabte disse klodsmajorer uden saameget som at kalde ham keiser.

— Staa op, soldater, sagde Peter Czar; derpaa læste han, hvad forstanderen havde skrevet paa deres pas.

— Er eders archimandrit saa gjerrig, at han forlanger dette stykke metal igjen af sin keiser?

Den ene svarede:

— Deres keiserlige majestæt, han laante Dem den i nødens time. Han fordrer den tilbage paa seirens dag.

Og den anden tilføiede:

— I krigens tid ringer den gamle fra Novgorod allarm. Men i fredens stund til bøn og forladelse.

Hvad foregik da i Czar Peters sjæl? Han fjerned sig, medtagende passet, og vore brødre saa aldrig oftere hans aasyn.

Men dagen efter blev de sendt hjem til klostret med tak og belønning og med dem kanonen. Og paa den blev der fæstet et sølvbaand med disse ord af keiseren:

— Ring, gamle fra Novgorod, ring seiren ved Pultava.

* *
*

Imidlertid beværtede brødrene sine gjæster i refektoriet, til natten faldt paa. Og da messen var sunget næste morgen, gik soldaterne før de drog afsted, op for at hilse paa klokken. De beundrede keiserens indskrift og resterne af det svenske banner.

Nogle af dem vilde forgylde klokken udvendig og indvendig for at give den en gave, som var den værdig. Andre, som var mere maadeholdne, talte om at kjøbe en knebel af sølv til den eller bare et taug af gul og sort silke — St. Georgs farver.

Men da de var fattige og ikke eiede andet end godt hjertelag, kom de i tanke om, at det lidet nytter at ville give, hvad en ikke har. Og de

maatte nøie sig med at byde den huden af den bjørn, som de havde baaret paa dagen før.

Derpaa spændte de sneskoene paa, og hoppede afsted over sneen, henrykte over sin gave: Huden var svær og tyk, den kunde dække hele klokken. Under den skulde den gamle fra Novgorod ikke fryse.

Det ældste kjendte lærdomssæde i Europa.

(Efter A. C. Haddon i „*Natural Science*").

En merkværdig opdagelse med hensyn til forhistoriske tiders kultur er nylig offentliggjort af Ed. Piette i tidsskriftet „L'Anthropologie". I hulen Mas-d'Azil paa venstre bred af Arise, i departementet Ariège, vidnede de nedre lag med sikkerhed om en tidligere kold, fugtig periode. Ovenpaa disse lag blev der fundet forskjellige dyrelevninger, saasom knokler af rensdyr, raadyr, urokse, hest, almindelig bjørn o. s. v. Mange af de fundne horntakker og harpuner, som var lavet af renhorn, var smykket med figurer. Dernæst kom et lag med en maksimumstykkelse af 65 cm., som indeholdt en mængde smaasten, der havde været farvet med jernoksyd. Ovenpaa dette igjen fulgte et lag af sneglehus (*Helix nemoralis)*. Det indeholdt levninger af lignende sort som foregaaende lag, og begge tilhørte den nyere stenalder, skjønt polerede stenøkser ikke fandtes i nogen af dem. At klimatet var fugtigt, maa sluttes af den store mængde, hvori nævnte snegleart forekom. Polerede økseblade blev fundne i et noget høiere nivaa, som udmerkede sig ved tilstedeværelsen af en anden snegleart, *Helix hortensis*, hvoraf man kan slutte, at veiret atter var blevet tørrere.

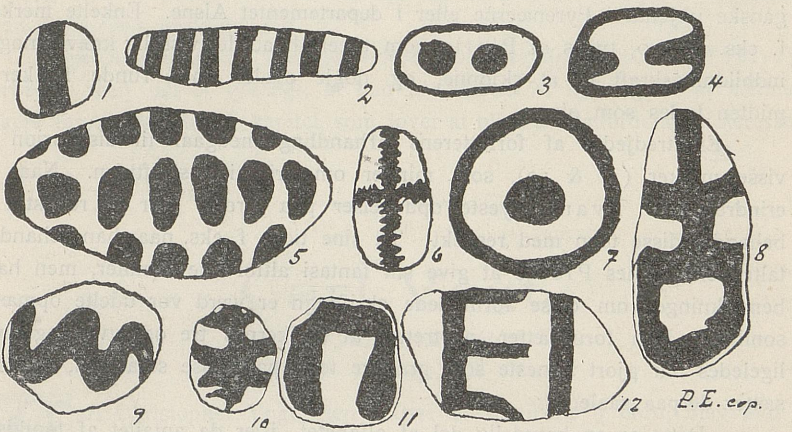
Vi skal nu se lidt nærmere paa selve de farvede smaastene. De er sædvanlig mindre, aflange eller flade rullestene af kvarts eller lerskifer og er paa en meget ufuldkommen maade malet med rødt. Undertiden er hele overfladen farvet, men hyppigere er stenen blot mærket paa den ene eller paa begge sider med simple tegn. Undertiden er kanten af stenen malet, saa der dannes et slags bord om selve dekorationen.

Mr. Piette ordner de forskjellige mærker paa stenene i fire hovedgrupper, nemlig taltegn, symboler, pictografiske tegn og bogstaver.

Lad os betragte taltegnene først.

De malede merker kan enten være rette linjer, som løber tvers over stenen (1 og 2) eller uregelmæssige runde pletter (3, 4 og 5). Ingen sten er fundet med mere end 8 tværbaand (2). Mr. Piette antager, at de mindre pletter fremstiller enheden af en høiere orden, enten niere eller —

hvad der er mere sandsynligt — tiere. I denne forbindelse minder han om, at ægypterne brugte streger for at betegne enerne — altsaa fra 1 til 9. Tierne blev fremstillet ved en krummet linje og grupperedes ligesom enerne. Som tegn for hundre brugtes en spiral. Der kan være mange pletter paa en og samme sten, en af de fundne viste ikke mindre end 23. Paa enkelte stene har en plet eller aflang flek sit udspring i stenens farvede rand (4). Forfatteren fremhæver, at dette merke rimeligvis ogsaa har sin bestemte værdi, og fremsætter den formodning, at det maaske er kvadratet af anden ordens enheder. Saaledes skulde en sten med 12 randflekker og 6 centrale pletter som nr. 5 efter det decimale system angive tallet 1260 (12 hundrer og 6 tiere), mens den efter tolvtalsystemet vilde angive tallet

1788 (12 gange 144 + 6 tiere)! Dette sætter imidlertid Mr. Piette selv i tvil, og han indrømmer derfor, at forskjellen mellem randflekkerne og de centrale pletter maaske ikke er af nogensomhelst betydning. Idet han derpaa gjenkalder i erindringen den kjendsgjerning, at en skive gjennem alle tider er anvendt som billede af solen, spørger han, om flekkerne ikke kan være tegn i et slags hellig skrift eller merker anvendt af de store mænd i stammen? Maaske kan de ogsaa have været bestemt til at betegne særegne gjenstande. Forfatteren kan sikkert ikke beskyldes for mangel paa opfindsomhed, naar han endelig fremsætter den hypotese, at de stregede og flekkede stene maaske har været anvendt som regnepenge i et eller andet spil eller maaske som materiel ved regneundervisningen!

De korsformede merker som leilighedsvis forekommer (6 & 8), tydes naturligst som sol-symboler, især naar de er indfattet i en bord. En skive omgivet af en ring, som i no. 7, fremstilles af forfatteren som billedtegn

for en solgud. Om man indrømmer med forfatteren, at symbolisme er et farligt studium, vilde det dog være altfor meget forlangt, at en entusiastisk arkæolog skulde afholde sig fra at gjøre mest muligt ud af sit materiale, og man kan derfor ikke dadle Mr. Piette, fordi han anstrenger sig for at finde en mening i disse simple tegn.

Visse bugtede linjer (9) formodes at være pictografiske (billedskriftlige) fremstillinger af slanger. Forfatteren fandt i Pyrenæerne en lang bølgelinje af uhugne stene nedsunkne i jorden. Det hele lignede en slange. Nogle granitblokke fremstillede hovedet, og nær krumningerne i figuren var der en samling af stenrøse, hvori han fandt levninger fra den nyere stenalder. Han meddeler ogsaa to interessante tilfælde af sin egen erfaring, som viser, at slangekultus endnu den dag idag ikke er ganske ukjendt i Pyrenæerne eller i departementet Aisne. Enkelte merker, f. eks. nr. 10, tydes af Piette som træer, hvad der visselig kræves nogen indbildningskraft til at skjønne, og nogle ovaler med runde flekker i midten tydes som øine.

En tredjedel af forfatterens afhandling medgaar til diskussion af visse merker (11 & 12), som minder om primitive skrifttegn. Naar vi erindrer A. J. Evan's nyeste opdagelser paa Kreta, gjør vi rettest i at behandle disse tegn med respekt. Til sine tider, f. eks. naar han behandler taltegnene, synes Piette at give sin fantasi altfor frie tømmer, men hans bemerkninger om disse formodede skrifttegn er værd vor udelte opmærksomhed. Han forudsætter, at tretten af fønikernes tre og tyve bogstaver ligeledes har gjort tjeneste som grafiske tegn paa disse smaasten, og fortsætter derpaa saaledes:

„Dette er en betydelig del af alfabetet, især da antallet af fønikiske bogstaver i førstningen har været mindre, og dermed falder den tanke til jorden, at alle bogstaver er laant udelukkende fra ægyptisk skrift. Fønikerne, et handelsfolk, hvis sjømænd besøgte alle Middelhavets kyster og ikke mindst strøget om Pyrenæerne, har allevegne ført med sig de grafiske tegn, som faldt dem bekvemmest ved deres primitive regnskaber, ved handel og muligens ved korrespondance. De valgte de mest udbredte tegn i de lande, hvor de reiste, for hurtigere at sprede de forbedringer, de indførte i skrivekunsten. De forandrede de gamle tegns oprindelige betydning. De, der stammede fra Mas-d'Azil var sandsynligvis fra først af syllabiske tegn (stavelsestegn). Ved at gaa over til bogstaver blev deres betydning nødvendigvis modificeret, men deres form blev uforandret. Grækerne, hvis gamle stavelsestegn havde mange træk tilfælles med de her behandlede tegn paa stenene, gik saa meget lettere over til den fønikiske reform, som de deri fandt bogstavformer, hvormed de paa forhaand var fortrolige. Senere havde de, ved en meget naturlig reaktion, en vis tilbøielighed til

at forbinde med de tegn, fønikerne havde modificeret, deres gamle betydning, som de endnu huskede."

Antallet af tegn, der af Piette opfattes som syllabiske, er lidet i sammenligning med dem, der bestaar af striber og flækker. Det synes at være en alvorlig indvending mod hans synsmaader, at der — paa faa undtagelser nær — kun findes et tegn paa hver sten. Nr. 12 fremstiller en sten med to syllabiske tegn paa samme side af stenen.

Har vi her maaske for os spor af Europas ældste bekjendte lærdomssæde, der fulgte efter en endnu tidligere kunstskole, og hvor Pyrenæernes indbyggere fra den tidligste yngre stenalder lærte at tælle og opbygge ord af syllabiske tegn? Det kunde være fristende at følge denne tankelinje videre, men vi ønsker ikke at forringe det alvorlige i Mr. Piettes arbeide ved fantastiske spekulationer.

Specialisten alene kan bestemme den virkelige værdi af Piette's arbeide, men det er tydeligt, at han har aabnet et nyt kapitel af menneskets første historie, et kapitel, som lover at blive af overordentlig interesse.

P. E.

Carl Vogt.

(Efter „*Science Monthly*").

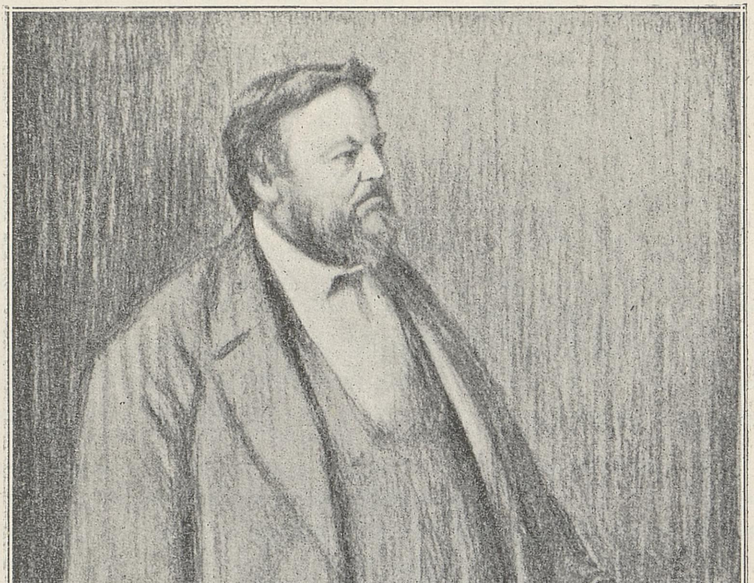
Carl Christopher Vogt, den ældste af familiens 9 børn, blev født i Giessen i Hessen den 5te juli 1817.

Han var søn af dr. Wilhelm Vogt, professor ved hjemstedets universitet, og Lovise Follenius.

Professor Vogt levede æret og elsket af befolkningen i Giessen, men var seet ned paa i de officielle kredse paa grund af sit selvstændige demokratiske sindelag.

Hvad fru Vogts familie angaar, saa var hendes fader en for sin retskaffenhed og sine kundskaber høit agtet dommer, men mistænkt af regjeringen, medens hendes tre brødre gik videre og stadfæstede denne mistanke; thi foruden at være jurister, soldater og poeter var de ogsaa republikanere, som i sin tid blev forvist fra landet.

Den ene af disse brødre, Karl Theodor Christian Follenius, indviklet i snigmordet paa Kotzebue, blev bekjendt i Amerika som professor Carl Follen ved Howard universitet, forfatter til tyske lærebøger, digter og unitarisk prest. Han omkom ved dampskibet „Lexingtons" brand paa Long Islandsfjorden i 1840.

Carl Vogt.

Carl Vogts barndom udmerkede sig ikke ved nogen speciel bedrift, men var meget mere lig de fleste andre gutters. Han var særskilt glad i at gaa fodture sammen med sin broder Emil. Da han var noget tykfalden af sig, blev han keitet i gymnastik, men drev det til desto større færdighed i fegtning, i hvilken han som regel gik af med seiren; men fegtningen og skoledagene tog ende, og Vogt traadte ind i Liebigs laboratorium som medicinsk student. Det læresystem, som der befulgtes, var usedvanligt i disse dage. Gutten fik arbeide og blev overladt til sig selv og maatte — som han bedst kunde — løse sin opgave. Den følgende morgen maatte studenterne op og beskrive, hvad de havde gjort, og hvad de havde opdaget. En samling af forstandige unge mænd, som senere blev berømte videnskabsmænd, var da samlet rundt Liebigs lærestol, og Vogt sluttede varmt venskab med flere af dem. Medens den yngre Vogt opholdt sig hos Liebig, modtog faderen en professorpost i Bern og reiste did.

Carl Vogt holdt paa at fuldstændiggjøre sit første arbeide om vandet i de forskjellige tidsperioder og tænkte ikke paa anden carrière end den, kemien gav ham anledning til, da han gav en fattig student husly, som var indviklet i et komplot mod regjeringen. Dette holdt ham i en slags stuearrest, og undersøgelsen mod ham blev ligefrem farlig. Studenten blev sendt afsted paa sin kant, og Vogt maatte søge tilflugt hos sin onkel Bose, som var skovvogter hos storhertugen af Jeegenheim. Storhertugen selv opholdt sig paa godset sammen med en preussisk prins. Vogt laante en skovvogterdragt og deltog i jagten med de høie herskabers jægere, medens politiet søgte ham allevegne undtagen paa fyrstens private eiendomsomraade. Preusserne vendte tilbage til sine hoffe, og Vogt flyttede til Strassburg og derfra til Bern.

I Strassburg anvendte han tiden med at gaa paa hospitalerne, hvor han fandt mange politiske flygtninge; desuden studerede han flittig i bibliothekerne og de zoologiske museer, indtil hans fader bad ham komme til Bern og assistere ham.

Han interesserede sig sterkt for saarlægekunsten, men var samtidig af en saa følsom natur, at han ikke taalte at være vidne til de smertefulde operationer, som i disse dage fandt sted, før man havde opfundet bedøvelsesmidler. Han slog derfor ind i anden retning og blev discipel af professor G. Valentin, forfatter til forstandsorganernes fysiologi.

Han tog sin doktorgrad med udmerkelse i 21 aarsalderen og laaste sit diplom ned i en kuffert, der henstod paa et kvistværelse.

Han var ikke lidet stolt, da hans to arbeider angaaende krybdyrenes nervesystem erholdt lovord fra ingen ringere end Karl Ernst von Bauer og Humboldt. Disse arbeider havde Vogt fuldstændiggjort paa grundlag

af de studier, han gjorde over amerikanske krybdyr, som Humboldt havde efterladt ved Valentins institut.

Louis Agassiz, en hyppig besøgende i Vogts hus, ønskede den unge Carl til hjælp hos sig i Neufchâtel, men blev anbefalet en Edouard Desor, som da søgte ansættelse, og han tog ham. Carl Vogt kom imidlertid efter ganske straks.

Agassiz var paa den tid optaget med studier over ferskvandsfiskene; han satte op en hytte paa strandbredden, og Desor og Vogt blev satte til at gjøre iagttagelser.

Vogt forfattede her den anatomiske del af Desors arbeide om de fossile fiske og den tyske udgave af „Studies of Glaciers".

Striden angaaende isbræerne stod da paa sit høieste. Den teori var fremsat, at hele Rhône-dalen engang havde været en eneste stor isbræ; men Agassiz stod tvilende overfor denne paastand. Vogt har i anledning af denne sag nedlagt sine iagttagelser i sin bog „Im Gebirge und auf den Gletschern". Han fik til modstander ingen ringere end Leopold von Buch, og paa to videnskabelige kongresser — den ene i Erlangen 1840 og den anden i Mainz — mødte de hinanden for at forsvare sine meninger. Vogt vandt. Kort efter skiltes imidlertid Vogt og Agassiz; de røg uklare om æren og belønningen for de gjorte opdagelser.

Vogt tilbragte derpaa 3 aar i Paris travlt sysselsat med zoologiske og biologiske arbeider. Han udgav en lærebog i geologi og tog ikke liden del i stiftelsen af „Tyske lægers selskab", af hvilket han blev et betydningsfuldt medlem.

I sin geologiske lærebog udtaler han tvil angaaende teorien om, at jordens kjerne er flydende.

Sin berømmelse vandt han først, efterat han havde henledet den offentlige opmerksomhed paa sig ved udgivelsen af sit verk „Physiologische Briefe" — en bog, som gjorde videnskaben forstaaelig for den almindelige læser samtidig med, at den var kjærkommen for professionisten.

Ikke længe efter blev han af Liebig anmodet om at overtage en professorpost i Giessen. Men Darmstads myndigheder gjenkaldte sig i erindringen hans revolutionære tilbøieligheder og modsatte sig hans udnævnelse. Det hjalp imidlertid ikke. Humboldt gav ham sin anbefaling, og han overtog professoratet i 1847. Han udgav nu flere arbeider og deriblandt en oversættelse af Desors geologiske undersøgelser. Han havde saavidt fuldført arrangementet af sit store zoologiske laboratorium, da revolutionen af 1848 brød ud. Han blev valgt til at repræsentere Giessen paa den foreløbige deputeretkongres i Frankfurt og siden i den tyske nationalforsamling. Han skrev modige artikler i de liberale blade, og da rigsforsamlingen i mai blev jaget til Stuttgart, blev han nævnt blandt

dem, som fik uindskrænket magt i landsens regjering. Da Stuttgart blev beleiret, trak Vogt sig til Bern, hvor han som medlem af forskjellige komiteer hjalp politiske flygtninge fra alle lande.

I marts 1852 fik Vogt tilbud om en lærestol i botanik ved uviversitetet i Genf. Han tog imod den og fik saaledes leilighed til at gjøre meget godt ikke alene for Genf, men for hele landet. Han blev som geolog taget med paa raad ved jernbaneanlæg og havde ikke liden fortjeneste af den første plan til St. Gothards-tunnellen. Han hjalp til med at grundlægge instituter for videnskab, literatur, kunst og agrikultur. To gange, 21 aar i det hele, havde han sæde i forbundsraadet og udøvede stor personlig indflydelse i det politiske liv.

Om vaaren i mai 1861 besøgte Vogt sammen med dr. Berna fra Frankfurt Norge og Island. Fra Nordkap reiste de til Jan Mayen, en ø ude i havet, hvis isdækte kyster havde trodset saa mangen seiler og opdager, og som endda var saa godt som ukjendt. Derpaa drog de til Island, hvor de modtoges med store æresbevisninger. De vendte først tilbage fra denne reise i september, og i oktober næste aar kom Vogts beskrivelse over reisen.

I 1862—63 kom hans forelæsninger over mennesket ud. Denne bog blev oversat til mange sprog og danner det fundamentale grundlag for studierne over det forhold, som finder sted mellem menneskene og de lavere dyr.

I 1864—66 offentliggjorde han en samling skrifter angaaende skadelige og nyttige dyrearter, et af de tidligste forsvarsskrifter for fuglene, og for hvilket han modtog medalje og et hædersdiplom fra dyrebeskyttelsesforeningen i Paris. Alt dette bidrog til at øge hans berømmelse, og da han i 1867 gik paa en forelæsningstourné til Tyskland, Østerrige og Belgien, mødtes han overalt med stor opmerksomhed. Hensigten med disse hans foredrag var at fremstille Darwins lære i en populær form og forsvare undersøgelsens frihed.

Theorien om abe-mennesket blev formelt og alvorlig diskuteret paa en videnskabelig kongres i Kjøbenhavn 1869 mellem professorerne Vogt og Quatrefoges. Paa denne tid var det, at Vogt sammen med Virchow, Fraas, Ecker og flere tog det forberedende skridt til grundlæggelsen af et tysk selskab for anthropologi, og „Archiv für Anthropologie“ indeholdt en artikel af Vogt om menneskeslægtens første tider.

Under den fransk-tyske krig 1870 stod Vogt paa franskmændenes side, og han protesterede mod anekteringen af Elsass-Lothringen. Dette foraarsagede en temporær skilsmisse mellem ham og hans tyske venner, men den gode forstaaelse oprettedes snart, og paa en historisk kongres i Bologna 1871

blev uviljen mellem franske og tyske videnskabsmænd fuldstændig ryddet afveien.

En af de mest interessante omstændigheder i Vogts liv var hans forsvar for den katholske skole i Genf. Der kom nemlig frem et lovforslag om at berøve den rettigheder, som protestanter og jøder fremdeles havde. Biskopen bad om hans hjælp, fordi han i Vogt saa en upartisk talsmand for frihed, skjønt de jo havde modsatte meninger i alle offentlige spørgsmaal. Denne handling havde imidlertid tilfølge, at Vogt paadrog sig uvilje af flertallet blandt sine partifæller, som endog gik saa vidt, at de søgte at faa ham afsat fra akademiet. Han udfoldede vedvarende en storartet videnskabelig produktion ikke alene ved at oversætte tyske værker til fransk, men ved selv at forfatte lignende og samtidig skrive de lette populære afhandlinger i tyske tidsskrifter, som blev en kjær læsning for alle klasser. Han var imod militarismen, ligesom han advarede mod at overlæsse ungdommen med skolearbeider. Han tog specielt kraftig tilorde for en rationel skolehygiene og angreb studiet af græsk og latin.

Vogts store arbeide „Pattedyrene" udkom i München 1884 forsynet med talrige plancher og illustrationer.

Det sidste arbeide, han havde under haanden, var en afhandling om Mellem-Europas fiske; men han døde, inden han blev færdig. Han havde i længere tid været plaget af søvnløshed, og den 4de mai 1895 gav doktoren ham en indsprøitning med morfin. Han faldt straks i søvn, men vaagnede ikke mere; kl. 5 den næste eftermiddag ophørte hans hjerte at slaa.

„Historiens dom".

„Jeg appellerer trøstig til historiens dom!" Det høres svært imponerende, og der er altid dem, som imponeres. Forstaaeligt nok. Foruden at en slig sats aabenbarer en knusende selvfølelse, er det jo ikke alle mennesker givet at appellere til saa høie domstole. Hverdagsmenneskene faar nøie sig med de borgerlige, og hvis afgjørelsen her gaar dem formeget imod, kan de appellere til hverdagsmedmenneskers dom, høiere instanser gives ikke. Undtagelsesmenneskene derimod, virkelige eller indbildte, som mente sig forurettet af en hel samtid, maatte ganske naturlig ty til en mere forstaaelsesfuld eftertid. Altsaa blev historiens domstol oprettet: En høiesteret for de høieste, oprettet af dem selv for sig selv. For den stedes de alle, onde og gode. Dens kjendelser kan ikke paaankes. De behøved det heller ikke. For „historien" kan vel ikke feile?

Historieskriverne derimod kan feile. Historien har ofte nok godtgjort det. Men til syvende og sidst vil „historiens dom“ vel ikke sige andet end en bestemt klasse skribenters dom. Ved siden af historikernes og den af dem skabte opinion om begivenhederne taler man vistnok ogsaa om en begivenhedernes dom over begivenhederne — vel den egentlige historiens dom. Men forsaavidt den er tilgjængelig — og virkelig —, vil den faa sin plads i historieskribentens afgjørelser. Literaturens, kunstens og politikens formentlig forurettede maatte strengt taget give sin appel saadan form: „Jeg appellerer trøstig til historieskrivernes dom.“ Der vilde ikke være saa lidet vundet ved det. Et stort ord var reddet fra at blive en diger frase. Fremfor alt var der vundet i klarhed. „Historiens“ hemmelighedsfulde guddom, for hvilken saa mange gjør sig til afgudsdyrkere, var reduceret til en noksaa jordisk eksistense. For hin dunkle, fra dagenes begyndelse til dagenes ende permanente domstol vilde vi faa akademiernes og universiteternes professorer og doktorer. Men at tro paa ufeilbare doktorer og professorer er kultiveret overtro.

Denne overtroiske respekt for fremtid og fremtids historieskrivere synes imidlertid adskillig udbredt. Dens modside er mistro til samtid og samtids dom. Overtroen hænger sagtens for en del sammen med læren om evolution. I gamle dage lagde man al ufeilbarhed tilbage i fortiden — fordi man ikke vidste om evolution. Nu derimod — vi læser det i aviser og hører det i foredrag: Ind i fremtiden skal det fort væk, ikke bare de høieste og sværeste afgjørelser, ogsaa grækernes krig med tyrkerne skal undergives en „historiens endelige dom“. Undres, hvor mange decennier eller sekler vi skal maatte vente paa den? Men disse kommende decennier eller sekler skal da være ufeilbarheden — aabenbarlig ogsaa forudsætningen for hine appellanters appel, igjen forudsat den urokkelige tro paa selvretfærdigheden og medmenneskenes uretfærdighed. I det mindste skal eftertiden dømme betydelig anderledes, om ikke ufeilbart. Hvad der ogsaa i overmaade mange tilfælde vil slaa ind: Nye tider, videre horisonter, videre syn — eller snevrere syn og snevrere horisonter, i ethvert tilfælde mer eller mindre ændrede domme. Men deraf følger ingenlunde, at ikke fremtiden kan bringe appellanterne grusomme skuffelser. Det gaar undertiden som ved de borgerlige domstole, at dommen gjentages, skjærpes, forudsat at appellen tages tilfølge. — Ved statens aarlige kunstudstilling er der altid en del refuserede billeder. Det slaar sjelden feil, at de samme billeder senere føres frem paa de refuseredes udstilling. Det slaar yderst sjelden feil, at dommen ikke gjentages. Om der appelleres gang paa gang, vil resultatet tiest være ligesaa mange ganges afvisning. Og paa den anden side: De af juryen antagne verker vil tiest vise sig at kunne anerkjendes for nye instanser. — Vi, som er ulykkelige nok til

at være samtidige med begivenhederne paa Balkanhalvøen, maa vel om ikke altfor mange uger og maaneder kunne danne os en endelig dom om samme, selv om vore kilder ikke er autoriserede historiebøger. — Resultat altsaa det forholdsvis banale: Samtids og eftertids dom er slet ikke altid saa diametralt modsatte.

Men heller ikke forskjellige tiders samstemmige opinion om et eller andet behøver at være rigtig, ligesaalidt som det med nødvendighed følger, at en bestemt tids opinion er rigtig, fordi den er forskjellig fra en tidligere tids. Det almindelige er jo forresten en brølende dissonans mellem nutid og eftertid. Kirkens, videnskabens, kunstens, politikens og mange andre tings historie er det samlede store bevis for det. Refuserede kunstverker er senerehen blevet prist som kunstens ypperste, engang lovpriste verker refuseres. Men disse „domme“ kan saa igjen underkjendes, de nye domme saa igjen af nye tiders osv. — „Historiens dom“ er ikke saa inappellabel endda.

Men for det vilde det være altfor pessimistisk at spørge med Pilatus: „Hvad er saa sandhed?“ Spørgsmaalet bliver: Hvem har ret, mindst uret. Og som almindelig sandhed maa (den forresten lidet originale) hævdes: Den enkelte historiske dom eller de fortløbende domme om personer og verker behøver ikke nødvendig at staa i nærmere eller fjernere forhold til det rette og sande end de samtidige domme om samme. „Historien“ kan være grusomt uretfærdig. Hvis al eftertid var det ufeilbare, maatte ogsaa den mistroede nutid være det, saasom den jo ogsaa engang var den hellige fremtid. Den med begivenhederne samtidige behøver ikke at dømme ubilligt om samme. Som bekjendt gjør han det mangen gang. Men naar den samme mand sætter sig ned og skriver historie, gjøres han med engang til et med den ubestikkelige retfærdighed, paa lignende maade, som naar Leo XIII nede i Rom sætter sig paa det pavelige cathedra. Den enkle og enfoldige fornuft skulde jo synes at være den, at naar historieskriveren viser sig saa helt menneskelig overfor det, han selv levede midt oppe i, maa han ogsaa antages at være det, naar han optræder paa historiens cathedra. I andet fald maatte man da anta, at en eller anden genius, en eller anden aand (historiens?) i samme stund bemægtigede sig hans sind og tanke, paa lignende maade som angivelig Den hellige aand den „hellige jøde“. Forskjellen er jo væsentlig bare den, at der er det dogme og teori, her ureflekteret forudsætning.

Ialfald er den teori, som haves, ikke paa nogen maade fyldestgjørende. Man har nemlig lært os, at det skal være meget lettere for historiefortælleren at dømme objektivt, naar han har sit objekt i en vis afstand, jo større des bedre, d. v. s. jo mindre personlig interesseret han maa antages at være. Historikeren betræder altsaa det høie cathedra, og frem stevner

han f. eks. Cromwell. Efter følger den lange række af anklagere og forsvarere, blandt dem ogsaa historieskrivere. De manes frem af gulnede papirer og digre folianter. En ganske smuk stilling for ham, som præsiderer: Høit ophøiet over hin gamle heros, over dommerne i nutid og fortid, i virkeligheden over selve nutiden og fortiden. Bare underligt, at dommeren bevarer den tilbørlige sindsro overfor dette brogede stevne — et forvirret skrigende kor, hvor der skriges baade „engel“ og „djævel“. Men prof. Larsen bevarer en urokkelig sindsro. Og ikke saa underligt endda: Det brogede stevne er skygger allesammen, og provene er ikke mere prov af mennesker med levende kjød og varmt blod. Han fælder altsaa sine objektive domme om Cromwell, stiller dem omhyggelig og kunstfærdig sammen, saa de tilslut udgjør et helt sjælebillede, og stiller det tilskue for os. Og vi ser paa disse billeder og undres storligen, at denne Cromwell eller denne Napoleon eller denne Luther kunde løfte verden af hængslerne. Vi undres over, at de kunde gives rang af engle eller djævle. Vi undres saa smaat over, at ikke vi ogsaa har løftet verden af hængslerne. For de sirlig udførte billeder har undertiden en paafaldende lighed med os selv: Alt i alt en jevn, graa, kjedelig blanding af smaat, stort, godt, ondt, lavt, sublimt. Vi mindes undertiden uvilkaarlig om oljemaleriernes „Luther for rigsdagen i Worms“ eller porcellænsasjetternes „Napoleon ved pyramiderne“. Det strækker nemlig ikke til, at vi ved siden af faar høre, at augustinermunken engang stod overfor rigsforsamlingen, og at korsikaneren førte franske soldater til pyramiderne. Personlighedens vælde skal fremstilles slig, at alt det andet springer frem af sig selv.

Hvis historieforskeren tilfredsstiller dette krav, raader han over den bildende kunsts evne. Naturligvis kan han uden den levere overordentlig nyttigt og godt arbeide, samle og sigte materiale, paa lignende maade som de uundværlige rettens mænd forholder sig til sit materiale, mer eller mindre fantasiforladt. Men det vil være ugjørligt ud fra retsprotokollerne at faa det fulde, levende menneske frem. Det er undertiden ikke saa meget lettere ud fra retsprotokollerne, førte ved historiens domstol, at faa det fulde, levende menneske frem. For saa vidt enkelte blade giver os spillelevende mennesker, er de førte af en kunstners haand. Carlyle f. eks. er en saadan kunstner. Det var bare Albr. Dürer, som kunde give os et brugbart billede af Martin Luther. I kunsten er kun det bedste godt nok. Men naar videnskaben bliver kunst, maa man vel ogsaa kunne stille samme krav. Den videnskabsmand, som skal give os den munk, som havde saa liden respekt for rigsdage og djævle og keiser, maa først og fremst være den bildende kunstner, d. v. s. digter. Hvis digteren har forskerens sandhedskjærlighed og dommerens retfærdssands, faar vi maaske en historiens

dom, som baade Luther og vi er tjent med. Er sandsen for retfærd og sandhed mangelfuld, vil han levere historiske romaner, som i historisk værd nok kan være paa høide med objektive historieverker, bortseet fra deres evne til at fængsle. Har historikeren mer af personlig lidenskab end retfærdssands, vil han levere et stykke djævel eller helgen. Historiens dom har frembragt ikke lidet i den kunstart. Som eksempel tjene fremdeles Cromwell, Napoleon, Luther. Det er særlig samtid overfor samtid eller nærmeste eftertid overfor nærmeste fortid, som har sin force i disse fromme eller infernalske monstre. I sin dumme udtryksløshed giver de kun udtryk for den ene ting: Personlighedens vælde. Thi efter monstrøsitetens storhed maaler man personlighedens. Derfor vil undertiden disse billeder interessere mer end den kolde, fantasiløse historieskrivers, hvor personligheden er udvisket i en graa udjevning af hine billeders brølende modsætninger. — Som man ved, er det for personlighedernes skyld, vi læser historie.

Fuldt adækvate billeder, domme venter vi ikke, men nøier os med det relativt bedste. Det kan bare disse tre tilsammen give: Dommerens ubestikkelige redelighed, digterens fantasi, glød, fanatikerens fanatisme. Skal den blotte redelighed indlade sig paa at fremstille mennesker, bliver produktet skeletter. Af digterens fantasi springer mennesker paa, de behøver ikke at have synderlig med den bestemte historiske person at gjøre, er dog altid bedre end skeletter. Fanatikerens fanatisme kan bare fremstille uhyrligheder, som ikke ligner nogen ting. Dog kan den ikke være borte, hvis de skildrede personligheder skal faa tilbage den tilbørlige aktuelitet, intensitet, storhed i godt eller ondt.

— En sidste, fremdeles lidet original reflektion.

Foruden at den samme historiker sjelden forener nævnte egenskaber, i det rette indbyrdes forhold, vil hans afgjørelser altid i nogen grad blive afhængig af tidsafstanden mellem ham og hans gjenstand. Det er med det noget lignende som med de høie fjelde. Naar vi staar ved foden af et høit fjeld, ser det saa rent umaadelig høit ud. Det skulde da være, at der et stykke oppe paa fjeldsiden skyder en kant frem, som stænger for synet, saa fjeldet for os slutter med den. Historiens fjeldskikkelser har som tiest slige skarpe, fremspringende kanter — en karakterfeil, en karaktereiendommelighed —, som stænger synet for somme, naar de staar slig til. Enkelte ser jetten, og de andre bliver borte for den ene. Anderledes naar man er kommet i en vis afstand fra fjeldet. Da ser de det allesammen, der det reiser sig i store og enkle linjer. Men saa vil man ogsaa kunne se de andre fjelde, som er der. — Bismarck, Cavour, Gladstone, Johan Sverdrup begynder man at bedømme mer og mer samstemmigt. Men saa forstaar vi ogsaa, at de ikke er verdens eneste stats-

mænd. Der kan komme tider, da man delvis eller helt vil tabe dem afsyne. Nye fjelde stænger udsynet til det første, de behøver ikke at være saa høie til det. Men hvis nogen, som ikke har seet det høie fjeld, begynder at ytre sig om det, saa hører vi ikke paa ham. Vi hører saa meget villigere paa den, som har staaet ved fjeldsiden, har iagttaget det og andre fjelde i forskjellig afstand, fra forskjellige kanter. Fremfor alt maa han have besteget fjeldet, seet lyset deroppe, aandet luften deroppe. Historiens tindebestigere har imidlertid ikke adgang til at gjennemføre denne metode. *T. Gunnarson.*

Alphonse Daudet.

Frankrige har atter tabt en af sine betydelige skribenter. Taine og Renan og sidst Edmond de Goncourt vandrede heden, da deres livsverk var vel afsluttet; Alphonse Daudet var endnu ingen gammel mand og stod om end legemlig svækket ingenlunde i nedgangen af sin produktion, da døden den 16de december iaar pludselig og temmelig uventet rammede ham. Siden Victor Hugo gik bort, har neppe noget dødsfald i den franske forfatterskare vakt saa almen deltagelse, thi Daudet var læst og afholdt, uanseet literære teorier og divergencer, for den dybe menneskelige følelse, som straaler i alt, hvad han har skrevet.

Han blev født den 13de mai 1840 i den sydfranske by Nîmes, hvor hans forældre sad som kjøbmandsfolk i jevne kaar. Alphonse var den yngste i en talrig barneflok og var liden og spinkel og af et nervøst, sensibelt, let opblussende, let nedtrykt, ægte sydfransk temperament. Som skolegut var han af dem, som man i Frankrige siger *font l'école buissonnière*, det vil sige, streifer om gladelig paa maafaa i mark og skog og sætter snarer og slikker sol heller end at dyrke videnskabernes og almenoplysningens første svære begyndelser i de lumre skolestuer. Han vokste dog fra skolen og ind i kollegiet, først i Nîmes og derpaa i Lyon, og han var lige paa nippet til at blive student, da faderen kaldte ham tilbage for at indforlive ham i forretningen. Men hertil manglede den unge Alphonse enhver dragelse. Derimod droges han mod Paris, hvor hans ældre broder Ernest allerede havde vundet sig en stilling som sekretær hos hertugen af Morny. Ernest lod ham komme og blev hans forsyn i de første trange aar, som han selv med vemodigt humor har skildret i den samling ungdomserindringer, som heder *Le petit chose.*

Alphonse Daudet.

„Jeg var seksten aar," fortæller han, „og kom langveis fra, lige fra bunden af Languedoc; jeg var en liden stump af en fyr med en svær manke og kom til Paris for at vie mig til literaturen! Da min billet var betalt, havde jeg firti sous igjen i lommen, men fornam ingen uro i min rige haabefuldhed. Jeg prøvede at glemme, hvor sulten jeg var, og modstod enhver fristelse af kagerne og smørrebrødene paa ventesalenes buffeter; jeg maatte for enhver pris ikke skille mig ved dette lille blanke sølvstykke, som laa dybt og vel forvaret i min bukselomme.

Og dog, da det led mod enden af reisen, og det hvinende og prustende tog skumplede os henover Champagnes triste sletter, saa begyndte jeg at føle mig lidt beklemt og ilde ved. Mine reisekamerater, matroser, som kortede tiden ved sorgenlystige sange, rakte mig en lommelærke — de snille mennesker. Hvor de var vakre, deres sange, og hvor det var godt deres ramme brændevin for en, som ikke havde smagt mad i to døgn!

Det hjalp mig, kvikkede mig op og sænkede mig derpaa ind i en døs, som var ligesaa fordelagtig som nogen søvn. Jeg for op, hvergang toget stansede ved en station, og dvalede igjen af, naar det kom i fart igjen.

Endelig — hjul, som tordnede over jernbroer, en gigantisk glashvælving overflommet af lys, klaprende vogndøre, rullende pakvogne og en urolig, vimsende, geschæftig folkemasse, passagerer, ventende, torvfolk, avisgutter, hoteltjenere — Paris."

De første aar var vanskelige og fulde af skuffelser for den unge nervøse ærgjerrighed. Hans første attak paa berømmelsen var en liden erotisk digtsamling, *Les amoureuses*, skreven i kollegiet; den kom ud i 1858 og indeholder smukke lovende ting, men ingen lagde videre merke til den. Trængslen ophævedes ikke stort ved den adgang den unge poet fik til at skrive artikler i „*Figaro*" og „*Monde illustré*" for ti øre linjen. Men den ophørte med hans ansættelse som sekretær hos hertugen af Morny, som han har taget til model i en senere roman, *Le Nabob*. Hans eksistens var nu sikret, han fik tid til at skrive, hvad der laa ham paa sinde, og disse aar var hans frugtbareste. Ogsaa for teatrene begyndte han at skrive og fik antaget flere stykker, som spilledes, men uden at gjøre megen lykke. Men først med novellettesamlingen *Lettres de mon moulin* — breve fra min mølle — i 1869 slog han endelig igjennem, og denne lille bog opnaaede med en gang en popularitet, som faa af hans senere verker. Ligesaa fortræffelige er de et par aar senere udkomne *Lettres d'un absent* med emner fra Paris's beleiring. Disse to bøger skaffede i 1870 digteren æreslegionens kors, som han under krigen bar paa sin soldatervams.

Daudets smaafortællinger er prægede af et hjertevarmt, næsten sentimentalt lune, og over de bedste af dem hviler en fin poetisk ynde. Mere robust og tillige mere bevidst karrikerende er den burleske satire *Tartarin*

Tarascon i tre afdelinger, der efterhvert udkom i 1872, 1886 og 1890. Daudet viser sig i dette verk paavirket af de engelske humorister, men han savner som latiner deres dybe lystighed og frodige fantasi.

Mere vellykkede er hans realistiske samfunds-romaner *Fromont den yngre og Risler den ældre, Jack, Nabob*, samt den yndefulde *Konger i landflygtighed*, samtlige fra syttiaarene. Af hans senere verker kan nævnes *Numa Roumestan, L'evangéliste* og *L'immortel — den udødelige*, hvor han med vid og lune gjennemhegler det franske akademis parykherrer, samt *Sapho*, maaske den fortrinligste af alle hans bøger.

Daudet har staaet temmelig fri overfor det herskende mode- og skoletyranni i den franske literære verden. Han har forstaaet at holde sig klar af naturalismens overdrivelser, uden at kaste vrag paa dens metode. Han var ingen tænker, men han var en iagttager af første rang, maaske altfor nøiagtig, altfor tilbøielig til at dvæle ved de *petits faits*, de smaatræk, hvori den franske menneskeskildring har seet summen af al sandhedskjærlighed. At gjøre iagttagelser, at fylde notisbøger med optegnelser og føre ind ligegyldige masser af disse optegnelser i sine bøger har været de franske realisters hovedinteresse, og ikke mindst Daudets. Men han har samtidig havt en vis utaalmodig hang til at understrege sandheden saa tykt, at skildringen blev karrikatur. Som oftest var hans humoristiske overdrivelser prægede af godmodigt lune, men han havde ikke fantasi nok til at naa det udmerkede som humorist. Det røber ringe respekt for de engang udførte erobringer i literaturen at ville stille den lille febrilske, ofte maliciøse franskmand op mod Dickens. Han havde en af hans egenskaber, en af hans gaver: han forstod at bevæge, fordi han selv var bevæget, fordi han besad den medlidenhed, der som et sensibelt instrument dirrer ved fremmed lidelse, helst hvor den er taus og forborgen.

Daudets stil har intet tilfælles med den, vi kalder den klassisk franske. Den er tilsyneladende skjødesløs, nervøs, ujevn, fuld af djerve, malende forkortninger, ellipser, spring, overraskelser — det er en stilistisk impressionisme, som minder noget om den danske Herman Bangs. Den er maaske paavirket af Goncourternes forskruede maner, men den har bevaret en vis tindrende friskhed, et stænk af sol, en fylde og en frodighed som det Middelhavsland, hvor han var fra.

Nils Kjær.

En kulturel indremission.

Under denne overskrift indeholdt „*Kringsjaa*“ i sin tid en artikel, som førte blandt andet til, at en del mænd indsendte bidrag paa 10 kroner til anvendelse for den i artiklen nævnte skolelærer. Siden artiklen skreves, har jeg imidlertid opdaget et par andre distrikter i landet, hvor forholdene ikke er bedre end i den først omtalte bygd. Formodentlig har da bidragsyderne intet imod, at den indkomne sum fordeles noget og anvendes saaledes, som det efter nærmere undersøgelse ansees heldigst.

„*Kringsjaa*“ har at kvittere for følgende bidrag: Fra Sandviken kr. 10. — N. J. Næss 10. — C. S. 20. — Carl M. Ellingsen 10. — Th. Myrvang 10. — O. N. 10. —

Af de saaledes indkomne 70 kroner er 40 sendt til den først omtalte lærer — 20 som bidrag til oprettelse af et bibliotek og 20 som bidrag til hans af lysbilleder illustrerede foredragsrækker, hvoraf indtægten formodentlig ogsaa vil gaa til biblioteket. — 20 kroner er sendt en anden lærer, som arbeider under lignende vilkaar, som bidrag til et netop oprettet skolebibliotek. 10 kroner haves endnu i behold, idet de muligens i en nær fremtid vil finde anvendelse som hjælp til oprettelse af et bibliotek i et aldeles bogarmt distrikt af vort land. Jeg tror saaledes, at pengene vil bære god frugt, baade tyve- og hundrefold, og vil læserne blive underrettet om videre resultater. En del modtagne bøger er samtlige sendt den fra først af omtalte lærer.

Rettelser.

I artikelen „*De nyeste forskninger over den klassiske oldtid*“ i hefte 10 bedes følgende trykfeil rettede:

Side 745, 746 og 751	staar professor Sch*w*eding,	skal være Sch*m*eding.
„ 746	„ Trary	„ „ Frary.
„ 746, anden linje f. n.	„ læ*s*er	„ „ læ*r*er.
„ 747	„ Dowla*k*	„ „ Dowla*h*.
„ 748, sjette linje f. o.	„ Min	„ „ Din.
„ 748	„ *O*ikias	„ „ *N*ikias.
„ 748 anden linje f. n.	„ Konsekven*ser*	„ „ Konsekven*ce*.

Korrespondance.

Tænderne og deres næring.

De har, hr. redaktør, i Deres ærede for 28de februar d. a. ladet indrykke fra det udenlandske tidsskrift „Prometheus“ en beskrivelse om tænderne og deres næring, forfattet af en dr. Deninger. Denne beskrivelse er saa

meget mere af interesse som den ser ud til at komme i analogi med vore gamle gode norske forholde, derfor turde nogle bemerkninger om samme læses med interesse.

Ved at referere til omhandlede beskrivelse vil det sees, at dr. A. Deninger blandt andet først og fremst anfører, at vore tænder indeholder 80—90 pct. fosforsur kalk og at resten bestaar af magnesia, kulsyre, klor, jern og fluor. Alle disse stoffe, med undtagelse af det sidste, findes som regel i vore almindelige fødemidler, hvorfor de ogsaa antages fra maden at overgaa i tilstrækkelig mængde til tændernes bygning. Men anderledes er det derimod med det saakaldte fluor, som man kun meget sparsomt har fundet i nogle planter f. eks. birkeløv, rosenblade osv. samt endelig i ben. Men hvem af os spiser vel ben eller bemeldte plantedele, siger forfatteren. Og hvad som gjør sagen desto mere vigtig er, at fluor især spiller en vigtig rolle ved dannelsen af tændernes emalje. Og naar altsaa fluor ganske eller for en del mangler i vore fødemidler, maa det derfor antages at have de skadeligste følger for emaljedannelsen i vore tænder. Og hvad er vel en tand uden emalje? Kun en porøs masse, der, ligesom et stykke stentøi uden emalje eller glasur, snart vil forvittre.

Og for at komme til vished om dette, har derfor Deninger ladet flere personer, dels unge og dels gamle, i flere aar indtage fluor i sine fødemidler, hvorved et forbausende resultat opnaaedes, idet at disse personers tænder fik en mere end almindelig tyk og sterk emalje.

Med disse fakta for øie turde det være noksaa betimeligt, at anføre nogle bemerkninger om vore norske forholde — skjønt nedskriveren heraf hverken er mediciner eller dentist.

Nogen hver her i landet er vistnok enige om, at befolkningens tænder tid efter anden er blevet mere og mere daarlige. Om vi f. eks. konfererer med ældre prester og kirkesangere, der som regel har overværet en mængde begravelser, da ved disse at fortælle, at i gamle tider, som de gjerne kalder det, var det meget sjelden at se tandløse kranier. Men denne tid er da nu forbi, eller hvad som mere er, man kan have grund til at sige, at rollerne er skiftede: Det er nu sjelden at se kranier uden at de er mere eller mindre tandløse. Og denne sørgelige overgang ser ud til at falde paa et tidsrum omkring midten af dette aarhundre. Som bevis herfor anføres, at før denne tid var ogsaa dentister en mere sjelden vare; men frem i sekstierne—ottierne fik de derimod fodfæste, selv i vore mindre byer. Imidlertid giver dog hverken dette eller hint nogen forklaring af grunden til den merkelige overgang.

Fæster man sig f. eks. ved dr. Deningers fakta, at daarlige tænder skyldes for lidet fluor i vore fødemidler, da kommer snart en anden og siger som saa, at det ikke godt kan tænkes at have været mere fluor i vore fødemidler i den første halvdel af dette aarhundre end i den sidste. Og hvis vi fæster os ved de senere tiders store forandring i husholdning, f. eks. ved brugen af mere the, kaffe, sukker osv., da kommer straks en anden og paaviser fra dyreriget — endog fra urverdenens dyr — at tænder med god emalje modstaar omtrent alt. Og paa den maade bliver altsaa ikke gaaden løst. Men sikkert maa det være, at meget vigtige momenter foreligger, eftersom en saadan sørgelig overgang har fundet sted. Men hvor skal disse især findes?

Støttet til dr. Deningers fakta, skal jeg imidlertid tillade mig at anføre et moment, som turde være af stor vigtighed, og som maa paavises fra vor mineralogi:

Vi vil da først tage for os d'hrr. Brøgger og Vogts bog om „Mineraler og Bergarter", og slaa op pagina 59, hvor vi læser blandt andet følgende: „Møllesten brydes i Selbo (Søndre Trondhjem); stenen er her en glimmerskiffer med indvoksede „tyter" navnlig af de haarde mineraler granat og staurolit". Og i „Kjerulfs Fjeldlære" pagina 25 heder det i glimmerens gruppe: „De indeholde derhos ofte fluor osv."

Altsaa Selbo møllestene bestaar væsentlig af glimmerskiffer, og denne indeholder ofte fluor, heder det. Hertil kommer det forunderlige, at i de tider, som Selbos eller i det hele taget glimmerskifferstene ialmindelighed anvendtes her i landet, da var, efter hvad jeg har erfaret, ogsaa tænderne i det hele taget gode; men straks at disse stene som regel gik ud af mode og blev efterfulgt af andre og formentlig ikke fluorholdige, ligesaa vel som det almindelig kjendte valsemel kom hyppig i brug, fra de tider ser det ud til at være, at tandepidemien gjør sit indtog i Norge.

Det kan høres noget forunderligt, at der fra saadanne eventuelt fluorholdige møllestene kan overgaa i melet saavidt fluor i fin pulverform, at Deningers metode paa en saadan ubevidst maade i de gamle gode tider har været praktiseret her i Norge; men ved at konferere med en ældre, kyndig og erfaren møllemester, fandt jeg, at det ikke var noget besynderligt heri, eftersom et par møllestene er ganske betydelige i kubikindhold, og da de ved formalingen ikke ret længe holder ud, maa det derfor i melet komme adskilligt af mineralske stoffe i fin pulverform.

Der kunde forøvrigt anføres mange eksempler paa, for dyrenes vedkommende, om hvordan det gaar med benbygning og tænder, naar deres fødemidler ikke indeholder de nødvendige mineralske stoffe, og noget lignende maa naturligvis gjøre sig gjældende ligeoverfor menneskene; men for at ikke min artikel skal blive for lang, vil jeg denne gang stanse her, — haabende at d'hrr. medicinere og kemikere vil forfølge sporet videre for at faa konstateret, om ikke den saa almindelig forekommende tandsvaghed hidrører fra ovenstaaende grunde.

Fredrikshald, den 3die oktober 1897.

O. Chr. Foss.

Teknisk kringsjaa.

Den elektriske glødelampe omsætter omtrent 5 pct. af den tilførte kraft i lys, buelampen 8 pct. og en gasflamme blot 1/3 pct. Resten forvandler sig til varme. Derfor har man fornylig begyndt at bruge den elektriske lysbue til ophedningsformaal. Den dannes ikke altid af to kulspidser som i buelampen, men hyppig af en kulspids, som stilles overfor et metalstykke. Øgede man i betydelig grad strømstyrken i en saadan bue, saa vilde metalstykket i løbet af kort tid smelte. Russeren Bernardes har draget praktisk nytte heraf — nemlig til flikning af jern. Det hænder

ofte, at store jernstykker som f. eks. skeletterne i dampmaskiner kommer af støbningen behæftet med sprækker eller feil. Hidtil havde man intet middel til at reparere den slags skader. Man maatte slaa jernet ud igjen og smelte det om. Nu nærmer man blot en lysbue til det skadede sted og „pensler“ det saa længe med den hede flamme, til riften smelter sammen og støbefeilen er udbedret.

— Lysbuen er af den parisiske lærde Moisson benyttet for at udføre kemiske processer, som trænger temperaturer op til 2000 og 3000 grader. Moissons forsøg har bekræftet, at alle, selv de mindst smeltbare stoffe kan bringes til at smelte og fordampe i den elektriske ovn. Stærkest modstand bød kul; men ogsaa det sublimerer d. v. s. fordamper uden at smelte, naar temperaturen bliver tilstrækkelig høi. Som bekjendt er det ogsaa lykkedes at fremstille kunstig i den elektriske ovn det krystalliserede kulstof, diamant. Men damerne maa endnu ikke gjøre sig store forventninger af denne opdagelse; thi i sammenligning med de hidtil fremstillede kunstige brillanter er selv den mindste naturlige sten en Koh-i-noor.

Forskjellige meddelelser.

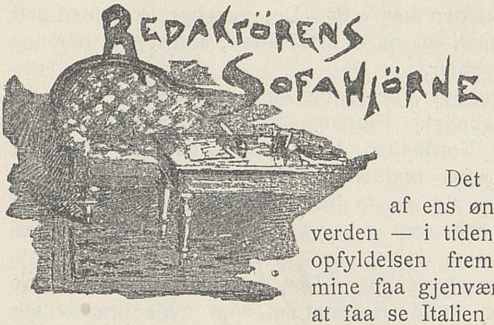
— *Dyr, som lægger føde tilside* for vinteren eller mod daarlige tider, sørger altid for at faa disse næringsmidler i mest mulig koncentreret form. Ekornet samler nødder; fugle korn, osv. Altid er det „koncentrerede næringsstoffe“, de tager til. Kun bæveren danner en undtagelse. Dens vinterforraad bestaar af bark, og da den nødig forlader vandet, efterat isen er dannet, afskjærer den korte længder af trægrene, som den trækker ned paa bunden og fæster der med sten og jord.

— *I Chicago* har man for alvor taget fat paa at nationalisere og civilisere de fremmede indvandrere. Der skal afholdes rækker af frie foredrag over amerikansk historie, anglo-amerikansk literatur osv., i alle de forskjellige sprog.

Ny literatur.

Aagot Holst og Asta Andersen: *Gunnar og Ada.* — Søsters skitsebog II. — Olaf Norli, Kristiania.

Mange af „*Kringsjaas*“ læsere vil mindes de to forfatterinders „Søsters skitsebog I“ med dens vakre barnebilleder og lette barnslige tekster. Dette er en fortsættelse — i farvetryk. De enkelt, men smagfuldt farvetrykte billeder tager sig udmerket ud og kan nydes baade af voksne og af børn. De sidste finder dem øiensynlig henrivende. Teksten fortæller let og for børn forstaaeligt en række interessante barneoplevelser. I det hele har vi atter her en virkelig smagfuld, god og vakker barnebog. Billederne i og for sig maa virke opdragende paa barnets smag og skjønhedssans.

Capri, 13. december 1897.

Det synes at være sandt: de fleste af ens ønsker gaar i opfyldelse i denne verden — i tidens fylde, og naar man hjælper opfyldelsen frem efter bedste evne. Blandt mine faa gjenværende uopfyldte ønsker var det at faa se Italien med mine egne øine, faa se, hvorledes dets berømte bygninger og byer *virkelig* tager sig ud for to nøgterne, prosaiske øine. Og lige stor lyst har jeg altid havt til at se og leve en tid i denne meget lovpriste Middelhavsnatur. Overfor den anede det mig vistnok, fra den Nye Verdens sydstatsnatur, at meget maatte diskonteres fra de glødende, poetiske skildringer. Men jeg vilde *se* det; ikke være afhængig af andres domme eller af gjætninger.

Jeg er ikke kunstner nok til at henrives af et par bronzedøre eller en veludført fontæne. Vistnok længedcs jeg efter med mine egne øine at se de gamle italienske mestres bedste verker. Jeg havde lyst til at se, om jeg selv var modtagelig for deres kunst, om der var noget i den, som umiddelbart griber alle. Bygningerne drog mig mere. En virkelig vakker bygning er som et stykke af naturen selv; man bliver aldrig kjed af at følge dens linjer og dvæle ved dens farveharmonier. Men alligevel, prosaisk som jeg er, foretrækker jeg altid et vakkert levende ansigt for noget malet — forudsat at det levende er lige vakkert. Det vakreste tiltrækker mig mest, enten det findes paa lærred eller i virkeligheden. Det er det vakre, jeg nærmest søger i kunsten, og træffer jeg det ikke, interesserer den mig lidet — med mindre et geni har tolket i slaaende linjer en af livets skyggesider. Kunst og skjønhed har som bekjendt ifølge den moderne æstetik lidet eller intet med hinanden at bestille. Kunstneren kan være skjønhedsblind og hans sjæl et kaos af dissonanser. Kunstforstaaende er vel de færreste af os; visselig ikke jeg; men ærbødige skjønhedstilbedere er kanske de fleste, og til deres kreds regner jeg mig.

Lidt grønt; og foran det en hvid skikkelse og et vakkert, jordisk ansigt — et øieblikshillede af den art, som gudskelov maaneder og aar bringer mange af; hvilket galleri kan dog opvise noget mere straalende, gribende, eventyrligt? — Og under Sydens blaa himmel og gyldne sol burde jo Italien være et eneste saadant levende billedgalleri fra den ene landsende til den anden. *Det* lokkede mig mere end de gamle mestres kunst. Det er dog et trylleri ved det, som lever, som ingen pensel evner at fange.

Og saa at se og bo i disse gamle byer, hvor saa stor en del af vor slegts historie er udspillet. I Rom med dets minder og ruiner fra den tid, da romernes energi først civiliserede Europa og skabte oldtidens mægtigste rige. At staa paa det gamle Forum, bese det vældige Collisæum! Saa Rom med dets minder fra en senere tid, da den katolske kirke tog romerigets magt og opgave i arv, da paver og dygtige prælater tømrede sam-

men den sterkeste institution verden har eiet. Det pavelige Rom med dets processioner, overtro, kjætterbaal, barbari, civilisation, kunst og indre og ydre kamp, følbar til verdens ender.

Derefter de norditalienske byer, de gamle smaa republiker, hvor der levedes saa intenst og lidenskabeligt. Florents, Michael Angelos, Dantes, Savonarolas by. Florents og Norditalien, hvor renaissancen — kunstens og civilisationens gjenfødelse efter middelalderens lange nat — havde sit hjem. Den underlige bevægede tid, da to kulturstrømme mødtes (omtrent som nu hjemme hos os) den ene, som vi kan kalde den hebraiske, religiøs, strengt etisk endog asketisk, den anden, den græske, verdslig, æstetisk, livsglad, overfladisk og sommerfugleagtig. Den ene repræsenteret i sin yderlighed af hin vidunderlige mand, Savonarola, som vilde brænde alle kunstverker, afskaffe al livsglæde og oprette en art puritansk republik med Kristus til præsident eller konge, — Savonarola saa langt mere tiltrækkende som personlighed end de protestantiske reformatorer. Den anden retning repræsenteret af tidens Rafaeler og Titianer — store kunstnere og smaa mænd (hvilket sukkerække|t smiskeri overfor enhver mand, som kunde være dem nyttig! ikke mandig stolthed og selvstændighed i dem). Og rundt dem prælater, paver og borgere, som gav sig øieblikkets glæder og luksus i vold, og hvis motto maa have været: „Lev og nyd, mens du kan; snart kommer døden og gjør ende paa alt.“

Mellem de to retninger rager kjæmperne Michael Angelo og Dante op — med forstaaelse til begge sider, slyngende i deres sundhedsstruttende verker skjønhedens og alvorets, den dybere menneskelige lidenskabs og de større tankers samlende baand om de to ting, som vore moderne æstetikere hjemme anser absolut uforenelige — kunst og moral ɔ: den fuldendte form og det dybe, rige, forstaaelsesfulde indhold.

Endelig Garibaldis, Mazzinis og Cavours Italien — det romantiske, det i idealernes glød straalende. Mere romantisk kapitel eier vel neppe den nyeste historie end det, som disse mænd gav liv. Store drømmere, som satte sin tro, sin udholdenhed og sin utrættelighed mod al verdens bestaaende og fastslaaede former og ting, — og seirede, gjorde sine drømme til virkelighed. Garibaldi, som med en haandfuld mænd erobrer et kongerige og forærer det til Victor Emanuel. Mazzini, den politiske prest, den intenst religiøse konspirator, manden for hvem fædrelandet var folkets tempel og det offentlige liv kristendommens sociale anvendelse.

Disse mænds land var det vel værd at se, lære det folk at kjende, som frembragte dem. Sørgelig blot, at Garibaldis og Mazzinis Italien saa hurtig er sunket ned til Crispis og Banco Romanas korrupte og næsten fallerede land. Men er det muligt, at den aand, hvoraf hine mænd fødtes, ikke endnu lever i folket og en vakker dag kan give os en gjenfødt italiensk garibaldiseret nation?

Saadanne var mine ønsker fra gammelt af, og nu holder de paa at opfyldes. Af Florents har jeg faaet saavidt et glimt, seet domens klokketaarn *(Campanile)*, som Michael Angelo mente han vilde været fornøiet med som sit livs eneste verk. Vore arkitekter kunde lære en del af det. Pragtfuldt, imponerende og dog i virkeligheden saa enkelt. Ingen tung ornamentik, ingen barokke dele, ingen kruseduller. Det løfter sig op

i den blaa luft saa rankt og let, som var det kastet op i leg. Man føler formelig ikke dets tyngde; det synes at drives *opad* af indre organiske kræfter; staar der rankt, værdigt, enkelt, ligefremt som en palme.

Men i al fortrolighed lad mig hviske, at mange af disse Italiens bygninger skuffer ved første blik. Tiden har ofte faret haardt med dem. De billeder, vi kjender dem fra, flatterer; de tager fregnerne og rynkerne bort. St. Peterskirken i Rom, f. eks. Dens kollonader tager sig bedre ud i gode billeder, hvori man kan lægge lidt af fantasiens hjælp, end i virkeligheden. De imponerer i det hele ikke en almindelig dødelig. Det indre er overkongelig pragt. *Pragten* og den alene overvælder en ved det første besøg; hvilke vidunderlige stykker af marmor! og hvilket rum og hvilken høide!

Man har hørt saa meget om italienske byers skiddenhed, at man forbauses over de norditalienske byers skrupuløse renslighed i de centrale bydele. Kristiania kunde tage dem alle til mønster. Det er formodentlig verdens skidneste hovedstad. Men Neapel gaar det en høi gang. Man er i en ny verden, naar man kommer syd for Rom — en fattigere, skidnere verden. Neapel, det vidunderdeilige, er i virkeligheden en by af filler og skrab — i alle retninger. Menneskene er fillede — i langt høiere grad end længere nordpaa; de offentlige kjøretøier er fulde af filler og lapper, og man frygter næsten for at kjøre i dem. Hestene er mest ben og skind. Husene er bare filler — og stygge filler. Og filler af alle farver pryder husvæggene og skygger for sol og himmel i de trange, snirklede gader, der samtidig er kloaker, afløbsrender og kloset. For en luksustid koleraen maa have i saadanne byer; hvor den maa slaa sine tusen og titusen i de fæle, mørke hul, værre udseende end vore fjøs, hvor den lavere befolkning bor.

Malerisk er vist Neapel, men stygt. Det maa sees paa afstand for at tage sig ud; saa langt bortefra, at filler, lapper og ruiner ikke sees. Og selv da maa der ordentlig sol og himmel til for, at det skal tage sig ud. Rigtignok er det nu den uheldigste tid, netop midtvinters, alt saa afbleget og ribbet, som det vil blive (selvfølgelig dog ganske grønt). Lidt senere, naar al vegetation staar i sin pragt, og solen drysser sin varme gulddamp derover, lader det sig nok forstaa, at indseilingen til Neapel med øerne Ischia og Capri, den lange bjergfulde, Sorrentlandtunge med malerisk, virkningsfuld bebyggelse og Vesuv med det paa afstand hvide, skinnende Neapel i baggrunden, kan retfærdiggjøre al den beundring, der er sunget over den. Men den kommer ikke op mod indseilingen til Kristiania. Tro det aldrig! Ikke paa mange mil nær. Ikke engang paa aarets mest straalende tid er det muligt. Tag Kristianiafjorden paa en vakker sommerdag, og Neapel kan ikke nævnes i samme aandedrag. Det eier ikke vore prægtige smaaøer med den lette, lyse bebyggelse. Det eier ikke vort friske, ungdommelige, jublende grønne. Alt i landskabet er mere dystert, mere ensformigt; thi Syden kan ikke paa langt nær maale sig med Norden i farvepragt. Fjeldene selv er mindre menneskelige, mindre interessante, mere monotone, mere masseformationer. Vore smaa skjær, vore grønne græsstrænder findes ikke her. Og seet paa afstand, seet henover det, er ikke Middelhavet mere blaat end Kristianiafjorden er i heldig belysning. Det er kun, naar man ser ret ned i det ovenfra, at

man paa sine steder iagttager en merkelig klarhed, et endeløst, gjennemskinneligt blaat.

Tro heller ikke, at jeg er alene om at sætte Kristianiafjorden høit over Neapelbugten, hvad naturskjønhed angaar. En meget patriotisk og velkjendt italiener, som for et par aar siden bereiste vort land, udtalte det samme som sin nøgterne og meget bestemte dom. „Vakrere end Neapel", sagde han, „paa en undtagelse nær; det mangler Neapels sol og himmel." Det var en straalende varm sommerdag, da han saa vor fjord, saa man vil deraf kunne danne sig nogen idé om, hvad *Sydens* sol vil sige. Der er mere dirrende, funklende glans i den, mere guld, mere farve. I Norden er den altid bleg som det elektriske lys; det er kun under særlig gunstige omstændigheder at den faar en svag efterligning af Sydens guldsol, og da uden dens overvældende funklen og glans.

Det er denne sol og himmel, som udgjør den sydlige naturs trylleri og pragt. Landskabet er i begge verdensdele (udenfor troperne) ensformigt, graat. Men lad solen skinne, og en gammel skidden mur vil blive til et eventyr. Lad solen skinne, og det glitrer og glimrer fra vandet, det skinner speilagtigt af de fede, glinsende blade, mellem hvilke appelsiner og citroner straaler som frugter af guld. Og folket klæder sig i farvede filler, gloende filler, som dog det varme, gyldne solskin harmonerer sammen og tryller skjønhed ud af. Og imens hvælver der sig over en et dyb af blaat, — saa klart, saa henrivende blaat, at man kan ligge den hele dag og stirre ind i det og mætte al sin skjønhedshunger paa den vidunderlig rene, dybe farve. En enkelt tone bare; men en tone, som naar lige ind til sjælens og hjertets dybeste lønkamre, lige ned til livets kilder.

Man bliver patriot af at reise. Ikke fordi der lægger sig nogen opidealiseret glorie rundt fædrelandet; men fordi den mest nøgterne iagttagelsesevne maa se, at vort folk og land dog er merkværdig heldig stillede. Vi *er* blandt de fremste i folkelykke. „I nordmænd maa være et lykkeligt folk", sagde den ovenfor nævnte italiener. Han forbausedes over al den *reale* frihed, vi nyder, den vi finder naturlig som dagslyset, men den andre nationer maa klare sig foruden. Det forbausede ham ikke at møde vagthavende soldater i Stortingets korridorer og indgange (lad dem aldrig komme der!). Han misundte os en hæderlig, umistænkt administration. I Italien stjæler alle embedsmænd, sagde han. De maa næsten gjøre det for at kunne leve; lønningerne forslaar ikke.

Man merker, at civilisationen — den reelle civilisation, som skaber et frit, lykkeligt folk med et fuldt menneskeligt liv — aftager, eftersom man kommer sydover. I Nordtyskland gaar det endnu an; i Sydtyskland er tegnene paa en lavere kultur mange. Schweiz udgjør vistnok en undtagelse. Men straks man kommer over den italienske grænse, merker man, at man, sammenlignet med Norge, befinder sig i et halvveis barbarisk land. Jo længer syd man kommer, desto daarligere ser f. eks. hestene ud, og desto stadigere oprøres man over flagrante tilfælder af dyrplageri. Værst er det i Neapel, hvor heste og mulæsler ofte ser ud som rene benrangler, og hvor deres brutale kjørere pisker og driver de udslidte dyr afsted foran læs, som vilde være tung vægt for et velfødt dyr. Man maa have noksaa haardskallet hjerte for at kunne fare rolig og tilfreds gjennem

dette jordiske dyrehelvedes gader. En del englændere har i senere aar forsøgt at raade lidt bod paa ondet. De har faaet istand et „Selskab til dyrenes beskyttelse“ med en hel del agenter og har virkelig foraarsaget en række arrestationer, skjønt myndighederne ingenlunde begunstiger selskabet. Blandt kjørekarlene er det naturligvis yderst upopulært: „Skal ikke engang en mand have lov til at piske sit eget dyr ihjæl, hvis det behager ham? Hvor bliver det saa af friheden?“ Herom dagen overfaldtes ogsaa selskabets energiske formand af et par kjørekarle, som pryglede ham med stokke, til han blev liggende omtrent livløs i en blodpøl. Det ansees endnu tvilsomt, om han kan leve. Overfaldsmændene er paa fri fod, og myndighederne gjør intet skridt for at bringe dem til straf. Et ganske karakteristisk kulturbillede fra det herlige Syden.

Men det er dog den store kunsts, en svunden høi kulturs land, vil man indvende. Ja, det er en *svunden* kulturs land. Landet, hvor alt *har været*. Det er *fortidens* liv, som *alene* gjør Italien stort.

Medens naturen — oventil idet mindste — gjør saa meget for de sydlige lande, har menneskene lidet gjort. Som oftest gjør de sit bedste for at stjæle og ødelægge en vakker natur. Skjønhedssans synes de ganske at mangle. Deres huse er fæle stenkasser, og hver liden haveflæk omgives med 8—10 fod høie stygge stenmure. Landskabet vilde vinde uhyre ved en vakrere bebyggelse og ved en saavidt høi grad af civilisation, at de høie mure kunde sløifes. Den nye verdens sydlige egne, Florida og Kalifornien, har her en uhyre fordel over den gamle verdens. Murene eksisterer ikke; frygten for smaatyverier er ikke tilstede, dertil er velstanden for almen. Der benyttes appelsintræer som skyggetræer i gaderne, og de gyldne frugter faar hænge i fred, ja faar ofte trille i fred henover fortaugene. Og der bygges kongelige hjem med velfyldte haver aabne for den passerendes øine. Det er formodentlig mindre malerisk; men det er absolut vakrere.

Interessant er det dog at se, hvorledes her paa Capri f. eks. hver kvadratfod jord udnyttes til det yderste. Øen bestaar af et par svære klipper, nedad hvis bratte skraaninger vingaarde og appelsinhaver er plantede. Næsten hele øen er terrasseret — et storartet arbeide. Nogen ligefrem sag er nok heller ikke frugtdyrkningen her. Man har enkelte kolde og stormende dage om vinteren, mod hvilke frugterne maa beskyttes ved tykke straamatter, som spredes over træerne paa en art let stillads. Og endda, trods alt dette arbeide, kan appelsiner sælges *billigere i Norge end hjemmedyrkede æbler!* Hvilket er en national skam for os. Vilde vore bønder lære bare lidt af Italiens bønder i retning af jordens udnyttelse til frugtavl, maatte deres indtægter kunne forøges med mangen en rød seddel om aaret. En kjendsgjerning er det ogsaa, at vore egne udmerkede bærsorter giver ligesaa velsmagende vine som den vin, der vanlig drikkes her i Italien.

Det er unegtelig et dybt væld af brutalitet i disse mennesker, og deres ansigter bærer ofte et kjedeligt, mistillidvækkende præg af sluhed og underfundighed. Men det er dog blot én side af folkekarakteren, som tillige synes at være fuld af diametrale modsætninger, ømhjertethed og

barnslig aabenhed. — — Nu bevare mig vel fra at udtale nogen dom om et folk, jeg endnu har seet saa lidet af. Dette er blot løse, overfladiske reiseindtryk. Vi fandt de fleste italienere, vi kom i berøring med, yderst venlige og forekommende og fuldstændig ærlige og paalidelige. De eneste kjedelige mennesker, vi traf i Nord- og Mellemitalien, var jernbanekonduktørerne, som med stor fordel kunde gaa i skole et aars tid hos vore norske. Derimod var stationsmestre og alle høiere funktionærer høfligheden og hjælpsomheden selv. Ligedan vore medreisende. Saa vidt gik venligheden, at vi endog fra Rom af reiste med nyttige anbefalingsskrivelser fra hotelvert til hotelvert.

I Neapel derimod faldt vi i hænderne paa en fuldstændig røverbande, hvis chef var en af de autoriserede og numererede bærere ved jernbanestationen. Det vilde blive en for lang historie at fortælle, hvor genialt kjæltringerne flettede os ind i sit garn og pumpede penge af os, indtil det kom paa 12 francs at fare halvveis gjennem byen fra stationen til dampskibsbryggen, — og endda fik jeg reddet nogle francs ved at blive sint. Det er en luksus, jeg kun faa gange har undt mig, og ved denne leilighed var det første gang, jeg var sint paa et sprog, hvoraf jeg neppe kjendte et ord. En mindre behagelig situation. Men de er som smaa gnældrebikjer denne klasse af mennesker; der skal ikke stort til at jage dem fra sig.

Dette skrives paa hotelverandaen. Solen steger og straaler, saa jeg maa have en paraply over mig. Intet overtøi. Den mildeste luft. Foran mig Neapelbugten med det rygende Vesuv og tilhøiere den underlig bebyggede Sorrentlandtunge. Under og rundt mig haver, hvor appelsiner, mandoriner og citroner skinner gult og gyldent i det mørkegrønne løv, og hvor roserne blomstrer paa det frodigste. Nede ved stranden ruller grønne bølger ind mellem en flok af mangefarvede baade, og bagom mig hæver sig de vinklædte og tætplantede skraaninger; den lille by Capri paa toppen og langs en lodret fjeldvæg den mest interessante vei til øens andet „større“ sted, Anacapri. Endog vor frokost spiser vi paa verandaen. Og juletræet skal vi pynte med friske roser og afbrækkede appelsingrene. Men Kristianiafjorden er ti gange vakrere — bare den havde mere sol og klar himmel og ikke saa meget graaveir!

— *I Kina har hvert aar* sit eget navn, og navnet er forudbestemt ifølge faste traditionelle regler. Det bestaar af to ord. Saaledes var aaret 1896 „Den ydre kaminilds og abekattens aar“ — hvilket gjorde, at store farer truede landet udenfra, farer, som blot kunde afværges ved sluhed og dygtighed. 1899 er „Den indre kamins og kyllingens aar“ — hvad der giver roligere tider. Næste aar er „Det øde lands og hundens“. Døgnet deles i tolv timer, hver paa to europæiske, og hvoraf syv dagtimer og fem nattimer. Den første time begynder klokken elleve om aftenen.

Nikolai Olsens bogtrykkeri.

DATOTAVLE

Lånetid:

Overdags-
betaling:

KRINGSJAA

Bind X.

1897.